Ernst von Salomon

Soruşturma

ROMAN

Çeviren: Ayşe Selen

YKY

SORUŞTURMA

Ernst Von Salomon 25 Eylül 1902'de Kiel'de, Venedik kökenli bir ailenin 2. oğlu olarak doğdu. 1913'ten itibaren askeri eğitim aldı ve 1918'de Berlin'deki Spartakist ayaklanmanın da yer aldığı komünist ayaklanmaların bastırılmasında görev aldı. 1919'da Freikorps'a katılarak Baltık ve Yukarı Şilezya'da çarpışmalarda bulundu, Kapp darbesinde yer aldı. 1922'de dönemin Dışişleri Bakanı Walther Rathenau suikastine yardımcı olduğu gerekçesiyle beş yıl hapis cezasına mahkûm oldu. 1927'de yine siyasi bir cinayetten yargılandı ancak bir süre sonra serbest bırakıldı. 1930'lu yıllarda Rowohlt yayınevinde editör olarak çalıştı. İlk romanı *Die Geächteten*'i (Dışlanmışlar) 1930'da, Prusyalı olmayı anlattığı romanı *Die Kadetten*'i (Askeri Okul Öğrencileri) 1933'te yayımladı. Ernst von Salomon 1930'lardan sonra tanıştığı Hans Fallada, Bodo Uhse gibi çağdaşlarıyla kurduğu dostluklar nedeniyle pek çok kez tutuklanmış, Almanya'da yaşananların sonucunda Nasyonal Sosyalist rejimden ve uygulamalarından giderek uzaklaşıp sinemaya geçerek çeşitli senaryolara imza atmış ve döneminin önemli entelektüellerinden Ernst Jünger'le birlikte "Konservative Revolution" hareketinin temsilcilerinden biri olmuştur. 1945-46 yılları arasında tutuklu kaldığı bir Amerikan kampında dağıtılan 131 soruluk ankete verdiği yanıtlarla oluşturduğu *Fragebogen* (1951) Almanya'nın ilk bestseller romanı olarak tanındı. 1961'de Tokyo'da atom bombasına karşı düzenlenen uluslararası konferansa katıldı ve "Auf der Asche von 10000 Menschen" (10000 İnsanın Külleri Üzerinde) adlı raporu yayımlandı.
9 Ağustos 1972'de Winsen'de öldü. *Die Stadt* (Şehir, 1932), *Nahe Geschichte, ein Überblick* (Yakın Tarih, Bir Üst Bakış, 1936), *Der tote Preusse. Roman einer Staatsidee* (Ölü Prusya. Bir Şehir Düşüncesinin Romanı, 1973) diğer romanları arasında yer almaktadır.

Ayşe Selen Ankara'da doğdu. İstanbul Avusturya Kız Lisesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi DTCF Tiyatro Bölümü'nde lisans, yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. 1985-1991 arası öğretim üyeliği yaptı. Tiyatrohane, Tiyatro Oyunevi, Bilsak Tiyatro Atölyesi, tiyatrotem bünyesinde çeşitli oyunlarda oynadı. Imre Kertesz, Peter Handke, Bertolt Brecht, Alfred Jarry'den çeviriler yaptı.

ERNST VON SALOMON

Soruşturma

ROMAN

ÇEVİREN:
AYŞE SELEN

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2286
Edebiyat - 696

Soruşturma / Ernst Von Salomon
Özgün Adı: Der Fragebogen
Çeviren: Ayşe Selen

Kitap Editörü: Asuman Karakaya
Düzelti: Fahri Güllüoğlu

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M-Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

Çeviriye Temel Alınan Baskı: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1961
1. Baskı: İstanbul, Ocak 2006
ISBN 975-08-1035-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2005
© 1951, Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg
Bu kitabın telif hakları ONK Ajans aracılığıyla alınmıştır.
Tüm yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www.teleweb.com.tr

SORUŞTURMA

Military Government of Germany
Soruşturma

WARNING: Bead the ontire Soruşturma carefully before you start to fill it out. The English language will prevail if discrepancies exist between it and the German translation. Answers must be typwritten or printed clearly in block letters. Every question must be answered precisely and conscientiously and no space is to be left blank. If a question is to be answered by either "yes" or "no", print the word "yes" or "no" in the appropriate space. If the question is inapplicable, so indicate by some approriate word or phrase such as "none" or "not applicable". Add supplementary sheets if there is not enough space in the questionnaire. Omissions of false or incomplete statements are offenses against Military Government and will result in prosecution and punishment.

UYARI: Bu soruşturmadaki sorular cevaplanmadan önce dikkatle okunmalıdır. Kararsız kalınan hallerde İngilizce metin belirleyicidir. Cevaplar daktiloda ya da okunaklı kitap harfleriyle yazılacaktır. Her soru doğru olarak ve titizlikle cevaplanacak, hiçbir soru yanıtsız bırakılmayacaktır. Yanıtı "evet" ya da "hayır" olarak istenen sorularda "evet" ya da "hayır" sözcüklerinin ilgili yerlere yazılması gereklidir. Soruya "evet" ya da "hayır" sözcükleriyle yanıt verilememesi halinde, örneğin "hiçbiri" ya da "söz konusu değil" gibi uygun bir cevap verilmelidir. Cevap hanelerinde yer kalmaması halinde ek yapılarak kitapçığa iliştirilebilir. Soru atlamak kadar yanlış ve eksik cevaplar vermek de Askeri Hükümet'in emirlerine karşı işlenmiş bir suç teşkil edecek ve gerektiği gibi cezalandırılacaktır.

Soruşturma'nın tamamını dikkatle okudum. Hatta benden istenmemiş olduğu halde birkaç kez daha okudum, her sözcüğü, her soruyu, Almanca ve İngilizce yazılmış bütün cümleleri. Bu, uğraşmam gereken ilk Soruşturma değil, daha önceleri de benzer içerikli ve benzer özellikler taşıyan birçok Soruşturma'yla uğraşmışlığım var, bunun ne zaman ve hangi koşullar altında olduğu hakkında bu kitapçığın "Notlar" bölümünde bir şeyler söylenecektir. Genel olarak "Üçüncü Reich", amiyane tabirle "Binyıllık Reich", kısaca "Nazi Rejimi" ve iyimser yaklaşımla Almanya'daki nasyonal sosyalist hükümet iktidarı olarak adlandırılan, 1933 yılının 30 Ocak günü ile 1945 yılının 6 Mayıs günü arasındaki süreyi kapsayan dönem boyunca da önüme sayısız Soruşturma konuldu ve ben o kitapçıkların her birini, her seferinde dikkatle okumuş olduğumu teyit ederim.

Bu defa da benden istenebilecek her şeyi baştan karşılayabilmek için şunu da hemen belirtmek isterim ki, bütün bu soru kitapçıklarını okumak üzerimde hep aynı etkiyi bıraktı: İçimde bir dizi duygu uyandı, bunların ilki ve en güçlüsü her yanıma nüfuz eden bir sıkıntı olarak tanımlanabilir. Bu duyguyu daha kesin olarak tanımlamam gerekirse, suçüstü yakalanmış bir okul çocuğunun, diğer bir deyişle kendini yasa, gelenek, düzen ve ahlak olarak ortaya koyan büyük ve tehditkâr güçlerle ilk deneyimlerini yaşayan çok genç bir insanın durumuna benzetebilirim. Bu genç insanın, dünyanın olduğu gibi olma hakkından henüz haberi yoktur; dünyayla uyum içinde olduğuna inandığı sürece vicdanı rahattır, uyum söz konusu olmadığı zaman ise vicdan azabı çeker. Öte yandan günün birinde, bütün kurumlarıyla birlikte bu dünyayı kendi vicdanı karşısında kötü olarak algılayacağı, kötü ve temelden değiştirilmesi gereken bir biçimde algılayacağı anın geleceğini ve o anda mutluluktan uçacağını da henüz bilmemektedir.

Bu kitapçıktaki 19. sorunun cevabında ele alınması gereken koşullar nedeniyle, vicdanın sesi konusunda düşüncelerimi rahatça söyleme hakkım hiç de yok. Bunu yapmayı isteyen ben değilim. Ama bu kitapçıktaki bütün bu düzenlemeyi, beni vicdan muhasebesi yapmaya yönelten modern bir denemeden başka bir şey olarak nasıl algılayabilirim ki?

Bu dünyada bildiğim en övgüye değer kurum olan Katolik Kilisesi'nde günah çıkartma diye bir şey vardır. Günah çıkartma eyleminin sağaltıcılığı yalnızca günahkârlar için geçerlidir, suçlular için değil ve affedilemeyecek tek günah vardır, o da Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş olan günahtır. Katolik Kilisesi, kendi ölçütlerine göre mutlu olmaya çalışan dinsizleri dine döndürür, ancak İncil'i bilip de onun gereklerine uymak istemeyen sapkınları affetmez. Yaygın bir jargonla söylemek gerekirse bu, açık seçik ve mükemmel bir şeydir; bireyin kendisi için umut edebileceği merhameti büyük ölçüde kendi içinde varacağı kararara bağımlı kılmasına olanak tanıdığı kadar, günah çıkarmanın gizini de kendi içinde barındıran bir dizi ulvi sonuçla yüklü bir olaydır; özünün, On Emrin bile, son zamanlarda fazlasıyla dikkate almakla yükümlü kılındığım bir dizi yasayla rahatsız edici bir karşıtlık içinde olmasından çekinmeseydim, ben de bu olaya inanabilirdim.

Çünkü vicdanımı araştırmaya yönelik sorularda karşıma çıkan Katolik Kilisesi değil, çok daha az övgüye değer bir kurum olan Müttefik Askeri Hükümet oldu. Doğaldır ki, bu hükümetin o ulvi sonuçlardan haberi yok. Askeri Hükümet, din adamının dünyadan soyutlanmış günah çıkarma odasında zavallı günahkâra yaklaştığı gibi yaklaşmıyor bana; evime bir Soruşturma gönderiyor ve tıpkı bir sorgu yargıcının bir suçluyla konuşması gibi kaba bir tonla 131 soruyu arka arkaya sıralıyor, soğuk bir biçimde ve az ve öz olarak benden gerçeği isteyerek iki kez, Soruşturma'nın hem başında hem de sonunda biçimi ve boyutu açısından ("Notlar" Bölümüne de bakınız) elimde olmadan enikonu korktuğum cezalarla tehdit ediyor beni.

Gelenler Müttefik Askeri Hükümet'in temsilcileriydi, bir sürü renkli nişanla donanmış süslü üniformaları olan adamlardı; her eylemden önce vicdanını sorgulamamanın bir erkek için yakışık almayan bir şey olduğu konusunda beni şiddetle uyardılar. Karşımda oturuyorlardı, yan yana; cana yakın ve bakımlı genç insanlardı, yalın bir dille konuşuyor ve tabii ki vicdan gibi büyük bir olaydan söz ediyorlardı; su götürmez güvenlerinden ötürü onlara hayran kaldığım gibi aynı dünya görüşünü paylaşmalarını da kıskandım.

Her zaman, kasıtlı herhangi bir eylemi herhangi bir tür vicdanla uyum içine sokmaya çalışmışsam da, her keresinde ya vicdanın yasama gücünden kuşku duymak ya da o eylemden vazgeçmek gibi iki acımasız seçenekle karşı karşıya kalmışımdır.

Soruşturma'nın tonlamasından ve içeriğinden, hangi nedenlerle bana soru sorulduğu anlaşılmıyor. Herhangi bir askeri hükümetin herhangi bir temsilcisinden, örneğin 108. sorunun hangi amaca hizmet ettiğini öğrenmeyi başaramadım. Bu Soruşturma'yı doldurup dolduramayacağım konusunda kendimi yokladığımda, en azından 18. ya da 25. ya da 99 ila 102. ya da 120. ya da 126 ila 128. soruların cevaplanmasının açıkça başkalarının haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği ve böylece benim kesinlikle gayri ahlaki bulduğum bir şey yaptığım düşüncesi kaçınılmaz oluyor. Bu Soruşturma'daki genel tavır göz önünde tutularak ve en azından ülkemizin batısında yaşayan hemen hemen her Almanın bu kitapçığı doldurmak zorunda olduğunun bilinciyle, ayrılmaz biçimde ait olduğum bir ülkeye ve bir ulusa, Alman devletinin çöküşünün tarihsel gerçeğinden yararlanarak ve cani oldukları ortaklarınca peşinen kabul edilmiş adamlarla yapılmış bir anlaşmaya dayanarak hükmeden yabancı güçlerin emriyle, kendi kontrol edilemeyen koşulları çerçevesinde zarar verebilecek bir eylemin parçası olma korkusunu vicdanımın sesini duyarak taşıyorum; o yabancı güçler hükmetmek için her hakkı elde etmişlerdir, ancak biri dışında: göreve gelirken dayandıkları yasa. Bu yüzden de arkalarında bir boşluk bırakmışlardır, bu boşluğa sığınma hakkı verilmiş olabilir bize, biri dışında her türlü haktan vazgeçmiş olan bize ve o bir tek hak da kendisine dayanarak göreve geldiğimiz yasaya olan hakkımızdır.

Telaşa gerek yok, bu Soruşturma'yı dolduracağım. Öncekilerin de hepsini doldurmuştum. Burada 1. soruda ifade edildiği gibi prosedürün asıl can alıcı noktası hep aynıydı: soru sorulan kişinin, ayrıca kendisine anlamlı gelecek ve bütün varoluşunu üzerine inşa edeceği bir iş yapabilmek için aptalca ve utanç verici bir sıkıntıya girme isteği konusundaki spekülasyonlar.

Her gücün kendi içinde kendine özgü bir karşı bileşke geliştirmesi son derece ilginç bir tezahürdür; bu karşı bileşke onu devirebilecek olan tek kuvvettir, meğer ki güç, o karşı bileşke yorgun düşüp çökecek kadar kendi enerjisinin artmasını sağlayacak ölçüde kendi içine yerleştirebilsin. Çağımızdaki güçlerin karşı bileşeni bana göre dayanışma içinde hareket etmektir.

Bu açıdan bakıldığında, benim durumumda olan herkesin yapmak zorunda olduğu şeyi yaparsam ya da yapmaktan kaçındığı şeyi yapmaktan kaçınırsam örnek bir davranış sergilemiş olurum. Ancak yukarıda söz edilen spekülasyonun ikiyüzlülüğü, kişiyi yapay olarak yaratılmış bir yalnızlaştırma içinde vurmasında yatmakta. Herkes, herkesi ilgilendiren bir işleme boyun eğmek zorunda değildir, her kişi kendi kişisel vakası içinde dikkate alınmalıdır. Bu noktada hiçbir kahramanlığın anlamı olmayacaktır, çünkü kimsenin bundan haberi olmayacaktır ya da başka durumlarda bu bağlayıcı olmayacaktır. Elbette ahlaki ilkelere dayanan bir kahramanlık olasılığı kalacaktır ve budalaca ve utandırıcı bir sıkıntı altına girmektense ölmeyi yeğleyecek insanlar da vardır. Bu insanlar neden doğar doğmaz ölmeyi seçmezler diye de soruyorum kendime.

Hayır, burada bireyin bu ram oluş içinde, dayanışmayla hareket edilmesini sağlayabilecek kadar bağlayıcılığı olan şeylere ulaşmak için başka bir olasılık bulunup bulunmadığını kontrol etme yükümlülüğünden başka bir sonuç çıkmamaktadır. İşte tam bu noktada önümde duran Soruşturma uzlaştırıcı yönünü gösteriyor. Hoşa gidecek kadar geniş kapsamlı hazırlanmış bol miktarda soru, bol miktarda cevabı gerekli kılıyor. Ve ben her halükârda, genel kuşkunun basitçe "gerçek" olarak adlandırma konusunda karar kıldığı o tuhaf şeyin tüm olasılıklarıyla ilgilenmekte sayısız yarar görüyorum.

Tarihsel idealizmin mucidi Friedrich von Schiller, gerçeğin her şeyde yalnızca kısmen saklı olduğu, hiçbir yerde bütünüyle ve kendi saf yapısıyla var olmadığı saptamasında bulunmuştu bir keresinde. Ona hâkim olabilmek için olabilecek en fazla sayıda belgeye ihtiyaç vardır – başka bir deyişle saf yapısı içinde-

ki gerçek, olayın kayda geçirilmiş ilişkilerinin niceliğiyle belirlenmek zorundadır. Bu, tarihsel materyalizmin mucidi Karl Marx'ın gerçekleştirdiği bir incelemenin sonucundan başka bir şey değil – Marx niceliğin niteliğe döndüğü noktayı bulmuştu. Birbirinden böylesine farklı iki zihin aynı sonuca varmışlarsa, üzerinde durup düşünmek gerekir. Her ikisi de, hem Schiller hem Marx, belgeleri dünyada hiç de iyi üne sahip olmayan bir ulusa aitler; binlerce yıldan bu yana tepelerin ardında konuşlanan ve bugün bile bazı şeyler yapabileceğini göz önünde bulundurmak gereken bir halkın en barbar özelliklerini taşıyorlar. Ancak ben Soruşturma kanalıyla vicdanımın sesine uymaya zorlanıyorsam, ama yine de gerçeğin sorularıyla karşı karşıyaysam, o zaman Schiller ve Marx'ın yöntemini uygulamaktan başka çarem kalmıyor.

24 numaralı sorunun cevabından da anlaşılacağı üzere, Almanya'da uygulanan yargı usullerini incelemek için yeterince fırsatım oldu. Yargıcın gerçeği tüm yönleriyle araştırma yükümlülüğü olarak adlandırılan bir ilke sayesinde içsel bir başkaldırıya yönelmekten uzaklaştığımı hissetmenin mutluluğunu yaşadım. İşte bu ilkenin doğru olarak uygulanması uğruna, başkanlık eden her yargıcı düşündüğümde içimde yalnızca büyük bir saygı uyanıyor. Gerçekten de üst üste yığılan, olabilecek en büyük sayıdaki olgunun içinden gerçeğin görüntüsünü en ince çizgileriyle bulup çıkarmak konusunda hiçbir çabadan kaçınmadılar. Çok kısa bir süre içinde onları bu girişimlerinde desteklemenin yararıma olacağını anladım; en iyi yalanın gerçek üzerinden söylenebileceği anlayışıyla bilgeliğinin doruğuna çıkan avukatım da benim için itici güçtü. Bu Soruşturma aracılığıyla belgelenen yargılama yönteminde avukata yer yok, ama bu yöntemin neyi amaçladığını kimse bilmediği için, uyguladığı yöntemlerin yine de beklenmedik bir anda gerçeği ortaya çıkarma olasılığını barındırıp barındırmadığını da kimse bilmiyor. İşte ben, bana olduğu gibi başka birçok kişinin de aynı çekiciliğe kapılması umuduyla, bu olasılığa hizmet etmek istiyorum, öyle ki sonunda cevapların niceliğinden, ülkemizde olup bitene ve bunların aslında nasıl yaşandığına dair en azından gerçeğe yakın nitelikte bir görüntü çıkabilsin. Ancak bu

durumda da bu Soruşturma'daki sorular vicdanıma değil, belleğime yöneliyor!

131 numaralı sorunun cevabında İngilizcemin pek iyi olmadığı görülecektir, hem de hiç iyi olmadığı; ancak İngilizcem daha Soruşturma'nın ilk sözcüklerinde iki baskı hatası olduğuna ilişkin korkunç bir kuşkunun içimde uyanmasına engel olacak kadar da kötü değil. Acaba Bead the ontire... yerine Read the entire olması gerekmiyor muydu? ya da bir yerde "appropriate" derken başka bir yerde "approriate" denmesi doğru mudur? Kararsız kalınan hallerde İngilizce metin belirleyicidir...

A. Personal / A. Kişisel Bilgiler

1.List position for which you are under consideration (include agency of firm). - 2.Name (Surname). (For Names). - 3.Other names which you have used or which have been known. - 4.Date of birth. - 5.Place of birth. - 6.Height. - 7.Weight. - 8.Colour of hair. - 9.Colour of eyes. - 10.Scars, marks of deformities. - 11.Present address (City, street and house number). - 12.Permanent residence (City, street and house number). - 13.Identity card type and number. - 14.Askerlik cüzdanı No'su. - 15.Passport No. - 16.Citizenship. - 17.If a naturalized citizen, give date and place of naturalization. - 18.List any titles of nobility ever held you or your wife or by the parents or grandparents of either of you. - 19.Religion. - 20.With what church are you affiliated? - 21.Have you ever severed your connection with any church, officially or unofficially?- 22.If so, give particulars and reason. - 23.What religious preference did you give in the sensus of 1939? - 24.List any crimes of which you have been convicted, giving dates, locations and nature of the crines. -

1. *Sizin için söz konusu olan mevki:* bkz. Ekler

1'e İlişkin Olarak: Yaşamımın dönüm noktasında bir kadının bulunmuş olduğunu belirterek başlarsam, herhalde düşünceli hareket etmiş olurum. Bu, ne beni ne de herhangi başka birini şaşırtır sanırım; yapılan istatistikler erkeklerle kadınların sayılarının hemen hemen eşit olduğunu gösteriyor, hatta dünya savaşlarının ardından kadınların sayısında her yerde bir fazlalık görülüyor, öyle ki özellikle kadınlardan oluşan bir toplum içinde kendilerini rahat hissettiklerini utanmadan kabul eden er-

kekler hiç de az sayılmaz. Ama benim kastettiğim kadın, bana karşı açıkça belli bir ilgi besleyen türden kadınlardan biriydi ve ben hemen bu ilgiye karşılık verdiğimi belirtmek isterim. Bu tür kadınlar anaç kadınlar değil, anaç kadınlara kesinlikle bir itirazım yok ve onların yorulmaksızın çevrelerine dağıttıkları hayır duayı inkâr edecek en son kişiyim, ama ben yaşamım boyunca onlar olmadan da başımın çaresine baktım. Kastettiğim, çiçekler kadar çok değişik türleri olan ve insanın yaşı ilerledikçe kıymetini daha çok anladığı genç kızlar da değil. Ben daha çok günümüzde her erkeğin dikkat göstermek için bir neden bulması gereken bir kadın tipini kastediyorum. Bilindiği gibi farklı tipler seri olarak üretilir; bu yöntem gerçekten de yüzyılımızın keşfidir. Ve kadınların bu tipi de, gerçekten de bu yüzyılda ortaya çıkmıştır; bu arada hakkında aynı şeyi iddia edebileceğim erkek tipini henüz bulamadığımı da hemen eklemek isterim.

Bu kuşak o dönemde, yani yaklaşık olarak yüzyılın başlarında, yani yaklaşık olarak benim doğduğum yıllarda yola çıkan, önyargılarla dolu bir dünyaya kendi cinslerinin politik, ekonomik ve ahlaki haklarını kabul ettiren, bugün saçları aklaşmış ve ayağında botları olan, gösterişsiz giyinen, yalnızca boynuna renkli bir şeyler takan ve akıllı kafalarının üzerine biçimsiz ama akıllarına estiği gibi şapkalar geçiriveren, sarsılmaz biçimde yere sağlam basan ve eskiden olduğu gibi şimdi de ortalıkta görünmeden yüzyılımızın bayrağını taşıyan o genç kızların kuşağı. Onlar yaşamın dörtyol ağızlarında durup günümüzün yoksul, gezgin şövalyelerini enselerinden yakalamak ve onları doğru yola getirmek için biçilmiş birer kaftandır.

Bütün bu kadınların ortak noktası, –çok yürekli olan– her birinin toplumun görünen dış kabuğunun altında, bir gün büyüyecekleri belli olan bazı şeylerin gelişmeye başladığının kokusunu aldıkları için, günün birinde ahlaki ve güvenli çevrelerinden birdenbire kopuvermeleriydi. Yaptıkları sıçrayış bazen çapraşık oluyordu, genellikle çitin öte tarafına önce yüreklerini atıyor, bunu yaparken kafalarının düşünceli düşünceli sallandığını da kabul ediyorlardı, ama hemen hemen hepsi Tanrı'nın paltosu havada uçuşurken eteğinden yakalama kararlılığından

doğan olağanüstü özellikleri ve ne Tanrı ne de paltosu ortalıkta göründüğü zamanlarda olaylara mizahi bir bakış açısıyla yaklaşmaları sayesinde sağ salim yere iniyorlardı.

Bu kadınlardan biri de Fräulein Dr. Querfeldt'ti. O zamanlar, tıpkı kendisi gibi el değmemiş keten bezlerinin üzerine, pahalı boyalarla çiçekler ve bir kadeh şarapla bir ıstakozun yanına bir dilim peynir resmetmek için Paris'e gitmek konusunda onu neyin harekete geçirdiğini bilmiyorum. Sonuçları ne kadar zararsız olursa olsun, bu eyleminin annenin oluk gibi akan gözyaşlarından ve babanın "konu komşu ne der sonra?" bağırtılarından oluşan şiddetli bir ev kargaşası altında başladığı kesin. Fräulein Querfeldt'in konu komşunun ne diyeceğini hiç umursamaması, layık olduğunca değerlendirilebilecek bir şey değildir. O zaman bütün komşular aynı şeyi söylüyordu, yani Fräulein Querfeldt'in sonunun iyi olmayacağını; ama aynı komşular yirminci yüzyılda bir savaşın patlak vermesinin tamamen olanaksız olduğunu da söylüyordu.

Savaş patlak verdi –bu, yirminci yüzyılda patlak veren ne ilk ne de son savaştı– ve Fräulein Querfeldt natürmort çalışmaya son verme kararı aldı, bu karar kuşkusuz mutlu son olarak tanımlanabilir. Paris'ten yürüyerek çıktı, savaşan orduların arasından geçerek Alman birliklerine ulaştı. Tanrı'nın değişik biçimlerde uçuşan paltosu burada bir seyyar hastanenin çadırı biçimine bürünmüştü. Fräulein Querfeldt dört yıl boyunca hemşire yardımcılığı yaptı, savaş bittiğinde keten bezini, Paris'teyken aklına bile gelmeyen bambaşka biçimlerde kullanmayı öğrenmişti. Öğrenimine kaldığı yerden devam etti ve tıp okumaya başladı. Onunla karşılaştığımda bir doktordu, başhekimdi, saçları aklaşmıştı ve ayağında botları vardı, gösterişsiz giyiniyor, yalnızca boynuna renkli bir şeyler takıyor ve benim için dönüm noktası olan yerde duruyordu.

Oranın böyle bir nokta olduğunu bile bilmiyordum. O sırada arabayla ilerliyor olmanın getirdiği küçük sevinçle dopdoluydum. Çocukluk düşlerimin doruk noktasını, bir arabanın arka koltuğuna kurulup, çakıl taşlarıyla döşenmiş bir yolda, yüksek ağaçların arasından geçip gitmek oluşturuyordu, ta ki araba küçük ve hoş bir sarsıntıyla terasın önünde durana dek.

Araba durdu, terasta da aklaşmış saçları ve ayağında botlarıyla kaderin kendisi dikiliyordu.

"Günaydın," dedi kader boğuk bir sesle. "Ana binada değil, doktorlara ayrılan evde kalacaksınız."

Arabadan indim. Zayıf, orta boylu ve yirmialtı yaşındaydım, uygunsuz bir biçimde giyinmiş olduğumun sıkıntı verici bilinci içindeydim ve kesinlikle yapmayacağım dediğim her şeyi yapıyordum. Topuklarımı birbirine vurarak "azıcık" eğildim ve adımı bütün unvanları ve ekleriyle birlikte söyledim.

"Querfeldt," dedi boğuk bir ses, "içeri gelin!" Birkaç basamak köy evlerine özgü küçük bir girişe çıkıyordu. Kapalı kapının önünde durdum ve şöyle düşündüm: "Burası doktorlara ayrılan ev, ana bina değil, demek ki ağır vaka değilim." Fräulein Querfeldt basamakları çıktı ve benim tereddüt ettiğimi görünce tereddüt etti. Sonra, "Demek öyle" dedi, bundan başka tek söz etmedi, kapıyı açtı, içeri girdim, ama girdiğim anda da kapıda ona yol vermem gerektiği geldi aklıma; ancak o gün yine her şeyi yanlış yapmaya mahkûm olduğum düşüncesi aklımdan hemen çıkıp gitti, çünkü küçük loş odaya doluşmuş bir sürü insana kendimi tanıtmak zorundaydım.

Başkalarında nasıl oluyor bilmiyorum, ama ben her şeyi önceden en ince ayrıntısına kadar düşünmüş olmama rağmen her şeyin ters gittiği o uğursuz ânı çok iyi bilirim. Olabildiğince dikkat çekmemeye ve normal davranmaya çok değer verdiğim bu evde, kendimi bundan daha kötü biçimde tanıtamazdım. Sinir hastalarının tedavi gördüğü bir sanatoryumun zengin deliler için bir tür tımarhaneden başka bir şey olmadığına ilişkin o bilindik düşünceye sahiptim ve edep, terbiye ve geleneklere karşı gelecek en küçük bir hareketimde deli gömleği giydirilip "ana bina"ya götürüleceğimden korkmak için herhangi bir neden olmasa da, öğle yemeğinde tabağımın önünde en az üç adet bardak durduğunu görünce, doğru bardağa doğru içeceği doldurmanın ne kadar da önemli olduğunun bilincine vardım. Tıbbi doğruluğun kanılardan çok olgulara dayandırılması gerektiğini pekâlâ düşünebiliyordum. Sağlığımın yerinde olduğunu sözcüklerle asla ifade edemiyordum; karşımdakini ikna etmek için onca dil döktüğümde ise durum olduğundan daha

da kötüye gidiyordu. Orada bulunanların her biri bana ne olduğunu bilmeliydi; "Bayan Sağlık Müşaviri"[1] olarak adlandırılan, kararlı bir havası olan, şu endamlı, esmer hanımefendi; sağlıklı bir ten rengine sahip, dikkat çekecek kadar şirin yanındaki kızı; yumuşak, tüylü kalın kumaştan bir ceket, rüya gibi bir ceket giymiş olan güneş yanığı tenli delikanlı oğlu; tabii ki yanımda oturan, "araştırıcı" diye nitelemeye karar verdiğim bakışlarıyla zaman zaman beni süzen Fräulein Querfeldt ve adlarını anlamadığım, ama evle aralarında birtakım karışık ilişkiler bulunan öteki zevat. Görünen oydu ki, hepsi birbirini çok iyi tanıyordu ve hepsinin çok iyi bildiği konular üzerine konuşuyorlardı. Ancak benimle konuştukları zaman, örneğin beni oraya getirmiş olan son model arabanın özellikleri hakkında konuştukları zaman, arabanın çok hoş olduğu gibi, en azından arabanın benim çok hoşuma gittiği gibi suya sabuna dokunmayan sözlerin dışında herhangi bir şey söylememeye çok dikkat ediyordum. Küçük ve hoş bir sarsıntıya ilişkin en küçük bir göndermenin bile fazlasıyla yadırganacağına hiç kuşku yoktu.

Böylece inatla suskun durdum; çorbalar bittikten hemen sonra henüz tanışmadığım genç bir kız içeri girdiğinde ise görenekler uyarınca ayağa kalktım ve topuklarımı birbirine vurarak "azıcık" eğildim ve adımı bütün unvanları ve ekleriyle birlikte söyleyerek kendimi ona tanıttım.

"Bu bizim Louise" dedi, Fräulein Querfeldt, duyulur bir sesle; bu arada Fräulein Louise biraz şaşkın bir biçimde çorba tabaklarını toplamaya koyulmuştu, Bayan Sağlık Müşaviri ise yakında satın alınacak döşemelik kumaş hakkında aralıksız konuşup duruyordu. Ama ben Louise'in garson kız olduğunu bilemezdim. Ben enginarın nasıl şaşırtıcı bir biçimde yendiğini ve kültürlü bir adamdan enginarı afiyetle yemesinin beklendiğini bilemezdim; ben maydanozun yalnızca garnitür olarak kullanıldığını bilemezdim ve eğer bardakların yanında birden çok tabak aynı anda duruyor olsaydı, daha ilk yemek geldiğinde tabağımı tepeleme doldurmak için daha az nedenim olurdu. Ben

1 Sağlık Müşaviri: Almanya'da 1918'e kadar tıp alanında büyük hizmetleri olanlara verilen unvan. (Ç.N.)

bütün bunları bilemezdim, Fräulein Querfeldt'in araştırıcı bakışları altında bu olguyu ona karşı planlı hareketimin çıkış noktası olarak almaya karar verdim.

Daha sonra, kütüphanede –orada kahve ikram edilmişti– diğerleri biraz gevezelik ettikten sonra belli belirsiz uzaklaştıklarında, hastayı anında kötü bir duruma sokan, sorulması kaçınılmaz olan, işe yarayacağı şüpheli doktor sorusuna karşı kendimi hazırladım: "Evet, neyiniz var bakalım?" Ama Fräulein Querfeldt konuşmadan şöminenin önünde oturuyor ve sigara içiyordu. Ona tablayı uzattığımda, "Bu bir Sèvre porselenidir, çok değerli bir parçadır ve yalnızca süs olarak durur." dedi.

Fırsatı sonuna kadar değerlendirmeye karar verdim ve "Bunu bilemezdim. Size hemen, beni araştırıcı bakışlarınızla süzdüğünüzde belki de dikkatinizi çekmiş olan her şeyin son derece basit nedenleri olduğunu söylemek istiyorum. Bunlardan biri de, çoğu şeyi gerçekten de bilemiyor olmamdır," dedim.

Fräulein Querfeldt sigarasının külünü Sèvre porseleninin içine silkeledi ve "Üzülmeyin! Bu nesneyi sigara tablası olarak kullanmak bana örneğin çok anlamlı bir düşünce gibi geliyor."

Ben, "Lütfen yaptığım her şeyin ardında özel nedenler aramayın. Tabii ki her zaman normal davranmaya çalışıyorum. Ama neyin normal olduğunu her zaman bilemem tabii ki. Enginar ya da onlara ne deniyorsa, bizim evde hiç yenmezdi, maydanozu ise her zaman ince ince doğranmış olarak yemişimdir, herhalde size göre çok fazla yemek yiyorum, ama bana göre o kadar da çok değil. Ve tabağımın önünde üç adet bardak bulduğumda, belki bu sizin için doğal bir durumdur, ama benim için seçim yapmak, konu üzerinde ciddi ciddi düşünmek demektir," dedim.

"Her seferinde en büyüğünü seçtiniz," dedi Fräulein Querfeldt.

"Evet," dedim, "asıl mesele de bu zaten. Ben buraya, iyi niyetli olduklarına inandığım insanlar bunu yapmamı önerdikleri için geldim. Sağlığım için kaygılanıyorlardı ve benim sağlık durumumla ilgili hiçbir yargım yoktu. Artık burada olduğuma göre sizin talimatlarınıza karşı gelmem aptalca olur. Eğer beni hasta olarak kabul ediyorsanız beni iyileştirin; bu yolda doğru

bulduğunuz her şeyi deneyin. Ama lütfen, bana alkolü yasaklamanın hiçbir yararı olmadığına inanın. Bunun son derece anlamsız olduğu tecrübeyle sabit."

Fräulein Querfeldt ayağa kalktı. "Alkol korkunç bir sözcük," dedi. "Hayatın en güzel yanlarından biri olan bir şey, nasıl böyle adlandırılabilir ki!"

Dolaba gitti ve kapağını açtı. "Bu, Bayan Sağlık Müşaviri'nin likör dolabıdır, gelsenize!"

Dolapta sıra sıra şişeler duruyordu, incesi, kalını, köşelisi, abartılı kuyruklusu, bir sürü şişe.

"Kadehler orada," dedi Fräulein Querfeldt, "bir kadeh Kirsch'e[2] ne dersiniz?"

"Olur," dedim, "bir arkadaşım vardı, dedesi Schwarzwald'li bir köylüydü. Arkadaşım bir kış günü Schwarzwald'de bir gezintiye çıkmış. Dedesinin evine geldiğinde ihtiyar kapının önüne çıkmış ve 'bir kadeh Kirsch'e ne dersin?' diye sormuş. Arkadaşım da 'Olur' diye cevap vermiş, bir yandan yerinde zıplayıp duruyormuş, 'bu gün hava amma da soğuk dede' demiş. Bunun üzerine ihtiyar: 'Yo, ben Kirsch'i ısınmak için değil, keyiflenmek için içiyorum,' diye cevap vermiş!"

"Schwarzwald'lilerin şerefine," dedi Fräulein Querfeldt, "ayrıca şuradaki Marie-Brizard hiç de fena değildir yani!"

Marie-Brizard harikaydı. Mis gibi kokan meyvelerden ve yağlı otlardan elde edilmiş baharatlı, su gibi duru ve renklendirilmiş, saf ve en soylu içkilerden yapılmış bir karışımdı. Dolaptaki içkilerin hepsini tek tek tattık; içkiyi karıştırmanın, içkileri arka arkaya içmekten tümüyle farklı bir şey olduğu; yeni çıkan kokteyl modasının acınası bir barbarlıktan başka bir şey olmadığı; vermutun ciddi içkiler sınıfına dahil olmadığı; cinin çürük tadının onu hor görmeye yol açmaması gerektiği; viskiye katılan sodanın tam da viskinin en lezzetli tarafını, ateşin olduğu kadar soğuğun da aynı anda üstesinden gelen –viski zaten bu yüzden hem Kuzey Kutbu'nda hem de Ekvator'da canlandırıcı etkisi olan tek içecekti– o hafif, puslu sisini alıp götürdüğü konularında da hemfikir olduk.

2 Kirsch: vişne likörü.

"Siz bu konulardan gerçekten iyi anlıyormuşsunuz," dedi Fräulein Dr. Querfeldt hayranlıkla.

Ona kuşku dolu bakışlarla baktım ama onun hiç de araştıran bir hali yoktu.

"Sarhoş olmak için içtiğimi düşünmemelisiniz!" dedim.

"Tabii ki" dedi, "keyiflenmek için içiyoruz biz."

"Tabii ki" dedim, "ve bana çok iyi geliyor."

"Yan etkileri olmuyor mu?" diye sordu ve kendine bir Cointreau doldurdu.

Ama ben tedbiri elden bırakmaya niyetli değildim.

"Hayır Doktor Hanım," dedim, "şimdiye kadar hiç hayaletler uçuşmadı gözümün önünde. Hiç öyle halüsinasyonlar görmedim."

"Bilirim," dedi ani bir coşkuyla, bu arada bir eliyle koluma sarılırken öteki eliyle de cin şişesine uzandı. "Bilirim," dedi bir kez daha, "insan ölü gibi yıkılır, öyle değil mi?"

"Tam tersine," dedim ve cinin içine lıkır lıkır aktığı kadehi tuttum. "Tam tersine," dedim, "bir günah kadar uyanık oluyorum. İstediğim kadar içeyim geceleri uyuyamıyorum."

"Geceleri uyuyamıyor musunuz?" dedi Fräulein Dr. Querfeldt dehşetle. Koluma abanarak doğruldu, bana dik dik baktı ve bir anda: "Süt!" dedi.

İşgüzar bir tavırla, "Derhal Fräulein Dr. Querfeldt, hemen Louise'i çağırayım," diye bağırdım. Ama Fräulein Querfeldt beni alıkoydu. Güçlükle, "Süt! Uykusuzluğa karşı en iyi ilaç!" dedi.

Onu sakinleştirircesine, "Tabii, tabii!" dedim.

Ama o yalvarırcasına beni sarsaladı: "Uykudan her uyanışta bir bardak!"

"Tabii, tabii," diye bağırdım, "siz bir bardak Fernet Branca için, mide bulantısına çok iyi gelir!"

Uslu uslu bir yudum Fernet Branca içti, bu en lezzetli ilacın sertliği karşısında şöyle bir titredi, bana araştırıcı gözlerle baktı ve inatla: "Unutmak yok! Sinirler derdest edilecek! Her zaman süt! İstediğiniz kadar içebilirsiniz! Ama her zaman süt! Her kadeh şarap, bira ya da şeyden sonra..." derken belli belirsiz, ama bütün dolabı işaret eden bir hareket yaptı.

Koluna dokundum ve: "Tabii, tabii, oturmak istemez misiniz?" diye bağırdım.

Başını salladı: "Doktorun emri!" dedi ve boşta olan eliyle elime dokundu:

"Söz mü?"

"Tabii canım," dedim çaresiz, "söz!"

Birden oturdu ve "Tadı... tadı şey gibi... fındık gibi!" diye mırıldandı.

Fräulein Louise, Doktor Hanım'ı yukarıya taşımakta bana yardım etti.

Doktor Hanım akşam yemeğine inmedi. Ama Louise bardaklarımın yanına bir güğüm dolusu süt koydu. İçtiğim her kadeh şaraptan sonra süt içtim. Sütün tadı gerçekten fındık gibiydi.

"Doktor Hanım rahatsız," diye açıklamada bulundu Sağlık Müşaviri. "Sizden özür diledi."

Müthiş kaygılanarak, "Ona iyi gelmemiş mi?" diye sordum.

"Ne?" diye sordu Sağlık Müşaviri.

"Şnaps" dedim.

Herkes bir anda bana baktı.

Sağlık Müşaviri sakin sakin, "Fräulein Dr. Querfeldt ağzına tek damla alkol koymaz."

Akşam başucumdaki masanın üzerinde bir güğüm dolusu süt buldum. Alıştığım üzere odanın içinde gidip gelmeye başladım, altı adım sağa, altı adım sola. Sonunda sütü içtim ve uzun zamandan beri ilk kez derin bir uykuya daldım.

Otlaktan ahırına dönen bir inek sürüsünün ardısıra yürümüş olan biri, sonraki haftalarda içimde uyanan duyguları çok iyi anlayacaktır. İçimde süt ağacı çıkmıştı adeta. Nereye gidersem gideyim, nerede dursam durayım Louise de oraya geliyor, orada duruyordu, elinde taze, köpük köpük, hâlâ sıcak sütle dolu bir güğümle dimdik duruyordu. Süte mahkûm edilmiştim, Fräulein Dr. Querfeldt yeniden yemeklere inmeye başlayıp tabağımın yanındaki süt bardağını görünce olduğundan daha da boğuk bir sesle, "Sizin oyunbozan olmadığınızı biliyordum," dediğinden bu yana süte karşı koyacak en küçük bir hareket bile yapmıyordum.

Göğsünde bir nişan taşıyan ve böylece hayat boyu kahraman olmaya mahkûm edilen biri gibi, bu saptamayı bir nişan olarak taşıdım, süt içmeye kararlıydım. Sütün sert içeceklerle ilişkisi gerçekten de kahramanlıklarla şan, şöhret arasındaki ilişki gibiydi. Soylu sıvıların tadını değil, tersine bu içeceklere duyulan arzuyu öldürüyordu.

O günden sonra Fräulein Querfeldt'in benimle özel olarak ilgilenecek pek zamanı olmadı. O günlerde "ana bina"da yapacak çok işi vardı, onu yalnızca kahvaltı sofralarında görüyordum, karşımda oturuyor, yumurtamı üzerime dökmeden yiyebilmek için her sabah geliştirdiğim yöntemleri gözlemliyordu. Evin öteki sakinleri de benimle fazla ilgilenmediklerinden ya amaçsızca dolanıp duruyor, ya kütüphanede kitap okuyor ya da iskambil falı açıyordum. Kütüphanede çok sayıda kitap yoktu, genellikle tıp kitapları ve benim için hâlâ okunacak en seçkin kitaplar olan kalın ansiklopedi ciltleri vardı. Gazeteleri satır satır okuyordum, ana başlıklardan, yayıncının, sorumlu yazı işleri müdürünün ve basımevinin adlarının yazıldığı bölüme ve küçük ilanlara varıncaya kadar. Parkta ve park boyunca uzayıp giden yolda gezintilere çıkıyordum. Sanatoryum, Doğu Holstein'da bir kasabanın yakınındaydı, çevrede heyecan uyandıracak manzaralara rastlamak pek mümkün değildi, böylece yürürken düşüncelerimle baş başa kalıyordum, bu da –sahip olduğum yegâne hatıra olan o küçük ve hoş sarsıntıyı düşündüğüm zamanlar hariç– o zaman içinde bulunduğum koşullarda pek de iç açıcı bir duruma yol açmıyordu.

Tabii ki o dönemde sahip olduklarımı yavaş yavaş büyütmeyi umuyordum. Nereye bakarsam bakayım, her şeyin bir sahibi vardı; gördüğüm ya da dokunduğum her şey, o zamanlarda bile, genellikle talep edene olmasa da, sonuçta birine aitti. Buna karşın ben malsız mülksüz dolanıp duruyordum, değiştirmek için fırsattan çok niyet sahibi olduğum bir durumdu bu.

Tembelliğim alabileceği en yorucu biçimi almış, bu biçimle lanetlenebilecek duruma gelmişti: Bir şey yapabilme özlemiyle hiçbir şey yapmıyordum. Ve bunu da yaptığım her şey gibi yapıyordum, yemek yiyor, içiyor, sigara tüttürüyor ve iskambil falı açıyordum; ne öncesini ne de sonrasını düşünebilecek bir uyu-

şukluğa vardırmıştım işi; sonunda bu durum beni doktorun evine, kolalı giysisinin üzerine mavi bir önlük giymiş olan Louise'in musluğun önünde durduğu mutfağa kadar sürükledi.

Bulaşıkları kurulamakta yardım etmem için izin vermesini rica ettim ondan; bu talep onu o denli yaraladı ki, bunu Fräulein Dr. Querfeldt'e haber vermesine neden oldu.

Yemekten sonra, kütüphanede Fräulein Dr. Querfeldt, sigarasının külünü silkmek için Sèvre porselenini önüne çektiği sırada, tıpkı Louise'in yanımdaki sehpanın üzerine koyduğu süt güğümü kadar kaçınılmaz olan kaderin, yine aklaşmış saçları ve ayağında botlarıyla köşede pusuda beklediği bir kez daha kafama dank etti. Ancak bu durumda canımı sıkan şeyin tıp alanıyla uzaktan yakından ilgisi bulunmadığından, Fräulein Dr. Querfeldt'e durumumu açıklamakta bir sakınca görmedim, üstelik kendinden bu denli emin gözüken bu yarağıtın da bir kere olsun çaresizliğe düştüğünü görmenin hınzır sevincini içimde duyarak.

Fräulein Dr. Querfeldt'e her şeyi anlattım, durumumu olanca açıklığıyla ortaya koydum, umutlarımın oluşturduğu yürekli öncü birliklerinden, kuşkularımın oluşturduğu çapulcu sürülerinden söz ettim ve sonunda, o küçük ve hoş sarsıntı meselesine en azından ima ederek değinmekten bile kaçınmadım.

Fräulein Dr. Querfeldt bütün bu süre boyunca bana düşünceli düşünceli baktı ve sonunda boğuk sesiyle:

"Siz, nevrozun tipik bir örneğisiniz, işe karşı takıntınız var!" dedi.

Bunun beni ne kadar rahatlattığını anlatamam. Demek beni rahatsız eden şey çok özel bir şey değil, tipik bir şeydi, sınıflandırılabilir, tıbbi açıdan kavranabilir ve dolayısıyla da tedavi edilebilir bir şeydi. Teşhis konmuştu, tedavi beklentisinin getirdiği doyum içinde bir bardak sütü devirdim.

Fräulein Dr. Querfeldt bir an tereddüt etti. Bana hafif alay içeriyormuş gibi gözüken bir biçimde, "Siz," diye sordu, "hiç ciddi olarak çalışmayı düşündünüz mü?"

"Tabii ki," dedim telaşla, "ama Louise karşı çıktı."

"Aptal aptal konuşmayın," dedi Fräulein Dr. Querfeldt, "hayatınızda hiç ciddi ciddi çalıştınız mı?"

İşte buna verecek cevabım vardı. Bir an için sustuysam, bunun nedeni yalnızca, yerine getirmekle yükümlü olmuş olduğum sayısız işi toparlayabilmek, sınıflayabilmek ve sıralayabilmekti.

"Ben," dedim heyecanla, "kesekâğıdı yapıştırdım, ağ ördüm, sepet ördüm..."

"Ben bunu kastetmiyorum," dedi Fräulein Dr. Querfeldt.

Ona daha hoşnut edici şeyler sunmak amacıyla, "Ben", dedim, "çekiç sapı rendeledim, keçe ayakkabılar diktim, yatak çarşaflarının kenarlarını bastırdım..."

Fräulein Dr. Querfeldt boğuk sesiyle ve anlamlı bakışlarla, "Yatak çarşaflarının kenarlarını mı bastırdınız!!!" diyerek yerinden kalktı, beni bir çuval dolusu ünlem işaretiyle baş başa bırakmıştı.

Ertesi gün Fräulein Dr. Querfeldt beni verandaya davet etti. Verandadaki eşyalar bir kenara kaldırılmıştı, her zamanki nesnelerin yerine altı dikiş makinesi yan yana sıralanmıştı, makinelerden beş tanesinin başında, ne yapacaklarını bilemez halde makinelere bakan kasabalı genç kızlar oturuyorlardı. Fräulein Dr. Querfeldt beni altıncı makinenin başına götürdü ve: "Sağlık Müşaviri sayım yapılmasını istedi. Burada yatak çarşaflarının kenarları bastırılacak. Siz çarşaf kenarı bastırabiliyorsunuz, öyle değil mi?"

Bastırabiliyor muydum! Sekiz gün boyunca çarşaf kenarı bastırdım. Düşünemeyeceğim kadar çok sayıda çarşaf vardı; anneannelerimizin zamanında kullanılan cinsten incecik ipekten dokunmuş bir depo dolusu yatak çarşafı; hepsi uzun süredir kullanıldığı için biraz saydamlaşmıştı; çarşaflarla dolu sepetlerin sonu gelmiyordu ve ben onların kenarlarını öğrenmiş olduğum gibi bastırdım, özenle ve bir seferde, aralıksız kıvırarak bastırdım, hem de kaba ve uzun bir dikişle değil, kısa aralıklarla düzenli olarak ilerleyen şirin bir dikiş tarzıyla, çok sayıda dikiş iğnesi ve en incesinden, yani 44 numara iplik kullanarak. Utangaç utangaç kıkırdayan hoş kasabalı genç kızlardan oluşan topluluğa anlaşılabilir nedenlerden ötürü alışık olmadığımdan, makinenin başında konuşmadan sinirli sinirli oturuyor ve alışmış olduğum biçimde çalışıyordum; kendini beğen-

miş bakışlarla beni süzen Louise tarafından uzatılan güğümdeki sütle zaman zaman hararetimi söndürerek durmaksızın çalışıyordum. Sekiz gün sonra üstesinden gelinemez gibi görünen yatak çarşafı yığınlarının işi bitmişti ve hem kızlara hem bana o yörede ödenmesi âdet olan bir ücret ödendi.

O günün akşamında Sağlık Müşaviri, kendi emeğimle kazandığım ilk parayı kutlamak üzere, şömine başında içtiğimiz bir ananas bolü hazırladı. Bastırdığım kenarları bilmiş bilmiş inceleme fırsatını kaçırmayan Fräulein Dr. Querfeldt o akşama özgü olmak üzere, her kadeh içkiden sonra bir bardak süt içmek için verdiğim sözden beni muaf tuttu, ben de hem bu muafiyetin hem de bolü içtikten sonra kadehin dibinde kalan meyveleri özenle kaşıklamanın keyfini çıkardım. Toplu gülüşmeler arasında Fräulein Dr. Querfeldt'e en azından bolün tadına bakması konusunda ısrar edildi; ben oyunbozanlık etmemesini söyleyince de kendisinden istenileni yerine getirdi. Sigarasının külünü Sèvre porseleninin içine silkeledi, ayağındaki botları salladı ve olağanüstü bir heyecanla hayatını anlatmaya koyuldu. Ben de hayatımı anlatmaya başladım, birbirimizle yarışırcasına anlatıyorduk; sonunda sustuğumda Fräulein Dr. Querfeldt tıbbi olarak aslında kendisini, yıllarca tümüyle dışa kapalı olarak yaşamış bir insanın dış dünyayla karşılaştığı ilk anın çok ilgilendirdiğini söyledi. Bir gün özgür olarak geçirdiğim ilk günü mutlaka anlatmalıydım, uyandığım andan uykuya daldığım âna kadar bütün günü dakikası dakikasına anlatmalıydım.

"Beş yıl boyunca," dedim, "her sabah aynı duyguyla uyandım: Bu gün yaşayabileceğim en kederli, en umutsuz ve en karanlık gün. Beş yıl boyunca," dedim, "geçen her günün tek anlamı, geçmiş olmasıydı; geçen her gün özgürlüğümün ilk gününe doğru atılmış bir adımdı. Beş yıl boyunca düşüncelerim hep o ilk günün, ilk yirmidört saatin çevresinde, onun güneşten, açık havadan ve yaşamdan oluşan anlatılamaz çevresinde döndü durdu..."

Yeniden sustuğumda şöminedeki ateş sönmüştü, bol ve içindeki ananas parçaları tükenmişti, Sèvre porseleni ağzına kadar doluydu, Fräulein Dr. Querfeldt ise aşırı yorgundu ve yatmak istiyordu. O akşam sütten muaf tutulduğum için odamda

uzun uzun bir aşağı bir yukarı yürüdüm, alıştığım gibi her keresinde altışar adım atarken sıkıntı verici bir mahcubiyetle yine kendimi fazlasıyla önemsediğimi düşündüm. Bu yakınmayı hak eden eğilimin, tutukluluğumun doğrudan bir sonucu olduğunu çok iyi biliyordum. Yıllarca kendi dünyasının yegâne odak noktası olmaya zorlanmış biri kendinde, eğitim için hiç de modern olmayan araçlar kullanan modern insansever ceza sisteminin hesaba katmadığı başkaca etkiler keşfeder. Yıllar boyunca hapishane olgusu konusunda uzmanlaşmak için kendimi eğitme fırsatı buldum, salt öğrenerek değil, aynı zamanda araştırarak da yaptım bunu; uzun süre kütüphane görevlisi olarak memur kütüphanesinde çalıştım, Essen Hapishane Birliği'nin henüz formaları kesilmemiş yeşil dergileriyle tıka basa dolu küçük hücrede sabahtan akşama kadar oturur ve bir memurun kendi uzmanlık alanında ilerleme kaydetmesi için önemli olan bir kitabı ödünç almaya gelmesini beklerdim. Ancak Wulffen'in "Sexual Verbrechen"iyle [Seksüel Suçlar] ilgilenen bir-iki kişiyi bir tarafa bırakacak olursak, kimseler gelmezdi. Böylece Essen Hapishane Birliği'nin düzenlemelerinden yarar sağlamak konusunda beni dünyada hiçbir gücün harekete geçirmesine izin vermeyeceğime ilişkin sarsılmaz bir yaklaşımın yanı sıra, bir mahkûmun düzenli sosyal yaşama geri kazandırılması konusunda da çuval dolusu bilgi edindim.

Hapishane olgusu ve mahkûmların himayesi konusundaki insan yanlısı bilim dalının bütün otoriteleri aynı belit üzerinde birleşiyorlardı: Tahliye edilen mahkûm, insanlar tarafından çekmiş olduğu cezayla damgalanmaktan şiddetle korunmalıydı; önündeki taşlı tozlu hayat yoluna olabildiğince gölge düşmemeliydi ve üzüntü verici sabıkalar sır gibi saklanmalı, bu konu korunaklı karakollara ve resmi makamlara bırakılmalıydı – ister benim durumum o zamanlar artık yaygın bir hal almış olsun, isterse genel olarak iyi niyetli otoriteler, dahil olunan dış dünyanın gösterdiği ahlaki tepki konusundaki görüşlerinde yanlışa düşmüş olsunlar: Her durumda benden sık sık can sıkıcı, yeterince etkili ve genel olarak da asla nezaketsiz olmayan bir biçimde, yaşadıklarımı anlatmam isteniyordu ve ben bunu yapmaktan giderek daha çok kaçındımsa, bunun nedeni orta

halli bir yaşamın sarp yollarında bir zarara uğramaktan korkmam değil, bazı şeylerin üstesinden henüz gelemediğimi çok iyi biliyor olmamdı; ayrıca asla benim yararıma çalışmayacak olan bir ilginin odağı olma eğilimi içinde yok olup gitme tehlikesi de söz konusuydu.

Tabii ki bunların hepsi yıllarca tutuklu kalmakla gurur duyabilmenin kesinlikle alışılmışın dışında bir şey olduğu dönemlerde oluyordu. Bugünden bakıldığında benim durumumun güçlüğü tümüyle anlaşılmaz görünebilir, çünkü anavatanımızın herhangi bir topluluğunda yapılacak küçük bir soruşturma ister kadın ister erkek, ister yaşlı ister genç, herkesin bir kere olsun içeri girdiği gibi rahatlatıcı bir sonuçla sonlanacaktır – içlerinden şu ya da bu kişi bu durumu kendiliğinden itiraf edemiyor olsa bile hiç kuşku yok ki, bu açık ve seçik kusurun verdiği utanç kadar, bu utançtan bir an önce kurtulma isteği de onun çekingen hal ve tavrından okunacaktır.

Ertesi sabah Fräulein Dr. Querfeldt boğuk sesiyle ve hoş bir umursamazlıkla, daktiloyla yazmasını bilip bilmediğimi sorunca bunun ne anlama geldiğini hemen kavradım. Bilmediğimi söyledim ve Fräulein Dr. Querfeldt doktor tavsiyesi gibi, daktiloyla yazı yazmayı öğrenmemi tavsiye etti. Küçük yolculuk daktilosunun nasıl kullanıldığını gösterdi ve alıştırma yaparken belli bir metin kullanmamın beni amaca daha çabuk götüreceğini söyledi. Tarifsiz bir kurnazlıkla dikkatimi bir akşam önce anlattığım şeye çekti ve aynen anlattığım gibi yazmamı önerdi. Olabildiğince temiz bir müsvedde çıkarmak için var gücümle çalışmaya başladım, karşılaştığım en büyük güçlük makinenin şaryosunu doğru zamanda doğru yere çekmekti. Üç günümü bu işle geçirdim, bu sürenin büyük bir kısmı "ruhum"dan akıp gelen bir şeyi kâğıda dökmekten çok, makinenin güçlükleriyle uğraşmakla geçti, sonunda müsveddeyi haklı bir gururla Fräulein Dr. Querfeldt'e ilettim, o da herhangi bir şey söylemeden metni okudu ve saklamak üzere kaldırdı.

Bir-iki gün sonra kahvaltı masasının üzerinde postayla gönderilmiş birkaç gazete ve bir mektup buldum. Sağlık Müşaviri'nin Fräulein Dr. Querfeldt'e yönelttiği anlamlı bakışlardan bana karşı kurulan tıbbi komplonun kapsamını çaktım ve gös-

terdiğim ilk tepkiye yenilip coşku içinde postanın üzerine atılacağıma, "Hay Allah, kimden gelmiş acaba bunlar?" ve "Mutlaka bir yanlışlık vardır" gibisinden cilveli ünlemler arasında ama bir yandan da, gerçekten bir yanlışlık olabilir mi diye korkudan tir tir titreyerek, gazetelerin bandını çıkardım. Ardından mektubun zarfını yırtarcasına açtım, okudum ve mektubu Fräulein Dr. Querfeldt'e uzattım; bu sırada Sağlık Müşaviri kendini toparlamış ve neşe içinde gazeteleri kapıvermişti. Gönderilen, içinde "Der erste Tag" [İlk Gün] adlı bir makalenin de yer aldığı gazetenin nüshalarıydı, mektup ise bu gazetenin kültür ve sanat sayfasının editörü Paul Fechter'den geliyordu, editör başkaca makalelerle ilgilendiklerini, ancak hapishane günlerini anlatan türden makalelerle artık ilgilenmediklerini belirtiyor ve bana makale başına 150 mark tutarında bir ücret ödeneceğini bildiriyordu.

Sağlık Müşaviri mektubun içeriğini de öğrendikten sonra hesap yapmaya koyuldu: Makaleyi üç günde yazmıştım, bu da, ayda on makale ve 1500 mark demekti. "Temiz para," dedi hayranlıkla, "sermaye gerektirmiyor," sonra da hülyalı hülyalı ekledi: "Bu bir meslek!"

O akşam yine bol içmeye dünden hazırdı.

Buna karşın Fräulein Dr. Querfeldt bir kere olsun yumurtayı üstüme dökmeden yiyebilmemi umarak, Sağlık Müşaviri'nin neşeli hesaplarına aldırış bile etmeden yumurtamın kabuğunu ve zarını soymakla uğraşmamı sessizce inceliyordu, sonunda, "Korkarım, kolay çözümleri fazlasıyla hor görme eğilimindesiniz!" dedi.

"Tabii ki hapisteyken, daha sonra geçireceğim özgür yaşam hakkında enine boyuna düşündüm; bu düşünceler özellikle bir sürü hafif kızartılmış soğan garnitürlü, yumurtalı biftek ağırlıklı olsalar da, bu seçkin yemeğin sürekli olarak tadına varmamı sağlayabilecek olanakları araştırmak düşüncesi de aklımdan hiç çıkmıyordu," dedim.

"Alay etmeyi bırakın," dedi Fräulein Dr. Querfeldt.

Sesinin tonundaki bir şey başımı kaldırmama yol açtı. Artık bana araştırıcı, sessiz bakışlarla değil, sert sert bakıyordu, alnını da kırıştırmıştı.

"Alay, önyargılara karşı elimdeki tek araç. Sizin de bir önyargınız var, öyle değil mi?" dedim.

"Evet, var," dedi Fräulein Dr. Querfeldt.

"Güzel," dedim, "o zaman lütfen, Katolik Kilisesi'nin 'İnsan dünyaya neden gelir?' sorusuna kendi küçük öğretisi çerçevesinde: 'Tanrı'yı sevmek, ona hizmet etmek ve böylece göğe yükselmek,' diye cevap vermesinin, hapisteyken zihnimi ne kadar çok meşgul ettiğini söylememi de alay olarak kabul edin. Ama bu yalın saptamanın derinliklerine inmeye ne kadar çabalamış olursam olayım, bilindik bir Breslau süvari alayının ordu-evi akşamlarında sık sık dile getirilen bir deyişi unutamıyordum: 'İnsan kayzer, papa ya da zırhlı süvariden başka ne olmak ister ki?' Ben de bir zamanlar zırhlı süvari olmak istiyordum."

Fräulein Dr. Querfeldt burnundan soludu.

Hızlı hızlı devam ettim: "Aşırı alçakgönüllülükle aşırı kibir arasındaki fark büyüktür. Ancak hücre söz konusu olduğunda, bu fark içindeki olanaklar hatırı sayılır ölçüde azalıyor. Düzen seven herkes için hapishane kesinlikle oturulabilir bir yer. Dört çıplak duvarın getirdiği kesinlik, taleplerin de belli bir kesinlik içinde olmasını zorunlu kılıyor. Aynı zamanda dört duvarın gerçekliğiyle başa çıkmaya da zorluyor."

"Siz özgürsünüz!" diye hatırlattı Fräulein Dr. Querfeldt.

"Özgürüm," dedim, "ama özgürlüğümün daha ilk gününde özgürlüğün bütün güçlüklerini hissettim. Eğer hapisliğin bilançosunda kazanç hanesine yazılacak tek bir şey varsa, o da özgürlüğün dünyasında kendi kendinden vazgeçmeden var olmak gerektiği sonucunu çıkarmış olmaktır."

"Dünyadan habersiz, şaşkın," dedi Fräulein Dr. Querfeldt.

"Dünyadan habersiz, şaşkın," dedim, "bilgisiz, ama iyi niyetli, kendi içinde yasası ve başının üstünde yıldızlı gökyüzü olan ve eyleminin ilkeleri genel bir yasa oluşturmaya yarayacak biçimde hareket etmeye kesin kararlı."

"Tanrı korusun!" diye bağırdı Fräulein Dr. Querfeldt, "kimse sizden böyle bir şey istemiyor!"

"Yo, istiyor," dedim, "ya da siz benden, yaşamımdaki tek artıyı silip atmamı, yok saymamı istiyorsunuz. Ben yatak çar-

şaflarının kenarlarını bastırmaktan ve –akasya ağacının tahtasını kullanırken yeteneğimin sınırları ortaya çıkmış olsa da– çekiç sapı rendelemekten başka bir şey öğrenmedim. Yatak çarşafı kenarı bastırmak ve çekiç sapı rendelemek çok üretken ve gerekli işlerdir. Bu, gerçek bir görevdir ve ben verilen görevin doğru olarak yerine getirilmesinden daha büyük bir talepte bulunulabileceğini düşünemiyorum."

"Övgüye değer doğrusu," diye cevap verdi Fräulein Dr. Querfeldt. "Ancak sizin yerine getirmeniz gereken başka bir görev var!" dedi ve sinirli sinirli ekledi: "Yazmak!"

Çaresizlik içinde, "İşte bu, bir görev değildir!" diye bağırdım. Yazar dendiği zaman aklıma gelenleri açıklamaya çalıştım ona; ceketinin yakasında kepekleri olan, kol ağızları hafifçe yıpranmış, daha yaşlıca ve daha iyi bir beyefendi gelmişti gözümün önüne şimdiye kadar; bu görüntünün bir zırhlı süvariyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Ama tabii ki bu, dedim, karşı çıkmak demek değildir. Ama beni asıl düşündüren şey, Sağlık Müşaviri'yle Fräulein Dr. Querfeldt'in yazarlığı, okumak ve yazmak yeteneğine sahip olmaktan öte yazarlığa başka hiçbir katkısı olmayan biri için uygun bulmalarındaki tatlı kendiliğindenlikti. Herkes gibi ben de okuma yazmayı okulda öğrenmiştim, Almanca kompozisyon dersinde de pek parlak olduğum söylenemezdi. Hapishanedeyken bir keresinde bana kâğıt ve kurşunkalem verilmesini günlük tutmak için fırsat bildim, amacım beni harekete geçiren şeyi anında kayda geçirmekti; bunun, asıl ve doğru gerçeği belirlemek için doğru yol olduğu kuruntusuna kaptırmıştım kendimi. Daha sonra bu günlüğün kesinlikle okunamaz olduğu ortaya çıktı, karmakarışıktı, duygusal önyargılarla ve abartılarla doluydu, daha hapislik günlerim sırasında bu sanat türüne sonsuza dek yabancılaşmama neden olmuştu. Tabii ki okulda okuma yazma öğrenmiş herkes, dur durak bilmeksizin çalışan rotatif makinelerinin doyurulamayan açlığı karşısında, anlatacağı ilginç bir şeyler olması halinde, günün birinde söylediklerinin basıldığını görebileceğini hesaplayabilirdi. Ama benim anlatacağım ilginç şey ne olabilirdi ki? Tutukluluğun dışında hiçbir şey yaşamamıştım ve bu noktada Paul Fechter'in mektubunda öylesine değinilip geçilen

o sınırlayıcı ibareyi son derece haklı buluyordum. Öte yandan bütün bir yaşam boyunca Essen Hapishane Birliği'nin yayınlarıyla sayfa sayfa polemiğe girmek de bir olasılıktı; böyle bir işe girişen insanı, kesinlikle beslemeye uygun bir işti bu; düşünürken bile Immanuel Kant'ın mezarında dönmeye başladığı gözümün önünde canlanıyordu.

"Der erste Tag," diye bağırdı Fräulein Dr. Querfeldt, bu arada Sağlık Müşaviri istemeye istemeye ve gürültü çıkararak yanımızdan uzaklaştı.

"Der erste Tag," dedim, malzemenin yazardan daha güçlü olduğu tipik bir ürün.

O zaman siz de yazarın daha güçlü olacağı malzemeler seçin, dedi Fräulein Dr. Querfeldt kısaca; ben de ona, bunu yapamayacağımı söyledim. Paul Fechter'e rağmen ve yirmialtı yaşındayken anılarımı mı yazmalıydım yani? Anılar da, uzun ve faal bir yaşam sürmeyi ve bu yaşamın iletmeye değer şeylerle dolu olmasını gerekli kılar.

"Düş gücü!" dedi Fräulein Dr. Querfeldt; ben de düş gücümün olmadığını söyledim. Olan azıcık düş gücümü de hücrede, düş gücümün belirleyici anlarda yanılsamaya nasıl dönüştüğünü gördüğüm zaman çalışıp çabalayarak yok etmiştim. Düş gücü, dedim aşağılayarak, esas olarak yaşamdan uzaklaşan bir şeydir ve bu da, benim beklediğim şeyin tam tersi bir durumdur.

Fräulein Dr. Querfeldt benimle, Yakup'un melekle cebelleşmesi gibi cebelleşiyordu. "Esas olarak" sözcüklerine artık dayanamıyorum, diye bağırdı, benim kendimde "çalışıp çabalayarak yok etmem gereken" bir şey varsa o da "çalışıp çabalayarak yok etme" kavramının kendisiydi. Yaşam anlayışınızla dünyanın bütün canlılığını sevimsiz ve sıkıcı görevlerden oluşan bir sisteme indirgiyorsunuz, diye bağırdı. Ancak geri kalanı, diye bağırdı etkili bir biçimde, şairler vakfediyor![3]

Bu mümkün, diye kabul ettim, ama herhangi biri otele kayıt yaptırırken formdaki "meslek" hanesine, o anda utancından yerin dibine geçmeden "yazar" yazdığında resepsiyon görevli-

3 "Was bleibet aber, stiften die Dichter". Hölderlin'in "Andenken" adlı şiirinin son mısrası.

sinin keyifli yüz ifadesinden daha haklı bir şey olduğunu sanmıyordum.

"Bu ucuz bir karşı çıkış," dedi Fräulein Dr. Querfeldt; bense, "yazar" ifadesinin neden bu denli küçük düşürücü olduğu düşünülecek olursa, bu karşı çıkışın o kadar da ucuz olmadığının görüleceğini söyledim; "yazar" sözcüğü yine de herkesin hemen bir çıkış yolu olarak görebileceği bir isteği, herkesin üstesinden gelmesi gereken gerçeklerden bir kaçışı, yaşamı yansıtmak çabasıyla yaşamdan sıyrılışı da ifade ediyordu.

"Çok saçma," diye mırıldandı Dr. Querfeldt, bitkin bir halde. Ama beni kutsal öfkenin ateşi sarmıştı bir kere. "Ve de bunu biliyorlar," diye bağırdım, "bunu biliyorlar, yoksa neden ruhun mutlakiyetini ortaya atsınlar ki? Öteki güçlere yaklaşmalarına haklı olarak izin verilmeyenler için bir gücün yerine koyulabilecek zavallı bir alternatif! Ruhun gücünü temsil ettiklerini söylediklerinde," diye bağırdım, "neyi temsil ediyorlar ki? Kendi kendilerini temsil ediyor, kendi kendilerini de değil, kendi kendilerinin yankısını temsil ediyorlar! Kendilerinden söz ediyor, kendileri hakkında yazıyor, kendi kendilerini konuşuyor ve yazıyorlar, söyledikleri ve yazdıkları her şey otobiyografi! Oysa..." diye hırladım ve sanki her şey onun suçuymuş gibi parmağımı Fräulein Dr. Querfeldt'e doğru salladım, "oysa bir şey var ki, onun hakkında hiçbir şey yazmıyor yalnızca kendilerini ilgilendiren her şeyi yazanlar: Talep ettikleri şey üzerinde hiçbir hakları olmadığını! 'Kitabına uydurma'nın getirdiği bütün o alçak küstahlıklarıyla, o konuda hiçbir şey yazmıyorlar. Ama tam da bunun bir gün yazılması gerekiyor! Tam da bunun!"

"O zaman bunu siz yazın," diye çığırdı Fräulein Dr. Querfeldt, çaresizlik içinde.

Masanın üzerine vurdu ve ayağa fırladı. Bana öfkeli öfkeli baktı, kafasını salladı, öyle ki ak saçları havada uçuştu ve odadan hızla çıkıp gitti.

Ve ben bunu yazdım. Ama yazmanın masumluğunu yitirmiştim. Tam anlamıyla bir işkenceydi. O yazı hiçbir yerde basılmadı; beşinci deneme sonucunda kendimi boş yere zorladığım ortaya çıkınca, müsveddeyi yok ettim. Fräulein Dr. Querfeldt benim yazdığım tek satırı bile görmedi bir daha. O gün o

sohbetin ardından, ödeneceği söylenen ücret elime geçtikten sonra onunla birlikte evden ayrıldım. Kısa bir süre sonra bu mükemmel kadın, mesleğini icra ettiği sırada kaptığı bir enfeksiyon sonucunda öldü.

Şimdi yirmi yıllık yazarım. Yirmi yıldır anlayışımın ölçütlerine aykırı davrandığımı itiraf edersem, ellerinde katı vicdanların taş baltasını bulunduran mükemmel beyler kusuruma bakmasınlar. Kuşku yok ki, bu zaman içinde bazı şeyleri "çalışıp çabalayarak yok ettim", artık "esas olarak" sözcüklerine tıpkı Fräulein Dr. Querfeldt gibi yaklaşıyorum ve dünyanın başka nelerden oluştuğunu hâlâ bilmiyor olsam da, dünyanın yalnızca "görevler"den oluşmadığını hiç düşünmeden kabul etmek istiyorum; her durumda ben görevsiz yaşıyorum. O zamanlar "ruhun mutlakiyeti"ne nereden varmış olduğumu bilmiyorum, bu ifadeyi kısa bir süre önce bir yerde okumuştum herhalde ve edebiyatın zararlı karakteri bu noktada da belirginleştiği için bu ifade beni etkilemiş olmalıydı. O zamanlar hangi davranışın canımı sıktığını da şu anda bilmiyorum: Sözün sarhoş müjdecilerinin vakur ozan tavırları mı yoksa ülkemizde bütün çöp yığınlarının üzerinde sürüler halinde dolaşan, yazı yazan tavukların umarsız gıdaklamaları mı?

Bu kadarı yeter, yazar oldum. Bu arada binlerce sayfa yazı yazdım, bu sayfaların her biri öyle ya da böyle otobiyografik. Ancak hareket biçimimin anlamının peşinde koşmaya kalkışacak olursam, bütünü itibariyle bana gerçekten keyif verdiğini seve seve kabul ederim; yaşıyor oluşumdan (zaman zaman ne kadar kötü yaşarsam, bundan o kadar iyi besleniyorum) ve şimdiye kadar hareket biçimimin derin anlamını kavramayı hâlâ başaramamış oluşumdan besleniyorum; eğer bezelye tanelerini bir duvara atıp durmanın bir anlamı varsa tabii. Ben çağımın çocuğuyum ve bugün de, bir zamanlar devlet adamı Goethe ya da üniversite profesörü Schiller'in yaptığı gibi, o güne kadar söylenmemiş şeyleri söyleyecek seçkin kişilerin bulunabileceği olasılığıyla dikkatle yüzleşiyorum. Apollon ve Minerva kılığındaki meslektaşlarımın, çağımızın hiçliğinin satıldığı pazarlarda, kongre ve toplantılarda ruhun özgürlüğünün değerli servetini savunmak konusundaki dinmek bilmeyen hırslarını aynı

dikkatle izliyor ve kendimi, bununla ilgili başarılar tarafından sarsılmaya hazır tutuyorum. Son olarak yine aynı dikkatle, dünyamızın gerçek güçlerinin üzerinde anlaştıkları jargonla konuşmaya son verip konseptlerini gerçekleştirmek için ortaya çıkacakları ânın yolunu gözlüyorum. O noktada bu satırların yazarı için de, kendisi için hangi mevkinin söz konusu olacağını öğrenmek yeterince ilginç olacaktır tabii ki.

Böylece sessiz sedasız yaşamayı sürdürüyorum; kitaplarımı okuyan herkes için, ceketinin yakasında kepekleri olan, kol ağızları yıpranmış, daha yaşlıca ve daha iyi bir beyefendi konusu hayal kırıklığı olacaktır. Zırhlı süvariler yok artık, kayzerler de yok, yalnızca Papa hâlâ günlük vaazını vermeye devam ediyor ve onun son vaazını vereceği gün Mahşer Günü olacak; taş baltalı mükemmel beylerin yanı başımda itişip kakıştıklarını görmenin getireceği küçük sevinçten başka bir beklentimin olmadığı Mahşer Günü.

2.Adı	von Salomon	Ernst
	Soyadı	*(Vaftiz) Adı*
	bkz. Ek	

2'ye İlişkin Olarak: "Süleyman (İbran. Şlomo, yani Friedemann), Davud'un Bat-şeba'dan doğma küçük oğlu, Bat-şeba'nın kışkırtması üzerine, ağabeyi Adonia'nın geri çekilmesiyle yaşlı Davud tarafından tahtın vârisi olarak ilan edildi, geleneksel hesaplamalara göre MÖ 1015 ile 975 yılları arasında iktidarda kaldı, tahta geçer geçmez Adonia'yı ve onun yandaşı komutan Joab'ı öldürmekle işe başladı. Babasının yürekliliği ve zekâsı sayesinde elde edilen güç S. zamanında yitirildi. Aramiler onun hâkimiyetinden çıktılar, S., Aramiler'i yeniden hâkimiyeti altına alamadı. Edomlular da ondan ayrıldılar ve en azından ülkelerinin bir bölümünde bağımsızlıklarını ilan ettiler. S. ihtişama düşkün bir kraldı. Davud'un kalesi ona yetmedi, bunun üzerine kendisine gerekli tahtayı gönderen ve İsrail'de yokluğu çekilen inşaat işçilerini sağlayan Sur Kralı Hiram'ın desteğiyle eski kalenin kuzeyinde yeni bir kale inşa ettirdi, bu yeni kalede oturma, yönetim ve temsil birimlerinin dışında bir de tapınak bulunu-

yordu. Bu tapınak, İsrail dininin daha sonraki gelişimiyle sıkı bağlantı içindedir. S.'nun, Hiram'la birlikte Etsyon-geber'den gemiyle hareket edip Altın Ülkesi Ophir'e gitmiş olması pek fazla anlam taşımasa gerek. Bu yolculuk sonucunda büyük hazineler edinmiş olamaz, çünkü kalenin inşaatı bittiğinde Hiram'a öylesine çok borçlanmıştı ki, ülkenin kuzeyindeki 20 bölgeyi ona bırakmak zorunda kaldı. S. inşa ettirdiği yapılar ve saray gidlerleri için vergiler koydu ve oldukça yoksul olan halkı her türlü angarya işte çalıştırdı, böylece ölümünden sonra Davud'un imparatorluğunun parçalanmasına neden oldu. Bu nedenle daha S. hayattayken bir ayaklanma baş göstermişti.

Sürgün ve sürgün sonrası dönem Süleyman'ın iktidarını, halkın altın çağı olarak gördü ve onun despot yönetiminin kuşkulu yanları belleklerden silinip din giderek ön plana çıktıkça ve onun yönetimiyle daha sonraki dönemin yoksul koşulları karşı karşıya geldikçe, onun ihtişamını ve bilgeliğini daha da ışıklı renklerle resmetti. Süleyman özellikle sürgün sonrası dönem için lirik-siyasal-ahlaki şiirler[4] yazan ozanların babası, bir ulusal bilgelik öğretisinin kurucusu olarak görüldü. Bu nedenle İncil'in daha sonraki kitapları da ona dayandırılmıştır. Bunlar: Süleyman'ın Peygember İlahisi;[5] Vaiz; Süleyman Meselleri ve Bilgeliğin Apokrif Kitabı'dır.[6] Buna karşın onun mesellerinin türetilmesinin herhalde bambaşka nedenleri vardı. Rabbiler'in[7] masalları, İran ve Arapların aşk şiirleri onu efsane kral olarak yüceltirler, onun ululuğu ve bilgeliği onlarda büyüye dönüşür..."

1898 basımı Büyük Brockhaus'tan bu kadar alıntı yeter...

Böylesine mükemmel bir ansiklopedide yer alan bu bilimsel yazıya yorum getirmek bana düşmez. Yalnızca –itiraf edeyim ki– Kral Süleyman'ın bu seçkin tanımının her satırını büyük tat alarak okudum.

4 Lirik-siyasal-ahlaki şiirler: Ortaçağ Alman edebiyatında şarkı olarak söylenebilen, çoğu kere siyasal ya da ahlaki içerikli şiirler. (Ç.N.)

5 Süleyman Peygamber'in İlahisi: Eski Ahit'in bir kitabı. (Ç.N.)

6 Apokrif: Doğru olmayan, kuşkulu görünen bir metin. (Ç.N.)

7 Rabbiler: 'Büyüğüm', daha sonraları 'ustam' anlamında İbranice sözcük; Yahudi din bilgini için unvan. (Ç.N.)

Tabii ki tarihte ilk olarak adı geçen Süleyman'la herhangi bir ilgim olup olmadığı, varsa da ne tür bir ilgim olduğu konusunda en küçük bir fikrim yok. Dostum C.W. Ceram'ın (arkeoloji romanı *Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler*'le tanınmıştır) bildirdiğine göre Süleyman'ın, genel olarak kendisinin bütün planlarına mükemmel bir biçimde uyum sağlayan Saba melikesi Belkıs'la evlenmemesinin tek nedeni, Belkıs'ın bacaklarının kıllı oluşuymuş. Eğer bu doğruysa, adımın ilk taşıyıcısı ile herhangi bir bağlantım olmasını reddetme eğiliminde olmak isterim tabii ki.

Ayrıca bu Soruşturma'nın 18. sorusunun cevabına bakınız.

3. Tarafınızdan kullanılan başkaca adlar ya da bilindiğiniz adlar: bkz. Ek

3'e İlişkin Olarak: İlla ki söylemem gerekiyorsa: İlkgençlik yıllarımda bana genel olarak "Nini" derlerdi.

4. Doğum Tarihi: 25 Eylül 1902, sabah saat 2.15'te. bkz. Ek

4'e İlişkin Olarak: "Bu doğumda doğudan ateş elementinin burcu olan aslan yükseldi, güneşin hâkimi, yükseleni terazi. Ayrıca Mars da yükselen bölgesinde bulunuyor ve böylece ana talih ve ana kaderde pay sahibi oluyordu. Aslan burcunda doğanlar olumlu yönde hiddetli bir mizaca sahiptir, çekicidir ve düşmanlarına tahammül edemezler, düşmanların dosta dönüşmesi işten bile değildir. Sabit bir burç olarak dayanıklılık, sağlamlık, sebatkârlık sunar ve her sabit burçta olduğu gibi ruhun yönünü, elle tutulabilir gerçekliklere çevirebilir. Bu burçtan olanlar istedikleri gibi yaşamaya düşkündürler, önde gelen ve olabildiğince güçlü bir mevkii sahibi olmak isterler, bu istek belli bir noktada olma ve çevresinde güzellikler görme arzusuyla bağlantılıdır, yanı sıra kişisel ve olası bir alçakgönüllülük de içerir. Aslan burcunun etkisi altında olanlarda yüreklilik, belli bir gözüpeklik gözlenir; gözüpeklik bu durumda, insanı coşkulu eylemlere fazlasıyla eğilimli kılan Mars'ın büyük etkisiyle daha da güçlenir; ayrıca Mars'ın bu konumu bağımsız ve açıkyürekli bir zihniyet kazandırdığı gibi, kişinin spora merak-

lı, canlı ve neşeli bir varlık olmasını ve çok çekici görünmesini sağlar. Mars'ın bu konumundan kaynaklanan yanlışlık ise, sık sık olaylara büyük coşkuyla atılıvermeye ve belki de yarı yolda kalıvermeye yol açmasında yatmaktadır. Mars ve Uranüs arasındaki bir üçgen, yani uyumlu bir konum organizasyon yeteneğine işaret eder ve enerjiyle azmi güçlendirir. Yanı sıra ayrımsız bir biçimde ne istediğini bilme ve girişimcilik ruhu da söz konusudur. Gerçi Mars, Jüpiter'e de karşı konumdadır; bu konum bütün resmi işlere olumsuz etki eder ve bu durumda öz disiplin eksikliğiyle karşılaşıldığı da olur.

Burada doğumun efendisi olan güneş, Venüs'ün hâkimiyeti altında bulunan terazi burcunda bulunuyordu; Venüs'ün konumuyla kişi daha sevimli olur ve kibarlaşır, uyum yeteneği fazlalaşır, böylece sanata ve güzel olan her şeye karşı sevgisi artar. Güneşin bu konumunda mantık ve duygunun olabildiğince dengede durması gerekir; ancak bunu, bu durumda elde etmek çok zordur, çünkü güneş, ay ve Neptün'ün arasında uyumsuz bir konumda bulunmaktadır. Bu konumlar zaman zaman rahatsız edici etkilere yol açabilir ve terazinin dengesini elde etmeyi güçleştirebilir. Özel bir değer taşıyan konum ise güneşle Jüpiter'in oluşturduğu üçgendir, başka bir deyişle Kral Konumu; bu konum insanı, doğduğu düzeyin çok çok üstüne taşır.

Meslek hanesi burada Venüs'ün etkisi altındadır, Venüs'ün kendisi entelektüel bir burçta durur, burada edebi yetenek ön plana çıkar. Venüs edebi yapıtlara sanatsal bir özellik katabilir, Venüs'ün bu konumunda her keresinde ince ve hünerli bir ifade biçimi söz konusudur. Venüs ve Satürn'ün oluşturduğu üçgen, ürünlere ciddi ve derin bir arka plan kazandırdığı gibi, her zaman sürekli başarıyla da karşılaşılır, ancak burada Venüs'ün Uranüs'e etkisi sonucunda belli bir sınırlama vardır. Bu nedenle daldan dala konmayla birlikte hiç kuşku yok ki özgünlük de işin içine karışır, ama başarı grafiği iniş çıkışlar gösterir. Meridyenin sabit burçların arasından geçiyor olması, dış yaşamla ilgili sallantıların pek de büyük olmayacağı sonucuna varılmasına yol açmaktadır. Mutlak edebi yeteneğe işaret eden ikinci bir konum ise Merkür'ün, Venüs'ün burcu olan terazide aldığı konumdur. Buna bir de Merkür'ün entelektüel 3. ev'de bulunması

eklenir, bu da Venüs'le olan bağlantısının kesinlikle sevindirici bir biçimde olmasını sağlar, çünkü bu bağlantı yalnızca güzel konuşma yeteneği ve güzel ifade biçimi kazandırmakla kalmaz, gençliğe duyulan sevgiyi de beraberinde getirir.

Eğer evlilik yapılmışsa, Uranüs'ün etkisi altındaki ilk evlilik sürekli olamaz; ancak ikinci evliliğin sürekliliği de gökcisimlerinin birbirlerine, güneşe ve yerküreye karşı durumuna bağlıdır, ki bu durumun da pek uygun olduğu söylenemez. Dostlukların bir kısmına dikkatle yaklaşılması gerekir, ayrıca oldukça romantik aşk ilişkilerine duyulan eğilim de dikkate alınmalıdır. Aile ilişkileri genel olarak olumsuz bir çizgi izler, ilişkilerde zaman zaman ortaya çıkan aşırı duygusallık zorlayıcı olur, öte yandan aynı duygusallık sanat için değerli bir durum olabilir."

Bana söylendiği kadarıyla çok sık danışılan bir astroloğun yıldız falından bu kadar alıntı yeter.

Şimdi - hoş tabii. Bir bakalım.

5. Doğum Yeri: Kiel

bkz. Ek

5'e İlişkin Olarak: Doğum yerim her türlü yerküre üzerinde kolaylıkla bulunabilir. 54 derece kuzey enleminin biraz üstünde, bu derecenin yaklaşık 20 dakika kuzeyinde yer almaktadır. Bu çizgi, yeryüzünün en tuhaf yerlerini ve bölgelerini birbirine bağlayan bir çizgidir. Doğuya doğru gidecek olursak Wilna, Witebsk ve Smolensk kuzeyimizde kalır ve Tula'nın çok yakınlarından geçer, Urallar'ın çok arkalarında bir yerde, salt yazılış biçimi yüzünden bile başka türlü anılmayı hak eden ve geçen zaman içinde adının değişmiş olduğuna kuşku olmayan Swjerinogolowskaja adında bir yere varıncaya kadar ilerleriz. Bu çizgi Baykal Gölü'nün kuzey kıyısından geçer ve Sahalin Adası'nın kuzey ucunu yalayarak doğrudan doğruya Kamçatka'nın ortasında son bulur. Bununla da yetinmez, yorulmak nedir bilmeden Aleut Adaları'nın kuzeyinden kavislenerek Alaska'nın güney ucuna uzanır; daha sonra usul usul, ama hiç kesintiye uğramadan, güneydeki ucunu dümdüz keserek Hudson Körfezi'nin önünden geçer ki, ileride Labrador'un

içinden geçip Newfoundland'ın ta kuzeyinde buzullarla kaplı denize ulaşabilsin. Britanya Adaları'na geldiğinde York Kontluğu'nun ortasından keyifle geçer ki, daha sonra doğum yerime geri dönebilsin.

Bu enlem derecesine baktığımda, doğum yerim itibariyle kendimi Kuzeyli sayabileceğimi keşfetmek de beni keyiflendiriyor, öyle ki New Yorklular bana kıyasla sıcakkanlı Güneyliler sayılabilirler.

Buna karşın benim doğum yerimin birkaç dakika batısında, söz konusu enlem derecesini kesen 10 derece doğu boylamı, kuzeyde Spitzberg'in batı kıyısını yalar, Trondheim ve Oslo'ya –o zamanlar adı henüz Christiania idi– şöyle bir el sallar ve acele acele güneye yönelerek Livorno ve Tunus'tan geçer, Sahra Çölü'nü aşar, Kamerun ve Kongo kıyılarında yerküremizin oturulabilir bölgelerine hoşçakalın der, gider.

Kesiştikleri noktada doğduğum her iki çizgi de, alışılmışın oldukça dışında çok miktarda, –Baykal Gölü'nü bir kenara bırakırsak– tuzlu suya değer ve tabii ki suyun her zaman tuzlu olduğu İngiltere'den geçer. Denizlerdeki ortalama tuz miktarı %3,5'tur. Kiel de deniz kenarındadır, ancak oradaki deniz bu tuz miktarının yalnızca % 1,5'unu içerir.

O zamanlar, Baltık Denizi'nin karanın içlerine kadar girmesini sağlayan koyun her iki yakasında yaklaşık 100 000 kişi yaşıyordu; bu insanlar fiyort adı da verilen bu koyun batı ucunda oldukça kalabalık biçimde, eski şehrin küçük, dar, eskiden kalma evleriyle, şehrin Gaarden adı verilen bir mahallesindeki oldukça yeni ve oldukça iğrenç kışla gibi evlerde yaşarlardı. Eski şehrin merkezinin çevresinde şehir görüntüsü kaybolur, özellikle de fiyordun kuzey kıyısında; burada Düsternbrook adı verilen bir yere gelir düzeyi yüksek insanlar taşınmaya başlamışlardı, bu insanların sayıları giderek artıyordu, oturdukları şirin köy evlerinin arasında ya bir bahçe ya da bir park vardı. Ben koşulları daha iyi sayılabilecek öyle bir mahallede doğmadım, tersine şehir merkezinin kuzeyinde içinde aynı şekilde koskocaman bir göl bulunan halka açık "Hohenzollernpark" adındaki parkın yanı başında yer alan "Küçük Kiel" adındaki gölün daha da ötesinde, Jahnstrasse'deki 14 numaralı evde doğdum,

o bölge ve o dönem için tipik kiralık binalardan birinin üçüncü katında. Annem doğduğum odanın penceresine, ben hizmetçi Rosa'nın elinden tutmuş Hohenzollernpark'ta dolaşırken, yemeğin hazır olduğunu haber vermek için hep bir havlu asardı.

Bu, belleğime kazınmış olan ilk görüntüdür: Çiçekler, kuşlar, çalılıklar, ağaçlar ve elimi kıskıvrak tutan sağlam, iyi, kırmızı bir yumruk ve yanımda kırmızı-beyaz çizgili bir giysi; ışıl ışıl bir yüzün üstünde, gri renkli binanın pencerelerinden birine, ağaçların üzerinde beyaz bir örtünün dalgalandığı pencereye doğru kaldırılan beyaz bir hotoz. Ve Rosa beni kolumdan çekeleyerek: "Havlu asılmış, eve gitmemiz gerek!" diye bağırıyor.

O kırmızı-beyaz çizgili giysi, mekânın üç boyutuna –tam da o anda kuramını oluşturmaya çalışan Albert Einstein'ın görecelilik kuramına sadık kalarak– zamanın dördüncü boyutunu da eklemem konusunda beni uyarıyor; hatta Einstein kısa bir süre sonra kuramını açıklamaya karar verebilecek kadar ileri bile gitmiş, ben doğduktan üç yıl sonra da yapmıştı bunu. Beyaz hotozların yanı sıra yine kolalanmış kırmızı-beyaz çizgili giysiler, o dönemin hizmetçi kızlarına özgü giysi tarzıydı; onlar kendi kendilerini hizmetçi kız olarak adlandırıyor, öyle de adlandırılıyorlardı; "ev işleriyle görevli kadın" ifadesi "efendiler"in kibirle büzülmüş dudaklarında yalnızca acı ve hor gören bir gülümseme uyandırırdı, çünkü o dönemlerde her şeyi paylaşmak isteyen kötü niyetli ve kıskanç insanlar vardı, onlara sosyal demokratlar deniyordu, bu sosyal demokratlar çalışkan insanların alın teriyle kazandıkları parayı ellerinden almak istiyorlardı, ayrıca her an bombalar atmaya ve prensleri öldürmeye hazırlardı; 1 Mayıs'ta ellerinde kan kırmızısı bayraklarla kana susamış şarkılar söyleyerek kentin düzgün caddelerinde yürümelerine polisin izin vermesi anlaşılır gibi değildi – ama bizim bize bekçilik eden Kayzerimiz vardı, Kiel'in pek çok şeyi borçlu olduğu Kayzerimiz!

Kiel hiç de kısa sayılmayacak yıllar boyunca kendi halinde bir taşra kasabası değil miydi, Prusya Schleswig-Holstein eyaletinin başkentiydi (1864'ten beri), bir de üniversitesi vardı (1665'ten beri); Danimarka ve İsveç'le arasında, daha mutlu komşu kentler tarafından az da olsa engellenen ticari ilişkileri,

Kiel'in ünlü ringa balıklarını, son derece lezzetli altın sarısı o küçük balıkları taze oldukları sürece elçi olarak ve Kiel'e özgü esnaf çalışkanlığının habercisi olarak uzak ülkelere gönderen birkaç tane balık tütsüleme atölyesi yok muydu? Ama o sırada Bismarck İmparatorluğu kurdu ve bizim genç Kayzerimiz de bu İmparatorluğu gurur duyulabilecek bir noktaya yükseltti. Kaiser-Wilhelm Kanalı'nı yaptıran oydu (açılış 1895, uzunluk 98,6 km, derinlik 11 m, taban genişliği 44 m, su yüzeyinde genişlik 102 m, her iki ucunda, Brunsbüttel ve Holtenau'da büyük ikili su bendleri), böylece şehri Kuzey Denizi'ne, yani dünya denizlerine (tuz oranı %3,5) bağlamış oldu. Bundan da öte gururlu Alman donanmasını, Kayzer'in Donanması'nı, daha doğru bir deyişle bizim donanmamızı, bütün İmparatorluğun donanmasını oluşturan da yine Kayzer'di; o harika gemiler, yan yana, şamandıralara bağlanmış olarak fiyordun engin sularında dururdu; şehrin caddelerinde bizim mavi üniformalı delikanlılarımız gezinirlerdi, kırmızı yanaklı çıplak boyunlu delikanlılarımız, bir tanesi de Rosa'nın mutfağında otururdu.

Donanmadan sorumlu Devlet Bakanı Amiral Tirpitz Berlin'de otururdu; giderek aklaşan, ikiye ayrık uzun sakalıyla ünlüydü, Kayzer'in Paladinleri'nden[8] biriydi, ancak Baltık Denizi Donanması'nın komuta yeri Kiel'deydi; Kiel, İmparatorluğun en güzel askeri limanıydı ve kanalın öte tarafında, Kiel-Gaarden'de, gururlu gemilerin inşa edildiği tersanelerin kızakları ve vinçleri yükselirdi. Bu, şehre para getirirdi. Ve her yıl haziran ayında (1895'ten beri) şık mı şık, zarif mi zarif, uzun direkli, sivri yelkenli tekneler, soylu ve sportif bir yarışma olan "Kiel Haftası"nda boy ölçüşmek üzere dünyanın dört yanından gelirlerdi, "Meteor"una binmiş olan Kayzer töreni bizzat başlatırdı, hanedanla gurur ve mutluluk duyan sadık halkı dümeni bizzat kullanan Kayzer'i izlerdi, bu arada Prens Heinrich de ıskotayı tutardı. Ama hepsinin üstünde siyah-beyaz-kırmızı bayrak, yeni İmparatorluğun dalgalanan sembolü uçuşurdu; bu bayrağı tehdit eden düşmanların vay halineydi, çünkü geleceğimiz sudaydı (tuz oranı %1,5).

8 Paladin: hükümdarlarının maiyetini ve müşavirlerini oluşturanlar. (Ç.N.)

Ancak barışsever biri olan Kayzer (1896 yılında, Jameson komutasındaki Britanya birliklerinin geri püskürtülmesi üzerine, cesur Boer Cumhuriyeti'nin Başkanı Oom Krüger'e bir kutlama telgrafı göndermişti ya) şimşek şimşek bakışlarıyla halkları en kutsal mallarını savunmaya çağırdı, çünkü Uzakdoğu'da Bokser Ayaklanması sırasında Çinliler, Alman Elçisi v. Ketteler'i öldürmüşlerdi (1900). Tam doğduğum saatte son Alman askerleri de Çin'den çekiliyorlardı, çekilen askerler arasında Kiel Garnizonu'na mensup deniz taburu da vardı, gururluydular; Çin mevziilerine düzenlenen saldırı sırasında Başkomutan İngiliz Amiral Seymour şu tarihi emri vermişti: "The Germans to the front!", bu an yetenekli bir ressam tarafından ölümsüzleştirilmişti. Her yerde olduğu gibi benim doğduğum odada da bu resim asılıydı.

Ancak Rosa'nın elinden tutarak Hohenzollernpark'ta dolaştığım saatlerde yine Uzakdoğu'da Ruslar ve Japonlar korkunç deniz savaşı Tsushima'da –deyim yerindeyse– karşılıklı olarak güçlerini sınamışlardı (1905); Kiel'de biz çocuklar tarafından çok rağbet gösterilen bir eşya bu savaşla ilgili bilgi verirdi; fiyordda herkesin hayranlıkla izlediği gemilere benzeyen Rus ve Japon savaş gemilerini savaşırken gösteren resimlerin bulunduğu, özel olarak hazırlanmış bir tabaka kâğıttı bu. Kâğıdı bu iş için işaretlenen yerinden tutuşturdunuz mu bir kıvılcım çakıyor ve önceden belirlenmiş çizgide cızırdayarak ilerliyor, sonra da gemilerin bir tanesinin güvertesinde hafif bir gümbürtüyle patlıyor, etrafa kıvılcımlar yayılıyordu. Bu gemilerin çoğunun bayrağında haç işareti bulunuyordu, ne ki bu durum Kayzerimiz'in planlarına pek de uygun düşmüyordu, o daha çok bizim Rus kuzenlerimize sempati duyuyordu. Çünkü öteki kuzenler kıskançlık dolu bakışlarını ülkemize dikmişlerdi; gururlu İngiltere sözü, yavaş yavaş kalleş İngiltere'ye dönüşmeye başlamıştı. Ama bizim donanmamız vardı, tehditkâr topların yerleştirildiği, fiyorddaki şamandıralara bağlı sıra sıra gemilerden oluşan donanmamız ve mavi delikanlılarımız vardı, kırmızı yanaklı ve çıplak boyunlu delikanlılarımız şehrin sokaklarında dolaşırlardı; lokantalar pıtrak gibi çoğalıyor, pastahaneler subay adayları ve subaylarla dolup taşıyordu ve 85'li-

ler, yani yine Kiel'deki garnizonda bulunan Prusya 85. kraliyet piyade alayına mensup yoksul ama akıllı uslu subaylar ve askerler demek istiyorum, kendi çaplarında hoş gözükürlerdi. Kiel'de insan her zaman kendi çapında hoş gözükürdü, üniversite kendi çapında hoş gözükürdü, tüccarlar ve memurlar kendi çaplarında hoş gözükürlerdi. İmparatorluk henüz tam anlamıyla kaynaşmamıştı ve Kiel'de –gerçi bu öykü yerel yurtseverliği genç Kayzer'in genç donanmasının öteki genç limanı Wilhelmshaven'e özgüymüş gibi gösterirdi ama– sağda solda anlatılan bir öyküye kahkahalarla gülünürdü. Orada Majesteleri Kayzerin subayları, subay gazinosunda kuka oynuyorlarmış, oyun coşkusu içinde bazıları ceketlerini çıkarmışlarmış; o sırada gazinoya gelen başka subaylar bu hareketi onaylamamışlar, aralarında tartışma çıkmış, sonunda geleneğin gerekleri konusunda pek emin olmadıklarından, Majesteleri Prusya Kralı'nın emrindeki 1. Muhafız Alayı'nın subay lokaline bir telgraf çekmeye karar vermişler: "Subaylar kuka oynarlarken ceketlerini çıkarabilirler mi?" Cevabı anında gelmiş: "Oyun oynadıktan sonra, çıkarmadan da oynayabilirler."

Evet, bizim muhafız alayımız başlı başına bir âlemdi, ama biz Kielli çocuklar Laboe'ye, Holtenau'nun karşısındaki kumsala, fiyordun öte kıyısına oyun oynamaya gittiğimizde kumdan şatolar yapmazdık, hayır, biz bir kumsal çetesi kurmuştuk, sabah erkenden yola koyulurduk, süslü ve bir örnek giyinirdik, Kiel giysisi denilen giysilerimiz bahriyeli üniformasına benzerdi, yalnızca düz mavi renkte değil de mavi-beyaz çizgiliydi, Bleyle Şirketi'nin imalatıydı bu giysiler, omzumuza silah yerine bambu kamışlar alırdık, hepimiz sol kolumuza siyah-beyaz-kırmızı bant takar, başımıza ise donanmanın ilk dönemlerinde (henüz Prusya'ya aitken) askerlerin kullandığı türden siyah şapkalar giyerdik, Südwester'ler[9] ise henüz yoktu, Südwester'ler daha sonra geldi; Südwester'ler denizcilerin güneybatı fırtınası çıktığında başlarına geçirdikleri kullanışlı başlıklar değildi, hayır, Südwester'ler birliklerimizin Güneybatı Afrika'da çıkan Herero Ayaklanmaları (1904-1907 arası) sırasında taktık-

9 Südwester: Su geçirmez gemici şapkası. Südwest: Güneybatı. (Ç.N.)

ları, yan tarafında siyah-beyaz-kırmızı kokartı olan geniş kenarlı şapkalara göre biçimlendirilmiş ve adlarını da bu şapkadan almışlardı.

Ben kumsal çetesi için henüz çok gençtim, ama Laboe'nin saygın kişilerinden biri olan dedemin desteği sayesinde çeteyle birlikte uygun adım yürümeme izin verilmişti, marşlar söyleyerek coşkulu bir savaş oyununa girişirdik, mavilerle kırmızılar çarpışırlardı, zaferle sonuçlanan çarpışmaların sonunda kaymaklı böğürtlen yenirdi. Dedem beni pek önemsemezdi, hayatlarındaki asıl amaçlarını gerçekleştirememiş bütün insanlar gibi pedagojik ilkeleri vardı. Kırmızı-beyaz çizgili elbisesiyle Rosa çocukluğumun ilk hatırasıysa, şu da ikincisidir:

Işıl ışıl parıldayan ve şırıl şırıl akan suyun üzerinde bir köprü vardı, kalasları oynak, tahta bir köprü, yarıklarından bakınca korkunç su görülebiliyordu. Evet, kalaslar oynuyordu ve ben nemli, koyu yeşil yosunlarla ve küçük midyelerle kaplı kazıklardan birine tırmanmış, avaz avaz bağırıyordum. Beyaz yakasının üzerinde kocaman kırmızı yüzü, siyah bol giysisi içinde ağır bir görüntüsü olan iriyarı dedem beni çekiştirmeye çalışıyordu; çünkü o sırada dev gibi bir gemi ahlaya puflaya, suları yara yara yaklaşmaktaydı ve bizim o gemiye binmemiz gerekiyordu. Ben kazığa tırmanmış avaz avaz bağırıyordum, insanlar durmuş bakıyor ve gülüyorlardı, kocaman yüzü her zamankinden çok kızaran dedem parmaklarımı tek tek kazıktan çekti, dedem onları tek tek kazıktan çekerken, parmaklarım tek tek bembeyaz kesiliyordu. Ben bağırıyordum ve dedem aşağılayarak: "Zırlak şey!" diyordu, beni ne zaman görse bana "Zırlak şey!" derdi ve ben gerçek bir delikanlı olabilmek için kumsal çetesine katılmak zorundaydım ve gerçek bir delikanlı oldum, çünkü zaferle sonuçlanan her çarpışmadan sonra kaymaklı böğürtlen vardı.

Dedem –ailem için bu soylu sözcüğü kullanmama izin verilecek olursa– sülalemizde, subay ya da memur ya da çiftçi olmayan ya da başkaca doğru dürüst bir meslek seçmeyen ilk ve tek adamdı, kendisi tüccardı, o zamanlar insanların dediği gibi "tacir" idi, Liverpool'daki fabrikası tam anlamıyla iflas etmişti, şimdi limanda kocaman büroları ve depoları bulunan Kiel Di-

edrichsen Kömür İşletmeleri'nin ticari temsilciliğini yapıyordu. Ve yine de bir Grandseigneur sayılıyor, alçakgönüllü koşulları içinde bir Grandseigneur gibi yaşıyordu. Öyle büyük bir konağı filan yoktu; bahçesinde güller bulunan Laboe'deki küçük evciği kendisini ve yaşlı kâhya kadını ancak barındırıyordu. Ama yaz aylarında Laboe'deki bir lokantanın terasında babamla birlikte şarap içmeye gittiğinde parlak kumaştan siyah bir ceket giyer, gerçek panama hasırından bir şapka takardı, babam ise kırçıllı bir kumaştan dikilmiş dik yakalı, uzun etekli ceketiyle dikkat çekmeyecek biçimde ve düzgün giyimli olurdu; babam çok yüksek, beyaz, kolalı bir yakanın, başını ancak baston yutmuş gibi hareket ettirebildiği, boynuna batan sivri, küçük köşelerinin içinden sert sert etrafına bakınırken dedemin kocaman, kırmızı çenesi geniş, alçak yakasına rahat rahat yaslanmış olur, boynuna bağladığı ipek boyunbağının uzun uçları neşeli neşeli uçuşurdu; oysa babamın kravatı sımsıkı bağlanmış ve inci bir iğneyle tutturulmuş olurdu. Ve babam pahalı içeceği sakıngan yudumlarla içerken dedem şarabı yudumlamadan önce kadehi burnunun altına getirir, biraz sallar, bir çiçeği koklar gibi sınarcasına ve keyfini çıkarırcasına kokusunu içine çeker, bu arada bakışlarıyla da önlerinden geçmekte olan hoş bir genç kızın havada uçuşan eteklerini, dikkatsizce atılmış bir adım sırasında görünen baldırlarını izlerdi. Mükemmel bir kavalyeydi, danslı toplantı adı verilen her dans partisinde oradaki en güzel kadını dansa kaldırırdı; gemi kazazedelerini kurtarmak için yeni bir yöntemin denendiği bir gün fiyortta demirli bir gemiye bir halat atılması gerekiyordu, bunun üzerine dedem dans salonundan hızla çıkarak olay yerine doğru koşuşturmakta olan kalabalığa karışmıştı, halat başarıyla atıldıktan sonra bir kişinin, kendisini kıyıya kadar çekecek olan kurtarma aracını denemek üzere, cankurtaran sepetine binmesi gerektiğinde, dedem önce dalgalı denizde hızlı hızlı kürek çekerek sandalla gemiye ulaşıp cankurtaran sepetine binmiş, seyircileri kâh neşelendirecek kâh korkutacak biçimde ikide bir boğazına kadar suya bata çıka üzerinde frakı olduğu halde kıyıya çekilmeyi beklemiş, sonra da sevinç ve hayranlık çığlıkları arasında üstünü bile değiştirmeden ısınmak ve kurumak için dans etmeye dönmüştü; dansa

başlamasını ağlayarak izleyen bana "Zırlak şey!" diye bağırmayı ihmal etmemişti, gerçekten de mükemmel bir kavalyeydi – kendi alçakgönüllü koşulları içinde.

Ve bu da çocukluk yıllarıma ait en son hatıram: Gözlerimde hâlâ yaşlarla terasta duruyorum, arkamda partinin ve dansın coşkusu ve önümde fiyordun pırıl pırıl parlayan suları, kentin üzerinde güneş ve kanalda Kayzer donanmasının gemileri yan yana, şamandıralara bağlanmış duruyor. (Tuz oranı %1,5).

Yirmi yıl sonra Kiel'e yine geldiğimde –çünkü orada doğmuştum ve yaşam yeniden başlıyordu– önümde fiyordun pırıl pırıl suları ve kentin üzerinde güneş vardı. Ama şamandıralara bağlanmış gemiler yoktu artık. Dedem çoktan ölmüştü, babam da öyle, Laboe'deki bahçesinde güller olan evde tanımadığım birileri oturuyordu. Ancak bizim mavi delikanlılar hâlâ şehrin sokaklarında dolaşıyorlardı, kırmızı yanaklı ve çıplak boyunlu delikanlılar, ama sayıları azalmıştı, çok azalmıştı; lokantacılar bu durumdan yakınıyorlardı ve yalnızca pastahaneler subay adayları ve subaylarla dolup taşıyordu; pastahanenin karşısındaki "Seeburg" yemekhanesinde 60 pfennig karşılığında öğlen yemeklerini ve şimdi de doymak için 2,40 mark karşılığında pastalarını yiyen üniversite öğrencileriyle buluşuyorlardı orada. Ama bunun dışında her şey kendi çapında hoş görünüyordu, donanma kendi çapında hoş görünüyordu, artık Kayzer'in donanması değildi, Tanrı esirgesin, bizim küçük ama cesur İmparatorluk donanmamızdı, 85'lilerden epeydir söz eden yoktu ama üniversite kendi çapında hoş görünüyordu, tüccarlar, memurlar, –bahriye bahriyedir– sadist mürettebat adı verilen diş doktorları bile, çünkü birçok eski deniz subayı meslek değiştirmiş ve diş hekimliği öğrenimi görmüştü. İmparatorluk henüz tam anlamıyla kaynaşmamıştı, her zamankinden daha az kaynaşmış durumdaydı. 1 Mayıs'ta sosyal demokratlar kentin düzgün caddelerinde yürüyorlardı, aralarında ev işleriyle görevli kadınlarda vardı ve ellerinde kan kırmızısı bayraklar taşıyorlardı, ama sayıları çok azalmıştı, bayrakların çoğu siyah-kırmızı-altın sarısı rengindeydi –yani cumhuriyetin renklerinde– ve Sosyal Demokratlar hiçbir şekilde kana susamış değillerdi,

bomba atmak ya da prens öldürmekle de pek ilgileri kalmamıştı. Artık kayzer mayzer yoktu, Avrupa halkları en kutsal varlıklarını korumamışlardı ve geleceğimizin nerede olduğu henüz tümüyle belirsizdi, ama en azından suda olmadığı anlaşılmıştı.

Kiel'de yerel yurtseverliği, asla imparatorluk donanmamızın öteki limanı Wilhelmshaven'e özgüymüş gibi göstermeyen küçük bir öyküye gerçekten kahkahalarla gülünürdü: Kiel'de kendi çapında hoş gözükmek üzere– Kayzer Yat Kulübü'nün –evet bu hâlâ vardı, neden olmasındı ki?– terasında yaşlı, emekli bir amiral oturmuş bir yandan kırmızı şarap içiyor, bir yandan da oradaki sabit dürbünle, pırıl pırıl suyuyla önünde uzayıp giden fiyordu gözlüyormuş. Fiyordda İmparatorluk gemileri şamandıralara bağlanmış halde duruyormuş, iki gemi varmış: Bunlardan biri olan "Schleswig Holstein" gemisi, Allah selamet versin, yaşlı ve dünyanın hatlı çalışan son gemisiymiş; onun yanında duran, güvertesinde pek bir şey kalmamış olan ve her tarafı mantarlarla kaplı "Zähringen" gemisi ise İmparatorluk donanmasının sancak gemisiymiş –en azından uzaktan kumandalıymış, gerçi yenilmişiz, ama teknik açıdan hâlâ doruktaymışız–; bu ikisinin dışında fiyordun pırıl pırıl parlayan suyunun üzerinde tek bir gemi bile yokmuş. Yo, yo, bir şey daha varmış suyun üzerinde: Şık mı şık, ince mi ince, direkleri yüksek mi yüksek, 75m² yelkeniyle, kar gibi bembeyaz ve yeni, yepyeni bir yelkenliymiş bu; adı "Deutschland" olan bu Schärenkreuzer'in[10] tepesinde siyah-kırmızı-altın sarısı rengi bayrak dalgalanıyormuş bu yelkenli "Reichsbanner"in,[11] yani çalışan, cumhuriyetçi halkın o yeni, gönüllü oluşumunun gemisiymiş – Amiral, eski Kayzer Yat Kulübü'nün yakınlarındaki limanı şöyle bir tarayarak, bulanık suyun üzerinde hafif hafif sallanan, dökülmüş boyalarıyla sefil durumdaki teknelere bakmış, en büyüğünün 35m² yelkeni varmış, sonra bakışlarını yine "Deutschland"a odaklamış. Tam

10 Schärenkreuzer: Finlandiya ve İsveç'in buzullarla oluşmuş girintili çıkıntılı kıyılarında kullanılan, oldukça hızlı hareket edebilen, ağır bir tür yelkenli. (Ç.N.)

11 Reichsbanner: Eski savaşçı cumhuriyetçiler federasyonu, 1924'te Magdeburg'da kuruldu ve sosyal demokratlar tarafından yönetildi; amacı muhafazakâr Stahlhelm'e [Çelik Miğfer'e] karşı savaşım vermekti. SA'ya karşı silahlı, sivil birlikler kurdu, 1933'te dağıldı. (Ç.N.)

o sırada gemi demir almış; tepesinde siyah-kırmızı-altın sarısı bayrak, yeni cumhuriyetin ve Reichsbanner'in bayrağı dalgalanan o hoş gemi açık denize doğru yol almaya başlamış. "Yok canım daha neler!" diye düşünmüş Amiral ve gemiyi dürbünle izlemiş. Gemi açık denize doğru ilerlemeyi sürdürüyormuş. Amiral'in yanakları, içmekte olduğu Burgonya şarabı gibi kıpkırmızı olmuş. Sonra yerinden fırlamış, şarabını masanın üzerinde öylece bırakmış ve telefona koşmuş. Kiel-Wik'i, Deniz Harp Okulu Komutanlığı'nı aramış, orada hâlâ tanıdıkları varmış tabii ki. Sonra şarabın ve dürbünün başına dönmüş ve gözlerini açık denize doğru yol almakta olan "Deutschland"a dikmiş. Kiel-Wik'ten İmparatorluk Donanması'na ait büyük bir tekne demir almış ve hızla "Deutschland"a doğru ilerlemeye başlamış. Amiral bir yandan izliyor, bir yandan da elindeki kadehini çeviriyormuş. Orada ne olup bittiğini biliyormuş. "Yok canım daha neler!" diye düşünmüş ve izlemeyi sürdürmüş. Büyük tekne, rüzgârla yarışan "Deutschland"ın yanı sıra seyrediyormuş. Sonra büyük tekne, yelkenliden uzaklaşmış ve yelkenli gerisingeriye dönmüş, gerçekten gerisingeriye dönmüş; zarif ve ustaca bir manevrayla, ama gerisingeriye dönmüş. Büyük tekne yelkenliden, fiyorddan çıkıp denize açılırken denizlerde geçerliliği olmayan siyah-kırmızı-altın sarısı bayrağını indirmesini ve onun yerine, direğe yakın üst köşesinde siyah-kırmızı-altın sarısı renginde küçük, mahcup bir kare bulunan siyah-beyaz-kırmızı bayrağı asmasını istemişmiş. Onlar ise bayrağı indirmemişler, "Siyah-kırmızı-altın sarısı Reichsbanner"in, "Deutschland"ın mürettebatı bayrağı indirmemiş ve indirmeyecekmiş; böylece Kiel'in açık denizler için inşa edilmiş hoş, en yeni ve en büyük yelkenlisi bir daha asla açık denizlere çıkamayacak, bir daha asla fiyordu terk edemeyecekmiş. "Lanet olası herifler!" diye düşünmüş Amiral ve Kiel halkı kahkahalarla gülmüş; Kiel'in "Deutschland"ın mürettebatına mı yoksa Amiral'e mi güldüğünü henüz kimse çözememiş.

Ama aslında Kiel halkının gülecek öyle pek fazla şeyi yoktu. Gerçi kozlar hâlâ donanmanın, bizim küçük ama yürekli İmparatorluk Donanması'nın elindeydi; donanma hâlâ eski pırıltılı günlerinin izlerini taşıyor ve sürekli olarak o günleri ha-

turlatıyor, Kiel, donanmayla yatıp donanmayla kalkıyordu. Cumhuriyetçi işçiler gemiye "Deutschland" adını vermişlerdi, komünistlerin gerçi gemileri yoktu, ama Kiel'de en azından "Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği"ni kurmuşlardı, buna kısaca "Kızıl Donanma" deniyordu ve yeni partinin, Nasyonal Sosyalistler'in SA'ları,[12] kendilerine "SA Donanması" adını vermişlerdi, böylece şehrin içinde yürüyüşe geçtiler, Kızıl Donanma çoban kavallarıyla, SA Donanması ise trampetçileriyle yürüyordu; eğer birlikte yürümüş olsalardı belki de kulağa oldukça hoş gelirdi. Ama onlar birlikte yürümeyi değil, çarpışmayı tercih ettiler, coşku içinde kös ve borazan çalarak değil, davulları tıngırdatıp kaval çalarak çarpıştılar. Bizim küçük, ama yürekli İmparatorluk Donanmamız hâlâ bu kavganın dışında duruyor, siyaset yapmıyordu, anayasanın bekçiliğini yapıyor ve açık denizde siyah-kırmızı-altın sarısı korsan bayrağının değil, direğe yakın üst köşesinde henüz nazı çekilen siyah-kırmızı altın sarısı küçük bir kare bulunan resmi bayrağın dalgalanması için azami dikkat gösteriyordu.

Kielliler kaygılıydılar, her biri kendine göre hoştu. Üniversitenin kaygıları vardı, çünkü üniversite nasıl akademik bir proletarya yetiştirdiğini görüyordu, aç ve aç gözlü, ama umut dolu genç insanlardan oluşan bir ordu yetiştiriyordu; hepsi, hepsi yalnızca ekmek parası kazanabilecekleri bir meslek edinmek için çabalıyorlardı; üniversite açılan beşinci fakülteye, Ulusal Ekonomi Fakültesi'ne olağanüstü rağbet edildiğini görüyordu, hem de ulusal olmaktan tümüyle uzak bir ekonomik ortamda ve ekonomik davranmaktan daha azını yapmayan bir ulus içinde.

Ve tüccarlar kaygılıydılar, her biri kendine göre hoştu. Tüccarlar paraya sıkıştıklarında kredi almışlardı; böyle bir şey olabilirdi tabii ki, insan gün gelip de parasız kaldı diye hemen yerin dibine sokulacak değildi ya. Ama bir kez kredi alan biri, daha fazlasını almaktan hoşlanıyordu ve bir kez kredi veren biri de daha fazlasını vermekten hoşlanıyordu. Kredilerle birlikte faizler, faizlerle birlikte kaygılar arttı ve daha o zamanlar bile bazı

12 SA: Sturmabteilung: Fırtına Birliği: NSDAP (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin bir organı olan silahlı ve üniformalı savaş birliği. (Ç.N.)

açıkgözler vardı, bunlar yeni fikirler ürettiler, çünkü eski fikirler aşınmıştı; bu açıkgözler esaslı hesaplamalar yaptılar, insanın ne kadar çok borcu olursa, Tanrı'ya şükür ki bu borçları ödeme umudu o kadar azalıyordu ve bunlar sözümona Kraliyet tüccarlarıydılar; ama yeni fikirler üretenler yalnızca onlar değildi, köyler de geri ödeme umudu hemen hiç olmayan borçlar aldılar, şehirler belediye başkanlarını bu konuda pazarlık yapsınlar diye yurtdışına bile gönderdiler. Herhangi bir biçimde, diyordu insanlar, devam etmek zorunda; böylece birine çoktan *de facto* ait olmayan bir şeyin *de jure* kaldığını bilmek avutucuydu. Devam etmek zorundaydı, insanlar kesinlikle böyle düşünüyorlardı, ama kesin olarak bilmedikleri şey, bunun nasıl olacağıydı.

Memurlar da kaygılıydılar, kendilerine göre hoştular. Kiel yalnızca küçük İmparatorluk Donanması'nın en büyük limanı değildi, aynı zamanda Schleswig-Holstein'ın, yani İmparatorluğun en zengin eyaletlerinden birinin başkentiydi; batı kıyısındaki verimli otlaklarıyla (ve hayvan yemi kıtlığı fazlasıyla), iç bölgelere doğru Geest denilen yumuşak tepeleriyle (ve kumluk, fundalık ve bataklık fazlasıyla) ve doğu kıyısındaki büyük çiftlikleriyle (ve borç fazlasıyla) doğal güzellikler açısından fazlası olan bir eyaletti burası. Ve tam da bu noktada kriz belirtileri baş gösterdi! Kriz, Schleswig-Holstein'da, batı kıyılarında, çiftçiler arasında serpilmeye başladı, tam da en zengin çiftçilerin, ot ve hayvan yetiştiricilerinin oturdukları yerde. Ama krizin ilk titreşimlerini hissedenler her zaman zenginler olmuştur, yoksullar ise krizin daha sonraki büyük öfkesine katlanmak zorunda kalırlar. Yokluk baş gösterdiğinde çıkış yolu son derece basittir, öyle değil mi: fazla olanı azaltırsın. Çiftçiler önce yüksek vergilerden ve ödemelerden yakınmaya başladılar, bunun üzerine başkaları gülümsedi, çünkü o başkaları da aynı şeyi yapıyorlardı ve çiftçiler var olduğundan beri onlar da hep aynı şeyi yapıyordu. Ama çiftçiler iyi hesap yapar ve başlangıçta bu yeterlidir; batı kıyısındaki çiftçilerin vergilerin ve ödemelerin, ücretlerin ve giderlerin kendi ceplerinden, çiftliklerinden çıktığını, çiftliğin dengeli ekonomisinin öngörülebilen bir zamandan itibaren çiftliğin kendisi kadar zor yürütülebileceğini öğrenmeleri için üniversiteye başvurmaya ihtiyaçları yoktu. Bu hesaplamadan huzursuzluk, hu-

zursuzluktan protesto, protestodan direniş ve direnişten de "halk hareketi" denilen ve çok toz kaldıran, dosyaların tozunu, perukların tozunu ve sonunda da barut tozlarını kaldıran bir şey çıktı! Yüzyıllardır çiftliklerinde barış içinde oturmaya ve yeterince yağlı olup olmadığını anlamak için arasıra öküzlerinin kuyruğunu çimdiklemeye alışmış olan çiftçiler, birdenbire hiç alışık olmadıkları şeyleri yapmak zorunluluğuyla karşı karşıya kaldıklarını gördüler ve siyasete atılmaya karar verdiler.

Bu, alışılmamış bir olay değildi. Eski fikirler aşındığı için yeni fikirler üreten herkes bir kez olsun bu kararı vermek sorumsalıyla karşı karşıya geldi. SA yürüyüş yaptığında sokak köşelerinde duran insanlar düşünceliydiler. Üniformaların renginin iğrenç olduğunu kesinlikle itiraf etmişlerdi, ama cekete kim bakar ki, önemli olan insanın yüreğidir. Bu insanların tam olarak ne istedikleri pek açık değildi, ama en azından istediklerini kararlılıkla istiyorlardı, bu da onları ötekilerden, partilerden ve resmi makamlardan ve tüzel kişiliklerden ayırıyordu; ötekilerde, partilerde ve resmi makamlarda ve tüzel kişiliklerde durum tam tersineydi. Kimin kendi yöntemleriyle ilerleyebileceğini bekleyip görmek gerekir. Bütün partiler bir şeyler vaat etmişti. İnsanlar onları seçmiş ve işlerin yoluna gireceği konusunda onlara güvenmişlerdi. Ama işler yoluna girmemişti. Artık kimse partilere güvenmiyordu, ama onlar, oradakiler parti olmadıklarını, tersine bir hareket olduklarını ileri sürüyorlardı ve her şeyin durgunlaşmaya başladığı şu dönemde ihtiyaç duyulan tek şey hareketti. Olayın çekiciliği vardı, bunu kabul etmek gerekirdi, göz kamaştırıcı biçimde organize edilmişti. Ve ihtiyacımız olan şey işte buydu, çekicilik ve organizasyon. Bir program da vardı ortada. Yeni bir programdı ve liderler programın yerine getirilmesi için canlarını ortaya koymaya hazırdılar. Örneğin, "büyük mağazaların ortadan kaldırılması" gibi hususlar vardı. Kiel'de az sayıda büyük mağaza, ama birçok küçük işletme vardı. Yanı sıra "faiz köleliğine son" gibi bir husus da vardı ve o insanlara faiz ödemek zorunda olan bir sürü insan vardı, faiz alanlar azdı ve sayıları giderek azalıyordu. Yanı sıra "Alman olmayan paralı asker ordusunun ortadan kaldırılması ve halk milisinin oluşturulması!" gibi bir husus da vardı. Acaba,

evet acaba yine büyük bir donanma mı oluşturulacaktı, fiyorttaki şamandıralara bağlı sıra sıra gemiler mi olacaktı ve bizim mavi delikanlılarımız, kırmızı yanaklı ve çıplak boyunlu delikanlılarımız, acaba onlar yine şehrin caddelerinde dolaşacaklar mıydı? Lokantacıların buna bir itirazı yoktu. Ve sonra Yahudilerle ilgili husus vardı. Ama Kiel'de, Nasyonal Sosyalistler'in de ciddi anlamda itiraz edemeyecekleri, akıllı uslu, saygın bir avuç Yahudi yıllardır oturuyordu – doğru dürüst Yahudilerdi bunlar, öteki Yahudilerin zaten Kiel'de, ölmekte olan bir şehirde ne işleri vardı ki? Evet Kiel öyleydi, ölmekte olan bir şehirdi ve her alanda iyileşme vaadinde bulunan programlar incelemeye değerdi; haklardan başka bir şeyle ilgilenmeyen İmparatorluk anayasasını incelemektense bu programı incelemeye değerdi, buna karşın bu program çıkarlardan söz ediyordu; eğer bir miktar kuşku var idiyse de bu kuşkulara son verilmeliydi, çünkü anlayışa karşı davranmanın daha üst düzeyde bir anlayış meselesi olduğu bir an gelir, değil mi? Bekleyip göreceğiz.

İşte Kiel buydu, birçok şehir arasında bir şehir.

Kiel'i son olarak 1928 yılının o ilkyazında gördüm, dedemin bir zamanlar, yirmiyi aşkın yıl önce ısınmak ve kurumak için dans ettiği Laboe'deki o lokantanın terasında oturdum ve fiyordun pırıl pırıl parlayan suyunu seyrettim, şehrin üzerinde güneş vardı.

Kiel Şehri İstatistik ve Seçim Bürosu'nun "Kiel'deki Savaş Tahribatı ve Zarar Gören Yapılar ve Evler" başlıklı raporundan (savaştan zarar gören binalar üzerine Kasım 1947 tarihli resmi soruşturma):

"Kiel, savaştan en çok zarar gören büyük şehirlerin başında gelmektedir. Ekonominin yaşaması için gerekli olan temel koşulların ortadan kalkmasının dışında şehir bombardıman sonucunda büyük zarar görmüştür. Bombaların atıldığı 90 hava saldırısı sonucunda –43 000'nin üzerinde patlayıcı, 900 mayın bombası ve yaklaşık 1/2 milyon her türden yangın bombası atılmıştır– şehir büyük ölçüde yakılıp yıkılmıştır...

... Soruşturma döneminde şehirdeki toplam yapıların yalnızca 1/4'ünün zarar görmemiş olduğu saptanmıştır, bunun

yanı sıra yapıların 1/3'ünden çoğu tamamen, yaklaşık %40'ı ise kısmen zarar görmüştür...

... Kiel'deki bütün evlerin hemen hemen %20'si –başka bir deyişle bu, evlerin toplamının 1/4'ü bile değildir– hava saldırısından zarar görmeden kurtulmuştur. Geri kalan %80'nin yarısı tamamen yıkılmış, ötekiler kısmen zarar görmüştür...

... Bombardımanın tek tek mahallelerde ne gibi etkilere yol açtığı hangi bakış açısıyla değerlendirilirse değerlendirilsin, ister tamamen yıkılmış binaların ya da evlerin yüzdesinin en yüksek olduğu yerden başlansın, ister zarar görmeyen binaların ya da evlerin yüzdesinin düşük olduğu mahalleler saptansın ya da ister oturabilir ve oturulamaz evler arasındaki orantıya göre bir sıralama yapılsın, liste başında her zaman şu üç mahalle bulunmaktadır: Altstadt, Brunsvik ve Ellerbek...

... Bu üç mahalledeki hâlâ oturulabilir ve oturulamaz evlerin sayıları üzerine yapılan bir araştırma sonucunda yüzde 10-20 oturulabilir, buna karşın yüzde 80-90 oturulamaz ev bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu üç mahalleyi Vorstadt, Damperhof ve Düsternbrook izlemektedir. Buralarda da –çıkış noktasına bağlı olarak– sıralamada küçük kaymalar görülmektedir. Doğu Garden, Wellinghof, Blücherplatz, Exerzierplatz ve Neu-Dietrichshof'a ilişkin olarak da yapılan tabloların her sütununda, bütün şehrin ortalama değerlerinden olumsuz yöne doğru sapmalar görülmektedir. Şehir merkezi ve tersane bölgesi, hava saldırısından en çok zarar gören yerlerdir...

...Tersanelerdeki tek tek yapıların istatistiğe geçirilememiş olduğuna değinmek gerekir, çünkü hem yıkımdan önce var olan tek tek yapıların sayısına hem de ortaya çıkan yıkım ve zararın oranına resmi makamlarca ulaşılamamıştır. Bu nedenle bütün tersane kompleksi istatistiklerde tek bir yapı olarak geçmektedir..."

Eski Kayzer Yat Kulübü'nün terasında İngiliz subaylar oturuyorlar ve fiyordun pırıl pırıl parlayan suları üzerinde kayıp giden küçük, çevik İngiliz motor botlarını seyrediyorlar sakin sakin (tuz oranı %1,5).

6. Boy 1,75 m (ilerleyen yaşla birlikte kısalıyor)

7. Kilosu iniş çıkışlı

7.'ye İlişkin Olarak. Kilomun şu andaki durumu üzerine özellikle ayrıntılı bilgi verebildiğim için mutluyum. Bu soruya her zaman azami dikkat göstermişimdir. Amerika'daki bilim enstitülerinin, yerküremizin gıda rezervleri mantıklı kullanılacak ve dağıtılacak olursa insanların 3000 yılına kadar beslenme sorunu olmayacağını garanti eden hesaplamaları kadar beni rahatlatan bir şey yok. Yirmili yıllarda Prusya'da, hapishanelerdeki beslenme koşulları, 1945 yılından bu yana karşı karşıya kaldığım koşulların hepsinden kıyaslanamayacak kadar iyi olduğu halde, 1928 yılındaki ilk tutuklanmamın ardından tahliye olduğumda yaklaşık 58 kiloydum, ki bu ağırlık, boyumun uzunluğu dikkate alınacak olursa oldukça azdı. Beni himaye etmeyi bırakana dek, Fräulein Dr. Querfeldt'in süt tedavisinin övünç duyabileceğim biçimde 71 kiloya çıkmamda ne kadar etkisi olmuştur bilmiyorum. Bu tedaviyi sürdürmek ve sonuçlarını ortaya çıkarmak için ciddi çaba harcadım, ama öğrendiğime göre her ne kadar dünyadaki süt rezervleri kayda değer biçimde azalmamışsa da, dokuz yıldan bu yana, mantıklı kullanılması ve dağıtılması halinde her bir birey için 3000 yılına kadar yeteceği garanti edilen paya yaklaşamadım bile. 1929 sonbaharında bu Soruşturma'nın 29. sorusunda görülecek olan nedenlerden dolayı yine 63 kiloya indiğimi görmek için yaklaşık bir yıl boyunca 71 kiloda kalmayı başardım. Bu kiloyu 1931 yılına kadar korudum, o yıl (bu Soruşturma'nın 125. sorusuna bkz.) 75,5 kiloya çıkmam zor olmadı. 1933 ila 1936 yılları arasında (bu Soruşturma'nın 41. sorusuna bkz.) 66 kiloya düştüm ve o tarihten itibaren sürekli ve düzenli olarak kilo aldım (bu Soruşturma'nın 118. ve 119. sorularına bkz.).

Hayatımda bir kere olsun 100 kiloya çıkma hırsım vardı. Asla başaramadım. 1939 Ağustosu'nda 96 kiloydum ve kalan 4 kiloyu da kolayca alabileceğim konusunda haklı bir umuda kapıldım. Ama o tarihten itibaren sürekli kilo kaybettim. Mayıs 1945'te tam 87,5 kiloydum ve bütün koşulların göz önüne alınması halinde ulaşılabilecek en uç noktaya ulaştığımı sanıyordum; ama (bu Soruşturma'nın "Notlar" bölümüne bkz.) 1946 Eylülü'nde, üzerine çıktığım başka birçok şeye kıyasla hâlâ çok

sağlam olan tartı 66 kiloyu gösteriyordu. Bugün yine 80,5 kiloyum, bu kiloya bütün yasal ve kimi yasadışı olanakları kullanarak ulaştım ve bu kiloyu koruyabileceğime inanmıyorum. Günün birinde 100 kilo olma umudumu sonunda yitirdim.

Şişman olmayı severim. Yalnızca tombul dönemlerimde rahatça kredi buldum; hiçbir zaman, bedensel olarak da dolgun olduğum düşüncesini taşıdığım dönemlerdeki kadar huzurlu çalışmadım ve yaşadığım deneyimler sonunda kadınların şişman erkeklere daha çok güvendiklerini gördüm. Siyasette şişman erkekler herkesin sempatisini kazanıyor, insanlar onların fanatizmine pek inanmıyor, bu nedenle de onların insaniliklerine yönelmeye eğilim duyuyor ve gizliden gizliye William Shakespeare'in insan sarrafı Sezar'ından şu alıntıyı yapıyorlar: "Etrafımda etli, canlı adamlar bulunsun: geceleri uyuyan yumuşak başlı adamlar."

Gerçekten de İngiltere'nin bir bedene dönüşmüş hali John Bull, Amerika'nın bir bedene dönüşmüş hali Sam Amca'ya kıyasla her zaman hatırı sayılır ölçüde şişmanca bir erkektir ve İngilizlerin genel olarak sevilmesine katkıda bulunan bundan başka bir şey bilmiyorum.

İlk olarak Sezar'ın keşfettiği ve dile getirdiği, göbekli olmakla uyku arasındaki ilişki olgusu Shakespeare'i çok ilgilendirmiş olsa gerek. Şişman ve tıknefes Hamlet, olmak ya da olmamak biçiminde ifade edecek kadar önemli gördüğü soruyu sorduğu anda şu rahatlatıcı çözüm de beraberinde gelir: "Ölmek-uyumak. O kadar! Bir uykuyla kalp üzüntüsünü, tabiatın bedene miras olarak verdiği binbir acıyı sona erdiriyoruz diyebilmek,..."[13] Kendisine amaç olarak koyabileceği bir çözüm, "... canı gönülden istenecek bir son olur". Ve özlemle tekrarlar: "Ölmek-uyumak-" ve bir kez daha, "Uyumak!"

Ama bu bize, biz şişmanlara ve şişmanlayacak olanlara nasip olmaz; uykuda bile, hatta ölüm halinde bile düşlerin, düş gücümüzün "belki"si yatmaktadır:

"Ya, dert orada: çünkü bu fani kalıbı üstümüzden sıyırıp attıktan sonra, o ölüm uykusunda kimbilir ne rüyalar görürüz

13 *Hamlet*, Çev.: Orhan Burian, *Julius Caesar*, Çev.: Orhan Burian. (Ç.N.)

düşüncesi bizi durmaya mecbur ediyor. Yaşamak felaketini uzatan işte bu düşünce..."

Ve ne büyük ıstırap:

" ... zamanın sillesine, hakaretlerine, zalimin haksızlıklarına, kendini beğenmişin küstahlıklarına, karşılıksız kalan aşkın ıstırabına, kanunun ihmaline, makam sahibinin kibrine, sabırla gösterilen liyakatin değersizlerce hor görülmesine kim tahammül ederdi?"[14]

Gerçekten de, suyu bir zamanlar herkesi ıslatan bir acılar denizi bu; sık sık geri gelen ve o dönemlerde Shakespeare'in de yaşamak zorunda kalmış olduğu. Avon'un Kuğusu bu satırları yazarken Cromwell zaten hayattaydı; onun yetişeceği zemin hazırlanmış, karanlık ruhunun gölgesi düşmüştü bile. Çünkü acılar denizi, tarihe geçmiş büyük ve olağanüstü kişiler tarafından yaratılmamıştır, tam tersine o kişiler bu denizden çıkmıştır.

"... bilmediğimiz musibetlere düşmektense içinde olduklarımıza tahammül ettiriyor."

diye bağırır Hamlet, şişman ve tıknefes, ve acı dolu şu saptamayla bitirir:

"Vicdan işte hepimizi böyle korkak ediyor."[15]

Onun, yani Shakespeare'in ve bizim içinde bulunduğumuz koşulları düşünürsek, böylesine büyük bir hırsla vicdana müdahale edenin neden her zaman iktidar olduğunu da anlaşılır kılan gerçekten de şaşırtıcı bir saptama.

14 Orhan Burian çevirisinde, "mevki sahibi" olarak geçen sözcükleri, olası anlam kaymalarına engel olma çabasıyla "makam sahibi" olarak değiştirdik. (Ç.N.)

15 Orhan Burian çevirisinde, "Düşünmek işte hepimizi böyle korkak ediyor," biçiminde geçen bu cümledeki sözcüğü, anlam kaymalarına engel olmak çabasıyla "vicdan" olarak değiştirmeyi uygun bulduk. (Ç.N.)

8. Saç rengi: Bkz. Ek

8.'e İlişkin Olarak. Demek ki –Hamlet'in bize öğrettiğine göre– vicdanı keskinleştirmek –ancak korkaklara hükmettiği zaman kendini güvende hisseden– iktidarın ilgi alanına girmektedir ve bunun için makam sahibinin kibri öteden beri elindeki en iyi araç olagelmiştir.

Yine eskiden beri makam sahipleri, bireyi kaydetmek suretiyle onu en emin biçimde kendine bağlayan iktidarın büyüsünü iyi bilirler. Kayıt, terörün en yüce biçimidir; korku rejiminin bütün sonuçları esas olarak bu biçimden doğar. Kayda geçirilmiş biri, yarı yarıya ölmüş biridir.

Makam sahiplerinin kibri, iktidara geldiklerinde terör uygulayabilmek için terörle ilgili alıştırma yapma tutkusudur. Şimdiye kadar hiçbir formun, bünyesinde buna ilişkin bir şeyler barındıran bir makamı, bir tutuklama emri özelliğine bürünmeden terk ettiği görülmemiştir. Ama deliliğin de yöntemi vardır, yöntemin kendisinin delilik olduğunun ortaya çıktığı an önünde sonunda gelir.

Bu Soruşturma'da bunun örneği, saç rengiyle ilgili sorudur. Bu soru, Soruşturma'nın tutuklama emri özelliğini en çok ortaya çıkaran soru, aynı zamanda bu özelliğin ne kadar aşağılık olduğunu da ortaya koyuyor.

Bu soruyu bir tutuklama emri için değersiz kılan nedenlerin kendisi, bu sorunun istatistiksel amaçlarla kullanılmasına da engel oluyor. Kiloyla ilgili soruda kilo kayıpları ve artışlarını gösteren eğri izlenerek zamanın dalgalanmalarını da okuma olanağı belki elde edilebilir; saç rengi sorusunda ise buna girişmek tümüyle anlamsızdır; saç rengi herkesin bildiği gibi ilerleyen yaşla birlikte kendiliğinden değişir, üstelik çok kesin bir yöne, griye ya da beyaza doğru ilerler. Şimdiye kadar bu soruyla ne zaman karşı karşıya kaldıysam ilgili memur başıma şöyle bir baktıktan sonra anlaşılmaz bir kayıtsızlıkla: "koyu sarışın" yazdı. Ancak bugün bu soruya aynı cevabı verirsem, hiç kuşku yok ki Soruşturma'da hile yaptığım için çok ciddi bir davayla –davanın kendisinden çok, sonuçlarından korkmak için yeterince nedenim var– karşı karşıya kalacağım. Ben asla koyu sarışın değilim ve kanımca –bu kanımı belgelendirmeye muktedir değilim– asla da olma-

dım. Her durumda bugün saçlarım tanımlanamaz, koyu toz renginde; saçımın her teli grileşmeye belli bir eğilim gösteriyor ve ben her gün bu eğilimin zafere nasıl adım adım yürüdüğünü üzülerek fark ediyorum; üstelik –her zafer gibi– tözün genel olarak çözülmesini, yani belirgin nihilist davranışları da beraberinde getirerek. Sezar, kellik açısından da benden hoşnut kalırdı.

9.Göz rengi: Bkz.Ek

9.'a İlişkin Olarak: Saç rengi sorusu itibariyle (özellikle de Soruşturma'nın bu sorusunun, boyuma ilişkin olan 6. soruyla olan ilişkisi itibariyle) huzursuz edici bir gruplamaya kendimi ne oranda hazırlıyorsam, 9. sorunun 8. soruyla olan ilişkisi açısından da bir o kadar rahatlıyorum.

Kayıtsız kalan memurlar bir zamanlar beni koyu sarışın olarak tanımlamış olabilirler; en azından yeterli bir boy uzunluğu olan 1,75 m olgusunun da tartışılacak bir yanı yok, ama gözlerimin rengi mavi değil. Maviden başka her renk var. Çok ender de olsa –bana inanınız– aynada gözlerimi incelediğimde olabilecek bütün renk gölgelerini keşfediyorum, ama bunların arasında mavi yok.

Esaslı bir inceleme sonucunda kahverengi, gri ya da yeşilin gözlerimde baskın çıktığını söylemem bu Soruşturma'nın tutuklama emri olma değerini yükseltmez çünkü renkler durmadan değişiyor. 125. sorunun cevabını düşündüğümde gözlerim aydınlanıyor ve ışıklanıyor, "Notlar" bölümüne ne yazacağımı düşündüğümde ise gözlerim tam anlamıyla kararıyor, hatta delici oluyor. Uzun süre Kuzey Afrika'da kalmış olan dostlar Araplarla alışveriş yapmamam konusunda beni uyarmışlardı, çünkü gözlerimin birbirine göre duruşu Araplarda "kötü kötü bakmak" anlamına gelen bir sonuç doğurduğundan Araplarla alışveriş yapmayı asla başaramazmışım. Bakışımı yönelttiğim her Arap kendini kötü bakışlardan korumak için işaret parmağıyla küçük parmağını hemen bana uzatır ve yanımdan uzaklaşırmış. Herhangi bir Arapla herhangi bir alışveriş yapmak niyetinde değilim. Silah kaçakçılığıyla ilgilendiğim dönemler çoktan geride kaldı; şu anki Arap-Yahudi çatışmasında ise ilkesel nedenlerle tümüyle İsrail tarafında duruyorum. Kötü bakışın

ne anlama geldiğini bilmiyorum, ama 28 yıl önce bana karşı açılan bir dava nedeniyle, yetenekli bir gazetecinin yazdığı haberde yer alan bir cümleyi hatırladıkça keyifleniyorum:

"Davalının birbirine yakın duran gözleri ve basık alnı bile bu genç insanın, siyaset olmadan da suça sürükleneceğini kanıtlıyor." Ve ben bu cümleyi yazanın kesinlikle Arap olmadığını açıklamakta bir sakınca görmüyorum.

10. Yara izleri, doğuştan izler ya da bozukluklar:
a) hiç yok b) hiç yok c) Bkz. "Notlar"

*11. Şu andaki adresi:*Bkz.Ek
(şehir, cadde ve kapı numarası)

11'e İlişkin Olarak: Bu soruya geçerli bir cevap veremeyişimin nedeni makam sahiplerinin kibrinden başka bir şey değil. Şu andaki adresim, karşımıza sürekli şimdiki zaman adı altında çıkan şu an kadar uçucu; ben daha bu cümleyi bitirmeden 11. sorunun cevabı değişebilir. Daha da kötüsü, bu durumla bağlantılı olarak 12. soruya da doğru cevap vermem olanaksızlaşıyor. Ağzımı inadımdan değil, hakareti susmak yoluyla ortaya koymak için sıkı tutuyorum:

Yerleşik değilim!

12. Sürekli ikametgâhı: Bkz. 11. sorunun cevabı.
(şehir, cadde ve kapı numarası)

13. Kimlik belgesinin türü: Alman nüfus kâğıdı Nr. B 78 561 Bkz. Ek

13'e İlişkin Olarak: Alman nüfus kâğıdı denilen şey gri hasseden imal edilmiş dört yapraklı bir kimlik kâğıdıdır, her bölümü dört ayrı dilde basılmıştır, Almanca, İngilizce, Fransızca ve Kiril olduğunu söylemeyi tercih ettiğim bir dizi harften oluşan bir dilde. Kimliğin ilk sayfasında "Dikkate Alınması" gereken birkaç satır yer almaktadır ki bu satırlar, gerek tonlama gerekse içerik açısından yalnızca Alman diline aittir. Kimliğime bakınca "Alman" tabiiyetinde olduğumu öğreniyorum, bana göre bunun için ya henüz erken, ya da artık geç; beden yapımın tıknaz

olduğunu da öğreniyorum, göz rengimin kâğıdı düzenleyen memur tarafından açık kahverengi olarak algılanmasına gelince, o sırada aklım yurtdışı gezilerinde olmalıydı.

Kimlik bir resimle süslenmiş, bu resim benim bir fotoğrafım ve ben bu fotoğrafa hiç benzemiyorum, eskiden de benzemiyordum, bundan sonra da asla benzemeyeceğim. Bunun dışında kimlikte sol ve sağ işaret parmaklarımın izleri yer alıyor.

Hemen hemen bütün yurttaşlarımın tersine bu olayın ne anlama geldiğini bilmekteyim; Almanya'da üst düzey bir polis memuru olma özelliğiyle babam parmak izi yönteminin yürürlüğe girmesine katkısı olmuş biriydi. Parmak izi, kimlik belirleme hizmetinin bir aracıdır. Bu güne kadar yalnızca suçluların parmak izleri alınmıştır. Bu yöntemi de yalnızca suçlulara uygulamanın bir anlamı vardır, çünkü onların arkalarında bıraktıkları izlerin yasal olmayan eylemlerle bir biçimde ilişki içinde olduğu varsayılır.

Bedenin her bir bölümünün kendi büyüsünü taşıdığına inanan toplumlar olduğu herkesçe bilinen bir şeydir. Polinezyalılar için kesilmiş saç ya da tırnaklar tabudur, gizemli bir anlam taşırlar ve büyülü olduklarına inanılır. Germenlerde uzun saçın kesilmesi onur kırıcı bir olaydır, uşaklığın göstergesidir; İslam bugün bile Araplara kendi resimlerini yaptırmalarını yasaklar. Çinliler ruhsal bir olayın normlarına, şeref ve onura aykırı davranmış olan bir insan için 'yüzünü kaybetmiş' derler ve bunu üst düzeyde belirleyici bir eylem olarak değerlendirirler. Çocuklar çekilen azı dişlerinden kolay kolay ayrılamazlar ve Greta Garbo özel yaşamının fotoğraflanmasından hoşlanmaz. Bu olayların hepsi aynı düzlemdedir. Parmak izi yöntemi yürürlüğe girdiğinde sorumlular bu yöntemi uygularlarken –insani tözün herhalde en anlamlı göstergelerinden biri olan– utancı zedelemekten dikkatle kaçındılar ve uygulamayı ancak bu soylu duygudan zaten kendiliklerinden vazgeçtikleri kabul edilen insanların oluşturduğu bir çevreyle sınırlı tuttular.

Kimliğimdeki parmak izleri ya benden önce en az 78.560 kişiye başından itibaren suçlu gözüyle bakılmış olduğunu ya da babamın etkili olduğu günlerde başvurulan böylesi titiz incelemelerin yapıldığı dönemlerin artık geride kaldığını kanıtlıyor.

Kimlik belgelerinin bu biçimi Almanya'da Nasyonal Sosyalistler'in iktidarda olduğu dönemde kullanılıyordu, ama tabii o zamanlar tek dilde basılıyor ve günümüzün polisiye yöntemlerinin kusursuzluğunu açığa çıkaran özel bir tasarımla yapılmıştı.

Bu ülkede herkesin kimliğinin olması zorunludur. Şimdiye kadar hiç kimse kimliği olmadığı halde yiyecek karnesi alabilmiş değildi. Ancak kimlik belgesi yalnızca bildirim formunu teslim ettiğini kanıtlayabilenlere verilmekteydi; Spruchkammergesetz[16] uyarınca, yani Nasyonal Sosyalizm ve Militarizm'den kurtulmak için çıkarılan 5 Mart 1946 tarihli yasa uyarınca doldurulması gereken bir bildirim formuydu bu; bu yasa üzerinde tartışabilmiş de değilim, çünkü yasa hakkında benden farklı düşünen birini tanımıyorum. Mahkeme kararına göre bu yasa beni ilgilendirmiyordu. Buna rağmen bu yasayı siyasi açıdan aptalca, insani açıdan alçakça ve hukuki açıdan da olanaksız buluyorum. Bildirim formunu teslim etmiş olsaydım –ki bu yasa ancak bu suretle yürürlüğe girmiş olabiliyordu– özellikleri açısından (siyasi açıdan aptalca, insani açıdan alçakça ve hukuki açıdan da olanaksız) bir suçtan başka bir şey olarak göremeyeceğim bir eyleme ortaklık etmiş olacağımdan en küçük kuşkum bile yok. Ancak eğer bildirim formunu teslim etmemiş olsaydım, o zaman da olağanüstü resmi önlemler nedeniyle açlıktan ölmeye mahkûm edilecektim; bu cezadan yalnızca bir dizi sürekli yasadışı eylemi yerine getirerek kurtulabilirdim. Bu durum beni, taş baltalı mükemmel beylerin üzerinde enine boyuna düşünmelerini rica ettiğim hoş bir vicdan muhasebesiyle karşı karşıya getiriyor.

Tabii ki bildirim formumu teslim ettim. Bu yasa ve onun yaratıcıları hakkında aynı şeyi düşünenlerin de farklı davrandıklarını hiç sanmıyorum.

14. Askerlik cüzdanı no'su: Bkz.Ekler

14'e İlişkin Olarak: Ne yazık ki Askerlik Cüzdanı numaramı veremiyorum. Tabii ki benim yaşımdaki her Alman gibi benim

16 Spruchkammergesetz: 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da Nazi suçlularını belirlemek için işgal kuvvetlerince kurulan mahkemelerle ilgili kanun. (Ç.N.)

de bir askerlik cüzdanım vardı. Almanya'daki Nasyonal Sosyalist iktidarı zamanında kimse bana askerlik cüzdanımı sormadı, ama Amerikalıların gelmesiyle bu durum değişti, askerlik cüzdanı benim için önemli bir belge haline geldi, çünkü asker olmadığımı, dolayısıyla da bana savaş suçlusu gözüyle bakılmaması ve hapsedilmemem gerektiğini kanıtlayabileceğim tek araç oydu. Her köşebaşındaki her Amerikalı nöbetçi, o günlerde ne kadar özgürce hareket edilebiliyorsa o oranda özgürce hareket etmemi sağlayan askerlik cüzdanımı soruyordu. Herhangi bir yerde gözüme bir Amerikan üniforması iliştiğinde tamamen mekanik olarak askerlik cüzdanımı çıkartıyordum. Evimin çok yakınında, geçmek zorunda olduğum dörtyol ağzında gün içinde birden çok kez oradan geçtiğim için artık beni tanıyor olmaları gereken ama buna rağmen her geçişimde bıkıp usanmadan bana askerlik cüzdanımı soran Amerikalı nöbetçiler çadır kurmuşlardı. Bir gün nöbetçi çadırının yanında, bakışlarını bir çite dayanmış şişman bir kıza kilitlemiş, Amerikalılar'ın "longhaired" olarak adlandırdıkları türden bir şarkıyı ıslıkla öttüren, tabureye oturmuş bir adam gördüğümde yine mekanik olarak elimi göğüs cebime attım. Üzerine tıpatıp oturan Amerikan üniforması içindeki adam dikkatimi çekmişti, çünkü sol koluna en az üç kol saati takmıştı; ayrıca ceketinin yakasında bizim burada çiftçi kadınların ve hizmetçi kızların taktıkları türden, renkli taşlarla bezenmiş bir dizi küçük sarı broş vardı. Ben yaklaşınca adam gözlerini kızdan bir an için ayırarak bir baş hareketiyle beni yanına çağırdı, askerlik cüzdanımı eline aldı, birkaç saniye boyunca sıkıntılı sıkıntılı sayfalarını karıştırdı, sonra yavaş ve keyifli bir hareketle belgeyi ortadan ikiye böldü ve parçalarını sokaktaki çukura fırlattı, bu arada uzun saçlı Loreley'in şarkısını bir an için bile olsun kesmemişti.

Dürüst her Amerikalının böyle bir davranışa ne tepki göstereceğini o anda anlamıştım. Bu herifin çenesine okkalı bir yumruk indirmekten ve huzur içinde yürüyüp gitmekten başka –erkeksi, zarif, doyurucu ve ahlaki açıdan tartışılmaz bir hareket– yapacak bir şey olmadığını bilmeye yetecek sayıda Amerikan filminde, yeterli sayıda benzer sahne izlemiştim.

Ancak büyük Amerikan halkının, böyle bir durumla karşı karşıya kalan bir adamın vereceği onurlu tepkiyle ilgili beklentisini karşılayacak en küçük bir girişimde bile bulunmadığımı itiraf ediyorum. Başkaca süsleyici ayrıntılara meydan vermeksizin yoluma devam ettim, eve gittim ve o günden sonra bir Amerikalıyla her türlü temastan olabildiğince kaçındım.

15.Pasaport no'su: Bkz. Ekler

15'e İlişkin Olarak: Pasaportumun süresi 1938 yılında bitmiş ve yenilenmemişti. Yeni bir pasaport edinmek için de hiçbir sıkıntıya girmedim. O zamanlar ölümleri resmi olarak intihar diye tanımlanan bir sürü insan vardı. Bazı arkadaşlarım, iki şeyi asla yapmayacaklarına dair birbirlerine söz verdiler: İntihar ve iltica etmeyeceklerdi. Ben de bu anlaşmaya uydum. Bütün arkadaşlarımın verdikleri sözü tutup tutmadıklarını saptamak çok güç. İçlerinden bazıları öldü, bazıları da kayıp, onların ölüp ölmedikleri ya da ne biçimde öldükleri öğrenilemiyor. Bu çevreden iki arkadaşım Avusturya İmparatorluğu'nun çöküşüne denk geldiler ve anlaşılan o ki, geri dönecek fırsatı bulamadılar. Bir başkası ise Avusturyalı ve bugün hâlâ Batı Almanya'da. İltica etmemek için söz verdiği kendisine hatırlatıldığında, kendisinin değil Avusturya'nın iltica ettiğini söylüyor.

16.Tabiiyeti Bkz. Ekler

16'ya İlişkin Olarak: Prusyalıyım. Bayrağımın renkleri siyah ve beyaz. Bu renkler bana atalarımın özgürlük uğruna öldüklerini hatırlatıyor ve benden yalnızca iyi günde değil kötü günde de Prusyalı olmamı talep ediyor.

Bu, her zaman o kadar kolay olmuyor.

Bir Prusyalı olarak olaylara gerçekçi bir biçimde bakmaya alışkın ve zorunlu olduğum için Müttefik Askeri Hükümet'in Prusya'nın dağıldığına ilişkin açıklamasını dikkatle karşıladım. Ancak aynı dikkat, Müttefik Askeri Hükümet'in Prusya'yı kendilerinin dağıttıklarına ilişkin görüşlerinin yanlış olarak tanımlanması gerektiğini de belirtmemi zorunlu kılıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri gibi öylesine büyük ve bu dünyanın ticaretini elinde tutan bir ulusun dünya çapındaki işleri-

nin kargaşası içinde pek de önemsiz olmayan bazı olguları gözden kaçırması çok doğal; ben de sıradışı zor bir soruyu cevaplama çabası içinde sıradan bir ansiklopedinin yardımıyla bu olgulara dikkat çekmek istiyorum.

Yürekli koloniciler ve tüccarlar ölçülemeyecek kadar büyük olan ve yalnızca kıyıları ekilip biçilen Amerika kıtasına doğru uzun, savaşçı ve kanlı bir eylem yoluyla, uzaktaki anavatanları İngiltere'yi gelişmekte olan bir koloni uğruna biraz daha yoksullaştırmak için harekete geçmişlerdi; aynı tarihlerde tıka basa dolu ve yoksullaşmış Avrupa'nın yüreğinde küçük bir devlet, Prusya, uzun, savaşçı ve kanlı bir eylem yoluyla üç büyük gücün karşısında kendisinin de bir yeri olduğunu ortaya koymuştu. O dönemlerde Prusya sınırları içinde, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayanlardan daha az Alman bulunuyordu. Prusya, Avrupa'nın en aydın prensi sayılan ve –burada 'bilindiği üzre' sözcüklerini kullanmaya pek cesaret edemiyorum– yaşlı kıtanın büyük Washington'un özgürlükçü ve bağımsız cumhuriyetiyle dostane ilişkiler kuran ilk hükümdarı olan II. Friedrich adında bir hükümdar tarafından yönetiliyordu. Bunu izleyen on yıllar içinde, Birleşik Devletler'in, Amerika'nın asıl sakinleri olan Kızılderilileri olağanüstü acımasız savaşlarla kıtanın giderek daha batısına doğru sürüp, bağımsızlığını ilan ettiği sırada 13 olan eyalet sayısını 1823 tarihli Monroe doktrini itibariyle 26'ya çıkardığı dönemde, Prusya kendi kendisini Fransa'nın imparatorluğuna yükseltmeye karar vermiş olan Napoleon adında bir adam tarafından tıpkı Avrupa'nın öteki devletleri gibi işgal edilmiş, daha sonra Napoleon'a karşı girişilen, genel olarak "Bağımsızlık Savaşı" adı verilen ve tiranı devirene dek süren bir savaş sonucunda kendini kurtarmıştı. Bu savaşta Amerika Birleşik Devletleri –burada 'bilindiği üzre' sözcüklerini kullanmaya pek cesaret edemiyorum– Napoleon'un yanında yer almıştı. Bu savaştan sonra Avrupa halklarını saran bağımsızlık arzusu, bu kıtanın Alman halkında, öteki uluslarla eşit seviyeye gelmek ve tek bir ulus oluşturmak mertebesine yükselmişti. Bu arzuyu gerçekleştirmek için ulusun birliği uğruna kendi bağımsızlığının ve serbest dolaşım hakkının önemli bir bölümünden vazgeçecek, bu hedef

uğruna kendi varlığını herhangi bir çıkar gözetmeksizin tehlikeye atacak özverili bir güce ihtiyaç vardı ve bu gücün adı Prusya'ydı. Prusya'nın başbakanı olan Bismarck adında bir adam, Birleşik Devletler'de iç savaş patlak verdiğinde, diğer çok önemli güçler tarafından kendisine dayatılan girişime, daha doğrusu Amerika'nın içişlerine karışmaya ve örneğin güney eyaletlerini savaşan güç olarak tanımak suretiyle Birleşik Devletler'in büyük imparatorluğunun çökmesi beklentisi içinde olmaya karşı çıkabilmişti. Var gücüyle böyle bir girişimden kaçındı ve bu hareketi sonuçsuz kalmayarak, benzer girişimleri gerçekten de engellemiş oldu.

Bismarck, Amerika'nın büyük başkanı Lincoln'ün, zencileri bağımsızlığa kavuşturma ülküsünden hareketle Amerikan ulusunun birliğini sağlama isteğine büyük anlayış gösteriyordu; aynı tarihlerde Amerika'nın kendisini Almanları bağımsızlığa kavuşturma ülküsünden hareketle Alman ulusunun birliğini sağlamakla itham ettiğini öğrenmiş olsaydı çok şaşırırdı. Prusya, Amerika Birleşik Devletleri büyük ulusuna karşı hiçbir zaman soğuk duygular beslememişti; bu duygular yeterli ölçüde dile getirilmemişse, bunun tek nedeni Amerikalıları, onların kendi kendilerini övmelerinden daha çok övmenin gerçekten zor olmasıdır.

Her devlet kendi varlığı içinde, daha yüce bir amaç yoluyla kendi kendini haklı çıkarmaya çalışır. Kendi kendine belli bir görev yüklemeye çabalar ve kendini, bu görevi gerçekleştirmesini sağlayacak uygun bir duruma getirmeye çalışır. Demek ki bir devletin amacı, her zaman kendi kendine verdiği 'duruş'tan belli olur.

Alman İmparatorluğu, Bismarck'ın, dolayısıyla da Prusya'nın inisiyatifiyle, iktidarı karmaşık ve hassas biçimde üçe bölerek, taraflardan herhangi birinin iktidarı ele geçirmeye yönelik her türlü haksız çabasını engellemeye olduğu kadar, merkezileşme çabası içindeki imparatorluğun emperyalist eğilimlerini de engellemeye uygun bir 'duruş' vermişti kendisine. Alman İmparatorluğu üçlü denetleme altında tutulan meşruti bir monarşiydi: Reich Meclisi'nde ve eyalet parlamentolarında Alman halkının; Federal Meclis'te federal devletlerin denetimi

söz konusuydu, monarşi ise Prusya'nın denetimi altındaydı. Alman Kayzeri, sorumlulukları bağlamında aynı zamanda Prusya Kralı olduğunu hep göz önünde bulundurmak zorundaydı. Ve Bismarck, Prusya Başbakanlık makamını Alman Şansölyeliği makamından her zaman daha çok önemsiyordu. İmparatorluk anayasasına göre Prusya Başbakanı, Federal Meclis'in başkanıydı; kendini Alman İmparatorluğu olarak adlandıran federal devleti oluşturan eyaletler, prensleri tarafından temsil ediliyordu, Prusya Başbakanı'nın başkanlık ettiği Federal Meclis, bu prenslerin imparatorluğun politikası üzerindeki etkilerini ve imparatorluğun sağlaması gereken haklar konusundaki taleplerini belirleyebildikleri ve denetleyebildikleri bir kuruldu. Eğer –Bismarck döneminde olduğu gibi– Prusya Başbakanı aynı zamanda Alman Şansölyeliği makamını da temsil ediyorsa, İmparatorluğun hassas dengesinin kurulması da garantilenmiş demekti, çünkü Alman Şansölyesi, federasyonun önde gelen devleti Prusya'yla görüş birliği içindeki Prusya Başbakanı olma özelliğiyle genel siyaseti başka türlü temsil edemezdi. Bismarck'ın da söylediğine göre Prusya'nın görevi, İmparatorluk gemisindeki safra olmaktı. Bu görev İmparatorluğun anayasasıyla belirlenmişti ve pek şan ve şeref dolu olmasa da iyi bir görev olduğuna hiç kuşku yoktu.

Prusya'nın dağılmasını hazırlayan gerçek neden, yüz kızartıcı bir neden değildir. Prusya'nın bilincindeki hanedan ilkesi yok edilemezdi. Enerjisi ve yeteneği açısından göz kamaştırıcı biri olan Kayzer II.Wilhelm inisiyatifi tamamen eline aldığında her Prusyalının yüreğinde, Prusyalı olmanın getirdiği görev duygusuyla, babadan oğula geçen iktidara gösterilmesi gereken sadakat duygusu çatışmak durumunda kaldı. Bismarck'ın ve onunla birlikte Alman İmparatorluğu içinde Prusya'nın görevi –Kayzer'in atalarının kendi istekleriyle Prusya'nın payına düşen yegâne görevdi bu– hanedan meselesine tosladı. İmparatorluk yasaları üzerindeki inisiyatif, başka bir deyişle yönetimi ve siyaseti yürütme inisiyatifi Federal Meclis'in ve Reich Meclisi'nin elindeydi, Kayzer'in değil; tıpkı öteki eyalet prensleri gibi Kayzer de Federal Meclis'e –Prusya Kralı sıfatıyla (çünkü Kayzer olarak burada temsil bile edilmiyordu)– bir yasa önerisinin

görüşülmesi için önerge verebiliyordu yalnızca. Siyaset dışından uysal huylu birinin, asker geleneği içinde katıksız itaat için eğitilmiş olan bir generalin Alman Şansölyeliği'ne ve Prusya Başbakanlığı'na atanmasıyla birlikte Kayzer kendi kişisel egemenliğini sağlama almış oldu; Majesteleri Prusya Kralı'nın devlete karşı olan sorumlulukları ve onuru konusunda katı yaklaşımları olan Bismarck bu yegâne olanağı öylesine gözardı etti ki, İmparatorluk binasının inşası sırasında bunu dikkate bile almadı. Kral I. Wilhelm'in Prusya ayrımcılığı yönündeki güçlü eğilimlerini –Prusya Kralı son nefesini verinceye kadar Kayzer unvanını kaba ve kırıcı bir biçimde "üstün karakter" olarak tanımlamıştı– Prusya'nın Alman varlığı bağlamındaki görevi uğruna aşmak zorunda kalmış olan Bismarck, bu kralın torununda, davranışlarıyla kendisini Prusya Devlet Bakanı'na şu açıklamayı yapmaya zorlayan bir adam buldu: Eğer sorumlu bakanlar, hükümdarı devlete zarar verebilecek bir yolda görürlerse ve bunu açıkça söyleyecekleri yerde, bakanlığı akıl hocalığını Kayzer'in yaptığı bir devlet bakanlığına dönüştürecek olurlarsa, bu hareket vatan hainliğine atılmış bir adım olarak nitelendirilecekti. II.Wilhelm'in yüreğinde Prusya Kralı, Alman Kayzeri'nin önünde pes etmişti. Ancak uçuruma yuvarlandığı anda, aynı zamanda Prusya Kralı da olduğunu hatırlayan Kayzer'in trajik durumu, Prusya'nın varlık ve töz açısından tarihe bırakmak istediği her şeye aykırıydı. Bismarck'ın görevine son verilmesiyle birlikte Prusya'nın görevi de geçerliliğini yitirdi. İmparatorluk, Prusya çok fazla şey yaptığı için değil, tersine çok az şey yaptığı için battı.

Monarşinin yıkılmasından sonraki Alman İmparatorluğu'nun anayasası, yani Alman Cumhuriyeti'nin İmparatorluk Anayasası Federal Meclis'in yerine bir Reich Meclisi kurdu, bu meclis yasama ve yürütme erki açısından eyaletleri oldukça sınırlı yetkilerle temsil ediyordu. Bu Reich Meclisi'nin başkanı, en büyük Alman eyaletinin temsilcisi sıfatıyla Prusya Başbakanı değildi artık; Bismarck'ın kendi döneminde yapıcı bir olanak olarak gördüğü üzre, herhangi başka bir Alman eyaletinin başbakanı da başkanlık etmiyordu meclise, tersine bu meclisin başkanı Reich Bakanı'ydı. Böylece İmparatorluğun federatif

özelliği ve onunla birlikte Prusya'nın her türlü etkisi ve her türlü görevi de ortadan kalkmış oldu; Prusya artık devletler arasında bir devlet olarak değil, eyaletler arasında İmparatorluğun siyaseti üzerinde herhangi bir etkisi ve yetkisi olmayan bir eyalet olarak varlığını sürdürüyordu; elinde kalan tek yetki ve etki, öteki eyaletlerin seçmenleriyle birlikte Reichstag'ı seçen seçmen kitleleriydi. Artık eyaletler imparatorluğu değil, imparatorluk eyaletleri denetliyordu.

Bu koşullar altında, Almanya'daki nasyonal sosyalist iktidarın Prusyalı olmayan Şansölyesi'nin 1933 yılının 7 Nisanı'nda, Gleichschaltungsgesetz[17] uyarınca kendi kendini, imparatorluğun Prusya temsilcisi olarak ilan etmesi ve yakından tanıdığı Prusyalı olmayan Hermann Göring'i Prusya Başbakanlığı'na ataması akla yakındı; Göring hemen, İmparatorluğun bir ve bütün hale getirilmesi, başka deyişle imparatorluk reformu çerçevesinde ilk olarak Prusya'yı öylesine dağıtmaya girişti ki, Prusya'nın kendi yönetiminin son kalelerini de, Prusya İçişleri Bakanlığı'nı, sonra Eğitim Bakanlığı'nı ve Maliye Bakanlığı'nın dışındaki bütün Prusya bakanlıklarını ilgili İmparatorluk bakanlıklarıyla birleştirdi. Bu, Prusya Devleti'nin nihai sonu oldu. Prusya, İmparatorluk'la birlikte yükselmedi, tersine dibe battı.

Prusya devletinin varlığının dibe batışı göz önünde bulundurulduğunda, her gerçek Prusyalının yüreğini donduracak gerçek şuydu: Bu trajik olay kimsenin dikkatini çekmemişti. Hiç kimse fark etmemişti bile bunu. Yalnızca Almanların değil, bütün dünyanın bilincinde Prusya, gerçek özellikleriyle artık bir kavram filan değildi; geriye yalnızca bir görünüş olarak Prusya varlığı, bir hayalet olarak Prusya ruhu ve önemsiz bir Prusya cevheri kalmıştı.

Tabiiyet konusunda sorulan bir soru yaşam ve ölüm üzerine sorulmuş bir sorudur. Bu soru kanalıyla bireylerin, bütünün bir bölümüyle olan belli yasal iletişimi düzenlenmekle kalmaz, çok belli bazı görevlerin üstlenilmesi de bu soruyla bağlantılıdır. Bu görevlerden biri de askerlik görevidir. Yani bir vatandaş,

17 Gleichschaltungsgesetz: Totaliter devletlerde, kurumlarda ve fikir alanında zorla birlik sağlanması.(Ç.N.)

vatandaşı olduğu devlet uğruna öldürülmek ya da birini öldürmek zorunda kalmak gibi sıkıntı verici bir duruma düşebilir. Bu seçenekler arasında birincisi hiç kuşku yok ki iğrenç bir seçenektir, ancak bireyin isteğine bağlı değildir, her insan önünde sonunda ölecektir ve ne zaman öleceğini saptamak da elinde değildir. İkinci seçenekte ise durum biraz değişiktir. Bu seçenek birinci seçenekten çok daha iğrençtir, çünkü bireyin etkin olarak katkıda bulunmasını gerektirir. Ve bireye, başka bir adamı öldürmek gibi böylesine iğrenç bir şeyi yapmak için acaba hangi resmi oluşum uğruna hazır olması gerektiğini önceden esaslı bir biçimde inceleme hakkının tanınması gerekir.

Normal olarak tabiiyet, doğum denilen yalın bir eylem sonucunda, yani rastlantısal olarak kazanılır; insanın bir tabiiyeti olması çok gerekli bir şeydir, tabiiyeti olmaksızın sürekli olarak hayatından memnun olan birine rastlamak zordur. Ben Kiel'de doğdum. Kiel, benim rastlantısal doğumum sırasında Prusya'nındı, böylece ben de rastlantısal olarak Prusya vatandaşı olmuş oldum. Prusyalı oldum, ama orada yerleşik olan nüfusun kökleriyle her türlü rastlantısal bağlantının eksikliği nedeniyle Schleswig-Holstein'lı değilim; oysa Kiel o zamanlar Prusya'nın bir bölgesi olan Schleswig-Holstein'ın başkentiydi, tıpkı bugün Schleswig-Holstein eyaletinin başkenti oluşu gibi. Bütün Alman soyları arasında Schleswig-Holstein'lılar için olduğu kadar Bavyeralılar için de büyük sempati duyarım; ama ne onlarla ne de ötekilerle aramda herhangi biyolojik bir bağlantı var; yani uzun yıllar ve seve seve orada oturduğum için kendimi Bavyeralı olarak tanımlamam ne kadar anlamsızsa, yalnızca rastlantısal olarak orada doğdum diye kendimi Schleswig-Holstein'lı olarak tanımlamam da bir o kadar anlamsız.

Günümüzde bu soruyu düzenleyen yasa uyarınca ben doğrudan Alman vatandaşıyım. Kimliğimde böyle yazıyor; bunu bilmesi gereken memur, kimliğime böyle kaydetti. Bu yasa –yoksa kararname miydi– Hermann Göring'in bir buluşu. Günümüzün devlet ve kamu hukukçularının sert ve araştırıcı bakışlarının önünde, Almanya'daki nasyonal sosyalist iktidarın, bir devletin barındırması gereken bütün öğeleri içeren bir devlet olarak varlığını koruyup korumadığını bilmiyorum, ama

her durumda bugün, bir tabiiyet olarak 'Alman' tanımlaması saçmalık.

Burada olması gereken hemen hemen bütün koşullar eksik. Almanya bir devlet değil ve eğer bu coğrafi bir kavramsa, o zaman da Almanların şu anda umut etmeye cesaret edeceklerinden çok daha fazlası söz konusu.

Babam Liverpool'de doğmuş, annemse St. Petersburg'da. Ama babam İngiliz, annem de Rus olarak kalmamışlar. Annemle babam Prusyalı olmuşlar. Onları neyin harekete geçirdiğini bilmiyorum, ama doğumum yüzünden Prusyalı olmasaydım Prusyalı olmayı kendim seçerdim.

Belirleyici olan şu: Ait olmam gereken yapıya hangi ilkeler yol gösteriyor? Bu noktada Kuzey Amerika'daki Birleşik Devletler herhangi bir kuşkuya yer bırakmamışlar. Birleşik Devletler, ulusunun anayasasını, ilan edildiği anda, o âna dek devletlerin yaşamlarında geçerli ve düşünülebilir olan bütün ilkelerle karşıtlık içinde olacak ilkeler üzerine kurmuştur. Birleşik Devletler ilkelerini o kadar yüksek sesle, o kadar enerjik bir biçimde ve o kadar sık ilan etmiştir ki, bu ilkeler kimseden gizli kalamamıştır; bu ilkeler, insan özgürlüğünün ve düşünce özgürlüğünün esaslarını kapsayan İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alır. Bu esaslar değerli ve kapsamlıdır, tıpkı kendini sınırsız olanaklar ülkesi olarak adlandıran ülkenin olanakları gibi. Bu esaslar Amerika'daki insanların, bir devlet olmadan da, bir devleti oluşturan belli başlı gereklilikler olmadan da birlikte yaşamalarını sağlar.

Gerçekten de bu Soruşturma'nın –"kararsız kalınan hallerde İngilizce metin belirleyicidir"– 16. sorusunda İngilizce olarak "citizenship" yazıyor ve ben "citizenship" sözcüğünün tabiiyet sözcüğüyle çevrilmesinin doğru olup olmadığı konusunda kuşku duyuyorum; ama siyasal düzenini bir devlet varlığının dışında hiçbir alanda algılayamayan bir bölge için anlamına uygun bir çeviri.

Birleşik Devletler vatandaşı olarak Birleşik Devletler'de ya da yerküremizin batı taraflarında yaşamak düşüncesi, bana çok çekici gelebilirdi, ama bu uğurda öldürmek ya da öldürülmek seçeneklerini dayanılır kılacak kadar çekici değil. Ama Ameri-

ka Birleşik Devletleri'nin temel ilkelerini sınırlı olanaklara sahip halklara dayatma çabasının sürdürülmesi durumunda, bu seçenek benim için çok daha dayanılmaz olurdu.

Alman bölgesinde, yabancı tarihin gölgesinden kurtulup kendi düzenini günışığına çıkarma yolundaki ilk girişim Prusya sayesinde gerçekleşti. I. Wilhelm yönetimindeki Prusya'nın haritasına bakınca, soyut bir yapı olarak devlet düşüncesinin burada neden bu kadar merkezi bir anlam kazanmak zorunda kaldığı anlaşılıyor: Orta Avrupa'nın kuzeyinde boydan boya, Litvanya'dan dağlık bölgeye kadar uzanan, bağlantısız, dağınık, hanedan içindeki doğumların, evliliklerin ve ölümlerin rastlantısallığıyla birbirinin üzerine yığılmış irili ufaklı ülkelerden ve halklardan oluşan bir kargaşa. Hiçbir arazi doğal yollardan korunmuyordu, hiçbir soy kapalı sınırlar içinde koruma altında değildi. Bireylerin yüreğindeki devlet bilinci ne kadar canlıysa devletin varlığı da oraya ulaşabiliyordu.

Prusya, devleti yaşamıştı. Prusya tarihinde, Prusya için sorumluluk taşıyan birinin devletle, devlet düşüncesiyle meşgul olmak zorunda kalmadığı herhangi bir an yoktur. Prusya her gün katı gerçeklerle yüzyüze kalmıştı. Tehlike, görevin kendisi kadar büyüktü. Belki de bütün Alman soylarından gelme bir avuç soylu adın, kendilerini Prusya'ya çekiliyor gibi hissetmesinin nedeni de buydu; en iyi Prusyalılar kökenleri itibariyle Prusyalı olmadıkları, doğumlarının rastlantısallığı nedeniyle Prusyalı olmadıkları bilgisi içerisinde Prusyalı olmayı seçmişlerdi. Prusya'yla ilgili olarak, çok sayıda belgenin ortaya çıkmasına neden olan bir sır vardı; bu belgeler oldukça inandırıcıydı ve belgelerin hepsi o kendine özgü görev bilinci hakkındaydı; yalnızca, kendi kendine dayanan o iç düzenin kurulabilmesi de bu görevler sayesinde mümkündü. Prusya, devleti yaşamıştı.

Şaşkınlık uyandıran şey şu ki, Prusya'ya özgü devlet duygusu, bireylere katı taleplerden başka hiçbir şey sunmamıştı. Kral'dan devletin ilk sıradaki hizmetçisi olmasını talep etmiş, asla istekleri değil, her zaman yalnızca verimi değerlendirmişti; ilgi alanlarını ve çıkarları değil, tersine fikirleri ve biçimleri savunmuş, başarıya değil görevin yerine getirilmesine önem vermişti. Genelde –biçim ve belgelerde görünür, yasalarda ve ya-

saklarda duyulur biçimdeki– bu devlet duygusunun erdemliliği hiç kuşku yok ki devlete ait görüşlerin başkaca etkilerinden çok daha fazla vurgulanıyordu, metafizik ya da ideolojik olmaktan ziyade etik özellikler taşımaktaydı; uygulamayı hedef alan kuruluğu içinde ise Hıristiyanlıktan çok Konfüçyus'a yakındı; devletin kendilerine sunduğu erdemler açısından bakıldığında Prusyalıların Avrupa'nın Çinlileri oldukları söylenebilir ve bilindiği üzre, Konfüçyusçu Japonlara da, Doğu'nun Prusyalıları denmektedir.

Tabii ki Alman halkının mutluluğu devlet olmaksızın da düşünülebilir. Düşünülebilir olduğu kadar da, Almanların uysal uysal, tevazu içinde ve her şeyden önce boyun eğerek sevimli ovalarında ve yumuşak tepelerinde kendilerini barışçıl işlere adamaları; otlaklardaki koyunların keyifli sıçrayışlarını düşünceli düşünceli seyretmeleri; verimi düşük topraklarının verdiği meyveleri hasat etmeleri; durmadan çalışmaları; ortalama refah düzeyindeki bir bölgeden nihayet dünyaya, gerçek tevazu sahibi yazarlar, düşünürler ve bilginler armağan edebilmek için bazı meslek dallarında sanatsal bir çalışkanlıkla çabalayarak uygar ihtiyaçlar için gerekli ürünleri üretmeleri zaman zaman sımsıcak bir düş ve kesinlikle arzulanmaya değer bir şey gibi görünüyor. Tabii ki bütün bunlar için devlet gerekli değil, ordu da gerekli değil, resmi makam olarak da yalnızca sevecen bir güleryüzlülük taşıyan bir vergi dairesi yeterli. Alman halkının mutluluğu, Almanlar dünyanın sorunlarını görmezden gelmeye istekli oldukları, dünya da kendi sorunlarıyla Almanlara musallat olmamaya istekli olduğu zaman düşünülebilir; Almanlar kendi tarihlerini unutmaya, kendi çabalarına anlamsız gözüyle bakmaya, eylemlerini ve düşüncelerini yanılgı olarak, büyüklerini aptal olarak ve inançlarını delilik olarak görmeye istekli oldukları zaman düşünülebilir. Ancak devlet yukarıda adı geçen mutluluğa düşmandır. Halkın, yalnızca mutluluğun düşünü kendi içinde taşıması bile devletin ona düşman olması için yeterlidir.

Bu, tükenmişlik anında görülen bir düştür. Narkotik bir düştür; dünyanın birdenbire basit, kolay ve saydam bir bahtiyarlıkla dolu göründüğü bir sarhoşluktur. Böylesi düşler yal-

nızca saniyeler sürer; tıpkı Amerikalıların ve Rusların Elbe kıyılarında el sıkıştığı, derin ve kurtarıcı bir soluk gibi bütün tükenmiş yüreklerden şu sözcüklerin geçtiği o ânın düşü kadar: Evet, şimdi oldu işte! Böylesi basit ve doğru ve açık! Ulusları ortadan kaldırın! Devletleri ortadan kaldırın! Hepsini! Her şey yoluna girecektir!

Galip güçleri, tasarıları ve görüşleri nedeniyle kusurlu bulmak gibi bir niyetim asla yok. Müttefik Askeri Hükümetler'in yeni düzenin sözcüleri olarak, –insan hakları aşağı, insan hakları yukarı– bu Soruşturma'nın nesnesi olan tabiiyetin dışında başka bir tabiiyeti ibraz edemediğim için beni bir bit gibi ezebileceklerini çok iyi biliyorum, Galip güçlerin, Büyük Dörtler'in ya da küçük 56 ya da 57'lerin – gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu o anda, ulusların ortadan kaldırılmaması için yeterli nedenleri olacaktır; bundan daha azı değil, tam tersine...

Bundan sonra dünyayı ne tür yüce esaslar yönetecek olursa olsun bu esaslar uluslardan, içinde damıtılarak dünyevi gerçekliklere dönüştükleri kaplar olarak yararlanacaklardır.

Her ruh kendi bedenini arar ve Alman halkının, insanlığın siyasi kaderini tek başına belirleyecek olan o ruha katılmasına izin verileceği yolunda en küçük bir niyet belirse, Alman halkı, istese de istemese de, yine tek bir ulus halinde biçimlenmek zorunda kalır; ırzına geçilmesine ya da yoldan çıkarılmasına izin veren öylesine edilgen seçeneklerin dışında başka seçeneklere ve kendi bağımsızlığına sahip bir ulus halinde biçimlenir; ne tür bir biçim alacağını –edindiği en son deneyimlere göre ne Doğu'ya ne Batı'ya, ne Arş'a ne de Cehennem'e ait olup, tersine bu dünyaya ait oluşunun dışında– henüz kimsenin bilmediği bir ulus halinde biçimlenir, ama her durumda, devlet olma isteği güçlü bir ulus halinde biçimlenir, çünkü bu istek bir ulusu birarada tutan tek şeydir.

Böylece bütün kalbimle bunun gerçek bir devlet olmasını, sözcüğün tam anlamıyla bir devlet olmasını dilemekten ve tabiiyetimin Alman olduğunu söyleyecek durumda olmadığım sürece şu açıklamadan başka yapacak şey kalmıyor bana: Ben Prusyalıyım ve bir Prusyalı olmak istiyorum.

17. Yurttaşlığa kabul edilmiş iseniz, kabul tarihini belirtiniz
Söz konusu değil

18. Sizin tarafınızdan ya da eşiniz tarafından ya da her ikinizin de büyükanne ve büyükbabası tarafından sahip olduğunuz soyluluk unvanlarını sıralayınız Bkz. Ekler

18.'e İlişkin Olarak: Amerikalıların, soyluların karışık âdetlerini, kökenlerini ve ikbal hırslarını bir türlü anlayamamalarını ayıplamamak gerek, 1919 tarihli Alman ve Avusturya anayasasını kaleme alanlar da bu konudan pek emin değillerdi. Weimar Reich anayasası, soyluluk unvanını adın ayrılmaz bir parçası olarak açıklıyor ve bu yüzden de değiştirilemez kılıyordu. Bu açıklama birçok soyun alaya alınması ve resmi makamların ne yapacağını bilemez hale gelmesi gibi sonuçlar doğurdu; örneğin adı Traudchen Hala olan uzak bir kuzenim –huzurevinde kalan biraz tuhaflaşmış bir hanımefendi– vergilerini ödememekte ısrar ediyor, Maliye'den kendisine gönderilen bütün ödeme emirlerini ve yazılarını geri gönderiyor ya da çöp sepetine atıyordu; sonunda sayısız nahoş olaydan sonra, ailesinin yüreklendirmesi ve bir avukatın tümüyle haklı olduğu yolunda bir açıklama yapması üzerine, gönderilen mektupların üzerinde yazan adresin, kendisini o mektupları açmaya yetkili kılmadığına karar verdi, çünkü Reich anayasasına göre onun adı öteden beri "Edeltraut Graf von Trips"[18] idi.

Ailemin tarihiyle hiçbir zaman ilgilenmedim. Bunu yapmak için herhangi bir neden yoktu, "çiftimiz çubuğumuz" olmadığı çok açıktı, tümüyle maldan mülkten bağımsızdık ve hiçbir şey bize şan ve şeref dolu gelenekleri hatırlatmıyordu. Soyluların kendileri için yaptıkları, her sülalenin, soyağacının bilindiği ve belgelendiği oranda yer aldığı şu standart Gotha Cep Takvimi, bizim aileyle ne yapacağını bilememişti. Orada Venedikli, gizemli bir soylu adamdan söz edilir, bu adam birdenbire tarihin karanlıklarından tümüyle beklenmedik bir yerde ortaya çıkmış, oraya soyun atası olarak yerleşmiş, sonra da

18 Edel: soylu; Traut: sevgili, değerli; Graf: Kont; von: soyadlarında soyluluk işareti. (Ç.N.)

daha ayrıntılı bilgi vermeden ölüp gitmişti. Erkek kardeşime babamdan miras kalan armalı yüzük, ailemizi saran karanlığı aydınlatmaya yetmiyordu: tümüyle anlamsız ve münasebetsiz bir ayı –Gotha, renginin kırmızı olduğunu iddia ediyor– nedenleri ayrıntılarıyla belirtilmeksizin –Gotha'ya göre yeşil– bir tepenin üzerinde yürüyor, gökyüzünde ya da –Gotha'nın uzman ifadesine göre– "odak noktası"nda ise mavi zemin üzerinde gümüş renginde, beş uçlu üç yıldız parıldıyor. Bunların hepsi iki hayvan tarafından taşınıyor, hayvanlar uzun, az ya da çok çatallanmış dillerle, ayak parmaklarıyla ve kuyruklarla birbirlerine dönmüşler, sırtları dönük olduğu için cinsiyetleri anlaşılamayan bu hayvanlar erkek kardeşimin iddasına göre birer aslan. Şaşırtıcı biçimde, armanın üzerine dokuz incili bir taç yapılmış; kontların taktığı türden olan bu taç erkek kardeşim Günther'in uzunca bir süre ve çok gizli bir biçimde kontluktan kaynaklanan eski ayrıcalıklar hakkında konuşmasına yol açmıştı, ama kardeşim alçakgönüllü davranıp bu ayrıcalıkları kötüye kullanmaya kalkışmamıştı. Ancak sağdan soldan duyduğum ve bildiğim kadarıyla Kiel'de, Laboe'de bahçesinde güller olan evde oturan dedemin de en az benim kadar keyifle sağda solda anlattığı birkaç anekdotun dışında atalarımla ilgili şan ve şeref dolu hiçbir şey duymadım, erkek kardeşim bu fıkraları, kirpiklerini sinirli sinirli kırpıştırarak 'uydurma' diye niteliyordu; bu fıkralardan birine göre General von Salenmon, 1806 yılında Wesel kalesini "kan dökmeden" Napoleon'a teslim etmiş, bu nedenle de "alçakça yakalanmıştı"; bir başkasında ise, aynı rütbeyi taşıyan yaşlı bir askerin Büyük Friedrich zamanında, bir gün Ems Kaplıcaları'nda banyonun içinde otururken birdenbire kaplıca nöbetçisine sinirlenip, üzerinde yalnızca bir kılıç olduğu halde kalabalık kaplıcanın içinde nöbetçiyi kovaladığı anlatılıyordu.

Almanya'daki nasyonal sosyalist iktidar döneminde soyadımın kuşku uyandıran tınısı, ailemle daha yakından ilgilenmem için yeterli neden oluşturdu tabii ki. Eski Ahit'ten bu yana her türlü yoksunluğu bir erdeme dönüştürmeye yönlendirilmiş olan insan zihni, yakın akrabaların, resmi olarak muhtemelen kabul edilmeyecek yatak odası sırlarından kaynaklanan çare-

sizlikten yola çıkarak, birdenbire melankolik bir çekiciliği olan bir bilim dalı geliştirmişti: soyağacı araştırması. Erkek kardeşim büyük bir hırsla bu alana el attı ve bugün, başka zaman ilgilenmeyeceğim konular hakkında biraz olsun bilgi verecek durumdaysam, bunu erkek kardeşime borçluyum.

Olay, erkek kardeşimin yaygın bir mektup ağı kurmasıyla başladı; altını üstüne getirdiği papaz evleri ve nüfus daireleriyle mektuplaşmalarında, yurtdışında yapacağı araştırmanın giderlerini ve harcını karşılamak zorunda olan makamlarla boğuştuğunu belirtti ve sonunda Dışişleri'ne öylesine musallat oldu ki, Dışişleri dünyanın değişik yerlerindeki kilise mezarlıklarının sükûnetini bozdu ve acıma duygusuna kapılan yabancıları tarifsiz bir şaşkınlığa düşürerek aile arşivlerindeki dosyaların tozunu almaya başladı.

Bir gün kardeşime gönderilmiş olan bir mektup yanlışlıkla benim posta kutuma bırakıldı, ki bu olay sık sık oluyordu ve ben mektubu açıp okumaya başladım, mektubun bana gönderilmemiş olduğunu çok geç anladım. Erkek kardeşime telefon ettim ve ölü bir sesle, kendisine telefonda konuşulmaması daha iyi olacak bir haber vermem gerektiğini belirttim. Telaşlanmaya eğilimli olan kardeşim –daha sonra anladığım üzre kalıtımsal bir durumdu bu– hemen geldi. Ona kederli kederli baktım ve –önce çevrede sürpriz tanıklar olup olmadığına bakındıktan ve telefon cihazının üzerine bir yastık koyduktan sonra– boğuk bir sesle yurtdışından, (anlamlı anlamlı) Reval'den bir mektup geldiğini söyledim! Erkek kardeşim büyük heyecana kapıldı: "Elçilikten!" diye açıkladı; ailesi Reval'den Petersburg'a gelmiş olan annemizin soyağacının kanıtlanması için elçiliğe mektup yazmıştı. "Evet," dedim, boğazımı temizledim ve üstüne basa basa konuşmayı sürdürdüm: "Reval'deki elçilik araştırma yapmış." Sonra mektubu açtım ve alnımı kırıştırarak baktım, kardeşim mektubu elimden almak isteyince geri çektim. Şimdi anlamaya başlamıştı. "Ne var?" diye sordu; gözlerinin içine baktım, "yolunda olmayan bir şey mi var?" diye kekeledi kardeşim.

Başımla onayladım. "Weinberg!" dedim. "Annemizin dedesi!" Kardeşimin yüzü sarardı. "Demek ki doğruymuş!" dedi. Koluma yapıştı. "Tanrı aşkına," dedi, "ne yapacağız şimdi?"

"Yapacak bir şey yok!" diye açıkladım karamsar bir edayla ve mektubu kardeşime uzattım. "Yapacak bir şey yok. Durumu olduğu gibi kabul etmeliyiz; işte açıkça yazıyor: Reval Kilisesi'nin Papazı Martin Weinberg..."

Kardeşimin damarlarında kan dolaşımının yeniden başlaması birkaç dakika sürdü, sonunda onunla dalga geçtiğimi anlamıştı. Yaptığım bu kaba şakayı uzun zaman aklından çıkaramadı; yalnızca, onu bu denli huzursuz eden şeylere ben başka türlü yaklaşamadığım için beni affetti. Ama çabalamaktan geri durmadı; tumturaklı adları olan makamlarla umutsuz savaşımlara girişti; bu makamlar akademik proletaryaya mensup işsiz genç insanların devasa haritalara renkli bayraklar sokuşturmalarına, oraya buraya soru kitapçıkları göndermelerine, fiş doldurmalarına, kısacası genellikle havanda su dövmek olarak adlandırılan her türlü işi yapmalarına olanak tanımaya hizmet ediyordu. Erkek kardeşim iş ve tatil yolculuklarını ailemizin kökenleri hakkında araştırma yapmakla birleştirmeyi âdet edinmişti; savaş başlayıp Fransa işgal edildiğinde ailesini araştırmak amacıyla kendisine Alsas'ta dolaşma izni verilmesini gerçekten de sağladı, kardeşime göre Alsas, ambarlarını dolduracağı hasatı elde edebileceği verimli bir topraktı.

Elde ettiği sonuçları, bunu, olaya verdiği öneme layık bir törensilikle yapabilme fırsatı doğduğu zaman bildirdi bana.

Kardeşime askerlik celbi geldiğinde, önemle ifade ettiği gibi "işlerini yoluna koydu"; hayat sigortasının primlerinin hangi tarihlerde ödeneceği konusunda karısına talimat verdi; vergi sözleşmesinin altına, vasiyetinin altına bir çizgi çekti, oğluna her zaman dürüst bir insan olarak kalmasını öğütledi, ailemiz ve köklerimiz hakkındaki belgelerin bulunduğu dosyayı, haklı olarak onun en değerli mal varlığı diye tanımladığım o dosyayı emin ellere emanet etmek amacıyla beni aradı.

Kardeşim evime geldiğinde –şimdilerde kendilerini Humbaracılar olarak adlandırabilen– Traunstein Piyade Alayı'nın üniforması vardı üzerinde, ama bu üniforma onu savaş meraklısı biri haline dönüştürmemişti; yeni, kendisine çok büyük gelen bir acemi er ceketi giymişti, uzun ve pek yeni olmayan pantolonunu biçimsiz asker çizmelerinin içine sokmuştu, çizmele-

rinin altı kabaralıydı, yağ kokuyordu ve kardeşim adım attıkça çırpı bacaklarından takur tukur sesler çıkıyordu. Onun kana susamış görüntüsünü övgülerle karşıladık, Ille onu çok ateşli bulduğunu söyledi ve son zamanlarda çelikleşmiş gözlerindeki soğukkanlı bakışlara iltifatlar etti; bense şan ve şeref dolu sülalemizin bir evladının yine göğsünü düşmanlara siper ettiğini görmekten duyduğum memnuniyeti dile getirdim.

Daha sonra kardeşim bir sürü kâğıdı çevresine yaydı, güzel renklerle boyanmış arma tablolarını serdi, ardından özenle resmedilmiş soy ağacını açtı, "Lütfen, bir kere olsun o acı alaycılığınızı bir kenara bırakın!" dedi ve şöyle devam etti:

"Görünen o ki –ancak bu kadarını öğrenebildim– ailemiz İtalya'dan geliyor!

"Öyle mi," dedim, "şu Venedikli asil!"

"Evet," dedi erkek kardeşim, "Venedik'teki devlet arşivine başvurdum ve çeşitli biçimlerde dallanıp budaklanan (bu dallardan biri Girit'e uzanıyor) 'Salomon' ya da 'Salomone' adında bir aileden, hem Barbaro'nun *Arbore de Patrizi veneti*[19] hem de Cappellari'nin *Campidoglio Veneto* elyazmalarında ve *Dizionario storico portatile de tutti le famiglie patrizie venete*'nin Bettinelli Venedik 1780 baskısında söz edildiğini öğrendim."

"Ah," dedi Ille, "bir daha söyle! Kulağa o kadar hoş geliyor ki!"

Erkek kardeşim belgelerin başlıklarını sabırla tekrarladı. Ille dalgın dalgın: "Mussolini'nin abarttığını düşünürdüm hep, ama anlaşılan oradaki insanlar gerçekten de öyle konuşuyorlar!"

Kardeşim konuşmasını sürdürdü: "Barbaro yapıtının 528. bölümünde Salomon ailesinin iki üyesinin, 1530'da doğup 1578'de ölen Felippo di Gasparo ile 1547'de doğup 1606'da ölen Simon di Giulio'nun, bazı resmi makamlarda görev yaptıklarını ve daha sonra da sürgüne gönderildiklerini belirtiyor, ama ne sürgüne ne zaman gönderildikleri ne de sürgüne neden gönderildikleri tam olarak belirtilmiş."

19 Arbore de Patrizi veneti: Venedikli Patriçilerin (Soyluların) Soyağacı; Campidogli, Veneto: Venedik bölgesi (havzası); Dizionario storico portatile de tutti le famiglie patrizie venete: Kapsamlı Venedikli Soylu Ailelerin Tarihsel Sözlüğü. (Ç.N.)

"Tembellik işte," dedi Ille.

Erkek kardeşim ona kötü kötü baktı, ama Ille konuşmasını sürdürdü:

"Beni en çok ilgilendiren şey, ailenizin bu tuhaf soyadını nereden aldığı."

"Ama bunun açıklaması çok basit," diye cevap verdi erkek kardeşim hararetli bir şekilde, "bu soyadı, Haçlı Seferi'nden dönen haçlıların savaşa katıldıklarını kanıtlamak için, Eski Ahit'ten alınmış bir adı soyadlarına eklemelerinden kaynaklanıyor."

"Sana bir şey söyleyeyim mi," dedi Ille, "şu Eski-Savaşçı-Gelenekleri yok mu!"

"Lütfen," dedi erkek kardeşim, "bu kesinlikle âdet olan bir şeydi! Templier Şövalyeleri de adını, Süleyman'ın Tapınağı'ndan[20] almıştır."

"Haçlı Seferleri ne zaman yapılmıştı?" diye sordu Ille.

"Birincisi 1096 civarında, beşincisi ve sonuncusu da yaklaşık 1220'de," dedim tevazuyla.

"Ve bütün o zaman içinde, üçyüz yıl boyunca haçlı seferlerine katılan böylesine şanlı, böylesine mertcivan bir aileden hiç ses çıkmamış öyle mi? Anlaşılır şey değil doğrusu!"

"Belki," dedi erkek kardeşim, "o üçyüz yıl boyunca Venedik'te sivrilmek için fazla fırsat bulunamamıştır."

"Ooo," dedim, "işte bu konuda çok yanılıyorsun. Bütün büyük tarihi kararların alındığı üçyüz yıl, o üçyüz yıl işte. Tam da o dönemin Venedik'in altın çağı olması cabası – o zamanlar bilindiği kadarıyla dünyada neler olmamış ki o dönemde: Moğol saldırısından Hohenstaufen hanedanının yıkılışına, Sicilya'da Vesperum ayaklanmasına, Fransa'yla İngiltere arasındaki yüzyıl savaşlarına, Töton Şövalyelerinin batışına, Hus[21] yanlılarının savaşlarına, Türklerin ilerlemelerine, İtalya'da Rönesans tartışmalarına, vebaya, kendi kendini kırbaçlayanların tarikatlarına, kilisenin bölünmesine, engizisyona ve nihayet Amerika'nın Kolomb tarafından keşfine kadar!"

20 Tempel: Tapınak, Templier: Şövalyeler, Templier Tarikatı. (Ç.N.)
21 Hus: Çek din reformcusu. (Ç.N.)

"İşte buyrun," dedi Ille, "ve bunların hiçbirinde bir Salomon'a rastlanmamış."

"Belki de bazıları oralardaydı," dedi erkek kardeşim, "yalnızca bilinmiyor, o kadar!"

"Afedersin ama," diye bağırdı Ille, "Amerika'nın keşfi sırasında orada olan biri bilinir."

"Yanılıyorsun," dedim, "doğru dürüst ailelerde böyle şeyler söylenmez."

"Şu sizin Venedikli soylunuzun adı neydi, ön adı yani?" diye sordu Ille.

"Felippo," dedi erkek kardeşim.

"Yok, yok, öteki," dedi Ille.

"Simon," dedi erkek kardeşim, bunun üzerine Ille yalnızca "Ha," demekle yetindi.

Erkek kardeşim armalı yüzüğüyle oynuyor, kirpiklerini sinirli sinirli kırpıştırıyordu. "Beni hırpalamayın," dedi, "Aynı taraftayız."

"Eee, sonra?" diye sordum.

Erkek kardeşim içini çekti: "Her halükârda, ikisinden biri, bana göre," dedi ve sesine kendinden emin bir hava vererek devam etti, "Felippo di Gasparo, Fransa'ya kaçmış ve Mirecourt'a yerleşmiş."

"Burgonya," dedim hırsla.

"Lorraine," dedi erkek kardeşim, kuru kuru. "Ancak orada itibar görmeyi başarmış olmalı. Aile arması da o zamandan kalma olsa gerek."

"Şu dokuz uçlu tacın ne anlama geldiğini öğrenebildin mi?" diye sordum.

Erkek kardeşim, "bence İtalyan soylu sınıfının takdire mazhar olmasının göstergesi bu," dedi.

"Sizin şu Venedikli, sıvışıp giderken tacın dokuz uçlu mu ondokuz uçlu mu olduğuna aldırış etmemiş anlaşılan," dedi Ille.

Ille'ye susmasını söyledim, kardeşim sözünü sürdürdü:

"Kazancı olmayan ve saygı görmeyen bir adam olması mümkün değil. Lieutenant General des Baillages von Lothringen'in kızıyla evlenmiş."

Ille ayağa kalktı ve yerlere kadar eğildi; herhangi bir şeye saygısını belli etmek istediğinde hep yaptığı ve bizim de, başka birçok şeyde olduğu gibi, Ille'nin yumuşak baskısı altında kabul ettiğimiz bir törendi bu.

Erkek kardeşim üzgün üzgün, "Öyle sanıyorum ki saygını çarçur etmek eğilimindesin. Sen dilin çekiciliğine kapılıyorsun, İtalyancada da, Wehrmacht[22] raporlarında da aynı şey söz konusudur: Kulağa çok hoş gelir, ama anlatılan çok basit bir şeydir. Baillages! Anlatamayacağım kadar uzun süre araştırdım, ulaşabildiğim bütün Fransız arşivlerinde Baillages adında bir ailenin izlerini aradım, ta ki bir rastlantı sonucunda ansiklopedide bilmecenin çözümünü bulana dek. Bu, bir ad değil, bir makam. Sözcük aslında icar, yönetim anlamına geliyor. Oradaki general sözcüğü de bildiğimiz general değil, Lieutenant General anlamında, yani askerlikle uzaktan yakından bir ilgisi yok. Lieutenant aslında –lieutenant, İtalyancada loco tenente–, yerini tutan, yani vekil anlamına geliyor. General ise, en üst makam demekten başka bir şey değil, hepsini yan yana koyduğunda..."

"Yani bir vergi tahsildarı!" diye bağırdı Ille.

"Evet," dedi erkek kardeşim, "gerçekten de öyle; ancak bu makam o zamanlar çok üst düzeyde ve çok saygı gören bir makammış; bu makam yalnızca onu hak eden, kraliyet ailesinden soylu ailelere verilirmiş; devlete ait bütün araziler ve emlak bu makama bağlıymış, yani bir tür bölge yöneticisi gibi bir şey..."

"Tamam, anlaşıldı," dedi Ille, "selamımı üzülerek geri alıyorum."

"Ya sonra?" diye sordum.

"Sonra bir boşluk geliyor," dedi erkek kardeşim. Mirecourt kilise kütüklerinde bulabildiğim ilk kayıt Jean –parantez içinde Baptiste– de Salomon adında birine ait, 21.11.1660 tarihinde orada doğmuş ve Kolmar'da, Conseil Souverain d'Alsace'ta mühürdar olarak 22.1.1739 tarihinde ölmüş. İşte bu adam ailemizin asıl atası."

22 Wehrmacht: 1935-1945 yılları arasında Nazi yönetimindeki Alman ordusu. (Ç.N.)

"İşte bunu duymak güzel," dedi, bizim Venedikli soyludan garip bir biçimde nefret eden Ille, "şimdi bir şeye benzedi işte, aman sakın ola ki bu mühürdarın da aslında sivil hayatta havagazı sarfiyatını ölçen bir adam olduğu ortaya çıkmasın?"

Erkek kardeşim parmağını düzgün çizilmiş soyağacımızın üzerinde gezdirdi. Sonra da, "Çok garip," dedi, "aslında aile, yüzyılı biraz aşkın bir süre içinde tam anlamıyla çiçek açmış. Şu Jean Baptiste von Mirecourt'dan itibaren kelimenin tam anlamıyla çiçeğe durmuş, hızla çoğalan ve uzayan dallara ayrılmış ve hepsi belli bir süre sonra yok olup gitmiş, ta ki..." bize sevgiyle baktı, "ta ki oğlum Michael geleneğin sonuncu ve tek mirasçısı olarak kalana dek."

Oğlu Michael yerde oturmuş, oyuncak treniyle oynuyordu. Düşünceli düşünceli ona baktım, Ille "Bütün bunlara pek değmemiş doğrusu," dedi.

Bir yandan elimi soyağacının üzerinde gezdirirken bir yandan da hızlı hızlı, "Şu Conseil Souverain d'Alsace hemen hemen her adla birlikte tekrarlanıyor!" dedim.

"Evet," dedi erkek kardeşim, "bunun Vestfalya'da barışın sağlanmasıyla bir ilgisi olsa gerek. Münster Barışı'na göre, yalnızca Yukarı ve Aşağı Alsas değil, Alsas'taki doğrudan Reich'a bağlı öteki şehirler de Fransa'ya geçmişti."

"Kolmar," dedim, "Schlettstadt, Hagenau, Weißenburg, Landau, Straßburg ve Mühlhausen."

"Evet," dedi erkek kardeşim, "ayrıca Oberehnheim, Rosheim, Münster im Thal, Kaysersberg ve Türckheim – bu arada Straßburg ve Mühlhausen için başkaca bir düzenleme söz konusuydu."

Bu kez ben ayağa kalktım ve kardeşimin önünde yerlere kadar eğildim.

Erkek kardeşim, "Bunu ben de bilmiyordum, Alsas'ta kimse bana işin doğrusunu söyleyemedi, bilgi edinilebilecek belgeler birtakım bodrum katlarında paketlenmiş duruyordu – ama öğrenebildiklerimden yola çıkacak olursam, bu Conseil Souverain'in esas olarak doğrudan Reich'a bağlı şehirlerin temsilciliği olduğunu ve Fransa tahtı nezdinde bu şehirlerin çıkarlarını koruduğunu sanıyorum. Bu konsey üyeliği babadan oğula geç-

miş olsa gerek, ilk çocuklarda aynı tanımlamaya ve aynı makama rastlıyoruz, dört çocuğun hepsinde var bu; Jean-Baptiste, onun oğlu Jean-Sebastien, onun oğlu Jean-Baptiste-Sebastien ve yine onun oğlu Etienne-Ignace da dahil olmak üzere hepsi arka arkaya Conseil Souverain'de mühürdar olmuşlar, armaya bir yargıç şapkası daha ekleyen de onlar olmuş, armalarda görmeye alışık olmadığımız bir işaret. Bu Conseil Souverain, şehirlerin Reich'a doğrudan bağlılığının ortadan kalkmasından sonra da varlığını sürdürmüş. XIV. Ludwig 1680 yılında Fransız şehirlerinin tamamını da ilhak ettiğinde bu konseye, eski işlevlerine en azından benzeyen yeni işlevler yüklemiş olmalı, örneğin doğrudan Reich'a bağlılığı nedeniyle sahip olduğu hakları, Reich yerine Fransa krallığında yürürlüğe sokmuş; çünkü Fransa'nın asıl fetih taktiği uzun süren hukuksal süreçte yatar, bu hukuksal süreç savaşların yerine geçmez, ama düşmanların yenilgilerini dayanılabilir kılar; her neyse, konsey Etienne-Ignace'ın ölümüne dek varlığını sürdürmüş ve konseyin kurulduğu tarihten kaldırıldığı tarihe kadar da konseyle kraliyet makamları, kurulları ve mahkemeleri arasındaki sürtüşmeler de aynı biçimde varlığını sürdürmüş."

Erkek kardeşim artık en sevdiği işe koyulmuştu; kâğıtları sıralıyor, belgeleri düzenliyor, soyağaçları ve arma tabloları kanalıyla anlattıklarını doğruluyor, fotokopileri üst üste yığıyordu; bense elimde olmadan, onu anlatmış olduğu şeylerle özdeşleştirmeye çalışıyor, onun Conseil Souverain'de yer aldığını düşünüyordum; bu noktada bağlantıların nasıl çabucak ve kolayca kurulduğunu görünce şaşırdım, erkek kardeşim hukukçulaşmaya başladı, abartılı hareketleriyle –bu hareketleri ister istemez bir mühürdarınkilerle bağdaştırıyordum, oysa sorumlusu olduğu mühürler deyince gözümün önüne hiçbir şey gelmiyordu–, belgeleri üstüste koymakta gösterdiği titizliğiyle, kuru gerçeklere bir heybet kazandıran edebi tonlamasıyla hukukçulaşmaya başladı. Sanki kendiliğinden, dar şakaklı kel kafasının üstünde, beyaz lüleli peruk bütün görkemiyle yükselmeye başladı ve dosyaların tozunun acımsı ve küflü kokusunu duyar gibi oldum; erkek kardeşimin bu tozun içinden yükselen sesi açıklamalar yapıyordu:

"Bu Mirecourt'lu Jean-Baptiste, onun hakkında öğrendiğimiz her şey gözönünde bulundurulduğunda, birkaç açıdan dikkate değer bir şahıs, özellikle de geçmişe dönülüp bakıldığında; yeterince geniş olan kendi alanında çağdaşları için bir kavram haline gelmiş biri; ancak bunun dışında bir özelliği ya da ruhsal ve tarihsel önemiyle dikkat çekici biri değil kuşkusuz; işte bu noktada bu adam kendi kendisiyle, yaşamıyla, yaptığı ve olduğu her şeyle çok garip bir biçimde bizim bütün soyumuzu birleştiriyor. Jean-Baptiste, daha sonraları kimi zaman sayılamayacak kadar çok çocukla gelişip büyüyen şeyin tohumlarını taşımakla kalmıyor, aslında biyolojik yasaların dışındaki şeyler de, örneğin meslek seçimi, siyasi görüş ve inançlar, kısacası torunlarında en çeşitli biçimlerde ifade bulan ve birbirlerine zaman zaman tümüyle aykırı olan merak alanları da onun kişiliğinde buluşuyor; bütün bunlar Jean-Baptiste'de zaten var ve ikiyüz yıldan sonra günümüze kadar uzanıyor. Kendisi önce subaylık yapmış –torunlarının birçoğu subaymış ya da önce subaylık yapmışlar–, daha sonra hukuka yönelmiş –torunların birçoğu yargıçlık yapmışlar–; Kral XIV. Ludwig tarafından 1687 yılında devlet arazilerinin ve ormanlık bölgelerin baştahsildarı olarak atanmış – ve biz pek sık rastlanmayan, bir meslek olmaktan çok bir rütbe olan bu mevkiiye ailemizin birçok üyesinin getirilmiş olduğunu görüyoruz; 1697 yılında Kolmar'da, Conseil Souverain'de mühürdar olmuş – neyse, bu babadan oğula geçen bir makamdı. Aynı şey Kral'ın, sarayın ve Fransa tahtının Özel Danışmanlığı için de geçerli. Bütün bu makamlar ve işler ailede ikide bir karşımıza çıkıyor, aradaki tek fark değişik üyeler tarafından değişik biçimlerde yapılmış olmaları, üstelik bu bir kişiyle de sınırlı kalmamış, en dikkat çekici şey de bu makamların ve mesleklerin dışında, torunlarından hiçbirinin başka bir iş tutmamış olması! Bu durum Prusya kolunun ayrılmasına kadar böyle gitmiş, yani bizim zamanımıza kadar. Ve son olarak, Jean-Baptiste'in dokuz çocuğu varmış, ilk oğlu Jean-Sebastien'in (1684 ila 1745) 11 çocuğu varmış, üçüncü oğlu Béat-Dagobert'in (1723 ila 1789) 17 çocuğu varmış..." Bu noktada Ille gürültüyle ayağa kalktı, ben de ona katıldım. Erkek kardeşim de ayağa kalktı ve yerlere kadar eğildi, oysa Il-

le'nin alışkanlıkları onun için tüyler ürpertici iğrenç şeylerdir. Yerde oturmakta ve oyuncak treniyle oynamakta olan tek oğlu Michael'e düşünceli düşünceli baktı ve sözlerine devam etti:

"Tamamıyla kendine özgü, kendine özgü sözcüğünü sözlük anlamıyla kullanıyorum, yani Jean-Baptiste'in siyasi ve tarihsel konumu tümüyle bizim ailemize özgü. Onun tabiiyet ve dil açısından Fransız olduğuna kuşku yok ve Ludwig-Friedrich-Cassian (1759 ila 1834) kanalıyla Prusya kolu ayrışana kadar, ailenin kendi köklerini Fransa'dan başka hiçbir yerde hissetmemiş olduğuna da kuşku yok; ama yine de Jean-Baptiste ve onunla birlikte doğrudan torununun torununa kadar uzanan bir kolda yer alan aile üyeleri, işlerini Reich'a doğrudan bağlı şehirlerde yürütmüşler ve ailemizin işlerinin Fransız ve Alman tarzında hatta –tabiri caizse– Alsas usulü yürütülmediğine, tersine makamın gerektirdiği gibi yürütüldüğüne de kuşku yok. Bismarck olsaydı, o işlerin sadık simsarlar tarafından yürütülmüş olduğunu söylerdi – Alsaslı tarihçiler, Jean-Baptiste'in torununun torununa, mühürdar Etienne-Ignace'a (1741 ila 1818) istinaden, bu işlerin yürütülüş biçimini "amfibik" olarak tanımlamışlar. Ulusal özellikler açısından bizim ailemiz amfibik bir aile; bu aile, bütün ulusal gerginlikleri kendi içinde verimli bir biçimde taşımayı başarıyor, üstelik de her zaman ve iyice düşünüp taşındıktan sonra yegâne gerçek tarafsız zemin olan hukuk zemininde yapıyor bunu; bu aile gerçekten de aslına sadık, hizmet ettiği olgulara tutkuyla bağlı; o olgulara hizmet etmekten şeref duyuyor, o olguları en iyi noktalara kadar getirmekten onur duyuyor; ailenin katmerli tomurcuğu da, ailenin görevinin ve tarihsel öneminin dayandığı olgularla birlikte sararıp solmuş."

Erkek kardeşim kâğıtların arasında bir şeyler aradıktan sonra: "Öte yandan bugüne kadar aile üyelerimizde kendini gösteren karakter özelliklerini de Jean-Baptiste'te bulmak mümkün, örneğin sözde hakkı olduğunu ileri sürerek durmadan huysuzluk çıkarma eğilimi, her zaman pek de hoş olmayan bir biçimde haklı olduğunu ileri sürme alışkanlığı, günümüze kadar hem soyumuzun atasına hem de onun çocuklarından birçoğuna olumsuz bir ün kazandıran alay ve küstahlıktan olu-

şan bir karışıma neden oluyor. Jean-Baptiste 1720 yılında bir gün ava çıkmak istemiş, ancak şehir kapısından çıkarken silahlarına el konmuş, çünkü yörenin kumandanı de Chavigny, şehri silahlı olarak terk etmeyi yasaklamışmış, bunun üzerine Jean-Baptiste bu yöre kumandanına yıllarca düşman kesilmiş, üstelik yalnızca yörenin yöneticisinin, adalet bakanlığının ve savaş bakanlığının nezdinde şikâyette bulunmakla kalmamış, bu olayı ta Kral'ın huzuruna bile taşımış. Onun torunu Jean-Baptiste-Sebastien (1716 ila 1785), ki o da aynı biçimde Conseil Souverain'in başkanı ve mühürdarıymış, yine böyle sudan bir nedenle Kolmar kumandanı Albay Montconseil'le yıllarca süren bir çekişme içine girmiş; aralarındaki çekişmenin nedeni şuymuş: Tahtın vârisinin doğumu nedeniyle yapılan tören sırasında kumandanın oturduğu koltuğun önünde 'kırmızı pelüşle kaplı, altın sırmalarla ve görkemli bezemelerle süslü' bir dua koltuğu duruyormuş, başkanın görüşüne göre basit bir albay olan kumandan böylesi bir ihtişamı hak etmiyormuş; onun kuzeni, Pierre-Nicolas (1734 ila 1799), ki o da aynı biçimde Kolmar'da yetkili danışman olarak görev yapıyormuş, 1790 yılında seçmenlerle kavgaya tutuşmuş, onlara hançer ve silah çekmiş ve hiç yoktan alevlenen heyecanı Kolmar'da garnizon kurmuş olan piyade erleri –'buralı piyade erleri çağrılıp gürültüyü bastırana kadar'– ancak yatıştırılabilmiş.

Üzerine düşen rolü en ilginç dönemde oynayan en ilginç figür ise Jean-Baptiste'in torununun torunu olan, Conseil Souverain Başkanı Etienne-Ignace (1741 ila 1818); hani şu, devrim zamanının partileri arasında gidip gelen yani ve hem suda hem de karada aynı biçimde hareket edebildiği için çağdaşı tarihçiler tarafından amfibik olarak adlandırılan kişi. Daha 21 yaşındayken İlçe Mahkemesi'ne danışman olarak atanmış, henüz çok genç olduğu için bu görevden muaf tutulması yolunda bir başvuruda bulunmak zorunda kalmış, tıpkı babasının ve onun da babasının kendi dönemlerinde yapmış oldukları gibi. Etienne-Ignace de Salomon göreve gelir gelmez iktidar güçleriyle anlaşmazlığa düşmüş. Yargıçlar Kurulu, genç danışmanın köktenci önlemleri karşısında dehşete düşmüş ve Kral'a şikâyette bulunmuş. Çok öfkelenen Bakan de Choiseul, danışmana gizli

bir mektup göndererek 24 saat içinde harekete geçmesini ve Versailles Sarayı'na gelmesini istemiş. Etienne-Ignace oraya vardığında kendisine yine gizli bir mektup, bir tür lettre de chacet verilmiş, bu mektupta derhal Rambouillet'ye sürgüne gitmesi isteniyormuş. Etienne-Ignace ancak bir yıl sonra Kolmar'a geri dönmüş, ama döner dönmez de İlçe Mahkemesi'yle kavgasına bıraktığı yerden devam etmiş."

"Vive Etienne-Ignace!" diye bağırdı Ille, "Etienne-Ignace onaylanmıştır!"

Erkek kardeşim, sanki pohpohlanan kendisiymiş gibi gülümsedi ve konuşmasını sürdürdü:

"Etienne-Ignace de Salomon'un tutumu hakkındaki görüşler çok çeşitli. İlçe Mahkemesi'yle giriştiği kavga büyük ilgi uyandırmış, bütün ülke genç danışmanla, tutucu kanadı temsil eden ve 1776'dan beri bu görevi yürüten –bizim Etienne-Ignace için fazlasıyla uzun bir süre bu– 1.Başkan de Spon arasındaki kavgayı adım adım izlemiş. Bizim ateşli atamız bir devrimci olmuş çıkmış; eski rejim yıkılınca 'Messire de Salomon',[23] Conseil Souverain'in ikinci başkanı olmuş –çünkü bu garip devrimci, bu arada miras yoluyla kendisine intikal eden makama yine karşı çıkmışmış–, 1790 Şubatı'nda yapılan belediye seçimlerinde ise Kolmar Belediye Başkanı seçilmiş. Bu, İlçe Mahkemesi'ne karşı bir hakaret anlamına geliyormuş, atamızın meslektaşları ona kıskançlık dolu gözlerle bakmaya başlamışlar ve Etienne-Ignace bundan hoşlanmayan bir adam değilmiş. Tarihçi şöyle anlatıyor:

'Yortu gününde, 3 Haziran 1790'da, Yargıçlar Kurulu ilk kez olarak tören alayına katılmadı, çünkü Ulusal Meclis yayınladığı bir genelgeyle, belediye görevlilerine, sivil ve askeri erkânın önüsıra yürüme önceliğini vermişti. Belediye Başkanı –yani bizim Etienne-Ignace– ve ilk kez olarak üç renkli omuz atkılarını takınmış olan belediye görevlileri kiliseye, arkalarında şehir jandarması olduğu halde mübaşirlerin ardısıra yürüdüler ve tören alayına da katıldılar.'"

Erkek kardeşim başını kâğıtlardan kaldırdı ve:

23 Messire: Beyefendi. (Ç.N.)

"Devrim döneminde gerçek değişimleri belgeleyen şeyler, böylesi olaylar ve çatışmalardır işte," dedi.

"Tıpkı eskiden olduğu gibi," dedi Ille, hafifçe esnedi, "sonra?" dedi.

"Hiç kuşkusuz Etienne-Ignace de Salomon'un tutumu kişisel bir kindarlıktan kaynaklanmıyordu, siyasi bir tutumdu. Etienne-Ignace 25 Kasım'da yeni Kolmar İlçe Yargıçlar Kurulu'nu eski kurulun yerine yerleştirmiş. Bunun üzerine eski kurul üyeleri tokat yemiş gibi olmuşlar. Aynı akşam Etienne-Ignace sanki hiçbir şey olmamış gibi, derinden yaralanmış olan yargıçları ve üst düzey zevatı bir kutlama yemeğine davet etmiş. Eski kurul üyelerinden bazıları bu davete icabet etmek istememişler; Etienne-Ignace tarafından düşünülmüş ve düzenlenmiş her şeyden uzak durmuşlar. Yeni kurulda bir makama sahip oldukları için yemeğe katılan ötekiler ise kısa zaman sonra bu yeni kurulun, eski Conseil Souverain'in yeni bir kılıkta devamından başka bir şey olmadığını fark etmişler; bu yeni kılık, ilçe yargıçlar kurulunun, varlığını yeni dönemin ideolojik ortamında da sürdürmesini sağlıyormuş.

Etienne-Ignace çok tehlikeli bir oyun oynuyormuş aslında. Kısmen yakın akrabaları olan eski meslektaşlarının, artık kendisinden aşağılayarak söz eden bütün dostlarının ve yoldaşlarının kendisinden uzaklaşmalarına razı olmak zorunda kalmış. Amacına giden yoldan hiç sapmadan gitmek istediği için, yeni iktidar güçleri tarafından da ister istemez kuşkuyla karşılanması kaçınılmaz olmuş. Conseil Souverain'i bir İlçe Yargıçlar Kurulu halinde biçimlendirmek suretiyle kurtardıktan sonra, bütün bu işleri yapmasına olanak sağlamış olan belediye başkanlığı makamı kendisi için artık önemini yitirmiş. 1792 Ağustosu'nda Orlean'daki Devlet Mahkemesi üyeliğine atanmış, tümüyle biçimsel olan bu görevini şehir yönetiminden ayrılmak için fırsat bilmiş.

Kulübistler –deyim yerindeyse Fransız Devrimi'nin güvenlik örgütü– bizim Etienne-Ignace'ı dikkatle izliyorlar, attığı her adımı gözlüyorlarmış. Etienne-Ignace, eski rejimin uslu, katı ve dikkafalı yanlılarının katlanmak zorunda kaldıkları bazı sertliklerle boğuşmak zorunda kalmamış, bu nedenle de onlar tara-

fından hain ve vicdansız olarak nitelenmiş. Onun ne olduğunu Kulübistler daha iyi biliyorlarmış. Etienne-Ignace, Fransız devrim takviminin altıncı ayında (20 şubat-20 mart arası) Ulusal Meclis delegelerinin emri üzerine tutuklanmış.

Hakkında saçma sapan bir dava açılmış. Saçma, ama hiç de tehlikesiz bir şey değilmiş suçlandığı şey; kendisi kesinlikle reddetmiş olsa da, onun nasıl bir karaktere sahip olduğunu bildiğimiz için tümüyle doğru olduğunu tahmin edebileceğimiz bir gerçeğe dayanıyormuş suçlama: Kendi belediye başkanlığı sırasında bir salonun en görünür yerinde asılı duran, kendisinden önce belediye başkanlığı yapmış kişilerin ve belediyeden meslektaşlarının resimlerini indirip onların yerine maymun resimleri asmış olmakla suçlanıyormuş.

Suçlamaya göre iş bununla da kalmamış, maymunların yüz ifadeleri devrim milletvekillerinin, iktidar sahiplerinin ve liderlerinin yüz ifadelerine tıpatıp benziyormuş!"

"Vive Etienne-Ignace!" diye bağırdı Ille, bu arada tüm yönlere dönerek yerlere kadar eğilip duruyordu.

Sonunda erkek kardeşim devam edecek fırsatı buldu.

"Tarihçinin bildirdiğine göre, Kolmar'daki bölge ve halk kurulu, yani yepyeni iki kurum, uzun süren uğraşlar ve oldukça uzun bir süre sonra bu 'zeki, ama entrikacı belediyeci'nin serbest kalmasını sağlayabilmiş. Etienne-Ignace, 1795 yılından itibaren herhangi bir engelle karşılaşmadan Yargıçlar Kurulu'nun başına geçmiş. Bu kurumu, kurumun doğasına uygun bir biçimde yönetmek anlayışını benimsemiş olmalı, çünkü 1804 yılında yargının yeniden düzenlenmesinin ardından Napoleon tarafından istinaf mahkemesine atanmış –o sıralarda Napoleon Kanunları yürürlüğe girmiş bulunuyormuş; bütün karşı konulmaz şiddet eylemlerine rağmen önemli biri olan bu adam, ulusun temelinin hukukta yattığını biliyor olmalıydı. Burbonlar'ın restorasyon döneminde Talleyrand ve Fouché gibi büyük tarihsel kişilerin dışında, devrimle ya da Napoleon'la uzlaşmış olan herkes görevinden alınınca, bizim Etienne-Ignace görevinde kalmakla yetinmemiş, 21 Haziran 1816'da, Kolmar'da kraliyet mahkemesi kurulması için danışman sıfatıyla da hazır bulunmuş; bu tüzel kişilik eski Conseil Souverain'den

başka bir şey değilmiş, böylece yapıtına olan bağlılığı uğruna, Kayzerliğin çekiciliğine de karşı koyduğunu kabul etmek zorundayız. Olaya bütünüyle baktığımızda gözümüzün önüne gelen resim, küçük gemisini kamuoyunun Skylla'sıyla iktidar güçlerinin Kharybdis'i[24] arasında hukukun güvenli limanına, tam anlamıyla amfibik bir biçimde sokmayı becerebilen bir adamın resmidir."

Kardeşim onca şeyi anlatırken, sülalemizin tarihinin hiç hoşuma gitmediğini kendi kendimden saklayamadım. Sözde damarlarımda akmakta olan kan hakkında, kendi kendime kabul ettiğimden çok daha yüce fikirler besliyordum; kalıtımsal özelliklerim arasında öne çıkan bir husus olarak değerlendirme fırsatı bulduğum belli bir huzursuzluğun sorumluları, kılı kırk yaran, müşkülpesent, kuru insanlar ve yazıcılar, bürokratlar ve ilke sahibi gibi gözükerek görüşlerini hiç değiştirmeyen sığ insanlardı demek. Venedikli soylu, Ille'nin tersine benim için çok sevimli bir figürdü; tuhaf biçimde, oradan oraya gezinmek, başıboşluk, belirsizlik bana çekici geliyordu ve kendi kendimi ne kadar incelersem inceleyeyim, kendimi tanıdığıma ne kadar inanırsam inanayım, içimde memur sınıfına karşı en küçük bir eğilim bile bulamıyordum; öte yandan mahkeme sistemine karşı inkâr edilemeyecek türden belli bir bağımlılık varsa, bunun da yalnızca en edilgen anlamda anlaşılması gerekiyordu.

Buna karşın Ille'nin anlayışı tamamen benim anlayışımın tersineydi, güven ve haz üzerine kurulmuştu. Buna rağmen gerçekten iyi bir aileye mensup olan Ille, erkek kardeşimin ailemiz hakkında anlattıklarında var olan duyumsal parıltıyı, yaşamı yaşamaya değer kılan ve çekilen her türlü zahmete değen haz dünyasını göremiyordu.

Ona göre bizim ailemizin davranışlarının ve özelliklerinin dışavurulma biçimiyle tam anlamıyla Alman ve çok az Fransız

24 Skylla ve Kharybdis: Yunan mitolojisi. Efsaneye göre Sicilya'yı İtalya'dan ayıran Messina Boğazı'nda Kharybdis'le Skylla diye iki canavar vardır. Odysseus'un serüvenlerinde çok önemli bir rol oynayan bu canavarların ünü atasözlerine ve deyimlere geçecek kadar yaygın olmuştur; Batı dillerinde 'Kharybdis'ten Skylla'ya düşmek' diye bir söz vardır, yağmurdan kaçarken doluya tutulmak anlamına gelir. (Ç.N.)

olduğunu söylediğinde, Ille'nin ne demek istediğini hemen anladım. Erkek kardeşim buna karşı çıktı. Hukuk alanında gösterilen varlığın kendisi, onun deyimiyle tipik Fransızdı, ama ailemizdeki gerçek Fransız özelliğinin, en azından dış görünüş açısından önemli ölçüde kadınlar tarafından temsil edildiğini kabul etmek zorundaydı. Yarı Fransız soyluluğuyla evlilik yoluyla hısım akraba olmuştuk. Jean-Baptiste'in karısı Cathérine de Gomé, Fransa'nın en soylu adlarının yaptıkları dansın başını çekiyordu.

Evet, bu bir dans, bir kıkırdama ve pıtır pıtır yürüme, bir sarabanda ve menuet ve gavot[25] idi; bütün Etienne'ler, Henriette'ler, Antoinette'ler, Marguerite'ler, Benedicte'ler, Catherine'ler, Josephine'ler, Victorine'ler, Constantine'ler, Clementine'ler, Marie-Anne'ler, Marie-Louise'ler, Françoise'lar ve Rosalie'ler küçük koruluklarda salınıyor, atlayıp zıplıyor, bir gölge gibi kayıp geçiyorlardı; pudralar, korseler, danteller, kabarık etekler sallanıyor, elbiseler hışırdıyordu; kavalyeler azametli azametli yürüyorlardı, St.-Ludwig, de Sandras ve de Courtils, Bérenger ve Bilderbeck, de Castex ve Conte Guermantes tarikatlarının şövalyeleriydi onlar; adlar obüs atışları, nal sesleri ve fanfarlar gibi arka arkaya patlıyordu, Barbarot de Vellexon, de Latour ve Conte d'Archiac, Boucheporn von Korsika, Prens Craon ve General d'Arcon, Brabant ve İspanya, Fransa, Kutsal Fransa, şan ve şöhret, barut tozu ve cilveleşme, giyotinin tıslayarak inen bıçağı, mum ışığı ve serenat, açık büfelerin ve sofraların kokusu, ağızda eriyip giden ordövrler, Béraud-d'Ariment ve Gallimart, de Courville de Saucarville, Tholozon, Brisax ve Chastenet Puységur; söylemesi bile insana keyif veren adlar, Souillard Duchesnay, de Beauvau ve de Bourdeille, Bolard d'Angirey, Laulhanier ve Feydeau de Bron, de Noray ve Lespinasses, de Dartein ve Cointroux...

"Dur!" diye bağırdı Ille, "sen kanyak markalarını sıralıyorsun...!"

"Ailemiz," dedi erkek kardeşim, "hatırı sayılır ölçüde emlak ve akar sahibi değilmiş. Jean-Baptiste-Sebastien (1716 ila

25 Sarabanda: Ağır tempolu, üç ölçülü İspanyol halk dansı; Menuet: Eski bir Fransız dansı; Gavot: Orta hızda, eski bir Fransız halk dansı. (Ç.N.)

1785), yani Jean-Baptiste'in torunu ve Jean-Sebastien'in oğlu, Alsaslı eski bir soy olan de Thann soyundan gelen karısının serveti sayesinde tamamen bağımsız olarak Kolmar'daki Ingersheim şatosunu yaptırmış. Kolmar'a gittim" dedi kardeşim, "ve o şatoyu gördüm. Bugün yaşlılar için hastane olarak kullanılıyor, pek etkileyici bir yapı değil, Kalkofenweg denilen yerde, diyebiliriz ki şato benzeri bir bina. Belgelere göre Jean-Baptiste-Sebastien, eskiden bir evin bulunduğu yere yapılan bahçe nedeniyle Kolmar Hastanesi'ne haraç ödemek zorunda kalmış. Bugün hastanenin, Fransız Devrimi sırasında kutsal ayinin yapıldığı ve şapel olarak inşa edilen deposunda tavanın ortasında alçı kabartmadan yapılmış yargıç başlığı bulunuyor, onun altında ise –gerçi üzeri yeniden boyanmış ama– arma yer alıyor. Jean-Baptiste-Sebastien şatoya yalnızca dinlenmek için geliyor ya da orada içki âlemleri düzenliyormuş.

Ama şato her ne kadar küçücük ise de, ününü neye borçlu olduğu ortada. Orası hayaletler şatosu. Tarihçi şöyle yazıyor: 'Ingersheim Şatosu'nda bir bey başında kocaman, üç köşeli bir şapkayla ve eski moda giysileriyle dolanıyor. Kapıları açıp kapadığı, koridorlarda bir aşağı bir yukarı dolaştığı duyuluyor. Özellikle arka tarafta dağa bakan bir odada ortaya çıkıyor, sık sık o odadaki her şeyi kırıp döküyor. Bir süredir o odada sağlam pencere kalmadı. Şatonun perili olduğunu bilmeyen yabancılar, gecenin yarısında bu odadan kaçmak zorunda kalıyorlardı, çünkü bir türlü rahat edemiyorlardı. Daha odaya girdikleri anda üzerlerine bir ağırlık çöküyor, daha yatağa yatar yatmaz örtüleri çekiliyor, bu örtüler havada dans etmeye başlıyor, bu arada kapılar sürekli olarak açılıp kapanıyordu.'"

"Ne kadar aptalca," dedim. Sonra da, "Eğer ben hayalet olsaydım, bu çocukça hayalet numaralarının ötesinde, gerçekten daha iyi şeyler yapardım," diye ekledim, "Anlaşılan o ki, yalnızca acemi heriflerin hayalet olmalarına izin veriliyor, onların aklına da daha iyi numaralar gelmiyor..."

"Bana öyle geliyor ki," dedi Ille, "burada sözü edilen, o Venedikli soylu."

Erkek kardeşim şöyle dedi: "Ama ailemizin bir başka üyesine ait olan ikinci küçük şato da perili. Bu Blotzheim Şatosu,

atamız Jean-Baptiste'in ikinci oğlu Nicolas de Salomon'a (1694 ila 1740) evlenirken karısı Antoinette d'Anthes tarafından verilmiş. Şato Hüningen, Sundgau'da bulunuyor. Nicolas, soyumuzun Blotzheim kolunun kurucusu, kendisi Conseil Souverain'de başavukatmış ve 22 Kasım 1740'ta Metz'de başına bir kiremit düşmesi sonucunda ölmüş; üstelik başka bir Nicolas de Salomon'un, Louis-Nicolas'ın (1718 ila ?) kaybolduğu tarihte; bu Louis-Nicolas, Blotzheim'lı Nicolas'ın yeğeniymiş, günün birinde yaban ellere gitmiş, akıbeti bilinmiyor..."

Erkek kardeşim bize anlamlı anlamlı bakmak ve tekrarlamak için sözünü kesti "... akıbeti bilinmiyor!!!" dedi.

Sonra boğazını temizledi, bu arada kirpiklerini sinirli sinirli kırpıştırıyor, armalı yüzüğüyle oynuyordu, şöyle devam etti:

"Bizim ilk Blotzheim'lının oğlunun, yeni devrimci hükümete karşı uzlaşmaz tutumu nedeniyle zindana atılan Pierre-Nicolas'nın (1734 ila 1799) –hani şu adı daha önce de birkaç kez geçen yüksek mahkeme danışmanı– birtakım tehlikeli işlere bulaştığına hiç kuşku yok. Kızlık soyadı Krauss olan ve çok zeki bir hanımefendi olarak bilinen karısı Marie-Anne-Cathérine, Blotzheim Şatosu'nda siyaset kulisleri yapıyormuş; bu çerçevede şatoya gelen General Pichegru bir gün orada, devrimin en ateşli karşıtlarından Prens Condé'nin ajanıyla buluştuğu için tutuklanmış. Devrim sayesinde yükselen, devrim ordusunun kumandanı olarak Hollanda'da ve daha sonra da Alsas'ta öne çıkan bir adam olan Pichegru çok kendine özgü ve huzursuz bir adam olsa gerekmiş. Yaşamı gizli planlar yapmakla, komplolar kurmakla geçmiş; 1797 yılında Cayenne'e sürgüne gönderilmiş; ancak İngiltere'ye kaçmayı başarmış; orada hemen Napoleon'a karşı komplo kurmaya girişmiş. Napoleon'un haklı mı haksız mı olduğu bugüne kadar asla aydınlanamadı ama, kendisine karşı girişilen bir suikastın elebaşısı olarak ondan kuşkulanmış ve Pichegru eline düştüğü anda da onu ortadan yok etmiş, nasıl ve nereye gönderdiği kesinlikle bilinmiyor. Pichegru'nün kurduğu bu ilk komploda, Salomon sülalesinin Prusya kolunun kurucusu olan ve bizim doğrudan kökenimiz olan Ludwig-Friedrich-Cassian von Salomon'un da (1759 ila 1834) yer almış olması çok tipik. Başarısızlığa uğrayan bu

komplodan beri, bizim Prusya kolunda düzenlenen her komplonun –ta günümüze kadar– başarısızlığa uğramış olması da çok tipik. Bizim," dedi kardeşim üstüne basa basa, "komplolardan yana şansımız yok."

Sonra konuşmasını sürdürdü: "Yani aile, yalnızca mahkeme sistemiyle ve memuriyetin getirdiği yükümlülüklerle uğraşmakla kalmamış, etkin yaşamla ve mal mülk sahibi olmak gibi görevlerle de ilgilenmiş; ancak –seve seve kabul etmekteyim ki– bu alanda da uygulamadan çok işin resmi yanına ulaşmaya çalışmış. Jean-Baptiste'ten sonra Jean-Sebastien'in üçüncü oğlu, yani atamızın torunu Béat-Dagobert de (1723 ila 1798) devlet arazilerinin ve ormanlık arazilerin vergi tahsildarı olarak çalışmış; onu, aynı görevi yürüten oğlu Louis-Dagobert (1752 ila 1810) izlemiş. Daha sonra Etienne-Dagobert'i de (1779 ila 1834) –bizim sevgili Etienne-Ignace'ın ikinci oğlu ve Béat-Dagobert'in yeğeni– aynı görevde görüyoruz. Bu alanda son noktayı Dagobert koymuş (ormanlık alanlarla igili bir işte çalışan bütün aile üyelerimizin önadlarının Dagobert olması gerçekten şaşılacak bir durum; sanki –ama tabii ki böyle bir şeye imkân yok– daha beşiktelerken kaderleri belirlenmiş gibi) – neyse, bu Dagobert (1783 ila 1854), yani Louis-Dagobert'in oğlu, oldukça erken bir yaşta kendini orman yönetimine adamış ve 1803 yılında Hagenau'da basit bir orman bekçisi olarak hayata atılmış; Egisheim ve Altkirch'te ustabaşı ve bekçibaşı olarak bulunmuş; sonra Château-Salins'de, Rufach'ta ikinci müfettiş; Weißenburg'da ve son olarak da 1829'da Kolmar'da müfettiş olarak çalışmış. Kısacası, ormancılık alanındaki engin deneyimleri nedeniyle Nancy'deki –Fransa'nın en güzel ve en önde gelen kurumlarından biri olan– ormancılık okulunun yönetimine atanmadan önce, işi öğrenmesi yirmialtı yıl sürmüş. Bizim Dagobert az uğraşmamış; sonunda ormancılık alanındaki en üst yönetim makamına kadar ulaşmasını, 1838 yılında Yukarı Ren'deki ormanların üst yöneticisi olarak atanmasını, L'égion d'honneur şövalyesi olmasını, hatta Offizier de l'ordre nişanına bile sahip olmasını herhalde ailemizin çeşitli ilişkilerine borçlu değildi; evet, çağdaşlarının gözünde çok önemli bir yeri olan, saygın, dengeli bir adammış; aynı zamanda, ulusların gelişme-

sinde önemli bir ziraat kolu olan orman işletmesi konusunda temel bir yapıt da kaleme almış. Yapıtın başlığı şöyle: *Traité de l'aménagement des forêts, enseigné à l'école royale forestière de Paris*,[26] Mühlhausen et Nancy, 1837, kitap iki cilt, içinde bir atlas, sayısız tablo ve gravür de yer alıyor."

Erkek kardeşim başını kaldırdı ve "Şunu önemle tebarüz ettirmeliyim ki, ailemiz bu Dagobert'le birlikte, edebiyat alanında bir tane de olsa üne kavuşmuş bir üyeye sahip olmuştur," diye belirtti.

Ben bezgin bir biçimde:

"Bütün bunlar çok yetersiz; bütün bunlar benim –söylemekte sakınca görmüyorum– sağlam temellere dayanan ve soyluluğun, yine kendisi tarafından kurulan asker sınıfıyla birlikte, birbirlerini karşılıklı olarak yok etmeye yönelik amaç içinde kendi asıl anlamını bulduğuna ilişkin tezime aykırı!" dedim.

"Oo," dedi erkek kardeşim, "bunun için yardımcı olabilirim. Ailemizde ne gariptir ki, uzanan her dal üzerinde açan birçok tomurcuk arasında nasıl tek bir tanesi, sanki bütün pırıltıyı ve büyüyü bir kez daha kendi içinde birleştirmek istercesine bütün görkemiyle açıyorsa ve bu açan tomurcuk nasıl her keresinde son tomurcuk oluyorsa, işte Etienne-Ignace mühürdarlar arasında, Dagobert de ormancılar arasında bu anlamda açan son tomurcuklar; bütün askerler arasında da, savaşçı erdemlerini..." – kardeşim gri üniformasına şöyle bir baktı, armalı yüzüğünü evirdi çevirdi ve bir yandan kirpiklerini sinirli sinirli kırpıştırırken bir yandan da konuşmasına devam etti: ".. bize yakışan o savaşçı erdemlerini kendi içinde birleştiren ve en üst düzeye eriştiren biri var. Şimdi özel bir haber veriyoruz: Sırada ailemizin kahramanı var: Jean-Baptiste-Etienne-Ignace de Salomon (1776 ila 1827), bizim Etienne-Ignace'ın ilk oğlu ve aynı zamanda doğrudan bize kadar uzanan kol içinde, Conseil Souverain'de mühürdarlık görevine getirilmeyen ilk kişi. Kahramanımız daha küçük yaşlardayken askerlik alanında kariyer yapmaya karar vermiş ve 1790 yılında henüz 14 yaşındayken Bretagne Piyade Alayı'na teğmen olarak girmiş. Ancak Fran-

26 Paris Kraliyet Ormancılık Okulunda Öğretilen Orman Kesim Düzeni. (Ç.N.)

sa'nın kraliyet ordusu dağılmak üzereymiş. Daha 1791 yılında, atamızın önadını ve böylece sülalemizin en önemli kişisinin adını taşıyan genç kahramanı, Kolmar Sivil Savunma Teşkilatı'nda buluyoruz, bu teşkilatın kumandanlığına ise François-Nicolas de Salomon de Florimont et Souarce getirilmiş. Ancak şan ve şöhret düşkünü ya da –bence– aynı zamanda gözünü kan bürümüş bu delikanlıya, bizim bir tür SA olduğunu düşünebileceğimiz bu oluşum pek çekici gelmemiş; bunun üzerine gerçek bir alaya hizmet etmeyi tercih etmiş, 1792 yılında 5. Süvari Alayı'na (eskiden Lauzun Alayı) katılmış; ve böylece bir süvari teğmeni olarak yerini bulmuş; hayatından çok memnunmuş, çünkü hayatı tehlikedeymiş. Hayatında savaşlar hiç eksik olmamış, taze ve neşeli savaşlar; öncelikle Ren Ordusu, Hollanda'ya, Almanya'ya karşı sefere çıkmış; bizimki savaşlarda büyük yararlılıklar göstermiş, General Tharreau'nun emir subayı olmuş ve sonunda lider olarak kendisinden ilk kez övgüyle söz ettirmeyi başarmış: Henüz onyedi yaşındayken, deli gibi esen fırtına ve şakır şakır yağan yağmur altında 4. Alay'ın 24 hafif süvari askerinin başına geçmiş, Lahn'ı[27] yüzerek aşmış ve Avusturya Kayzeri'nin emrindeki 2. taburunun tamamına silahlarını bıraktırmış."

Ille'yi, bu tarihsel olaya aşırı bir yaklaşımda bulunmaktan asla kaçınmayacağını bilecek kadar iyi tanıdığımı sanıyordum. Tam olarak emin olmadığım için onun, "Avusturyalılar işte, n'aparsın?" mı diyeceğini yoksa son zamanlarda gündemde olan tanımlamayı kullanarak, "Ostmärker"[28] mi diyeceğini bekliyordum merakla.

Ille, "Lahn işte, n'aparsın?" dedi.

Bizim Jean-Baptiste-Etienne-Ignace figürü kardeşim için, bir boru sesi bir savaş atının torunu için ne kadar önemliyse o kadar önemliydi; kirpiklerini sinirli sinirli kırpıştırdı, armalı yüzüğünü evirdi çevirdi ve gizli bir zafer kazanmış gibi konuşmaya devam etti: "Kısa bir süre sonra kahramanımız aynı par-

27 Lahn: Ren'in bir kolu. (Ç.N.)

28 Ostmärker: Ostmark: Österreich (Avusturya), Ostmärker olarak çoğul halinde kullanıldığında: Almanya'nın eski sınır komşuları, Batı Prusya, Yukarı Şilezya. (Ç.N.)

lak başarıyı 1803 tarihli seferde de göstermiş: General Lecourbe'un emir subayı olarak Inn Nehri'ni geçerken ve Sulzberghofen'deki çatışma sırasında o denli büyük yararlılıklar göstermiş ki, birinci konsül tarafından yüzbaşılığa yükseltilmiş. Prusya'ya karşı girişilen 1806 seferinde ise o zamanlar Danzig'i kuşatmış olan Mareşal Lefèvre'in birliğindeymiş. Bu seferde iki kurşun yarası almış; ancak bunu izleyen 7 Mayıs 1807 tarihinde henüz tam olarak iyileşmediği halde, 1. Lejyon'un humbaracılarının başında, 250 Prusyalı ve dört top tarafından savunulan Kalkschanze'deki müstahkem mevkiine saldırmış; bu mevkii ele geçirmiş ve bütün askerleri esir almış. Bu hizmetine karşılık kendisine L'égion d'honneur nişanı verilmiş.

1808 yılında General Puthod'la birlikte İspanya'da bulunmuş, orada Espinoza de los Monteros çatışmasında büyük yararlılıklar göstermiş ve tek başına birlik kumandanlığına atanmış. Tèlés çatışması sırasında ise kıtır kıtır kesilmek üzere olan Albay Monton-Duvernet'nin –daha sonradan general– yardımına koşmuş ve böylece onun hayatını kurtarmış. Yine Büyük Ordu'nun safında, 6 Temmuz 1809 tarihinde Wagram Savaşı'na katılmış; burada da Neusiedel'de mevzilenmiş olan düşman kuvvetlerine saldırmış. 17. Hafif Piyade Alayı'nın 4. taburunun başında, düşmanın bir koluna saldırmış, kendi taburundan ayrı olarak kol kumandanını ve iki askeri tek başına esir almış."

Bu noktada Ille tarafından başlatılan hararetli bir sohbete giriştik; Ille askeri konuların belli bir tekdüzelik içinde olduğunu ileri sürdü ve bu durumu bu meslek dalındaki genel düş gücü yoksunluğuna bağladı. Ben bu görüşe karşı çıktım, savaşın sanatsal bir karakteri olduğunu söyledim ve edebiyatta anekdot neyse, savaş sanatında da baskın odur dedim. Bir dizi baskın doğası gereği, bir dizi anekdot gibi can sıkıcıydı. Bizim Jean-Baptiste-Etienne-Ignace'ın kendi sektöründe büyük yetenek olduğuna hiç kuşku yoktu; Ille'nin, bu uyanık delikanlının yaptıklarının hassas ayrıntılarda göz dolduran özelliklere bürünmesini sağlayan inceliklerini fark etmiş olması gerekirdi; bu konu üzerinde uzunca bir süre konuştum, bu arada erkek kardeşim armalı yüzüğünü evirip çeviriyordu, daha sonra gözle görülür bir sebatla ve konuşmasını biraz daha hızlandırarak sözüne devam etti:

"1813 yılında binbaşılığa getirilmiş ve 24. atlı avcı birliğinin komutası ona verilmiş. 2 Ocak 1814'te, Bonn'dan iki saat uzaklıkta, birdenbire 250 yaya Rus avcısıyla burun buruna gelmiş. Rusların içinde bulundukları şaşkınlığı fark edince hiç tereddüt etmeden 5. birliğe mensup beş avcı ve peşinden gelen birkaç piyade askeriyle birlikte Rusların üzerine saldırmış, silahlarından bazılarını ele geçirmiş, Rus binbaşıyı bütün askerleriyle birlikte esir almış. Bu mükemmel başarısının karşılığında L'égion d'honneur nişanıyla onurlandırılmış."

"Dikkatimi çeken bir şey var," dedi Ille, "bizim şu sanatçımız, kahramanlık göstermek için, hep ait olduğu birliğin dışında başka bir birliğin askerlerini almış yanına. Bu, özel bir nezaketin göstergesi mi yoksa kendi askerleri kokuyu zamanında alıp akıllıca davranmış ve kirişi mi kırmışlar?"

"Bence," dedim, "o karışıklık içinde..."

"Karışıklık," dedi Ille, "yeterince açıklayıcı.. Bu aynı zamanda, bizim L'égion d'honneur Sahibi'nin, yeni bir ulusa katılma konusunda en küçük bir yorgunluk bile duymadığını da açıklıyor."

Böylesi bakış açılarına hiç de sıcak bakmayan erkek kardeşim, tekdüze bir sesle, bizim on parmağında on marifet bulunan yaman komutanın kâh burada 600 Macar süvarisini hallettiğini, kâh şurada bir öbek İspanyol'u kuşattığını, orduların ikmal ve iaşelerini ele geçirdiğini, geri çekilişlerde güvenliği sağladığını, at üstünde oraya buraya saldırdığını ve top bataryalarını havaya uçurduğunu, en sonunda da bedeni yaralar ve nişanlarla dolu olduğu halde, geride bıraktığı 22 seferden sonra vicdanen rahat ve huzurlu bir şekilde yatağında öldüğünü anlattı; bunun üzerine biz de yorgunluktan bitkin düşmüş bir halde aman diledik; Jean-Baptiste-Etienne-Ignace'ın çete savaşları sanatındaki yeteneğini ve her türlü ustalığını teslim ettik; kardeşimin pek hoşuna gitmese de, sülalemizin daha az şanslı kahraman evlatlarının Smolensk ve Beresina'nın buzullarında nasıl farklı şekillerde öldüklerini ayrıntılı olarak dinlemekten vazgeçtik. Bu kadar çok zaferin ardından, Prusya kolunun kurucusu Ludwig-Friedrich-Cassian hakkında bilgi edinmek istedik. Erkek kardeşim, kâğıtlarını düzenleyerek ve nasıl başlaya-

cağı konusunda da tereddütte kalarak konuşmaya hazırlandı; Prusya kolunun, ailenin Fransız kökeninin bizde uyandırmışa benzediği heyecan dolu beklentileri pek karşılamayacağını söylemek zorunda olduğu için özür diledi: Ailenin tam da bu dalındaki görkemli tomurcukların, meyvelerin son durumu konusunda aldatıcı olduğunu belirtti.

"François-Gatien-Casimir de Salomon'un ve Maria-Elisabeth Bolard d'Angirey'nin tek oğulları olarak 12 Ekim 1759 tarihinde Rufach'ta dünyaya gelen Ludwig-Friedrich-Cassian von Salomon, babasının isteği üzerine, o zamanlar Fransızların hizmetinde olan, Nassau Alman süvari alayına cadet-gentilhomme olarak girmiş (bunun günümüzde kullanılan dildeki karşılığı subay adayı olsa gerek). Sülalemizden herhangi birinin, tümüyle beklenmedik bir anda ve açıkça belli olmayan nedenlerden dolayı, yaşamına apayrı bir yön verecek olan işlere giriştiğini duyduğumuzda, bu durumun mutlaka kalıtımsal karakter özelliklerinden kaynaklandığını dikkate almalıyız. Ben," dedi erkek kardeşim, "bu konuda uzun uzun düşündüm, en yakın aile çevresinde olup bitenleri tek tek aklımdan geçirdim ve bu karakter özelliğinin, hayatın her anında en değersiz bir şey için bile sırtına ceketini geçirip sonsuza dek çekip gitmeye hazır olma yeteneği şeklinde tarif edilebileceği sonucuna ulaştım. Ludwig-Friedrich-Cassian, henüz onaltı ya da onyedi yaşındayken, kendisi yerine başka birinin terfi ettirilmesini kendisine karşı yapılmış bir haksızlık addedince, –biraz eski moda bir ifade kullanmam gerekirse– o saat birliğini terk ederek Prusyalıların hizmetine girmiş. Ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz; evet, bazı belgelerde, delikanlının yaptıklarıyla kesinlikle hemfikir olmayan babasına yazdığı mektuplarda bilgi kırıntıları yok değil; babanın da oğluna yazdığı mektuplarda, bu konuda bazı karanlık işlerin yürütülmüş olduğuna ilişkin bilgiler var; o günlerde, o zamanlar Alsas'a dahil olan Belfort ya da Landskron kalesinden Salomon adında birinin gece gizlice kaçtığına ilişkin notlar da mevcut; burada söz konusu olan kişi Ludwig-Friedrich-Cassian'dan başkası olamaz, çünkü açıkça ve belli ölçülerde biraz aşağılayıcı bir ifade biçimiyle Prusya koluna mensup bir Salomon'dan söz

ediliyor –oysa o zamanlar henüz Prusya kolu ve Ludwig-Friedrich-Cassian'dan başka Prusyalı Salomon filan da yok–; her neyse, Ludwig-Friedrich-Cassian, bu yaptığını asla affetmeyecek olan babasının isteğine karşı gelerek –1779 ya da 1780 yıllarında olsa gerek– Wesel'deki gönüllü Prusya taburuna katılmış; bu taburun komutanı da von Salenmon adında bir generalmiş."

"Ah," dedim, soyağacımızın biraz karışık ve biraz da kerameti kendinden menkul dallanıp budaklanması içinde sonunda tanıdık bir tomurcuğa rastladığımıza sevindim, "... hani şu, Wesel kalesini 1806 yılında kan dökmeden teslim eden ve bu nedenle de alçakça yakalanmış olan adam!"

Erkek kardeşimin bugüne kadar hiç bu denli soğuk davrandığını görmemiştim. Yanak kasları seğiriyor, kirpikleri hareketsiz duruyordu; bana buz gibi bakışlarla baktı; ellerinde, keyifli olduğunu ihbar edebilecek en küçük bir titreme bile olmaksızın, kendisine kaynaklık eden dosyayı hafifçe havaya kaldırdı, kendinden emin bir sesle şöyle dedi:

"Burada; doğu cephesine gidebilmek için yarın sabah erkenden sevkedileceğimi hesaba katmak zorunda olduğumdan sülalemize ait belgeleri size uzattığım şu anda; insani ölçütlere göre ailemle, ailemizle geçirdiğim şu son anda; şu anda bir kere daha ve ehemmiyetle tebarüz ettirmek isterim ki, bu Salenmon'un bizim ailenin bir üyesi olduğuna ilişkin tek bir inandırıcı kanıt yok! Bu Salenmon'un hangi sülaleden geldiğini bilmiyorum, bilmek de istemiyorum, beni ilgilendirmiyor, – her halükârda, ailemizin tarihi içinde kaderi hakkında belirsizlik hüküm süren tek bir kişi var, o da Louis-Nicolas de Salomon, doğumu 1718, Jean-Sebastien'in dördüncü oğlu ve François-Gatien-Casimir'in, yani bizim Ludwig-Friedrich-Cassian'ın babasının kardeşi; bu Salenmon, bizim Ludwig-Friedrich-Cassian'ın öz amcası olsa, bunun aile içinde gizli kalacağına inanmak için ortada tek bir neden yok. Ve ayrıca," diye konuşmasını sürdürdü erkek kardeşim, sert ve yükseltilmiş bir sesle, "ayrıca Louis-Nicolas 1718 yılında doğmuş; Wesel kalesinin teslim edildiği yıllarda, hâlâ faal olabilmek için fazlasıyla yaşlı olmalıydı."

"Bu," dedim, "gerekçe değil. Bilindiği gibi, 1806'da hâlâ Prusya ordusuna komuta etmekte olan, generallerin hepsi II. Friedrich zamanından kalmaydı ve çok yaşlıydı."

"Bilinen bütün durumları biraraya getirdiğimde ve enine boyuna düşündüğümde," dedi Ille, "Wesel kalesini kan dökmeden teslim eden şu General von Salenmon'un, Ems Kaplıcaları'nda banyonun içinde otururken birdenbire kaplıca nöbetçisine sinirlenip, üzerinde tek bir kılıçla kalabalık kaplıcanın içinde nöbetçiyi kovalayan generalle aynı kişi olduğu sonucuna giderek daha çok yaklaşıyorum."

"Kes artık şunu," diye bağırdı erkek kardeşim, sinirli sinirli.

"Neden?" diye sordu Ille, "adamın herhangi bir biçimde *kılıç*la ilgili bir zoru var. Bazen onu çekmeye bile gerek kalmadan bir kaleyi teslim ediyor, bazen de..."

"Bu," diye bağırdı kardeşim, çaresizlik içinde, "kusura bakma ama, çok aptalca..."

"Sen de kusura bakma ama," dedi Ille, "ben bunu o kadar da aptalca bulmuyorum; adam meslektaşlarından çok önce Napoleon'un kaplıca bekçisi olmadığını fark etmiş..."

Ailemiz içindeki ciddi anlaşmazlıkları gidermek ve kendi ifadesine göre, görüşlerinin seçkin ailemize karşı duyduğu yakıcı meraktan başka bir şeyden kaynaklanmadığını ileri süren Ille'yi sakinleştirmek için uzunca bir süre uğraşmak zorunda kaldım. Sonunda Ille bundan sonra iyi niyetli davranacağına söz verdi; bunun üzerine erkek kardeşim, Ludwig-Friedrich-Cassian'ın, von Salenmon'un gönüllü taburunda 1 Mart 1781 tarihinde asteğmen rütbesine getirildiğinin anlaşıldığı bir dizi belge okudu; bu gönüllü tabur o zamanlar henüz Geldern'de konuşlanmışmış; böylece Ludwig-Friedrich-Cassian, Geldern'de, Geldern Bağımsız Yargıçlar Kurulu Başkanı ve Geldern Düklüğü Tımarı Genel Valisi Friedrich-Heinrich von Petit'yle; onun, kızlık soyadı Plönnies olan karısı Caroline'le, kızları Maria-Constantine-Adolphine-Anne'la tanışmış; kendi anne babasıyla olan anlaşmazlığı hâlâ sürerken soyluluk durumunun belgelendirilmesi için kuzeni Etienne-Ignace'a başvurmuş, isteği seve seve yerine getirilmiş; sonunda Blotzheim'de

amcası Pierre-Nicolas'nın malikânesinde Prusya elçisi olarak gizlice General Pichegru'nun komplosuna katılmış. Erkek kardeşim keyifle, yüksek sesle ve bu belgelerin süslü püslü, ağdalı ve tuhaf ifade tarzından büyük haz duyarak okuyordu. Sesiyle neredeyse II. Friedrich döneminin konuşma tarzını taklit eder gibiydi: "Muhterem Tuğgeneral von Pirch. İşbu varakayla, ambar kıtanız mensuplarından üsteğmen von Salomon ile Geldern Kanzleri Petit'nin varlıklı kerimelerinin izdivaçlarını zatınıza bildiririm; ayrıyyeten piyade neferi Charowski aleyhine, münferit hırsızlık vakaları sebebiyle verilmiş olan hükmü tasdik eyledim, tasdik varakasını zatınıza intikal ettireceğim. Kralınızın samimi hissiyatını kabul eyleyiniz. Charlottenburg, 10 Ağustos 1789."

Demek Ludwig-Friedrich-Cassian, Constantine'le böyle evlenmişti ya da daha doğrusu, Constantine onunla evlenmişti, çünkü kızın sayesinde Ludwig-Friedrich-Cassian, Geldern'deki Grotelaer malikânesinin ve arazilerinin sahibi olmuştu; bu mallar Hollandanın soylu ailelerinden Afferdenlerle olan kan bağı nedeniyle von Plönnies sülalesine intikal etmişti.

"Grotelaer Malikânesi ve arazileri," dedi erkek kardeşim düşünceli düşünceli ve de şehvetle, "oraları gördüm. 1000 m uzunluğunda ve genişliğinde kare şeklindeki bir arazinin ortasında basit, sağlam bir ev; arazi Sevelen'e giden yolun kıyısında, Geldern Düklüğü'nün kapılarının hemen önünde, Aşağı Ren düzlüğünde yer alıyor. Grotelaer Malikânesi'nin ve arazilerinin," dedi erkek kardeşim, "hüzünlü bir çekiciliği var, seyrederken içimi efkâr bastı; ancak tevazu ve sadelik içinde, hayat karşısında belli bir sarsılmazlıkla duruyor ve orası Prusya kolumuzun çıkış noktası. Şimdilerde her gün İngiliz ve Amerikan bombardıman uçakları evin üstünden gümbürdeye gümbürdeye geçiyorlar, rotaları Ruhr Bölgesi, saldırıdan geri dönerlerken Ruhr Bölgesi'nde atamadıkları bombaları Hollanda sınırının hemen yakınına bırakıyorlar. Çok alçaktan uçuyorlar, salt eğlence olsun diye uçaktaki otomatik silahlarla otlamakta olan hayvanlara ateş ediyorlar; bombalarıyla Napoleon zamanında dikilmiş olan ve eve kadar uzanan kavak ağaçlarını yerle bir etmekle kalmadılar, evin damındaki kiremitleri de un ufak ettiler.

Devin kendisinin henüz isabet almamış olması tamamen rastlantı. İnsanın eve girmesiyle," dedi erkek kardeşim, "korku içinde geri kaçması bir oluyor: Girişte Winston Churchill'in kocaman bir resmi asılı. Ancak daha yakından incelendiğinde resmin, Churchill'in atası Marlborough Dükü'nün, rahiplerin minicik kuş tüylerini binbir zahmetle biraraya getirerek yaptıkları bir resmi olduğu anlaşılıyor. Önce," dedi erkek kardeşim, "korku ve umut arasında gidip gelerek Churchill'le herhangi bir biçimde, örneğin Afferden sülalesi kanalıyla akraba olduğumuzu sandım, ancak bunu kanıtlayacak herhangi bir dayanak bulamadım; böylece Marlborough Dükü'nün 1702 yılında meydana gelen İspanyol Veraset Savaşı'nda Fransızları Geldern'den sürdüğü sırada Grotelaer Malikânesi'nde bir gece geçirdiğini kabul etmekten başka yapacak bir şey kalmıyor. Her halükârda, Winston Churchill'in hava saldırısının gerçekten de, Swift'te okuduğum kadarıyla pek de sevimli olmayan – 'soğuk kanlı' öz atasının hatırasını yerle bir edecek kadar ileri gitmesinden korkuyorum. Ludwig-Friedrich-Cassian'ın 1834'te ölümünden sonra Grotelaer Malikânesi ve arazileri tuhaftır ki onun en büyük oğlu Friedrich'e değil, en küçük oğlu Ernst'e kalmış, yani bizim büyük büyükbabamıza. Miras sorunlarıyla ilgili olarak Friedrich ve Ernst von Salomon arasında bir mektuplaşma olmuş; ancak mektuplarda düzgün ve saygılı bir ifade kullanmışlar; burada söz konusu olan Friedrich'in eğitim görmesi, buna karşılık Ernst'in tarımsal konulara daha eğilimli olması gibi yalın bir durum – iki kardeş arasında çıkan küçük anlaşmazlığı körükleyen kız kardeşleri Josephine olmuş; küçük ayrıntılardan anlaşıldığı kadarıyla kendine özgü bir hanımefendiymiş Josephine. Yaşlılık yıllarında gözlerine katarakt inmiş ve kör olmuş. Bir gün bodrum katında düşmesi sonucunda gözlerindeki perde açılmış ve yeniden görmeye başlamış. Ancak bunu yakınlarından gizlemiş, uzunca bir süre onları durmaksızın izlemiş, sonra günün birinde bütün çocuklarını, beş çocuğu varmış, yanına çağırmış ve şöyle bağırmış: Hepiniz ne kadar da yaşlandınız ve çirkinleştiniz, keşke yine kör olsam! Josephine, Friedrich-Norbert-Peter Pfeffer adında Düsseldorflu biriyle evlenmiş; üçüncü erkek kardeşi Felix Prusya ordusunda Salomon so-

yadının devamını sağlamak amacıyla çocuklarını evlat edinmiş. Friedrich ve Ernst'in arasında, ortanca kardeş olan Felix o zamanlar Berlin'de binbaşı olarak bulunuyormuş. Soylulukları 1863'te tanınan Pfeffer von Salomon ailesi buradan geliyor işte, bu aile bizimkinden çok daha geniş. Ayrıca Josephine'in çocuklarının hiçbiri asker olmamış, böylece büyük büyükamcamızın iyi niyeti sonuçsuz kalmış. Ailenin bu dalı 1933 yılından beri yalnızca von Pfeffer adını kullanıyor, Salomon adını kullanmıyor oluşları bu insanları gözümden düşürdü.

Büyük büyükamcamız Friedrich, doğumu 1790, Hunsrück'te, Simmern'de Prusya Kraliyet Asliye Mahkemesi üyeliği ve sorgu yargıçlığı yapmış, 1 Ekim 1834 ile 1 Ocak 1854 tarihleri arasında Bonn'da üniversite yargıcıymış. Yani ailemizdeki yargıçlık geleneğini yeniden başlatmış, onun hakkında çok az şey biliyoruz; ancak Bonn'da anlatılan efsaneye göre öğrencileri ona 'Salamander'[29] adını takmışlar, içki içmeyi çok seven ve her şeyden önce içkiye dayanıklı bir beyefendiymiş, 'Salamanderreiben'[30] olarak bilinen, öğrencilere özgü oldukça garip içki içme alışkanlığı onunla başladığı gibi onun adıyla anılmış. Ben," dedi erkek kardeşim, "bu alışkanlığın anlamını çözmek için çalışıp çabalarken galiba biraz aceleci davranmış ve 'salakça' tanımlamasını kullanmıştım. Ancak son derece ağırbaşlı, ince zevk sahibi ve saygın mevkilerde bulunan beyefendilerin, ki onların muhakeme gücünden ve ahlaki ciddiyetlerinden asla kuşku duymamak gerekir, aydınlık bakışları, burada çok anlamlı bir yönlendirmenin söz konusu olduğunu, bunun bir masa çevresinde toplanmış arkadaş topluluğu arasında askeri bir selamlaşma biçimi olduğunu, yani tümüyle anlamlı bir alışkanlığın söz konusu olduğunu, kısacası bu tür toplantıların sonunda içkinin komut üzerine içildiği, kadehin masanın üzerine sürtüldüğü, vurulduğu, sallandığı ve çarpıldığı, kült özelliği taşıyan bir törenin söz konusu olduğunu öğretti bana; her neyse, böylece büyük büyükamcamızın dünyevi yaşamından geriye

29 Salamander: Semender, su keleri. (Ç.N.)

30 Salamanderreiben: Üniversite öğrencileri arasındaki, şerefe kalkan kadehleri içmeden önce masaya sürtmek alışkanlığı. (Ç.N.)

bir iz kaldığını, bu izin –sonsuzluğun içinde kaybolup gidecek bile olsa– henüz hayatta olanların beyinlerine ve yüreklerine silinmeyecek biçimde kazındığını tahmin etmek hiç güç değil.

Büyük büyükamcamızın yaşamı, küçük de olsa parlak bir durum sayesinde taçlanmıştı, ancak aynı şey büyük büyükbabamız için geçerli değildi. Ernst von Salomon, doğumu 1809, ölümü 1888, mezarı Bavyera'da Amberg'de bulunan General Carl Freiherr von Büllingen von Rath'la karısı Theresia Barones von der Rhoer von Ossenberg'in kızlarıyla, yani büyük büyükannemiz Caroline von Büllingen'le 1839 yılında evlenmiş. Ernst von Salomon'un karısı yüklü bir mirasa konmuş ve büyük büyükbabamızın da yüklü bir mirasa çok ihtiyacı varmış, çünkü Grotelaer eskiden beri zaten çok kâr getiren bir yer değilmiş, kendi kendine anca yetiyormuş. Ancak vasiyette yapılan bir yanlışlık sonucunda büyük büyükannemizin bütün mirası satılmak zorunda kalmış, kendisine yalnızca Rheinberg'de küçük bir mera olan "Küçük Spey" kalmış; Rheinberg, Ren kıyısında küçük bir şehirmiş, büyük büyükannemizin doğduğu Ossenberg Malikânesi de onun yakınlarındaymış; 1942 Şubatı'nın sonunda, Grotelaer'de olur diye korktuğum şey Ossenberg Malikânesi'nin kaderi olmuş, ağır bir tahrip bombasının isabet etmesi sonucunda sahibesi Kontes Gerghe von Trips ve evdeki hizmetkârlarla birlikte, Marlborough Dükü'nün evlatlarının kurbanı olmuşlar.

Kısacası büyük büyükannemizle büyük büyükbabamızın, fazla malı mülkü olmayan taşra soylularına özgü basit ve alçakgönüllü bir yaşamları varmış, yorucu işler yapmak, tutumlu ve çalışkan olmak zorundaymışlar, ekonomik açıdan değer kaybetmiş olan araziyi çalışkanlıkları sayesinde biraz olsun kalkındırmışlar.

Dünya ekonomisinin, en azından bugün hissettiğimiz kadarıyla – böylesine hızla ilerlediği ondokuzuncu yüzyılda," dedi erkek kardeşim, "biz Salomon'ların pek şanslı olduğumuz söylenemez. Aile sanki değişen koşullara ayak uyduramamış gibi gözüküyor, hatta sanki o güne dek sürdürdüğü yaşam seviyesini ve önemini korumak için gerekli olan yaşama gücünü bile toparlayamamışa benziyor. Büyük büyükbabamızın sekiz

çocuğu olmuş, bunların dördü genç yaşlarında ölmüşler; erkek kardeşi Friedrich'in ise onbir çocuğu varmış, bugüne kadar yalnızca sekizinin izini bulabildik, hepsi ya oldukça erken yaşlarda ölmüşler ya da arkalarında herhangi bir vâris bırakmamışlar. Ailemizden başka hiç kimse bir daha bir yerlere varamamış, ne şöhret, ne onur, ne servet ne de saygınlık söz konusu; içlerinden bazılarının varlıklarını korumayı başarmış olmaları bile önemli bir şey. Büyük büyükbabamız Ernst'in en büyük oğlu olan büyükbabamız Felix, Grotelaer'i devralmamış, subay ya da hukukçu da olmamış, tersine, ilk bakışta saptanamayacak nedenler yüzünden, o güne kadar ailemizde rastlanılmayan bir şey seçmiş; Felix," kardeşim bu noktada, sanki sözcük dudaklarından çıkamıyormuşçasına duraksadı, "tüccar olmuş. Ailede tüccar olan ilk kişi oymuş, tıpkı," dedi kardeşim, "benim ailedeki ikinci ve herhalde sonuncu tüccar oluşum gibi."

Burada reverans yapmaktan kendimi alıkoyamadım. "Ama," dedim, "bildiğim kadarıyla büyükbabamız iflas etmiş, oysa ne tuhaftır ki sen hâlâ ayaktasın."

"Evet," dedi erkek kardeşim, "borsada düşüncesizce oynamış. O zamanlar bile borsa varmış. Bütün parasını kaybetmiş; bugün de varolduğunu bildiğim, ama yararlanmak ya da yararlanmamak konusunda henüz bir fırsat bulamadığım bir kurum borsa. Büyükbabamız genellikle borsada şanslıymış, bu da onun şanssızlığı olmuş. Damarlarında Venedikli soylunun kanı dolaşıyordu herhalde. İriyarı ve yakışıklı bir adammış."

"Ben onu tanıdım," dedim, "kendi alçakgönüllü koşulları içinde mükemmel bir kavalyeydi."

"Kendisi gibi uzun boylu, incecik ve güzel biri olan Marie Roeffs'le evlenmiş; büyük bir aşk ve birlik beraberlik duygusu içinde, servetlerini kısa zamanda ve son kuruşuna kadar tüketmeye koyulan gururlu bir çift olarak tanınıyorlarmış. Büyükbabamız uzak yerlere yolculuklar yapmış, Amerika ve Afrika'yla ticaret ilişkileri varmış; şirketi Liverpool'daymış; karısı iklimine ve sisine dayanamıyor olsa da Liverpool'da yaşıyorlarmış; büyükannemiz verem olmuş ve zamanından önce ölmüş. Büyükbabamız üç çocuğunu, Felix'i, yani babamızı, Karl'ı ve genç yaşta ölüp giden küçük Gerda'yı, kızkardeşi Therese'nin yönet-

ilgi Grotelaer'e göndermiş, çünkü erkek kardeşi Gustav da, büyük büyükbabamızın ölümünden iki yıl sonra ölmüş. Büyükbabamız oğullarının yetişmesiyle çok az ilgilenmiş."

Erkek kardeşimin oğlu Michael yerde oturmuş, oyuncak treniyle oynuyordu. Erkek kardeşim ona düşünceli düşünceli baktı ve şunları söyledi:

"Nasıl olduğunu tahmin edebiliyorum. Felix ve Karl'ın gözünde, babaları harikalar ülkesinden çıkıp geliyordu herhalde. Onunla birlikte büyük dünyanın, uzakların, fırtına hızıyla akıp giden hayatın soluğu da geliyor olmalıydı. Babalarını her zaman güleryüzlü ve neşeli görüyorlardı; eli açık ve gönlübol biri olan babaları, gurur duyduğu ve fena halde şımarttığı oğullarını hediyelere boğuyor, ancak gelmesiyle gitmesi bir oluyordu, dünyanın herhangi bir yerine, denizaşırı bir ülkeye doğru yola koyuluyordu – ve Therese Hala, büyükbabamızın Grotelaer'e, mirasta kendi payına düşen Rheinberg'deki 'Kelderhof' malikânesini gizliden gizliye ve çabucak satmak için geldiğini çok geç fark etti; oysa bu değerli mera ve tarlayı, ailenin mal varlığını derleyip toparlamak adına Therese Hala kendisi satmayı tercih ediyordu. Aileyi ilgilendiren her şey Therese Hala'dan soruluyordu. Büyükbabamız parayı pul ediyor, her şeyi borsada kaybediyor, borçları günden güne artıyordu; derken –her türlü vurdumduymazlığa karşı öfkeli bir nefretle giderek dolmuş olan– Therese Hala, büyükbabamızın bir kez daha çamurun içinden çıkmasına yardım etmekten kaçındı; onunla bütün ilişkisini kesti; sonunda büyükbabamız ortadan yokoldu, kimse nereye gittiğini bilemedi – yaşlı bir adam olarak Kiel'de ortaya çıktığı söyleniyor..."

"Laboe'deki, bahçesinde güller bulunan küçük evcikte," dedim, "o zamanlar sen daha doğmamıştın. Öyle sanıyorum ki, yakın arkadaşlarının ricaları üzerine ona acımışlar ve Diederichsen Kömür İşletmeleri'nin ticari temsilciliğini vermişler."

"O zaman hiç olmazsa," dedi erkek kardeşim, memnuniyetle, "hileli iflasa filan gitmemiş. Her halükârda, Felix ve Karl Therese Hala'nın başına kalmışlar. Hala, olağanüstü bir kadınmış. Grotelaer'e ilk gidişimde bir kere gördüm kendisini. O zamanlar, Katolik Gençlik Hareketi'nin ateşli bir taraftarıydım ve

Aşağı Ren'de bisiklet turuna çıkmıştım, geçerken Grotelaer'e uğradım. Grotelaer Malikânesi'nin girişinde duruyordu, dimdikti, çok yaşlıydı, elinde bastonu vardı, ancak hâlâ dinç ve tazeydi, neredeyse şen şakrak diyebileceğim bir 'helecan'la dopdoluydu. Seksen yaşına merdiven dayamıştı, ama hâlâ tarlalarda at sürüyordu, hatta böyle bir at gezintisinden az önce dönmüş, avludan yeri titreterek geçmişti; bisikletimi bir kenara dayarken uşaklardan birini, avluda ıslık çalmaya cesaret ettiği için nasıl azarladığına tanık olmuştum. Evin girişinde onunla karşılaştığımda, aydınlık ama sert bakışlarıyla beni soğuk soğuk süzmüştü, nezaketsiz değildi, ama kuşkulu ve keskin bakışlardı bunlar. Ancak kendisinden bir şey istemediğimi, yalnızca Grotelaer'i görmeye geldiğimi söyleyince biraz olsun yumuşadı. Bisikletle geldiğimi söyleyince de, 'benim zamanımda henüz bisiklet yoktu!' dedi. Buna verecek uygun bir cevap bulamadım. Adamları ona 'Fräulein Thres' diye hitap ediyorlardı, kendi içinde saygı ve güveni barındırdığı belli olan bir hitap biçimiydi bu.

Benimle, babamız hakkında konuşmayı reddetti. 'her iki yeğenim de beni büyük hayal kırıklığına uğrattılar,' dedi, 'yalandan nefret ederim. Onları mirasımdan çıkardım.' Beni çok etkilemişti. Babamla ve Karl Amca'yla aralarındaki anlaşmazlığın ayrıntılarını komşularından ve malikâne çalışanlarından öğrenmeye çalıştım – öğrendiklerim pek işe yarar şeyler değildi. Hala, Karl Amca'yı çok severmiş galiba. Karl Amca yetenekli, ama tembel biriymiş, Wesel'de 57'lilere katılmış, ancak büyükbabamızın vurdumduymaz tarafına çekmiş olsa gerek ki, sağa sola borçlanmış, ama bunu Therese Hala'dan gizlemiş, borç içinde yüzdüğünü Therese Hala'ya itiraf etmek ise başlı başına sevimsiz bir durum yaratmış. Therese Hala borçları ödemekten kaçınınca –o zamanlar ordudan ayrılan biri için dendiği üzre– 'renkli ceketini çıkarmak' zorunda kalmış, galiba sivil yaşamda da kayda değer bir başarı elde edememiş; özetle günün birinde ortadan yok olmuş, Therese Hala gazetedeki küçük bir haberden, eski bir Prusyalı subayın, Karl von Salomon'un Fransız yabancı lejyonuna girdiğini öğrenmiş. Babamızın sahip olduğu tek tük belgeler arasında Oran'da çekilmiş bir

fotoğrafını buldum. Yabancı lejyonunun başında, sırık gibi bir bayraktar uygun adım yürüyordu; olağanüstü bir görüntüsü vardı, atılgan ve zarifti, Tricolore'yi[31] gururla göğsüne dayamıştı. Fotoğrafta başının üstüne dolmakalemle küçük bir çarpı işareti konmuş olduğundan, bu adamın Karl Amca olduğunu tahmin ettim. Her halükârda, Therese Hala bir daha Karl Amca'yla ilgili hiçbir şey duymamış."

"Olamaz," diye bağırdı Ille, "lütfen hayır, lütfen, Karl Amca geri gelsin!"

Kardeşim omuz silkti, "Bir daha asla geri gelmedi!" dedi.

"Geri gelmiş olmalı!" diye ısrar etti Ille, "biliyorum, ben hayatı tanırım! Gözümün önüne geliyor: İşte Therese Hala evin girişinde duruyor, at gezintisinden az önce dönmüş, elinde bastonu var, tıpkı Yaşlı Fritz[32] gibi. İşte orada – o da nesi? Terasta bir gürültü duyulur. Yaşlı uşak Franz, iskarpinlerin içine tıkılmış ayaklarının üzerindeki titrek bacaklarıyla terasa seğirtir ve ne görür, ne görür: Evin önünde bir araba durmaktadır, kromajlı çelik karoserli, yüzbeygir motor gücü olan, sekiz metre uzunluğunda bir araba. Arka koltukta gösterişli bir beyefendi oturmaktadır, saçları çoktan ağarmıştır, üzerinde esaslı bir kürk palto vardır. Yaşlı Franz sararır, sonra bir deri bir kemik kalmış ellerini havaya kaldırır ve şöyle kekeler: 'Karl!'; sevinçli bir tevekkül içindedir. 'Saygıdeğer efendim,' diye seslenir. Karl von Salomon bir delikanlı çevikliğiyle arabadan iner, teni Afrika güneşinde esmerleşmiştir, yaşlı Franz'ın sadık ve titrek ellerine sarılır, onları içtenlikle sıkar ve şöyle bağırır: 'Evet, yaşlı Franz, iyi yürekli, sadık adam, benim, gerçekten benim, eve döndüm, hem de sağ salim, çok iyiyim' – elinde pahalı bir deri eldiven vardır, parmağını Sekiz Silindir'in pırıl pırıl parlayan motor kapağının üzerinde şöyle bir gezdirir; sonra yaşlı Franz'ın gözyaşları içindeki gözlerine soran bakışlarla bakar: 'Ya Therese Hala?' diye sorar kekeleyerek. O anda yaşlı Franz kendini toparlar, ailenin hizmetinde kırış kırış olmuş yüzü ışıldar: 'Evet,' diye bağırır, 'hayır' diye bağırır, 'Fräulein Thres ne kadar da se-

31 Tricolore: Üç renkli. (Ç.N.)
32 Yaşlı Fritz: II. Friedrich. (Ç.N.)

vinecek! Umarım,' der kaygıyla, 'umarım bu büyük sevinç aklını başından almaz!' Ve yaşlı Franz koşar adım eve gider. Therese Hala orada durmaktadır, sopa gibi dimdik, elinde bastonuyla, bu arada öteki eliyle de koltuklarda yüzyılların tozunun birikip birikmediğini kontrol etmektedir; duvarlara dayalı, yüksek arkalıklı, yastıklarında aile armasının işli olduğu, arkalıklarına dokuz uçlu tacın kazınmış olduğu koltuklarda – neyse işte, yaşlı Franz sevinçli telaşı içinde kuralları unutup titreyen dizlerle, elleri havada koşarak eve girdiğinde Therese Hala orada durmaktadır, yaşlı Franz şöyle bağırır: 'Fräulein Thres, sayın Fräulein Thres, Karl geldi! Karl geldi! Karl geldi!'

'Hangi Karl?' diye sorar Therese Hala, sert bir sesle.

'Karl!' diye bağırır yaşlı Franz bir kez daha, 'Karl von Salomon!' O anda Therese Hala, bastonunun yanında şişkin şişkin duran pompaduruna[33] uzanır, bir süre çantayı karıştırır, sonunda pırıl pırıl parlayan bir beş mark çıkarır, parayı yaşlı Franz'a uzatır ve 'Bunu ona ver!' der."

"Bunların hiçbiri doğru değil!" dedi erkek kardeşim, "Grotelaer'de Franz adında bir uşak hiç olmadı."

"O zamanlar," dedim Ille'ye "filmin henüz icat olmadığını unutuyorsun."

"Sizde hiç düş gücü yok," dedi Ille, yavaşça.

"İşte hepsi bu," dedi erkek kardeşim ve kâğıtları toplamaya koyuldu.

Ben, "Peki Therese Hala, babamızı mirasından neden mahrum bırakmış?" diye sordum.

"İşte orası çok karanlık," dedi erkek kardeşim, "bir keresinde annemize sordum, ama cevap vermekten kaçındı; Therese Hala, babamızın yaptığı evliliği onaylamamış olabilir; biliyorsun annemiz Protestan'dı, oysa Therese Hala koyu bir Katolik'ti. Ayrıca annemiz soylu filan değildi, herhalde serveti de yoktu. Babamız subay olmak istediğinde, Therese Hala buna şiddetle karşı çıkmış. Ama bana öyle geliyor ki asıl kopuş, babamız gizlice evlendiğinde gerçekleşmiş. Therese Hala yalan-

33 pompadur (Fr. Pompadour): Adını Pompadour Markizi'nden (1721-1764) alan, torba biçiminde kadın çantası. (Ç.N.)

dan sahiden nefret ediyordu. Annemizle babamız İngiltere'de evlenmişler, Greenwich'te; galiba orada evlenmek için bazı kâğıtların ibraz edilmesi gerekmiyormuş. Bizim 'üstün ırk'tan olduğumuza ilişkin belgeleri araştırırken, annemizle babamızın evlenme cüzdanlarını da buldum. Bu cüzdanda babamızın mesleği 'Circus-rider' olarak belirtilmiş. Annemize bu konuyu açtığımda babamızın –Liverpool doğumlu olduğu için– İngiliz asıllı biri olarak Prusyalı bir subay olduğunu ifşa etmek istemediğini anlattı, çünkü evlendiklerinde babamız hâlâ Prusyalı bir subaymış; babamız usta bir biniciymiş ve yapacak hiçbir şey kalmasa da sirkte at binicisi olarak çalışabileceği için kendisine bir şey olmayacağını şaka yollu da olsa sık sık dile getirirmiş, işte böylece evlenirken meslek olarak da bunu belirtmiş. Bu, bana inandırıcı bir açıklama gibi görünüyor."

"Evet," dedi Ille, "bunların hepsi elle tutulur, ayağı yere basan şeyler. Ama ben her zaman, olguların kendisinden daha gerçek olan bir şeyin olduğunu düşünmüşümdür, yani olguların yalnızca solgun bir yansısı olduğu içsel gerçeklikten söz ediyorum. Verdiğin konferans boyunca," diyerek erkek kardeşime yöneldi, "bütün aile tarihinizin arkasında yatan şeyi bulmak için yanıp tutuştum anlıyor musun; ve şimdi sen kaçıyorsun; her şeyin başını alıp gittiği bir noktada elle tutulan, ayağı yere basan şeylerle geliyorsun. Buna karşın ben şimdi her şeyi apaçık görüyorum. O dönemleri düşünün, kendinizi düşünün, milenin özelliğini düşünün, birdenbire ceketini sırtına geçirip gidiverebilme yeteneğini düşünün.

Sanki her şeyi onlarla birlikte yaşamışım gibi hissediyorum," dedi Ille, "Düsseldorf o zamanlar giderek sanayileşen bir şehirdi; gururlu belediyeciler şehrin nüfusunun –tam olarak bu rakama ulaşılmamış olsa bile– 200 000'e ulaştığını söylüyorlardı; Köln ve Frankfurt am Main şehirlerinin belediyecileri ise, Ruhr Bölgesi'nde kazanılan paranın aktığı, Ren kıyısında filizlenen bu metropolü belli bir kaygıyla izliyorlardı. Şık ve zarif arabaların seyrettiği geniş caddeleriyle Düsseldorf, zarif bir şehir olup çıkmıştı; o şık ve zarif arabalarda pahalı görünümleriyle hanımefendiler oturuyor, şemsiyelerinin kıvrımlarıyla şapkalarının kenarları arasından, piyasa yapan kavalyelere ka-

çamak bakışlar atıyorlardı. Ama birdenbire hanımefendiler o şık ve zarif arabalar içinde utangaç utangaç başlarını eğiyorlardı – geniş kaldırımlarda bazı genç subaylar mahmuzlarını şakırdatarak yürüyorlardı. Subaylar eldivenli ellerini teklifsizce şapkalarına götürüyorlar, bu arada köşeli, ama zarif bir hareketle hafif yana ve öne doğru eğiyorlardı. Şık ve zarif arabalar anında gözden kayboluyordu, ama hanımefendiler subay beylerin çakı gibi bedenlerine kaçamak bir bakış atacak kadar zaman bulabiliyor; kırmızı, küçük bir dil kıvrımlı, ama yalnızca kanın sağlıklı kırmızılığıyla renklenmiş dudakların arasından çıkıp, inci gibi parlayan bembeyaz dişlerin arasından bir görünüp bir kayboluyordu. İşte oradaydılar, o genç subaylar; kibar bir şehir olarak iki süvari alayı garnizonunu bünyesinde barındıran şehrin yarı tanrıları oradaydılar, gururlu mızraklı süvariler ve süslü Macar süvarileri. İşte oradaydılar, kalçaları üzerinde yaylanarak yürüyorlardı, beli dar, uzun ceketleriyle mızraklı süvariler; gergin baldırlarını sımsıkı saran, ağı düşük pantolonları, sırma şeritler ve kordonlarla süslenmiş ceketleriyle Macar süvarileri; kılıçlarının kını attıkları her adımda şıkırdıyordu; kılıçları ya kaldırımda şakırdayarak sürükleniyor ya da üst rütbeli bir subayın yaklaşması halinde kabzalarıyla birlikte hafifçe kaldırılmak üzere koltukların altında sıkı sıkı tutuluyordu. İşte oradaydılar, renkli ve güzel, görkemli; parasını Ruhr Bölgesi'nin kirli, dumanlı uçurumlarından kazanan zarif kentin oluşturduğu tabloyla uyum içindeydiler; kendi esenliği adına elindeki gerçek güçlerin henüz farkında olmayan bir dönemin örnek askerleri olarak uygun adım yürüyorlardı; barbar şatafatı içinde saldırmaya hazır bir dönemdi bu dönem; kılıçları sallamaya ve mızrakları fırlatmaya hazır bir dönemdi bu dönem; ve onlar asla saldırıya geçmeyeceklerini ve bir daha asla mızraklarını düşmanların bedenlerine saplamayacaklarını bilmiyorlardı; işte orada yürüyorlardı, Düsseldorf Ekolü'nden ressamların yapıtlarının sergilendiği galerilerin önünden; sanatevinin önünden; sarayın bahçesinin içinden; her köşebaşındaki renkli, canhıraş afişler kanalıyla geldiği duyurulan ünlü İtalyan sirki Tonelli'nin çadır kurduğu Golzheim Düzlüğü'ne doğru yürüyorlardı. Kimbilir sirkteki beygirler ne müthişti.

Süvarilerin her sirke gitmek gibi güzel bir alışkanlıkları var, ahır havasıyla sirk havası hemen hemen aynı şeyler – işte orada oturuyorlar, manejin hemen yakınında, öndeki localarda; bu arada mızraklı süvarilerin üniformalarına çok benzeyen, renkli üniformaları içindeki sirk orkestrasının müzisyenleri onların şerefine neşeli bir süvari marşı çalıyor.

'Müthiş bir program!' dedi Üsteğmen von Itzenplitz, yanında oturan Asteğmen von Salomon'a, 'gösterilerden beş tanesi yalnızca biniciliğe dair,' ve Asteğmen Salomon monoklünü gözüne taktı."

"Babam hiç monokl takmadı," dedi erkek kardeşim.

"Sakin ol," dedim, "bırak, Ille anlatsın...!"

"Monoklünü gözüne taktı," dedi Ille sakin bir inatla, "ve programı incelemeye başladı. Subay beyler ilk gösteriler sırasında oldukça ilgisiz oturuyorlardı, küçük soytarı ve Aptal August'un şakalarına yüzlerini ekşitiyorlardı, ehlileştirilmiş kazların önlerinden geçişlerini ilgisizce izlediler; kendini uzun saç örgülerinden bir tele asan ve orada sallanan Çinli akrobatlar ise, enselerine kadar uzanan düz kremlenmiş saçlarının altındaki kafa derilerinde tatlı bir karıncalanmadan başka bir şeye yol açmadı. Yüz ifadesi gergin, bacakları hafifçe eğri, cılız mı cılız küçük bir kızın, elindeki içler acısı şemsiyeyle, sallanıp duran ipin üzerinde yaptığı numarası bile, onlarda insan sevgisi nedeniyle bastırılan esnemeden başka bir etki uyandırmadı.

Ancak ondan sonra subay beyler yerlerinde doğruldular. Şimdi sıra binicilik gösterisindeydi: 'Lony ve Anuşka, korku nedir bilmeyen Çerkez amazonlar, steplerin nefes kesen havasıyla geliyorlar!'"

Ille ne zaman bir şey söylese, armalı yüzüğünü sinirli sinirli çevirdiği parmağına bakmayı alışkanlık haline getirmiş olan kardeşim bu defa başını kaldırdı ve Ille'ye kuşku dolu gözlerle baktı. Ama Ille onun bakışını fark etmedi ve konuşmasını sürdürdü:

"İçeri besili, tüyleri kabartılmış, gri-kahverengi bir at girdi; koca kafası uysal bir ifadeyle eğik olduğu halde sağrıları titreyerek manej boyunca tırıs yürüdü; sırtında eyer yerine püsküllerle süslenmiş bir tabure vardı; arka arkaya alıp verdiği hafif

hırıltılı soluklarla arenanın tozlu kumunu kaldırıyordu. İşte – güçlü bir fanfar – orkestranın yükseltisinin altındaki perde açıldı ve içeri güzel mi güzel iki kız girdi, kızların girişi seyir yerinde uzun bir 'ahhh' sesiyle karşılandı ki, subay beylerin de bu sese katılmış olduklarına hiç kuşku yoktu.

Kızlar gülümseyerek selam verdiler, elleriyle dört yana çapkın öpücükler ve koyu renk gözlerinden ışıltılı bakışlar gönderdiler. Çoraplarının üzerinde, uzun konçlu, pırıl pırıl parlayan Macar çizmeleri, sert tülden kısa, kabarık tütüler, dapdaracık korsajları ve açık bıraktıkları koyu kahverengi saçlarında ışıltılı birer yıldız vardı. Kızlardan biri Sylphus kadar ince, diğeri ise Juno gibi dolgundu.[34]

Beygir manejin yarısına gelmişti ki, küçük Juno hareketlendi, beygirin yanı sıra sıçrayarak yürüdü, sonra sakin sakin tırıs gitmekte olan hayvanın yanında koşmaya başladı, parlak çizmeleri sanki havada uçuşuyordu, derken kız birdenbire ileri atıldı ve güçlü bir sıçrayışla taburenin üzerine çıktı, dizleri üzerinde hafifçe yaylanıyordu, düzgün bacaklarından birini arkaya doğru kaldırdı, kollarını yanlara açtı, böylece dolgun göğüsleri ortaya çıktı, neşeyle 'Hepp!' diye bağırdı.

Seyirciler var güçleriyle alkışladılar.

'Vay canına, müthiş bir hatun,' dedi Üsteğmen von Itzenplitz, bir yandan bıyığını burarken."

"Müsaadenle," dedi erkek kardeşim, "babamız o birlikte hizmet gördüğü için, o dönemin 11. hafif süvari alayının subaylarının bir listesi var elimde. Ama bu listede Itzenplitz adında bir subay yok."

"O mızraklı süvari alayındanmış," diye karar verdi Ille, kısaca. "11. Süvari Alayı'ndan Asteğmen von Salomon monoklünü yerine iyice yerleştirdi ve hafif boğuklaşmış bir sesle: 'Beygir benim daha fazla ilgimi çekiyor!' dedi ve şimdi yüksek bir 'Hepp' sesiyle birlikte sırtına binen küçük Sylphide'yi de sabır-

34 Sylphus: Doğaüstü erkek yaratık; kelt ve germen ırklarının inanışına göre, gaipler âleminde cin ve periler arasında bir yer tutardı. Paracelsus, var olduklarını farz ettiği ilkel ruhlara bu adı verirdi. Sylphide: doğaüstü dişi yaratık. Sevimli, güzel genç kızlar için kullanılan bir sıfat. Juno: Jüpiter'in karısı (Yun. Hera). Şişman, güzel kadınlar için kullanılır. (Ç.N.)

la taşıyan, sakin bir biçimde salına salına ilerleyen atı incelemeye devam etti.

'Savaş atlarıyla ilgilendiğinizi,' dedi mızraklı süvari alayından Üsteğmen von Itzenplitz, 'hiç bilmiyordum arkadaşım, onlar yalnızca bizim ağır topçularımızın bindiği türden atlardır. İstedikleri gibi eyer değiştirip...?'

Ama Asteğmen von Salomon onu duymuyordu bile, çünkü küçük Juno kendisine çapkın bir bakış fırlatmıştı. Junoculuk o zamanlar bir yenilikti. Juno ve Sylphide, numaralarını sürdürürlerken, ayaklarıyla yeri döve döve ilerleyen atın boynuna yılan gibi kıvrılarak asılırlarken, seyisbaşının önlerine tuttuğu, içine kâğıt gerilmiş bir çemberin içinden atlarlarken, taklalar atıp yine neşeli bir 'Hepp' sesi eşliğinde ayakları üzerine düşerlerken, Sylphide çevresine öpücükler gönderirken, Juno ellerini kalçasına dayayıp çevresini gururla izlerken ve koyu, parlak gözleriyle subay beylerin oturduğu locanın nerede olduğuna bakınırken Asteğmen von Salomon kendine özgü bir biçimde orada oturuyor, parmağındaki armalı yüzüğü çevirmekle yetiniyordu.

'Eşsiz, sahiden de eşsiz,' dedi mızraklı süvari alayından Üsteğmen von Itzenplitz, program sona erdiğinde; arkadaşları beyler de beyaz eldivenli elleriyle hararetli hararetli alkışladılar, çünkü ince işlerde Üsteğmen von Itzenplitz'in görüşü ölçüt kabul edilirdi. Asteğmen von Salomon eldivenlerini dikkatsizce yere düşürmüştü, armalı yüzüğünü evirip çeviriyordu, monoklünü çıkarmıştı, bir sonraki numara olan Müdür Tonelli'nin Yüksek Okulu'nun ve tüylerle süslenmiş 24 kıratın çıngıraklı numaralarını ilgisizce izliyordu, oysa bu kıratlar esaslı beygirlerdi. Ancak verilen arada, süvari subayı beyler arasında gelenek olduğu üzre ahırlara giden bilindik yolda en önde ilerleyen kendisi oldu. Nereye gittiğinden emin, koca saman demetlerini büyük ve sarı dişleriyle geveleyen besili ve sakin beygirin bulunduğu ahıra yöneldi.

Tabelada yazdığına göre sanatçıların soyunma odalarına ve besili beygirin hücresinin hemen arkasına dek uzanan karanlık koridora kaçamak bir bakış attığı için Asteğmen von Salomon'a kimsenin gücenmeye hakkı yok.

Biraz önce şu kapının arkasında bir görünüp bir kaybolan kırmızı pelerinli biri. Sylphide'ye mi benziyordu acaba? Yoksa o –işte bu noktada genç süvarinin yüreği durdu– yoksa o Juno'yu andıran biri miydi? Bu kadarı yeter, Asteğmen von Salomon, üstlerinin çok takdir ettiği ve Prusya Kraliyet süvari alayında örnek gösterilen cesaretini birden topladı, kararlı adımlarla koridora yöneldi, koridorun girişinde duran tabelada şunlar yazılıydı: 'İzinsiz Girmek Kesinlikle Yasaktır'. Ve mahmuzları yürek atışları kadar yankılı sesler çıkarırken, biraz önce Sylphide'nin –yoksa Juno muydu?– kaybolduğu kapıya yaklaştı. Ama tam o sırada kapalı, kara bir giysi giymiş olan ufak tefek bir kadın oturmakta olduğu sandalyeden doğruldu, kapalı ve sert yakasından küçük, altın bir haç sarkıyordu – işte sizin sevgili büyükanneniz oydu!"

"Yeter artık ama!" diye bağırdı erkek kardeşim, armalı yüzüğünü uzun süre çevirmek, giderek artan heyecanını sakinleştirmeye yetmemişti anlaşılan, "bu," diye bağırdı, "bu kadarı da fazla artık! Annem ve Lony Teyze... bu, çok saçma! Söylemeye çalıştığın şey..."

"Evet, tam da onu söylemeye çalışıyorum," dedi Ille, "için rahat olsun! İş, çok saygıdeğer bir sona doğru gidiyor! Sevgili büyükanne, Reval'li papazın kızı –çağdaş bir dille söylemek gerekirse– bunun güvencesi!"

"Büyükannemiz kocasının ölümünden sonra iki kızını, birinci sınıf Alman eğitimi almaları için Almanya'ya getirmiş," dedi erkek kardeşim, kararlı bir sesle. "Tabii ki," dedi Ille, "sanatçılar düzenli yaşayan insanlar arasında en uslu, en çalışkan ve en iyi yetişmiş kimselerdir. Bunu herkes bilir. Yoksa siz hem başıboş bir yaşam sürüp, hem dörtnala giden bir atın üzerinde numaralar yapabileceğinizi, taklalar atabileceğinizi, kâğıt çemberlerden atlayabileceğinizi mi sandınız?"

Erkek kardeşim tavana şöyle bir baktı, sonra yüzünü ellerine gömdü, umarsızca omuz silkti. "Bırak da," dedim, "bırak da Ille anlatsın, bütün bunlar çok ilgimi çekiyor."

"Her şeyin böyle olması gerektiğini anlamıyor musunuz?" dedi Ille, "başka türlü olamayacağını anlamıyor musunuz? Aşk, ilahi bir takdirdir. Babanız yıldırım aşkına tutulmuştu

–yani coup de foudre– o çakmak çakmak gözlerden çıkan bir bakış, kapının aralığından bir an için sütbeyazı bir kol görür; ardından şuh bir kahkaha duyulur ve o güne kadar belki de salt bir cilve, toplumsal konumuna uygun bir gönül maçerası, cüretkâr bir baskın gözüyle bakılan şey birdenbire alev alev yanan bir acıya dönüşür; işte büyükanne orada durmaktadır; katı ve dindar; kilisenin soluğuyla sarmalanmış, Reval'li saygıdeğer bir hanımefendi, sert Almancasıyla, r'leri hafifçe yuvarlayarak, 'Önce cesedimi çiğnemeniz gerek,' der.

Artık burada söz konusu olan cüretkârlık, gözüpeklik değildir, bu türden bir baskı değildir – burada evlenmek ya da vazgeçmek söz konusudur! Tonelli üç gün sonra oradan ayrılacaktır – peki ama Therese Hala bu işe ne diyecektir? Ona soracak zaman bile yoktur! Kemerdeki para kesesinde, maaşlara yapılan son zamlardan kalan üç altın para durmaktadır – gelsin kâğıtlar, gitsin belgeler, Londra o kadar da uzak değildir, bütün dünya ülkeleri arasında yalnızca Rusya'ya gidilmek istendiğinde pasaport zorunluluğu vardır; eski bir süvari geleneğine göre yürek, çitin öte yanına atılır; Salomon geleneğine göre ceket sırta geçirilir! Ve Greenwich izin belgesinin 'profession' hanesine neşe içinde şöyle yazılır: 'Circus-rider!' Bunda anlamayacak ne var?

Ve sıra Grotelaer'deki Therese Hala'da; dışarıda tuğla fabrikasının bacası tüterken ve bir uşak ıslık çalarak avludan geçerken, o evin girişinde durmaktadır. 'Yalandan nefret ederim,' der Therese Hala ve açık renk, sert gözlerinde şimşekler çakar. Bastonuyla yere vurur ve 'Seni mirasımdan çıkarıyorum!' der. Ve babanız bütün bunlara katlanmak ve olup biteni sineye çekmek zorunda kalır; o çok faydalı tuğla fırının akarı da Karl Amca'nın hanesine yazılır, Wesel'deki akıllı uslu 57'lilerin hizmetinde bulunan ve Therese Hala'yı asla hayal kırıklığına uğratmayacak olan akıllı uslu Karl'ın hanesine.

Ve Düsseldorf'ta skandal patlak verir! Süvari subayı gazinolarında, arkadaşlar aralarında 'Müthiş!' derler ve Kayzer Hazretleri'nin yaptıkları son konuşmaya hayran kalmayı tamamen unuturlar. Şık ve zarif arabaların içindeki hanımefendiler başlarını öne eğerler ve bir Macar süvarisi geniş kaldırımlarda

gezindiğinde, kılıçlarının kını gergin baldırlarına çarptığında minicik diller, kiraz kırmızısı dudakların arasından kayarcasına çıkar; mızraklı süvariler, yeşil Couleur'e[35] mensup arkadaşlarıyla karşılaştıklarında, 'bunun' kendi 'Rrement'lerinde[36] asla olmayacağından tümüyle emin olarak monokllarını gözlerine daha iyi oturturlar, parlatılmış bıyıklarının altına da alaycı bir gülümseme yerleştirirler; sayısız kılıç düellosu tehdidi savrulur; hatta geçenlerde basit bir topçu teğmeninin sokak ortasında bir Macar süvarisi yüzbaşısı tarafından saygısızca, hem de epeyce saygısızca selamlandığı bile anlatılır; ve ince işlerde görüşü ölçüt kabul edilen, mızraklı süvari alayından Üsteğmen von Itzenplitz'in, 'Böyle bir şey olamaz!' dediği söylenir. Evet, bu durumda şerefiyle veda etmekten, yani 'kişisel nedenler'le veda etmekten ve bir daha ortalarda görünmemek üzere izini kaybettirmekten başka yapacak bir şey kalmamıştır.

Ve gerçekten de böyle oldu, böylece herkes rahat etti. Ren kıyısındaki zarif ve yaşam sevinciyle dolu metropolde meydana gelen bu olay zamanla unutuldu; karnaval yaklaşıyor, sarayın bahçesinde süsenler açıyor ve sonra yine soluyordu; ve Macar süvarileri, mızraklı süvarilerle karşılaştıklarında monokllarını gözlerine daha bir sıkı yerleştiriyorlardı; ve bir Macar süvari yüzbaşısı, uygulamaya yeni koyulan kahverengi eldivenlerin yerine beyaz eldivenler giydiği için bir topçu teğmenini sokak ortasında epeyce, hem de epeyce azarlıyor ve her şey iyi gidiyordu. Kayzer Hazretleri'nin bir sonraki konuşması mutlaka hayranlıkla karşılanacaktı; Düsseldorf Ekolü'nden ressamlar şatafatlı ve gösterişli yapıtlarını sanatevinde sergiliyorlardı. Süvari alayına mensup beyefendiler mahmuzlarını şakırdatarak, sanatevinin süslenmiş kapısının önünden, sarayın bahçesinin içinden geçiyorlardı; renkli, canhıraş afişler İtalyan sirki Tonelli'nin yine şehre geldiğini duyuruyordu. Kimbilir sirkteki beygirler ne müthişti.

Sirkin programı da müthişti, gösterilerden beş tanesi yalnızca soylu biniciliğe dairdi. Çinli akrobatların yerini bir denge

35 Couleur: Renk, yön, düşünce, bayrak, sancak. (Ç.N.)
36 Rrement: Birlik anlamına gelen Regiment sözcüğünün kısaltılmışı. (Ç.N.)

numarası almıştı; ehlileştirilmiş kazların yerine ise neşeyle haykırıp duran papağanlar geçmişti; Faslı yer akrobatları manejin tozunu attırıyorlardı – ama şuraya bakın ip cambazı küçük kız hâlâ yerindeydi! Hafif eğri, sıska bacakları biraz daha uzamıştı, bu kez kırmızı, enine çizgili çorapların içindeydiler – ve hatır için yapılan uyuşuk alkışlarla karşılanıyorlardı. Sonra sıra ilk binicilik numarasına geldi: 'Lomonis Üçlüsü!'

Macar süvarilerin üniformalarını andıran giysileri içindeki orkestra neşeli bir süvari marşının girişini çalmaya başladı, maneje şişman, biraz da astımlı bir beygir çıktı. Sonra bir fanfar eşliğinde perde iki yana açıldı ve maneje biri Sylphide kadar ince, diğeri Juno kadar dolgun iki kız geldi. Ve ortada, kızları ellerinden tutan, zayıf, genç bir adam vardı, genç adam dapdaracık bir triko giymiş, beline ucu püsküllü geniş bir kuşak bağlamış, yapılı bedenine ise gümüş şeritli yeşil bir yelek geçirmişti.

Juno'nun girmesiyle sıçraması bir olmuştu – 'Hepp' ve sabırlı sabırlı ilerleyen beygirin tepesine çıkmıştı bile, ve – 'Hepp', Sylphide de yerinde esneyerek atın üzerine sıçradı ve genç adam atın yanı sıra ilerleyerek üç takla attı ve – 'Hepp' – kocaman, zarif bir sıçrayışla, çevreye öpücükler gönderen kızların arkasında, atın üzerindeydi bile, bir elini beline koyarken öteki elini başının üzerine kaldırıp parmaklarını şaklattı.

Ve böylece sakin sakin ilerleyen beygir, seyircilerin çılgın alkışları arasında, esnek ve parlak yükünü subay beylerin locasının önünden geçirdi.

'Ama bu – yok canım, olamaz,' diye kekeledi bir Macar süvarisi ve işte olay tam bu sırada meydana geldi, mızraklı süvarilerin ve Macar süvarilerinin uzun süredir üzerinde konuştukları, hatta topçu sınıfında bile kulaktan kulağa dolaşarak şaşkınlık uyandıran olay işte tam o sırada meydana geldi; gün gelip de meydana geleceğini kimsenin düşünmediği olay işte tam o sırada meydana geldi: Mızraklı süvari alayından Üsteğmen von Itzenplitz'in monoklü gözünden çıktı ve yere düşüp kırıldı.

O saniyeden itibaren locadaki subay beyler dimdik ve taşlaşmış suratlarla oturdular; yalnızca alev alev yanan gözleriyle sanatçının bütün hareketlerini izliyorlardı; sanatçı ise locadaki

beylere aldırış bile etmeden beygirin boynuna, hatta karnına yılan gibi sarılarak asılıyordu, cesaret isteyen numaraları birbiri ardına sıralıyor, dörtnala gitmekte olan atın üstünde, yanında, arkasında, altında taklalar atıyor, sabırlı hayvanın kâh başında kâh kuyruğunda yüksek sanatının en cesur numaralarını en güzel biçimde gözler önüne seriyor, bu arada iki güzel partnerinin yaptıkları gözüpek numaralar kendisine eşlik ediyordu. Beygir manejde attığı son turda, üzerindeki başarının haklı gururunu taşıyan üçlü yükle birlikte locanın önünden geçtiği sırada, bütün subay beylerin bakışları ince işlerde görüşü ölçüt kabul edilen Üsteğmen von Itzenplitz'e yöneldi. Ama Üsteğmen von Itzenplitz, uygulamaya yeni konan kahverengi eldivenlerini giydiği ellerini kaldırdı ve bütün gücüyle birbirine çarpmaya başladı. Çok geçmedi, subay beylerin sökün eden alkışlarıyla daha da güçlenen alkışlar kulakları sağır eden bir tufana dönüştü. Ancak Lomonis üçlüsü o günden sonra bir daha gösteriye çıkmadı."

"Bu, harika bir öykü," dedim.

Ille gülümsedi.

Ben, "Bunu bize anlattığına çok sevindim, ama bütün bunları nereden biliyorsun?" dedim.

Ille'nin sesi birden alçaldı, kırık dökük çıkmaya başladı.

"Unuttun mu yoksa?" dedi alçak sesle, "o ip cambazı kız bendim!"

"Tabii ya!" diye bağırdım, "nasıl unutabilirim ki! Kırmızı, enine çizgili çorapları olan kız! Ve pazar günleri, kiliseye giderken kısacık bir İskoç eteği giyerdin, parlaklığını çoktan yitirmiş, ince bir kemer takardın!"

"Evet," dedi Ille dalgın dalgın, "ve sen benimle birlikte gelemezdin, tersine ahırda, öğleden sonraki gösteri için atları beyaza boyaman gerekirdi!"

"Ve kovboy ekibinin şefi, bu iş için onun en iyi diş tozunu kullandığımdan kemendiyle beni öldüresiye dövmüştü, ben de kaçmıştım, büyük çadırda akrobatların salıncaklarını sabitledikleri en tepe yere saklanmıştım!"

"Ama ben seni elimle koymuş gibi bulmuştum, herkes seni arayıp dururken seni sakinleştirmiştim. Seni daha o zamanlar

bile seviyordum," dedi Ille, "üzerinden üç hafta bile geçmemişti ki ne yazık ki ipten düşmüştüm!"

"O kadar korkmuştum ki," dedim, "nasıl da ağlamıştım! Bütün gece boyunca mezarının başucunda oturmuştum! Ölümcül soğukalgınlığını da o gece kapmıştım zaten!"

Erkek kardeşim sanki karşısında iki deli varmış gibi, bir bana bir Ille'ye bakıyordu. Sonunda bütün bu süre içinde sessizce masada oturup sigara içen ve kocaman bağa gözlüklerinin ardından bizi izleyen karısına, Hilde Yenge'ye döndü.

"Herhalde bütün bunların," dedi erkek kardeşim, "baştan sona uydurma ve yalan olduğunu sana açıklamama gerek yok, öyle değil mi?"

Hilde Yenge ilk kez olarak ağzını açtı ve "Yazık," dedi.

19. Dini: Bkz. Ek

20. Hangi mezheptensiniz? Bkz. Ek

21. Bir kiliseyle olan bağlantınızı şimdiye kadar hiç resmi ya da gayri resmi olarak kestiniz mi? Bkz.Ek

22. Eğer kestiyseniz, ayrıntılarını ve nedenlerini yazınız: Bkz. Ek

23. 1939 nüfus sayımında hangi dine mensuptunuz? Bkz. Ek

19 ila 23.'e İlişkin Olarak: Ben Romalı-Katolik[37] olarak vaftiz edildim. Babam Katolikti, annem Protestandı. Annemle babamın beni Katolik Kilisesi'nde vaftiz ettirmeye karar vermelerinde, salt uygulamaya yönelik nedenlerin dışında başkaca bir şeyin etkin olduğunu düşünmem için hiçbir neden yoktu. İsevi yaşam yolumda beni koruyacaklarına Tanrı'nın huzurunda söz veren vaftiz babalarımın adlarını ve ikametgâh adreslerini bulamadım. Babaevinden ayrıldığımda onbir yaşındaydım, Prusya Krallığı askeri okulunda din derslerine katıldım ve Kutsal

37 Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation: 1806'ya kadarki Alman İmparatorluğu (Alman Ulusu'nun Kutsal Roma İmparatorluğu. (Ç.N.)

Komünyon tarafından, ahlaki açıdan yeterince olgun bulunmadığım için bir yıl sınıfta bırakıldım, çünkü çömezlik yaparken ayinde kullanılacak şarabı gizlice içip bitirmiştim. İlk Kutsal Komünyon günü, tümen rahibinin ifadesine göre "Napoleon'un yaşamındaki en güzel gün" gelip çattığında, annemin beni bir cep saati yerine Feldmareşal Hindenburg'un bir resmiyle ödüllendirmesi, bende büyük hayal kırıklığı yarattı. Ben Wilhelm Bölsche'nin "doğadaki cinsel yaşam" okumalarına göre, yeterli bir dünya görüşüne sahip olduğumdan emindim; onüç yaşındayken cinsel birleşme anındaki organik olaylar hakkında anneme ayrıntılı bir ders vererek onu şaşırtmış; böylesi mantıklı ve akla yakın olaylarla günah ya da ahlak arasındaki ilişki hakkında en ufak bir şüphe bile duymadan kendisini aydınlatmıştım. Vicdanımın sesi yalnızca ve her zaman, uyulmaması halinde belli cezalarla sonuçlanacak mevcut kurallara karşı geldiğimin bilincinde olduğum o gerçek durumlarda yükseliyordu; bunun dışında insanın "yapması" ya da "yapmaması" gereken şeylerin yeraldığı sıkı bir eğitimden geçmiştim.

Ondokuz yaşıma geldiğimde yukarıda sözü edilen nedenlerle –kalbimden herhangi bir dua geçmeden– kendi içimde suç sorunsalını tartışmaya başladım, bunun sonucunda da birtakım yazıları yutarcasına okuyarak kendimi dini açıdan geliştirmeye koyuldum; bu yazılar, akıl yoluyla kavranamayan konularda zaten beni teskin edebilecek kadar çekici gelmemişti çünkü eskiden beri kuşkunun, güvenden daha verimli olduğunu düşünürüm. Dini içerikli okumalarım, bu çabanın yardımıyla bile aşılamayacak bir can sıkıntısına yol açtı. İncil beni Batı kültürüne inanılmayacak kadar verimli etkileri olmuş resimlerinin olağanüstü nesnel gücüyle sardı sarmaladı; ancak Martin Luther'e mal edebileceğim türden, nesnel bir dile karşı duyulan benzer bir hayranlık, özellikle Yeni Ahit'in bildirdiği olaylar üzerinde –hiç tereddütsüz kabul ederim ki– ince eleyip sık dokuyan edebi bir inceleme yapmak girişimi sırasında yok olup gitti; özellikle Noel öyküsündeki canlandırmanın, ki bu öykü çağdaş insanları zaman zaman büyülemekte ve gözyaşlarına boğmaktadır–, öykünün içeriğinde dile getirilen taleplerin büyüklüğünün yanında yetersiz kaldığını düşündüm; bunun yanı sıra, do-

ğa yasalarını ortadan kaldırabilecek bir olasılığın büyüklüğü ve bununla hedeflenen şeyin anlamsızlığı arasındaki oransızlığı içeren mucizesi de belli ölçülerde canımı sıktı. Ancak bu türden şeylere karşı tutumumun, hiçbir şey bilmediğim halde bilirmiş gibi görünüyor olmamdan kaynaklandığının bilincine varınca, İncil'i elimden bıraktım. Tekrar ilgilenme ihtiyacı da duymadım. Böylece oldukça erken bir zamanda, yaklaşık yirmisekiz yaşımdayken, en azından ciddi ciddi niyetlenerek ve kilise büyüklerinin ve modern teolojinin desteğiyle inançlı olmak yolunda giriştiğim son ve sonuçsuz çabanın ardından, bazı insanlarda din için gerekli organın eksik olabileceği olasılığını göz önünde bulundurduğum an geldi çattı.

Bu göz önünde bulundurma işi benim için hiç de kolay bir iş değildi; –haklı olup olmadığı bir yana– bulunabileceğimi sandığım ruhsal taleplere yine karşıt bir işti bu ve olayı bu biçimde açıklamak suretiyle beni doğrudan materyalizme yöneltmiş oldu; o materyalizm ki –en azından gelişmiş dünyada kullanılan jargonda– ruhsal yaşamın derinliklerini ve mucizelerini, en sıradan yöntemlerle ve en düşük düzeyde yorumlamaya çalışır. Ama ben uzun zaman önce bir sürü organımın eksik olduğu düşüncesiyle başa çıkmak zorunda kalmıştım, eksikliğinden şüphe duymadığım üç organ ise şunlar:

Müzik için gerekli organım yok. Hiç müzik kulağım yoktur; meslek yaşamımın hiç de önemsiz olmayan bir alanından dışlanmamı acı da olsa hissetmeme neden olan bir durum bu.

Matematik için gerekli organım yok; birçok insanın, varlığıyla gülümseyerek övündükleri bu organın yokluğu beni zaman zaman gerçekten de aptalın teki olup olmadığım düşüncesine düşündürücü biçimde yaklaştırıyor.

Şiir için gerekli organım yok; günün birinde, seçilmiş halkımın konuştuğu dille gerçek bir ilişki kurmayı başarıp başaramayacağım konusunda beni kuşkuya düşüren bir durum.

Açıkça görüldüğü gibi din için gerekli organımın da olmayışı –kabul etmek gerekir ki– sıkıntısını en az çektiğim bir eksiklik.

Böyle bir organın eksik olmasından şu ya da bu türlü yakınacak olan çok sayıda insanın varolduğunu biliyorum ve dinin

de, bireylerin kendi zevklerine sahip çıkmalarını sağlayan bir organa ihtiyaç duyuyor oluşu, mantıklı olarak, belli ölçülerde biyolojik olan bu olgunun –sonuçta insanın ahlaki bilince doğuştan sahip olduğu savı da biyolojik bir olguya temellenmektedir–, halkların, hatta daha da büyük çevrelerin yaşamlarında, örneğin Batı kavramının, sınırlarını belirtmekte yetersiz kaldığı yapının yaşamında, dine duyulan ihtiyacın zaman zaman büyük çalkantılara uğraması gibi ilginç bir tezahürün anahtarı olup olmadığını inceleme isteğine yöneltmektedir; öyle ki örneğin onüçüncü ve onaltıncı yüzyıllarda bütün yaşam din düşüncesinin ışığında ve gölgesindeydi; buna karşın son üç yüzyıldır inanç sürekli olarak değişken sorunsalların doğurduğu krizlerin boyunduruğu altında. Bu durum her halükârda aslında bu organın belli zamanlarda tam kapasiteyle çalışıp çalışmadığı, buna karşılık başka zamanlarda körelip körelmediği, evet, bazı halklarda tümüyle farklı biçimlenmiş olabileceği olasılığının gerçekten var olup olmadığı sorusunu akla getiriyor; örneğin müzik için gerekli organ gibi, çünkü bazı halklar bu alanda belirleyici oranda öne çıkmışlardır, örneğin Almanlar gibi, bazıları da ince edebiyat alanında harikalar yaratmışlardır, örneğin Fransızlar gibi. Dolayısıyla acaba din organı da büyük insan kitlelerinde, örneğin başka kıtalarda, bambaşka biçimlenmiş olamaz mı, örneğin dinin kusurlu kızkardeşi metafizikte söz konusu olduğu gibi?

Her neyse, dini bilincimin konuşlandığı alanın korkunç ıssızlığını isteksiz isteksiz gözlemlemeye alıştım; tam da bu soğukluk, Katolik Kilisesi'yle olan bağlantımı dışsal olarak da koparmanın zamanının gelip gelmediği sorusundan hâlâ uzakta tutuyor beni. Katolik Kilisesi'nin –Prusya'nın memur hiyerarşisinin sona ermesinden sonra ve Bolşevizmin görevcilik hiyerarşisinin mantıklı nihai sonucundan önce dünyada var olan tek hiyerarşinin– dini temeline duyduğum eğilim ne kadar platonikse, onun dünyevi yapısına duyduğum hayranlık da bir o kadar büyük. Kiliseye vergi ödemek, devlete vergi ödemek kadar öfkenlendiriyordu her zaman, vergilerin nerelere kullanıldığını düşündüğüm zamanlar hariç; bu noktada kiliseye ödenen vergilerin kullanıldığı yerler bana nisbeten zarar-

sız gibi gözüküyordu. Böylece hiç düşünmeden, yani büyük ölçüde umursamazlıkla, bütün soruşturmalarda –1939 nüfus sayımındaki soruşturma da dahil– hangi dine mensup olduğum sorusunu hep "Romalı-Katolik" olarak cevaplamış ve din üyeliğim konusundaki çözümün, benim kendi açımdan planladığımdan çok daha önce kilise tarafından yerine getirilip getirilmediğini kendi kendime sormuşumdur. Ondört yaşımdan beri kilisenin lütuflarından yararlanmaya son vermiş bulunuyorum; önümdeki yüce örneklerde olduğu gibi ölüm saati gelip çattığında yüreğimden bir dua kopacak olursa; rahibin hayatım boyunca süren bu yanlış için o kadar da kolay günah çıkarttıramayacağından, inançsızlığımı Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş bir kabahat –ki affedilmeyecek tek kabahat budur– olarak görmesinden ve benden kilisenin lütfunu esirgemesinden korkmakta yarar var. Ancak bu durumda bile, kilisenin olağanüstü anlayışı içersinde rahibini yumuşak yumuşak gülümseteceğine, "eksik akıl" hakkında bir şeyler mırıldatacağına ve benim bu kadar geç imana gelişime karşılık, trafik polisinin kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçen renk körlerine karşı gösterdiği türden büyük anlayış gösterteceğine olan umudu yitirmek niyetinde değilim.

Kuzey Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı, ordu birliklerinin ve hava kuvvetlerinin geçişini izlemeden önce, Capitol'un önünde İncil'e el basıp görev yemini etmemiş olsaydı her şey yolunda gidecekti.

Çünkü bu olay; Müttefik Askeri Hükümet'in Soruşturma'daki 19. ila 23. soruların oluşturduğu yıldız sistemine özel bir anlam katıyor. Bu durumla bağlantılı olarak benim gibi insanların –Müttefik Askeri Hükümet'i temin ederim ki, bu insanlardan çok var, inanılmayacak kadar çok var ve sayıları her geçen gün artıyor– yalnızca varlığı bile meseleyi böylesine keskin bir hale getirmiş ve burada aslında yaşamın en derin sorunlarının söz konusu olduğunu gözler önüne sermiş oluyor.

Din savaşları, düşmanın yok edilmesinden başka bir yolla bitemediği için bu kadar kanlı geçer. Dünyayı kırıp geçiren din savaşlarına bir son vermek için, her iki yarıkürenin en seçkin

din adamları inanç özgürlüğü kavramını ve olgusunu tartıştılar. Katolik Kilisesi tek başına, gündelik ve dünyevi sıkıntıların çok ötesindeki yüce bilgeliği içinde, inanç özgürlüğü hakkını temelden reddetti ve 1864 tarihli Papalık genelgesiyle inanç özgürlüğü hakkını bir hezeyan, katıksız bir cinnet olarak tanımladı. Kuzey Amerika, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın başını çektiği modern devletler ise, cinneti kabul etmekle birlikte, savaşların giderek daha basit, ulusal bir özellik kazanmasını, artık ya hep ya hiç şeklindeki bir sonucu dayatan bir vicdan denli çetin ve acımasız şeyler uğruna savaşılmamasını, tersine yenilenle de pekâlâ pazarlığı yapılabilecek çok gerçekçi ve bireyler açısından da rahatlıkla hissedilebilecek çıkarlar uğruna savaşılmasını beklemeyi tercih ettiler. Katolik Kilisesi'nin üstün görüşü, bu beklentinin delice bir beklenti olduğunu ortaya çıkardı ve modern devletlerin bir yüzyıldan kısa bir sürede, savaşın Katolik Kilisesi'ne göre geçerli olan yegâne biçimine geri dönmelerini sağladı.

Hıristiyanlar için, Amerika'nın bombardıman uçak filolarının gümbürtüsü ve uygun adım yürüyen taburların uğultusu arasında hepsine barışı getireceğine söz veren iyi niyetli sesini duymak hiç rahatsız edici bir şey olmasa gerekti. Kilise kendi tarihi içinde, inanç söz konusu olduğunda her zaman dünyevi bir kılıç bulmuştur kendisine; inanç söz konusu olmadığı zamanlarda ise bu dünyanın itiş kakışını, itişip kakışan ulusların her biri Tanrı'nın kendileriyle birlikte olduğunu garanti etse de, sakin sakin izlemeyi tercih etmiştir. Hıristiyanlık –bu, tabii ki doğru– Amerika'nın sesiyle henüz özdeşleşmemiştir, ama Amerika'nın sesi Hıristiyanlıkla özdeşleşmiştir: İyi niyet sözcüğü ahlaki bir alanı kapsar; her kime yönelmiş olursa olsun belli bazı ahlak yasalarının geçerliliğinin kabulünü talep eder ve Amerika'nın sesinin ünlediği bu sözcükle, İsa Peygamber'in doğduğu anda gökyüzünden vahiy olan ses arasındaki uyum, bu yasaların Hıristiyan ahlak yasaları olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmaz.

Tam bu noktaya gelmişken tabii ki parmak kaldırıp –tarafıma böylesine hararetli soru sorulduğu için– biraz süre ve sabır dilemek zorundayım:

Herhalde Sokrates'ten bu yana, Hıristiyan ahlak yasalarının gurur dolu yapısı, ahlakın insanda doğuştan var olduğu varsayımına temellenmektedir. Bundan mantıklı olarak, bireyin ya da bütün toplumun yine herkes tarafından kabul gören, ahlak alanında iyi niyetli ilerlemeler kaydetme yönündeki yeteneklerine temellenen küçük farklılıklar bir yana bırakılacak olursa, ahlakın temel yasalarının bütün dünyada beş aşağı beş yukarı aynı olması gerektiği sonucu çıkar; ancak bu arada Hıristiyanlık –Eski Ahit'te vahiy olan Müjde ve Vahiy-i ilahi olarak kabul edilen On Emir'den itibaren– kaydettiği bir dizi gelişmeyle ne kadar övünse yeridir; bu gelişmeler ona, ahlakın çok yüksek bir basamağını yürürlüğe koyma hakkını verir. Bu basamaktan itibaren, bireylerde ya da bütün toplumda kendine özgü ahlaki görüşlerin şu ya da bu biçimde eksik olduğunu hissettiren tezahürlere bir hastalık, "moral insanity", ahlaki zayıflık gözüyle bakılmalıdır; ya doğuştan ya da örneğin sarhoşluk gibi kötü alışkanlık sonucunda gelinen bir durumdur bu; hem hastalığı günaha, hem günahı hastalığa çevirir ve tıpkı inanç özgürlüğü gibi "katıksız cinnet" olarak kesinlikle yasaklanmalıdır. Ahlakın ilişmediği inanç özgürlüğünde, tanrısal olanın artık akıl tarafından saygı görmemesi tehlikesi söz konusuysa, iyi niyetten bahsedildiği yerde bu tehlike çok daha büyüktür; kuşkusuz asıl tehlike budur, çünkü Hıristiyan Kilisesi'nin bireyin ruhunu Kurtuluş'a[38] ulaştırma görevini asılsız çıkarmaktadır.

Ancak şimdi, Hıristiyanlık tarihinde ilk olarak tam da bizim dönemimizde, iyi niyet, ahlak, Kurtuluş üzerinden Tanrı'ya ulaşan yol –insan öznesinin son derece öznel kurtuluşu kanalıyla gittiği son derece öznel yol– iktidar tarafından tartışmaya açıldı, hem de daha şimdiden yerküremizin yarısını fethetmiş olan iktidar tarafından. Devletin bütün yaşamını belirleyen öğretinin Hıristiyan öğretisinden başka bir öğreti olduğu ülkelerde On Emir –tümüyle insani öznelerin ilişkileri açısından olmasa da, tümüyle devletin ve onu belirleyen sınıfın ihtiyaçları açısından– ahlak düzeyini belirleyici anlamını yitirdi ve

38 Kurtuluş: Hıristiyanlıkta Tanrı yardımıyla günah ve suçtan kurtulma. (Ç.N.)

yerini kişisel yaşamı işlevsel kılmayı amaçlayan başka emirlere bıraktı. Bu anlamda, ilk üç emrin başka bir anlam verilemeyecek kadar net biçimde; dördüncü emrin öğretinin efektif mutlak kudretinin karşısında koşullu olarak, beşincinin kayıtsız şartsız, altıncının henüz tartışmalı olarak, yedincinin devletin ihtiyacı doğrultusunda, sekizincinin propagandanın ihtiyacı doğrultusunda ve dokuzuncu ile onuncunun ise yine başka bir anlam verilemeyecek kadar net biçimde feshedildiği daha ilk bakışta ortaya çıkmaktadır.

Hiç kuşku yok ki, bu alanlarda egemen olan öğretinin, en azından tezahürleri açısından bir dinin belli başlı özelliklerine sahip olduğunu kabul etmekten kaçınamayız. Hıristiyan anlayışına göre dindar olmayan bir özne, kendi kendisinin Tanrıyla değil de bir sınıfla ilişkisi olduğuna dair doğrudan bir kanaate varmışsa ve bu kanaate uygun içsel bir itici güce sahipse; bütün yaşamını Tanrı'yla değil de bu sınıfla ilişkilendiriyorsa ve giderek Tanrı'yla değil de bu sınıfla 'bir' oluyorsa ve bu itici güç mantıken, dindar öznenin iyi niyeti yerine sınıf bilinci olan öznenin iyi niyetini koyuyor, ya da Tanrı tarafından değil de, sınıf tarafından bunu yapması isteniyorsa, o zaman Hıristiyanlık, bu kanaate doğrudan varılıp varılmadığını tartışmaya çabalayabilir –ve bunu yapıyor da– (ama sınıf bilinci –olayların şu andaki durumunu gösteren bir harita düşünürsek– yerkürenin yarısından çoğunda kendiliğinden şart koşulmakta); Hıristiyanlık bu niyetin ahlaki bir niyet olmadığını ileri sürebilir –ve bunu yapıyor da– (ama yerkürenin yarısından çoğunda bu iddia, olabilecek en büyük ve en içten şaşkınlıkla karşılanmakta); ancak tek bir şey yapamaz –ve bunu da yapmıyor zaten– bu üzücü gelişmenin Hıristiyanlığa ve Miladi takvime göre birinci yıldan bu yana yürürlükte olan ahlak yasasına karşı yapılmış en güçlü saldırı olduğunu yadsıyamaz (ve bu da bütün yerkürenin ortak görüşüdür). Hıristiyanlığın bütünü, yani Hıristiyanlık âleminin tamamı, ahlak yasası koyuculuğunun meşrulaşmasıyla kendisinin malı olmuş olan hümanizmin de dahil olmasıyla, yüce esaslarını savunmak adına bu esaslara tümüyle karşıt davranmak zorunda kalmak gibi tartışmasız olağanüstü talihsiz bir konumda bulunmaktadır; bu durum ve Kuzey Amerika Birleşik

Devletleri'nin başkanının İncil'e el basarak görev yemini etmesi gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yerküremizin büyük bir bölümünde beklenen şey, iyi niyeti sağlayacağı vaadinde bulunulsa bile, iyi bir şey değildir.

Durum budur. Durumun ne kadar dehşet verici olduğunun herkes tarafından kavranıp kavranmadığını bilmiyorum; benim için özellikle dehşet verici olduğunu biliyorum yalnızca. Çünkü beni hiç ilgilendirmeyen bir soruya cevap vermem isteniyor ısrarla. Bu soru bana iktidar tarafından soruluyor; ama benim iktidarın şu ya da bu biçimiyle hiç ilgim yok. Soru seçenekli soruluyor ve benim seçeneklerle de hiç ilgim yok. Yalnızca, iktidarın seçenekli sorusunun karşısında gerçeğin her durumda yanlış olduğunu biliyorum. Tarafsız bölgede dolanıp duran bir adam konumundayım ben. Gecenin içinden çıkıveren soru bu adamın yüzüne, nöbetçinin çığlığı gibi çarpar: "Dur, kim var orada?" ve bu adamın yapacağı tek şey kalır: "Bir dost!" diye bağırmak ve kurşunların ne taraftan geleceğini beklemeye koyulmak.

Yüzyılı aşkın bir süredir bu ülkede, din hakkında sorulan soruya "Gretchen Sorusu"[39] denmektedir. Goethe'nin *Faust* adlı trajedisinin birinci bölümünde, Marthen'in bahçesi sahnesinde Margarete sorusunu sorar; ancak Gretchen'in sorusundan çok, Faust'un bu soruya verdiği cevap Almanların yüreklerini hareketlendirmiştir. Faust'un cevabı on karşı sorudan oluşur. Bu karşı sorular panteizme, Batı düşünüşünün Hıristiyanlığa karşı geliştirdiği o eşi benzeri olmayan karşılığa ilişkin sorulardır; elden ele taşınan –Platon'dan Aristoteles'e, Stoacılardan Yeni Platonculara, Giordano Bruno'dan Spinoza'ya, Fichte'den, Schelling'den ve Hegel'den Schopenhauer'e ve Hartmann'a– Olimpiyat meşalesiyle ateşlenmişlerdir; kâh için için, kâh gürül gürül yanarlar; yollarına çıkan samanları ateşe verirler, Katolik Kilisesi'nin mermer yapısını yalnızca siyahlaştırmakla kalırlar gerçi ama, Protestanlığın zayıf yapısını çatısından temeline ka-

39 Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* adlı yapıtında, Gretchen'in Faust'a, dini inancını öğrenmek için sorduğu sorudan yola çıkılarak, bir kimseye dini inancı konusunda sorulan soru. (Ç.N.)

dar tütsülerler. Bu kadar çok seçkin adı arka arkaya sıralama zahmetine katlanmakta, aslında kendi duruşuna ulaşma çabası sezilmeseydi, bu zahmete saygı gösterilmeyebilirdi. Bu duruş her zaman, dinin yerine konan bir şeyin biçimini almak gibi bir tehlike içinde olmuş, ama bu tehlikeden kurtulmasını bilmiştir. Bu duruş, hiçbir zaman soruya soruyla cevap vermenin ötesine geçmemiştir ve de –bunu bütün içtenliğimle diliyorum– geçmeyecektir. Böylece bu duruş sorulardan oluşan sürekli bir eylemdir, tek başına yaşamı, ruhu ve zamanı temsil eder. Ve bu duruşa inanmak ne kadar rahatsız edici olursa, kendisi de o kadar verimli olacaktır; bileşenlerle karşı bileşenlerin arasındaki tarafsız bölgede durmaktadır, nöbetçinin kurşunları vızıldamaya başladığında belki de yarıklarda büzülmüş yatmakta olanların bedenlerini delip geçecektir; içlerinden biri bile sağ kalsa, sorularını sormaya devam edecektir ve bu sorular istatistiğe ilişkin sorular da olmayacaktır.

Fizik ve metafizikten hiç anlamam. Ancak bu iki alanın uzmanları bana, her ikisinin de sonuçlarının çökeceği ânın hiç de uzak olmadığını söylediler. Bu an herhalde, Tanrı var mı yok mu sorusunun gereksiz olduğu an olacaktır – bırakın, o an gelinceye kadar sormaya devam edelim.

24. Şimdiye kadar mahkûm edildiğiniz bütün suçları, kural ihlallerini ya da cürümleri tarih, yer ve tür belirterek sıralayınız: Bkz. Ek *24'e İlişkin Olarak:* Tahliye olur olmaz Hartmut Plaas'ı buldum. O zamanlar Berlin'de, Albay Ehrhardt'ın bürosunda çalışıyordu. Aslında tekrar ilişki kurmak istediğim kişi Albay Ehrhardt'ın kendisiydi, ama Plaas'ın onun yanında çalıştığını biliyordum ve onu tekrar göreceğime seviniyordum. Bütün arkadaşlarım arasında kendime en yakın hissettiğim oydu; hemen hemen yaşıttık, benden birkaç yaş büyüktü, o kadar; Cumhuriyet'in korunması amacıyla kurulan Yüce Divan'da görülen duruşmada, sanık sırasında yanımda oturuyordu; karar tebliğ edildikten sonra bizi götürürlerken –o da benim gibi kelepçeliydi– gördüğüm en son arkadaşım da o olmuştu: Leipzig'teki İmparatorluk Mahkeme Binası'nın kapısında duruyordu, yanında iki polis memuru vardı, götürülmeyi bekliyordu. Yeşil

hapishane arabasına binmeden dönüp bir kez daha bakmıştım ona. Gülümsemeye çalışmış, beni başıyla selamlamış ve omuzlarını üzgün üzgün silkmişti.

Şimdi Berlin'de Steglitzerstraße'de oturuyordu, Potsdam İstasyonu'nun yakınında gri, karanlık, kalabalık bir caddeydi burası. Büro aşınmış merdivenleri, tozdan görünmeyen pencereleri olan kirli, çirkin bir binanın dördüncü katındaydı. Büronun kapısı açıktı, ışıksız, kısa bir koridorda el yordamıyla ilerledikten sonra birdenbire neredeyse bomboş, büyük bir odaya girdim, rengi atmış duvar kâğıtlarının solmuş yerlerinden anlaşıldığına göre oda bir zamanlar ağır mobilyalarla döşeli olmalıydı. Şimdi ise duvarlara kâğıt ruloları, büyük paketler halinde eski gazeteler ve afiş yığınları dayalıydı. Odada yalnızca kirli kahverengi büyük bir masa vardı, üzeri kâğıt doluydu, arkasında da Plaas oturuyordu.

Ona her zaman "Şişko" derdik, Albay onu ne zaman görse: "Yakında İspanyolunuzun içine sığmayıp patlayacaksınız!" demeyi alışkanlık haline getirmişti; Kayzer donanmasının subaylarının ılık ama kapalı havalarda giydikleri, altın kopçalı, o geniş, lacivert üstlüğe "İspanyol" denirdi. Oysa şimdi solgun yüzünde, onu son kez gördüğümdeki gülümsemeye benzer bir gülümsemeyle bana yaklaşmakta olan adam, tıpkı benim gibi zayıf, neredeyse bir deri bir kemik biriydi; sarı saçları, tıpkı benimkiler gibi dökülmüştü; küçük bir gülümsemeyle selamlaştık.

"Eee?" diye sordu, ben de koluna hafifçe vurdum ve "Eh, işte!" dedim.

Üzgün bir halde: "Şef burada değil yemeğe gitti, ama öğleden sonra gelecek!" dedi.

"Sorun değil," dedim, "seni yine gördüğüme sevindim, seni eski tüfek seni! Baksana, nasıl olmuş da bir zamanlar sana 'Şişko' demişiz ki biz?"

Plaas'ın gülüşü biraz yayıldı: "Evet, gülünç, değil mi? Seninle bana pek yaramadı ama Küçük Techow kodeste bayağı şişmanladı; toraman bir bebek gibi yağ bağladı. Büyük Techow da aynı durumda. İçimizde hâlâ hapiste olan yalnız o."

"Evet," dedim kabaca, "ya Kern ve Fischer, onlar nasıllar? Şimdi çukurda dönüp duruyor olmalılar, öyle değil mi?"

"Evet," dedi Plaas ve mahcup mahcup ellerini birbirine sürttü, konuşmasını Aşağı Almanca ağzıyla sürdürdü: "Herhalde öyle yapıyorlardır!" Sonra, "Nasıldı?" diye sordu.

"İyi," dedim, "sorduğun için sağol, oldukça iyiydi sanıyorum, ama bir dakika, her neyse, unuttum bile. Peki sen şimdi neler yapıyorsun?"

Plaas masaya yöneldi, prova baskıları ve dosyaları, gazete balyalarını gösterdi: "Görüyorsun işte!" dedi. Bir-iki sayfayı eline aldı. "Hıristiyanlıkla devletin birbirinden ayrılması gerektiği konusunda bir makaleyi yeni bitirdim – şimdi Albay'ın da altına imza atmasını sağlamam gerekiyor."

"Olamaaaz," dedim, "O eski kurt hâlâ yaşıyor mu?"

Plaas hafifçe gülümsedi: "Uzun uzun, kara kara tüyleri çıktı. Biliyor musun, benim memleketin kutsal kitabında, Plaas adı geçtiğinde şöyle yazar: 'Gehsa Harms'ı çocuğuyla bir başına bırakmış ve ortadan yok olmuştur' ya da 'Tanrı'ya inanmazdı, şeytan aldı götürdü.'"

"Vay canına," dedim, "çok etkileyici! Kökünüzün hâlâ kurumamış olması çok şaşırtıcı!"

Şapkalı ve mantolu genç bir kız girdi odaya.

Plaas, "Bu, Sonya Lankes, şefin sekreteri. Sen hapisteyken sana birkaç kez mektup yazmıştı," dedi.

Kıza elimi uzattım: "Doğru, mektupları gönderen S. Lankes'in kim olduğu konusunda kafa patlatıp durmuştum. Özür dilerim ama, insanları seven yaşlıca bir beyefendi olduğunu sanmıştım. O güzel kitaplar için de teşekkür ederim."

Sonya Lankes kızardı ve içten bir sesle: "Seve seve yapmıştım, umarım zevkinize uymuştur; Jean Paul'un cilt cilt kitapları öylece duruyordu ve insanın yalnızca çok zamanı varsa bunları okuyabileceğini düşünmüştüm," dedi. Biraz daha kızardı ve "Çok özür dilerim," dedi.

Plaas, "Hadi yemeğe gidelim. Yakında oldukça iyi bir lokanta var!" dedi.

Çıktık. Ben, "Hoş kız, şu küçük Sonya," dedim.

Plaas, "Evet," dedi.

Lokanta, gri, gösterişsiz bir iş hanının birinci katındaydı. Bir vejetaryan lokantasıydı. Öylesine yan yana konmuş masala-

ra lekeli örtüler serilmişti, garson kızların üzerinde grileşmiş beyaz önlükler vardı, kızlar yorgun ve ilgisiz görünüyorlardı. Her masada, içinde çiçekler olan birer vazo duruyordu.

"Bunlar, sebze yemeği mi?" diye sordum.

Plaas büyük ciddiyetle, "Hayır, onlar kâğıttan!" diye cevap verdi.

Konuşmadan ve neşesiz neşesiz, bitki liflerinden yapılmış bir tür köfteden oluşan yemeğimizi yedik. Yemeğin tadı saman gibiydi ve doyurmamıştı. Plaas birkaç çeşit çiğ sebze daha ısmarladı. Onları da sessizce yedi, sonra hafifçe gülümseyerek: "Pasifizm burada insanı boğazına kadar kemirir," dedi.

"Burnuna hâlâ kan kokusu geliyor mu?"

Başını salladı: "Hem de hiç almadığım kadar."

Ben, "Senin yerinde olsam lokantamı değiştirirdim," dedim.

Bana baktı, "Ama burası en ucuz yer," dedi.

Ben sakin sakin, "Bana bak, eğer cebinize el atmak için geldiğimi sanıyorsanız, yanılıyorsunuz!" dedim.

Plaas kıpırdamadı. "Eğer sana yardım edebilirsek ederiz, bu gayet tabii bir şey. Tahliye edildiğini duyduğumuzda şef bana hemen elimizden gelen her şeyi seve seve yapacağımızı söylemişti. Bir tür 'Ulusal Yardım' örgütü kurduk, 'Kızıl Yardım'a nazire gibi bir şey – ve tabii ki onun kadar da iyi değil," dedi.

Ben, "Teşekkür ederim! Hayır gerçekten, size ihtiyacım olsaydı, söylerdim, herhalde naz yapmak gülünç olurdu, ama bu hapisteki ilk günümden itibaren üzerinde düşünmeye başladığım sistemle ilgili bir şey: Kendi sorunlarımla kendim başa çıkmak isterim. Kusura bakma!"

Plaas düşünceli düşünceli önüne baktı: "Senin için zor olacak! Ne öğrendin ki? Elinden gelen bir şey var mı?"

Kendimden emin bir biçimde: "Yok, ama bunun önemi yok. Yapmaya karar verdim, en geç on yıl içinde başarmış olurum," dedim.

Plaas sorgulayan gözlerle bana baktı: "Belki, eğer Parti'ye girecek olursan!" dedi.

"Hangi partiye?"

"Nasyonal Sosyalist Parti'ye tabii ki!"

"Tabii ki," dedim, "sen girdin mi?"

Plaas bir kahkaha attı: "Tabii ki girmedim."

"Neden: tabii ki?"

Plaas gözlerini, masa örtüsünün üzerindeki sayısız lekeye dikti: "Seni ikna etmek ya da seninle tartışmak niyetinde değilim. Kendin göreceksin zaten. Bizden, yani OC'nin[40] eski darbecilerinden kimse yok Parti'de, Killinger'in dışında; şef onu bilerek Parti'ye gönderdi, bağlantı olsun diye, ama ne yazık ki Killinger artık bizden çok onlarla birlik."

"'Stahlhelm'i ne yaptınız? Yukarıda, büroda birliğin afişlerini gördüm."

Plaas, "Şef bir şeylerin peşinde. Ama umut yok. Bunlar dar kafalılar. Her şey umutsuz."

Plaas bana ciddiyetle baktı, alnında derin bir kırışıklık oluşmuştu: "Her şey oldukça umutsuz!" dedi.

"Ben de öyle düşünmüştüm zaten. Peki ya şef? O ne istediğini biliyor mu?"

"Hayır, ama en azından bu konuda kararlı!"

"Hoş," dedim, "çok hoş." Kendimi çok kötü hissediyordum. "Pekâlâ, o zaman burjuva yaşamının içine balıklama dalmalı. On yıl içinde başarmış olacağım."

Plaas, "Evet, hapisten çıktığımda ben de böyle düşünüyordum. Yalnızca üç yıl kalmıştım içerde. Ama sana bir şey söyleyeyim mi, o üç yıl, burada geçirdiğim yıllardan daha kolay geçmişti. Senin ve benim gibi insanlar burjuva yaşamı için yaratılmamışlar. Biz orada soluk bile alamayız," dedi.

"Hiç de cesaret vermiyorsun insana," dedim, "Plaas, ihtiyar Plaas!"

Acı acı gülümsedi. "Lütfen kızma bana, kendi yolundan gitmek istemekte tabii ki çok haklısın. Sen benim gevezeliklerime aldırış etme, ben – uzaklaşamıyorum, şeften uzaklaşamıyorum, anlıyor musun?"

40 OC: Organisation Concul: Weimar Cumhuriyeti döneminde, 1920'de resmen dağıtılan Freicorps-Brigade Ehrhardt (Ehrhardt Gönüllü Birlik Tugayı) içinden Albay Hermann Ehrhardt tarafından Kapp Darbesi'nden sonra yeniden kurulan ve nasyonal terör eylemleri ve politik cinayetlerle cumhuriyetin demokratik sistemini sarsmaya çalışan ve özellikle Versailles Antlaşması'nı reddeden gizli örgüt.

"Anlıyorum. Siz beni merak etmeyin."

"Gerçekten etmeyelim mi?"

"Gerçekten etmeyin."

Lokantadan çıktık. Yukarıda, büroda Fräulein Lankes, "Şef biraz önce geldi. Ona Hıristiyanlık hakkındaki makaleyi verdim. Odasında," dedi.

Albay Ehrhardt, daha küçük, ama aynı yoksunluktaki odasında oturuyordu. Tıpkı hatırladığım gibiydi. Yalnızca denizcilere özgü keçi sakalı, çenesindeki siyahlık, biraz grileşmişti, o kadar.

Beni içten karşıladı:

"Evet, demek geldiniz! Yine burada olduğunuza ne kadar sevindim, anlatamam! Plaas size her şeyi anlattı mı?"

"Evet, Albay," dedim ve farkında olmadan, onun karşısında durduğumda hep yaptığım gibi hazırola geçtim. 'Bu alışkanlığımdan da vazgeçmeliyim,' diye düşündüm, 'bunun aşılması gerek.' Ama Albay'ın karşısında bu alışkanlığımdan asla vazgeçmedim.

"O zaman her şey yolunda demektir," dedi Albay. "Önce bir güzel dinlenin bakalım. Ben öyle yapmıştım; kodesten çıktığımda hemen Tirol'e, ava gitmiştim. Bu arada, bu akşam çiftliğime gidiyorum. Siz de gelmek ister misiniz? Avcılığınız vardı, öyle değil mi?"

"Yok, Albay."

"Nasıl? Neden yok?"

"Hayvanlar kendilerini koruyabilselerdi..."

"Öyle...! Hm, ilginç bir yaklaşım – hm, neyse, patates tarlasının arkasında yabandomuzları var..."

"Hayır, sağolun Albay!"

Albay Ehrhardt bana şaşkınlık içinde baktı. Plaas'la bir an için gözgöze geldik.

Sonunda Albay, "Eğer ateş etmek artık size zevk vermiyorsa, o zaman avcı yamağı olarak gelin! Plaas da sık sık yapıyor bunu, doğrusu çok eğlenceli bir avcı kendisi, hayvanların derisini yüzeceğine, öyle bakıyor onlara."

"Hayır, sağolun Albay," dedim.

"Plaas, ya siz?"

Plaas, "Gelemem Albay, yapacak çok iş var. Hıristiyanlık ve devlet üzerine makale burada, onun gönderilmesi gerekiyor..."

"Evet, doğru, dinleyin Plaas, siz ne düşünüyorsunuz acaba? Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, siz deniz subayıydınız, değil mi? Yoksa o kocaman hangarlarda, ayin için işaret verildiğinde, canı istemeyenler: 'Bana ne!' diyerek işin içinden sıyrılıyor muydu? Lanet olsun, hücum işareti verildiğinde de bu durum emsal oluşturup herkes kendinde aynı hakkı bulabilir!"

Plaas çaresiz bakışlarla bana baktı. "Albay, bu çok önemli bir şey!"

"Ne demezsin," dedi Albay, "bu, ondan çok daha önemli – 'Stahlhelm'in son sayısında, Schorfheide'de çıktığı avda komşu bölgenin geyiğini vurduğu için, bir öküz Başbakan Braun'a nasıl da sinirlenmiş. Bir kere de benim ağzımdan Braun'a, o sosyal demokrat bozuntusuna katlanamadığımı yazsanıza; ama kaçak avlanmak çok güzel bir şeydir. Ben de kaçak avlanıyorum."

"Eğer size bir öneride bulunmama izin verirseniz, Albay," dedim, "zatı âlinizin kaçak avlanmayla ilgili görüşlerinizle, Plaas'ın Hıristiyanlıkla ilgili görüşlerinin tıpatıp uyuştuğunu düşünüyorum."

"Küstahlaşmayın Salomon," dedi Albay keyifle. "Yoksa sizi kapı dışarı ederim."

"Ben zaten gidiyorum," dedim, vedalaştım ve oradan çıktım. Plaas beni merdivenlere kadar geçirdi.

Ben, "Hoşçakal Şişko, on yıl sonra görüşürüz, o zaman evinin önüne arabamı çekeceğim, görürsün!" dedim.

Plaas güldü: "Tabii, tabii..!" Ben de: "İddiaya var mısın? On şişe kanyağına! Kocaman bir arabayla geleceğim, araba krom kaplamalı olacak!" dedim.

Bunu izleyen yıllarda Plaas'ı sık sık, çok sık gördüm. Ama 1928 yılında yapmış olduğumuz o konuşmaya bir daha hiç değinmedi. On yılın geçip gitmesini bekledi, hatta üstüne bir yıl daha ekledi. Ama onbir yıl sonra, konuşmanın tam yıldönümünde beni aradığında, iyi bir günümdeydim. Gülerek girdiğimiz iddiayı hatırlattı ve ben iddiayı kaybettiğimi kabul ettim:

"Önümüzdeki günlerde geleceğim size," dedim telefonda, "ve iddiayı kazanmanı kutlarız."

O sıralarda *Sensationsprozess Casilla* [Casilla Davası] başlıklı senaryonun son sahnesini yazmaktaydım. Sekretere "son" sözcüğünü yazdırdığım anda Ille'yle birlikte içmeyi düşündüğümüz bir şişe şampanya buzdolabında soğumaya bırakılmıştı bile. Maaşımın son taksidi de gönderilmiş ve birkaç gün önce yeni bir senaryonun, *Kongo Ekspresi* filminin sözleşmesini imzalamıştım. "Son" sözcüğünü yazdırdığım anda Ille içeri girdi. Şampanyayı içtik, rahatlamış, gevşemiştim, senaryo çalışması beni aşırı yormuştu. Bundan sonrası da iş demekti, hem de çok iş demekti, ama filmin iskeleti ortaya çıkmıştı, artık kötü bir şey olamazdı pek. Kapı çalındı ve Ille kapıyı açtı. UFA[41] görevlisi *Kongo Ekspresi*'nin ödemelerini getirmişti. Bir tomar parayı cebime tıkıştırdım ve "Şimdi gidip güzel bir yemek yiyelim!" dedim.

Birkaç kadeh daha içtikten sonra evden çıktık. Eisenzahnstraße'yle Kurfürstendamm'ın köşesinde bulunan Renault mağazasının önüne geldik; kırmızı yandığı için karşıdan karşıya geçemediğimizden, vitrindeki arabalara bakıyorduk. Vitrinin hemen önünde koskocaman bir araba duruyordu, parlak siyah renkteydi, içi ise tümüyle kırmızı deriyle kaplanmıştı. "Şuna bak," dedi Ille, "tamamen krom kaplama!"

Sakin sakin, "Ona sahip olmak ister misin? Sana hediye edeyim!" dedim.

Ille bana şaşkın şaşkın baktı. Ama ben onu kolundan tuttuğum gibi mağazanın kapısından içeri soktum.

Ayaklarımız yere basmıyordu, neşeliydik ve çakır keyiftik. Anlayışlı anlayışlı gülümseyen satıcıya, o şeyi derhal paketlemesini, alıp gideceğimizi söyledim; şaka çoktan şaka olmaktan çıkmıştı, ama ben sarhoşlara özgü bir sabit fikirle dediklerimde ısrar ediyordum. Ille arabayla yalnızca Fransızca konuşuyordu, arabanın adını "Monsieur" koydu. Her şey, tıpkı her zaman olmasını düşlediğim gibiydi. Ille bunu "Küçük Moritz'in Düşleri" olarak adlandırdı.

41 UFA: Universum Film AG. 1917'de kuruldu. Mavi Melek'in yanı sıra Nasyonal Sosyalist dönemin propaganda filmleri de çekildi. (Ç.N.)

Bir tomar parayı masaya çarptım ve satıcının onları saymasını bekledim. Formu imzaladım, Ille bir kez daha elini kornadan kaldırmadan uzun uzun çaldı ve hareket ettik. Paranın geri kalanını yemekte yedik bitirdik.

Evlilikteki huzurun devamı adına Ille'ye, kendisi on dersten sonra direksiyon sınavını geçerse, tek başıma araba kullanmayacağıma dair söz vermiştim. Ben senaryonun cilasını tamamlarken, o da direksiyon dersi alacaktı.

Bir form doldurmak için Grolmannstraße'de polis karakoluna gitmesi gerekiyordu. Her türlü resmi daireden çekinirdi. Ama ben ona eşlik edemiyordum. "Baltık haçı taşıyan şu güleryüzlü polise git," dedim. Bir keresinde yolum karakola düştüğünde, oradaki nöbetçilerden birinin haç taşıdığını görmüş ve onunla konuşmuştum, Baltık Ülkeleri'ndeki gönüllüler birliğinde[42] bulunduğunu öğrenmiştim; meğer Riga cephesinde bulunan birliği, benim de bulunduğum bölgedeymiş. Ille karakola gitti, geri geldiğinde gözleri kıpkırmızıydı ve hiç âdeti olmadığı halde hemen mutfağa girdi. Sekreter gittikten sonra Ille'ye, yolunda gitmeyen bir şey olup olmadığını sordum.

Ille, "İğrençti," dedi.

"Anlatsana," dedim hızla.

Ille, "Dayanamıyorum! Bu ülkeyi terk etmeye hiç imkân yok mu?"

"Anlat!" dedim.

Ille mendiliyle oynuyordu. Gözleri davul gibi olmuştu.

"Hiçbir şey olmadı hiçbir şey, zaten bize ne, öyle değil mi?"

"O Baltık haçı taşıyan adama mı gittin?" diye sordum.

Ille başıyla onayladı: "Çok iyi davrandı. O kadar iyiydi ki, formu kendi elleriyle doldurdu. 'Arisiniz, öyle değil mi?' diye sordu, sonra da gülerek, 'tabii canım, sormama bile gerek yok ki,' dedi. Formu imzaladım ve birkaç mark vermek istedim. Yanımda yalnızca elli mark vardı, o da parayı bozamadı. Öteki me-

42 Gönüllü birlikler: Freikorps. Almanca konuşulan bölgelerde geçmişi 18. yy'a dayanan, Almanya'da 1918-1923 arasında 1. Dünya Savaşı'ndan dönen askerlerin, gönüllülerin ve işsizlerin katılımıyla oluşturulan devrim karşıtı paramiliter örgüt. Aralarında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in de bulunduğu pek çok siyasi liderin öldürülmesinden sorumludur. SA ve SS'e dönüşmüştür. Yayın organının adı "Reiter gen Osten"dı.

murlar da parayı bozamadılar. Ben, bir koşu tütüncüye gidip parayı bozduracağımı söyledim. O sırada, bütün bu süre içinde duvara yaslanmış duran bir bey yaklaştı ve çok içten bir sesle, 'paranızı seve seve bozarım,' dedi. İyi birine benziyordu, anlıyor musun, nasıl desem, yüzünde nurlu bir ifade vardı; ben, 'Bunun aklı iyi çalışıyordur,' diye düşündüm ve adama, 'İşte bu harika, size çok teşekkür ederim!' dedim. Tam o anda nöbetçi polis birdenbire kükremeye başladı, evet, şu Baltık haçı taşıyan: 'Sen kendini ne sanıyorsun, pis Yahudi!' dedi, sonra bana döndü ve 'Bu adam Yahudi'nin tekidir!' dedi. Boğazım düğümlenmişti, 'Ama paramı bozmak istemesi çok nazik bir davranış,' dedim. Bunun üzerine polis, 'Böyle pislik bir Yahudi'nin size iyilik yapmasına tenezzül etmeyeceksiniz herhalde,' dedi. Sonra o adama döndü, 'Hadi, yürü git köşene!' diye bağırdı. Ben, 'ben iyisi mi bir koşu tütüncüye gideyim,' dedim. Aklıma daha iyi bir şey gelmediği için kendimi orada tokatlayabilirdim. O bey yine duvara dayandı, cüzdanı hâlâ elindeydi ve gülümsüyordu." Ille avaz avaz bağırdı: "Gülümsüyordu! Sonra alçak sesle: 'Siz hâlâ istiyorsanız, paranızı seve seve bozarım!' dedi. Ve ben, evet, ben elli markı polis memurunun önüne, masaya fırlattım ve: 'Alın paranın geri kalanıyla tıksırıncaya kadar için ya da kış yardımına bağışlayın!' dedim; o beyin yüzü sapsarı oldu, ona yalnızca 'teşekkür ederim' diyebildim, formu çekip aldım ve karakoldan koşarak çıktım. Bütün yol boyunca ağladım ve ona neden yalnızca 'Teşekkür ederim!' dediğimi anlamış olması için dua ettim!"

"Seni anlamıştır," dedim.

Ille alçak sesle, "Araba kullanmasını öğrenmek istemiyorum," dedi.

Ben, "Beni iyi dinle: Sana söylediğim her şeyi yapacağına söz vermiştin!" dedim.

Ille alçak sesle, "Ama yapacak durumda değilim," dedi.

Ben, "Yapabilirsin! Anladın mı? Direksiyon hocasına adını yazdırdım. Adamın adı Kirchhof! Eğer takma adı değilse! Evet? Hadi artık gülümse, tıpkı o bey gibi gülümse!" dedim.

Ille yüzünü buruşturdu, ama gülümsemeyi başaramadı. Bir süre sonra, "bir şeyi çok merak ediyorum..." dedi,

"Neyi?"

"Acaba o parayla içtiler mi yoksa kış yardımına mı bağışladılar?"

"İçmişlerdir," dedim, "tabii ki içmişlerdir."

Plaas, Finkenkrug'da şehir dışında küçük bir evde oturuyordu. Ille direksiyon sınavını başarıyla verdikten sonra oraya gittik. Şehrin karmakarışık trafiğinde ilerliyorduk, ama Ille dikkatli ve yavaş sürüyordu arabayı; araba henüz kayıtlı değildi, ve ben Ille'nin yanında kırmızı deri koltuğa gömülmüş keyifli keyifli oturuyordum. Ille zaman zaman arabayla Fransızca konuşuyor, araba tatlı tatlı yaylanıyordu; Ille'den "yaylanmak" sözcüğünü Fransızca söylemesini istedim, ama Ille dediğimi yapmadı. Hayaller kuruyordum, güneş sımsıcak parlıyordu, işlerim yolundaydı. İşin sona ereceğine ya da bir değişiklik olacağına ilişkin herhangi bir gösterge yoktu. Araba küçük, tatlı bir sarsıntıyla durdu. "Evin önüne arabayı çekmiştik".

Ille deli gibi korna çalmaya başladı. Plaas evinden çıktı, Ille ona el salladı. Ille arabadan inerken, Plaas küçük ön bahçeyi geçti. Arabanın üstünü açmıştık. Plaas arabaya yaklaştı. Ben, "Eeee?" dedim.

Plaas gülümsedi: "Krom kaplama!" dedi.

"Evet," dedim, "iddiayı yine de kaybettin!"

Ille, Sonya ve çocuklarla selamlaşmak için eve girdi.

Ben arabadan inmemiştim. Plaas arabanın çevresini dolandı ve hayran kaldı.

Ben gururla, "Başardım," dedim.

Plaas yüzüme baktı: "Evet, başardın. Pourvu que cela dure,[43] derdi Napoleon'un annesi her zaman."

"Neden?" diye sordum ve arabadan indim.

"İçeri gel."

Pek görkemli gözükmeyen geyik boynuzlarının asılı olduğu odaya girip oturduk.

"Evet, başardın, senin adına seviniyorum!" dedi Plaas.

"Plaas, seni ihtiyar kurt seni!"

Belli belirsiz sırıttı. "Şimdi artık sırada çocuklar ve çiftlik var!"

43 Pourvu que cela dure: Yeter ki uzun süreli olsun. (Ç.N.)

"Evet," dedim, "ve ben güzel güzel şişmanladım, tam anlamıyla yağlandım, her tarafım yağ torbası gibi, tıpkı toraman bir bebek gibiyim. Ve tokum! Bunu kastetmiştin, öyle değil mi?"

Plaas başını salladı.

Ben, "Düzgün bir yoldan giderek böyle bir sonuca ulaştığım için seviniyorum. Ve böyle de devam edeceğim. İnsan kayzer, papa ya da zırhlı süvariden başka ne olmak ister ki?"

"Panzer nişancısı," dedi Plaas.

Odaya ölüm sessizliği çöktü. Ille, Sonya ve çocuklarla birlikte yukarıdaydı.

Ben, "Polonya mı?" diye sordum.

Plaas, "Bilmiyorum," dedi.

Ben, "Bilmiyor musun? Peki o büroda ne yapıyorsun?" diye sordum.

O, "Küçük bayrakları yerlerine takıyorum," dedi.

Ağzından laf alamayacağımı biliyordum. Özel bir havacılık araştırma enstitüsünde hükümet danışmanlığı yapıyordu. Plaas'a, karakolda Ille'nin başına gelenleri anlattım.

Bana sakin sakin baktı ve "Bu seni şaşırtıyor mu? Bugün Yahudilerin başına gelenler, bir zaman bizim başımıza da gelecek. Üstelik de aynı insanlar tarafından. Bu işler küçük küçük başlar ve büyük biter. Onların hizmetçi tutmalarına izin yoktu, senin hizmetçin var mı? Araban dışarıda duruyor, ona sahip olduğun sürece tadını çıkarmaya bak. Onlar istedikleri işte çalışamıyorlar, sen çalışabiliyor musun?..."

"Evet," dedim, "hâlâ çalışabiliyorum."

"Ben çalışamıyorum," dedi. "Bir zamanlar pencere camları kırmış, kiliseleri ateşe vermiş ve bir sürü insana iftira etmiş biri bundan zevk almaya başlar ve yapmaya devam eder."

Ben, "Zorla başka yerlere götürülüyor ve öldürülüyorlar," dedim.

Plaas, "Biz zorla başka yerlere götürülecek ve öldürüleceğiz. Benden ne istiyorsun? Merhamet mi göstereyim? Bize de kimse merhamet göstermeyecek. Ernst Jünger her zaman şöyle der: 'Adalet içkindir!' İnandığım tek ilahi şey bu. Burada merhamete yer yok!"

"Seni felaket tellalı seni," dedim, "sakın Ille'nin yanında böyle konuşma, dayanamıyor."

"Ille, Ille nerelerde?" diye sordu Plaas. Ayağa kalktı ve merdivenin başına gitti, "Ille!" diye seslendi.

Ille'nin cevap veren sesini duydum.

"Çocuklara bu kadar heyecanlı hikâyeler anlatma!" diye seslendi Plaas.

Ille'nin güldüğünü ve cevap verdiğini duydum. Hemen ardından aşağı indi ve ben çocuklara, Sontye ile Gerd'e merhaba demek için yukarı çıktım. Sonra Sonya'yla birlikte aşağı indim, bir süre hep birlikte oturduk.

"Baksana," dedi Ille, "yukarıda bir sürü üniforma asılı."

"Üç tane," dedi Plaas, "SS üniforması, havacı üniforması ve hükümet danışmanı üniforması. Eğer işler patlama noktasına gelirse, kendi kendimi üç kez öldürmek zorunda kalacağım."

"İşler patlama noktasına gelecek mi?" diye sordu Ille.

"Geldi bile," dedi Plaas, "ve ben kendimi öldüreceğim."

"Nasıl böyle konuşabiliyorsun," dedi Sonya, güçlükle.

"Bundan hiç hoşlanmadım," dedi Ille, "biz sövebiliriz, Ernst ve ben yani, çünkü biz işin içinde değiliz, ama sen işin içindesin, senin sayıp sövmeye hakkın yok."

"Yeter artık," dedim, Ille'ye.

"Ben sövmüyorum ki," dedi Plaas.

"Çocuklar, sizinle birlikte olmak yine çok keyifli," dedim.

Sonya şarap ve kanyak getirdi, içtik. Plaas arkasına yaslandı ve, "Seninle enine boyuna konuşmam gerek!" dedi.

"Konuş!"

"Şimdi değil! Başımızın boş olduğu bir gün. Krom kaplamalı bir arabaya sahip olman çok hoş. Şilezya'ya, Paul'un yanına gitmeyi çok istiyordum, beni ava çağırmıştı. Beni arabayla oraya götürebilirsin."

"Ama ben davetli bile değilim!"

"Olsun, Paul sizi gördüğüne sevinecektir, ona haber veririm. Gelmek ister misiniz?"

"Zamanımız olduğunda! Ille arabayla uzun bir yolculuk yapmayı istiyor."

"Güzel," dedi Plaas, "telefonlaşırız."

Eve dönerken Ille, "Paul'u anlayamıyorum," dedi.

Ben, "Çok namuslu heriftir," dedim.

"Adlon'daki başgarson da çok namuslu bir herif," dedi Ille, "ama ben onu da anlayamıyorum."

"Geceyarısı Plaas'ın kapısına gelsem ve 'bir cinayet işledim ve kaçmam gerekiyor' desem, bana tek bir soru bile sormaz ve yardım eder."

"Sorun şu ki, acaba Adlon'daki başgarson da..."

"Yeter artık!" dedim.

"Plaas ne işler çeviriyor?" diye sordu Ille.

"Söylemiyor, bana bile söylemiyor. Bu hareketinin de aslında çok namuslu bir hareket olduğunu düşünüyorum, bana güveniyor, ama benim başımı belaya sokmak istemiyor."

"Havacı üniformasının üzerinde küçük bir nişan vardı. Sonya, 'Südetler için'[44] dedi. Bu işler ne biçim işler böyle? Plaas uzun zamandır buradan başka bir yere gitmedi ki."

"Galiba Canaris için çalışıyor."

"O da kim?"

"Amiral Canaris, savunma, casusluk ve karşı casusluk örgütünün şefi."

Ille alnını kırıştırdı: "Bütün bunlardan hiç hoşlanmıyorum."

"Ben de. Lanet olası işler bu işler, insanın karakterini bozuyor. Yani demek istiyorum ki, Plaas böyle işleri herhangi bir serseri olarak yapsa daha iyi olurdu. Canaris ilginç bir herif, küçük 'Dresden' kruvazöründe teğmendi, Falkland Adaları çarpışması sırasında Quiriquina adlı Şili adasında gözaltına alındı, oradan kaçtı ve bir yelkenliyle Atlantik'i geçti, dosdoğru Skagerrak'a vardı. Devrimden sonra deniz yüzbaşısı olarak, Noske'nin emir subaylığını yaptı. Bu arada Ehrhardtmann adını aldı."

44 Südetler: Coğrafi ve tarihi terim. Coğrafyada Bohemya dörtgeninin Karkonoszeler ya da Dev Dağları'yla Moravya Kapısı arasındaki kısmını anlatır. Bu terimi özellikle Polonyalı coğrafyacılar kullanır. Tarihi anlamıyla ise, Bohemya Almanları bu terimi kendilerini Çekoslovakya'da oturan öteki halklardan ayırmak için kullanmışlardır. (Ç.N.)

"Bütün bunlar senin gözünde birçok şeyi temize mi çıkarıyor?"

"Hemen hemen her şeyi! O bütün dünyayı tanıyor, makamında ona 'Levanten' derler; büyük olasılıkla Yunan kökenli ama gene de tam bir Ari-Yunan-Kuzeyli karışımı değil, tatlı bir herif, bizim en has adamımız – günün birinde onun hayatını filme çekmek isterim!"

Ille güldü: "Yap bunu," dedi, "böyle bir şeyi yapmanı, Plaas'ın yaptıklarına tercih ederim."

"Plaas'ın neler yaptığını bilmiyorum, benimki yalnızca tahmin. Plaas, 'çocuklara öyle heyecanlı hikâyeler anlatma' demekle neyi kastetti?"

Ille neşeli neşeli korna çaldı. "Sonya bana, çocukların katı bir pagan eğitimi gördüklerini anlatmıştı, anlıyor musun, din dersi filan görmüyorlarmış, yalnızca tanrılara ve kahramanlara ilişkin efsaneleri biliyorlarmış. Noel'de, Plaas ve Sonya yolculuğa çıktıklarında çocukları bana bırakmışlardı ya, ben de onlara Noel hikâyesini anlatmıştım. Bayılmışlardı. O güne kadar hiç duymamışlar meğer. Hayran kalmışlardı. Plaas bunu öğrenmiş olmalı."

"Peki bu gün onlara ne anlattın?"

"Hiçbir şey! Bu kez onlar bana bir şey anlattılar: Noel hikâyesini!"

Telefonlaştık ve Şilezya'ya gideceğimiz günü kararlaştırdık. O gün Sonya'yı almak üzere Finkenkrug'a gittiğimizde, Plaas'ın telefon ettiğini, kendisini bürosunun önünde beklememizi, köşede durmamızı söylediğini anlattı. Köşeye henüz park etmiştik ki Plaas çıkageldi. Hızlı hızlı yürüyerek yaklaştı, hemen arabaya bindi ve: "Çabuk gidelim, kimse görmesin bizi!" diye bağırdı.

Ille arabayı hemen hareket ettirdi. "Neler oluyor?" diye sordum. Plaas güldü: "İzin almadım! Yarın toplanma günü olduğu için izinler kaldırıldı, bu gün dağıtım vardı."

Ben neşeyle, "Massow von Prince'i hatırlar mısın? Otuzüçte Afrika'dan döndüğünde Nasyonal Sosyalizm'in elde ettiği zaferlere hayrandı, tıpkı yurtdışında bulunan hemen hemen bütün Almanlar gibi. Bu dönemi kaçırmamak için Afrika or-

manlarından kalkıp buraya gelmişti. Altı hafta sonra artık kendi kendisini ve dünyayı anlamıyordu. Bir keresinde onunla birlikte yolda yürüyorduk, Massow bir köşebaşında elindeki para kutusunu sallayarak dilenen bir adam görmüş, çok heyecanlanmıştı. 'Şuna bak!' demişti, 'adam düzgün bir adama benziyor, üstelik ceketinde birinci dereceden Demir Haç Nişanı var!' Ve Massow adamın yanına gitmiş ve yüksek sesle: 'Siz eskiden subaydınız, öyle değil mi?' diye sormuştu. Adam heyecanlı heyecanlı: 'Evet, tabii!' demiş ve kutuyu Massow'a uzatmıştı. O zaman Massow, 'Peki, o zaman köşebaşlarında durup dilenmeye utanmıyor musunuz?' diye sormuştu. Ben o kadar korkmuştum ki, etraftaki evler başıma yıkılıyor sanmıştım. Ama adam eğilmiş ve: 'Ne yapabilirim ki, alt tarafı memurum!' demişti."

Hepimiz güldük.

Ben, "Biraz yavaşla Ille, dün şehirlerarası yollarda da saatte 60 km'den hızlı gidilmeyeceğine ilişkin bir karar çıktı," dedim.

"Boşversene," dedi Ille, "herkes deli gibi gidiyor."

Ama Ille hızını düşürmek zorunda kaldı. Şehirlerarası yola çıkan yolda trafik çok sıkışıktı. Önümüz sıra uzanan araba kuyruğunu görünce Ille, gaz pedalına basarak, Monsieur'un neler yapabileceğini göstermeye karar verdi. Bir sürü araba solladık, ama Ille birdenbire kuyruğun başındaki arabanın hemen arkasına geçip, direksiyonu sağa kırdı ve bulduğu aralığa girdi.

"N'oldu?" diye sordum.

Ille kısa ve öz bir cevap verdi: "Polis arabası."

Plaas, "Onlar tam 60'la gidiyorlar ve onları sollayan herkesi cımbızlıyorlar."

Polis arabasının hemen arkasında, tam 60'la gitmeye başladık. Arkamızdakiler korna çalıp duruyorlardı. Öne geçmeye çalışan arabaları, el kol hareketleriyle uyarmak zorunda kalıyorduk. Arabalar uslu uslu sıraya dizildiler.

Tam bu sırada bir siren sesi duyuldu. Arkamıza baktık. Gümüşi renkte, iki kişilik, büyük bir araba sıra boyunca ilerliyordu. Direksiyonda gümüş rengi, uzun başörtüsü havada uçuşan, olağanüstü güzel, sarışın bir kız oturuyordu. Yanında ise beyaz saçlı, şişman bir adam vardı; açık sarı eldivenli elleriyle geniş

kenarlı, gümüş rengi şapkasını tutuyordu. Geride kalmalarını işaret ettiysek de siren çalmaya devam etti. Öndeki polis arabasında bulunan polisler dönüp baktılar; gümüşi araba öne geçti. Polislerden biri doğruldu ve arabaya sağa çekmesini işaret etti. Tam bu anda şişman adam şapkasını çıkardı, eldivenlerini polisleri uzaklaştırırcasına salladı ve kendi yüzünü gösterdi.

"Bu, Ley!" diye bağırdı Plaas.

Polis memuru bir an şaşkınlık içinde kalakaldı. Ama sonra omuzlarını silkti ve hızlı hızlı el salladı. Ley'in de polisin emirlerine uyması gerektiği konusunda ısrarlıydı.

Ley tiksindirici bir şey görmüşçesine el salladı ve şapkasını yine başına geçirdi. Siren uğuldadı, araba öne geçti ve hızla ilerledi.

Polis arabasındaki polisler kafa kafaya verdiler.

"Eee," dedim, "memurlar çetin cevize çattılar."

Polisler birdenbire iyice sağa çektiler ve hızlarını düşürdüler. Biri arabanın içinde doğruldu ve işaret çubuğunu salladı. Onları sollamamıza izin veriyordu.

Ille neşeyle korna çaldı. Sırayı oluşturan arabaların hepsi buna cevap verdi. Ille, "En avant, Monsieur!"[45] diye bağırdı; gaz pedalına bastı ve araba sarsılarak ileri atıldı. Önümüzde bomboş yol uzayıp gidiyordu. "Şimdi ona yetişeceğiz, şu Ley'e!" diye bağırdı Ille, ama gümüşi araba çoktan gözden kaybolmuştu bile.

Ben, "Hilde Yengem, yani erkek kardeşim Horst'un karısı, 1934 yılında özel bir mahkemeye çıkarılmıştı," diye anlatmaya başladım. "Küçük bir kızken Wickersdorf'ta bir köy okulunun yurdunda kalırmış. Wickersdorflu kızlar okul sonrası yıllarda buluşup "Yatakhane Gecesi" denilen toplantılar düzenlerlermiş. Yine böyle gecelerden birinde Hilde, Ley'in, adındaki v harfini kaybettiğini söyleyerek pek zekice olmayan bir şaka yapmış. Kızlardan biri, yani yatakhanenin civcivlerinden biri –Ley'in yaverlerinden birinin karısıymış– olup biteni kocasına yetiştirmiş. İddianame olağanüstüydü. Hilde'nin kırk mark değerinde bir şapka takmış olduğuna varıncaya kadar

45 En avant, Monsieur: İleri, bayım!(Ç.N.)

her şey, yatakhanenin bütün gevezelikleri iddianamede yer almıştı, gerisini siz düşünün artık. Mahkemeye Hilde'yle birlikte gittik. Hilde her şeyi olduğu gibi kabul etti. Mahkeme salonunda felaket sıkıcı bir hava vardı; beklediğimden çok daha kötüydü. Savcı şöyle dedi: 'Yani şimdi siz Devlet Şurası Üyesi Dr. Ley'in asıl adının Levy olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?' Hilde, 'Evet,' dedi. Savcı: 'Böylece hakareti oluşturan bütün unsurlar biraraya gelmiş olmaktadır,' dedi. Hilde, 'Hayır,' dedi. Mahkeme Başkanı, 'Beni dinleyin, siz Devlet Şurası Üyesi Dr. Ley'in aslında Yahudi olduğunu söylemeye çalışıyorsunuz!' dedi. Hilde, 'Benim de soyadım Salomon ve Yahudi değilim,' dedi ve beraat etti. Karar okunduğunda dizlerini kırarak mahkemeyi selamladı, kafasındaki eski bereyi çıkarıp havaya attı ve, 'Kırk marklık şapkam benim!' diye şarkılar söylemeye başladı."

Hepimiz güldük.

Plaas, "Senin adına da diyecek yoktur hani," dedi.

Ben, "Kern beni, 1922 yılında, bir şoför bulmam için Hamburg'a gönderdiğinde –çünkü deniz subaylarının hepsi torpidobotları kullanmasını bilirler, ama araba kullanamazlar– Warncke'yi arayıp bulmuştum. O da araba kullanmasını bilmiyordu, ama beni, tanıdığı, bildiği adamların buluşma yeri olan bir lokale götürmüştü. Orada bir sürü genç herif vardı, hemen hemen hepsi eski denizciydiler; Warncke onlar arasında şoförlük yapabilecek birini ararken ben de delikanlıları izliyordum. O sırada askeri okuldan tanıdığım birini gördüm, adı Winzer'di. Biz aramızda ona "serseri mayın" derdik, çünkü ne zaman patlayacağını asla bilemezdik. Yavaşça arkasından yaklaşıp omzuna vurmaktan ve 'Hey, Serseri Mayın!' demekten kendimi alamadım. Birden döndü ve 'Hey, Salomon!' diye bağırdı. Ödüm kopmuştu, çünkü doğaldır ki, başka bir ad altında dolaşıyordum. 'Sus!' dedim, 'şimdiki adım Schievelbein!' Warncke durumu hemen anladı, bir köşeye oturup sohbet etmeye başladık. Daha sonraları, polis Hamburglıların izini bulduğunda, lokaldeki delikanlıların hepsini götürdü; götürülenler arasında Winzer de vardı. Hepsini birarada tutuyorlardı. Sorulan sorular hep, Berlin'den gelmiş olan genç adam hakkındaydı. İçlerinden

gerçekten iyi niyetli olan ve hiçbir şeyden haberi olmayan biri, soru kendisine de sorulduğunda gülmüş ve 'O mu? Onun Rathenau cinayetiyle hiçbir ilgisi olamaz! Kendisi Yahudi'ydi zaten!' demiş. Polis hemen bu noktaya çengel atmıştı: Bunu nereden biliyordu? Winzer daha önce onun adının Salomon olduğunu söylemişti. Winzer'e, Berlin'den gelmiş olan genç adamın adının ne olduğunu soruyorlardı. Winzer adamın adını kesinlikle hatırlamıyordu, onu askeri okuldan tanıyordu, ama yalnızca yüzeysel olarak. Winzer bunu söylerken, birçok askeri okul olduğunu düşünmüştü. Polis sonunda, Winzer'in Karlsruhe'deki askeri okula gittiğini ortaya çıkardı ve okul yönetimine, Salomon adında bir öğrencilerinin olup olmadığını sordu. Böylece beni elleriyle koymuş gibi buldular!"

Hepimiz güldük.

Ben, "Ille, bu kadar hızlı gitme!" dedim ve şöyle devam ettim: "1927 yılında, Gießen'de özel ceza mahkemesinde yargılanacaktım, ilk duruşma gününde, beni hücreden almaya geldiklerinde kahvaltımı henüz bitirmemiştim. Önce bana verilen o bir parça ekmeği bırakayım diye düşündüm, sonra uzun duruşma boyunca dayanmam gerektiği aklıma geldi, bunun üzerine ekmeği yanıma aldım. Kahverengi mahkûm elbiselerimle mahkeme salonuna girdiğimde, kupkuru ekmeği ilgisiz ilgisiz kemiriyordum; ancak bu hareketimle, tiyatroda 'sahne almak' denilen şeyi yaptığımın farkında bile değildim. Mahkeme salonu ağzına kadar doluydu; savaş sonrası dönemde ceza mahkemesinde görülen bu ilk özel dava kamuoyunda belli bir ilgi uyandırıyordu tabii ki. Ama tek neden bu değildi. Duruşma Gießen'de yapılıyordu, yani babamın bir zamanlar ünlü biri olarak yaşamış olduğu Frankfurt am Main'ın yakınında. İçeriye ilk önce beni aldılar, öne doğru yürümek ve böylece seyircilere sırtımı dönmek zorunda kaldım. Duruşmam boyunca salonda büyük bir hareket vardı, birileri sürekli gidip geliyordu, mahkeme başkanı sessizlik sağlanmazsa salonu boşaltacağı uyarısında bulundu birkaç kez. Arkamdaki gürültüler beni çok rahatsız ediyordu, çünkü bütün dikkatimi duruşmaya vermeliydim. Daha salona girer girmez, salonu dolduran insanların çoğunluğunun, tıpkı heyecan ve ilgi uyandıran bütün davalar-

da olduğu gibi hanımefendilerden oluştuğunu görmüş, tatlı tatlı öfkelenmiştim. Öğle tatili geldiğinde benim duruşmam henüz bitmemişti, mahkeme başkanı öğleden sonra devam etmek üzere duruşmaya ara verdi ve benim tekrar mahkeme nezarethanesine götürülmememi emretti; öğle tatilinde dinlenecektim; yemeğimi mahkeme binasındaki bekleme hücrelerinden birine getirdiler. Bu bekleme hücreleri pencerelerinde demirler bulunan boş odalardı, hücrelerde kimse yoksa kapıları kilitlenmezdi. Nöbetçi beni, gözlerini üzerime dikmiş olan kalabalığın ortasından geçirerek ilk hücreye götürdü ve kapısını açtı. İçeri girdim ve kalakaldım. Duruşma boyunca salonda neden o kadar büyük bir hareket olduğunu şimdi anlıyordum. Kuru ekmeğim bir mucize yaratmıştı. Hücredeki masanın üzeri dağ gibi yiyecek doluydu: pastalar, meyveler, hamur işleri, çikolatalar, kanepeler, çiçekler, masanın üzerinde neredeyse yer kalmamıştı. 'Burası amma da matrak bir nezarethaneymiş böyle,' diye geçirdim içimden ve masaya yaklaştım. O anda her tabağın içinde bir de kartvizit olduğunu gördüm, hepsini tek tek okudum: Bayan Dr. Frankfurter – Bayan Lilly Oppenheim – Bayan Ruth Beyfuß. Frankfurt'taki bütün Yahudi toplumunun aralarında sürekli şu soruyu sormuş olmalarından başka bir açıklama gelmiyordu aklıma: 'Belki de bizden biridir, belli mi olur...' Çok duygulanmıştım, elimde olmadan hayranlığımı dile getirmek durumunda kaldım: Bu nasıl bir dayanışma! Bu nasıl bir halk!"

Hepimiz güldük.

Ben, "Ille, sana yalvarıyorum, bu kadar hızlı gitme!" dedim.

Plaas, "Benim durumum da seninkinden farklı değil. Olayları hatırlamaya çalıştığım zaman aklıma önce tuhaf hikâyeler geliyor."

"Evet," dedim, "bu insanın doğasında var sanırım. Hatırlar mısın, o zamanlar 'Stahlhelm'in yeni kurulduğu günlerdi, 'Cephede Savaşan Askerler Birliği', orada 'savaş deneyimi' edinmek söz konusuydu, ne eksik ne fazla. Biz de oraya gitmiştik, salonda yapılan resmigeçit yürüyüşü müthişti, duvarlar titriyordu adeta ve fıçılarla bira içiliyordu. Ve biri ötekinin omzu-

na vurarak şöyle diyordu: 'Bana bak, Chemin des Dames'ı[46] hatırlıyor musun? Vay, vay... nasıl da gırtlağımıza kadar bok içindeydik!' İşte savaş deneyimi bundan ibaretti. Sus! Ne söyleyeceğini biliyorum, haksızlık ettiğimi söyleyeceksin. Doğru, ama söylesene, bu iş gerçekten nereye vardı? Çaba gösteren birkaç gazete çıktı o kadar; resmi yayın organı değil, ama Ernst Jünger'le Franz Schauwecker'in ve başkaca bir avuç insanın yazı yazdıkları 'Arminus' ve 'Standarte'; Hans Zehrer'in çıkardığı, sosyolojik değişiklikleri savaş deneyimine temellendiren 'Tat' [Eylem]. Bunun dışında yürüyüşler, bayraklar, yat borusuyla çalınan müzik ve onu izleyen havai fişekler. Savaş deneyimi! Büyük bir coşku vardı; bu nedenle de soylulaştırmak, yüceltmek zorunda kalındığında süreç, sonuçtan daha çok önem kazanıyordu. Ernst Jünger, yazdığı kitaplarla savaşı, darkafalıların dişlerinin arasından söküp aldığını sanıyordu. Nerdeee, hepsi sapasağlam duruyorlar, dişler yani. Soylulaştırma kâğıtta, süreç ise öznel kaldı, sonucu da şimdi görüyoruz. Eskinin tuhaf hikâyeleri işte – işte bizim savaş deneyimimiz bundan ibaret!"

Plaas bana dikkatli dikkatli baktı.

"Ille, deli gibi gitme, yeter artık!"

"Nasıl istersem, öyle giderim!" diye bağırdı Ille, ters ters.

Öne eğildim ve alçak sesle: "Ama Ille!" dedim.

Ille hızını düşürdü. Bir süre sonra, "Plaas!" dedi.

"Efendim?"

"Bu, doğru mu?"

Plaas bana baktı. "Her şey gibi, kısmen doğru!" dedi.

Ben, "O zamanlar, Cumhuriyet'in korunması amacıyla kurulan Yüksek Mahkeme'deki dava sırasında oluşan tabloyu bir daha hiç görmedim;" dedim, "Reich Savcısı suçu oluşturan unsurları son derece titiz ve dikkatli açıklamayı başarmıştı, bu nedenle de son derece gururluydu. Ama ortaya çıkan şeyle benim aramda, sancılı bir karşı çıkışın dışında herhangi bir ilişki olma-

46 Chemin des Dames: Aisne kentiyle (Kuzey Fransa) Ailette Irmağı arasındaki istihkam sırtlarını aşan yol. 1917 (Nivelle saldırısı) ve 1918'de (Almanların Château-Thierry üzerine yaptıkları yarma harekatı) çok şiddetli çarpışmalara sahne oldu. (Ç.N.)

sı söz konusu değildi. Birdenbire, bana kesinlikle yabancı gelen bir şey benim yaptığım bir eylem olarak hayata geçmişti; eylem, kendine özgü istemleri ve haklarıyla birlikte nevi şahsına münhasır bir şey olup çıkmıştı. Hakkında dava açılan herkesin başına gelir bu."

Plaas kuru bir sesle: "İyi söylüyorsun, güzel söylüyorsun ama, dava sırasında eylemin böyle bir tablo oluşturmasının nedeni, bizim ezberletilmiş gibi yalan söylemiş olmamızdır."

"Tabii ki yalan söyledik. Bir kere, yalan söylemek davalının en doğal hakkıdır; ikincisi her şeyi söyleyemezdik, çünkü o zaman çok daha fazla şey gün ışığına çıkardı ve son olarak, öteki davalıların başını belaya sokmamak belli ölçülerde bir 'onur meselesi'ydi. Böylece yalan söyledik, ama tabii yanlış bir şey yaptık. Çünkü yükü ötekinin sırtından alan herkes, kendi sırtına yük bindirmiş oluyordu, sonuçta değişen bir şey de yoktu. Yo, eylemin oluşturduğu tabloyu tahrif eden yalan değil, yanlış bakış açısıydı. İşte tam da bu nedenle yedi yıl sonra, bütün olayı tekrar anlatmaya çalıştım; Plaas, sen o kitabı okudun ve bütün o olayları benimle birlikte yaşadın, *Die Geächtete* [Dışlanmışlar] adlı kitabımda yazılı olanlar doğru mu, değil mi?"

"Evet," dedi Plaas, "doğru, her şey gibi, kısmen doğru."

"Gördün mü," dedim, bir tür rahatlama içinde, "önemli olan olaylara hangi noktadan baktığındır; durduğun bu nokta yalnızca mekânsal olarak değil, zamansal olarak da farklı olabilir. Yedi yıl sonra olgular, asıl nedenler kadar önemli değillerdi artık. Ve bunları, bu itici güçleri saptamanın olguların kendisini saptamaktan çok daha üzücü olduğunu söyleyebilirim. Kitabımın Fransızca çevirmeni, Paris baskısına yazdığı önsözde 'ruhun kakofonisi'nden söz ediyordu. Ve öyleydi de, öyle olmak zorundaydı; eğer içten idiysem, o günlerin, eylemin içinden çıktığı bütün o ruhsal kargaşasını betimlemek zorundaydım. Böylece kitap tıpkı mahkeme raporunun kendisi gibi bir 'belge' niteliği kazandı."

Plaas bana baktı. "Ya şimdi?" diye sordu.

"Şimdi," dedim, "şimdi o tuhaf hikâyeler gerçek oldu."

"Hoş," dedi Ille, "çok hoş. Ve Rathenau'nun ölmesi gerekiyordu."

Plaas bir süre sonra ağır ağır "Olaya böyle bakmamalısın, Ille," dedi.

Ille alçak sesle: "Biliyorum, özür dilerim!" dedi.

Plaas, "Öyle sanıyorum ki, burada iki şeyi birbirinden ayırmak gerekiyor," dedi. "Birincisi, olayın dahil olduğu planı, konsepti – ikincisi ise bireyleri tek tek eyleme katılmaya sevkeden kişisel nedenleri, itici güçleri. Önce planı ele alalım, evet, plan nasıl oluşmuştu? Bir kere, o zamanların bütün 'nasyonal hareketi'nin temellendiği tek siyasi ortak payda, olumsuz bir şeydi; bu ortak payda şuydu: Erfüllungspolitik'e[47] son! Bütün gruplar ve grupçuklar, bunun dışında başka hiçbir şeyde hemfikir olmadıkları halde, yalnızca bu konuda aynı fikirdeydiler. Yani aslında, şöyle ifade etmeme izin verirseniz, sorun bir yaradılış sorunuydu. Nasyonal hareketin giderek büyüyeceği, sayısal açıdan giderek güçleneceği rahatlıkla düşünülebilirdi; günün birinde parlamento yoluyla iktidara yürümesi ya da en azından ağırlığını koyarak, bizi tümüyle Batı'ya bağımlı kılan Erfüllungspolitik'e bir son vermesi kesinlikle ihtimal dahilindeydi. Ama birincisi, gelişme kesinlikle bu yola girecekmiş gibi gözükmüyordu, ikincisi bu gelişme –ki daha sonra Nasyonal Sosyalistler tarafından gerçekten belirlenen gelişme buydu–, bizim –üstelik yalnızca yaradılış nedeniyle de değil– her koşulda engel olmak istediğimiz şeyleri şart koştu, yani geniş alanda gelişme, kitlelerde gelişme ve kitlelerin eğilimlerinde gelişme. Bizler bir kötülüğün başka bir kötülükle kovulmasına; nasyonal hareketin rakiplerinin araçlarını kullanarak iktidara gelmesine; parti olmasına; seçimlere gitmek amacıyla organize olmasına engel olmak istiyorduk. Bizler baştan itibaren her şeyin temelden değişmesini isti-

47 Erfüllungspolitik: Alman Şansölyesi Wirth'in, 1921-1922 yılları arasında yürüttüğü ve Versailles Antlaşması'nın koşullarının olabildiğince yerine getirilmesine yönelik siyaset anlayışı. Almanya çok sert maddeleri yüzünden Versailles Antlaşması'nı hiçbir zaman gerçekten onaylamadı ve 1939'a kadar anlaşmaya bir *dikta* gözüyle baktı. Mali bakımdan anlaşma, Almanya'ya miktarını ancak iki yıl sonra öğreneceği bir savaş tazminatı yüklemek hatasına düştü, bu yüzden Almanlar, tazminat komisyonuna kendilerini yoksulluk içinde tutmakla görevli bir kurul gözüyle baktılar; Versailles Antlaşması, toplu olarak savaş suçlusu sayılmayı kabul etmeden Alman vatandaşlarının gururunu kırarak, Alman milliyetçiliğinin doğmasına yol açtı. (Ç.N.)

yorduk; Fransız Devrimi, Fransa'yı kraliyetten nasıl kurtardıysa, 'ulusal devrim'in de bizi Batı'ya olan mali ve ideolojik bağımlılıktan kurtarmasını istiyorduk. Yani bizim kullandığımız araçlar da başka olmalıydı. Öyle sanıyorum ki, sonunda alevlenen tartışmaya, yaradılışa temellenen düşünceyi sokan Kern'in bizzat kendisi oldu, o halde Erfüllungspolitik yanlısı her siyasetçinin 'bertaraf' edilmesi gerekiyordu. 'Bertaraf' edilmesi gerekiyor derken, tabii ki kısaca, öldürülmesi gerektiğini kastediyorum. Kullanılabilecek başka ne araç vardı ki? Varılan sonuçtan ürküp kaçınan hiç kimse, başka bir araç süremiyordu ortaya. Ve bir çevre, bu konuda onay veren çok küçük bir çevre oluşunca, gerisi kendiliğinden geldi. Orada her suikast girişiminin en azından 'gelişmeyi ileri götüreceği'; Erfüllungspolitik yanlısı siyasetçilere gittikleri yolda üstlendikleri korkunç sorumlulukları ve bunun sonuçlarını gösteren 'belirtiler'in bulunduğu, tehditkâr ve gerçek bir çaresizliğin göstergelerinin var olduğu fikri benimsendi. Ortam, Rus sosyal devrimcilerinin suikastlarını planladıkları dönemlerdeki ortamın benzeri olsa gerekti; ancak arada ağırlıklı bir fark vardı: Onların verdikleri kararlar son tahlilde bir ideolojinin yürütüleceğine olan inançtan; siyasi ve ekonomik bir öğretiden kaynaklanıyordu; oysa bizlerin verdiği kararlar daha çok genel bir duyguya temelleniyordu. Neyse, sosyal devrimcilerin öğretileri de ancak çok sınırlı olarak yürürlüğe konabildi. Her halükârda, orada da tıpkı burada olduğu gibi gerisi kendiliğinden geldi. Orada da tıpkı burada olduğu gibi 'listeler' çıktı ortaya ve bizdeki listelerden birinde, birçoğunun yanı sıra Rathenhau adı da yer alıyordu."

"Liste," dedim, "liste! Bütün liste, küçük, pis bir kâğıt parçasından ibaretti, adlar kurşunkalemle gelişigüzel yazılmıştı, bazılarının üzeri çizilmiş, bazıları yeniden eklenmişti. Adların birçoğu bana hiçbir şey ifade etmiyordu, önce oturup bu adlarla ciddi ciddi ilgilenmem gerekti; örneğin *Die Glocke* [Çan] adında bir gazete çıkaran Parvus-Helphant adında biri vardı ki, adını ilk kez duyuyordum; Theodor Wolff'un adı da listedeydi. Genel olarak listede birçok Yahudinin adının bulunduğu dikkatimi çekmişti. Bunlardan birini listeden çıkardım, Wassermann'ı, çünkü kastedilenin Jakob Wassermann olduğunu sanmıştım, şu

şair yani; oysa kastedilen Oskar Wassermann'mış, yani hakkında hiçbir şey bilmediğim banka müdürü Wassermann. Olayın bütünü inanılmayacak kadar düşüncesiz bir işti. Listeyi daha sonraları, Berlin'de, Rathenau suikastının hazırlıkları sırasında gördüm. Kern onu kaldığımız Schiffbauerdamm'daki pansiyonda, masanın üzerinde bırakmıştı. Rathenau cinayetine katılmış olmam da tamamen rastlantısaldır; o dönemde Kern'in eteğine yapışmış olduğumdan ötürü tümüyle 'mekanik olarak' gerçekleşmiştir. Daha sonraları *Geächtete* adlı kitabımı bitirdiğimde, prova baskısına bakarken, kitabın Yahudi aleyhtarı tek bir sözcük içermediğini fark ettim. Gerçekten de, Rathenau tarafımızdan öldürülen tek Yahudiydi."

"Ama bizler Yahudi aleyhtarıydık," dedi Plaas.

Ben, "Evet, öyleydik," dedim. "Bütün nasyonal hareket, birbirinden çok farklı derecelerde Yahudi aleyhtarıydı. Ben Rathenau'nun Yahudi sorununa yaklaşımından çok etkilenmiştim. Bu konuda bizzat kendisi yazılar yazmıştı. Yazısında Mark[48] toprağı üzerindeki Asyalı sürüden söz etmişti; kendi gözünde Yahudilerin de tıpkı öteki Alman boyları gibi bir Alman boyu olduğunu; Yahudilerin kendisine, örneğin Brandenburg ve Schleswig-Holstein'dakilerden daha uzak, Saksonya ve Bavyera'dakilerden ise daha yakın durduğunu belirterek görüşünü dile getirmişti sanırım; neyse, oldukça açık bir görüş, ama benim eğilimlerim ve karşı eğilimlerim asla biyolojik nedenlere dayanmıyordu. Kitabım yayımlandığında Ernst Jünger'in ne diyeceğini merakla bekledim. Ama o hiçbir şey demedi. Görüşünü soracak kadar utanmazın tekiydim. O zaman, Aşağı Saksonya ağzına çalan konuşmasıyla: 'Rathenau'nun, Yahudi olduğu için öldürüldüğünü söyleyecek cesareti neden bulamadınız?' diye sordu bana. Aynı sorunun sorulduğu mektuplar da alıyordum, hatta Filistin'den gelen mektuplar bile oluyordu. Her birine şöyle cevap verdim: 'Çünkü doğru değil de ondan.'"

"Cumhuriyet'in korunması amacıyla kurulan Yüksek Mahkeme'de görülen davanın gerekçeli kararında bu eylemin, siyasi bir cinayet olmadığına, tersine adi bir vaka olduğuna dair bir

48 Mark: Brandenburg'la ilgili, ondan kaynaklanan anlamında. (Ç.N.)

cümle vardı. Yahudi aleyhtarlığı, siyasi bir inanç değilmiş," dedi Plaas.

"Yahudi aleyhtarlığının –hiçbir koşul altında hoş bir inanç olmasa da– belli koşullar altında pekâlâ siyasi bir inanç olabileceğini bir yana bırakacak olursak, bu, kesinlikle doğru değildi. Rathenau, Yahudi olduğu için öldürülmedi."

"Neredeyse, Yahudi olduğu halde öldürüldü diyeceğim," dedi Plaas. "Erzberger, Schulz ve Tillessen tarafından öldürülüp Kern, Rathenau suikastının hazırlıklarına giriştiğinde, tam da bu noktada asıl hedefin maskelendiğinden korkmuştum. Gerçi Erfüllungspolitik yanlısı siyasetçilerin önde gelenlerinden biriydi, ama her köşebaşında: 'Rathenau'ya ölüm, lanet olası Yahudi köpeğine ölüm,' yazdığı o dönemlerde, Erfüllungspolitik yanlısı bir siyasetçi olduğu için değil de, Yahudi olduğu için öldürüldüğü ön plana çıkınca, ona karşı düzenlenen suikast da beklenen etkiyi uyandıramadı – aynı şey kamuoyunun bilincinde de oluştu. O zamanlar Kern'e karşı durmadım, ama o suikasta da katılmadım. Zaten yalnızca sırrı paylaştığımdan dolayı hüküm giydim."

Ben, "O zamanlar, olaydan sonra kaçak durumda olan Kern ve Fischer için yardım bulmak üzere Münih'e gittiğimde, tabii ki Albay'ı da aradım," dedim. "Beni korkunç bir öfkeyle karşıladı. Onun kullandığı jargonla söylemek gerekirse, beni baştan ayağa kalayladı. Bu suikastın kimin fikri olduğunu bilmek istiyordu, ona listeden söz ettiğimde ise 'şu aptal liste'yi görmek istediğini söyledi. 'Bütün siyasetimin içine ettiniz,' dedi. Ben ise çaresizdim ve benimle böyle konuşmaya devam edecek olursa, beynime bir kurşun sıkacağımı söyledim. O zaman sakinleşti ve bu suikastın kendisine indirilmiş büyük bir darbe olduğunu, çünkü rakiplerinin ekmeğine yağ sürüldüğünü anlattı. Bu rakiplerden söz ediş biçiminden, burada Münihli grupların söz konusu olduğu sonucunu çıkardım, herhalde Nasyonal Sosyalistler söz konusuydular. Ama Münih'in yerel sorunlarından bana neydi ki? Albay, kendi bölgesel olaylarının içine gömülmüş gibime geldi. Tutuklandığımda, suikastla ilgili öngördüğümüz her şeyin başarısızlığa uğramış olmasının verdiği güvenle gittim mahkemeye. Belki de işin en acı yanı buydu. Duruşmada tabii

ki bu konuda hiçbir şey söyleyemedim ve daha sonraları, kitabımı yazdığımda, Erfüllungspolitik hâlâ yürürlükteydi ve ateşli genç bir insanın yine silaha davranmak düşüncesine kapılabileceği fikri belli ölçülerde nefesimi daraltıyordu."

"Aslında," dedi Plaas, "aslında o zamanlar Erfüllungspolitik yine de en ağır darbeyi yemişti. Yine de! Daha sonraları bu alanda olup bitenler, bu siyasetin kötü yönetim sonucunda iflas ettirilmesinden başka bir şey değildi. Yani aslında, eğer böyle algılanacak olursa, yine de başarılı olmuştuk."

Hepimiz sustuk.

Plaas birdenbire, "Nefret ettiğim bir sözcük varsa o da, başarı sözcüğüdür!" dedi.

Ben, "Plaas, ihtiyar Plaas!" dedim.

Plaas, "O zamanlar, benim için kendi içimdeki boşluğun üzerinden atlamak kolaydı. Sürekli yalan söyleyerek yaşamak istemiyordum," dedi. "Benim için o zamanlar, Erfüllungspolitik rezaleti, Alman ekonomik ve siyasi tözünün har vurulup harman savrulmasında değil de, şu gerçekte kendini gösteriyordu: Sürekli olarak antlaşmalar imzalanıyor, sözleşmeler yapılıyor, sözler veriliyordu, oysa Erfüllungspolitik yanlısı siyasetçiler bunların yerine getirilemeyeceğini çok iyi biliyor olmalıydılar ve biliyorlardı da. Buna katılmaktansa mahvolmanın daha iyi olacağı kanısındaydım. Böylece eylemlere katılmaya hazır olduğumu bildirmek bana bir denizaltıya ya da bir mayın tarama botuna yazılmaktan daha zor gelmedi."

Ben, "Karl Moor'un Bohemya Ormanları'na dalışı gibi daldım konuya," dedim. " 'Ah, timsah gözyaşları döken şu insanlar!' Duygusal olarak olayın kendisi, sonuçtan çok daha önemliydi benim için; yani kendi kendini kurban etmenin, kendi kendini mahvetmenin getirdiği o benzersiz sarhoşluk – 'dünyayı havaya uçurma' girişiminin yüceliği. Sözün kısası, çok hoş bir ergenlik dönemi belirtisi."

"Bunu şimdi söylüyorsun!"

"Evet, tabii ki, o zamanlar her şey son derece ciddiydi. Ama dönüp baktığımda yine de korkunç bir şey, orada genç insanlar toplanmışlardı, ben ondokuz yaşındaydım, sen kaç yaşındaydın Plaas?"

"Yirmibir!"

"Evet, Kern de yirmidört yaşındaydı. Hepimiz iyi ailelere mensup delikanlılardık. 'İyi aile', bu, daha o zamanlar bile sağlam bir kavramdı. Deniz subayları, köklü burjuva ailelerinin oğulları – orada toplanmış, en soğukkanlı biçimde bir cinayet üzerine konuşuyorlardı; bir tane de değil bir dizi cinayet üzerine konuşuyorlardı, gerçekten de korkunç bir olaydı."

Plaas hafifçe güldü.

"Ille, o aklını 'sorunlar'la bozmuştu! İşin kuramını oluşturmuştu: 'Suç'u üzerimize almalıydık, ancak o zaman cinayet bizim için dayanılabilir bir şey olabilirdi."

"Yanılıyorsun: Cinayetin sıradanlığını kendi kendimize itiraf etmemizi istiyordum, 'suç'la kastettiğim buydu. Kendi kendimizi hiçbir biçimde kandırmamalıydık, cinayeti politik bir eylem olarak 'mazur göstermek' suretiyle 'kurbanımız'ın değerini küçültmemeliydik. Bilinçli olarak suçlu olduğumuzu kabul etmeliydik, suçu tümüyle üzerimize almalıydık. Birçokları düşman tarafından öldürülmüştü. Ölüm ya da ceza, her neyse, buna katlanmak kolaydı. Hepimiz bu yolda öleceğimizi hesaplıyorduk zaten, ama suçumuzu için için kabul etmek bizi değil, eylemin kendisini haklı çıkarmalıydı."

"Yani yine de özür söz konusu... ah Ernst!"

"Evet, Kern de böyle derdi: 'Bunlar boş sözler, bunlarla bir yere varamayız.' Gerçekten de, daha sonraları, yargıcın karşısına çıktığımda ya da sonra hapishanede, bu anlamıyla 'suçum'dan söz ettiğimde ortaya çıkan tek sonuç, yargıcın ya da hapishane müdürünün üzgün bir mahcubiyete bürünmeleri olmuştu, en çok da hapishane rahibinde gözlemlemişimdir bu durumu. Ne yapacaklarını bilememişler, yaptığım bütün açıklamaları, kolay yoldan sempati toplamak ve çıkar sağlamak amacıyla başvurduğum sıradan bir hile olarak değerlendirdiklerini belli etmişlerdi."

Ben, "Erwin Kern!" dedim, "aramızda, olayı içinde çözmüş olan, her şeyi açık seçik gören tek kişi oydu. Bu da ona koşulsuz bir üstünlük ve otorite sağlıyordu. Rathenau'nun yazılarına nasıl saldırdığımızı hatırlıyor musun? 'Yürekli ve Korkak İnsan' kuramını aramızda nasıl tartıştığımızı hatırlıyor musun?

Konuştukça daha çok etkileniyorduk. Sonunda Kern: Kesin şunu artık, bu bizi yumuşatmaktan başka bir işe yaramıyor, demişti."

Plaas, "Rathenau faşistin tekiydi," dedi.

"Aman, aman!"

"Evet öyleydi! Şimdi onun yazdığı kitapları baştan oku bakalım! Onun savaşın sonuna doğru geliştirdiği 'Levée en masse'[49] kuramını kastetmiyorum; ekonomiye ve siyasete yaklaşım biçimini de kastetmiyorum; şu cesaret ve korku kuramının kendisini kastediyorum. Bu kuramda, psikolojiden yola çıkarak, yeni ahlakın kuramını bütün yönleriyle oluşturur. Tabii ki 'iyi' ile 'kötü'yü birbirinden ayırır – bundan sonra attığı ilk adım ise son derece moderndir. Bundan sonraki ilk adım 'Gelişim İnsanı'na ve 'Uyum İnsanı'na temellenen yeni Amerikan kuramıdır; ilerleme düşüncesinin bakış açısı itibariyle, birincisine tümüyle 'iyi' gözüyle bakılması gerekirken, ikincisi 'kötü' olarak değerlendirilmelidir. Devlet düzeninin bakış açısı itibariyle ise, atılan bir sonraki adım şu cümleden oluşur: 'Hukuk, halka yararı olan şeydir'. Yeni bir ahlak anlayışını yerleştirme girişimi boyunca çizilmiş bir doğrudur bu; ve bu ahlak anlayışı Bolşevik bir ahlak anlayışı değilse, o zaman faşist bir ahlak anlayışıdır."

Ben, "Gerçek şu ki Rathenau, yandaşları arasında oldukça kuşkucu biçimde eleştirildi – tabii herhangi bir biçimde 'yandaşları'ndan söz etmek mümkünse," dedim, "hapisten çıktığımda, 1928'de, Berlin'de seni gördükten sonra Plaas, Kiel'e gittim. Kiel Üniversitesi'nde devletler hukuku dersleri veren ve zamanında Versailles delegasyonunun da üyesi olan Profesör Walter Schücking bir rastlantı sonucunda benim Kiel'e geldiğimi ve ne durumda olduğumu öğrenmiş. Bana bir kart gönderdi, kendisini ziyaret etmem için bir davetti bu. Gittim. Beni harika bir kütüphanede kabul etti, kitaplarının arasındaydı, dev gibi bedeniyle çok iriyarı bir adamdı, koskocaman gözleri vardı. Beni içten bir sevecenlikle selamladı. Başlangıç-

49 Levée en masse: Askerliğini yapmış ya da yapmamış, eli silah tutan bütün erkeklerin ülke savunması için celbi. (Ç.N.)

ta güvensizdim, acaba benden ne istiyor diye düşünüyordum. Benim durumumu duyduğunu; böyle bir durumda olan herkese yapacağı gibi, elinden geldiğince bana da yardım etmeyi görev saydığını söyledi. Ona hemen Rathenau meselesindeki konumumu söylemenin dürüstçe olacağını düşündüm. Bu durumda benim için yalnızca iki seçenek vardı: bu adamın ve katıldığım olayın üstesinden gelmek, insani seçenek ve kinik seçenek. Ben ikincisini seçmiştim, çünkü birincisini kimse üzerine almazdı. O zaman şaşkınlıklar içinde, Rathenau'nun arkadaşı olmadığını söyledi bana. Kendisinin sarsılmaz bir pasifist olduğunu, Rathenau'nun ise bunun tam tersi görüşte olduğunu belirtti. Ondan sonra –hem de en küçük bir kırgınlık belirtisi göstermeksizin– kendisini Rathenau'dan ayıran şeyin onun 'Levée en masse' çağrısı olduğu kadar; savaş bakanlığının hammadde bölümüne ön ayak olan kişi olarak gösterdiği tutumu; özellikle savaş sırasında Belçikalı işçilerin Alman silahlanma endüstrisinde çalışmaya zorlanmaları sorunu karşısındaki tutumu; savaştan sonra tutarlı bir sosyal politika oluşturma çabaları sırasındaki belirsiz tutumu ve barışçı örgütlerin çalışmaları için tek bir kuruş bile yardım yapmayı reddetmesi olduğunu anlattı. Rathenau'yu Schücking'in önünde savunmak zorunda kalmam gibi grotesk bir durum çıktı ortaya. Rapallo'dan söz ettik, Rathenau'nun o zamanlar Cenevre Konferansı'nda ve Rapallo Sözleşmesi kanalıyla kapıları ardına kadar açmak istediği Bolşevizm olasılığından söz edince, Schücking dehşete kapıldı. Ona, Rathenau'nun o zamanlar Ruslara karşı yürüttüğü siyasete zaten kuşkuyla yaklaşmış olduğumuzu; yapılan antlaşmanın aslında Batılı müttefikleri, Rathenau'nun Erfüllungspolitik yanlısı önerilerini kabullenmekte daha uysal hale getirmek için şaşırtmak amacını taşıdığını düşündüğümüzü söyledim; tıpkı, sanıyorum ki, daha sonra gerçekten de olduğu gibi. Profesör Schücking'e, kendisinin adının da listede yer aldığını, ama bir-iki kararsızlıktan sonra listeden çıkarıldığını söylemem gerekip gerekmediğinden emin değildim. Ancak sonra bunu kendisine söyleyecek kadar kaba davrandım. O zaman beni çok sarsan bir şey söyledi: 'O halde, keşke Rathenau yerine ben öldürülsey-

mişim.' Profesör, mesleğimi yapıp yapmayacağımdan emin olmadığımı öğrenince ve ben onun sahip olduğu kitap hazinesine hayran kaldığımı ifade edince, beni kütüphaneci olarak işe alabileceğini söyledikten sonra görüşmemiz sona erdi. İlk anda heyecanlandım ve teşekkür ettim, ama önerisini reddettim. Yıllarca süren hapislikten sonra kitapların arasına gömülmek değil, 'yaşamın içine' dalmak istiyordum. Daha sonraları, önerisini kabul etseydim acaba benim için daha mı iyi olurdu diye çok düşünmüşümdür."

Plaas, "O dönemin Alman Şansölyesi Wirth'in de adı listedeydi ve bir-iki kararsızlıktan sonra listeden çıkarılmıştı," dedi, "Bunu bir biçimde öğrenmiş olmalı. Davanın son günlerinde, cinayette kullanılan arabayı süren büyük Techow'un suçun işlenmesine yardım sağlayan kişi mi yoksa suç ortağı mı olduğu sorusu gündeme geldiği sırada –suç ortağı olduğuna karar verilseydi ölüm cezasına çarptırılacaktı– Wirth birdenbire Reich Meclisi'nde kendisine karşı da bir suikast planlandığını açıklamıştı. Ama bunu, sanki tehlike ansızın ortaya çıkmış gibi ifade etmişti, bu yüzden etkisi büyük oldu. Tek darbede Techow'un şansı sıfıra inmişti. Mahkeme kararı açıklandıktan bir gün sonra haber tekzip edildi. Techow yalnızca suça yataklık etmekten hüküm giydi ve onbeş yıl hapse mahkûm edildi."

"Techow tabii ki suç ortağıydı," dedim, "eyleme ne kadar hevesli olduğumuz düşünülürse, hepimiz suç ortağıydık – sen hariç belki, Plaas, seni masum sır ortağı seni!"

"Sen o küstahlığın yüzünden o kadar büyük bir cezaya çarptırıldın! Hukuki açıdan, aleyhine getirilen kanıtlar oldukça zayıftı! Ama sen çeneni gerektiği yerde tutamadın. Çok küstahtı, Ille! Siyasi yargıçların arasında oturan, emekli Alman Şansölyesi yaşlı Fehrenbach –mahkemede altı siyasi mahkeme üyesi ve başkanın dışında yalnızca iki tane hukukçu vardı, ayrıca Fehrenbach'ın adı da listedeydi, ama onun haberi yoktu, neyse, işte o yaşlı beyefendi, sıkıcı duruşma sırasında sık sık şekerleme yapıyor ya da gazete okuyordu. Zaman zaman ortam gerginleştiğinde ise kalemiyle kafasını kaşıyordu. Bunu bir kez daha yaptığını görünce, davalılara ayrı-

lan bölümde, yanımda oturmakta olan Ernst'e alçak sesle şöyle dedim: 'Fehrenbach saçlarını yıkadığında masmavi bir su akacak.' Mahkeme Başkanı olan senato başkanı Dr. Hagens, duruşma sırasında aramızda konuşmamamız konusunda daha önce de birkaç kez uyarmıştı. Yine konuştuğumuzu görünce: 'Davalılar yine sohbet etmeye başladılar! Neler konuşuyorsunuz bakalım?' dedi. Bunun üzerine Ernst ayağa kalktı ve 'Emekli Alman Şansölyesi Fehrenbach Beyefendi'nin, davalılar için ölüm kalım meselesi olan bir duruşma sırasında gazete okuduğunu fark etme cüretini göstermiş bulunmaktayım,' dedi. Şimdi bir de tutmuş, mahkemenin kendisinden kuşku duymuş olmasına şaşırıyor."

Ben, "Ama Fehrenbach suçüstü yakalanmış bir ilkokul öğrencisi gibi gazeteyi saklamıştı!" dedim, "aslında benim 'vakam' hukuki açıdan çok karmaşıktı. Tabii ki hukuksal işleyişin bütününden haberimiz yoktu; dava bir tiyatro gösterisi gibi seyrediyordu; anlamlarını kesinlikle kavrayamadığımız şeyler ve ayrıntılar söz konusuydu. Yalnızca, cinayette kullanılacak arabayı sürecek olan adamı bulmak üzere Hamburg'a gitmiş olduğumu kanıtlayabilmişlerdi, adamın adı Waldemar Niedrig'ti, daha sonra hapisteyken öldü. Ama Kern bu arada, daha çok güvendiği Techow'u bulmuştu bile, bunun üzerine Niedrig'i geri göndermişti. İddianameye göre, bu tam anlamıyla suçun işlenmesine yardımcı olmak demekti. Aslında von Tillessen'in avukatı olan, ama benim avukatlığımı da oldukça benimsemiş olan Dr. Luetgebrune, benim sorgumdan hemen sonra buna itiraz etmişti; ben ilk sırada sorgulanıyordum, çünkü eylemin hazırlık aşamasında başından sonuna kadar bulunmuş tek kişi bendim; bu da, yargıçları yalnızca kanıtlanmış suçun gerektirdiğinden çok daha yüksek bir cezaya çarptırılmam konusunda harekete geçirmiş olmalıydı. Beyaz keçi sakalı, siyah ipekten cübbesi ve beyaz kravatıyla Luetgebrune pırıl pırıl gözüküyor, şoför Niedrig'in olaya dahil bile edilmediğini söyleyip duruyordu. Savcı Ebermayer, Bavyera aksanıyla konuşan boğuk sesiyle, bir düşük olayıyla ilgili alınmış bir Reich Mahkemesi kararını emsal gösterdi. Bir genç kız düşük yapmıştı, eşi ona bu amaçla bir kerpeten vermiş,

ama genç kız bu kerpeteni kullanmamıştı. Ama buna rağmen genç kızın eşi suçun işlenmesine yardımcı olmaktan hüküm giymişti, çünkü davranışı genç kızın eylem isteğini güçlendirmişti, bu da 'fiziksel destek'ten sayılıyor ve yardım olarak değerlendirilmesi gerekiyordu. Daha sonraları da birçok kez başıma geldiği gibi, bu gibi sorunlar karşısında büyük tepkiler gösteren Luetgebrune, derhal ve hiç düşünmeden Reich Mahkemesi'nin aldığı bu karar hakkında yapılmış bir yoruma işaret etti. Bu yoruma göre, genç kız kerpeteni kullanmayı kesinlikle reddetmişse, olayın rengi tamamen değişirdi! Savcı, şövalyelere yakışır bir jest yaparak, bunu kabullendi; bense artık başıma kötü bir şey gelemez düşüncesiyle sevinç içinde orada oturuyordum. Duruşma devam etti, hem de günler boyunca. Sonunda kanıtların toplanması bittiğinde Hagens, sorusu olan var mı, diye sordu. İşte o zaman savcı, bir kez davalı Salomon'un öne çıkmasını rica etti. Bunun nedenini hiç anlamamıştım ve öne çıktım. Savcı, 'dostluk' kavramı hakkında benim ağzımdan bilgi edinmek istediğini söyledi – acaba benim görüşüme göre 'dost' denilen şey neydi? 'Dost, insanın kayıtsız şartsız güvenebileceği insana denir,' diye cevap vermekten başka hiçbir şey gelmedi aklıma. 'Öyle mi,' dedi savcı, 'peki Kern, sizin bu dostluk anlayışınızı biliyor muydu?' Bunun üzerine ben hiç düşünmeden, 'Tabii ki biliyordu,' dedim. 'Tabii ki!' dedi savcı, 'böylece eyleme, fiziksel destek verilmiş olmaktadır.' Durumdan hoşnut bir biçimde yerine oturdu. Ben de 22 Ekim 1922 tarihinde beş yıl hapse ve beş yıl medeni haklarımdan mahrum bırakılmaya mahkûm edildim."

Plaas, "Ebermayer müthişti!" dedi, "Dr. Luetgebrune'den sonra davanın gerçekten de biricik büyük hukukçusu oydu. Savunma makamını, birkaç cümleyle perişan etmiş, paramparça yapmıştı – olağanüstüydü!"

"Evet," dedim, "Ille, bu var ya bu, savcının konuşması sırasında beni çok sinirlendirmişti. Sürekli olarak 'uyuz herif – uyuz herif' deyip duruyor ve Ebermayer'in gözünün tam benim üstümde olduğu her cümlede beni çimdikliyordu."

"Ya sen? Bütün duruşma boyunca parmaklarını çıtırdatarak beni deli etmiştin!"

"Haylaz oğlan çocuklarından hiç farkımız yoktu doğrusu! Duruşmaların başlarında dilini yutmuş sokak çocukları gibiydik; ancak zaman ilerledikçe, duruşmanın korkunç sıkıcılığı bizi boğmaya başlayınca, birdenbire bizim de konuşma hakkımız olduğunu anlayınca çenemiz düştü ve küstahlaştık. Duruşmalar, yalnızca olaylarla, olgularla uğraştığı sürece gayri insani seyrediyordu. Ama sonra, Rathenau'nun vurulduğu arabaya, silah sesleri kesildikten hemen sonra binen hastabakıcının sorgulandığı an geldi çattı. Bu hastabakıcı –zayıf, orta yaşını geçmiş, solgun bir kadındı– rastlantıyla olay yerinin yakınında bulunuyordu. Cinayette kullanılan arabaya dönüp de bakmamıştı bile, bu nedenle de suçlama açısından pek işe yarayan bir tanık değildi. Orada bulunan bir insanın yardıma ihtiyacı olduğunu anlamıştı, o kadar. Alçak ve hiç değişmeyen bir sesle ifade verdi. Ve yalnızca, 'Ölmekte olan adam konuşacak durumda değildi, son bir kez bana baktı, hepsi bu,' dedi."

Ben bir süre sonra, "Sonra sıra Rathenau'nun annesinin mektubuna geldi," diye anlatmaya başladım. "AEG hangarlarını ve galiba Lehrter İstasyonu'nun yakınındaki yönetim binasını da inşa eden mimar Peter Behrens, Techow'un dayısıydı. Behrens ve kızkardeşi doğaldır ki, Rathenau'yla çok iyi arkadaştılar. Mahkeme Başkanı Hagens, duruşmanın ortasında, Rathenau'nun annesinin Techow'un annesine yazmış olduğu bir mektubu okudu. Mektup şöyle başlıyordu: 'Bütün annelerin en zavallısına' – ve aşağı yukarı şöyle devam ediyordu: '... Eğer oğlunuz, oğulların en soylusu olan oğlumu tanımış olsaydı, silahı ona değil kendine yöneltirdi...' Sonra da öteki anneyi avutmaya başlıyordu: 'Oğlunuz dünyevi yargıçlar önünde suçunu kabul edecek ve ilahi yargıç önünde nedamet getirecek olursa...', Hagens'in mektubu okumasının nedeni de bu olsa gerekti. Rathenau'nun annesinin insani açıdan böylesine soylu bir biçimde yazılmış olan mektubu, hepimizin utancımızdan yerin dibine geçmemize yol açmıştı."

"Evet", dedi Plaas, "Techow önümde oturuyordu. Eğildim ve 'Techow, bu mektup da nereden çıktı böyle?' diye sordum. Techow başını hafifçe çevirdi, 'Evet, bu, doğru; ama mektup daha annemin eline geçmeden *Vossische Zeitung*'da

[Voss'un Gazetesi] yayınlanmış bile,' dedi. Duruşmaya öğle arası verilip mahkeme binasının içindeki bekleme hücrelerine götürüldüğümüzde, bunu mahkemede söylemesi için Techow'a baskı yapmaya başladım. Ama Techow, polisin mektubu ele geçirdiğini ve basına sızdırdığını ileri sürüyordu. Yani mektup siyasi amaçlara alet edilmişti. Duruşmada kullanabileceğimiz bir kozdu bu. Ancak Techow güldü ve 'Ne yani, biz bölgede istediğimiz gibi cinayetler işleyeceğiz, sonra da polis bize karşı giriştiği savaşımda kuralların biraz dışına çıktı diye güya sinirleneceğiz, öyle mi?' dedi. Haklıydı tabii ki."

"Techow'un bu noktada tümüyle haklı olup olmadığını bilmiyorum! Aslında davanın bütünü kuraldışıydı. Cumhuriyet'in korunması yasası, ancak Rathenau cinayetinden sonra yürürlüğe konmuştu; yani bizler, cürüm sırasında henüz yürürlükte olmayan bir yasa uyarınca yargılanıyorduk. Kendisine duyduğun hayranlığı doğrusu paylaşamayacağım savcı için olay çok basitti: Ona göre yasa, Reich Meclisi'nde anayasa değişikliği için yeterli olan üçte iki çoğunluğun oylarıyla yürürlüğe konmuştu. Mahkemenin kendisi, bizim olağan ceza yasasına göre cezalandırılacağımızı temin etse de, uygulamada davalının iki önemli avantajı elimizden alınmıştı bile: Temyiz hakkımız yoktu ve ilgili yargıçlar tarafından yargılanmıyorduk. Bizim durumumuzda bunun çok fazla önemi olmasa gerekti. Ama bu, emsal teşkil eden bir davaydı, Alman hukuk tarihinde ilk kez olarak şu ilkeden yola çıkılıyordu: Nulla poena sine lege.[50] Bunun sonuçları kötü oldu; bu sonuçlardan biri de örneğin lex Lubbe'nin[51] çıkarılmış olmasıydı. 1933 yılındaki Reichstag yangını davasında nasyonal sosyalist yasama erki, Cumhuriyet'i koruma yasasının Rathenau davasındaki seyrini emsal göstermiş, Lubbe yürürlükte olan ceza yasasına karşın, kundakçılıktan suçlu bulunarak idam edilmişti. Kurulan özel mahkemelerin düzenlemeleri de genel olarak aynı temele dayandırılmıştır zaten. O zamanlar, bizim davamızda siyasete temellenen mahkemelerin o korkunç ve her bi-

50 Nulla poena sine lege: Yasasız ceza olmaz. (Ç.N.)
51 lex Lubbe: Lubbe Yasası. (Ç.N.)

çimde kötü yapısı oluşmuştu; bu, Weimar Cumhuriyeti'nin bir icadıydı."

"Olsun! Bizlerin, özellikle de bizlerin, davadan yakınması çok anlamsız olurdu! Aslına bakarsan, bize haksızlık yapıldığı filan yoktu! Hakkımızda verilen kararları, Weimar Devleti'nin zayıflıklarının göstergesi olarak algılamıştık; hepimiz daha ağır cezalara çarptırılmayı göze almıştık. Nasyonal sosyalist devletin düşmanlarına neler yaptığını düşündüğümde..."

"Çünkü bizlerin davasına namuslu, meslekten yargıçlar bakıyordu da ondan. Jüriden oluşan mahkemelerden yana değilimdir. Siyasi açıdan coşkulu dönemlerde jüriler her zaman, parti demektir. Yaşlı Fehrenbach'ın mesleği avukatlıktı; daha sonra öğrendiğime göre Leipzig'teki karar tartışmaları sırasında, ceketinin etekleri uçuşarak sağa sola koşturmuş ve: İdam... İdam! diye bağırıp durmuş. Yargıçlar, yaşlı beyefendiyi sakinleştirmek için çok çabalamış, istediği şeyin hukuk açısından olanaksız olduğuna dikkat çekmişler. Yaşlı senato başkanı Hagens ne kadar da mükemmel bir insandı! Duruşma boyunca sesini hiç yükseltmemiş, bir kere olsun konu dışına çıkmamıştı – biz hariç. Sonra Hagens altın çerçeveli gözlüklerini düzeltmiş, bize sanki dünyayı anlamakta artık güçlük çekiyormuşçasına kaygıyla bakmıştı! Bizim davamız biter bitmez emekliliğini istemişti; Reich mahkemesinin politize edilmesine başından itibaren karşıydı; Cumhuriyet'in korunması amacıyla kurulan Yüksek Mahkeme'nin, daha sonra özellikle komünistlere yönelen uygulamalarıyla başa çıkamamıştı. Hagens ondan kısa bir süre sonra öldü – bildiğim kadarıyla bizleri yargılayan yargıçlardan yalnızca van Calcer ve Dr. Curtius hayattalar; Ebermayer de ardında, hayattayken taşıdığı önemle karşılaştırılamayacak kadar zayıf bir anı kitabı bırakarak öldü. Hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra bir toplulukta, Rathenau Davası'nda yer alan, meslekten hukukçu mahkeme üyelerinden biriyle karşılaştım; mahkemede iki meslekten hukukçunun yanı sıra altı siyasi mahkeme üyesi bulunuyordu. Beklenmedik bir anda o Reich Mahkemesi üyesiyle tanıştırılıverdim, birbirimizi hemen hatırladık, derhal bir köşeye çekildik ve olayı enine boyuna bir kez daha konuştuk. Benim hak-

kımda verilen kararın daha da sertleştirilmesi için baskı yapan kişinin bizzat kendisi olduğunu açıkladı. O zamanki tahminlerinin aslında doğru olduğunu itiraf ettim kendisine, yani aslında kanıtlanandan çok daha fazlasının söz konusu olduğunu itiraf ettim; karşılıklı şişeler dolusu Mosel şarabı içtik. Sabaha karşı senli benli olmuştuk, onu evine götürüp yatağına yatırdım."

Hepimiz güldük.

Ben, "Sonra şu Asliye Mahkemesi Müdürü Cramer var, hani şu Gießen'deki davanın başkanı olan adam!" dedim.

"Gießen Feme Davası!" dedi Plaas, "her şey nasıl da birbiriyle bağlantılı! Olay gerçekten de, sürekli kötülük üreten kötü niyetli eylemin laneti gibi. Baralong Olayı, kötü niyetli eylemin kendisiydi işte. İlk İngiliz denizaltı tuzağı 'Baralong' o zamanlar bir Alman denizaltısını batırdığına göre, İngiliz hastane gemisi 'Landovry Castle' da bir denizaltı tuzağı olmalıydı, diye düşündü U 27'nin deniz yüzbaşısı Patzig ve hastane gemisini batırdı. Bunun üzerine İngiltere'de savaş suçluları listesine alındı; ancak kendisi gittiği bir seferden geri dönmeyince, Reich Mahkemesi'nde, onun nöbetçi subayları olan Boldt ve Ditmar yargılandılar. Onları hapishaneden zorla kaçırdık; şoförümüz Wagner bize şantaj yapmaya kalkıştı; böylece bütün eylem hazırlıklarını tehlikeye soktuğu için de onun öldürülmesine karar verildi."

Ben, "Olayın beş yıl sonra ortaya çıkması benim için sarsıcı bir darbe oldu," dedim, "hapiste geçirdiğim onca zaman içinde, açıklığa kavuşmamış şeyler içinde en çok bu olay aklımı kurcalıyordu. Bu arada sürekli olarak, orada aslında hiçbir şeyin olmadığını kendi kendime açıklamaya çalışıyordum. Wagner'in hâlâ yaşadığını düşünüyordum; onu canlı olarak bırakmıştım ve bunun doğru olmadığını algılamak istemiyordum. Striegau'daki hapishane müdürüm, yaşlı, şişman Dronsch kendiliğinden benim adıma bir af dilekçesi vermişti; mahkûmun iyi halinin görülmesi durumunda, cezanın dörtte üçü çekildikten sonra verilebilen dörtte üç af dilekçesi deniyordu bu dilekçeye. Ancak ben kesinlikle iyi hal ve gidiş göstermemiştim. 25 yıllık hapishane müdürlüğü sırasında gördü-

ğü 'en dikkafalı mahkûm' olduğumu söylemişti Dronsch bir keresinde. Ama kendi adıma bir af dilekçesi vermeyi reddettiğim için, bunu benim yerime kendisi yapmıştı. 1927 yılından beri hapisteydim ve her an serbest bırakılmayı bekliyordum. Ve işte o anda olan oldu. O anda hikâye ortaya çıktı: Wagner'in öldürülmesi nedeniyle dava açılmıştı! Butzbach'taki hapishaneye nakledildim; oraya gider gitmez, beni korkunç biçimde köşeye sıkıştıran Asliye Mahkeme Müdürü Keller tarafından 14 saat süreyle sorgulandım. Geçen onca yıl içinde kendimi dış dünyaya tümüyle kapattığım için, verilen ifadeler konusunda hiçbir fikrim yoktu. Böylesinin daha güvenli olacağını düşünmüştüm; sonunda kendi ifademi yazdırdım. Verdiğim ifade ancak birkaç sayfa tutuyordu, ama tutanakta kendi ifademle gerçekten söylediklerimin dışında başka bir şeyin yer almasını istemiyordum. Keller zevkten neredeyse zil takıp oynayacak durumdaydı; ortada gerçek bir itiraf vardı. Daha sonra Gießen'e, Asliye Mahkemesi'nin hapishanesine getirildim. Bu hapishanede benden başka mahkûmun olmadığı zamanlar olurdu, o zaman hapishane müdürü beni kendi mutfağından beslerdi. Karısı harika yemekler pişirirdi. Ama bir kere olsun yumurtalı bir biftek, yanında da kızarmış patatesle bolca soğan pişirmesini sağlayamamıştım. Beş yıl boyunca bunun rüyasını gördüm durdum: yumurtalı bir biftek, yanında da kızarmış patatesle bolca soğan! Müdür kaygı dolu bir sesle, bu yemeğin altından kalkamayacağını, maaşının bunun için yeterli olmadığını söylerdi bana. Gießen'deki günlerim sakin geçiyordu, yalnızca savunma yapmam gerektiği düşüncesi canımı sıkıyordu, o kadar. Hemen Dr. Luetgebrune'ye bir mektup yazdım, o da derhal bir telgraf çekip savunmamı üstleneceğini bildirdi. Ama zaman hızla akıp geçiyor, avukattan başkaca hiçbir haber gelmiyordu. Bu arada dosyalar dağ gibi üst üste yığılmış, sayfalar dolusu bir iddianame hazırlanmıştı; iddianamenin küçük, kalın bir kitaptan farkı yoktu; mahkemeye yüzyirmi tanık çağrılmıştı, ama Luetgebrune gelmiyordu. Esas duruşmadan önceki günlerde de gelmedi. Duruşma günü hücremde bir aşağı bir yukarı yürüyordum, tamamen çaresiz durumdaydım. Akşam müdür hücreme geldi, beni

avutmaya çalıştı; mahkemenin tayin edeceği bir avukatı kabul edebilir ya da öteki davalıların avukatlarından birinin beni de savunmasını sağlayabilirdim. Ama bana göre artık çok geçti, ayrıca bütün umudumu Luetgebrune'ye bağlamıştım. Ayak seslerini duyduğumda yatağa girmiştim bile, hücremin kapısı açıldı, karşımda Luetgebrune duruyordu. İçeri girdi, üzerinde deve tüyünden açık renk bir palto, elinde de kocaman, harika bir evrak çantası vardı, çok iyi görünüyordu ve mis gibi iyi marka puro kokuyordu; fırladığım gibi boynuna sarıldım. Benim coşkum onu çok güldürdü; dosyaların dağ gibi üst üste yığıldığını söylediğimde, sanki tek bir el hareketiyle o dağı yıkıverdi. 'Hafızanıza güveniyorum,' dedi, 'hâlâ beş yıl öncesinde olduğu kadar güçlü mü?' Bunu bilmiyor ama en azından öyle olduğunu umut ediyordum. 'Şimdi bana, soruşturma yargıcının karşısında ne ifade verdiğinizi ayrıntısıyla anlatın bakalım,' dedi, 'yalnızca onu anlatın, ne fazlasını, ne de eksiğini.' Hücrede bir aşağı bir yukarı yürüyerek dikkatimi toplamaya çalıştım, bunun için o kadar çok çaba harcadım ki, ter içinde kaldım. Luetgebrune yatağımın üzerinde oturuyor ve dinliyordu. Anlatmayı bitirdiğimde: 'Burada öne çıkan yedi husus var!' dedi. Herhangi bir not almadığı halde sözünü ettiği hususları tek tek açıklamaya başladı; her birinde mahkeme başkanının bana şunları ve bunları soracağını belirterek, bu sorulara ne tür cevaplar vermeyi düşündüğümü sordu. Vermeyi düşündüğüm cevapları dikkatlice düzeltiyordu. Yedi hususu da gözden geçirdikten sonra yerinden kalktı ve bütün davayı benim ifademe temellendireceğini açıkladı. Bana iyi geceler diledi ve gitti. Yanımda yalnızca yarım saat kalmıştı.

Ertesi gün mahkemeye ilk sırada çıkarıldım, her şey yolunda gitmişti. İfademde sıra o yedi hususun birine geldiği anda, Cramer sözümü kesiyor ve Luetgebrune'nin bir gün önce söylediği şeyin tıpatıp aynısını soruyordu. Avukatım, Almanya'nın en iyi avukatıydı. Duruşma hızlı ve pürüzsüz geçmişti; Cramer tüm engellere rağmen, tanıkların birbiriyle çelişen yüzlerce ifadesi arasından önemli olanı bulup çıkararak ve konudan asla uzaklaşmayarak duruşmanın iyi geçmesini sağlamıştı. Bu, o kadar kolay bir iş değildi; siyasi davalarda

tanıkların ifadeleri hemen hemen her zaman yanıltıcıdır, duygusallıkların, sempatilerin ya da antipatilerin etkisi altındadır. En sevdiği içki benim gibi Porter[52] ya da Pilsener'le birlikte içilen şampanya olan Luetgebrune bir keresinde bana, bir tanığın yalan yere yemin ettiğini her keşfedişinde boğazında bir kuruluk hissettiğini, aslında olmayan bir köpüğü silmek istercesine farkında olmadan elini bıyığına götürdüğünü itiraf etmişti. Gießen Davası, Luetgebrune için bir tür jübileydi, savunma yaptığı ellinci siyasi davaydı bu dava; ve tanıklar arka arkaya dinlendiği sırada, eli sürekli bıyığındaydı."

Plaas güldü: "O zamanlar tanık olarak yalan yere yemin edip etmediğimi bilmiyorum, ama seni onların elinden kurtarmak için bunu hiç düşünmeden yapacağımı biliyorum."

Ben, "Çok teşekkür ederim!" dedim, "Umarım bundan sonra da bu duruma düşmezsin! Ama o zamanlar, hepinizin, bütün eski arkadaşlarımın, kara giysiler, beyaz kolalı yakalarla içeri girdiğini gördüğümde gerçekten şok geçirmiştim ve ben davalı sandalyesinde üzerimde kahverengi mahkûm elbisesiyle oturuyordum. Senin üzerinde bir frak vardı ve büyük mağazalardaki reyon şeflerine benziyordun."

"Cramer," dedi Plaas, "beni müthiş hırpalaşmıştı."

"Haklıydı," dedim, "Ille, Plaas benim iyiliğim için çalışıyordu ve benim ne kadar mükemmel bir insan olduğuma, tamamen masum olduğuma ve esin perilerinden başka hiçbir şeyle ilgilenmediğime ilişkin bir nutuk atmaya başladı. Kendimi tam bir budala gibi hissediyordum. Benim yalnızca Rainer Maria Rilke'yle ve Stefan George'yle ilgilendiğimi söylerken ne demek istemiştin sahi?"

Plaas güldü: "Ben ifade verirken, Cramer eliyle durmadan kapı çalar gibi kürsüye vuruyor ve 'Sadede gelin! Soruma cevap verin! Sanığın temizlemeniz için size verdiği paltosunun üzerindeki kan lekelerini fark ettiniz mi, etmediniz mi?' diyordu. Bunun üzerine ben yine Stefan George'den itibaren anlatmaya başlıyordum. Ayrıca yalan da değildi, sen ondan alıntılar yapardın hep, öyle değil mi!"

52 Porter: Bir tür sert İngiliz birası. (Ç.N.)

Ben, "Başsavcının kar gibi bembeyaz saçları vardı, adı Weidemann'dı, ağzına tam oturmayan takma dişlerinden çok sıkıntı çekiyor ve su katılmamış Hessen şivesiyle konuşuyordu," dedim, "konuşması sırasında senin ifadene değinmiş ve kelimesi kelimesine şunları söylemişti: 'Bu İştefan Corc'un kim olduğunu bilmiyodum, onun kitaplarını getirtmiş idim, bana kalırsa bu İştefan Corc, hayalperestten başka bir şey değildir.' Benim için bu savcı, altın değerindeydi. Kimse onu ciddiye almıyordu. Ama ciddiye alınması gereken biriydi. En can alıcı noktaya çok iyi hazırlanmıştı. İfademdeki esas noktayı çok iyi anlamıştı, hem de kendisinden fazlasıyla akıllı olan soruşturma yargıcından çok daha iyi anlamıştı; Weidemann önce savunmanın tüm mekanizmasının işlemesine izin verdi; derken sıra tanık Wagner'e geldi, Wagner'in kendisine, kurbana yani. Saklanmış, dava görülmeye başladığında varlığından kimseleri haberdar etmemişti; ancak uzun araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmış ve polis onu tutuklamak zorunda kalmıştı. İşte şimdi mahkemedeydi, davanın temel taşı, hatta davanın bizzat kendisiydi. Benim savunmam doğaldır ki anayasanın 46. maddesine dayandırılmıştı, bu madde, girişimden vazgeçme konusunu kapsıyordu. Aslında Kern ve ben Wagner'i öldürmeyi amaçlıyorduk. Bunun yadsınacak bir tarafı yoktu, Keller'in önünde de açıkça kabul etmiştim. Öldürme olayının gerçekleştirilmemiş olması, Kern'in ifade ettiği gibi, başarısızlıktan başka bir şeye dayanmıyordu. Kern korkmuştu; Nauheim Kaplıcaları'nın kür parkının içinde, gecenin sessizliğini delip geçecek bir kurşun sesi herkesi ayağa kaldıracaktı; bunun üzerine, bana ateş etmememi söylemişti, benim cebimde bir tabanca bulunuyordu; kendisinde ise kurşun topuzlu bir sopa vardı. Ama Wagner'in de yanında böyle bir nesne bulunuyordu; aralarında korkunç, iğrenç bir dövüş başladı, bu dövüşün sonunda Wagner parkın gölüne düştü. Ortalıkta kimsecikler yoktu, yalnızca ötelerde bir yerde, gölün karşı tarafında bir ışık görülüyordu. Wagner sudan çıktığında, Kern benden ateş etmemi istedi. Ama ben ateş edemedim. Orada öylece duruyordum, tabanca elimdeydi; Wagner ağlamaya başladı, bir yandan da yalvarıyor ve ondan istediğimiz

her şeyi yapacağına yeminler ediyordu, böylece kendi hayatını kurtarmış oldu. Orada öylece duruyor ve ateş edemiyordum. Oysa kendimi her şeye hazırlamıştım, ama o dakikada içimdeki her şey bana karşı duruyordu işte. Tam da insanı boğan o 'başarısızlık' duygusuyla harekete geçip içimdeki boşluğun üstesinden geleceğim birkaç ay sonraki durumuma ulaşmamıştım henüz. Wagner'e bağırarak bir şeyler söyledim, korkunç ahlaki bir şeylerdi galiba bunlar, örneğin kendi kendini düzeltmesi gerektiği filan gibi; sonra bu sözlerin içerdiği ürkütücü alayın farkına bile varmadan tabancayı cebime soktum ve yürüdüm gittim; Kern'e tirtir titreyen dizlerle yaptıklarımı itiraf ettim. Kern daha sonra beni direnmeme rağmen Rathenau olayına soktu. Ve şimdi, bu olaydan beş yıl sonra, Wagner karşımda duruyordu. Gölün öte tarafında yanmakta olan ışığa doğru sürüne sürüne gitmiş, bu ışık Nauheim su dağıtım tesisinin feneriymiş. Ağzı burnu kan içinde, tesisin bekçisine soyguncuların saldırısına uğradığını anlatmış. Adam onu hastaneye götürmüş ve polise haber vermiş. Polis ertesi sabah ifadesini almaya geldiğinde, Wagner dolaptan doktorun günlük giysilerini çalıp çoktan kaçmışmış bile. İzini kaybettirmiş, korkunç yaralarını bir biçimde iyileştirmiş ve adını değiştirmiş, duruşma sırasında söylediğine göre Weigelt adıyla 'yeni bir yaşama' başlamış. Geçen beş yıl içinde toplumda kendine oldukça iyi bir yer edinmiş, dünya savaşı sırasında pilotluk yapmış, motorlardan ve arabalardan biraz anlar olmuş ve mühendislik bilgisi edinmiş. Polis onu tutukladığında, kendi ifadesine göre, bir sigorta konserninde arabalar üzerine bilirkişi olarak çalışıyormuş. Tutuklanmak onun için ağır bir darbe olmuş; toplum içindeki varlığı şimdi yine kuşkulu bir durum almışmış, çünkü aslında Ditmar'ın, bu 'savaş suçlusu'nun serbest kalmasına katkısı olmuşmuş. Ama Weidemann bu tanığı nasıl konuşturacağını, ondaki bütün engelleri nasıl aşacağını, artık kendisini temize çıkarması gerektiğini ona nasıl anlatacağını çok iyi biliyordu. Ve Wagner'in dili çözüldü. Kin beslediğine ilişkin herhangi bir belirti göstermeksizin her şeyi anlattı. Orada öylece duruyor ve sakin sakin bana bakıyordu, hiç kıpırdamıyordu, o zaman aldığı yara-

larla biraz değişmiş olan yüzü tamamen bana dönüktü. Adli tıp uzmanı daha sonra şöyle sıralamıştı bu yaraları: köprücük kemiğinde kırık, kolda kırık, kafatasındaki kırıklar nedeniyle ağır beyin sarsıntısı; mahkemenin, o âna kadar benim açımdan olabilecek en iyi durumdaki havası, bir anda tümüyle değişmişti. Ve Wagner, girişimden vazgeçmek diye bir şeyin söz konusu olmadığını belirtti. Weidemann'ın onu yönlendirmesine gerek bile kalmamıştı. Wagner kendinden son derece emin bir biçimde, onu öldürmek girişiminden vazgeçtiğimin doğru olduğunu söyledi. Ama buna olay yerinin hemen yakınındaki yolda seyreden bir araba neden olmuştu, ben tam ateş edecekken arabanın farları gözümü almıştı; yani ben kendi verdiğim bir karar sonucunda değil, bir dış etken yüzünden girişimimden vazgeçmiştim. Luetgebrune, soru sorar gözlerle bana baktı. Ona arabadan hiç söz etmemiştim. Galiba o anda, ifademden gerçekten kuşku duymaya başlamıştı. Kurtarılabilecek ne varsa kurtarmaya çalışıyordu. Wagner'i sıkı bir sorguya çekti, ama Wagner sarsılmadı. Böylece benim durumum tam anlamıyla umutsuz bir hal almıştı. Luetgebrune yorgunluktan bitkin bir halde sorgusunu bitirdiğinde Cramer şöyle dedi: 'Tanığa başka sorusu olan var mı?' Weidemann gülümseyerek reddetti; Cramer tam, 'O halde kanıtların toplanması sona ermiştir...' diyecekti ki, ben sözünü kestim, yerimden fırladım, çaresizlik içinde son bir çıkış yolu ararcasına, tanığa bir soru sormak için izin istedim. Mahkeme Başkanı'ndan tanığa, geçirdiği şiddetli beyin sarsıntısı nedeniyle hafıza kaybına uğrayıp uğramadığını sormasını rica ettim. Seyirciler gülmeye başladılar. Luetgebrune kolumu çekiştiriyor, beni yerime oturtmaya çalışıyordu. Weidemann ise kahkahalarla gülüyordu. Cramer bana öfkeli bir bakış fırlattı, ama sonra: 'Tanık, soruyu duydunuz, lütfen soruya cevap veriniz,' dedi. Wagner yüzünü bana döndü ve: 'Hafızam konusunda sanığın kaygılanması için en küçük bir neden yok. Beyin sarsıntısının herhangi bir yan etkisi olmadı,' dedi. Salonda yine gülüşmeler oldu ve Cramer oturmamı işaret etti. Ama ben oturmadım ve: 'Sayın Başkan, lütfen bu, benim için çok önemli, lütfen, tanığa bir kez daha hafıza kaybına uğrayıp uğramadığının sorulmasını rica ediyo-

rum, en azından zaman zaman böyle bir sorunu olup olmadığının sorulmasını rica ediyorum!' dedim. Cramer, yeniden patlak veren kahkahalar arasında: 'Tanık soruya açık seçik cevap verdi. Yerinize oturun!' dedi. Ben oturmadım ve: 'Bu soru iyice düşünüldükten sonra sorulmuş bir sorudur, savunmamın önemli bir parçasıdır. Savunmamı yaparken beni kısıtlamamanızı rica ediyorum!' dedim. Cramer elini masaya vurdu, bütün dava boyunca ilk kez heyecanlandığını görüyordum. Kesin bir biçimde: 'Savunmanızı yaparken kısıtlandığınızdan yakınmaya hakkınız yok, özellikle de sizin hakkınız yok; savunma yapmak için, Tanrı biliyor, her şeyi kullandınız! Yerinize oturun!' dedi. Ama o sırada, bütün bu zaman içinde beni dikkatle izlemiş olan Luetgebrune ayağa kalktı. Çok kibar bir biçimde: 'Müvekkilim sorusuna bu kadar çok önem verdiğine göre, kendisinin bu soruyla belli bir konuyu hedeflediğini sanıyor ve kendi açımdan da sorunun yeniden sorulmasını rica ediyorum. Belki de sanık sorusunu biraz daha ayrıntılı olarak biçimlendirmek ister?' dedi. Cramer, karşı çıkan Weidemann'ı bir el işaretiyle durdurdu. Güçlükle yutkundum ve: 'Tıptan hiç anlamam, ama anladığım bir şey var, o da şu: Şiddetli beyin sarsıntıları, zaman zaman kısmi hafıza kaybına yol açar, öyle ki şahıs belli olayları tam olarak hatırlar, ama herhangi bir ayrıntıda hafıza kaybına uğrar. Bu şahıslar birdenbire bir yeri hatırlayamaz olurlar, ya da örneğin bir adı...!' dedim. Luetgebrune elini omzuma koydu ve kulağıma şöyle fısıldadı: 'Yerine otur!'; kendisi ise mahkeme başkanına gülümseyerek bakmayı sürdürerek ayakta kaldı. Cramer bakışlarını ona dikmişti, sonra birdenbire: 'Ah, sayın tanık, lütfen bir kez daha öne gelir misiniz, buraya, yanıma gelin lütfen! Sayın tanık, ettiğiniz yeminin kutsallığını size bir kez hatırlatmak isterim. Gerçeği söyleyeceğinize yemin ettiniz, yalnızca gerçeği, görünürde önemsiz gibi gözüken konularda bile gerçeği söyleyeceğinize yemin ettiniz. Sanığın biçimlendirdiği anlamda size bir kez daha sormak istiyorum: Zaman zaman unuttuğunuz bazı şeyler oldu mu hiç, örneğin adınızı, ya da başka bir şeyi? Hemen cevap vermek zorunda değilsiniz, iyice düşünün!' dedi. Salonda çıt çıkmıyordu. Savcı olup biteni kavrayamamıştı,

ayağa kalkmak istedi, ama Cramer bakışlarını Wagner'den ayırmadan, sol eliyle Weidemann'a susmasını işaret etti; Wagner bakışlarını birdenbire bana çevirdi. Sonra başını yavaş yavaş Cramer'e döndürdü, çok alçak sesle ve güçlükle şöyle dedi: 'Evet, oldu.' 'Teşekkür ederim,' dedi Dr. Luetgebrune yüksek sesle, Cramer ise kitabına uygun bir tavırla: 'Kanıtların toplanması sona ermiştir, ancak olay yerinde tatbikat yapılacaktır,' dedi.

Herkesi büyük bir heyecan sarmıştı. Luetgebrune gülümseyerek: 'Güçlü bir hafızanın ne kadar değerli olduğunu görüyorsunuz işte; öyle sanıyorum ki savcı olup biteni hâlâ anlamadı.' dedi. Oysa çok basitti. Tabii ki Wagner, bilirkişi olarak çıktığı sayısız sigorta mahkemesinde, yemin ettikten sonra gerçek adını söylememiş, tersine sahte adını belirtmiş, yani Wagner değil de Weigelt demişti. Mahkeme Başkanı bunu anlamıştı, Luetgebrune bunu anlamıştı, Wagner bunu anlamıştı, bir tek savcı anlamamıştı. Wagner'in yalan yere yemin ettiğini kanıtlamak Cramer'in görevi değildi; tersine onu bundan uzak tutmak, böylece ona geçeceği bir köprü hazırlamaktı Cramer'in görevi. Ama böylece, Wagner'in ifadesi temelinden sarsılmış oluyordu. Olay yerinde tatbikat yapılırken hafızamı bir kez daha çalıştırmak zorunda kaldım. Mahkemeyle ilgisi olan herkes hep birlikte tramvaya binerek Nauheim'e gittik, yargıçlar ve jüri üyeleri, savcı ve savunma makamı, basın mensupları, tanıklar ve seyirciler. Akşam, geç saatte olay yerine vardık; gecenin karanlığına bürünmüş olan kür parkının içinden uzun bir kortej halinde geçerek göl kıyısına vardık. Olayın neredeyse günü gününe beşinci yıldönümüydü. Yine uzaklarda, su tesisinin ışığı parlıyordu. Balıkçılara ayrılmış küçük bir alan olan olay yerinde, Wagner'le ben tatbikat yapmak zorundaydık. Birbirimizin yakasına yapıştık ve boğuşmaya başladık. Ve Wagner sanki burnuma bir yumruk atıyormuş gibi yaptı, tıpkı o zamanlar burun kemiğimi kırdığında yaptığı gibi; ben ise sanki onun kolunu çıkarıyormuş gibi yaptım. Mahkeme salonunda bulunanların hepsi bizi çevrelemişlerdi, kadınlar, tanıklar, karşı tanıklar; bütün bunlardan çok etkilenmiş olmalıydılar, çünkü Weidemann birdenbire öfke-

lendi. Elini kolunu kızgın kızgın sallamaya başladı ve bu durumu protesto ettiğini bir kez daha söyledi. Konuşmasından bazı bölümleri tekrarladı ve bütün davayı, benim ifademe temellendirmenin olanaksız olduğunu belirtti bağıra çağıra. Olanaksızdı, çünkü beş yıl hapiste kalmış bir insan, hafızasına bu denli güvenmeye kalkışmamalıydı. Cramer, benim hafızamın yerinde olup olmadığının incelenebileceğini söyledi. Bana, olay yerinde herhangi bir değişiklik görüp görmediğimi sordu. Çevreme bakındım ve hatırladığım kadarıyla, park yolunun bir tarafında sayıca daha fazla ağaç olması gerektiğini söyledim. Mahkeme Başkanı, kalabalığın arasında Nauheimlı birinin bulunup bulunmadığını sordu. Jüri üyelerinden biri, Nauheim'lı olduğunu söyledi. Cramer ona, ağaçlar konusunda bir değişiklik görüp görmediğini sordu. O zaman adam şöyle dedi: 'Evet var, çünkü ben inşaat ustasıyım; yamacın ardına yol yapılırken, buradaki ağaçlardan bazılarını sökmek zorunda kalmıştık.' 'Yol ne zaman inşa edildi?' diye sordu Dr. Luetgebrune hemen. İnşaat ustası düşünceli düşünceli, aşağı yukarı 1924 yılında inşa edilmiş olması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Luetgebrune, 'Bu yol tanığın arabanın geldiğini gördüğü yol, olaydan iki yıl sonra yapılmış,' dedi. Bir anda her şey ortaya çıkmıştı. Sonunda Cramer sessizliğin sağlanmasını istedi. Tatbikatı sona erdirdi ve bana yiyecek bir şeyler getirilip getirilmediğini sordu. 'Getirilmedi', dedim. Cramer: 'Nöbetçi, sanıkla birlikte herhangi bir lokantaya gidin...' dedi, bir süre bana düşünceli düşünceli baktı, sonra, '...*iyi* bir lokantaya gidin ve ona yemek yedirin,' diye ekledi. Oradan uzaklaşırken bir kez daha döndü, herkes sessizce çevremizi alırken, 'Ne yemek istersiniz?' diye sordu. İşte o anda yüzüm ışıldadı ve: 'Yumurtalı bir biftek, yanında da kızarmış patatesle bolca soğan!' dedim. Herkes kahkahalarla gülmeye başladı, daha sonraları bu yumurtalı biftek basına malzeme oldu. Ancak yemeğin tadını bile çıkaramadım. Heyecandan midem bulanıyordu; güçlükle birkaç lokma yiyebildim o kadar, bana eşlik eden iki gardiyan yemeği silip süpürdüler. Bu davanın ardından gelen "Femme" davalarında, üçüncü şahıs tarafından uygulanan devlet için meşru müdafaa maddesini, yani 'ilk yar-

dım' maddesini yaygınlaştırmak adına doğan bu fırsatı değerlendiren Luetgebrune'nin coşkulu konuşmasından sonra, kesici aletlerle ağır yaralanmaya yol açmak suçundan üç yıl hapse mahkûm edildim. Savcı hakkımda beş yıl hapis cezası istemişti. Ancak mahkeme, girişimden vazgeçmiş olduğumu yine de kabul etmiş; ceza, suçun birleştirilmesi ve hapis cezasına dönüştürülmesi suretiyle toplam altı yıl, üç ay hapis cezasına indirilmişti. Karar açıklandığında büyük bir kalabalık beni kutlamak üzere çevreme toplandı. Hatta Weidemann bile elini omzuma vurmak için yanıma geldi ve birdenbire Wagner'i bana doğru itti. Wagner bana elini uzattı ve aslında kendisinin bana teşekkür borçlu olduğunu söyledi. O zamanlar çok yanlış bir yolda ilerliyordu, olay aklını başına getirmişti. Dokunaklı bir sahneydi doğrusu. Gießen Davası'nın kapanış gibi bir şey olduğu duygusuna kapılmıştım, ama sonra yine kodes günleri başladı. Beni Striegau'ya geri götürmediler, Hessen'deki hapishaneye, Marienschloß-Rockenberg'e götürdüler; adından başka hiçbir güzellik taşımayan bir yapıydı orası."

"Her şeyin üstesinden gelmiş olmana şaşıyorum doğrusu," dedi Plaas. "Ben hapiste çok daha kısa kaldım, ama kötü bir mide rahatsızlığıyla çıktım oradan. Ve daha geçenlerde, bürodayken tam tuvaletlere giden merdivenlerden çıkıyordum ki, birdenbire dizlerim çözüldü ve içim bulandı; burnuma hapishane kokusu gelir gibi oldu; toz, ter, kireç, her zaman nemli koridorlar, tahtakurusu ve sidikten oluşan o pis, keskin koku; ama en kötüsü, insanın yıllarca kendi helasında yaşamaya zorunlu tutulmuş olmasıydı."

"Ee, yeter artık," dedi Sonya yakınarak, "şu eski hikâyeleri bırakın artık!" diye ekledi.

"Biz onları bırakmak istiyoruz da," dedim, "onlar bizi bırakmıyor."

Ille: "Plaas, ötekilere n'oldu? O eski arkadaşlarınıza?" diye sordu.

Plaas, "Ernst çıktıktan kısa bir süre sonra hapisten çıkan büyük Techow bizden yardım kabul etmek istemedi. 'Stennes Darbesi' sırasında, yani Berlinli SA'ların Goebbels'e karşı

ayaklanmaları sırasında Techow, bütün patırtının koptuğu Hedemannstraße'deki binada Goebbels'le karşılaşmış, ona bir tokat indirmiş ve: 'Sizin gibi domuzlar yüzünden Rathenau'yu öldürmedik biz!' demiş. Sonra ortadan yok olmuş, tam anlamıyla yer yarılmış yerin dibine girmiş; şu anda Berlin'de bir yerde, küçük bir fotoğrafçı dükkânını işleterek kendi halinde yaşıyor olmalı. Küçük Techow ise dört yıl hapis yattıktan sonra yine okul sıralarına geri döndü, okuldan mezun oldu, şimdi ise avukatlık yapıyor. Warncke yurtdışına çıktı. Şimdi Meksiko'da olmalı, demiryollarında çalışıyor. Oelschlägel de yurtdışına çıktı, hani şu Scheidemann'ın suikastçısı. Gran-Chaco Savaşı'nda, bir Bolivya bölüğünün başındaymış, mayın patlaması sonucunda paramparça olmuş. Öteki suikastçıyla, Hustert'le ise 30 Ocak 1933 günü karşılaştım, hayvanat bahçesinin yakınlarında bir meyhanede oturmuş fener alayı geçişinin radyodan naklen yayınını dinliyordu. Başımla radyoyu işaret ederek ona: 'Eee, şimdi kendini nasıl hissediyorsun?' diye sordum. Elini salladı ve: 'Üçüz çocukları olmuş bir baba gibi hissediyorum kendimi,' diye cevap verdi. Şimdi nerelerde olduğunu bilmiyorum. Günter Brandt, Kiel'de doktorluk yapıyor. Büyük Tillessen..."

"Biliyorum," dedim, "benim uzak akrabalarımdan, Pfeffer'lerden biriyle evlendi; Vestfalya'da bir yerde çimento endüstrisinde üst düzey bir memuriyette çalışıyor – peki ya küçük Tillessen, hani şu Erzberger'in suikastçısı, o n'apıyor?"

"Onu Avrupa'da kovalayıp durdular; Macaristan'a, İspanya'ya, en sonunda da Afrika'ya gitmiş olmalı. Galiba orada Hünefeldt'le karşılaşmış, hani şu okyanus pilotuyla; Hünefeldt geri dönmesi konusunda onu ikna etmeyi başarmış. Tillessen daha sonra genel aftan yararlandı, şimdi ise Güney Almanya'da bir yerlerde; tümüyle kendi kabuğuna çekilmiş durumda ve duyduğum kadarıyla, o zamanki eylemini Katolikliğiyle aynı kefeye koymaya çabalıyormuş. Ama kefe dediğin yusyuvarlak bir şeydir ve insanın içinde, orada inançlı bir Katolik için bir tek şey söz konusudur: Tövbe etmek, yine tövbe etmek! Aslında," dedi Plaas, "bütün arkadaşlar arasında yalnızca biz ikimiz hâlâ görüşüyoruz."

"Evet," dedim, "ve şimdi de yolculuk yapıyoruz, hem de Adolf Hitler'in otoyollarının üzerinde!"

"Evet," dedi Plaas, "hem de krom kaplamalı, kendi arabamızla, sen de film senaryoları yazıyorsun!"

"Sen de bayraklar sokuşturuyorsun ve ben hangisinin daha aptalca olduğunu bilmiyorum."

Hepimiz sustuk.

Sonunda Plaas güçlükle: "Sen de bazen benim gibi bunun yakışık almadığı duygusuna kapılıyor musun?" diye sordu, "Yani, nasıl desem bilmiyorum ki demek istiyorum ki, yani... bir zamanlar yaptığımız ve istediğimiz şeyden, diyelim ki bir tür sorumluluk çıkartmıyorsak, anlamsız bir yaşam sürdürdüğümüzü düşünmüyor musun?"

"Düşünüyorum," dedim, "evet, biz bunu denedik zaten, sen de denedin Plaas, ben tutuklandıktan hemen sonra, kırsal kesim hareketi sırasında..."

Plaas elini salladı: "Ha, o mu....?"

"Evet o," dedim, "o olay da bu çerçevede değerlendirilmeli! Ve yine bu çerçevede değerlendirilmeyecekse ben daha sonra onca kitabı niye yazdım ki? En azından *Stadt* [Şehir] adlı kitabımda manevi vargıları izlemeye çalışıyordum..."

"Bana 'manevi vargılar'dan hiç söz etme!" diye bağırdı Plaas ve birdenbire öfke kıvılcımları saçan bakışlarını bana yöneltti: "Manevi vargılar insanı ya darkafalılığa götürür ya da doğrudan doğruya Bolşevizm'e!"

"O dediğin ikincisine," dedim, "çoktan pupa yelken yaklaşmaktayım. Sorun şu ki, bir türlü karaya çıkamıyorum – limana mayın döşemişler."

Büyük, karanlık ormanların ortasından geçiyorduk. Ille birdenbire direksiyonu sağa kırdı, fren yaptı ve otoyoldaki park yerlerinden birinde durdu. "Şimde öğle yemeği yiyeceğiz," dedi Ille, "gidin çimenlere uzanın biraz, size, arkadakilere söylüyorum! Sonya ve ben her şeyi hazırlarız."

Arabadan indik ve gerindik. Otoyolun inşaatı henüz bitirilmişti. Sağda solda taşlar ve beton kütleleri duruyordu, park yerine giren yola ise taşlar yeni döşenmişti.

Taşların üzerinde ine çıka yürüdük ve derenin hemen ya-

nında küçük fidanlıkta, güneş alan bir yer bulduk kendimize. Plaas kendini yere attı. Elini çimenlere vurdu ve: "Sevgili yeryüzü! Sevgili, yaşlı, yuvarlak yeryüzü!" dedi.

Plaas'ın yanına uzandım. Ağzımıza birer parça ot sokup çiğnemeye başladık. Ille ve Sonya yiyecekleri arabadan çıkardılar ve oradan oraya koşuşturmaya başladılar.

Bir süre sonra Plaas, "Biraz önce söylediklerim için özür dilerim," dedi, "ama sana bir şey söyleyeyim mi, ben o büroda yalnızca bayrakları sokuşturmakla kalmıyorum; sizin asla duymayacağınız birçok şeyi de öğreniyorum."

"Bir şey mi oldu?"

Plaas ağzındaki otu tükürdü: "Bir şey olup bitti. Çoktan, altı ay önce. Sonra Münih olayı patlak verdi, onun için büyük bir başarıydı. Ve generaller birdenbire durdular."

"Tabii ki," dedim, "başka ne bekliyordun ki? Generaller neden ona karşı olsunlardı ki? Şimdiye kadar hiçbir orduya, bizimkine verildiği kadar çok şans verilmemiştir. Öteki ülkelerde generaller, orduya bir kuruş fazla ödenek çıkartmak için, parlamentolarıyla gırtlak gırtlağa geliyorlar; bizde ise armut piş, ağzıma düş."

Plaas, "Konu bu değil. Tabii ki kendi çıkarına olmayacak bir işe girişmek hiç kolay bir şey değildir. Ama Seeckt Okulu[53] yine de hâlâ çok etkili. Aslında bütün gelişmenin arkasında bir tane adam var ve o adam orada durduğu sürece... Canaris bana, generallerin, en azından üzerlerinde etkili olduğu generallerin, işin başarıya ulaşacağının yüzde ellibir oranında garanti edilmesini talep ettiklerini anlattı. Ve Münih'ten sonra artık bu garantiyi göremiyorlarmış. Yankı uyandırmayan bir darbe olurmuş bu. Canaris'le bu konuda uzun uzun konuştum. İnsan tutarlı davranmalı. Sonuçta hazır olduğumu bildirdim."

"Plaas!" diye bağırdım, "Plaas!"

"Evet öyle," dedi, "kesin kararımı verdim. Canaris, eski arkadaşlarımdan bazılarıyla bağlantı kurmamı ve hazır olmamızı söyledi. Tabii ki akşamdan sabaha olacak bir iş değil ve

53 Seeckt, Hans von: Alman generali (Schleswig 1866-Berlin 1936). (Ç.N.)

tabii ki tek başıma yapabileceğim bir iş de değil. Şimdiye kadar, her iki Muthmann katılacaklarını söylediler, Erdeler ve Goetz de; bir de aklıma sen geldin."

"Hayır!" diye bağırdım.

Plaas bir şey söylemedi. Gözünü otoyola, pırıl pırıl parlayan ve güneşin altında ışıldayan arabanın durduğu park yerine dikmiş bakıyordu.

Ben: "Bu, o değil... Bu, şu anda sürdürmekte olduğum burjuva yaşamı; bu, bana her zaman sahtekârlık gibi gelmiştir," dedim.

Bunları söyledim söylemesine ama, doğru olmadığını da biliyordum ya da yalnızca kısmen doğru olduğunu, yani beni çok etkilediği, yaşamak istediğim, hem de böyle yaşamak istediğim doğruydu. Ve sonra Ille vardı. Ama Plaas'la bu konular hakkında konuşmanın bir anlamı yoktu.

"Konsept meselesi," dedim ve toprağa vurdum. "Plaas, mesele konsept mesesi!"

"Evet," dedi Plaas, "senin hemen bu konuya geleceğini biliyordum zaten. Sen eskiden de hep bu konuya gelirdin. Canaris tabii ki bir askeri diktatörlük kurmak istiyor."

."Tabii ki! Hem de birdenbire duran şu generallerle birlikte. Israrla yüzde ellibirlik garanti sağlanmadan hiçbir şey yapmayan şu generallerle birlikte! Hoş, çok hoş!"

"Evet," dedi Plaas, "Canaris'le baş başa değildik. Generallerden biri de oradaydı, henüz çok genç biri, sen tanımazsın. Konuşmayı yönlendiren de o oldu. Sanki söz arasında soruyormuş gibi, samimi bir hava içinde bana: 'Ee, Plaas, siz daha önce de buna benzer bir şey yaptınız zaten!' dedi. Ben de, 'Sizden sonra Generalim!' dedim."

"Güzel," dedim, "çok güzel!"

"Güzel filan değildi. Generaller bunu daha sonra yapmalıydılar, yani o gittikten sonra. Onlardan başka kim yapabilirdi ki? Sorumluluk sahibi olarak hareket etmek gerektiğinde onların sahip oldukları güçten başka güç mü var sanki ortalıkta! Eğer generallerden bir tanesi ya da ordu mensuplarından herhangi bir tanesi bunu yapacak olursa, olayın bütünü bu yükün altında ezilecekti. Canaris bana bunu açıkladı ve

haklıydı. Eğer olaydan sağ çıkacak olursak, acımasızca izimizi sürmek, bizi tutuklamak ve mahkûm etmek zorunda kalacağını söyledi. Ve haklıydı."

"Plaas," diye bağırdım, "ihtiyar kurt, bunu yapma!"

"Yapmak zorundayız, bizden başka kim yapacak ki? Sonunda savaş çıkacağına bile inanmıyorum. Kapana kısıldığında, her zaman oradan kurtulmaya çalışacak olan bir tilki o. Südetler olayında, kapanın kapısı açık kalmıştı. Polonya Koridoru nedeniyle savaş çıkacağına inanıyor musun sen? Polonya Koridoru saçmasapan bir hayalden başka bir şey değildi, Batılı güçlerin gözünde de öyleydi. Onlar bu kapanın da kapısını açık bırakacaklar. Olay budur. Müthiş bir başarı olacak ve her şey yoluna girecek."

"Ne?"

"Yalanlarla yaşamak!" dedi Plaas. "Daha önce bana bundan söz ettiğinde, üzerinde uzun uzun düşünmüştüm. O zamanlar yalanla yaşamak istemiyordum, en azından ben istemiyordum, sen istemiyordun. Oysa şimdi sürekli olarak yalanla yaşıyoruz. Daha da kötüsü, yalana katılıyoruz, onun ortaya çıkmasına belli ölçülerde yardımcı olduk; tıpkı bugün Almanya'da yaşayan herkes gibi kendi tarzımızda yaptık bunu; yalnızca Almanya'da yaşayanlar değil, hepimiz varız bu işin içinde. O zamanlar oluşturmaya çalıştığımız şeyin bu olmadığını çok iyi biliyorsun. Gerçekten de bu değildi! Bizim dışımızda bunu başka türlü yapacak kim var? Ben başka birinden, bizzat benim yapmam gereken bir şeyi yapmasını isteyemem ki! Benim için kolay mı oluyor sanıyorsun? Benim de bir karım ve çocuklarım var; birkaç yıl sonra ev de benim olacak. Ama ben böyle yaşayamam. Yapılması gereken şeyle karşılaştırıldığında bizim yaşamımız tam anlamıyla bir kokuşmuşluk. Bunu yapmak zorunda olan *bizleriz*, çünkü daha önce de bunu yaptık, çünkü daha önce de içimizdeki boşluğun üstesinden geldik ve artık bunu biliyoruz. Sıra bizde dostum, sıra bizde, işte bütünün anlamı burada yatıyor ve eğer kendine karşı dürüstsen, o zaman sen de bunu biliyorsun demektir."

Ille yakınımızda bir yerde diz çökmüş, ispirto ocağının

ateşini diri tutmaya çalışıyordu. Plaas sırtüstü yatıyor, yüzünü güneşte yakıyordu.

Ben: "Plaas!" dedim, "Ortada yine bir yalan var, kaçınamadığın bir yalan. Üstelik bu yalanların en kötüsü, cinayet yalanı. Rathenau'ya karşı girişilen suikast bir cinayet idiyse, sersefil, bayağı, sinsi bir cinayet idiyse, biz, yani sen ve ben biliyoruz ki, Hitler'e karşı girişilecek bir suikast da aynı olacaktır. Bu, yalandan da kötü, bu bir aldatmaca, yaşamı aldatmak, gelişmeyi aldatmak, her şeyi aldatmak. Bu adam, Rathenau'nun olduğundan çok daha fazla bizim kaderimizin ta kendisi; o zaman bu, kaderimizi aldatmak anlamına geliyor; kaderimiz ne olursa olsun, sonuçta bizim kaderimiz!"

"O ölecek olursa, bu da bizim kaderimiz olacaktır."

"Plaas, ah ihtiyar Plaas ah!"

Ille birdenbire önümüzde beliriverdi. Ateşten karalaşmış ellerini açmış, "Haydi yemeğe!" diyordu.

Yerimden fırlayıverdim.

Plaas kıpırdamadı, gözlerini güneşe dikmiş öylece yatıyordu.

Ille ona yaklaştı, ayağını kaldırdı ve Plaas'ın böğrüne vurdu, sakin, ama kesin bir sesle: "Apage Satanas!"[54] dedi.

Plaas doğruldu ve Ille'ye baktı. Sonra hiçbir şey söylemeden yerinden kalktı.

Yemeğimizi konuşmadan yedik ve yeniden yola koyulduk.

Liegnitz'e yaklaştığımızda, Walstätter Şatosu akşamın alacasında karşımızda beliriverdi, "Hindenburg, askeri okul öğrencisiyken burada yaşamış," dedim. Striegau yol ayrımında ise, "Bu yol Striegau'ya gidiyor, orada beş yıl yaşadım," dedim. Breslau'da, Kaiser-Wilhelmstraße boyunca ilerlerken de, "Kern burada yaşıyordu," dedim.

Jaensdorf'a vardığımızda Pauly bizi candan karşıladı, hemen akşam yemeğine oturduk. Ön yemek olarak nefis bir börek vardı, o güne kadar yediğim en leziz börekti; Ille de benimle aynı görüşteydi. Bayan Pauly, "Sizin burada olmanız-

54 Apage satanas: "Çekil git şeytan!" (Ç.N.)

dan çok memnunuz!" dedi. Bay Pauly güldü ve "Sakın bizim her zaman böylesine bolluk içinde yaşadığımızı sanmayın. Ama karıma Salomonlar'ın iyi yemek yemekten hoşlandıklarını anlattım; o da burada kalacağınız günlerde yemekleri yapması için Breslau'daki Savoy Oteli'nin aşçısını ayarladı," dedi.

Yemekten sonra çiftliğin mutfağına gidip aşçıya övgüler yağdırdık.

Polonya sınırının hemen yakınındaki çiftlikte birkaç gün geçirdik. Plaas her gün sabaha karşı saat ikide kalkıyor ve ava gidiyordu. Ama hiç avlanmıyor, sürekli olarak gözlemlediği yaban hayvanlarını anlatıyordu. Onun avcılığından kuşku duymaya başladığımız için, o yıl Kara Ormanlar'da sürüler halinde dolaşmakta olan sığırcık kuşlarından birkaç tane vurup getirmeye başladı. Aşçı kahvaltıya sığırcık göğsü hazırlıyordu; hep aynı yemeği yemekten bıkmamamız için her keresinde farklı pişiriyor, bazen bıldırcın gibi, bazen kurbağa bacağı gibi hazırlıyordu. Tarlalarda geziniyorduk, Pauly bize kötü kötü kokan ve onun için övünç kaynağı olan keten kurutma âletlerini gösteriyordu. Ben oldukça huzursuzdum; bu huzursuzluğumu katlanamadığım can sıkıntısına bağlıyordum.

Ille, orada kaldığımız günler boyunca bir kere olsun Striegau'a gitmemiz konusunda ısrar etti durdu. O kadar uzun süre yaşadığım hapishaneyi görmek istiyordu. Önceleri pek hevesli değildim, ama bir sabah Striegau'ya doğru yola çıktık.

"Hapishane yaşamının her zaman korkunç ve dehşet dolu bir yaşantı olduğunu düşünmemelisin Ille," dedim, "Başlangıçta özgürlüğün yaban ve düzensiz düzeninden çıkıp ölümcül ve kupkuru bir atmosfere girdiğimi ve orada kuruyup gideceğimi düşünmüştüm. Ama yine bir düzenin parçası oldum. İşin en kötü yanı özgürlükten mahrum kalmak değildi; özgürlük kolayca yitip gidiyor ve insan bunun farkına bile varmıyor. Her asker özgürlüğünü yitirmiştir, her memur belli bir anlamda tutsaktır; işin en kötü yanı onurunu yitirmiş olmaktı. Dışlanmış olmak, yalnızca bir sayıdan ibaret olmak, işte işin en kötü yanı buydu. İnsan doğuştan korkunç değildir; insan ancak kendisi başkalarından emir alırken başka insanlar üzerinde egemenlik kurmaya başladığında korkunçlaşır. Ger-

çek hükümranlık her zaman hoşgörülüdür; bu yüzden de ender görülür zaten. Her yerde, yaşamın bütün alanlarında hükümran insanlar çok ender olarak temsil edilirler, yaklaşık yüzde üç ila dört oranındadırlar. Onlar mantığın, insaniliğin yükünü bütün ötekiler adına da taşırlar. Baltık'ta gönüllüler birliğindeyken, bir birliğin, ancak böylesi üç dört insana sahip olması halinde iyi olduğunu gördüm; ötekiler ise alt ve üst sınırları itibariyle katlanabilir ortalamayı temsil ediyorlardı. Tam anlamıyla aşağılık olanlara da çok ender rastlanır; bütün hayatım boyunca, hapishanede geçirdiğim yıllar da dahil olmak üzere, yalnızca beş ya da altı tanesiyle tanıştım. Hapishanede de durum aynıydı. Bugün nasıl olduğunu bilmiyorum, ama eskiden tutuklunun belli hakları vardı ve bu haklar azımsanmayacak kadar çoktu. Tutuklu bu hakları temsil edebilir, kendisinden esirgendiği duygusuna kapılacak olursa onları talep edebilirdi. Bir keresinde bir kurşunkalem, bir kitap edinmek için aylar boyunca savaşım vermiş, sonunda 'hakkımı' almıştım. Hak uğruna verilen savaşım ortamın zehrini alır; hakkı böylesine kaçınılmaz kılan da budur. Başına buyrukluk ölümcüldür, hak onun zehrini alır. Başına buyrukluğun yaygınlaşma tehlikesi gösterdiği her yerde, hakkı kendi tarafımda bulmuşumdur. Hapisteyken 'adam gibi herifler' olarak adlandırdığımız bir-iki gardiyan vardı, yalnızca bir-iki gardiyan vardı; ne zaman bir sıkıntımız olsa onlara gidebiliyorduk; bunların başında Başgardiyan Staude geliyordu, hapishanenin iç yönetimi açısından çok önemli bir adamdı. Böylesi görevlerde bulunan böylesi insanların, gerçekten kendi içlerinde hükümran figürleri olmalarında yatıyordu bütün mesele.

Ayrıca tutuklular arasında da durum aynıydı. Orada öteki insanlardan hemen ayrılan bir-iki kişi vardı; onlar gerçek suçlular olmalıydılar, meslekten suçlular, hırsızların krallarıydı onlar; bu tipleri geri kalanların çoğuna yeğliyordum; geri kalanlar bir biçimde kötü yola düşmüşlerdi, gerçi terbiyeli insanlardı, ama kararlılıktan, sağlamlıktan yoksundular. Bu, belli ölçülerdeki 'ahlaki' sağlamlık, kulağa istediği kadar tuhaf gelsin, ötekilerden çok meslekten suçlularda görülüyordu. Deyim yerindeyse, onların kendilerine özgü bir 'saygınlıkları'

vardı. Hapishanede, dengeyi sağlayan adaletin temsilcileriydi onlar. Söz hakkını ellerinde bulunduran insanlar değillerdi ama, etkili birer örnektiler. İçlerinden biri onsekiz yıl boyunda yabancılar lejyonunda bulunmuştu, cinayetten yatıyordu. Avlu sorumlusuydu, avluyu süpürmekle ve taşların arasından Tanrı korusun yeşil otların bitmemesini sağlamakla yükümlüydü. Köpeklerin barınaklarını temizlemesi, ayrıca hapishane müdürünün hayvanlarına, tavuklarına ve domuzlarına gözcülük etmesi ve bu hayvanları beslemesi gerekiyordu. Bir keresinde volta atarken, bu adam yanımdan geçtiği sırada çok aç olduğumdan yakınmıştım. Hapse yeni girdiğim günlerdi, yemek korkunç kötü ve azdı. Avlu sorumlusu bir tavuğu yakaladığı gibi gerisini kesti attı, müdürün karısına gitti ve sıçanların tavuğun gerisini kemirmiş olduklarını söyledi. 'Öyle mi,' dedi müdürün karısı, 'o halde hayvanı öldürün ve gömün!' Bunun üzerine adam tavuğu temizleyerek aynı zamanda domuzların yemlerinin hazırlandığı bir odada kızarttı; bir sonraki voltada ise cebime sokuşturdu. Anlıyor musun, olayın 'ahlaki' açıdan mükemmel olmadığı kesin, ama hırsızlar açısından bakıldığında terbiyeli bir hareket olduğuna kuşku yok.

Onun karşıtı ise dev gibi bir herifti; dışardaki 'daha iyice herifler'den biriydi; ticari temsilcilik yaparken dolandırıcılıktan içeri düşmüştü; hiç arkadaş canlısı olmayan, acımasız herifin tekiydi. Dışişlerini yapmakla yükümlüydü; böylece büyük miktarda yiyecek maddesi elde etmeyi ve bunları hapishaneye sokmayı başarmıştı; tabii ki bunu, haklarında 'bir şeyler bildiği' rüşvetçi gardiyanların yardımıyla becermişti. İçerde bu yiyecek maddelerinin ticaretini yapmaya başladı. Başgardiyan onu yakaladı ve izinsizlik cezası verdi. Adamı benim hücremin önünden geçirirlerken, Başgardiyan'ın söyledikleri kulağıma çalınmıştı: 'O yiyecekler mutfağa götürülecek ve herkese dağıtılacak.' Bunun üzerine herif: 'Hayır, hepsi imha edilecek!' diye bağırmıştı, yiyecek maddeleri gerçekten de imha edildi, çünkü yönetmeliğin bir yerinde, böylesi maddelerin imha edilmesi gerektiğine ilişkin bir husus yer alıyordu. Herif 'hakkı'nı aramış ve almıştı. Daha sonraları yine öyle rahat bir görev kapmaya çalıştı, 'yurt müdürü'nün yardımcılı-

ğını almak istiyordu. 'Yurt müdürü' depodan ve demirbaşlardan sorumlu olan adamın resmi unvaniydı. O güne kadarki yardımcısı ufak tefek, zayıf, terbiyeli bir adamcağızdı, liste tutmaktan başka bir işe yaramıyordu. Ama dev gibi olan öteki herif elindeki bütün kozları oynadı; bir sürü gardiyan zaten ona bağlıydı, bu gardiyanlarla alışveriş yapmıştı; o ufak tefek adamcağız işinden oldu. Yurt müdürü bir keresinde hücreme geldiğinde onu bu yüzden eleştirdim ve Kötü'nün çıkarını kollamak adına, Terbiyeli'yi zor durumda bırakmanın adil bir davranış olmadığını söyledim. Yurt müdürü şöyle dedi: 'Isıracak köpeğe fazladan bir parça ekmek vermekte yarar vardır!' Böylece bütün sistemin gizini açığa vurmuş oluyordu. Yurt müdürünün adı Jaensch'ti, kötü bir insan değildi, ama inanılmayacak kadar ilkel biriydi. Bir keresinde hücremde bazı kitaplar olduğunu görmüş, ayıplarcasına başını sallamıştı. 'Ben,' demişti, 'hayatımda tek bir kitap okumadım, ister inanın ister inanmayın!' İnanmıştım ona. Başka bir keresinde de: 'Bu hırsızlar var ya, bunlar evlerinde kömürlüklerde yatıp kalkarlar, sonra buradaki yatakların yeterince yumuşak olmayışından yakınırlar!' Eskiden dayak cezasını infaz eden oymuş. Mutfağın arkasındaki depoda, mahkûmların bağlandıkları tahta hâlâ duruyordu; üzeri deri kaplı bir nesneydi bu, beden eğitimi derslerinde kullanılan 'beygir'e benziyordu. Üzerinde incecik iç çamaşırının dışında bir şey bulunmayan mahkûm bu beygire sıkı sıkı bağlanıyor, yurt müdürü kalın bir sopayla onu dövüyormuş. Doktor ise dayağı seyrediyormuş, suçlu bayılınca başından aşağı bir kova su döküyorlar, sonra dövmeye devam ediyorlarmış. Yurt müdürü vurduğu her sopa için, mahkûmun kazancından bir kuruş alıyormuş; örneğin avluda volta atarken konuşmak gibi en hafif suçlar için bile otuz sopaya varan cezalar verildiği için olay mahkûma bayağı pahalıya patlıyor, yurt müdürü ise hatırı sayılır bir ek gelir sağlıyormuş. Dayak cezası Prusya'da ancak 1908 yılında kaldırılmıştı, buna Striegau'nun ön ayak olduğunu sanıyorum. Çünkü ceza, mutfağın arka avlusunda infaz ediliyordu; bu avlu ise gardiyanların aileleriyle birlikte oturdukları lojmanların hemen arkasındaydı. Tabii ki suçlular dayak yerken kor-

kunç çığlıklar atıyorlardı; günün birinde yurt müdürünün karısı, mahkûmları dövmemesi için kocasına yalvarıp yakarmış. Yurt müdürü tıkır tıkır işleyen yan gelir nedeniyle bu işten vazgeçmek istememiş; o zaman karısı, karılık görevlerini yerine getirmemekle tehdit etmiş. Yurt müdürü pes etmiş, ama karısı öteki gardiyanların karılarıyla bağlantı kurmuş, kadınların hepsi kocalarına aynı seçeneği sunmuşlar. Olay büyük yankı uyandırmış, eyalet meclisinde tartışılmış ve dayak cezasının kaldırılmasıyla sonuçlanmış. Bildiğim kadarıyla İngiltere'de hâlâ uygulanıyor."

Ben, "Tabii ki mahkûmları dövmeye devam ettiler," dedim, "ama bana hiç kimse elini sürmedi. Ama gardiyanlardan biri, mahkûmlardan birine gıcık oluyorsa, bunu sorumlu mahkûma söylüyordu, onlar da bir pipo dolusu tütün için her şeyi yapıyorlardı. Gardiyanın birdenbire başka bir yerde işi çıkıyor, sorumlu mahkûmlar da bu fırsattan yararlanarak işlerini yürütüyorlardı. Böyle bir olayı haber aldığım her keresinde Başgardiyan Staude'ye bildirdim, o da inceleme başlattı. Genellikle incelemelerden pek fazla şey çıkmıyordu, gardiyanların hiçbir şeyden haberleri olmuyor, mahkûmların birbirlerine karşı ettikleri tanıklıklar geçersiz oluyordu.

Bir keresinde, bir yılbaşı gecesinde, koridorlardan gelen bir kükreme ve garip bir şaklama duyduk, gardiyanlar öfkeli öfkeli bağırıyorlardı. Bu gibi durumlarda bütün bina ayaklanırdı. Sonra hücrelerde kıyamet kopmaya başladı, herkes durduğu yerde tepiniyor, bağırıp çağırıyor, taburelerini deli gibi kapılara vuruyordu. Beşyüz mahkûmun her biri hücresinde öfkesini, çaresizliğini ve kızgınlığını eşyalardan çıkarmaya başlayınca, bütün binanın duvarları titremeye başlar, o cehennemi gürültü ta şehirden duyulurdu. O gece de öyle oldu. Ama gürültünün ortasında hücremin kapısı birdenbire açıldı ve Başgardiyan Staude içeri girdi. Ona doğru atıldım ve: 'Mahkûmları dövüyorlar!' diye bağırdım. Başgardiyan sakin bir sesle: 'Benimle gelin!' dedi. Beni, izinsizlik cezası verilen ve kriz geçiren mahkûmların kapatıldıkları hücrelerin bulunduğu yeraltındaki koridorlara götürdü. Kriz hücrelerinin her yeri şiltelerle kaplıydı, içlerinde hiç eşya yoktu. Staude ilk

hücrenin kapısını açtı ve bana içersini gösterdi. İçerde bir mahkûm vardı, bağlı değildi, kendini oradan oraya atıyor ve bağırıyordu. Zaman zaman bir balık gibi sıçrıyor, neredeyse yerden bir metre kadar havalanıyor, sonra çığlıklar atarak kendini yere çarpıyordu. Başgardiyan bana öteki hücreleri de gösterdi, her yerde durum aynıydı. 'Bunlar marangozlar,' dedi Staude, 'marangozhaneden mobilya verniği yürütmüşler, zulaladıkları şekerlerle birlikte bir yılbaşı bolü hazırlamışlar kendilerine. İşte sonuç ortada, doktor da yolda.' Sonra kapıyı kapattı, bana sitemkâr bakışlarla baktı ve, 'Siz de mahkûmların dövüldüğünü iddia edip duruyorsunuz!' dedi."

Ben, "Tabii ki her mahkûm suçsuz olduğunu ileri sürüyordu," dedim, "Failin gözünde cezanın ölçüsü, fiilinin ölçüsüyle grotesk bir orantısızlık içindedir. Onun hesabı basittir: İki dakika süren bir fiile karşılık yıllarca süren bir ceza! Bu orantısızlığa katlanmak zordur. Zamanla, suçsuz olduğunu söyleyen herkese kuşkuyla yaklaşır oldum.

Hapishanede yapılan öteki işlerin hepsini 'savdıktan' sonra, kısa bir süre için kütüphane sorumlusu oldum. Kütüphanenin durumu içler acısıydı. Lime lime olmuş bir yığın eski kitaptan, *Gartenlaube* [Kameriyeler] ve *Über Land und Meer* [Deniz ve Toprak Üzerine] dergilerinin en eski sayılarından ve Marlitt'in birkaç kötü romanından başka bir şey yoktu. En çok rağbet görenler Karl May ciltleriydi, ama o denli yapranmış ve parçalanmışlardı ki okunamayacak durumdaydılar. Striegau Katolik bir müesseseydi, kütüphane de bu doğrultuda düzenlenmişti. Anasermayesini, kimsenin okumak istemediği dini broşürler, din hikâyeleri içeren kitaplar –ki bunların arasında Alban Stolz'un halk hikâyeleri gibi iyiler de vardı– oluşturuyordu. Ama açıktır ki, amaçlarına ulaşamıyorlardı. Her gün bir sandık dolusu kitabı, kitap alışverişi yapmak üzere hücre hücre dolaştırıyordum. Böylece 1 numaralı çalışma salonuna da girdim, burada genellikle yıllarca hapis cezasına çarptırılmış olan mahkûmlar çalışırlardı, özel olarak korunan bu salonda fırça imal edilirdi. İçeri girdiğim sırada, Trautmann adında biri kendisinin sütten çıkmış ak kaşık kadar masum olduğunu anlatıyordu –çalışma esnasında konuşmak ser-

bestti–. Cinayetten suçlu bulunmuş biriydi. Ona katlanamıyordum, dayanılmaz ve kaba biriydi. Kitap alışverişini bitirip çıkarken: 'Bu 1 numaralı salonda yüz adam var, yüz adamın yüzü de masum olduğunu söylüyor. Doksandokuzuna rahatlıkla inanırım, ama birine kesinlikle inanmam, o da Trautmann'dır.' dedim. Trautmann yerinden fırladı ve elinde salladığı tabureyle arkamdan koşturmaya başladı. Kendimi son anda, gardiyanın benim için açtığı kapının arkasına attım.

Bu olayın üzerinden henüz birkaç hafta geçmişti ki Trautmann birdenbire tahliye oldu. Gerçekten de suçsuzmuş. Şilezya, Münsterbergliymiş, orada kasap çırağı olarak çalışıyormuş, çıktığı bir kız varmış, bu kız günün birinde ölü bulunmuş. Kızın boğazını kesmişlermiş. Böyle bir durumda en uzaktaki kasap bile titremeye başlar, çünkü uzmanlar bu tür cinayetleri 'koyun kesimi' olarak adlandırırlar ve 'hükmü zaruri'[55] olarak böyle bir cinayeti yalnızca bir kasabın işlemiş olabileceğini ileri sürmekten hoşlanırlar. Trautmann tutuklanmış ve olay sırasında başka yerde olduğunu kanıtlayamamış. Ceketinde kızın saçı bulunmuş. Başından itibaren suçu reddetmiş, böyle bir cinayet işlemiş olsa, elbisesinde kan lekeleri bulunması gerektiğini söyleyerek kendini savunmuş. Elbisesinde bulunamayan kan lekeleri konusunda ısrar etmiş. İnsanlar onun aleyhine tanıklık etmişler. Trautmann çaresiz kalmış, onu ölüme mahkûm etmişler, cezası müebbet hapse çevrilmiş. Münsterberg'de serserinin teki, Denke adlı bahçıvanın şehir dışındaki evine gelip dilendiğinde, Trautmann hapse gireli oniki yıl olmuşmuş. Bu Denke saygın bir adammış, yetiştirdiği raventler ünlüymüş, Münsterbergli ev hanımları bunları kapış kapış satın alırlarmış. Denke, kapısına gelen serseriye parmağını kestiğini, bu yüzden kalem tutamadığını söyleyip onun adına bir mektup yazıp yazamayacağını sormuş. Serseri masanın başına oturmuş, Denke de mektubu yazdırmaya başlamış. Ama o kadar saçma şeyler söylüyormuş ki serseri gül-

55 hükmü zaruri: Sorunlu yargı, zorunlu olarak doğru olan yargı. Alman düşünürü Immanuel Kant'ın mantığında kesin ve gerçek bir zorunluk bağlantısını gösteren yargı biçimi. (Ç.N.)

meye başlamış ve arkasını dönmüş. Denke elinde tırmıkla arkasında duruyormuş. Serseriye vurmak üzereymiş. Serseri yerinden fırlamış, Denke'yi yere devirmiş ve oradan kaçmış. Hemen polise gitmiş, olup biteni anlatmış. Ama polis önce onu içeri tıkmış. Bay Denke gibi böylesine terbiyeli, böylesine saygın bir adamı, dini tören alayında hep bayrağı taşıyan bir adamı suçlamak da ne demekmiş öyle! Ama serseri rahat vermemiş, polis Denke'nin evine gittiğinde, onu çatıkatında kendini asmış olarak bulmuş. Polisin buldukları bununla kalmamış, insan eti doldurulmuş fıçılar, insan derisinden yapılmış pantolon askıları da bulmuş; o kapış kapış alınan raventler ise insan kanıyla sulanmışmış. Bir de Denke'nin günlüğünü bulmuşlar, onsekiz yıldır işlemiş olduğu bütün cinayetleri tek tek yazdığı günlüğünü. Denke vakası, Hannover'deki Haarmann vakasının yanı sıra, dönemin en ünlü cinayetlerinden biri sayılmıştı. Günlüğüne o kızı öldürdüğünü de yazmışmış. Böylece Trautmann tahliye edildi. Kendisine kırkbin mark tazminat ödendi ve Beuthen'deki mezbahada bir iş verildi. Trautmann çok memnun olmuştu."

Ben, "Kaşarlanmış eski mahkûmlar," dedim, "bizim ülkede adaletin iyi işlemediğini anlatırlardı bana. Cezalar bölgeden bölgeye değişiyordu. Büyük şehirlerde, Berlin'de ve Hamburg'da cezalar hafifti; kırsal bölgelerde ve kasabalarda ise durum tam tersineydi. Protestan bölgeler, mahkûmlar arasında Katolik bölgelerden daha çok seviliyordu. Aynı şey hapishaneler için de geçerliydi. Her hapishanenin kendine özgü koşulları vardı. Striegau, yemeklerinin güzelliğiyle ünlenmişti. Buna karşın Saksonya'daki Lichtenburg, porsiyonların azlığıyla ünlüydü. Ancak Lichtenburg Protestan, Striegau ise Katolik bir müesseseydi. Günün birinde yaklaşık yirmi Lichtenburglu uzun iç hesaplaşmalarından sonra, Katolik olmaya karar verdiklerini açıklamışlardı. Weimar Cumhuriyeti bu konularda çok dikkatliydi. O yirmi adam Striegau'ya getirildiler, bizim rahip de onlara Katolikliği öğreten din dersleri vermeye başladı. Bu uğurda çok çaba gösteriyor, yeni kuzucuklarının içinden çıkılması zor vicdan sorularını doğru yönlendirmek için çok zaman harcıyordu. Grup halinde din değiştirme töre-

ninin görkemli olmasını istemişti; iş o noktaya gelince ibadethaneyi bir güzel süsledi; işyeri müfettişini kızdırmak pahasına da olsa kilise korosu mesai saatleri içinde sürekli toplanarak yeni şarkılar çalıştı; törene Başpiskopos da çağrılıydı, ayrıca Breslau'dan üst düzey din görevlileri de geleceklerdi. Törenden bir akşam önce yirmi dindar Lichtenburglu, rahiple son bir kez daha konuşmak istediler ve her şeye rağmen çocukluklarının dinini değiştirmek istemediklerini, şu şaraplı ekmek ayininin kendilerine bir şey ifade etmediğini söylediler. Protestanlarda da şarap ikram ediliyordu. Gerçi Striegau'da yemekler iyiydi, ama hapishane kuralları çok katıydı, burası Lichtenburg kadar rahat değildi. Böylece oldukça kilolanmış olarak Lichtenburg'a geri döndüler."

Ben "Striegau'daki yemek gerçekten çok iyiydi," dedim, "Ekonomiden sorumlu müfettiş bu konuda çok çalışıyordu. Daha sonra iş müfettişi olan selefine anlaşılır nedenlerden dolayı 'Buğday Kurdu' adını takmıştık; yeni ekonomist aynı parayla başka türlü geçinebileceğini de göstermişti. Tabii ki ağırlıklı olarak çorba çıkıyordu. Yemek sıralamasını bugün bile hatırlıyorum: pazartesileri buğday çorbası, salıları fasulye, çarşambaları pilav, perşembeleri erişte, cumaları şölen yemeği, patates ve kurutulmuş balık, cumartesileri daha az sevilen bir yemek olan ve yemek artıklarından yapılan 'Rumfutsch Çorbası',[56] pazarları ise ya doğru dürüst bir parça etle patates ya da domuz yağlı bezelye çorbası çıkardı. Akşamları ise irmik ya da un çorbası ya da bir parça ekmekle ringa balığı ya da bir parça sosis verilirdi; sosisin tadı lastik gibiydi, lastik gibi de uzardı. En kötüsü tabii ki sabahları verilen kahveydi, kahverengi korkunç bir sıvıydı, yanında da kuru bir ekmek parçası olurdu. Öyle sanıyorum ki yemeklerde bol miktarda şap vardı. Öyle olmalıydı. Ama bana öyle geliyor ki, hapishanelerdeki cinsel sorunlar fazlasıyla abartılıyor. Doğaldır ki kendilerine verilen ekmeğe birtakım ahlaksız biçimler veren

56 'Rumfutsch Çorbası: Adını İngiliz Kontu Rumford'dan (1753-1814) alan ve yemek artıklarından ya da patates, bezelye, bulgur gibi ucuz malzemeden yapılan bir tür çorba. (Ç.N.)

mahkûmlar yok değildi; iş salonlarında edebe aykırı, kaba saba konuşmalar yapılırdı; ama bu durumun gerçek cinsel bir ihtiyaçtan çok, gevezeliğe dayanan pis bir düş gücünden kaynaklandığı düşüncesi akla daha yakın geliyor. Bir keresinde Plaas'la bu konuda konuşmuştuk, Plaas hapisliğin gerçek sorununun, cinsellik meselesinin aşıldığı yerde başladığını ileri sürmüştü. Bu, mutlaka ki doğrudur. Düş gücünün böylesi taşkınlıklarıyla hep bir topluluk içinde karşılaşılması çok tipik bir durum; çoğunlukla da üç kişilik hücrelerde rastlanan bu türden sorunlar tek kişilik hücrelerde hemen hiç söz konusu olmuyor.

Ben 'hücre hapsi'nin fanatiğiyim. Üç yıl tek kişilik hücrede kaldıktan sonra –her zaman harfi harfine uyulan yönetmelik uyarınca– mahkûm istemezse hücrede daha fazla tutulamazdı. Ben üç yıl sonra hücrede kalabilmeyi istemiştim. Koğuşlardaki iğrenç kavgalardan va tartışmalardan hoşlanmıyordum, en kötüsü de üç kişilik hücrelerdi. Üç kişinin özel hayatlarının iç içe girdiği üçlü bir yaşam biçimiydi bu; buna ancak psikopatlar yani insanoğlunun en sert türü dayanabilirdi. Üç kişilik hücrelere genel olarak 'Ot Kafalılar'ın hücreleri denirdi; bu hücreler hapishanedeki huzursuzluğun başlıca kaynağı olurdu hep. Tek kişilik hücrede kendimi iyi hissediyordum. Dört duvarın getirdiği o çıplak yalnızlık, içsel olarak varlığımı korumamı sağlayan şeyin ta kendisiydi. Bazıları bu hücreleri oldukça rahat döşemişlerdi; kullanmalarına izin verilen kısıtlı eşyalarla hücreyi kıt kanaat geçinen bir eve benzetmeyi başarmışlardı. Ben böyle bir şey yapmamıştım, ben hapishanede olduğumu unutmaya asla çalışmadım. Ben başından itibaren hücreye bir tür savaş alanı gözüyle bakmaya; boşluğun oluşturduğu tehdide, bana özgü ruhsal ve zihinsel bir yapıyla karşı durmaya karar vermiştim. Daha sonra bunları yazıya da döktüm, ama tabii bu, bana özel bir çözümdü, herkes için geçerli olamazdı. Asıl hapishane yaşamının ne olduğunu Hans Fallada *Wer einmal aus dem Blechnapf frißt* [Bir Kere Teneke Kaptan Zıkkımlanan Birisi] başlıklı kitabında yazmıştır. Hiçbir kitap hapishane yaşamını bu kitaptan daha iyi anlatmamaktadır."

Ben, "Hapishanede tanık olduğum her şeyi günün birinde yazma isteğini hep duymuşumdur," dedim, "Mahkûmlar bana, bir soruşturma yargıcının deneyimleriyle öğrenebileceğinden çok daha fazlasını anlatmışlardır. Ve böylesi bir hapishane tam anlamıyla bir mikrokozmos özelliği taşır. Ama bugün duyduklarımı yayınlamaya çekiniyorum; sürüyle insanın hapse tıkıldığı, her yerde son derece acımasız kararların arka arkaya –gelişigüzel ve başıboş– verildiği günümüzde, cezaevi yaşantısının aslında çok keyifli olduğuna ilişkin böylesine yaygınlaşmış bir görüşün ekmeğine yağ sürmek niyetinde değilim. O zaman olup bitenleri bu şekilde hatırlamam belki de fazlasıyla dikkat çekicidir. Tıpkı o zamanların siyasi olaylarında olduğu gibi, şöyle ya da böyle tuhaf ya da gülünç öyküler geliyor aklıma hep."

Ben, "Böyle bir hapishanenin ruhu her zaman onun yöneticisi tarafından belirlenir," dedim, "Striegau'nun müdürü Dronsch'un karşısına ilk kez çıkarıldığımda korkmuştum. Bu adamın düşmanım olması gerektiğini hiçbir yanılgıya yer olmaksızın hissettiğimi sanmıştım. Ufak tefek, şişmanca, kırmızı yüzlü bir adamdı, boynu o kadar kalındı ki neredeyse başını hareket ettiremiyordu. Çok kalın camları olan, çelik çerçeveli, küçük, gülünç bir gözlüğü vardı; hapishane içinde dolaşmaya çıktığında kadife yakalı, siyah bir palto giyerdi, paltonun düğmeleri göbeğinin üzerinde zor iliklenirdi. Sert, siyah bir şapka takardı. Bir keresinde oraya yeni getirilen ve küstah bir Berlinli olan bir mahkûm, müdürün karşısına çıkarıldığında: 'Ne, müdür siz misiniz yani? Siz daha çok kremalı bir pastaya benziyorsunuz!' demiş. Dronsch hemen orada hücre hapsi vermiş mahkûma. Gerçekten de kremalı bir pastaya benziyordu, ama o kremalı pasta aslında onun içindeydi. Pommernli bir çiftçinin oğluydu. Babasının çiftliği Baltık Denizi'nin kıyısına yakınmış, kendisi özellikle kumlu bölgelerde bitki yetiştirme işiyle uğraşırmış. Yaptığı işler nedeniyle epeyce ünlenmiş ve Danzig'deki Hela yarımadasında bitki yetiştirmek üzere resmi olarak görevlendirilmiş, bu iş esas olarak mahkûmlar tarafından yapılagelmekteymiş. Böylece hapishane konusunda uzmanlaşmış ve iş müfettişliğine getirilmiş.

Schleswig-Holstein'da, Rendsburg'daki hapishane donanma mensubu olan sayısız mahkûmu barındırıyormuş; şiddet yanlısı olan bu herifler kısa zamanda disiplin diye bir şey bırakmamışlar cezaevinde. Bunun üzerine Dronsch oraya müdür olarak atanmış ve düzeni sağlamış. Öyle sanıyorum ki hukukçu olmayan tek cezaevi müdürü oydu. O adamın sesini yükselttiğini hiç duymadım. Görüntüsünün bütün gülünçlüğüne karşın, benzersiz bir tarzı vardı: Bir emir verir, ardından da o sert şapkasını 'tok' diye koca kafasına geçirirdi. Onu elimden gelen her fırsatta kızdırırdım. Her şeye karşı çıkar, arka arkaya şikâyet dilekçeleri yazar, öteki mahkûmları ona karşı kışkırtırdım. O da gözümün yaşına bakmadan bana izinsizlik cezası verir, hiç heyecanlanmadan: 'Size sekiz gün karanlık hücrede kapalı kalma cezası....' diye başlardı söze. Ama günün birinde, tutukluluğumun üçüncü yılında, hücre hapsinden yeni çıkmıştım ki hücreme geldi. Hiçbir zaman yalnız dolaşmazdı, başgardiyan hep yanında olurdu. 'Eee, yetti mi artık?' diye sordu. Ben, 'Daha yetmedi, Müdür Bey! Beni küçük düşüremezsiniz, hiç heveslenmeyin!' dedim. O, 'Öyle mi?' dedi, arkasını döndü ve gitti.

Ama iki saat sonra yine geldi. 'Dosyalarınızı bir daha gözden geçirdim!' dedi, 'Sizin küstah bir insan olduğunuzu düşünmüyorum.' Ben, 'Aman eksik olmayın, Müdür Bey!' dedim. O, 'Bırakın alay etmeyi. Sizde, şimdiye kadar hiçbir mahkûmda denemediğim bir şeyi denemek istiyorum. Sizi tuzla buz edebilirim. Sizi un ufak edebileceğimi biliyorsunuz. Bütün cezaevini aleyhime kışkırtıyorsunuz. Ama öyle sanıyorum ki, namuslu birisiniz. Size bir önerim var: Siz bana mahkûmlar arasındaki disiplini bir daha bozmayacağınıza dair namus sözü verin; ben de size yetkim dahilinde size verebileceğim bütün özgürlükleri vereyim. Bundan sonra sizin için cezaevinde bir tek kapı kilitli olsun: çıkış kapısı!' dedi. Çok şaşırmıştım. Ama şunu söylemekten de kendimi alıkoyamadım: 'Ha, ısıracak köpeğe fazladan bir parça ekmek vermekte yarar vardır, öyle değil mi?' Beni aşağıdan yukarıya, o nefret ettiğim bakışıyla şöyle bir süzdü. Sonra: 'Dışarıda koşulların değiştiğini unutmayın. Sizin siyasi görüşünüzün artık fazla şan-

sı kalmadı. Ama belki de normal yollardan özgür kalırsınız. Sizin namuslu biri olduğunuz konusunda yanılmadığımdan gerçekten emin olursam cezanızın dörtte üç affa uğraması için girişimde bulunabilirim. İyice düşünün, sekiz gün sonra yine geleceğim.' dedi. Şapkasını 'tok' diye başına geçirdi ve gitti.

Sekiz gün sonra yine geldi. Ben, 'Müdür Bey, bir şey için size söz veremem: Sigarayı bırakamam.' dedim. Sigara içmek kesinlikle yasaktı, ama sigara içmek de en az konuşmak kadar doğal bir ihtiyaçtı. Bu yasağa bir türlü uyulmuyordu. Herkes kendine tütün temin edebiliyordu, gardiyanlar tütün karşılığında, mahkûmların çalışma salonlarından büyük beceriyle çıkardıkları dikiş ipliğinden ve gömlek kumaşından alıyorlardı. Gardiyanların maaşları o kadar düşüktü ki, böylesi küçük alışverişler onlara her zaman çekici gelmekteydi. Tabii ki müdür de biliyordu bunu. Güldü. Onu gülerken ilk kez görüyordum. 'Pekâlâ, sigara içerken yakalanacak olursanız sizi cezalandırırım, ancak bu durum sicilinize işlenmez ve anlaşmamızı bozmaz,' dedi. Bana elini uzattı, el sıkıştık. 'Başgardiyan,' diye seslendi, 'kapı açık kalacak, mahkûm çıkış kapısı hariç her yere girip çıkabilir; ışığını istediği kadar açık bırakabilir, kendisine hasta yemeği verilecek, ayrıca istediği zaman yazı yazabilir. İstediği işi seçebilir ve artık görevlerini belli bir sürede bitirmek zorunda değil!' dedi. Sonra gitti ve kapı açık kaldı.

Bu korkunç bir şeydi. Cezaevinde şimdiye kadar görülmemiş bir şeydi. Daha sonraları siyasi mahkûmlara benzer kolaylıklar gösterildi. Ama o zamanlar henüz siyasi mahkûm filan yoktu ve ben hakkımda verilen karara göre acımasız caninin tekiydim. Tabii ki anlaşmaya uydum. Hapishanenin içinde neredeyse tümüyle özgür bir yaşam sürdürmeye başlamıştım. Hemen kitaplar getirttim, sandıklar dolusu kitap. İyi bir kütüphanesi olduğunu bildiğim herkese mektuplar yazdım, kitaplar istedim, istediğim kitapların hepsi geldi. Yurt müdürünü kızdırmak pahasına kitap getirtmek için tam anlamıyla bir posta paketi trafiği kurdum, sandıklar gelip gidiyordu. Büyük Savaş külliyatının tamamını, Dışişleri Bakanlığı'nın yayınlandığı dosyaları, Jean Paul, Dickens, Raabe, Stif-

ter, Dostoyevski, Thackerey külliyatını ve tabii ki Walther Rathenau'nun bütün ciltlerini okudum, okudum da okudum.

Günün birinde karşılık verme fırsatım doğdu. Üç kişilik bir hücrede kitap değiş-tokuşu yaparken, o sırada küçük bir perdenin ardındaki tuvalette oturmakta olan bir mahkûmun, öteki iki mahkûma anlattığı hikâyeye kulak misafiri oldum. Mahkûm bu hikâyeyi şu cümleyle bitirdi: 'Grolmannstraße'deki vakanın hiç ortaya çıkmamış olması bir şans.' Hapishane dilinde suça 'vaka' denirdi. Bir daha asla bu cümle üzerinde düşünmedim, mahkûmlar birbirlerine bir sürü şey anlatıp dururlardı zaten.

Ama günün birinde Başgardiyan Staude bana, Müdür Dronsch'un çok sevimsiz bir olaya karıştığını söyledi. Bir mahkûm, eski suç ortaklarıyla mektuplaşmak suretiyle bağlantı kurmuştu. Mektuplar, gardiyanlardan biri tarafından gizlice dışarı çıkartılmıştı. Bu gardiyana karşı açılan davada, mektuplarda kullanılan kâğıtların hapishanenin resmi kâğıtları olduğu, bu kâğıtların yalnızca ön taraftaki yönetim tarafından kullanıldığı ortaya çıkmıştı. Müdür Dronsch, yeminli ifadesinde bu kâğıtların kendisinin makamından alınmış olamayacağını, bu kâğıtları bizzat kilit altında bulundurduğunu, kâğıtların başka bir yerden temin edilmiş olabileceğini söylemişti. Bunun üzerine üç kişilik hücrede kalan o mahkûm, Dronsch'un yalan yere yemin ettiği gerekçesiyle onun aleyhine bir dilekçe vermiş ve kâğıtları gerçekten de Müdür'ün odasından aşırabildiğini kanıtlamıştı. Dronsch açısından durum hiç de iç açıcı değildi. Staude'den o mahkûmun adını öğrendiğimde, belki yardım edebileceğimi söyledim, kitap sandığımı kaptığım gibi üç kişilik hücreye kitap değiştokuşuna gittim. Orada mahkûma: 'Sen Müdür aleyhine dilekçe vermişsin!' dedim. O, 'Evet ve bu seni hiç mi hiç ilgilendirmez!' dedi. Ben, 'Bu beni hem de çok ilgilendirir,' dedim, 'Müdür dürüst bir adam, eğer görevden alınacak olursa gelenin gideni aratmayacağını nereden biliyorsun? Sen kendi kuyruk acının peşindesin. Dilekçeni hemen geri al.' O, 'Hiç öyle bir niyetim yok,' dedi. Bunun üzerine ben, 'Öyle mi, o zaman sana söyleyecek tek bir sözüm var: Grolmannstraße! İyice duydun mu? Grol-

mannstraße!' dedim. Ve oradan çıktım. Kısa bir süre sonra Staude yine yanıma geldi ve 'Bunu nasıl yaptınız? Herif gerçekten de dilekçesini geri aldı!' dedi. Tabii ki ona bir şey söylemedim. Ve bugün bile Grolmannstraße'de aslında neler olup bittiğini bilmiyorum."

Ben, "Her yıl 4 Haziran'da, Striegau'da bir kulede, 1745 yılının 4 Haziranı'nda Hohenfriedberg şehrinin kapıları önünde meydana gelmiş olan çarpışmanın anısına nefesli sazlardan oluşan bir orkestra marşlar çalardı, bu marşlar arasında tabii ki Hohenfriedberg marşı da vardı," dedim, "bütün o yıllar boyunca duyduğum yegâne müzik buydu. Eve yazdığım mektuplarda bundan söz etmiş ve hiç müzik kulağı olmayan biri olarak iyi müzik dinlemeyi çok özlediğimi de yazmıştım. Yıllarca hapishanenin sevimsiz gürültülerinden başka bir şey duymadım, anahtar şakırtıları, tahta ayakkabıların takırtısı, sürüklenen yemek kazanının teneke sesi, hücre kapılarının şangırtısı, iş zilinin kulak tırmalayan sesi ve volta adımlarının sıkıcı, tekdüze yankısı. Bu mektubu yazdığım günün akşamında, ön tarafa, müdürün huzuruna çağrıldım. Bunun her zaman bir anlamı olurdu. Müdür çalışma odasında dosyaların arasında oturuyordu. Özel bölmesine açılan kapının açık durduğu dikkatimi çekti. Müdür bana bir şey soracağını söyledi, birazdan işi bitecekti, oturup bekleyebilirdim. Bu duyulmuş şey değildi, hiçbir mahkûmun Müdür'ün karşısında oturmasına izin verilmezdi. Bir koltuğa oturdum ve onca zaman sonra yine yumuşak bir yere oturmanın keyfini çıkardım. Dronsch yine dosyalarına gömüldü, alnında yeşil bir siperlik vardı. Birdenbire özel bölmeden bazı gürültüler geldiğini duydum, birtakım fısıltılardan sonra bir müzik duyuldu, bir piyano ve bir keman çalınıyordu. Bir saati aşkın bir süre boyunca Mozart'ın sonatlarını dinledim. Çalgıları çalanların Müdür'ün oğlu ve onun karısı olduklarını sanıyorum. Müzik bittiğinde kapı kapandı, Müdür başını kaldırdı ve 'Ah, siz hâlâ burada mısınız?' dedi. Sonra kasamla ilgili önemsiz bir soru sordu ve beni hücreme geri gönderdi."

Ben, 'İyi yürekli, yaşlı Dronsch!' dedim, 'Gießen Davası'nda, savcı Weidemann Striegau'dan benim disiplin sicilimi

getirtmişti. Sicilim pek parlak değildi; Weidemann, benim dikkafalı ve inatçı karakterim hakkında tanıklık etmek üzere yaşlı Dronsch'u mahkemeye çağırdı. Dronsch geldi ve ifade verdi. Orada öylece duruyordu; öne çıkık göbeği, yağlı boynu, çelik çerçeveli gözlükleri ve sert şapkasıyla kremalı pasta orada öylece duruyordu. Ve ifade veriyordu. İfadesi sona erdiğinde Weidemann son derece hoşnutsuzdu. Seyirciler arasında bir heyecan dalgası gidip geliyordu. Mendiller çıkarılmış, burunlar siliniyordu. Dronsch beni bile duygulandırmış, onun ifadesine göre ne denli soylu bir insan olduğum düşüncesi gözlerimi yaşartmıştı. İyi yürekli, yaşlı Dronsch! Daha sonra neler yaptığını bilmeyi çok isterdim. Hâlâ aynı işi sürdürüyor olamaz, sıkı bir sosyal demokrattı!"

Striegau'ya yaklaşıyorduk. Ben, "Striegau'da kendimi, 'Tarasconlu Tartarin'deki Gürcü prensi gibi hissediyorum," dedim, "bu prens dört yıl Tarascon'da yaşamış, ama şehrin yalnızca küçücük bir bölgesini tanımış, ama en ince ayrıntısına kadar tanımış. Bu küçücük bölge, kaldığı hapishane hücresinden gördüğü yerden ibaretmiş. Ben kapalı bir arabayla Striegau'ya getirildim ve yine kapalı bir arabayla oradan götürüldüm."

Ben, "İşte, işte orada!" dedim, "İşte gazhane orası. Gaz deposunun kubbesi duvarların üzerinden görülürdü. İşte, duvar, işte! Geride kaldı bile! Yazık, pek bir şey göremedik."

Ben, "Graul'un oteline gidelim!" dedim, "daha mahkûmiyetimin başlarındaydı, bir gün Müdür hücreme geldi, elinde bir vazo, vazonun içinde de sayısız tomurcuk açmış küpe çiçekleri vardı. Dronsch, Striegau'da Graul diye bir tanıdığımın olup olmadığını sordu. Bu adı hiç duymamıştım. Graul Oteli'nin sahibi olan bu Bay Graul, bana çiçek göndermişti. Çiçekler yanlışlıkla kapıdan içeri sokulmuştu, yoksa böyle şeylerin içeri sokulması kesinlikle yasaktı. Müdür bir ayrıcalık yaparak, çiçeklerin hücreme konmasına izin vermişti. Çiçekleri pencerenin pervazına yerleştirdim, ama bir keresinde hücre kapısı biraz sert kapanınca tomurcukların hepsi döküldü. Duvarın hemen yanındaki gazhane, tomurcuklara dayanamıyordu. Ama ben Graul adını asla unutmadım. Şehirde beni düşü-

nen biri vardı! İşte Ring'e geldik, orada arkada işte, Graul'un Oteli orada!"

Graul'un Oteli'nin önünde durduk. Eski, çirkin bir yapıydı. Arabadan indik ve insanın içini daraltan, loş bir lokantaya girdik. Uzun boylu, beyaza çalar sarı saçlı bir adam bize doğru geldi. Ben, Bay Graul'la görüşmek istediğimizi söyledim. Karşımızdaki Bay Graul'dü. Kendi adımı söyledim. Bay Graul çok heyecanlandı. Hemen yönetim odası olduğu anlaşılan yan odaya koşturdu ve sonra yüzleri sevgiyle ışıldayan bir grup beyfendiyle geri geldi, beylerin hepsi ellerini kaldırarak Alman selamı verdiler. Ben de onları aynı biçimde selamladım ve göz ucuyla Ille'ye baktım. Ille mükemmel bir biçimde, keskin ve sanki yaşamı boyunca başka hiçbir şey yapmamış gibi bir duyguyla selam veriyordu.

Hep birlikte oturduk ve Bay Graul anlatmaya başladı. O küçük şehirdeki ilk Nasyonal Sosyalistler'den biriydi. Başlangıçta zor gelmişti. Küçük otelinde yalnızca Parti'ye ilk kaydolanlar toplanıyorlardı. Striegau'daki hapishaneye getirildiğim duyulduğunda hepsi çok heyecanlanmışlardı. Sanki bu şehrin duvarları arasına birdenbire ünlü bir konuk gelmiş gibi hissetmişlerdi. Bana sürekli çiçekler, yiyecek maddeleri içeren paketler göndermişlerdi. Acımasız Dronsch hepsini geri çevirmişti. Gardiyanlar aracılığıyla bana selam göndermişlerdi, bu selamlar bana asla iletilmemişti. Şimdi ellerime sarılıyor ve kadehlerini sağlığıma kaldırıyorlardı.

Dikkatlerin başka yöne çekildiği bir anda Ille alçak sesle: "Bu insancıklarla içten içe alay etmeni hiç doğru bulmuyorum!" dedi, "onların ne kadar içten ve samimi olarak sevindiklerini görmüyor musun?" Biraz utandım, ama kendimi alıkoyamıyordum, sonunda Ille de pes etti.

Hapishaneyi bu küçük şehrin gözünden, dışarıdan izlemek gibi tuhaf bir şey yaşıyordum. Birlikte iyi anılarım olduğu için aradığım bütün gardiyanlar, birdenbire tümüyle farklı kimliklere bürünmüşlerdi. Onlar siyasi rakip olup çıkmışlardı. Bizim Buğday Kurdu çok saygın bir adam, oğlu ise SA birliğinin komutanı olmuştu. Dronsch'u sordum. Ben hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra emekliye ayrılmıştı. Gerisi kor-

kunçtu. Bir araba kazasında iki bacağını kaybetmişti. Karısı ise kazada ölmüştü. Onun şerefine bir kadeh içki içtim ve beylerden de aynısını yapmalarını istedim. Dronsch bir sosyal demokrat olduğu halde beyler istediğimi yaptılar.

Hapishane 1932'de kapatılmış. Fazlasıyla eskimiş olduğu için kapatılmış. Bay Graul: "Katolik Partisi yapacağını yaptı ve bina kiliseye iade edildi. O zamanlar biz henüz iktidara gelmemiştik. Biz olsaydık, orasını maliye bakanlığının binası yapardık," dedi.

"Kulağa hoş geliyor," dedim, "övgüye değer bir düşünceymiş."

Ben, sevgili sabık hapishanemi bir kez daha görmek istediğimi söyledim. Bay Graul alnını kırıştırdı ve üzgün bir sesle: "Bu olamaz. Artık orada rahipler var, kendilerini manastır kardeşleri olarak adlandırıyorlar. Biz de hapishaneyi görmeyi çok istiyorduk, ama içeri kimseyi sokmuyorlar, hele bizim gibi yaşlı savaşçıları hiç sokmuyorlar," dedi.

Ben, "Ne?" dedim, "ama hepiniz makam ve şeref sahibi insanlarsınız!"

"Öyle tabii," dedi Bay Graul, "ben şu anda belediye meclisi üyesiyim!"

"Gördünüz mü," dedim, "zafer kazanmış olmanızın bir anlamı olmalı, öyle değil mi?"

Ve Ille cesaretle bana destek çıktı: "Ondört yıl boyunca savaşmış olmamızın bir anlamı olmalı, öyle değil mi?"

Ben, "Şuraya bir telefon edin bakalım," dedim, "Berlin'den bir yazar geldi, deyin, kendisi Schleswig'teki sanat yapıtlarını inceliyor, manastırda eski Roma'dan kalma büstler olduğunu duymuş, onları görmek istiyor, deyin." Bay Graul telefona gitti. Hücrelerin bulunduğu alt koridorlarda, çıplak kayalara oyulmuş, yaklaşık onbirinci yüzyıla ait iki büst vardı. Bu büstleri çok iyi biliyordum, sayısız kereler önlerinden geçirilmiştim.

Bay Graul geri geldi. "Kabul ettiler!" diye bağırdı. "Çok uzun sürdü, çünkü," yüzü kıpkırmızı oldu, beyaza çalar sarı saçları parlıyordu, "çünkü karımın birlikte gelebilmesi için yalvarıp yakardım. O da büstleri görmeyi çok ister. Önce ka-

bul etmek istemediler, ama şimdi biri kapıda duruyor ve binayı gezdirmek üzere bizi bekliyor." Bay Graul, "bizzat en üst düzeydeki rahiple konuştum ve ona hep 'Kutsal Baba' diye hitap ettim. Doğru sözcüğü seçip seçmediğimi bilmiyorum," dedi.

Hepimiz güldük. Ille, "Manastır kardeşleri," dedi, "ruhbandan olmayanların oluşturduğu bir birliktir, yani biraderlerdir. Ama bizi gezdirecek olan kişiye 'rahip' diyelim, memnun olacaktır."

Ben, "Ben ona 'Saygıdeğer Rahip Efendi' diyeceğim," dedim.

Bay Graul'ün karısı geldi ve yola çıktık. Ring'ten saptık ve bir sonraki yan sokağa girdik. İşte kapı karşımızdaydı. Kapının üzerine 'O Maria' sözcükleri kazınmıştı, bunu Ille'ye gösterdim. Bina eskiden Azize Hedwig manastırıymış, Benedikt rahibeleri kalırlarmış burada, yani aslında büyük bir kiliseymiş. Moğollar şehri istila ettiklerinde, bazilika biçimindeki ana binanın inşaatı henüz bitmişmiş. Moğollar, Liegnitz'te yaptıkları kıyım sırasında Azize Hedwig'in kocası tarafından geri püskürtülmüşler, ancak kilisenin yapısı tamamlanmamış, bina bir manastıra dönüştürülmüş. Kilise mallarının devletleştirilmesinden sonra da hapishane olarak kullanılmış. Özellikle, içinde uzun yıllar oturduğum ana binanın duvarları olağanüstü kalındı, içlerine hücrelerin ve çalışma şalonlarının yapıldığı taştan dağları andırıyordu. Öteki binaların hepsi daha sonradan inşa edilmiş, devlete ait, soğuk yüzlü yapılar olarak yerlerini almışlardı.

Henüz çok genç, seke seke yürüyen, karalar giymiş bir rahip bizi kapıda karşıladı, birlikte dar, taş merdivenlerden çıktık. Nöbetçi kulübesinin önüne gelmiştik bile, burası hemen hemen hiç değişmemişti; ben hemen, daha önceleri cezaevinin şapelinde mihrabın yanında duran, şimdi ise nöbetçi kulübesinin pervazlarından birini süsleyen ve her tarafı kurtlar tarafından kemirilmiş, tahtadan yapılmış eski bir aziz portresine yöneldim. Rahip, eskiden idarenin bulunduğu koridora açılan kapıyı açarken manastırın tarihini anlatmaya başladı. Buradaki sanat yapıtlarının bizi hayal kırıklığına uğratmasından

korktuğunu söyledi; ağır suçlular yüzyıllarca burayı çok kötü kullanmışlardı; ağır suçlular sözcükleriyle, resmi güçleri mi yoksa onların kurbanlarını mı kastettiği ise pek açık değildi.

Evet, bunlar çok iyi tanıdığım koridorlardı ve işte o koku hâlâ duruyordu; toz, ter, tahta kurusu ve sidikten oluşan o iğrenç koku; etkilenmiştim, sessizce duruyordum. Hep burada dururdum işte, Müdür'ün kapısının önünde; beklerken hepimizin durması gerektiği gibi yüzüm duvara dönük olarak; işte parmaklıklar hâlâ duruyordu, yönetim kısmını hapishanenin kendisinden ayıran parmaklıklar, ama şimdi açıktı. Rahibin ardı sıra yürüyordum; arkamda ayak seslerini duyduğum Ille'ye dönüp bakacak cesareti bulamıyordum. Bir zamanlar ağır, kaba saba, demir çakılı ayakkabıların ya da kullanışsız tahta saboların içinde sürüklediğim ayaklarımı yine sürüklemek zorundaymışım gibi geliyordu. Derken avluya çıktık. Bir zamanlar gri bir görüntü oluşturan avlu ne kadar da küçüktü. Ürkek ürkek çevreme baktım, Ille yanıma sokuldu. Birdenbire yüksek sesle konuşacak cesareti bulamadım kendimde; açıklamalarını rahat rahat sürdüren rahibin dışında kimse yüksek sesle konuşmaya cesaret edemiyordu. Ana binanın pencerelerinin en alt sırasını gözden geçirdim, işte benim hücremin penceresi oradaydı, yarısı toprağın içinde, hâlâ enlemesine ve boylamasına demir parmaklıklarla kaplıydı, demir parmaklıkların ardında kalın telden örülmüş sıkı bir ağ vardı, onun da ardından damarlı, içerisini göstermeyen cam geliyordu. Başımla pencereyi işaret ettim, Ille anlamıştı.

Rehberimiz, tarikat burayı devraldığında nasılsa aynen korunduğunu anlattı. Bir şeyleri değiştirmeye, yeniden inşa etmeye değmezdi. Yalnızca şapelde değişiklik yapılmıştı, bir de hücrelerin bulunduğu bina. Evet, işte hücrelerin bulunduğu bina karşımızdaydı, ana binanın sağ tarafında, biraz uzakta, oradan arka avluya geçilebiliyordu. Hücrelerin arasındaki duvarların bazıları kaldırılmış, pencereler büyütülmüştü, öyle ki şimdi burada sınıflar yer alıyordu, oldukça büyük sınıflardı bunlar, tarikat kardeşleri misyonun öğrencileriydiler.

İşte duvar oradaydı, hâlâ duruyordu, büyük, gri ve heybetli. Gazhanenin kubbesi duvarın üzerinden gözüküyordu,

bir de daha önce görmediğim bir-iki ağaç tepesi. Demek ki ağaçlar büyümüşlerdi.

Boğazım sıkıştı. Avlu ne kadar da küçüktü, anlatılamayacak kadar zavallı ve küçük; bu minicik avlu, bu gri duvarlar ve küçük pencereler. Her şey hem tıpkı hatırladığım gibi, hem de değildi; o kadar acınacak durumda, o kadar sıkıntı vericiydi ki; her yer gölgelerle doluydu, karanlık gölgelerle. Başımı kaldırıp gökyüzüne baktım, ama gördüğüm gökyüzü parçası gerçekten maviydi. Ille'nin yanımda sıklıkla soluk alıp verdiğini duyuyordum. Ona bakmaya cesaret edemedim.

İşte o anda badem ağacını gördüm. Orada duruyordu, ana binaya çıkan merdivenin hemen önünde. Bu badem ağacının önünden ne kadar sık geçmiştim. Ille'ye, bu ağacın ilkbaharda çiçek açınca ne kadar güzel olduğunu anlatıp durmuştum; bir gecede birdenbire pespembe tomurcuklar açar, bütün dallar çiçeğe durur, sanki pespembe bir köpükle kaplanırdı. İşte ağaç karşımdaydı, cılız ve küçüktü ve tek tük, yürekli, küçük çiçeklerle bezenmişti. Gözlerimi ağaca diktim, Ille dallarını tuttu ve onları okşadı. Dayanacak gücüm kalmamıştı. Ağacın çevresinde dolandım, gözlerimi ağaçtan ayıramıyordum; rahip ise tuhaf tuhaf bakıyordu bana. Bay Graul ve karısı hiç konuşmadan yan yana duruyorlardı. Yalnızca aralarında fısıldaşmakla yetiniyorlardı. Ille'nin yüksek sesle ve öfke içinde şunları söylediğini duydum: "Ne biçim havası var burasının, insan nefes alamıyor!" Rahip üzgün bir sesle: "Evet, gazhane yüzünden. Burası hep böyle kokar. İnsan bazen dayanamıyor," dedi. Ille sert bir biçimde, "Burada volta atan mahkûmlar her gün bu havayı solumak zorunda kaldılar, yıllarca, yalnızca bu havayı soludular!" dedi. Rahip, "Evet, ağır suçlular!" dedi.

Ben çabuk çabuk, "Yukarıdaki büyük binaya gidelim mi?" dedim.

Rahip, "Olur, o binayı hiç kullanmıyoruz, olduğu gibi bıraktık. Yalnız size şapeli göstermek istiyorum," dedi.

Şapele çıkan döner taş merdiveni tırmandık; basamakların görünmeyen kısımları konuşmaya ve eşya değiştokuşuna elverdiği için mahkûmlar tarafından çok sevilirdi bu merdi-

venler. Ben şapele çok ender giderdim, yalnızca tutukluluğumun başlarında gitmiştim. İşte şapel karşımdaydı, ne kadar da küçüktü, ne kadar da küçük! Rahip, şapelin genişletildiğini söyledi ve bana birkaç soluk freskin ortaya çıktığı tavanı gösterdi; ardından gururla mihraptaki rengârenk bir resme işaret etti, tarikat mensubu çağdaş bir sanatçının yapıtıydı bu. Sanat yapıtını çok övdüm ve yine yeni tarihli olan kumbaraya kocaman bir banknot attım. Ve ondan sonra Roma büstlerini görmek istediğimi söyledim. Rahip karşı çıktı: "Aşağısı çok karanlık, o bölüme asla girmiyoruz, orada her şey ağır suçluların zamanında nasıl idiyse, aynen öyle duruyor!"

Ama ben büstler konusunda ısrar ettim ve sonunda seslerin yankılandığı koridorlara girdik, paslanmış demir kapılar birbiri ardına gıcırdayarak açılıyordu.

Ve ben korktum. Bu kadar kötü olacağını düşünmemiştim. Çoktan bastırdığımı sandığım bir şiddet duygusu sardı her yanımı. Koridorlar yarı karanlık ve nemliydi. Demir parmaklıklı kör pencerelerin altında duran ve pencerelerin kenarlarından akan suların içinde biriktiği teneke kaplar hâlâ orada asılıydı. Sigara içerken gardiyanlar tarafından yakalanma tehlikesi olduğunda, ellerimizle sardığımız biçimsiz izmaritleri bu kaplara atardık hep. Kaplardan birini elime aldım ve içine baktım. Dibi pis, ıslak bir tabakayla kaplanmıştı, tabakanın içinde sigara külleri de vardı.

Taş döşemeler kırmızı-kahverengiydi ve aşınmıştı. Kuşaklar boyu burada kalan mahkûmlar döşemeler üzerinde sürüdükleri ayaklarıyla becermişlerdi bu işi. Bu koridorlar eskiden de bu kadar alçak mıydı acaba, bu kadar boğucu ve ölü müydü?

İşte hücre hapsinin geçirildiği hücrelere giden koridor karşımdaydı. İşte Roma döneminden kalma iki büst de oradaydı. Çıplak kayanın içinden çıkıvermişlerdi, karanlık ve ürkütücüydüler. Rahip bir ışık yaktı, ışığın titrek aydınlığında büstleri inceledik; ıslak ıslak parlıyorlardı, kabaca oyulmuşlardı, soğuk ve katı bir biçimde hücrelerin girişinde bekçilik yapıyorlardı. Ille hücrelerden birine girdi, küçük kapısını kapattı, sonra da sıçrayarak dışarı kaçtı. Rahip bunu fark etmişti. "Bu hücrelere en ağır suçlular kapatılırmış. İçerisi ta-

mamen karanlıktır, bir de kafes var, yanlarına su ve ekmek verilerek bu kafeslere kapatılırlarmış," dedi. Sonra hızlı hızlı yürüdü.

Bir zamanlar kaldığım hücreye yaklaşıyordum. Bakışlarımla hücrenin kapısını aradım. Kolayca bulunması gerekiyordu, kapımda çifte sürgü vardı. İşte oradaydı! Ille'ye bir işaret verdim; o da koridorda şaşkınlık verici derecede yankılanan pürüzsüz sesiyle: "Ah sevgili, saygıdeğer rahip efendi! Böyle bir hücreyi görmeyi ne kadar isterim bir bilseniz," dedi. Sonra da benim hücremin kapısının önünde durdu. Rahip, avluda bana yönelttiği o şaşkın bakışlarını şimdi de Ille'ye yöneltmişti. "Ağır suçlular" gibi birtakım sözler mırıldandıktan sonra, sanki heyecan meraklısı, dünyevi yaklaşımları olan hatunlardan hoşlanmıyormuşçasına hafifçe başını salladı, ama hücrenin kapısını açtı.

Hücrenin kilidini açtı ve sürgüyü geri çekti. Bu ses kulaklarımda yankılandı, acı veren bu sesi çok iyi biliyordum. Kapıyı ardına kadar açtı ve biz içeri girdik.

Burası benim hücremdi; tıpkı onu terk ettiğim gibi duruyordu. Burada beş yıl yaşamıştım. Bunu ben bile kavrayamıyordum artık. Ne kadar genç, ne kadar yıpranmamıştım kim bilir. Buraya dayanamıyordum, burada beş yıl daha geçiremezdim, tıpkı birçoklarının burada ölmüş olduğu gibi burada ölürdüm. Kötüydü. Beklediğimden çok daha kötüydü. Bu pencere, bir darbede bütün tomurcuklarını yitiren küpe çiçeğinin önünde durduğu bu mini minnacık pencere! İşte yatak, katlanmış, duvara dayanmış duruyordu; kireçli, çirkin duvara. Yatak açıldığında ancak ayakta duracak kadar yer kalıyordu. İşte masa da duruyordu, o da katlanmıştı; bir zamanlar kitaplarımın üzerinde yığın yığın durduğu minnacık masa. İşte tükürük kabının, kullanmadığım ama yine de her sabah iğrene iğrene temizlediğim o iğrenç tükürük kabının yanındaki tabure de oradaydı. İşte o kahverengi, toprak kap duruyordu, hâlâ leş gibi kokuyordu. Duvarlar, tavan bizi ezecekmişçesine tehditkârdı. Burası bir delikti, tiksindirici, karanlık bir delik, kötü düşüncelerle dolu bir delik. Gözlerimi kapadığımda üzerime saldıracak olan kötü düşüncelerle.

Bu, hiçbir şey değildi. Bu, tıpkı, ama tıpkı bildiğim gibiydi. İnsanların içinde uzun yıllarını geçirdiği birçok hücre gibi bir hücreydi işte. Bu, hiçbir şey değildi. Bu, korkunçtu.

İşte Ille orada duruyor ve ağlıyordu, gözyaşları yanaklarından süzülüyordu, Bay Graul ağlıyordu ve Bayan Graul yüzünü elleriyle kapatmıştı. Kireç duvara kazıdığım takvimi aradım. Herhalde duvarı yeniden boyamış olmalıydılar. Ama takvim rahatlıkla görülüyordu. Takvimin altına bir gamalı haç kazımıştım. 9 Kasım 1923'te.

Döndüm ve çıktım.

Kapıdan çıktığımızda, pırıl pırıl güneş bir anda yüzümüze çarptı.

Ille'ye, "İşimi özledim," dedim.

Arabaya binip oradan uzaklaştık.

Bindokuzyüzotuzdokuz yılının ışıl ışıl ilkbaharının içine daldık; benzersiz güzellikte geçeceği vaadinde bulunan o yılın.

B. Secondary and Higher Education / B. İlk Öğrenim ve Yüksek Öğrenim Durumu

Name&Type of School (If a special Nazi school or military academy, so specify) Okulun adı ve türü (Özel bir Nasyonal Sosyalist Okul ya da askeri akademi söz konusuysa, belirtiniz	Location Yer	Dates of Attendence Ne zaman okudunuz?	Certificate, Diploma or Degree Karne, diploma ya da akademik unvan	Did Abitur permit University matriculation? Üniversiteye kaydolduğunuz sırada mezuniyet ya da olgunluk karnesi almaya hak kazanmış mıydınız?	Date Tarih
Örnek Okul	Frankfurt/M	1909-12	yok	evet	yok
Lessing Lisesi	Frankfurt/M	1912-13	yok	evet	yok
Askeri Okul Birliği	Karlsruhe/B	1913-17	yok	evet	yok
Merkez Askeri Okul	Bln-Lichterfelde	1917-18	yok	evet	yok

Bkz.: Ek

B'ye İlişkin Olarak: İlk Öğrenim ve Yüksek Öğrenim Durumu.

1909 yılının Paskalya Bayramı'nda, altıbuçuk yaşımdayken, Frankfurt am Main'deki Musterschule'ye [Musterschule: Örnek okul] kaydoldum. Bu okul adını, hizmeti geçmiş bir Bay Örnek'ten filan almıyordu, tersine örnek alınacak bir öğrenim kurumu gözüyle bakılması gerektiği düşünülerek bu adı almıştı. Öyle sanıyorum ki, daha o zamanlar bile Alman eğitim sisteminin işleyişi sosyal açıdan öyle kolaylaştırılmıştı ki, normal düzeyin asla üzerine çıkmayan okul giderlerini ödeyebilen herkes çocuklarını bu olağanüstü okula göndermekte özgürdü. Babamın okul giderlerini rahatlıkla ödemiş olduğunu hiç sanmı-

yorum. Ama "ileride hayatın güçlüklerinin üstesinden gelebilmek" ve "doğru dürüst bir meslek sahibi olabilmek için" "adam gibi bir şeyler okumalıydım". Babam, Örnek Okul'a kabul edilişimi asla sosyal mevkiine borçlu değildi, çünkü kendisi o zamanlar Kiel'den Frankfurt am Main'a daha yeni tayin edilmişti ve emniyet müdürlüğü bünyesindeki en genç cinayet masası komiseriydi, hiç kimsenin tanımadığı bir memurdu ve kendisi dışında hiç kimse kısa bir süre sonra bölgenin en ünlü komiserlerinden biri olacağını henüz bilmiyordu.

Babam mesleki başarısını olağanüstü çalışkanlığının yanı sıra müthiş hırsına ve titizlik derecesindeki doğruluğuna –ki bunun doğuştan değil, sonradan edindiği bir özellik olduğunu sanıyorum– ve olağanüstü hafızasına borçluydu. Hafıza onun özellikleri arasında bana miras kalan tek şeydir. İnsanın kendi özellikleri hakkında kesin bir şeyler söylemesi çok zordur, ama öyle sanıyorum ki şunu hiç düşünmeden söyleyebilirim: Hafızam olağanüstü güçlüdür.

Olağanüstü güçlü bir hafızanın olağanüstü bir özellik olup olmadığını bilmiyorum. Düş gücünün harekete geçmesini yavaşlattığına, hem de onun yerini tutacak eşdeğer bir şey koymadan yavaşlattığına hiç kuşku yok; öte yandan güçlü bir hafıza kontrol olanağı sağlar ve gerçek duyuyu güçlendirir; dile getirilen bir ifadeyi kanıtlamaya izin verdiği gibi, olaylar ister görüntülerde ya da sözcüklerde, ister suretlerde ya da sahnelerde, isterse yaşanmış bağlantılarda ya da zihinsel ya da ruhsal sarsıntılarda temsil edilsin, hatırlama kapasitesinin, söz konusu "olay"ı canı istediği zaman içinden çekip çıkardığı ağzına kadar dolu bir arşive de benzer. Hiç kuşku yok ki, okula ilk gidiş, okuldan içeri atılan ilk adım, yalnızca geriye dönüp bakıldığında değil, çocuğun bakış açısından da çok heyecan verici bir andır. Bu an, Kutsal Ruh'un o büyük alanı içersinde ilerlemenin başladığı andır; ileriye doğru atılmış her adım mantıklı olarak Yeni Olan'la, Bilinmeyen'le bir karşılaşma olmalıdır, insanın görüşünü açtığı gibi, anlayışın gelişmesine yardımcı olur; zorunlulukların ve amaçların gerekli ve bir nedene temellendirilmiş gibi gözükmelerini sağlar ve çocuk yüreğini, daha sonraları günlük yaşamın dizginlemelerinin, yetişkinlerin soğukkanlı an-

layışlarını sarstığından çok daha dehşet verici biçimde allak bullak eden tuzakların ve kapanların, insanın hafızasına silinmemecesine kazınan güçlü içsel sarsıntılara yol açtığı da açıktır.

Annem okula gittiğim ilk gün, bütün okul hayatım boyunca kullanmak üzere, deri kayışlı bir sepeti boynuma asmıştı; bu sepet yağ sürülmüş bir ekmekle bir elmadan oluşan kahvaltımı taşımamı sağlıyordu. Bu sepetle gurur duyuyordum; çünkü eriştiğim yeni şerefin sembolü gibiydi benim için; ama benim dışımda hiçbir çocuğun böylesi bir nesneye sahip olmadığını fark edince, bütün küçük yaratıkların taşıdıkları içgüdüyle, ne olursa olsun dikkat çekmemek isteği uyandı içimde; böylece okula gittiğim ilk gün, evde dökülen gözyaşlarıyla ve annem tarafından kesinlikle anlaşılmayan bir biçimde bundan sonra bu sepeti kullanmaya karşı çıktığım için bir dizi tokatla son buldu. Örnek Okul'un yöneticisi Müdür Walter'di; ufak tefek, şişmanca, çevresinde beyaz, fırça gibi saç kıllarının bulunduğu kel kafalı bir adamdı; bir gün ders saatinde öğretmenleri ve bütün öğrencileri okulun tören salonuna çağırdı, orada neşeli ve heyecanlı bir biçimde sevgili Kayzerimiz'in bir torununun daha olduğunu bildirdi bizlere. "Artık gururlu hanedanımızın kuşaklar boyu devamı garanti altına alınmıştır!" diye bağırdı. Din dersi öğretmeninin adı Fries'ti; ona hayrandım, çünkü çerçevesiz kelebek gözlüğünü, altın bir zincirle sol kulağına tuttururdu. Sınıfımda Werner Richards adında, uzun pantolonlar giyen bir öğrenci vardı.

İşte hepsi bu kadar. Hafızamın raflarını ne kadar karıştırırsam karştırayım, hatırlama kapasitemi ne kadar zorlarsam zorlayayım: Hepsi bu kadar. Örnek Okul'a gittim, sonuçları açısından zengin üç yıl boyunca bu örnek öğrenim kurumuna devam ettim, işte hepsi bu kadar.

Ancak bu arada, eşzamanlı karşılaşmaları ve olayları hatırlayamıyorum diye bir şey söz konusu değil. Çok daha eskiden olmuş şeyler bile hafızamda capcanlı duruyor; okula gittiğim ilk günden çok daha eskilere ait bir dizi ayrıntıyı sayıp dökebilirim; Kiel'deki Hohenzollernpark'taki Rosa'ya ve Laboe'deki kumsal çetesinin türlü türlü maceralarına ilişkin yüzleri ve olayları hatırlamaya çalıştığımda asla zorlanmam. O zamanlar,

babam tayin olduğunda trenle Kiel'den Frankfurt'a gidişimizi, Hamburg'da kısa süreli duruşumuzu olduğu gibi hatırlıyorum, yemekli vagonda patates salatasıyla sosis yemiştik ve tren bir viraja hızla girip de neredeyse yan yattığında benim midem bulanmıştı, babam son derece sıkkın bir biçimde ve benden iki yaş büyük ağabeyim Bruno'nun dayanılmaz alayları altında beni, sallanıp duran koridorlardan ve ilginç akordiyon kapılardan geçirerek trenin tuvaletine götürmüştü; bu arada annem benden iki yaş küçük erkek kardeşim Horst'u kucağında hafif hafif sallıyor, bir yandan çevresine tatlı tatlı bakarken, bir yandan da anneliğin verdiği gururla ve r'leri yuvarlayarak öteki yolculara hakkımda şu açıklamayı yapıyordu: "Bu oğlan yemek yemiyorrr, herrr şeyi adeta yalayıp yutuyorrr!" Ve Frankfurt'taki Moltkeallee'deki yeni evimizde geçirdiğimiz ilk akşam, kardeşim ve ben mahallenin öteki çocuklarıyla kıyasıya bir kavgaya tutuşmuştuk, çünkü hâlâ Kiel'e özgü muşamba denizci şapkalarını takıyorduk; ülkenin iç taraflarındaki gelişmiş metropollerde yaşayan çocukları güldüren bir giysi parçasıydı bu. Kavgada kardeşimin sol kulağının üst çeyreği kesilmişti ve yüzümüz gözümüz kan içinde, ama yamru yumru olmuş şapkalarımızı hâlâ sıkı sıkı tutar halde eve döndüğümüzde annem, "Maşallah, çok iyi başlangıç yaptınız!" demişti. Alkolle ilk tanışmamı asla unutmam: Evin önünden kürenmiş olan kar yığınlarından birinin tepesindeydim; tam zirveye tırmanmıştım ki birdenbire yığının içine düştüm, öyle ki boğazıma kadar kara batmıştım; uzun süre haykırdıktan sonra yoldan geçen biri tarafından yığının içinden çıkarılmıştım. Annem beni hemen yatağa sokmuş ve dört köşe bir şişeden bir şey içirmişti, şişenin etiketinde iki ayağı üzerinde yürüyen, kahverengi bir ayı resmedilmişti, içinde ise sert kokulu bir içecek vardı, annem bunun "Gilka" olduğunu söylemişti. Bu şişe yukarıda, soldaki dolapta duruyordu, o günden sonra da sık sık ve gizliden gizliye beni rahatlattığı olmuştu. Evin arka avlusunda bir arabacı otururdu, sık sık onun ahırında bulunurdum, özellikle de arabacı çırağı ucunda mavimsi bir alevle yanan, ispirtoya batırılmış bir pamuk yumağının bulunduğu uzun bir sopayla ahırın pislik içindeki tavanındaki ve kararmış pencerelerindeki sayısız sivrisinek ve sinek

sürülerini hafifçe yakarak öldürürken. Arabacının bir de, Frankfurt'ta çok sevilen "Äppelwoi" adlı içeceği elde etmek için kullanılan bir elma sıkacağı vardı ve ben sonbaharda arka avludaki sundurmaya yığılan elma dağlarını, mayalanan meyvelerin ekşi çürük kokusunu asla unutamam. Ön taraftaki evde Burkhardt adında bir mücellitin dükkânı ve atölyesi vardı; orada saatlerim geçerdi, yere oturur, heyecan verici, çok çeşitli kâğıt parçalarıyla oynar ya da ciltçinin çeşitli sıvıları yayvan, kara bir kaba döküp kitap kapağını bu opal gibi parlayan sıvı maddenin içine dikkatle batırışını, kapakları renkli, başına buyruk çizgilerle, noktalarla, dairelerle ve beyzi biçimlerle ve renkleri asla birbirine karışmayan bezemelerle, dönemin zevkine ve güzellik ihtiyacına uygun biçimde süsleyişini nefesimi tutarak izlerdim. Son derece ilerici biri olan Bay Burkhardt'ın, harika müziği pırıl pırıl parlayan kahverengi silindirlere kaydedilmiş, uzun borulu gramofonunun dışında uzun, köşeli örümcek ayaklarının üzerinde dikilen, kocaman kutulu bir de fotoğraf makinesi vardı; çok pahalıya mal olduğu halde bu makineyle portre fotoğrafları çekerdi. Duvara gerdiği, üzerinde açıklara doğru giden bir yelkenli resmi çizilmiş bezin önündeki sandalyeye beni yerleştirir; üzerinde bir vazo bulunan etajeri yanıma koyar, sonra da büyük, kara örtünün altına girer, gözden kaybolurdu; bu arada ben, kaygılar içinde beni beklemekte olan annemin önerisinin aksine güzellik kavramının getirdiği galeyana kapılarak, pantolonumla çorabımın arasından gözüken beyaz, yün iç donumu içeri sokuşturmaya çalışırdım. Ve gözümün önünden gitmeyen bir görüntü daha var: Görkemli bir arka plan önünde, Manchester giysisi[1] giymiş, yuvarlakımsı parmağıyla siyah çorabının üst kenarını çekiştirip duran, hayallere dalmış, şişman bir oğlan çocuğu. O zamanlar doğaldır ki mücellit olmak istiyordum ve "daha iyi" bir semt olan, şehrin öteki ucundaki Rothschildallee'ye taşındıktan çok sonraları bile, onu özlediğimi hissettiğim zamanlarda Bay Burkhardt'ın yanına koşar, yine atölyesinde yere otururdum ve sonra, uzun-eve-dönüş-yolunu yürümeyi

1 Manchester giysisi: Adını İngiltere'nin Manchester şehrinden alan, fitilli kadifeden giysi. (Ç.N.)

göze alamadığımda ise tramvaya binerdim, biletçi başıma dikildiğinde boş ceplerimi telaşlı telaşlı arar, derken gözyaşlarına boğulur, ağlaya ağlaya paramı düşürdüğümü anlatırdım, bu gibi durumlarda her zaman yufka yürekli bir hanımefendi bulunur, anlayışlı anlayışlı başını sallayarak bilet paramı öderdi.

Okul dönemi sırasında olup biten bütün olayları da en ince ayrıntısına kadar hatırlıyorum. O günlerde Rothschildallee'de bulunan evleri tek tek anlatabilirim, ama Örnek Okul'un hangi sokakta olduğunu hatırlamıyorum; bütün komşu çocukların adları ve yüzleri hatırımda; uzun paçalı pantolonlarının ihtişamı dışında hakkında hiçbir şey hatırlamadığım Werner Richards'tan başka okul arkadaşlarımın tekini bile hatırlamıyorum. Bir daire çizen ağaçlıklı bulvarın iç tarafında, kızıl kayın ve kestane ağaçlarının altında, çeyrek daire biçimindeki bankların önünde bulunan kum yığınının resmini bile çizebilirim; Örnek Okul'un avlusunun yuvarlak mı yoksa köşeli mi olduğunu hatırlamıyorum. Psikologlar, bu noktada hafızamın bir tür savunma tepkisi gösterdiğini söyleyebilirler, ama bunun doğru olabilmesi için okulun bana açık bir huzursuzluk, daha da ötesi bir antipati ve tiksinti vermiş olması gerekirdi, oysa böyle olması için hiçbir neden yok. Karnelerim oldukça iyiydi, davranış ve dikkat notlarım da iyiydi; eğer tiksinti ve huzursuzluk söz konusu olsaydı, herhalde hafızamda birtakım izler kalmış olurdu. Örnek Okul benim için beyaz bir lekeden ibaret, gözün kör tabakasıyla algılanmış beyaz bir leke.

1912 yılının Paskalyası'nda Frankfurt am Main'deki Lessing Lisesi'ne kaydoldum. Lessing Lisesi, Körnerwiese'nin yakınlarındaydı, gri, şatoyu andıran, ama oldukça yeni bir yapıydı, kapısına şu sözler kazınmıştı: Non scholae sed vitae discimus.[2] Okul yöneticisi Müdür Neuberger zayıf, kısa boylu bir adamdı, derisi meşin gibiydi, hatları sertti, kısa, gri saçları vardı. Sınıf hocamın adı Profesör Ankel'di, o da oldukça kısa boylu ve zayıf biriydi; beyaz, gür saçları ve beyaza çalan sarı bıyık-

2 Non scholae sed vitae discimus: Okul için değil, yaşam için öğreniyoruz. 13. yy'dan itibaren dönüştürülerek okulda öğrendiklerimizin yaşam için önemli olduğunu anlatan ifadenin orijinali (Non vitae sed schloae discimus) Seneca'nın Roma eğitim sistemini eleştirdiği bilinen bir sözüdür.

ları vardı; her zaman gri giysiler ve sarı çoraplar giyerdi, çorapları her zaman düşük olurdu. Latince dersine gelirdi; Latincede olağanüstü kötü bir öğrenci olmuş olmalıyım, çünkü habersiz yapılan Latince sınavı kâğıtlarımdaki kırmızı mürekkeple yapılmış sayısız düzeltmenin altına annemin imzasını taklit ederek atmış olmam gerçeği, tam teneffüs zili çaldığında bütün hocaların ve hain bir neşe içinde bağırıp çağıran öğrencilerin önünde annemden tokat yememe ve babamın beni askeri okula göndermeye karar vermesine neden olmuştu. Benim hümanist bir eğitim görmem yönündeki çabalara adanmış olan ve birbuçuk yıl süren okul dönemime ait hatıralar burada bitiyor.

Ancak aynı döneme ait, Rothschildallee'nin oğlan çocuklarıyla, komşu Egenolffstraße'nin oğlan çocukları arasında geçen enikonu kanlı sokak çatışmalarına ilişkin görüntüler hafızama adeta kazınmış gibi. Frankfurt am Main'de Rothschildallee ve bu mahalleyi dikaçıyla kesen Güntersburgallee mahalleleri, şehir olmanın özelliklerini taşıyan bakımlı bölgelerdi; bu bölgelerdeki çalılıkların, ağaçların ve kum döşenmiş yolların ardında "daha iyice" insanların oturdukları evler bulunurdu: Buralarda memurlar, üst düzey görevlileri ve serbest çalışan tüccarlar dört katlı, balkonlu, alınlıkları kırmızımsı kumtaşı figürleriyle bezenmiş evlerde otururlardı; bu evlerin önlerindeki bulvardan parmaklıklarla ayrılan küçük birer bahçesi vardı; bahçelere ekili hercai menekşelerin ve lale tarhlarının arasına minik cüceler, karacalar, kara kurbağaları, tüf taşından yapılmış kalelerin yanı sıra alçıdan yapılmış büyük mantarlar yerleştirilmişti. Yaz aylarında balkonların hepsi, kırmızı-beyaz çizgili "güneşlik"lerle güneş ışınlarından korunur; görkemli çiçek saksılarının göz kamaştırıcı güzelliğiyle dikkat çekerdi; her yıl bir balkon yarışması düzenlenirdi, birinci gelene gümüş bir madalyanın yanı sıra bir belge verilir, ayrıca hakkında gazetelerde övgü dolu yazılar çıkardı. Biz sık sık birinci gelirdik; babam "koruması altına aldıkları"ndan birini, tıktığı hapishaneden çıkmış bir bahçıvanı işe almıştı; bu bahçıvan ayrıca babam tarafından kendisine hediye edilen, çanı olan bir ağız armonikasını çalmasını da bilirdi. Ancak çevredeki sokaklarda, Egenolff, Rotlint, Rohrbach ve Luisen sokaklarında küçük burjuvalar ve işçiler otururlardı. Ora-

larda güneşliklerin, çiçeklerin ve güneşin tenlerine zarar verdiği hanımefendilerin bulunduğu balkonlar yoktu; oralarda dizi dizi kör pencereler sıralanır, sabahları bu pencerelerde yastıklar yorganlar havalandırılırdı; oralarda cücelerin ve karacaların bulunduğu ön bahçeler yoktu; tersine karanlık gizemli kapı girişleri vardı. Ve oralarda çocuklar vardı, gürültüleriyle sokakları dolduran sürüyle çocuk; bu arada her iki ağaçlıklı bölgenin çok daha az sayıdaki çocukları ağaçlıklı bulvarların kum tepelerinde sessiz sessiz ve terbiyeli terbiyeli oynarlardı. Savaş öncesi o yılların sınıflararası gerginlikleri çocukların dünyasını da karartmıştı karartmasına ama, bu anlaşmazlıklar yine de, yetişkinler dünyasında –sosyal literatüre uyacak olursak– alışılagelindiğinden çok daha doğal ve daha mertçe seyrediyordu. Öteki çocukların kıskandığı ve bizim de adeta onlara yasakladığımız yalnızca kum tepeleri değildi, tersine, biz "bulvarlılar" o karanlık kapı girişlerinde oynamak için yanıp tutuşur, ama en az bizimki kadar onur kırıcı bir tavırla reddedilirdik. Genellikle, dövüşe dönüşen tartışmaların çıkması için ortada hiçbir neden olmazdı: Herhangi bir köşede, burada ya da orada bir savaş çıkmasına karar verilir ve bu durum rakibe, barbar bir delegasyon aracılığıyla törensi bir havada bildirilirdi. Bulvar çocuklarından biri Egenolffstraße'ye giderken ve dönerken, kesin olarak belirlenen savaş saatlerinin dışında asla saldırıya uğramaz ya da taciz edilmezdi; ama savaş bir kere ilan edildi mi tahta parçalarıyla, taşlarla, hortumlarla, sapanlarla, ok ve yaylarla silahlanmış sinirli gruplar oluşurdu; o zaman, yetişkinler savaş alanından geçmeye çekinirlerdi; o zaman dükkânı her iki bulvarın ve Egenolffstraße'nin kesiştiği köşede bulunan ve hem bu taraftan hem de öteki taraftan müşterileri bulunan iriyarı fırıncı, çırağıyla birlikte tehlike anında müdahalede bulunmak üzere hazır durur, Luisenstraße'nin köşesindeki eczacı sargı bezlerini hazırlar ve o zaman ortalıkta tek bir güvenlik görevlisi bile dolaşmazdı. Teke tek dövüşlerde kol kırılmaları ve ağır beyin sarsıntıları sık rastlanan olaylardı; burun, kulak ve diz kanamalarını anmaya bile değmezdi. Savaşın galibi her zaman, burnu büyük Egenolffstraße olurdu, Egenolffstraße'nin burnu o derece büyüktü ki, bazen doğal müteffikleri olan Rotlintlileri, Rohr-

bachlıları ve Luisenlileri, gönüllü olarak bulvarcıların emrine verirdi.

Şimdi okulla ilgili her şey için hafızamdaki o garip kör noktanın, benim yabani bir oğlan olmam, seçkin bilimlere uysal uysal hizmet etmek yerine kaba saba şiddete daha çok eğilim göstermem gibi basit bir durumla ilişkilendirilebileceği düşünülebilir. Ama bu doğru değil. Annemle babamın ve akrabalarımın anlattıklarına göre ben oldukça sessiz ve çekingen bir çocukmuşum; gittiğim her iki okuldan ve hatta askeri okuldan aldığım karnelerde de ağız birliği etmişçesine "derslere canlı bir katılımla birlikte kusursuz başarı"mdan; yanı sıra "okul arkadaşlarının yoldaşlığından pek hoşlanmadığı"mdan, daha sonra ise "övgüyü hakeden bir şevkle kendi seçtiği, dikkate değer kitaplar okuduğu"mdan söz edilir. Lessing Lisesi'nde bile, Latince dersi hariç iyi bir öğrenciydim, örnek bir öğrenci değildim, sınıf birincisi de değildim, ama ortalamanın üzerinde olduğuma hiç kuşku yok. Askeri okuldayken sınıfımda hep ilk on arasındaydım. Ama haneme yazılan başarılara ilişkin hiçbir şey hatırlamıyorum; okuldaki önemli fikri olaylarla ilgili hiçbir şey hatırlamıyorum. Bu noktada bir şeylerin yolunda olmadığını düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Şimdi psikologlar belki de, yeni yeni uyanan cinsel içgüdünün, fikri yaşantıyı geride bırakacak, bastıracak denli fazla eylemeye yönelttiği oğlan çocuklarından biri olmuş olabileceğimi söylemeye kalkışabilirler. Psikolojik araştırmanın ilk sonuçlarıyla tanıştığım ilk andan itibaren bastırmak istemediğim tek şey vardı, o da psikolojinin –sert ve kapsamlı bir sözcükle ifade etmek adına– alçaklıktan başka bir şey olmadığı duygusuydu. Onaltıncı yaşıma kadar, üç ayrı genç kızı birer kez öptüm: kırmızı bir kazak giyen Egenolffstraße'deki güvenlik görevlisinin kızı Erna Weidemeier; Rothschildallee'de karşı komşumuz olan ve dizlerine kadar inen sarı saç örgüleri bulunan Toni Rathgeber ve Toni Rathgeber'in bir arkadaşı ve daha sonra da benim ilk karım olacak olan Liselotte Wölbert. Dağılın psikologlaaaaaaaar!

1913 sohbaharından 1917 sonbaharına kadar Baden Karlsruhe'deki acemi birliğinde, oradan itibaren 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar da Berlin-Lichterfelde'de subay okulundaydım.

Askeri okulda geçirdiğim dönemler hakkında daha sonradan bir kitap yazdım. (Bu Soruşturma'nın 118. sorusuna da bkz.) *Die Kadetten* [Askeri Okul Öğrencileri] başlıklı bu kitap yaklaşık 80 000 baskı yaptı, kitabı satın alan beher kişinin yanı sıra, beher kitap başına en az bir okuyucu hesabıyla gidilecek olursa; elimde kalmadığı için, Kadetten'in bir nüshasını bu Soruşturma'ya ekleyemediğim gibi üzücü bir gerçek de dikkate alındığında, Prusya Krallığı sınırları içersindeki askeri okul birliklerinde yaşadıklarımı anlatan belli ölçülerde kapsamlı bu kitapta çok az sayıda sayfanın, yaklaşık on ila oniki sayfanın, okul öğrenimime ayrılmış olduğunu Müttefik Askeri Hükümet nezdinde rahatlıkla onaylayabilecek en az 160 000 artniyetsiz ve güvenilir tanığın bulunduğu çıkar ortaya. Bu, asla önceden belirlenmiş bir karar değildi; kitabı tasarlarken asla böyle olmasını düşünmemiştim; kitapta son derece Prusyalı ve tutarlı bir eğitimin iç ve dış yapısını bütün ayrıntılarıyla gözler önüne sermekten başka bir şeyi amaçlamıyordum. Bu ise çok fazla hissettiğim bir ihtiyaçtan doğdu. Pedagojik alan içersinde askeri okul birlikleri tarafından temsil edilen böylesine tuhaf bir tezahür hakkında yazılmış kitap sayısı dikkati çekecek denli az; bu alandaki boşluğun, askeri okul birlikleri ortadan kalktıktan sonra derhal giderilmesi gerektiğini hissettim. Ama aslında konuyla ilgili eldeki yapıtların hiçbiri, sonuç olarak askeri eğitimin de yer alması gereken asıl okul eğitimiyle ilgili değildi. Askeri okul eğitiminin aslında hümanist olması düşünülmemişti. Buradaki öğretim planı bir Realgymnasium'dakine[3] benziyordu; yani, bu kurumun genel eğitim anlayışına göre mantıklı olduğu üzre, daha çok uygulamaya yönelik bir eğitim yapılıyordu. Ancak bu durum bile asıl amacın, yani karakterin eğitilmesinin ve askeri yaşamın gereklerine vâkıf olmanın karşısında oldukça gerilemek zorunda kaldı. Her askeri okulda mezuniyet, tıpkı aynı ders planını uygulayan sivil okullardaki bitirme sınavlarına benzer standartlar gözetilerek gerçekleştiriliyordu. Ama sivil bir öğrencinin hayatında önemli olabilecek bir şey, bir askeri okul öğren-

3 Realgymnasium: 1955'e kadar Federal Almanya'da yeni diller ya da fen dersleri ağırlıklı lise. (Ç.N.)

cisinin yaşamında aynı ölçüde önemli olmuyordu. Bir askeri okul öğrencisinin mesleğine ilişkin en önemli önkoşul, ders planının da ötesinde, onun karakterinin eğitilmesiydi, yani kendisine belli bir karakter kazandırılmasıydı; Prusya ordusu kendine özgü, amacıyla bütünleşen bir alana yerleşik hale gelmişti.

Ancak Arthur Schopenhauer'in, ondokuzuncu yüzyıl eğitim anlayışının gelişigüzel akışı içersindeki bu sarsılmaz kayanın, yani insan karakterinin değişmez olduğundan söz ettiğini öğrenmek doğaldır ki benim için şaşırtıcı oldu. "İnsanın karakteri hep aynı kalır, bütün yaşam boyunca aynı kalır. Yaşadığı yılların, içinde bulunduğu koşulların, hatta bildiklerinin ve görüşlerinin değişken kılıfı içinde esas itibariyle aynı olan insan, tıpkı kabuğu içindeki bir yengeç gibi, hiçbir zaman değişmez ve hep aynı kalır." Schopenhauer yalnızca bilgi için, değişken bir tavır ve edim biçiminin söz konusu olabileceğini belirtir.

Askeri okulların kapılarından çıkan sayısız genç erkekten birçoğu okul sayesinde ün, şeref ve saygınlığa ulaşmıştır. Tabii ki bu noktada, askeri alanın dışında olup da olağanüstü başarılarıyla göz kamaştırmış en azından bir kişinin adını anmak bile zor; ancak askeri okullarda bilginin tertip ve tanzim edilmesi üzerindeki ahlaki etki ne kadar büyük olmalı ki, Prusya ordusunda bütün savaşlara ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'na katılan Feldmareşallerin inanılmayacak kadar büyük bir yüzdesi askeri okul çıkışlıdır. Günümüzde yükselen seslere inanacak olursak, askeri eğitimin ölçütü, aslında değişmez olan karakterler üzerinde, sonuçta böylesi meyveler verecek biçimde zor ve şiddet uygulayacak durumda olmaktır! Ancak bu noktada West-Point'li, Sandhurst'lu, Saint-Cyr'li ve Leningrad'lı öğrencilerin de, ülkelerindeki dünyaca ünlü orduların tarihlerinde aynı yüksek paya sahip oldukları düşüncesi insanı rahatlatıyor.

Dönem arkadaşım olan askeri okul öğrencileri arasında, eğitimlerinin amaçladığı mesleklerine sadık kalmış olanların ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bu meslekte olup da hayatta kalabilenlerin hepsi general oldular. Askeri okul çıkışlıların büyük bir yüzdesi düşman tarafından öldürüldü. Ve eğer ben, askeri okul çıkışlıların büyük bir yüzdesinin 20 Temmuz 1944 tarihinde meydana gelen trajik olaylara karıştıklarını belirtmek-

ten vazgeçecek olursam, askeri okul eğitiminin sonuçları itibariyle tanımlanması eksik kalmış olur.

O günlerde meydana gelen olaylar gibi olayların adeta sihirli bir özelliği vardır. Bu tür olaylar sonucunda, o güne kadar Prusya Kralı'nın hükümranlığının rocher de bronce[4] oluşu kadar sarsılmaz olan bütün kavramlar birdenbire kuşku uyandırmaya başlar. O günlerde meydana gelen olayları örten perde aralandığında ortaya çıkan şey, tam anlamıyla bir ahlak bunalımı değildi; ahlak bunalımı zaten çoktan olup bitmişti. Schopenhauer'in söylediği doğruysa, "mantığın her türden bilgi ve anlayışla eğitilmesi"nin, "insanın onlar olmaksızın kapalı kalacağı motiflere giden kapıları açması" nedeniyle "ahlaki açıdan önemli" olduğu doğruysa, o zaman bu, doruk noktasına ulaşmış bir eğitim kriziydi.

Cinayet işlemeye karar vermiş olan o erkeklerin göğsünde, tıpkı bu kararı almamış olanların göğsünde olduğu gibi, nöbet geçiren bir insanın bedenini yakan ateş gibi bir karar çatışması yaşanmıştır mutlaka. Burada söz konusu olan askere çok yaklaşan ölüm değil, tersine salt kendi yaşamının dışındaki bütünlüktür. Bu erkeklerin her birinin yaşamı, kendi içinde kapalı bir yaşam erki olarak görülmek isteyen, bütün olmaya yönelik bir eğitimle biçimlendirilmişti. Kararın verildiği an, bu bütünlüğün havaya uçuruluş ânıdır. Kararın verildiği an, bu eğitimin hedeflediği yaşam erkinin, olgunun gerekli kıldığı şey karşısında yetersiz kaldığı fark edildiğinde yaşanır.

20 Temmuz 1944'te yalnızca Prusya ordusu değil, ondokuzuncu yüzyılın eğitim dünyası da telef oldu. Ülkemizde hâlâ, eğitimin en azından, inanılmaz derecede incelmiş olan düşünsel üst tabakanın etkinliğini belirlediği varsayımı, bu çözülmeyi takip eden boşluğun karşısında hummalı bir çabayla ayakta tutulmaya çalışılmasaydı, eğitimdeki çözülme sürecinin uzun zaman önce başladığını kanıtlamaya çalışmanın da gereği kalmazdı. Saygıdeğer okul kurulları, vertikonun[5] üzerindeki yap-

4 rocher de bronce: sarsılmazlığı. (Ç.N.)

5 vertiko: adını, ilk üreticisi olan Berlinli marangoz Verticow'dan aldığı sanılan bir tür süs dolabı. (Ç.N.)

ma çiçeğe düşünceli düşünceli yaklaşarak, eğitimde baş gösteren bu krizin nasıl aşılacağı üzerine ciddi ciddi kafa yoruyorlar. Akademik uzmanlık dergileri öğrencilerin ileride kendilerine para kazandıracak eğitime yöneldiklerinden yakınıyor. Her yerde açıkça görülen durum şu: Erkekler kendi uzmanlık alanlarında olağanüstü bilgili olmakla birlikte, ondokuzuncu yüzyılda üniversite bitiren biri için her yerde doğal sayılanın tersine, kendi uzmanlık alanlarının dışında herhangi bir bilgiye ya da görüşe sahip değiller. "Akademik kültür almış olanlar", bugün genel olarak, birkaç on yıl önce rahatlıkla hesaba katabildikleri hayranlık ve saygınlık mertebesine asla ulaşamıyorlar; ve genel müdürlerin estetik konularda canlandırıcı bir etki yaratmaktan çok uzak kaldıklarını herkes biliyor. Evet, gerçek erklerin temsilcilerinin, ekonominin albaylarının, parti liderlerinin, meslek kuruluşlarının önde gelenlerinin bizzat kendileri eğitim için çaba harcayanların varlıklarına, onlardan yararlandıkları oranda saygı göstermiyorlar; böylece rahleden ve kürsüden, düzeyin yükselmesi için harcadıkları dokunaklı bir çaba içersinde bilemedin beş sayı sonra kısırlaşan o dergilerin redaksiyon masalarından bilimin vazgeçilmez gereklerini ilan etmek ve bilime günümüz olayları ve hareketlerinin karşısında herhangi etkili bir güç atfetmek gerçekten cesaret ister oldu; bu olurken, okul tarafından yarı yolda bırakılan, eğitim sürecinin güçlü akıntısı tarafından kavranamayan, oraya buraya serpiştirilmiş düşünsel varlıkları tek tek ve anlık toplayabilen, aklı için gerekli eğitimin, herhangi bir kural olmaksızın, rastlantıların ve gerekliliklerin zorlamasıyla gerçekleşmesine izin vermek zorunda kalan birey en iyi olasılıkla "genel" bir eğitime ulaşır ve bu tür bir eğitim de doğası gereği çapraz bilmeceler çözmeye yaramaktan öteye gidemez. 19. yüzyılın o muhteşem eğitim süreci, ardında kendine ait bir "kültür"ü ya da bundan, daha azını bile bırakamadan artık sona ermiştir.

Burada bir "suç" aramanın anlamı yoktur; suç kendi kendini kandırmanın başladığı noktada devreye girer. Genel bir eğitime sahip olmak mutlaka ki kayda değer bir şeydir. Eğitimin süzgecinden geçen şeyler büyülerini, dolayısıyla da büyünün aurası olan korkuyu yitirirler.

Ama şimdiden tezahür etmeye başlayan şey, boşluğun tam ortasında, ahlaki açıdan genelgeçer nedenleri olmak kaydıyla, gerçeğin adına yalan söylemekten çok, gerçeğin varlığını inkâr etmektir. Şimdiden, eğitim dünyasının tümüyle dışında, eğitim dünyası tarafından kavranamaz ve hâkim olunamaz şekilde kitleler kendi kendilerini biçimlendirmeye başladılar ve biçimlendirdiler de; o kitleler ki, inançlarını en değişmez özellikleri olan içtenlikleriyle en küçük bir tereddüte yer bırakmaksızın doğruların üzerine yerleştirirler; öyle ki bu eylem sayesinde aynı zamanda bir bütünlük üzerinde hak talep edilmiş olur; bu bütünlüğün içinde, işlevsel bir yönerge anlamı taşımadığı sürece, bireyin iradesini özgürce kullanmasına artık olanak yoktur ve bu bütünlüğün katı ahlakiliği artık insanların kurtuluşa giden yolu bulmalarına değil, insanların olaylara egemen olmasına ve olayların geçerli bir biçimde düzenlenmesine hizmet eder. Ernst Jünger'in tanımlamasıyla Moritanyalılar acımasız talepleriyle birlikte her yerde ilerliyorlar; değişik bayraklar altında toplanmış değişik yığınlar bunlar; onlara kimin dur diyeceği henüz belli değil; belli olan tek şey var: Onlara dur diyecek olan, eğitimdeki Alta plana[6] olmayacak.

Bizim ülkede insanlar, en azından benim kuşağımın insanları –kaba bir ifadeyi değiştirerek söyleyecek olursak– bal içinde değil de bok içinde yüzüp durmuşlar; bu arada öteki, mutlu ülkelerin insanları sakin sakin sobalarının başında oturmuşlar ve ruhsal yaşamın doyumsuz zevkini oluşturan şeyleri durup dinlenmeksizin birer birer ele geçirebilmişlerdir. Ve bu ülkede, gerek karakter gerekse bilgi açısından eğitimli bir İsviçrelinin, mükemmel biçimde düzenlenmiş yuvasında ve namuslu yakınlarının arasındayken, kapıda Swjerinogolowskaja'lı Pavel Michailowitsch olgusu belirdiğinde ve yüzündeki gülümsemeyle birlikte elindeki tabancayı doğrultarak "Kadın, gel!" dediğinde ne tür bir davranış sergileyeceğini öğrenme isteği uyandıysa, bu, gerçeklere karşı duyulan katıksız ilgiden, çirkin

6 Alta Plana: Başka bir yer, düzlem anlamında Ernst Jünger'in *Mermer Yalıyar* adlı kitabına gönderme. (Ç.N.)

heyecanların en ufak biçimde içine karışmadığı öğrenme hırsından başka bir şey değildir.

25. List any German University Student Corps to which you have ever belonged. - 26. List (giving location and dates) any Adolph Hitler School, Nazi Leaders College or military academy in which you have ever been a teacher. - 27. Have your children ever attended any of such schools? Which ones, where and when? - 28. List (giving location and dates) any school in which you have ever been a Vertrauenslehrer (formerly Jugendwalter).

25. Şimdiye kadar hangi Alman üniversite öğrencileri derneklerine üye oldunuz? Bkz. Ek

25'e İlişkin Olarak: Düşünsel bir değişimin izlerinin en iyi üniversite öğrencilerinde keşfedilebileceğine ilişkin belirlemeyi, Kiel'deki saygıdeğer Profesör Schücking'in yaşlılık bilgeliğine borçluyum. Profesör Schücking o zamanlar, yani 1928 yılında, döneminin öğrencilerinin artık, onlara kendisi ve kuşağının düşünsel alandaki makam sahipleri tarafından sunulan o büyük nimetle kesinlikle ilgilenmediklerinden yakınırdı. "Bu gençlik, 1848'deki gençlikten çok farklı!" diye bağırırdı ve ben üzülür, susardım. Büyük bilgin, kitap raflarından birine yaslanırdı; geniş bedeninin üstündeki kocaman, köşeli kafasını sallar ve koyu renk gözleriyle beni kaygıyla izlerdi. Tavana kadar uzanan raflardaki kitaplar kendisine paha biçilmez bir çerçeve oluştururdu. Geniş masanın üzerinde, sandalyelerin üzerinde kitaplar yığılıydı, kalın ve ince kitaplar, ciltli ve ciltsiz kitaplar; günün birinde ben de böylesine çeşitli ve seçkin kitapların yer aldığı bir kütüphane kurmayı başarmalıyım, diye düşünürdüm. (Başaramadım ve de başaramayacağım.)

"Bu gençlik, 1848'deki gençlikten çok farklı!" İşte böyle bağırdı Profesör ve ben sonunda: "Bunu söylemenize şaşırdım. 1848'li erkeklerin hep sakallı olduklarını sanıyordum," dedim.

Profesör, "O zamanın üniversite gençliği, Frankfurt parlamentosunda tam anlamıyla söz hakkı elde edememiş olsa bile – bu harika hareketi o gençliğin ruhu sırtlanmıştı! Evet, onların

rengi o yılların sembolü haline gelmişti, evet, öğrenci birliğinin renkleri, siyah, kırmızı ve altın sarısı! dedi.

"Evet," dedim, "Lützow Gönüllüler Birliği'nin renkleriydi bunlar."

Profesör başını salladı ve bana dikkatle baktı.

Ben, "Sınırlı tarih bilgime göre," dedim, "üniversite gençliği kurtuluş savaşlarına gelinceye kadar asla birlik ve beraberlik içinde siyasi bir rol oynamamıştı. Praglı gençler Karlsbrücke üzerinde, saldırıya geçmiş olan İsveç'e karşı Prag'ın bir bölümünü savunmuşlardı; yüzyıllar boyunca Çek öğrencilere karşı sürekli bir çete savaşı sürdürmüşlerdi; ama bu özel bir durum olsa gerek. Bildiğim kadarıyla siyaset alanında kapalı bir öğrenci hareketi içeren bunun dışında bir örnek daha yok. Ortaçağın gezgin yüksek okul öğrencileri herhalde dönemlerinin siyasi hareketlerine katılmıyorlardı, en azından parti oluşturmuyorlardı; onların kâh Salamanca'da, kâh Paris'te, kâh Bologna'da, kâh Prag'da öğrenim gördüklerini okuduğumda çok kıskanmıştım. Günümüzün üniversite gençliğini, doğru bir dünya görüşüne sahip olmamakla suçlamak sanırım pek hakça bir şey değil, çünkü onların dünyayı gezip görme şansları yok. Çok özür dilerim," dedim, "haddim olmayarak ders vermeye başladım..."

"Yo, rica ederim, rica ederim," dedi Profesör Schücking.

"Her neyse," dedim, "Alman üniversite öğrencileri, kurtuluş savaşlarına gelinceye dek, kapıları kendilerine açık olan Alman üniversitelerinde, birleşmenin yalnızca bir çeşidiyle tanıştılar: "Hemşeri Birlikleri". Bildiğim kadarıyla, bunlar öğrenciler arasında kurulan ilk bağlantılar olmuştu ve siyasal değil, toplumsal amaçlıydılar. Ancak öğrenci derneklerinin kurulmasıyla birlikte Alman üniversite gençliği siyasi bir kimlik edindi. Ancak öğrenci dernekleri, olağanüstü bir yüzyıl olan ondokuzuncu yüzyılın bütün zihinsel gelişimini etkilemiş olan kurtuluş savaşlarının bir sonucuydu. Vormärz döneminin[7] üniversite gençliği mesela, bunlar savaşın siyasi sonuçlarının yetersizliğini keyifsiz keyifsiz eleştiren askerlerdi; kendimi yakın hisset-

7 Vormärz dönemi: 1815 ila Almanya'daki 1848 Mart Devrimi arasındaki dönem. (Ç.N.)

tiğim öğrenciler, bundan birkaç yıl önceydi bu, tam bu tipten insanlardı."

"Ama, siz üniversite okumadınız ki!" dedi Profesör, şaşkınlıkla.

"Hayır, fırsat bulsaydım okumayı çok isterdim. Gerekli koşulların hiçbirini yerine getirememiştim, asker olduğum için alınmadığım Olgunluk Sınavı'yla başlamış bir durumdu bu. Üniversite gençliğiyle karşılaşmam ise üniversite amfilerinde değil, bir öğrenci bölüğünde gerçekleşti."

"Ah," dedi, o olağanüstü "İnsan Hakları Derneği"nin yönetim kurulu üyesi olan Profesör ve başını salladı.

"Evet," dedim, "Yukarı Şilezya'da, 1921'de. Sert bir dille ifade etmem gerekirse: Bundan yüz yıl önce mazur görülen bir şey için, günümüzün üniversite gençliğini suçlamak hiç de doğru değil! Gözümün önüne bir dizi görüntü geliyor, 'Fichte Alman gençliğine hitap ediyor,' gibi, ya da 'Profesör Steffen, Breslau'da halk ayaklanması yolunda coşturdu' ve 'Gönüllülerin 1813 yılında kutsanması'. Bunlar çok görkemli tablolar, herkesin çok iyi bildiği görkemli tablolar ve günümüze dek son derece etkili mekânları süslemişler. O dönemin üniversite gençliği silahlara –tarihsel bir deyim kullanayım burada– 'alev alev yanan bir coşku'yla yaklaşıyordu, hocalarının da kendilerini coşku içinde onayladıklarından emindi. Tabii ki Goethe bütün bunlardan hiç hoşlanmıyordu."

"Evet, Goethe," dedi Profesör Schücking ve gülümsedi: "Onun ölçütleriyle hareket etme küstahlığını kim gösterebilir ki!"

En üst rafta Goethe külliyatının tamamı diziliydi, Profesör Schücking kitapların hepsini kelimesi kelimesine ezbere biliyormuş gibi duruyordu. Ben, "Ama Profesör Fichte'nin Alman idealizmi bir yüzyıl sürdü. Langemarck[8] dönemine kadar sürdü," dedim. Hoşuna gitmedi diye düşündüm, yine başını sallıyordu.

Ben, "O buluştuğum üniversite öğrencilerinin hepsi," de-

8 Langemarck: Belçika'da komün. 1914'te boşaltılan şehir, Ieper ve Flanres savaşları sırasında (1915-1917) sert çekişmelere neden oldu. Almanlar zehirli gazı (klor dalgaları) ilk olarak 22 Nisan 1915'te Langemarck'ta kullandılar. (Ç.N.)

dim, "Langemarck'a katılmışlardı; fiilen orada olmasalar da, deyim yerindeyse sembolik olarak katılmışlardı. Onlar, Alman üniversite gençliğinin ön cephedeki kuşağıydılar. 1914 yılında silahlara alev alev yanan bir coşkuyla yaklaşıyorlardı, hocalarının da kendilerini coşku içinde onayladıklarından emindiler. Çok etkili bir görüntü gözümün önünden hiç gitmez: Leschna yakınlarındaydık, Yukarı Şilezya'daki meşe ormanlarının tam ortasında, aşağı yukarı Rosenberg'le Guttentag'ın arasında, küçük, yitik bir köydür orası. 1921 hasat yılının o mayıs günlerinde hava çok sıcaktı; köy, güneşin cayır cayır yaktığı, küçük bir açıklıkta bulunuyordu; çevredeki sık ormanlar rüzgâra geçit vermiyordu; bizler güvenlik açısından kazdığımız alçak siperlerde dinleniyorduk, kumlu toprağa çırılçıplak uzanmıştık."

"Çırılçıplak mı!" diye bağırdı Profesör Schücking.

"Evet," dedim, "hava çok sıcaktı ve bir kişi nöbete bırakılmıştı. O nöbetçi bendim. Ben de yarı yarıya soyunmuş durumda, yıkık duvarların ardında biraz yüksekçe bir yere yerleştirilmiş olan makineli tüfeğin başında oturuyordum. Sıcaklık beni de fena etkilemişti. Uyuklamaya ve böylece görevimi savsaklamaya başladım. Birdenbire Polonyalılar çıkageldiler.

Ormanın koruması altında bir avcı hattı oluşturmuşlar, şimdi de mevzilendiğimiz yerin önündeki bir mısır tarlasının içinden geçiyorlardı. Mısır başakları oldukça büyümüştü ve asiler biraz daha fazla askeri talim görmüş olsalardı, bizim mevzimizin yıkılıp yakılması işten bile değildi. Ama yere yatmış olanları gördükleri anda ateş etmeye başladılar. Göründüğü kadarıyla dört bir yandan ateş ediliyordu ve durum böyle görünüyorsa, saldırıya uğrayan için sürpriz ânı gelmiş demektir. Ben daha ne olup bittiğini bile anlamadan –nerede kaldı, ateşe ateşle karşılık vermek için nişan almak– çıplak insanlar yerlerinden fırlamış ve silahlarına sarılmışlardı. Giyinecek zaman yoktu; dünya savaşının yaşlı ve deneyimli savaşçılarının sarsılmaz içgüdüsü harekete geçmişti, öğrenciler kendilerini siperlerin korunaklı derinliğine atmadılar, tersine hiç tereddüt etmeden ileri atıldılar; nasılsalar, öyle karşı saldırıya geçtiler.

Bu, benim için iyi olmamıştı, çünkü karşı tarafa saldırırken benim ateş menzilimin içine giriyorlardı; en ön saftaki arkadaş-

larımı tehlikeye atmaksızın ateş etmeme olanak yoktu. Böylece elim kolum bağlanmış oldu, heyecan içinde makineli tüfeğin ardında oturuyor ve saldırıyı izliyordum.

Bir dizi çıplak beden ileri atılıyordu, yöredeki çiftliklerden başka insanlar da çıkagelmişlerdi; onlar da çıplaktılar, üstlerinde yalnızca silahları ve ellerinde gri fişeklikleri vardı, ötekilerin ardısıra koşturuyorlardı. Ve ancak o anda, bir daha asla göremeyeceğim bir şey dikkatimi çekti: İçlerinde, bedeni yara içinde olmayan bir kişi bile yoktu!

Bir sürü savaş gazisinin birarada olduğunu tabii ki biliyordum, birlikteki iki kişiden biri topallardı. Ama şimdi bu yaraları görüyordum, takma kolları ve bacakları görüyordum, kesik bacakları, omuzlardaki ve sırtlardaki derin yaraları, yaraları, beyaz ve kırmızı ve buruşmuş ve öylesine derin, insanın kolunun girebileceği kadar derin. Öylece koşuyorlardı öğrenciler ve koşan sonuncu öğrenci takma bacağını takacak zaman bulamamıştı, silahına dayanıyor, sağlam bacağıyla kendini ileri çekiyor, hemen ardından bir sonraki sıçrayışı gerçekleştirebilmek için yine silahının dipçiğine abanıyordu.

"Anlıyorsunuz değil mi Profesör," dedim, "bu genç adamların hepsi Langemarck'taydılar. Birçoğu ilk yarasını orada almış ve ihtiyaç olduğu için yine cepheye gitmişti. Amfilerden çıkıp savaşın içine girmiş olan bu genç öğrenciler, dört yıl boyunca askerdiler ve savaş sona erdiğinde yine amfilere döndüler. Ve sonra, henüz yeni başlamış olan öğrenimin ortasındayken, yine savaşa gittiler, Yukarı Şilezya'ya.

Benim için kolaydı, ben kendimi asker olarak hissediyordum, zaten bunun için eğitilmiştim, askerlere yine ihtiyaç olduğunda yine asker olmak benim için doğal bir durumdu. Büyük Savaş sırasında cephede değildim, fazlasıyla gençtim, ben daha elime silah alamadan savaş sona ermişti. Beni savaş sona erdikten üç yıl sonra bir birliğe katılmaya iten şey çok basitti: gençliğe özgü kahramanlık coşkusu bir yana bırakılacak olursa –ben o zaman onsekiz yaşımdaydım– askerlik yaşamı hoşuma gidiyordu; özellikle de romantik bir Kızılderili oyununu andıran bu yaşam çok hoşuma gidiyordu. Ve şehir yaşantısı deneyiminin baskı dolu koşullarından kaçma ya da kaçınılmaz olanı er-

teleme isteğini tabii ki duyuyordum. Çok gençtim, önümde çok, bir o kadar çok zaman vardı. Ama ya onlar? Normal yaşama daha yeni girmişlerdi ki, yine asker olmak için her şeyi olduğu gibi terk etmişlerdi. Yukarı Şilezya'da savaşta ün kazanmak diye bir şey söz konusu değildi; muharebe alanı adsızdı; neredeyse yasaktı, resmi bültenlerde adı geçmezdi. Burada söz konusu olan vatan sevgisi de değildi; Yukarı Şilezya, o birliğin hepsi Almanya'nın batısından gelen öğrencileri için uzak bir eyaletti. Acaba askerce bir aura edinmek hevesi miydi söz konusu olan? Bu adamlar Büyük Savaş sırasında birlikler ve bataryalar yönetmişlerdi, burada ise gönüllü olarak, basit askerler halinde hizaya giriyorlardı. Yoksa üniformanın pırıltısı mıydı? Üzerlerinde, geldikleri günkü giysileri vardı; eski püskü şeylerdi bunlar; savaştan önceki öğrencilik yıllarında giydikleri ve artık üzerlerine küçük gelen giysiler, gelişigüzel dikilmiş kısa ceketler ve rüzgârlıklar, yamalı binici pantolonları, giyilmekten aşınmış, hafif ayakkabılar; yırtık bir pazu bandı; aralarında aynı biçimde, Varşova'dan, Lemberg'den ve Krakau'dan gelen öğrencilerin oluşturduğu birlikler bulunan Polonya tarafındaki rakiplerin taşıdığı kırmızı-beyaz banttan yalnızca sarı-beyaz renkleriyle ayrılan bir pazu bandı.

Tabii ki, onları Yukarı Şilezya'ya neyin sürüklediğini sordum. Gerçi ben henüz çok gençtim, birliğin civciviydim; henüz savaş alanında bulunmamıştım ve cevap veren kısık savaşçı sesine, Langemarck ruhunun gök sesleri gibi bir şeyler karışmasından aslında biraz da korkuyordum. Ama merakımın sonu yoktu. Neyse, soru sorduklarım Langemarck'tan da söz ettiler, ama beklediğimden çok farklı biçimde, son derece ruhsuz ve hissettiğim kadarıyla da biraz acıyla söz ettiler. Langemarck; burası onların gözünde taktik açısından anlamsızdı, çünkü çekilen heyecanlar boşa çıkmıştı; stratejik açıdan anlamsızdı, çünkü kıyıya doğru koşulan bu yarış yüzünden en öndekiler kendilerini bu işten kurtaramamışlar ve öylece hareketsiz kalmışlardı; askeri açıdan anlamsızdı, çünkü orada yeni yetişmekte olan bütün subay kuşağı, daha sonra kuvvetle hissedileceği üzre, dayanılmayacak denli ağır kayıplar vermişti. Yani Langemarck'ta Alman idealist felsefesi yalnızca çöküş sürecinde kar-

şılaşabileceği türden şeylere ve olaylara toslamıştı; Fichte, Langemarck'ta ölmüştü ve güzel bir ölümle ölmüştü. Ve daha sonra, savaşın ilerleyen yıllarında, profesörlerin o coşku dolu katılımlarının fazlasıyla sarsılmış olduğuna hiç kuşku yok, hem alan hem de veren olarak fazlasıyla sarsılmıştı. Peki daha sonra söz konusu olan şey neydi? Ben orada değildim, son güne kadar düşmanla burun buruna olan adamların tanıklıklarına güvenmek zorundaydım, ancak bu tanıklığa göre söz konusu olan şey, ulusun –bu kadar korkunç biçimde tehlikeye girmesine kimin hatası ya da eksiği neden olmuş olursa olsun, hiç fark etmez– çıplak mevcudiyetini koruma isteğinden başka bir şey değildi. Eğer durum böyle idiyse, o zaman Yukarı Şilezya'da başka bir şey mi söz konusuydu? Sınır yanıyordu ve alevle oynamaya alışmış herkes, alevi boğmak için üzerini kapamaktan başka çare olmadığını bilir. Bütün uluslara bu şekilde hareket edebilen bir gençlik diliyorum. Polonya halkına böyle bir şey dilemeye gerek yok, onun böyle bir gençliği var zaten."

Profesör Schücking kıpırdandı. Üzüntülü üzüntülü: "Belki de o genç insanlar gerçekten de bir rehberin yokluğunu hissetmişlerdir. Yukarı Şilezya sorunu, bir siyasi sorumluluk sorunuydu, tıpkı o zamanlar bizi harekete geçiren bütün ağır sorunlar gibi. Ama o günlerde Marburg'da öğrencilerin önünde konuşma yaparken benimle alay etmişlerdi!"

"Bizim birlikteki öğrencilerin büyük çoğunluğu," dedim, "Marburg Üniversitesi'nden gelmeydi; aralarında, önünde konuştuğunuz öğrenciler de vardı mutlaka. Belki de yapılan işlerin siyasi sorumluluk taşımadığını gördükleri için ya da sorumluların ne yapacaklarını bilmediklerini bildikleri için Yukarı Şilezya'ya gelmişlerdi. Neyse, bilmiyorum, akşamları büyük ateşin çevresinde toplandığımızda bol bol konuşurduk; ama o günlerin siyasetini resmi olarak belirleyen şeylerden söz etmezdik. Bu kamp ateşleri pek romantik değildi; ateşi sivrisinekleri uzaklaştırmak için yakar; gündüzler ne kadar sıcaksa geceler de bir o kadar soğuk geçtiği için de ateşi korurduk. Bu ateş çevresinde son derece hararetli toplantılar yaptığımızı hatırlıyorum. Gerçekten kıran kırana tartışmalar olurdu, çünkü kendi liderlerimizi kendimiz seçmiş bile olsak, herkes her şeyi daha iyi bilirdi; za-

man zaman tartışmalar, ki ben bu tartışmaları 'Askerler-Kurulu-Toplantısı' olarak adlandırıyordum, adamakıllı ayaklanmalarla sona eriyor, liderler alaşağı ediliyor, yerlerine yine aynı şeyleri yapan yeni liderler getiriliyordu. Tam da bu birlik en asi birlik sayılıyordu; yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşmayan öteki gönüllü gruplar bizden çok daha disiplinliydi. Birkaç kez de birliğin ruh halini araştırmak ve gerekiyorsa yükseltmek için daha üst düzey liderler gelirlerdi; onların durumu zordu; ve Başkomutan geldiğinde, yani Büyük Savaşta Kemmelberg kahramanı olan tek kollu General Hoefer geldiğinde, onun da durumu sizinkinden farklı olmadı Profesör, onunla da alay edildi. Coşku dolu şiirlerle bizi eğlendirip oyalayacak bir Theodor Körner olmadığına yemin edebilirim. 'Sol Elimdeki Kılıç' şarkısını söylemiyorduk, asla, söz konusu bile değildi, bizim şarkılarımız tıpçılar tarafından başlatılıyor ve bu şarkılarda ifade güçlüğü filan çekilmiyordu. 'Onurla, özgürlükle, anavatanla ilgili hiçbir şey yoktu Profesör, bunları slogan haline getirmiş olan üniversite öğrenci derneklerinde de yoktu. Wartburgfest ve Hambach tanıklarına inanacak olursam, ki inanmak zorundayım, orada her şey oldukça keyifli gidiyordu; o zaman orada, kahramanlığa ve özgürlüğe ilişkin taleplerde doruğuna çıkan, kor gibi yanan bir idealist heyecan dalgası esiyordu. Burada ise doruğuna çıkan hiçbir şey yoktu. Öğrenciler Polonyalı asileri yenmek; Yukarı Şilezya'yı parçalanmakta olan Reich'e kazandırmak ve ondan sonra da olabildiğince çabuk eve dönmek ve eğitimlerini tamamlamak istiyorlardı. O birlikteki üniversite gençliği –ki bu birliğin en kötü birlik olduğunu kesinlikle kabul etmiyorum– kaygı diye bir şeyden söz ettiyse, anavatanın sefaletinden ve görevlilerin siyasi sorumluluk taşıyıp taşımadıklarına ilişkin duyulan kaygıdan değil; kendi varlığının onca yılını bu aptal savaşa adadığından; –hem Büyük Savaş'ta hem de şimdi– evlerinde oturmuş olanların gerisinde kalındığından söz etmiştir. Bu öğrencilerin hepsi yirmili yaşlarının ortasındaydılar; eğer yargıçlık, lise hocalığı, mühendislik, eczacılık ve diş hekimliği gibi işler kendilerine sunulmuş olsaydı bu işleri devralmaya hazırdılar. Ancak bir önceki yüzyılın öğrenci cemiyetlerinin yüksek, idealist amaçlarından geriye ne kaldığını, Haselbach'ın bira fabrikasında öğrendim."

"Haselbach'ın bira fabrikası mı?"

"Orta Şilezya'da küçük bir kasaba olan Namslau'ya girdiğimizde –orada ordugâha çekilecektik– Haselbach bira fabrikasının birahanesinde Vollbier[9] bulunduğu söylentisi dolaşmaya başladı. Vollbier 1921 yılında hiçbir yerde yoktu, hatta öyle sanıyorum ki Bavyera'da bile henüz yoktu. Ben ne yazık ki ahır nöbeti tutmak zorundaydım, çünkü birliğimizde üç tane de at vardı, bu yüzden gitmek için yanıp tutuşuyor olsam da hemen birahaneye koşturamadım. Neyse, nöbetim bitip de sonunda Haselbach'ın birahanesine girdiğimde çok tuhaf ve şaşırtıcı bir görüntüyle karşılaştım. O âna kadar, birliğin bütün iç çatışmalara rağmen birlik ve bütünlük içinde olduğunu düşünüyordum; kimse bir başkasından farklı değildi; hepsinin üzerinde aynı eski püskü giysiler vardı; herkes aynı kısık sesle ve askerce tavırla konuşurdu. Ancak şimdi birlik bir sürü küçük gruba bölünmüştü. Her masada birer grup oturuyor ve her grup ötekinden kolaylıkla ayırt edilebiliyordu. Çünkü o lime lime olmuş kısa ceketlerin ve rüzgârlıkların üstünde öğrenciler değişik renklerde pazu bantları taşıyorlardı.

Öğrenci cemiyetlerinin kahverengi köpük köpük biranın eşliğinde 'mevtayı yeniden diriltme'yi[10] kutladıkları açıkça görülüyordu. Daha önce posta ya da takım komutanı, makineli nişancısı ya da sürücü olanlar, şimdi Chargierter ya da Fuchsmajor[11] olmuş, bütün hiyerarşi yer değiştirmiş, altüst olmuştu; birlik komutanı şimdi birdenbire kendi cemiyetinin en genç Fuchs'uydu ve mutfak dayısının[12] emri üzerine 'güğümün içine atlamak'[13] zorundaydı. Herhangi bir öğrenci, nereden çıkar-

9 Vollbier: %11-14 oranında alkol ve katkı maddesi içeren bir tür bira. (Ç.N.)

10 Mevtayı yeniden diriltmek: Özgün metinde, özellikle Güney Almanya'da kullanılan, eski bir tiyatro oyununun, eski gelenek ve göreneklerin yeniden gündeme getirilmesi, canlandırılması anlamına kullanılan bir deyim karşılığında Türkçedeki bu deyimi kullanmayı uygun gördük. (Ç.N.)

11 Chargierter: Geleneksel öğrenci cemiyetinde sorumlu yetkili öğrenci; Fuchsmajor: Geleneksel öğrenci cemiyetinde birinci yıl öğrencilerinin eğiticisi. (Ç.N.)

12 Mutfak dayısı: Asker jargonunda mutfaktan sorumlu asker için kullanılan bir deyim. (Ç.N.)

13 Güğümün içine atlamak: Alman öğrenci cemiyetlerinde, hep birlikte kadeh kaldırmak için kullanılan bir emir. (Ç.N.)

dığı gerçekten anlaşılmayan bir meçle masaya vuruyor ve gümbür gümbür bir sesle: 'Silentum!' diye bağırıyordu, ama bu emir yalnızca tek bir cemiyet için geçerli oluyordu; başka bir yerde kısık sesle bir şarkı söylenmeye başlıyordu. Tempora mutantur. O quae mutatio rerum![14]

Burada yüksek Kösen SC üyeleri, ötede üniversite öğrenci derneğinin üyeleri, hemşeriler, koro derneği üyeleri, jimnastikçiler ... oturuyorlardı. Düello eden ve etmeyen cemiyetlere, renk taşıyan ve taşımayan, Katolik ve Protestan cemiyetlere bölünmüşlerdi; daha önce adı Meier ya da Schulze ya da Zimmermann olan biri ve daha önce tıp ya da teknik ya da filoloji okuyan biri, şimdi birdenbire bir Germen ya da bir Töton ya da bir Borusyalı ya da bir Norman ya da ne bileyim ne olmuştu – Wingolfitler alçakgönüllü bir tavır içinde, birbirlerine sokulmuş oturuyorlardı; onların taşıdığı herhangi bir renk yoktu, itişip kakışmıyorlardı; onların yalnızca çiğ yemekler yiyip yemediklerini ve yanında da su içip içmediklerini bilmiyorum, ama onlarda da cinsel hayattan uzak durma ilkesi geçerliydi ve kendilerinden söz edildiğinde hep kızarıyorlardı; ister inattan ister sıkılganlıktan olsun, sonuçta kızarıyorlardı işte. Sonra aralarında üniversitelere göre de bölünmüşlerdi; Marburglular birarada oturuyorlardı, Frankfurtlular, Heidelbergliler, Bonnlular ve Göttingenliler de öyle; Darmstadt Teknik Yüksek Okulu öğrencileri bir köşede, Friedberg Politekniklilerse onlardan olabildiğince uzakta oturuyorlardı, çünkü önemli olan, Hessen'dekilerle Darmstadtlıların karıştırılmamalarıydı. Sonra aralarında hukukçular ve tıpçılar, filologlar ve ulusal ekonomistler olarak da bölünmüşlerdi. Matematikçiler birbirlerine adeta yapışmışlardı, onlar kendilerinin dışında her şeyin bölünebilir olduğunu biliyorlardı.

Gruplar ve grupçuklar; eskiden konuşmalar saldırı ya da savunma üzerineyken, ikmal ve iaşe (özellikle de bunun üzerineyken!), keşif kolu ve ordugâh üzerineyken, şimdi birdenbire

14 Tempora mutantur (Tempora mutantur nos et mutamur in illis.) Zamanlar değişir ve bizler de onlarla birlikte değişiriz. O quae mutatio rerum. Şeyler nasıl da değişiyor!

okul ve devlet sınavı, öğrenci yemekhanesi ve eskrim, öğrenci komisyonu seçimleri ve "Alman usulü yüksek okul çemberi" olarak adlandırılan bir şey üzerine konuşuluyordu. Birahanenin salonlarında Yukarı Şilezya Gönüllü Savunma Birliği YŞGSB oturmuyordu artık; burada, Alman üniversite ve öğrenci örgüsünün, –son derece kendine özgü ve karmaşık bir yapısı olan bir alanın, kıpır kıpır ve heyecan dolu bir yaşantının– insanı şaşkına çeviren görüntüsü sergilenmekteydi.

İçilen bardak sayısı arttıkça, su gibi terleyen ve giderek umutsuzlaşan kadın garsonlar büyük bira kupalarını ve bardakları ve fıçıları sürüklercesine taşıdıkça, gürültü de bir o kadar artıyordu; 'güğümün içine atlıyorum', 'arkandan geliyorum' ve 'ad exercitium salandris' sözcükleri karşılıklı olarak neşe içinde gidip geliyor; kupalar masaların üzerine sürtülüyor, vuruluyor ve sallanıyordu; birahaneye büyük bir neşe ve keyif egemendi; önce masadan masaya takılmalar ve şakalaşmalar başladı; düello edenler etmeyenlere, hukukçular ulusal ekonomistlere, üniversite öğrenci derneği üyeleri Wingolfitler'e, filologlar teknikerlere takılıyorlardı; ve daha dün ötekiyle birlikte ormanların arasında, ateş etmeye hazır omuz omuza yürüyen biri –çünkü hain düşman çalılıkların ardında olabilir ve insanın böyle bir anda yalnız olmaması ne kadar iyi, öyle değil mi–, bugün aynı kişiye resmi bir dille: 'Bayım, gözünüzü bana diktiniz!' ve 'Sizin bu uygunsuz davranışınızı icap ettiği gibi değerlendireceğimden şüpheniz olmasın!' diyordu. Ve cesur replikler buğuyu ve dumanı ve gürültüyü ve bardak seslerini; mekânı tavanın tahtalarının içine dek dolduran alkolü bıçak gibi kesiyor ve başlangıçta şaka ve takılma olan şey, giderek kaba itiş kakışa ve öfkeli meydan okumaya dönüşmeye başlıyordu. Bu medcezir sürüp gidiyor, sözcükler 'meç' ve 'ağır kılıç' gibi havada uçuşuyor ardından da 'bana hakaret ettiniz!' ve 'tuvalete kadar gelmenizi rica edebilir miyim?' gibi cümleler geliyordu.

"Bu korkunç bir şey," diye inledi Profesör Schücking, "evet, burada, üniversitede de durum aynı. Hâlâ öyle!"

"Ben üniversite öğrencilerinin gelenek ve göreneklerinin içi boşaltılmış olarak bile olsa hâlâ gündemde olmasını o kadar kor-

kunç bulamıyorum," dedim, "o zamanlar ise daha çok gülünç bulmuştum. Ben üniversite öğrencisi değildim, bu hokus-pokus bana en az dürüst loncalar ve heyecanlı spor arkadaşlıkları kadar tuhaf gelmişti. Zaman zaman kesici ve delici aletlerle birbirlerinin yanaklarına çizik atmaları geleneğini o kadar korkunç bulmuyorum; tıpkı içi doldurulmuş eldivenlerle, katı kurallara sıkı sıkı uyarak birbirlerinin burunlarını çarpıtmaktan ve kulaklarını karnabahar biçimine sokmaktan ibaret olan sporun belli bir türünü ne kadar tuhaf buluyorsam, o kadar işte. Herhalde her iki eğlence biçimi de, kökü atavizmde yatan bir itici güçten kaynaklanıyor; ama korkarım aynı itici güç, belagat sahibi erkekleri yüzyıl öncesinin ideallerini günümüzün olaylarına uygulamaya ve bu ideallerin insanın doğasında olduğunu ileri sürmeye yöneltiyor.

Neyse, modern araçların devreye sokulmasıyla, bu neşeli oyunun mükemmelleştirilmesinin bir zararı yok gibi geliyordu bana tabii ki. Bir gün, üniversitede okuyan arkadaşlarımdan birine ne okuduğunu sorduğumda, bana stud.math.[15] diye cevap vermişti. Benim tahminim de öyleydi ve bunu da söyledim. Ona, dış görüntüsünün de zaten öyle olduğunu söyledim. Aradan üç dakika geçtikten sonra, bir beyefendi törensi bir edayla yanima geldi ve böylesine büyük bir hakarete uğramış olan matematikçinin beni düelloya davet ettiğini bildirdi. Silahları ben seçecektim, ben de havan topunu seçtim."

"Ama – ama, sözünü ettiğiniz şey bir top, öyle değil mi?" diye sordu Profesör.

"Tam olarak değil," dedim, "topa benzer bir şey, ama prensibi biraz farklı. Havan topu, yakın ve örtülü hedefleri vurmak için kullanılan bir tür toptur. Havan topu özel bir dolumla çalışır, obüs gibi kartuşlu değildir. Yarattığı etki de farklıdır. Obüs gibi, patladığı anda asıl yaralanmalara yol açan sayısız parçacık yayılmaz çevreye, tersine şiddetli bir baskı yapan bir gaz çıkar, bu baskı yakında bulunan nesneleri daha mükemmel bir biçimde yok eder."

15 stud. math.: stud. studiosus (öğrenci) kısaltması. math.: matematik kısaltması. (Ç.N.)

"Ve siz bu, bu cinayet aletini...?" diye sordu Profesör Schücking, neredeyse nefesi kesilircesine.

"Evet," dedim, "bence uygundu. Zaman bunu kaldırabilecek zamandı. Havan topu konusunda eğitimliydim. O güne kadar elime hiç kılıç almamıştım. Babamın çalışma odasında duvarda asılı duran kılıca dokunmam kesinlikle yasaktı. Ayrıca o ağır top o kadar da tehlikeli değildi, çünkü insan daha havadayken geldiğini görebiliyordu, top yere düşerken yeterince çevikseniz, kendinizi zamanında korunaklı bir yere atabilirdiniz."

"Peki sonra – sonra siz gerçekten de...?"

"Hayır, tabii ki yapmadım! Üniversite öğrencilerine özgü gelenek ve göreneklerinin saçmalığını kendi tarzımda göstermek istemiştim, hepsi o kadar. Ama bakınız Sayın Profesör, bu olayda asıl dikkat çekici olan nokta şuydu: Benim talebim neşeli ve rahatlatıcı kahkahalarla karşılanmadı, tersine konuyu uzun uzun ve ciddi ciddi tartışan bir kuruldu ve bu kurul, bu tür düelloyu uygun buldu..."

"Uygun mu buldu!" diye bağırdı Profesör.

"Evet, ama aynı zamanda da erteledi. Bu küçük şaka, bir tür barış ilan edilmesini sağlamıştı, bu barış anlaşmasına göre birlik içindeki silahlı çatışmalar, Yukarı Şilezya'daki savaş sırasında değil, daha sonra gündeme getirilecekti. Ama daha sonra oldukça ağır bir şey olan havan topunu bulamadım tabii ki. Rakibim olan matematikçinin kırılan onurunu hâlâ tamir edemediğim için çok, ama çok üzgünüm. Korkarım, rakibim mezara girinceye dek hayatını bu durum hakkında kukumav kuşu gibi düşünerek geçirecek."

Profesör başını ağır ağır iki yana salladı. O anda onun karşısında devletler hukuku öğrencisi olarak durmamayı çok isterdim. Profesör bana dikkatle baktı ve sonra başka şeylerden söz etmeye koyuldu.

Üzerindeki damgadan Viyana'dan geldiği ve elyazısından, ya güzel yazı yazma ders notu 5 olan bir çocuk ya da emekli bir sayıştay üyesi tarafından gönderilmiş olduğu anlaşılan mektubu aldığımda Viyana'dan ilk kez bu kadar uzaklaşmış bulunuyordum, Fransa'nın en güneyinde bir yerdeydim. Ama mektup

Othmar Spann'dan, yani Viyana Üniversitesi ekonomi politik profesöründen geliyordu. Profesör Spann'ı yalnızca kitaplarından tanıyordum, onun benimle tanışıklığı açısından da durum farklı değildi. Benden Viyana'ya gelmemi talep ediyordu, benimle tanışmak istiyor ve Viyana Üniversitesi'ne bağlı sosyoloji enstitüsünde onunla birlikte çalışmak konusunda ne düşündüğümü soruyordu.

Daha çok yapmacık bir neşenin dizginlerini koyvermek adına –eğer bu biraz da cesur görüntüye izin varsa– genellikle mektupları cevapsız bırakan bendeniz, Profesör'e son derece ciddi bir cevap yazdım, Viyana'ya seve seve geleceğimi, ama yol param olmadığı ve Fransa'daki borçlarımı ödeyecek durumda olmadığım için bunun olanaksız olduğunu yazdım.

Ama Profesör Spann'ın cevabı, onbin franklık bir havale biçiminde geldi; bu para borçlarımın yarısını ödemeye rahat rahat yetiyor, geriye yol parası da kalıyordu. Böylece hemen harekete geçtim ve yola çıktım.

Bu satırları yazarken de Viyana'dan çok uzaklardayım, Kuzey Denizi'nde bir ada olan Sylt'deyim. Biraz önce Hans Zehrer'in yanından döndüm; kıyı şeridinde sekiz metreye sekiz metreden daha büyük olmayan, küçücük bir evde oturan dostum Hans Zehrer'in yanından döndüm diyebilirim sanırım.

"Hatırlar mısınız?" diye sordum ona, "gazeteniz *Tägliche Rundschau* [Güne Bakış] için Avusturya ile ilgili bir mektup yazmamı istemiştiniz benden bir zamanlar?"

"Tabii hatırlıyorum," dedi, "durun bakayım, 1932'deydi galiba."

"Evet," dedim, "Fransa'dan henüz dönmüştüm ve ertesi gün yola devam edip Viyana'ya gitmek istiyordum."

"Rowohlt bana sizin burada olduğunuzu söylemişti," dedi Zehrer, "ben de sizinle konuşma fırsatını değerlendirmek istemiştim."

"'Auf's Knöpferl drucken' [Düğmeye Basmak] başlıklı hikâyeyi hatırlıyor musunuz? " diye sordum.

Zehrer bir an bana bakakaldı: "Neydi bu 'Auf's Knöpferl drucken'?"

"O zaman benden Avusturya'daki durumla ilgili bir rapor

yazmamı istemiştiniz," dedim, "ben hiç düşünmeden size bu 'Avusturya mektubunu yazacağıma söz verince, kuşkulanır gibi olmuş, yolda okumam için bana bu hikâyeyi vermiştiniz."

"Tabii ya," diye bağırdı Zehrer, "o hikâyeden söz ediyorsunuz!" Ve o da tıpkı benim gibi, hikâyelerinin insanlığın ruhsal mekânında yolculuğa çıktığı konusunda ısrar etme alışkanlığına sahip olduğu için: "O hikâyeyi anlatmak ister misiniz?" dedi, "O zaman doğru dürüst anlatmalısınız! Biliyorsunuz, yarı Avusturyalıyım ben, güneyde yaşayan o insanları çok severim; onlarla iyi geçinebileceğimi düşünmüşümdür her zaman; böylece –galiba 1930'daydı– Reich'ın Dışişleri Bakanı Dr. Curtius beni Viyana'ya göndermişti; *Vossische Zeitung*'un dış politika yazarıydım, dolayısıyla bu, biraz da iş gezisi sayılırdı, Avusturya'yla Reich arasında sağlanan gümrük birliği nedeniyle araştırma yapacaktım. Viyana'ya gider gitmez Başbakan Schober'i aradım. Adam çok hoşuma gitmişti, tam bir beyefendiydi, beyaz saçlarıyla çok bakımlı biriydi, beni çok candan karşılamıştı. 'Ne, Berlin'den mi geliyorsunuz?' diye sormuş ve tatlı bir hülyaya dalıp gitmişti. 'Biliyor musunuz, Bleibtreustraße'nin köşesinde bizim memlekette dedikleri gibi bir Beisel vardı; sizin o güzeller güzeli Berlininizde herhalde meyhane deniyordur; işte o meyhanede nefis bira içilirdi' sonra Berlin'e ne kadar hayran olduğunu anlatmaya başladı, en az bin kişiyi sordu bana; anlaşılan Berlin onun rüyalarının şehriydi. Sonra, tam bir saat sonra saate baktı ve: 'Aman Tanrım, amma da çene çalmışız!' diye bağırdı, yerinden fırladı, elimi sıktı, Berlin'de geçirdiği eski güzel günlerden söz etme fırsatı bulduğu için ne kadar mutlu olduğunu söyledi ve ben daha ne olduğumu bile anlamadan beni dışarı uğurladı. Ya gümrük birliği n'olacaktı? Gümrük birliği üzerine tek bir söz bile geçmemişti!

Belki de, diye düşünmüştüm o zaman, belki de başbakan bu iş için doğru adam değildi, doğru adam Seipel olmalıydı, eski başbakan Seipel! Bunun üzerine Seipel'den randevu aldım. Beni hemen kabul etti. Tabii ki bu adam bambaşka bir tipti, gerçekten etkileyici bir görüntüsü vardı, uzun boyluydu, beyaz saçlıydı, dimdik duruyordu, dış görünüşü itibariyle bir kardinale benziyordu, zaten kendisi de yüksek rütbeli bir din ada-

mıydı. Daha oturur oturmaz: 'Gazeteciliğe nasıl başladınız?' diye sordu hemen. Açıkladım, önce üniversiteye gittiğimi söyledim. 'Ne okudunuz?' diye sordu. Ben: 'Önce tıp okudum, sonra felsefe ve teoloji...' Üniversitedeki hocalarımın adlarını saydım, Berlin'deki Troeltsch'ün de adını andım. 'Ne,' diye bağırdı, 'Troeltsch sizin hocanız mı oldu? İşte bu, çok ilgimi çekti! Kendisi *Augustin, christliche Antike und das Mittelalter* [Augustinus, Hıristiyan Antikite ve Ortaçağ] kitabının yazarıdır.' Ve ardından: 'Bu, çok önemli bir kitaptır, olağanüstüdür! Ama tabii ki kesinlikle hatalıdır! Bakın, Augustinus hakkında böyle bir kitap; bunu bir Protestan yazamaz, bunu yazan olsa olsa bir Katoliktir!' dedi. Ardından inanılmayacak kadar akıllı ve bilgili bir biçimde Augustinus, Hıristiyan antikite ve Ortaçağ hakkında konuşmaya başladı. Kusursuz bir ders verdi. Ve tam bir saat sonra saatine baktı ve: 'Amma da çene çalmışız –bizim memlekette böyle derler–! Ama Troeltsch'ün bir öğrencisiyle Augustinus hakkında konuşmak beni çok mutlu etti! Böylesine değerli fırsatları o kadar ender bulabiliyorum ki!' dedi. Elimi içtenlikle sıktı ve ben dışarı çıkmıştım bile. Peki ya şu benim gümrük birliğime n'olmuştu?

'Çene çalma' tehlikesiyle karşı karşıya gelmeksizin kiminle görüşmem gerektiğini bilmiyordum. Ama tam bu noktada çok iyi tanıdığım biri geldi aklıma; Avusturya'da olup bitenler hakkında her zaman bilgisi olan biriydi bu, Papalık'ta sekreter olarak çalışırdı. Onu, şehir dışında, Grinzing'deki ferah evinde ziyaret ettim; bu kez doğrudan konuya girmeye karar vermiştim; şu gümrük birliği meselesinin ne olduğunu sonunda öğrenmeme hiçbir şey engel olmamalıydı. Böylece tanışıma hemen, görevimin ne olduğunu, Schober ve Seipel'le yaşadıklarımı anlattım. Tanışım anlattıklarımdan çok eğlendi ve 'Evet, dostum, gümrük birliği konusunda ben de size hiçbir şey söyleyemem; bu konuda benim başıma da sizin başınıza gelenler geldi. Avusturya'da böyledir işte. Geçenlerde tanınmış bir Heimwehr[16] lideriyle beraberdim; bu fırsatı, Prusya Genel Kurmay Başkanı Pabst'ın, ya-

16 Heimwehr: Avusturya'da 1919-1936 yılları arasında faaliyet gösteren bir tür savunma birliği. (Ç.N.)

ni Heimwehr'i yeniden düzenleyen adamın bu örgüt içinde ne gibi bir rol oynadığını öğrenmek için değerlendirmek istedim. Heimwehr lideri, Pabst'a hayrandı. Ama ne adam be, diyordu onun için! Çok olağanüstüydü! Heimwehr'i ne biçim organize etmişti ama! Çok şaşırtıcıydı! En ince ayrıntısına kadar her şeyi düşünmüş, her şeyi hesaplamıştı, hiçbir şeyi unutmamıştı! 'Biliyor musunuz,' diye bağırdı, 'sonuçta öyle bir noktaya gelindi ki, Komutan Pabst düğmeye bastığı anda Heimwehr yerinden fırlayacaktı!' Dikkatli bir biçimde: 'Evet, ama biliyor musunuz, bundan altı hafta önce, Heimwehr darbesi yapılacaktı, düğmeye basan Komutan Pabst'tı; peki neden işler yolunda gitmedi o zaman?' diye sordum. O zaman Heimwehr lideri: 'Şey, eee... Öyle şey olmazdı ki! Ernst vardı, Ernst söz konusu olduğunda bu kadar aptal davranmayacağız tabii ki!' dedi.

İşte bu avutucu hikâyeyle," dedi Zehrer, "Viyana'da oturuyor ve ne yapacağımı bilmiyordum. Sonunda gözümü öfke bürüdü, masanın başına oturdum ve bir makale yazdım. Başlık: 'Frühling in Wien [Viyana'da Bahar]'. Makale şu cümleyle başlıyordu: 'Viyana'da ılık bir hava esiyor', ardından Prater Parkı'ndaki küçük safranın nasıl çiçek açtığını, Grinzing'in nasıl göründüğünü, Schönbrunn'un ne kadar güzel olduğunu en ince ayrıntısına kadar ve son derece hoş bir biçimde betimledim, her paragrafın sonuna da: 'Viyana'da ılık bir hava esiyor' diye yazdım. Bu yazıyı Voß'a gönderdim, sonra telefon edip, yazının ilk sayfaya başmakale olarak basılmasını istedim. Öyle de oldu, yazının başlığı da 'Frühling in Wien'di. Sonra yazının başlığının altını da çizerek iki ayrı kopyasını Schober'e ve Seipel'e gönderdim, onlar anlamlı bir biçimde susabilecek olurlarsa benim de aynı şeyi yapabileceğimi görsünler, diye düşündüm."

"Evet," dedim, "'Auf's Knöpferl drucken' hikâyesi buydu. Ama o günlerde beni çok da etkilememişti. Sizin büronuzdan çıktıktan hemen sonra, esasen düzenliliği çok seven biri olarak kalın bir defter satın almış ve etiketine 'Avusturya Mektubu' yazmıştım."

"Sizin Avusturya hakkında ne düşüneceğinizi çok merak ediyordum," dedi Zehrer.

"Ben de," dedim, "hemen ertesi sabah yola çıktım. İşine geldiği zaman son derece candan olabilen Rowohlt, beni trene kadar götürme nezaketinde bulundu. Peronda geziniyorduk, sonunda ben bir kitapçının önünde durdum, yolda okuyacak bir şeyler almak istiyordum. Rowohlt sarı kapaklı bir kitabı gösterdi ve: 'Brehm'i tanır mısınız?' diye sordu. Ben, Brehm'i çok iyi tanıdığımı söyledim ve güldüm. Aklıma bir Rowohlt anekdotu gelmişti. Rowohlt karısına, ikinci karısı Hilda'ya, Rus'tu Hilda, bir gün bütün Brehm külliyatını hediye etmiş. Brehm'in hayvanlar dünyasını, on cildin hepsini. Bir akşam karısıyla ve oyuncu Jakob Tiedtke'yle birlikte evde oturuyorlarmış, sohbetin kesildiği bir anda, hep yaptığı gibi ve ne yazık ki benim de hep yaptığım gibi, eline bir kitap almış. Aldığı kitap Brehm'in ciltlerinden biriymiş, sayfalarını karıştırmaya başlamış ve birdenbire: 'Çocuklar, bu harika, yaşlı Brehm burada bir keresinde Dresden'de hayvanat bahçesinde bir erkek aslanla bir dişi aslanı incelediğini ve böyle bir erkek aslanın bir gün içinde otuzaltı kez ş'apabileceğini belirlediğini yazıyor!' diye bağırmış. Bunun üzerine Jakob Tiedtke o kendine özgü soğuk tavrıyla: 'Ne diyorsun – Dresden'de ha?' demiş. Ve Rowohlt'un karısı Hilda: 'Rrowohlt, sen neden assslan değilsssin?' diye bağırmış. Ben ne zaman bu hikâyeyi anlatsam Rowohlt çok öfkelenir, heyecanla şöyle bağırırdı: 'Doğru değil bu, yine Salomon'un uydurmalarından biri işte! Brehm'i ben karıma hediye etmedim, o bana hediye etti!'

Neyse işte, Rowohlt'un sorusu üzerine güldüm ve: 'Rrowohlt, sen neden assslan değilsssin?' diye sordum. Bunun üzerine Rowohlt, kastettiğinin o Brehm değil Bruno Brehm olduğunu söyledi, Viyanalı bir yazardı, sonra Brehm'in kitabını öyle övmeye başladı ki, o güne kadar kendi yayınevinden çıkan ama pek satılmayan kitapların dışında onun bir kitabı böylesine övdüğünü hiç duymamıştım, Brehm'i mutlaka okumam gerektiğini söyledi bana! Fransa'dayken hiç Almanca kitap okumamıştım, Alman kitap piyasasında olup bitenlerden hiç haberim yoktu; ayrıca biri bir kitabı mutlaka okumam gerektiğini söylediğinde içimde tuhaf bir ters tepki oluşur. 'Okumasam daha iyi!' dedim ve başka kitaplara bakmaya başladım, bu arada

Rowohlt yanımda olduğu için onun yayınevinden çıkmış kitaplara mahsus hiç bakmıyor, bir kenara itiyordum. Ancak tam bu sırada biletçi trenin kalkış saatinin geldiğini ilan etti ve ben o aceleyle yine de Brehm'i satın aldım. Kitabın adı *Apis und Este* [Apis ve Este] idi ve ben kitabı okumadım da, adeta yalayıp yuttum. Prag'da aktarma yapmam gerekiyordu. Prag'ı bilmiyordum, ama sokaklarda deli gibi koştum, Wilson İstasyonu'nun bekleme salonuna oturdum ve okumaya devam ettim.

Viyana'da Othmar Spann'ın iki oğlundan biri karşıladı beni, Adalbert Spann, kendinden son derece emin bir delikanlıydı ve edebiyatla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Ne ilgisi var bilmiyorum, ama bu tip delikanlıları her zaman kendisine ait olmayan çok şık bir arabayla ilişkilendiririm. Adalbert –tabii ki hemen dikkatlice sordum– kendisine ait olmayan çok şık bir arabayla gelmişti beni almaya. Bana akşam yemeği yiyip yemediğimi sordu. Yemediğimi söyleyince: 'O zaman en iyisi hemen Kobenzl'e gidelim!' dedi. Bunun ne olduğunu bilmiyordum, yolda durmaksızın konuştuğumuz için Viyana'yı göremedim. Hava kararmaya başlamıştı ve ben yolculuğumuzun sonunda oldukça dik bir dağın çok sayıdaki virajını almakta olduğumuzu fark ettim. Derken Kobenzl'e ya da Kobenzl'in üzerine vardık, burası çok güzel ve görebildiğim kadarıyla son derece sakin bir lokaldi, içeride bizden başka müşteri yoktu. Genç Spann hemen şef aşçıyla konuşmak istediğini söyledi, çünkü ben geçmişim biraz karışık olduğu halde iyi yemek yemesini çok ama çok sevdiğimi ve bu açıdan Fransa'da bazı şeyler öğrendiğimi söylemeyi ihmal etmemiştim. Beni kulaktan dolma ya da kitaplarımdan tanıyan bazı insanlar ne yazık ki beni zayıf görünüşlü ve derviş ruhlu biri sanırlar; çok da fazla direnilebilecek bir görüş değildir bu, Spann bana, yemek gelinceye kadar terasa çıkmayı önerdi, oradan Viyana'yı olduğu gibi görebilecektim.

Dediğini yaptım; gözlerimin önüne serilen benzersiz görüntüden etkilenmek için terasın korkuluklarına yaklaşmaya gerek bile yoktu. Viyana, alacakaranlığın lacivert dumanının altında boylu boyunca uzanmıştı; Stephan Kilisesi, Tanrı'nın işaret parmağı gibi yükseliyor, belli belirsiz gözüken ufukta pırıl pırıl parlayan nehir tarafından çevrelenen arazi üzerinde evler

göz alabildiğine sıralanıyordu. Işıklar birer birer yanmaya başlamıştı, ışık dizilerinin hatlarını çizdiği, şehrin caddelerinin görüntüsü karşısında şöyle bağırdım: 'Tıpkı bir soğan gibi!'

Terasın öteki ucunda, gölgenin içinde birdenbire bir kıpırtı oldu ve bir ses: 'Çok doğru, şehrin organik olarak büyüdüğünü gösteriyor bu!' dedi.

'Tıpkı Paris gibi!' diye bağırdım ve uzaklara yolculuk etmiş birinin kendi halinde gururuyla: 'Evvelsi gün oradaydım!'

'Ama bakın,' dedi beriki, 'şehrin, Tuna Nehri'nden nasıl geri çekildiğine bakın. Bu kendini Sen Nehri'nin kollarına atmış olan Paris'ten ne kadar da farklı. Öyle sanıyorum ki Viyana, dünyayla bağlantı kurmak için nehre yapışmayan, tersine dağlara kaçan dünyadaki tek şehirdir.'

Artık tümüyle karanlığa gömülmüş olan, ama kıyıya vurarak kırılan dalgaların köpükleri gibi yan yana dizilen titrek ışıkların oluşturduğu deniz sayesinde gözle görülebilir hale gelen şehrin buğusunun üstünden baktım.

'Dağlar,' dedi beriki, 'her zaman savunmaya yöneliktir. Viyana asla saldırgan bir şehir olmamış, her zaman yerküremizin sonunda, arkalarda bir yerde yer almıştır. Buradan bakınca görebilirsiniz, orada buğunun ardında Sarmatia düzlüğü başlıyor bile; düzlüğün kapısı Preßburg orada işte; saldırı oradan başlamış; her zaman, her zaman burayı parçalamak için!'

Sonra imparatorluklarının kuzey sınırında yer alan, Roma'nın askeri ordugâhı Vindobona'yı; kavimler göçünü ve burada Ostmark'ı kuran Büyük Karl'ın görüşlerini dinledim. Macarların saldırısını, şehri beş kez kasıp kavuran vebayı, Türklerle yapılan savaşları, Sultan II. Süleyman'ı ve Viyana'yı savunan küçük Salm Kontu Niklas'ı dinledim. Viyana'yı ikinci kez Başvezir Kara Mustafa Paşa'ya karşı koruyan Starhemberg Kontu Rüdiger'i, Viyana'nın neredeyse düşmek üzere olduğunu, sonunda Baden Markgrafı Ludwig'le –Türkenlouis– Polonya Kralı Johann Sobieski'nin birlikte geldiklerini ve şehri kurtardıklarını dinledim.

'Oradaki, solunuzdaki tepe var ya, işte orası Kahlenberg; bir sonraki, o da Leopoldsberg, Polonyalılar işte oradan geldiler,' dedi karanlıktaki ses. Sonra Türklerin istihkâmlarıyla tanış-

tım, Başvezir'in çadırını, ayrıca hücum eden Polonyalılardan birinin sayısız kahve çuvalını bulduğu ve kafasında bazı düşüncelerin uyandığı noktayı da gördüm, aynı Polonyalı daha sonra Viyana'daki ilk kahvehaneyi açacaktı. Ve ses konuşmaya devam etti, sıcak, renkli, tatlı tatlı, öyle ki önüme Viyana'nın, şehrin serilişi gibi serilen bir kilim dokudu.

Benimle konuşan bu adam çok fazla şey biliyor, bildiklerini hoş bir biçimde ortaya döküyordu. Viyana ve Avusturya konusunda her şeyi yalayıp yutmuş gibiydi; tekrar sarhoş olması için tek kadeh içmesi yeterli olan, alkolün hücrelerine kadar işlediği bir alkolik gibi, şehir onun bütün dokusuna işlemişti. Sadece bir anahtar sözcük söylemem yeterli oluyor, melankolik bilgiler, dereler gibi çağlamaya başlıyordu; şaka olsun diye 'gümrük birliği' dediğimde, iki yıl önceki girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardında yatan nedenler konusunda son derece aydınlatıcı bir ders dinledim; 'birleşme' dedim ve bir özlem fırtınası esti geçti, ama bu özlem çekinceli bir özlemdi, yüreğin mantığa karşı kendini savunduğu, mantığın duygularla çatıştığı bir özlemdi, öyle ki terazinin hangi kefesinin daha ağır bastığını sezinleyemedim; 'Nasyonal Sosyalizm' dediğimde 'Kutsal Roma İmparatorluğu'nun çöktüğü andan itibaren Habsburg monarşisine dahil halkların, güçlerini her şeyi kendi halklarının hizmetine sunmak için harcadıklarını, bunun üzerine bu ülkenin Almanlarının Habsburg İmparatorluğu'na, devlete, orduya, yönetime akın ettiklerini, böylece Almanların anayurdunda kalan bir kısım halkın kendi halk iktidarını oluşturmaktan başka seçeneği kalmadığını, bu iktidarın ise giderek gevşediğini, bunun üzerine Almanya dışındaki halkların idareli olarak kullandıkları zekâları sayesinde kendi içlerinde güçlendiklerini, giderek daha da güçlendiklerini ve sonunda İmparatorluğun yıkılmasından sonra ardıl devletler olarak pıtrak gibi açtıklarını dinledim.

Sonunda bütün bunları ilk kez duyduğumu, Reich'ın 'öte yanı'nda, bu tarafta olup biten onca trajik olay hakkında çok az şey bilindiğini ve bunun utanç verici olduğunu söyledim ve yolculuğum sırasında okuduğum kitabın beni ne denli etkilediğini anlattım. Avusturya'nın baştan sona dramatik hikâyesini

ve yıkılışının temelinde yatan nedenleri anlatan, Bruno Brehm'in yazdığı *Apis und Este* adlı bir kitaptı bu.

'Evet, kitaplarla insan tuhaf şeyler yaşar,' dedi karanlıktaki adam, 'yukarıda, kuzeyde olup biten anlaşılmaz olaylarla ne zaman ilgilensem hep çaresiz duruma düşmüşümdür. Hiçbir şey anlayamıyordum; bu aşırı heyecanlı, saldırgan ortamın yabancısıydım, yabancı ve aklı karışık. Tam bu sırada elime bir kitap geçti; kitap kendi yabancılığı ve aklı karışıklığı içinde benim için birçok şeyi berraklaştırdı, iğrenç olan ve yürekli olan, korkunç olan ve verimli olan, tehlike ve umut ve zorunluluk ve yoksunluk ve yoksullukta omuz omuza duran her şey. Belki siz de bilirsiniz bu kitabı, Ernst von Salomon'un yazdığı *Stadt*.

Ben çekinerek: 'Ernst von Salomon benim,' dedim.

Adam ise: 'Ben de Bruno Brehm,' dedi."

"Önemli bir anın yaklaştığını fark etmiştim!" dedi Zehrer.

"Ama çok mantıklı," dedim, "çünkü burada yazarların kitaplarını, başka yazarlardan başka kim okuyor ki? Benden sonunda, kendi branşımdan başka insanlar için bir şeyler yazmam istendiğinde oldukça rahatladım doğrusu!"

"Nasıl yani?" diye sordu Zehrer, "yoksa hikâyeyi Soruşturma'nızda da kullanmayı mı düşünüyorsunuz?"

"Tabii," dedim, "orada mutlaka yer almalı. Hem de 25. sorunun cevabı olarak: *'Şimdiye kadar hangi Alman üniversite öğrencileri derneklerine üye oldunuz?'* İngilizcesi de şöyle: *'List any German University Student Corps to which you have ever belonged.'* İngilizce metin, en az Almanca metin kadar anlaşılmaz olduğu halde ölçüt kabul ediliyor. Bilindiği gibi Corps, üniversite öğrenci derneklerinden farklı bir şey; tahminen ne biri ne de öteki kastediliyor, tersine soru aslında üniversite öğrencileriyle ilgili hangi birliğe üye olduğumu soruyor. Soruşturma'nın yazarı pek özenli birine benzemiyor; bu benim de özensiz biri olmam için bir neden değil tabii ki. Şu anda doğaldır ki üniversite öğrencileriyle ilgili hiçbir birliğe üye değilim; üniversite yaşantısıyla yalnızca üç kez kısa süreli ilişkim oldu; ama bunların her biri de, Soruşturma'nın herhangi bir anlam taşıması gerekiyorsa, hakkında bilgi vermek zorunda olduğum önemli anlardı."

"Eee, o zaman hadi bakalım," dedi Zehrer.

Ben: "Dönemin Başbakanı Dollfuß'un Cenevre'de halk meclisinde yaptığı ilk konuşmayı hatırlıyor musunuz, Zehrer?" diye sordum, "o konuşma üzerimde silinmeyen bir etki bırakmıştı; bütün Avusturya sorununu bir fındık kabuğu gibi içine alan ilk cümle bile tek başına bu etkiyi yapmaya yetmişti. Dollfuß şöyle demişti: 'Avusturya'nın durumu özel bir durumdur!' Ve bu ne kadar da doğru! Avusturya'nın durumu her zaman özel bir durum olageldi ve her zaman da öyle kalacak ve asla Viyana'da bulunduğum 1932 yılında olduğundan daha özel olmayacak. Bu durumu, bütünle karşılaştırıldığında minicik kalan bir sektör bağlamında gözlemleme fırsatı bulmuştum, ama Viyana Üniversitesi'nde çok yoğun olarak, deyim yerindeyse hulasa halinde gözlemleyebilmiştim. Şu işe bak, Viyana'ya gittim, ama bir kere olsun Prater'i görmedim! Viyana'ya gittim, ama bir kere olsun bir kahvehaneye girmedim! Viyana'ya gittim ama Heurige[17] içmedim. Stephan Kilisesi'ne gittim, Bruno Brehm götürdü beni oraya, –bu gibi durumlarda söylendiği gibi– çok etkilendim. Brehm beni –kendisi aileden sanat tarihçisiydi ne de olsa– National Galerie'ye götürdü ve ben üstlendiğim göreve uygun bir biçimde –çünkü ne yazık ki sanat beğenisinden yoksun biriyimdir– bütün Brueghel'lere ve Rembrandt'lara, Velasquez'lere ve Tintoretto'lara, bütün Hollandalılara ve İspanyollara ve İtalyanlara, bir zamanlar Habsburgluların iktidar ve saygınlık sahibi oldukları ülkelerden gelenlere hayran kaldım ve dehşetler içinde kalan Brehm'e, bütün bu şirin resimlerin karşılıklarının zamanında ödenmiş olmasını umduğumu söyledim. Brehm, öyle sanıyorum ki, kendi gözünde en önemli ve en Avusturyalı olan alanları bana ulaştırmaya çabalıyordu. Bu çaba beni duygulandırmıştı duygulandırmasına, ama onu hayal kırıklığına uğratmak zorundaydım; eskiden beri şimdiki zamanla ilişkim, geçmiş zamanla olan ilişkimden hep daha güçlü olmuştur. Yani aslında, oturduğum evden üniversiteye kadar uzanan yolda, pek de çekici bir yer olmayan Währinger-

17 Heurige: özellikle Viyana çevresinde içilen, hasatın yapıldığı yılın şarabı. (Ç.N.)

straße'den geçen tramvayın sahanlığından gördüklerimin dışında Viyana hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Döbling'de, XIX. Bölge'de, kaldığım odada benden önce Alfred Polgar'ın yaşadığını gururla söyleyen, çekici yaşlı bir hanımefendinin yanında oturuyordum; Alfred Polgar'ın ruhunun izlerinin bu odaya yansıdığı pek söylenemez. Yaşlı hanımefendinin bütün gün yapacak bir işi olurdu: dilenmek için gelen müzisyenleri pencerenin önünden kovmak. Dilenci müzisyenler sürekli gelirlerdi; fark ettiğim kadarıyla genellikle genç insanlardı bunlar; daha bir grup gözden kaybolmadan ikinci grup gelmiş olurdu bile ve yaşlı hanımefendinin sürekli olarak şöyle bağırdığını duyardım: 'Gidin buradan, Baron Hazretleri çalışıyorlar!' Baron Hazretleri bendenizdim, bunu anlamak oldukça uzun zamanımı aldı. Berlin'de bulunduğum bir gün, sokak köşelerinde bekleşen ya da bankların üzerinde iskambil oynayan işsizlerin sayıca ne kadar çok oldukları dikkatimi çekmişti. Viyanalı işsizlerin sayısı onlardan daha çokmuş gibi görünürdü bana, ama onlar dikkafalı değillerdi, belirsiz bir bekleyiş içinde değillerdi; müzik yaparak yine de bir iş sahibi oldukları görüntüsü vermeye çalışan sıkılgan yoksullardı onlar daha çok.

Viyana, bütün Avusturya korkunç yoksuldu. Bir gün tütün alırken yüz schillinglik bir kâğıt para bozdurmaya kalkıştığımda satıcı paraya şaşkınlıklar içinde ve neredeyse sevgiyle bakmış ve: 'Şu işe bak! Bütün Viyana'da bir tane yüzlük var, o da bana geldi!' demişti.

Nitekim, Avusturya'nın durumu özel bir durumdu. 1932 yılında Weimar Cumhuriyeti çok sayıda parti iktidarda pay sahibi olmak adına savaştığı için yıkıldığı sırada, Avusturya'da yalnızca iki parti savaş veriyordu. Buradaki gelişme 'başka bir' gelişmeydi. Bir kere Reich içinde, çok küçük, küçük, orta, büyük ve çok büyük koalisyonlardan oluşan olasılıklar dizisinin tüketilmesi gerekti; sabır nasıl tükendiyse bu olasılıklar dizisi de böyle tükendi, bitti. Avusturya'da 1918'den sonrası ölüm kalım meselesiydi, kara ile kızılın arasındaydı. Burada tükenen gelişmenin kendisi değil, durumun kendisiydi; bir kez daha kıran kırana bir yüzleşme olmak zorundaydı.

Viyana'nın bir iç savaşın eşiğinde olduğuna kuşku yoktu.

Spann'ın her iki oğluna, Raffael ve Adalbert'e Cumhuriyetçi Savunma Birliği'yle alıp veremediklerinin ne olduğunu sordum. Bu birlikle alıp veremedikleri bir şey olmadığı, Heimwehr'den yana ya da ona karşı herhangi bir tavırlarının da olmadığı ortaya çıktı, delikanlıların her iki tarafa da 'angaje oldukları' ortaya çıktı. Bununla ne demek istediklerini anlamak o kadar kolay olmadı, ama sonunda, bu sıkışık durumdan çıkmaya yarayacak geçerli ve verimli bir çözümü olanaklı görmediklerini, şu ya da öteki partinin üstün gelmesi sonucunda ortaya dayanılabilir bir sonucun çıkacağına da inanmadıklarını, her ikisinin de daha çok üçüncü bir olasılığın peşinde koştuklarını ve bu olasılığın da her iki iktidar grubu için kabul edilebilir olması gerektiğini yine de anlayabildim. Her ikisi de üniversitede okumuyorlardı, anlaşılan babalarının kendilerine öğrettiği her şeyi biliyorlardı, ama belli bir meslekleri yoktu. Sonunda onlara: 'Siz aslında ne iş yapıyorsunuz?' diye sordum; onlar da gülümseyerek: 'Bak, sen anlamadın – biz yalnızca uzlaşıyoruz,' diye cevap verdiler.

Ancak büyük çaba harcayarak ve ancak çok ağır ağır ilerleyerek ve ancak çok kaba hatlarıyla 'uzlaşma'nın ne demek olduğunu anlayabildim. Zorlayıcı sorular sormam üzerine önce bana şu cevap verildi: 'Yok canım, yalnızca olayları düzenliyoruz'; yavaş yavaş uzlaşmanın özel bir davranış tekniği olması gerektiğini; bu tekniğe göre Hayır'ın mutlaka Hayır anlamına, Evet'in de mutlaka Evet anlamına gelmesinin gerekmediğini, havada süzülen bir anlaşmayı içerdiğini; bunun, ta gerçekler 'düzenleninceye', yönlerini değiştirinceye dek gerçeklerin baskısına boyun eğecek serbestlikte gerçeklere bağlı kalmak olduğunu; birlikte-takılmaya ilişkin yüksek bir diplomasi sanatı anlamına geldiğini, bu sanat çerçevesinde birlikte-takılmanın dışında hiçbir şeyin o kadar önemli olmadığını; birlikte-takılmanın, birbirleriyle başetmenin yüzyıllarca yabancı halklarla ve karşı iktidarlarla sıkı ilişki içersinde denenmiş olduğunu ve mükemmele ulaştırıldığını; her şeyin yine bir biçimde devam etmesinin dışındaki sonuçların asla görünmediğini anlayabildim. Bu davranışın yararları ortadaydı: Hiçbir şey, aldırış etmemenin mümkün olamayacağı kadar anlamlı görünmüyordu,

gözardı edilebilecek kadar anlamsız da değildi. Ve sonunda yine de ortada bir örgü, rahat rahat balık avlamayı sağlayan oldukça sağlam, dayanıklı bir ağ olması gerekiyordu.

Yani Spann'ın her iki oğlu da uzlaşıyorlardı, Tanrı'yla ve dünyayla uzlaşıyorlardı; Savunma Birliğiyle ve Heimwehr'lerle uzlaşıyorlardı; Karalar'la ve Kızıllar'la uzlaşıyorlardı; bakanlarla ve üst düzey din görevlileriyle uzlaşıyorlardı; Büyük Almanlar'la ve Liberaller'le uzlaşıyorlardı; solla ve sağla ve önle ve arkayla, şehirle ve ülkeyle, uzlaşılabilecek ne varsa onunla uzlaşıyorlardı; Macar çevreleriyle ve Çek çevreleriyle, Alman ve Fransız çevreleriyle uzlaşıyorlardı; çünkü Karalar ve Kızıllar arasındaki kasılmanın dışında da çok çeşitli eklemlenme ve etki söz konusuydu; tüm Avusturya, yabancı insanların dört bir yandan kirli parmaklarıyla deştikleri açık bir yaraya benziyordu.

Spann'ın oğulları, neyin söz konusu olduğunu tam olarak söyleyemediler bana, onlar yalnızca birer teknikerdiler; asıl ilham veren ve düzen kuran beyin tabii ki Othmar Spann'dı.

Beni Viyana'ya getirtmesi için Othmar Spann'ı hangi şeytanın dürttüğünü bilmiyordum, öte yandan onun benden ne beklediğini de bilmiyordum. Bunu hemen söyledim kendisine. Güldü ve önce sakin sakin onun rehberliğinde, yanında çalışmaya başlamamı söyledi; ben öğrencilerin arasında bir öğrenci olarak işe başlayacak, dersleri ve seminerleri izleyecektim. Othmar Spann kısa boylu, zayıf, aktör kafalı bir adamdı. Evet, dünyadan haberi olmayan bilim adamıyla becerikli siyasetçi karışımı bu insanı başlangıçta gerçekten de bir aktöre benzettim; sımsıkı taranmış gri saçları vardı; yüzünde, hiç poz vermese de sabit duran bir mimiğin oluşturduğu çizgiler görülüyordu; tabii poz vermemek, büyük oyunculuk sanatının bir kanıtı olarak özellikle seçilmemişse. Katolikti, katıksız bir Katolikti, hem de öyle fazla göze batmayan, ama Avusturya'ya özgü tepeden tırnağa Katolik biçiminde Katolikti; bu arada doğaldır ki tam da Katolik din adamlarına, siyasetçi, bilim adamı ve aktörden oluşan karışıma özgü bir yüz çok yakışıyordu. Sık sık öğretisinin sinsi Katolik bir öğreti olmasıyla suçlanırdı; ama beri yandan, bu suçlamanın –eğer burada bir suçlamadan söz edilebilecek

olursa– gerçekten de onikiden vurmasını sağlayacak kadar da Katolik değildi; belki de bu adamın çizdiği tabloyu, benim için ne yazık ki sonsuza dek sır olarak kalacak bir alanda, şiir alanında faaliyet gösteren karısının, Martin Luther'in ardılı oluşu tamamlamaktadır.

Gerçekten de Othmar Spann'ın derslerine girdim; üniversitenin en büyük amfisi olan amfide her tarafı oyulmuş bir sıraya, üzerinde federal ordu üniforması bulunan bir generalle, reformistlerin giydiği türden bol bir elbiseyle bol sandaletler giymiş ve düzgün bir biçimde kulaklarının arkasına attığı sarı saçlarına minik gümüş bir zincir takmış olan bir genç kızın arasına oturdum. Ve onuncu saniyeden itibaren işe sürülmüştüm bile. Spann iktisat dersi veriyordu, öğrenciler kulakları sağır edecek denli gürültüyle sıraların üzerine vurarak dersin hoşlarına gittiğini gösterdiler. Olgulara değil, yalnızca görüşlere yer veren, bu nedenle de sözcüğün dar anlamıyla gerçek bir araştırma yapma olasılığının bulunmadığı manevi bilimler alanında genel olarak şu eğitim yönteminin geçerli olduğunu sanıyorum: Sürümdeki tarihsel olarak kabul görmüş kuramlar önce bütünüyle ve bütün ayrıntılarıyla, tarafsız ve sıcak bir yaklaşımla aktarılıyor, daha sonra aynı kuramlar kurnazca ve arkadan torpidolanıyor. Othmar Spann bu sanatın ustasıydı. Onun, Noel Baba'nın çuvaldan renkli ve şirin balonlar çıkarışı gibi, ekonomi-politiğin başlıca kuramlarını çuvaldan teker teker çıkarışını, bu dolgun ve yusyuvarlak balonları bir süre rüzgârın akışına bırakışını ve tam da bu sevimli yaratıklardan alınan hazzın doruğa çıktığı anda, onları kendi öğretisinin kargısıyla patlatışını, böylece duyulan hafif bir patlama sesiyle birlikte balonların içini boşaltışını ve geriye yalnızca yapış yapış, buruş buruş, küçük bir kılıf bırakarak bu kılıfı elinin tersiyle kenara doğru süpürüşünü görmenin tarifsiz bir zevk verdiğini inkâr edemem. Kimse, onun konuya hâkim olmadığını ve Sezar'ın hakkını Sezar'a vermediğini söyleyemez; ama orada kıpırdayan ve hareket eden her şeyin üzerine kendi öğretisini bir fanus gibi geçirmişti; bu fanusun içine büyük bir maharet ve olağanüstü bir doğallıkla almadığı hiçbir şey kalmamıştı; insan yaşamının tamamını afiyetle mideye indirmek gibi tuhaf bir çaba içersinde

olan kuramların bu çabalarını en küçük detayına varıncaya dek ortaya koymaktan çekinmiyor olsa da, onun öğretisi olduğu gibi bütüne yönelik bir talebin ta kendisiydi.

Sıkı çalışmam gerekiyordu. Hayatım boyunca Viyana'da çalıştığım kadar çok çalışmamışımdır. Spann, kendisini yalnızca konuyla sınırlamıyordu. Derslerde, seminerlerde, çoğunlukla da sosyoloji enstitüsünde bizi sürekli istim üstünde tutuyordu. Neşeli bir boşvermişlikle, biraz kızgın meslektaşlarının kıskançlıkla korudukları alanlarına el atıyordu; tarih ve coğrafya, felsefe ve teoloji, edebiyat ve hukuk gibi birbirinden tümüyle farklı alanlarda da kendi alanında olduğu kadar rahattı; öğrencilerinden de aynı özgüveni bekliyordu. Okunmasını ve hâkim olunmasını istediği kitaplar, kendi alanında okunmasını istediği kitaplardan neredeyse daha çoktu; elime tutuşturduğu ve çok kısa bir süre içinde okumamı istediği kitap listesi çok uzundu. Bu listede ikibin yıllık Alman düşüncesine ait hiçbir belge eksik değildi; Büyük Adam'ların hepsi doğru zamanda ortaya birer belge çıkarmışlardı; Platon'dan Othmar Spann'a kadar uzanan listede hiç kimse eksik değildi; cengâver tanrıların Phalanks'ı,[18] tıpkı soylu Olympos'un atlı habercileri gibi yanaşık düzen ilerliyorlardı; hepsi kendilerince uygun hükmü dile getiriyorlardı; Ekkehard ustayla mistisizm ve başka zamanlarda duvarların içine gömülmüş olan Gentz, Goerres ve Adam Müller gibi görülmeyen direkleriyle birlikte Novalis'ten Eichendorff'a kadar bütün romantizm, deyim yerindeyse mazgallarından Spannc1 askeri güçlerin harekâta geçtiği iç kalelerdi. Ve tabii ki Goethe vardı, Weimar'ın yüce ruhu; Goethe'nin söylediği her söz saf iktisat olduğuna göre yaşamını boşa geçirmemiş demekti.

Gece gündüz Othmar Spann'la birlikteydim. Tanıdığım en uyarıcı insandı, tabii ki aynı zamanda da en yorucu. Gerçekten de bütüncül sistemine katılım sağlamayı bir tutkuya dönüştürmüştü. Bu, aynı zamanda bu adamın hem büyüklüğü hem de tehlikeli oluşu anlamına geliyordu. Sistemi, modern bir devlet

18 Phalanks: Yunanlılarda muharebe birliği. Makedonyalılarda düşmanın en şiddetli darbelerine karşı koymak amacıyla kurulmuş muharebe birliği. (Ç.N.)

ve ekonomi anlayışında doruk noktasına ulaşıyordu; bu anlayış, çok sanatkârane biçimde tanıtlanabilen, bütün toplumsal yaşamın sosyal sınıflara bölümlenmesine temelleniyordu; yani bütün iktisadi sürecinin en güzel tomurcuklarını açtığı Ortaçağdan günümüze kadar varlığını sürdüren sosyal sınıflar aracılığıyla tüm toplumsal yaşamın organik bölümlenmesine dayanıyordu.

Bütün bu öğretiyi, onun kendi içinde tamamlanmış, mantıklı güzelliği içinde betimlemek benden uzak olsun. Öğrenen biri olarak ilk kez kendimden bir şeyler katmanın; kendimi gürül gürül akan bir nehrin akışına bırakmanın; eğer doğru kurulmuşsa yaptığım ve düşündüğüm her şeyi dopdolu ve geçerli biçimde anlamlandıran bir öğretinin organik yapılanmasına katılmanın başdöndürücü duygusunu yaşıyordum. Ve bunu tek başıma yaşamıyordum. Spann'ın dinleyicileri her zaman çoktu. 'Spanncılar' üniversitede özel bir grup oluşturuyorlardı; bütün gruplar arasında en büyük grup onlardı ve zihinsel ve ruhsal olarak da en canlı grup olduklarını ileri sürmeye de hakkım vardır sanırım. Koridorlardaki her gizli saklı köşede, salonlarda ve kapıların önünde, tahminimce küçük bir ekstra komplo hazırlığı içinde olan Spanncılar'a rastlamak mümkündü; yoksa Spann'ın her iki oğlu hiçbir işlerinin olmadığı üniversitede ne diye dolansınlar, ne diye dur durak bilmeksizin herkese mavi boncuk dağıtsınlardı ki. Spann'ın öğrencilerinin her biri, kendi gerçeği içinde dünyayı doldurmak, her boşluğu gidermek için yeterli güce sahip bir şey üzerinde; herkesin hiç de uzun olmayan bir zaman içersinde felsefe taşını bulacağını umut edebilmesini sağlayacak denli tamamlanmış, dümdüz, iç yapısı kristalleşmiş bir sistem üzerinde bizzat çalışmanın bilinci içinde olmak zorundaydılar.

Bugün dalga geçmek işten bile değil, ama o günlerde her şey öylesine açık seçik, öylesine basit ve öylesine başdöndürücü biçimde yakın görünüyordu ki! Othmar Spann'ın sisteminde ve yaklaşımında 'üçüncü güç'ün gizi saklıydı. Günün çözümlerinin dışında bir çözümün bulunması nasıl olur da mümkün olmazdı? Her iki karşıt güç böylesine çözümsüz biçimde birbirlerine dişlerini geçirdikleri için korkunçlaşan durumdan gerçek-

ten çıkmayı sağlayacak bir çözüm nasıl olur da bulunmazdı? Othmar Spann'ın o kendi içinde tamamlanmış ve olağanüstü sistemi, partilerin umut ettikleri ve düşledikleri ve tam da öteki parti buna karşı olduğu için gerçekleşemeyen her şeyi içermiyor muydu? Hıristiyanlıkla ilgili olan ve sosyal olan şeyler, bunlar gerçekten de devlet tarafından eşzamanlı olarak belirlenemez miydi? Sınıf ve devlet tek bir çatı altında toplanamaz mıydı? Köylüler ve işçiler? Ekonomi ve siyaset? Kültür ve uygarlık? İktidar ve özgürlük? Kitle ve bireysellik? Her şey mantıklı ve pürüzsüz bir biçimde buraya dahil değil miydi, birinin ötekine ihtiyacı yok muydu? Burada çözüm, uzlaşma, güç ve olağanüstülük yok muydu, amin? Peki ya Reich? Reich da buna dahil değil miydi? Reich?

Tabii Spann birleşmeden yanaydı. Onun sistemi, bunun için de sonsuz olanaklar sunmuyor muydu? Öylesine mantıklı, öylesine organikti ki; sorunun her kilidi açacak çözümü buydu. Bu çözüm bir kere Avusturya'da herkesten önce düşünüldüğünde ve eylendiğinde, herkese örnek olduğunda ve uygulandığında ardından birleşme gelecekti; birleşme konusundaki tek olasılık –hoppala– Avusturya'nın Reich'la birleşme olasılığı değildi –hoppala– Reich'ın Avusturya'yla birleşme olasılığıydı!

Ekim ayında Raffael ve Adalbert bir toplantıya katılmak üzere Bohemya'daki Leitmeritz'e gideceklerdi; o güne kadar görmediğim bölgelere yolculuk yapmayı içtenlikle teklif edince, ben de seve seve onlarla birlikte yola çıktım. Raffael ve Adalbert başarılı bir şekilde uzlaşmışlardı; Leitmeritz'te Südet Almanları cephesi kurulacaktı; bütün Südet Almanları birliklerinin birleşmesi anlamına geliyordu bu; Konrad Henlein bizi bekliyordu. Arabayla gideceğimiz yere vardığımızda bizi karşıladı, uzun boylu, zayıf, kemikli bir adamdı; can sıkıcı bir yüz ifadesi olan bu adam elimi kuvvetlice sıktı. 'Beden eğitimi hocasına benziyor,' diye geçirdim içimden ve onun gerçekten beden eğitimi hocası olduğunu da henüz bilmiyordum. Can sıkıcı bir yüz ifadesi var dediysem de, bu pek doğru değildi. Düşünmenin getirdiği yorgunluğun, sert cildinde yazıya benzer büyülü işaretler bıraktığı bir yüzdü onunkisi. Evet, büyülü işaretlerdi bunlar; öteki insanların yüzünde izler bulunurdu, ama bu adamın yüzünde bü-

yülü işaretler vardı; tıpkı yaşlı Jahn gibi gerçekten de beden eğitimi hocasıydı; Südet Almanları beden eğitimi birliklerinin lideriydi. Beden eğitimi, spordan tümüyle farklı bir şeydir. Spor bir tutkudur, beden eğitimi ise bir dünya görüşü, bedenin ulusal metafiziğidir. Südet Almanlarının kendi beden eğitimi birlikleri varsa –tehdit altında bulunan milliyetlerini koruyan bir tür görevlileri varsa– Çeklerin ve Polonyalıların da ta baskı altında bulunan milliyetleri zamanından kalma Sokol'ları vardı; ve ikisi arasında hiçbir fark yoktu, yalnızca milliyetler farklıydı, o kadar. Yani Habsburg Hanedanı döneminde nasıl Çek Sokol'u,[19] Çeklerin Almanlar karşısındaki gerçek savaş gücünü oluşturmuşsa, Südetler'deki ulusal beden eğitimi birlikleri de, Almanların Çeklerin karşısındaki gerçek savaş gücünü oluşturuyordu. Toplantıya Moravya'dan da katılanlar vardı; bunlar, bir şeyi temsil eden tertemiz, iyi beslenmiş ve tombul adamlardı; zengin Moravyalı köylülerin temsilcileriydiler, orada Almanların asıl üstün gücünü oluşturuyorlardı; toplantının amacı Bohemyalı ve Moravyalı Almanları organize bir biçimde birleştirmekti. Bu anlamlı bir andı, çünkü –Henlein'ın bize komplocu edasıyla hemen bildirdiğine göre– Südet Almanları Nasyonal Sosyalistleri, sözde bir darbe girişimi nedeniyle Çek makamları tarafından daha birkaç gün önce bir vuruşta felce uğratılmışlardı; evleri ve işyerleri kapatılmış, bütün liderleri tutuklanmıştı. Bu üzücü olay nedeniyle, uygun sözcüklerle Konrad Henlein'e üzüntümü dile getirdim, ama Henlein kısa süren şaşkınlığını atlattıktan sonra, komplocu bir fısıltıyla bunun tam tersine bulunmaz bir fırsat olduğunu söyledi, çünkü Südet Almanları Nasyonal Sosyalistleri –talimatları Reich içindeki partiden aldıkları için– Bohemyalı ve Moravyalı Almanların, kendi organizasyonlarının liderliği ve çerçevesi dışında başka bir birleşme içinde yer almalarına sürekli karşı çıkmışlardı. 'Öyle mi,' dedim, Adalbert ve Raffael ise gülümseyerek anlamlı anlamlı başlarını salladılar bana.

Bohemyalı ve Moravyalı Almanların temsilcilerinin toplanacakları salona girdik, burası şehrin en büyük salonuydu. Kır-

19 Sokol: Çekçede atmaca ya da şahin. 1862'de Prag'da kurulan ve beden gücünü, çevikliği ve cesareti artırmayı amaçlayan beden eğitimi derneği.

mızı kareli örtülerin serili olduğu masalarda Pilsen markalı bardak altları duruyor, sandalyelerde ise boğazı kapalı, koyu gri kısa ceketleriyle beden eğitimciler oturuyorlardı; Konrad Henlein'ın da böyle bir ceketi vardı; Moravyalı köylü temsilcileri ise koyu renkli giysiler giymişlerdi. Hepsi aralarında yalnızca fısıltıyla konuşuyorlardı, çünkü platformda üst rütbeli, dev cüsseli bir Çek polisi duruyordu, başı açıktı, tuhaf yuvarlak bir biçimi olan miğferini parmaklarının arasında evirip çeviriyor ve vakur bir ifadeyle salona bakıyordu. Henlein salonun ucundaki yönetim kuruluna ayrılan masaya yaklaştığında ve toplantıyı açtığında, polis görevlisi yerine oturdu ve açıkça belli ederek kalın bir bloknot ve bir kurşunkalem çıkardı ve kurşunkaleminin ucunu duruma son derece uygun bir edayla yaladı. Sonra toplantının ana konuşmacısı, başraportör Walter Heinrich ayağa kalktı; Spann Usta'nın havarilerinden Petrus'tu o, onun en yakın çalışma arkadaşı, dostu ve sırdaşıydı; solgun, zayıf, fanatik, olağanüstü bilgili, yabanıl ve ölümcül bir entelektüel. Heinrich konuşmaya başladığında ben de polis görevlisini gözlemlemeye başladım. Çünkü Heinrich iktisat, sınıfsal bölümleme, bütünlük ve Othmar Spann üzerine konuşuyordu; tamamen bilimsel olarak, büyük özenle hazırlanmış bir konuşmaydı; polis görevlisi önce tehdit dolu bakışlarla salonu taradı, sonra bakışlarını tavana çevirdi, sonra miğferine bakmaya başladı ve en sonunda bloknotunu kaldırdı; ağzının önüne tuttuğu miğferinin içine doğru bir kez daha esnedi ve akşam oynayacağı tarokko'nun[20] uyandıracağı heyecanın hülyasına daldı gitti. Onun neler düşünmüş olabileceğini tahmin etmeye çalıştım, acaba: 'Bu başka bir tür, bunlar 'Halk Sporu Davası' kadar tehlikeli bir tür değiller!' diye düşünmüş müydü? Çünkü Çek devleti tarafından her ihtimale karşı devredışı bırakılan Südet Almanları Nasyonal Sosyalistleri'ne karşı yürütülen dava 'Halk Sporu Davası' anabaşlığını taşıyordu ve ben bu polis görevlisinin sporu beden eğitiminden çok daha tehlikeli saydığını, kendi Polis Spor Birliği'ni ise Çek Sokol Birlikleri'nden çok daha anlamlı bulduğunu tahmin ediyordum.

20 tarokko: Üç kişiyle oynanan bir iskambil oyunu. (Ç.N.)

Ancak Südet Almanları ve Moravyalı Almanlar orada dimdik oturuyorlardı, gözlerini Walter Heinrich'e dikmişlerdi, salonda çıt çıkmıyordu. Bu adamları; beklenti dolu, dikkatli ve geniş yüzlü bu iyi erkekleri böylesine harekete geçiren, böylesine sessiz tutan şeyin ne olabileceğini sordum kendi kendime; bilimin kuru dış görünüşünün altında burada onlara sunulan şeyin kehanet olduğunu; bunun çölde yağan, toprağın özlemini çektiği yağmura benzeyen bir kurtuluş öğretisi olduğunu bilecek kadar yeterli düş gücüne ve yeterli deneyime sahip değildim henüz. Heinrich, şimdiye kadar hiçbir seminerde dinlemediğim denli yavan konuşmasını bitirdiğinde Südet Almanları ayağa kalktılar ve şarkı söylemeye başladılar. Polis görevlisi korkuyla irkildi, ama o da yerinden kalktı ve şarkının bitmesini bekledi. Şarkı benim için müzik eşliğinde lirik demektir, içinde biraz da din öğesi bulunur ki, bendeniz bu üç alanın da dışındayımdır; şarkı hafızam yoktur, ama bu kez şarkının sona doğru görkemli bir çıkış izlediğini ve güftesinin özlem dolu bir umudu, 'Bu ülkenin kurtarıcısı ne zaman ortaya çıkacak?' ya da 'Bizi kurtaracak adam ne zaman gelecek?' gibilerinden ruhsal bir çığlığı ya da buna benzer bir şeyleri dile getirdiğini biliyorum; ve harekete hazır bekleyen gözleri, gergin ve adanmış yüzleri seyrettim; orada bütün bunların dışında kalarak öylece durmaktan, öylesine soğuk, ama yine de duygulanmış olarak durmaktan ve: 'İşte böyledir bu işler, bir öğretiyi dinler ve bir adamı beklersiniz!' diye düşünüyor olmaktan utanç duydum.

Sonra her şey birkaç dakika içinde olup bitti. Henlein beden eğitimciler adına konuştu, bir temsilci Moravya adına konuştu; birkaç sözcükle organize olup birleşmeye karar verildiverdi ve ilan ediliverdi ve toplantıya katılanların ellerini kaldırmaları suretiyle yapılan oylamayla kabul ediliverdi ve yönetim kurulu kuruluverdi ve Spann'ın temsilcisi Walter Heinrich iyi bir yer kapıverdi, iyi bir uzlaşma, yarı yarıya kazanmak demektir, Spann'ın oğulları bir an için gülümseyerek bakıştılar.

Oysa ben şunları düşünmekteydim: 'Spannlar'ın benim hakkımda belli bir amaçları olduğunu biliyordum, ben buraya herhangi bir uzlaşma gizi doğrultusunda, herhangi bir amaçla getirilmiştim, burada oynanan oyun neydi acaba?' Oyunbozan

değilimdir ama, bu oyuna katılmak bana namussuzluk gibi göründü. Benden ne beklendiğini, Spann yönünden değil ama bu namuslu körü körüne inanan Südet Almanları yönünden de benden ne beklendiğini biliyordum; bu yönden benden ne bekleniyor olursa olsun, onların beklentilerini yerine getiremezdim. Burada resmi görevi olmayan özel bir şahıs olarak bulunuyordum, sırtımda ceketimden başka hiçbir şeyim yoktu, kendi adımın dışında hiç kimsenin adına konuşmuyordum, bu toplantıya katılmam herhangi bir şey için söz vermem anlamına gelmiyordu, bu toplantıya katılmam herhangi bir şey için umut vaat etmem anlamına gelmiyordu. Ama gafil avlanmıştım, bütün bunları söyleyemedim; teknik olarak söyleyemedim çünkü toplantı sona ermişti; bu körü körüne inancı fazlasıyla yıkıp geçmiş olacağım için de söyleyemedim; öte yandan söyleyeceklerim onlar tarafından kavranamayacağı, sonuçta kurnazca bir numara olarak algılanacağı için de söyleyemedim.

Ama daha sonra otelde, Konrad Henlein'ın odasında oturduğumuzda ve daha küçük bir grup Çek polis görevlisi olmaksızın organizasyonun asıl ön çalışmalarına giriştiğinde, düşündüklerimi dile getirdim. Kendimi perişan hissediyordum; bana duyulan güveni boşa çıkarıyormuşum gibi hissediyordum, ama aslında benim güvenim boşa çıkarılmıştı. Ve gerçekten de durumun tahmin etttiğim gibi olduğunu öğrendim; toplantıya katılmamın, engellenen Nasyonal Sosyalistler'in gizli bir temsilcisiymişim gibi algılanmış olduğunu öğrendim: Çünkü ben Reich'ın içinden geliyordum ve Reich'ın içinde, Nasyonal Sosyalistler'in dışında hiç kimse Südet Almanlarıyla ilgilenmemişti şimdiye kadar. Her iki Spann ilgisiz ilgisiz gülümsediler, ama Henlein oyuna katılmak istemediğim için gerçekten de üzülmüştü. Aslında Henlein'ın yaklaşımı daha basit, ama aynı zamanda düşündüğümden daha namuslucaydı. O dönemde olayların da getirdiği gibi Südet Almanlığı milli olarak öyle organize edilmeliydi ki, Alman halkına karşı etkili bir biçimde direnebilmeli ve en azından kendisine, şimdilik verilenden çok daha güçlü bir otonomi verilmesi için zorlamalıydı. Reich'la bir birleşme olması halinde –ki bu birleşme uygulama açısından şimdilik düşünülemiyordu– Südet Almanları kendi içlerinde öylesine organize ol-

muş olarak ortaya çıkmalılardı ki, Nasyonal Sosyalizm'in Henlein'ın bildiği ve korktuğu siyasi eğilimlerine karşı kendi kendilerini var edebilsinlerdi. Ben bunun başarılabileceğinden kuşkuluydum, ama o günlerde her şey aynı tencerenin içine konmuş durumdaydı, ateş yakılmış, tencere kaynamaya ve fokurdamaya başlamıştı bile, ama çorbanın tadının nasıl olacağını kimse bilmiyordu. Oldu bittiye getirilerek, daha önce tarafıma bildirilmeyen olayların içine çekilmek gibi talihsiz bir durum kalmıştı sonuçta geriye; benim için başkaca şirin, küçük roller de düşünülmüştü ve ben bir kere A dedikten sonra B de demek ve bütün alfabeyi baştan sona sıralamak zorunda kalmaktan korkuyordum, bunu yapacak durumda değildim.

Uzun bir süre daha ve öfkeli öfkeli tartıştık ve genç bir beden eğitimci birdenbire içeri dalıp da: 'Polis geliyor! Çekler burada!' diye bağırmasaydı belki de sabaha kadar tartışmaya devam ederdik.

Polis gelmişti, Çekler gelmişlerdi. Otelin önündeki meydanda, park etmiş arabaların arasında miğferleri parıldıyordu; koridordan duyulan güçlü ve aceleci adımlar yaklaşıyordu bile. 'Polis! Demek yine de geldiler!' dedi Konrad Henlein ve ben Prusya hapishanelerinden sonra, bir de Çek hapishaneleriyle tanışacağım için hiç de sevinemedim doğrusu; sürekli hapishanede kalmak bir süre sonra tekdüze oluyordu; bu sırada polisler gelmişlerdi bile; o dev yapılı polis görevlisi zafer edasıyla içeri girdi.

'Aşağıdaki siyah Mercedes kimin?' diye sordu, gerginlikten kısılmış bir sesle. 'Benim!' dedi Adalbert Spann, benzi sararak. Bunun üzerine polis görevlisi gümbür gümbür bir sesle: 'Bana bakın, size ceza yazacağım! Arabanızı yanlış yere park etmişsiniz!' diye bağırdı.

Spannlar'la aramdaki yumurta kırılmış, önemli bir ilerleme kaydedilmiş, ama yumurtanın sarısı henüz dışarı akmamıştı. Kendimi tamamen öğrenimime verdim; olsa olsa Bruno Brehm'in omzunda ağlıyordum, o da beni içtenlikle avutuyor, elimi Avusturya pastasından çekmemi öğütlüyordu. Yaşlı Fritz'in ve Bismarck'ın dışında hiçbir Prusyalı bu konuda başarılı olamamıştı, onlar da ancak 'şiddet kullanarak' başarıya ulaşabilmişlerdi!

Ancak daha sonra, her zaman önlenemez olmadığını düşündüğüm şeyin önlenemez olduğu belli olunca, 1933 yılının başlarında Othmar Spann'la konuştum. Kendisine, korkarım artık ayrılmamız gerekiyor, dediğimde çok şaşırdı. 'İyi ama neden?' diye sordu şaşkınlıklar içinde. Ben güçlükle okumamı istediği her şeyi okuduğumu, gecemi gündüzümü onun yanında geçirdiğimi, konuşulacak her şeyi konuştuğumuzu, derslerde ve seminerlerde kendisini dinlediğimi, hatta raporlar tuttuğumu söyledim; yeteneklerimi ortalamanın altında görmediğimi, ama şu 'sınıfsal bölümleme'nin aslında ne olduğunu hâlâ bilmediğimi kendisine itiraf etmek zorunda olmanın benim için çok kötü bir şey olduğunu söyledim.

'Ama, ama,' diye bağırdı Spann şaşkınlık içinde; ve ben kendisini çok seviyordum, ama bunu yine de kendisine söylemek zorunda kaldım; kendisine –bunu kendim de bir kez daha kavramak zorunda olsam da– onun öğretisini iyi bir öğreti saydığımı, olağanüstü bir öğreti saydığımı, bu öğretinin Aşağı Avusturya için harika bir öğreti olduğunu, ama Ruhr Bölgesi için uygun olmadığını söylemek zorunda kaldım.

Othmar Spann fena halde afalladı. Benimle birlikte son derece uyumlu çalıştığı duygusunu taşıdığını, benim ona büyük yardımlarımın dokunduğunu söyledi; ve inanmadığım bir yerde çalışamayacağımı ve savaş veremeyeceğimi anladığını üzgün bir ifadeyle söylediğinde utancımdan yerin dibine geçtim. Ve ben birini avutmak istediğimde ne yazık ki sürekli içine düştüğüm tuhaf bir becerisizlikle sorunun bu olmadığını, tümüyle doğru bulmuyor olsam da bir öğreti uğruna savaş verecek durumda olduğumu; iktidar ve gerçek hakkında kendisininkininden daha kötü öğretilerin bile başarılı ve yüzyıllar boyunca belirleyici olduğunu, asıl korktuğum şeyin bu olmadığını söyledim; ben onun bilmediği bir şeyi, Kuzey'de olup bitenlerle şimdiye dek hiç ilgilenmediği için asla bilemeyeceği bir şeyi biliyordum; öğretisinin, belirleyici olan konusunda, yani siyasi gerçek konusunda yanılgı içinde olduğunu bildiğim için kendisinin politik yaklaşımına, öğretisinin gerçek vargısına inanamayacağımı söyledim. 'Öğretiniz ya da sınıf devletiniz ister bir yanlışlık olsun ister olmasın, Sayın Profesör,' dedim,

'Nasyonal Sosyalizmin varlığı karşısında başarısızlığa mahkûmdur!'

'Ama, rica ederim!' diye bağırdı Spann, 'bir avuç Nasyonal Sosyalist'ten ürkmenize ne gerek var ki, birtakım ikinci sınıf insanlar onlar! Onların hepsi Untermensch!'[21]

Burada da Nasyonal Sosyalizm'in varlığı karşısında her şeyin, Nasyonal Sosyalizm'in varlığını birincil öğe olarak gözönünde bulundurmayan her şeyin başarısızlığa uğramasının kaçınılmaz olduğunu açıklamaya çalıştım. Reich içindeki Brüning çözümü de gerçek bir çözümdü, dedim; her türlü olanağı içeren kullanılabilir bir çözümdü, ama bir olanaktan yoksundu, bu yüzden de başarısız oldu, çünkü Nasyonal Sosyalistler oradaydılar. Çünkü dış görünüşün altında bir hareket oluşmuştu, bu hareket öylesine güçlü, öylesine kör, öylesine gözü karaydı ki, en mantıklı çözüm bile ayakta kalamazdı. Schleicher'in çözümü de, dedim, esas itibariyle işe yarar bir çözümdü; hatta Papen'in çözümü bile öyleydi, hepsi başarısızlığa uğradı; başarısız olmak zorundaydı, çünkü onlar oradaydılar, Nasyonal Sosyalistler yani, yalnızca orada olmaları bile yeterliydi.

'Hadi canım siz de,' diye bağırdı Spann, 'onlar iktidar filan olamazlar ki, hani nerede bilimsel öğretileri, hani nerede, öyle bir şey yok bile! Rosenberg'in yazdığı şeyler... sade suya tirit!'

Ben, Rosenberg'in yazdığı şeylerin tabii ki sade suya tirit olduğunu, ama bunun Nasyonal Sosyalistler'i bilimsel bir doktrinin eksikliği ne kadar ilgilendirmiyorsa o kadar ilgilendirmeyeceğini söyledim. Sonra, dedim ve bunu söylerken en büyük kozumu oynadığıma inanıyordum, sonra, Nasyonal Sosyalizm Reich içinde iktidara geldiğinde ve gelecekti de, Büyük Almanya sözcüğünü programlarına yazmış olan insanların, burada derhal birleşmeye gideceklerine inanmıyor muydu acaba?

'Evet, işte sonunda ona ulaştık, birleşmeye!' diye bağırdı Spann.

21 Untermensch: Nasyonal Sosyalist terminolojide 'aşağı tabaka' anlamında; Nasyonal Sosyalistler'in karşıtı olanlar için, aşağı ırk olarak görülenler için kullanılan sözcük. (Ç.N.)

Tümüyle çaresiz durumdaydım. Neyin kaçınılmaz olduğunu görmüyordu ve ben de bunu ona anlatamıyordum. Nasyonal Sosyalizm'i tanımıyordu, Avusturya içinde hiç kimse Nasyonal Sosyalizm'i gerçekten tanımıyordu; küçük gruplar şimdiye kadar ortalığa çıkmamışlardı, güçler dengesinde gerçek anlamda bir şeyleri değiştirmemişlerdi. Bir Prusyalı olan bendeniz, istedikleri kadar birleşmenin hasretini çekiyor olsunlar, istedikleri kadar bu birleşmeye, tam da bu birleşmeye kucak açmış olsunlar, Nasyonal Sosyalistler'in dışındaki gruplardan hiçbirinin Avusturya'da kendine yer bulamayacağını Spann'a anlatabilir miydim acaba?

'Prusyalılardan bir şey çıkmaz,' dedi Spann, 'onlarla başa çıkabiliriz, bilimsel öğretileri bile yok onların!'

Öfkeli değil ama, sanki birbirimizin canını acıtmışçasına kederli ayrıldık birbirimizden."

Zehrer, "Okumayı çok isterdim o zamanlar Avusturya hakkında anlattığınız her şeyi. Neden yazmadınız?" diye sordu.

Ben, "Yazdım Zehrer," dedim, "memlekette, düzlüğün ardındaki kazamatta, üzerinde "Österreichische Briefe" [Avusturya Mektupları] yazan yeşil bir defter var. Defteri saklamıştım, çünkü bir sürü boş sayfası vardı daha ve ben kâğıda her zaman ihtiyaç duyuyordum, kâğıt zor bulunan bir şey, öyle değil mi? Yazdım Zehrer, ama okunamaz, kullanılamaz durumda yazdıklarım, düzinelerce değişik başlangıçtan oluşan bir kargaşadan başka bir şey değil, bölük pörçük karalamalar, üstü çizilmiş, baştan yazılmış ve yine bir kenara atılmış karalamalar. Bir zamanlar hapisteyken tutmaya çalıştığım günlük gibi kullanılamaz, önyargılarla dolu, stil diye hiçbir şey yok; olmadı, çünkü olaylara uzaktan bakamıyordum. Avusturya'yı bir pasta gibi yemek istiyordum; bu arada Avusturya'nın beni yememesi için çok dikkat etmek zorundaydım. Bir yerde, bir köşeye sıkıştırılmış, neredeyse deşifre edilmeyecek denli okunaksız karalanmış bir cümle var: 'Bütünlük, vebadır.' Bu, tabii ki kötü biçimlendirilmiş bir cümle; bugün, o zaman ne demek istediğimi biliyorum; dünyadaki bütün büyük hareketler, Hıristiyanlık olsun, Hümanizm olsun, Marksizm olsun, hepsi bir tür hastalık taşıyor, tanrısal bir hastalık bu, bütüncül talepleri

olan ulvi bir hastalık. Bu durum, inanmak isteyen biri için olayları çok basitleştirirken, onları gözlemlemek isteyen biri için de çok güçleştiriyor. Ben inananlardan biri değilim; ben tutkulu biçimde katılan bir gözlemciyim. Bu yüzden Nasyonal Sosyalist olmadım ve bu yüzden Othmar Spann'dan ayrılmak zorunda kaldım."

Zehrer, "Her şeyi yanlış yapmışsınız," dedi, "siz başından itibaren Avusturya'ya, Prusya gözüyle bakmışsınız."

Ben, "Evet, bunu yaptım," dedim, "Nasyonal Sosyalistler'in iktidarı ele geçirdikleri o şanlı âna tanık olmak için değil, Rowohlt'la *Kadetten* başlıklı kitabım hakkında görüşmek için gittim Berlin'e. Çünkü Viyana'da bulunduğum bütün süre içinde kitap üzerine çalışmıştım. Bunu elde etmem gerekiyordu, Prusya'ya ait bir karşı denge kurmam gerekiyordu; kitabı nasıl bitirdiğimi bilmiyorum, akşamları müsvedde üzerinde çalışıyor, dilenci müzisyenlerin sokaktan gelen hüzünlü şarkılarını dinliyordum, '... şarap olacak, ama bizler artık olmayacağız, kızlar olacak, ama bizler toprak olmuş olacağız...', ve gün doğarken yazmayı kestiğimde, dışarıdan şu sesin geleceğinden emin olurdum: '... ve bir gün son gelip dayandığında...' ardından tabutla ilgili birtakım sevimsiz yönlendirmeler gelirdi; *Kadetten*, ölümü hatırlatan bu ortam içinde bana ilaç gibi geliyor olmalıydı.

Berlin'e Münih üzerinden gittim ve orada aktarma yaptım. İstasyonda kahverengi giysili gövdelerden oluşan olağanüstü bir eskortla karşılaştım, Ernst Roehm başlarını çekiyordu. O da Berlin'e gidiyordu, ben de onunla birlikte gittim. Roehm beni tanıdı, birbirimizi son olarak Ağustos 1922'de görmüştük, ben tutuklanmadan kısa bir süre önce. 'Nereden geliyorsunuz?' diye sordu, bu arada şıngır mıngır eskort saygıyla kıpırdamadan duruyordu. 'Fransa'dan, İspanya'dan ve Avusturya'dan' diye cevap verdim kısaca. Beni kompartımanına götürdü ve ben üzerindeki güzel giysiye, kahverengi ipek gömleğe, pantolonunun kusursuz dikimine hayran kaldım. 'Evet,' dedi, memnuniyetle, 'sokak çocukları gibi ortalıkta dolandığımız günler geride kaldı artık.' Roehm ve adamları zafer elde edeceklerine duydukları güvenden ötürü sarhoş gibiydiler. Daha sonra sahiden

sarhoş oldular. 'Şef' için şişeler gayretkeş ellerce durmaksızın kompartımana uzatılıyor, biz de şişelerin boyunlarını kırıp içiyorduk.

'Tabii ki siz de bize katılacaksınız!' dedi Roehm.

'Biz dediğiniz kim?' diye sordum.

'Bana gelin! Sizin gibi insanlara ihtiyacım olabilir!' dedi.

Ben, 'Ne için?' diye sordum.

'Sizi hemen SA Sancakbaşı yaparım!' dedi.

"Nöbet tutmak için iyi.

Ama ben yerine getireceğim bir görev arıyorum" dedim.

"Tamam işte, SA'nın üst düzey yönetimine gireceksiniz."

Roehm'le memuriyetle görev arasındaki ayırım konusunda anlaşmaya olanak yoktu. O yürüyüşlerden, birlik sağlanmasından, iktidarı ele geçirmekten söz ediyordu, sonunda vazgeçtim.

'Şuraya bakın,' dedi sonunda kızgınlıkla, kaskatı ve ifadesiz bir yüzle yanımızda oturup ya şişeyi ağzına götürmek için arkaya ya da 'Evet, Şefim,' demek için öne eğilmenin dışında hiçbir hareket yapmayan yaverine. Yaver öne eğildi ve 'Evet, Şefim!' dedi. Ve Roehm beni gösteren bir baş işaretiyle, 'Bu gördüğünüz bir entelektüel, bunlar hiçbir işimize yaramazlar!' dedi, ardından kibar olma çabası içinde bana dönerek: 'Entelektüellerden tümüyle vazgeçemeyiz. Yönetimde görev alacaklar, onun dışında da çenelerini tutmaktan başka işleri olmayacak!' dedi.

Ben öne eğildim ve: 'Evet, Şefim,' dedim, ardından arkaya doğru eğildim ve şişeyi ağzıma diktim.

Durum tamamen umutsuzdu. Ama deyim yerindeyse, eve dönmüştüm işte."

Zehrer: "Othmar Spann'a n'oldu?" diye sordu.

Ben, "İktidar ele geçirildikten kısa bir süre sonra Berlin'e geldi," dedim. "Hayatımda ilk ve son kez bir şeyler okuduğum radyoevinde karşılaştık, ne hikmetse Afrika'ya yayın yapan bir kısa dalga istasyonunda *Kadetten*'den bir bölüm okumuştum. Spann da radyoda bir konuşma yapmıştı, sanıyorum Avusturya ve birleşme üzerine bir konuşmaydı. Spann, Almanya'da gördükleri karşısında hayran kalmıştı; birleşmeye karşı çıkmaya hakkım olmadığını, bütün Avusturya'nın birleşme umudu

içinde olduğunu söyledi. Ben dikkatlice, 'Aşağı sınıftan biri olan bölge yöneticinizin[22] Avusturya'da iktidara gelmesini ister miydiniz?' diye sordum. Hiddetlenerek şöyle bağırdı: 'Ama lütfen, onlar Untermensch!' Ve ben: 'Evet, buradakiler de Übermensch;[23] birincilerle ikinciler arasında hemen hiçbir ortak nokta yok ama bir konuda eşitler: Onlarla uzlaşılmıyor.' Bir sessizlik oldu, çünkü bu konuşma sırasında metroda oturuyorduk. Ve Spann'dan, artık sonsuza dek bir daha görüşmeyeceğimiz duygusuyla ayrıldım."

Ben, "Daha sonra Berlin'de Adalbert Spann'la bir kez daha karşılaştım," dedim, "Adalbert SS'e katılmak için Berlin'e gelmişti. Tabii En İyi Olan, oraya yerleşmek için yeterince iyi sayılıyordu. En İyi Olan, Leibstandart idi ve Adalbert, Leibstandart'a[24] dahil oldu. Lichterfelde'de kışlaya girdi, burası eskiden askeri okulların merkez kurumuydu; kendisine orada çuval bezinden giysiler giydirdiler, sonra da çok katı ve sert bir eğitime soktular. Öylesine sert ve katı bir eğitim gördü ki, giysileri paramparça oldu. Adalbert'in gözü yıldızlardaydı; günün birinde kendini Heinrich Himmler'le karşılıklı oturup toplumdaki sınıf ve zümrelerin yasamada ve yönetimde etkili oldukları ve temsil edildikleri devlet düzeni hakkında ateşli ateşli konuşurken bulacağını düşünüyordu; sonunda hücum kıtasına seçildiğinde müthiş gururlanmıştı; hücum kıtası, en aptal acemi erin bulunduğu mevkiden hemen sonra gelen ulvi mevkiydi. Tek yıldızlı takım komutanı olmak, onun için, insanın ancak alçakgönüllü bir tavırla yaklaşabileceği dünyevi şiddet anlamına geliyordu –örneğin kantinde–; iki yıldızlı takım başkomutanı olmak, iktidarın göz kamaştırıcılığı gibi bir şey demekti; ve bunun ötesinde olan şey, yani üç ya da daha çok yıldız takmak, bulutların üzerinde taht kurmuş kısmet gibi bir şey anlamına geliyordu; hücum kıtasına mensup biri olarak, belki sessiz bir duanın dışında herhangi yoldan bir iletişim kurmanın söz konusu bile olamayacağı bir tür kısmetti

22 Bölge yöneticisi: 1933-45 yılları arasında, bir bölgenin siyasi yöneticisi. (Ç.N.)

23 Übermensch: Nietzsche'ye göre üstün insan. (Ç.N.)

24 Standart: SA ve SS nezdindeki Nasyonal Sosyalist organizasyonlar içinde yer alan bir birim. (Ç.N.)

bu. Adalbert için durum hiç de kolay değildi, her şeyin başka türlü olacağını düşünmüştü. Ama Othmar Spann için durum korkunç olmalıydı.

Avusturya'nın başına gelen şeyi biz yaşadık zaten. 1934 yılında, Heimwehr liderleri Fey ve Starhemberg düğmeye basmışlar, federal ordunun ve Heimwehr'in topçuları cumhuriyetçi savunma birliğini, işçilerin oturduğu blokları topa tutmuşlardı; çöp arabalarının panzerler olarak donatılıp donatılmadığını bilmiyorum. Sonra Nasyonal Sosyalistler düğmeye bastılar ve Dollfuß öldürüldü. Ve sonra Schuschnigg geldi ve Avusturya'ya yeni biçimini verdi, kendine özgü biçimini. Avusturya'nın durumu özel bir durumdu ya. Avusturya kendine özgü faşizmine sahip olmalıydı; 'doğru', 'düzgün', Ober-General Faşizmi tarafından küçümseyen gözlerle bakılan bir faşizm oldu bu; ortaya kendi başına bir Austro-Faşizmi çıkmıştı,[25] Austro-Marksizmine de, 'doğru', 'düzgün' Ober-General Marksizmi tarafından yine aynı gözle bakılmıştı.

Othmar Spann, Schuschnigg'in Austro-Faşizmi'ne yönetici konumunda katılmadı, oysa Schuschnigg'le çok iyi tanışıyordu; katılmasına izin mi verilmedi yoksa katılamadı mı, orasını bilmiyorum. Ama Schuschnigg'in Austro-Faşizmi düzeni, Othmar Spann'ın düzeniydi, yani toplumdaki belli sınıf ve zümrelerin yasamada ve yönetimde etkili oldukları ve temsil edildikleri Hıristiyan devleti. O zamanlar bizlerin, yani öğrencilerin seminerlerde, sosyoloji enstitüsünde, derslerde ateşli ateşli tartıştığımız, üzerinde derin derin düşündüğümüz şey, Schuschnigg'in elinde siyasi gerçekliğe dönüşmüştü. Bu da yalnızca Nasyonal Sosyalizm karşısında başarısızlığa uğradı.

Daha sonraları duyduğuma göre Alman birliklerinin Viyana'ya girdiği gün, Othmar Spann ailesini çevresine toplamış, bir şişe şampanya açmış ve şöyle bağırmış: 'Bu hayatımın en güzel günü!' İki saat sonra tutuklanmış ve kodese tıkılmış bile.

25 Austro-Faşizmi: Öncülüğünü Engelbert Dollfuß'un yaptığı ve 1934'te öldürülmesinden sonra da Kurt Schuschningg tarafından sürdürülen, 1933-1938 arasında Avustralya'da geçerli olan yönetim dönemi. Yapılan anayasa değişikliği ile "Republik Österreich", "Bundesstaat Österreich" olarak anıldı. 11 Mart 1938'de Nasyonal Sosyalizm son buldu (Ç.N.)

Daha sonra Burgenland'a çekilmiş; bu gibi durumlarda dendiği gibi, taşranın yalnızlığına gömülmüş."

Zehrer, "Birleşmeyi, hep büyük siyasi bir hata olarak görmüşümdür. Oysa mantıklı çözüm açıkça ortadaydı! Birbirimize pas atmamız gerekiyordu, Berlin ve Viyana'nın birbirine pas atması gerekiyordu; Wilhelmstraße'yle Ballhausplatz arasında siyasi bir paslaşma yapılması gerekiyordu, o kadar!" dedi.

"Evet," dedim, "Zehrer, haklısınız, bu mantıklı bir çözüm olurdu. Bütün dünya mantıklı çözümlerle dolu ama ne yazık ki bu çözümler siyasette etik kategorilerin tarihte kullanıldığı kadar az kullanılıyorlar."

"Ben aynı görüşte değilim," dedi Zehrer. Ben, "Siz de bir Hıristiyan ve bir Avusturyalısınız!" dedim.

Ben, "Avusturya'ya bir kez daha gittim, birleşmeden sonra," diye anlatmaya başladım, "Ille mutlaka Großglockner'e[26] gitmek istedi, bunun üzerine biz de Großglockner'e gittik. Yolculuk harika geçti, yola hayran kaldık. Demek ki Avusturyalılar, biz olmasak da pekâlâ otoyollar inşa edebiliyorlardı. Ben Kärnten'e doğru yola devam etmek istedim. Günümüzün deyimiyle bir 'hobi'm var, bir takıntım, bir merakım var benim: Almanya'nın savaş sonrası tarihi. Bu konuda Kärnten'liler ile ilgili bölümün eksik oluşuna hep kızardım, 1919 yılındaki Kärnten'deki savunma savaşları hakkında ayrıntılı bilgi yoktu. Böylece Klagenfurt'a gittik; orada yerleşik olan Slovenyalılardan sorumlu komiseri arayıp buldum; Maier-Kaibisch adındaki bu adamın çok bilgili olduğunu söylemişlerdi bana. Cana yakın, şişman, keyifli bir adamdı; kendisiyle açıkyüreklilikle yeni kazanımlarımız hakkında 'gevezelik' ettik, ta ki onun çiçeği burnunda bir SS tugay komutanı olduğunu öğreninceye kadar. Maier-Kaibisch'le Kärnten'in, Tanrı'nın bu bahçesinin her tarafını gezdik; beni ilgilendirebilecek her şeyi gösterdi bana; savunma savaşları sırasında bir Kärnten yarı taburunun komutanıymış. Bir Sırp taburu Karavanke'yi aşıp köyü işgal edince başlayan savaşın patlak verdiği, tarihi bir yer olan Grafenstein'e gittik. O zamanlar

26 Großglockner: Avusturya'nın en yüksek noktası, Hohe Tauern kütlesinde; 3.798 m. (Ç.N.)

Steinacher adında bir adam bir avuç adamı toplamış, kimseden emir almadan ve sorumluluğu üstlenerek Sırpları gerisingeriye püskürtmüş. Yörenin duvarlarında hâlâ görülebilen kurşun izlerine baktık ve daha sonra, elebaşı ve YAB'ın, Yurtdışındaki Almanlar Birliği'nin başkanı olan ve ilk fırsatta Nasyonal Sosyalistler tarafından görevden uzaklaştırılan Steinacher hakkında konuştuk. Sonunda Maier-Kaibisch bize Klagenfurt'u en layık olduğu biçimde temsil eden yapıyı, bu yapının içinde de Klagenfurt'un doruk noktasını, gurur kaynağını gösterdi: göz kamaştıran bir tablo. Az çok değil, tam anlamıyla gökyüzünü temsil ediyordu tablo. Bir tür diş macunuyla şirin bir biçimde boyanmış olan bembeyaz bulutların üzerinde ölmüş olanlar sakin sakin geziniyorlardı; çok sayıda erkek, kadın ve çocuk basit giysileri içinde, ama gökyüzünün amblemini taşıyarak, kanatlarla bezenmiş olarak geziniyorlardı. Ancak bulutların arasındaki deliklerden şehit düşmüş savaşçılar dimdik yukarı doğru geçiyorlar, sevgiyle selamlanıyorlardı. Bu görkemli tabloya, layık olduğu biçimde hayran kaldık, Maier Kaibisch: 'Resimde dikkatinizi çeken bir şey yok mu?' diye sordu. Tablonun büyüklüğünün dışında benim dikkatimi çeken bir şey olmamıştı; ama Ille'nin dikkatini bazı çocuklarda melek kanatları olduğu, bazılarında ise olmadığı çekmişti. 'Tam üstüne bastınız!' diye bağırdı Maier-Kaibisch. 'Kanatsız çocuklar evlilikdışı çocuklardır, sayın bakalım kaç taneler! Kärnten evlilikdışı çocuk sayısı bakımından Avrupa'da birinci de ondan!' Bu durumla gerçekten gurur duyuyordu bu iyi yürekli adam ve tabloda kanatsız çocukların sayısı, kanatlı çocuklardan kat kat fazlaydı. 'Alman birlikleri buraya girdiklerinde,' diye anlattı Maier-Kaibisch, 'onlarla birlikte genç bir kız da gelmişti, şu kahverengi hemşirelerden biri. Çok zarif bir kızdı, ama sertti, sert, tam bir Kuzey Almandı. Ona tabloyu gösterdiğimde çok tiksindi. O zaman Kärnten'de nelerden hoşlandığını sordum ona. O da, 'arazi çok hoşuma gitti, insanlara gelince, onları önce iyice tanımam gerek!' diye cevap verdi bana. Bunu çok sert söyledi. Tam bir Prusyalı gibi. Ben de, 'burada dokuz ay kalırsanız, sizin de evlilikdışı bir çocuğunuz olur, o zaman burayı seversiniz işte,' dedim. Bunun üzerine öfkelendi ve çekip gitti. Ve şimdi size bir şey söyleyeyim mi? Şimdi orada,

karşı köşedeki evde oturuyor, burada kaldı, evlilikdışı bir çocuğu da oldu, hem de daha evvelsi gün doğdu bebek!'

'Hızlı çalışmış!' dedim, takdir edercesine. Maier-Kaibisch bana göz kırptı ve samimi bir ifadeyle: 'Afedersiniz, siz de buraya, bize kültür getirmek için mi geldiniz?' diye sordu. 'Hayır,' diye bağırdım içtenlikle: 'kesinlikle hayır!' Bunun üzerine rahat bir nefes aldı ve düşünceli düşünceli konuşmaya devam etti: 'Bakın, kültür açısından durum şöyle: Siz Prusya'da tıraş olmak yerine sakalınızı ıslatıp, buz tutan kılları tek tek koparmak için pencereden dışarı uzatırken, bizim burada bir resim galerimiz vardı bile!'

Viyana'ya geldiğimizde bir garaj aradık. Otelden sevimli, küçük bir asansörcü çocuk bulup geldim, delikanlı yolu göstermek için Ille'nin yanına oturdu. Stephan Kilisesi'nin önünden geçerken çocuk başpiskoposluk sarayını gösterdi ve: 'Orada Kardinal oturuyor, bir keresinde camlarını kırmıştık, biz Ha-Je'liler!' Bu tuhaf insanlar, Ha-Jot[27] yerine Ha-Je diyorlardı. 'İyi ama bunu neden yaptınız?' diye sordu Ille. 'Kardinal kilisede verdiği bir vaazda Ha-Je'nin barbar olduğunu söylemişti!' dedi delikanlı ve gururla ekledi: 'Ama biz ona barbar olmadığımızı gösterdik!' Ille bütün yol boyunca, 'Ah, benim Avusturyam!' şarkısını söyleyip durdu."

"Ah, benim Avusturyam!" dedi Zehrer, "ah benim Avusturyam!"

"Fark etmiştiniz, öyle değil mi," dedim, "bu önemli anın da gelmekte olduğunu fark etmiştiniz, öyle değil mi?"

Zehrer, "Weimar Cumhuriyeti'nin bu son iki yılı, tarihimizin düşünce yönünden en zengin dönemlerinden biridir. O zamana kadar Almanya'da hiç bu kadar çok düşünülmemiş ve plan yapılmamıştı. Dış kabuk birdenbire çatlamış, eski güçler, yani Weimar'ın güçleri nihayet geri çekilmeye başlamıştı. Jargonun oluşturduğu sis bulutunun üstünde birdenbire her yerden kafalar belirmiş ve onlar için yeni bir anlamda ortak olan bir dil konuşmaya başlamışlardı. Birdenbire eski, sabit bölümlemeler ortadan kalkmıştı, parlamentodaki oturma düzeninden kay-

27 Ha-Ja ya da Ha-Jot: Hitler Jugend, Hitler Gençliği. (Ç.N.)

naklanan solun ve sağın şu aptal doğal koruma bölgeleri, ideoloji selinin ardından birdenbire yine önyargısız tartışmalar yapılabiliyordu. Sarhoşluk gibi bir şeydi bu. Doğru yerden kavranması halinde her şey olanaklı görünüyordu. Yıllarca değişmez bilgelik olduğu vaaz edilen şeye uymak zorunluluğu yoktu artık, her şey yeni bir anlam kazanmıştı. Ancak bir kişi vardı ki, her tartışmaya katılıyordu, sessiz bir konuktu bu, genellikle görünmüyordu bile, ama yine de tartışmanın hâkimi o oluyordu, çünkü tartışılacak konuları seçiyor, tartışmanın yöntemini ve yönünü belirliyordu. Ve bu sessiz konuğun adı Adolf Hitler'di. Konuşmadığı için ürkütücüydü. Onun fikirleri tartışma sırasında kavranamadığı ve bir zemine yerleştirilemediği için, tartışma kendi içindeki fikirler ve projelerle, kaygıları ve korkularıyla kısırdöngü içinde dönüp duruyor, varını yoğunu harcayıp tüketiyor, daldan dala konuyor, sonunda bitmek tükenmek bilmeyen konuşmaya yeniden başlanıyordu. Daha yirmili yılların sonunda 'sağdan sola kadar' çeşitli partilere, gruplara mensup insanlar buluşmaya başlamışlardı bile; hatta komünist entelektüeller bile sosyalleşmişlerdi; sohbet sırasında ötekileri keyiflendirecek ve tatlı tatlı kaşındıracak denli etkili konuşmalar yapıyorlardı; ama Nasyonal Sosyalistler asla katılmıyorlardı bu buluşmalara! Önceleri herkes onların da günün birinde geleceklerini ve kendilerini heyecanlı tartışmalarda var edeceklerini düşündü, onların henüz entelektüelleri yoktu, ama onlar hiç gelmediler, asla gelmediler, ta bugüne dek gelmediler ve balıkla kızartma arasında, çay ve viski eşliğinde yapılan tartışmalar neşeli neşeli sürüp gider ve alevlenirken, dışarıda SA sakin sağlam adımlarla yürüyüşe geçmişti. Her yerde öylesine neşeyle açan bütün tomurcuklar, Nasyonal Sosyalizm'le boy ölçüşecek durumda değildi! Ta ki Schleicher gelene dek! Onun konsepti vardı!"

"Birçokları gibi bir general ve birçokları gibi bir Şansölye ve herkes gibi başarısız."

"Onun konsepti vardı," diye ısrar etti Zehrer, "hâlâ mümkündü, 1932'de bitmek tükenmek bilmeyen konuşmaların oluşturduğu Gordion düğümünü çözmek ve o sessiz konuğu dışarı atmak hâlâ mümkündü."

"Ve sonra tartışmaya devam etmek...?"

"Evet, lanet olsun, neden olmasın, eğer bu tartışma başka olumlu bir düzlemde ve biçimsizce büyümekte olan gücün sürekli, korkunç ve ölümcül tehdidi olmadan seyredecekse neden olmasın? Schleicher, Nasyonal Sosyalistler'e güç sağlamak filan istemiyordu, o savaşmak istiyordu, ultima ratio[28] istiyordu. Bu konuda bende en küçük bir kuşkuya bile yer bırakmamıştı. Bir keresinde, onun yanına gittiğim bir gün –kendisi Şansölye olmuştu bile o sıralarda–, aşağıda avluda trampetler ve borazanlardan oluşan askeri bando eşliğinde nöbet değişimi yapılıyordu; Schleicher ayağa kalktı ve eski geleneğe uygun olarak pencereye yaklaştı, bir süre izledi, sonra döndü ve: 'Elimizde kalan tek şey bu! Bu, tek gerçek güç işte!' dedi."

"Konseptmiş! Neye yarıyormuş bu güç?"

"Gerisini izlemediğine sevinmiştim. Bekleyecek daha ne vardı ki? Kitleleri ele geçirebileceği yeni bir 'dünya görüşü' mü? Kötüyü, daha da kötüyle defetmek mi? Belki on yıl, belki onbeş, hatta yirmi yıl boyunca iktidarı süngülerle yürütmek zorunda olduğunu çok iyi biliyordu, ama günün birinde bunun üstesinden gelinmesi gerekiyordu! Nasyonal Sosyalist hareket, dönemin Reichswehr'i[29] karşısında yine de pes etmek zorunda kalacaktı. Bu sert bir durumdu. Ama Schleicher uygulanabilecek en son sertliği de uygulamaktan çekinmiyordu."

"Ama uygulamadı."

"Bu, onun ve Reichswehr'in elinde olan bir şey değildi. Reichswehr grup kumandanları onun arkasındaydılar. O zamanın generalleri pek de fena sayılmazlardı. Bugün inanmamızı istediklerinden çok daha iyiydiler. Seeckt Okulu'ndan geliyorlardı, Birinci Dünya Savaşı sona erdiği sırada hepsi genç kurmay subaylardı, yüzbaşı ve binbaşıydılar; becerikli, akıllı ve eskitilmemişlerdi. Seeckt dönemi de onları eskitemedi, onları eğitti. Belki de biraz hızlı kariyer yapmışlardı, belki de her şey onlar için biraz fazla kolaylaştırılmıştı, belki biri ya da öteki doyuma ulaşmıştı bile, ama onların Reichswehr için savaştığına hiç kuş-

28 ultima ratio: son çare. (Ç.N.)

29 Reichswehr: 1919-1935 yılları arasında Weimar Cumhuriyeti ve 3. Reich'ın ilk yıllarında Alman silahlı kuvvetlerinin resmi adı (Ç.N.)

ku yok; onların Reichswehr'iydi, onlar tarafından yaratılmış ve biçimlendirilmişti! Daha genç subaylar –bu nokta çok iyi bilinmiyor, ama ya generaller?– Kesinlikle! Onlar ateş etmeye hazırdılar, bunu yapmak için açıkça sıkıştırıyorlardı!"

"Askerlerin, savaşı her şeyin babası saydıkları açıkça ortada. Ama iç savaşın da her şeyin anası olduğunu kavrayan tek askere rastlamadım şimdiye kadar."

"Schleicher bunu kavramıştı. Onun harekete geçmek konusundaki ısrarcılığının ötesine geçerek ortaya bir konsept çıkarmasını sağlayan şey de buydu zaten. Asıl yönelişleri açısından henüz hedefine varmamış güçlere yaslanıyordu. Dış politika açısından Rusya'dan yoğun destek görmek, deyim yerindeyse Reichswehr'in geleneğiydi; bu, eski Bismarck geleneğiydi. Ve iç politika açısından ise, parlamentarizmin yapısı içersinde henüz tükenmemiş bir güç vardı ortada. Partiler için deniz bitmişti, ama sendikalar için durum öyle değildi. Schleicher, sosyalizmi istiyordu! Onu ciddi ciddi ve acımasızca istiyordu; kendisinin söylediği gibi Alman ekonomisini, Almanya'daki gerçek, ekonomik temel olan yoksulluk temelleri üzerine kurmak istiyordu. Sosyalist konsepti konusunda, sendikalardan çok daha ciddiydi. Sendikaların başkanı Leipart, kendi cesareti karşısında açıkça korkuya kapılmıştı. Çorbada tuzu bulunsun istiyordu istemesine, ama şu düşünce sürekli olarak içini kemirip duruyordu: 'Bumke buna ne diyecek?' Bumke Reichsgericht'in,[30] Yüksek Mahkeme'nin başkanıydı. Leipart her şeye hazır olmasının yanı sıra Schleicher'in vargıları karşısında korkuya kapıldı, çünkü Schleicher eğer gerekirse, anayasaya karşı gelmeye de hazırdı. Weimar sisteminin hukuk üzerinden yıkılmış olması oldukça trajiktir!"

"1932 yılında ne durumda olunduğunun göstergesi," dedi Zehrer, "tam da bu işte. A diyen biri, B de demek zorundadır, Severing'in etrafındaki insanlar Z'ye gelmişlerdi bile. Schleicher alfabeye baştan başlamak istiyordu. Hukuku yeniden kurmak, yeni bir anayasa oluşturmak istiyordu; Reich'in anayasa-

30 Reichsgericht: 1945 yılına kadar, Reich'ın, merkezi Leipzig'de bulunan en üst düzey mahkemesi. (Ç.N.)

sına gerçekten karşılık gelen bir anayasa oluşturmak istiyordu ki, Weimar anayasası bu işlevini yitireli çok olmuştu. Bu yöndeki bütün planlarına karşı duran şey, 'askeri diktatörlük' kavramına duyulan güvensizlikti. Bu korkunç hayalet politik açıdan dar görüşlü uslu politize vatandaşların beynine fazlasıyla sık ve derin biçimde kazınmıştı. Bu onun konseptine karşı ciddi bir tehdit öğesi oluşturmuyordu, ama yine de ona karşı bir durum söz konusuydu, çünkü başlangıcında 1862 yılından 1866 yılına dek süren bir anlaşmazlığın yer aldığı yetmiş yıllık bir gelişme süreci yaşamıştı Alman anayasası. Ve şimdi de hemen hemen aynı durum söz konusuydu. Bismarck o zamanlar, Kral'ın güvenine ve Moltke ile Roon'un ordusuna dayanarak eyalet meclisine ve çoğunluğa karşı bir iktidar yürüttüğünde, Reich'ın birliğini gerçekleştirmek için son çarenin bu olduğu düşünülmüştü. 1932 yılında ise Schleicher, Reich'ın varlığını korumak için son çare olarak bunu gördü.

Schleicher, Nasyonal Sosyalizm'in varlığı karşısında başarısızlığa uğramış değildi; o, hesaba katamayacağı, hesaba bile katılamayacak kişisel şeyler yüzünden başarısızlığa uğradı. Daha o zamanlar bile artık çok nadir rastlanan bir tipin, sanatsal asker tipinin bedenleşmiş haliydi Schleicher. Olağanüstü kültürlü, meraklı ve akıllı biriydi, protestanca soğukkanlılığa sahipti, enerjikti ve hızlı düşünebilen bir insandı. Deyim yerindeyse, tam da bu olumlu özellikleri yüzünden başarısızlığa uğradı. Onun konsepti tek bir duruma ve göründüğü kadarıyla da şanslı bir duruma, diğer bir deyişle İhtiyar Beyefendi'yle, yani Hindenburg'la arasındaki ilişkiye dayanıyordu. Schleicher de ihtiyar Feldmareşal gibi generaldi; İhtiyar'la aynı alaydandı; her ikisi de aynı görüş içinde yetişmişlerdi; daha önce yaşanmış böyle bir ilişkiye örnek vermem gerekirse, bu noktada Kral'la Başbakan arasındaki öylesine olağanüstü verimli ilişkiyi anmalıyım, yani Bismarck'la Kral I. Wilhelm arasındaki ilişkiyi kastediyorum. Schleicher, Şansölyeliği devraldığında tabii ki Hindenburg'un kendisine güvendiğinden tümüyle emindi. Ama daha sonra İhtiyar Beyefendi'nin aklından geçenlerin iç yüzünü anlamak korkunç zor bir iş. Schleicher zamanla şunu çok iyi anladı: İhtiyar Beyefendi için tadı giderek azalan şey,

Schleicher'in sosyalizmiydi. İhtiyar, sosyalist düşüncenin tadına, yetkili kişiler tarafından örneğin meslekten sosyalistler tarafından sunulduğu sürece varıyordu. Bunu kabul edebiliyordu; bu o insanların işiydi; bunun dışında o insanlardan korkulması gerekmiyordu: ortada anayasa diye bir şey vardı; anayasanın, Hindenburg'un ezbere bildiği temel düşüncesi sosyalizme uygun değildi; ortada bu insanların yasalara sarsılmaz uyumu diye bir şey vardı; ortada saygın ve yeterince güçlü karşıt güçler diye bir şey vardı. Ama Schleicher diye biri çıkmış ve durumu ciddileştirmişti! Hem de İhtiyar'ın kendi alayından biriydi bu Schleicher! Sözde düşman tarafına geçen bir asker kaçağı! Üstelik de tehlikeli! Enerjik, çalışkan, becerikli ve savaş acımasız bir hal aldığında yasa masa dinlemeyecek biri, yani tam bir asker! Schleicher, İhtiyar için ürkütücü ve aynı zamanda da rahatsız edici olmuştu. Ve sonunda öyle bir noktaya gelindi ki, Schleicher neye el atarsa atsın İhtiyar'dan gerekli desteği göremez oldu; sonunda İhtiyar, Schleicher'in gönderdiği her evrağı önceleri tereddüt ederek imzalamaya, daha sonra da hiç imzalamamaya başladı. Ve bir kere iş bu noktaya varınca, bir kere bu açığa çıkınca, işe bulaşabilmiş herkes çark etmeye ve kötü kokular duyulmaya başladı; aydınlar çark etti; başlangıçta uysal davranan burjuvazi çark etti; alt tabaka döneklerle, Kurt Tucholsky'nin keşfettiği Nasyonal Sosyalistler'le de anlaşmaya hazır olan –çünkü 'onların hiç olmazsa insanın çelik kasasına dokunmadıklarını biliyoruz'– şu Yahudi işadamı gibi tiplerle doldu taştı; ama insanların çelik kasalarına dokundular. En üst tabaka ise İhtiyar'ın canını sıkan Meißner'lerle ve Papen'lerle doldu taştı: Yine de geliyorlar, Nasyonal Sosyalistler yine de geliyorlar ve ayrıca onların gelmeleri tümüyle anayasaya uygun, onlara kucak açmanın, kalan son şeyi kurtarmanın, en kötüye engel olmanın ve her neyse işte, var olan bütün atasözlerini yerine getirmenin zamanı geliyor da geçiyor bile. Schleicher işte bu kişisel olaylar yüzünden başarısızlığa uğradı; ama böyle olması kaçınılmaz değildi."

"Bu, trajik bir durum, trajik olduğu kesin, ama yalnızca Schleicher açısından. Tarih, gerçekleştirilemeyen olanakları kaydetmez."

"Ama siyaset kaydeder. Bugün eksik olan her şey burnumuzun dibine sokulmakta, hem de kalem kalem. Bugün hepimiz sorumlu tutulmaktayız. Bugün yalnızca neler yapmış olduğumuz değil, neleri yapmamış olduğumuz da sorgulanmakta."

Böylece yine konuşmanın sonuna gelmiş olduk. Eğer hiçbirimiz sorumlu değilsek, asıl sorumlu kimdi peki? Reichspräsident[31] ve çevresindeki bir avuç adam mı? Bir yüzyıl boyunca hükümetin politikasına karşı fırtınalar koparıldı, ama sonuçta onu ortadan kaldırmak için değil, tersine onu her köye, her mahalleye taşımak için. Sanki yol gösteren bir iç ses, bir yüzyıl boyunca halkı yarattı. Ama 1932'ye gelindiğinde halk artık yorulmuştu, eskimişti, her türlü çözümü kabullenecek yedi milyon işsiz vardı. Sanki yol gösteren bir iç ses bir yüzyıl boyunca sosyalizmi yarattı. Ama kimse sosyalizm hakkında somut düşüncelere sahip değildi, çünkü insan o iç sesin varlığına somut olarak inanamazdı; insan ancak bu türden düşüncelere kapılabilir, onlar tarafından bir şeye zorlanabilirdi. 1932 yılının Almanları, varlığı zorunluluk anlamına gelen, insanların kapılıp gittikleri Nasyonal Sosyalizm denilen iç sesle tanıştılar.

Zehrer, "1932 yılının o aylarında siyasi bir bilgi edinmek istediğimde bu bilgiyi siyasetçilerden ya da resmi makamlardan almıyordum," dedi, "onlar ağın içindeydiler; onlar sıra sıra odalarda oturuyorlar ve fısıldaşıyorlar ve uşaklarına akıl danışıyorlar ve yüksek beğeni sahiplerinin kahvaltılarında içtikleri kahvelerin falına bakıyorlardı; öte yandan Alman gazetecilerine de bir şey sormuyordum; onlar her zamankinden daha az şey biliyorlardı; kurnaz olanları tıpkı benim gibi davranıyorlardı: Yabancı muhabirlere gidiyordum. Onlar her şeyi biliyorlardı, her şeyden ayrıntısıyla haberliydiler, onlar dünyanın her yanında bulunmuşlardı ve Alman siyasetini, peynirin içindeki kurtçuk gibi delik deşik ediyorlar ve bunu yaparken de kendilerini olağanüstü keyifli hissediyorlardı. Onlar kaşarlanmış heriflerdi, buz gibiydiler, hiçbir şey onları ilgilendirmiyordu, onların önünde her kapı ardına kadar açılıyordu, onların karşısın-

31 Reichspräsident: 1919-1934 yılları arasında Alman Reich'ının halk tarafından seçilen başkanı. (Ç.N.)

da diller çözülüyordu. İçlerinde Knickerbocker diye biri vardı; dünyayı dolaşmış bir muhabirdi; birbiri ardına Almanya hakkında *Kommnt Krieg in Europa?* [Savaş Avrupa'ya Gelir mi?] ve *Deutschland so oder so* [Almanya öyle ya da böyle] gibi, Rusya hakkında da *Der rote Handel droht* [Kızıl Pazarlık Tehdidi] ve *Der rote Handel lockt* [Kızıl Pazarlığın Çekiciliği]... gibi kitaplar yazıyordu.

"Hepsi Rowohlt'tan çıktı," dedim, "hepsi Rowohlt'tan çıktı, şirin, kolay okunabilir kitaplar; tanıların her zaman doğru olduğu, ama tahminlerin asla doğru olmadığı kitaplardı."

"Kontrol edebildiğim zamanlarda tahminleri de doğru oluyordu," dedi Zehrer, "Hitler iktidarı ele geçirip de her şey belli olduğunda, bir gün onunla birlikte şehirde gezintiye çıkmıştık; onu tanımayan hiç kimse, benimle birlikte öylesine sokaklarda dolaşırken onun neler olup bittiğini bilen tek ve yegâne insan olduğunu anlayamazdı; ufak tefek, bakımsız, zayıf, kızıl saçlı, çilliydi ve –galiba İrlanda kökenliydi– iç karartıcı bir espri anlayışı vardı. Eski Şansölyelik Binası'nın önünden geçerken başımla, ardında bir zamanlar Bismarck'ın şimdiyse Adolf Hitler'in durduğu pencereyi işaret ettim ve: 'Sizce şimdi n'olacak?' diye sordum. Knickerbocker: 'Ah, bu adam ya orada ölecek ya da Almanya bir sonraki savaşı kaybedecek!' dedi. Bu seçeneğin doğru seçenek olduğunu biliyordum. Ama ben de bana ait, tümüyle kişisel sıkıntılarımla karşı karşıyaydım ve: 'Peki, ya biz n'olacağız?' diye sordum, bunu sorarken kendimi, yalnızca kendimi kastediyordum. Knickerbocker bunu hemen anladı ve, 'Ah, siz biraz tuzağa düşmüş tavşan rolü oynayacaksınız!' dedi"

"Siz de bunu yaptınız zaten," dedim, "oniki yıl boyunca yaptınız ve bu arada da şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklendiniz. Her neyse, kendinize çok şirin bir tuzak seçmişsiniz."

Zehrer, birkaç kez oraya buraya gidip geldikten sonra, Sylt Adası'na, Reich'ın en kuzeyindeki, hem deniz hem de gelgit zamanı su altında kalan bu kumlu ve tuhaf bölgeye yerleşmeye karar vermişti, burası kuzeydeki Kampen köyünün en kuzeyinde bir yerdi; kıyı şeridinin hemen yakınındaydı, tuzlu suyun oluşturduğu koy, güzel dalgalanmalarla kumluğa kadar uzanı-

yordu. Zehrer fundalıklarla kaplı kumluk tepenin en son yamacına minicik, saz damlı bir ev yaptırdı; kare bir mantar biçiminde olan evin içi, mimarın becerisi sayesinde dışarıdan gözüktüğünden daha büyüktü, o kadar büyüktü ki, Zehrer oraya kütüphanesini sığdırabilmişti.

Böylece Zehrer oniki yıl boyunca kütüphanesinden çıkmadı; kütüphanenin içeriği, sahibinin görüşündeki değişimleri açıkça ortaya koyuyordu. Önce raflardaki edebiyat değeri olan yapıtlar; ardından savaş üzerine yazılmış sayısız kitapla ekonomi ve politika üzerine yazılmış sayısız bilimsel yazı sahaflara yollandı. Klasikler yavaş yavaş yok oldular; felsefeciler, önce Aydınlanmacılar, ardından Hümanistler olmak üzere giderek seriler halinde ortadan kalktılar; Alman idealizmi kendi içinde kapalı bir koloni olarak yerini kaybetti; Hegel, ardında yalnızca tek ciltlik aforizmalar bırakarak giden, ayakları yaralar içindeki Nietzsche'ye yandan yandan bakarak kapanışı yapan son nefer oldu; sonunda geriye yalnızca Dostoyevski, Kierkegaard ve kilise yazarları kaldılar; bu arada rafların ikinci sırasında polisiye romanların durduğu yadsınamayacak bir durumdu.

Böyle göze batan bir yöntemle sosyal çevrenin olgularını ortadan kaldırmaya yönelik bu kararın öncelikle kendiliğinden alınmamış olduğuna, ayrıca da dünyevi zevklerden yana olan bu insanın karşısına çıkan türlü yoldan çıkarıcı biçimlerle de gölgelenmemiş olduğuna dair kuşkucu yaklaşımım karşısında Zehrer şu cevabı verdi: "Bu yanlış, çok yanlış dostum, Schleicher'in konsepti son denemeydi, bizler o iç sesin yükselmesine sonuna kadar karşı koyduk. Ancak daha sonra konuyla bizlerin değil, onun, yani muhalifin görevlendirilmiş olduğu çıktı ortaya. Ve bu, gerçekten de yalnızca halk tarafından verilmiş bir görev değildi! Burada, kesin sonuç ortaya çıkana dek karşı durduğum bir şey belirleyici olmuştu – sonuçta yine de bireysel olanların dışında belirleyici bir karar yoktur. O noktada karar O'nun değil, bizlerin aleyhine çıkmıştı. Görevlendirilmiş olan O'ydu, bizler değil. Varılan kararın değerini düşürmek istemiyorsam, bunu kabul etmem gerekiyordu, kabul etmemiz gerekiyordu. Kararı artık kendi açımdan değerlendiremiyor, ama aynı zamanda ona karşı da duramıyordum. Böylece, tuzağa

düşmüş tavşan rolü oynamaktan başka seçeneğim kalmadı tabii ki; ama durumun baştan çıkarıcılığı ve tehlikesi yüreğimde çatışmaya başlamıştı. Bunu anlıyor musunuz?"

Ben: "Zehrer, 'görev'den söz ettiniz, 'karar'dan söz ettiniz," dedim, "Şimdi, bu sözcükler kapıları bana kapalı olan bir alana, metafiziğe ait sözcükler. Ernst Roehm'e, memuriyet değil görev üstlenmek istediğimi söylediğimde, bana hangi görevi istediğimi sormamıştı. Buna sevinmiştim, çünkü ne cevap vereceğimi bilmiyordum. Aynı biçimde 'görev' de, metafizik alanın ötesinde siste dağılmaya başlamıştı. Ama Roehm bana bir şey sormadı. Kimse bana bir şey sormadı. Yalnızca bir kişi 1933 yılının ocak ayında, hani arka arkaya 'kararlar' alınan o dönemde bana bir şey sordu: Ernst Rowohlt. 'Şimdi n'olacak?' diye sordu, ben de: 'Büyük Zamanlar gelecek!' dedim. Rowohlt buna karşı çıktı. Büyük Zamanlar üzerine uzun uzun konuştuk, ta ki bir yanlış anlaşmaya tosladığımızı anlayana kadar. Rowohlt, Büyük Zamanlar deyince, bir sürü iyi kitabı satabildiği zamanları anlıyordu, bense tam tersini. 'İktidarın ele geçirildiği' 30 Ocak günü, dev fener alayı Brandenburg Kapısı'ndan geçerken, Rowohlt'un yanında oturmuş, ona *Kadetten*'in son bölümünü okumaktaydım. Rowohlt nezle olmuştu. Yaşlı hastalık hastası kendine papatya suyu kaynatmıştı, buharı tüten kabın üzerine eğilmiş oturuyordu, başına kızının kundak bezlerinden birini örtmüştü ve beni dinliyordu. Zaman zaman terden sırılsıklam olmuş kıpkırmızı yüzünü örtünün altından homurdanarak çıkarıyor, yaşlar akan deniz aslanı gözleriyle hüzünlü hüzünlü bana bakıyordu; bense bu bakışları onaylama işareti olarak algılıyor ve okumayı sürdürüyordum, bu arada Rowohlt'un kafası yine kundak bezinin altında gözden kayboluyordu. Okumayı bitirdiğimde Rowohlt homurdanarak radyoyu açtı ve biz biraz önce tarihi bir anın, dünya için bir dönüm noktasının geçip gittiğini öğrendik.

Ama özellikle Nasyonal Sosyalistler'in, yaptıkları "devrim"in böylesine yasal ve kansız geçmiş olmasından altını çizerek –ve haklı olarak– gurur duymaları, derin ve iyi bir etki uyandırmaktan geri durmuyordu. Ve örneğin başlangıçta ben "iktidarın ele geçirilmesi"ni asla bir "devrim" olarak değil de,

örneğin sebze-meyve bahçeleri birliğinin hasat şenliği olarak nitelendirirken, kısa bir süre içinde Ernst Roehm'ün görüşüne yakınlık duymaya başladım: Benim gibi, siyasi olayların değerlendirilmesinde böylesine ısrarlı bir biçimde haksız kalmış, fıslamış entelektüeller için, yönetimde danışmanlık görevi almak, olabilecek en uygun şeydi. Ancak bütün öteki itirazların yanı sıra, sabahları saat sekizde bir resmi daireye gitmek ve bütün gün boyunca yan odada oturan adamın ayağını nasıl kaydıracağımı düşünmekten başka hiçbir şeyle ilgilenmemek konusunda en ufak bir eğilim bile duymuyordum.

Kısacası tamamen kendi özel alanıma odaklanmıştım ve "iktidarı ele geçirme"nin sahiden de gerçek bir "devrim" olduğu savını en belirgin biçimde ortaya çıkaran olay, benim özel alanımın kısa zaman içinde açıkça görülen bir dönüşüm geçirmiş olmasıydı, bu değişim kamusal alan tarafından gerçekleştirilmişti.

Desteklendim. Bana kuşkusuz "fırsatçı" gözüyle bakılacağını itiraf etmeliyim. Belki de bu korkunç ve beni şiddetli bir biçimde sarsan suçlama karşısında, beni destekleyenlerin asla Nasyonal Sosyalistler olmadıklarına yemin edersem biraz olsun kendimi affettirmiş olurum. Hükümetin ve partinin iktidara geçtikleri o ilk aylar içinde, zafer kutlamalarına ara verdiklerinde kolları sıvamalarını gerektirecek yeterince işleri vardı; öyle ki bayrak ve meşale endüstrisi bağlamında doyurucu siparişler vermenin dışında yoldaşlarının kişisel refahıyla ilgilenmek için fazla zaman ayıramıyorlardı.

Ancak Alman yazı dünyasının –edebiyatının ve basınının– koskoca mekanizmasının tamamının bir an için derin düşüncelere daldığı, ardından boğazını temizleyip artan bir şiddetle yeniden harekete geçtiği, yeni bir yöne doğru ilerlemeye başladığı hissedilebiliyordu. Bugüne dek bu mekanizmayla daha ziyade dağınık bir ilişkinin dışında herhangi bir ilişkim olmamıştı. Rowohlt benim müsveddelerimi kabul ediyor, ancak bu arada yayıncılar için her şeyin daha da zorlaştığı kötü günler yaşandığından yakınmaktan da geri durmuyordu; benimle kitaplarım hakkında bir kere konuşmuşluğu varsa, o da övgüyle karşıladığı kitap hakkında olmuştur. Eleştiriler bana değil, yayınevine

gelirdi; benim bu eleştirilerin genel olarak yalnızca Rowohlt'un tanıtım yazılarında kullandığı övgü dolu cümlelerinden haberim olurdu. Yalnızca uzmanlık bilgilerindeki eksikliklerini siyasi ve edebi görüşlerinin doğruluğu konusundaki sarsılmaz inançlarıyla bağdaştırdığım genç insanların yazdığı kısa ömürlü ve fazla ses getirmeyen yayın organlarının dışında başka gazete ve dergilere yazı yazmak hiç aklıma gelmedi. Hiçbir edebiyat tarihinde benim yapıtlarımdan söz edilmiyordu; hiçbir resimli dergide resmim yer almıyordu; ve Bitterfeld'de gecelemek zorunda kaldığımda, yerel gazetede bu güzel şehrin duvarları arasında konaklamakta olan yüce kişiye dair tek bir satır bile yer almamıştı.

Her neyse, sık sık ve de üstüne basa basa baştan aşağıya kokuşmuş, temeline kadar çürümüş ve yok olmasına az kalmış olarak nitelendirdiğim dünyaya ait bir mekanizmada kendime bir yer edinmek isteği benim açımdan hiç de hoş olmazdı. Evet, en azından edebiyatın dostça omzuma vurmasını sağlayan şaşırtıcı ve neredeyse anlaşılamaz isteklilik hali, tam da bu kokuşmuş dünyanın esas itibariyle lanetlenmeye en değer özelliği gibi görünüyor ve gururlu bir süvarinin, saldırı sırasında vıcık vıcık balçık zeminle karşılaştığında hissettiklerine benzer duygular uyandırıyordu içimde.

Ancak basın-yayın denen büyük mekanizmanın, yani zamanımızın dua asasının, insan toplumunun aşırı büyük ve nispeten verimsiz bir bölümünün belli bir refah düzeyine ulaşmasını sağlayan şu bereketli kurumun çarkları, iyilikseverlik yağıyla değil, çıkar denilen gaz bileşimiyle çalıştırılmaktadır. Menteşelerinde uzun süredir kesinlikle aynı insanların oturduğu bütün mekanizmanın önceden büyük bir gayretle saptanmış belli bir günden, yani 30 Ocak 1933'ten itibaren şöhret tapınağının tozunu almaya, zedelenmiş büstleri kaidelerinden kaldırmaya ve onların yerine sandık odalarının raflarından getirilen, oksit yeşili büstleri ışıl ışıl parlatıp koymaya girişmesine kimselerin şaşırmaması gerekir. Kitapçılar temkinli bir biçimde vitrinlerini değiştiriyorlardı; yayıncılar düşünceli düşünceli Kürschner literatürünü gözden geçiriyor, haksızca bir köşede unutulmuş olan yazarları arayıp bulmaya

çalışıyorlardı; yazarlar, sanat eserlerinin alım satımıyla uğraşanlar Almanya'nın güzelliklerini gözler önüne seren pürüzsüz resmedilmiş manzara resimlerine gömülüyorlardı; ve dünyaca saygın gazetelerin şef redaktörlerinin yolda genç bir edebiyatçıyla karşılaştıklarında üstünkörü selam vermektense durup, "Bize bir makalenizi göndersenize; şu sıralarda yüzyıl boyunca mektup sanatı hakkında bir yazı dizisi hazırlıyoruz..." demeleri işten bile değildi; az sayıdaki konuklarını hâlâ "İşsizlerin Şarkısı"yla oyalamakta olan edebiyat dernekleri "Ellerimizle ektiğimiz tarlalara inanıyoruz, ellerimizle biçtiğimiz ekin demetlerine inanıyoruz..." gibisinden dizeler içeren daha kolay tınılara kulak kabartıyorlar, bilindiği üzre tarlanın değil tohumun ekildiğine, ekin demetlerinin ise zaten daha önce biçilmiş olan şeylerin ürünlerinden ibaret olduğuna ilişkin saptamaları, payına düşeni alamamış şehirli edebiyatçıların küstahça huysuzlukları olarak algılıyorlardı. Plak endüstrisi, daha önce satışları çok iyi giden "Üç Kuruşluk Opera" şarkısının satışını durduruyor ve daha neşeli marşları plak yapıyordu; (Güney Amerika'ya yayın yapan kısa dalga istasyonu bulunan) radyo Alman Ren Bölgesi'ndeki Alman şatoları hakkındaki söyleşilere yer vererek dinleyicilerini sevindiriyordu; benim açımdan ise, günün birinde *Berliner Illustrirte*'de bir resmimin çıkması yönündeki düşümün gerçekleştiğini görmeme neredeyse ramak kalıyordu.

Korkarım, günün birinde genç bir foto muhabirinin evime gelerek *Berliner Illustrirte*'nin "Deutsche Dichter in ihrem Heim" [Alman Yazarlar Evlerinde] başlıklı bir fotoğraflı yazı dizisi hazırladığını bildirmesini Rowohlt'un zarif anıştırmasına borçluydum. Mutlu meslektaşlarımın daha önce çekilmiş fotoğraflarına baktım. Evet, bunlar onlardı; işte çevresi güllerle kaplı köy evlerinde oturuyorlardı, Bavyera'da ve Vestfalya'da, Ren kıyısında ve yükselen denizin karşısında; kırış kırış alınlarını eğmişlerdi, ama bakışları yine de güzelim manzarayı tarıyordu; işte onları görmek mümkündü, havalı, kısa pantolonlarının içinde, gömleklerinin açık yakalarının içinden kat kat olmuş boyunlarını uzatmışlardı; işte taşra yalnızlığının içindeydiler, dikkat çeken dizi dizi kitaplarının altında duruyor ya da

rüzgâra karşı tavuklarına özenle buğday saçıyorlardı; bu arada yazarın, Dirndl[32] giymiş olan karısının kuzinede pişirdiği kahvenin kokusu bütün fotoğrafı kaplıyordu. Evet, işte oradaydılar ve bu kutsal cemaate dahil edildiğim için göğsüm kabardı. Ancak bendeniz, Fräulein Antonie Uebel'in yanında, Eisenzahnstraße, Kurfürstendamm'ın köşesinde bir evde oturuyordum; evde Fräulein Uebel'in küçük Pekin köpeğini hiç durmadan havlamaya başladığı zaman içine kilitlediğim ayaklı saatin dışında (o zaman köpek inatla susuyor, kadıncağız onu aşırı duygulu sesiyle çağırdığı zaman bile çıtını çıkarmıyordu) görülecek bir şey yoktu; kahvemi ise her zaman Gedächtniskirche'nin yakınındaki "Romanisch"te içiyordum, foto muhabiri orada bir fotoğrafımı çekmek amacıyla kahvehaneye kadar bana eşlik etmekten ısrarla kaçındı. Çalışma odam, yaratıcı gücün beni esir aldığı düşünülen o mekân ise Rowohlt Yayınevi'nin "Berlin Odası" denilen yeriydi ve Eislebenerstraße 7 numarada bulunuyordu; burası büyük bir odaydı; düşünürken başımı kaldırdığımda bakışlarım ya Fräulein Siebert'le –Fräulein Siebert'in gri saçları ve ayağında botları vardı ve o olmasa, Rowohlt'un bütün işletmesi içinden çıkılmaz bir hal alırdı– ya da arkadaki evin duvarıyla karşılaşıyordu, bu evin pencerelerinden kırmızı kuş tüyü yastıklar sarkar, bu kuş tüyü yastıkların üzerine zaman zaman sopalar hızlı hızlı inip kalkardı. Fotoğrafını çekmesi için ne önerirsem önereyim genç adamın takdirini kazanmayı bir türlü beceremedim; sonunda çaresizlik içindeki adama, *Berliner Illustrirte* çektiği fotoğrafları reddedecek olursa onları alacağıma söz vermekten başka seçeneğim kalmadı ki, nitekim aynen öyle oldu.

Bu kadar tipik olmasaydı, bu küçük öyküye değinmezdim bile. Alman yazı dünyası o zamanlar, uzaktan bakan kişiye, tarafsız gözlemciye, hâlâ tek bir yürüyüş kolu gibi gözüküyor olmalıydı; herkesin bir rütbesi ve yerinin bulunduğu, gururla sıralandığı bir saftı bu. Ama bunların hepsi düş kırıklığı yarattı; her yerde gidilecek yönün, bağlantılarını ve ön safta duran kişinin eksikliği duyuluyordu; büyük sıçrayışlar ve yırtıklar mey-

32 Drindl: Güney Almanya'da yöresel genç kız giysisi. (Ç.N.)

dana geliyordu; aslında herkes kendi başına yürüyor ve ortaya çıkan tablo, bireylerin değişken meraklarını ve özlemlerini bilen biri için kısa süre sonra belli ölçülerde karmaşıklaşıyordu. Ancak, genelleştirme konusundaki yakınmaya değer tutkum sayesinde, az ya da çok anonim olan bu yığını basitçe ikiye ayırarak olayı oldukça somutlaştırabildim. Bu saftakileri, arabası olan yazarlar ve köy evi olan yazarlar olmak üzere ikiye ayırdım. Şimdiye kadar kamuoyunun devridaim[33] makinesinin bereketinden yarar sağlayanlar öncelikle birinci gruptakilerdi; şimdiyse ulus aynı mekanizmanın aracılığıyla, basit evciklerinin içinde çalışan ve çabalayan Sessizler'i hatırlamaya başlamıştı. Tabii ki şu anda birçoğunun ne arabası ne de köy evi vardı; ama düşleri ya birine ya da ötekine yönelmişti ve ben soyaçekim nedeniyle daha çok sonuncusuna eğilim gösteriyorsam da, yüreğim daha çok birincisinden yanaydı. Yani belli bir soğukkanlılıkla, kısa süre sonra patlak veren ve çeşitli kurullar düzeyinde sürüp giden savaşa seyirci kalabildim: edebiyat derneklerinde, Alman yazarlarını koruma birliklerinde, hatta Alman Şiir Akademisi'nde bile; tek tek gruplar ve grupçuklar kendi bayraklarını açıyorlar ve rüzgârda dalgalanmaya bırakıyorlardı; rüzgârın hangi köşeden estiği kısa sürede anlaşılmıştı. Bu rüzgâr en ince hamur kâğıda yazılmış büyük çaplı mektupları masama kadar getiriyordu; üst düzey kişilerin, güzel sanatların kudretli koruyucularının, ateşli devrimci organizasyonların, yurt içindeki ve dışındaki saygın tüzel kişiliklerin düzenledikleri toplantılara sanatsal davetiyelerdi bu mektuplar; koyu renk elbise ya da üniforma giyilmesi rica ediliyordu. Ama bende ne biri ne de öteki bulunduğundan, ne yazık ki uzun zamandır özlemini çektiğim sosyeteye girmeyi başaramıyordum; yalnızca Amerikan ve Rus elçiliği bu talihsiz notu düşmekten vazgeçmişlerdi; böylece ben de oralara gittim. Amerikalılar beni hafifçe parlayan hafif kokteyller ve üzerine tereyağıyla ince ince doğranmış yeşillikler sürülmüş kanepelerle ağırladılar; Ruslar ise votka, havyar ve jelatinli alabalık ikram ettiler. Al-

33 devridaim makinesi: perpetuum mobile: Başlangıçtaki enerjisini kaybetmeden sürekli hareket edebilen ütopik makine.

man yazı dünyasını kendi performansına uygun biçimde, becerileri kısıtlı, alçakgönüllü bir çekingenlikle temsil ettiğime ve Rowohlt'un tersine içkiyi son derece ölçülü içtiğime yemin edebilirim.

Ama bütün bu süre içinde, o aylar boyunca, evet, hatta ulusun, ne ulusu, dünyanın başıma defne yaprağından yapılmış taçlar taktığı o yıllar boyunca, kendimi hep bir sahtekâr gibi hissettim ve günün birinde bu büyük yanlışlığın korkunç biçimde ortaya çıkacağından korkarak yaşadım. Kuşkusuz dünya benden örneğin Almanya'nın geleceği hakkında anlamlı bir şeyler, gizemli bilgeliğin işareti olan birtakım sözcükler bekliyordu, ama daha ikinci satırda olanca sahtekârlık açığa çıkacaktı.

Arabası olan yazarlar, çok kısa bir süre sonra arabasız kaldılar, yok oldular, yerin dibine battılar, iltica ettiler ya da başka alanlarda kendilerine yer aradılar. Köy evi olan yazarlar ise, o kadar uzun süre taşra yalnızlığının içinde sessiz bir çalışkanlıkla sebze bahçelerinde çalışıp ürünlerini eyaletin sürümü yüksek pazarlarında sattıktan sonra –bu ürünler halk için güçlü ve özlü ve besin değeri yüksek yiyecek maddeleriyken, şehirlerde yaşayan, belli özellikleri abartılı biçimde gelişmiş gurmelerin ağzına layık değildi– şöhretin olanca ışığıyla aydınlanmışlardı şimdi.

Tabii bu noktada, köy evi olan yazarların ürettikleri şeyleri asla gevezelik saymadığımı söylemek gerekir. Onların yaptığı işi arabalı yazarların yaptığından daha saygıdeğer; onların becerilerini arabalı yazarların becerilerinden daha üstün buluyorum; arabalı yazarlar dünyaya, deyim yerindeyse bir koruyucu camın ardından bakıyor ve tezahürlerden, o üstün kaliteli fotoğrafları andıran bir teknikle kaçmasını biliyorlardı; burada yapılan şaşırtıcı ayarlamalar sosyal ya da psikolojik türden yüzeysel görüntüleri, yani son derece geçici anlamlar taşıyan görüntüleri saptamalarına yetiyordu. Oysa köy evi olan yazarlar ezeli değerlerden en ufak bir sapma bile göstermiyorlardı. Arabalı yazarların, öteki fakülteye mensup ağır sıklet meslektaşları için, kan ve toprak edebiyatından, vatan toprağından ve toprağın kokusundan konuşulduğunda hazırcevaplık adına hazırda

tuttukları istihzaya katılamazdım; ben yeni edebiyat için de yeni keşfedilmiş sayılan köylülükle, kendi halinde köylülerle, onların güç anlaşılır ve anlam yüklü varlıklarının ötesine geçerek candan bir anlaşma sağlamanın ne denli güç olduğunu bilmeye yetecek kadar ilgilenmiştim; benimle yalnız ve yalnız vergiler ve giderler hakkında konuşurlardı. Ama köy evi olan yazarlar çarçabuk değişiveren anlık fotoğraflarla gerçekten ilgilenmiyorlardı, onlar geniş fırçalar kullanarak resimler yapıyorlardı ve beşyüz sayfayı okunabilir edebiyatla doldurmanın ne kadar güç olduğunu –tıpkı benim gibi– bilen hiç kimsenin, edebi bir dille yazılmış kalın ciltler kaleme aldıkları için onları hor görmeye hakkı yoktur.

Volk ohne Raum [Mekânsız Halk] başlıklı romanın ve hepsi de kendilerine Afrika'da yurt arayan bir dizi hikâyenin yazarı olan Hans Grimm'e eskiden beri hayranlık duyardım. Burada bu adam aracılığıyla nihayet, kökenini yalnızca düşünsel ihtiraslarda değil, uzak ve engin diyarlarda arayan bir dünya gidişatının dile getirilmiş olması benim için son derece mutlululuk verici bir durumdu. Romanın olağanüstü soluğuna, siyasi ve sosyal ilişkiler konusundaki gerçek bilgiye ve son derece kendine özgü cümlelerinin sanatsal yapısına hayrandım. Sonunda, sesinin duyulması için o bereketli mekanizmadan yararlanmaya ihtiyaç duymayan bir adam çıkmıştı ortaya; kitap baskılarının sayısı özel bir müdahale ve çaba olmaksızın artıyor; savları belli ölçülerde kendi kendilerini tartışıyorlardı; savları konuşmalarda anılmakla kalmıyor, uzun uzun tartışılıyordu; bu, bir yazarın başına gelebilecek en iyi şeydi; engin bilgi sahibi beyinler onun hakkında makaleler kaleme alıyorlar, üniversite öğrencileri seminer ödevlerini ve doktora tezlerini onun üzerine yazıyorlardı; Göttingen Üniversitesi ona fahri doktor unvanı vermişti; onuruna yapılan sayısız törende anılıyordu; kısacası gençler ona tapıyor, yaşlılar ise sözüne kulak veriyorlardı. Ancak Hans Grimm'in, uygun, doğru bir siyasi ve sosyal düzenin öğeleri hakkındaki temel görüşü, açıkça ve sürekli olarak dile getirilen bir büyük burjuvazi itirafnamesinde doruk noktasına ulaştığı için, benim yazı yazma tarzımı –tabii eğer yazdıklarımla ilgilenme fırsatını bulmuş ise– herhangi bir biçimde beğen-

miş olabileceğine asla inanamadım; çünkü toplumun, bütün beklentilerin tersine yedicanlı olan bu sınıfına karşı beslediğim bütün aşağılama duygusunu dile getirmek için sürekli olarak öylesine yüksek sesli ve öylesine çirkin sözcükler seçiyordum.

Günün birinde Hans Grimm'den, özel olarak düzenlediği bir "Yazarlar Buluşması"na davet alınca şaşkınlıklar içinde kaldım. Bu kısa tutulmuş ama olağanüstü nazik yazının genel havası, bu davetin istihza ve eğlenme dolu çılgın bir ruhsal durumun ürünü olduğunu belli etmiyordu; böylece burada beni yargılamak üzere ünlü beyinlerden oluşan bir halk mahkemesinin amaçlanmadığını, tersine deyim yerindeyse Artur'un yuvarlak masasında şövalyeliğe kabul töreni gibi bir şey olacağını düşünmüş olmalıyım ki, koyu renk elbise ya da üniforma notu da bulunmadığı için bütün gücümü topladım ve gittim.

Hans Grimm, viski satışı ve tüketimi gibi konuların çevresinde geniş dirsekler ve virajlar çizerek dolaştığı en iyi gençlik ve olgunluk yıllarının macera dolu yaşantısının ardından, artık atalarının eski yurdunda çadır kurup oturmuş bulunuyordu. (Bu ifade biçimini, yeri yurdu olmayan bir Afrikalının yanında rahat rahat kullanabiliyor olmaktan mutluyum.) Grimm, Weser kıyısında dünyayla bağlantısı olmayan, küçük bir yer olan Lippoldsberg'de oturuyordu, oraya ancak şehir planında heyecan verici hızlı hesaplamalar yaptıktan sonra varmayı başarabildim. Tabii ki Grimm, köy evi olan bir yazardı, hem de nasıl bir ev! Köyün sonunda küçük bir tepe üzerinde, Weser'in hemen kenarında, kuluçkaya yatmış bir tavuk kadar gösterişli olan kilise bulunmaktaydı, bu kilise yüzyıllardır terk edilmiş olan bir manastıra aitti; manastırın çevresini, rüzgârın dalgalar halinde biçimlendirdiği damlarının altına büzülmüş olan manastır avlusunun evleri sarmıştı; bu evler yörenin Aşağı Saksonya-Hessen'e özgü mimari tarzını, eski bir manastır yapısının gösterişli kubbeleriyle en mükemmel biçimde birleştiriyordu. Çevresini asmaların sarmış olduğu yapının en heybetli bölümünde yazar sakin bir yaşam sürüyordu. Ruhu evin her yanını sarmıştı, aşınmış taş plakalarda soluyor, tahta merdivenlerde çatırdıyor, kitapların ağırlığıyla eğilip bükülen tahta döşemelerin üzerine baskı yapıyor ve meşeden yapılmış, heybetli tırabzanları sarıp

sarmalıyor, insana hem huzur hem de ilham veriyordu; uzak ve yakın ülkelere ait çeşitli av hatıralarının içinden, tıpkı bölgede yapılan kazılarda elde edilen bulguların içinden konuştuğu gibi konuşuyordu.

Şunu hemen söylemeliyim: Bu sulh ve sükûn içindeki dünyadan uzak yerde komplonun karanlık ruhu dolaşıyordu. Samimi buluşmamızın ilk yarım saatinde, burada uygunsuz bir nesne üzerinde hukuki açıdan uygunsuz olduğu su götürmeyen bir deney yapılacağını açıkça anlamamış olsaydım, bu Soruşturma'nın 110. sorusunun cevabında Lippoldsberg'de gerçekleşen "Yazarlar Buluşması"nı baştan sona ele almak gibi bir nezaketsizliği göze almazdım. Hans Grimm, Afrika güneşiyle yanmış, bu zayıf ve inatçı adam, katı hakseverliğinin içinde farkına bile varmadan bir ağın içine düşmüş görünüyordu; bu ağın ipleri ustanın becerikli ellerini, Alman yazı dünyasının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kurulmuş yeni, çeşitli resmi kurumlara düğümlemeye başlamıştı. Onu ağın içine düşüren şey şöhret hırsı değildi; kendisine uzun zaman önce ikram edilmiş olan bu leziz yiyecek onun için pek de çekici değildi; anavatanımızın coşkulu hareketlenmesindeki öneminin büyüklüğü de değildi –o, bütün gücüyle bunu azaltmaya çalışıyordu–; onu ağa düşüren şey, öylesine törensel bir edayla ulusal esenlik adına kendisine sunulan kârlı görevleri gerçekten ciddiye almak konusunda duyduğu dayanılmaz arzuydu. Böylece Alman yazı dünyasının türlü türlü kurullarındaki çeşitli fahri görevlerden oluşan, öylesine özenli ve bol bol dokunmuş ağın içinde çırpınmaya başlamıştı; böylece çaresizlik içinde, ama hedefe ayarlanmış gez'le bazı yuvarlak masaların başında mücadele veriyordu; "Alman Edebiyatı Akademisi" denilen ne idüğü belirsiz maskaralıkta da aynı mücadelenin içine girmişti, ama orada gerçekten de besleyici bir tohumun öğütüleceğine inanmıyor, tersine sürekli olarak yalnızca havanda su dövüldüğünü biliyordu; böylece hedefe çevrilmiş mızrağıyla, resmi işleyişin yel değirmenlerine saldırmış ve sonunda çaresizlik içinde yakınma dolu bir çığlık çıkmıştı ağzından: "Şu Goebbels'in benimle ne alıp veremediği var, hiç bilmiyorum!"

"Şu Goebbels'in benimle ne alıp veremediği var, hiç bilmi-

yorum!" diye bağırdı ve tam da Goebbels yüzünden iktidarın ele geçirilmesinden çok önce açıkça nasyonal hareketten yana tavır almış olduğunu söyledi. O zamanlar, diye anlattı, bir keresinde Doğu Prusya'da Königsberg'de, Alman edebiyatı için yanıp tutuşan dinleyicilerden oluşan bir topluluğun önünde yapıtlarından bazı bölümler okumuştu. Akşam, istasyonda trenini beklerken birdenbire sürüyle polis zincirlerinden boşanmış gibi perona girmiş ve ortada herhangi bir neden yokken, kendi halinde sessiz sessiz duran küçük bir grup insanı dövmeye başlamıştı. Ancak bu insanı dehşetlere düşüren kaba saba ve kanlı gösteri sona erdikten sonra böylesine vahşi saldırıya uğrayan yolcuların arasında, o akşam Königsberg'de bir toplantıda konuşma yapmış olan Goebbels'in ve Prens Auwi'nin bulunduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine öfke içinde oturup, kişisel olarak tanıdığı Başbakan Hindenburg'a hitaben bir mektup kaleme almış, bu utanç verici olayı temkinli bir biçimde kınamış, dövülen insanların tümüyle savunmasız olmalarının da ötesinde, aralarında bir prens ve zavallı bir sakatın da bulunduğunu belirtmişti. "Şu Goebbels'in benimle ne alıp veremediği var," dedi Hans Grimm, "hiç bilmiyorum!"

Hans Grimm'in salt bu hikâye yüzünden bile gözüme tatlı ve değerli gözüktüğüne yemin edersem, kimse bana kızmasın. Goebbels'in ona karşı olmasına yol açan şeyin ne olduğunu ona açıklamak benim kapasitemi aşan bir durumdu; ancak bir yazarın işinin mektup değil, kitap yazmak olduğunu bundan keyif alarak ima etmekten kendimi alamadım, bu uyarıyı dikkate almak bu kez de bu saygın adamın kapasitesini aşan bir durumdu; böylece daha sonra Hans Grimm'in, Alman halkının Führer'ini yüzde 99$^{3/4}$'lük bir oranla "evet" oyuna boğduğu o alışılagelen seçimlerden birinin ardından İçişleri Bakanı Frick'e sonradan nam salacak bir mektup yazdığını, mektubunda, bu seçimde her zaman açıkça dile getirmeye hazır olduğu nedenlerden ötürü Führer'e "evet" oyu vermediğini, ama seçim sonuçlarına göre Lippoldsbergliler'in Führer'e yüzde yüz bağlılığını gösterdiğini şaşkınlıkla gözlemlediğini ve yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunu belirttiğini öğrenince fazla şaşırmadım.

Aslında, yolunda gitmeyen bazı şeyler Hans Grimm'i, Ro-

sinante'sinin gemini daha sıkılaştırmaya ve meraklı bakışlarla sağda solda bir Sançe Panza aramaya yöneltmişti. Ve işte, Lippoldsberg'deki "Yazarlar Buluşması" tam da bu amaca hizmet ediyordu.

Bu, bizim yazarımızın uzgörüsüne saygınlık kazandıran çok isabetli bir düşünceydi. Çünkü enine boyuna düşünerek, böylesine şanlı bir haçlı seferinde öyle saf bir bilgiye, kusursuz bir kavrama yetişine, saygın bir ada ya da yüksek bir gelire filan yer olmadığını görmüştü; tersine yalnızca cesaret gerektiği, cesaretten başka hiçbir şeye gerek olmadığı için Hans Grimm yüce kişilerin yer aldığı büyük oluşuma, kırsal gücün yorumcularına yönelmemişti; ne sözün sarhoş habercilerine ne de mistik karşı konulmaz doğa olaylarının ozanlarına yönelmişti, tersine hemen harekete geçmeleri için, kendilerine özgü kanlı yaşantıların tıka basa dolu hazinesine el atmaktan başka bir şeye ihtiyacı olmayan, doğasında kahramanlık bulunan insanlara, cephe kuşağının çevrelerine taze pırıltılar saçan sözcülerine, savaş yazarlarına yönelmişti.

Bunlar doğru adamlar olmalıydılar, yazdıkları kitapların her satırı onların birçok kez ölümle burun buruna geldiklerini ve düşmana göğüslerini siper ettiklerini, dünya üzerinde artık onları sarsabilecek hiçbir şeyin kalmadığını gösteriyordu. Ancak ne büyük şanssızlıktır ki, Hans Grimm yazı yazan cephe kuşağının öyle temsilcilerine yönelmişti ki, onların tek çabası savaş deneyimini bütün gerçekçi sertliğiyle araştırıp incelemekti; bu çaba, yalnızca somut olayın şiddetli görüntülerini değil, tersine bu görüntülerin insan ruhuna yaptığı önemli etkileri, yani kahramanlık kavramının ve varlığının, dünya savaşının paramparça dövüş alanlarında ve yağmur gibi yağan mermilerin altında yaşadığı o tuhaf değişimi de içeriyordu. Bu adamlar, gerçeğin uğruna inatla ve sebatla bir tür yurtseverlik anlayışına karşı gelerek savaşa giden; şimdiye kadar ve şimdi de savaşa romantik bir macera gözüyle bakan; tıpkı memlekette pazaryerinde duran savaşçı heykelinde olduğu gibi, savaş alanının koruyucu melekleri çevresinde uçuşurken yere düşüp ölmekten başka türlüsünü istemeyen gerçek kahramana özgü yüce duygularla dolu adamların ta kendisiydiler. Kısacası bu adamlar,

çabaları insanın tam siper yatabileceği ve yine de yürekli bir adam olabileceği noktasında doruğa ulaşan adamlardı.

En azından ben onları iyi anlayabiliyordum, orada uzun masanın çevresinde oturan, koyu kahveyle kanyak içen ve zaman zaman, örneğin "İnsan günün birinde gerçekten de..." ya da "Aslında o kadar anlamlı değil..." ya da "Benim görüşümün her zaman..." gibisinden iyice düşünülüp taşınılmış sözcüklerle görüşlerini dile getiren bu adamları anlayabiliyordum; evet onları çok iyi anlıyordum; onların hepsinin bir kere olsun o tuhaf ânı yaşadıklarını, o coşkulu ilerleyişin, savaş açısından öylesine mutluluk verici bir yüzyılın o yüce amacının birdenbire son bulduğu ve en cesur olanların bile hızla olabildiğince derin bir siper kazmaya başladığı o saniyeyi yaşadıklarını biliyordum. O psikolojik ânın ne kadar derin olduğunu anlayabildiğimi sanıyordum: Bu adamlar, kalıtımlarının sağladığı güvenle değerine inandıkları o kadar çok şeyin zaman içinde bozulduğunu görmüşlerdi ki, gereksiz olanla esas olanın birbirinden ayrıldığı sürekli değişken sınırları belirlemeye devam etmek onlara çok zor gelmiş olmalıydı.

İşte bu adamlar, orada oturuyorlardı, Benno von Mechow (*Das Abenteuer* [Macera]), Paul Alverdes (*Die Pfeiferstube* [Müzisyen Odası]), Joachim von der Goltz (*Der Baum von Cléry* [Cléry'deki Ağaç]), Werner Beumelburg (*Douaumont*), Bruno Brehm (*Das war das Ende* [Bu, sondu]) – işte orada oturuyorlardı, onları çok iyi anlayabiliyordum, ama aslında ben onlardan biri değildim. Hans Grimm de onlardan biri değildi. Gerçi dünya savaşına topçu eri olarak katılmıştı –bu olgu, beni hep elimde olmadan neşelendirirdi– ama Almanya hakkında savaş kuşağının bilincinde yaşayan düşünceden tümüyle farklı bir düşünceye sıkı sıkıya bağlıydı; bu öyle bir Almanya düşüncesiydi ki, herhangi bir değere ondan vazgeçebileceği kadar az saygı göstermesine bile izin vermiyordu; ona göre esas olan her yerde, her şeyin içindeydi. Grimm, Fransız toprağının her yüz metresini savunan erkeklerin, Almanya'nın gerçek resmi diye yalnızca kendi yüreklerinde alev alev yanan şey kurtarıldığı anda, nasıl olup da birdenbire bütün Almanya'yı başka ellere bırakmaya hazır olduklarını hiç anlayamıyordu.

Ama benim yüreğimde ele avuca sığmayan bir yaşama sevincinin dışında alev alev yanan fazla bir şey yoktu. O psikolojik an benim karşıma çok daha sonraları çıktı, hem de savaş alanında ve kuşak olarak tanımlanabilecek bir oluşum çerçevesinde değil, belki Hans Grimm'in öylesine coşkuyla betimlediği olaylara başka bir açıdan bakıyor olmamın nedeni de buydu; Hans Grimm'in, uğruna öylesine umarsızca savaş verdiği bütün değerlerin, geleneğin, onurun, görgünün ve Hans Grimm'in de kişisel özgürlüğün değerli serveti olarak adlandırdığı o tuhaf şeyin yıkımını Hans Grimm'in büyük öfkesiyle ya da cepheye gitmiş askerlerin boşvermişliğiyle de karşılamayışımın nedeni de buydu; evet, Hans Grimm'in sorumluluğunu taşıdığı o kurulların olanaklarıyla ilgili olduğu sürece bu yıkım olayını daha hoş karşılamaya eğilimliydim; bunun nedeni, geleneği, onuru ve görgüyü ve kişisel özgürlüğün değerli servetini aşağı görüşüm değil; tersine bu olguların varoluşsal gerçekliklerinin en azından bu dünyanın olaylarını belirleyici güçler olduğundan kuşku duymaya eğilim göstermemdir; onların adına davranmaktansa, onların görüntülerinin de kaybolduğunu görmek bana daha mantıklı geliyor, yani eski ve –açıkça belli olduğu üzre– yanlış bir yapı yaratmaktansa, bir boşluk yaratmak bana daha doğru görünüyor.

Bunu bildirmenin namuslu bir davranış olduğunu düşünüyordum; ama bu koşullar altında, yazmış olduğum her satırın zorunlu olarak yanlış anlaşılmış olduğundan korktuğum için; bundan böyle kitap yazmaktan tümüyle vazgeçmeye karar verdiğimi açıkladığımda neşeli bir havanın doğmasına neden oldum – çünkü ötekiler çoktan aynı duruma gelmişlerdi zaten. Böylece her şeyi yoluna koymak adına, bu "Yazarlar Buluşması"ndan çıkan tek sonuç, sözde "Yazarlar Toplantıları"na katılmaktan, Weimar gibi Alman edebiyatının üstün zekâlarına adanan yerlerde düzenlenen resmi toplantılara katılmaktan duyulan ve genel olarak dile getirilen bir tiksinti oldu; o toplantılarda, eleştirel olmaktan çok heyecanlı olan, Apollon'a benzeyen meslektaşlarımız dalgalanan bayrakların ve sancakların altında, ulusun gösterdiği hürmet ve sevginin tadını çıkararak fotoğrafçılara poz veriyorlardı (üniforma ya da koyu renk elbise ile).

Hans Grimm'in buluşmaya katılanlarla tek tek karanlık işler çevirip çevirmediğini bilmiyorum, neredeyse bundan vazgeçmenin elinde olmadığını düşünüyorum; en azından beni artık karanlık planlarına dahil etmiyordu, ama dostça yakınlığını da esirgemiyordu; yakınlığını benden asla esirgemedi, ta bugüne kadar; toplantının ağırbaşlılığını bozduğum, kararlaştırılmış soytarılığın dışında başka hiçbir katkıda bulunmayacağım açıkça belli olduğu halde beni her zaman "Yazarlar Buluşması"na davet etti. Bu toplantılardan, şırıl şırıl akan edebiyat sularının içinde keyifli bir banyo yaparak yararlanma alışkanlığı edindim; aslında hiçbir yazar kitaplarıyla bir diğerinin yolunu tıkamadığı için, edebiyat suları genel olarak meslek sularının en az kötücül olan bölümünü oluşturuyordu; zengin Grimm sofrasının lezzetleriyle olduğu kadar, yazarın kendisiyle kültürlü bir sohbet yapmak adına giriştiğim ilk utangaç deneme karşısında neredeyse gülmekten katılacak hale gelen, gümüş saçlı kızı Holle'yle de ilgileniyordum –tabii eğer böylesine çirkin bir tablo, edebi faaliyetin belki nesnesi olmaya, ama asla öznesi olmamaya kararlı böylesine hoş, genç bir hanımla bağdaştırılabilecek olursa–; meslektaşlarımın nasıl olup da birer köy evi sahibi olduklarını öğrenmek için yanıp tutuşan bir merakla araştırma yapıyordum, hele ki aslında 1933 yılından sonra kayda değer bir kitap yazmadıkları halde.

Artık yazmıyor, okuyorlardı. Bahçede çalışmanın çekici gelmediği sisli, yağmurlu günlerde bir Almanya haritasının ve Reich'ın demiryollarını gösteren bir haritanın başına oturuyor ve konuyu bu yeni alanda uzman olan bir acentaya devretmek niyetinde değillerse, şifalı bir yolculuğun planlarını yapıyorlardı. Ülkenin her küçük şehrinde birer tane bulunan edebiyat derneklerinin hep uysal olan başkanlarıyla yapılacak bir-iki yazışma, günün birinde, içinde gece kıyafetleriyle 1933'ten önce yazılmış birkaç kitaptan başka bir şey bulunmayan küçük bir valizden başka hiçbir şey almayarak istasyona yönelmeye yetiyordu bile; sonraki ayların hoş bir düzen içinde geçeceği de kesindi, her akşam başka bir şehirde kitaplarımdan bir saat süreyle bölümler okuyacak, daha sonra şehrin önde gelenleriyle akşam yemeğinde sohbet edecek, (şehrin duvarları içinde konak-

lamakta olan kişinin aslında kim olduğu konusunda yetkili kişiyle kısa bir görüşme yaptıktan sonra) koştura koştura gelen belediye başkanı tarafından onurlandırıcı bir hitap biçimiyle karşılanacaktım; ertesi sabah yolculuk programına bir göz atacak, şehirlerin ileri gelenlerinin giderek şişkinleştirdikleri cüzdanımı keyifle yoklayacak ve yola devam edecektim; bir uçtan öteki uca, Niebüll'den Berchtesgaden'e, Cleve'den Insterburg'a kadar; ülke büyük, şehir çoktu ve Bruno Brehm bu yöntemin, bütün Almanya'yı gerçekten tanımanın en heyecanlı biçimi olmak gibi paha biçilmez bir yararı içerdiğini belirtmişti; bu düşünce beni heyecanlandırmış ve sonuçta Zwickau'da bir fabrikayla bağlantıya girerek edebiyat yerine çoraplarla yolculuk etmenin daha kârlı olup olmadığını düşünmeme yol açmıştı.

Ne yazık ki bu çözüm yolu benim için kapalıydı. Bütün iyi ruhların terk ettiği resmi görevli bir otorite, "Kaiser-Wilhelm Bilim Geliştirme Ortaklığı"nın başkanı ve dünyaca ünlü bir bilim adamı olan Özel Danışman Planck'ın aklına, düzenli olarak verilen konferansların arasına "Yazar Akşamları" serpiştirmeyi sokmuştu; herhalde bilimin kuruluğunu, yaşamın gizlerine vâkıf olmanın getirdiği lezzetle gidermek istiyor olmalıydı. Özel Danışman bu tahrike gülümseyerek kapılmıştı; benden de bir kere o harika topluluğun önünde marifetlerimi göstermemin talep edilmesini sanırım Hans Grimm'in anıştırmasına borçluyum, bu arada ne üniforma ne de koyu renk elbise söz konusuydu.

Ancak derneklerin derin bilgi sahibi üyeleri, kendi uzmanlık alanlarına girmeyen konuşmalar söz konusu olduğunda, davetiyeleri yanlarında çalışan kişilere, ticari işletmelere ve derin bilgi sahibi olmayan arkadaşlarına dağıtıyorlardı; bu durum bana yabancı bir durum değildi ve karşımda eleştirel olmayan hoş bir dinleyici kitlesi bulmayı umut etmeme yol açtı. Daha önce seyirci kitlesinin yüzüne hiç bakmamıştım. Sahneye çıktığımda karşımdaki bin başlı canavar bir tek başla hareket ediyor gibi geldi bana, bu baş yaşlı beyefendinin, ev sahibi olarak konuşmayı birinci sıradan dinlemekte bir sakınca görmeyen Özel Danışman'ın başıydı. Ama daha sonra, başımı kaldıracak cesareti bulduğumda, gözlerimin önü gıpgri oldu: Üçüncü sıradan son

sıraya kadar salon griyle doluydu, askerler gelmişlerdi dinlemeye, gri üniformaları içinde genç askerler, sıra sıra, üniforma üniforma; ve her gri yakanın üstünde aynı sarışın, genç ve sessiz baş duruyordu. Şaşkın şaşkın okumaya başladım, hızlı hızlı okuyordum, dikkatim dağınıktı, okumayı bitirdiğimde gömleğim terden bedenime yapışmıştı. Daha sahneden inmemiştim ki, bir subay koşturarak bana doğru geldi, bir yüzbaşıydı, kırmızı suratlı, neşeli, yaşlıca bir beyefendiydi, üniforması hareketli kalçalarına dar gelmişti. Ellerini bana uzattı ve: "Allahın adamı, hatırlamadın mı, ben Müller, Döberitz'teki askeri okuldan Yüzbaşı Müller, askeri okulda O II P'deyken seninle sıra arkadaşıydık!" diye bağırdı. Hatırlamıyordum, ama dişlerimi göstererek geniş geniş gülümsedim: "Tabii ya, Müller! Ne iyi ettin de geldin!" – "E, ne de olsa onur meselesi!" diye bağırdı avaz avaz. "Senin adını organizasyon programında okumuştum; özellikle *Schwarzer Korps*'ta [Kara Birlikler] Planck'a karşı sefih bir saldırı söz konusu olduğu için buraya telefon ettim ve yer ayırttım. Sonra subay adaylarını karşıma aldım ve: 'Bu gün bütün izinler kaldırılmıştır, Yüzbaşınızın askeri okuldan eski bir arkadaşının konuşmasını dinlemek istemeyenler bir adım öne çıksın bakalım!' dedim. Tabii ki hepsi gelmek istediler!" dedi. "Tabii," diye kekeledim ve Yüzbaşı Müller'e daha sonra dinlenme odasında birlikte bir bardak bira içmeye söz verdim.

Teşekkür etmek için Özel Danışman Planck'ı aradım ve onu sahnenin arkasındaki küçük bir odada SS hücum kıtası lideri Rolf d'Alquen'le konuşurken buldum; Rolf d'Alquen, SS'lerin resmi gazetesi olan yazı işleri müdürü olan Gunther d'Alquen'in kardeşiydi; bu gazetenin ilk sayfasını açtığınızda, kınlarından çıkmış kılıçlarla dövüşmeye gelmiş ince yapılı genç delikanlılarla karşılaşacağınızı sanırdınız; son sayfasını açtığınızda ise kapıcının karısı dördüncü arka avluda bağırıp çağırıyor demekti. Solgun yüzlü, genç bir adam olan Rolf d'Alquen: "Sayın Özel Danışman, *Schwarzer Korps*'un son sayısında size şiddetle saldırmak zorunda kaldığımız için umarım bize kızmamışsınızdır?" diyordu ki, ben odaya girdim. O anda yaşlı Planck bir an için elini d'Alquen'in omzuna koydu ve "Tabii ki kızmadım genç dostum, gülmekten katıldım doğrusu!" dedi;

ve ben genç adamın nasıl kulaklarına kadar kıpkırmızı kesildiğini görme şansına eriştim.

Ardından Özel Danışman bana baktı. Bana elini uzattı ve: "Sevgili genç dostum–" dedi, işte o anda kalbim durdu, Özel Danışman ise konuşmasına şöyle devam etti: "Harcadığınız büyük çabadan ötürü size yürekten teşekkür ederim!" Ve o anda ben de, insanın kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmesinin ne demek olduğunu hissetme şansına eriştim ve Özel Danışman'a –ki bu da onu çok memnun etmiş gibi gözüküyordu– bir daha asla herkesin önünde kitaplarımdan bölümler okumamaya kesin kararlı olduğumu söyledim. Ve verdiğim bu sözü tuttum da.

Yani Lippoldsberg'de, Hans Grimm'in evindeki "Yazarlar Buluşması" bütün katılımcıların hiçbir şey yapmama yönündeki sevinçli iyi niyetleri sayesinde aslında anlamını yitirmişti ve eğer hepimiz birbirimize bu kadar sempatik gelmesek tekrar buluşmak için ortada hiçbir neden olmayacaktı. Öte yandan Lippoldsberg günleri çok hoş geçiyordu. Grimm'in konukseverliği benzersizdi, yalnızca yemekler bile bunun kanıtıydı; bunun dışında konukların rahatı için her şey düşünülmüştü. Grimm, manastır evinin bahçesinde yaptığı kazı sırasında bulduğu kemikleri özenle saklamıştı, manastırın yüzlerce yıl önce yaşamış olan son başrahibesinin Beumelburg sülalesinden olduğu ortaya çıkınca, Werner Beumelburg gözlerini kemiklerden ayıramaz oldu; manastır kilisesindeki romantik tarzdaki fresklere hayrandık; Weser'in gürül gürül akan suyunda yüzüyorduk; suskun ormanları kendimizden geçerek seyrediyorduk; ırmağın kıyısında yer alan, dünyadan kopmuş yerleri ve evlerin omuz omuza verip ipe dizilmiş inci örneği Weser'in kıyısında bir kurdela gibi uzayıp gittiği köyleri bir bir sayıyorduk, öyle ki Mekânsız Halk fikrinin yazarın kanına nasıl ve neden girdiği açıkça anlaşılıyordu. Böylece buluşmayı yıllarca sürdürdük. Bütün şeylerin organik olarak büyümesi konusunda tam bir fanatik olan Hans Grimm yoksunluğu erdeme dönüştürmesini biliyordu, buluşmaya yeni, ahlaki bir anlam kazandırdı. Uzun bir süredir, manastıra ziyaretçilerin gelmediği bir gün bile geçmiyordu, habersiz gelen, yabancı konuklardı

bunlar, hepsi de genç, coşmaya hazır insanlardı; yazarı görmek ve onunla konuşmak için akın akın geliyorlardı oraya, hatta kutsal öğle uykusu saatinde bile asmalarla kaplı kapıya vurulduğu oluyordu. Yıllar geçtikçe yazarla kişisel ilişki kurmak isteyen ziyaretçilerin sayısı arttı, okul sınıfları öğretmenleriyle ya da öğretmenleri olmaksızın toplu halde geliyorlardı, gezilerinin hedefi manastır oluyordu; flamaları ve çıplak bacaklarıyla gençlik birlikleri, kollarında bantları ve kasketleriyle üniversite öğrenci birlikleri, yanı sıra çırak ve kalfa birlikleri de geliyorlardı, kısacası halkın her kesiminden ve her sınıftan gençler manastır avlusunun kapısından akınlar halinde giriyorlardı ve halk gücünü tümüyle ele geçirmeye hazırlanan Wehrmacht'ın en üst düzey komutanlarının büyük bir manevra için tam da Lippoldsberg bölgesini seçmelerinde bir hikmet bulunduğunu tahmin etmek yanlış olmaz sanırım.

Yılın belli günlerinde yalnızca herkesin büyük saygı duyduğu yazar Hans Grimm'in değil, hayır, Alman yazı dünyasının nam salmış birçok otoritesinin büyük bir dinleyici kitlesini ücretsiz olarak kitaplarından bazı bölümler okuyarak eyleyeceklerinin ve ardından da kibri bir yana bırakarak kalabalığın arasına karışacaklarının haberi ateş hızıyla, ne ateşi, elektrik dalgaları gibi hızla yayıldı. "Yazarlar Buluşması" hac özelliği kazanmıştı. Bütün grupları ve zevkleri tatmin edebilmek için düzenli bir program yapma zorunluluğu doğdu yalnızca. Çalışma örgütü,[34] –bayrak çekmek, bayrak üzerine yemin etmek ve marş söylemek gibi– bütün ihtişamıyla çok hareketli geçen günlerin ardından Weser'in kıyısına, kapsamlı ve macera tutkusu uyandıran çadırlar kurmak için oldukça uzakta bulunan kamplarından kalkıp gelerek şenliği yeni bir program maddesiyle zenginleştirmiş olmuyordu; öğle saatlerine doğru manastır kilisesinde Göttingen Üniversitesi Oda Orkestrası'nın bir konser verdiği müzikal bir program yer alıyor, tek tek okumaların arasında Kassel'deki Yüksek Lise'nin son sınıf kız öğrenci-

34 Çalışma örgütü: Arbeitsdienst: 1920'lerde düşük bir ücret karşılığında, gönüllü olarak ya da kanuni olarak sosyalist yardım amacıyla oluşturulan, ancak 1933'ten sonra nasyonal sosyalist politikanın propaganda aracı olarak kullanılmaya başlayan ve olumsuz niteliklere bürünen kuruluşlar. (Ç.N.)

leri heyecanlı heyecanlı, ama olanca sevimlilikleriyle, üzerlerinde uçuşan renkli yazlık giysiler olduğu halde keyif içindeki yazarlarla sohbet ediyorlardı ("Bay Grimm, şu bereli yaşlıca bey kim?" Şu bereli, yaşlıca bey, bendenizdim.) Evet, fotoğrafçılar törensi kalabalığı ölümsüzleştirmek için oraya geliyorlardı da, seyyar satıcıların, sosis ve dondurma kabinleriyle birlikte organizasyona katkıda bulunmalarına izin verilmemesi şaşılacak şeydi doğrusu. Her halükârda "Yazarlar Buluşması", aslında hükümeti ve partiyi temsil niteliğindeki organizasyonlar olan resmi "Yazarlar Toplantıları"nın kesinlikle ulaşamadığı oranda rağbet görmüş ve popülerlik kazanmıştı; böylece Hans Grimm'in, Goebbels'in kendisiyle bir alıp veremediği olduğuna dayanan anlaşılmaz olgunun peşini bırakmaması için bir neden daha çıkmıştı.

Ancak giderek genişleyen salt dikkatli dinleyici kitlesi değildi, yazar kitlesi de giderek büyüyordu. Özellikle de yüksek mevkilerin düzenledikleri buluşmaların, Alman yazı dünyasını halka yakınlaştırmak gibi öylesine aleni popüler bir fırsatın karşılandığı kadar sevinçli bir coşkuyla karşılanmadığı giderek daha belirginleştikçe, artık yalnızca cephe kuşağının temsilcileri değil, edebiyatın yaşı geçkince ünlüleri de orada buluşmaya başlamışlardı. Saygın, adı sanı olan adamlar buluşuyorlardı orada; çok nefis bir dizi uzun hikâye yazmış olan Rudolf G.Binding (başlangıçta onu saygısızca ve haksızca Omama ve Bonvivant'ın bir karışımı olarak nitelendirmiştim); eğer öğrenmişsek yazmayı kendisinden öğrenmiş olmamızın dışında kendisiyle daha yakın herhangi bir ilişkimizin bulunmadığı Thomas Mann'dan ziyade, kendisinden hiçbir şey öğrenmediğimiz halde hepimizin içten duygularla bağlı olduğumuz Johann Wolfgang von Goethe'ye daha yakın duran, Alman şiirinin Nestor'u çok saygıdeğer Rudolf Alexander Schroeder; ve alınan duyumlara göre son dünya savaşına katılmış, biraz olsun cevher sahibi her askerin sırt çantasında Faust ve Zerdüşt'ün yanı sıra balladları ve şövalyelik üzerine şarkıları bulunan, bir sonraki dünya savaşında ise sırt çantaları ayrıca taşındığı için hiçbir sırt çantasında eserleri bulunmayan Börries von Münchhausen.

Ama Hans Grimm bir şey daha yaptı. Buluşmaya İngilizle-

ri davet etti, İngiliz meslektaşları, Britanyalıları, neler diyorum ben, artık kalleş olmayan ve yeniden kalleşleşmemiş olan gururlu İngiltere'nin öz evlatlarını davet etti. Alman meslektaşlarının kendilerine ve dünyaya neler söylediklerini bizzat görmelerine fırsat verilmeliydi; seve seve geldiler, oysa giderken çok şaşkındılar.

Benim katıldığım son buluşmada (yalpalayan sandalımı, Alman edebiyatının yavaş yavaş ıssızlaşan iskelesinden sessizce çözmüş, sinemadan esen rüzgârla pupa yelken ilerliyordum; Lippoldsbergli meslektaşlarım tarafından enikonu ihanet olarak suçlanan ve bu işten ne kadar kazandığımı söyleyince kuruntulu kuruntulu düşünme ifadesine dönüşen, aşağılayıcı yüz ifadeleriyle karşılanan bir durumdu bu), neyse işte son buluşmanın gerçekleştiği gün (bu, son Lippoldsberg buluşması değildi, ondan sonra birkaç kez daha buluşuldu, Goebbels, Hans Grimm'e anlaşılmaz bir biçimde bu şakaları artık bırakmasını bildirmeden önce) her şey her zamanki gibiydi. Sabah, Weser'de yüzerek serinledik; daha sonra doğru dürüst yıkanmadan manastır kilisesinde konser veren Oda Orkestrası'nın sesine kulak verdik; etkileyici bir yemekte meşenin altındaki uzun masanın çevresinde toplandık (yanında dağ gibi karnabaharla birlikte dana eti kızartması, kremalı böğürtlen); Beumelburg'un ataanasının kemikleri ve Kassel'deki Yüksek Lise'nin son sınıf öğrencilerinin kemikleri için bir dakikalık saygı duruşunda bulunduk; kibri bir yana bırakarak bu kez öncelikle Göttingen Üniversitesi'nin öğrencilerinden oluşan halkın arasına karıştık; konuşmaların geniş alanın her köşesinden duyulması için kurulan mikrofon tesisatına hayranlığımızı dile getirdik (ancak mikrofonlar çalışmadı) ve sonra Rudolf G. Binding, manastırın avlusunda 'Legende von St Georgs Stellvertreter [St. Georg'un Vekilinin Efsanesi]' başlıklı uzun hikâyesini okudu, hikâye kesinlikle nefisti.

Ağzımızı burnumuzu düzelterek bir kez daha fotoğrafçılara poz verdik; eve dönüş hazırlıklarına girişmek için tam dağılıyorduk ki, Göttingen Üniversitesi öğrencilerinin kurduğu arkadaşlık yurdunun en büyük öğrencisi geldi ve içimizden üç kişiye, akşam Göttingen'de öğrencilerin karşısında bir konuş-

ma yapmamız ricasında bulundu: Rudolf G. Binding'e, Joachim von der Goltz'a ve bana. Bu teklif karşısında şaşırdığımı söyleyemem, ama gurur duymuştum. Meslektaşlarımın en genci ve son yarıyılını okuyan bir üniversite öğrencisinden yalnızca on yaş büyük biri olarak bendenizin –daha dün Viyana'da sınıf sıralarında oturuyordum– üniversite gençliğiyle alışverişte doğru tınıyı yakalaması çok da doğal görünüyordu bana. Gençliğin sağlıklı ve doğal içgüdüsü tarafından, benim yapıtlarımdan henüz yalnızca ansiklopedik sözlükte söz edilirken, (Büyük Brockhaus, 1938 baskısı, ek cilt) yazarlarımız arasında herhalde en ünlüsü olan ve kitapları halen okunan Rudolf G. Binding'le, romanının yanı sıra, bütün dizeleri kafiyeyle biten ve cümlelerinin yapısıyla insanın yüreğine dokunan başkaca şiirler de yazabilen Joachim von der Goltz'un yanında, bu ikisinin yanında gençliğimize birkaç ulvi ve yol gösterici sözcük söylemek için seçilmiş olmam göğsümü kabartıyordu.

Böylece trenle Göttingen'e gittik. Yolda, arkadaşlık yurdunun en büyüğü –uzak görüşlü, uyanık hareketleri olan genç bir adamdı– bu arkadaşlık yurdunun üniversite gençliğinin seçkin bir tabakasını içerdiğini anlattı, en iyinin de en iyisiydi onlar; yalnızca –malum olduğu üzere– "ırkçı bakış açısı"na bakılarak ve karakter özellikleri de dikkate alınarak seçilmemişlerdi, tersine –ve bunu, benim kadar çevredekilerin dikkatini de, bunun o güne kadar duyulmamış bir durum olduğuna çekmek amacıyla etkili bir biçimde gözlerimin içine bakmak suretiyle altını çizerek söyledi– zekâları, özenli ve bilimsel yöntemlere dayanan bir sınavdan geçirilmişti.

Üniversite öğrencilerinin kurduğu başkaca birliklerin varlığından aşağılayarak söz etti genç adam. Onları adam yerine koymuyor, onlarsa onu geride kalmış, tepkisel ve halk birliğinin ruhuna aykırı buluyordu. Buna karşın arkadaşlık yurdunun özgürce yetiştirilmiş, yürekleri neşeyle dolu öğrencileri geleceğin taşıyıcı direkleriydi, Alman halkının liderler tabakasını temsil etmekle görevliydiler.

Göttingen'de, öğrencilerin saygıdeğer bir lokalin küçük bir konferans salonuna dönüştürülmüş olan arka odasında yerlerini aldıkları an sevindirici bir andı aslında; daha Lippoldsberg

günlerinde bile, saç kesimi bir tarafa bırakılacak olursa fazlaca bir değişim geçirmemiş olan asker tipinin aksine, üniversite öğrencisi tipinin o güne kadar gördüğümden tamamen değişik olduğunu fark etmiştim. Şu anda kapalı yüzlerle, evet, ifadesi aynen böyle, kapalı yüzlerle uzun sıralar halinde önümde oturan bu genç insanların hepsi sarışındı, aynı biçimde giyinmişlerdi ve yürekleri öylesine neşe doluydu ki, içlerinden birinin küçük bir hareketle, ısrarlı bir dikkatin uyandırdığı etkiyi dağıtması göze batıyordu. Bir yüzyıldır iyi niyetli ve sorumluluk sahibi insanlar için bir bilmece olmuş olan üniversite gençliğinin derdini öğrenmek için dayanılmaz bir arzu duyuyordum. Ama Binding'in içtenlikle ve biraz da genele yönelik olarak sorduğu bir soruya öğrencilerden biri, soruyla neredeyse gözle görülür biçimde için için cebelleştikten sonra yine bir soruyla cevap verince biraz korktum: "Sanat nedir?"

Binding olağanüstü maharet gösterdi. Leylek bacaklarını üst üste attı; her sözcüğün tadını çıkararak, buz mavisi ve çok yaşlı bakışlarını, önünde uzanan başların üstünde amaçsızca gezindirerek, Goethe'nin "Dağlara Sinmiş Huzur" şiirini ezberden okudu. "Sanat budur," dedi; bu şiirde bezeme amacıyla kullanılan tek bir gereksiz sözcük bile kullanılmadığına; bu şiirin oluştuğu âna kadar, insanın bütün dorukların üstündeki sükûnet karşısında yüreğinde bir kımıldanma hissettiğine, bu kımıldanmanın şu anda kendisinin hissettiği kımıldanmanın tıpatıp aynısı olduğuna, ancak Goethe bu duyguyu şiiri aracılığıyla dile getirdiğinden bu yana insanın, gerçekliğin yeni bir yaşantısına ulaştığına dikkat çekti. "Sanat," dedi Binding, konuşmaya başladıktan tam on dakika sonra, son olarak, "sanat yeni bir gerçekliğin yaratılmasıdır." Öylesine basit ve doğal bir etkileşimden kaynaklanan bir açıklamaydı ki bu, öğrenciler alkışlamaya başladıklarında ben bu düşüncenin girdabından kendimi ancak kurtarabilmiştim: Bu düşünce –özellikle de savaş sanatı söz konusu olduğunda– ne kadar da doğruydu.

Daha sonra Binding *Erlebtes Leben* [Yaşanmış Yaşam] adlı kitabından bölümler okudu, Kayzer I. Wilhelm'in cenaze töreninin betimlemesiydi bu kitap; o güne kadar yazdığı en iyi kitaptı; dili öylesine elle tutulur ve soylu ve keyifliydi ki, onun

gerçekten ölmüş olduğunun dışında yaşlı kahraman Kayzerimiz hakkında pek fazla bir şey bilmeyen bütün dinleyicileri, bundan sonra Kayzer'in adını her duyuşlarında Binding'in bu anlatısını düşünmek zorunda kalacaklardı. Uyandırılan etki o denli güçlüydü ki, arkadaşlık yurdunun en büyüğü bu kutsal ânı başkaca gösterilerle ihlal etmeyip ertesi gün öğleden önce arkadaşlık yurdunun bahçesinde tekrar buluşmayı önermek suretiyle, gençler arasında oluşan genel duyguyu dile getirdi. Bu karar, öteki ucunda Binding'in, kendisini hayran hayran dinlemekte olan ileri gelenlerin karşısında soylu sözcükler söyleyerek nefis kırmızı şarabı yudumladığı masanın bir ucunda Joachim von der Goltz'la birlikte, Cléry'deki ağaç[35] gibi suskun ve yol yol içkimizi yudumlamamızı sağladı; bu arada, başka bir gün herhangi başka bir genç adamın, soruyla gözle görülür bir savaşım verdikten sonra "Cinayet nedir?" diye soracağından ölümcül bir korku duyuyordum.

Sarhoş olunca yaklaşmakta olan felaketin kokusunu almak gibi pek de ender rastlanmayan bir yetiye sahibimdir; ne zaman büyük bir sevincin dışında herhangi başka bir nedenle kadehe sarılsam başıma gelen bir şeydir bu. Gerçi bizim memlekette bir yazarın ilk kitabını yayınladığında umut veren genç olarak ilgi gördüğünü, ikinci kitabını yayınladığında ise çoktan üstat mertebesine yükseltildiğini çok iyi biliyordum –Alman halkından ziyade Alman yazı dünyasının ne durumda olduğuna ışık tutan bir durumdu bu–, ama aynı zamanda ülke gençliğinin benden beklediği bilgilerin edebi bilgiler olmadığını düşünebiliyordum. Bu nedenle ertesi sabah, eski bir dernek mekânından ziyade karanlık, yıkık dökük duvarlı bir yer olduğu ortaya çıkan arkadaşlık yurdunun bahçesinde, Binding'in, Goltz'un ve benim çevremde, çimlerin üzerinde bir tablo oluştururcasına gruplaşan genç insanlardan biri benden, tıpkı bir gün önce Binding'e sorulduğu gibi, soruyla gözle görülür bir biçimde savaşım verdikten sonra, Baltık Savaşı dönemine ait bir şey anlatmamı istediğinde baştan aşağı silahlanmış durumdaydım.

35 Der Baum von Cléry. Joachim von der Goltz'un savaş yıllarındaki günlüklerinden oluşturduğu 1934 tarihli roman.

Bunu reddetmenin akıllıca olduğunu düşündüm. Bunların eski haydut masalları olduğunu açıkladım, *Die Geächteten* başlıklı kitabımda onlardan yeterince söz ettiğimi söyledim; bu konuya gerçekten ilgi duyanlar, kitabı satın alsınlar, diye öneride bulundum (Rowohlt Yayınevi, 7,50 RM, ciltlenmiş baskı); bu, dinleyiciler açısından, benim açımdan olduğundan daha kârlı bir şey olurdu; kısacası teklifsizce davranmaya başladım, masanın üstüne oturarak bacaklarımı sallandırdım; şimdiki zamanın ve geleceğin geçmişten çok daha ilgi çekici olduğunu belirttim; hemen ardından bir keresinde Lippoldsberg'deyken bir sohbetimiz sırasında Lloyd George'tan söz ettiğimiz İngiliz arkadaşımı anlatmaya koyuldum; o sohbette "Ancak Lloyd George bir zamanlar..." diye bir cümleye henüz başlamıştım ki, arkadaşım sözümü kesmiş ve "Biz İngilizler asla onun bir zamanlar ne yaptığıyla ilgilenmeyiz, biz hep şimdi ne yaptığıyla ilgileniriz!" demişti, diye anlattım; bunun genel bir ilke olduğunu düşünüyordum, övgüye değer ve aynı zamanda da hoş bir ilkeydi ve ben bu bağlamda her türlü bilgiyi aktarmaya hazırdım.

Genç insanlar, yüreklerini dolduran sınırsız bir neşeyi beceriyle bastırarak kapalı yüzlerle bana bakıyorlardı.

Aynı neşe ve enerjiyle, daha dün Yukarı Şilezya'da bir üniversite öğrenci birliğindeki öğrencilerden biri olduğumu söyledim; o günlerde yaşlıca bir beyefendi bize, bizim geleceğimizi öğretmek için geldiğinde, sandalyesinin altına bir paket dinamit koymak için hepimizin nasıl da can attığımızı henüz unutmamıştım; bu yüce toplulukta da böyle bir isteğin uyanmasına karşı değildim, evet, böyle bir şeyin beklentisi içinde olmakta bir sakınca görmüyordum... bu durumda konunun böylesine üstün nitelikli bir kitleyi kurban etmeye değip değmeyeceğine ilişkin belli belirsiz düşüncenin dışında yüz ifadelerinde hiçbir değişiklik olmadı. Sonunda sağlı sollu giriştim, anekdotlardan oluşan bir yaylım ateşi açtım, dolaylı sorulardan oluşan hendekler ve mayın koridorları kazdım, kinayelerden oluşan müfreze savaşıyla yanlardan destek sağladım ve soğukkanlı iddialarla makineli tüfek ateşinin tarakasını dinlettim; şakanın füzelerinden, zekânın topçu ateşinden ve vurgulanan içtenliğin ağırlaştırdığı yüklerden oluşan bütün bir cephaneliği harcadım;

onlar durumlarını korudular, orada öylece oturuyor, bana ciddi ciddi ve düşünceli bakışlarla bakıyorlardı, yanımda da Binding oturuyordu; leylek bacaklarını üst üste atmıştı ve bakışlarım onunkilerle karşılaştığında, buz mavisi ve çok yaşlı bakışlarını önünde uzanan başların üstünde amaçsızca gezindiriyordu; öte tarafta Joachim von der Goltz oturuyordu –suskun, ve yol yol– bu nadir olayı hemen uygun bir sonet kalıbına dökmek için yeterli içsel donanımı edinmişti bile; sonunda öfke içinde şöyle bağırdım: "Bütün hukukçular sağ ellerini kaldırsınlar bakayım!" ve gördüm ki bunu anlıyorlar, buna alışıklar, bunu sık sık yapmışlar, kaldırılan elleri saydım ve onların geleceğin taşıyıcı direkleri olduklarını söyledim, Alman halkının lider tabakasını temsil etmekle görevliydiler onlar; hukuk öğrenimi, devletin temelinde söz konusu olmayan hukuku teminat altına alırdı; yeniden, tümüyle yeniden, temelinden inşa etmeye hazırlandıkları devlet hakkında ne düşünüyorlardı; ve bunu nasıl düşünüyor olurlarsa olsunlar bu konu üzerinde bir kez daha düşünmeleri gerekirdi, öyle değil miydi, insan böylesine olağanüstü bir göreve kıvançla soyunmuşsa, bunu yapmak zorundaydı; ve o anda önümdeki genç adamlardan birinin kapalı yüzünde çok zorlu bir çalışmanın başladığını gördüm, büyük iç mücadelelerden sonra yavaş yavaş yüz ifadesinin nasıl değiştiğini, gözlerinin nasıl parlamaya başladığını, yanaklarının nasıl kızardığını gördüm; ve kuvvetli bir boğaz temizleme harekâtından sonra arı bir Saksonya şivesiyle ağzından şu cümlenin çıktığını duydum: "Carl Schmitt'i, onu reddediyoruz!"

Bu, beni şaşırttı. Ben Carl Schmitt'i asla reddetmiyordum. Gerçi Prusya Danışma Meclisi'nde yer almış, ama bir günden bir güne de devlete herhangi bir konuda danışmanlık yapmamış, yanlışlıkla da Nasyonal Sosyalizm'in kuramcılarından biri olmuştu; ama benim gözümde gelmiş geçmiş yegâne önemli devlet hukuku öğreticisiydi; ancak yine de saldırı açısından önü açık bir yol açmış olmaktan, bir kaleye saldırmış olmaktan, kalenin bir burcunu ele geçirmiş olmaktan duyduğum memnuniyetle: "Peki neden?" diye sordum, hırsla.

Ve o anda bir ikinci genç adamın yüz ifadesinde bir çalışma başladığını gördüm; yüz hatları gevşemeye, gözleri ışılda-

maya başlamıştı bile, coşku dolu bir içtenlik taşıyan bakışlar bana yöneldi ve genç adam birdenbire: "Çünkü biz devlet filan istemiyoruz!" diye bağırdı.

Yaşasın! İçim içime sığmıyordu! Sonunda olmuştu işe! Gençlik ruhu, dünyanın sırtını yere getirmek, gökyüzüne yükselmek, devrim, anarşi! Ağzımdan çıkan soru fanfar gibi yankılandı: "Peki ne istiyorsunuz?" Bu noktada arkadaşlık yurdunun en büyüğü, hani şu uzak görüşlü, uyanık hareketleri olan genç adam, başını hafifçe öne eğerek, dudaklarında sıcak bir gülümsemeyle: "Halkın birlik ve beraberliğini istiyoruz tabii ki!" dedi.

Bu noktada henüz pes etmediğim için kimse bana kızmayacaktır. Kavgadan öyle kolay kolay vazgeçmeyecektim. Burada ulusun değerli serveti söz konusuydu, burada geleceğimizin saf ve yüce kaynağı söz konusuydu, burada halkımızın gerçek ruhu söz konusuydu; ve sonraki sorumun tarife sığmaz şaşkınlığımdan ziyade mantık yasalarına uygun olduğundan kuşku duymaya da kimse cesaret etmeyecektir: "Peki çocuklar, ama siz ne diye öğrenim görüyorsunuz ki?"

Ve işe bak, bir üçüncüden cevap geldi; gerçekten de bir üçüncüydü o, çünkü arkadaşlık yurdunun en büyüğünü çok haklı nedenlerle saymıyordum; neyse, bir üçüncüsü son derece şirin bir ifadeyle: "Hocalarımızın hepsi henüz Yahudi fanatizminin etkisi altındalar ve biz de bunun nasıl yapılmaması gerektiğini öğreniyoruz burada."

Üniversite gençliğiyle bu buluşmam, bir tür anma toplantısına dönüşmedi. Binding ve Goltz'la birlikte trene bindiğimizde sıkıntımı olanca açıklığıyla dile getirdim. Korkarım saatler boyunca Alman gençliği hakkında hiç durmadan ve akıcı bir biçimde konuştum; hiç kimsenin okumak istemeyeceği bir başmakale gibiydi konuşmam; bu arada Binding buz mavisi ve yaşlı bakışlarını fileli bagaj rafının üstünde amaçsızca gezindiriyordu, ta ki Goltz, tıpkı Cléry'deki ağacın fırtınada sallanışı gibi sallanıncaya ve: "Dostum, çocuklar seninle bayağı dalga geçtiler," deyinceye kadar.

Ama Rudolf G. Binding: "Her gençlik, kendi döneminin onları görmek istediği gibi biçimlenir, bu da her ikisi açısından

en iyi şeydir," dedi. Sonra gözlerini yorgun yorgun yumdu, ama hemen ardından şu sözleri söylemek için tekrar açtı: "Gençlik anavatan için ölmeye hazırken, neden ondan anavatan için yaşamasını istiyorsunuz ki?"

"Bu önemli anın da gelmekte olduğunu," dedi Zehrer, "fark etmiştim!"

26. Hangi Napolas'ta,[36] *Adolf-Hitler-Nasyonal Sosyalist-Führer Okulu'nda ya da Askeri Akademisi'nde hocalık yaptınız? Yer ve zaman belirtin*

Söz konusu değil.

27. Çocuklarınız yukarıda adı geçen okullarda okudular mı?

Söz konusu değil.

Hangi okullarda, nerede ve zaman?

Söz konusu değil.

28. Şimdiye kadar danışman hocalık (eskiden gençlik yöneticiliği) yaptığınız bütün okulları (yer ve zaman belirterek) sıralayınız

Söz konusu değil.

36 Napolas: (Nationalpolitische Erziehungsanstalten) Nasyonal sosyalizm politikası doğrultusunda eğitim veren kurumlar.

C. Professional or Trade Examinations
C. Meslek ya da Esnaflık Sınavları

Name of Examinations Sınavın Adı	Place Taken Yeri	Result Sonucu	Date Tarihi
Bkz. Ekler			

C.'ye İlişkin Olarak: Bu Soruşturma'nın içine gömüldükçe, hiç istemeyerek de olsa nahoş itiraflar yapmak zorunda kalıyorum. İlk bakışta enikonu masum gibi gözüken 25. soruya verdiğim cevapta kendimi çıkar sağlamış olmak gibi ağır bir suçla suçlamak zorunda kaldığım yetmiyormuş gibi, numaralandırılmış bir soru mertebesine bile yükseltilmeye değer görülmemiş olan bu bölümde de zaman zaman bir çifte yaşam sürmüş olduğumu itiraf etmek zorunluluğuyla karşı karşıyayım. Neyse ki, Tanrı'ya şükürler olsun bu garip duruma neden düştüğüm konusunda iki önemli özrüm var: Birincisi; bir değil iki değil, tersine, gerektiğinde yüz yaşamı birden aynı anda sürdürmek ihtiyacıyla karşı karşıya olduğum bir döneme rastlıyordu; yani basit bir çifte yaşamla kendimi sınırlamış olmam büyük bir alçakgönüllülük olarak algılanmalıdır; ikincisi ise ölçüp biçmeden hareket eden bir toplumun, erkeklerden oluşan bir toplumun içine düşmüştüm, bu erkekleri ta bugüne kadar arkadaşlarım olarak tanımlama eğilimi içindeydim, oysa şimdi, böylesi her şeyi deşip duran sorularla karşı karşıya kalınca, o erkekle-

rin hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde katıksız düşmanlarım olduklarını dehşet ve hayret içinde öğrenmiş bulunmaktayım.

Gardiyanların dışında, suçluların hapishaneyi daha iyileşmiş bir durumda terk ettikleri görüşü oldukça yaygındır; özellikle de suçluların kendileri bu görüşten yanadırlar ve tabii ki, kader insaflı davranmayıp da, insanlığın yüz karasıyla yalnızca duruşmanın kısıtlı saatleri içinde uğraşmak zorunda kalmalarına izin vermeseydi dünyaları başlarına yıkılacak olan yargıçlar da öyle. Gerçekten de engin deneyimlerime göre, suçluların bütün iyi niyetleriyle toplumsal yaşama geri döndükleri oldukça kesindir ve hem bu durumu, hem de genelde ne özellikle ruhen çökmüş ne de çektikleri işkenceler sonucunda bitkin düşmüş olarak değil, tersine belirli aşırılıkta bir güçle yeniden yaşama adım atmaları gibi dikkat çekici bir olguyu modern ceza infaz sistemine borçluyuz.

Bu noktada kötü zamanlardan yakınmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Modern uygarlık kendine öyle düzenler kurdu, resmi güvencelere ilişkin öylesine titiz sanat yapıtları ortaya çıkardı ki, usule uygun bir ölçünün üzerinde bir güce dayanan bir arzuyla iyi şeyler yapmak için ortaya çıkan herkes zorunlu olarak, karmaşık bir ağın iplerini koparmak durumunda kaldı. Eski bir suçlu çok ender olarak aynı suçu tekrar işler, bunu daha ziyade salt aşırı yüreklilik, deyim yerindeyse ölçüsüz bir erdem nedeniyle yapar – hâlâ neleri yapabiliyor olduğunu denemesi gereklidir sonuçta.

Bu açıdan benim durumum aynı durumda olan başkalarından daha zordu. 1928'de tekrar dünyaya geri gönderilmiş olduğumu gördüğümde henüz çok genç ve yıpratılmamıştım; sonra bu dünya, en azından benim anavatanımın dünyası, tam da o yıl içinde şaşırtıcı bir biçimde öyle başkalaşmıştı ki, benim terk ettiğim dünyayla hiçbir ilgisi yoktu, öte yandan orada bütün iyi niyetimle hayal edebileceğimden de tümüyle farklıydı. Tahliye olduğum gün, deyim yerindeyse tek adımda Ortaçağdan çıkıp doğrudan doğruya Amerikan yüzyılının içine girmiş oldum.

Tabii ki bu adımın benim için özellikle sancılı olduğunu ileri süremem. Karşılaştırmaya devam edecek olursam: Orta-

çağdan gelen bir insan hiç kuşku yok ki, Amerika'nın görüntü dünyasına –bu dünyada eksik olduğu açıkça görülen ruhsal kesinliklere sahipse– kısa süren bir şaşkınlığın ardından soğukkanlılıkla girecektir; şiddetli bir şaşkınlığı dile getiren bir çığlık atmakla yetinmenin yerine, olayları kendi gerçek ölçülerine indirmek gibi bir ihtiyaç duyacaktır, yani kendisinin emin olduğu ölçülere.

Ben aslında, kendi ölçümden son derece emin olduğumu sanıyordum. Berlin'e henüz ayak basmıştım ki, benim ve arkadaşlarımdan birçoğu için kader anıtı olma özelliğini taşıyan Königs-Allee'deki o ağacı görmek istedim ve iyi niyetlerden oluşan demirbaş dökümüyle tazelenmiş olarak 1 numaralı otobüsün üst katındaki sıraya oturdum, Kurfürstendamm'dan yukarı çıktım. Kurfürstendamm, ancak sabahın ilk ışıklarında kendisini inşa edenlerin gerçek yüzlerini gösteren bir caddedir. Alacakaranlığın loşluğu, örttüğünden çok daha fazlasını açığa çıkarır. O saatlerde evler dar uçurumun iki yanına sıralanan sıradağlar gibi görünürler; damları, pervazları ve cumbalarıyla, kubbeleriyle, ince ve yuvarlak kulelerin tepeleriyle caka satarlar; yan yana dizilmiş şatolara benzerler; balkonlarda ve koridarlarda, onların hizasında korkuyla kırpışan gözün yalnızca manken olarak algıladığı, kumtaşından devasa alegorik figürler belirir; bu arada karyatitler, adaleli yarı tanrı kahramanlar, herküller ve büyük göğüslü titan kadınları koca koca katları omuzlarında taşırlar; bir zamanlar asla yok olmayacakmış gibi gözüken, tomurcuklanmakta olan bir zenginliğin belgesel biçimleridir bunlar. Ancak bu caddeye en son baktığımda, 1922 yılında bütün bu ihtişam bir yas giysisine bürünmüş gibiydi; kumtaşının üzerinde keder ve isin tülü örtülmüş, alçı kabartmalar dökülmüştü; ve sabahın alacası yoksulluğundan bir zamanlarki ihtişamının göstergelerinden utandığı kadar, başka hiçbir yerde utanmayan bir dönemin un ufak olmuş gücünü olduğu gibi gözler önüne seriyordu. Şimdi bu da geçip gitmişti. Bakışlar daha aşağıda, kumtaşına tümüyle yabancı beton dış cepheler, ışıklar saçan geniş vitrinler, zehir yeşili, buz mavisi ve şeker kırmızısı neon lambalar tarafından kendini gözler önüne seren yeni bir zenginliğin sergisi tarafından

kurnazca teslim alınıyordu; o zenginlik kendi değerini tanıtabilmek için tuhaf biçimler arıyordu; bütün bunların arasında yalnızca Kaiser-Wilhelm Kilisesi'ndeki tehditkâr işaret parmağından başka geçmişi hatırlatan bir şey yoktu. Bu cadde; dükkânlarıyla, insanlarıyla, iş-güç sahibi kalabalığıyla ve arabaların durup dinlenmek bilmeyen akışıyla yine zenginliğin haberciliğini yapıyordu; arabalar stepte çıkan bir yangından kaçarken bir filin çevresinden dönen yabani hayvanlar gibi, kilisenin köşesinden birbiri ardına dönüyor, bu arada ışıklı reklamların yansısı, yağmurdan ıslanmış asfaltın üzerinde ateş gibi parlıyordu.

Ben memur çocuğuydum; eve giren üç kuruş parayla sınıfsal konuma uygun yaşama zorunluluğu arasındaki uyuşmazlığın yarattığı sürekli sıkıntıyı çok iyi hatırlıyorum. Ahlaki açıdan alışılmışın dışında sağlam bir adam olan, giderek daha da güçlenen "koşullarının üstünde yaşamak" zorunluluğundan nefret ettiği kadar hiçbir şeyden nefret etmeyen babamın bazı aksi konuşmalarını ise daha iyi hatırlıyorum; bu zorunluluk insanı kaçınılmaz olarak kendi kendini kandırmaya, bunun da ötesinde başkalarını da rahatlıkla aldatmaya götürüyordu. Böylece zamanından önce, babamın acı acı "burjuva görüntüsü" olarak adlandırdığı şeyi hor görmesini öğrendim; daha sonraları ise, yalnızca dış görünüşüyle etkili olmasını bildiğini anlayınca "burjuva"nın kendisini de hor görmeye başladım.

Böylece, orada kilisenin çevresinde dönüp duran arabaların görüntüsünün beni özellikle sarsmadığını söyleyebilirim. Daha ziyade, orada böyle rahat rahat hareket eden servetin miktarının ne kadar olduğunu, bu servetin aslında kime ait olduğunu hesaplamakla uğraşıyordum; hem katma değer vergisini hem de henüz ödenmemiş olan taksitleri, geri kalan savaş tazminatlarıyla ilgili payı ve Amerikan kredilerinin faizlerini çıkardıktan sonra, gözlerime inanamayacak duruma geldim ve kiliseyi kendine özgü bir gerçeklik olarak deftere kaydettim. Hesaplarıma göre ahlaki olarak var olmaması gereken arabalardan bir tanesine sahip olma isteğini duymadım değil; ancak ekonomide Amerikan mucizesine duyduğum saygı henüz yerlerde sürünüyordu; bir insan için, bu görüntü dünyasını kö-

künden değiştirmenin onun içine keyifle yerleşmekten daha onurlu bir davranış olacağı düşüncesi içimi kemiriyordu. Cebimdeki onbeş pfennigle aldığım otobüs biletiyle, büyük bir olasılıkla bir kuruluşa, yani Sosyal Sigortalar Kuruluşu'na yardım sağladığımı düşününce, bunun hiç de kolay bir görev olmadığını anladım; üstelik bu kuruluşun parasal temeli, o sırada aldırmaz bir güvenle –kırmızı deri döşemeli, siyah cilalı ve kromajlı spor kabriolesinden inmekte olan yaşlıca beyefendinin parasal durumundan daha sağlam değildi.

Ama yine de düşüncemden, ölçümden emin olduğum kadar emin değildim. Benim, Tam da – o – zaman'larla karşılaşmam gibi; anlamlı rastlantıların, zincirin devamında çok belirleyici olaylarla sonuçlanmak üzere birbirini izlediği zamanlarla karşılaşan insan sayısının çok olup olmadığını bilmiyorum. İşte o siyah cilalı ve kromajlı arabayla tam karşılaştığım an, o talihli günümü öylesine biçimlendirdi ki, Albay Ehrhardt'ın bürosuna yaptığım ziyaret sırasında ve arkadaşım Hartmurt Plaas'la birlikte olduğum zaman içinde (bu noktada bu Soruşturma'nın 24. sorusunun cevabının hatırlanmasını rica ediyorum), aslında tümüyle belirsiz bir davranış içinde, ama yine de kaderin hükmüne duyduğum oldukça fazla bir güvenle bundan sonraki yaşantımın bir biçimde, Gedächtniskirche'nin yanından geçerken aklımdan geçenler tarafından belirlenecek olduğu düşüncesini bir türlü kafamdan çıkaramadım. Plaas'tan, on yıl içinde benim de kromajlı bir arabaya sahip olacağım gibisinden belli ölçülerde nedensiz bir söz vererek (ve o zaman bu değerli parçanın parasını namusumla ödeyeceğime duyduğum gizli, ama sarsılmaz bir güvenle) tam ayrılmıştım ki, merdivenlerde genç bir adamla karşılaştım; bundan sonraki yaşantımı belirleyecek olan ve bugüne kadar arkadaşım olduklarını sandığım, şimdiyse savcıdan düşmanlarım olduklarını saklamadığım bir dizi adamın ilkiydi o. Benim yaşlarımda genç bir adamdı; görünüşünden, onun da sebatkâr Albay'ın sayıları giderek azalan yandaşlarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılıyordu; geniş kenarlı bir şapkası, bağa gözlükleri ve oldukça entelektüel bir yüzü vardı; her şeyi bir çekmeceye koymaya meraklı duygularım, birarada bulunan bu üç özelliği, Almanya'nın geleceğini eline al-

mak için on yıldır durmaksızın uğraştığı herkesçe bilinen bir adamın mekânından ziyade, Romanische Café'ye[1] yakıştırıyordu. Böylece genç adamın ardından ilgiyle baktım, Plaas'ın onu selamlamasına ve ona Bogumil diye hitap etmesine tanık oldum; tıpatıp ona uyan bir addı bu. Genç adamla Plaas, daha merdivenin başında konuşmaya başladılar; konuşmanın konusu Albay Ehrhardt'ın daha çok denizcilikle ilgili nedenler yüzünden imzalamayı reddettiği, 'Christentum und Staat' [Hıristiyanlık ve Devlet] başlıklı makaleydi. Bogumil'in Hıristiyanlık'la ilgili görüşlerinin ne olduğu çok açıktı. Hıristiyanlığa karşıydı. Bu noktada herhangi bir kuşkuya yer yoktu. Berserker'in[2] öfkesine benzer bir öfke içinde özdeyişler söylüyor, bu özdeyişler teklifsiz konuşma biçimiyle karşıtlık oluşturuyordu. Örneğin, "Dürüstlük, Tanrı'ya inanmamayı gerektirir," ya da "ahlak, dış görüntünün alanına girer," ya da "günümüzde Hıristiyan olmak yakışık almaz," ya da "kilise devletin bir türüdür, hem de en yalancısı," gibisinden tek tük cümleleri anlayabiliyordum; bir yerlerden tanıdığım cümlelerdi bunlar, ama nereden tanıdığımı çıkaramıyordum, çünkü genç adam araya sürekli "yaşlı Nitşke'nin dediği gibi" türünden özdeyişler sıkıştırıyordu; ancak "güç istenci" anahtar sözcüğü ağzından çıkınca, ünlü Polonyalı düşünür Friedrich Nietzsche'den söz edildiğini anlayabildim; bundan çok, ama çok yıllar önce ve zamanından çok, ama çok önce onun *Zerdüşt* adlı yapıtını okumuştum; kitabın yegâne sonucu olarak, askeri okuldaki arkadaşlarımın dehşet içindeki bakışları altında, bir süre kendimi Dithyrambos-lar'la[3] ifade etmeye çalıştığımı hissetmiştim.

Ben merdivenlerden aşağı inerken Hartmurt Plaas, benim kim olduğumu ona söylemiş olmalıydı; daha binanın kapısına ulaşmamıştım ki, entelektüel masal kahramanı bana yetişti ve

1 Romanische Café: Berlin'de Keiser-Wilhelm Gedächtniskirche'nin karşısında bulunan, 20'li yıllarda sanatçıların, gazetecilerin, sinema ve tiyatro dünyasındaki kişilerin buluşma noktası olarak bilinen ve Nazilerin iktidara gelmesiyle bu önemini kaybeden mekân. İçinde bulunduğu bina 2. Dünya Savaşı'nda yıkılmıştır. (Ed.N.)

2 Berserker: Kuzey Avrupa efsanelerinde geçen, çok güçlü ve gözü kara savaşçı. (Ç.N.)

3 Dithyrambos: Eskiçağda Dionysos şerefine düzenlenen ayinlerde söylenen dini şarkı. (Ç.N.)

benim için yapabileceği bir şey olup olmadığını sordu. Aklımın bir köşesinde Friedrich Nietzsche'yi tutarak, bu oldukça büyük ve oldukça yabancı şehirde geceyi nerde geçirebileceğimi bilmediğim aklıma gelince kendi kendime duyduğum sıcak acıma dalgasını bastırmak durumunda kaldım; ve Bogumil tarafından gelecek metafizik avuntulara ihtiyaç duyacağıma inanmadığım için gerçekten de çok istediğim bir şey rica ettim ondan: Almanya'nın borçlarının derecesi konusunda bana kesin rakamlar söylemesini istedim (özellikle de otomobil endüstrisi açısından). Hiç tereddüt etmeden şu cevabı verdi Bogumil: "Salinger!", ona şaşkınlıkla baktığımı görünce de şöyle devam etti: "Hans Dieter Salinger, sanayi ve ticaret gazetesi, benim ekonomi uzmanım, o bunu kesin olarak biliyordur – hemen ona gidelim."

Gerçekten de hemen gittik oraya. 2 numaralı otobüsün üst katındaki sırada otururken 1 numaralı düşmanım adını söyledi. Adı Friedrich Hielscher'di (Büyük Friedrich, Friedrich Nietzsche, Friedrich Hielscher – akıllı soyağacı budur, böyle dedi), ve hukuk doktorası vardı (ama bunu kullanmıyor, tersine "temiz kalabilme gerekçesiyle çalışmıyordu"), hemen bir sürü tuhaf haberle beni canlandırmaya başladı. İnsanları, onlara ait renk auralarına göre sınıflarım, dedi, örneğin ben sarıydım; ben de, onu oldukça mavi gördüğümü söyledim; sözümü kıkırdayarak kesti ve kendisine neden Bogumil dendiğini sorduğumdaysa insanları, onlara ait hayvan auralarına göre de sınıflandırdığını söyledi; tabii ki hayvanları da, onlara ait insan auralarına göre sınıflandırıyordu; bir keresinde bir arkadaşıyla gezintiye çıktıklarında bir 'dackel'le[4] karşılaşmışlar; köpeği görür görmez, bu dackel'in sanki adı Bogumil'miş gibi bir görüntüsü var, demiş; bunu dediği anda yanındaki arkadaşı da şunları söylemiş: Bu köpek sana benziyor! Böylece adı Bogumil kalmış.

Tabii ki, henüz yüz saat öncesinde sakin sakin ve iyi niyetlerle dopdolu olarak hücremde oturan bendeniz, Bogumil'in tarzını olağanüstü aptalca buldum, ifade biçimini ise biranın etkisiyle oluşan bir taşkınlık olarak algıladım. Ve böylece hak-

4 dackel: Alçak boylu av köpeği. (Ç.N.)

kında bazı küçük ve kısır değerlendirmeler yapmaya başladığında, hırsla ve keskin bir diyalektikle olası dünya görüşümü bir sürü parçacığa ayırmaya, aslında o güne kadar bambaşka bir görüşte olduğumu, yani aslında onunla aynı görüşü paylaştığımı en küçük ayrıntısına kadar bana kanıtlamaya başlamasına göz yumarak sabrettim; bu arada kendisinin, o dönemde her köşebaşında rastlanan türden bir reformcu ve peygamber olmadığını, tersine kendisinde yeni bir düşünme yönteminin söz konusu olduğunu, bunu da (tıpkı iktiyar Nitşke'nin dediği gibi) "kahramanca gerçekçilik" olarak adlandırdığını büyük bir ustalıkla anlattı; kısacası, bu bakış açısının odak noktası "başına buyrukluk"ta belirginleşiyordu; bütün bunları da, "entelektüel olmayan bir çocuk sayılmaz" diye tanımladığı Goethe'den bir sürü alıntı yaparak kanıtlıyordu.

2 numaralı otobüsün üst katında, hiç tereddüt etmeden Platon'u korkak olarak adlandıran bu tuhaf adamı; kullanılmaktan eprimiş incecik kahverengi elbiseli, eski ve şişkin evrak çantalı bu Bogumil'i; kendine "ekonomi uzmanı" tutan ve kendisi için bir şapka satın alacak kadar çok para kazanmaktan "temizlik nedeniyle" vazgeçen bu Üçüncü Friedrich'i merakla gözlemliyordum; ve –seçerek de olsa– kendisinin de saygı duyduğu düşün kahramanlarından söz ederken kullandığı samimi ifade biçiminin saygıda kusurdan ziyade, bir adamı yorum yaparken kutsal duygularını küstahça konuşma tarzının ardına gizlemeye zorlayan aşırı derecede hayranlık dolu bir çekingenlikten kaynaklandığını anladığımı sandım; tabii ki ancak kendi kendisiyle alay etmenin getirdiği güçlü destekle katlanabilir bir durumdu bu; öyle ki Bogumil: "Beden, politik bir oluşumdur – bir aristokrasi! der iktiyar Nitşke," cümlesini söyleyip aynı anda geniş kenarlı şapkasını çıkarıp yumurta gibi sivri ve kabak tıraşlı başını açığa çıkardığında rahat bir soluk aldım.

Bogumil'in ekonomi uzmanı Dr. Salinger'in Halensee'deki evine vardığımızda –evdekiler tarafından içtenlikle ve saygıyla karşılanan– Bogumil hemen, değerli kitaplarla dolu olduğunu tahmin ettiğim için şişkinliği o âna dek bende saygı uyandırmış olan evrak çantasını boşaltmaya koyuldu. Çantadan vişne ağacından yapılmış, porselen başlığında hayret ki bir dackel değil

bir geyiğin resmedilmiş olduğu uzun bir pipo, çok büyük bir çakmak, tütünle dolu devasa bir torba ve tellerden, kerpetenlerden ve kancalardan oluşan birtakım aletler çıkardı; hepsini özenle masaya koydu; sonra bir gece başlığı çıkardı, şapkayı sivri ve pırıl pırıl parlayan kafasına geçirdi; masanın üzerindeki çanaktan, domatesli ekmeklerden birini aldı ve hiç zaman kaybetmeden konuşmaya başladı: "Eski Arokanlar[5] bile yemek yemeğe bir tür kült eylem gözüyle bakmışlardır!" Bu cümle hemen tartışma konusu oldu. Tam da Arokanlar, dedi bir beyefendi, kendini münzeviliğe adamış bir Kızılderili kabilesiydi.

Her şeyi hemen ciddiye almaktan (ve böylece de hiçbir şeyi ciddiye almıyormuş gibi görünmekten) kaynaklanan hoş davranış biçimine –ki bu, gerçek bir Berlinli davranış biçimidir– henüz alışık değildim, bu çevrenin girdisini çıktısını anlamak için zamanım da vardı. Beni uzun zamandır özlemi çekilen, sevgili bir dost gibi karşılamış olan, şimdi de divanda bağdaş kurmuş oturan ve böylece içindeki oryantalizmi daha da belirginleştiren ev sahibine, çay sofrasının çevresinde oturup çeşit çeşit sebzelerle hazırlanmış ekmekleri, eski Arokanlar'ın kült gelenekleri konusundaki tartışmada itiraz ettikleri kadar az itiraz ederek mideye indiren beyefendilerin kimler olduklarını sordum.

Bunlar dönemin, Berlin'in düşünsel jeunesse dorée'siydiler.[6] Hepsi hemen hemen yaşıtım olan bu genç insanlar burjuva yaşantısının kendileri için olanaklı olduğu kadarını elde etmişlerdi. Hepsi önemli saydıkları pozisyonlarda bulunuyorlardı; şef pozisyonunda bulunmasalar da, nesnel olarak şeflerinin pozisyonları için zaten arzulanmaya değer yerlerde oturuyor olmaktan başka herhangi bir katkıları olmayan (ve tabii ki her şeyi yanlış yapan) insanlardan önemli ölçüde daha uygun olduklarını düşünüyorlardı. Kötümser çizgilerinin dışında gençliğin tazeliğini yansıtan bir yüzü olan bu genç adamın adı Hans Zehrer'di, *Vossische Zeitung*'un dördüncü sayfasındaki dış politika köşe yazarıydı, makalelerinde şef redaktörünün başmakalesiyle

5 Arokanlar: Özellikle Şili'de yaşayan yerliler. (Ç.N.)
6 jeunesse dorée: Altın gençlik. (Ç.N.)

keskin bir çatışmaya giriyordu. Tartışma boyunca arasıra piposunu çekiştirip durarak, yalnızca karmakarışık saptamalarda bulunmaktan öteye gidemeyen, ama belirttiği rakamların sonuçta kesinlikle elle tutulabilir yegâne veriler olduğu ortaya çıkan beriki adamın adı Dr. Erwin Topf'tu; tüm dünyada yaygınlaşmış *Berliner Tageblatt*'ta [Berlin Günlüğü] tarımsal konularda uzman olarak çalışıyordu –*Berliner Tageblatt* çeşitli konularda merakımı gidermek için seve seve okuduğum bir gazeteydi, ama tarımsal konularda değil–; bakımlı bir dış görünüşü olan ve inişli çıkışlı bir sesle konuşan beyefendi, doçent Albrecht Haushofer'di, *Geopolitik* dergisinin yayıncısının oğluydu; jeopolitik, büyük ve verimli mekânlarda geçerli siyasi bir inceleme biçimiydi ve binlerce yıldır kullanımdaydı, ama Almanya'da gerçek olanakların eksikliğinden dolayı katı bir bilimsellik içinde ele alınıyordu. Bogumil'le eski Arokanlar konusunda tartışan adamın adı Ernst Samhaber'di, Santiago de Chile Üniversitesi'nde Asurbilim profesörüydü, onun bu çevredeki varlığı, Şilililerin bu ilginç uzmanlık alanına Almanlar kadar yakın olmadığı gibi acı verici bir kanı uyanmasına yol açmıştı. Ve şuradaki de Franz Josef Furtwängler'di, genç ve çalışkan bir sendikacıydı, sendika lideri Leipart'ın sağ koluydu; bu arada Salinger ise, adları rüzgârda dağılan dönemin sayısız bakanlarından herhangi birinin sol koluydu. Bütün bu beylerin ve benzer durumda olan ötekilerin –Bogumil hariç– ortak bir yanı vardı: Geleceği karanlık görüyorlardı.

Resmi jargonun kabuğu altındaki değişimlerle ilgili daha derin bir kavrayış eksikliği nedeniyle genelgeçer ayrımlara dair kendisine söylenenlere inanan bir çağdaşın safdilliğinden henüz kurtulamamış biri olarak bendeniz, biraz aklı karışık, ama yine de insanı canlandıran köktenciliği bağlamında aşırı "sağcı" olduğuna tartışmasız inandığım benim Bogumil'imin burada, bu dar çevrede entelektüel olarak kendini biraz yalnızlaştırmış olduğunu, katılımcılarının pozisyonları açısından açıkça "sol"da, en azından ortanın solunda (bu aptalca, ama yaygın ayrımları kabul ediyorsak tabii ki) yer alan bir grup adama yaklaştığını tahmin etmiştim. Oysa durum tam tersineydi.

Bunda inkâr edecek bir yan yok, bugün açıkça görebiliyo-

rum: 'Tam-o-zaman' yasaları beni en iyi niyetlerle dopdolu olarak tam bir komplocu yatağına düşürmüştü. Geriye dönüp baktığımda, bunun çok modern bir komplocu yatağı olduğunu görüyorum. Çay sofrasındaki direniş – bu direniş burada keşfedilmişti. İktidarın temellerini estetik konuşmalarla sarsmak gibi dâhiyane bir denemeye ilk kez olarak burada girişiliyordu.

Tabii ki, her cuma akşamı Salinger-Mirabeau'nun evinde coşkun sohbetler yapmak için biraraya gelen bütün öteki beyler gibi benim de bundan haberim yoktu. Kuşkusuz bizler bir şey istiyor değildik, içimizdeki Bir Şey istiyordu (tıpkı iktiyar Nitşke'nin dediği gibi). Düşüncelerimiz açıkça akşamdan sabaha değişiyordu. Herhangi bir yükümlülük altında değildik, harika bir şeydi bu, ta ki iktidar dişlerini gıcırdatarak vurmak üzere elini kaldırıncaya kadar.

Ancak bu olay tam birbuçuk yıl sonra gerçekleşti, Eylül 1929'da. O tarihte bütün çirkin gerçek su yüzüne çıktı. Moabit'teki hapishane hücreleri "Salinger'in Salonu"nun konuklarıyla nasıl tıka basa dolduysa, gazetelerin bütün sütunlarının da "Salinger'in Salonu"yla tıka basa dolduğu gün geldi. Çay soframız, 'devrimin şer odağı' soyluluk unvanını almıştı. Bizler devletin sütunlarını sarsmıştık. Bizler caniyane ellerimizi uygarlığın temellerine sokmuştuk. Ve bizler, bunu öğrendiğimizde müthiş şaşırdık.

Benim katkım olmasaydı, sonuçları oldukça ağır bu duruma kesinlikle gelinmeyeceğini itiraf etmeye hazırım. Ama affınıza sığınarak, eski Arokanlar'ın kült alışkanlıkları konusunda öylesine zararsız başlayan bir tartışmanın, en uyanık vicdanda bile aşağıdaki suçların tohumlarını rahat rahat canlandıramayacağı hususuna işaret etmek isterim.

Eski Arokanlar hakkındaki hararetli konuşmalar henüz bitmişti ki, son derece masum bir biçimde, eskiden beri beni (örneğin bu Soruşturma'nın yanıtlanması gibi) en karmaşık tehlikeli işlere bulaştıran o inadımın etkisiyle, Almanya'nın borçları konusunda kendi halinde bir soru sordum. Ama bu sorunun elde ettiği ilk başarı bile çok şaşırtıcıydı. Soru, Alman mevziini yüreğinden vurmuş olmalıydı. Bir anda bir rakam denizine boğuldum (bu rakamların hepsi yanlıştı, Dr. Topf'un söyledikleri

hariç), durumumuzdaki değişim hakkında en küçük ayrıntıya varıncaya kadar bilgilendirildim.

Böyle başlayan ve sabahın dördüne kadar süren (ve cumadan cumaya tekrarlanan) tartışmanın sonuçlarını birkaç cümlede özetlemek yürekliliğini gösterecek olursam, şunları söyleyebilirim: Sürekli ve sınırlanamayan savaş tazminatı ödeme yükümlülüğü yüzünden kanı tamamen çekilmiş olan Alman ekonomisi, eli açık Amerikan kredileriyle desteklenmekteydi. Bu nedenle anavatanımızda gerçek bir Amerikan ekonomi çiçeği açmıştı; bu çiçek Amerikalıların paralarını hatırı sayılır faiziyle birlikte geri almak gibi cüretli, ama tabii ki kesinlikle haklı istekleri nedeniyle muhteşem bir hayali piyasa dalgalanmasından başka bir şey değildi. Uygulamada böylece savaş tazminatları Amerika'ya ödenen faizler oranında yükselmiş oluyordu; uygulamada, canlandırılmış olan Alman ekonomisi ürünleriyle dünya pazarını tıka basa dolduracak ve böylece ileriye dönük hareket tarzı içersinde, Amerika'nın hedeflediği faiz kazancını, Amerikan ekonomisinde apaçık meydana çıkacak olan bozulmayla feshetmiş olacaktı. Bunun üzerine ortaya şu soru çıkıyordu: Amerika ne istiyordu, Amerikalılar ne istiyorlardı, kısacası "Wallstreet" bununla ne elde etmek istiyordu? Bunun belki de genel insan sevgisinden kaynaklandığı yollu düşüncemi, düşünceli hareket etmek adına dile getirmedim; beyefendilerden herhangi birinin ayağa kalkıp, alnıma bir buse kondurmasını engellemek istiyordum. Bu olguyu incelemek için geriye yalnızca tek seçenek kalıyordu: Ya Amerikalılar, Alman ekonomosini tümüyle avuçlarının içine almak ve daha sonra kendi değerlendirmelerine ve kanaatlerine göre hareket etmek için şeytani bir plan doğrultusunda hareket ediyor ya da plansız ve temelsiz bir aptallık içinde davranıyorlardı.

Ben istemeden da olsa birinci görüşten yanaydım. Bu düşüncem mazur görülmeliydi, çünkü kesinlikle temiz bir yeminli tanık gösterebilirdim. Ah, yazıları Salinger'in kütüphanesinin raflarında dizi dizi duran Rathenau'mu çok iyi tanıyordum. O yazılarda bir yer vardı...:

"İki milletten biri, ihtiyacı olan bütün ürünleri kendi üretiyorsa, öteki de birincisine muhtaç durumdaysa zaman içinde

ortaya tuhaf bir ilişki çıkar. Alıcı millet önce ayni ödeme yapmayı deneyecektir. Ancak verici millet bu mallara ihtiyaç duymadığı için, alıcı millet başka araçlar düşünmek zorunda kalır. Ödemeyi borçlanarak yapmaya başlar: Ancak bu borçların faizlerinin yeni fasıllar halinde ödenmesi gerekir, devletin ihtiyacı da sınırlıdır. Sanayi mallarıyla, ipoteklerle, hisse senetleriyle ödeme yapar. Ancak bu ödeme araçlarının elle tutulur belgeleri her zaman ödeme yapan ülkede kalır, çünkü üretimi yapan ülke bu belgelerle ne yapacağını bilemez. Böylece ödeme yapan ülkede her şey eski tas eski hamam kalır: tarım, demiryolları, sanayi, denizyolları işletilir, mallar üretilir ve gelişme kaydedilir; ancak toprağın, fabrikaların, ulaşım araçlarının sahipleri üretimi yapan ülkede ikâmet etmektedirler. Onlara hesap verilir, memurların meykileri konusunda onlar söz sahibidirler, arzu edilen sayıda çoğaltılan yatırımların gelirleri onların alacak hanesine yazılır. Tabii ki bu gelirleri de ülkelerinde alıkoyarlar, çünkü aslında uygun bir ihracat şirketi bir türlü bulunamaz, ama alacak hanesine yazılan her kalem, nüfuzun sınırlarını geliştirmeye yol açar.

Bu olgu şöyle açıklanabilir: Zayıf millet, iktidarı üzerinden ödeme yapar. Üstün millet ona, mal sahibi ve kiraya veren kişi ilişkisi içersinde yaklaşır. Ve bu iktidar ilişkisi, ülkede yaşayan hemen her kişinin kişisel olarak Yabancı'nın egemenliği altına girmesiyle bir o kadar daha korkunçlaşır."

Belki Rathenau'nun bundan sonra gelen cümlesini yüksek sesle alıntılayarak, gerçekten de Salinger Salonu'ndaki suçun tohumlarını ben ekmişimdir – söyledikten sonra soluğumun tıkandığı şu cümleyi yani:

"Savaşçı direniş, bu barışçı baskıya karşı kullanılabilecek tek araçtır!"

(Günümüzde gerçekleşen benzer olaylardan yola çıkarak, görüşümün değiştiği konusunda güvence vermek için acele ediyorum. Rathenau'nun açıklamasını yanlış buluyorum. Ben artık seçeneğin öteki kutbunun yandaşı oldum. Aptallık normal bir şeydir. Dünyada hiçbir güç, Amerikalıların anormal oldukları gibisinden halkı tahrik edecek bir iddiada bulunmamı sağlayamaz.)

Dr. Salinger'in çay sofrasının çevresindeki beylerin hiçbirinin, aşağıda bir arabasının durduğunu görmedim – temizlik nedeniyle olsa gerek. Beyefendilerin hiçbiri, belki de Dr. Samhaber hariç, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmamıştı. Amerikalılar, Çinlileri Japonlara karşı korumaya karar verdiklerinde Çin'deki durum hakkında ne kadar az bilgiye sahip idiyseler; ya da Almanlara karşı Rusların yanında olmaya karar verdiklerinde Rusya'daki durum hakkında ne kadar az bilgiye sahip idiyseler, bizler de Amerika'daki ve Amerikalılar arasındaki durum hakkında o kadar az bilgiye sahiptik. Bu nedenle, o zamanlar bütün soruna salt Almanya'nın iç sorunu olarak bakışım, tamamen kendi kendime verdiğim hüküm biçiminde değerlendirilmelidir; beni harekete geçiren ve öfkelendiren olay, sevgili yurttaşlarımın alabildiğine ve resmi olarak rıza göstermek suretiyle, kredilerin canlandırıcı esenliğini canı gönülden kabul etmeleri; aynı zamanda birbirlerine muzip muzip göz kırparak, bu sevimli miktarları geri ödemenin asla söz konusu olamayacağının yarattığı durumun hoşluğuna gönderme yapmalarıydı. Bu yönteme karşı içimde uyanan sağlam bir atavizm savunmaya geçmişti: Bu davranışı dürüstçe bulmuyordum –yurttaşlarımın başka türlü davranmış olmalarını dilerdim. Şunu hemen belirteyim: Bu koşullar altında, arabaların, buzdolapların, radyoların dışındaki öteki Amerikan mallarının ve Amerikan dolarlarının yanı sıra, her gün banyo yapmak, ciklet çiğnemek ve dergi okumak alışkanlığı gibi Amerikan gelenek ve göreneklerini de seve seve benimsemeye razıydım, eğer bütün bunların karşılığını namusumla ödeyecek durumda olsaydım.

Ama yeni arkadaşlarım buna bile hazır değil gibiydiler.

Bu noktada Bogumil'in esas rolü açığa çıkıyordu. Çevredeki öteki beyler, benim dışımdaki bütün yurttaşları gibi nesnel kokuşmuşluğun büyük dalgasını yaşamışlardı –o devirler, Barmat'ın, Kutisker'in, Sklarek Kardeşler'in ve daha birçoklarının politik ve parasal skandallarının patlak verdiği devirlerdi– ve çok haklı olarak bundan, nesnel kokuşmuşluğun ortaya çıkması için zihinsel kokuşmuşluğun önkoşul olduğu sonucunu çıkarmışlardı. Diğerlerinin yanı sıra Oswald Spengler'in Batı'nın çöküşüyle ilgili açıklamalarıyla bilgilenmişlerdi; resmi ideoloji-

lerin ne kadar boş ve çürük olduğunu, tabiri caizse gündelik ticaret hayatı üzerinden öğrenmişlerdi; bu kadarı yeterliydi, artık bir kere olsun sevimli bir şeylerle, umut dolu görüşlerle karşılaşmak, kendi değerinin bilincinde olmak ve zamanın can sıkıcı görüntüleri hakkında iyimser bir açıklama duymak için müthiş bir ihtiyaç hissetmiş olmalıydılar. İşte Bogumil, bunların hepsini büyük bir coşkuyla ve cana yakın da olsa karşı konulmaz bir kesinlikle metafiziğin pınarlarından bulup çıkarıyordu. Savlar oluşturmaktaki ve onları savunmadaki çılgın tarzı insanı eğlendiriyor, ama aynı zamanda dikkat çekiyordu. Can sıkıcı olayların hepsini "yabancı etkilerin aşırı artışı"na bağlamak gibi kandırıcı bir yöntemi vardı; bunun nedeni, önyargılı bir şekilde Alman olmayan "kültür çevreleri"ni hor görmesi değildi, ama o çevrelerin Alman "tözü" üzerinde yanıltıcı etkileri olduğuna inanıyordu. Onun için önemli olan tam da bu Alman "tözü"ydü, bu öylesine yoksul, ama yine de öylesine zengin şeydi; sürekli maddesel bir manifesto gerektiren apaçık manevi bir oluşumdu onun için önemli olan.

Bogumil bütün bu süreci, olası bütün olayları ve durumları dahil ederek tek bir ad altında topladığında ve böylece ancak tutulabilir hale getirdiğinde, gizin üzerindeki örtüyü kaldırmaya çok yaklaşmıştı: Bu süreci kısaca "Reich" olarak adlandırıyordu – "Almanlık"ın nihai ve sürekli manifestosu. Kendisinin ateşli diyalektiğinin –özellikle Tanrı'nın varlığından hiç kuşku duymayan bir din kurucusundan sürekli olarak bir "teyit" isteğinde– o dar çevrede bile dikkatli bir temkinle ve düşünceli bir tereddütle karşılanmış olduğu kesinlikle inkâr edilemeyecek olsa da, bu hararetli tartışmanın ("iktiyar Göte"nin daha önce de değinmiş olduğu) böyle bir "Almanlık"ın varoluş sorunuyla pek ilgili olmadığını, daha ziyade bu karışık nesnenin aslında neyin nesi olduğu sorununun tartışıldığını gayet iyi biliyordu.

Bu arada Friedrich Hielscher'in (I. Bogumil) Guben'de, Lausitz'in doğusunda küçük bir kasabada doğduğunu öğrendiğimde, tam da bizim bu orta Avrupalı halkların tuhaflıkları karşısında yaptığı özellikle ateşli açıklamalarının en belirgin nedenini bulduğumu sandım. Sınır bölgelerinde oturan insanlar, dünyanın geri kalanını kendilerine özgü ölçütlere göre son de-

rece katı biçimde ölçmeye daha yatkındırlar. Ancak daha sonra haritaya göz attığımda, sevgili anavatanımızın, Hessen-Nassauer ve Braunschweig'ın dışında bir sürü sınır bölgesinden oluşacak kadar küçük olduğunu gördüm; bu durum böylesi bir bağlamda önemli perspektiflere yol açıyordu. Her durumda Bogumil "yabancı etkilerin aşırı artışı"nın fazlalığını gerçekten de devredışı bırakmak istiyor idiyse, "Almanlık"ı mini minnacık bir görüntü halinde küçülmüş olarak görmek zorunluluğuyla karşı karşıya bulunuyordu; işte "Batı": Bütün sonuçlarıyla birlikte hümanizmin başlangıcından beri şimdiki zamanın "Almanlık"ının asıl aşırı yabancı etkisi altındaki karşıt kutbu, koy bir kenara! İşte "Doğu": Dünyada geçerli olan düzene yönelttiği bütün barbarca istekleriyle birlikte geleceğin asıl tehdidi, koy bir kenara! İşte "Roma": Geçmişin hâlâ hüküm süren ve aslında en korkunç tehlikesi, ki "Almanlık" onun kültürel dökümünden, ancak ve yalnızca buna direndiği ölçüde kristalleşerek çıkabilirdi, koy bir kenara! Sonunda, utanç verici ama, bu bizim "Reich"ımızın da, bu dünyadan olmadığı düşüncesi akla yakın geliyordu. Ama bu durum Bogumil'i sarsmış görünmüyordu, en azından geriye oldukça parlak bir soyağacı kalıyordu; bu soyağacı ilk olarak Üstat Ekkehard tarafından belgelendirilmiş ve sonunda Goethe üzerinden Friedrich Nietzsche'ye ve Friedrich Hielscher'e kadar uzanmıştı; ve bir kere böylesine düşünsel bir yaratıya ulaştığına göre bu soyağacına neden birkaç soylu adın daha eklenemediği anlaşılmaz bir durumdu; böylesi çıkarsamalar yapmaktan tümüyle uzak olan Bogumil neşe içinde aralarında yalnızca George Washington ve Abraham Lincoln'ün ayrıcalık oluşturduğu, öteki büyük beyinlerden oluşan hatırı sayılır bir dizinin yanı sıra Cervantes'i, Dante'yi, Michelangelo'yu, Shakespeare'i ve Dostoyevski'yi tanık gösteriyor, böylece bu adları da bir çırpıda "Almanlık"ın içine sokmuş oluyordu; bu arada, bu bağlamda Konfüçyüs'ün ve Lao-Tzu'nun adlarının da geçiyor olmasından pek emin değildim.

Tabii ki, bu olayları alay ederek ele almak gibi pek namuslu sayılmayacak biçem, Bogumil felsefesinin köpüklü dümen suyunda uzun süre yüzmüş olduğum gerçeğini gözardı etmeye yol açmamalı. İyi niyetli felsefi öğretilerinin alay ederek ele alınması

her zaman namussuzca bir davranıştır, ama bu Soruşturma'daki üzücü yer darlığı nedeniyle, önce öğretinin tamamını önyargısız olarak ortaya koyup; ancak ondan sonra, konuya şüpheyle yaklaşarak, Bogumil'in kayığının nasıl olup da büyük bir filo düzenindeki araçlardan biri olduğu ve nasıl olup da burada tek bir şeyin başka birçok şeyin yerini tutmak zorunda kaldığı gerçeğini çıkarsamaya koyulmaktan vazgeçmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalıyorum. Görkemli bir zırhlı kruvazör bizim havuzumuzda manevralar yapmaya başlamadan ve bütün felsefi gezi sandallarını çarçabuk silip süpürmeden önce, böyle sayısız gemicik Alman denizini yara yara ilerliyordu.

Bogumil'imin kuramlarıyla bende uyandırdığı o canlandırıcı etkiyi bugün büyük bir keyifle hatırladığımı seve seve kabul ediyorum; sonunda açık denizlerde tek başıma dolaşmak için bu dümen suyunun köpüklü izini terk etmiş olmaktan duyduğum ciddi üzüntüyü gizleyecek durumda değilim: Bogumil'in rotası en uç noktasında bile –bütün öteki gemiciklerin rotaları gibi– bundan sonra iyi ve yararlı kitaplarla uğraşmak yükümlülüğünden başka hiçbir limana uğramıyordu. Ve sonuçta "Almanlık" konusundaki her tutarlı zihinsel çaba tek ve övgüye değer bir yargıda son buluyordu: "İyi Alman olmak demek, kendini Alman olmaktan uzaklaştırmak demektir," tıpkı iktiyar Nitşke'nin dediği gibi.

Öyle sanıyorum ki, tam o akşam Dr. Salinger'in evinde, kendimi olabilecek en iyi niyetime adamak gibi başka bir olanağın varlığını keşfetmemi, uzun yıllarımı hapiste geçirmenin baskısıyla sınırlı kalan anlayışıma borçluyum. Sabahın saat dördünde konuklar gitmeden az önce, gecenin geri kalanını nerede geçireceğimi bilmediğimi Dr. Salinger'e tam söylemek üzereydim ve o da bana bir yatak hazırlatmak üzereydi ki, laf arasında Dr. Topf'un şunları söylediğini duydum: Amerikan kredi politikasının sonuçlarının ilk önce çiftçiler üzerinde hissedilmiş olması gerekirdi, çünkü onlara kredi verilmiyordu ve vergilerle giderlerin faiz yükünü taşıyanlar da onlardı... Batı kıyılarında, çiftçiliğin esas spekülatif kısmı olan meracılığın yaygın olduğu Schleswig-Holstein'da ilk zorunlu açık artırmalar yapılmaya başlamış ve huzursuzluklar baş göstermişti.

Şimdi, bendeniz doğumun rastlantısallığıyla Schleswig-Holstein'lıydım (rastlantı, birine rastlayan şeydir, derdi Bogumil), demek ki burada açıkça söz konusu olan şeyler en belirgin olarak benim doğduğum eyalette gelişme gösteriyordu; bu noktada Tanrı'nın paltosu havada uçuşuyor gibi geldi bana ve doğrudan doğruya paltonun eteğinden yakalamaya çalışmak en iyi niyetlerime uygun bir davranış olmalıydı.

Böylece ertesi gün Kiel'e gittim.

Kiel'de sert içkilerin tadını çıkarmaktan başka bir şey yapmadığım etkisini uyandırıyorsam (Bkz. bu Soruşturma'nın 1. sorusunun cevabı), bunun nedeni Soruşturma'daki bir sahtekârlıktan başka bir şey değildir. Aslında günün yalnızca yaklaşık yarısını bu işe ayırıyordum; geri kalan yarısında ise Schleswig-Holstein'lıların yaşam ve varoluş koşulları ve yapısal değişimleri hakkında bilgi edinmeye çalışıyordum. Ancak bu bölgede iyi bir dost olan Dr. Querfeldt'in –gri saçlıydı ve ayağında botları vardı– emri üzerine, bana yazarlık mesleği uygun görüldüğünde belli bir iş edinmeyi başarmış oldum. Yazdığım ilk makalenin (hatırlanmasını rica edecek olursam, özgür geçen 'Der erste Tag'ı yazmıştım, hiçbir şey bundan daha kolay olamazdı) makalenin piyasaya sürümü beklenmeyen bir sonuç yaratmıştı. Bogumil bana hemen bir mektup göndermiş, mektubunda, bazı cümleleri hüzün verici uzunluklarına rağmen sayısız parçaya ayrılmalarını engelleyebilecek biçimde birarada tutmayı başaracakmış gibi gözüktüğümü memnuniyetle dile getirmiş ve Ernst Jünger'le birlikte bir dergi yayınlamayı amaçladıklarını, bana da artık bu derginin bir çalışanı gözüyle baktıklarını belirtmişti..., ama bu mektupla birlikte erkek kardeşim Bruno'dan da bir mektup gelmişti.

Bu ince düşünceli enstrümanın girişimcilerinin çok önemli bir noktayı gözardı ettikleri yalnızca benim değil, Müttefik Askeri Hükümet'in Soruşturma'yı yanıtlamak zorunda kalmış olan bütün Almanların dikkatini çekmiştir mutlaka: Aile hakkında sorulacak sorular. Bizim yaşlı anakaramızda aile, genelde ve özelde çekirdek aile, o kadar önemli bir alanı kapsar ki, bireyin hemen hemen her davranışı ancak eş ve çocukla, ebeveynle ve kardeşlerle bağlantısı dikkate alındığında bütünlük arzeder. Annemle

babam dünyaya, yaş sırasına göre adları Bruno, Ernst, Horst ve Günther olan dört oğul getirmişler. Bunların dördü de dikkatlice yapılmış tahmini bir hesaba göre şimdiye kadar hayatlarının yaklaşık yirmi yılını hapishane duvarlarının ya da tel örgülerin ardında geçirmişlerdir. Her birinin özgürlüğünün elinden alınmasının ardında, göze çarpan bir özgürlük aşkı gibi bir nedenin dışında hiçbir şey yatmadığını eklememe izin vardır sanırım, bu durum bizim ailemizin mizacından çok, zamanın akışının mizacına belirleyici bir ışık tutar. Özgürlüğü elde etmek isteyen biri önce onu birkaç kez esaslı biçimde kaybetmeyi göze almalıdır. Bu, Almanya'da alışılmadık bir durum değildir, ama buna rağmen herhangi bir Alman ulusal özelliğiyle ilişkilendirilemez: Alman ıslahevlerinin, hapishanelerinin ve toplama kamplarının dışında, Fransız ve Belçika hapishanelerinde de, Vichy Toplama Kampı'nın, Fransız halk cephesi toplama kamplarının kartotekslerinde, öte yandan sayıları altıdan az olmayan Amerikan ve ikiden az olmayan İngiliz gözaltı kamplarında da bizim adımız geçiyordu. Orada kartoteks olup olmadığını kesin olarak bilmediğim için, Rus kamplarının kartotekslerinde de adımızın geçtiğini ileri sürmeye cesaret edemiyorum. Her neyse, sevgili annemiz oğullarıyla ilgili sıkıntı verici olayları belli bir soğukkanlılıkla karşılamayı yavaş yavaş öğrendi; ama bir kere gerçekten çok kızdı, 1929 yılının o Eylül ayındaydı, dört oğlunun dördü de aynı anda hapisteydi.

Şimdi dört kardeşin dördünün de aynı renkten olduğu gibi bir izlenim uyanmış olabilir. Ama öyle değildi. Bizim, bir erkeğin bu dünyada yapması gereken şeyler konusunda esas itibariyle aynı görüşte olduğumuzdan kuşkum yok, ama yapılması gereken şeyleri yapmak için izlediğimiz yollar bugüne kadar tümüyle birbirinden farklı oldu. Kardeşim Bruno, sanıyorum ki çok açık biçimde devrimin kan kırmızısı bayrağından yanaydı; ancak bu gururlu işaretin altında genel çizgi denilen bir şey hızla çoğalmaktadır ki, bunun kardeşim Bruno'dan daha önce değişime uğrayıp uğramadığından pek emin değilim. Buna karşın kardeşim Günther ta başından beri Haç'ın gölgesi altında vuruştu. Zamanımızın bütün kargaşası içinde bu yalın ve kırılmamış işaretin altında sarsılmadan durmakta; buna karşılık

içimizde bir tek o Parti üyesi oldu, evet, içimizden bir tek onun Alman toplama kampında bulunmuş olduğunun da açıkça dile getirilmesi gerekir. Buna karşın kardeşim Horst'un ise haçın bir de gamalısının bulunduğunu öğrenmekten bugüne kadar büyük keyif aldığını tahmin ediyorum, oysa Horst Parti üyesi olmadı ve onun Soruşturma'sı kelimenin tam anlamıyla muhteşemdir. Buna karşılık benim için, yurttaşlarımın her birinin Oklahomalı ya da Swjerinogolowskajalı, Dumbertonlu ya da Tarasconlu huysuz bir delikanlı tarafından engellenmeye çalışılmadan, Saarbrücken'den Tilsit'e kadar serbestçe yolculuk yapmasını sağlayan durumun hangi bayrak altında elde edildiği hiç fark etmiyor.

Soruşturma'da yer alan bir soruya dönecek olursak, kardeşim Bruno'yu yıllardır görmemiş, hakkında hiçbir şey duymamış durumdaydım o zamanlar. Yer yarılmış yerin dibine girmişti sanki. Onunla son kavgamızı, Kapp Darbesi'nden kısa bir süre sonra etmiştik; o, darbelere önem vermekle birlikte, Kapp'a önem vermiyordu, oysa ben o puslu günlerde herkesin darbe yapmaya hakkı olduğunu düşünüyordum. Askeri bir bölüğü –kendi deyimiyle– yaya kaldırımı kenarındaki su oluğunun üstünden geçirmekten başka bir şey öğrenmemiş olan kardeşim Bruno, saygıdeğer bir yaşam sürmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Sosyal düşüşün sorunları ona sıkıntı vermiyordu, sonuçta yıllardır yün taraklama işinde işçi olarak çalışıyor ve Hamburg'da yaşıyordu, ta ki sonunda kendinden önce dünyayı değiştirebileceğini anlayıncaya kadar. İlkokulda öğrendiklerini kullanmayı başardığı sürece hiçbir Almanın tam anlamıyla dibe batmayacağını düşünüyordu ve Blankenese'de sıkıcı, milliyetçi haftalık bir dergi çıkarmakta olan basımevi sahibini, kendisinin redaktörlüğü altında abone sayısının ikiye katlanacağına ikna etmeyi başarmıştı. Haftalık derginin adı *Die deutsche Front* [Alman Cephesi] gibilerinden bir şeydi.

Kardeşim, dergisinin adını değiştirmeyi hiç düşünmedi. Bu ad derinden hissedilen bir ihtiyacı karşılıyordu. Öyle bir zaman gelmişti ki, her yerde herkes, neredeyse birdenbire, Dünya Savaşı'nın yokluğu içersinde kendi ayakları üzerinde durduğunu düşünmeye başlamıştı. Kendini değerli hissetmek, uzun za-

mandır bir köşeye atılmış, çöküşün yıkıntılarının altında kalmıştı ve herkesin varoluşun harabelerinin arasından yolunu bulmak adına yapacak yeterince çok işi vardı. Ama anlaşılan oydu ki muharebenin gümbürtüsü arasında bile herkes, o güne kadar hiç olmadığı gibi güzel bir dünya görüntüsünün hayalini kurmuştu. Doğaldır ki savaşın coşkusunun karşısında barışın coşkusu sonuç itibariyle daha sönüktü. Düşman karşısında bir siperin tutulması ya da tutulmaması kararının verildiği o birkaç saniyenin, bir avuç mert adamın durmadan sabah gazetelerini doldurduğu büyük, orta ya da küçük ittifaklar uğruna verilen kıran kırana bir savaştan daha fazla yaşam yoğunluğu taşıdığını herkes hissetmiş olmalıydı. Bu nedenle tam da fiziksel ve ruhsal tükenmişlik sona erdiği anda, bir zamanlar öylesine geçerli olan yaşanmışlıkların kağıt üzerinde resmedilmeye çalışıldığı savaş kitaplarının birbiri ardına çıkması hiç de şaşırtıcı gelmemiş olmalıydı. Bu arada savaşın kendisinin fenomen olarak olumlu ya da olumsuz değerlendirilmesinin hiç önemi olmayabiliyordu; yaşanmışın şiddeti kuşkuya yer bırakmayacak denli kesindi ve o güne kadar ancak sevimsiz ruhsal işkenceler altında eline tüfek almasıyla övünen bazıları şimdi tam da bu nedenle her zaman iyi bir asker olmuş olduğuna yemin ediyor ya da en azından, öfkeden kudurmuş bir başçavuşa zaman zaman dişlerini göstermesini sağlayan cesaretiyle övünüyordu. Kısacası, erkeğe özgü erdemler arasında savaşçı erdemi birdenbire herkesten saygı görmeye başlamıştı. Hatta 1918'den beri yumuşak ve barışçı duyguların dışında duygular besleyebileceklerine dair her türlü kuşkunun ötesinde yer alan o siyasi kitle ve iktidar yapılanmaları bile, fanfarlar çalmayı denemiş ve ülkenin gençliğini kendi sancakları altında üniformalı yürüyüş kolları halinde toplamaya çabalamışlardır. Ernst Jünger çıkardığı yeni gazeteye *Der Vormarsch* [İlerleyiş] adını, Ernst Niekisch ise *Der Widerstand* [Direniş] adını vermişti; ama bunların dışında, herhangi bir savaşa girmeye kararlı olduğunu enerjik biçimde belirten yeni bir gazete çıkmadı; gazete adları gürüldüyor ve gümbürdüyor, Alman gazete dünyası içinde savaş çığlıkları atıyordu; Hans Zehrer bile, artık güçlü ellerini bu gürültü patırtının içine sokmanın hayalini kuruyor ve aylık dergisini *Glaube*

[İnanç], *Liebe* [Aşk] ya da *Hoffnung* [Umut] diye değil, tersine kısaca *Tat* [Eylem] diye adlandırmakta ısrarcı davranıyordu.

Böylece kardeşim gazeteyi devraldığında ilke olarak, *Die deutsche Front*'un çalışanlarının kendilerini bir redaksiyon toplantısından çok bir manevra görüşmesi için biraraya gelmiş bir grup olarak ortaya koymalarına karşı gelmedi. Ortalık emekli general, binbaşı ve yüzbaşı kaynıyor; kardeşim bu insanları, kendini bilerek ve isteyerek savaşçı âdetlerine vakfeden birinin her yerde dünya işlerine şıngır mıngır bir anlayışla yaklaşacağını ve söz düellosuna iyi bilenmiş silahlarla gireceğini kabul ederek selamlıyordu. Ancak *Die deutsche Front*'un yalnızca kolay elde edilen haklar ve ileriye dönük emeklilik hakları söz konusu olduğunda, milliyetçi düşüncenin sermayesinin birkaç ateşli savunucusunun coşkusuna sahne olduğunu fark edince, hem gazete çalışanlarını hem de abonelerin büyük bir bölümünü sinirlendirip gücendirecek bir makale yazdı; bu makalade mücadele ruhunun artırılması amacıyla, henüz dinç olan askeri personele ödenmekte olan emeklilik maaşlarının kesilmesi konusuna altını çizerek değindi; bunun üzerine gazetenin bütün çalışanları derhal işten ayrıldılar ve kırgın insanların yalvarmalarından ölümle tehdit etmelere varıncaya kadar incinmiş insan ruhunun derinliklerinde bulunabileceği düşünülen her şeyi içeren bir yığın okuyucu mektubunun yanı sıra, üzerinde yalnızca "hanzo" yazan bir posta kartı da geldi. Böylece kardeşimin *DAZ*'daki[7] "Der erste Tag" makalesini büyük bir sevinçle karşılamış olması, tıpkıbasım yapmak âdetlerine uygun düşmediği halde (600 baskı), kabul edeceğimden son derece emin olarak bu makaleyi kendi gazetesinde yayınlamaya hazır olduğunu hemen bildirmesi kolayca anlaşılabilir bir durumdur. Aynı zamanda benden başkaca makaleler kaleme alarak kendisi için "güncel konularla ilgili görüş bildirmemi " de rica ediyordu.

Die Aufgaben des Schriftstellers in unserer Zeit [Günümüzde Yazarın Görevi] başlıklı tamamlanmamış yazıya (Bkz.: Bu Soruşturma'nın 1. sorusu) o kadar az ilgi gösterdi ki, yaşamımın sonuna kadar eteklerimin tutuşmasına neden olacak konunun

7 DAZ: Deutsche Allgemeine Zeitung

salt dile getirilmesi bile, ilişkimizde açıkça tuhaf bir soğukluğa yol açıyormuş gibi göründü; ancak Schleswig-Holstein halkının durumu hakkında yaptığım araştırmanın yazılı raporunu önüne koyduğumda dört elle sarıldı.

Basımevinin mürettiphanesinin yanındaki küçük tahta bölmede tam redaksiyon yapıyordum ki, içeri iriyarı, geniş omuzlu, siyah elbiseli, yuvarlak sert şapkalı bir adam girdi ve geniş adımlarla masaya yaklaştı, *Die deutsche Front*'un son sayısını masanın üzerine attı, dolma gibi parmağıyla makalemi gösterdi ve belirgin Aşağı Saksonya şivesiyle "Bunu kim yazdı ki?" diye sordu.

Bu arada ziyaretçinin olağanüstü büyük yumruklarını incelemek fırsatını bulmuş ve oradaki gazeteleri karıştırmak için odanın arka tarafına doğru seğirtmiştim. Kardeşim de, o sırada iri kemikleriyle masanın üzerinde durup duran ellere bakıyordu; bana kaçamak bir bakış attı, ancak cesaretini topladı ve kardeş sevgisinin getirdiği kararlılıkla, "Ben!" dedi.

O anda adamın kocaman yumruğu büyük bir gürültüyle masaya indi ve adam denetlenemeyen bir heyecanla: "Bu, yürüttüğümüz savaş hakkında bugüne kadar okuduğum tek mantıklı yazı!" diye bağırdı.

Adamın adı Claus Heim'dı, Dithmarschen'den gelen bir çiftçiydi, Schleswig-Holstein'lı meslektaşları tarafından kısa zamanda "Çiftçilerin Generali" diye adlandırılmaya başlamış; kimse tarafından o mertebeye terfi ettirilmemiş olmaklığından doğan açığı, yine kimse tarafından bu iş için seçilmemiş olmaklığıyla denkleştirmişti. Kardeşime bir çiftçi gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü üstlenmeyi önerdi; çiftçilerin haklarını koruyan, çiftçilere ait günlük bir gazete olacaktı bu. Ve kardeşim buna "Olur!" dedi.

Peki, orada durum nasıldı?

Harika bir eyalet olan Schleswig-Holstein, coğrafi ve zirai olarak birbirinden tümüyle farklı üç bölgeye ayrılmış durumdaydı. İşte Doğu kıyıları: Flensburg'dan Neustadt'a kadar uzanan, koylar ve körfezler açısından zengin, Baltık Denizi'nin yumuşak sularının (tuz oranı %1,5) kapladığı, verimli, tepelerle kaplı buzul çağında oluşmuş buzultaş bölge; burada, arazisi

100 ha'ın üzerinde olan büyük çiftlikler çoğunlukta. Hasadın iyi olduğu ve yerli malları korumak için gümrük resmi konularak garanti altına alınan en iyi zamanlarda bile büyük çiftlikler, en fazla %3 dolaylarında gelir sağlıyordu. Ancak üretim olanaklarının çeşitliliği sayesinde, geniş kredi olanakları sayesinde ve ilgi alanlarının, sanayi ve siyasetle ustaca birleştirilmesi sayesinde karanlık dönemleri aşmayı başarıyordu; sık sık öteki zirai işletmelerin zarara uğraması pahasına gerçekleşen bir durumdu bu.

İşte Geest: Kuzeyden güneye kadar uzanan bölge, fundalıklarla ve alçak çalılıklarla kaplı olan, kızıl çam ve kara çam ormanlarıyla ve bataklık alanlarla kesintiye uğrayan, yoksul Geest çiftçilerine çok az besin maddesinin dışında pek bir şey sunmayan, kumluk ve aynı zamanda dilüvyal düzlüklerdeki sırtlarla ikiye ayrılır. Ancak yoksulluk kötü zamanlarla başetmesini daha iyi bilir. Kuru toprak, Geest çiftçisinin ve ailesinin yaşamlarını sürdürmelerini, ama dışarıya pek bir şey satamamalarını ve böylece yoksunluk içindeki ekonomiye bir katkıda bulunamamalarını sağlayacak kadar bir şeyler verirdi.

İşte Marsch: Kuzey Denizi'nin ve nehirlerin alüvyonlarıyla oluşmuş batı kıyıları alabildiğine çayırlarla kaplıdır. Esas itibariyle amfibik bir arazidir; enginlikler her zaman hafif pus altındadır, devasa gökyüzü bu enginliklerin üzerinde kubbelenir; sulu yeşil çayırların oluşturduğu dar şeritlerin arasında her keresinde yeniden açılan dizi dizi su kuyularının yosunlu çamurlu koyulukları sıralanır. Bu çayırlarda büyükbaş hayvanlar, atlar, siyahlı-beyazlı sığırlar, bol yünlü koyunlar ve mavi lekeli pespembe domuzlar sakin sakin dolanıp dururlar; yeşilliklerin ortasında keyifli keyifli salınan cılız ağaçlıkların gölgesi altındaki saman ve saz damlı çiftlikler oraya buraya tek tük dağılmış durumdadır. Batı kıyısının, yani Marsch'ın tarımında "Gräser"[8] denen çiftçiler belirleyicidir, bu çiftçiler geçimlerini otlaklardan ve hayvancılıktan sağlarlar, süt ve yağ elde edilen olağanüstü hayvanlar yetiştirirler, bütün Almanya'nın en önemli hayvan yetiştiricileridirler. Semiz hayvanların satıldığı sonbaharda kasalarda şıngırdayan

8 Gräser: Mera, otlak sahipleri. (Ç.N.)

paralar ve uçsuz bucaksız otlaklarda otlayan öküzler sayılacak olursa, Batı kıyısının Marsch çiftçileri zengin çiftçilerdir. Ama aynı Marsch çiftçileri, yoksulluk dönemlerinde en çok tehdit altında olan çiftçilerdir. Onların ekonomisi spekülatif bir ekonomidir; ekmeğini çıkartmak için çalışmaktan başka hiçbir şeye dayanmaz; para kurlarındaki ve fiyatlardaki dalgalanmalardan en çok etkilenen odur; onların ekonomisi Reich'ın yaptığı ticaret anlaşmalarının getirdiği yarar ve zarara, yem maddelerinin durumuna bağımlıdır – ve tarım ekonomisinin bu özel dalı, hükümetlerin bilgeliğinin parlamenter çoğunluğa bağımlı olduğu dönemlerde, çoğunluğun ağırlığını terazinin kefesine koymayı asla başaramaz. İşte, St.-Annen-Österfelde'den gelen Claus Heim ve Tetenbüll'den gelen Hamkens adlı çiftçilerin, bunu yapacak başka birileri bulunmadığı için kendi çiftliklerini kurtarmak adına başkaldırmak zorunda kaldıkları yer de burasıydı, yani Schleswig-Holstein'ın batı kıyılarıydı.

"Gerçek olan şu ki," dedi Claus Heim, "devlet, hükümet, partiler ve tarım kuruluşları, meslek odaları ve kooperatifler beklenen başarıyı elde edemedi. Gerçek olan şu ki, çiftçi yıllardır payına düşeni ödüyor ve yıllardır onun için nelerin elde edildiğini dinliyor ve bu arada durumunun giderek kötüleştiğini görüyor. Gerçek şu ki, Reich Gelir vergisi, Reich Varlık Vergisi, gider vergisi, tarım kredisi faizleri, kilise vergileri, gayrimenkul vergileri, cemaat ödentileri, tarım meslek temsilcileri birliği ödentileri, tarım meslek birliği ödentileri, savaş gazileri sigortası ve hastalık sigortası için işçilere düşen paylar, setler birliği ödentileri, drenaj ödentileri, çiftçilerle resmi makamlar arasındaki yegâne bağ oldu. Gerçek şu ki," dedi, "uzun zamandır bütün bunlar akışı olan gelirlerden değil, yalnızca sermayeden ödenebiliyor. Ancak bizler sermayeden ödeme yapmak istemiyoruz; bu, herkesi ilgilendiren bir saçmalık; en çok sütü veren ineğini kim kesmek ister ki?"

Gerçek şuydu ki, bir çiftliğe genellikle 1912 yılında geçerli olan değerin altında bir değer biçiliyor, ancak savaştan önce 180 mark vergi ödemek zorunda olan aynı çiftçi sermaye kaybına rağmen şimdi 5600 mark vergi ödemek zorunda kalıyordu. Gerçek şuydu ki, Alman tarımının ipotekli mallarının ederi 13

milyar markın üzerindeydi, faizler ise 1,5 milyar mark tutuyordu, öyle ki öteki borçlar da hesaba katıldığında tarımın bütün yükü yıllık olarak Reich'ın ödemek zorunda olduğu savaş tazminatına denk bir miktara ulaşıyordu. Gerçek olan şuydu ki, batı kıyısının çiftçisi bu koşullarda çiftliğini daha ne kadar ayakta tutabileceğini parmak hesabıyla bulabilirdi; bütün ailesiyle birlikte sabahtan akşama kadar çalışmak ve bu arada bir adım bile ilerlememek, tersine gerilemek ve sürekli yükselen faizlerle yeni krediler almak zorunda kalmak ve elde kalanı kurtarmak adına mülkünün giderek daha büyük parçalarını elden çıkarmak için içinde en küçük bir istek kalmamıştı.

Claus Heim'ın bu basit durumlardan çıkarsadığı sonuç da bir o kadar basitti. Her çiftçi, her çiftlik sahibi, bir erkeğin ve bir çiftçinin hakkı olan şeyi yapacak, çiftliğini kurtarmaya çalışacaktı. Parti ve hükümetin, resmi makamların, birliğin taktik hocalarıyla eyaletteki egoistlerin kendisini temsil etmesine göz yummaya devam edecek, ama çiftliğinin sermayesini elden çıkarmaktan kaçınacak ve çiftliklerinin durumu kendisininki gibi olan komşularıyla herhangi bir çağrı ya da organizasyon olmaksızın birarada duracaktı. Bunu dinlemek ve buna karar vermek üzere günün birinde, eyaletin ortasında küçük bir kasaba olan Rendsburg'da bir anda altmışbin çiftçi toplanmıştı. Bu çiftçilere her gün ulaşmak ve ellerinde bastonlarıyla evlerine döndüklerinde onları birarada tutmak görevini ise çiftçi gazetesi üstlenecekti; yani Itzehoe'de çıkan, kardeşimin adını "Die grüne Front" [Yeşil Cephe] koymayı çok istediği, benimse seçimimi "Die Sturmglocke"den [Alarm Zili] yana kullandığım, Claus Heim'ın sonunda yumruğunu masaya vurarak: "Gazetenin adı 'Das Landvolk' [Çiftçiler] olacak, işte o kadar!" diyerek konuyu kapattığı şu günlük gazete.

Kardeşim ve ben Itzehoe'de iflas etmiş bir basımeviyle karşılaştık; eski ve harap bir evde bozuk bir dizgi makinesi, elle çalışan sağlam bir basım makinesi ve bir yığın kutu duruyordu, kutuların içinde karmakarışık durumda matbaa harfleri vardı. Ancak teknik açıdan benim kadar yeteneksiz olan kardeşim hemen işe koyuldu. Gazetenin ilk sayısı, sayısız baskı hatası ve yetişkinlerin o güne kadar yalnızca Reich Meclisi'ndeki temsilcilerinin

ağzından duymaya alışık olduğu bir dil içeriyordu. Prusya İçişleri Bakanı Gresczinsky'nin adı altı kez geçiyordu ve her keresinde de farklı yazılmıştı, altıncı yazılışında yalnızca sessiz harflerden oluşuyordu. Birkaç hafta içinde gazete, edilen hakaretler ve işlenen basın suçları nedeniyle açılan yirmi davaya gırtlağına kadar gömülmüş durumdaydı; Claus Heim cezaları ödemekten ısrarla kaçındığı için, kardeşim benden onun yerine hapse girmemi istedi; bunu istemesinin birinci nedeni benim hapse girmeye alışık olmamdı; ikinci nedeni ise *Die deutsche Front*'un yazı işleri müdürlüğünü halen sürdürmekte olduğu için kendisini vazgeçilmez görmesiydi. Ancak ben de kendimin vazgeçilmez olduğunu ileri sürdüm; gazeteyi tek başıma kaleme aldığım günler arka arkaya sıralanmaya başladı; köylülerden birini devamlı redaktör olarak işe almayı düşünmüştük, ama kapalı yerde çalışmaya alışkın olan bir kişi bile bulamadık, bunun üzerine Berlin'den yaşlı, kaşarlanmış bir darbeci getirttik; kaldığı çeşitli hapishanelere sevgi ve şefkatle bağlı bir adamdı bu; düzenli ve anlam yüklü bir yaşama duyduğu özlem öylesine büyüktü ki, basın suçu kapsamına girebilecek esaslı taşkınlıklar yapmasını ancak güçlükle engelleyebiliyorduk.

Tabii ki yalnızca adalet sistemi değil, siyaset de çok geçmeden gazetemizin işleyişine çomak sokmaya başladı. Schleswig-Holstein'ın Oberpräsident'i[9] –Kürbis adında bir adamdı– gazetenin çıkarılmasını yasakladı, bunun üzerine gazete derhal *Die Westküste* [Batı Kıyısı] adı altında çıkmaya başladı. Ancak *Die Westküste* de yasaklandı; kardeşimin gazeteye *Die grüne Front* adını koyma isteğinin kısa bir süre için de olsa yerine geldiğini görmesinin yanı sıra, ben de *Die Sturmglocke* adını gazete başlığı olarak görme şansına eriştim. Sonunda Oberpräsident şu ya da bu ad altında, tarımsal konuların dışında hehangi bir şeyleri ele alan bir gazete çıkarmamızı tümüyle yasakladı. Bunun üzerine biz de gazeteye *Der Kürbis* [Kabak] adını koyduk, bu ad altında çıkan ilk sayının başmakalesi ansiklopedide bu sebze hakkında verilen bilgilerle doluydu: En iyi kabak gübreyle çı-

9 Oberpräsident: Prusya'da 1815-1945 yılları arasında, eyaletin en üst düzey yöneticisi için kullanılan unvan. (Ç.N.)

kardı ve çiçekleri leş gibi kokardı. Ondan sonra gazetenin adı *Landvolk* olarak kaldı, işte o kadar.

Kardeşim ve ben neredeyse gazetenin tamamını tek başımıza çıkarmak zorunda olduğumuz için, gün geçtikçe işi temelden öğrenmeye başladım. Elle dizgi yapmak konusunda olduğu kadar hayvan fiyatlarındaki dalgalanmalar konusunda da uzmanlaşmış, provaları sayfa haline getirmenin yanı sıra Almanya-Yugoslavya ticaret sözleşmesini de satır satır öğrenmiştim. Yazı yazmanın masumluğuna yeniden kavuşmuştum. Bunu makalemi ve gözlemlerimi, kısa yorumlarımı ve özdeyişlerimi doğrudan doğruya dizgi makinesine geçirmek zorunda oluşumdan ziyade, dizgicinin düğme iliğinde Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'nin rozetinin takılı oluşuna borçluydum. Bu dizgici zarif deyimlerle ve şart cümleleriyle pek ilgilenmiyordu. "İnsanlar bunları bilmek istemiyorlar ki," derdi; o daha ziyade, daha dolaysız yöntemlerden yanaydı ve sürümde olan, özgün ve kanlı canlı ifadeler konusunda bana çok yardımcı oldu. Kendisi 'olmazsa olmaz' biri olduğundan, fazla mesai yapması için, onu özellikle ilgilendiren konularda yazı yazmasına zaman zaman izin vermekten başka bir yol kalmıyordu bize; okurlar –dikkatlerini hiç çekmediği zamanların dışında– gazetelerinde yer alan katıksız Marksist düşüncelerin, ışıkların ya da radyonun acilen tamir edilmesi gerekliliğinden kaynaklandığını tabii ki bilmiyorlardı.

(Hans Fallada *Bauern, Bonzen und Bomben* [Çiftçiler, Kodamanlar ve Bombalar] adlı olağanüstü kitabında bizim *Landvolk* gazetemizin biraz özgün işleyişinden söz etmişti. O kitaptaki "Padberg" kardeşim Bruno'nun ta kendisidir. Bugün bile hâlâ –her ne kadar Fallada'nın kitabının yeniden basımını önerdiğimde Rowohlt'un başını düşünceli düşünceli oynatışı, *Stadt* kitabı için aynı şeyi önerdiğimde huysuz bir harekete dönüşüyorsa da– yayıncım Ernst Rowohlt'u Hans Fallada'nın kitabını yeniden basması için ikna etmeye çalışıyorum. Köylülerin anlamı ve saçmalığı hiçbir yerde bu kitapta anlatıldığı kadar iyi anlatılmamıştır; ancak yine de bu bağlamda *Stadt* adlı kitabıma değinmek isterim. Elimde baskısı kalmadı, ama o kitabın da o hareketin önemi ve önemsizliği hakkında, olayların bağlantıla-

rını anlamak isteyen herkes için vazgeçilmez bir şeyler içerdiğini kesinlikle kabul edebileceğime inanıyorum. *Stadt* ancak 3000 kitaplık bir baskıya ulaşmıştı [bu konuda bkz. bu Soruşturma'nın 118. sorusunun cevabı].)

Tabii ki –ben de bu sonuca varmıştım– tarımdaki yoksunluk, savaş tazminatı ödemeleriyle yakından ilintiliydi. Yorganın ayağa kısa gelmeye başladığı her yerde –ve ben birisinin sıfırı tüketmesi gibi öylesine zavallı bir durum için kullanılan bu canlı ifade karşısında kendimden geçiyordum– sermaye uğruna verilen savaşla bütün Alman milli ekonomisi için verilen savaşın bir tutuluyor olması apaçıktı; milli ekonomi için verilen savaş mantıklı olarak, savaş tazminatına karşı bir grev talebinde doruk noktasına ulaşacaktı.

Ancak bu talep yeni bir şey değildi. Savaş tazminatlarının yükü altında kimse hükümetten daha fazla inlemiyordu; Reich Dışişleri Bakanı Dr. Stresemann, bu siyasi borçlanmanın bir kısmının affedilmesi için konferanstan konferansa dolaşıyordu. Ancak yeni olan, halkın bir kısmının –hem de durum itibariyle en önemli ve en ağır darbeyi yemiş olan kısmının, yani köylülerin– bunu ciddiye almalarının istenmiş olmasıydı. Dr. Stresemann –bizler öyle düşünüyorduk– bu isteği –belki biraz daha az kaba biçimlendirerek– uygulamalarında kanıt olarak kullanabilirdi ve kardeşim *Landvolk* gazetesinin Dr. Stresemann'ın eline düzenli olarak geçmesini sağlıyordu. Ama anlaşılan oydu ki, Dr. Stresemann yoğun işleri arasında gazeteyi okumayı unutuyordu. Oysa çiftçiler gazeteyi okuyorlardı. Gazetenin tirajı yükseliyor, tirajla birlikte uyandırdığı yankı da büyüyordu, kısa süre sonra Schleswig-Holstein'daki her evden bu ses yükselmeye başlamıştı. Bu yankıdaki tenor ses, böyle bir savaş tazminatı ödeme grevinin nasıl uygulanabileceği sorusundan çıkıyordu. Bu konuda tuzağa düşmüştük. Uzun süre kendimle savaştım. Ama en iyi niyetlerimle ve suça yönelik duyguların fundalığında romantik bir üsluba bulaşma konusundaki coşkulu isteğimden ziyade, buz gibi soğuk mantığın sesine yer verme konusunda kararlı olarak sonunda Claus Heim'ın görüşünü onaylamak zorunda kaldım: Vergi grevi yaparak!

Bu çıkarsamanın etkisi olağanüstü oldu. İlk şimşeği bulutların arasında çakan bir fırtına gibi havada bekliyor olmalıydı. Duyurunun ardından gelen coşkulu katılıma bakılırsa, bu talep Almanları yüreklerinden vurmuştu. Ve Alman Weimar Cumhuriyeti'nin yönetim mekanizmasının böylesine aşağılık bir talebin ardından gelecek olan ilk kımıldanmalara devletin elindeki bütün iktidar araçlarıyla karşı gelmeye karar vererek kendini hazırlamak zorunda kalması son derece anlaşılır bir durumdu.

Olay Beidenfleth'te, Wilstermarsch'ın uzak bir köşesinde yer alan küçük bir yerde meydana geldi. Orada Kock ve Kühl adında iki çiftçinin, biri yaklaşık 300, öteki de 500 mark olmak üzere vergi borçları vardı. O güne kadar vergilerini ödemekte asla gecikmemişlerdi, ama şimdi paraları yoktu işte. Mallarına haciz geldi, bunun üzerine çiftçiler muhtara ve maliyeye koştular ve kendilerine süre tanınmasını rica ettiler, ama herhalde "herkese ibret olsun" isteniyordu; beş gün sonra mallarına haciz gelen her iki çiftçiden de birer öküz almak üzere muhtar yardımcısı ve yamak olarak da iki işsiz adam çıkageldiler. Çiftçiler onları engellemediler. Ama yangın borusu çalıp yolun üzerinde bir ateş yaktılar, yardım edilmesi gereken yeri gösteren ezeli işaretlerdi bunlar. Marsch çiftçileri dört yandan koşarak geldiler.

Ancak anlaşılan oydu ki, öküzler ülkenin âdetlerini bilmiyorlardı. Ateşi görünce ürktüler, yamakların ellerinden kurtuldular ve gerisingeriye ahırlarının sıcak karanlığına, üzerinde haciz mührünün ışıl ışıl parladığı yemliklerinin başına koştular.

Bu olay Beidenfleth'in isyanı, bölge barışının bozulması, güvencenin sürüncemede kalması ve direnişti. 57 çiftçi hakkında dava açıldı. Oysa o ateşin çevresinde 200 ila 300 çiftçi toplanmıştı, onlar hakkında dava açılmamıştı. Benim hakkımda da dava açılmamıştı, ben Beidenfleth'te değildim, ama yine de bir ateş de ben yakmışım gibi hissediyordum. Böylece haklarında dava açılmayan çiftçileri şaşkınlık içinde bırakarak onlarla bağlantıya girdim ve onlarla birlikte ve onların adına sistemin savcılığının eline teslim edilmemi rica ettim. Ancak savcılık eylemimde ne suç ne de hata unsuru buldu. Savcı Ren bölgesinden geliyordu ve bu bölgenin âdetlerinden öküzler kadar habersizdi.

Bu sonuçtan memnun olmamıştık. Ateşin çevresinde bulunmayan, ama yangın borusunun sesini duymuş olan, çok uzak oturdukları için yolda bulunan çiftçiler yaklaşmaya başlamışlardı. Kendi kendilerini bölge barışını bozma girişimiyle suçluyorlardı; Heim ve Hamkens başı çektiler ve böylece kışkırtıcılıklarını ilan etmiş oldular; olay bulaşıcı bir hastalık gibi hızla yayılıyordu, ülkenin en ücra köşelerinden çiftçiler geliyor ve kendileri hakkında dava açılmasını istiyorlardı; savcı, mahkemenin yapılacağı Itzehoe'de sokağa adım attığı anda güçlü kuvvetli ve ciddi adamlar tarafından kuşatılıyordu, adamlar bu ağır suçun yükünü omuzlarından alması, haklarında dava açarak ruh dinginliklerine yeniden kavuşmalarını sağlaması için ona yalvarıp yakarıyorlardı. Duruşma günü yaklaştığı sırada, bastonuna ve en sevdiği kız torununa yaslanmış olan yaşlı çiftçi Breimann çıkageldi; titreyen sesiyle, şaşkınlıklar içindeki genç bir üst rütbeli polisten kendisini derhal hapse atmasını istedi; polis memuru onu sakinleştirmek için: "Hadi evinize gidin, iyi yürekli adam!" dediğinde ise bastonunun ucuyla polisin göğsüne vurdu ve, "Ben var ya ben, senin şu iyi yürekli adamın var ya... seni gidi beni bilmez seni... sen benim sıçtığım bok bile olamazsın!" dedi.

Beidenfleth Öküz Davası gerçek bir halk şenliğine dönüşmüştü. Kazandıkları onur nedeniyle gıpta edilen davalıların göğüslerini genç kızlar çiçeklerle süslüyorlardı; Altona'dan bu iş için koca bir polis bölüğü getirtilmişti, süslü üniformalarıyla tabloya canlılık kattılar; büyüklü küçüklü gazetecilerin temsilcileri, Almanya'da adaletin nasıl yerine getirildiğine tanık olmak için ülkenin dört yanından akın akın geldiler; yargıçlar ve yardımcıları, jüri üyeleri ve tanıklar geldiler, ağırbaşlı bir tavırla ve şaşkın bakışlar altında kasabanın sokaklarında dolaşıp durdular ve biri daha geldi: Dr. Luetgebrune.

Dr. Luetgebrune bol ve açık renk bir devetüyü paltoya bürünmüş olarak, elinde tıkabasa dolu, heybetli çantası ve aynı özellikleri taşıyan sekreteri olduğu halde geldi. Çevresine kaliteli puro kokuları ve sakinleştirici bir güven saçıyordu. Ateşin ilk kez yakıldığı olay yerini sakin sakin inceledi, önce ahırdaki öküzün, sonra da misafir odasındaki çiftçinin omzuna vurdu;

birine değerli ailesinin sağlık durumunu, ötekine domuz fiyatlarını, bana ise dava hazırlıklarının nasıl gittiğini sordu. Ona yeni rotatif baskı makinesinden, mahkeme salonundaki tam donanımlı telefon sisteminden ve Reich demiryolları tarafından her ihtimale karşı konmuş olan ek tren seferlerinden gururla söz ettim; bu trenlerle binlerce çiftçinin gelmesini bekliyordum, çoluklarıyla çocuklarıyla, hizmetçi ve yamaklarıyla ve zengin kumanya sepetleriyle gelecekler, kendileri hakkında suç duyurusunda bulunacaklar ve dünyevi yargıcın karşısına geçeceklerdi. Dr. Luetgebrune, "Şimdi, saçmalığı bir tarafa bırakalım! Ben oyunun komiği değilim!" dedi. Topuklarımı birbirine çarptım, kulaklarım kızardı ve: "Emredersiniz!" dedim. Dr. Luetgebrune, "Burada nerede adam gibi bira içiliyor?" diye sordu.

Ancak bütün kasabada, bira açısından insanın içinin rahat edebileceği tek lokal vardı: "altdeutsche Bierstube"; gerçekten de bölgenin bütün ileri gelenleri ve tabii ki duruşma nedeniyle kasabaya gelmiş olan herkes orada toplanırdı. Dava boyunca lokal her akşam ağzına kadar dolu olurdu. Küçük ve rahat mekânlarda masalar yan yana sıralanmıştı; belediye meclisi üyesi beyler davalılarla, çiftçiler polislerle burun buruna otururlardı; kaymakam yanıbaşımda olurdu; jüri üyeleri, savcı, yargıçlar, basın mensupları, polisler, tanıklar, herkes karmakarışık otururdu; bira iyiydi; Schleswig-Holstein'lılar biranın yanında Bommerlunder,[10] Berlin'li basın mensupları Korn,[11] mahkeme üyeleri ise Steinhäger[12] içerlerdi; pipolardan, purolardan ve sigaralardan mavi dumanlar yükselirdi; herkes birbirine kadeh kaldırır, Alman gelenek ve göreneklerine uygun bir biçimde düşüncesini dile getirirdi. Şehirde garnizon kurmuş olan topçu taburunun komutanı davalılarla kadeh kaldırırdı; kaymakam kardeşimi kendisine haksız yere saldırdığı konusunda ikna etmeye çalışırdı, çünkü kaymakam yalnızca hükümetin emirlerine uymaktan başka bir şey yapmıyordu; Claus Heim mahkeme başkanıyla derin bir sohbete dalardı; barda o sırada mesleki gö-

10 Bommerlunder: Bir tür şnaps. (Ç.N.)

11 Korn: Hububat ya da mısırdan yapılmış içki. (Ç.N.)

12 Steinhäger: Adını Vestfalya eyaletindeki Steinhagen kentinden alan, ardıçtan yapılan bir tür konyak. (Ç.N.)

revlerinden muaf olan redaktörümüz birkaç koruma görevlisini kendisiyle birlikte birer "Kürbis" içmek konusunda –üstelik çıkmasını umduğu güçlüklerle karşılamaksızın– ikna etmeye çalışırdı, "Kürbis" kendisi tarafından salt bu amaçla keşfedilmiş, içine biber konulan sert şnapstan yapılan bir tür içkiydi; çok geçmeden neşeli şarkılar yükselmeye başlardı: "Schleswig-Holstein, denizlerle çevrili" ve sosyal demokrat belediye meclis üyesinin şerefine: "Uyanın, yeryüzünün lanetlileri!"

Dr. Luetgebrune masadan masaya dolaşır, beyaz sakalının tellerini teker teker çekiştirir, yargıçla mesleki görüş alışverişinde bulunur; büyük bir sevinçle çeşitli davalardan tanıdığı basın mensuplarını selamlar, davalıları kendisiyle birlikte içki içmeye davet eder –57 kadeh–, topçu bölüğünün komutanıyla bir şeyler fısıldaşır, ardından da elini hararetle sıkar, hatta son derece kaygılı bakan genç bir adam olan savcıyla üst düzey hukuki bir tartışmaya girer, jüri üyeleri karşısında saygılı bir çekingenlikle dururdu. Hiç kuşku yok ki kendisi onur konuğuydu ve herkes çoktan yattıktan sonra bile en büyük masada sakalını okşayarak oturur, sekreterinin alçak sesle yaptığı uyarılara kulak asmaksızın birasını şampanyayla karıştırır ve bana: "Hadi anlatın bakalım, yarın neler olacak?" diye sorardı.

Beidenfleth Öküz Davası! Davaları seviyorum, beni her keresinde büyülüyorlar. En küçük dava bile kendi içinde büyük bir dünya tiyatrosunun öğelerini taşıyor. Bu davada ilk kez olarak davalı sıralarında değil basın tribününde oturuyordum. Duygusal açıdan benim için tabii ki davalı sıralarının önceliği vardı. Benim yanımdaki sandalyelerde sakin sakin oturan, ellerindeki kalemlerle oynayan, esneyen ve kollarını geren meslektaşlar dünyayı tanıyormuş izlenimi uyandırıyorlardı, başkentlerde ve dünya kentlerinde çıkan büyük gazetelerin temsilcileriydiler; çevrelerine alaycı bakışlarla bakıyor, dişlerini kürdanlarla karıştırıyor, sayfalar dolusu yazılar yazan bendenizi dalga geçerek izliyorlardı; onların biraz olsun konuyla ilgilenmeleri için çılgınca çaba harcadığımda ise, benim aslında iyi bir herif olduğumu, ama kendilerinin kül yutmadıklarını belirten bir hareketle omzuma vuruyorlardı. Benim komünist dizgicime meslektaşlarımla ilgili sıkıntımdan söz ettiğimde, dağarcığın-

dan bir sürü güçlü deyim çıkarıverdi; bu deyimlerin hepsini aklımda tutmama olanak yoktu, ama söyledikleri arasında "emperyalist monopol kapitalizminin emir kulları" deyiminin yer aldığını söyleyebilirim.

Aslında mahkeme başkanı komployа dahilmiş gibi gözüküyordu. Kışkırtıcı bir sükûnetle davalıların ifadelerini aldı, 57 davalıyı tek tek dinledi; ilk üç davalıyı dinlerken, borç yükü ve sıkıntı içindeki tarım sektöründe hüküm süren üzücü çaresizlik havası karşısında elimdeki kâğıdı adeta dövercesine not alan ve her borçtan sonra bir dizi ünlem işareti koyan ben bile, 4. davalıdan sonra yorulmaya başladım, 23.'den sonra taktik değiştirdim, sıra 35.'ye geldiğinde ter içinde kalmıştım, 48.'de konuşma bozukluğu baş gösterdi ve geri kalanı yalnızca özetlemekle yetindim.

Ne yazık ki, bu davanın taşıdığı anlam konusundaki görüşlerim, Dr. Luetgebrune'nin görüşlerinden biraz ayrılıyordu. O güne kadar insanların içinde bulundukları durumlar benim için insanlardan daha ilginçti. İnsanları değiştirmenin hiçbir zaman mümkün olmadığını çok iyi biliyordum, demek ki bir adamın görevi durumları değiştirmek olmalıydı. Oysa Dr. Luetgebrune –köy kökenli biri olarak– gerçekten ve beni büyük şaşkınlıklar içinde bırakarak, çiftçilere yardım etmeye çalışıyordu, 57 davalının her birine tek tek yardım etmeye çalışıyordu; mahkemenin vereceği kararın hiç kimse için korku öğesi olmaması gerektiğini, çünkü iyi bir şey uğruna şehit olmanın insana haz verdiğini dile getiren bendenizin dikkatini, tam hasat zamanı hiçbir şey yapmadan dört duvar arasında oturmayı hesaba katmak zorunda olan bir köylünün duygularına çekti; ardından hiç duraksamadan, böylesine büyük bir zevk duyarcasına her bir çiftçinin borçlarını sıralamamı yasaklayarak kutsal basın özgürlüğünü ihlal etti; bu davranışın kişisel kredinin elde kalan tek tük parçacıklarına ne derece zarar verdiğini görmüyor muydum sanki? Böylece heyecanımı tümüyle savcıya yönelttim.

Itzehoe'deki salonda bulunan yargıçlar masasının ardında Büyük Karl'ın tahtadan bir boy heykeli duruyordu, heykele sayısız siyah, gümüşi ve altın rengi çivi çakılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın birçok şehrinde canını vermeye

hazır fedakâr yurttaşların sembolik figürlerine çivi çakılması âdet olmuştu; bu arada bu işten alınan zevk, örneğin Berlin'de ihtiyar Hindenburg'un burnuna bir çivi çakılması gibi, çakılan çivinin rengine göre değişiklik gösteriyordu. Böylece Büyük Karl, salonun loşluğu içinde pırıl pırıl parlıyordu; Itzehoe'li yurttaşlara pahalıya mal olmuş olmalıydı; taç, hükümdar asası ve Reich elması[13] altın sarısıydı; bu arada sakalı –öyle sanıyorum ki– gümüşi çivilerle doluydu. Büyük Karl, Itzehoe şehrinin kurucusuydu. Büyük Karl Aachen'liydi, ama savcı da Aachen'liydi; tarihsel ve coğrafi düşünce ve görüşlerin tadına varmaktan; Itzehoe'ye karşı Aachen'i koz olarak öne sürmekten; Ren kıyısındaki o verimsiz ve ıssız bölgeleri Marsch'ın sulak ve yemyeşil otlaklarıyla karşılaştırmaktan; oradaki cılız öküzleri buradaki yağlı öküzlerle kıyaslamaktan; Ren kıyısındaki o bozkırlardan ve balta girmemiş ormanlardan barbar ve acımasız Frank sürülerinin çıkıp hiç üstlerine vazife değilken barış ve kültür ortamında yaşayıp giden Aşağı Saksonyalıları kesip biçtiklerinden, ülkeyi fethettiklerinden ve ordakileri kanlarının son damlasına kadar sömürdüklerinden, iflah olmaz cani ruhlu saldırganlar olduklarından söz etmekten daha uygun ne olabilirdi ki.

Dr. Luetgebrune bu noktada da tarihsel ve coğrafi düş gücünün harikalar ülkesine bodoslama daldı. Konuşmasının başında, salonun pencerelerinin açılmasını nazikçe rica etti; ardından oldukça gerilerden, neredeyse çobanlığın tarihinden başladı; neşe içindeki köylünün yaşamını tam büyük dert ve yakınma konusu olmaya başladığı noktaya kadar getirdi; derken direksiyonu, bir miktar gök gürültüsü ve guguk kuşu çığlıkları yankılandıktan sonra beceriyle ve dikkatlice ayarlanmış bir kreşendoyla doruk noktasına çevirdi, yani köylülerin savaşımının ve bu davanın aslında taşıdığı siyasi anlamı dile getirdi. Ama tam da, önceleri biraz titrek ardından son derece kararlı bir sesle burada çiftçinin yalnızca kendisini ve ülkesini temsil

13 İmparatorluk elması: Kraliyet küresi. Değerli metal ve taşlardan yapılmış bir küre üzerine dikili bir haçtan oluşan krallık simgesi. Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Heinrich'ten itibaren (1014) İmparatorluk elması da dendi.

etmediğini; tam da, dayandığı nedenler ve yöntemleri açısından saçmalık olarak bilinen sömürü politikasına karşı yürüttüğü savaşım kanalıyla bütün halk adına ayaklanmış olduğunu, hatta daha da ileri giderek devletin kendisi adına ayaklanmış olduğunu –devletin adına, devlete karşı değil–, Almanya ve Prusya için ayaklanmış olduğunu, eski Prusya gelenek ve göreneklerine göre... kanıtlamaya koyulmuştu ki, dışarıdan bir marşın henüz boğuk ilk vuruşları duyulmaya başladı; trompetlerin, üçgenlerin ve davulların sesleri geliyordu; ses giderek daha görkemli bir hal aldı; arka arkaya sıralanan fanfarlar, şakırdayan klarinetler, çalparalar ve kösler –Hohenfriedberger Marşı muzaffer, yürekli ve muhteşem– açık pencereden içeriye gök gürültüsü gibi dolarak salondaki bütün sesleri bastırdı.

Dışarıdan topçu bölüğü geçiyordu, tam o anda, evet, tam o dakikada birdenbire son derece gerekli bir seferi hizmet talimi yapmaları gerekmişti; atının üzerindeki komutan bölüğün en önünde ilerliyordu; kılıcı pırıl pırıldı ve mahkeme salonunun penceresine şöyle bir bakıp geçti gitti.

Dr. Luetgebrune sustu, dimdik ayakta duruyordu, yalnızca sakalını hafif hafif sıvazlıyordu o kadar. Ama çiftçiler, 57 davalı ve yüzlerce tanık kımıldamadan oturuyorlardı, gözleri çakmak çakmaktı ve ister istemez hepsi ayaklarıyla tempo tutuyorlardı. Güvenlik görevlileri selam durmuşlardı; basın masasındaki beyler gerçi sırıtmaktan vazgeçmemişlerdi, ama sanki Prusya'ya özgü bir emir almışçasına bindenbire hızlı hızlı bir şeyler yazmaya koyuldular; yargıçlar hülyalı bakışlarla arkalarına yaslandılar ve savcının bile, hayır, yanılmıyordum, gözleri yaşardı, Büyük Karl'a veda hediyesi mi, yoksa aynı kalibrede Friedrich için bağlılık gösterisi miydi? Yalnızca ben duruşma hakkında vereceğim raporun nasıl bir etki uyandıracağını kaygılı kaygılı düşünüyor ve neredeyse yalvarırcasına, Aachen'in, Beidenfleth'ten birkaç yıl daha önce Prusya'ya gelmiş olduğunun kimsenin aklına gelmemesini umuyordum.

Daha sonra iki ana davalı sekizer, ötekilerden yirmiüçü de altışar ay hapis cezalarına çarptırıldılar.

Tabii ki Kürbis bu davayı boş yere kesmemişti. Çünkü bu arada, yani Beidenfleth'te yakılan ateşin ilk kıvılcımlarının gö-

rülmesiyle Hohenfriedberger Marşı'nın duyulması arasında geçen zamanda, her devleti ibret dersi verme konusunda harekete geçirecek bir şeyler olmuştu. Hiçbir şeye haciz konamıyordu, öküzler ateşten hep korkarlar; zorunlu açık artırmalar engelleniyordu; Binicilik Derneği'ne üye olan genç köylüler at binmiş olarak müzik eşliğinde açık artırmaya geldiklerinde ve kadril[14] yapmaya başladıklarında, ortada yasak filan kalmıyordu; yalnızca nakliye şirketleri, polis koruması altında bulunan hacizli öküzleri almak için istemeye istemeye de olsa geliyorlardı, köylü müşterilerini kaybetme tehlikesini göze almak zorundaydılar; hatta Hamburg'daki kasaplık hayvan çiftliğine günün birinde üç çiftçi geldiler ve hacizli öküzler satış tahtasının üzerinden indirilmeyecek olursa, hayvan çiftliğinin sahibi beyefendilerin gelecekte nereden öküz bulacaklarını bilemeyeceklerini anlattılar, Schleswig-Holstein'dan bulamayacakları ise kesindi; kısacası bu engebesiz arazi üzerinde birdenbire o güne kadar uygarlığın modern silahı olarak yalnızca işçilerin, girişimcilerin ve resmi makamların gücünü garanti altına alan bir şey oluşmuştu: Dayanışma! O güne kadar akla hayale bile gelemeyecek denli duyulmamış, işitilmemiş bir çiftçi dayanışması oluşmuştu: Bu öteki iktidar gruplarının silah olarak kullandıkları dayanışmalarıyla, üstelik kendileri de zarar görerek yaralamaktan öteye gidemedikleri "hayat damarı"nı hepsinden çok daha keskin biçimde vurmuştu. Çiftçiler anlaşmazlık halinde, resmi makamların oturdukları ve hükmettikleri şehirlerde oturan ve kırsal kesimin ürettiklerine muhtaç olanlardan çok daha uzun süre çiftliklerinde dayanabilirlerdi. Bu durum, Neumünster olayında açığa çıktı. Kırsal bölgenin ortasındaki bu küçük, ama canlı sanayi şehrinde, hapse atılmış olan çiftçilerin onuruna yapılan bir gösteri sırasında bazı çiftçiler yaralanmışlardı, ama bayrağı taşıyan en ağır yaralıydı (ah, Hans Fallada'nın *Bauern, Bonzen und Bomben* adlı kitabını okuyun!), bunun üzerine çiftçiler kefaret ve tazminat talebinde bulundular. Şehirli gururu şahlanınca, çiftçiler şehri boykot ettiler, hiçbir çiftçi şehre adım atmaz oldu, şehre bir şey getirmez oldu; yaklaşık dokuz ay bo-

14 Kadril: Eski salon danslarından, dört çiftin dansı (Ç.N.)

yunca şehirli gururu dinmek nedir bilmedi, sonunda bayraklar indirildi, çiftçilerden özür dilendi.

Ancak ondan sonra en geniş yürekli yurttaşın bile onaylayamayacağı şeyler oldu. Olay yine Beidenfleth'te başladı. Oradaki resmi görevli, Kock ve Kühl'ün öküzlerinin alınması emrini veren aynı görevli o olaydan sonra bir gece büyük bir gürültüyle ve bir sürü pencere camının kırılmasıyla uyandı. Deposunda bir tahrip kalıbı patlamıştı, polis raporuna göre bu bir bombaydı. Soruşturmalar yapıldı, çok geçmeden de resmi açıklamalarda, gösterilen resmi çabalar için "ateşli" tanımı kullanılmaya başlandı, çünkü sağda solda bombalar patlamaya başlamıştı. Polis patlayan tahrip kalıplarının parçalarını emanete alıyor, uzmanlar bombayı yeniden yapıyorlar ve basın, polisin yaptığı işi destekleme emrinin yanı sıra bomba parçalarının ve yeniden yapılmış bir bombanın etkili fotoğraflarını da ele geçiriyor, ayrıca bu bombanın nasıl yapıldığına ilişkin ayrıntılı kılavuzlar da ediniyordu. Polis olağanüstü çalışıyordu. Teknik konularda çok beceriksiz olan kardeşim ve ben bile, faillerin bu işi nasıl yaptıklarını anlayabiliyorduk: Av fişekleri için kullanılan bildiğimiz baruttan bir miktar alınıp yara bandıyla sarılıyor, –tıpkı Büyük Savaş'taki el bombalarında olduğu gibi– ucunda bir kapsül bulunan ince bir kablo patlayıcıdan çıkıp –herhangi bir bakkaldan satın alınabilecek olan– bir el feneri piline uzanıyor, oradan da –iki mark seksen pfennig'e satın alınabilecek son derece sıradan– bir çalar saatin mekanizmasına bağlanıyordu; bunların hepsi –her çiftlikte üst üste yığılı duran, çünkü Schleswig-Holstein'lılar temizliği seven insanlar olarak bilinirlerdi, hiçbir özelliği olmayan– bir sabun sandığının içine konuyordu.

Tabii ki kardeşim gazetecilik görevini yerine getirdi. Resimleri polisin verdiği kılavuzla birlikte gazetesinin birinci sayfasında yayınladı. Gazetenin bu sayısının tirajının inanılmayacak kadar yüksek olması, hatta haftalar sonra bile bu sayının aranması kardeşimin marifeti değildi; alçakgönüllülük, bu marifetin yalnız ve yalnız polise ait olduğunu belirtmeyi gerektiriyordu; Schleswig-Holstein'lı çiftçilerin uzun kış gecelerinde aptal aptal şeyler düşünmemeleri, tersine bulmaca çözmek ya da

kışkırtıcı konuşmalar yapmak için toplanmak yerine sessiz sessiz ve hiç durmadan sabun sandıkları, çalar saatler ve cep feneri pilleriyle ilgilenmeleri için polis elinden geleni ardına koymamıştı.

Sonra da sağda solda patlamalar oldu.

Köylü hareketinin izlediği bu gelişim çizgisiyle hemfikir olmadığıma kendimin bile şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Her bomba patlayışında kalbimin savaş ilan edildiğini duyan bir baraka fabrikatörünün kalbi gibi hopladığını inkâr etmeye çalışsam, kimse bana inanmayacaktır. Ancak o sırada bizler Itzehoe'de devrimci yasallığın ilkesini keşfetmiştik. Kısa süre sonra ortaya çıktı ki, tabii ki bu keşfin önceliğini Berlinli bir adamla olduğu kadar Berchtesgaden'li bir adamla da paylaşmak zorundaydık. Alman Reich anayasasının olağanüstü bir belge olduğu sonucuna varmıştık. Bu belge o kadar olağanüstüydü ki, Reich Başbakanı von Hindenburg'un masasında öldüğü gün bile açık olarak duruyordu; öte yandan Berchtesgaden'deki adam ölünceye kadar bu belgeyi küçümsemişti, oysa yıllar ve yıllar boyunca bu belgeyi resmi olarak yürürlükten kaldırma yetkisine sahipti. Berlin'deki adamın Reich anayasasında partilerin yalnızca bir kez ve olumsuz anlamda anıldığı, partilerin iktidarını olabildiğince önlemekten söz edildiği gerçeğinden ne tür çıkarsamalar yaptığını bilmiyorum; Berchtesgaden'deki adam, en azından çok partinin yerine doğrudan tek parti koymak için açıkça hevesli ve istekliydi; oysa bizler Itzehoe'de, böylesine isteksiz davranılan siyasi yapılanmaların karşısında bir tür yeni kristalizasyon merkezlerinin kurulmasına yardımcı olmanın, diğer bir deyişle partilerin siyasi isteklerinin oluşmasına karşı gelmenin ve bir köylü özerk yönetiminin kurulmasına girişmenin son derece olanaklı bir şey olduğu, hatta anayasanın esas anlamına hizmet ettiği umudunu taşıyorduk; öteki sektörlerin ve çıkar gruplarının kısa zamanda siyasi işleyişin böylesi yapılanmasının yararlarını göreceklerinden ve bizim örneğimizin izinden gideceklerinden de son derece emindik.

Nasyonal Sosyalist Parti eski temel ilkesinden, yani bir "haşin azınlık"la iktidarı şiddet kullanarak ele geçirmekten bir kere vazgeçtikten sonra –bu durum, "Ulm Reichswehr Davası" adıyla

anılan davada partinin Führer'inin yeminli açıklamasıyla resmen gerçekleşmişti– şimdi muhteşem ve neredeyse inanılmaz bir girişimde bulunmak, "yasal" yollardan propaganda yaparak ve ikna gücünü kullanarak kötünün iyisi olmaya çalışmak, giderek büyüyen çoğunluğun desteğiyle öteki partilere ve onların birbirlerine göre konumlarına tur bindirmek ve böylece devleti tümüyle ele geçirmek, bunun dışında yeniden düzenlemeye yönelik her türlü denemeye düşman ve kendi yürekli girişimi için bir tehlike gözüyle bakmak zorundaydı. Parti'nin tam bu Schleswig-Holstein'lı köylü hareketini ne denli önemli ve tehlikeli gördüğü; tam da nüfusu anavatanımızın öteki bölgelerine göre oldukça az olan eyaletinde dönemin *Völkischer Beobachter* [Halkın Gözlemcisi] gazetesinin yanı sıra Parti'nin yegâne günlük gazetesinin yayınlanmaya başlamasından anlaşılıyordu. Parti'nin günlük gazetesi Berlin'de, Hamburg'da ya da Kiel'de değil, Itzehoe'de çıkmaya başlamıştı, Parti'nin en köktenci ve yetenekli gazetecilerinden biri olan Bodo Uhse tarafından yönetiliyordu ve Parti'nin dizginsiz propagandası yüzünden çiftçi dayanışması önemli ölçüde sarsılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Aslında Parti'nin çiftçilik mesleğinin yeniden düzenlenmesi ve savaşım taktikleri konusunda bundan sonrası için neler düşündüğü öğrenilebilmiş olsaydı, köylü hareketi ya da Heim ve Hamkens kendilerini Parti'nin beklenmeyen propaganda yardımlarına karşı o kadar kapatmazlardı; ama işte tam da bunu öğrenemediler, tam da bu konu henüz Parti yetkililerinin çekmecelerinde kilitli duruyordu. Köylülüğün –daha sonraları yapıldığı gibi– Reich içindeki meslek gruplarından sayılması kuşkusuz büyük sempati uyandırabilecek bir şeydi (bu yerleştirme, doğruluğunu belli ölçülerde kanıtladı, öyle ki bugün bile hâlâ benzer biçimler çekiciliğini korumaktadır), ancak o zamanlar bu yaklaşım ya henüz gizli tutuluyordu ya da belki henüz ortada bile yoktu. Erbhof Yasası'nın[15] çıkarılmasının düşünüldüğü Parti tarafından resmi olarak açıklanan tek şeydi ve batı kıyısı çiftçileri tarafından pek de çekici bu-

15 Erbhof: 1933-45 yılları arasında geçerli olan, ipotek konulamayan çiftliğin öteki çocuklar arasında pay edilmeksizin oğullardan birine miras yoluyla intikalini sağlayan yasa. (Ç.N.)

lunmadı: Çiftliğin çocuklardan birine, hem de çiftlik işlerinden en iyi anlayanına miras yoluyla bırakılması Marsch'ta yüzyıllardır zaten uygulanagelen ve hiçbir yerde de tam anlamıyla ihlal edilmeyen bir gelenekti; ama yürürlüğe konması düşünülen bu Nasyonal Sosyalist yasa, miras yoluyla intikal eden çiftliğe ipotek konulamamasını öngörüyordu ve Gräser, yani spekülatif ekonomileriyle birlikte Marsch çiftçileri işletmeleri için gerekli kredi sistemini özenle kurmuşlardı: Yaz ayları boyunca beslenmesi gereken büyükbaş hayvanların satın alınması için borca girmek, bu borçları sonbaharda ödemek onların çiftliklerini yönetirken uyguladıkları özel yöntemlerden biriydi; eğer krediler konusunda başkaca düzenlemeler düşünülmüyorsa Erbhof Yasası'nın ancak zararlı etkileri olacaktı, ama bu konuda hiç ses çıkmadı; ses çıkarılan tek konu Parti'nin tarım uzmanının öfkeye kapılarak batı kıyısının güvensiz ve inatçı çiftçileri hakkında düşüncelerini dile getirişi ve kendileri iktidara geçtikten sonra Schleswig-Holstein'lı çiftçilerin çiftliklerinden kovulacaklarını söylemesiydi, oysa bizim çiftçilerimizle bu biçimde konuşulamazdı. Parti yalnızca seçimlerde tam destek talep etmekle kalmıyor, yalnızca köylü hareketinde köylü üyelerinin de koşulsuz itaatini istemekle kalmıyor, bütün eylemlerde çiftçi dayanışmasının sağlanmasını, çiftçi yönetimi tarafından alınan bütün kararlardan haberdar edilmeyi ve onayının alınmasını talep ediyordu; ve bu durum Claus Heim'ın harekete geçmesi, yumruğunu masaya vurması ve "Söz konusu bile olamaz! İşte o kadar!" açıklamasında bulunması için yetmişti.

Ve şimdi bombalar patlıyordu! Birdenbire, köylü hareketi yasal yoldan ayrılıyormuş gibi bir görüntü çıkmıştı ortaya! Birdenbire kozlar Parti'ye geçmişti! Resmi makamlar –her zamanki gibi yolunu şaşırmış bir halde–, dünya basını ve başkentlerde çıkan gazeteler, Parti gazeteleri –her zamanki gibi daha çok taktik ağırlıklı olarak–, Nasyonal Sosyalist Parti'nin, köylü hareketinin arkasında bulunduğu konusunda çoktan ortalığı velveleye vermişlerdi. Şimdi Parti'nin bir taşla iki kuş vuracağı an gelip çatmıştı: İstenmeyen bir rekabeti devredışı bırakacak; masumiyet paltosuna bürünürcesine yeni yasallık ilkesine bürünecekti. Parti'nin Führer'i, yasadışı bombalı saldırıların Nasyonal

Sosyalistler tarafından yapılmadığını kanıtlayacak durumda olan partililere onbin marktan daha az tutmayan miktarda para ödeyeceğini açıkladı; ve bombalı saldırıda bulunanların bir kısmının adlarını resmi makamlara bildirmeyi onuruna yedirenler de Parti üyelerinden başkası değildi.

Her hareket kritik bir noktaya ulaşır; bu noktaya gelindiğinde hareket o denli büyümüştür ki, liderinin "Dur!" emri hareketin en hareketli kesimleri tarafından artık anlaşılmaz. Heim ve Hamkens'in resmi açıklamalarla bombalı saldırıları kınamaları hiçbir işe yaramadı. Bombalar sürekli patlıyordu, hükümet binalarında ve belediye meclislerinde ve her şeyden önce, her bölgede çok sayıda rastlanan maliye dairelerinde. Maliye memurlarının aklı başında ve namuslu insanlar olduklarını, çok az maaş aldıklarını, görevlerini yerine getirmekten başka bir şey yapmadıklarını, sadece görevlerini yerine getirdiklerini kanıtlamaya çalıştığım çiftçi gazetesinde yayınlanan dokunaklı makalelerimin de bir yararı olmuyordu (Bu yöntemle son derece zararlı bir tutumu körüklediğimin farkında değildim henüz. Bugün tabii ki, sadece görevini yerine getirme özrünün kabul edilebilir bir şey olmadığını çok iyi biliyorum. Özür, kabahatten büyüktü). Gazetede ziyaretime gelen pervasız bakışlı genç insanların kullandıkları tuhaf deyimler üzerine, bizim konseptimizi bozmaktan başka bir işe yaramayacağı için, sıkıcı işlerden uzak durmaları konusunda yalvarıp yakarmamın da bir yararı olmuyordu; gençler neşeli gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bana bakıyorlar, omzuma vuruyorlar ve "Eğlenceliydi doğrusu!" gibisinden gizemli sözcüklerle yanımdan ayrılıyorlardı. Evet, günün birinde komünist dizgicimin gözlerinin eski bir çalar saate dalıp gittiğini gördüğümde ona açıkça sordum. Ama o yemin etti, onun parti merkezi kişisel teröre karşıydı. (Daha sonraları seri patlayıcı üretimi konusunda uzman olarak durmaksızın çalıştığını öğrenecektim; parti merkezi kitle terörüne izin veriyordu.) Resmi makamların, dikkatli davranmak adına hareketin köylü olmayan bütün öğelerini büyüteç altına almaları hiçbir işe yaramadı; bir sürü huzursuz insan, gezgin çırak, evsiz barksız sokak serserisi ve çapulcu asker –leşin olduğu yerde akbaba da çok olur–; ilk yakaladıkları bizim redaksiyonumuzu yapan

adam oldu; ama polisin şansı yoktu, olay sırasında başka bir yerde bulunduğunu dünyada ondan daha isabetli kanıtlayan bir başkası daha olamazdı; her bomba patlayışında kendisinin hapiste olduğu çıktı ortaya. Hiçbir şeyin yararı olmadı, bombalar sürekli patlıyor ve patlıyordu! Durmaksızın yeni davalar açılıyordu, Dr. Luetgebrune durmaksızın gelmek zorunda kalıyordu. Dr. Luetgebrune geliyor ve: "Şimdi, saçmalığı bir tarafa bırakalım! Benim sizin pisliğinizi temizlemenin dışında yapacak bir sürü işim var! Ayrıca bana götürü ödeme yapıyorsunuz!" diyordu.

Yıllar sonra, on yıl sonra, 1939 yılında çiftçi hareketi çoktan bir efsane olduğunda Schleswig-Holstein'ı arabayla boydan boya geçtim. Bir yıl sonra ilk bombanın Alman toprağına düşeceği otlaktan; içinde çok tanınmış büyük bir büyükbaş hayvan pazarının bulunduğu kasabadan geçtim; bir dilim Holstein salamı yemek için pazarın hemen yanındaki lokantaya uğradım. Lokantada bir resim asılıydı, Neumünster çiftçi hareketi davasının davalılarının toplu bir fotoğrafıydı bu; Dr. Luetgebrune ortadaydı; lokantanın sahibesi yanıma geldi ve: "Resim, bizim esnaf loncamızın yaptığı bir yolculuktan! Ölen kocam da onların arasında," dedi. Ben: "Peki kocanız kaç yıla mahkûm olmuştu?" diye sordum. "Birbuçuk yıla," diye cevap verdi kadın; kendisine kim olduğumu söyleyince de salamın ve Bommerlunder'in parasını ödememe gerek kalmadı. Kadın benim hangi yoldan geldiğimi öğrenmek istedi. Ben de Meldorf üzerinden geldiğimi söyledim. "Meldorf'taki yeni, büyük yapıyı gördünüz mü, kıpkırmızı tuğlalardan yapılmış olanı" diye sordu. Yapıyı görmüştüm ve onun ne binası olduğunu sordum. "Orası yeni maliye dairesi!" dedi kadın dalgın dalgın. Ama ondan sonra gözleri parladı: "Bunu bizim zamanımızda yapsalardı da görseydim!" diye bağırdı ve omzuma hafif bir yumruk attı.

Yine aynı lokantada akşam iki adamla birlikte oturdum, onları eskiden tanıdığımı kesinlikle çıkaramazdım, çünkü onlar da benim gibi şişmanlamışlardı; ama biri –tıpkı eskiden olduğu gibi– bir gözünü kara bir bantla örtmüştü, nedeni 1918 ilkbahar çarpışmalarında bir İngiliz topçu mermisinin parçalarıydı; öte-

kinin ise eli sakattı, bunun nedeni ise bir Neumünster polisinin kılıcıydı. Flensburg'a özgü, Hansen-romlu grog[16] içtik ve gözü bantlı olan şunları söyledi:

"Bizim belediye başkanı çok cana yakın biriydi. Müdavimi olduğumuz meyhanede sık sık birlikte otururduk ve o: 'Beni anlayın beyler, ben küçücük bir solucandan başka bir şey değilim. Çiftçilere yardım etmeyi çok istiyorum, ama uymak zorunda olduğum emirler var! Yazdığım her raporda üst makamları anlayışlı olmaları konusunda uyarıyorum, ama beni dinlemiyorlar bile!' derdi. Bunun üzerine biz de sesimizi biraz daha yükseltmemiz gerektiğini düşündük. Bir dahaki sefere ben yine böyle belediye başkanıyla birlikte otururken, bu içeri girdi, masanın üzerine bir paket koydu ve yanımıza oturdu. Belediye başkanı paketi kastederek, bunun iyi bir davranış olduğunu, insanın her zaman karısına bir şeyler götürmesi gerektiğini söyledi, bunun üzerine bu da: 'Ya, bu bir sürpriz!' dedi. Ve ben paketi masanın öteki ucuna doğru ittim, çünkü paketin içinden gelen tıkırtıları duymak için kulağınızı biraz yaklaştırmanız yetiyordu. Neyse, biraz gevezelik ettik, bir tur içki ısmarladık, sonra bir tur daha ısmarladık, derken bu, artık toz olması gerektiğini söyledi ve toz oldu da; belediye başkanı onun giderken paketi de alıp götürdüğünü fark etmedi bile, çünkü ben o sırada şerefine kadeh kaldırmıştım. Bir süre sonra bu geri geldi, ama paketi geri getirmemişti. Kalkma zamanı geldiğinde ben hesabı ödedim, belediye başkanı yolumuzun aynı olduğunu, zaten tek başına oturmak istemediğini söyleyerek bizimle birlikte meyhaneden çıktı. Ama belediye başkanlığına giden yol çok kısaydı, bu yüzden iki dakikada bir durup çene çalıyorduk, tabii ki konuştuğumuz konular çiftçilikle ilgili konulardı ve belediye başkanı sürekli olarak: 'Bu işler şiddet yoluyla olmaz beyler, şiddet yoluyla olmaz! İnanın bana!' diyordu. Ve bizler de ona yürekten inandığımızı söylüyorduk, ama başka hangi yolla olabilirdi ki? Belediye başkanlığına geldiğimizde bize veda edip içeri girmek istedi, ama biz zamanın henüz gelmediğini biliyorduk, bunun üzerine yeniden konuşmaya başla-

16 Grog: Kaynatılmış şekerli suyun içine rom katılarak yapılan içki. (Ç.N.)

dık ve kendisine hangi yola başvurmamız gerektiğini sorduk, bu arada da biraz geriye doğru yürüdük. Ama belediye başkanı artık yatmak istiyordu, daha ileri gidemedik ve gerisingeriye döndük; yürürken iki dakikada bir duruyorduk, onu ceketinin düğmesinden sıkı sıkı tutmuş konuşuyordum, bu da sürekli saatine bakıyordu, çok sinirliydi ve hâlâ zaman dolmamıştı. Ve biz yine belediye başkanının çevresini sardık, başkan: 'Beyler, ikinizin son derece mantıklı ve barışçı insanlar olduğunu biliyorum, insan sizinle konuşabiliyor...' dedi. Gümbüüüüürrrr! Olan olmuştu. Gökgürültüsü gibi patlamaydı, binanın ön cephesinden bir parça kopup havalandı, bütün camlar kırıldı, büyük bir şangırtı kopmuştu. Belediye başkanı önce feci biçimde korktu, ama ardından hoplayıp zıplamaya başladı, bir yandan da: 'Bu işin sonu neye varıyor, gördünüz mü, beyler! Artık sorumsuz öğeleriniz üzerinde herhangi bir güç uygulayamıyorsunuz!' diye bağırıp duruyordu. Ve bir türlü sakinleşemiyordu! 'Ne şans,' diyordu durmadan, 'karımın yolculukta olması ne şans!' Ama tabii ki biz bunu çok iyi biliyorduk, yani karısının yolculukta olduğunu. Daha sonraları Altona'daki duruşma sırasında belediye başkanı bizim ikimizin de davalı sıralarında oturduğumuzu görünce gözlerine inanamadı. Sürekli olarak: 'Bu olanaksız, bütün akşam boyunca bu iki beyle birlikteydim ben!' diyordu, yargıç paket olayını açıklığa kavuşturmak için akla karayı seçmişti! Ve bizler hapse girdik."

Eli sakat olan ise şunları anlattı:

"Ona hiçbir şey olmadı, belediye başkanına yani, hiç kimseye bir şey olmadı zaten, yüzü aşkın patlayıcı saldırısında kimsenin parmağı bile kanamadı. Bu konuda çok dikkatliydik, salt bir gösteriden öteye geçmemeliydi. Ama bir kere neredeyse hedefi şaşırıyorduk. Az kalsın hükümet binasını hedef aldığımızda oluyordu bu. Yalnızca zamana uymakla kalmıyor, çiftçi gazetesinde yazanlara da dikkat ediyorduk; hükümet binası koskocaman bir kutuydu, bunun üzerine biz de devasa bir şey yaptık. En iyi çalar saat bizim için yeterliydi ve bu da kutunun içine giderek daha fazla patlayıcı tıkıştırdı, paketi sandığa koymakta zorluk çektik, üstelik sandık da kocamandı; bagajı olan yolcuların bindiği kompartımana binmek zorunda kaldık. Bir

pazar öğleden sonrasıydı, çünkü o gün o saatlerde hükümet binasında kimsecikler olmazdı; Başkan ise yaramaz, dikkafalı çiftçiler hakkında rapor vermek üzere Berlin'e gitmişti. Yalnızca ev işlerine bakan kadın vardı evde; şirin, tombul yanaklı bir kadındı; kadının pazar günü öğleden sonra mutlaka evden çıkacağını hesaplamıştık. Yanılmamıştık, çok geçmeden oradaki garnizonda bulunan süvarilerden bir başçavuş çıkageldi, savaşçı heykelinin önünde bir aşağı bir yukarı gezinerek 'Bir zamanlar sadık bir Macar süvarisi vardı' şarkısını ıslıkla çalmaya başladı. Derken kâhya kadın en iyi pazar giysilerini giymiş olduğu halde evden çıktı, kol kola girdiler ve şehre doğru yürümeye başladılar. Ben sandığı aldım ve karşıya geçtim, tek başıma, çünkü bu, gözündeki kara bantla kolayca deşifre edilebilirdi; sandığı pencereden içeri atmak için büyük çaba harcamam gerekti, sonra ben de tırmanarak içeri girdim, sandığı evin girişine taşıdım, merdivenlerin bulunduğu büyük girişe, tam sahanlığın altına yerleştirdim. 'Müthiş bir patlama olacak doğrusu,' diye düşünüyordum, 'böyle bir girişte ne biçim patlayacak!' Tekrar dışarı çıktığımda, o karşımda durmuş heyecanlı heyecanlı el sallıyordu bana. 'Yağmur başladı,' diye bağırdı ve ben ne bağırıp duruyorsun ki, iki damla yağmurdan ne çıkar, diye düşündüm; bunun üzerine o: 'İkisi mutlaka geri döneceklerdir, kadının elinde şemsiye yoktu!' diye bağırdı. Haklıydı, ikisi gerçekten de geri döndüler, kendimizi son anda savaşçı heykelinin arkasına atabildik. Tam o sırada bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. İkisi eve girdiler, biz orada duruyor ve şöyle düşünüyorduk: Şimdi n'olacaktı? Yağmur yağdı ve yağdı ve ikisi bir daha evden çıkmadılar. Saate bakıyorduk, sonunda sürünerek pencereye yaklaşıp içeri baktım. Nasıl desem, ikisi sakin sakin bir yastığın üzerinde oturuyorlardı, birbirlerine sarılmışlardı ve bir şeyler konuşuyorlardı. Amanın, amanın, şimdi n'apacaktık? Onun yanına döndüm ve gördüklerimi anlattım, saate baktım ve birbirimize: 'Şimdi n'olacak' diye sorduk. Derken bu birdenbire avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı: 'İmdat! İmdat!' diye bağırıyordu ve ben koşup pencerelere vurmaya başladım, camlar kırıldı, bir yandan da 'İmdat! İmdat!' diye bağırıyorduk, sonra da silahını çekip havaya ateş etti ve

koşarak oradan uzaklaştık, yine savaşçı heykelinin arkasına saklandık. Çünkü başçavuş koşarak evden çıkmıştı! Tam bir askerdi doğrusu! Tabancasını yarı yarıya çekmişti bile, arkasından koşturan kadın sürekli olarak: 'Boşver, Heinrich, boşver onlara!' diye bağırıp duruyordu. Ama başçavuş boşvermedi, kadını peşisıra sürükleyerek öfkeyle çevresine bakınıyor ve: 'Neler oluyor, lanet olasıcalar, neler oluyor?' diye bağırıyordu. Ve gümbüüürrrrr.... olan oldu! Amanın, amanın, ne patlamaydı ama!!"

"E, o zaman, haydi şerefe!" dedim ve "Bakar mısınız, birer içki daha!" diye seslendim.

Lokantanın sahibesi tezgâhın arkasında durduğu yerden kıpırdamadı. Düşünceli düşünceli önüne bakarak: "Ya, ya, ne günlerdi o günler!" dedi. Sonra bardakları getirdi, eğildi ve: "Şimdi hükümet binasında oturan var ya, o da böyle biri işte!" dedi.

"Şşşşiitt!" dedik ve dalgın dalgın grog'umuzu yudumladık.

Tabii ki onlara katılmaktan beni alıkoyan şey, bu gibi kaba taşkınlıklara karşı isteksiz oluşum değildi; düşünmem gereken başka şeylerin yanında böyle şeylere zaman ayıramıyordum, o kadar. Ancak benim yorganım da ayağıma kısa gelmeye başladığı zamanlarda köylülerin yoksulluğunu içtenlikle paylaşıyordum. Çiftçilerin parasını Claus Heim yönetiyordu. Tarafıma herhangi bir ücret ödenmesi söz konusu değildi, çiftçi gazetesinde yaptığım bütün işler için yetmişbeş Mark alıyordum. Sayfaları üç sütun haline getirilen *Die deutsche Front* gazetesi de satır başına beş pfennig ödediği için, köylülerin bizleri yüreklendirmek için gazeteye getirdikleri sepetler dolusu tereyağı, yumurta ve domuzyağıyla yaşamımı sürdüremiyordum. Bu yüzden zamanımı Itzehoe ve Berlin arasında bölmek zorunda kaldım.

Varlığımın ikililiği, belli ölçülerde mekânsal açıdan da bir dayanak bulmuştu böylece. O zamanlar Schleswig-Holstein'ın zengin, yemyeşil ve verimli otlaklarının arasından geçen hiç kimse, saman damlı, huzur içindeki çiftlik evlerinin alçak tavanlı odalarındaki her köşenin öfke ve acıyla dolup taştığını

tahmin edemezdi. Berlin'e gelince; böylesine capcanlı ve hareketli bir şehirden etkilenmeyecek kimse yoktu; dükkânlarının pırıltısından, kadınlarının zarafetinden, yoğun ticaret trafiğinin hızından, bakımlı parklardaki güzel güzel boyanmış banklarda güneşin tadını çıkaran ve sayıları giderek artan güçlü kuvvetli delikanlıların görüntüsünden, olsa olsa burada insanın güvende ve huzur içinde yaşadığı izlenimi doğabilirdi. Bu şehrin habitusunu evraklara basılan birtakım damgalar üzerinden incelemeye zorlandığımı söyleyecek olursam aşırı bir iddiada bulunmuş olurum; bunun günün birinde gerekli olacağını çok iyi biliyordum; ama hâlâ şehirdeki yanık kokusunun burnuma geldiği başka mekânlar vardı. Başta Salinger Salonu olmak üzere, Berlinlilerin kanepeler yemek ve çay içmek, şaşırtıcı bir rakam ve bilgi bolluğu içinde genel durumu konuşmak ve bu durumu değiştirmek adına hiçbir şey yapmamak için akşamları biraraya geldikleri küçük, şirin salonlar vardı. Prusya İçişleri Bakanlığı'nda üst düzey bir memur olan Bay Dr. Hirschfeldt dışında hiç kimse, benim Schleswig-Holstein'da ne aradığımı sormuyordu; Dr. Hirschfeldt bir süredir Salinger Salonu'na gelip gidiyor, Almanya'nın durumundaki giderek hissedilen değişiklik konusundaki tartışmalara hararetle ve uzmanca bilgilerle katılıyor, bana söz arasında, ama yeşil gözlerini üzerime dikerek zaman zaman "Peki yukarıdaki çiftçiler n'apıyorlar?" gibisinden sorular soruyordu; bense bu sorulara, "Yapılan araştırmalara, istatistiklere göre yaşam standartları yükseliyor, özellikle çalar saat ihtiyaçları giderek artıyor," gibisinden cevapların dışında ne cevap vereceğimi bilmiyor, İçişleri Bakanlığı'ndaki değerli memurların afiyette olup olmadıklarını ise sormuyordum, çünkü bu konu çiftçileri de beni de hiç ilgilendirmiyordu.

Tutukluluğumun son yıllarında, bu kadar kısa süre içinde yine salonlara girebilecek duruma geleceğimi hiç düşünemezdim. Ama o zamanlar bir kere hapishaneden çıkan biri, örneğin Kongo'dan daha uzak ve daha ilginç bölgelerin kokusuyla sarıp sarmalanıyor gibi oluyordu ve Berlin de son derece görgülü, her egzotik konuk için açık ve dayanılmaz bir şehirdi. Uzayıp giden evler yığını içindeki öteki sayısız salonun yalnızca bir yansısı olan Salinger Salonu'nda, yaşam çevreleri hakkında se-

ve seve –can kulağıyla dinlediğim– bilgiler veren her türlü ırktan ve kökenden insanla karşılaştım; ev sahibinin dikkat etmesi gereken tek şey, birbirine fazlasıyla düşman kardeşleri aynı anda davet etmemekti, örneğin Kuzey Çinlilerle Güney Çinlileri, ya da Hindularla Müslümanları; bunun nedeni onların yerel kavgalarını çay masasına taşıyor olmaları değildi, tersine biraraya geldiklerinde ısrarla susuyorlardı: Çinliler susuyorlardı, çünkü karşılarındaki her Çinliyi Bolşevik ajanı sanıyorlardı; Hintliler susuyorlardı, çünkü karşılarındaki her Hintliyi İngiliz casusu sanıyorlardı. Ama eğer konuklar arasında Rus ticaret elçiliği üyelerinden biri bulunuyorsa, Nasyonal Sosyalist Alman. İşçi Partisi'nin üyelerinden biri asla orada mevcut olmayacağı için, kendisine genel ve coşkulu bir ilgi gösterileceğinden emin olabilirdi.

Doğaldır ki Bogumil, Berlin'in siyasi salonlarındaki karışımdan besleniyordu. "Almanlık"ın varlığı üzerine yaptığı araştırmalar çerçevesinde, siyasi isteklerin oluşumunda bir tür güç merkezi olarak nasyonalizm denen olguya toslamış olan Bogumil için, nasyonalizmin emperyalizm karşısında yegâne ciddi karşıt bileşen olduğuna ilişkin en küçük bir kuşku bile söz konusu değildi. Buradan yola çıkarak aynı durumdan aynı sonuçları çıkarma yoluna gitti. Onun için Doğu Prusya ile Mançurya arasında bir ilişki vardı –ezilen halkların emperyalizme karşı oluşturdukları ortak cephe nasyonalizm cephesiydi; Rusya'yı kâh bu tarafta kâh öteki tarafta görmek Bogumil'i kaygılandırsa da, esas Arabistan'ı birleştirmeye çalıştığında çok daha fazla tasalanıyordu– tabii ki bunu *Vormarsch*'ın dış politika bölümünde yapıyordu, *Vormarsch* onun Ernst Jünger'le birlikte çıkardığı, benim de çalışmaya başladığım yeni bir gazeteydi.

Ernst Jünger benim için daha o zamanlar bile başlı başına bir kavramdı. Daha hapisteyken onun *In Stahlgewittern* [Çelik Fırtınasında] adlı kitabını okumuştum; Birinci Dünya Savaşı'na olduğu kadar İkinci Dünya Savaşı'na da etkin olarak katılmışlığı olmayan bendeniz, bugün bile savaşın bundan daha iyi tasvir edilebileceğini düşünemiyorum. Bu nedenle Ernst Jünger'le tanışmayı çok istiyordum; Bogumil beni ona götürdüğünde çok heyecanlıydım. Şehrin doğusunda bir yerde, Varşova Köprü-

sü'nün yakınında oturuyordu, burası daha çok işçilerin oturduğu bir mahalleydi. Odasının penceresinden banliyö hatlarıyla Reich Demiryolları'nın birbirine karışan rayları görünüyordu; binadan çocuk gürültüleri geliyor, ortalık lahana kokuyordu. Odası pek aydınlık değildi, ağzına kadar kitap doluydu; masklarla ve tahtadan oyulmuş tuhaf figürlerle süslenmişti; yazı masasının üzerinde bir mikroskop, raflarda ise böcek koleksiyonları, içinde donuk yeşil birtakım maddelerin tuhaf parçaları bulunan konserve kanvanozları duruyordu. Ernst Jünger sabahlık giymişti, başında renkli bir kep vardı, ayaklarına ise keçe terlikler geçirmişti; vişne ağacı tahtasından yapılmış porselen uçlu bir pipo tüttürüyordu. Bu adamı inceleyecek kadar zaman bulmuştum, çünkü başlangıçta benimle hiç ilgilenmedi. Ünlü çizer A. Paul Weber kısa bir süre önce, *Vormarsch*'ın bir sonraki sayısına konmak üzere bir taslak çizim getirmişti. *Vormarsch* Albay Ehrhardt'ın girişimleri sonucunda ortaya çıkmış bir gazeteydi. Ehrhadt'ın tugayının üyeleri gazetenin öncelikli aboneleriydiler (tugayın asla dörtbinden fazla üyesi olamayacağına göre, gazetenin tirajı kolaylıkla hesaplanabiliyordu). Ancak kavgacı Albay tam da o sıralarda "Stahlhelm"in, yani artık hafifçe şişmanlamış olan cephe askerlerinin kurduğu birliğin Hannover'de yapılan bir toplantısında bu birlik hakkında öfkeli ve dokunaklı sözler sarfetmiş ve sert bir biçimde bu birlikten ayrılmıştı. "Stahlhelm"in lideri Franz Seldte buna hemen cevap vermiş, Ehrhardt'la yollarının ayrılmış olmasını memnunlukla karşıladığını dile getirmiş, bu arada "Stahlhelm"in varlığını şu kinayeli sözlerle karakterize etmişti: "Biz, heyecanlı delikanlılardan oluşan bir birlik değiliz!" İşte çizer Weber karikatürünü bu olaya temellendirmişti: Stahlhelm üniforması giymiş bir sürü şişman adam uzun sıralarda oturmuş, kel kafalarını eğmiş şekerleme yapıyorlar, ellerini göbeklerinin üzerinde kavuşturmuş, bu arada hepsinin oturduğu yerin altında ağzına kadar dolu birer bira testisi bulunuyor. Karikatürün altında ise Franz Seldte'nin söylediği o sözler yer alıyordu. Ernst Jünger taslak çizimi uzun süre düşünceli düşünceli inceledi; sonunda Aşağı Saksonya şivesiyle ve güçlükle duyulan bir sesle (bu, onun ağzından duyduğum ilk sözdü) şöyle dedi: "Ama burada şan ve şeref nişanları eksik!"

Bu adam, kendisiyle konuşulabilecek biri olduğu izlenimi uyandırıyordu bende. Böylece ilk görüşmemiz boyunca çiftçilerle ilgili yaptıklarıma sıcak bakmasını sağlamaya çalıştım. Ernst Jünger benim coşkulu biçimde anlattıklarımı düşünceli düşünceli dinledi, ama sonunda, bizim "geceleri düzenlediğimiz havai fişek gösterileri"ne hayranlık duymasına yönelik beklentimi şaşırtıcı bulduğunu söyledi.

Tabii ki şaşırtıcıydı. Bu adam, tepeden tırnağa savaşçıydı, Birinci Dünya Savaşı'nda siper savaşına katılmıştı. Pour le mérite nişanı[17] sahibiydi, birçok kereler yaralanmıştı ve acıya alışmış biriydi –anlıyordum ki– hedeflenen amacın dışında ses ve duman çıkaran patlayıcı maddelerden etkilenecek hali tabii ki yoktu.

Ama ne yazık ki Ernst Jünger'le yaptığım daha ilk görüşme sonucunda gazetede üstleneceğim görev açıkça ve kesin olarak saptanmıştı. Çiftçi hareketinin nahoş olaylarını ve sorunlarını ancak üstü örtülü genel bir özet halinde ele alabilecek ve kendimi, Jünger ve Bogumil'in surat asmaları pahasına, ama arkadaşım Plaas'ın tam desteğiyle, Albay Ehrhardt'ın bir-iki makalesini zaman zaman araya sıkıştırmakla sınırlamak zorunda kalacaktım; bu mükemmel adam, amirallikteki eski arkadaşlarını dehşetler içinde bırakarak, o zamanlar yapımı planlanan "Zırhlı kruvazör A"ya[18] karşı çıkıyor, bu itirazını modern yangın söndürme tesisleri konusundaki eğitimin çok daha ucuz nesneler üzerinden yapılabileceğine temellendiriyordu; ya da güncel siyasi savaşımın içinde bulunan yandaşlarını dehşetler içinde bırakarak, Prusya'nın sosyal demokrat başbakanı Braun'un, hatalarını kendi bölgesinde değil de yabancı bölgelerde yaptığı için son derece akıllı uslu bir adam olduğu konusunda ısrar ediyordu.

Gazeteye itibar ve saygınlık kazandıran kişinin Ernst Jünger olduğuna kuşku yoktu; yazdıkları öylesine zekice ve öylesine saydam ifadeli makalelerdi ki, okurlar Ernst Jünger'in kendisinin bu makaleleri anladığına emin olmasının yetip de artacağı duygusu ve hayranlığı içersinde, onları derin bir saygıyla

17 Pour le mérite: Bir tür liyakat nişanı. (Ç.N.)

18 Zırhlı kruvazör A: Alman donanmasının "Deutschland" adlı eğitim gemisi. Parlamentoda yapılan oylamayla yapımına karar verildi. (Ç.N.)

ellerinden bırakıyorlardı. Ancak Bogumil'in dış politikaya ilişkin görüşleri Ehrhardt tugayının üyeleri, Araplar, Hintliler, Çinliler, Bet-Şean zencileri arasında ve ötekilerin tersine, bu ilginç gazetenin kendisine ücretsiz olarak gönderilmesine yolladığı kartla teşekkür eden General von Seeckt'in nezdinde hayranlık uyandırıyordu.

Ernst Jünger'le yaptığım o ilk görüşme benim için yalnızca konu açısından değil, kişisel olarak da çok önemliydi. Konuştuğumuz birkaç dakika –ve konuşmanın geçtiği mekân– o dönemin sayısız çevrelerinden birine ait olup da adı zamanla bütün dünyaya yayılmış tek kişi olan bu tuhaf adamı tümüyle yansıtıyordu. Ernst Jünger'in ifade tarzının içerdiği giz bence, çok basitçe söylenecek olursa onun iki özelliğinden, savaşçı ve doğa araştırmacısı olmasından kaynaklanıyordu. Bu adamın çelik kasırganın ortasında dünyanın bilincine vararak uyandığına ve kıvrak zekâsı sayesinde dünyaya yukarıdan bakmayı başardığına; çok kısa bir süre içinde, üzerinde bizzat kendisinin hareket ettiği muharebe alanını örneğin bir pilot gibi yukarıdan incelediğine; o kadar yüksekten bakınca kanlı olayın ona kımıl kımıl minicik noktacıkların anlamsız hareketleri gibi göründüğüne; koloniler halinde birleşen mikroskobik yaratıkların dört yana saçıldıklarını, bu arada birtakım üst güçler sayesinde hareket etmeden yerlerinde kalanlara aldırış bile etmediklerini gördüğüne inanıyordum. Bu durumda herkesin, ama özellikle de babasının eczanesinde büyümüş ve daha küçük yaşlardan itibaren doğa olaylarıyla haşır neşir olmuş olan birinin karınca sürüsü karşılaştırmasını yapması kaçınılmazdır; Ernst Jünger çok dikkatli bir merhamet duygusuyla savaşçının kaderini karıncanın kaderine benzetmek için yeterli deneyime ve düşleme gücüne sahipti. Jünger o zamanlar tam da "Totale Mobilmachung" [Topyekûn Seferberlik] üzerine çalışıyordu ve ben bu yazıyı okurken, burada öncelikle bir tür genel sonuca ulaşılmış olduğunu kavradım; oysa ben ve benimle birlikte ne yazık ki onun çevresinde dönüp duran herkes hâlâ fal taşı gibi açılmış gözlerle yüzyılımızın arazisi içinde gezinip duruyor ve yol gösterecek birini arıyorduk.

Daha o zamanlar bile Ernst Jünger'in benimle neden ilgilendiğini kendi kendime sorduğumda, onun kendisinin kabul

edebileceğinden çok daha akıllı biri olduğunu –herhalde haklı olarak– gördüm; ona göre yaşamım boyunca kendinden geçmiş bir halde, akıllı uslu bakanların bedenlerinde kurşun delikleri açmaya ve bombalar atmaya, saçlarına ak düşmüş ateşli bir moruk olarak hâlâ bilmem hangi barikata sancak dikmeye çalışacaktım; her halükârda çiftçi hareketi içindeki faaliyetlerimi, kendini gösterme dürtüsüyle işe karşı takıntının bir karışımı olarak görüyor gibiydi; ağır silahların ve uçakların kullanıldığı savaş deneyimlerini değil de, onun yaptığı gibi savaş sonrasının gönüllü birliklerinin çarpışmalarını çıkış noktası yaparak savaşın varlığını açıklamaya çalıştığım an, onun beni desteklediği tek andı. Ama bu noktada onun "Totale Mobilmachung" yazısındakilerden çok farklı sonuçlara ulaşmama da hiç şaşırmadı. Ben savaşçılığın yapısındaki gelişmenin tıpkı General von Seeckt'in düşünmüş olduğu gibi, savaş teknisyenlerinden oluşan küçük ve daha dayanıklı hale getirilmiş birimlerin devreye sokulmasına doğru yol aldığını sanıyordum; yalnızca yoksunluğu erdeme dönüştürmeye çalışan General Seeckt'in tersine, genel savunma görevini üstlenmiş kitle ordusu döneminin ise geride kaldığını düşünüyordum; kitle ordusunun, onunla birlikte ulaşılacak hedeflerle karşılaştırıldığında fazlasıyla masraflı ve savaşın asıl varlığının da sonu olduğu görüşündeydim; kısacası, hemen hemen her konudaki tahminim Jünger'in tahminlerinden farklıydı; bu arada Jünger benim görüşlerimi mantıklı buluyor, ama mantığın varoluş gücü hakkındaki küçümseyici düşüncesini söylemekten de geri durmuyordu. Temelde onun, çabalarımın ölçüsünü ve yönünü, bu arada neden olduğum yıkımların derecesini izlediğinden daha az izlediği, beni de böcekleri gibi –kimi zaman kırmızı orman karıncası, kimi zaman basit beyaz karınca, kimi zaman da, daha doğrusu genel olarak da kanatsız karınca olarak– kategorize etmeye her an hazır olduğu duygusunu hep taşıdım.

Tam yirmi yıl sonra Ernst Jünger 1929 yılının o günlerini, bu arada yayınlanmış olan günlüklerinde ele alacak, sonuçta bizlerin o zamanlar düşüncelerle yaşadığımızı belirtecekti. Bu, oldukça kesin bir ifadeydi, çünkü bu az ve öz cümle aynı zamanda, bizlerin o zamanlar düşünmekten başka bir şey yapma-

dığımızı da dile getiriyordu. Bir kataloğa kaydedilmekten ya da kategorilere sokulmaktan içgüdüsel bir çekincesi olan Jünger hiç istemediği halde, *Vormarsch* gazetesinin bir avuç çalışanının, "Nasyonal Devrimciler" ve temsil ettikleri siyasi yönün "Neues Nationalismus" [Yeni Nasyonalizm] olduğuna dair bir tanım ortaya çıkmıştı. Gerçekten de yine birtakım gazetelerin çevresinde biraraya gelen ve benzer tanımlamalar taşıyan çok miktarda başkaca çevre ve klik vardı: "Birleşik Gençlik"ten bir grup insan; "Stahlhelm" içinde muhalif bir grup olan "Wehrwolf" gibi anavatanın büyük savunma birliklerine bağlı bir grup insan; ya da "Oberland" birliğinden bir grup insan ya da sosyalist hareketten gelen ve Sosyal Demokrat Parti'den farklı olarak kendilerini "Eski Sosyalistler" olarak adlandıran (aralarında Ernst Niekisch ve August Winnig gibilerinin de bulunduğu) bir avuç seçkin adam. Kitleleri yönlendirebilmekten tümüyle uzak olan bütün bu grupların ortak noktası, nasyonal-tepkiciler olarak görülmeye direndikçe, "Nasyonal Devrimciler" tanımlamasının onlara uygun düşmesiydi; "Yeni Nasyonalizm" adı onlara, kendini nasyonal partilerde aşındıran eski Nasyonalizm'den hem sözcük anlamı itibariyle hem de duygusal içerik açısından belirgin biçimde ayrışmak gibi bir görev yüklüyordu. Ancak tam sel gibi taşmak üzere olan Nasyonal Sosyalist hareketin içinde bu eğilim, öncelikle Otto Strasser bağlamında belirginleşti; Otto Strasser yetenekli olmaktan çok, tez canlı biriydi; daha büyük bir yandaş grubunun ve kitleler üzerinde belli bir etkisinin olduğundan emindi; çok geçmeden partisinden bilinçli olarak koptu ve "nasyonal devrimci" gruplarla dirsek temasına geçti. Kendini "Yeni Nasyonalizm"in içeriğine yakın hissedenler içinde benzeri olmayan, yazı yazmanın ve tartışmanın dışında hatırı sayılır rakamlara ulaşan yandaşlarının ve parti içindeki farklı konumunun getirdiği ağırlıkla da siyaset yapabilme özelliğine sahip olan Strasser yine de entelektüel hareketin kıyısında kaldı; Ernst Jünger'i eskiden olduğu gibi bu hareketin içinde lider kalmasının dışında destekleyen bir şey yoktu artık; öte yandan diğer zamanlarda son derece eleştirel yaklaşan ve düşünsel anlamda üst düzeydeki her kesimden rakibin, adı geçince dikkat kesildiği yegâne kişi de Jünger'di.

Yeni ve temel düşünsel nasyonalizmin hem kurucusu hem de onu aşan ilk kişi olmaklığı, Ernst Jünger'in doğasının derinlerinde yatan özelliğine dayanıyor olmalıydı. *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt* [İşçi. Egemenlik ve Biçim] başlıklı kitabı az çok sadık bir sosyalizmin milletin kavram dünyasına yerleştirilmesi çabalarının tam da son hızına ulaştığı bir anda yayınlandı; *Das abenteuerliche Herz*'te [Maceracı Yürek] yaptığı betimlemeler ise, henüz yeni uyanmış biyolojik bir düş ve büyü dünyasının tersine, tümüyle farklı ve kendine özgü türden gizemli alanların gözler önüne serilmesini sağladı.

Ernst Jünger'in kitapları beni dehşetli şaşırtıyordu; eylemlerimi yönlendirmede bana yol gösterecek ya da benim hareketlerimi siyasi açıdan anlamlı kılabilecek siyasi konseptleri ondan inatla beklediğim için başlangıçta pek istemesem de, kısa süre sonra Jünger'in görevi çerçevesinde bulunmayan bir şeyin beklentisi içinde olduğumu anlamak ve Jünger'in ifade biçiminden dehşetli yarar sağlayan tek kişinin ben olmadığımı kabul etmek zorunda kaldım; hem de onun temel olanın giderek daha derindeki çukurlarına nüfuz etme çabası içinde bütün milli kavrammadenlerinde göçük oluşturduğu anda, tam da o anda. Başından itibaren kitaplarındaki görüşlerle tartışmaya girmek benim için mümkün olmadı. Bir yandan tartışmalara kulak kabartırken öteki kulağıyla da batı kıyısında, Marsch'ta patlayan bombaların sesini dinleyen bendenizde bunun için gereken büyü organı ile metafizik organ eksikti de ondan. Ernst Jünger'in rüya, büyü, eğitim, araştırma ve metafizik üzerinden İncil'in eski ve ölümsüz bilgeliklerine ulaşmasına hayran kalıyordum kalmasına ama, hayran kalmanın ötesinde bir şeyler yapmaktan da yoksundum, çünkü önümde ne dini ihtiyacın bilindik yolu ne de Ernst Jünger'in tuhaf patikalarından biri uzanıyordu. Böylece Ernst Jünger'in çevresinde oluşmaya başlayan cemaatten neredeyse otomatik olarak dışlanmış oldum: yanaşık düzen duran yandaşlardan, yokluğunu çektiğim şeyleri evlerinden getiren müritlerden, (üstadın ayaklarının dibine) çömelen kişilerden oluşan ve üstadın elinde tuttuğu bilgelik taşına –onunla çözüme ulaşmak için değil– tartmak, ölçmek, çözümlemek ve yüceltmek için gözünü dikmiş insanlardan oluşan koskoca bir sürü.

Uzun yıllar görüşmedikten sonra 1937 yılında bir gün, Nürnberg Parti Günleri sırasında Berlin'de, seyircilerin akın akın çıkmakta olduğu bir sinemanın önünde karşılaştık. "Bu kalabalık tüyler ürpertici, tıpkı parti günlerinde olduğu gibi," diyerek onu kalabalığın içinden çekip çıkarmaya çalıştım. "Ah, halkı küçümsemeyiniz, pek çekici olmasa da, yine de bir güç sayılır!" diye cevap verdi. Neler yaptığını sordum, "Tahta kurularının birbirlerini nasıl yediklerini gözlemleyebileceğim yüksekçe bir nokta buldum kendime," dedi. Biraz sinirli bir biçimde, geri çekilip bir başka yıldıza gitmekten her zaman hoşlandığını söyledim, bunun üzerine hemen: "Evet, hem de görece doğru dürüst bir yıldıza, Mars'a ya da Venüs'e; Satürn'e değil, çünkü onda sis halkası var, ayrıca orada Spengler[19] oturuyor," dedi.

Sonuçta, kendi yöntemine kesinlikle geçerli olan tek yöntem olarak bakılmasını istemeyen Ernst Jünger'in kendisiydi. Daha sonra ünlenen şu cümleyi söyleyerek, "Yeni Nasyonalizm" yandaşlarının siyasi etkinliğe ulaşma çabalarına bilindik bir son verdi: İnsan Almanya için toplu halde bir şeyler yapamaz, bunu tek başına yapmalıdır; tıpkı balta girmemiş bir ormanda baltasıyla kendine yol açmaya çalışan ve yalnızca duyduğu boğuk seslerden, başkalarının da kendisi gibi aynı işi yaptıklarını anlayan bir adam gibi.

"Yeni Nasyonalizm"in tartışmalı takımının kendi düşünsel heyecanlarını kendi içinde gerçekleştirmiş olduğu konusunda yeterli etkinlikte güvence verilemez. Çeşitli gazetelerin oldukça az sayıda abonelerinin dışında kimse onlara aldırış etmedi ve bizler başkentte yayınlanan bir günlük gazete birkaç satırla da olsa bizden söz edince heyecana kapıldık bile diyebilirim. Schleswig-Holstein'da patlayan her bomba önemli ölçüde büyük yankı uyandırıyor, ilk sayfanın manşetinde yer alıyordu. Çağdaş edebiyatın tarafımızdan hor görülmesinden daha doğal bir şey olamazdı; *Vormarsch*'ın kitap köşesi gerçek bir mezbahaya benziyordu.

Ancak o sırada başımıza şöyle bir şey geldi: Kanlı canlı bir

19 Oswald Spengler: Alman filozofu (1880-1936) Nietzsche ve Dilthey'in etkisinde kaldı, karamsar bir dünya görüşü vardı. (Ç.N.)

şair; öz, yegâne, hakikaten gerçek Alman edebiyatı cephesinden bir adam; nasıl desem, demirden bir heykel olan bir adam, yani Arnolt Bronnen bütün masumiyetiyle ve hakkımızda en küçük bilgisi olmaksızın, 1921 yılında Yukarı Şilezya'da meydana gelen olayları yeni romanının konusu yaptı ve malzemesini deneyimli bir yaklaşımla ve partiye de dokundurma yapmadan ele aldı; bunu da o cehennemin içinde yer alan Polonyalıları ve Almanları, Fransızları ve İngilizleri, nasyonal sosyalistleri ve komünistleri, askerleri ve sivilleri, kadınları ve erkekleri aynı oranda antipatik olarak betimleyerek yaptı. Romanın adı "OS"tu [Oberschlesien: Yukarı Şilezya], olağanüstü bir romandı; dünya çapında saygı gösterilen ve en monden gazetelerde yapıtları önceden basılan roman yazarının, modern oyun yazarının, aslanın pençesi her satırda hissediliyordu. Ancak sürü birdenbire harekete geçti. Arnolt Bronnen istediği kadar, korkuyla monoklünü temizlesindi, gerçek değişmezdi, apaçık duruyordu: O bir hain, bir faşistti! (Dahası: Yazdığı roman tabii ki kötüydü. Yazmasını da bilmiyordu zaten. Hiçbir zaman da bilmedi.) O güne kadar şan ve şöhretin mis kokuları tarafından sarmalanmış olan, şimdiyse başarısızlığın dondurucu havasına toslamış olan Bronnen, edebi yaratısını teker teker gözden geçirdi –oyunlarını, romanlarını, denemelerini–, onları inceledi ve şu sonuca vardı: Eğer bu faşizm ise, ben de faşistim o zaman! Ve sürekli olarak Jünger'in çevresindeki müritlerin kuşkulu grubuna dahil edildiğini dinlemek ve okumak zorunda kaldığı için Jünger'in kendisine gitti.

Bronnen'le bir kere çok kısa görüştüm, üzerimde herhangi bir etki bırakmadı. Yazarlararası çekişmenin bu türü, Itzehoe maliye dairesinde kimseleri cezbedemeyeceğim bir türdü. Ancak daha sonra kitabını okudum. Olaylara yaklaşımı benimkiyle aynı değildi. Ben onun tersine o günlerde bizzat Yukarı Şilezya'da bulunuyor ve Polonyalıları ve Almanları, Fransızları ve İngilizleri, nasyonal sosyalistleri ve komünistleri, askerleri ve sivilleri, kadınları ve erkekleri aynı oranda sempatik buluyordum. Ama bu kitap Arnolt Bronnen'i merak etmeme yol açtı ve 1929 Ağustosu'nun o son günlerinde Itzehoe'de kısa bir süre kaldıktan sonra tekrar Berlin'e döndüğümde, Bogumil'in evinde onunla karşılaşacağıma seviniyordum.

Bogumil o zamanlar, Friedrichstraße'nin aşağısında bir odada kalıyordu; bir zamanlar yüzyılın zarafetinin taştığı ve şimdi taşra eğlencelerinin yapıldığı, solgun pırıltıyla çevrili bu sokağın iğrenç, karanlık evlerinden birindeki iğrenç, karanlık bir delikti burası. Ama Bogumil, kitaplar ve halılarla rahat ve kendisine uygun bir ev oluşturmayı başarmış, odasını Jünger'e olan bağlılığının etkisiyle, bir zamanlar ibadet ya da büyü amaçlı kullanıldığı anlaşılan tuhaf masklar ve eğri büğrü tahta heykellerle süslemişti.

Ernst Jünger'le üzerinde anlaştığımız konulardan biri de uzun gezintilerden aldığımız keyifti: Birbirimizi ziyaret ettiğimizde, birinin ötekine evine kadar eşlik etmesini alışkanlık haline getirmiştik: banliyö seferleri bittiği zaman, şehrin doğusundaki Varşova Köprüsü'nden şehrin batısındaki Paris Caddesi'ne kadar, Berlin'i bir uçtan öteki ucuna ve gerisingeriye yürürdük. Şimdi de ta uzaklardan Bogumil'i ziyaret etmeye geliyorduk; yeri kolay kolay bulunmayan bu evi bulmak için de "Vaha"nın ışıklarını esas alıyorduk; "Vaha" Friedrichstraße'nin altında, Bogumil'in evinin tam karşısında yer alan, kapıdaki afişe göre çıplak dans gösterilerinin yapıldığı bir lokaldi. Lokalin girişindeki şeker kırmızısı ve buz mavisi neon lambaların görüntüsü karşısında Jünger, uygarlığın cehennem ışıkları olarak tanımladığı bu aydınlatmanın tuhaf olgusu hakkındaki düşüncesini, ayrıca bir dizi ince ince bilenmiş ve kolay anlaşılır görüşünü dile getirdi. Merakım uyandığı için lokale girmek gibi saf bir istekte bulundum, böylece Jünger dudaklarındaki alaycı gülümsemeyle birlikte Bogumil'e tek başına gitti. Tabii ki "Vaha"ya "inceleme amacıyla" girmiştim ve incelemelerime değdi doğrusu: Dansçı kızların kulis sandalyelerinin oturak yerleri hasırdan örülmüş olmalıydı, çünkü şirin, ama biraz da beceriksiz kızlar sahneden inerlerken, çıplak popolarında matrak şekiller olduğu görüldü – uygarlığın olgularına dair başkaca bir iz bulamadım orada.

Bronnen olgusu ise Bogumil'in evine birçok arkadaş çekmişti. O sırada *Vormarsch*'ın ekonomi-politik bölümünü de yürütmekte olan Hans Dieter Salinger, alışkanlığı olduğu üzere bağdaş kurmuş, divanın üzerinde oturuyordu; Hans Zehrer o küçücük mekâna bakımlı, düzenli bir hava katıyordu; Otto Strasser,

Herbert Blank'la birlikte ve kendisi tarafından tanıtılan yeni giysisiyle, smokin pantolonu ve siyah ipek bir gömlekle gelmişti; milli devrime doğrudan erkek giyiminde yapılacak bir reformla girişmek istiyordu; Samhaber de oradaydı; Friedrich Georg Jünger, yani Ernst'in kardeşi ve tabii ki üstadın ayaklarının dibine çöken bir sürü mürit gelmişti. Ama bütün gözler büyülenmiş gibi Arnolt Bronnen'in monoklüne takılmış kalmıştı.

Bronnen'i kuşatan havlayan av köpeklerinin oluşturduğu koroya kısa bir süre önce kulak tırmalayan bir ses karışmıştı. Bu ses pek tanınmış Viyanalı edebiyatçı Anton Kuh'a aitti; Kuh, eskiden Viyana'da lisede okurken, Bronner adında saygın, ama Yahudi bir profesörün öğrencisi olduğunu açıklamış ve bu adamın ünlü neo-faşist Arnolt Bronnen'in babası olup olamayacağı sorusunu ortaya atmıştı. Bu sav, herkes tarafından büyük coşkuyla karşılandı ve ben Ernst Jünger'i, Aşağı Saksonya şivesiyle ve güçlükle duyulan bir sesle Bronnen'e: "Bana öyle geliyor ki, durum belli ölçülerde sevimsizleşiyor; bu durumda sizin deyim yerindeyse kendinizi savunmanız gerekir," dediği zaman, neyi amaçladığını anlayacak kadar iyi tanıyordum.

Bunun üzerine Bronnen ayağa kalktı ve olayı en ince ayrıntısına varana dek açıklamaya koyuldu. Bu arada sık sık monoklünü temizliyordu; –Büyük Savaş sırasında, Kaiserjäger[20] olarak Tirol cephesinde Benito Mussolini'nin tepenin öte yanında bulunan astsubayıyla çarpışırken boğazına isabet eden bir mermi yüzünden– kısık çıkan sesi daha da kısılmıştı; bu arada oradaki herkes gözünü ona dikmiş kıpırdamadan oturuyordu; yalnızca Salinger, Gojim-Naches dinlerken hep yaptığı gibi kulaklarını oynatıp duruyor, bu hareketi yüzünün zaten dikkat çekici anlatımına özellikle doğulu bir ifade katıyordu. Bronnen sonunda en ince ayrıntısına varana kadar adının Bronnen olduğunu garanti ettikten ve çıkan söylentilerde Yahudi kökenli olduğunu yeterli oranda belgeleyecek herhangi bir sözcük geçmediğini belirttikten sonra bitkin bir halde sustu.

Herkes susuyor ve ona bakıyordu. Bronnen ise sinirli sinirli monoklüyle oynuyordu. Sonunda Salinger, bacaklarını güç-

20 Kaiserjäger: 1816-1918 yılları arasında faal olan Avusturyalı avcı grubu. (Ç.N.)

lükle açarak ayağa kalktı, Bronnen'e yaklaştı, omzuna vurdu ve: "Sevgili Bronner – hiç önemi yok!" dedi.

O gece herkes çok konuştu, yalnız Bronnen tek kelime etmedi. Ancak en sonunda, gün ağarmaktayken, yine bir şeyler söyledi.

Kısa bir süre önce, büyük bir edebi başarı kazanacağı belli olan bir kitap yayınlanmıştı: Ernst Glaeser'in *Jahrgang 1902* [1902 Doğumlular] adlı kitabı; bazı suçların atfedildiği 1902 yılında doğmuş olan yazar, bir kişinin kaderi üzerinden dünyada güzel ve iyi adına ne varsa hepsinde aldatılmış bu gençliğin trajedisini sanatsal olarak betimliyordu: çekilen ruhsal, zihinsel ve bedensel açlığı, savaşın gölgesinde ve çöken bir orta sınıf düzeninin saçmalığında yaşanan umarsız aşkları. Hans Zehrer bana, benim de 1902 doğumlu olduğumu, bu kitaba karşı bir kitap yazmam gerektiğini söyledi! Onun benimle konuştuğu aynı sevimli samimiyet havası içinde, benim o yıl doğanların tipik özelliklerini taşımadığımı söyledim. Ancak Zehrer ısrar etti: "Glaeser de başlı başına bir olay, tıpkı sizin olduğunuz gibi tipik!" dedi, Jünger ise: "Tipler, seri olarak imal edilirler," diye ekledi.

Keyfim kaçmıştı, konuşmaya bir nokta koymaya çalışıyordum, sanki sıkılmışçasına: "Bu durumda bir yıl boyunca geçimimi sağlayacak bir yayıncı bulmam gerek, hiçbir yayıncı bu kadar aptal değildir," dedim.

Bunun üzerine Bronnen monoklünün ardından beni dikkatle inceleyerek: "Belki de o kadar aptaldır," dedi.

Evden çıktığımızda, gazetelerin ilk baskılarının manşetleri sokaklarda çınlıyordu: "Reichstag'da bombalama olayı...!" "Şu işe bak," diye geçirdim içimden, bir gazete aldım ve Reichstag'ın 4. kapısında akşam saatlerinde bir bomba patladığını okudum – maddi zarar büyüktü, yaralı yoktu. Polis soruşturması için içişleri bakanlığında üst düzey bir memur görevlendirilmişti.

Kahvaltı etmek için evime gittim. O zamanlar hiç uyumadan geçirdiğim bir gece bana vız gelirdi. Ama daha kahvemi içmemiştim ki, ev sahibem beni çağırdı, telefonla aranıyordum. "Alo, alo," diye bir ses duydum ahizenin öteki ucundan, "ben Rowohlt!" – "Kim?" diye sordum, "Kim, anlayamadım?" "Rowohlt, Ernst Rowohlt Yayınevi'nden!" ve beni öğleden sonra saat

beşte yayınevine beklediğini söyledi. Şaşkın şaşkın kabul ettim, telefonu kapattım ve hemen Bronnen'i aradım. Evet, hemen Rowohlt'la bağlantı kurmuştu. Nasıl bir adam bu Rowohlt denen adam? diye sordum, Bronnen yayıncı olarak kendisiyle iyi ilişkiler içinde olduğunu söyledi. "Teşekkür ederim, sevgili Bronner," dedim. "Bana Bronner deyip durmayın, yoksa ben de size Schlome derim!" dedi Bronnen ve telefonu kapattı.

Ama öğleden sonra saat beşte Passauerstraße'de yayınevinin kapısına geldiğimde bir-iki kibar sözcükten sonra şapkamı alıp gitmeye kesin olarak karar vermiştim. Öğle saatlerinde yayınevinin bastığı kitaplara şöyle bir göz gezdirmiştim; kitapların çoğunu, hangi yayınevinden çıktığına dikkat etmeksizin okumuş olmaklığım, edebiyat gibi edebiyat konusundaki naif halimle örtüşen bir durumdu. Hatta onları hakkında bir görüş oluşturmaya çalıştığımız bir zamana ait belgeleri okurcasına keyifle okumuştum; o kitaplarda Kaspar Hauser'in[21] hep yenilenen hayretiyle her gün gözlemlediğim şeyin tam bir kopyasını bulmuştum; bir an önce değiştirilmekten başka hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir dünyanın kopyasını. Kuşkusuz bir iki dar alan hakkında bilgi edinmiştim, ama bunlar bütün ötekilerin yerini tutuyordu; nerede yaşarsak yaşayalım, yaklaşan olayların habercisi olan şiddetli sarsıntıları güçlü bir şekilde hissedebilmek için, yalnızca bu anı yaşıyor olmak yetip de artıyordu bile. Zorlayıcı bir berraklığı ve etkisi olan esas olayların görünümünü, bütün gerçek enerjilerin göstergesi olarak idrak edebilmek için yalnızca ön cepheyi yıkmak tümüyle yeterli gibi görünüyordu. (Henüz tarihin, yıkmak söz konusu olduğunda, tam da ön cephelere dokunmamak yolundaki acımasız eğilimi hakkında hiçbir şey bilmiyordum.)

Böyle zamanlarda tek iz üzerinden gitmek; daha mutlu olmak kadar daha etkili olmanın da getirdiği gücü sağlama almak, böylece düzenleyici düşüncenin biçimlendirilmesinde

21 Kaspar Hauser: Kimliği bilinmeyen bir Alman (1812-833). 1823'te Nürnberg'de göründü. Köylü kılığında ve kaba sabaydı. Doğar doğmaz köylülere bırakıldığını gösteren bir mektup taşıyordu. Serseri diye yakalandı. Bazı kişilerle ilişki kurdu, bunlar onun eğitimiyle ilgilendiler ve doğumuyla ilgili karanlık durumu aydınlatmaya çalıştılar. Dil problemi olan ve edebiyat yapıtlarına konu edilen Hauser'in daha çok yalanlar uyduran bir sinir hastası olduğu sanılır. (Ç.N.)

de daha sağlam durmak adına her türlü çabayı tek noktaya yöneltmek bana tabii ki daha doğru görünüyordu. Önümde ne idüğü belirsiz Walther Rathenau örneği duruyordu; onun inceleyerek mi hareket ettiği yoksa hareket ederek mi incelediği asla anlaşılmadı, sonunda orada ölmek için yanlış anlamaların alacakaranlığına düştü. Ancak bugüne kadar davrandığım gibi davranarak ne "Yeni Nasyonalizm"in düşüncelerinin doğruluğunu ne de "Landvolk"taki faaliyetimin etkilerini kontrol edebildim; bu, bana çift izli yaşamımın bir sonucu olarak görünüyordu. "Landvolk"a girmekliğim gülünç özellikler taşıyorsa, Jünger'in çevresine girmekliğim daha da gülünç özellikler taşıyordu; burada sorun, hangi tutumun daha temiz olduğunda, benim nerede daha dürüstçe etkili olabileceğimdeydi, burada mı yoksa orada mı. Çiftçilerin varoluşları uğruna verdikleri savaşım, kısırdöngü içindeki sorumluluklar sistemini kökünden değiştirmek için gerçek bir çıkış noktasıydı; "Yeni Nasyonalizm" tartışmaları zorunlu olarak, Rowohlt Yayınevi'nin bastığı kitaplarda kendini gösteren edebiyatın aynısı ya da benzeri bir tür edebiyatta; özenli süslemelerin parlaklığı yüzünden bile bulunduğu yere ihanet eden, gerçek olmayan bir dünyanın ışığında, yanlış başarılarda, arkasında o yılların huzursuzluğunun ancak tek kişinin psikolojik olarak kavranabilen ve temsil edilebilen kaderi üzerinden açıklanabildiği ışıklı ön cephelerin pırıltısı içindeki dönem edebiyatında sonlanacaktı. Edebiyat her zaman mesafeli kalmalı diye düşünüyordum; önceden mi yoksa sonradan mı cereyan ettiği hiç fark etmezdi. Edebiyat yüz yıldır etkili gücünü, ilerlemeye dönük etkisini, Saeculum'un[22] ifade gücü olma yeteneğini kaybetmişti; soyağacının büyük yapıtlarına birkaç dönemsel motif eklemeye çaba göstermeli miydim acaba? Biçimsel ifade sanatını yeniden eğitime mi tabi tutmalıydım? Bu noktada çiftçi Reimann'la birlikte yediyüzyıldır Reimann'lara ait olan çiftliklerine gitmeyi; en sevdiği kız torununa dayanıp kan oturmuş gözleriyle bana evin kapısının yanına yığdığı orak, balta ve av silahlarını gösteren ihtiyarın, eğer onu çiftliğinden

22 Saeculum: Yüzyıl, kuşaklar, uzun süre. (Ç.N.)

kovmaya gelecek olurlarsa sistemin acımasız emir kullarını nasıl karşılayacağını anlatmasını tercih ediyordum.

Hal böyleyken, karşıma bu iş çıkmıştı! Sürekli olarak "zaman" ve "dünya" gibi büyük olaylarla ilgilenen, "düzenlemeler" içinde spekülasyonlar yapan ve ruhsal ergenlik döneminde bulunan –o yıllarda yalnızca ben değil, herkes öyleydi– bendenizi, insanların değil, olayların ve düşüncelerin ilgilendirdiğinden son derece emindim; işte hal böyleyken o kocaman insan karşıma çıktı! İşte o Rowohlt, bir filin zarafetini taşıyan bir hareketle elimi sıkan ve beni tek ve kocaman bir hamlede eşikten içeri sokan o dev gibi, kızıl-sarışın adam kapıyı açtı ve: "İçeri girin, Üstat!" diye kükredi.

İlk bakışta âşık olmuştum. Anında ve kesinlikle hissediyordum ki, bir daha asla kurtulamayacağım bir çekiciliğe duyulan hayranlıktı söz konusu olan. "Aman çarpmayın, burası biraz dardır," dedi o adam beni bir odadan geçirirken; odada bir sürü tahta masa, masaların üzerinde kâğıtlar ve daktilolar duruyordu; ama dar filan değildi, şu anda duvarları tavana kadar kitapla dolu çalışma odasına girmekte olan o adamın yanında her şey küçük kalıyordu, o kadar. Beni alçak bir koltuğa oturttu ve ben onun perdeleri kapatışını, ışığı gözümü alan bir lambayı yakışını, sonra odanın loşluğu içinde, üzeri kitaplarla dolu bir masayla küçük dolaplar arasından iki kadeh, bir şişe ve tütün çıkarışını izledim.

Onunla evleneceğimizi biliyordum, bu evlilikte onun kadın, benimse erkek olacağımı biliyordum, ama evde onun borusunun öteceğini de biliyordum. Böylece lambanın ışığını ona doğru çevirdim, kadehlere içki dolduruşunu ve ağzını balık gibi büzerek içkisini yudumlayışını, sonra yuvarlak fok balığı kafasını geri atışını keyifle izledim. Burası benim evimdi, bu kitaplar benim kitaplarımdı; Rowohlt'un kâğıt yığını arasında bir şeyler aradığı yazı masasının üzerinde benim yazdığım müsvedde, Bogumil'e hediye ettiğim, onun da tahminen Bronnen'e ilettiği talihsiz "Der erste Tag"ın bir kopyası duruyordu. Rowohlt müsveddeyi aldı, rulo yaptı, bana kurnaz kurnaz gülümsedi ve: "Okumadım, yazarlarımın müsveddelerini asla okumam," dedi, ruloyu başının arkasına vurdu ve: "Böyle başımın arkasına vururum ve içinde

neler yazdığını bilirim!" dedi. Söylediklerine kesinlikle inanmıyordum, ama ben oyunbozan değildim; ayrıca müsveddeleri okuduğuna emindim, ama gizli gizli okuyordu; onu kutladım ve kitapların en iyi yanının, özellikle de onun yayınladığı kitapların en iyi yanının kapakları olduğunu söyledim. Hızla bir kitap çekip çıkardı, Bronnen'in *OS* adlı kitabıydı bu, kitabı karşısına koydu ve sevdalı bakışlarla baktı: "Bunu nasıl buluyorsunuz?" Kitabın kapağı tamamen benim özgün fikrim, dedi, Yukarı Şilezya haritası ve onun üzerine kırmızıyla *OS*! Bu fikri harika bulduğumu söyledim, ama harflerin kırmızısını daha koyulaştırmasını ve kırmızının, tıpkı kan gibi damla damla akıyormuşçasına resmedilmesini önerdim. Rowohlt gövdesini ileri geri hareket ettirdi, bir şnaps daha içti ve gözlerini sevinçli sevinçli kırpıştırarak: "Bunu, sizin kitabınızın kapağında yapabiliriz. Adı ne olacak?" dedi.

Ama ben kitabın adının ne olacağını bilmiyordum; kitabın içeriğinin ne olacağını ne kadar az düşünmüş idiysem, bunu da o kadar az düşünmüştüm; bir anda kendimi hayatımın en büyük sınavıyla karşı karşıya bulmuştum. Bu yayınevini istiyordum, dönüm noktasındaydım, bir rastlantı sonucunda geldiğim (gülümseyerek hatırladığım üzre: rastlantı, birine rastlayan şeydir, derdi iktiyar Nitşke) bu adam kanalıyla bir çırpıda kendimle ilgili her şeyi değiştirecektim, Rowohlt'un kitaplarını yayınladığı yazarları kıskanırdım; yalan söylemekten başka bana herhangi bir rüşvet vermeyen bir adamdı o; o zaman ben de ona gerçeği söyleyecektim. Ve ona, oraya bu kitabı yazmak istemediğimi söylemek için geldiğimi söyledim, ona her şeyi söyledim, bu arada o düşünceli düşünceli ileri geri sallanıyor, bana ve kendisine içki koyuyordu; içkilerimizi yudumlarken çiftçi Reimann'ı göklere çıkardım, Rowohlt'un kitaplarını ise aşağıladım; içinde, yayınevinin kitaplarıyla yansıttığı dünyayla hiç mi hiç ilgisi olmayan, hatta bu dünyaya düşman olan bir sürü şeyin olduğu bir kitabı yayınlamak cesaretini göstermemesi için Rowohlt'a yalvardım ve ona her şeyi söyledim; sözümü bitirdiğimde bana ve kendisine içki koydu; ağzını balık gibi büzdü, başını arkaya attı ve: "O zaman yarın sabah saat onda gelin, sözleşme yapalım!" dedi.

Ama ertesi sabah saat altıda kapım çalındı, kaba bir ses: "Açın! Cinayet masası!" diye bağırıyordu.

D. Chronological Record of Fulltime Employment and Military Service / D. Tam Zamanlı Bütün Mesailerin ve Askeri Hizmetlerin Kronolojik Sıralaması

29. Give a chronological history of your employment and military service, beginning with 1st of January 1931, accounting for all promotions or demotions, transfers, periods of unemployment, attendance at educationel institutions (other those covered in Section B) or training schools and full-time service with paramilitary organizations. (Part time employment is to be recorded in Section F.) Use a separate line for each change in your position or rank or to indicate periods of unemployment or attendance at training schools or transfers from one military or paramilitary organization to another.

29. 1 Ocak 1931 tarihinden başlayarak çalıştığınız işleri ve yerine getirdiğiniz askerlik hizmetlerini kronolojik olarak yazınız; her türlü terfi ve rütbe indirimi, nakil, işsizlik, devam edilen eğitim kurumlarını (daha önce B'de belirtilenlerin dışında) ya da meslek okullarını, askeri organizasyonlarda ifa ettiğiniz tam zamanlı hizmetleri (yan faaliyetler F Bölümü'nde belirtilecektir) nedenleriyle birlikte belirtiniz. Mevkiinizde ya da derecenizdeki her değişikliği ya da işsiz geçirdiğiniz dönemleri ya da devam ettiğiniz meslek okullarını ya da bir askeri okuldan ya da askeri okul benzeri bir okuldan bir başkasına naklinizi ayrı ayrı satırlarda belirtiniz.

From ...den	To ...kadar	Employer and Address or Military Unit İşveren ve adresi ya da askeri adres	Name and Title of Immediate Superior or C.O. Amirin ya da üst rütbeli subayın adı ve unvanı	Position or Rank Mevkii ya da hizmet derecesi	Duties and Responsibilities İşin türü Sorumluluk Alanı	Reasons for change of Status or Cessation of Service Hizmet ilişkisinin sona ermesinin ya da değişmesinin nedeni
1933	1938	Rowohlt Yayınevi, Berlin	Ernst Rowohlt, yayıncı		bkz.: Ek	
1933	1944	"Reiter gen Osten", Berlin	H.O.Hauenstein yayıncı	Yazar	bkz.: Ek	
1936	1945	UFA, Berlin	bilinmiyor	senaryo yazarl.	bkz.: Ek	
		Bavyera, Münih	bilinmiyor	senaryo yazarl.	bkz.: Ek	

29a'ya İlişkin Olarak: Sağ elimi kaldırır ve yemin ederim ki, "Ben yapmadım!" Bütün siyasi hareketler içinde eskiden beri en tehlikelisi, çıldırmış bir bürokrasinin geri tepmesinin hareketidir. Alexanderplatz'ta yer alan emniyet müdürlüğündeki korkunç ve sınırsız heyecan; gece gündüz süren heyecanlı sorgulamalar, memurların kollarının altında şüphe uyandıracak incelikte dosyalarla oradan oraya deli gibi koşturmaları, bu iş için ayrılmış küçük odalarda yapılan sinirli telefon görüşmeleri; bütün bunlar işini bilen bir gözlemcide polisin, aldığı önlemin ne derece yasadışı olduğunu pekâlâ bildiği izlenimini uyandırıyordu. Nezarethanede geçen geceler ise olağanüstü öğreticiydi. Bürokrasinin kaymak tabakası kendini, geniş yığınlarda hazırlanan şeyler hakkındaki her türlü bilgiden çoktan uzaklaştırmış olmalıydı; daha alt düzeydeki memurlar, özellikle de az maaş alan gardiyanlar, her türlü zararlı bürokratik önyargıdan kaçınıyor, bana kendi gazetelerini getiriyor –bu gazeteler siyasi açıdan hükümete yakın duran gazeteler değildi– ve bilmek istediğim her şeyi öğrenmem için yeterli fırsatı yaratıyorlardı ve bendeniz çok şey bilmek istiyordum.

Polis bir hamlede, benimle uzaktan yakından ilişkisi olan herkesi tutuklamıştı. Yalnızca Berlin'de ikiyüzü aşkın kişi yataklarından apar topar kaldırılmıştı, hapishanenin bütün bir kanadı "siyasiler"le dolmuştu. Polis aynı zamanda Schleswig-

Holstein'da da "birtakım önlemler almıştı". Orada, olaylar sırasında öne çıkmış kim var kim yoksa tutuklanmıştı, öküzler hariç. Tabii ki erkek kardeşim Bruno da tutuklananlar arasındaydı. Ama Berlin'de yaşayan öteki iki kardeşim de benden birkaç hücre ötede kalıyor, her ne kadar surat assalar da, aslında oynanmakta olan oyunu pek anlamadıkları halde durumu öfkeyle protesto etmekten kaçınıyor; öte yandan her gün yıkanmaya alışık olduklarını söyleyerek zavallı hapishane doktorunu şaşkınlıklar içinde bırakıyor ve alışkanlıklarını burada da sürdürüyorlardı. Hapishane yaşantısına alışık olanların neredeyse hepsi duşlarda biraraya gelmişti. Ancak Dieter Salinger kodesin âdetlerine alışkın biri değildi, yılgın bakışlarla deliğinde oturuyor, tahta bezine yuvalanmış tahtakurularına tiksintiyle bakıyor ve kendi kendine kızgınlıkla, "Ah şu Hirschfeldt yok mu! Görür o gününü" diye söylenip duruyor; bu arada, bu skandalla ilgili olarak "kendi" bakanıyla konuşmayı ciddi ciddi düşünüyordu. Bütün şüpheli yazıları acele acele kubura atmış olan –sifonu yedi kez çekmesi gerekmişti– Hans Zehrer'in dışında, Salinger'in "Salonu" tümüyle tacize uğramıştı; çay masasındaki direnişin bedeli şimdi büyük ruhsal acılar çekerek ödeniyordu. Bunu, eser miktarda memnuniyetin eşlik ettiği bir üzüntüyle düşünüyordum; polisin yaptığı haksızlıklar arttıkça, –siyasi açıdan polis kadar ahlaki bir çöküntü içinde olmadığına inandığım– adalet karşısındaki pozisyonumuz da o kadar iyi olur, gibisinden hesaplar yapıyordum.

Böylece büyük bir iç huzuruyla Moabit'teki soruşturma hapishanesine götürülmeyi beklerken, bir yandan da dış dünyayla ilişkimi özellikle beni en çok ilgilendiren yönde tutmaya çalışıyordum: Moabit'te, Rowohlt cephesinde neler olup bittiğini öğrendim. Tabii ki ortalıkta Rowohlt'un benim kitabımı basmak istediği söylentisi dolaşmaya başlamış. Bunun üzerine Rowohlt'un telefonu dakikada bir çalmaya başlamış, hınzır bir ses: "Rowohlt, sizin şu bombacıdan n'aber?" diye sorup duruyormuş. Rowohlt da "Bizim bombacı bomba reklamları yapıyor!" diye kükrüyor ve telefonu yüzüne kapatıyormuş. Moabit'e henüz varmıştım ki, kendisi tarafından imzalanmış olan sözleşmeyi gönderdi bana; istisnai bir sözleşmeydi, hayatımın

ilk genel sözleşmesiydi; konuyu bilen kişilerin bunun, bir yazarın yayıncısıyla yapabileceği en kötü anlaşma olduğunu söyledikleri gerçekten harika bir sözleşmeydi; ama ben yine de imzaladım ve asla ihlal etmedim.

Rowohlt'tan bana birkaç kilo Hollanda tütünü, bir tomar kâğıt ve daktilomu göndermesini istedim; Dr. Luetgebrune, savunmamla ilgili olarak benimle konuşmaya geldiğinde ise çok kızdım. Çevresine kaliteli puro kokuları saçıyordu; tümüyle rahat bırakılmaktan başka bir şey istemediğimi; özenli çabasını öteki tutuklular için harcamasını, kitabımı bitirdikten sonra, hangi tarihte hapisten çıkmak istediğimi kendisine zamanında bildireceğimi söyleyince kahkahalarla güldü.

Gıda, giysi ve konaklama için kaygılanmama gerek yoktu; önümde sakin sakin çalışmak için uzun bir zaman vardı; ayrıca rahatlamak için kibar ve bakımlı bir beyefendi olan soruşturma yargıcı Dr. Masur'la sohbet etmek gibi bir şansım da vardı. Reichstag'ı bombalamakla suçlanıyordum, ne daha fazlasıyla ne de daha azıyla ve benden başka kimse bununla suçlanmıyordu. Reichstag'a atılan bomba, bütün olayın merkezi olmuştu. Prusya hükümeti, Schleswig-Holstein kompleksinin polisle ve adaletle ilgili her türlü işlemini, eyaletin çiftçi gazetesinde çalışanlar için son derece uygun ortamından çıkarıp Reich'ın başkentine taşımayı uzun zamandır istiyor olmalıydı. Reichstag'a atılan bomba sonunda bunun için uygun bir hukuki dayanak olmuştu: Bu olayla birlikte, bütün davalılar bölgelerindeki yargıçlarından uzaklaştırılmış oldular; Prusya hükümetinin son derece işine gelen bir durumdu bu.

Başından itibaren benim olay sırasında başka yerde olduğuma ilişkin olası bütün kanıtları incelemek gibi kayda değer bir çaba içinde olan Bay Dr. Masur, o gece nerede bulunduğumu saptamak için hiçbir girişimden kaçınmadı. Araştırmalarının sonucunu bildirmek için beni her ziyaret edişinde, apayrı iki uca savrulmuş oluyor, ya tamamen umutsuz ya da kanatlanmış görünüyor, her keresinde onun duygularını paylaşıyor gibi görünmem aklını karıştırıyordu. Bogumil'in evinde biraraya gelen o küçük topluluğun ilk katılıcımlarını sorgular sorgulamaz, olay sırasında başka yerde bulunduğuma ilişkin kanıt-

larda şüpheli boşlukların oluştuğunu coşkuyla dile getiriyordu; saldırının yapıldığı o akşam saatlerinde ben Bogumil'in evinde değildim; onunla çok eğleniyordum. Ernst Jünger'in sorgulamasının hangi biçimlere girdiğini bilmiyordum, ama Dr. Masur bu tanığın adını her anışında sinirli sinirli göz kırptığı ve ağzının kenarını büzdüğü için, üzgün bir yüz ifadesiyle tahminde bulunabiliyordum. Dr. Masur "uygarlığın cehennem ışıkları"na kuşkuyla yaklaşıyor gibiydi, öyle ki "Vaha"da benim bütün o süreyi orada geçirdiğime yemin edecek tanık bulmakta güçlük çekeceğini söylemek için elimi çabuk tuttum. Aslında –bunun erkeklik gururumu okşadığını rahatlıkla söyleyebilirim– poposundaki özellikle şirin desenler nedeniyle dikkatimi çeken ve birçok kereler göz kırptığım soldan üçüncü striptizci kız, görüntümü o tatlı hafızasına öylesine kazımıştı ki, resmimi görür görmez, bu beyi çok iyi hatırladığını, bu beyin bütün akşam boyunca sahnenin solundaki küçük masada oturduğunu söylemiş. "Vaha"nın hanımefendileriyle yüzleştirilmeyi istedim, ancak Dr. Masur bu isteğimin, olayın aydınlatılmasına katkıda bulunmak yolundaki ateşli isteğimden başkaca motiflere temellendiğini düşündü haklı olarak. Soldan üçüncü kız, hareketli bir çapraz sorgulamadan sonra gözyaşlarına boğularak, benim oradan kısa bir süre için ayrılmış olabileceğimi, örneğin tuvalete gitmiş olabileceğimi itiraf edince Dr. Masur'un yüzü ışıldadı. Dr. Masur, son derece karışık hesaplamalar sonucunda o kuşkulu zaman dilimi içinde, "Vaha"dan Reichstag'a gidip geri dönmüş olabileceğimi saptayınca iyice umutlandı; ama kişisel araştırmaları, böyle bir şeyin ancak koşarak mümkün olduğunu ortaya çıkarınca bakışları yine bulutlandı.

Soruşturma yargıcının ruhsal durumu aylarca iniş çıkışlar gösterdikten sonra, Dr. Masur yarıştan vazgeçiyor diye kaygılanmaya başladım, oysa ben henüz onbeşinci bölümün ortasındaydım. Ama tam o anda ortaya bir tanık çıktı: bir Obergeneral en önemli-devlet ve eylem tanığı, yani tanık Luck. Büyük kentin fundalıkları arasından, açlıktan ölmek üzereymiş gibi gözüken, sıçan suratlı bir adamcık çıktı ve –muhtemelen halkın taşınmaz malına karşı duyduğu sessiz saygıdan ötürü– Reichstag'da bomba patlamadan tam yarım saat önce, Reichstag bina-

sının önündeki bahçede bulunan tuvalette elinde bir paket olan genç bir adam gördüğünü anlattı. Tanık Luck bu genç adamı açık seçik tarif etti (kısa boylu, sarı bıyıklı, sol altta altın bir dişi var) ve benimle yüzleştirildi. Beni hemen tanıdı: "İşte bu, o adam!" dedi; Bay Dr. Masur'un ve Prusya yargısının şan ve şerefi adına, Bay Dr. Masur'un bu ifadeden anında kuşkulanmış olduğunun, ayrıca ifadesine sarsılmaz biçimde bağlı kalan tanığı acımasızca sıkıştırdığının ve benim ne sarı bir bıyığım ne de sol altta altın bir dişim olduğuna dikkat çektiğinin altı çizilmelidir. Ben derhal, gerçi tıraş olma alışkanlığımın bulunduğunu, ama her gün tıraş olmadığımı söyledim; ve altın dişin bulunması gereken yerde ise oldukça taze bir boşluk bulunuyordu. Bu durum karşısında, bana karşı yürütülen soruşturma kale gibi dimdik ayakta durmaya devam etti.

Tabii ki seçim yapmaksızın ikiyüz Berlinlinin tutukluluk hali sürdürülemezdi; birbiri ardına serbest bırakıldılar. Ama sürekli yeni sanıklar ekleniyordu. Polis –"Führer'in emri"ne göre hareket eden nasyonal sosyalist bir görevlinin yol göstermesi üzerine– bomba yapımında kullanılan barutun büyük bir bölümünün yapıldığı patlayıcı madde imalathanesini bulmayı başardı. Ancak bu arada, kamu yararına çalışan bu işletmenin tek müşterilerinin çiftçiler olmadığı da ortaya çıkmıştı: Moabit'teki soruşturma hapishanesi sanıklarla, Stennes ve Strasser gruplarına mensup nasyonal sosyalistlerle, komünistlerle, kesinlikle apolitik aracılarla ve bir köprü kemerinin altına patlayıcı kullanarak tavşan kümesi yapmak isteyen, Reich demiryollarında çalışan bir geçit bekçisiyle dolup taşmıştı.

Değişik siyasi ilgi alanlarına sahip insan yığınlarını birbirinden ayırmak bana bu kadar güç geldiğine göre, bu karmaşa Bay Dr. Masur'un aklını kimbilir nasıl da karıştırıyordu. Kendi kendisini bir kere hapse sokturmasını neden istediğimi kavrayamadı; bu önerimi benim karakterim hakkında oluşturduğu tabloyu güçlendirmekten başka bir işe yaramayan bir küstahlık olarak değerlendirdi. Oysa hapishanenin her iki büyük binasının bütün C kanadını dolduran siyasi tutuklular, "serbest saat"te voltaya çıkarıldıklarında birbirlerinden çok basit bir biçimde ayrışıyorlardı. "Yeni Gelen" ya da "Son Gelen", avluya

çıktığı anda, arka arkaya volta atmakta olan tutukluların oluşturdukları daire tarafından çeşitli selamlama biçimleriyle karşılanıyordu.

"Heil Hitler!" diye bağrıyordu kimileri; ötekiler ise "Kızıl Cephe!" diye sesleniyorlardı; Yeni Gelen, bu selama verdiği karşılığa göre sınıflandırılıyordu. Sonunda içten bir "İyi günler" demekten başka çıkar yol bulamayan, sayıları günden güne artan çiftçilerimizin şaşkın suratlarını; bu arada –aynı şaşırtıcı biçimde selamlanan– Hartmut Plaas'ın kısa bir tereddüt geçirdikten sonra avazı çıktığı kadar –Ehrhardt'ın bahriye tugayının unutulmaya yüz tutmuş haykırışı olan– "Ahoi!" diye bağırışını, ondan sonra da şaşmaz bir rota çizerek bana doğru gelişini hiç unutmam.

Akşamları, kapılar kilitlendikten sonra bina çeşitli şarkılarla inlerdi. "Enternasyonal" nasyonal sosyalist savaş şarkılarına karışır, sonunda şakacı bir çiftçi, avcıların söylediği "Deli ormanda vurdum geyiği" şarkısının melodisini kullanarak şu şarkıyı söylemeye başlardı:

"Kaymakamın makamına koydum bombayı,
Reichstag'a yerleştirdim dinamiti,
Çiftçiler için yanıp tutuşurum
Ve şarkımı tuttururum:
Hugenberg verdi bana parayı
Hitler ise tabancayı,
Ehrhardt uzattı kamayı,
Ludendorff iletti kargıyı-ı-ı-ı!
Bombamın patladığı yer
Kurtulamaz şerrimden,
Ama yine de o güçlü kuvvetli
Severing altetti beni!"

Böylece polis suçlamalarının kargaşası hoş bir biçimde dile getirilmiş olurdu. Bu şarkı öteki siyasi eğilimlerin temsilcileri arasında da beğeniyle karşılanırdı, hatta gardiyanların bile yemek dağıtımı sırasında kapımı açtıklarında şarkıyı neşeli neşeli mırıldandıklarını duyardım.

Bu hapishanede de alt düzey memurların hizmet anlayışlarındaki değişiklikler çok belirgindi. Memurlar genellikle, bizzat hizmet ettikleri devletin muhaliflerine –örneğin Weimar sisteminin yasadışı yollara sapmış yandaşlarından çok komünistlere– sempatiyle yaklaşıyorlardı. C bloğunda, "Sklarek Skandalı"na karışmış olan sanıklar da bulunuyorlardı. Bir konfeksiyon fabrikasının sahibi olan Sklarek kardeşler, sorumlu Berlinli memurlar ve belediye meclis üyelerine karşı gösterdikleri misaferperverliği takım elbise ve paltolardan oluşan hediyelerle taçlandırarak kendilerine büyük miktarlarda sipariş verilmesini sağlamakla suçlanıyorlardı; şimdiyse sindirilmiş ve resmi tavırlarına kıyasla oldukça sessizleşmiş olan belediye meclis üyeleri, sürekli olarak huzursuzluk çıkaran "siyasiler"in ortasında oturuyorlardı; benim hücremin yanındaki hücrede Sklarek kardeşlerin küçüğü kalıyordu; sevecen, çok kibar, biraz tombulca ve solgun bir adamdı, hapishanenin alışılmamış işleyişinin ona iyi gelmediği neredeyse gözle görülecek kadar açıktı. O ve belediye meclis üyeleri, onlarla birlikte tutuklanan birinin, hatta bir gardiyanın önünden bile, uğruna "halkı kandırdıkları" takım elbiselerin kumaşının kalitesi hakkında kendilerine soru sorulmadan geçemiyorlardı.

Başgardiyanım Muhafız Alayı'nda başçavuş olarak bulunmuştu; artık yalnızca "Spandau Banka Birliği"ndeki gönüllü bekçilik işiyle ilgileniyordu. Her yıl düzenlenen domuz paçası yemeği sırasında (bunun için bütün yıl boyunca para biriktiriliyordu), (onun için hazırladığım) yirmibeş kıtalık şiiri okuyarak herkesin beğenisini kazanmıştı; onun açısından çorbada benim de tuzum bulunduğu için övünürdüm. Benim siyasi görüşlerimi "altın değerinde" bulurdu ve sorguya her götürülüşümde bana şans dilerdi. Tabii ki Reichstag'ı benim bombaladığımdan kesinlikle emindi, ama bu olayı "mükemmel" olarak addeder ve –savaş sırasında cephede öğrendiği kadarıyla patlayıcıların nasıl kullanılacağını bana öğretirken– "çenesi düşüklerin yuvası"nın, içindekilerle birlikte tamamen yanıp yıkılmamış olmasına hayıflanırdı. Ama Claus Heim onu daha çok etkilerdi. Claus Heim hücresinde oturur, hiç kıpırdamazdı. Voltaya çıkmaz, yalnızca kuru ekmek yerdi; onun gözünde başgardiyan da "siste-

min temsilcisi"ydi ve o sistemin temsilcileriyle konuşmazdı, onlar kendisi için hava cıvaydılar. Başgardiyan bunu çok iyi anlardı, anlayış gösterirdi. Aramızda Claus Heim'a "Çiftçilerin Generali" dediğimizi söylediğimde, başgardiyanın ona olan saygısı daha da arttı, hücresine girdiğinde askerce bir selam çakar, yine de şu çorbayı içmesi için onu ikna etmeye çalışır, bolkepçenin ne olduğunu iyi bildiğini, eskiden orduevinde emir eri olarak çalıştığını söylerdi.

Günün birinde yan hücrede kalan küçük Sklarek'in öğle saatlerinde hücre kapısının kapağını açtığını öğrendim ve korktum. Kapak öğle saatlerinde açılmazdı; tutukluların, gardiyanları işlerinden alıkoymalarına fırsat tanıyan bir düzenekti bu. Öğle saatlerinde binada yalnızca bir gardiyan olur, o da aşağıda merkez büroda otururdu; böylece gözlem yerini terk edip merdivenleri tırmanmak zorunda kalmıştı –dört kat çıkacaktı–, bu durum tecrübeyle sabitti ki, adamı fena halde öfkelendirmişti. Hemen duvara vurdum ve Sklarek'i kalorifer borusu aracılığıyla uyarmaya çalıştım, ama bu şanssız insan öylesine beceriksizdi ki, bilindik iletişim araçlarının hiçbirini kullanmasını bilmiyordu. Hücremin kapısı birdenbire açıldı ve başgardiyan içeri girdi. Kalorifer borusunun yanından doğruldum ve onun yanılmış olmasını umut ettim; benim kapımdaki kapakla Sklarek'inki yan yanaydı, başgardiyanla nasıl olsa başa çıkabilirdim. "Özür dilerim, büyük ve saygın Üstat!" dedim, ama o elini salladı ve: "Onun yaptığını biliyorum, benimle gelin, size güzel bir şey göstereceğim!" diye fısıldadı. Sonra parmak uçlarına basarak yandaki kapıya yaklaştı, kocaman anahtarı dikkatle elinde tutuyordu. Sonra anahtarı şimşek hızıyla kilide soktu ve kapı gürültüyle açıldı. Sklarek hücrenin ortasında –solgun ve ufak tefek– duruyordu, ağlamaklı bir sesle: "Ah, lütfen Gardiyan Bey," (oysa adam başgardiyandı!) "lütfen, lütfen pencereyi açar mısınız, nefes alamıyorum!" dedi.

Bunun üzerine yüzü mavi-kırmızı bir renk alan başgardiyan zıvanadan çıktı. Elinde ağır anahtarı sallayıp duruyordu, ağzı köpürmüştü; beş dakika boyunca bütün gücüyle böğürdü; bütün hapishane nefesini tutmuş gibiydi ve küçük, şanssız Sklarek, tepinip duran bu adamın çevresinde umarsızca dans

ediyor, ellerini kaldırıyor ve ağlıyordu: "Gardiyan Bey, Gardiyan Bey, lütfen biraz insanca davranın...!"

Başgardiyan nasıl birdenbire böğürmeye başladıysa, yine öyle birdenbire hücreden çıktı, kapıyı gürültüyle kapadı, bana döndü ve alçak sesle, "Ağzının payını nasıl verdim ama!" dedi, bu arada kızarmış yüzünde birdenbire sevecen ve gururlu bir sırıtış belirmişti. Ben Sklarek'in kapağı uygunsuz bir zamanda açmış olmasının, onun nitelikli bir suçlu olmadığının bir kanıtı olduğunu söyledim. "O mu suçlu değil!" diye bağırdı başgardiyan ve beni şaşkınlıklar içinde bırakarak: "Denizde kum onda para!" diye ekledi. Sklarek'in bütün parasıyla artık her öğle yemeğinde biftek yiyemediğini söylemekten başka bir şey yapamadım o anda; ama başgardiyan: "eveeet... ama ben de her gün kaz kızartması istiyorum!" sözleriyle beni sarsaladı; cesaretimi tamamen kıran bir düşünceydi bu.

Gün boyunca yazı yazıyor ve yemek saatlerinde rahatsız edilmekten hiç hoşlanmıyordum. Başgardiyan bunu biliyor, hücreme parmak uçlarına basarak giriyor ve yemek kabını (bolkepçe doldurduktan sonra) masanın bir köşesine koyuyordu. Ona zihinsel çalışmaya saygı göstermeyi öğreten kişi ben olduğum için kendimle gurur duyuyordum.

Böylesi uygun koşullar altında çok hızlı yazıyordum. Ama kalkıştığım iş hiç de kolay bir iş değildi. Bir zamanlar bulaştığım olayları sis bulutunun içinden çekip çıkarmaya kalkışmıştım; ama aradan geçen sekiz yıl içinde bilerek ve isteyerek oluşturduğum sis bulutlarına toslayıp duruyordum. İçimdeki tarihçinin işi kolay değildi. Yorumdan ve açıklamadan vazgeçecek olsam, yani olaylara ancak daha sonraları atfedilen şeylerden vazgeçecek olsam (olaylara başlangıçtan itibaren bilinçli ve düşünerek bakmak, eyleme zarar verecek bir aklın göstergesi olurdu zaten), yüzeysel olayların dışında herhangi bir şeyi ele alamaz oluyordum. Vazgeçmeyecek olsam, bu sefer de neredeyse kaçınılmaz biçimde, gerçeğe, ancak can alıcı bir nokta kanalıyla elle tutulur hale geldiği zaman mükemmel gözüyle bakmak tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordum. Belki de Moabit'te kaleme aldığım *Die Geächteten* adlı kitabım, her ikisini de denemeye kalkıştığım için aksadı; bilindik anlamda bir kronik olma-

dığı gibi, anı kitabı da olmadı; Rowohlt'un dediği gibi bir "belge" oldu; hem tasvir ettiği olaylar hakkında, hem de talihsiz bir biçimde onu yazan adam hakkında bir şeyler anlatan bir belge oldu. (Bu kitaptan çok memnun değilim. Bütün kitaplarım arasında en zayıfı, ama en başarılısı bu kitap olmuştur.)

Çalışmam sırasında malzemeyi üçe böldüm. Üçüncü bölüm hapishanede geçen zamanı anlatacaktı, ama çok geçmeden insanın hapisteyken hapishane üzerine yazamayacağını anladım. Hapishane düzeni, dış dünya düzeninin bir yansımasıdır; dış dünyanın düzeni değişmişti; aynı maddenin kokularını taşıyormuş gibi gözüken, ama bambaşka bir aroması olan bir alanda yaşadığım sürece geriye doğru bakıp diğerini kavramayı başaramıyordum bir türlü.

Kitabın müsveddesinin ikinci bölümünü bitirdiğim gün, daktilonun kapağını kapatmadan önce Dr. Luetgebrune'ye birkaç satır yazarak, beni ziyaret etmesini rica ettim. Hemen geldi. Ona tanık Luck sayesinde nasıl davranacağımı öğrendiğimi anlattım; Dr. Luetgebrune kahkahalarla güldü, beyaz sakalını sıvazladı ve tutukluluk halimin incelenmesini talep eden bir dilekçe yazdırdı.

Üç gün sonra tutukluluk halini inceleyen mahkemede duruşma yapıldı. Duruşma inanılmayacak kadar kısa sürdü. Dr. Luetgebrune çevresine kaliteli puro kokuları saçarak yalnızca birkaç cümle söyledi, o kadar. Deyim yerindeyse kanıtları, siyah ipek cübbesinin geniş kollarından silkeleyerek çıkardı; hem de sanki bu pislikle ilgilenemeyecek kadar iyi olduğunu belirtircesine aşağılayarak yaptı bunu. Tanık Luck'un mesleğini belirtti. Tanık Luck, meslekten tanıktı. Tanıklık yaparak kazandığı paralarla geçiniyordu. Dr. Luetgebrune "polis curnalcisi" sözcüğünü ağzına bile alamayacak bir adamdı. Ama Dr. Luetgebrune son olarak, bütün bunların sonucunda, tanık Luck'un Reichstag binasına yapılan bombalı saldırı konusunda sanıktan çok daha fazla bilgiye sahip olduğunu – ama her halükârda Berlin siyasi polisinden çok daha az bilgiye sahip olduğunu– kanıtlamanın yüksek mahkeme için zor olmadığını söyledi.

Ve Dr. Luetgebrune otururken, yargıç masasındaki beye-

lendiler de aynı hızla ayağa kalktılar. Görüşmeleri beş dakika sürdü; onlar içeride görüşürlerken Dr. Luetgebrune beni Fürstenhof Oteli'nde akşam yemeğine davet etti.

Olağanüstü zengin bir akşam yemeği yedik. Başgardiyanın onuruna, avukatımın sevinçli bakışları altında hem domuz paçası hem de kaz kızartması yedim, ardından sekreterin alçak sesle yaptığı uyarılara rağmen gün ağarıncaya kadar şampanyayla bira içtik. Bu, Dr. Luetgebrune'nin veda yemeğiydi. Tutukluluk halini inceleme mahkemesinin verdiği tahliye kararının hemen ardından, Doktor davanın Altona'daki yargıçların eline bırakılması için bir dilekçe vermişti. Ama bana artık Schleswig-Holstein'a geri dönmememi salık verdi. Çiftçi hareketi ölmüştü, Berlin siyasi polisi gerçekten de bunu başarmıştı. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, dalgalanan bayraklarla boşluğu hemen doldurmuştu. Eskiden Çiftçilerin Generali Claus Heim'ın belirleyici olduğu noktada şimdi bölge yöneticisi Lohse belirleyici oluyordu; eskiden çiftçi hareketinin acil yardım komitelerinin köylüler arasında düzen kurmaya çalıştığı noktada şimdi yerel grup yöneticileri bulunuyordu. Berlin siyasi polisi gerçekten de bunu başarmıştı.

"Şerefe," dedi Dr. Luetgebrune ve tahliye edilmemle birlikte bana karşı açılmış olan davanın henüz sonlanmadığını anlattı bana. Sana karşı açılmış olan dava, dedi, "şerefe", asla sonlanmayacak.

(Asla sonlanmadı. Hâlâ havada sürükleniyor. Reichstag binasına yapılan saldırının bedeli hâlâ ödenmedi. Bugün bile hâlâ zaman zaman, adaletin yerine gelmesinin özlemini çektiğim anlara yenik düştüğüm oluyor. Gerçi Reichstag binası artık yok, en azından artık tam anlamıyla kullanılacak durumda değil, ama zamanımızda yazarın görevleri hakkındaki temel çalışmam hâlâ kaleme alınmadı. Konunun önemi göz önünde bulundurulacak olursa tam bir sükûnet ve gıda, giysi ve konaklama kaygılarından tümüyle arınmış olmak kesinlikle gerekli.)

Rowohlt beni gürüldeyerek karşıladı. Çekiştire çekiştire hemen odasına götürdü ve bana çeşitli içkiler ikram etti. Sonra elime bir tomar düzelti provası tutuşturdu ve "Üçüncü bölüm

ne zaman elime geçer?" diye sordu. Ben hangi üçüncü bölümü kastettiğini sordum. Rowohlt biraz tereddüt ederek, kendisine daha önce üçüncü bölüm diye bir şeyden söz etmiş olduğumu belirtti. Böyle bir şeyi asla yapmamıştım. "Sözleşme nerede?" diye kükredi Rowohlt, gri saçlı ve ayağına botlar giymiş bir hanımefendi olan Fräulein Siebert elinde ince bir dosyayla gelinceye kadar, onulmaz bir suskunluğun hüküm sürdüğü kaygı dolu birkaç dakika geçti. "Sözleşme neredeydi?" diye kükredi Rowohlt. "Yerinde!" dedi Fräulein Siebert ve kaşlarını kaldırdı. Rowohlt sözleşmenin sayfalarını karıştırdı, sonra bana kurnaz kurnaz bakarak, "Fräulein Siebert bunu yazmayı gerçekten de unutmuş olmalı!" dedi. Fräulein Siebert bir kez daha kaşlarını kaldırdı ve odadan çıktı. Ben ödün vermemeye karar vermiştim. Ama yine geçim derdine düşmüş olduğum için yumuşak bir biçimde Rowohlt'a sözleşmedeki avans paragrafını hatırlattım. "Avans mı?" diye sordu Rowohlt ve şaşkınlık içinde sözleşmeye baktı. "Sahiden!" dedi, sonra muhasebecisini çağırdı; muhasebeci sevecen ve sakin bir adamdı; Kaygı-ana sanki yüzünü örümcek ağlarıyla süslemiş gibiydi. İkisi yarım yamalak sözcükler ve imalarla benim durumumu görüştüler; ben muhasebecinin sözleşmeye bağlı kalmak istediği, ama Rowohlt'un buna karşı çıktığı ve tam bunun tersi bir etki uyandırmak istediği izlenimini edindim. Sonunda Rowohlt ışıldayan bir yüzle: "Paranızı alacaksınız, peki üçüncü bölüm ne zaman elimde olur?" diye kükredi.

Ardından Rowohlt gürültücü bir biçimde ve yüksekten atıp tutarak beni yayınevinin içinde dolaştırdı ve çalışanlarla tanıştırdı. Sanki onun çabaları sayesinde dünyada yine kendinden söz ettirecek olan özellikle değerli bir mücevher keşfetmiş gibi tanıtıyordu beni; bense çalışanların düşünceli düşünceli sırıtışlarından, Rowohlt'un beni de daha önceki sayısız kişi gibi bekleme odasında bekletmesi için aradan ne kadar zaman geçmesi gerektiğini hesaplamaya çalışıyordum. Rowohlt çalışma arkadaşlarını, ölçüsüzlüğü sayesinde onlara verdiği değerin gerçek derecesini kolayca ortaya koyan bir jestle tanıştırıyordu. Tabii ki Alman yayınevleri arasında en iyi yapımcıya, en çalışkan tanıtımcılara, (dünyanın ileride adlarını duyacağı) en yete-

nekli çırağa sahipti; koyu ve yumuşak bakışlı, yaşlıca ve kamburca bir kız olan ve çekingen bir tavirla ayağa kalkan Fräulein Ploschitzky, yayınevinin dallanıp budaklanmış olan işlerini en ince ayrıntısına kadar bilen tek kişiydi. Hafif çekik gözlerine gösterişsiz gözlükler takmış olan, zayıf ve renksiz, kendi halinde bir delikanlının önünden ise ona hiç aldırış etmeden geçti, ama kapıda geri döndü ve sanki bir şey unutmuş gibi: "Bu, Bay Ledig..." dedi, sonra Bay Ledig'e dönerek: "Bay Ledig, ayın onbeşi, ayın biri demektir!" Bay Ledig boyun eğerek: "Evet, Bay Rowohlt!" dedi.

Bunu izleyen günlerde yayınevine gittikçe –neredeyse her gün gidiyordum– karınca topluluğuna ilişkin tüyler ürpertici kehanetin, Rowohlt gibi insanların varlığını gereğince dikkate almadığını daha iyi anlıyordum. Rowohlt'un varlığı ve karakteri, gün gelip de bir karıncaya dönüşeceğine ilişkin en küçük bir belirti bile göstermiyordu. Rowohlt'la onun dışında bir yaratık arasında bir karşılaştırma yapılabilecek olsaydı, ancak denizlerin derinliklerinde yaşayan bir canavarla, dev bir ahtapotla, her zaman hareket halinde olan, vantuzlarla kaplı uzun kollarıyla av peşinde koşan, bıraktığı izi çarçabuk fışkırttığı mürekkeple siliveren ve gıdasını tek durağan parçası olan bedenin ortasındaki boynuza benzeyen gagasından alan, bu arada birçok balığın şehvetli bir kucaklamaya atılırcasına onun kollarına atılmayı bekliyor gibi gözüktüğü kırmızımsı bir poliple karşılaştırılabilirdi.

Aslında Rowohlt'un gözünde benimle ilgili nasıl bir resim canlandığını ise asla tam olarak öğrenemedim. Onun bana, deneyimleri itibariyle etinin belli ölçülerde lezzetli olduğunu bildiği, ama yine de hazmı güç bir sürü fazlalığa sahip bir tür kabuklu hayvan gözüyle baktığını sanıyorum.

Günün birinde beni baş editörüyle tanıştırmak isteğini söyledi, yani Paul Mayer'le. Buna çok sevineceğimi söyledim. Rowohlt şaşırmış gibiydi, dikkatli dikkatli: "Bu adam ayrıca çok terbiyeli bir adamdır!" Bir yandan "ayrıca" sözcüğünün ne anlama gelmiş olabileceği üzerine kafa yorarken, bir yandan da bundan hiç kuşku duymadığımı belirttim. Bunun üzerine Rowohlt ani bir hareketle bana doğru eğildi, sakinleştirmek ister-

cesine elini omzuma koydu ve: "Biliyor musunuz, "Ahasver Wanderlied"in[1] [Ahasver'in Göç Şarkısı] yazarıdır kendisi!" diye fısıldadı. Şimdi sahiden meraklanmıştım işte. "Ahasvers Wanderlied"i çok iyi biliyordum. Şiir, onu tiksintiyle basan, Yahudi düşmanı en alt sınıftan gazeteler tarafından yaygınlaştırılmıştı. Olağanüstü bir şiir olarak dikkatimi çekerdi hep; kovulan ve itilip kakılan ezeli gezginin kibirli ve muzaffer şarkısıydı bu; her türlü kovuşturmanın ve namertliğin üzerine çıkan şu alay ve eğlenme dizeleriyle son buluyordu:

"Ve deli divane oluyor gelinleriniz
Benim için, oysa safrasıyım ben yabancı çöllerin...!"

"Hah!" diye bağırdım ve bu dizeleri alıntıladım, "bu adamla tanışmalıyım!" Rowohlt kapıyı açtı ve: "Tanıştırmama izin verir misiniz: İşte kötü şöhret sahibi bombacı – ve dostum Paulcuğum Mayer!" diye bağırdı. Odada minicik bir adam duruyordu, Rowohlt'un yanında gri bir tarla faresi gibi kalıyordu, başı hafif yana eğikti, utangaç utangaç küçük ve zarif ellerini ovuşturuyor, fıldır fıldır gözleriyle bana bakıyordu. Öylesine şaşırmıştım ki, yüksek sesle ve içtenlikle: "Ah, sevgili Bay Mayer, o kadar çok gelinle nasıl başa çıkıyorsunuz? Bana o kadar pahalıya mal oluyor ki – yani şu ziyafetler!" diye bağırdım. Rowohlt böğürdü: "Rowohlt her şeyi öder!" ve Paul Mayer, Rowohlt'a kederli bir bakış attı, biraz yan döndü ve sonra gülümseyerek: "O kadar da kötü değil, onlara kahve ve pasta ikram ediyorum, sonra onlara bir saat Arnold Bronnen'in *OS* adlı kitabından bölümler okuyorum!" dedi; bunun üzerine Rowohlt yanımızdan uzaklaştı, çünkü yayınevinin yazarları hakkında küçümseyici konuşmalar yapılmasına dayanamıyordu.

Yayınevinin edebi çizgisi kuşkusuz Ernst Rowohlt tarafından belirleniyordu, ancak tek çizgi değil, aynı anda yüzlerce değişik çizgi söz konusuydu; edebi düzey ise her iki editör, Paul Mayer ve Franz Hessel tarafından belirleniyordu. Bu olağanüstü bilgili ve eğitimli iki insan, yayınevinin üzüm bağını oluşturan yazarlar üzerinde, tıpkı bir süzgeç gibi etki ediyorlar-

1 Ahasver: İbranicede "Prens" anlamında sözcük. Sonsuza dek göç etmeye mahkûm edilmiş olan Yahudi Ahasverus efsanesine gönderme. (Ç.N.)

dı. Her ikisi de bizzat yazardılar, Paul Mayer çok değerli denemelerden oluşan küçük bir seçkinin yazarı ve bilenler tarafından en üst sınıfa dahil edilen şiirlerin şairiydi; buna karşın sessiz ve sevecen yaşlı bir adam olan Franz Hessel yumuşak, sevimli ve ölçülü bir düzyazıda dünyanın en güzel iki şehrini, Paris'in ve Berlin'in şarkısını söylemişti; Berlin onun ellerinde saklı zevklerle dolu büyülü bir yere dönüşmüştü. Yayınevi bu iki editör sayesinde büyük hareketlenmeler kazanıyor değildi; ama Rowohlt'un anlık taşkınlıkları nedeniyle koşuya çıkardığı şeyleri daha başlangıç çizgisinde engelleyebiliyorlardı; onlar –büyük derbinin şampiyonu onların değil de, Üstadın kanalıyla ahıra giriyor olsa da– soylu safkan atlarla gem vurulmuş dolap beygirlerini birbirinden ayırmayı Rowohlt'tan daha iyi biliyorlardı. Rowohlt, bir yazarı her iki editörünün muhalefetine rağmen kabul ettirmeye karar verdiğinde, aldığı kokudan çok emin olmalıydı; ama her halükârda yanıldığını asla kabul etmezdi. (Her iki editör de benim müsveddelerim karşısında büyük mutsuzluğa kapılmışlardı. Bunlar "edebiyat" değildi. Ama "belge" olarak idare ederdi.)

Rowohlt Yayınevi'ndeki kendine özgü işleyiş için doğru tanımlamayı bulan Franz Hessel oldu. Kısa süre sonra büro, bütün çalışanlar tarafından "okul" olarak anılmaya başladı, şefe ise "hoca" deniyordu; öğrenciler hocanın bakışları karşısında ezilip büzülüyorlar, hoca arkasını döner dönmez de olmadık muziplikler yapıyorlardı; dersin başlangıcında ordinaryusun keyfinin yerinde olup olmadığının öğrenilmesinden daha önemli bir şey yoktu ve onun gürüldeyen "Ayın onbeşi, biridir!" böğürtüsü tıpkı okulda olduğu gibi inatçı bir gülüşmeyle utangaç bir aldırmazlığın karışımını içeriyor, kuşkusuz aynı izlenimi de uyandırıyordu. Yazarlar arasında ise Rowohlt, Hans Fallada'nın dediği gibi, "babacık" unvanıyla anılıyordu. Ben ona asla böyle hitap etmedim, o bana nasıl hitap ediyorsa, ben de öyle yaptım, yani ona "Üstat" dedim; bu hitap biçimi araya mesafe koyuyor, gösterilen karşılıklı saygıya gerekli dozda ironi de eklenmiş oluyordu. Dev ahtapotlarla kabuklular arasında fazlaca samimiyet kurulmamasına amman dikkat!

Belki de bizzat kendisi bu denli kolay yaralanabilir olduğu

için, başkalarının zayıflıklarını ve savunmasızlıklarını sürekli sınamak Rowohlt için özel bir çekicilik taşıyordu. İki yanındaki flütçülere dayanarak dolanan Alkibiades[2] gibi Paulcuğum Mayer'e ve Franz Hessel'e dayanarak yayınevinin içinden salına salına yürüdüğünde, dostluğunun gülünç biçimde abartılmış jestlerini kesinlikle sevgi dolu sözcüklerle değil, tersine en kaba ve adi deyimlerle baharatlandırıyordu; bu sözcüklerin, yalnızca gerçeğe, güzele ve iyiye alışık zarif editörleri için felaket anlamına geldiğini biliyordu. Rowohlt pislik terimlerin içinde yüzmeyi seviyordu; ama ancak bu yöntemle bir şok uyandıracağını umduğu zamanlarda; bir keresinde Paul Mayer'in tarafsız itirazları karşısında sıkışınca böğürerek çıkış yolu aradığına tanık olmuştum: "Size bir şey söyleyeyim mi Paulcuğum? Siz benim götümü yalayın e mi?" Paul Mayer yutkunmuş, sonra hafifçe yan dönmüş, küçük ve solgun yüzünü kaldırmış ve bir dövüş horozu gibi babalanarak: "Küçük göt çabuk yalanır!" demişti. Ve bu sözler Rowohlt'un gümbür gümbür, rahatlatıcı ve uysal düşünceli kahkahalara boğulmasına yol açmamış, tersine götünün sahiden de o kadar küçük olup olmadığı üzerine, aynanın da yardımıyla bir tartışmaya girmesine neden olmuştu.

Rowohlt o yıllarda, üç ayda bir yayınevinde bir tür yazarlar akşamı düzenlemeyi alışkanlık haline getirmişti. O zaman bütün kâğıtlar ve öteki belgeler yoğun ve düzensiz bir çalışmayla ortadan yok edilir, aslında oldukça sevimsiz bir yer olan bu kiralık daire, geçiş olarak kullanılan ve en büyük odası olan "Berlin Odası"yla, uzun ve ışıksız mutfağa ve Rowohlt'un yatak odasına giden koridorla birlikte bir orji için, erkekler arasında yapılacak gerçek bir orji için düzenlenirdi, çünkü ancak Rowohlt'un son derece uzmanca yargısına göre adamakıllı içkici hanımefendiler davet edilirlerdi. Masalardan birinin üzerinde tabak dağları yükselir, yüzlerce bardak konulur, köşeye koca bir fıçı bira yerleştirilirdi; Augsburgerstraße'deki Berlin'in tanınmış lokali Schlichter de ünlü soğuk büfesini göndererek katkıda bulunurdu: yüzlerce çeşit rengârenk salata, dev Roastbeef'ler, dana kızartması ve salam. Üzerlerinde her zaman Ro-

2 Alkibiades: İÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı siyasetçi ve komutan. (Ç.N.)

wohlt Yayınevi'nden çıkan son kitapların dizili olduğu masaların önünde, her zaman yetersiz kalan oturma birimleri dururdu. Çünkü yayınevinin yazarları misafirlerin arasında kaybolurlardı, misafirlerin sayısı bazen yüzü bulurdu: Başka yayınevlerinin yazarları, tanınmış gazetelerin ve dergilerin yazı işleri müdürleri, ressamlar, heykeltıraşlar, kitapçılar, müzik meraklısı ya da başkaca tuhaf özellikleri olan işadamları, hatta başkaca yayıncılar mesleki konumlarının saygınlığını onurla korumaya çalışan, sağlam ticari tutumları olan sakin adamlar, kısacası yayınevinin yazarları ve yayınevinin kendisi için bir biçimde yararlı olabilecek herkes geceyarılarına kadar birlikte olurdu. Akşamın başlarında biranın yanında yalnızca berrak şnapslar ikram edilirdi; birbirini harika bir biçimde tamamlayan bu iki içecek ve büfenin sunduğu gargantüalist[3] miktarlar, sağlam kale burçlarından esip gelen ve tam bir sorumluluk duygusuyla güvence altına alınmış dünya görüşlerine dayanan konuşmalar kadar gevşetiyordu insanı. Ancak geceyarısından sonra, her türlü maddenin hazmedildiği o psikolojik ve fizyolojik anlarda, ortalığı kaplamaya başlayan sessizliğin içinden Rowohlt'un savaş çağrısı duyulurdu; giderek şiddetli bir şarkıya dönüşen ve birdenbire başlayan bir bağırtıydı bu: "İşte bir Möselcik[4] buldum.... bir Mööööööselcik...!" Ondan sonra sabaha kadar Mosel içilirdi, şişeler dolusu Mosel ve bu saatler muharebe alanlarında henüz kardeşliğin hüküm sürdüğü saatlerdi; bu saatler dokunaklı itirafların yapıldığı; en gizli kişisel gerçeklerin dile getirildiği ve en anlık kucaklaşmaların gerçekleştiği saatlerdi; bu durum, yazar akşamlarının ticari giderlere yazıldığını ve yayınevinin ortaklarının bu durumdan memnun olduklarını anlamama neden olurdu.

Rowohlt şirketinde ve onun yazar akşamlarında eğitimden ve esaslı edebi görüşlerden büyük ölçüde payımı alacağımı düşünseydim, çok yanılmış olacaktım. O akşamlarda edebiyat değil, siyaset konuşulurdu.

Alman edebiyatının, Büyük Savaş'ın bitiminden bu yana bir

3 Gargantüalist: Rabelais'nin *Gargantua* adlı yapıtına gönderme. (Ç.N.)
4 Möselcik: Mosel şarabı. (Ç.N.)

tek düşünsel-siyasi alanın içine kapandığı izleniminden kurtulmak aslında oldukça zordu. Her halükârda sürekli olarak ve belli bir coşkulu ifadeyle herhangi başka bir alanda yaşayamayacağını da ilan ediyordu. Bu biraz da utanç verici savdan bu savın hastalığa yol açma gücünün bilincinde oldukları için yararlanmayı düşünmeyen bir avuç yazar, edebiyat gibi edebiyat tarafından, her şeye egemen olan resmi teamül tarafından pek ciddiye alınmıyordu; o yazarlar umutlarını köy evlerinin yalnızlığında arıyor, ekmeklerini saygın taşra gazetelerinden ve Rowohlt'un yazar akşamlarına gelmeyen yayıncılardan çıkarıyorlardı. Yani düşünsel liberalliğin bayrağı altında, kapalı ve kavgacı bir öbeğin eğitim yaptığı ve oraya zorla girmek isteyen küstahı, tehdit edercesine uzattığı kalemleriyle karşılamaya hazır beklediği sağlam bir kampa girmiş olduğumu sanıyordum. Ancak vakur ordu kaçıyordu, tümüyle çözülmüş ve demoralize olmuştu; fıçıların ve zar kupalarının çevresinde toplanmışlardı, nöbetçinin, düşmanın yakında olduğuna ilişkin en küçük bir bağırtısında silahlarını atmaya ve "Canını seven, kaçsın!" diye bağırmaya hazırlardı; karanlığın içinde gözden kaybolacaklardı, öyle ki bu anda piyadelerin ikmal ve iaşelerine gözcülük eden birinin ya da bir profos'un[5] yokluğunu hissediyordum; ancak Rowohlt, Dr. Hirschfeldt'i davet etmemişti. Rowohlt'un davetlilerin kulaklarına tek tek paltomun altında her zaman bir bomba taşıdığımı, ama bunun dışında çok terbiyeli bir herif olduğumu fısıldadığını düşünmem için her türlü nedenim vardı; çünkü kısa süre içinde insanlar beni –birdenbire tehditkâr bir güce dönüşüveren yarı vahşi kavimlerin kara sakallı elçilerine karşı gösterilen saygı dolu bir kibarlıkla selamlamaya başladılar. Karanlığa gömülmüş Obersalzberg sırlarını ağzımdan almak için gösterilen genel çaba beni oldukça etkiledi ve buna ne kadar şaşırdığımı dile getirince de bir köşede kendi halime terk edildim – yolunu şaşırmış bir entelektüel yalnızca. (Bir burjuva yaşamı sürdürmeye henüz başladığım anda saygınlığımı önemli ölçüde kaybettiğim gibi tuhaf bir gözlemde nasıl bulunabilmiştim ki acaba.)

5 Profos: Ortaçağda yaya ve paralı askerlerden oluşan ordularda görev yapan yargıç. (Ç.N.)

Tanıdığım bütün çevreler arasında bu çevre hiç kuşku yok ki en akıllısıydı; gelmekte olan şeyi en önce bu çevre hissetmiş, bunu da en yüksek sesle ilan etmişti, ama buna karşın ne yapılabileceğini en az bilen de yine bu çevreydi. Ancak, Nasyonal Sosyalistler'in iktidara geleceklerine benden çok önce inanan, kısık bir sesle ve cesaretle en azından onların neden buna hakları olduğunu anlatmaya çalışan, kendisine ısrarla "Bronner" diye hitap eden Rudolf Olden'e aynı ısrarla "Oppenheimer" diye hitap eden Arnolt Bronnen için en büyük hayal kırıklığı olduğum kesindi. Böylece Bronnen kendine başkaca yardımcı gruplar aramak zorunda kaldı; dünyayı ayağa kaldıracak bir gümbürtüyle Parti'den tamamen ayrılmak üzere olan, şimdi smokin pantolonları ve ipek siyah gömlekleriyle, bira ve Steinhäger eşliğinde, edebiyatın kulaklarını dört açarak dinleyen uzman kişilerinden, düşünceli bir hal alan sanatçılardan, bilmiş bilmiş gülümseyen yayıncılardan ve sivri sorular yönelten gazetecilerden oluşan bir sürünün karşısında, nasyonalizmle sosyalizmin birleşmesinde yatan içinden çıkılmaz gizi anlaşılır kılmaya çalışan Otto Strasser ve Herbert Blank'la kol kola göründü; sonra Mosel içerken sevecen bir sokulganlıkla, herkese teker teker günün birinde idam edileceğinden emin olduğunu anlattı. Ama Rowohlt bunların hepsinin üstünde, sigara dumanı bulutunun içinde süzülen tombul yanaklı bir davulcu melek gibi dolu şişeleri sallayarak ve kaba saba şarkılarak söyleyerek dolanır; gün ağardığında hızla sıvışan misafirlerden artakalanları koltuklardan, köşelerden, çoğunlukla uygunsuz zamanda kilitlenen tuvaletten ve şöyle bir dinlenmek için uzandıkları kendi yatağından çekeleyerek kaldırıp telefonla çağrılan taksilere benimle birlikte taşırdı; bu arada içkiye alışkın olan bendeniz, tam da benden pek hoşlanmadıklarını kolaylıkla tahmin edebildiklerimi evlerine kadar götürmekten ve karılarına avutucu sözcüklerle teslim etmekten kendimi alıkoyamazdım.

Ayrıca 23 Ekim 1929'un, hem yeni arkadaşlarımın hem de Rowohlt'un üzerinde alışılmışın dışında başkaca bir etki yapmamış olması beni çok şaşırtmıştı. New York'ta bankerlerin kendilerini birbiri ardına gökdelenlerin en yüksek katlarından boşluğa bıraktıkları o gün ben hapisteydim, tahliye edildiğim

zaman bambaşka bir durumla karşılacağımı sanıyordum. Ama şehirdeki yaşam, o uzak olaydan pek etkilenmişe benzemiyordu, her şey sanki hiçbir şey olmamış gibi devam ediyordu; belki kahverengi gömlekliler biraz daha kalabalıklaşmış olarak biraz daha sıklıkla caddelerde yürüyüş yapıyor, belki parklardaki banklarda biraz daha güçlü kuvvetli gençler oturuyor ve güneşin tadını çıkarıyorlardı; ama bu bulgular kamuoyu tarafından, saygın Amerikalı işadamlarını kendi yaşamlarına ve ilerleme çağına bir son vermeye zorlayan nedenlerin dışında başka nedenlere dayandırıldı.

Avansımı almak için yayınevine geldiğimde ben de, muhasebecinin donuk bakışlarla bana gösterdiği bomboş kasada, yaklaşmakta olan özel felaketin dışında başka bulgular görmekten çok uzaktım. Kitabım yayınlanmıştı (üçüncü bölüm dahil), muhasebeci bana gözlerini yerden kaldırmaksızın kitabın gelirlerinin, ödenmiş olan avansın yanına bile yaklaşamadığını anlattı. Rowohlt çok çekici bir biçimde beni avutmasını bildi. Bunun nedeni kitabın fiyatının yüksek oluşu, dedi, insanlar bir kitap için bu kadar çok para veremiyorlar artık, dedi; böylesine yoksul bir yayıncının işi hiç de kolay değil, dedi, ne de olsa kriz vardı (sahiden de "dünyadaki ekonomik kriz" dedi ve sanki bu sözcük gözünün önüne bir şeyler getiriyormuşçasına ağırbaşlı bir ifade takındı) ve ben cesaretimi yitirmemeliydim, beni yarı yolda bırakmayacaktı – peki, ya yeni kitabımın adını ne koyacaktım?

İşte durum böyleydi! Sözleşmeli köle olmadığımı belirttim, ancak Rowohlt'un neyi kastettiğimi anlamadığını görünce bunu ona açıkladım, bu arada Kongo'daki zencileri, Brezilya'daki kauçuk ormanlarındaki yerlileri ve orada hüküm süren ticari gelenek ve görenekleri anlatmayı da ihmal etmedim. Rowohlt gövdesini hareket ettirerek beni dikkatli dikkatli dinledi, sömürünün bu tutarlı yöntemlerinden olağanüstü etkilenmişe benziyordu.

"Tembel tenekenin tekisiniz," dedi sonunda ve yalnızca hapishanede çalışabildiğimin anlaşıldığını söyledi; gerçi tam anlamıyla oraya taşınmamı öneriyor değildi, ama belki başka sessiz bir yerde de, yurtdışında şirin ve ıssız bir bölgede de çalışabilir-

dim; bir kez daha size avans çıkartmayı çok isterim, dedi, tabii ki ilk kitabınızdaki kadar yüksek miktarlarda değil, olayı abartmaya gerek yok, dedi; peki, ya yeni kitabımın adını ne koyacaktım...?

Dur durak bilmeksizin müsveddeler yazmaya niyetim olmadığını söyledim, ayrıca hiç düş gücüm olmadığını, yalnızca bizzat yaşadıklarımı yazabildiğimi de çok iyi biliyordu, geçen zaman içinde yaşamış olduğum ne vardı ki? Berlin'de bu çılgınca hareketlenmeyi, şehrin bu heyecan dolu siyasi ve edebi ayrışmasını, bu zamanlararası benzersiz ayrışım sürecini, ruhsal kakofoniyi, yıkılan değerlerin mahşerini izlemiştim; bu şehirde yazmaya değer ne olabilirdi ki?

"Die Stadt" dedi Rowohlt, bu çok iyi bir kitap adıydı, hatta kapak için şimdiden bir önerisi vardı, Passauerstraße'deki evin damından Berlin damlarının fotoğrafı çekilebilirdi – "düşünsenize, bütün o bacalar ve kuleler ve KADEWE'nin ışıklı reklamları ve hepsinin üstünde hafifçe renklendirilmiş akşam alacası..." – sözleşme yapmak için ertesi sabah saat onda bekliyordu beni.

Ancak tam o sırada, Altona'daki büyük çiftçi davasına büyük olasılıkla tanık olarak çağrılacağımın haberini aldım; bir dizi iyi arkadaşım hakkında yeminli ifade vereceğim düşüncesi içimi kavuruyordu.

Ertesi sabah saat onbuçukta, *Die Stadt* adlı kitap için yapılmış sözleşme çantamda olduğu halde şapkamı askıdan alışım, her zamanki gibi sembolik bir eylemi yerine getiriyormuşçasına olmadı, tersine soğukkanlı bir biçimde: "Eyvallah Üstat, sekiz hafta sonra görüşürüz!" diyerek aldım şapkamı.

İkibuçuk yıl sonra tekrar gittiğimde (bkz.: 25. sorunun cevabının 2. bölümü ve 125. sorunun cevabı), Rowohlt, Erkner yakınlarındaki Grünheide'de, Peetz Gölü kıyısında küçük bir evde oturuyordu, ama yalnızca hafta sonları evde oluyordu; pazartesiden cumaya kadar olan geceleri, Eislebenerstraße'deki (Passauerstraße'den de daha az kibar bir caddeydi burası) yeni yayınevi binasındaki odacığında geçiriyordu. Onu orada ziyaret ettim; *Kadetten* başlıklı kitabımın son bölümünü orada sakin sakin yazabilmem için Grünheide'ye taşınmamı önerdi. *Die*

Stadt adlı kitabımın getirisi kitap için aldığım avansın yanına bile yaklaşamamıştı ve Rowohlt böylesi yoksul bir yayıncının işinin hiç de kolay olmadığını söyledi, olayı abartmamak gerekiyordu, şirketini düşünmek zorundaydı (şirketi, 23 Ekim 1929'un sonucunda bir limited ortaklık olmuştu, artık bir komandit şirket değildi); sonra gardrobundan çıkardığı hâlâ iyi durumda olan bir siyah takım elbiseyi bana hediye etti, Grünheide'de bulunan bir terziye gidip takımı üzerime göre küçültürebilirdim. "N'olacak?" diye sordu bana ve ben: "Büyük zamanlar gelecek, Rowohlt," dedim, "Büyük zamanlar gelecek!"

Rowohlt, müsveddesini başının arkasına vurunca açık bir titreşim meydana getirmeyen bir kitabı basmaya karar verdiğinde, yoluna çıkan herkese bu konuda ne düşündüğünü sorardı. İnsanların dile getirdikleri düşüncelerden bir tablo oluşturur, bu tablo onun başından beri gözünün önüne getirmiş olduğu tabloyla tıpatıp benzeşirdi. Grünheide'de evden çıktığında, köşedeki sigara satıcısının, Peter Suhrkamp'ın, Erkner'deki taksi sürücülerinin, Hans Fallada'nın, Schlichter'deki başgarsonun ve Hitler'in yaptığı son konuşmanın sağlam nedenlere dayanan görüşleriyle zihnini tıka basa dolduruyordu. "Ne yapacaksınız?" diye sorduğumda, "Fräulein Siebert de aynı şeyi söylüyor – devam edeceğim, hepsi bu!" diye cevap verirdi.

Ancak o dönemler herkesin "Siz onlara bakmayın! Siz onlara bakmayın! Yakında onlar da bütün ötekiler gibi eskiyip gidecekler!" dediği dönemlerdi. Bir Rowohlt yazarı olan Alfred Polgar *Weltbühne*'nin [Dünya Sahnesi] son sayısındaki son yazısını kaleme almıştı. Prag'da *Aslan Asker Şvayk* –hani şu ölmekte olan aslana eşeğin tekme attığı oyun– yeniden sahneleniyordu. Ve Polgar oyun hakkındaki eleştirisine yaklaşık şu sözlerle başlıyordu: "Habsburg monarşisi iktidara geldiğinde, dönemin bir yazarı ortaya çıkmış ve: 'Bu çok uzun sürmez!' diye bağırmıştı. Doğrudur – henüz altıyüz yılcık geçmişti..."

Rowohlt, Fräulein Siebert'in de tahmin ettiği gibi devam etti. Tabii ki neşe dolu yazar akşamları artık söz konusu bile değildi. Ama Rowohlt hafta içinde yayınevindeki çalışma masasının arkasında oturuyor ve eskisi gibi yayınlayacağı kitapların planlamasını yapıyordu. "Buna ne dersiniz?" diye sordu

bana, Grünheide'ye geldiğinde, "Yahudi masalları külliyatı basmamı öneriyorlar, çok ilginç, böyle bir şey yapılabilir mi dersiniz?" "Korku masalları mı?" diye sordum, dikkatli bir biçimde. Bana cezalandırıcı bakışlarla baktı: "Kendi elimle kendi mezarımı kazacak göz var mı bende? Hayır, doğru dürüst masallar, folklorik, bu şimdilerde modern!" Tavsiye etmem, dedim, yayınevi o güne kadar halkbilimle hiç ilgilenmemişti. "Bu işi Eugen Diederichs'e bırakın!" dedim ve Rowohlt bedenini sağa sola salladı.

Rowohlt çaresizlikten değil yaşama sevincinden içen bir adamdı. Çok ender olarak içerdi. Günün birinde, tamamen ayık kafayla, küçük bahçesinin üzerinden göle bakarak: "Ayda yüzelli mark gelirim olsa, tavuk beslemekten başka hiçbir şey yapmazdım!" deyişini, içinde bulunduğu durumun kötülüğünü açığa çıkaran bir işaret olarak algıladım. Onu etkileyen bir şey olmuş olmalıydı. Yayınevinden soruşturdum, Franz Hessel bana her şeyi anlattı. Bir sabah kapı çalınmış, Franz Hessel o sırada tam kapının yanında durduğu için kapıyı o açmış. Dışarıda karanlık bakışlı iki bey duruyormuş: "Gizli polis!"[6] demişler. Hessel çok korkmuş, beyleri içeri almış ve titreyen dizlerle koştura koştura Rowohlt'un yanına gitmiş. "Rowohlt olağanüstüydü," dedi Hessel, "iki memuru odasına aldı, her zamanki gibi yüksek sesle ve içtenlikle böğürüyordu, onlara –reddettikleri– birer sigara ikram etti, oturmalarını rica etti ve 'Bana ne gibi iyi haberler getirdiniz?' diye sordu. "'Babbitt'e el koymaya geldik!' dedi beylerden biri; o zor sözcük ağzından 'Bahbiet' gibi çıkmıştı. Rowohlt kendine bir kadeh şnaps doldurdu, beylere içki ikram etmeksizin koltuğuna kuruldu, parmak uçlarını birbirine değdirerek hülyalı bir sesle: 'Bir yayınevi kitapların yazıldığı, dizildiği, basıldığı, ciltlendiği, depolandığı ve satıldığı bir işyeri değildir, tersine bu olayın deyim yerindeyse yönetildiği, bu çeşit üretim aşamalarını biraraya getiren düzenlemelerin yapıldığı bir yerdir. Yani siz şimdi 'Bahbiet'e el koymak istiyorsanız, o neredeyse oraya gitmek zorundasınız, yani basımevine, ciltevine, depoya ya da kitapçıya gitmelisiniz, bana

6 Geheime Staatspolizei: Gestapo: Gizli Devlet Polisi. (Ç.N.)

gelmemelisiniz. Ayrıca 'Bahbiet'i ben basmadım, Transmare Yayınevi bastı, o da uzun yıllar önce bitti gitti. Üstelik siz 'Bahbiet'i istemiyorsunuz, ki onun yazarı Sinclair Lewis'tir, sizin kastettiğiniz o değil; siz Upton Sinclair'i kastediyorsunuz, ki onu da ben basmadım, çok uzun zamandır da Almanya'da basılmıyor.' Bunun üzerine memurlar ayağa kalktılar ve pas tutmuş bir sesle: 'Bir telefon edebilir miyiz?' diye sordular. 'Buyrun, rica ederim!' dedi Rowohlt. Yan odadan telefon ettiler. Ondan sonra gittiler, bir daha da gelmediler." "Ama Sinclair Lewis'i yayınlayan Rowohlt!" dedim, bunun üzerine Hessel: "Tabii ki, ama 'Babbitt henüz Rowohlt'ta değil, onu ancak önümüzdeki yıl yayınlanmak niyetinde," dedi.

Die Kadetten yayınlandığında, kitabın getirisi aldığım avansın yanına bile yaklaşamadı ve Rowohlt: "Bir sonraki kitabınızın adı ne?" diye sordu. Başımı salladım. Rowohlt, benim tembel tenekenin teki olduğumu söyledi. Ben, üç yılda üç kitap, tembelliğin açık ölçütü, dedim. Rowohlt bedenini sağa sola salladı, izmaritini evirdi çevirdi. Sonunda ağır ağır: "Sakın benim size mahkûm olduğumu sanmayın, – Paulcuğum Mayer ve Franz Hessel müsveddelere boğulmuş durumdalar..." dedi. Bir süre, kuluçkaya yatmış tavuk gibi derin derin düşündü. Sonra: "Artık bütün editörlerin Propaganda Bakanlığı'na bildirilmeleri gerekiyor. Paulcuğum Mayer'le Franz Hessel'i nasıl bildirebilirim ki!" Bir şey söylemedim; bana nefret ve tiksintiyle bakıyordu. "Sizi bildireceğim, sizi tembel teneke sizi!" dedi. Sigarasının külü kalın bacağının üzerine düştü, külü silkelemeden: "Bir genelge geldi. Alman yazarlarını koruma birliği, çarka ayak uydurmuş durumda. Artık yalnızca koruma birliğinin üyesi olan yazarların kitaplarını yayınlamama izin veriyorlar. Ari olmayan üyelerin iki kefil göstermeleri gerekiyor. Tabii ki ben yazarlarıma kefilim." Gözlerini bana dikti ve: "Siz ari misiniz?" diye sordu. Ben de şöyle cevap verdim: "Hayır!"

Gözlerini benden ayıramıyordu. Birdenbire, başka zaman yalnızca tabaklar dolusu havuçlu domuz eti ya da yağlı fasulye yediğinde olduğu gibi alnında ter damlaları belirdi. Ben: "Ansiklopediye baktım. Arilik bir dil topluluğudur. Benim bir sözcüğe benzer halim var mı?" dedim. Rowohlt rahat bir soluk al-

di: "Göt de bir sözcüktür, ama siz yine de göt herifin tekisiniz!" dedi.

Olay son derece masumca başladı. Alınan ilk önlemler öylesine aptalca ve ilkeldi ki, herkes küçük numaralar çevirmek suretiyle işini uydurabiliyordu. Ama örülmekte olan ağa, her gün yeni ilmekler ekleniyordu. Ve başlangıçta dev ahtapot ipek inceliğindeki iplikleri kolaylıkla koparabiliyorken, sonraları en azından kollarının uçlarını serbestçe hareket edermişçesine ilmeklerin arasından geçirebilir hale gelmişti; çok geçmeden kendini bir mürekkep bulutuna büründürdüğü ve ağır ağır hareket etmeye çalıştığı an geldi çattı. Ama her yerde karşısına ağ çıkıyor, dev ahtapot cesareti kırılmış bir halde barınağına geri dönüyor, kızgın bakışlarla çıkış yolu arıyordu.

Kefaletimiz hiçbir işe yaramadı. Önce tek tük kitaplar yasaklandı, bu yasakları anlamak mümkündü. Herbert Blank'ın *Adolf Hitler, III. Wilhelm* adlı kitabı, --çoktan bir toplama kampına tıkılmış olan yaşlı, sabık nasyonal sosyalistin bir zamanlar yazdığı bu kitap– zaten tükenmişti. Konrad Heiden'in, Hitler hareketinin başlangıcı hakkında yazdığı kitabın çok az sayıda mevcudu kalmış, Heiden hemen iltica etmişti. Ardından "ari olmayan" yazarlara konulan yasaklar geldi.

Başlangıçta Rowohlt ve ben "kişisel görüşmeler" yoluyla durumu protesto etmeye giriştik. Sorumluluğumuzun tamamen bilincinde olarak kefil olduğumuzu, buradan hareketle bir yasak konulmazdan önce kefiller olarak bizim de fikrimizin sorulmasına hakkımız olduğunu, yoksa kefalet önleminin tümüyle anlamsız ve gereksiz hale geldiğini dile getirdik. Beyler bunları ciddi yüzlerle dinlediler, sonra da son derece nazik bir biçimde, gelecekte yazarlarımızın seçimi konusunda bize akıl danışmaya hazır olduklarını söylediler. Bunun üzerine biz de bir daha oraya gitmedik.

Eskiden olduğu gibi çok sayıda müsvedde geliyordu, ama ne garipti ki içlerinden hiçbirinin edebi değeri yoktu. Buna karşın yasaklı yazarların listesi giderek uzuyor, hemen hemen her gün listeye yeni bir ad ekleniyordu; Rowohlt yetmişinciye kadar saydı, sonra saymaktan vazgeçti; Grünheide'de akşamları, ağzında izmarit, radyonun başına oturup düğmeyi çevirdi-

ğinde alnındaki ter damlaları açıkça görülebiliyordu. Her konuşmayı dinlemek gibi bir saplantıya kapılmıştı. Ve onu: "Bodur tavuk her gün piliç." gibisinden düşünceli dokundurmalarla avutmaya çalıştığımda ise radyoyu kapatıyor, ayağa kalkıyor, uyuduğu verandaya doğru ayaklarını yere vura vura giderken: "Size bir şey söyleyeyim mi, götümü çaprazlama yalayın, e mi?" diyordu.

Ama bir gün akşamın geç saatlerinde, son derece neşeli bir halde geldi Grünheide'ye. Yayınevinde iş olmadığı için Grünheide'ye daha erken gelmek istemiş, ancak Hayvanat Bahçesi İstasyonu'nun önünde, Landwehr[7] Orduevi'nin girişinde bir afiş dikkatini çekmişti; afişte General Kratzert'in bir konuşma yapacağı duyuruluyordu. Kratzert, Büyük Savaş sırasında Rowohlt'un bölüm komutanlığını yapmıştı; Rowohlt hemen bir bilet alıp içeri girmişti. "Kratzert Dünya Savaşı'nda topçu sınıfıyla ilgili sorunlar hakkında bir konuşma yaptı; bu arada topçular için en zor görevin, piyadeyle işbirliği noktasında ortaya çıktığını söyledi; sonra kendisinin Dünya Savaşı'nın en cesur subaylarından biriyle, en mükemmel irtibat subaylarından biriyle birlikte olmak gibi bir şansa sahip olduğunu söyledi ve bu subay şimdinin yayıncısı Rowohlt'tu, dedi..." "Tabii," dedi Rowohlt, "konuşma biter bitmez yanına gittim. Beni içtenlikle karşıladı, sonra birlikte bira içtik. Benim nasıl olduğumu sordu." Rowohlt bana kurnaz kurnaz baktı ve: "Tabii ki başlangıçta çok dikkatliydim, çünkü onun şimdilerdeki düşüncelerinin neler olduğunu bilmiyordum; öyle bir generalin.... insan bilemez ki..." Konuşmasını şöyle sürdürdü: "Sonunda bazı sıkıntılarım olduğunu söyledim ona, siyasi ve mesleki sıkıntılar. Bunun üzerine Kratzert: 'Sevgili Rowohlt! Eski bir askeri ilke vardır: Kötü rüya görmektense, uyanık kalmak yeğdir! derler,' dedi." Ve Rowohlt gürül gürül güldü: "Bu Kratzert müthiş bir topçuydu. Şimdi Jüterbog'daki top atış alanının komutanlığını sürdürüyor, Reichswehr'de adı 'Atıcı Papa'ya çıkmış," dedi. Rowohlt güldü ve: "Düşünsenize, Kratzert'le ben savaşta bir-

7 Landwehr: 1945 yılına kadar Almanya'da 35-45 yaşları arasındaki askerlik yükümlüleri. (Ç.N.)

likte geçirmiş olduğumuz günler hakkında sohbet ediyorduk, bir ara Kratzert: 'Size bir şey söyleyeyim mi Rowohlt,' dedi, 'sizin halefiniz, üsteğmen Ziehlke var ya, ciğeri beş para etmez onun. Sizinle kıyas kabul etmez! Korkağın tekiydi, sürekli olarak arkadaki istihkâm parkına takılıyordu. Karşıma aldım ve dedim ki: 'Bana bakın, ya silahlı hizmete elverişli birisinizdir, ki o zaman yeriniz ön saflardadır, cephededir; ya da değilsinizdir, ki o zaman da yeriniz evinizdir, istihkâm parkı değil!' Ödleğin, ölümden ödü kopuyordu! Neyse, bakın size ne diyeceğim Rowohlt, herif 1924'te öldü. Peki söyleyin bakalım, öldü de ne oldu yani?' " Budur işte, diye geçirdim aklımdan, yaşamın ve ölümün anlamı hakkındaki askeri görüşün az ve öz dile getiriliş biçimi budur işte; güldüm ve Rowohlt'a: "Ya sonra?" diye sordum. "Sonra," dedi Rowohlt ve radyonun düğmesini açtı, "sonra havadan sudan konuştuk işte..."

Ama öbür gün –kendisiyle birlikte gelmemi rica etmişti– Rowohlt yayınevinin yönetimini yeniden ele aldı. "Bizim ihtiyar hocaya n'oldu böyle?" diye sordu Franz Hessel. "Bugün bana 'Yarının savaşı nasıl olacak?' diye sordu; bilmediğimi söyleyince de elime bir İtalyan generalinin kitabını tutuşturdu, kitabın adı şöyleydi!" "Nasıldı?" diye sordum, Franz Hessel: "Önce çevirisini yapmam gerek. Ama askeri konulardan hiç mi hiç anlamıyorum ki ben!" dedi. Rowohlt garip bir biçimde, okumaları için böylesi kitapları hep Paul Mayer'le Franz Hessel'e, edebi kitapları ise hep bana veriyordu. Ancak yayınevine, daha ziyade eski ve saygın bir askeri yayınevi olan Mittler ve Oğulları'na yakıştırabileceğim türden kitaplar giderek daha çok gelmeye başlamıştı: Italo Balbo'dan *Fliegerschwärme über dem Ozean* [Okyanus Üzerinde Avcı Uçakları]"; Rougeron'dan *Der Bombenkrieg* [Bombardıman]; Rocco Moretta'nın, Drouet'nin ve General Fuller'in kitapları... "OKW'nin[8] bana tavsiye ettiği kitapları Propaganda Bakanlığı'nın yasaklayıp yasaklamadığını bilmek isterdim!" dedi bir gün Rowohlt. Bunlar üst düzey askeri otoritelerin yazdıkları kitaplardı, hepsi yabancıydılar, modern bir savaş

8 OKW: Oberkommando der Wehrmacht. Wehrmacht'ın üst düzey komuta merkezi. (Ç.N.)

sırasında kimlere dikkat etmemiz gerektiği konusunda bize bir fikir veriyorlardı.

"Ledig hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu bana Rowohlt. Ledig, Rowohlt'un her fırsatta ayın onbeşinin ayın biri demek olduğunu hatırlattığı, hafif çekik gözlü, solgun ve kendi halindeki şu delikanlıydı. Ben: "Yalnızca edebiyattan anlamakla kalmıyor, aynı zamanda yayıncılığın her aşamasını sizden çok daha iyi biliyor," dedim. Rowohlt gürültüyle boğazını temizledi ve: "Bak... bak!" dedi. Ben: "Ona neden her zaman bu kadar kötü davranıyorsunuz?" diye sordum. "Tembel tenekenin teki de ondan!" dedi Rowohlt ve yine boğazını temizledi. Ben güldüm: "Geçenlerde editörler odasında oturmuş bir şeyler yazıyordum, birisi kapıyı açtı ve boğazını temizledi, hem de ta ciğerlerinden gelen sevimsiz bir gürüldemeyle. Ben de dönüp bakmadan: 'Birazdan bitiyor, Rowohlt!' dedim. Derken Ledig masaya yaklaştı ve: 'Benim, Ledig!' dedi."

Rowohlt kıpkırmızı kesildi. Sonra: "Size şimdiye kadar hiç kimseye söylemediğim bir şey söyleyeceğim. Ama önce kimseye söylemeyeceğinize yemin etmelisiniz!" dedi. Yemin ettim ve Rowohlt: "Ledig, benim oğlum!" dedi.

Ne diyebilirdim ki? "Hoş! Ona Ledig[9] diye hitap etmeniz de hoş!" dedim. "Hayır," dedi Rowohlt, "adı gerçekten Ledig! Oğlandaki cevheri keşfedince, yayıncı olarak eğitim görmesini sağladım ve onu İngiltere'ye gönderdim. Bunun ona yararlı olacağını düşünmüştüm!" dedi. Rowohlt bir süre derin düşüncelere daldı, sonra: "Tabii ki benim oğlum olduğunu bilmiyor! Çenenizi tutacağınıza söz verin!" dedi. Söz verdim.

Bir keresinde Ledig'i evinde ziyaret ettiğimde, masasının üzerinde Rowohlt'un resminin durduğunu gördüm. "İhtiyar, neden size her zaman bu kadar kötü davranıyor?" diye sordum. Ledig resmin önünde durdu, ona uzun uzun baktı ve yumruklarını sıkarak: "Ondan nefret ediyorum!" dedi. "Aman... aman," dedim. Sonra Ledig: "Size, şimdiye kadar hiç kimseye söylemediğim bir şey söyleyeceğim. Ama önce kimseye söylemeyeceğinize yemin etmelisiniz!" dedi. Yemin ettim ve

9 ledig: bekâr. (Ç.N.)

Ledig: "Rowohlt, benim babam!" dedi. "Hoş," dedim, "kendi kendinizi Ledig olarak adlandırmanız da hoş!" "Hayır," dedi Ledig, "adım gerçekten Ledig. Yayınevine girdiğimde henüz bu durumdan haberim yoktu." Bir süre derin düşüncelere daldı, sonra: "Tabii ki benim babam olduğunu bilmiyor! Çenenizi tutacağınıza söz verin!" dedi. Söz verdim.

"Ledig'in, Rowohlt'un oğlu olduğunu biliyor muydunuz?" diye sordu bana Hans Fallada. Ben: "Yoooo!" dedim. Fallada: "Gerçekten. Bana Rowohlt anlatmıştı. Ledig'in bunu bilmediğini sanıyor. Sonra Ledig bana, Rowohlt'un bilmediğini sandığını anlatmıştı. Ve ben namusum üzerine yemin etmek zorunda kalmıştım. Ama bütün yayınevi biliyor. Ve bütün yayınevi, bütün yayınevinin bildiğini bilmedikleri için her ikisiyle de dalga geçiyor," dedi.

Rowohlt'un Ledig'in İngilizce eğitiminden ve İngiliz diline olan hâkimiyetinden söz ettiği zaman ne kastettiğini anlamak için uzun uzun düşünmeye gerek yoktu; bu eğitimin ona yararlı olacağını umuyordu. Yayınevi eskiden beri üretimin bir bölümünü yabancı edebiyata ayırmış durumdaydı, özellikle de Anglosakson ve Fransız edebiyatına. Yazarların seçimi sırasında ve Anglosakson yayıncılarla yapılan sözleşmelerde Ledig İngilizce dilbilgisi ve Anglosakson edebiyatı konusundaki olağanüstü bilgisiyle aslında çok yararlı oluyordu, öte yandan Franz Hessel de, Fransız edebiyatına egemendi. Rowohlt'a büyük Balzac külliyatını öneren de Franz Hessel'in kendisiydi zaten; kırmızı ve mavi deri ve ipek kaplı, dünyaca yaygın, kullanışlı ciltler sayesinde Rowohlt, sıkıntı içindeki bir sürü çevirmene uzun süre ekmek yedirme olanağını bulmuştu. Büyük Savaş'ın bitiminden sonra birdenbire güçlenen ve yaygınlaşan Amerikan edebiyatı, Rowohlt sayesinde oldukça erken bir dönemde kendine Almanya'da da yer bulmuştu; oysa şimdi Alman edebiyatında oluşan boşluğa sel gibi akıyordu; şimdiye kadar yayınevi işletmesinin bütün sokaklarında ve kıvrımlarında koşuşturmuş olan Ledig, tek sözcük İngilizce bilmeyen Rowohlt'un hazmedebileceği yazarları seçiyordu: Sinclair Lewis ve Hergesheimer, Faulkner, Hemingway, Nathan Asch; liste böylece uzayıp gidiyordu; bir Amerikalı yazarla ilgili olarak

başka bir Alman yayıncının burun farkıyla kendisini geride bıraktığını öğrendiğinde ve Rowohlt: "Ledig, sizi gidi tembel teneke sizi, ayın onbeşi ayın biri demektir!" diye böğürdüğünde Ledig'in gözlük camları tuzla buz oldu sanki.

Bu arada kültür odaları kurulmuştu, "Reichsschrifttumskammer",[10] Alman edebiyatının düzenlenmesi işini kesin ve zorunlu olarak ele aldı. Ben her zaman konsept arayışı içinde olmuştum: işte burada bir konsept vardı; hoşuma gitmemiş olması benim şanssızlığımdı.

Geçen zaman içinde küçük evine ve kitaplarının arasına giderek daha çok gömülen, yayınevine giderek daha seyrek gelen, sokaklarda giderek daha çekinerek yürüyen Paulcuğum Mayer bir gün karısıyla birlikte geldi; karısı da tıpkı kendisi gibi ufak tefekti, başı hafifçe yana eğikti, fıldır fıldır, koyu renk gözleri vardı; Mayer, yayınevine veda etmeye gelmişti. O da neredeyse bütün Yahudi yazarlarımız gibi iltica edecekti. (Şimdi Meksiko'da küçük bir evde, kitaplarının arasına gömülmüş olarak yaşıyor.) Ama Franz Hessel iltica edemiyor ve iltica etmek istemiyordu. Paris'te kendini Berlin'deki gibi evinde hissediyordu; bir insan nasıl iki akciğerle yaşarsa o da Paris'le ve Berlin'le yaşıyordu; yaşlı adam sarsılmaz bir sadelikle kendi dünyasında, yani Sen Nehri'nin gri, ipeksi buğusunda ve kestane ağaçlarının Landwehr Kanalı'nın üzerine düşen yapraklarının sarısında kalmak konusunda ısrar ediyordu. Berlin'den Paris'e kabaran bir vatan özlemiyle gidiyor ve kabaran bir vatan özlemiyle Paris'ten Berlin'e geçiyordu. Ancak Paris'te ünlü Fransız yazar, yeni bir edebiyat akımının –ünanimizmin– kurucusu Jules Romains oturuyordu (ve Paris'te yeni bir edebiyat akımının kuruculuğunu yapmamış biri, ünlü bir yazar olamazdı), Romains *Die guten Willens sind* [İyi Niyetli İnsanlar] adlı müthiş yapıtın yazarı ve planlayıcısıydı, bittiği zaman yirmisekiz ciltlik bir roman olacaktı, Romains bu romanda zamanımızın yaşamını, Paris şehrindeki yaşam çerçevesinde resmetmeye girişmişti, hem de en geniş fırçayla, henüz sekizinci cildi yazmaktaydı.

Rowohlt yapıtın Almanya haklarını aldı. "Biliyor musu-

10 Reichsschrifttumskammer: Reich Edebiyatı Odası. (Ç.N.)

muz," dedi, "bu resmen çılgınlık, bu olacak iş değil, ama bence müthiş bir şey ve ihtiyar Rowohlt'un çılgınlık yapacak cesareti kalmadıysa felaket demektir! Ayrıca," dedi ve bana kurnaz kurnaz baktı, "ayrıca Jules Romains, Alman-Fransız uzlaşması için çalışan bir birliğin başkanı. Dışişleri, bu adamın peşinden ayrılmıyor. Şu anda sekizinci cildi yazıyor, demek ki daha yirmi cilt var, bence yirmi yıl sonra biter bu iş. Yirmi yıl sonra hâlâ bir Edebiyat Odamız olacak mı sizce?" Ben: "Yeni döneme girdiğimizde dokuzyüzseksen yıl sonra bile olur"[11] dedim. Rowohlt: "Bizim Franzcığım Hessel, yirmi yıl daha yaşar mı sizce?" "Ne kadar saçma ve kaba bir soru!" diye bağırdım, Rowohlt sırıttı: "Birileri Jules Romains'in kafasına, Franz Hessel'in dışında hiç kimsenin onun romanını doğru biçimde çeviremeyeceğini sokmuş. Ve şimdi çevirmeni olarak Franz Hessel'de diretiyor. Edebiyat Odası'nın Dışişleri tarafından önerilen bir çevirmeni yasaklayıp yasaklamayacağını öğrenmek istiyorum!"

Ve Franz Hessel, Jules Romains'i çevirdi, böylece varlığı da garanti altına alınmış görünüyordu. 1939 yılında kabaran vatan özlemi nedeniyle Paris'e gitti. Savaş başladığında oradaydı. Oğlu Fransız ordusunda hizmet veriyordu. Bu durum ve Jules Romains'in çabaları bile, Franz Hessel'in 10 Mayıs 1940'tan sonra Fransız bakan Mandel'in emriyle bir toplama kampına götürülmesine engel olamadı; sonra serbest bırakıldı, Alman birlikleri şehri işgal ettikten sonra Paris'te sessiz sedasız öldü.

Siyasetin ve edebiyatın beğeninin dışında hiçbir şey tarafından kontrol edilemeyen ve bu nedenle de herkesin fikir yürütebileceği alanlar olduğuna ilişkin tezimi çok iyi bilen Rowohlt, yargımın, yalnızca beğenime göre belirlenmesi zorunluluğunu engellemeye çalıştı ve Paul Mayer'in yerine yayınevinin genç Bremenli yazarı Friedo Lampe'yi işe aldı; Lampe küçük biçimlerle, lirikle, uzun hikâyeyle ve denemeyle olan özel ilişkisi nedeniyle, değişen zamanlar itibariyle her zamankinden çok daha fazla önem verilmeye ihtiyacı olan bir tür edebiyatı öne çıkarmayı benden çok daha iyi becerebilecek biriydi. Friedo Lampe tezime karşı çıktı, onu barbarca bulduğunu söyledi; onun için esteti-

11 Bin yıllık Reich'a gönderme. (Ed.N.)

ğin yasaları dışında geçerli başkaca yasa yoktu, ancak estetiğin yasalarının da aşılmaz bağlayıcılığı söz konusuydu; lirik için gerekli organımın olmadığını söylediğimde ise içinde uyanan derin bir insani üzüntüyle etrafımda kedi gibi dolanmaya başladı.

Böylece her şey yeniden düzenlenmiş gibi gözüküyordu; ahtapot ise yavaş hareketlerle suları yararak ilerliyordu. Rowohlt (şimdi çoktan yasaklanmış ve kapatılmış olan) "Sovyetler Birliği Dostları Derneği"nin kurucuları arasındaydı; her yıl 7 Kasım'da yapılan Sovyet Devrimi'nin yıldönümü kutlamalarına (koyu renk elbise ya da üniforma asla zorunlu değildi) davet edilmesini de bu duruma borçlu olmalıydı. Bense bu daveti "Vormarsch çevresi"ne dahil oluşuma borçluydum herhalde (*Vormarsch* 30 Ocak 1933'ün değil, 23 Ekim 1929'un sonuçları yüzünden yavaş yavaş sönüp gitmişti); bu çevre doğu felsefesine eğilim duymamakla birlikte, batılı felsefeye de saklayamadığı bir horgörüyle yaklaşmasıyla ünlüydü. Başlangıçta Rowohlt'un her yıl Sovyet Elçiliği'ndeki davetlere koştura koştura gitmesinin nedeninin kovalar dolusu ikram edilen su berraklığındaki buz gibi votka olduğunu sanıyordum; bu tahminim bizzat yerinde yaptığım gözlemlerle de güçleniyordu; sonuç olarak Rowohlt Rus yazarların Almanya haklarını almayı umut edemezdi (ve Ruslar, Alman yazarların yapıtlarını basmak istedikleri zaman bunu güle oynaya yapıyorlar, hak hukuk tanımıyorlardı); ama Rowohlt çevresindeki büyük insan kalabalığını, gürültücülüğü nedeniyle nazik olmaktan bir dirhem uzaklaşan bir içtenlikle selamlayarak, doğrudan Çekoslovak Elçiliği'nin basın şefine, Dr. Hoffmann'a yaklaşıp kendini, onu ve büyük bir şişe votkayı sakin bir köşeye –tam Lenin'in büstünün altına– kaçırırdı. Rowohlt'un mesai arkadaşlarıyla özel iş sorunları hakkında sohbet etmek gibi bir alışkanlığı yoktu; buna saygı gösterirdim, bu nedenle bu iriyarı et yığınının herhangi bir toplama kampına kapatılmasını istemediğim için şiddetle reddettiğim müsveddelerin neden birdenbire, Julius Kittl'in halefi olan Mährisch-Ostrau'da kitap olarak yayınlandığını hiç sormadım; bu şık basımevi zaman zaman Rowohlt'un kitaplarını da basardı. Neyse – bu kadar yeter!

Sovyet Elçiliği'nin büyük salonundaki uzun masanın çev-

resinde, alaylı alaylı gülümseyen Lenin'in bakışları altında yüzlerce ünlü konuk, her kategoriden ve her ülkeden yabancı diplomat, Rus ticaretine ilgi duyan işadamları, teoloji hariç her fakülteden profesörler, Alman generallerinin yarısı (Parti üyeleri hazır bulunmazlardı) toplaşırlardı; masanın çevresinde omuz omuza öbekleşir, dirseklerini harıl harıl çalıştırarak ve önlerinde duranların başları üzerinden masadaki buz kütleleri üzerine yerleştirilmiş büyük kristal kâseler içindeki havyara, uzun ve yayvan kaplardaki alabalıklara, tütsülenmiş mersin balıklarına, üzerine rengârenk şeyler sürülmüş kanepelere, votka güğümlerine ve kırmızı Kırım şarabı şişelerine ulaşmaya çalışırlardı; bu arada Kızıl Ordu subayları olağanüstü gösterişsiz, basit kırmızı sırmalı koyu gri üniformalarıyla duvarın kenarına sıralanmış halde durur, sabırla ve yüzlerinde hiçbir ifade olmaksızın kalabalığı izlerlerdi. Birlikte geldiğim ve burada ilk kez boy gösteren Ernst Jünger, bu yaban sürüsünü uzun uzun ve düşünceli düşünceli süzdü, sonunda Aşağı Saksonya şivesiyle şöyle bağırdı: "Gerçekten de, Lemur'lar[12] iş başında burada! Bunlar gerçek Untermensch suratları, özellikle de şu karşıdaki sırık boylu, şu boynunda kolyesi olan!" "Şşşşt," dedim, "o adam Sahm, Berlin Belediye Başkanı!"

Bu davete en son, Dr. Goebbels'in 7 Kasım'dan birkaç gün önce, "dünyayı tehdit eden Yahudi-Bolşevik tehlikesi"ne ve Sovyetler Birliği'ne karşı açılan gaddar savaşı ilan ettiği 1937 yılında çağrıldım. Rowohlt davetiyeyi elinde evirip çevirirken: "Siktir et," dedi demesine, ama yine de davete gitti. Soyut değil, tersine yalnızca bedensel düş gücüne sahip bir adam olan Rowohlt yine de Lenin'in büstünün durduğu büyük salona girdiğinde korkmuştu. Ernst Niekisch'in ve Harnack adındaki solgun, şaşkın bakışlı genç adamın dışında, Rowohlt'tan ve benden başka tek Alman bile yoktu. Generaller sanki yer yarılmış yerin dibine girmişlerdi, üniversite profesörleri, işadamları, belediye mensupları, Alman diplomatlar... onlar artık masanın

12 Lemur'lar. (çoğl.) Eski Roma'da yaşayanları tedirgin etmek için dünyaya dönen ölü hayaletleri (geceleyin hayvan biçiminde görülürlerdi). 20. yy. başında motorlu taşıt kullanımına karşı olanların protestolarına gönderme. (Ç.N.)

çevresinde öbekleşmiyorlardı ve bizler her zamankinden daha zengin olan sofradaki lezzetlere herhangi bir engelle karşılaşmaksızın rahatlıkla ulaşabiliyorduk; güneydoğu Avrupalı diplomatlar tek tük gruplaşmış, çevrelerine çekingen çekingen bakınarak aralarında fısıldaşıyorlardı.

(Ruslar bizi bir daha hiç davet etmedi. Ancak 1940 yılında Almanlar yeniden davete katılmaya başladılar, ama onlar, havyarın tadını çıkaran generallerin dışında bambaşka insanlardı. O dönemlerde Dr. Hoffmann çoktan himaye edildiği bir toplama kampında ölmüştü, Ernst Niekisch ise bir Alman hapishanesinde neredeyse kör olmak üzereydi; Rowohlt Brezilya'da mülteciydi, Bay Harnack ise iki yıl sonra idam edileceğini henüz bilmiyordu.)

Bu arada Ledig de Rowohlt'un diplomatik işlerine bakıyor ve Amerikan Elçiliği nezdinde akredite ediliyordu. Amerikan Elçisi Mr. Dodd o güne kadar üniversitede hocalık yapmış biriydi; onun diplomat mesai arkadaşlarından birine, Dodd'un nasıl bir insan olduğunu sorduğumda bana: "Ah, bizim oralarda Alman tarihini en iyi bilen adam olarak tanınır – – hem de ta 1870'lere kadar!" demişti.

Ledig'in bir diplomatın yapması gereken işler konusundaki görüşü benimkinden farklıydı; ben onun karanlık köstebek yuvalarında yağlı mayıs böceği kurtçuklarının peşinde koştuğunu düşünüyorken, Ledig bir kelebeğin taptaze bir elma çiçeğinin çevresinde uçuşması gibi, Elçi'nin ev işlerini yürüten ve toplumsal görevlerini zarif bir sevimlilikle yerine getiren kızı Martha Dodd'un çevresinde uçuşuyordu. Bu narin tomurcuk olgun bir meyveye dönüştüğünde yanaklarının doğal solgunluğunu pahalı kozmetik ürünleriyle giderecek, bir Kaliforniya elması gibi gerçek olacak ve Ernst Jünger'in bu meyveyle Amerikalı kadınlar arasında yaptığı karşılaştırmayı haklı çıkaracak diye korkuyordum – her ikisinin de görüntüsü harikaydı, ama ısırıldıklarında tatlarının yavan olduğu anlaşılıyordu.

Neyse, ben ısırmadım. "... it can't be stormed" başlığıyla John Cape'den çıkan *Die Stadt* adlı kitabımın İngilizce baskısını Martha Dodd'a ithaf ettim. Çünkü bir keresinde Martha Dodd'un üzerinde saman rengi ipekten bir akşam giysisi oldu-

şu halde, çok dekoratif ve kıpkırmızı bir perdenin arkasında, İngiliz diplomasisinden bir hanımefendiyi nasıl saygıyla ve büyük bir sevecenlikle gülümseyerek selamladığını ve: "Oh, I am so glad to see you...!" dediğini, ama bu arada elini elbisesinin geniş kıvrımlarının arasına hızla sokup kıçını kaşıyıverdiğini görmüştüm. Bu çok hoşuma gitmişti. Martha Dodd bu içten ithafa çok teşekkür etti, ama bu kitabı neden kendisine adadığımı da mutlaka bilmek istedi; birkaç saniye boyunca söylemek konusunda kendi kendimle savaştığım halde bunu ona söyleyemedim; sonunda Amerikan filmlerinin doruk noktaları geldi aklıma ve duygu yüklü bir sesle: "I love you!" dedim; diplomatik içgüdüsü sayesinde buna inanmak istemedi.

Martha Dodd beni davetlerine ve "party"lerine çağırırdı; bunlar saygıdeğer uşakların beyaz eldivenlerle hafif hafif ışıldayan ve tatları da aynen öyle olan kokteylleri ve sebzeli ve otlu küçük, beyaz kanepeleri servis yaptıkları organizasyonlardı. Bu "party"lerde Reich başkentinin jeunesse dorée'si hazır bulunurdu: görgü kurallarını kusursuz yerine getiren, ama dil konusunda pek o kadar kusursuz olmayan, talihsiz biçimde o siyah SS üniformasına çok benzeyen şık üniformaları içindeki Dışişleri mensupları ve oldukça fazla sayıda SS; bu SS'ler Reichsleiter Rosenberg'e bağlı dış politika dairesinde çalışırlar, Dışişleri'ne mensup meslektaşlarının orada aptalca bir şeyler yapmamalarına göz kulak olurlardı; kısacası ortalık keskin hatlı ve zorla gülümseyen genç Alman kaynardı; bu insanlar bazen Martha Dodd'u şen kahkahalara boğarken, bendeniz oldukça katılımsız bir biçimde herhangi bir köşede durur, bu genç haylaz delikanlıların mutlaka benden çok daha kötü bir karaktere sahip olduklarını, ama buna karşın –kabul etmeliydim ki– çok daha güzel bir bedene sahip olduklarını kaygıyla izlerdim.

Ama Ledig, şu işe bakın ki, Ledig'in yüzünde güller açıyordu; onun bu çiçekten bal aldığı kesindi. O ve Martha Dodd –samimi bir biçimde birbirlerine sokularak– aralarında konuşmaya başladıklarında, mutlu yüz ifadeleriyle Tommy diye birinden söz ederlerdi, herhangi bir Tommy'di bu, sevilen ortak bir gençlik arkadaşı Tommy; sonunda Tommy derken Thomas Wolfe'yi kastettiklerini anladım; ikisinin de kişisel olarak tanı-

madıkları, ama *Schau heimwärts, Engel* [Bu Melek Satılık Değil] başlıklı kitabı Rowohlt tarafından yayınlanan (*Von Zeit und Strom* [Zaman ve Irmak] adlı kitabı ise sırada bekleyen) ve yakında Reich başkentini ziyarete gelecek olan ünlü Amerikalı yazar Thomas Wolfe'yi.

Wolfe'nin kitaplarını yutarcasına okumuştum – bu adam Amerikan edebiyatının büyük coşkusunun doruk noktasıydı. Sanki bir dev kayaların içinden fırlayıp çıkmış, koskoca Amerika kıtasını yemiş yutmuş da onu tekrar tükürüyormuş gibiydi. (Ve Wolfe, onların sanatlarına duyduğum sınırsız hayranlığı ve asla Amerika'da yaşamak zorunda kalmamak gibi bir isteği öteki Amerikan romancılarından çok daha fazla uyandırıyordu içimde.)

Thomas Wolfe geldi ve büyük sarsıntı yarattı. Dev gibiydi, geniş omuzluydu, boyunun can sıkıcı derecede uzun olduğunun bilinci içinde biraz öne eğik duruyordu, koca kafası kıvır kıvır tüylerle kaplıydı, çenesi çıkıktı, koyu renkli müthiş araştırıcı gözleri vardı, sanki Batı'nın uçsuz bucaksız steplerinde ilerliyormuşçasına şehrimizin caddelerinden salına salına geçti. Kendisine fazlasıyla kısa gelen yataklardan yakındı; Rowohlt'a ilk olarak, neden ciltsiz nüshaların satış fiyatını yazarlara verilen ücretlerin hesaplanmasına esas tuttuğunu sordu; gelir gelmez çeşitli basımevlerinde araştırma yapmış ve Rowohlt'un hiç ciltsiz nüsha yayınlamadığını, tersine yalnızca ciltlenmiş nüshalar yayınladığını öğrenmişti. Ledig bunları çevirmek zorunda kaldı ve Rowohlt –alnında belirginleşen ter damlalarıyla– beni için için sevindiren bir biçimde, bir yabancıya karışık maliyet fiyatı hesaplamasını açıklamaya çalıştı; benim karşımda ancak çok ender olarak başarabildiği cesaret isteyen bir girişimdi bu.

Rowohlt ve Wolfe'nin birbirlerinden hemen hoşlanacaklarını sanmıştım; ancak görünen oydu ki, Wolfe Amerika'yı yutayım derken çok sayıda hazmı güç çakıl taşını da birlikte yutmuştu; ve Rowohlt'un çalışma ilkelerinin Amerikan özellikleri olduğu söylenirdi sık sık, ama aradaki tek fark Amerikalı yayıncıların bir yerlere varmaları, Rowohlt'un ise asla bir yerlere varmamasıydı. Wolfe güvenini yitirmişti; köylülere özgü, yontulmamış ham bir güvensizlikle dolmuştu içi –kendi yazdığını

bile beğenmeyen bir Mükemmelliyetçi'nin güvensizliğiydi bu. Bu her iki kıtanın temsilcisinin, artık arkadaş olduklarından yeterince emin olarak biraraya gelmeleri çok uzun zaman aldı ve ben bu anı onlarla birlikte yaşamış olduğuma inanıyordum: Wolfe, Rowohlt'un kendisini kaba saba şarkılarla coşturma çabasının boşa çıkmasından sonra, kadehini düşünceli düşünceli kaldırmış ve: "Life is strange and world is bad!" demişti; Rowohlt'un coşkun bir sempati dalgasıyla yaşamının ana tezi haline getirdiği bir cümleydi bu.

Ama Martha Dodd mutluydu. Bir şairin ta kendisi, onun Tommy'si, ona konuk olmuştu; büyük ve gururlu Amerika'yı temsil etmek Martha Dodd'a düşmüştü ve takdim edebileceği kişi de Tommy'siydi. "Party"ler birbirini kovalıyordu. Hatta Martha'nın Daddy'si, Amerika'nın Dodd'u da bu partilere geliyor; huzursuz huzursuz ayak değiştiriyor, Wolfe'nin hatırını soruyor, onun bu ülkede bütün yatakların fazlasıyla kısa olduğuna ilişkin yakınmalarını kederli kederli dinliyor, sonra da ortadan yok oluyordu. Ama Thomas Wolfe gürültülü kalabalığın ortasında, dalgaların kırılma noktasındaki bir kaya parçası gibi duruyor, bakışları sanki uzaklarda bir deniz feneri ararcasına denizi yalayıp duruyordu. Günün birinde ortadan yok oldu, sanki yer yarılmış da yerin dibine girmişti, çekip gitmişti, nereye gittiğini kimse bilmiyordu. Martha her gün sağa sola telefonlar ediyordu, edebi ve siyasi Berlin onu bulmak için harekete geçmişti. Ancak becerikliliğiyle ünlü polis bir kişinin daha ortadan yok olduğuna dikkat çekince –olağanüstü uzun boylu Töton bir kadındı bu– Tommy'nin yeniden ortaya çıkmasını sakin sakin ve anlayış dolu bir halde beklemeye koyulduk.

Aslında daha insan canlısı olmuş olarak geri geldi; Martha da yeterli büyüklükte bir yatağın giderilemeyeceği açıkça belli olan eksikliğini, yaşamın bütün haksızlıklarını unutturacak altı çizili bir sevecenlikle gidermeye çalıştı. Wolfe'nin, tıpkı jeunesse dorée'nin canlı genç insanlarından hoşlandığı kadar az hoşlanıyormuş göründüğü "party"lerin yerini şimdi daha özel toplulukların küçük buluşmaları almıştı. Ama Wolfe onlardan da kaçmaktan hoşlanıyordu, Ledig ve onun yakın arkadaşları gibi insanlarla buluşuyordu. Bu insanlar daha ziyade düzensiz

bir yaşam biçiminin üstatlarıydılar, geceleri "Yeşil Dal" gibi lokallerde, "Skala"nın lokantası gibi yerlerde toplaşıyorlardı, bu lokantayı Max Reinhardt'ın büyük trajedi oyuncusu Maria Fein yönetiyordu; artık tiyatroda oynamasına izin verilmeyen Maria Fein, benzersiz zarafetiyle bu lokale gelmelerini sağladığı olabilecek en tuhaf ve uçarı müdavimlerin sayesinde ayakta duruyordu. Maria Fein da iriyarı bir kadındı ve sigara dumanı içindeki lokalin içinde gezindiğinde, Wolfe'nin gözleri düşünceli düşünceli onu izlerdi, ta ki Maria Fein son derece anaç bir gülümsemeyle onun saçlarını okşayana ve Wolfe cesareti kırılmış bir halde, rastlantının ve Maria Fein'ın biraraya getirdiği kabare sanatçılarının, müzisyenlerin, ressamların, şarkıcıların, oyuncuların ve sanatın çılgınlıkları arasında gelişen o genç hanımefendilerin arasında korkunç bir İngilizceyle yürütülmekte olan sohbete katılana kadar.

Thomas Wolfe, Berlin'i de tıpkı Amerika gibi yiyip yutmak istiyor gibiydi, özellikle de geceleri. Ama Martha Dodd'un yarıştan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Amerika'ya karşı olan görevlerinin bilinci içinde, Wolfe nereye gitse ardısıra telefon ediyordu; sanki bu narin, ama becerikli insan, küçük, şirin kokteylleri krateriniin içine dökmek suretiyle bir volkanı buyruğu altına almak ister gibiydi. Bir gece Ledig kendisine gelen bir telefonla yataktan fırladı. Martha çaresiz bir sesle, Ledig'in hemen elçiliğe gelmesini istiyordu, Tommy "crazy – awfully crazy"leşmişti. Ledig elçiliğe gitti ve karşısında hıçkıra hıçkıra ağlayan ve örselenmiş, bitkin bakışlarla Thomas'ı göstermekten başka bir şey yapamayan bir Martha buldu; Thomas Wolfe odanın ortasında duruyordu, kan çanağına dönmüş gözlerini, dağılıp parçalanmış tomurcuk Martha'ya dikmişti, dev yumruklarıyla yavaş yavaş ve tadını çıkara çıkara, bir gün önce sevecen bir ithafla Martha Dodd'a hediye ettiği "Zeit und Strom"un Amerikan baskısını –kitap Berlin telefon rehberi kadar kalındı– yırtıyor, bir yandan da korkunç bir biçimde bağırıyordu: "Life is not a coctail-party!"

Zavallı Martha! Amerika, Vahşi Batı kılığına girip geldiğinde Amerika'yı temsil etmek hiç de kolay bir iş değildi. Thomas Wolfe, Amerika'ya yeni dönmüştü ki, Martha bir kez daha çaresizlikler içinde telefon etti. Ledig derhal yanına gelmeliydi,

korkunç bir şey olmuştu, Rowohlt da gelmeliydi, ben de, – hayır, hepimiz gelmeliydik, hayır, neler olduğunu telefonda söyleyemezdi...

Gecenin ilerlemiş bir saatinde gittik, Martha gözyaşları içinde ünlü bir Amerikan gazetesinin bazı sayılarının başında oturuyordu. Gazetede Thomas Wolfe'nin Almanya hakkındaki yeni kitabı tefrika halinde yayınlanmaya başlamıştı. Bir bölümün başlığı şöyleydi: "I have a thing to tell you" – Ledig, Thomas Wolfe'ye bir şeyler anlatmaya başladığında hep bu cümleyi kullanırdı ve Thomas Wolfe bütün bunları kitabında yazmıştı; sözcük sözcük, üstelik anlatıcıları sanki onları bir aynada görüyormuşçasına tanımamızı sağlayan, ustası olduğu büyük ve sağlam bir sanatla. İşte Ledig bütün küçük ayrıntılarıyla karşımızda belirmişti bile, Wolfe'ye anlattığı her şeyle birlikte ayrıntılı bir portresi çizilmişti Ledig'in; ve kitabın kuruluşuna bakınca, bundan sonraki sayıda sıranın kime geleceği açıkça anlaşılıyordu. Martha Dodd'a ve Rowohlt'a ve belki bana da – söylemiş olduğumuz her şey, her şey; ve bizler, Tanrı biliyor ya, hiçbir zaman söylenmemiş olmasını dilemek zorunda kalacak kadar çok şey söylemiştik. Birbirimize baktık, hepsini sessizce bir kez daha gözden geçirdik; Martha, her keresinde bir başka korkunç anının etkisiyle neredeyse sırılsıklam olmuş mendilinin içine hıçkırıyordu; Ledig gözlük camlarını temizliyordu; ben kırsal bölgelere sessiz sakin bir yolculuğu tasarlamaya başlamıştım ve Rowohlt'un alnında ter damlaları belirmişti. "Belki," dedi Ledig, "belki burada bu gazeteyi okumazlar!" "Okurlar," dedim, "hiç kuşkunuz olmasın, okurlar!" Ancak uzunca bir süre gövdesini bir kutup ayısı gibi oynatıp duran Rowohlt'un yüzü birdenbire ışıldadı ve müthiş rahatlamış biçimde şöyle gürüldedi: "Ho...ho... *bana* hiçbir şey olamaz ki! Ben her zaman yalnızca: 'Şerefe!' demiştim."

Böylece Rowohlt'un sandalı yine yüzmeye başlamış gibi görünüyordu; kendisi mayın döşeli limandan uzaklaşmayı başardığını, artık askeri ve yurtdışından gelen yüküyle birlikte büyük dalgaların arasında kaygılardan azade sallanabileceğini sanıyordu galiba. Tuhaf, capcanlı ve insanı zinde tutan karşı duruşlarla dolu bir adam resmi çiziyordu, öyle ki her zaman

doğaçlama yapılmış izlenimi veren üretimi, şimdi artık geçiciliğin de bütün izlerini taşıyordu. Askeri konulu kitaplar, OKW meraklısı çevrelerce satın alınan birkaç yüz baskının dışında başkaca gelir getirmedi. Anglosakson ve Fransız edebiyatı, gerçekten dünya edebiyatıyla ilgilenen okurlardan oluşan zar gibi ince bir tabakaya hitap ediyor, bu tabaka giderek inceliyordu. *Silahlara Veda* adlı kitabıyla Hemingway'ın dışında başka hiçbir ünlü Amerikalı yazar gerçekten "iş" yapamadı. Ve Rowohlt'un bir başka garip özelliği de atlarını uygun duruşta (hatta belki biraz dopingli olarak) başlangıç çizgisine getirmesi, ama sonra onların nasıl koştuklarına hiç dönüp bakmamasıydı. Atlar hedefe ulaşacak olurlarsa, ödülü memnuniyetle kabulleniyordu; ama kendisinin renklerini zafere taşıyan ağır toplara şerefli güzergâhlarında son derece gönülsüz ve böylesine zavallı bir yayıncının işinin hiç kolay olmadığını homurdana homurdana eşlik ederken, ahırının yeni ve gelecek vaat eden nadide parçalarını başlangıç çizgisine yerleştiremeyecek kadar meşguldu. Onu tanıdığım kadarıyla, bir başarıdan faydalanmaktansa bir denemeyi göze almayı her zaman yeğlerdi; onun alanında aslında yalnızca konsernlerin üstesinden gelebilecekleri, ama asla yapmadıkları bir şeydi bu.

Editör olarak yürüttüğüm işin Rowohlt'a özel bir edebi kazanç getirmediğini itiraf etmekte bir sakınca görmüyorum. Rowohlt'un bahçesinde, tomurcukların filizleneceğini görmeyi umduğum ufacık çiçek tarhlarını suluyordum. Hiçbiri filizlenmedi. Genç insanların pilot, panzer sürücüsü ya da denizaltı subayı eğitimi görmek ya da Rowohlt'un bekleme odasında kucağında yazılı çizili kâğıtlar olduğu halde nemli ellerle beklemek seçenekleriyle karşı karşıya kaldıklarında, tercihlerini gençliğe daha uygun düşen işler yönünde kullanmalarını çok iyi anlayabiliyordum. Eylem yerine söze hizmet etmeye sürüklenen genç insanları hor görüyor değildim; onların iş yapmak için duydukları istek, gerçekten de çok saygı duyulacak kadar alışılmamış geliyordu. Ama Rexroth, Theodor Heinz Köhler ya da Eugen Gottlob Winkler gibi adamlar çıkıp da, tasarladıkları şey, seçtikleri küçük biçim için fazlaca büyük ya da büyük biçim için fazlaca küçük olduğundan ortaya, yayınevine yarama-

yacak provalar koyunca, beni, sessizce ve övgüye değer bir içe kapalılığın ifadesi olarak algıladığım şekilde çene kaslarını oynatarak dinliyorlardı; bu arada yine de –ve ben, bunu hissetmemiş olmakla suçluyorum kendimi– artık fazla zamanımız kalmadığı duygusu kendisini kesinlikle hissettiriyordu. Böylece, Rowohlt'un müsveddeyi basitçe kafasının arkasına vurmakla elde etmeye alıştığı şeyin eksikliğini, ciddiyet ve sorumluluk sahibi bir çabayla giderdiğime inanarak kendimi az da olsa avutuyordum.

Prospektüsler tasarlayarak ve "kısa tanıtım yazıları" dizerek yararlı olmaya çalışıyordum; bu kısa tanıtım yazıları kitap kapağının içine konan, okuyucunun kitabı almasını sağlamaya yönelik tuhaf yazılardı. Bu sanat hâlâ çok ihmal edilmiş durumdadır. Bu yazıları kimin yazdığı bilinmez, başarılı olup olmadıklarını kontrol etmek de mümkün değildir. Ama Rowohlt yine de onlardan memnundu.

Ah, o artık eski Rowohlt değildi. Kader onun müsveddesini kafasının arkasına çarpmıştı ve gemide bir yarık açıp batmasına neden olacak her iki mayın şimdiden harekete geçmişti bile.

Hapisteyken *Nachsommer*'ini [Yaz Sonu] okuduğumdan bu yana Adalbert Stifter'e hayrandım ve büyük saygı duyuyordum. Şimdi Urban Roedl adında bir yazar, şairin biyografisini kaleme almıştı. Biyografi müthişti ve Rowohlt yayınlamayı kabul etti. Yayınevinin her yeni yazarının Reichsschrifttumskammer'e bildirilmesi gerekiyordu.

Reichsschrifttumskammer'in ilk sorusu şu oldu: Adalbert Stifter neden Oda üyesi değildir?

Rowohlt, Oda'ya, onun ruh durumunun iyi olmadığını algılamama yol açan bir yumuşaklıkla bilgi verdi.

Reichsschrifttumskammer'in ikinci sorusu şu oldu: Urban Roedl neden Oda üyesi değildir?

Rowohlt, Oda'nın getirdiği bir düzenleme gereğince yabancı yazarlarda Ari olduklarına ilişkin kanıt aranmayabileceğini, çünkü onların Oda üyesi olamayacaklarını açıkladı. Urban Roedl, Aussig'te oturuyordu ve Çekoslovakya taabiyetindeydi.

Oda sustu ve Rowohlt Urban Roedl'ün kitabını yayınladı. Kitap büyük ilgi uyandırdı.

Alman birlikleri Südetler'e girdiğinde, Urban Roedl'ün asıl adının Bruno Adler olduğu çıktı ortaya.

Reichsschrifttumskammer, Rowohlt'un, kendisinin kraldan çok kralcı olması için herhangi bir neden bulunmadığına ilişkin imasını dikkate almadı.

Reichsschrifttumskammer, Rowohlt'a Fräulein Ploschitzky'i sonunda işten çıkarmaya ne zaman karar vereceğini sordu.

Rowohlt, Fräulein Ploschitzky'nin onsekiz yıldır yayınevinde çalıştığını ve ondan çok memnun olduğunu açıkladı; Fräulein Ploschitzky'nin "Alman kültür varlığı"nın korunması ve kollanmasıyla uzaktan yakından bir ilgisi yoktu; Fräulein Ploschitzky yalnızca yayınevindeki işiyle ilgileniyordu. Fräulein Ploschitzky'i işten atmasını sağlayacak hiçbir yasa yoktu, Nürnberg Yasaları arasında da böyle bir yasa tanımıyordu.

Reichsschrifttumskammer, Rowohlt'a ya Fräulein Ploschitzky'i işten çıkarmak ya da bizzat Reichsschrifttumskammer'den atılmak gibi iki seçenek sundu.

Rowohlt, Fräulein Ploschitzky'i işten çıkarmadı.

Rowohlt, Reichsschrifttumskammer'den çıkarıldı.

Geminin kaptanı Brezilya kıyılarına sürüklenmişti. Tahlisiye sandalındaki Ledig ise dümeni Stuttgart'a kırdı. Yayınevi orada Alman Yayınevi Kuruluşu'nun arka odalarından birinde varlığını sürdürdü. Ledig dikkatli bir biçimde –ve nihayet ticari bir bakış açısıyla– ün ve kazanç getirmeyecek olan kitapları reddediyor, dikkatli bir biçimde bu koşullarda da yayınevine sadık kalmış olan yazarları gözetiyor, dikkatli bir biçimde yeni yazarlar buluyordu. Böylece işler yavaş, ama emin adımlarla ilerledi; öylesine emin adımlarla ilerliyordu ki, Ledig'in kendisi de –onu bundan hiçbir şey kurtaramadı– zaman zaman söze değil de eyleme hizmet edebildi. Bu tümüyle antimiliter adam, savaşçı figürlerden hemen hemen hiçbirinin övünemeyeceği bir işi başarmıştı: Başçavuşunu, askeri şapkasını çıkartmak suretiyle selamlıyordu ve bu olayı, patlamanın etkisiyle omurgasından aldığı ağır yarayı nasıl atlattıysa öyle atlattı.

Yayınevinin en zor dönemlerinin üstesinden gelmesine katkıda bulunduğum için gurur duyuyorum. *Geächteten* adlı ki-

tabımın halk baskısının satışları pek parlak gitmediği için kitaplarımla ilgilenmekten çoktan bıkmış usanmış olan Rowohlt, *Geächteten* ve *Kadetten* adlı kitaplarımın lisansını Gütersloh'daki Bertelsmann Yayınevi'ne vermişti, burası çok ucuza kitap basan çalışkan bir yayıneviydi. Ledig her yıl günü gününe oldukça yüksek bir meblağ içeren bir çek alıyor, bunun %33$^{1/3}$'ünü yayınevine ayırıyor, geri kalanını ise bana gönderiyordu, ben de bu parayla düzenli olarak vergilerimi ödüyordum. *Die Stadt*'ın yeni baskısı Propaganda Bakanlığı tarafından ihtiyaten yasaklandı, ama ne Ledig ne de ben bu kitabın yeni baskısını planlamıştık.

Friedo Lampe Berlin'de kaldı. Şehrin ele geçirilmesi sırasında bir Rus askeri ondan pasaportunu göstermesini istemiş. Pasaportundaki fotoğraf, daha kilolu olduğu gençlik yıllarına aitmiş. Friedo Lampe geçen zaman içinde Berlin'in en zor dönemlerini yaşamıştı. Rus askeri bir fotoğrafa, bir de Friedo Lampe'ye bakmış, sonra da: "Pasport iyi degil, sen SS!" demiş ve onu vurmuş.

Savaşın ortasında Rowohlt'un yeniden memlekete döndüğü haberini aldım. Ona Berlin'de rastladım. Bir abluka gemisinde tayfa olarak geri dönmüştü. Walter Kiaulehn ve Erich Kästner, "Fareler, batmakta olan gemiye binerler," deyişinin telif haklarını elde etmeye çalıştılar. İhtiyarı anlıyordum. Rowohlt, Brezilya'da kitap satamamıştı. Ve şimdi de karşıma geçmiş kurnaz kurnaz bana bakıyor ve: "Propaganda Bakanlığı, Hava Kuvvetleri'ne mensup bir yüzbaşıyı Edebiyat Odası'ndan atabilecek mi, çok merak ediyorum!" diyordu.

Bakanlık bunu yapabildi!

29 b'ye İlişkin Olarak: Günün birinde Grünheide'ye giderken –30 Ocak 1933'ten kısa bir süre sonraydı– trende en son 1921'de Yukarı Şilezya'da görmüş olduğum bir adama rastladım. Bu adam, yani Heinz Oskar Hauenstein benden yalnızca birkaç yaş büyüktü; o zamanlar, tıpkı benim gibi gencecik bir subay adayı iken Polonya ve Almanya arasında tartışma konusu olan bölgede, eksikliği şiddetle hissedilen devlet korumasının yerine, Prusya hükümetiyle gizli bir anlaşma yaparak bir

tür "Özel Polis" teşkilatı kurmuş ve yönetmişti; bu teşkilat, bu gibi durumlarda kendi hesabına değil, ama kendini tehlikeye atarak çalışmak zorunda olan bir grup adamdan oluşuyordu. Bu "Özel Polis"in üyelerinden biri de Albert Leo Schlageter'di. Neredeyse inanılmaz derecede kişisel bir cesarete, büyük soğukkanlılığa ve mükemmel bir organizasyon yeteneğine sahip olan Hauenstein, Yukarı Şilezya'da baş gösteren üçüncü Polonya ayaklanması sırasında, plebisitten sonra, teşkilatını Yukarı Şilezya'nın savunmasından sorumlu "Hücum Birliği" olarak genişletmiş, Yukarı Şilezya sorununun Reich'ın yararına sonuçlanmasında etkili olan Annaberg saldırısının başarıya ulaşmasında önemli bir rol oynamıştı. 1923 yılında teşkilatı, Ruhr'daki "pasif isyan"ın çekirdeğini oluşturmuştu; isyanın aktifleşmesini sağlayan yine onun teşkilatı olmuştu, bunu da kitlelerin elindeki bu yeni tür kavga aracının karakterini değiştirerek değil, ama ona sağlamlık ve coşku katarak yapmıştı. Hauenstein daha sonraları, yalnızca eski gönüllü birliklerin mensuplarının katıldığı "Gönüllü Çalışma Hizmeti" teşkilatının ilk ünlü gruplarını kurdu; aralarında Prien adında işsiz bir denizcinin de bulunduğu bu insanlarla birlikte, resmi makamların talimatıyla Dresden havalimanını ıslah etti; Emsland bataklıklarını kurutma işine girişti. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan ve "Feme Davaları" olarak bilinen davaların birçoğunda –artık kitap sevkıyatı işiyle uğraşıyordu–, sessizce ve kendi halinde bir dizi hoşa gitmeyen kanıt gösterebilmişti; bu kanıtlara göre olaylar üst düzey resmi makamların talimatıyla olmasa da onların bilgisi dahilinde gerçekleşmişti, Hauenstein böylece sayısız mahkûmun hayatını kurtarmıştı. Bütün o yıllar boyunca dikkatle ve sezgiyle, savaş sonrası Almanya'da meydana gelen olağanüstü karışık ve içinden çıkılmaz olaylarla bir biçimde ilgisi bulunan bütün belgeleri toplamıştı. Son derece açık olan nedenlerle o olaylara herhangi biçimde karışmış olan insanlarla bağlantıyı kaybetmemek için çok çaba harcamıştı; sonunda Ruhr Bölgesi'nde gerçekleştirdiği bir sabotaj nedeniyle Fransızlar tarafından ölüme mahkûm edilmiş ve kurşuna dizilmiş olan Albert Leo Schlageter'in bölük pörçük anılarından yola çıkarak, Berlin'de Hildebrandstraße'deki evinde küçük bir "Albert Leo Schlageter Anı Müzesi"

oluşturmuştu; bu müze aynı zamanda henüz savaş sonrası yıllarda duyuru gazetesi olarak kurulmuş olan ve *Der Reiter gen Osten* başlığını taşıyan gazeteyle ve küçük bir arşivle birlikte, gönüllü birliklerin eski mensuplarıyla bağlantı merkezi haline gelmişti.

Çok erken bir tarihte, 1922 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne giren ve çok erken bir tarihte aralarındaki siyasi farklılıkları Parti'nin üst düzey yetkililerinden biriyle kaba güç kullanmak suretiyle sonuçlandırdıktan sonra 1927 yılında Parti'den ayrılan bu adama şimdi, özellikleri itibariyle derneği olmayan dernek gazetesi gözüyle bakılması gereken oldukça zavallı bir gazetede yazı işleri müdürü olarak çalışması yasaklanmıştı. Onun yerine yazı işleri müdürlüğünü üstlenmemi rica etti benden.

Yalnızca savaş sonrası dönemin ruhuyla bakıldığında anlaşılabilir olan *Geächteten* adlı kitabımda, daha çok da "Yeni Nasyonalizm" çevrelerinde zaman zaman yapılan yayınlarda, savaş sonrası Almanya'nın, yalnızca kendine özgü bir tarihsel dönem olarak, kendine özgü tarihsel görünüşü olan ve zamanlar arasında yer alan bir çağ olarak, benzersiz bir siyasi ve askeri pozisyondan çıkıp kendine özgü bir siyasi ve askeri konsepte ulaşma girişimi olarak algılanabileceği saptamasında bulunuyordum. Savaş sonrası Almanya hakkında varolan yegâne dosyalar, Kayzer ordularının genelkurmay başkanlığının yerini alan Reichswehr'e bağlı Savunma Komutanlığı'nda bulunuyordu; ancak genelkurmay başkanlığının bakış açısı, tıpkı Reichswehr'in bakış açısı gibi, savaş sonrası dönemin asıl birlikleri olan gönüllü birliklerin bakış açısından farklı olarak birbirine karşıt olamazdı.

Böylece, 1918 ile 1923 yılları arasındaki o kendine özgü tarihi –gönüllü birliklerin devreye sokulmasını içerdiği ölçüde– kaleme almak için özenli bir hazırlık yapmaktan başka bir şey kalmadı geriye. Hazırlanması gereken tarihi olayların yazımı için gerekli malzemeyi sağlayacaksa, gazetenin yazı işleri müdürlüğünü üstlenmeye hazır olduğumu bildirdim. Hauenstein'a gazetenin dernek haberlerinin yer aldığı son sayfasını hazırlama işi kalıyordu, çünkü bu sayfa kanalıyla gönüllü birliklerin

eski mensuplarıyla ve onların organizasyonlarıyla kurulacak bağlantı sayesinde, özel arşivlerde bulunan malzemeyi ele geçirme şansı vardı. Gazetenin her abonesine, katılan her derneğe gazetenin yeni amacı açıklanıyor ve onlardan yalnızca kişilerin ellerinde bulunan malzemeyi göndermeleri değil, bu malzemeyi yaşanmış olaylar hakkında yazılan raporlarla tamamlamaları da isteniyordu. Tek başına günün birinde bunların yayınlanma olasılığı bile muhteşem bir çekicilik taşıyordu. İki yıl içinde yüzbinlerce dosya, belge, rapor, günlük, anı, nişan, resim ve adres yağdı. "Müze" bir arşive dönüşmüştü.

Savaş sonrası Almanya'nın özelliğine uygun olarak gelen her belgenin birçok kere kaydedilmesi gerekiyordu. Henüz kurulmuş birlikler tekrar dağılıyor, birinin emrine veriliyor, kayboluyor, yeniden ortaya çıkıyor, birbirinden çok uzak sayısız savaş kesitlerinde aynı anda beliriyor, adları değişime uğruyor, çok çeşitli ardıl organizasyonlara dağılıyordu. Savaş sonrası Almanya'nın doğaçlama özelliği bütün yönleriyle ortaya çıkmıştı.

Girişilen bu en önemli iş sırasında, gerçekten büyük çaba isteyen bu zahmetli iş sırasında, yani savaş sonrası Almanya'da meydana gelen olaylara ilişkin bir "Kronolojik Cetvel" oluşturma işi sırasında tek tek savaş kesitleri sanki kendiliğinden ortaya çıktı:

"Reich Uğruna Verilen Savaş"; sözde "halk temsilcilerinin hükümeti"nin iktidarını sağlama almak için ve yine bu hükümetin talimatıyla, 1918 Aralık ayı ile 1919 Ocak ayı arasında, "işçi ve asker kurulları"nın egemenliğine karşı açılan ve devrimci birliklerin yerine partilerin egemenliğinin söz konusu olduğu Ulusal Meclis'in toplanmasına dek süren çarpışmalar ve harekâtlar, ki 1919'a tarihlenen Berlin Mart Ayaklanmaları özel kesitini de içerir;

"Doğudaki Sınır Koruma Harekâtı"; sosyal devrimin, nasyonal-Polonya devrimine dönüşmesiyle ateşlenen ve 1919 yılı boyunca Posen ve Batı Prusya'da meydana gelen, ancak eski Alman eyaletlerinin büyük kısmının Polonya'ya bırakılması üzerine Versailles Anlaşması'yla sonlanan savaşlar;

"Baltık Denizi'ndeki Savaş"; gönüllü Alman, Baltık, Letonya ve Litvanya birliklerinin, Rus Kızıl Ordu'nun ilerlemesini

durdurmak amacıyla giriştikleri seferler; Alman ve gönüllü Weißgardist[13] –Rus birliklerinin, Letonyalı ve Estonyalı birliklere karşı düzenledikleri ikinci sefer, ki İngiltere tarafından desteklenen bu sefer 1919 yılının sonlarına doğru Baltık devletlerinin, öncelikle de Rus kökenli devletlerin bağımsızlıklarını elde etmeleriyle sonuçlanır;

"Yukarı Şilezya'daki Savaş", 1919 yılındaki 1. Polonya Ayaklanması sırasında gönüllü birliklerin; 1920 yılındaki 2. Polonya Ayaklanması sırasında Almanya-Polonya Uyum Polisi'nin; Alman "Özel Polisi"nin, Polonya isyancı birliklerinin ve müttefik işgal kuvvetlerinin, 1921 yılındaki 3. Polonya Ayaklanması sırasında Alman savunma birliklerinin ve Haller ordusu tarafından desteklenen Polonya isyan birliklerinin giriştikleri savaşlar;

1920 yılındaki "Kapp Darbesi"; ki etkileri bütün Alman Reich bölgesinde hissedilmiştir;

1920 yılında "Ruhr Bölgesi Uğruna Verilen Savaş"; bir yandan kapalı bir "Kızıl Ordu"nun muharebeye girmesinin, öte yandan Reichswehr'in emrine verilmiş savaş düzeni içindeki birliklerin belirleyici oldukları savaş;

"Orta Almanya'daki Savaş"; gönüllü birliklerin muharebeye sokulması; daha sonraları polis birlikleri ve Reichswehr tarafından 1920-1923 yılları arasında Vogtland'da, Saksonya eyaletinin endüstri bölgesinde ve Leuna'da;

1923 yılındaki"Ruhr ve Ren Bölgeleri'ndeki Direniş", ki Pfalz ve Ren Bölgeleri'nde meydana gelen ve 1924 yılında sonlanan ayrılıkçı güçlerin savaşlarını içeren özel kesiti de kapsar;

ve son olarak da, "Kärnten Uğruna Verilen Savaş"; 1919 yılında yapıldı ve en azından aynı nedenler ve aynı etkiler dolayısıyla savaş sonrası Almanya ile uyum içinde sayılabilir.

Kronolojik Cetvel'e bakınca, eldeki malzemenin bir ölçüde hakkını verebilmek için, yaklaşık seksenbeş adet gönüllü birliklerin tarihinin kaleme alınması gerektiği rahatlıkla anlaşılıyordu. Ancak her bir savaş kesiti, ilgili düşmana ait malzemeyi

13 Weißgardist: Ekim Devrimi'nden sonraki iç savaşta Bolşeviklere (Kızıllar) karşı "Beyazlar"ın tarafında savaşanlar. (Ç.N.)

edinmeyi de zorunlu kılıyordu. Adları belgelerde geçen az sayıda Polonyalıyla, kendi ekiplerinde ve düşmanları nezdinde saygın yerleri olan isyancı elebaşlarıyla bağlantıya girmeye çalıştık; ancak çok azında başarılı olduk; çoğunlukla döviz kurları bağlantı sağlamak konusundaki en önemli engeli oluşturuyordu; ama en azından Polonya tarafından gelen malzeme sayesinde Annaberg'in ele geçirilişinin resmini önemli ölçüde zenginleştirebildik. Fransızlarla iş biraz daha kolaydı. Günün birinde *Vom Kaiserheer zur Reichswehr* [Kayzer'in Ordusundan Reichswehr'e] başlıklı bir kitap yayınlandı; Alman ordusunun tam da incelemeyi öngördüğümüz döneminin tarihini ele alan bir kitaptı bu. Kitabın yazarı Benoist-Mechin'di; benden yalnızca birkaç yaş büyük olan bu adam işgal sırasında Fransız işgal birliklerinde genç bir subay olarak görev yapmıştı; bizi ziyarete geldiğinde bir keresinde karşılaşmış olduğumuz çıktı ortaya: 1921 yılında Breslau tren istasyonunda, Yukarı Şilezya'da görev yapan bir istasyon subayı olarak Batı Almanya'dan gelen bir grup gönüllüye –ki aralarında ben de vardım– işgal altındaki bölgeye girişi yasaklamıştı (şimdi ona, bu yasağa rağmen o bölgeye nasıl girdiğimizi açıklama fırsatı bulmuştum); Benoist-Mechin, Versaille'deki Fransız Ulusal Kütüphanesi'ndeki ve şimdi Potsdam'da yeni kurulmuş olan ordu arşivindeki genelkurmay belgelerinde titiz bir çalışma yürütmüştü; o bize elde ettiği Fransız belgelerini, biz de ona bizdeki Alman belgelerini ilettik. "Spartaküs Birliği" ile "Kızıl Ordu"ya ilişkin belgeler, savaş görüşmeleri sırasında ganimet olarak ele geçirilen birkaç istisnanın dışında kesinlikle bulunamadı. Kişisel ilişkilerim aracılığıyla herhangi önemli bir belgeye ulaşmayı da başaramadım, insanların o sıralarda bambaşka dertleri vardı.

Dikkatlice yapılmış bir tahmine göre, savaş sonrası Almanya'nın tarihi beş yüzer sayfalık altı cilt tutacak ve yaklaşık altı yıllık bir çalışmayı gerektirecekti, çalışmanın giderleri ise yaklaşık altmışbin markı bulacaktı. Bu kesin hesaba istinaden Rowohlt'a bir sözleşme önerisinde bulundum. Bedenini sağa solla salladı, sonra kafasının arkasına vurabileceği bir müsveddenin eksikliğini hissederek, ölümcül yara almış bir karacanın bakışlarıyla bana baktı, alnında ter damlaları birik-

mişti; o daha ağzını bile açmadan, ben sessizce yanından ayrıldım.

Yine de 1935 yılının sonlarına doğru, gazetenin sayısız özel baskısı kanalıyla savaş kesitlerini tek tek ele aldıktan sonra, en iyi ve en etkili belgeleri ve yaşanmış öyküleri yaklaşık bin resimle birlikte bir kitapta toplayacak, hazırlanan tarihyazımının özelliklerine değindiğim bir önsöz kaleme alarak, kitabı "Das Buch vom Freikorpskämpfer" [Gönüllü Birliklerin Kitabı] başlığı altında Berlin'deki Wilhelm Limpert Yayınevi'nden çıkartacak duruma gelmiştik.

Ne yazık ki ünlü Bavyera gönüllü birliğinin malzemesini elde etmeyi başaramadık. Bu konuda her yolu denemiş olmak için Münih'e gittim; ancak General von Epp ricamı yalnızca öfkeli bir gülüşle karşıladı; elindeki malzemenin üstünde oturuyor ve onu hasetle herkesten gizliyordu; şöhretini zedeleyecek herhangi bir şeyden çok korkuyordu. Belgeleri yayınlarken onun üstlendiği rolü o zor dönemlerin yarattığı sıkıntı sırasındaki yegâne kurtarıcı olarak çizeceğim konusunda garanti veremedim; böylece "Verdun Aslanı"nın yanından, altın gibi pırıl pırıl parlayan yelelerini zarif sözlerle, ama boşuna okşamış olarak üzüntüyle ayrıldım.

Ancak orada, başkentte, Bavyera Kralları'nın Münih'teki sarayında ünlü "Rehse Koleksiyonu" bulunuyordu. Ufak tefek, homur homur homurdanan, kırmızı burunlu, bakımsız gri sakallı bir adam olan Bay Rehse, tümüyle kişisel nedenlerle gerçek bir koleksiyonculuk merakı sayesinde yaşamı boyunca kendine özgü bir müze oluşturmuştu, bu belgeler arasında tabii ki savaş sonrası Almanya'ya ait belgeler de bulunuyordu. Beni, ancak telefonla kendisini birkaç kez aradıktan sonra ve başlangıçta önemli ölçüde sağırmış gibi davranarak örtmeye çalıştığı bir güvensizlikle huzuruna kabul etti; ancak bolca kullandığım ruhen etkileyici bir belagatle ve Bavyeralılara özgü özellikleri öven bir sürü laf kalabalığıyla elindeki malzemeyi yalnızca görmek, ama yalnızca görmek istediğimi garanti ettikten sonra nihayet devasa storlu yazı masasına gitti, üst üste yığılı kâğıtlar arasından bir iki belge çekip çıkardı, bu belgeleri homur homur homurdanarak ve oldukça uzaktan burnuma doğru tuttu, öteki

eliyle de, sanki benim en küçük kuşkulu bir hareketimde aşağı bırakacakmışçasına storu tutuyordu. Bu adamdan bir şeyler elde etmek tamamen olanaksızdı; ikide bir kızgın bakışlarla, onun ve koleksiyonunun Führer'in kişisel koruması altında bulunduğuna dikkatimi çekiyor, Reich Parti arşivinin görevlilerinin bile kendisini hiçbir biçimde alt etmeyi başaramadıklarını zafer dolu bir ifadeyle dile getiriyordu.

Gerçekten de bazı değerli belgeler onun mülkiyeti altında gibi görünüyordu, bunlarla ilgili olarak yalnızca yaşanmış olayların raporlarından aldığım bilgilere sahiptim; eşit değerde parçaların değiş tokuşu konusunda tek bir söz bile duymak istemiyordu; kendisinin bizzat toplamadığı hiçbir şeyin herhangi bir önemi olmadığından kesinlikle emindi; sonunda ben istemeye istemeye de olsa yola koyulduktan sonra arkamdan homur homur homurdanıp bir zafer edasıyla bağırarak dağların ardında başkaca insanların da yaşadığını söyledi; kafamı uzun süre meşgul eden bir söz oldu bu.

Hauenstein her zaman savaş sonrası Almanya ile belli bir bağlantısı olmakla birlikte Parti'nin erken dönemine ait malzemeyi kesinlikle ayrı tutmaya ve asla dolaşıma sokmamaya çabalamış olsa da, Reich Parti arşivini ziyaret etmek doğrusu bana çok çekici geldi. Elimizdeki parçaların çok azı tarihsel değer taşıyordu; ancak bunların arasında Schlageter'in Ruhr Bölgesi'nden yazdığı mektuplar bulunuyordu, Nasyonal Sosyalistler tarafından şimdilerde ulusal kahraman olarak kutsanan bu adam mektuplarında Parti'nin Ruhr Bölgesi'nde oynadığı rolden, tümüyle partinin çıkarlarını gözetmek adına direnişin birlik ve beraberliğini (Parti'nin siyasi ağırlığını 1923 yılında, Münih'ten Kuzey Almanya'ya kaydırmamak adına) sabote etmesinden acı acı yakınıyordu. Sonra eski gönüllü birliğinin subaylarından süvari yüzbaşısı Rickmers'in, Feldherrnhalle'de[14] aldığı ölümcül kurşun yarası yüzünden ölmeden kısa bir süre önce bir hemşireye dikte ettiği rapor vardı; Rickmers bu raporunda, nasyonal sosyalist liderlerin, polisin ani baskını sırasındaki tutumuyla ilgili görüşlerini son derece aydınlatıcı ve hiçbir yanlış anlaşılmaya meydan ver-

14 Feldherrnhalle: Hitler'e yapılan suikastın gerçekleştiği yer. (Ç.N.)

meyecek bir biçimde dile getiriyordu; bunların dışında daha başka birçok tuhaf şeyin yanı sıra "Bay Hitler" adına düzenlenmiş bir davetiye vardı; Hitler bu davetiyenin arkasına, 1922 yılında eski gönüllü birliklerinin komutanlarıyla yaptığı bir toplantı sırasında, daha sonra yapacağı konuşmaya ilişkin bazı notlar almıştı, bunlar "yolumuz" ve "hazır olmak demek her şey demektir" gibisinden son derece genel ve önemsiz notlardı; büyük olasılıkla ötekilerin konuşmaları sırasında Hitler'in hayallere dalarak davetiyenin arkasına, bir az iyi niyetle bakıldığında bir otoyolun çizgilerini andıran çizgiler ve karalamalar yapmış olması nedeniyle her zaman ilgimi çeken bir belgeydi bu. Hauenstein bu malzemeyi kilit altında bulunduruyordu; ancak büyük çabalar sonucunda bu belgeleri, savaş sonrası tarihini nihai olarak kaleme alacağım sırada bana devretmeyi kabul etti.

Münih'te, Reich Parti arşivinin başkanının bir "Märzgefallener"[15] olduğunu öğrendim; yani ancak Parti iktidarın 1933'te ele geçmesinden sonra kapılarını yeni üyelere açtığında Parti'ye giren bir adamdı ve daha önce de, o zamanlar Reich Dışişleri Bakanı Stresemann'la yakın ilişki içinde bulunan bir gazetenin ticari müdürlüğünü yapmıştı. Bunun üzerine Başkan'ın, herhangi bir "Can Sıkıcı NS"ten, yani dikkafalı bir partiliden daha konuşulabilir biri olduğunu düşündüm ve kendisini aradım. Tahminlerimi boşa çıkarmadı, canlı, becerikli ve görgülü biriydi, ayna gibi parıldayan gözlük camlarının ardındaki gözlerini görmek asla mümkün değildi. Beni hemen içeri aldı, bütün binayı gezdirdi; eskiden sigorta kurumu olan Barerstraße'deki bu bina dev bir yapıydı. Yönetimi altında bulunan her şeyle müthiş gurur duyuyordu: sayısız insanın çalıştığı dizi dizi odaların yer aldığı upuzun koridorlar, içinde malzemelerin durduğunu tahmin ettiğim dizi dizi dolaplar –ve bodrum katında henüz açılmamış ve şimdiden hafifçe sararmış kitap balyaları yan yana, kısmen de üstüste yığılıydı– Almanya'daki sendikalar üzerine kocaman bir kütüphane, burada yavaş yavaş çürüyüp giden ve Başkan'ın hafifçe aşağılayarak söz ettiği paha biçilmez bir kütüphane.

Başkan beni yalnızca ismen tanıyor gibiydi; söylediğine

15 Märzgefallener: 18 Mart 1848'de Berlin'de vurulmuş anlamında. (Ç.N.)

göre zaman zaman hakkımda bir şeyler duymuş ve okumuştu. Daha sonra savaş sonrası döneme ait malzemeyi arasıra incelememe izin vermesini rica ettiğimde hemencecik kabul etti ve yine hemencecik, Schlageter'in Ruhr Bölgesi'nden yazdığı mektuplara şöyle bir göz atmak istediğini ekledi. Birkaç kez yutkunduktan sonra tarihyazımının anlamı ve varlığı konusundaki görüşlerimi anlatmaya başladım. Benimle tümüyle aynı fikirde olduğundan dolayı çok sevindi. Tarihyazımı, dedi, tabii ki ancak yaşanmış bitmiş bir dönem üzerine olabilirdi; demek ki kendisi açısından ancak, yaklaşık dokuzyüzdoksansekiz yıl sonra böyle bir şeyi yapacak duruma gelebilmeyi umut ediyordu, o zaman geldiğinde tarihyazımının tarafsız ve doğru olması için elinden gelen ne varsa seve seve yapacaktı. Malzemeyi nasıl değerlendirdiğini sorduğum zaman ise ayağa kalktı, bir el işaretiyle kendisini takip etmemi belirtti, ceketinin etekleri uçuşarak çevik adımlarla koridorlardan geçti, merdivenlerden çıktı, kenarda kalmış bir odaya girdi, dosdoğru S harfiyle bezenmiş bir storlu yazı masasına gitti, storları aşağı indirdi, eliyle koymuşçasına kalın bir tomar dosya çıkardı, tomarı büyük bir gürültüyle masanın üzerine attı ve: "İşte böyle!" dedi.

Dosya benim hakkımdaydı. Sayfalarını karıştırdım. Hiçbir şey unutulmamıştı. Bütün hayatım orada, stenogramlarda, gazete kupürlerinde, fotoğraflarda, belgelerin, kimliklerin, mektupların, dilekçelerin, raporların fotokopilerinde yatıyordu – üzerlerinde çalışılmıştı, ünlem işaretleri ve kırmızı çizgilerle doluydu.

Başkan yanımda duruyor ve hiç kıpırdamadan beni inceliyordu. Başımı kaldırdım, yavaş yavaş ve düşünerek konuşmaya çalıştım. Aslında ona hayran kaldığımı, kendisine olan saygılarımı dile getirmeme izin vermesini söyledim. Benim yalnızca kişisel gelişmemi ve ailemi düşündüğüm bir dönemde, şimdilerde zaferle sonuçlanan ve kendisini haklı olarak böylesine yüksek ve onurlu bir konuma getirmiş olan böylesine saygın bir işe hizmet etmek için anlaşılan elinden geleni ardına koymamıştı.

Gözünü kırpmadan bana bakıyordu. Sonra ayna gibi parıldayan gözlük camlarının ardından alçak ve gergin bir sesle: "Siz enayinin tekisiniz! Şu geçmişinizle benim yerimde olmanız

işten bile değildi! Ama size yalvarmalarını beklediniz! Kimse kimseye yalvarmaz! Avaz avaz bağırmanız gerekirdi – avaz avaz!" dedi. Birdenbire çılgınlar gibi bağırmaya başladı: "*Bağırmalıydınız*!" Hemen ardından yine alçak sesle konuşmasını sürdürdü: "Ben bağırdım! Ve şimdi burada duruyorum, ve siz bana gelmek ve bana ricada bulunmak zorunda kalıyorsunuz! Oysa tam tersi olmalıydı, Tanrı'ya şükür ki öyle olmadı!"

Dosyayı aldım ve özenle tekrar yerine koydum. Sonra: "Evet, Tanrı'ya şükür ki öyle olmadı!" dedim ve oradan çıktım.

Bir sonraki trenle Berlin'e geri döndüm ve hemen Hauenstein'ı ziyaret ettim. Beni hiçbir şey söylemeden dinledi, sonra telefonla bir taksi çağırdı. Geceyarısı Potsdam'a gidip, savaş kütüklerinin devredilmesi nedeniyle zaman zaman bağlantı kurduğumuz bir memur olan Reich arşiv danışmanı Dr. Rogge'yi yatağından kaldırdık. Hauenstein, Reich arşivine elimizdeki bütün materyali armağan etmeyi önerdi, çünkü bu malzemeyi satın alacak herhangi bir araç yoktu. Reich arşiv danışmanı, hem elde var olan hem de gazete aracılığıyla yürüttüğümüz çalışma sonucunda ortaya çıkan malzemeyi ordu arşivine almak yolundaki bu önerimizi seve seve kabul etti ve bizim bütün malzememizin Reich'ın malı olduğunu gösteren bir belge düzenledi.

Daha ertesi sabah Hauenstein beni aradı. Sabah saat altıya doğru, Hildebrandstraße'deki evin önüne üç kamyon gelmiş, Gestapo memurları eve girmişler ve malzemenin çıkarılmasını istemişler. Beylere hizmet konusunda inanılmaz derecede çaba harcayan Hauenstein düzenlenmiş olan belgeyi göstermiş onlara. Şaşıran memurlar önce telefon etmeleri gerektiğini söylemişler, yan odaya geçip telefon etmişler. Sonra malzemeyi almadan çekip gitmişler. Hauenstein derhal Dr. Rogge'ye olup biteni haber vermiş ve malzemenin gün içinde Reich arşivi tarafından alınacağına dair garanti almış. "Şimdi n'olacak?" diye sordum. Hauenstein, bir süre için bir yerlere tatile gideceğini söyleyip bana da aynı şeyi yapmamı önerdi.

Atlası önüme koydum ve tam anlamıyla ücra bir ada aramaya başladım. Üzerinde yalnızca bir evin bulunduğu Hallig Süderoog Adası vardı. Ama telefonla aradığım evin sahibi Bay Paulsen evin kış aylarında ne yazık ki ısıtılamadığını söyleye-

rek bana Sylt Adası'nı önerdi. Sylt'teki Kampen'e gittim ve orada savaş sonrası Almanya'yı ezberden kaleme aldım; "Nahe Geschichte" [Yakın Tarih] adıyla Ernst Rowohlt tarafından yayınlanan bir deneme oldu bu.

Potsdam'daki Brauhausberg'de, eski harp okulu binasında bulunan ordu arşivi, sonunda genelkurmay başkanlığının dosyalarıyla birlikte tamamlanabilen malzememizin saklanması ve işlenmesi için dört köşeli, görkemli bir kule inşa etti; arşivimizin satın alınması için harcanmayan paralar bu kule için harcanmıştı. Kırk eski kurmay subay şimdi emeklilik maaşlarının yanı sıra ek bir gelir elde etmişlerdi ve şimdiye kadar Hauenstein'la benim tek başımıza yürüttüğümüz işleri büyük bir hırs ve çalışkanlıkla yerine getiriyorlardı. Tarafımıza yöneltilen şu ya da bu parçanın nerede olduğuna ilişkin sorular, yeterince çalışılmadığına ilişkin korkulu kuşkularımızı gideriyordu –sonunda malzeme üzerinde hangi sisteme göre çalışıldığını öğrenmeye çalıştığımızda, belgelerin kaynaklara göre düzenlendiğini öğrendik–, öyle ki bize emekli onbaşı Müller tarafından gönderilmiş olan parçalar M. harfi altında kaydediliyordu; sessizce birbirimize bakmamıza yol açan bir olaydı bu. Ordu arşivi, daha Baltık'ta 2. Muhafız Alayı Yedek Tümen'inde kurmay subaylığı dönemlerinden iyi tanıdığım General von Rabenau'nun emri altındaydı. Rabenau daha sonraları General von Seeckt üzerine iki ciltlik bir biyografi yayınlamıştı (ve 20 Temmuz 1944 olaylarının ardından idam edilmişti). Savaş sonrası Almanya tarihine ait bazı kesitlerin yayınlanmış olmasını ona borçluyuz; bunlar, her askeri birlikteki bölümlerin ve belirtilen her saatin doğru olduğu ve okuyucuda sanki ayda olup biten olaylar hakkında bilgi edindiği izlenimini uyandıran olağanüstü kitaplardı.

29c'ye İlişkin Olarak: Savaş sonrası Almanya'nın tarihyazımı için giriştiğim çalışma benim için anlamını yitirmeye başladığı dönemde, bu çalışma bana bambaşka bir alanda çalışmam için gereken nitelikleri kazandırdı. Olay, gönüllü birlikler üzerine uzman olarak UFA tarafından bir filmde görevlendirilmemle başladı.

İlkgençlik yıllarımdan bu yana önce "Biyoskop-Dünya Ti-

yatrosu"nun,[16] sonra "Kinntopp"un,[17] sonra sinematografik-tiyatronun ve son olarak da film-tiyatro-saraylarının değişmez müdavimi olmama rağmen, edebiyat alanındaki meslektaşlarımın sinema için yaptığım çalışmalar karşısında daha sonraları besledikleri horgörüyü o zamanlar, sinemayı gerçi eğlendirici, ama temelde son derece zararlı bir ikinci sınıf sanat olarak, uygarlığın pek de tehlikesiz olmayan bir enstrumanı olarak görme eğiliminde olan herkesle birlikte paylaşıyordum.

Daha Babelsberg İstasyonu'ndan UFA'nın Kapısı'na kadar olan yolda giderken bile, modern insanın gökyüzüne kabul edilme düşlemini kendi içinde beslemesine aracı olan o alaycı istekle dolup taşıyordum: tanrılar, yıldızlar ve meleksi yaratıklarla; göksel tınıların ritmine uyarak bulutların arasında gezinen, gerçek dünyanın ihtiyaçlarından etkilenmeyen figürlerle; hayal ürünü ilahi korolarının sarhoşluğu içinde tasasız gamsız kendi kendine şarkılar mırıldanan kırmızı tombul yanaklı kanatlı çocuklarla dolu bir âleme –oradaki çalışma koşullarının ağır olduğuna ilişkin bile bile çıkarılan söylentilere yalnızca can sıkıntısıyla kulak verilen bir âleme– salıverdiklerine bile ancak haşin yeryüzünde bir sürü kirli banknota dönüşen tertemiz kar tanecikleriyle eşlik eden bir âleme kabul edilme düşlemiydi bu. Ancak kapıda, tam anlamıyla bir gümrük denetlemesini andıran töreni henüz arkamda bırakmıştım ki, daha sonraki dokuz yıl boyunca giderek pekişen başka bir düşlem uyandı içimde: Sinema denilen büyülü ülke tarafsız bir yabancı ülkeydi!

Gerçekten de, ne zaman Babelsberg[18] kapısından geçsem –ve daha sonraları da Geiselgasteig kapısından– bir sınırı geçiyormuş duygusuna kapılırdım. Her şey birdenbire öylesine değişirdi ki, her şey birdenbire gerçeğin dışına çıkardı. Her şey birdenbire savaş halindeki halkların tarafsız bir dış ülkeyi düşledikleri gibi olurdu: Orada her şey vardır! Orada zaman zaman "dışarıda" olup biten çılgınca olaylar hakkında üzücü söy-

16 Biyoskop: Sinematograftan önce, 1891 yılında Fransız Demeny tarafından icat edilmiş ve daha o zaman hareketin sentezi temeline dayanan kinematografik alet. (Ç.N.)

17 Kinntopp: Küçük sinema. (Ç.N.)

18 Babelsberg, Geiselgasteig: Potsdam ve Münih'teki film merkezleri. (Ç.N.)

lentiler işitilirdi işitilmesine ama, bunlar kimseyi ilgilendirmezdi. Orada tabii ki her yabancı elçi diplomatik bir nezaketle karşılanırdı karşılanmasına ama, elçi dışarı çıkar çıkmaz herkes fikrini açıkça söylemekten çekinmezdi. Orada insan kendini kısıtlamak zorundaydı, tabii sınırdan çok fazla şey geçmezdi geçmesine ama, para birimi değişmez kalırdı ve ülkede yeterince para bulunurdu. Ve son olarak: Orada üretim herhangi bir engelle karşılaşmaksızın devam ederdi ve yabancı siparişler alınması gerektiğinde, bu siparişler üzerine son derece ince ayarlı ve karmaşık araçlar üreten, ancak bu araçların torpido başlıkları olduğunu sonradan ve öfkeli bir çaresizlik içinde öğrendiklerinde bu durumu elde edilen kazancı iyiliksever oldukları gayet açık organizasyonlara aktarmak için bahane eden şu tarafsız saat fabrikatörlerinin başına gelen küçük işletme hataları gibisinden hatalar işin doğasında yer alırdı.

Alman sineması tarafsızdı. Öyle olmak zorundaydı. Tarafsızlıktan vazgeçmek, kendi kendisinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bu genç ve pekişmemiş sanat yalnızca kendisine çaba harcanmasını, başka hiçbir şeye çaba harcanmamasını talep ediyordu. Ve eğer kendisi için geçerli bir slogan olsaydı, şöyle olurdu herhalde (Macar ve Avusturya şivesiyle): "Ben, yalnızca kendi branşımla ilgilenirim!"

Bu tuhaf branş, yaşlı sanat ağacının bu en arsız filizi, büyümeyi belirleyen yasaları filan da tanımıyordu. Sağı solu –var olan en katı ve en tehlikeli sansür tarafından, yani Alman halkının beğenisi tarafından– her ihtimale karşı budanmış olarak, sürekli şaşırtıcı ve tümüyle başına buyruk bir yönde tomurcuklanıyordu. Çoğu oldukça kısa ömürlü deneyimlerden kaynaklanan dramaturji kuralları yalnızca günü kurtarmaya yönelikti. Ama sinemanın eğilimleri kaldıramayacağını ileri süren dramaturji kuralı en uzun ömürlü kural oldu.

Gerçekten de, "Alman selamı" konusunun dışında başka hiçbir şeye kafa yormayan rejisörler ve oyuncular vardı, ki bunlar "Alman selamı"nı, yaratıcısı tarafından başından itibaren bir eğilim aracı olarak düşünülmüş olan, sağ kolu ileri uzatarak verilen bu selamı her gün milyonlarca insanın yaptığı gibi, doğal ve yaşamın içinden alınmışçasına sinemada dile getirebilmek için cid-

di ciddi prova ederlerdi. Ama başaramazlardı. Daha sergilendiği anda uyandırdığı yegâne etki gülüşme oluyordu. Sinema pek çok olanağa sahiptir. Büyüleyebilir, masal anlatabilir, gerçekçi ve gerçeküstücü olabilir – ama kendi içinde gerçek olmayan bir jesti, bu jestin içsel gerçekdışılığını korkunç bir biçimde gün ışığına çıkarmaksızın canlandıramaz. Alman sineması, Alman selamını kullanamadı, sorun sinemada değil, Alman selamındaydı.

Alman sinemasının herhangi bir eğilimi ifade etmek istemeyişinin nedeni sinema değil, eğilimin kendisiydi. En tantanalı örneğinde bile –Boer Savaşı sırasında bir toplama kampında, kamp doktoru kurtlanmış bir parça etin tutuklular için yeterince iyi bir et parçası olduğunu söyler bu filmde– eğilim, kullandığı makyaj ve sahne yapısı açısından en avangard Rus filmlerinden birinden alınmıştı. Bu sahne, Alman sinemasında denenen her eğilimden farklı bir etki uyandırmadı – gülünç bir etki uyandırdı. Eğilimin kendisi de, tıpkı Alman olup da yurtdışında oynatılan her Alman filminin o ülkede uyandırdığı gülünç etki gibi Almanya'da oynatılan her yabancı filmin Almanya'da uyandırdığı gülünç etki gibi, gülünç bir etki uyandırdı. Malzemesi ve yapılış biçimi bakımından siyasi eğilimlerden uzak olanlar da dahil olmak üzere hemen hemen bütün konulu Alman filmlerinin yurtdışında gülünç bir etki uyandırmalarının nedeni, yurtdışında Alman siyasi gerçekliğinin barbar ve kötü huylu olarak tanınması olabileceği gibi; gerçeklik aşkı uğruna, Alman sinemasının da Alman siyasi gerçekliğini barbar ve kötü huylu olarak tanımasıdır.

Alman sineması tarafsız bir yabancı ülkeydi.

Ah, bırakın da en azından bir kere olsun, bugüne kadar hiçbir UNO'nun ve hiçbir Atlantik Şartı'nın[19] ilgilenmediği o küçük ulusal azınlığın kaderinden ve çektiği eziyetten söz edeyim: dünya halinin kargaşasının ortasında ulusal tarafsızlığını öylesine yürekli bir biçimde savunan, sevimli örf ve âdetlerini, kendi ahlak anlayışlarını ve kendi kültürlerini bugüne kadar korumayı başaran sinema ülkesinin o bir avuç neşeli insanın-

19 Atlantik Şartı: 14 Ağustos 1941'de Birleşik Devletler Başkanı'yla Başbakan Churchill arasında her iki ülkenin politik esaslarının ve dünyaya daha iyi bir gelecek sağlamak için dayandıkları temel ilkelerin açıklandığı buluşma. (Ç.N.)

dan! Zorunluluklar ve kandırmacalar çok fazlaydı! Ama asıl trajedi belli ölçülerde coğrafi durumda yatmaktaydı; sinema ülkesinin bu küçücük halkı, Alman halkının ortasında yaşıyordu; Babelsberg ve Geiselgasteig'ın duvarlarına çarpıp çarpıp dağılıyor, kırılıyordu; her gün çevresindeki setlerin kemirildiğini ve bütün dünyada aynı halktan insanların oluşturduğu diğer ulusal azınlıklarla arasındaki her türlü bağlantının koparıldığını görüyordu. Ticari bilanço kısa sürede pasife geçiyor, yurtdışı pazarlarının büyük bölümü kapalı kalıyor ve tam da bu durum içsel huzursuzluklara yol açıyordu. Üstüne üstlük dünyanın geri kalanıyla engelsiz bağlantı kurma konusunda daha ilerlemiş olan öteki ülkelerin araştırma sonuçları bizim sinemamıza ulaşmıyordu; verimli bir fikir alışverişi yapmak mümkün değildi; Alman sineması bütün teknik ve sanatsal sorunlarını kendi deneme yanılma yöntemiyle çözmek zorundaydı. Bu koşullarda ülkemizde film üretiminin devam edebilmiş olması bile bir mucizedir. Alman sinemasıyla ilgili herkes burada, örneğin Amerikan ya da Fransız sinemasının başarılarına ulaşılamayacağını biliyordu, ama herkes Alman sinemasının çalışmak zorunda olduğu aynı koşullarda çalışmak zorunda kalsaydı, böylesine kabul edilebilir bir ortalamayı ne Amerikan ne de Fransız sinemasının tutturabileceğini de biliyordu.

Zorunluluklar tabii ki çok fazlaydı. Zorunluluklar, Alman sinemasının oluşumundan itibaren öylesine çok şeyi borçlu olduğu insanların büyük bir kısmının iltica etmek zorunda kalmasıyla başladı. İltica eden o insanlar belki kendilerine ev sahipliği yapan halkı ve konuştukları dili değiştirmişler, ama anavatanlarını, sinema ülkesini değiştirmemişlerdi: Çoğunlukla dışarıda film çekmeye devam ettiler, yalnızca deyim yerindeyse yabancı versiyon filmlerdi bunlar.

Ama geride kalanlar ("dışarıdakiler"e, kendilerinin geride kaldıklarını söyletmek adına) zorunluluklara boyun eğmediler. Beşinci Kol[20] yaklaşıyordu. Ama çabuk teşhis edildi. Onun çevresinde bir suskunluk kuşağı oluşturuldu, Asya'ya özgü bir gülümseme taşıyan kibarlıktan oluşan bir duvardı bu. Beşinci Kol

20 Beşinci Kol: Ülke içinde gizli faaliyet gösteren düşman grup anlamında. (Ç.N.)

rozetinden değil, jargonu bilmeyişinden dolayı teşhis edilmişti: Yalnızca olayların teknik yanını değil, kişisel olanı da içeren o karışık sinema dilini, insani uzlaşmanın ve sanatsal özlülüğün biçemlerini bilmiyordu, bunlar sahip olunan ya da olunamayan şeylerdi ama sonradan öğrenilemezlerdi.

Ancak bazı yaşlı valide hanımcıklar yollarını şaşırarak sınırı aştılar ve baskı altında olduklarından yakındılar. Bu tam, kendi kendisini öylesine başına buyruk yönetmekte olan küçük ülkenin bir egemenlik altına, bir himaye altına, bir onurlu himaye altına sokulduğu andı; ortaya bir hami, bir Reich hamisi çıktı; sonra, başlangıçta haminin yükseklerde uçan planlarını yağlı sırıtışlarla dinleyen, canları sıkılınca: "Önce yasaları değiştirin, Sayın Bakan!" diyen, ama sonra grileşmiş ve kırışmış yanaklarla Bakan'ın yasayı gerçekten de değiştirdiğini dehşetler içinde gören zavallı genel müdürler çıktılar ortaya. Bu hami aslında tehlikeli bir adamdı; bir avuç neşeli sinemacı uzun süre, eğer bir haminin olması kaçınılmazsa, hiç olmazsa başka bir adam olmasını, şişman, keyifli, şıkır şıkır süslerle bezeli, bizzat kendisi film karesinden çıkmış gibi bir adam olmasını dilediler; böyle bir adam hiç olmazsa sinemayı rahat bırakacaktı, çünkü sinemadan hiçbir şey anlamayacaktı ve bazı şeylerden hiç anlamadığını itiraf edecek kadar da cesur olacaktı; oysa o, o bu kadar cesur değildi, üstelik sinemadan az da olsa anlıyordu ve ne istediğini çok iyi biliyordu, ayrıca zevkli biriydi, hem de sürümü olan bir zevkti bu ve her şey onun zevkine uygun olmalıydı; sinema daha önceleri bin lezzete hizmet etmek suretiyle ayakta kalmış olsa bile, şimdi tek lezzete hizmet ediyordu ve bütün bunlar henüz olabileceklerin en kötüsü değildi; ya bu adam bizzat edebi eserler yazmaya başlasaydı, başımıza neler gelirdi acaba? Ve o, yazmaya başladı...!

Ah, söz konusu olan On Emir'in yazılı olduğu tabletler değildi –hani şu tunçtan yapılmış olanlar–; tüzüklerin ve genelgelerin oluşturduğu ve küçük ülkenin üstüne atılan kalın ağ tabakası değildi söz konusu olan; sanat düzenlemelerinin, düşünce düzenlemelerinin, dil düzenlemelerinin oluşturduğu şeytani örgü değildi söz konusu olan; söz konusu olan yeşil kalemdi! Bakan'ın yeşil kalemi her planın, her senaryonun içine giriyor;

sağa sola hareket edip duruyordu, hem de insanı hayretler içinde bırakan bir beceriyle ve her kaçamağın kokusunu alarak; ve kalemin geride bıraktığı izlerin üzerinde karışıklıktan, şaşkınlıktan, asıl anlamın saptırılmasından başka bir şey kalmıyordu. Yeşil kalemin çevresinde, eylememizde başarının mı yoksa anlamın gerçekleştirilmesinin mi belirleyici olduğu sorusuna dair büyük ve umarsız bir savaşım filizleniyordu; hami, başarının önde gelen temsilcisiydi ve bu durum aynı zamanda bu adamın hem üstünlüğü hem de zayıflığıydı. Söz konusu olan yaşama biçimiydi; her yerde direnişi ateşleyen o noktaydı, yani résistance'dı; fokur fokur fokurdayan yeraltı hareketiydi; karanlığın içindeki savaştı; partizanların çarpışmalarıydı – ah, başarılı zulmün doğaya aykırılığına karşı duran düşüncenin yiğit gücü!

Çarpışmak için bin fırsat vardı ve herkes kendi tarzında çarpışıyordu. Sinema sanayiinin generalleri, sinemanın ağaları, rakamlar ve bilançolarla, uluslararası bağlantılarla ve çıkarlarla harekete geçiyorlardı – Bay Saldırgan, yeşil bir kalemin çizgisiyle onların ayağını kaydırıveriyor, komuta tepesinden aşağı atıveriyordu. Yeraltının genelkurmayı, prodüksiyon şefleri, büyük yönetmenler, stratejik kaçamak hareketlerle cevap veriyor, siyasi durumun, savaştaki şansın değişebilirliğine, tecrübeyle sabit olduğu üzre ardından bakanlığın huyunun değişeceğine de güveniyorlardı; her filmde yeşil çizikler ve notlarla bezeli ilk taslağından başlayıp filmin gösterimine kadar yaklaşık bir yıllık bir süreye ihtiyaç duyulduğu için, bazen hamiye kendisinin bir zamanlar ne gibi taleplerde bulunduğunu unutturmak mümkün olabiliyor, bazen de olamıyordu, o zaman da onlar değil, ama film yarı yolda kalıyordu.

Ancak Irredenta'nın[21] asıl kahramanları, şöhretin pırıltısı içinde ışık saçan figürlerin yani oyuncuların, ah, onların işi hiç de kolay değildi. Şöhret hassas bir şeydir ve dünya parlamakta

21 Irredenta: Tarihte Irredentismo olarak anılan, 1870'den sonra Italya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılarak kendine "bağlanmış" (Italia Irredenta) topraklar üstünde, daha sonra da İtalyanlaşmış saydığı bütün topraklar üstünde hak iddiası. Başka bir devlete bırakılmış, üzerinde ulusal bir azınlık oluşturan insanların yaşadığı toprakları anayurda tekrar bağlamayı amaçlayan siyasi hareket. (Ç.N.)

olanı karalamayı, üstün olanı toza bulamayı sever. Burada herkes kendisi için çarpışıyordu, yüreğinin temizliği, sanatının saflığı için; ve herkes her sözleşmede, her rolde pusu kurmuş olan, fundalıkların içinden fırlarmışçasına gelen her mektuptan, her telefon görüşmesinden fırlayıp çıkabilecek kötü kaderden kurtulmak için kendi araçlarını arayıp buluyordu.

Ve sonra sinemanın Adsız Kahramanları geliyordu; (tabii yalnızca ruhsal olarak) paramparça ve lime lime olmuş bir halde ormanların içinde oradan oraya koşuşturan ve düşman saldırılarının havaya uçurduğu dikenli telleri tamir etmek zorunda olan senaryo yazarları! Onların kaderi bir şey ifade etmiyordu; onlardan o kadar çok vardı ki ve hiçbiri de bulunmaz Hint kumaşı değildi – Saldırgan Efendiler'in esas gücü onlara doğru harekete geçiyordu, direnişin en düşük olduğu yöne doğru. Sinemanın eskiden beri varolan tunçtan yasası şöyle derdi: Bir film kötüyse, nedeni senaryo yazarıdır; bir film iyiyse, senaryo yazarına *rağmen* iyi olmuştur. Onlar, patria'sız[22] paryalar, sinemanın ebedi onbaşıları, savaşın ana yükünü taşır, ama bunun karşılığında şöhrete filan ulaşmazlardı. Bakan da onlarla görüş alışverişinde bulunmaz, onlara saygısızca davranırdı.

Ancak kandırmacalar, bütün zorunluluklardan daha tehlikeliydi. Tabii baştan çıkarmalar belirgin yoklukların olduğu yerlerde ortaya çıkıyordu; ve yokluklar o dönemlerde ağırlıklı olarak sosyal tabiatlıydılar. Sinemanın gelişmiş düzeninin içinde bile, özellikle dışarıdan bakan gözlemcinin gözünde, bütünün oluşturduğu resmin kuşku uyandırmasına yol açan körelmiş noktalar bulunuyordu. Figüranların durumu korkunçtu; filmlere dolgu malzemesi olarak hizmet eden bu "insan malzemesi"nin varlığı her zaman tehlike altındaydı; toplumun akla gelebilecek her türlü kesiminden gelen ve genellikle başarısızlığa uğramışlardan oluşan figüranların yabanıl ve kuralsız bir rekabet savaşı içinde filmden filme koşuşturdukları film borsaları modern esir pazarlarını andırırdı. Figürasyonu kendine özgü bir "meslek grubu" haline getirmek, ona kabul edilebilir bir asgari ücret sağlamak ve gruba yeni üyeler almamak yolunda va-

22 Patria: Devlet, ulus, anavatan, vatan. (Ç.N.)

rılan karara karşı –bu karar ayrıca Bakan'ın aldığı ilk kararlardan biriydi– kimse vicdanı sızlamadan muhalefet edemedi, oysa bu kararın yaşlı "sinemacılar" için ne gibi sonuçlar doğuracağı çok açıktı: bütün film şeritlerinde artık, tabii ki genellikle çok ünlü başrol oyuncularının dışında geri planda hep aynı, sevgili yüzler görünmek zorunda kalacaktı; böylece, herkesin hissetmek zorunda kaldığı Alman sinemasının yıkıcı tekdüzeliğine katkıda bulunulmuş oluyordu.

Kuşkusuz Alman sinemasında öylesine çok sayıda küçüklü büyüklü prodüksiyon şirketinin varlığı da hissedilebilir bir müzmin hastalıktı. Bu şirketler acımasız bir rekabet içindeydiler ve kamuoyu yaklaşık bir yüzyıllık süre içinde bu rekabete, ilerlemenin önemli aracı gözüyle bakmaya alıştığı için kaliteyi yükseltmek adına başkaca formüller bulmak gibi bir istek hemen hemen hiç oluşmuyordu. Ama her filme küçük bir şirketin gücünü aşmasa bile neredeyse varını yoğunu elinden alacak miktarda sermaye yatırmak gerektiğinden ve elde edilen ürün, sonuç itibariyle yalnızca az sayıda makarada bulunduğundan, üstelik bu ürün yatırılmış sermayeyi geri kazanabilmek için birkaç ay gibi kısa bir süre içinde sinemalar tarafından didik didik edildiğinden, ortadaki risk küçük prodüksiyon şirketlerinin bilinçli olarak denemelere girişemeyecekleri kadar büyüktü. Ancak bu denemeler, gelişmesinin henüz başında olan bir branşta yapılıyordu ve kaliteyi yükseltecek gerçek birer araçtılar. Burada daha çok sürümü olan mallardan elde ettikleri kazanç sayesinde bu işlere gücü yetecek durumda olan konsernlere görev düşüyordu. Böylece Bakan'ın adım adım konsern oluşumunu organize etmesi son derece mantıklı görünüyordu; sinemanın önde gelen sanatçılarının, yönetmenlerin ve oyuncuların, referans ve veto haklarını kullanarak salt ticari maliyet hesabının sınırlarını belirlemek üzere çağrıldıkları "sanat komisyonları" oluşturması da son derece mantıklıydı. Ama heyhat, bu yüce sanat yüce bir bilinmeyene etki etmekten hoşlanıyordu – ve Bakan'ın anlayışına acımasızca sınır konulduğu nokta tam da buydu. Onun kalite ve deneme anlayışı farklıydı, sanat komisyonları emredilen güzergâhta seyretmek istemeyince ortadan kaldırıldı, onların yerini Propa-

ganda Bakanlığı'ndan gelen hareketli, genç beyler aldılar, bu beylerin kullandıkları "jargon" insanın "kafasına vura vura" tınlıyordu; ve daha önceleri rekabet savaşının perpetuum mobile'sinin bulunduğu yerde, şimdilerde bir "enstruman" bulunuyordu.

En tehlikeli kandırmaca belki de sosyal itkilerden doğar. Her yeni egemen katman –ve özellikle de iktidarı, fetih yoluyla ele geçirmiş olan her egemen katman– taleplerini toplumsal bir çerçevenin içine oturtarak kendini meşrulaştırmak çabası içindedir. Kayzer, valiler, ekselanslar ve Çin'deki Mançu Hanedanı'nın mandarinleri kendileri için gerekli zemini, yenilen Çin halkının soylularından ve bilginlerinden değil, tersine o güne kadar toplum tarafından hor görülen çiçek tarhlarının starlarından oluşturuyorlardı. Yeni Reichımızın görkemli salonlarının oldukça kıraç kamçılı-çizmeli ortamını, o güne kadar bu dünyanın nimetlerinin hayalini kuran anlayış için neredeyse ulaşılmaz olan sarmaşıkların sevimli çiçekleriyle güzelleştirmekten daha doğal bir istek olamazdı. Işıltı, salonun ön sıraları tarafından hayranlık duyulan gölgelerin âleminden çıkıp kanlı canlı gerçekliği içinde layık olduğu mekânlara girmeliydi artık. Bundan böyle gerçekten halka hitap eden bir alan olmalıydı.

Ve tam tersi: Halkın bilinci, tutucudur. Halk, hayvan derilerini yüzenlerin, cellatların ve çingenelerin yanında, sanatçılarında şehrin kapılarının dışında oturmaya zorlandıkları dönemleri unutmamıştır. İhtiyar Kayzer I. Wilhelm bile, ünlü bir sahne sanatçısına nişan vermekten kaçınmış; kendisinin onurlandırdığı bir adamın sahnede uluorta herkesin karşısında alkışlanma olasılığının yanı sıra ıslıklanma olasılığının da bulunması nedeniyle kraliyet onurunu zedeleme olasılığından korkmuştu. Oysa şimdi, iktidara süslü bir çerçeve çizmek için seçilenler sanatçılardı; ülkeyi ziyarete gelmiş olan üst düzey konuklara karşılamacı olarak gönderilenler, körüklü pantolonları ve dededen kalma kravatlarıyla moruk bilginler, göbekli şairler, buruş buruş olmuş düşünürler değil, sinema dünyasından sanatçılardı. Resmi kabullerde ve nihayet biraz daha kişisel özellikteki kabullerde dekoratif zemini sağlayan onlardı; en çok terzilik sanatının mucize yapıtlarına bürünmüş olan kadın oyun-

cular çağrılırlardı; hiçbir parke üzerinde kaymamak konusunda eğitilmiş erkek oyunculardan davet edilenlerin sayısı daha azdı; ardından sinema dünyasına ait fıkralar anlatmak ve en yeni panzer modeli konusundaki uzun açıklamaları efendi efendi dinlemek konusunda ün salmış olan prodüksiyon şefleri gelirdi; neşeli ortama katkıda bulunacak kadar tuhaf özelliklere sahip tek tük rejisörler de çağrılırdı, ama hiçbir senaryo yazarı çağrılmazdı; onların frakları yoktu ve yabancı diplomasinin, onların yaratıcı olmak için harcadıkları olağanüstü güç nedeniyle karmakarışık olmuş suratlarını, Almanya'nın düşünsel seçkin tabakası yerine koymaları gibi bir tehlike söz konusuydu; engel olunması iyi ve yararlı bir etkiydi bu.

Yeni efendiler –adalet duygusu böyle söz etmek zorundaydı– sanatçılar için her şeyi yapıyorlar, ama, ah ah, sanat için çok az şey yapıyorlardı. Belki –adalet duygusu böyle söz etmek zorundaydı– belki sanatçıların itkilerini iktidarı sömürmek yoluyla elde ettiklerine ilişkin yüzlerce yıllık bir yanılgının etkisindeydiler; sanki sanat, iktidarın yayıldığı yerde onun toprağından beslenirmiş gibi sanatçıların iktidarı, zenginliği, ihtişamı ve refahı sömürdüğünü düşünüyorlardı, bu belki bütününde büyük, ama yine de, belki ayrıntıda sevimsiz bir şeydi; belki –adalet duygusu böyle söz etmek zorundaydı– kendisi için yeni bir dönem başlamış olan şey, iktidarın, kitlenin hizmetine yönelik asıl sanat uygulayımı, yani mimari ve sinema olmak zorundaydı; belki...

Kandırmaca gerçekten de büyüktü ve –belki– himaye altındaki sinema dünyasının Irredenta'sını, kokuşmuşluğun büyük girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlayan şeyin tam da kandırmacadaki insani yön olması kadar; övgüye değer minnettarlık duygusunun, branşın daha az övgüye değer o kendine özgü inatçılığı tarafından aşılması kadar hiçbir şey onurlandırmamıştı.

Bakan'ın engin yüreğinde dönemin olumsuz etkilerine karşı sıcak bir sığınak aramak düşüncesi (çingene arabalarından kalma atavist düşler) çekici geliyor olmalıydı; üst düzey ev sahibinin çiğ sebze menüsü ısmarladığı masada kanlı bir rozbif kemirmek düşüncesi insanın içini gıdıklıyor olmalıydı; bu dün-

yanın Büyükleri ve Kudretlileri'yle birlikte misera pleb'lere[23] takdim edilmek insanın gözünün ferini arttırıyor olmalıydı; sonuçta resmi lütuf, narin bir kuğunun tüylerinin arasından suyun akıp gitmesi gibi branşın üzerinden akıp gidiyordu.

Mutlu Harikalar Ülkesi'nin kendine özgü bir ahlak anlayışına sahip olması onun özelliklerinden biriydi; bu ancak alanın bütünlüğü söz konusu olduğu anda yargıda bulunan engin, içten, samimi bir ahlak anlayışıydı. Hoşa giden şeye izin veriliyordu, ama bu izinden kişisel çıkar sağlamaya izin yoktu. Şu da unutulmamalıydı ki, insana ait olan hiçbir şey bu alana yabancı değildi, ama bir film asla tek kişi tarafından yapılamayacağı, tersine yaklaşık ikibin kişinin ortak çalışmasını gerektirdiği için, burada arkadaşlık yasasının geçerli olması gerekiyordu; bu yasaları çiğnemek, herkesi birbirine bağlayan filmin tehlikeye atılması anlamına gelirdi. Böylece, yeni bir filmde başrolü oynaması kendisinden kibarca rica edilen hoş bir genç hanımefendinin koltuğa gömülüp, biraz sıkıntılı bir sesle: "Ah, bilmiyorum; gerçi istiyorum istemesine ama, acaba gerçekten bana uygun bir rol mü? Sayın Bakan, bundan sonra oynayacağım rolü bizzat tayin etme hakkını elinde tutuyor!" demesi, işten bile değildi. Ardından bu gururlu sözler prodüksiyondan prodüksiyona, atölyeden atölyeye uçuştu; başrolü bu hanımefendi oynamadı, değil başrol teklifi herhangi başka bir teklif bile almadı; hanımefendi Bakan'a şikâyette bulundu, Bakan halk tarafından sevilen bu hoş genç hanımefendiye neden iş verilmediğini soruşturdu: soruşturma sonucunda, şu sıralarda bu büyük Alman sinema sanatçısının özel farklılığının ortaya çıkabileceği herhangi bir filmin çekilmesinin düşünülmediği anlaşıldı. Bakan, çekilecek filmi, prodüksiyon şirketini bizzat kendisinin belirleyeceğini söyledi: o zaman da buna gücü yeten herkes "hayır" dedi. Bunun üzerine, "hayır" diyemeyecek durumda olan bir rejisör aranıp bulundu; ondan sonra bu rejisör kendine "hayır" diyemeyecek durumda olan bir şirket yöneticisi arayıp buldu; ondan sonra bütün senaryo yazarları, bütün kameramanlar, bütün tonmaysterler, bütün mimarlar, bütün kayıt görevlileri, bü-

23 Misera pleb: Zavallı halk. (Ç.N.)

tün yardımcı yönetmenler, bütün reji asistanları avuçlarını birbirine bastırıp ellerini ovalayarak sırtlarını döndüler. Bunun üzerine senaryo zayıf oldu, şirket yöneticisi para kazanamadı, filmin aksiyonu aptalca, diyaloglar sahte, görüntü iğrenç oldu, ses ise temiz değildi; ondan sonra film kötü oldu. Sonra film, Bakan'a gösterildi ve Bakan: "İyi ama bu, korkunç!" diye bağırdı. Ondan sonra prodüksiyon şefi: "Bu genç hanımefendiye ne oldu bilmiyorum. Her zaman çok iyiydi. Galiba yaşlanıyor," dedi. Sonra Bakan, büyük sinema sanatçısının yüzündeki, makyajcı ve ışıkçının büyük çabalarıyla oluşan kırışıklıkları düşünceli düşünceli inceledi; sonra Bakan bu büyük sinema sanatçısını, engin yüreğindeki en sıcak yere çoktan yerleşmiş olan bir başka büyük sinema sanatçısıyla karşılaştırdı ve sonra: "Bir kez daha deneyin – belki yan rollerden birinde filan..." dedi. Ve ondan sonra genç hanımefendinin bir kez daha baştan başlamasına izin verildi. Artık koltuğa gömülüp oturmuyordu, girişte kırışıksız ve kendi halinde oturuyor, herkesler ona yine sevecen ve içten davranıyordu. Ve küçük bir koruyucu melek odanın içinde uçuyor ve o bilindik ve sevilen sinema şarkısını mırıldanıyordu: "Her şey geçer, her şey gelip geçer."

İşte durum böyleydi! Büyük Amerikan yazarı Thomas Wolfe ne demişti: "Life is strange and world is bad." Onun için insanlar tabii ki yaşamın ve dünyanın hallerini canlandırmak için kullandığı araçlardı. Bu Soruşturma'da benden de bunu yapmamdan başka bir şey istenmiyor. Ancak Alman sinemasında yaptığım işler sorusuna verdiğim cevapla bunu başarmamın zor olduğunu itiraf etmeliyim. Bunun için dikkatlice yapılmış bir tahminle istendiği takdirde önemli şeyleri atlamaksızın tabii ki her zaman seve seve kaleme alacağım yaklaşık bin sayfa için zamana ve kâğıda ihtiyacım var. Ama belki de bu durumda müttefik askeri mahkemelerin âdetlerinin tersine, ispat etme yükünü katı vicdan muhasebesinin taş baltasıyla donanmış olan ve cesur bir biçimde: "1936 ila 1945 arasındaki dokuz yılda neler yaptınız?" diye soracak olan Askeri Hükümet'e mensup beylere bırakmak yeterli olacaktır.

Sonra, öyle sanıyorum ki ihtiyar Üstat Rowohlt'u hatırlayabilir, bedenimi bir kutup ayısı gibi ileri geri hareket ettirebilir

ve doygun, aydınlık bir yüz ifadesiyle sakin sakin şöyle diyebilirim:

"Ho ho... bana hiçbir şey olamaz ki! Ben sinemadaydım!"

30. Were you deferred from Military Service? - 31. If so, explain circumstances completely. - 32. Have you ever been a member of the General Staff Corps? - 33. When? - 34. Have you ever been a Nazi Military Leadership Officer? - 35. When and in what unit? - 36. Did you serve as part of the Military Goverment or Wehrkreis-administration in any country occupied by Germany including Austria and Sudetenland? - 37. If so, give particulars of offices held, duties performed, location and period of service. - 38. Do you have any military orders or military honors? - 39. If so, state what was awarded you the date, reasons and occasion for its bestowal.

30. Askerliğiniz tecil edildi mi? - 31. Edildiyse, konuyu ayrıntılandırın - 32. Hiç kurmay subay oldunuz mu? - 33. Ne zaman? - 34. Hiç NS komuta subayı oldunuz mu? - 35. Ne zaman ve hangi kıtada? - 36. Avusturya ve Südetler de dahil olmak üzere Almanya tarafından işgal edilmiş ülkelerden herhangi birinin askeri hükümetinde ya da savunma yönetiminde görev aldınız mı? - 37. Aldınızsa, bulunduğunuz makamları ve üstlendiğiniz görevleri, hizmetin yerini ve süresini de belirterek ayrıntılandırın - 38. Askeri nişanlar ve başkaca askeri onur nişanları almaya hak kazandınız mı? - (39?) Kazandınızsa, size verilen nişanları, veriliş tarihlerini ve nedenlerini belirtin

30. Askerliğiniz tecil edildi mi? Evet.

31. Edildiyse, konuyu ayrıntılandırın Bkz. Ek

30-31'e İlişkin Olarak: Hauenstein daha savaşın başında gönüllü olarak askere gitmek istemiş, ama oldukça kaba saba sözlerle reddedilmişti. Bu savaşta gönüllülere pek önem verilmiyor gibiydi. Ama aradan birkaç gün geçmişti ki, Hauenstein askere çağrıldı, bir ağır topçu birliğinde başçavuş olarak. Ben 1920 yılında hizmet dışı bırakılmış teğmen olarak terhis olduğumdan, kısa zaman içinde subay olarak askere çağrılmayı bekliyordum; Hauenstein benden birkaç yaş büyük olduğu için

aslında ondan önce celp almış olmalıydım. Ancak bu tuhaf savaşla bir biçimde bağlantısı olan bütün olaylar bir ölçüde hesaplanamaz olaylardı anlaşılan. Hauenstein'ın birliği yalnızca Birinci Dünya Savaşı'na katılmış olanlardan oluşuyordu, yani "Yaşlı kemikler"den ve Hauenstein daha ilk gün cephane indirirken adamlarına "hadi, biraz daha hareket" dediğinde, "İhtiyar adamız, tavşan gibi sekecek halimiz yok ya!" diye öfkeli bir cevap aldığını neşe içinde anlatırdı.

Hauenstein, Polonya seferinden sonra izinli olarak eve geldiğinde birliğinin yarısı memleketlerindeki karargâh hizmetine gönderilmişti bile, kendisi ise başlangıç halindeki romatizmasından yakınıyordu birazcık. Şimdi Batı'ya gitmek zorundaydı ve kendisine Majino Hattı'yla ilgili kaygılarımı anlattığımda içtenlikle gülüp (askeri sırların ele verilmesi konusunda küçük bir kaçamak) doğrudan ateş açarak "tahkimatları lehimlemek" denilen topçu yönteminden söz etti ve benim hâlâ üniforma giymemiş olmama çok şaşırdı. Ama askeri makamlar henüz bana ilgi göstermemişti. Fransa seferinden sonra Hauenstein yine izne geldi. Birliğindeki askerler arasında yalnızca komutan ve kendisi Dünya Savaşı'na katılmışlardı; romatizması Champagne Bölgesi'nin yakıcı güneşi altında iyileşmişti, askerliğin nimetlerini pırıltılı renklerle resmediyordu bana. Göğsünü şimdiden kimi nişanlar süslüyordu ve büyük bir iyi niyetle sinema alanındaki çalışmalarımın nasıl gittiğini sordu, ama bu arada sağlık durumumla ilgili hiçbir şey sormadı. Sonunda Charlottenburg'daki bir lokalde yapılacak yoklamaya çağrıldığımda, o çoktan top bataryasıyla birlikte Rusya'nın uçsuz bucaksız steplerinde –ihtiyaten arkasından bir kürk yelek göndertmiş olarak– ilerlemeye başlamıştı bile.

Ille sabahleyin bana temiz çamaşır çıkardı ve beni hemen orada alıkoyacakları yanılgısına kapılarak küçük bir valiz hazırlamaya koyuldu. Ben ona yoklamanın henüz celp anlamına gelmediğini anlattım ve büyük bir olasılıkla bana cepheden izne gelen askerleri taşıyan trenleri küçük bir düdük aracılığıyla yöneten Sosnowice istasyon komutanlığını layık göreceklerini açıklamaya çalıştım. Ille sakinleşmiş gibiydi. "Neyse," dedi, "seni üç hafta sonra geri gönderirler. Senin korkunç horultuna her gece kim dayanır ki?"

Yoklamadan sonra eve döndüğümde Ille kapıda duruyordu, her iki elinde birer bardak konyak vardı, hararetimi söndürdükten sonra: "Eee, anlat bakalım, nasıldı?" diye sordu. Ama bu soru, Ille'nin çocukluk yıllarından başlayan biraz karışık bir ritüele göre cevaplandırılması gereken bir soruydu ve Ille, tıpkı bir zamanlar annesinin kullandığı giriş cümlesiyle konuşmaya başladı: "Ben oraya vardığımda, herkes gelmişti..." – "Evet," dedim, "bir sürü bey vardı orada, öyle rastgele insanlar değillerdi, bağa gözlüklü ve evrak çantalı, iyi görünümlü yaşlıca beylerdi; önce yanlış yere geldiğimi ve önemli bir konferansın başlamak üzere olduğu bir salonda olduğumu sandım, ama daha sonra gerçekten bir başçavuş çıkageldi. Samimi bir adamdı, askerlere özgü coşku ve sertlikten eser yoktu, çevresine şaşkın şaşkın baktı, sonra güldü ve: "Demek böyle! 1902 doğumlular ha?! Araba sahibi beyler![24] Neyse, merak etmeyin, beyler, o kadarcık yağı eritiriz!" Tabii ki hepimiz içtenlikle güldük, başçavuş bir kâğıt çıkardı, hızlı hızlı bir şeyler okudu, bizim artık savaş yasalarının emri altında olduğumuz ya da bunun gibi konular hakkında tümüyle önemsiz bir şeylerdi okudukları, ölüm cezası sözcüğü de birkaç kere geçti, işte bunun gibi ıvır zıvır şeyler; başçavuş, okuduklarına metelik bile vermiyordu. Sonra bizi büyük bir odaya götürdü, orada her birimiz kendi sandalyemizin önünde durarak soyunacaktık. Üniformalı birtakım beyler uzun bir masanın arkasında oturuyorlardı; ortalarında gri saçlı, mutlu bakışlı bir üsteğmen vardı; çaprazda duran daha küçük başka bir masada ise doktor oturuyordu, üzerinde beyaz önlük vardı, bu yüzden rütbesi anlaşılmıyordu, ama ben ona "komutanım" diye hitap etmeye karar verdim. Bunların dışında odada şu bizim samimi başçavuşla boy ölçme çubuğunu, tartı aletini ve göz muayenesi için bir tahtayı hazırlamakta olan bir sıhhiye eri vardı. Onca kalabalığın arasında soyunmak oldukça rahatsız edici bir durumdu, elimi çabuk tuttum ve ilk soyunan ben oldum. Tam o sırada ilk sıradaki çağrıldı, alfabetik sıraya göre çağrılıyorduk, demek ki benim zamanım çoktu. Çı-

24 20. yy başlarında motorlu taşıt kullanımına karşı olanların protestolarına gönderme. (Ç.N.)

rılçıplak durumda sandalyeme oturdum ve ötekileri izlemeye koyuldum. Ve çok korktum: Böylesine çok sayıda sakatlığı birarada hiç görmemiştim. Varisleri söz konusu bile etmiyorum, yağ tulumlarını da – ama doktorun masasının önüne gelen çukur göğüslülerin, çarpık omuzluların, tıknefeslerin ve parantez bacaklıların çokluğu yürek parçalayıcıydı. İçlerinden birinin üzerinde bir tür çelik korse vardı, pek çoğu da kırık sargısı taşıyordu; birçoğunun kalp rahatsızlığı vardı; angina pectoris[25] o sıralarda ortalığı kasıp kavuruyor olmalıydı. Doktor olağanüstü sevecen davranıyordu; Birinci Dünya Savaşı üzerine yapılan edebiyat ya bu noktada fazlaca abartılmıştı ya da tıbbiye bu edebiyatı okumuş ve utanç içinde kendi kendini düzeltmeye karar vermişti; doktor beylerle küçük ve hasta çocuklarla konuşur gibi konuşuyordu. "Eee, neren hasta bakalım?" diye soruyordu herkese teker teker; uzun hastalık hikâyelerini büyük bir sabırla dinliyor, başını kaygılı kaygılı sallıyor, herkesi uzun uzun ve esaslı muayene ediyordu: "Burası acıyor mu...?" ve: "Öksürün lütfen!" ve: "Bu sevimsiz şikâyetler ne zamandan beri var?" Çoğunluğu kötü kalp rahatsızlıklarından yakınıyordu, ama midelerin çoğunda da durum hiç iyi değildi, ardından akciğerler, karaciğerler, böbrekler, safrakeseleri geliyordu... Utanç içinde gövdeme baktım. Gözüme oldukça yıpranmış ve düz gözüktü. Derim dümdüzdü, kat kat olmaya başlayan göbeğimin derisi de öyleydi. Göbeğimdeki katları biraz yok etmeye çalıştım, ama derim hâlâ dümdüz ve esnek bir şekilde yağların üzerinde duruyordu; kollarım gözüme biraz beyaz ve cansız gözüktü, ama bacaklar adaleli ve gergindi, özellikle de uyluk kısımları. Doktor her muayeneden sonra bazı rakamlar ve harfler mırıldanıyordu – her keresinde herkes soluğunu tutup, mırıldanılan sözcükleri anlamaya çalışıyordu. Üsteğmen muayenesi bitmiş olan beyleri kendi oturduğu masaya dostça davet ediyor, onlara kişisel sorular, mesleklerini ve askeri eğitim alıp almadıklarını soruyordu, daha sonra bazı rakamlar ve harfler yazdırıyor, karşısında hafiflemiş bir şekilde oturanları, sevgi

25 angina pectoris: Kalp damarlarının daralması sonucunda göğüs damarlarında eforla meydana gelen ağrı. (Ed.N.)

dolu bir baş hareketiyle uğurluyordu. Bize son derece insanca davranıldığı izlenimi edinmiştim, herkes kalbini harekete geçiren şeyleri –ki bunlar genel olarak hiç de az değildi– ifade etmek için yeterince fırsat buluyordu.

Sonunda sıra bana geldi. Öne çıktım ve doktorun önüne dikildim. Doktor artık biraz yorulmuştu. Başını listesinden kaldırdı ve: "Eeee, neren hasta bakalım?" diye sordu. Ben: "Hiçbir yerim, komutanım!" dedim. Doktor belli belirsiz bir sabırsızlıkla: "Yani nerenizden sıkıntınız var?" diye sordu. "Ben hasta değilim komutanım!" "Ama," dedi doktor, "bir zamanlar hastaydınız!" "Hayır, komutanım," dedim, "ben hayatımda hiç hastalanmadım!"

O anda odanın içindeki her türlü hareketin kesildiğini hissettim. Doktor ayağa kalktı ve: "On kez çömelip kalkın bakalım!" dedi. On kez çömelip kalktım, doktor gülünç bir kutucuğu göğsüme ve sırtıma dayadı, dinledi ve: "Şimdi de onbeş kez çömelip kalkın!" dedi. Pantolonum olmadığı için biraz utanarak da olsa onbeş kez çömelip kalktım. Doktor çevremde bir kez döndü ve beni dinledi ve sağıma soluma vurdu. Yorgunluğu tümüyle geçmiş gibiydi. "Vay canına," dedi, ondan sonra birdenbire çıkışırcasına bağırmaya başladı: "Geriii dön! Belden aşağıııı.... eğil!" Popomu ona doğru uzatarak eğildim, uzun uzun ve gergin bir biçimde popomu inceledi, sonra: "Hemoroidi de yok!" diye bağırdı. Ardından ateşli bir çabayla üzerime geldi, dizlerimin reflekslerini inceledi, gırtlağıma baktı, beni sağdan sola, soldan sağa evirdi çevirdi, her geçen saniye daha fazla sevinip şaşırıyordu. Sonunda bir kez daha çevremde bir tur döndü, yüzü ışıldadı, her an popoma hayranlık dolu bir şaplak atmasını bekliyordum; sonra üsteğmene döndü ve zafer dolu yüksek bir sesle: "Savaşa gidebilir!!!" diye bağırdı, öyle ki odadaki gerginlik birden çözüldü, derken doktor bazı rakamları öyle söyledi ki, bu rakamların yalnızca olabileceğin en iyisi anlamına geldiği kolaylıkla anlaşıldı.

"Bu sevindirici, bu çok sevindirici," dedi üsteğmen, "gelin bakalım buraya! Askerdiniz, ha?" "Evet, Üsteğmenim," dedim ve ellerimi bacaklarımın üstüne koydum. "Peki, hangi sınıf?" diye sordu. Ben: "Makineli, Üsteğmenim!" "Peki," dedi Üsteğ-

men, "o zaman eski silahınıza yeniden kavuşmak ister misiniz?" "Başüstüne, Üsteğmenim," dedim. Üsteğmenin yüzü ışıldadı. "Pekâlâ, makineli tüfek birliği!" diye yazdırdı.

Beylerden biri üsteğmenin kulağına eğildi, bir şeyler fısıldadı ve bir kâğıt gösterdi. Üsteğmen kâğıdı bana uzattı ve: "Şimdiye kadar böyle bir taahhütname imzalamış mıydınız?" diye sordu. Taahhütnameyi okudum ve şimdiye kadar böyle bir şey imzalamadığımı söyledim. "Nasıl olur?" diye sordu üsteğmen, "yoklamadan önce bağlı olduğunuz polis karakoluna çağrılmadınız mı?" "Hayır, Üsteğmenim," dedim, "ben çok sık yolculuğa çıkarım!" "Demek öyle," dedi üsteğmen, "o zaman şunu imzalayın bakalım!"

Taahhütnameyi bir kez daha baştan sona okudum. Buna göre şunu taahhüt ediyordum: ne Yahudiydim ne de daha önce hapse girmiştim.

"Bunu imzalayamam, Üsteğmenim," dedim. Üsteğmen şaşkınlıkla başını kaldırdı. Birdenbire gözlerini kıstı, bana dikkatle baktı, sonra öne eğildi ve: "Siz... Yahudi misiniz?" diye fısıldadı. Hazırol durumuna geçerek: "Hayır, Üsteğmenim!" dedim ve şöyle devam ettim: "Hapse girmişliğim vardır!" Üsteğmen irkildi. Odaya ölüm sessizliği çökmüştü. Üsteğmen boğazını temizledi ve alçak sesle konuşmaya özen göstererek: "Peki neden?" diye sordu. Ben: "Cinayetten!" dedim.

Artık herkesin gözlerini bana diktiğinden emindim. En çok da üsteğmen gözlerini bana dikmişti. Ben de gözümü dikmiş ona bakıyordum. Sonunda masada üsteğmenin yanında oturan bey yeniden hareketlendi –asker cinsinin en zeki türüne ait olduğuna, yani yaver olduğuna hiç kuşku yoktu– eğildi ve üsteğmenin kulağına bir şeyler fısıldadı. Üsteğmen gözle görülür biçimde canlandı, bulunduğu kaskatı durumdan neşe içinde çözüldü: "Ha, öyle mi?" dedi. Bana göz kırptı ve: "Demek siz.... yani şey... demek siz o... yazarsınız...?" dedi. "O, benim," dedim. "E, o zaman her şey yolunda demektir," dedi üsteğmen keyifli keyifli, "o zaman tasalanacak bir şey yok, cezanız adli sicilde iptal edilmiştir, öyle değil mi? – Pekâlâ..." Sonra şunları yazdırdı: "Makineli tüfek birliği, zorunlu hizmet...!" "Ben subayım," dedim. "Efendim?" diye sordu üsteğmen. "Ben hizmet

dışı bırakılmış subay olarak terhis olmuştum," dedim içtenlikle, "zorunlu hizmete tabi değilim, tersine subay olarak yedek konumundayım."

"Yo, işte bu, olmaz," dedi üsteğmen, "daha önce hapse girmişliğiniz var!"

O gözünü dikip bana, ben gözümü dikip ona baktım, herkes gözünü dikmiş bize bakıyordu. Ben, 'Şu andan sonra ilk sözü söyleyecek olan, ben olmayacağım!' diye düşündüm. Üsteğmen dosyasına baktı. Sayfaları karıştırdı. Sonunda başını kaldırdı ve: "Biliyor musunuz, siz benim için en alt sıraya konan ve izne çıktığım bir sırada halefim tarafından ele alınması umulan bir vakasınız!" dedi.

Hiçbir şey söylemedim. Üsteğmenin yanındaki adam bir şeyler fısıldadı, üsteğmen bana baktı ve iyi niyetli bir öneride bulundu: "Maliye sorumlusu olmaya ne dersiniz...?" Ben saygıyı elden bırakmadan, ama kararlı bir biçimde: "Hayır, Üsteğmenim!" dedim.

Üsteğmen başını eğdi. Sonra: "Siz yazarsınız, dosyanızla Propaganda Bakanlığı'nız ilgilensin! Sıradaki!" dedi.

"İşte hepsi bu," dedim. "Peki şimdi n'olacak?" diye sordu Ille. "Şimdi bir kadeh konyak daha içmek istiyorum," dedim.

Üç gün sonra bana bir askerlik cüzdanı gönderdiler, yanında bir de kırmızı belge vardı. Cüzdanda benim "zorunlu hizmete tabi" olduğum yazıyor, kırmızı belgede ise savaş boyunca Münih-Geiselgasteig'taki Bavyera Film Şirketi'ne tayin edildiğim belirtiliyordu.

Daha sonraları üst düzey bir subaya sordum. O da bana, bunun olabilecek tek mantıklı çözüm olduğunu söyledi. "Bakınız," dedi, "hapishane yaşamınız üzerine bir kitap bile yazdınız, sizin hapse girip çıkmışlığınız oldukça bilinen bir durum. Bizler tabii ki aslında neler olup bittiğini biliyoruz, bizler aradaki farkı ayırt edebiliriz, ama subay olarak cepheye gidecek olsaydınız, emrinizdeki askerler de kısa zamanda durumu öğrenirlerdi, ondan sonra onlardan aradaki farkı ayırt etmeleri beklenemezdi, onlar için siz hapse girmiş biri olurdunuz ve öyle kalırdınız! Ve tabii ki böyle bir şey söz konusu bile olamazdı! Siz asla askere çağrılmayacaksınız!"

Asla askere çağrılmadım. Bir keresinde Reich sinema intendantıyla[26] aramızda şiddetli bir tartışma çıktığında, sabrımı yitirmiş ve: "Artık burama kadar geldi, dışarıda savaşılıyor ve biz burada saçma sapan şeyler hakkında tartışıyoruz! Asker olmaktan her zaman zevk almışımdır, cepheye gideceğim, isterse göt nişancısı olarak olsun!" diye bağırmıştım. Intendant gülümsemiş ve: "Buyrun, yapın. O zaman sizi hemen ordu sinema mevziine alırlar; şimdi n'apıyorsanız orada da aynısını yapabilirsiniz – bir mark elli pfennig gündelikle çalışabilirsiniz!" demişti.

Münih'te Hauenstein'la karşılaştım. Üzerinde yüzbaşı üniforması vardı, göğsündeki nişanlardan geçilmiyordu. Onu selamladığımda bana elini uzatabilmek için gövdesini olabildiğince geri çekmek zorunda kaldı. "Size neler oldu böyle?" diye sordum. "Romatizma," dedi. Uzun ve acıklı bir hikâyeydi. Birliğinde, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış kimse kalmamıştı artık. Vergi ödemekle yükümlü bir yurttaş olmak, Hauenstein'a çok pahalıya mal olmuştu. Ta Pystian'a kadar gitmiş, ama hiçbir kür ve hiçbir profesör derdine deva olmamıştı. Belgesine 'askerlik yapamaz' yazılmış, ama kendisi memleketinde herhangi bir göreve atanmasını istemişti. Bunun üzerine General von Unruh'un hizmetine verilmişti. General von Unruh, Birinci Dünya Savaşı sırasında Pour le mérite nişanı almış, daha sonra gönüllü birliklerine komuta etmiş, ardından Reichswehr'de general olmuştu. Hastalığı nedeniyle görevden ayrılmış, savaşın sonlarına doğru yeniden çağrılmış ve askerlikten muaf olanları "iyice arayıp taramak"la görevlendirilmişti. Kendisine "kahraman yakalayıcısı" deniyordu; başlangıçta başarılarla dolu, daha sonraları ise Sisyphos[27] efsanesini andıran işiyle ilgili sayısız fıkra anlatılırdı. Hauenstein, Unruh tarafından grafikçileri iyice arayıp taramakla görevlendirilmişti. İlk olarak, dedi, sanat kitapları basan nasyonal sosyalist bir yayınevine gitmiş.

26 Intendant: Sinema ya da tiyatroda oyun seçiminden, sahneleme anlaşıyına kadar önemli görev üstlenen bir tür yönetici. (Ç.N.)

27 Sisyphos: İlkçağın efsanevi kişileri arasında olan ve tanrılara karşı suç işlemiş kişi; onlarla boy ölçüşmeye giriştiği için ölüler ülkesinde korkunç bir cezaya çarptırılmıştır. (Ç.N.)

Burası, NSDAP'nin "haftanın deyişi"nin dışında hiçbir şey basmayan bir yayıneviydi; haftanın deyişi, güzelce çerçevelenmiş ve camlanmış olan, oldukça yüksek bir para karşılığında ödünç alınan ve her hafta değişen bir duvar yazısıydı. Bu haftanın deyişlerini herkes bilirdi: sıkı saçmalıklar, Mısır'daki sağır sultanın duyduğu radikal anlamlar taşıyan gerçekler, Parti'nin üst düzey yarı-tanrılarının deyişleri. Hauenstein: "Bu şişalı işletmede tek başıma askerlikten muaf, ikiyüzaltmış güçlü kuvvetli, genç insanı iyice arayıp tarayıp buldum. İkiyüzaltmış...!" Diliyle sayının tadına varıyor gibiydi. Sonra gözleri iyice kısılmış ve beni yukarıdan aşağıya incelemişti. "Siz de hâlâ taptazesiniz!" dedi. "Taptaze miyim!" diye bağırmış ve göğsüme öyle bir vurmuştum ki, göğsüm inlemişti. "Her şey henüz ilk günkü gibi," diye bağırmıştım, "Unruh'a benden selam söyleyin ve bunları anlatın!"

Ama aslında kendimi çok rahatsız hissediyordum. Bir zamanlar savaşçı olmak üzerine bir şeyler yazmıştım ve şimdiyse bunu bir zamanlar yapmış olmak ve her zaman tekrar yapacak olmak hakkından vazgeçiyordum. Bir zamanlar savaşı, elementer olay olarak olumlu değerlendirmiştim ve şimdi savaşa katılmıyordum, tıpkı bir zamanlar nasyonal devrimi olumlu değerlendirip ona katılmamış olduğum gibi. Bunun "benim" savaşım olmadığını ve "benim" nasyonal devrimim olmadığını söylemek saçmalıktı, ama tam da bu saçmalığın kendisi söyleyebileceğim tek şeydi. Yazmış olduğum şeyi romantik bir saçmalık yerine koymaya çalışmam da doğru olmazdı: Hâlâ doğru olduğunu düşünüyordum, yalnızca bunu dile getiremiyor ve davranışlarımı buna göre ayarlayamıyordum. Kendi zaferlerini istememeye zorunlu olan onca yurtseverin korkunç ama yegâne gerçek durumunu anlamaya başlamıştım. Almanya'nın zaferini istiyordum, her şeye ve herkese rağmen, ama bunun için hiçbir şey yapamıyordum.

Bütün savaş boyunca bu sorunlarla boğuştum durdum. Bunlar hakkında konuşmak anlamsızdı; zorunlu olarak yanlış anlaşılmam gereken bir durumdaydım. Ama her askere, sanki o –kendisi istese de istemese de– benden daha iyi bir örnekmiş gibi bakıyordum. Bir keresinde bu konuda konuşmayı dene-

dim. Sevkedilmek üzere cepheye yürümekte olan bir bölük askerle karşılaşmıştık. "Bu askerlerin her birinin önünde," dedim, "utanıyorum!" Ama konuşmaya devam etmedim, çünkü Ille çabuk çabuk: "Bunu anlayabiliyorum! Sen utanmaya devam et! Ama n'olur, yalnızca her onüç askerde bir utan; geri kalan onikisi istatistiklere göre ikmal ve generaller!" dedi.

32. *Hiç kurmay subay oldunuz mu?* hayır

33. *Ne zaman?* söz konusu değil

34. *Hiç NS komuta subayı oldunuz mu?* hayır

35. *Ne zaman ve hangi kıtada?* söz konusu değil

36. *Avusturya ve Südetler de dahil olmak üzere Almanya tarafından işgal edilmiş ülkelerden herhangi birinin askeri hükümetinde ya da savunma yönetiminde görev aldınız mı?* hayır

37. *Aldınızsa, bulunduğunuz makamları ve üstlendiğiniz görevleri, hizmetin yerini ve süresini de belirterek ayrıntılandırın*
söz konusu değil

38. *Askeri nişanlar ve başkaca askeri onur nişanları almaya hak kazandınız mı?*
bilmiyorum

(39?) Kazandınızsa, size verilen nişanları, veriliş tarihlerini ve nedenlerini belirtin
Bkz. Ek

38(39?)'a İlişkin Olarak: Hatırladığım kadarıyla Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Kayzer döneminde alınan her hapis cezası sonucunda kaybedilen yurttaşlık haklarıyla aynı zamanda ve otomatik olarak ve belli ölçülerde de mantıklı olarak, daha önce verilmiş olan nişan ve madalyalar üzerindeki hakların da kaybedilmesi söz konusuydu. Weimar Cumhuriyeti'ne geçer-

ken bu doğrultuda bir düzenlemenin de geçip geçmediğini bilmiyorum; Weimar Cumhuriyeti döneminde nişan ve madalya dağıtılmazdı, onun yerini hafif alaycı bir şey almıştı; "Kartal Şildi", ki bu şiltle onurlandırılan kişi onu göğsüne takmaktan çok evinde komodinin üzerine koyabilirdi. Cumhuriyetin korunmasıyla görevli yüksek mahkemenin kararı nişan ve madalyalar sorununa değinmiyordu; zaten şu ana dek bu konu üzerine ben de hiçbir biçimde kafa yormamıştım; gerçekten de 1922 yılının Ekim ayından bu yana, nişan ve madalyalarımı takmalı mı yoksa takmamalı mıyım diye kaygı dolu düşüncelere daldığım bir durumda asla olmadım. Doğru hatırlıyorsam dokuz adet nişanım vardı. Hepsini savaş sonrası dönemde almıştım, öyle ki bu nişanları veren mercilerin meşrutiyetinden belli ölçülerde kuşku duyulabilir. Bu nişanların en yükseğini – yine çok iyi hatırlıyorum– düşmanın cephe gerisine düzenlenen ve günlerce süren bir keşif sırasında, 1919 yılında Baltık'ta birlik komutanıma bir kap dolusu krema götürdüğüm için almıştım; canı fena halde kremalı tavuk çekiyordu; ve ağzı açık kabın içinden, son derece güç koşullar altında yürüdüğüm halde tek damla bile dökmemiş olmam gerçeği, bana verilen nişanın derecesinin yüksekliği konusunda olumlu bir etki yapmıştı, tıpkı ben götürene kadar kremanın ekşimiş olması gerçeğinin, bu konuda olumsuz bir etki yapması gibi.

Neyse, işte tam da bu nedenle, nişan ve madalya düşkünlüğüyle alay etmekten rahatsız olmuyorum. Şimdiye kadar renkli bantlardan ve pırıl pırıl parlayan yıldızlardan, haçlardan ve madalyalardan vazgeçmiş bir ordu bilmiyorum yeryüzünde; bunlar, daha ilk bakışta düşmanda korku ve ürküntü uyandırmaya çabalayan üniformaların avaz avaz bağıran renkleriyle bile zamanından önce uyanan o savaşçı ruhundan geriye kalan yegâne parçadır; ve bunu kendine görev edinmiş biri, savaşçı zihniyetin uğradığı, haki renkli üniformanın icat edilmesinde kendini gösteren üzücü değişiklik için yas tutmalıydı.

Ne zaman Demirhaç Nişanı taşıyan biriyle karşılaşsam yüreğimin hopladığını itiraf etmeliyim, saygı ve belki de kıskançlık karışımı bir duygu bu. Bu duygu bana burada alışılmadık bir görüntüyle karşı karşıya bulunduğumu, benim olduğum

yerden daha ileride olan örnek bir tiple, beni etkileyenlerden daha farklı şeylerden etkilenen bir figürle karşı karşıya bulunduğumu söyleyen anlayışla daha da güçlenirdi. Yaşım itibariyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmış erkeklere daha yakınım; onlar ağır silahlar ve uçaklar kullanılarak yapılan çarpışmalar sonucunda olgunluğa eriştiler; bu erkeklerin –bana anlatıldığı kadarıyla– birliklerin 1940 yılında Fransa'daki ilerlemelerine tam anlamıyla ayak uyduramamalarını çok iyi anlayabiliyorum, çünkü onlar bir ormanın kıyısında ya da bir çiftliğin önünde kalakalmışlar, bir zamanlar Alman askerlerinin bir metre bile ilerleyemeden dört yıl boyunca yattıkları tarlaların içinden geçerek olanca görkemiyle ilerlemekte olan birliklerin ardından şaşkınlık ve hayret içinde bakmışlardı. Bu erkeklerin her birine, ağır silahlarla yapılan savaş biçimlerinin Birinci Dünya Savaşı'nın anlamına da uygun düşmesi gerektiğini anlaması için olanak tanınmıştı. Şimdi ise tıpkı Demirhaç Nişanı taşıyan biriyle karşılaşmam gibi, İkinci Dünya Savaşı'nın örnek tiplerinden biriyle karşılaştığım zaman, o insanda bu savaşın biçimlerine olduğu kadar savaşın anlamına da hâkim olacak denli kaliteli bir adam görüyordum; bu düşünce saygılı bir biçimde onunla arkadaşlık kurmaya itiyordu beni, saygılı ve her şeyden önce mutlaka soysuz olması gerekmeyen merak duygusundan kaynaklandığını umduğum bir kıskançlıkla.

Yalnızca yaşama ve davranma biçimiyle bile başlı başına örnek bir tip olan ve İkinci Dünya Savaşı üzerine daha sonraki kuşakların çizecek oldukları tablodan ayrı düşünülemeyeceğini umduğum bir adamı tanıma mutluluğuna erişmiştim.

Ona ilk kez yeryüzünün, sunabileceği bütün nimetleri insanların kanına bir kez daha aktarıyormuş gibi gözüktüğü o harika 1939 yazında rastladım. Sylt Adası'nda, Kampen'de, Matthias Wieman'la birlikte avcı pilotu Yüzbaşı Berthold hakkında çekilecek bir film üzerine çalışıyordum; Berthold, Birinci Dünya Savaşı'nın Alman kahramanlarından biriydi, tanıdığım ve ölümünü gördüğüm bir adamdı. Wieman filmin başrolünü oynayacaktı; çalışmaları kumsalda hakettiğimizi düşündüğümüz dinlenmelerle birleştiriyorduk. Ama çalışmanın hızını kesen şey bu değil, radyoyu her açışımızda yaptığımız işin ne denli saçma ol-

duğuna ilişkin içimizi kaplayan sezgiydi. Üstelik Birinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan Fokker uçaklarının yapısı ve görünüşü hakkında bir çalışmaya gömüldüğümüz sırada, Messerschmitt'ler adanın üzerinde atış talimlerini yapıyorlardı; bunlar hızlı ve şık uçaklardı, virajları rahat rahat dönen ve ardısıra kırmızı bir hava torbası sürükleyen bir uçağı kovalıyor ve ateş ediyorlardı ve yaza özgü sessizlik, motorların uğultusu ve makinelilerin kısa tarakasıyla kesiliyordu. Genellikle açık denize doğru ateş ederlerdi, ama tabii ki bazı atışların boğuk sesler çıkararak kumsala rastgeldiği de oluyordu; öyle ki Ille bu olayı tamamen kişisel olarak algılayıp sıkıntıyla yana sıçrıyor, "Ille'ye karşı açılan bu savaş"a en kısa zamanda bir son verilmesi yolundaki dileğini tembel tembel dile getiriyordu.

Bir keresinde Ille'yle birlikte Kampen'in çayırlarında gezinirken Braderup ile Keitum arasındaki hava meydanının bulunduğu yönden bize doğru gelen hava kuvvetlerine mensup bir subayla karşılaştık; subay sarı saçları ve inanılmaz mavilikteki gözleriyle Ille'nin dikkatini çekmişti, benimse göğsündeki son derece yabancı nişanla. Bu gibi durumlarda çabuk karar veren Ille durdu ve genç subayla konuşmaya başladı: "Siz de sürekli olarak bana ateş açan ve –ne ayıp ki– bir türlü isabet ettiremeyenlerden misiniz?" Bir üsteğmen olan subay terbiyeli terbiyeli eğildi, adını söyledi –Redlich– ve Hamburg aksanıyla ağır ağır konuşarak: "Şey... olabilir!" dedi. Ille saldırgan bir tavırla: "Peki, buna engel olmak için n'apabiliriz?" diye sordu. Redlich bir süre Ille'ye şaşkınlıkla baktı, sonra: "Şey... bizimkileri tanıdığım kadarıyla bunun tek yolu var: rüşvet vermek!" dedi. "Peki tercih ettiğiniz bir rüşvet var mı?" diye sordu Ille. Üsteğmen: "Yeri göğü inletecek bir şenlik!" dedi. "Peki yeri göğü inletecek bir şenlik dediğiniz zaman gözünüzün önüne ne geliyor?" Redlich gülümsedi ve: "Savaş pilotlarının her biri için sahanda yumurtalı sığır bifteği, yanında bolca soğan ve kızarmış patates!" dedi, sonra da aceleyle ekledi: "Ve ikişer şişe bira!" Bu noktada içim sempatiyle dolarak ben söze girdim ve pilotların kaç kişi olduklarını sordum. "Onsekiz kişi!" dedi üsteğmen ve ekledi: "Ondokuzuncumuz ise grup komutanı, ona da rüşvet vermek gerekiyor, çünkü bu konuda karar verecek olan odur!"

Bir zamanlar kendisi de pilotluk sınavına girmiş olan Matthhias Wieman bu öneri karşısında çok duygulandı ve "yeri göğü inletecek şenliği" bizzat düzenledi. Wattenmeer hava meydanının yakınlarında Munkmarsch'ta bulunan ve sahibinin biftek hazırlama konusunda benzersiz olduğu lokale girdiğimizde komutan Yüzbaşı Kaschka'yı bizi beklerken bulduk; uzun boylu bir Avusturyalıydı, saçları koyu renk ve yüz hatları sertti, büyük beceriyle pilotlarının bizi selamlamaları ve tanışma faslını yönetti. Hepsi gencecik çocuklardı, aralarında çok azının subay rütbesi vardı; beklenti dolu bakışlarla bize bakıyorlar, her iki hanımefendinin, Erika Wieman'la Ille'nin ellerini öpüyorlar, Wieman'ı neşeli bir gülümsemeyle selamlıyorlar ve açıkçası benimle ne yapacaklarını pek bilemiyorlardı. Uzun masanın üzerinde o güne kadar gördüğüm en büyük biftek porsiyonlarının bulunduğu devasa tabaklar; patates ve sebzelerle dolu görkemli çanaklar ve her sandalyenin önünde de ikişer şişe bira duruyordu, ama sofrada bardak yoktu. Redlich ve Kaschka'nın arasında oturan Ille kendini olağanüstü iyi hissediyor gibi gözüküyordu. Erika hemen genç bir Avusturyalıyı kapmış, mutluluk içinde Viyana şivesine gömülüp gitmişti; pilotların en gençlerini çevresine toplamış olan Wieman ise onlarla kendisinin ilk uçuş denemesi üzerine sohbet ediyordu; bu arada komutanın yaveri de benimle ilgileniyordu – angarya her zaman yaverlere düşer zaten. Yaver dünyadaki bütün pilotlar arasında –söylendiğine göre Birinci Dünya Savaşı'na katılan İngiliz pilotlar tarafından icat edilen– tuhaf bir içki içme âdeti olduğunu anlattı bana (demek bu yüzden sofrada hiç bardak yoktu); buna göre bira şişeden ve son derece karmaşık bir biçimde içilirmiş, önce bir elin bir parmağı, sonra öteki elin bir parmağı, sonra bir ayak, sonra öteki ayak vurulur, sonra ilk yudumu almak üzere baş öne eğilir, sonra bütün bu hareketler baştan, ama bu kez ikişer defa olmak üzere, sonra da üçer defa olmak üzere yapılırmış, bütün bu dizgenin sonunda şişenin bitmiş olması gerekirmiş, bu karışık dizgede yanan kişi herkese içki ısmarlamak zorunda kalırmış. Ben daha ilk baş eğme hareketinde yandım, Ille oldukça iyi ilerledi, Wieman aşağı yukarı yolun yarısında vazgeçti –Kaschka ve Erika'nın dışında hiçbiri-

miz dizgeyi sonuna kadar götürmeyi başaramadık– ve kısa süre sonra masa şişelerle doldu.

Şenlik başarılı geçmiş gibi gözüküyordu; Wieman tabii ki, ikramın Redlich tarafından önerildiği şekliyle sınırlı kalmamasını sağladı; Ille arasıra dönüp bana gülümsedi ve Kaschka yorgunluktan bitkin düşen yaverin nöbetini devraldı. Tabii ki –yirmi yıl öncesini düşündüğüm zaman– bu kadar genç insanın birarada bulunduğu bir toplulukta yaşlıca birinin varlığının ketleyici olduğunu çok iyi biliyordum; bu duruma gerçekten üzülüyordum, bu genç insanlara aslında neler düşündüğümü söylemeyi çok isterdim: onların her biri yaptığı işten benim kendi yaptığım işten anladığımdan çok daha iyi anlıyordu; ancak Kaschka bana adamlarının uçuş becerilerinin insanda hep bir eksiklik duygusu uyandırdığını anlatınca, düşündüklerimi söylemekten vazgeçtim.

Ancak oldukça ilerlemiş bir saatte ve çoktan gürültülü bir durum almış olan neşe sürüp giderken Kaschka birdenbire bana savaş çıkacağına inanıp inanmadığımı sorunca, sıranın bana geldiğini hissettim ve –bir yandan çevremizdeki insanlar sessizleşirken– siyasi deneyimlerimin hazinesini saçmaya başladım. Savaş çıkması olanaksız, dedim ve İngiliz siyasetçilerin "Polonya Koridoru" hakkındaki görüşlerini sıraladım, Lloyd George'la başlayıp Winston Churchill'le bitirdim; bu delice yapının varlığını eskiden beri lanetlememiş olan bir tek İngiliz düşüncesinin bulunmadığını kuşkuya yer bırakmayacak biçimde kanıtladım; daha sonra Alman Şansölyesi'nin bu durumda, mantıklı olarak sabırla ve biraz diplomatik çabayla çok daha kolayca getirilebilecek olan bir çözüme şiddet yoluyla ulaşmak gibi bir düşünceyle ciddi ciddi oynamaya kalkışmasının olanaksızlığını en ince ayrıntısına kadar ortaya koydum.

Genç savaşçıların karşısında bir savaş çıkması olasılığına karşı çıkarak sevinçli bir memnuniyet yaratacağım konusunda beni hangi şeytanın dürttüğünü bilmiyorum; ben yalnızca, dikkatli bir sessizliğe yol açan gerçek düşüncemi söylemiştim. Yalnızca Wieman neşeyle kadehini şerefime kaldırdı, o her zaman siyasetten hiçbir şey anlamadığını dile getirir ve kendini tümüyle benim sakinleştirici tahminlerime bırakırdı.

Ille Redlich'in göğsündeki "tuhaf şey"in ne olduğunu sorarak sessizliği bozdu. Redlich kıpkırmızı oldu, göğsündekinin "İspanyol" olduğunu söyledi. Kaschka bizlere, Redlich'in pilotlar arasında daha önce savaşa katılmış tek kişi olduğunu açıkladı, İspanya'da bulunmuş ve orada dört hasmını vurmuştu; Ille, Redlich'in ilk ateş edişini mutlaka öğrenmek isteyince Kaschka üsteğmene anlatmasını emretti. Redlich: "Çok basitti. Ben şöyle uçuyordum, birdenbire karşımda bir Boeing gördüm. Bunun üzerine gaza basıp üzerine doğru uçtum," diye anlattı. "Sonra?" diye sordu Ille. Redlich: "Eee... sonra birdenbire çevremde binlerce Ratas peydahlandı," dedi. "Sonra?" diye sordu Ille ve Redlich: "Ondan sonra yere indim," dedi. "Peki ya Boeing?" diye sordu Ille ve Redlich: "Vurulmuştu," dedi. "Peki ya Ratas'lar?" diye sordu Ille ve Redlich: "Yalnızca iki taneydiler," dedi.

Şenlik gerçekten de başarılı olmuştu, sonunda yer gök inledi de. Sabaha karşı Kaschka "adamları"nı "yatağa" göndermek isteyince, "dimdik durarak" komutana "n'olur bir saatçik daha Yüzbaşım, yarın sabah ok gibi uçacağız, göreceksiniz!" diye yalvaran bir delegasyon seçtiler aralarından. Kaschka delegasyonu bölük Albayı Redlich'e havale etti, o da yeri göğü inletti. Şenlik sona ermişti.

Ertesi sabah Kaschka kumsalda yanımıza geldi. Kumlara sırtüstü uzandı ve bir hava torbasının peşi sıra uçan çevik uçakları izledi. "Çocuklar tutmuşlar buna 'ok gibi uçmak' diyorlar!" dedi öfkeyle, "Görürsünüz siz gününüzü!"

Kaschka kumsalda yanımıza gelmediği zamanlarda Redlich gelirdi. Ille onunla birlikte denize girerdi, el ele; o zaman Wieman şunları söylemekten kendini alamazdı: "Ille her zaman sadık ve dürüsttür!"[28] Ben, Redlich'le biraz daha yakından ilgilenmeye karar verdim. Hamburg doğumluydu, 1914'lüydü, babası yüzbaşı olarak katıldığı Birinci Dünya Savaşı'nda ölmüştü ve annesi dul maaşıyla üç oğlunu yetiştirmek gibi bir eser ortaya koymuştu, en büyüğünün mimar, en küçüğünün hukukçu, Wolf'ün ise subay olmasını sağlamıştı. Wolf Redlich donanma-

28 Dürüst, samimi, namuslu gibi anlamları olan 'redlich' sıfatıyla, adı geçen askerin adı arasındaki benzerliğe gönderme. (Ç.N.)

ya girmiş, ama hemen ardından deniz subayı adayı olarak yeni kurulan hava kuvvetlerine alınmış, başarılı bir eğitimden sonra İspanya'ya gönderilmişti. Onu severdim, onun sakin, tümüyle yalın halini severdim. Astları onu biraz "askerce" bulurlardı; Kaschka daha keskin, ama daha hoşgörülüydü; Kaschka, Udet'ten sonra hava kuvvetlerinin en iyi pilotu sayılırken, Redlich'in pilotluğu yalnızca "kusursuz" olarak niteleniyordu.

Daha sonra Redlich'in bölüğü bize "yeri göğü inleten" bir yemek verdi. Bölüğün harekete geçeceği günden bir önceki akşamdı, Alman birlikleri Polonya'ya girmişti. Bölük, Wieman'ın göstermiş olduğu konukseverliği aşmıştı. Birayı, vurarak, tepinerek, başımızı eğerek ve genel görüşe göre şu anda aynı âdeti yerine getirmekle meşgul olan İngiliz pilotların sağlığına tokuşturarak şişeden içtik. Kendimi çok kötü hissediyordum. Bir ara bölük, bir "Nikolaschka" eğitimi yapmak için yanaşık düzende bara doğru giderken Wieman: "Tanrım, bu delikanlıların her birinin başının çevresinde birer hale görüyorum, hiçbiri, hiçbiri sağ kalmayacak...!" dedi. Ille: "Bunu nasıl söylersin? Şu sevimli, gencecik delikanlılara bak!" diye bağırdı. Ben: "Ölümü göze almak zorundalar ve öyle sanıyorum ki, bunu yapıyorlar da!" dedim. Ille'nin gözleri yaşardı, koşarak uzaklaştı oradan. Daha sonra gramofondan yankılanan müzik eşliğinde sırayla bütün pilotlarla dans etti. Wieman pilotların hepsiyle tek tek kadeh tokuşturdu. Kaschka bir köşede oturuyordu, Erika onu öptü. Ama sonra ağlayan Erika değil, lokantacının karısı Bayan Nann oldu. Erika yaverle sohbet ediyordu, yaver: "Hiçbir şey umrumuzda değil, biz uçmak istiyoruz, uçmak...!" diyordu. Sonunda yer gök inledi, sandalyelerin üzerine at biner gibi oturup salonun içinde gezindik.

Bölük ertesi sabah bizim oturduğumuz "Beyaz Ev"in çevresinde bir şeref turu attı. Sonra sisin içinde gözden kayboldu, güneye doğru uçtu gitti.

Bölüğün çatışmaya ilk katılışı Wilhelmshaven'den oldu, Alman koyunun üzerindeki ilk büyük hava çarpışmasına katıldılar. Dört pilot geri dönmedi, aralarında yaver de vardı.

Bölükle bağlantımızı hiç kaybetmedik. Ille onlara uzun mektuplar yazıyordu. Bütün arkadaşlarından ve tanıdıkların-

dan bölüğü için yardım topluyordu, "Ille'nin Özel Bölüğü" için. Wolf Redlich ne zaman izinli olsa bizi arardı. Bölük, Fransa üzerinde uçtu, daha sonra İngiltere'de çarpışmalara katıldı. Redlich: "İngiltere'de çarpışma mı? Çok basit: Bu birbuçuk saat korku demek," derdi, "Bu savaştan sağ çıkmayı çok istiyorum, savaştan sonra İngiliz Spitfire pilotlarının anılarını okumak isterim doğrusu. Delikanlı çocuklar bunlar, bizden daha çok korkuyorlar; öyle saldırıyorlar!" Bana şunları açıklamıştı: Filonun hedefe doğru uçuşa geçmeden önce havada toplanması yaklaşık yirmi dakika sürüyormuş. Bu yirmi dakika içinde öteki tarafta alarm veriliyor, İngiliz pilotlar uçaklarına biniyorlar ve bulutlara doğru yükseliyorlarmış. Sonra filo varacağı yere geldiğinde, dört yandan saldırıya geçerlermiş. İçlerinden biri vurulacak olursa, paraşütle atlar, sıradaki uçağa biner, havalanır ve yine saldırıya geçermiş. Önce, dedi Redlich, ilk saldırılar sırasında bir grup avcı, bir bombardıman filosuna eşlik ederdi; aradan üç hafta geçtikten sonra bir avcı filosu bir bombardıman grubuna eşlik etmeye başladı. Kayıplar çok büyükmüş, bölük İngiltere semalarında pilotlarının yarısını kaybetmiş. Ille, ona bir şey olup olmadığını sorduğunda, hayır, dedi Redlich uçağı tek isabet bile almamıştı. "Bir keresinde," dedi, havadaydım, rastlantıyla arkama baktım, bir de ne göreyim, peşimde biri var ve bütün deliklerinden ateş ediyor. İşte o anda ilk kez olarak, arkamdakinin beni hedeflediği duygusuna kapıldım ve ciddi ciddi kızdım." "Sonra?" diye sordu Ille. Redlich: "Topukları yağlayıp kaçtım," dedi. Ama kendisi İngiltere semalarında rakiplerinden sekiz tanesini vurmuştu.

Redlich her fırsatta kullandığı birtakım son derece aptalca ve stereotip deyimler öğrenmişti; sürekli birlikte olmaktan yorulan pilotların, aralarında yaptıkları sohbetleri tatlandırmak için gerekli olan deyimlerdi bunlar. "Evde küçük, kar gibi bembeyaz bir keçimiz varken..." demeyi alışkanlık haline getirmişti ve bizim şaşkınlıklar içindeki yüzlerimiz karşısında kahkahalarla gülerdi. Bir keresinde Afrika'dan görevli olarak gelmişti, Münih'ten gelerek, bir senaryo üzerine çalışmakta olduğum Mittenwald'de bizi ziyaret etmek için bunu fırsat bildi; Ille, Karwendel eteklerinde yaptığımız bir gezinti sırasında böylesi-

ne bir hava savaşının gerçekten nasıl olduğunu öğrenmekte ısrar etti. "Şurada, havada kaç tane kuş uçuyor?" diye sordu Redlich; Ille havaya baktı ve: "Beş tane," dedi. "Öldün bile," dedi Redlich, "arkadaki altıncıyı görmedin!" Bu havacılık okullarında anlatılagelen bir şaka olmalıydı herhalde, ama Ille bu şakadan çok etkilendi.

Redlich'in bölüğü Yugoslavya'ya gitmişti, ama oraya vardıklarında Yugoslavya'daki savaş sona ermişti, bunun üzerine bölüğü, henüz hiçbir avcının görevlendirilmediği Kuzey Afrika'ya göndermişlerdi. Pilotlar tek tek uçuyorlardı, üç tanesi alana indiğinde, çoktan yüzbaşı olmuş olan Redlich, başkomutan Rommel'i aramıştı. Rommel: "Tanrı'ya şükür, nihayet gelebildiniz, Hurricane'lerden kurtulamıyoruz bir türlü. Kaç kişisiniz?" demişti. Redlich: "Üç!" deyince de General küfür ederek çadırdan çıkmıştı. Ama daha aynı gün yedi adet şaşkın Hurricane vurulmuştu. Ondan sonra bölük toplanmış, arkadan bütün grup gelmişti; bunlar Afrika cephesindeki yegâne Alman avcı uçaklarıydı. Redlich'e Afrika'daki savaşın durumu hakkında ne düşündüğünü sordum, güldü ve: "Bundan dört gün önce bir sabah henüz çadırda yatıyordum; birdenbire alarm verildi, uçuş kıyafetimi pijamamın üzerine geçirdim ve uçağa bindim. Birini gözüme kestirdim; bu olağanüstü bir pilottu; bizim havaalanının hemen üzerinde peşpeşe uçuyorduk, onu bir türlü yakalayamıyordum, ama en azından daha ne kadar benzininin kaldığını hesaplayabiliyordum. Sonunda onu yere inmek zorunda bıraktım. Ben de indim ve hemen onu selamlamak için yanına koştum, üzerimde pijamalarım olduğu için özür diledim. Bunun üzerine fermuarını açtı, onun da içinde pijamaları vardı. Ünlü bir İngiliz pilottu, onu kahvaltıya davet ettim, çadırımda tıraş da olabilirdi. Yüzümüzü sabunlarken ben: 'At Christmas we hope to be in Kairo!' dedim. O da: 'Oh, I see, at Christmas we hope to be at Tripolis!' dedi. İşte savaşın durumu hakkında bunu düşünüyorum!" dedi.

Daha sonra cephe postasından bir kart geldi; kartta Redlich'e özgü kısa ve öz ifade biçimiyle iyi olduğu, ama korkunç boyun ağrıları çektiği yazılıydı. Ille çok kaygılandı, yazdığı bir sonraki mektupta bir sürü kocakarı ilacı önerdi. Ama birkaç

gün sonra radyodan onun Demirhaç Nişanı aldığını öğrendik. Artık Münih'e daha sık geliyordu, her zaman Schleißheim'deki havaalanında yapacak birtakım işleri olur ve yolculuktan yakınırdı: Tobruk'tan Schleißheim'e kadar çabuk geliniyordu, ama Schleißheim'den Münih'e gitmek, işte bu korkunç bir işti.

Bölüğünde, bizimle birlikte Munkmarsch'ta yemek yemiş olan pilotlardan yalnızca dördü hayatta kalmıştı. Kaschka da ölmüştü. Ruslara uçuş becerilerini sergilemek üzere 1 Mayıs 1940'ta Moskova'ya giden Kaschka bizi daha sonra Münih'te ziyaret etmiş ve Ille'ye kocaman bir kutu havyar getirmişti. Rusya'yla Finlandiya arasındaki kış savaşı henüz bitmişti ve dünyada "Kızıl Ordu"yu önemseyen hiç kimse yoktu. Kaschka'ya edindiği izlenimleri sorduğumda: "Mayıs törenlerini gördüm. Önümden bir milyon asker geçti. Hepsinin saçı yeni kesilmişti. Bu, bir askere çok şey ifade eder," demişti. Kaschka'ya daha sonra bir grup Me 110 verilmiş ve o da Afrika'ya gitmişti. Redlich: "Havada bir grup Alman avcı uçağıyla karşılaştım, bir süre onlara eşlik ettim, birdenbire lider uçağın içindeki Kaschka'yı fark ettim, ona el salladım, o sırada o da beni tanıdı. Bir süre yan yana uçtuk, birbirimize sırıtıp duruyorduk. Sonra ben geri döndüm, Kaschka bir uçaksavara saldıracaktı. Karşılaşmamızın üzerinden on dakika geçtikten sonra Kaschka ölmüştü, uçaksavar atışı. Bir şeref turu attım," diye anlattı.

Redlich'in ağabeyi de ölmüştü, şu mimar olan. "Askerlikten hiç anlamazdı," dedi Redlich, "ama onun bu durumunu anlayabiliyordum. O benden çok daha akıllıydı."

Münih'te Stachus yakınlarındaki Königshof Oteli'nde yaşıyor ve savaşın getirdiği küçük sıkıntılardan etkilenmiyorduk. Her zaman sıcak yiyecek bulabiliyor, istediğimiz zaman banyo yapabiliyor, temiz havlu ve temiz çarşaf sıkıntısı çekmiyorduk. Wolf Redlich bunların "tadını çıkarırdı". Bizimle birlikte olduğu zamanlarda otelden çıkmayı hiç istemezdi, sinemacılarla birarada olmaktan hoşlanırdı, onların hallerini, tuhaf davranışlarını keyifle izlerdi; bizim filmlerden birinde başrolü oynamak konusunda Marseille'i ikna edeceğine söz vermişti. Müthiş görünümlü genç bir avcı pilotu olan Marseille, inanılmaz bir hızla en başarılı pilotlardan biri olmuş ve yüzelli isabetle Demirhaç Ni-

şanı'nı almaya hak kazanmıştı ve Redlich'in grubundaydı. Redlich'in kendisi bile Demirhaç Nişanı aldığında yalnızca yirmiiki isabeti vardı, isabet sayısı az olduğu için değil, ama bu sayı bölüğünün toplam isabet sayısıyla karşılaştırıldığında yüksek olduğu için kendi kendisinden hiç memnun değildi. "Bir bölük komutanının atışçı olmaması gerekir, onun bölüğünü taktik açısından doğru yönetmesi ve yüksek bir isabet ortalaması tutturması gerekir," derdi, "ben kötü bir bölük komutanıyım." Marseille yalnız bir adamdı. Bütün bu görüşler benim için yeniydi, onları kavramaya çalışıyordum. Onun içinde yaşadığı dünyayı kavramaya çalışıyordum. Bir keresinde Ille, bir sandalyede otururak, bir hava saldırısı sırasında yaptığı bütün hareketleri teker teker tekrarlaması konusunda onu ikna etmeyi başardığında –bunu son derece mutsuz bir ifadeyle, ama yaptığı her hareketi gerçekten uyguluyor gibi gözüktüğü kesinlikle yapmıştı– olağanüstü tuhaf bir görüntü çizdi. Hareketleri akıcıydı, kendinden emin bir atiklik taşıyordu; öyle fazlasıyla hız almaya gerek göstermeyen hareketlerdi; dehşetli bir mantıkla doluymuş gibi görünüyordu; bu, aynı zamanda korkunç ve avutucu bir mantıktı; bu hareketler makinenin kendisinden çok, son derece karmaşık bir makineye tümüyle hâkim olmanın resmini iletiyordu. Marseille bana hiç o andaki kadar uzak olmamıştı.

Wolfçuk, Demirhaç Nişanı aldığından beri Ille onunla birlikte gezmeye gitmeye büyük önem verir olmuştu. Redlich nişan ve madalyalarının hepsini takıyor ve ikisi gururlu gururlu yürüyüp gidiyorlardı, Ille yine sadık ve dürüsttü. Redlich'in bu dünyanın nimetlerinden, tatlarından ve zevklerinden hemen hiç haberi yoktu. Ille'nin tuvalet masasının karşısında soluğu kesiliyordu, o güne kadar hiç ıstakoz görmemişti, yengeç nedir bilmiyordu, istiridyeler onu iğrendiriyordu. Biz ona kırmızı şarapları birbirinden ayırmayı öğrettik, manikürün mutlaka ki ahlak düşkünü bir yaşam biçiminin işareti olması gerekmediğini anlattık. Münih'te, Fürstenstraße'de Hans Gruß'un ünlü lokantası vardı; öğlenleri resmi dairelerde çalışanlar için gönüllü olarak ucuz ve iyi yemekler çıkartan, buna karşılık akşamları müdavimlerine servis yaparak son âna dek kalitesinden ödün vermeyen bir lokantaydı burası. Bizler de müdavimdik ve Red-

lich'e de bunun keyfini çıkarmayı öğrettik. Ille, dünya nimetlerinin gerçi rezil şeyler olduğu, ama hor görülmemesi gerektiği görüşünü ona zorla kabul ettirmeye çalışıyordu. Redlich, bir erkeğin bir hanımefendiyi öpmesinin evlenmek konusunda ciddi bir niyetin göstergesi olduğunu söyleyerek bizi şaşırtıyordu. Fena halde korkmuş olan Ille, "Sen şimdiye kadar hiçbir kızla yatmadın mı?" diye sordu. Redlich kızardı ve: "Nasıl yatabilirdim ki? Mürwik'teki denizcilik okulunda mı? İspanya'da çatışmaya girdik, İspanyol kızları hep İspanyol erkekleriyle dolaşıyorlardı. Havaalanlarında kadın yoktur, Afrika'dakiler ise gerçi çok şirindiler, ama tam anlamıyla evlenmeye uygun değillerdi," dedi. "Peki hiçbir kadına âşık olmadın mı?" "Oldum!" "Kime?" Ama Wolfçuk kırgın bir ifadeyle sustu, böyle şeyler sorulmazdı. "Bir tane bağ salyangozu alsana," dedi Ille. Redlich siyahımsı yaratıkları kuşkulu kuşkulu inceledi. "Aman aman – bu pis şeyler de ne böyle?" diye sordu, ama sonunda yine de bir tanesini tattı, hemen ardından da garsona bir porsiyon salgangoz ısmarladı. "Gördün mü," dedi Ille, "şimdi de senin için tatlı bir kız arayacağım, çekici ve hafifmeşrep..." Ama Redlich bütün gücüyle karşı çıktı buna. Ille'yi çok güldürerek, kendisinin de tıpkı karısından beklediği gibi "bakir" olarak evlenmek istediği" konusunda ısrar etti.

Ille o sıralarda kulaktan kulağa dolaşmakta olan ölümcül fıkralardan birini anlattı. "Hangisi daha kötü? Savaşı kazanırız ve Naziler kalırlar ya da savaşı kaybederiz ve Naziler yok olurlar?" sorusunun cevabı: "Savaşı kaybederiz ve Naziler yine de kalırlar," idi. Redlich hiç gülmedi bana baktı ve: "Sen ne diyorsun bu konuda?" diye sordu. Ben güçlükle dördüncü bir olasılığın daha olduğunu, savaşı kazanmamız gerektiğini, ondan sonra Nasyonal Sosyalistler'in egemenliğine son vermek gibi bir sorumluluğumuz olduğunu anlattım. Redlich kısaca: "Bu da bir görüş tabii," dedi ve Ille'ye bir daha bu konulara değinmemesini rica etti.

Bir sonraki gelişi çok acelemiz olduğu bir âna rastladı. Ille: "Bak, Wolfçuk gelmiş!" dediği sırada otelin merdivenlerinden iniyorduk. Redlich resepsiyonun önünde duruyor ve bizi soruyordu. O geldiği için bir filmin prömiyerine gitmekten vazgeç-

meye niyetlendik, ama Redlich onu da birlikte götürmemiz konusunda ısrar etti. Yalnızca kıyısından köşesinden bulaşmış olduğum *Geheimakte W.B. 1* [Gizli Dosyalar] adlı filmin prömiyeri vardı, ancak bitiminde filmin gösterileceği bilindik bir prömiyer kutlamasına davetli olduğumuz için, prodüksiyon şefinden Redlich'i de birlikte getirmemize izin vermesini rica ettim ve izni aldım da. "Sanatçılar Evi"ndeki kutlama, hiç de alçakgönüllü olmayan markalarla alçakgönüllü bir akşam yemeğinden oluşuyordu. "Sanatçılar Evi"nde yalnızca bir çeşit İtalyan kırmızı şarabı bulunuyordu, şarabın sanki derin dondurucularla nakledilmiş gibi bir tadı vardı, keyif vermiyordu. Binanın içinde bir yerlerde bir bar bulunduğunu biliyordum, orada bir-iki kadeh içmek için bara gitmek üzere ayaklandım. Ama üst kattaki bar çoktan kapanmıştı, her yer kapkaranlıktı. Öteki bara gitmek üzereydim ki, karanlığın içinde yaşlıca bir bey çıktı. "Bara mı girmek istemiştiniz?" diye sordu. Evet dedim ve başgarsonlar ve barmenlerle zaman içindeki alışverişim sayesinde kullanmaya alıştığım canlı sözcüklerle isteğimi dile getirdim. Bey: "Evet, ben de bir şeyler içmek istiyordum, yukarı çıkın, orada bir hanımefendi bekliyor, ben barmenin nerede oturduğunu biliyorum, bize içki vermesi için onu yerinden kaldırmaya çalışacağım," dedi. Teşekkür ettim ve bir hanımefendiyle –vurgulayarak söylediğim üzre– Demirhaç Nişanı sahibi bir beyefendiyi daha getirip getiremeyeceğimi sordum. "Ama başka kimseye söylemeyin, yoksa herkes gelmeye kalkışır!" dedi ve gitti. Ille ve Wolf Redlich'e el sallayarak dışarı gelmelerini işaret ettim, hep birlikte bara gittik. Karanlığın içinde bir hanımefendi oturuyordu, ona deminki beyle aramızda geçen konuşma hakkında kısaca bilgi verdim. Hanımefendi güldü ve içkileri getirtmeyi başaracak biri varsa, o da Profesör'ün kendisidir, dedi.

Profesör bir süre sonra geldi, ama barmeni yerinden kaldıramamıştı. "O zaman bize gidelim!" dedi ve güldü: "Karım alışıktır, rahatlıkla gelebilirsiniz!" Wolf Redlich gitmeyi çok istiyordu, "Sanatçılar Evi"nden çıktık ve görkemli, kapalı bir arabaya bindik. Binanın çıkışında hanımefendinin son derece şirin olduğunu görecek kadar fırsatım oldu, Profesör ise şişmanca biriydi, saçları da oldukça beyazlamıştı; kendi kendime bu ada-

mın kim olabileceğini sorup duruyordum –böyle bir arabası olan biri...? Isar Köprüsü'nden geçerek Bogenhausen'e gittik ve bu lüks mahalledeki villalardan birinin önünde durduk, evin önünde küçük bir bahçecik vardı. Bahçe kapısından girdiğimizde Ille korkuyla koluma yapıştı, birdenbire yanlarında devasa bir köpekle iki adam belirmişti karşımızda. Hanımefendi: "Tamam, eve gidebilirsiniz!" dedi. İki adam karanlığın içinde gözden yok oldular ve biz eve girdik. Profesör, ancak dış kapı kapandığı zaman belirgin olan karanlık nedeniyle ışığı yaktı ve bizler bir basamakla bölünmüş olan büyük bir salonun önünde durduğumuzu gördük. İlk olarak bir resim dikkatimi çekti, resim Brueghel'indi. Salonun her yanını inceledim ve duvarlarda ondört tane Spitzweg asılı olduğunu gördüm. Profesör bütün ışıkları yakarken, Ille ve Wolf Redlich'e: "Nerede olduğumuzu biliyorum, şu Spitzweg'lere bakın! Bu adam Heinrich Hoffmann!" diye fısıldadım. Ille hemen anladı, soluksuz bir biçimde: "O zaman bu hanımefendi de Eva Braun dedi!" "Eva Braun kim?" diye sordum. "Şşşş!" dedi Ille, "sonra anlatırım!" Profesör şişkin karınlı devasa bir şişeden, şişkin karınlı devasa kadehlere çoktan konyak doldurmuştu bile. Eva Braun, üzerine bir sabahlık geçirmiş olan, bizi yüksek sesle ve içtenlikle selamlayan ve hiçbir biçimde şaşırmış gibi gözükmeyen çevik ve biraz topluca bir hanımefendiyle birlikte geldi. İçkilerimizi içtik ve Spitzweg'lere duyduğumuz hayranlığı dile getirdik. Profesör benimle birlikte her biri özel olarak aydınlatılmış olan resimleri tek tek dolaştı, sonra da Führer'in suluboyalarını ve çizimlerini görmek isteyip istemediğimi sordu. Kesinlikle istiyordum. Wolf Redlich de görmek istiyordu, ama Ille ne yaptığını çok iyi bilerek Eva Braun'a yöneldi. Eva Braun'la konuşurken aptalca deyimlerini kullanmaması konusunda kendisini uyardım, rahatsız olmuşçasına elini salladı bana.

Hitler'in çizimleri küçük bir yan odada duruyordu, üstelik oldukça özensiz biçimde yan yana ve üstüste yığılmıştı. Redlich ve ben çizimleri incelerken Profesör içki almak üzere bodruma indi. Yetenekli bir amatör için tipik çizimlerdi, perspektifleri doğruydu, ama her şey çok kesin çizgilerle resmedilmişti; bunların yaratıcısı, Max Liebermann'ın şu sözünü henüz hiç

duymamış olmalıydı: Resim çizmek demek, bir şeyleri kullanmamak demektir. Çizimler –evler, avlular, hoş açılar, son derece zarif boyanmış– tuhaf biçimde iki boyutluydu; aslında, diye düşündüm, bunlar bir kadın tarafından yapılmış olabilirdi. Wolfçuk hiçbir şey söylemedi, onu bir natürmort, bir köşeye dayanmış bir çizme daha çok ilgilendirmişti; ötekilerin yanına dönerken o da ağır adımlarla ardımsıra geldi.

Hanımları başka bir odada bulduk, bir şöminenin önünde yumuşak deriyle kaplı, kırmızı, alçak bir koltuğun bulunduğu küçük bir odaydı burası. Koltuğa –tabii ki– Ille oturmuştu; Profesör'ün karısının tam da sevimli bir özlülükle: "Führer ne zaman bize gelse bu koltuğa oturur!" dediği anda ben içeri girdim; öyle ki, bu mobilya parçasının bir tür kutsal oturak olarak başka kimse tarafından kullanılmaması gerektiğini anlatmaya çalıştığı çok açıktı. Ama Ille koltuğun üzerinde hafifçe hopladı ve: "Bunu çok iyi anlayabiliyorum, gerçekten de koltuk harika ve çok rahat!" diye açıklamada bulundu. Eva Braun gülümsedi, küçük antika bir komodinin üzerine oturdu, odayı dolduran antika eşyalar hakkında bana bilgi verirken, Wolfcuğun faltaşı gibi açılmış gözlerle bakması için her türlü nedenin var olduğu bir çift bacağı açığa çıkardı.

Derken Profesör kucak dolusu şişeyle çıkageldi. Wolfcuğun daha o akşam doğrudan doğruya Tobruk'tan gelmiş olduğunu öğrendiğinde Fransız şampanyası getirmek için bir kez daha bodruma koşturdu. Bir türlü sakinleşemiyordu, çünkü geçen zaman içinde olumlu şeyler öğrenmiş olan ve doğası gereği pek fazla konuşmayan Redlich, ancak şampanya şişesi boşaldığı zaman ertesi sabah saat altıda tekrar uçmak zorunda olduğunu söyledi, hem de Tobruk'a geri dönecekti. Bunun üzerine Profesör yeniden bodruma koşturdu.

Sonra büyük salonda oturduk, Ille, hâlâ kim olduğunu bilmediğim Eva Braun'la hararetli bir sohbete koyulmuştu; bıyık altından gülüşü asıl amacı hakkında kaygılanmama yol açan Wolf, son derece neşeli birine benzeyen ve Wolfçuğa espri üzerine espri yapan Profesör'ün karısıyla konuşuyordu. Bense salonu gözden geçiriyordum; kendisinin sanat zevkine hayran kaldığımı dile getirdiğimde Profesör çok duygulandı. Konuşması

şimdiden ağırlaşmıştı, benim kim olduğumu hâlâ bilmediğini söyledi, ama kim olduğumu söylemek istediğimde de bunu reddetti; bunun hiç gerekli olmadığını, kibar insanların hemen belli olduklarını ve evinin kibar insanlara her zaman açık olduğunu söyledi. Sonra yine bodruma koşturdu, ev sahibesi iki hanımefendi de onunla birlikte gittiler; Wolfçuk için "yolluk" getirmek istiyorlardı. Sonunda Ille, Eva Braun'un kim olduğunu söyledi. Wolfçuk yalnızca: "Evde küçük, kar gibi bembeyaz bir keçimiz varken..." demekle yetindi, bense kadını enine boyuna incelemeye karar verdim. Ancak buna fırsat bulamadım, Wolfçuğun gitmesi gerekiyordu, hanımlar ona içinden şişelerin gözüktüğü, biraz daha iyi bakıldığında Wolfçuğun çok sevdiği şeylerin bulunduğu koskocaman bir sepet uzattılar: salam, kaz ciğeri ve ciğerli börekler; Redlich bu koskocaman sepeti uçağının küçücük kabinine nasıl sığdıracağını bilmiyordu, terbiyeli terbiyeli teşekkür etti ve: "Akşamları çadırlarımızda Lili Marlen'i dinliyoruz, ondan sonra elektrikler kesiliyor, ama adamlar bir türlü uyuyamıyorlar, o zaman onlara bir şeyler anlatmam gerekiyor. Bu akşam sepeti açacağım ve: 'İnsanın, kodamanların yanında bu kadar rahat edebileceğini düşünmezdim!' diye anlatacağım." Kodaman sözcüğü herkesi kahkahalara boğdu.

Profesör'ün arabası bizi Schleißheim'e kadar götürdü, ardından da Ille'yle beni otele bıraktı. Şoför yüzünden her zaman yaptığımız gibi hemen dedikoduya başlayamamıştık, ama daha otele ayak bastığımız anda Ille'yi tutmak olanaksızdı. Saçma sapan bir şeyler söyleyip söylemediğini sormak için zaman zaman sözünü kesmek zorunda kalıyordum, ama o: "Söylemedim tabii, o elbiseyi gördün mü? İpincecikti! Üst tarafı düğümlerle biraz fazla süslüydü, ama onun dışında son derece basit bir kesimi vardı! Kumaşı en iyi kaliteydi ve üzerinde tek bir mücevher vardı; ama...! Bileziğini gördün mü?!?" "Her neyse, tramvayda bir daha birisi kırmızı rujum nedeniyle beni taciz etmeye kalkışacak olursa artık ne diyeceğimi çok iyi biliyorum! Ona: 'Siz kendi işinize bakın! Führer'im böyle seviyor!' diyeceğim." Ille bir türlü sakinleşemiyordu. "Buz gibi bir kadındı bence!" dedi, ama bunu kendisini etkileyen her kadın için söylerdi, "eminim çok zeki biridir; ama bir kere söylememesi gere-

ken bir şey söyledi: ben ona, bir kadın için yılda yalnızca altı çift çoraplık kuponu olan giysi karnesini icat eden adamın herhalde evde ikişer tane örgü çorap giyen bir karısı vardır, dedim..." "Ille!" dedim, ama Ille çabuk çabuk: "O zaman o da: 'Ah, çorap sıkıntısı mı çekiyorsunuz? Benimkiler Lizbon'dan geliyor!' dedi. İşte bunu söylememesi gerekirdi!" "Ille!" dedim. "Ne var?" diye sordu ve şöyle devam etti: "Ona, Führer'in bir işaretiyle düzeltebileceği bir kokuşmuşluk konusunda kendisine başvurulup başvurulamayacağını sordum..." "Ille!" diye bağırdım dehşet içinde, Ille: "Bana 'Hayır,' dedi, düşünebiliyor musun? Böyle bir şeyi birkaç kez yaptığını, ama Führer'in buna çok, ama çok kızdığını, bu zor dönemlerde kendisinden böyle şeyler beklememesini söylediğini anlattı; bir kadın olarak bunu anlamalıymışım..." Profesör'ün eviyle bundan sonra başkaca bağlantı kurmamasının daha iyi olacağını Ille'ye anlatabilmek için büyük çaba harcamam gerekti ve Ille sonunda bunu anladı.

Wolf Redlich'in bir sonraki gelişinde Afrika seferi sona ermişti. Redlich kendini iyi hissetmiyordu, iklime alışamamıştı, sarılık olmuştu. Çok zor iyileşmişti, doktorlar onu uzun süre hastanede tutmuş ve ancak kendisi cephe hizmetine bir son vermesi gerektiğini anlayınca onu taburcu etmişlerdi. Uçmanın bir meslek olduğu, bunu birkaç yıl daha yapabileceği, sonra en iyi tahminle "kalem odası pilotu" olacağı konularında onu ikna etmeye çalıştım. Düşünceli düşünceli benim haklı olmamdan korktuğunu söyledi; daha şimdiden kıdemli astsubayından saniyenin onda biri kadar daha yavaş tepki göstermeye başladığını saptamıştı; ve hava savaşının çılgın sürati içinde saniyenin onda biri çok önemli bir süreydi. Hava kuvvetleri komutanlığına başvurmasını önerdim. Bunu yaptı da, kısa süre sonra binbaşılığa terfi etti ve genelkurmay başkanlığına alındı.

Ama çok mutsuzdu. Küçük kardeşi de şehit düşmüştü. Munkmarsch bölüğünden yalnız kendisi sağ kalmıştı. Ayrıca savaşın kaybedildiğini de biliyordu. Bir sürü kâğıdın içine gömülmüş oturuyordu, çok mutsuzdu.

1944 Paskalya Yortusu'ndan önce Yukarı Bavyera'da, oturmakta olduğum Siegsdorf'taki çiftlikte Redlich'ten bir telgraf aldım; iki dakikalık bir duraklama nedeniyle Traunstein'a gele-

ceğini, Viyana'ya gitmekte olduğunu bildiriyordu. Tabii ki istasyona gittim. Tren perona girdiğinde pencereden yarı beline sarkmıştı, öyle ki onu hemen gördüm. Yüzü pırıl pırıl parlıyordu. Bu çelimsiz hali ve çok olgun yüz ifadesiyle onu seviyordum. Kendine güveni yerine gelmişti. Herhangi bir sıkılganlık duymaksızın kendisine kızmamamı, yeniden cephe hizmeti için başvurduğunu söyledi, düşman saldırısının eli kulağındaydı; o zaman uçabilen herkesin görev başında olması gerekirdi; şu anda Viyana'da yeni bir uçak üzerine eğitim alıyordu. Tren hareket etmeye başlamıştı, hızla basamağa zıpladı, bana el sallamak için öne eğildi. Bir süre trenin yanında koştum. Onu birkaç saniye daha gördüm, o kadar çok eğilmişti ki boynundaki Demirhaç Nişanı sallanıyordu. Gülümsüyor ve el sallıyordu, ondan sonra onu görmez oldum.

Viyana'ya henüz ayak basmıştı ki sirenler çalmaya başladı. Hemen havaalanına gitti. Viyana'ya büyük bir saldırı yapılıyordu. Tanımadığı bir uçağa bindi. Havaalanındaki yer personeli tanımadıkları bu genel kurmay binbaşısının uçuşunu izliyordu. İki tane dört motorluyu vurdu. Sonra yere indi. Uçaktan çıkmadığı için adamlar ona doğru koştular. Uçak tek isabet almıştı: kabin penceresinden. Redlich tam yüreğinden vurulmuştu. Yürek kaslarına isabet eden bir kurşunun, artık kan pompalanmayıncaya kadar insanın bilincini açık tuttuğu söylenir. Böylece havaalanına inmeyi başarmıştı.

Annesi artık oğullarının üçünü de kaybetmişti. Wolfçuğun ölüm haberini, böylece odasının boşaldığını ve odaya el koyduğunu da söyleyen Parti ileri gelenlerinden biri getirmişti.

Redlich'in resmine bir kez daha baktım: Haftaya Bakış haber filminde hava kuvvetlerinin üst düzey subaylarının katıldıkları bir toplantıda yapılmış olan çekimde en önde, kameranın hemen önünde oturuyordu. Evet, bu oydu; açık renk gözleriyle çelimsiz yüzü ve biraz karışık, sarı saçları kameramanın dikkatini çekmiş olmalıydı; kamera bu kafadan, bu berrak, ciddi ve terbiyeli oğlan çocuğu kafasından kolay kolay ayrılamamış, tekrar tekrar ona geri dönmüştü, ta ki o biraz rahatsız olup başını çevirene kadar – film tam da bu harekette dondurulmuştu.

E. Membership in Organizations/
E. Üyelikler

40. Indicate on the following chart whether or not you were a member of and any offices you have held in the organizations listed below. Use lines 96 to 98 to specify any other associations, society, fraternity, union, syndicate, chamber, institute, group, corporation, club or other organization of any kind, whether social, political, professional, educational, cultural, industrial, commercial or honorary, with which you have ever been connected or associated.–

Column 1: Insert either "yes" or "no" on each line to indicate, whether or not you have ever been a member of the organization listed. If you were a candidate, disregard the columns and write in the word "candidate" followed by the date of your application for membership. – Column 2: Insert date on which joined. – Column 3: Insert date your membership ceased if you are no longer a member. Insert the word "Date" if you are still a member. – Column 4: Insert your membership number in the organization. – Column 5: Insert the highgest office rank or other post of authority, insert the word "none" in Columns 5 and 6. – Column 6: Insert Date of your appointment to the office, rank or post of authority listed in Column 5.

40. Aşağıdaki listede, belirtilen organizasyonların birine üye olup olmadığınız ve olduysanız hangi makamlarda bulunduğunuz belirtilecektir. Şimdiye kadar bağlantı kurduğunuz ya da dahil olduğunuz başkaca topluluklar, şirketler, dernekler, birlikler, sendikalar, kooperatifler, odalar, enstitüler, gruplar, kurumlar, cemiyetler, kulüpler,

localar ya da herhangi türden başka organizasyonlar –toplumsal, siyasi, mesleki, sportif, sanatsal, kültürel, endüstriyel, ticari ya da fahri olsun– 96-98. satırlarda belirtilecektir.

Sütun 1: "Evet" ya da "hayır" sözcükleri, belirtilen organizasyonlara üyeliğinizin söz konusu olup olmadığını belirtmek amacıyla kullanılacaktır. Şayet üye adayı ya da destekleyici üye idiyseniz ya da cemaat içinde yer aldıysanız, sütunları göz önünde bulundurarak, "aday" ya da "destekleyici üye" ya da "cemaat" yazınız, ayrıca başvuru tarihinizi ya da destekleyici üye olarak ya da cemaatteki üyelik sürenizi belirtiniz. – Sütun 2: Giriş tarihi. – Sütun 3: Şayet artık üye değilseniz çıkış tarihi, tersi hallerde "halen" sözcüğü kullanılacaktır.– Sütun 4: Üyelik numarası. – Sütun 5: En yüksek makam, en yüksek derece ya da bulunduğunuz başka suretle etkili makamlar. Söz konusu olmaması halinde "hiçbiri" sözcüğü 5. ve 6. sütunlara yazılacaktır. – Sütun 6: Sütun 5'e uygun olarak makama, dereceye ya da etkili makama terfi tarihi.

	Yes or No Evet ya da Hayır	From ...den To ...kadar Number Numara	Hihghest office rank held En yüksek makam ya da en yüksek derece	Date Appointed Giriş Tarihi
41.NSDAP.....		Bkz: Ek		
42.Genel SS.....		" "		
43.SS Silahlar.....	hayır	söz konusu değil		
44.SS'in Kolluk Kuvvetleri.....	"	" "		
45.SA.....		Bkz : Ek		
46.HDM dahil HJ.....	hayır	söz konusu değil		
47.NSDStB.....		affedersiniz, bu nedir ?		
48.NSDoB.....		" "		
49.NS Kadın Kolu.....	hayır	söz konusu değil		
50.NSKK.....	"	" "		
51.NSFK.....	"	" "		
52.Alm. Memur. Reich Birl.....	"	" "		
53.DAF.....		71'e bkz		
54.KdF.....		71'e bkz.		
55.NSV.....	evet	1944 1945 ?	herhangi bir makam	?
56.Alm. Kızkardşl. NS Reich Birl...	hayır	söz konusu değil	yok	
57.NSKOV.....	"	" "		
58.Alman Tek.NS Birliği.....	"	" "		
59.NS Doktorl. Birliği.....	"	" "		
60.NS Öğrt.Birliği.....	"	" "		
61.NS Hukuk.Birliği.....	"	" "		
62.Alm.Kadın Kuruluşl.....	"	" "		
63.Alm.Aile.Reich Birl.....	"	" "		
64.Bed. Hareketl. İçin NS.-Reich Birl	"	" "		
65.NS Yaşl.Erkek.Birl.....	"	" "		
66.Alm. Öğr.....	"	" "		
67.Alm.Beldeleri Topl.....	"	" "		
68.NS Reich Savaşç. Birl.....	"	" "		
69.Reich Doçl. Birl.....	"	" "		
70.Reich Kültür Odası.....		51'e bkz		
71.Reich Edeb. Odası.....	evet	1935? 1945? ?	herhangi bir makam	
72.Reich Basın Odası.....		71'e bkz	yok	
73.Reich Radyo Odası.....		71'e bkz,		?
74.Reich Tiy. Odası.....		71'e bkz		
75.Reich Müzik Odası.....	hayır	söz konusu değil		
76.Reich Güz.San.Odası.....	"	" "		
77.Reich Sinem.Odası.....		71'e bkz		
78.Amerika Enst.....	hayır	söz konusu değil		
79.Münih Alm. Akadm.....	"	" "		
80.Alman Yurtd..Enst.....	"	" "		
81.Alman Hırist.Harek.....	"	" "		
82.Alm.İnanç Harek.....	"	" "		
83.Alm.Kızılçarm Birl.....	"	" "		
84.Alman Avcılar Birl.....	"	" "		
85.Alman Kızıl Haçı.....	"	" "		
86.İberya-Amerik.Enst.....	"	" "		
87.Gençl.Sorunl.Arş.Enst.....	"	" "		
88.ABD Arkadaşlığı.....	"	" "		
89.Doğu Avrupa Enst.....	"	" "		
90.Reich Çal. Örg.(RAD).....	"	" "		
91.Reich Sömürg.Birl.....	"	" "		
92.Reich Hava Sav.Birl.....	evet	1944 1945 ?	herhangi bir makam	
93.IrkveSağl.Devlet Akad.....	hayır	söz konusu değil	yok	?
94.Yurtd.Alm.için Halk Birl. (VDA).		" "		
95.Alm.Ekon.Rek.Kurulu.....	"	" "		
	"			
Others (Spezify) Başkaca:				
96.Gönül.İtfai Kampen/Sylt.....	evet	1936 halen yok...	herhangi bir makam	(pass.
97.....			yok	üye)
98.....				

41 ila 98'e İlişkin Olarak: 1938 yılının o kasım akşamında Ille ve ben arkadaşım Axel'in evinde geç saatlere kadar oturmuş ve zar atmıştık. O günlerde işim başımdan aşkındı, aynı anda hem bir senaryo hem de bir film taslağı üzerinde çalışıyor, ayrıca Alman memurlarının savaş sonrası Almanya döneminde oynadıkları rol hakkında elimdeki sonsuz malzemeyle kalın bir kitap yazıyordum, zamanımızın tarihi çerçevesinde önem taşıyan en ilginç konulardan biriydi bu (kitap hiçbir zaman yayınlanmadı). Devlet Bakanı Dr. Meißner'den 1919 yılında yaptığı işler hakkında söyleşi yapmak üzere bir randevu almış, ona sormak istediğim belli başlı hususları not etmiştim. Bu yüzden Axel'in evinde zar atmak benim için –hele oyunu kazandığım zamanlarda– hoş bir değişiklik olmuştu; yaptığı her şeyi tutkuyla yapan Axel, ben kazandıkça aşırı heyecanlanıyordu.

Axel, Wilmersdorf'taki Sächsische Straße'de oturuyordu, benim evimse onunkinden on dakika uzaklıkta, Charlottenburg'daki Clausewitzstraße'deydi. Ille ve ben kestirmeden evimize gidebilmek için Olivaer Meydanı'nı boydan boya geçmek zorundaydık, burası küçük ve şirin bir meydandı ve doğrudan doğruya Kurfürstendamm'ın yanına açılıyordu; günlük alışverişimizi yaptığımız dükkânlar ve mağazalar bu meydanda bulunuyordu. Konstanzer Straße'nin, Olivaer Meydanı'nın ve Kurfürstendamm'ın kesiştiği köşede, zaman zaman beklenmedik misafirler geldiğinde birkaç şişe şarap aldığımız bir şarap dükkânı vardı. Ille'yle birlikte bu dükkânın önünden geçerken cam kırıklarına bastım; başımı kaldırıp çevreme bakındığımda şarap dükkânının vitrin camının kırılmış olduğunu gördüm, elini uzatan istediği kadar şarap şişesi alabilirdi. "Herhalde sarhoşun biri vitrinden içeri girdi," dedim Ille'ye; Ille durmuş hasarı inceliyor, dükkân sahiplerine haber vermemiz gerektiğini söylüyordu, ama onların bu evde oturup oturmadıklarını bilmiyorduk.

Tam o sırada büyük bir şangırtı koptu. Arkamıza döndük. Karşı tarafta, bir kafenin önünde binici çizmeli ve sivil ceketli bazı gençler duruyordu; içlerinden biri tam o sırada iyice gerilmiş, mancınık görevi yapan bir bezin içine konmuş olan bir taşı ustaca bir fırlatışla büyük vitrin camlarından birine atmak üzereydi. Büyük bir şangırtı koptu, ardından cam tuzla buz oldu.

Konstanzer Straße'nin köşesinde Kurfürstendamm'ın önünde bir taksi duruyordu. Koluma sıkı sıkı yapışmış olan Ille yanımsıra koştururken taksiye doğru seğirttim. "Burada neler oluyor?" diye sordum taksi sürücüsüne. Kasketinin üzerinde kokart yerine küçük bir arma bulunan yaşlıca taksi sürücüsü bana baktı ve: "Evinize gidin ve soru sormayın! Müşteri almıyorum, bir an önce evime gitmek için can atıyorum!" dedi. Araba hareket etti ve köşeyi dönüp gözden kayboldu. Ille bana sıkı sıkı tutunmuştu, Kurfürstendamm'ın kalan kısmını hızla geçip Clausewitzstraße'ye ulaştık. Ille'nin titrediğini hissediyordum. "Telaşlanma, ne var ki bunda? Bir avuç sümüklü, başkalarının vitrin camlarını kırıyor!" dedim. Ille hiçbir şey söylemedi; sokakta hiç kimsecikler yoktu, yalnızca uzaktan bir camın daha kırılma sesi geldi.

Clausewitzstraße'deki 5 numaralı evin avluya bakan kısmında iki odalı küçük bir dairede oturuyorduk. Kapıcı Bay Cetteler'in ve giriş kapısının yanındaki küçük sütçü dükkânının sahibinin, evin ön tarafındaki giriş katında oturan, Dışişleri'nden emekli bir beyin dışında evde yalnızca Yahudi kiracılar otururdu. Evin giriş kapısını iki kez kilitledim, aceleyle dairemize girdik, Ille mantosunu bile çıkarmadan ne yaptığını bilmez bir halde mutfaktan koridora, oradan odalara girip çıkıyor, sanki her şeyin yolunda olup olmadığından emin olmak istiyordu. Hatta banyoya ve süpürge dolabına bile baktı. Sonra yanıma geldi ve titreyen dudaklarla: "Şimdi n'olacak?" diye sordu.

Olabildiğince somurtkan bir ifadeyle: "Hiçbir şey, yat ve uyu!" dedim. Ama Ille bana bağırmaya başladı: "Dışarıda, kapıda adın yazıyor! Eğer sıra evlere gelecek olursa, onlara açıklama yapabileceğini mi sanıyorsun?" dedi. "Bu, saçmalık," dedim. "Cetteler'in onları içeri alması gerek, o zaman açıklamayı da kendisi yapar; Cetteler adam gibi adamdır!" "Adam gibi adam yoktur," diye bağırdı Ille. "Böyle bağırmasana!" dedim. Ille alçak sesle: "Ama bir şeyler yapmak gerek! İnsan böyle eli kolu bağlı...!" dedi. Ben: "Axel'i arayacağım ve olan biteni ona anlatacağım," dedim.

Axel'i aradım ve gördüklerimi ona anlattım. Hemen: "Polisi aradın mı?" diye sordu. Tabii ki bu, aklıma gelmemişti. Axel,

o zaman polisi kendisinin arayacağını, sonra da bana telefon edeceğini söyledi.

Bu arada Ille, Bay Cetteler'i çağırmıştı; Bay Cetteler henüz uyumamıştı, üzerinde mavi bir işçi tulumu vardı. Olup bitenden haberi vardı, "Sakin olun, hanımefendi, onların elinde kesin liste var. Size hiçbir şeycik olmaz! Merah etmeyin, ben gözümü dört açarım!" dedi. "Acaba buraya gelirler mi?" diye sordu Ille. Bay Cetteler, "Geleceklerdir, belki bu gün deel, belki yarın da deel, ama sonunda mutlaka geleceklerdir!" dedi. Ille: "Ama o zaman öteki kiracılara haber vermeniz gerekir!" diye bağırdı. "Verecem, verecem... ama elimden ne gelir ki? Karşıda moruk garının teki oturuyor, yıllardır ahlı başında değil. Bahıcısını işten attılar, şu Nürnberg yasaları yüzünden, oysa daha kırhbeş yaşında bile değildi... Moruh hiçbir şey anlayacak durumda deel, oturduğu yerde küflenip gidiyor – ben n'apayım yani? Yahudilere gelince, biliyonuz işte, artık kimse kimsenin umurunda deel, herkesin derdi kendine yetiyor..." Kapıya doğru yürüdü, kapıda bir kez daha döndü: "Vay vay vay, başımızda bir bu eksikti, öyle deel mi?" dedi. Sonra yan kapıyı çaldı ve: "Benim, Cetteler, sakın korhmayın...!" diye seslendi.

Axel telefon etti. Heyecanlı heyecanlı: "Karakolu aradım, ama beni konuşturmadılar bile. Telefondaki adam, evet, zaten her şeyi biliyoruz, dedi, bu durumda polisin yapabileceği bir şey yokmuş..." dedi. Axel, coşkuyla şunları ekledi: "Ama, en azından utandığını hissettim!" Axel biraz resmi bir ifadeyle, size gelmeyi çok isterdim, ama bazı arkadaşlar geldi, dedi, – "Arkadaşlar, anlıyor musun?"– geceyi onun evinde geçirmek isteyen bazı arkadaşlardı bunlar. "Tamam," dedim ve şöyle devam ettim: "Vecizeni söyle bakalım!"

Bütün telefon konuşmalarının dinlendiğinden kuşkusu olmayan Axel, her konuşmanın sonunda bazı siyasi beylik sözler söyler, bu sözlerin, birtakım güçlüklerle karşılaşması halinde kendisinin iyi niyetli olduğunun göstergesi olacağını düşünürdü. Bu kez de sakin sakin: "Evet, Yahudiler bizim şanssızlığımızdır!!" dedi. Ama birdenbire isterikleşti ve: "Çok büyük şanssızlık! Bizim şanssızlığımız, bizim, anlıyor musun?" diye

bağırdı. "Evet, evet," dedim, "anlıyorum, artık kapatalım, yarın gene telefonlaşırız." Ve telefonu kapattım.

Ille bir örtüye bürünmüş ve bir koltuğa oturmuştu. Her hareketimi gözleriyle izliyordu. Radyatörlere gidip boruları kontrol ettim, hepsi sıcacıktı. "Hadi git yat," dedim, "o zaman ısınırsın." Ille: "Uyuyamam. Burada, Berlin'de gözümü bile kırpabileceğime inanıyor musun?" dedi. Kendimi çok kötü hissediyordum. Yazı masamın üzeri kâğıt doluydu. Buradan bir yere ayrılamazdım. "Birkaç gün beklemek zorundasın; işimi bitirir bitirmez Kampen'e gideriz," dedim. Sylt'teki Kampen, tehlike baş gösterdiğinde her zaman kaçış yerim olmuştu. "Ama önce Meißner'e gitmeliyim, sonra senaryoyu teslim etmem ve yeni film için sözleşme yapmam gerekiyor, gerisini Kampen'de hallederim," dedim.

Ille hiçbir şey söylemedi. Ben odanın içinde biraz dolandıktan sonra mutfaktaki buzdolabından bir şişe cin ve odamdaki dolaptan iki kadeh çıkardım. Ille: "Şimdi içme!" dedi. Birdenbire kendini tümüyle bıraktı ve ağlamaklı bir sesle: "Bütün bunların suçlusu kim?" diye sordu.

Kadehleri doldururken bir an durdum ve Ille'ye bakarak: "Belki ben? Evet, ben de! Biz, hepimiz!" dedim. "Ben değilim," dedi Ille.

"Sen de suçlusun," dedim. "Zaten mesele de burada, bu, onların sanatı, herkesi suçlu kılıyorlar. Onlar her zaman halkın isteklerini yerine getirdiler. Halk dediğin sensin ve benim. Ama ben, lanet olsun, herhangi bir istekte filan bulunmadım. Yapılması gerektiğine inandığım şeyi kendim yaptım."

"Evet," dedi Ille, "örneğin biraz önce başkalarının camlarını kıran sümüklülerin çenesine okkalı bir yumruk indirdin."

Ille'ye baktım. "Anlamsız, biliyorum, özür dilerim!" dedi hemen. Anlamsız olduğunu biliyordu, bu konuda konuşmanın da anlamsız olduğunu, bu konuda sık sık konuşmuştuk. Ama ta derinlere kadar yaralanmış olan Ille şimdi de karşısındakini yaralamak istiyordu, bu onun tarzıydı, sonuçta benim de tarzımdı, kimin değildi ki? Ille: "Ama söylesene bana, nasıl oldu da iş bu noktaya geldi? Bütün bunlar nasıl oldu da oldu? Sen bunu biliyorsun, bilmek zorundasın, sen başından beri...!" dedi.

İçkimden bir yudum aldım ve asık suratla: "Ben aralarında değildim, ben yalnızca her şeyi onlarla birlikte yaşadım!" dedim. Ama Ille öfkelenmişti: "Bu, hiçbir şeyi değiştirmez," dedi, "bunlar beylik sözler."

"Ben aralarında değildim!" diye bağırdım Ille'ye, "artık anla bunu!" Ille daha sonra bana, ona böyle bağırırken yüzümün grileştiğini anlatacaktı.

Bir süre sonra: "Pekâlâ. Sen haklısın, tabii ki onların arasındaydım. Bugün kaç kişi senin ve benim gibi evlerinin en arka odasında perdelerini sıkı sıkı kapatmış oturuyor ve aralarında senin ve benim konuştuğumuz gibi konuşuyor sanıyorsun? Kaç Parti üyesi aynı şeyi yapmak ve senin ve benim konuştuğumuz gibi konuşmak üzere sanıyorsun, hem de dürüst, namuslu Parti üyeleri? Bugün öyle bir gün ki, asla geçip gitmeyecek, sürekli geri gelecek, tarihten hep birtakım talepleri olacak; bugün asla unutulmamak gibi bir laneti kendisiyle birlikte taşıyor. Reichstag yangınının olduğu gün böyle bir gündü, 30 Haziran 1934 böyle bir gündü; böylesi günler hiç unutulmaz, mantıklı olayların geçtiği, herhangi bir yapılanmanın başlangıcı olan, olumlu bir dönüm noktası olan günler değil. Bugün burada oturuşumuzu, evimizin en arka odasında perdelerimizi sıkı sıkı kapatmış olarak oturuşumuzu beynimize kazıyacağız; bu, bizi ilgilendiriyor; olimpiyatlar hakkında yapılmış olmasının dışında hiçbir şey bilmediğimiz günlerde biz bugünü hatırlayacağız. Dikkat et, günün birinde otoyolda gideceğiz ve o otoyolu Adolf Hitler'in yaptığını tamamen unutmuş olacağız! Ve böylesi iyi; arka odalarda oturduğumuz günlerin olması bir şans. Eskiden böyle günlerin yaşanmadığını sanma sakın. Ben onları yaşadım, evet, onların arasındaydım ve arka odada oturdum ve bunun böyle olmuş olmasından dolayı mutluyum!" dedim.

Ille şaşkındı: "Bunların hiçbirini anlamıyorum, hiçbir zaman da anlamadım. O zamanlar, yani her şey başladığında henüz çok gençtim. Oy kullanma yaşım geldiğinde oyumu Nasyonal Sosyalistler'e verdim! Seçim sandığının bulunduğu yerde çok cana yakın bir SA duruyordu, elime bir pusula tutuşturdu ve buna oy vermem gerektiğini söyledi; nasıl olup da bundan bu kadar emin olduğunu sorduğumda ise güldü ve seçim san-

dığının önünde duran öteki adamlara bakmamı istedi, onlara baktım ve sonra oyumu Nasyonal Sosyalistler'e verdim, çünkü o SA çok cana yakın biriydi."

Ille şimdi koltuğa iyice büzülmüş oturuyordu, tıpkı bir çocuk gibi, dünyayla başa çıkamadığı zamanlarda hep yaptığı gibi çocukluğuna sığınmıştı; iyi geçmiş, kaygılardan azade, korunaklı çocukluğuna; güldüm ve: "Evet, sonra da gazeteyi okudun, orada da parlamento raporlarından ve haberlerden ve baş makalelerden ve herhangi bir konferans hakkındaki haberden başka bir şey yoktu; hiçbir şey anlamadığın ve ileride bugünlerden konuşulduğunda çoktan unutulup gitmiş olacak olan iyi ve olumlu şeylere ilişkin haberlerden başka hiçbir şey yoktu; ve şu Nasyonal Sosyalistler: Öylesine küçük, gülünç bir birlikti ki, kimse ciddiye bile almıyordu; ileride bir gün bir tarih araştırmacısı, biriktirilen gazeteleri önüne alıp günümüzün tarihini yazmaya kalkışacak olursa, yirmili yıllarda Almanya'da sosyal demokrasinin çöküş ve aynı zamanda Nasyonal Sosyalizm'in yükseliş sürecinin yaşandığının dışında –sanki bunlar, birbirleriyle ciddi ciddi bağlılaşım içinde bulunan şeylermiş gibi– hiçbir şey kanıtlamayan olgularla karşılaşacaktır, o zaman tarih de böyle görünecektir. Ve ben, bütün tarihin böyle göründüğünü düşündüğüm zaman dehşetlere kapılıyorum," dedim.

Gerçekten korktum, çünkü masanın üzerinde duran kâğıtlar dönem tarihinin belgeleriydi, üzerinde çalışmakta olduğum vesika, resimler, kupürler, savaş sonrası Almanya'ya ilişkin yaşanmış olayların raporları; o yıllara ilişkin tarihyazımına ait topladığım, ayıkladığım ve sonra da ordu arşivine devrettiğim, sürekli biriken malzeme. "Bir çağ içinde, üzerinde durulup o çağın tarihinin incelenebileceği bir yer yoktur," demiş bir keresinde Goethe. Gerçekte yalnızca üzerinde durulabilecek kişisel bir yer söz konusudur ve ancak böylesi durulan yerlerin raporlarının toplamı –"çünkü gerçek hepsinde bölüm bölüm yer almaktadır"–, tarihyazımı için sınırsız miktarda kullanılabilir malzeme oluşturur. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin tarihi asla yazılmadı, bu partiyle yalnızca tarihsel açıdan ilgileniyordum, ancak bu ilgi yakıcı bir ilgiydi; işte, bu tarihsel olgu

karşısında durduğum yeri kesintisiz olarak tüm ayrıntılarıyla ortaya koymak için bir neden daha.

Yalnızca bir an her şeyin farkında olarak ve bütün benliğini de katarak ülkenin tarihiyle birlikte kilit altına konmuştum ve bu ânın gölgesi bütün yaşantımı belirleyecekti. Ama bu an ne kadar umarsız ise de, aynı zamanda benim yolumu belirleyen bir andı. Gençlik yıllarımda, gençliğe özgü tepilerden farklı birtakım tepilere göre davrandığımı düşünmek saçmalık olur. Ama bu tepilere "kaygılanmak" da dahildi; gençliğe ait olma özelliği, bu kaygıların kayıtsız şartsızlığında ve bağlayıcılığında yatıyordu. Ancak başka olasılıkları hiçbir biçimde göz önünde bulundurmadan, bu tepilere körü körüne boyun eğmiş olmamdan kaynaklanan tuhaf deneyim, düşünmenin ve hissetmenin bu mutlakiyetinin nereden kaynaklandığını araştırmaya zorlamış olmalı beni. 1918 devrimine kadar önceden belirlenmiş bir dünyada yaşamıştım. Memurların ve subayların bulunduğu bir aileden geliyordum. Prusya Krallığı'nın askeri okullarından yetişmiştim, subay olacaktım. Kısacası o güne kadar her yerde geçerliliği olan bir ortamda büyümüştüm; bu ortamda devletle olan tek ilişki ona hizmet etme sorumluluğunda yatıyordu. Kamu yaşamının hemen hemen bütün öteki alanlarının, işadamlarının, serbest meslek sahiplerinin, çiftçilerin, işçilerin dünyalarının devletle başka türlü ilişkiler içinde olmak zorunda olduklarını çok iyi biliyordum. "Bizim" pozisyonumuzun ayrıcalığı tam da bu noktadaydı. Devlet, sağlam temellere oturtulmuş bir şey gibi görünüyordu. Bu alanda kendi ideal biçiminde, kralın genel ve resmi esenliğe hukuk aracılığıyla hizmet etmek yollu isteğini yerine getirmekte yardımcı olan bir enstrüman gibi gözükmeliydi. Devletin gelişim süreci içinde katlandığı bünyevi değişimler her yerde tümüyle onay görmüş olamazdı, ama bu değişimler, benim geldiğim 'durulan yer' tarafından olduğu gibi kabul ediliyor ve hiçbir yerde bilinçli olarak eleştirilmiyordu.

Kuşkusuz ayrıcalıklı durumumun 1918 devrimi sırasında yok olması bana çok acı geldi. Ancak orada kök salmış olmak için fazlasıyla gençtim, öte yandan her yerde şansımı deneyecek kadar da gençtim. Hiç tereddüt etmeden ve hemen gönüllü

birliklere katılmış olmamın nedeni, o güne kadar süregelmiş olan, önceden belirlenmiş çizgiyi izleme denemesi değildi, basit bir macera tutkusu da değildi –kaldı ki bu eğilimi asla hor görmemişimdir– bunun nedeni artık gerçekten de çıkar gözetmeksizin devlete hizmet etme isteğinden başka bir şey değildi. Gönüllü Birlikler'in görevi, karışık dönemlerde Reich'ın içinde huzur ve düzeni sağlamaktı; bunun ötesinde belirsizleşen sınırları korumak ve sağlamlaştırmakla yükümlüydüler, yani gerçek anlamda resmi görevleri vardı ve en azından yönetimleri açısından ve en azından başlangıçta taşıdıkları anlam açısından gerçekten de böyle algılandılar. Kapp Darbesi bile –askerlerin devlet iktidarına karşı ilk gerçek başkaldırısıydı bu–, darbeye katılan askerler bağlamında, çıkar gruplarının egemenlik talepleri karşısında devlet anlayışının üstünlüğünü sağlama girişiminden başka bir şey değildi. Kısa ömürlü Kapp hükümetinin programında, resmi yapının güçlendirilmesine hizmet etmekten başka görevler ve amaçlar hedefleyen hiçbir husus yer almıyordu. Oluşumun askeri lideri olan Albay Ehrhardt'ı tugayını yürüyüşe geçirmeye yönelten program maddesi, uzman bakanlıklarının kurulmasını ve bunu onaylaması gereken seçimlerin yapılmasını öngörüyordu.

O gün, askerler arasında bir asker olarak Albay'ın değil de başka birinin liderliği altında uygun adım yürümüştüm. Darbe, organize işçilerin genel grevi nedeniyle, özellikle yeni hükümetin bürokrasisine toslayan orta tabaka nedeniyle ve bu hükümetin başarısızlığı yüzünden başarısızlığa uğradı, yani başarısızlığa uğramasına neden olabilecek hemen hemen bütün faktörler devreye girmişti. Öyle sanıyorum ki, zaman geçirmeden bu başarısızlığın hayırlı bir iş olduğunu kavrayan tek adamla, Albay Ehrhardt'la ilişki kurmuş olmam benim o zamanki tarzıma çok uygun düşüyordu. Bu adam devrimci değildi, hiçbir zaman da olmamıştı, devrimden nefret ediyordu ve herhalde devrime, benzer türden bir eylemle, bir karşı devrimle son verme girişiminde bulunduğu güne lanet ediyordu. Bu hükümet darbesi sonucunda kendi doğasının tersine etkili olmanın yasallığı yerine yasadışılığa sürüklenmişti. Albay Ehrhradt, Kapp Darbesi'yle aslında planlanan değişikliklerin aralıksız olarak

gerçekleştirildiği tek yer olan Bavyera'ya gitti. Reich çerçevesinde bir "düzen hücresi" oluşturma isteği besbelli ki resmi tepilerden kaynaklanıyordu; şimdiye kadar bu tepinin tamamen yabancı ve "Prusya'ya özgü" olarak değerlendirildiği bir yer için şaşırtıcı bir hareketti bu; –Prusya'dakinden farklı olarak– resmi düşüncenin nihayet milliyetin biçimleyici isteğinden doğmuş gibi göründüğünün, yani artık soyut değil de organik olduğunun güvencesi verilmiş gibi gözüktüğü sürece her türlü resmi düşünce için çok hoş bir hareketti. O yıllarda, yalnızca en dış biçimleri itibariyle başarıya ulaşmış olan devrimi ve bu devrimi "Räte Dönemi"ne[1] dek uzatma denemesi yüzünden yaşanan kargaşayı izleyen yıllarda Bavyera'da her şey, bütün resmi düşünen güçlerin birleşmesini zorunlu kılıyordu.

Özellikle basiretli ve enerjik bir subay olarak ün salmış olmaktan başka bir şeyi olmayan ve aldığı ilk ve tek siyasi karar yanlış bir karar olan oldukça genç bir erkeğin Bavyera'da bu kadar büyük bir etki uyandırmış olması şaşırtıcı gelebilir. Ama Albay beraberinde bir grup yakın adamını da getirmişti, ki bunlar kısa süre sonra oldukça efsanevi bir ün saldılar; kısaca OC olarak bilinen bu "Organisation Consul"ün özel amaçları ve görevleri olduğu fısıldaşıp duruluyordu. Aslında bu OC bir organizasyon filan değildi; donanma tugayına mensup eski asker ve subayların oluşturduğu son derece gevşek bir birleşimdi; bu asker ve subaylar askeri birliklerinin dağılmasından sonra Reich'ın çeşitli yerlerine dağılmışlardı, ama aralarındaki dostluk halen sürüyordu; hakkında çıkarılan bir tutuklama emri yüzünden faaliyetlerini gizli gizli yürüttüğü halde ya da tam da bu nedenle eski "şef"lerine olan bağlılıklarından ötürü Albay'ın Münih'teki "Merkez"inden kendilerine zaman zaman verilen görevleri yerine getiriyorlardı. Bu görevler tamamen gönüllü olarak yerine getiriliyor, asla geri çevrilmiyordu. Hemen hemen hepsi ancak gizlilik içinde yerine getirilebilecek türden görevlerdi; Weimar Cumhuriyeti'nin devlet yapısına ters düşmediği zamanlarda bile, en azından ne resmi siyasetin ne de kamuoyu tarafından oluşturulan görüşlerin ilkeleriyle

1 Räte Dönemi: 1919'da Bavyera'da iki hafta kadar devam eden, bir Sovyet cumhuriyetine benzer devletin kurulduğu dönem. (Ç.N.)

uyuşan işlerdi bunlar. Ama anlamı ve amacı oldukça açık görevlerdi; örneğin gizli silah depolarının inşası gibi ya da Ren Bölgesi'nin işgal altındaki bölgelerinde işgal güçlerine karşı kısa ve belli etkileri hedefleyen eylemler düzenlemek gibi.

Tek tek girişimlere o kendine özgü hızı kazandıran şey gizlice eylemenin atmosferiydi, ama aynı atmosfer gerçekten yapılması istenen ve emredilen şeyle kişilerin kendi inisiyatifleriyle yaptıkları arasındaki sınırın belirsizleşmesine yol açıyordu; dolayısıyla çok tehlikeli bir atmosferdi bu, kokusunu yaşamım boyunca unutmayacağım.

Bakan Rathenau'ya düzenlenen suikasttan sonra, Albay'la bir an önce Münih'te buluşmak üzere harekete geçtim. Onunla kişisel olarak bağlantı kurmak kolay değildi, yalnızca yaverlerinden birinin adresini biliyorduk. Yaverine neden geldiğimi anlatınca Albay'ın bize çok öfkeli olduğunu söyledi hemen.

Albay'ın Münih'te aslında ne yaptığını bilmiyorduk. Orada adını değiştirmişti ve optik malzemeler üreten bir şirkette ticari mümessil olarak çalışıyordu. Yaver bana, Albay'ın Bavyera'da orta sınıf tarafında harekete geçmiş olan her şeyi güvence altına almak istediğini anlattı: Kaybedilen savaşın ardından mantar gibi türemiş olan ve birlikte "nasyonal hareket"i oluşturan bütün "anavatan birlikleri" ve dernekleri ve grupları –Bavyera kraliyet birliğinden küçük Deutschnational[2] grubuna, gönüllü birlikleri-ardıl organizasyonlarından savaşçı derneklerine, cephe askerleri birliğinden, Escherich Orman Mühendisliği'ne bağlı şehir sakinlerini koruma birliğinden gençlik hareketi çerçevesinde oluşmuş olan Oberland Birlikleri'ne varıncaya kadar– bütün bu küçüklü büyüklü gruplar tek ve büyük bir çatı altında toplanmalıydılar, yani ortak bir çalışma grubu, "Anavatan Bloğu" oluşturulmalıydı; bu blok, o dönemde Bavyera Başbakanı olan Bavyera Halk Partisi üyesi Kont Lerchenfeld'le ve onun bakanlığıyla, Bavyera Düzen Hücresi kurulması konusunda, partilileşmeler nedeniyle Reich'ın dar-

2 Deutschnational: Eski Avusturya-Macaristan'daki Almanca konuşan halkın Deutsches Reich'a (Alman İmparatorluğu) bağlanmasını savunan hareket ve bu hareketin yandaşları. 1891'de Deutsche Nationalpartei'a (Alman Nasyonalist Parti) dönüştü. Renkleri siyah-beyaz-kırmızı idi. (Ç.N.)

madağınık olmuş öteki eyaletlerine karşı bir denge unsuru olmak üzere düzenli ve birlik-beraberlik içinde bir devlet kurulması konusunda uyum ve ortaklık içindeydi. Ve biz tam bu sırada tutmuş çılgınca bir iş yapmıştık! "Albay sizi devredışı bırakmak zorunda kalacak, dedi yaver, "yoksa kendi siyasetini tehlikeye atmış olur!"

Buluşma noktası olarak Weinstraße'nin açıldığı Marienplatz kararlaştırıldı. Albay'ı neredeyse tanıyamayacaktım, onu yalnızca resimlerde üniformalı olarak görmüştüm. Oysa şimdi sivil giyinmişti, başında hasır bir şapka vardı, denizci sakalını ise kesmişti. Birkaç dakika boyunca korkunç bocalamalar geçirdim.

Beni "bir güzel fırçaladı", "baştan ayağa fırça çekti", ben yalnızca kekeleye kekeleye "Başüstüne Albay" diyebiliyor ve beni vurması için yalvarıp duruyordum, ta ki Weinstraße ile Marienplatz'ın köşesinde öfkeden köpürerek bana: "Bana Albay deyip durmayın! Ya 'Konsolos Bey' ya da 'Profesör Bey' deyin!' diye bağırana dek. Topuklarımı birbirine vurarak: "Başüstüne, Albay! dedim. Kızgınlık içinde: "Gelin benimle!" dedi ve neredeyse bir bisikletliyle çarpışıyordu. "Çabuk, gelin benimle!" diye bağırdı ve hızlı hızlı yürümeye devam etti, bu sırada bisikletli bisikletinden inmiş, bir polise doğru yürüyordu. "Bir bu eksikti!" diye homurdandı Albay, bana yan gözle baktı ve: "Keklik gibi avlanmak, hem de tam sizinle birlikteyken!" dedi. Hafifçe güldü ve beni "Bavyera Odun Değerlendirme" yerine götürdü. "Nasıl oldu da oldu?" diye sordu bana. Ben de anlattım. Başını salladı. "Önce Gareis'ı vurdular, Tanrı'ya şükür ki benim adamlarım değillerdi...!" dedi. Gareis, Münihli bağımsız bir sosyalistti, 1921 yılında bir gün evinin yakınında vurulmuş olarak bulunmuştu. "Sonra Erzberger'i vurdular," dedi Albay, "siyasi olarak çoktan halledilmiş olan bir adamı! Bir Katoliği! Ve benden bu Katolik ülkede siyaset yapmamı bekliyorlar!" "Onu vuran adam," dedim inatla, "o da bir Katolikti!" "İyi ya," dedi Albay, "hiçbir şey anlamıyorum işte. Siz de mi Katoliksiniz?" "Evet, Albay!" Başını sallayarak bana baktı: "Ben yalnızca Protestanım," dedi; –"yalnızca" sözcüğünü kullanmıştı– "babam Lörrach'ta Protestan papazdı," –Albay Baden doğum-

luydu, ama daha sonra Bavyera'da "domuzcuk" olarak tanımlanmıştı–, "ama lanet olsun, ben tetiğe basmadan önce üç kez düşünüyorum, ondan sonra da vazgeçiyorum," dedi ve şöyle devam etti: "Genellikle vazgeçiyorum!" Sonra birdenbire bana büyük bir dikkatle baktı: "Helfferich'in bu işle ilgisi ne?" diye sordu. Deutschnational Helfferich, bir büyük siyasi hakaret davasında Erzberger'e ağır saldırıda bulunmuş, bundan kısa bir süre sonra da Erzberger vurulmuştu. Ondan sonra Helfferich, Reichstag'da yaptığı önemli bir konuşmada Bakan Rathenau'a saldırmış ve Rathenau öldürülmüştü. Bunun üzerine Reichstag gürültülü patırtılı bir biçimde Helfferich'i bu suikastlara katılmakla suçlamıştı. Ben: "Helfferich'in bu işle en küçük bir ilgisi bile yok, Albay!" dedim. "Gerçeği de söyler misiniz?" "Kesinlikle söylerim Albay, gazeteler onun bu suikastı finanse ettiğini yazıyor biliyorum, ama bu doğru değil. Hiçbirimiz onu tanımıyorduk bile." Albay soru soran bakışlarla baktı bana ve: "Bu iyi. Ben de böyle bir şeyi düşünemiyordum zaten," dedi. Sonra birdenbire: "Peki parayı nereden buldunuz?" diye sordu. Kızardım ve: "Çaldım!" dedim. Şaşkınlık içinde: "Neden?" diye sordu. "Frankfurt am Main'da bir döviz gişesinde çalışıyordum," dedim. "Demek spekülasyon yaptınız?" dedi. İnatla: "Hayır, parayı çaldım!" dedim, "şöyle oldu: Döviz gişesi ana tren garındaydı, tam peronların gişelerin bulunduğu noktaya açıldığı yerde; o sırada Frankfurt'ta milli bir futbol maçı olacaktı, Almanya İsviçre'yle oynayacaktı. İsviçreli futbolcular ve taraftarlar özel bir trenle gelmişlerdi, hepsi franklarını bana bozdurmak istiyorlardı. Gişenin önünde uzun bir kuyruk oluşmuştu; kur tabelasına baktım, ama Fransız frankının kuruyla İsviçre frankının kurunu karıştırmış olacağım, ama kimse şikâyette bulunmadı. Tabii ödeme sırasında hiçbir şeyi not edemiyordum, çünkü gişenin önünde izdiham vardı. Daha sonra hesap yaptığımda elimde bir tomar fazladan para kaldığını gördüm, doğru kurdan hesaplamış olsaydım elimde kalacak olan paradan çok daha fazlası vardı. Ayrıca şefim bana, kayıtlara geçerken büyük ödemeleri bölmemi söylemişti: Çünkü kasaya giren para ancak belli bir miktara ulaştıktan sonra vergiye tabiydi. Böylece bir sürü küçük miktarda girdiyi kayda geçirdim, orta-

ya yine daha büyük bir toplam çıktı, çünkü doğaldır ki vergiyi otomatik olarak daha da büyük miktarlar için hesaplamıştım. Ve... işte böyle oldu... Ben," diye aceleyle ekledim, "döviz gişesinin bağlı olduğu banka o kadar çok kazanıyor ki..." "Dolandırıcılık ve zimmete para geçirme," dedi Albay. Ben yalvarırcasına: "Albay... üstelik vergi kaçırıyorlardı, hırsız herifler," dedim. Albay dalgın dalgın: "Demek benim sevgili İsviçrelilerim Rathenau cinayetini, bilmeden finanse ettiler...! Eğer bu, ortaya çıkacak olursa," dedi, "bir daha o güzelim İsviçre'ye ayak basamazsınız!" Yutkundum ve ağlamaklı bir sesle: "Şimdi orada olmayı ne çok isterdim!" dedim. Albay bana baktı ve: "Aman, aman, yumuşamak yok! Kendiniz ettiniz, kendiniz buldunuz," dedi. Sonra öfkeyle: "Şimdi dolar kurunu takip ettiniz mi acaba sayın bankacılık uzmanı, ha? Dolar deli gibi artıyor! Küçük servetimi kaybedecek olursam, bunu da size borçlu olmuş olurum!" diye ekledi.

("Albay," diye anlatacaktım daha sonra yavere, "Albay dar görüşlünün teki, bir avuç servetini kaybedecek diye ödü kopuyor!")

Albay: "Ben şimdi sizi n'apacağım?" diye sordu. Bunu ben de bilmiyordum. Albay: "Kaç yaşındasınız?" diye sordu. "Ondokuz!" dedim Avucunu masaya vurdu: "Kayzer donanmasında olsaydık, şimdi sizi üç kez suya batırıp çıkarmakla cezalandırırdım![3]" dedi. Bir süre düşüncelere gömüldü, bense rahatlamış olarak, şimdi aklından hoş bir kuzeybatı fırtınası sırasında beni geminin güvertesinde elli kez nasıl kovalayacağını geçiriyordur, diye düşünüyordum. Albay başını kaldırdı ve: "Tabii ki sizi zor durumda bırakmayacağım, siz sersem haylazları, halbuki... her neyse, şimdi yaltaklanmak için Lerchenfeld'e gitmek zorundayım. Yaver, Kern ve Fischer'i aramak için harekete geçebilecek duruma gelene kadar size kalacak yer sağlayacak. Eğer bu arada yakalanacak olursanız, bu sizin sorununuz," dedi. Bir süre daha başını sallayarak beni inceledi, sonra: "Şimdi zamanınız var mı? Yani öğleye kadar demek istiyorum?" diye sordu. Hemen, evet dedim. Albay, "Şimdi çalışmam gerekiyor.

3 Eskiden suçlular gemiden suya batırılıp çıkarılarak cezalandırılırlarmış. (Ç.N.)

Siz ön odaya oturun ve gelen olursa bana haber verin. Ama önce her gelenin adını sanını iyice sorun, gelenler arasında Prusyalıya ya da polise benzeyen birileri olursa benim burada olmadığımı söylersiniz!" dedi. Ben, "Başüstüne, Albay!" dedim ve tıpkı Albay'ın odası gibi boş olan ön odaya geçtim.

Albay kendi bürosunda tek başınaydı, bense ön odada tek başınaydım. Aradan uzun bir süre geçmişti ki birisinin merdivenlerden çıktığını duydum. İçeri bir adam girdi, dışarısı cehennem gibi sıcak olduğu halde üzerinde bir yağmurluk vardı, başına gri-yeşil kadife bir şapka geçirmişti, burnunun altında gülünç kesimli, küçük bir bıyığı bulunuyordu. Gırtlaktan gelen bir sesle: "Albay burada mı?" diye sordu. Prusyalıya benzemiyor, ama cinayet masası polisini andırıyordu. "Hayır!" dedim. Adam: "Ama onunla hemen konuşmam gerek. Beni tanımıyor musunuz? Adım Adolf Hitler!" dedi. Onu hiç görmemiş olsam da tabii ki onu tanıyordum. Kern ona çok önem verirdi; Albay'ın dışında çatışmaya girecek cesareti olan tek adam olduğunu söyleyip dururdu. Ayağa kalktım ve: "Bir bakayım," dedim. Ön odadan çıktım, kapıyı vurdum ve Albay "Girin" diye seslenince içeri girdim. –Albay'la konuşurken her zaman yaptığım gibi– hazırola geçtim ve: "Albay, Adolf Hitler geldi ve Albay'la görüşmek istiyor!" dedim. Albay avucuyla masaya vurdu ve: "Tanrım, o budala ne istiyor yine?" diye sordu. Sonra başıyla ani bir hareket yaptı ve: "Söyle, içeri gelsin!" dedi. Ön odaya gittim, başımla ani bir hareket yaptım ve: "İçeri girin!" dedim. Adolf Hitler içeri girdi ve ben yine masamın başına oturdum. Ama kısa süre sonra Albay onunla birlikte odaya geldi. Albay başına hasır şapkasını geçirmişti, "Tamamdır. Artık gidebilirsiniz," dedi.

Bürodan çıktım, ikisi arkamdan geliyorlardı. Sokakta onları gözden kaybettim. Bu, Adolf Hitler'le ilk ve son karşılaşmam olmuştur.

Yaver, kendime bir otel bulmam konusunda beni uyardı, yabancılar polisi her gece kontrol yapıyordu. Bütün bunları anlamıyordum, Münih'in bu atmosferini yani; yarı yasal, yarı yasadışı bir durum söz konusuydu. Karışıklığı, siyasi gruplarının kargaşası, karşıtlığı ve birlikteliğiyle Münih konusunda kafam karışmıştı.

Ama o dönemde geçirdiğim birkaç hafta içinde, başlangıçta hor görerek "nevi şahsına münhasır Münih" olarak tanımladığım şey berraklaştı. İster içine düştüğüm karışıklık yüzünden hissettiği bir tür sorumluluk nedeniyle olsun, ister tıpkı bir köpek yavrusu gibi kötülüklerle dolu dünyanın karmakarışık yollarında yolumu bulmak adına yaptığım beceriksiz girişimler yüreğine dokunduğu için olsun, Albay benim bitip tükenmek bilmeyen sorularıma yanıt vermekten hemen hiç kaçınmadı. Rathenau suikastını onun nezdinde ve tam da onun nezdinde haklı çıkarmak çabası içinde, bizi harekete geçirmiş olan fikirlerden bazılarını en iyi biçimde aktaramamanın sıkıntısını çekiyordum. "Tasası size düştü, öyle mi?" dedi denizcilere özgü kısa ve alaycı tarzıyla, "Bir kez daha Almanya'yı kurtarmaya kalkıştınız, ha? Bundan ne fazla ne eksik, ha? Bu işin patentini alsanıza!" Ama bizim ne ölçüde yanılmış olduğumuzu centilmence anlattı ve kısa sözcüklerle efsanevi OC'nin gerçek karakteri üzerindeki esrar perdesini araladı.

OC'nin gizemi şaşırtıcı derecede basit şeylere dayanıyordu. Versailles Anlaşması nedeniyle Alman ordusu yüzbin adamla sınırlandırılmıştı. Ama aynı zamanda bu ordunun bir genelkurmay oluşturması da yasaklanmıştı. Gelişmiş bir yapının böylesine aptalca yok edilmesinden sonra, onlar olmaksızın bir ordunun –istediği kadar küçük de olsa– tamamen anlamsız kalacağı o görev alanlarını başka bir biçimde oluşumun içine oturtmak gerekiyordu. Stratejik bölünmeye ilişkin görevler geçici olarak ordunun üst kademesinin yeni düzenlemesi içinde, başkomutanlıkta halledilebiliyordu; organizasyon ve ikmal ise amaca uygun olarak, eski savaş bakanlığının yerini almış olan Reichswehr bakanlığı içinde gerçekleştiriliyordu. Geriye istihbarat, yani askeri savunma kalıyordu, ki hiçbir yere yerleştirilememişti, onun için bir türlü bütçe bulunamamıştı. İşte Reich donanması bu sektörü üstlenmişti. Tam da donanmanın kendisi bu türden görevler için şaşırtıcı biçimde hazırlıklıydı. Eski Kayzer donanmasının subay tayfası birbirleriyle son derece uyumluydu; şimdi yine dünyanın dört yanına dağılmış olan öncelikle çok deneyimli adamlardan oluşuyordu bu tayfa. Bu adamlar 'hadi dediğiniz anda' her türlü vatani görevi yerine getirmeye hazırdılar,

bunu herhangi bir ücret karşılığında yapmadıkları çok belliydi. Eski Kayzer donanmasının etkili öğeleri donanma tugaylarında kendiliğinden biraraya gelmişti. Bu sektör için emre amadeydiler. OC, yeniden yapılanma içinde kavramlaşan "savunma"nın bir parçasından başka bir şey değildi.

Ordunun salt resmi görevleri yerine getirmek zorunda olduğu besbelli bir durumdu. Ancak ordu bu görevleri, ruhu, amacı ve kökeni itibariyle tam olarak devleti reddeden olmasa bile devlete yabancı olmaya çalışan ve ayrıca resmi görevlerin gerçekten yerine getirilmesi bağlamında düşman ittifakı ve barış anlaşmasının koşulları nedeniyle bağımsızlığı önemli ölçüde kısıtlanmış olan bir sistem çerçevesinde yerine getirmek zorundaydı. Sistemin resmi görüşüyle ordu arasındaki ikilem asla ortadan kaldırılamadı, olsa olsa aşılmaya çalışıldı. Yeni Reichswehr'in yaratıcısı, orduya her türlü siyasi faaliyeti yasaklamıştı. Böylece ordunun rahatça yapılanmasını ve yerine getirilmesi gereken görevler karşısında üstün beceri gösterilmesini sağladı ve yine böylece aslında ordunun bütün siyasi çekişmelerin dışında kalmasını da sağladı, ordunun şefi hariç. General von Seeckt tabii ki siyaset yapıyordu; bunu siyasete eğilim duyduğu için yapmıyordu, tersine savaşla sonuçlanan bir anlaşmazlık doğması halinde –ne türden olursa olsun, ister savaşta ister iç savaşta olsun– kendi alanını aşan bir şekilde devreye sokulması gereken bir görevin getirdiği zorunluluk nedeniyle yapıyordu. Ancak General kendi siyasetini yapma olanağını bir kere Reich'ın ve bakanlık bürokrasisinin bir bölümünün resmi zorunluluklara açık olan üst düzey yetkilileriyle kurduğu yakın ilişki sırasında, ikinci kere de "savunma" aracından, dolayısıyla da OC'den yararlandığı sırada bulabilmişti.

Kapp Darbesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra yanlışın nerede yapıldığını hemen anlamış olması ve böyle bir yanlışın tekrarlanmasını olanaksız kılmak için derhal harekete geçmesi Albay'ın gerçekçi ve akılcı düşünce ve eyleme biçiminin bir göstergesi sayılmalıydı. General von Seeckt bu darbe vesilesiyle bütün keskinliğiyle Albay'ın karşısına bir asinin karşısına çıkar gibi çıkmıştı. Ve Albay'ın aslında neler olup bittiğini anladığını fark eder etmez bu adamın hizmetlerinden yarar-

lanma yoluna gitmesi de General'in gerçekçi ve akılcı tarzının bir göstergesi sayılmalıydı. Söz konusu olan, Albay'ın üzerinde askeri harekâtta bulunduğu iktidar boşluklarının yapısal olarak doldurulmasıydı. Albay'ın Bavyera'da üstlendiği görevler bu amaca yönelikti.

Durumun böyle açıklanması, içimde camdan bir tapınakçığın tuzla buz olmasına yol açtı. Tabii ki Albay'ı bir tür anavatan kurtarıcısı, kahraman bir asi gibi görmüştüm; oysa şimdi hizmetli bir adam olduğu çıkmıştı ortaya, iktidar savaşının önde gelen temsilcisinden başka bir şey değildi. Buna karşılık içimdeki camdan tapınakçığın yerini açık seçik bir düşünce hakkında edindiğim bilgi almıştı; koşulların getirdiği zorunluluk nedeniyle gizlice gerçekleşmek zorunda olan romantik bir konseptti bu. Ve bu, yapısal olanaklarının hemen aklımda belirdiği bir konseptti; benim için kötü olan, besbelli ki çoktan bu konsepte karşı davranmış olmam ve bu nedenle bir daha bu düşünceye katılmak olanağını kaybetmemdi. General ve Albay, zorunlu görevlerin yerine getirilmesi sırasında olup biten bazı şeyleri örtbas edebilirlerdi, ama benim yaptığımı asla örtbas edemezlerdi.

Ama Albay Münih'te pek ortalarda görünmüyordu. O sıralarda Münih'i dolduran adam Adolf Hitler'di. Albay'a bu adama neden budala dediğini sordum. "O herif delinin teki," dedi, "siyaset yaptığını sanıyor!" Albay kendisi için de aynı şeyi sanıyor gibi geldi bana. Ben Adolf Hitler'i hiç de budala bulmuyordum. Gerçekten de o günlerdeki düşüncenin tek gerçek karşı bileşeniydi.

Bu adam Albay'ın yetiştirdiği "ortak çalışma grubu"nun içindeki en küçük grubun temsilcisiydi. Eskiden askeri üstü olan Yüzbaşı Roehm'ün tavsiyesi üzerine alınmıştı; Yüzbaşı Roehm onu, en azından konuşmasını biliyor, diyerek önermişti. Gerçekten de öyleydi, konuşmasını biliyordu. Onbaşı Hitler, 2. Piyade Alayı'nın garnizonunda arkadaş çevresinde yaptığı, o günlerde içinde bulunulan durum yüzünden kendi varoluşları konusunda güvensizleşmiş olan askerler üzerinde olumlu etkiler bırakacak konuşmalarıyla Yüzbaşı'nın dikkatini çekmişti. Ve Yüzbaşı bu becerikli adamı şu haklı düşünceden yola çıkarak

görevlendirmişti: Askerler günlük konuşma dillerini belirleyen kaba, ama içten jargonu bilmeyen birinden ders almaktansa, kendileri gibi olan birinden ders almayı tercih edeceklerdi. "O adam konuşmasını biliyordu"... o adam "basit insanlar"ın, işçilerin ve askerlerin karşısında da ikna edici konuşmalar yapma yeteneğine sahipti.

Albay konuşmasını bilmiyordu. Şimdiye kadar yaptığı en uzun konuşma, gururla söylediği gibi yalnızca altı dakika sürmüştü. Her türlü bilgiye ve yeteneğe saygı duyuyordu. Hitler o minnacık partinin, bir Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi çatısı altında toplanmış olan o akıllı uslu ve çalışkan insanların oluşturduğu kurulun temsilcisi olduğu için değil, konuşmasını bildiği için herkesin ilgisini çekmişti. "Ortak çalışma gurubu" o partinin "Führer"inin düzenlediği bazı toplantılarını finanse etti, ama kısa süre sonra bu toplantılar kendi kendisini finanse eder oldu. Ve çok kısa süre sonra Albay'ın çağırdığı hayaletlerden bir türlü kurtulamadığı saat de gelip çattı.

1922 yazının ortasında, Oberammergau'da düzenlenen Pasyon Oyunları sırasında, Münih yabancılarla ağzına kadar dolmuştu; ve hiçbir Münihlinin de büyük siyasi toplantılara katılacak zamanı yoktu. Bu yüzden Hitler'i konuşurken dinlemek fırsatını bulamadım ve bu tuhaf adamı yirminci yüzyılın ilk yarısında bir toplantıda konuşurken dinleyemeden mezara gireceğim. "Peki neler söylüyor?" diye sordum Albay'ın yaverine. "Aşağı yukarı şunları söyledi," dedi yaver ve tıpkı duyduğu gibi gırtlaktan gelen ve gırtlak sesleriyle karışık bir sesle konuşmasına engel olamayışı çok tipik bir durumdu: "Çok sakin şunları söyledi: 'Bastonlarla tankların üzerine yürünmez diyerek bana karşı çıktılar...' sonra daha güçlü bir sesle şunları söyledi: 'Ama ben size diyorum ki...' ve sonra son derece coşkulu bir sesle şunları söyledi: 'Bastonlarla tankların üzerine yürüyecek cesareti olmayan, hiçbir şey elde edemez!!' ve bu sözler büyük, çılgın bir coşku uyandırdı!" Albay: "Tankları bilmem, ama bir balıkçı teknesiyle bir savaş gemisine zarar vermek isteyen biri kahraman değil, tersine sadece budaladır!" dedi.

Albay'ın konuşma konusundaki yeteneksizliğinin ötesinde, Hitler'in kullandığı kitleleri etkileme araçlarından benim gi-

bi hoşlanmıyor olup olmadığını bilmiyordum, ama en başından itibaren bunu böyle kabul etmiştim. En azından Albay'ın bağlı olduğu siyasi düşünceden yola çıkarak, kendini bir kitle hareketine taşıttırmak yolundaki her girişimin kirli bir girişim olması gerektiğini belli belirsiz hissediyordum. Burada siyaset yalnızca "yukarıdan" idare edilebiliyordu, "aşağıdan" değil. Devlet açısından, her zaman halk aracılığıyla değil, halk için düşünülmesi gerekiyordu. Bu noktada, belli belirsiz böyle hissediyordum, uzlaşma söz konusu olamazdı, her türlü uzlaşma gerçekleri saptırırdı.

Ama tam da kitleler üzerinde elde edilen bu etki Münih'te Hitler'in başarısının asıl temeliydi. Her türlü ihtiyatı ezip geçen yeni propaganda yöntemleri uyguluyordu. Her yerde partisinin bayraklarını görmek mümkündü; taraftarlarının birbirini tanımalarını sağlayan selamlaşma biçimleri her yerdeydi; altı çizili bir gayretle yapıldığı için selam verenin imanını anında doğrulayan bir jestti bu; o haykırışı da her yerde duymak mümkündü. Henüz hiç kimse adını kişisel bir ilişkiye, haykırışa karıştırmak cesaretini gösterememişti. Böyle bir şey, genel hazır olma durumu için tipik sayılabilecek bir kendi kendinden vazgeçmeye ihtiyaç gösteriyordu; birey en yakınındakiyle verimli bir ilişkiye giremiyor, mutlaka bir üçüncü kişinin aracılığı gerekiyordu.

Genelde hazır olma durumu, tabii ki bu adamın başarısının asıl temelini oluşturuyor gibi gözüküyordu. Kullandığı olağanüstü basit propaganda araçları her türlü bireysel tutukluğu aşacak nitelikteydi. Bu araçların bilinçli kullanımı tam da, gelenek, alışkanlık, hürmet, görgü ve zevkten örülü bireyselliği aşmayı amaçlıyor gibiydi. Parti'nin, işareti altında ortaya çıktığı dış görünüşü tanımak, zaten en kişisel olanın göreviydi. Ancak tam da bu nokta o korkunç çekiciliğin olduğu noktaydı: Kendini "kurban" olarak sunmanın çekiciliği – bu çekicilik her zaman, kendi başına eylemenin getirdiği yükümlülüğün yerini alıyordu.

Ancak bütün bunlar belli belirsiz hislerimle, ama gençliğin vazgeçilmezliğini de göz önünde bulundurarak uygulama eğilimi gösterdiğim daha az katı ölçütler açısından kesinlikle ka-

bul edilebilir gibi gözükebilirdi, en azından kabul edilebilir bir amaca hizmet eden araçlar ve yöntemler olsalardı. Ancak tam da bu kayıtsız şartsız kabul edilebilir bir durum değildi. Hitler'in her zaman talep ettiği ya da övdüğü şey, yepyeni bir şey değildi, yalnızca biraz daha kökten formüle edilmişti o kadar, bu arada bu köktencilik, biçimin belli bir ölçüsüzlüğünde yatıyor, ancak kökten, temelden kaynaklanmıyordu. Hitler'in saldırıları, şimdiye kadar orta sınıfın savaştığı her şeye karşı yönelmişti, "Marksizm"e karşı ve "Versailles diktası"na karşı, "savaş tazminatı yalanı"na karşı, "hançer darbesi"ne karşı; ve şimdiye kadar sosyal demokrasinin savaştığı her şeye karşı yönelmişti, "kapitalizm"e karşı ve "sosyal adaletsizlikler"e karşı, "monarşinin ihaneti"ne karşı ve "dinin istismar edilmesi"ne karşı. Ancak şaşırtıcı olan Hitler'in "ırk sorunu"nu ele alışındaki sertlik ve onunla yakından bağlantılı olarak Yahudilikle olan savaşımını, yaptığı bütün konuşmaların ve gözlemlerinin odak noktasına koymasıydı.

Albay, Yahudi düşmanı değildi. Bunu, var olduğu kuşku götürmeyen Yahudi sorununun yakışıksız bir biçimde ele alındığını gördüğü anda hemen ve içgüdüsel olarak dile getirdiği sayısız görüşten çıkarsayabilmiştim. Onu milli birlikler içinde küçük "halk" derneklerinin türemiş olması kızdırıyor, bu dernekleri "hareketin deli güçleri", "ortalık karıştırıcılar ve ocak kıvılcımlandırıcılar"ı diye adlandırıyor, "topsakallı avcı gömlekliler"in işçi topluluğu üzerindeki etkilerini asgari düzeyde tutmaya çabalıyor ve bunu başarıyordu; onları ciddiye almıyordu. Onların tutumu, hem benim hem Albay'ın asker duygusuna aykırı geliyordu. Ancak açıkça görülüyordu ki bu aynı zamanda, Albay'ın Hitler'in ifade tarzını hemencecik anlamasına engel olan şeydi.

Albay beni, bir otelde ya da bir yabancılar yurdunda kalmayı göze alamadığım için yakınlarından birinin yanına yerleştirmişti, bu adam tropik meyve ticareti yapan Münihli bir tüccardı. *Wiking*'in bir sayısını yanımda getirmiştim; *Wiking* öyle sanıyorum ki, yalnızca üç sayı yayınlanmış ve Ehrhardt'ın tugayındaki adamlara tahsis edilmişti; bu adamlar işsizdiler, Münih'e gelmişlerdi, çevredeki ormanlarda ya da bataklıklarda

oturuyor, götürü usulde çalışıyorlardı, zavallı, yarı aç yarı tok çocuklardı, öğrenimlerinin parasını artık karşılayamayacak duruma gelmiş eski deniz subayları ve öğrencilerdi, her Allahın günü devrim olmasını bekliyorlardı, "kendi" devrimlerinin, bir "milli" devrimin olmasını bekliyorlardı; Albay günün birinde –herhalde böyle düşünüyorlardı– bu devrimi yapacaktı. Ev sahibim gazetenin adından biraz ürktü ve sakına sakına bunun Yahudi düşmanı bir gazete olup olmadığını sordu. Merakla gazetenin sayfalarını karıştırdım; gerçi eski Viking usulüne göre herhangi bir yerde toprağa sağlamca dikilmesi gereken bir bayraktan söz ediliyordu edilmesine (o eski Vikingler, ki benim bildiğim kadarıyla bir bayrak kullanmaktan kesinlikle çekinirlerdi), ama Yahudi düşmanlığına ilişkin tek satır yoktu. Ev sahibim rahat bir nefes aldı ve kaygılarını şöyle dile getirdi: Şimdi birdenbire her yerde Yahudiler her şeyin suçlusu sayılmaya başlamışlardı... oysa Münih'te, bu "kibar, görgülü" şehirde şimdiye kadar hiç Yahudi düşmanlığı görülmemişti; zaten Münih'te şimdiye kadar bir avuç Yahudiden fazla Yahudi de olmamıştı, birkaç antikacı, birkaç avukat ve tüccar ve doktor; ve bunların hepsi de tıpkı kendisi gibi her zaman iyi birer Münihli olagelmişlerdi, tabii ki liberaldiler, bu Katolik şehirde başka türlüsü mümkün müydü ki zaten, liberal ve milliyetçi, örneğin güzel porselenleriyle Özel Danışman Rosenthal gibi birkaç önemli adam dışında asla ortalarda gözükmezlerdi – ve şimdi de ortaya şu vahşi, dizginlenemeyen Yahudi düşmanlığı çıkmıştı, her kitapçıda kışkırtıcı yazılar asılıydı ve broşürler satılıyordu: Houston Stewart Chamberlain'in yazdığı *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* [19. Yüzyılın Esasları] adlı kitaptan sonra en çok satan kitap milletvekili Wichtl'in kaleme aldığı *Weltfreimaurerei, Weltjudentum, Weltrevolution* [Dünyada Masonluk, Dünyada Yahudilik, Dünyada Devrim] adlı kitaptı.

Ben bu kitapları da okumuştum ve onlardan etkilenmediğimi söyleyemem. Edebiyat kafamı özel olarak karıştırmayı başaramamış olsa da, betimlenen tehlikenin büyüklüğünün asıl tözün ölçüleriyle bağdaşıyor olması bunu başardı ve bu noktada gençliğe özgü küstahlıkla sorunun tamamını hor gördüğümü söyleyebilirdim. Demirhaç Nişanı'nı göze batacak biçimde

ceketinin iliğinde taşıyan ev sahibimi, bu Yahudi düşmanlığı dalgasının, milli bir devrimin doğum sancılarının bir parçası olmaktan başka bir şey olmadığını söyleyerek avutmaya çalıştım; bu arada elimde olmadan Albay'ın bu olgu için kullandığı tanımı kullanmıştım. Ama benim tropik mevye tüccarım düşünceli ve saf saf, Albay'ın Hitler'e konuşmalarında böylesi bir Yahudi düşmanlığı gütmesini neden yasaklamadığını sordu.

Ancak aslında Albay'ın bu sorun karşısındaki tutumu, Hitler'in bu sorun karşısındaki tutumundan daha az şaşırtmıştı beni. Böylesine birdenbire kuşkulu karanlıkların içinden çıkıveren bu adamın ağzından böylesine kolayca ve akıcı çıkan bütün keskin sözcükler arasından en keskinlerini sahte peygamberlere karşı kullandığı, mezhep yanlılarına karşı, kifayetsiz muhteris düşünürlere, deli gücü fanatiklerine, güneşe tapanlara, siyasette kendilerine yer bulamayan, ama taraftar olmak için yeni bir şeylerin oluştuğu yere hemen koşturan suya tapanlara, içinde bulunduğu zor dönemde kılıç kalkanla dövüşebileceklerini sanan sahte Germenlere karşı kullandığı herkes tarafından biliniyordu. Hitler'in hemen her toplantısında onlara sayıp sövdüğü biliniyordu.

Ama ev sahibim kaygılarından kurtulamadı. "Unutmayın ki," dedi, "adam Avusturyalı!" Almanya'da, dedi, Yahudi düşmanlığı pek etkili olamamıştır, ama Avusturya'da bir halk hareketidir. Almanya'da, dedi, Almanlar başka halklar tarafından asla "ırkçı" bir tehdit altında olmamışlardır; bunun üzerine Yahudi düşmanlığı mantıklı olarak Yahudi vatandaşlarının farklı oldukları duygusunu dini inançlarındaki farklılığa temellendirmeyi denemiştir; buna karşın Avusturya'da Büyük Almanlar ideolojisi, Alman halkının Habsburg Monarşisi'ndeki yabancı halklar tarafından tehdit edilmesine karşı cephe almıştır, yani Slavlara karşı; ama Almanların dışında Alman dilini anadilleri olarak kabul eden yegâne insanlar olan Yahudiler tabii ki –monarşiye dahil olan bütün halkların arasında oturdukları için– böyle sunulan bir "ırkçı" siyaseti reddetmek zorunda kalmışlardır; bunun üzerine Almanlar arasında önce hain sayılmışlar, daha sonra da –kendilerine ait ırk özelliklerini korumaya çalışmak zorunda oldukları için– asıl gizli rakip sayılmışlardır: On-

ların çabalarının daha öte birtakım hedeflere yönelik gibi gözükmesi gerekiyordu, öyle değil mi; çabalar gizli bir komploya yönelik olmalıydı, bir Yahudi dünya komplosuna, yeni bir enternasyonale, çünkü Yahudiler dünyanın her yerindeydiler ve dünyanın her yerinde ticaret ve para onların elindeydi, yani çabalar altın bir enternasyonale yönelik olmalıydı...

"Eğer bu adam," dedi benim portakal tüccarım ve bana anlamlı anlamlı baktı, "eğer bu adam burada ortaya çıkarsa, burada, işlerin bambaşka olduğu bu yerde ve yanlışlık tohumu da karşıdan alınıp buraya ekilirse, o zaman ne olur biliyor musunuz? O zaman mantıken her şey tepetaklak olur. O zaman bu adam burada, Alman halkının asla tehdit altında olmadığı yerde önce ırk bilincini yapay olarak yetiştirmek zorunda kalır! Sonra yeni bir din kurar, bir ırk dini; bütün dinler içinde en hoşgörüsüz olanını, bir ırkın dinini kurar, çünkü burada dini inanç geçerli değildir, burada doğumun biyolojik bir rastlantı olduğu geçerlidir, burada sözün özgürlüğünün artık anlamı yoktur, çünkü sözün özgürlüğü 'durulan yeri' değiştirmeye artık yetmemektedir." "'Dünya görüşü' sözcüğünü duyduğumda," diye devam etti, "artık biliyorum: Bu, dinin yedeğidir, her bir ilmeğinde kullanılabilir yeni bir açıklamanın asılı olduğu bir ağdır; vicdani açıdan şeytanın artık Tanrı'nın rakibi olmadığı, tersine görünür biçimde sokaklarda dolaştığı bir din yedeğidir. Peki o zaman sevgili Tanrı'nın da bizzat ortaya çıkmasından, insan kılığında bayraklar ve buhurlar arasında ortaya çıkmasından daha mantıklı ne olabilir? Bundan daha mantıklı ne olabilir?" Bana kurnaz kurnaz baktı ve: "Eğer Hıristiyan olsaydım, söz konusu olanın Hıristiyan karşıtı olduğunu bilirdim; o İsa gibi geliyor, İsa gibi konuşuyor, İsa gibi mucizeler yaratıyor ve de bunların hiçbiri gerçek değil!" dedi.

"Neden onun toplantılarından birinde ayağa kalkıp bunları söylemiyorsunuz?" diye sordum. Benim portakal tüccarım bana korkuyla baktı ve: "O zaman beni hemen sopalarlar!" dedi. Ben: "Marksistler de hemen sopalanıyorlar, ama yine de her keresinde ayağa kalkıp ona karşı geliyorlar!" dedim. "Evet," dedi yumuşak bir sesle, "bunu yapıyorlar. Ve kızıl enternasyonal diye bir şey de var, hatta üç tane var, milyonlarca insan bunun taraf-

tarı. Ya biz Yahudiler?" İçini çekti ve: "Bir Yahudi dünya komplosuna taraftar olacak tek Yahudi yoktur: Olsaydı bizim için ne kadar basit olurdu! Bizler inkâr etmekten başka hiçbir şey yapamıyoruz ve her birimiz bunu yapıyoruz ve herkes de diyor ki: inkâr ediyor, öyleyse yalan söylüyor!" dedi. Önüne baktı ve: "Peki ya şey gelirse, yani 'ırkçı' devlet? O zaman biz Yahudiler çuvalı sırtımıza vurmak ve yolumuza devam etmek zorunda kalırız. Zaten ikibin yıldır bunu yapmaya alıştık. Ama çok üzülürüz, çünkü inancımıza göre bizler Almanız, Almanya'yı ve Almanları seviyoruz; ve biliriz ki Almanlar kendi kendilerine yapabilecekleri en kötü şeyi yaptılar, kendi kaderlerini değiştirmeye başladılar, bizim mutsuzluğumuzun kaynağını, yani ırkçılığı hiç gerek yokken kendi kaderlerinin odak noktasına yerleştirdiler; Yahudi sorununu Alman sorunu haline getirdiler!" dedi.

Albay'a, Hitler'i anavatan birliklerinin ortak çalışma grubundan neden atmadığını sorduğumda öfkeli öfkeli homurdandı: "Onun üzerindeki kontrolümü tamamen kaybedeyim diye mi?" dedi ve bir tür yapmacık neşeyle sözlerini sürdürdü: "O beni kovmadığı için seviniyorum!" Hitler çoktandır ortak çalışma grubunu da ele geçirmişti, giderek bağımsızlaşıyordu, kesin antlaşmalara karşın resmi makamlarla ve devletin üst düzey temsilcileriyle pazarlık ediyordu; başına buyruk davranışlarla, bildirimlerle ve kararlarla başkalarını şaşırtıyordu; savunma birliklerinin üyeleri arasındaki mutabakata rağmen partisinin reklamını yapmaya başlamıştı; onunla birliklerin liderleri arasında sürekli heyecan dolu anlaşmazlıklar doğuyordu, ama Hitler'in gücü artık görmezden gelinemezdi, bu güç günden güne büyüyordu. Albay: "Nasyonal hareketin yolu, Bay Hitler'in kırık dökük şeref sözleriyle döşelidir," dedi.

Münih Tiyatrosu'nun kulislerinde konuşulan şey buydu işte. Durum iğrenç ve hayal kırıcıydı. En iyisi hiç bulaşmamaktı. Ama öte yandan bu tuhaf, azimli, düşünmeden hareket eden adam olmasaydı çalışma grubunun çabalarının neye varacağını tahmin etmek o zamanlar olanaksızdı. Bu adam başarılıydı. Sesi bütün şehirde yankılanıyordu. Sanki her bir kişinin göğsünde en azından bir kaya parçası vardı da, onun sesi oraya çarpıp yankılanıyor gibiydi. Parti'nin en fazla onbin üyesi olduğu bir

dönemde Münih, başlı başına bir olgu olan bu adamın belirleyici olduğu bir şehir olmuştu.

"Nasyonal" Münih, Reich hükümeti tarafından ilan edilen Cumhuriyeti Koruma Yasası'na karşı düzenlenen bir mitingle yasayı protesto etmeye hazırlandığı gün Münih'ten ayrıldım. Yasa Rathenau suikastı üzerine çıkartılmıştı. Hitler altmışbin insanın karşısında konuştu ve katilleri, Almanya'nın geleceğinin şehitleri olarak kutsadı.

Albay beni OC'nin Reich'ın içine dağılmış olan bütün gruplarını aramam ve onlara öngördükleri eylemlerden uzak durmaları emrini iletmem için göndermişti. Albay kısa ve öz olarak şöyle dedi: "'Keklik gibi avlanmamaya' dikkat edin, sayın şehit efendi. Eğer avlanacak olursanız, kimse sizin için parmağını bile kıpırdatmaz!" Ve ben keklik gibi avlandım.

Hapisteyken Münih gözüme sefih bir rüya gibi gözüktü. Yaptığımız eylemin yankısı Almanya genelinde kulaklarımıza hoş gelen bir müzik yaratmamıştı, ama Münih'te araya en kulak tırmalayıcı titreşimler karışmıştı. Orada planlı programlı olarak bir şey boşluğun içine akmıştı, ki bu boşluktan korkmuştum. Yaptığımız eylemin boş zarfı birdenbire bir kuştüyü yastık gibi şişmeye başlamıştı, yastığın sağı solu bastırılsa da oluşan her çukur hemen yine kabarıyordu. Ve ben hayatım boyunca bu yastığın üzerinde oturmak zorunda kalmaktan korkuyordum.

Hiçbir hapishane dışarıda olup bitenleri içeri sızdırmayacak ve içerdekileri dışarıdan yalıtabilecek kadar sağlam yapılmamıştır. Duvarların arasından sızan haberlere göre dışarıda olup bitenlere ilişkin yaklaşık bir tablo oluşturmak zordu, ama mümkündü. Öğrendiğim şey hiç de hoşuma gitmemişti, cezamın tamamını hapiste geçirecektim. Evet gerçi Albay tutuklanmıştı, gerçekten, Kapp Darbesi nedeniyle çıkarılan tutuklama emrine dayanılarak tutuklanmıştı; Weimar sistemi, içgüdüden yoksunluğu konusunda en azından herhangi bir değişikliğe uğramamıştı, ki bu da sevindirici bir haberdi. Üstelik OC'nin Albay söz konusu olduğunda, ben söz konusu olduğumda davrandığından başka türlü davranacağını da biliyordum. Gerçi altı aydan fazla sürdü, ama gerçekten de ünü her yere yayılan bir pervasızlıkla Leipzig'teki hapishaneden cüretkâr bir gi-

rişimle kaçırıldı, OC'nin zekâsına ve azmine şeref kazandıran bir girişimdi bu. Ancak bu arada Fransızlar Ruhr Bölgesi'ne girmişlerdi, orada yeni kurulmuş olan ve artık sosyal demokrat olmayan hükümet tarafından "pasif direniş" ilan edilmişti; bu pasif direniş, OC'nin adamları olduklarını tahmin ettiğim adamlar tarafından çok kısa süre sonra aktif hale getirilebilecekti. Bu arada Schlageter vurulmuş, ayrılıkçılıkla savaş başlamış, Saksonya'da bir Kızıl Ordu oluşturulmuştu; paranın değer kaybı bütün halkın hükümetin becerisinden kuşkulanmasına yol açmıştı, Bavyera'da bütün eyalet sanki "Berlin'e yürümeye" hazırlanıyor gibiydi; hapishanenin kapısının bana hangi bayrak altında açılacağı doğrusu hiç mi hiç fark etmiyordu benim için, yeter ki açılsındı.

1923 yılının dokuz Kasım'ında büro hademesi kapımı açtı ve oluşan aralıktan bir gazete uzattı. Bu kez, her zamanki gibi çiğnemek için tütün istemedi, yalnızca yakında "çıkacağımı" fısıldadı, onu unutmamalıydım, o da yalnızca Yahudiler yüzünden hapisteydi; iş ortağına karşı açılan bir davada yalan yere yemin ettiği için hüküm giymişti. Ana başlıkları okur okumaz titreyen ellerle gazetenin sayfalarını açtım. Albay'ın adını aradım, ama bulamadım. Kahr, Hitler, Ludendorff... Ehrhardt'a ilişkin tek sözcük bile yoktu... Lossow, Seißer, demek ki Reichswehr ve polis işbirliği yapmışlardı... aradım da aradım, sonunda metnin içinde küçük bir not buldum: Albay Ehrhardt, Koburg'daydı ve orada tugayını yardımcı polis gücü halinde düzenliyordu. Demek ki her şey yolundaydı.

Haber bütün binaya yayıldı. Hemen hemen hiçbir tutuklu hücremin önünden kapımı çalmadan geçip gitmiyordu. Hatta hücre komşum –komünist bir gemi aşçısıydı ve bir Reichswehr nakliyesi sırasında demiryoluna saldırdığı için tutukluydu– duvara deli gibi vurarak kutladı beni. Yemek dağıtan gardiyan sevinçle sırıttı ve: "Ee?" dedi. Terzi makasımla duvara bir haç ve günün tarihini kazıdım.

Başgardiyan akşama doğru hücreme geldi. Duvardaki işareti gördü, ama hiçbir şey söylemedi. Gülümsedi ve hapishaneye üzerimdeki yazlık giysilerle geldiğimi, kışlık giysi getirtmek isteyip istemediğimi sordu. Bense ondan zamanından önce bir

mektup bloğu getirtmeme izin vermesini istedim, istediğim izni verdi. Müdür ortalıklarda gözükmüyordu.

Müdür ancak iki gün sonra hücreme geldi. Her zamanki gibi yuvarlak, sert şapkasını ve kendisine çok dar gelen kadife yakalı ağır, kara paltosunu giymişti. Kendisine başgardiyan eşlik ediyordu her zamanki gibi, yalnız bu kez suratındaki gülümseme yoktu. Müdür: "Bana gazeteyi verin," dedi. Gazete açık olarak masamın üzerinde duruyordu, onu saklamayı artık gerekli görmemiştim. Ona gazeteyi verdim, paltosunun cebine koydu. Domuz gözleriyle küçük gözlüklerinin arkasından baktı ve: "Eğer büro hademesi görevinden alınacak olursa, bunu size borçlu olacak! Sizi üç ay çiğneme tütününden mahrum bırakmakla cezalandırıyorum! Artık sizin içeri gazete sokamamanızı sağlayacağım!" dedi. Başıyla duvardaki işareti gösterdi ve başgardiyana: "Şunun üzerini boyayın!" dedi. Ve gitti.

"Şu"nun üzeri boyandı. Artık hiçbir tutuklu hücremin önünden geçerken kapıya vurmuyordu. Hiçbir gardiyan artık: "Eeee?" demiyordu. Başgardiyan ise mektup bloğunu tamamen unutmuştu.

Ne tuhaftır ki umudumla birlikte bütün huzursuzluğum da uçup gitmişti. Her şey kendiliğinden oldu. Ruhr Bölgesi'ndeki direniş bitti, Ren Bölgesi'ndeki ayrılıkçı hareket son buldu, paranın değeri istikrar kazandı, Saksonya'daki Reich infazı yerine getirildi ve Bavyera'da insanlar Hitler'i sanki zarar vermeden geçip gitmiş olan bir hayaleti hatırlar gibi hatırladılar. Albay hakkında yalnızca Münih yolunda ilerlemekte olan SA birliklerinin silahlarına el koyduğunu duydum. Seeckt olduğu yerde kaldı.

Daha fazla "düşüncelere boğulmadan" hapis cezamı tamamladım; bütün bu süre içinde ve ondan sonraki birkaç gün boyunca eski günahların bedelini ödedim. Ama özgür kaldığım günden itibaren, aslında neler olup bittiğini araştırmaya başladım. Albay artık Friesack yakınlarında, Berlin'den trenle bir saatlik uzaklıkta bulunan Klessen'deki çiftliğinde yaşıyordu. Berlin'de bir bürosu vardı, orada eski arkadaşım ve suikast ortağım Hartmut Plaas çalışıyordu; tabii ki kendisine yaver denmesinden daha çok hoşlanan Plaas "şirket müdürü" olarak Albay'ın

bulaştığı siyasi karışıklıklar nedeniyle ortaya çıkan bazı zorunlulukları yavaş yavaş yine çözmeye (ve tahminime göre yerine yenilerini koymaya) çalışıyor, aynı zamanda eski tugayın birarada tutulması için çaba harcıyordu. Albay'ın hiçbir zaman dörtbinden fazla adamı olmamıştı, ama bu sayı hiçbir zaman bunun altına da düşmemişti; şu anda Reich'ın dört yanına dağılmış olan eski tugayında da durum aynıydı. Bu insanların çoğu toplumsal ya da siyasi yaşamda pozisyonlar ele geçirmişlerdi, bu pozisyonlar onlara yalın askercilik oyununun ötesinde daha ağırlıklı inisiyatifler sağlıyordu; ama Albay onları hâlâ birarada tutuyordu ve belki tam da bu husus ona, kuşkulu siyasi bir geçmişi olan basit bir çiftlik sahibinin aslında olabileceğinden çok daha yaygın bir alanda etkili olmasını sağlıyordu. Ama sıkı bağlantı içinde kaldığı o resmi makamlar nezdinde sözünde duran bir adam olarak ünlenmişti. Bu makamlar çok doğaldır ki, barış antlaşması ve başkaca siyasi sözleşmeler nedeniyle ortaya çıkan zorunluluklar altında Reich'ın resmi politikasının yarı karanlığında yer alan durumları yönetmek için kurulmuş makamlardı. "Albay," dedi Plaas alayla, "hâlâ devletin ondört cankurtaranından biri." Demek ki Albay hâlâ hükümetin gizli politikasının kaldırılmasının buharının ardında önemli ölçüde daha rahat çalışılabilen bir 'üfürme'den başka bir anlama gelmediği söylentisi yayılmaya başlayınca, en gelişmiş devletin bile vazgeçemediği anlaşılan türden işlerin içindeydi. Bütün bunlar Albay için çok tipik şeylerdi, bulaştığı işleri benim öğrenmeme izin vermemesi de onun için tipik bir hareketti. Onu sık sık çiftliğinde ziyaret ediyordum, küçük av gezintileri sırasında ona eşlik etmem konusunda beni ikna etmeyi de başarıyordu, ama asla gerilmiş olan bir yaya benzeyen bendenizin bir ok gibi ileri atılmasını sağlamak için dizginleri koyvermeye yanaşmıyordu.

Ben bu arada *Kavgam* adlı kitabı okumuştum, Hitler'in Landsberg'deki tutukluluğu sırasında yazdığı ve çok uzaktan ve gerçeklere parmak basmadan yalnızca 1923 darbesine götüren olaylara herhangi bir biçimde bulaşmış olan kişiler tarafından gerçekten anlaşılabilecek o göndermeler nedeniyle dikkate değer bulduğum bir kitaptı *Kavgam*. Hitler'in savunma birliklerine ve "gizli dernekler"e karşı yürüttüğü siyasetle ve Ruhr di-

renişi sorunu konusunda güttüğü siyasetle ilgili her türlü serzenişe karşı yazdığı hemen her karanlık polemiğin adresi yalnızca ve yalnızca Albay'ın kendisiydi. Albay'a bu konuyu sordum, o da: "O herife bir daha asla elimi uzatmayacağım!" dedi; bunun kanımca yükü altında Hitler'in muhtemelen yıkılacağı bir cezaya benzediğini söyleyince de Albay keyifli keyifli: "Siz yine küstahlaşıyorsunuz!" dedi.

Albay'a duyduğum saygı artık koşulsuz bir saygı değildi, uzun zamandır değildi. Albay'ın dikkatini, Hitler'in kitabında yazarın, 8 Kasım 1923 olaylarının üzerinden zarif bir sıçrayışla ve şimdi bu konuda konuşmanın gelecekte yarar sağlayacağına inanmadığını belirterek atlayıp geçtiğine çekmeye çalıştım. Albay öfkeyle buna içtenlikle inandığını, Hitler'in bu noktada ya yalan söylemek zorunda kaldığını, ama o zaman da bu yalanı ortaya çıkaracak bir sürü insan bulunduğunu, ya da gerçeği söylemek zorunda kaldığını, ama bu gerçeğin de onu tarifsiz biçimde karalayacağını söyledi. Ama Albay'ın böyle bir durumdan çok büyük bir menfaati olduğunu söyledim. Albay bana baktı ve: "Anlamıyorsunuz! Başkalarının değirmenine neden su taşıyayım ki?" dedi. Başkaları derken, Weimar Cumhuriyeti'nin güçlerini kastettiği açıktı. Albay düşündü, sonra şöyle devam etti: "Şeytan rolünü oynayacağım ve Reichswehr'in kirli çamaşırlarını yıkayacağım!" Ondan sonra da acele acele akşam vurmaya niyetlendiği geyikten söz etti.

Başlangıç noktası buydu demek. Büyük rakip Hitler yenilmişti, o zaman böyle düşünüyordum, ama ordunun siyaseti sürüyordu. Hemen belge toplamaya başladım, sonuçta bugünün tarihinin önemli bir bölümünü telafi etmek zorundaydım. Gazete haberleri her zamanki gibi verimsizdi; General von Seeckt artık görev başında olmadığı halde benimle görüşmeyi kabul etmedi; Bay von Kahr bana Hitler-Ludendorff Davası'nın raporlarını gösterdi, bu raporlar tabii ki, davacı, yargıç, davalı ve tanıkların hepsi sanki yalnızca o olayların "aslına" dokunmamak konusunda anlaşmışlar gibi uğursuz bir etki uyandırıyordu. Ama benim eski Dr. Luetgebrune'm vardı, o davada Ludendorff'un avukatıydı; sonra Feldherrnhalle önlerinde ağır yaralanan, ancak sahra hastanesinde bir şeyler yazdıracak kadar

zaman bulan süvari yüzbaşısı Rickmer'in raporları vardı; sonra Schlageter'in raporları ve mektupları vardı; büyük ölçüde bir tablo elde edecek kadar ayrıntı öğrenebilmiştik, geriye yalnızca Albay'ın bu tabloya evet ya da hayır demesini sağlamak zorunluluğu kalıyordu.

Her şey son derece mantıklı seyretmişti. Reich içinde olaylar öylesine tehlikeli bir hal almıştı ki, hâlâ gerçekten otoriteyi elinde tutan tek güç olan ordu çekilmeyi göze almak zorunda kaldı. General von Seeckt, Münih'teki Reichswehr Grupları Komutanı General von Lossow aracılığıyla –General von Lossow, genel çöküş bağlamında hâlâ belli ölçülerde sağlammış gibi gözüken Reich içindeki tek resmi gücün temsilcisiydi– Bavyera Devlet Başkomiseri'yle –bu adam, yani Bay von Kahr, Bavyera'da uzun zamandır titizlikle hazırlanmakta olan siyasetin bir ürünüydü yalnızca– bağlantıya girmemiş olsaydı neredeyse sorumsuzca hareket etmiş olacaktı. Albay: "Her durumda benim tugayım Koburg'da o zamanlar Berlin'e yürüyüşe geçmeye hazır değildi. Bu saçmalıktan daha başladığı gün bıkmıştım zaten," dedi. Tugayın "Yardımcı Polis" konumu Saksonya çuvalının ağzını Reich infazının gerçekleşmesi halinde kapalı tutmak için düşünülmüştü. Köktenci nasyonal birlikler bir hükümet darbesi yapılması için zorluyorlardı, ama Seeckt hükümet darbesi yapılmasını istemiyordu, anayasal güçlerin rızası olmadan hiçbir koşulda bir şey yapmaya hazır değildi; olaylar böylesine ibret verici bir biçimde Reich'ın çöküşüne doğru gelişme göstermeye devam edecek olursa, beklentisi içine gireceği bir rızaydı bu; Reich'ın zirvesinin son olasılıkta, yani Reich'ı kurtarmak konusunda başarısızlığa uğramamış olmasını bekliyordu.

Seeckt üç yıl önce Reichswehr'in sırtından, antant devletlere karşı barış antlaşmasıyla tanınan askeri birliğin varlığını garanti etmek amacıyla artık Reichswehr'e küçük gelen gönüllü birliklerin koruyucu paltosunu çıkarmakta gösterdiği kararlılığın aynısıyla şimdi de Reich hükümetinin güvensizliği karşısında "Kara Reichswehr"i, yani doğu sınırını korumak için ek olarak hazırda bekleyen yasadışı birliği kurban etmeye hazırdı. "Kara Reichswehr" gerçi askeri açıdan hâlâ önemli olmakla birlikte tabii ki devletin güvenliği için gerçek bir tehdit oluşturu-

yordu. Daha yüksek bir amacın meşruluğu uğruna, yani Reich'ı belli koşullar altında otoriter bir eylem aracılığıyla kurtarmak için Reichswehr'in ve Reich hükümetinin amaçlarının eşitliği uğruna Seeckt 1923 Ekimi'nde, "Küstrin Darbesi" sırasında amaçlanan şeyi sezinleyerek öne atılan ve General'i oldu bittiye getirmek isteyen birlikleri kurban etti. Bavyera'da bu olayın gerçek anlamı hemen anlaşılamadı; Devlet Başkomiseri, kendi kendisini benzer sürprizlere karşı güvence altına alması gerektiğini sandı ve Reichswehr'in Bavyera kontenjanını, Lossow'un tümenini Bavyera eyaletinin emrine vermeye çalıştı. O zamana kadar oyun her yandan kapalı kartlarla oynanıyordu.

Oyunun dağılımının nasıl olduğunu Hitler'in ne kadar fark ettiği tabii ki bilinemez. Ama her durumda, işler nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın kendi oynadığı rol açısından aldatılmış olduğunu düşünüyordu; bu bileşimde ona yer yoktu, elinde hiç koz kalmamıştı. Bu türden her yarı yasal hükümet darbesi onun hareketinin sonu anlamına gelecekti. "Trampetçi"[4] fazlalık olduğu zamanlara yeterince sık karar vermişti. Eğer bir propagandacının ötesinde bir şey olmak gibi bir hırsı varsa tekrar devreye girmeli, bu durumda liderliği eline almalıydı. "Ludendorff'tan kaydırılmış otoriteyle Kahr ve Lossow'u gafil avladığını sandığında," dedim Albay'a, "nasıl zafer çığlıkları atmış olabileceğini gözümün önüne getirebiliyorum..." Albay coşkuyla bağırdı: "Ona dünyanın kaç bucak olduğunu göstereceğiz! Onunla bu deneyi yapmaktansa hiç umut kalmasın daha iyi!" "Her şey pamuk ipliğine bağlıydı," dedim, "ve Hitler bu ipliği kesti!" "Evet," diye bağırdı Albay ve avucunu masaya vurdu, "hem de hepimize öne atılmayacağına dair söz verdikten sonra!"

Albay birdenbire durdu. Sonra: "Duyduğuma göre yazarlık yapmaya başlamışsınız?" dedi. Kızardım, kızdım ve sert bir sesle: "Evet, Albay!" dedim. Albay: "O zaman size bu olaylar hakkında yazmak istediğiniz her şeyi bir güzel derleyip toparlamanızı, sonra da sağlam bir yere saklamanızı öneririm!" dedi. Al-

4 Trampetçi: Deutsche Arbeiterpartei'ın (DAP - Alman İşçi Partisi) Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP - Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) adını almasıyla Hitler'in ön plana çıkması ve hareketi kendi düşüncesine göre yönlendirmesi kastediliyor. (Ç.N.)

bay'ın karısı güldü ve: "Siz de kocam gibi yapınız, günlüğünü o kadar sağlam bir yere sakladı ki kendisi bile bulamıyor!" dedi.

Durum böyleydi. Nasyonal hareketin ilk büyük ve ciddi girişimi, devlet tarafından Almanya'nın durumunda bir değişiklik yapma girişimi, Hitler adındaki bu adam yüzünden başarısızlığa uğramıştı. Bu girişim, Weimar sisteminin resmi güçlerinin direnişi nedeniyle başarısızlığa uğramış değildi, hem de hiçbir biçimde, buna işaret eden tek bir husus yoktu. Girişim, gerçek bir resmi görüşün temsilcisi olarak General von Seeckt'in Reich'ı, ortalığın altını üstüne getiren bir buluttan inerek iktidarı ele geçirmeye çalışan karanlık güçlere devretmektense bir sözde devletin zayıf ellerine, "yedek devlet"e, parlamentodaki partilere, bürokrasiye teslim etmek istemesi nedeniyle başarısızlığa uğramıştı.

"Peki şimdi n'olacak?" diye sordum, "n'olacak?"

"Biz her zaman askerlerin yanında yer alacağız!" dedi Albay.

Herhangi başka biri gibi ben de Seeckt'in, taş suratlı ve tuhaf davranışları olan General'in (Rathenau'nun bir arkadaşının) ardında yatan sırrı çözemedim. Birçokları söyleyecek bir şeyi olmadığı için sustuğunu söylediler; Hans Zehrer bana bir keresinde Seeckt'in, Alman siyasetinde ve Alman ordusundaki eski bir deyişe göre sonunda Rubikon Nehri'ne[5] varan ve balık tutmak üzere nehrin kenarına oturan oldukça fazla sayıdaki tipten biri olduğunu söylemişti.

Aslında öyle görünüyordu ki, nasyonal sağa mensup siyasetçiler –kendilerini katı bir resmi görüşe bağımlı hissettikleri zaman– ve onların arasındaki siyasi ağırlığı olan Reichswehr generalleri sürekli olarak duyumsandığı üzre yapay korkuluklar, gulyabaniler yaratmışlardı, ki bu yaratıklar siyasi rüyalarının karanlık sokaklarında yollarını kaybetmişlerdi. İki şey vardı ki, bu adamlara ürkütücü görünüyordu; bu şeylerle ne yapacaklarını bilmiyorlardı, öte yandan bu şeylerin yalnız varolduğunu değil, tersine aynı zamanda son derece önemli ve bastırı-

5 Rubikon Nehri: Julius Sezar'ın MÖ 49 yılında geçerek iç savaşı başlattığı kuzey İtalya'daki nehrin adından hareketle "geri dönülmez kesin bir karar vermek" anlamında kullanılıyor. (Ç.N.)

lamayacak taleplerde bulunduğunu da kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Bu adamlardan hiçbiri ekonomiden anlamıyordu. Bu iş onlara bir tür gizli bilim, ekonomik iksirler aracılığıyla çamuru altına dönüştürmeyi başaran modern simyacılık gibi gözüküyordu. Kaygılı bir biçimde "Peki ama biz ekonomiden ne anlarız ki?" diye soruyorlar ve iyi niyetli ekonomistlerin, ekonominin kendi sorunlarıyla başa çıkmasını çok iyi bildiğine ve bireyin günlük ihtiyaçlarıyla ayrılmaz biçimde bağlantılı olduğu için "ekonominin çökmesi" diye bir şeyin söz konusu olmadığına ilişkin yönlendirmeleriyle bile yattıkları kuluçkalardan kalkmıyorlardı. Ve varlıkları kendilerine kapalı olan alanları araştırmaktan çekinmeleri, o adamların taşıdıkları sorumluluk duygusu için bir işarettir herhalde. Nasyonal hareketin bütünüyle eksik anlayışının yanı sıra ürkütücü bir özel yaşam süren öteki şey ise kültürdü. "Para ve ruh", yani yüksek anlam taşıyan iki güç, Batı'nın modern devletlerinin böylesine etkin biçimde dayandıkları iki temel direk yabancı ve ürkütücü görünüyor ve kendilerini Gizli Danışman Hugenberg'in kişiliğinde sundukları zaman tabii ki dehşetli kuşkulu güçler olarak algılanmaları gerekiyordu.

Hitler tabii ki böylesi tutuklukları tanımıyordu. Para ve ruh onun korktuğu güçler değildi, Hitler onları hor görürdü. Bu noktada ulusal rekabete karşı daha avantajlı olduğuna hiç kuşku yoktu. Ayrıca o Rubikon'un kıyısında balık tutacak adam da değildi.

İnsanın özgürlüğünün elinden alınmasının içinin derinliklerinde emin olduğu şeyleri sarsamayacağını, ama bundan sonra dünyaya daha akılcı gözlerle bakmaya zorladığını öğrenecek kadar uzun süre kalmıştım hapiste. Hitler'in Landsberg'de kısa süreli hapisliği hiç kuşku yok ki kendisini değiştirmemiş, ama taktiğini değiştirmişti. Artık trampetçi filan yoktu, yalnızca Führer vardı; artık hareket filan yoktu, yalnızca Parti vardı; artık yasadışı savaş filan yoktu, yalnızca yasal savaş vardı; artık müttefik filan yoktu, yalnızca rakip vardı; artık tez, sav filan yoktu, yalnızca program vardı. Geriye kalan her şey aynı kalmıştı: saldırının ağırlığı, konuşmanın müziği, insanüstü çalışkanlık, organizasyonun aksamazlığı, toplantılardaki terör ve

"ilgili diğer ayrıntılar" – bayraklar ve pankartlar, haykırış ve selamlama, kemer kayışı ve çizme, bir de kahverengi gömlek.

"Demokrasi" sözcüğünü her zaman ender olarak ve istemeye istemeye kullanmışımdır. Demokrasinin ne olduğunu bilmiyorum ve şimdiye kadar bana bunu iyice açıklayacak birini de bulamadım. Ancak Hitler'in kendi ideolojik görüşünün demokrasinin görüşü olduğu yolundaki iddiasını çürütmek hiç de kolay olmamalı. Dünyayı belli bir merkez noktasından açıklamak, kitleleri ikna yoluyla kazanmak, iktidara giden yolu seçimler yoluyla meşrulaştırmak, iktidarı bizzat halk kanalıyla meşrulaştırmak – korkarım bunların demokratik belirtiler oldukları, demokrasinin çok sonraki ve fazlasıyla ısıtılmış biçimleri olsalar da sonuçta demokrasi biçimleri oldukları iddiasını çürütmek çok zor olacak. Ayrıca korkarım Hitler tarafından uygulanan totaliter sistemin demokratik olmadığı yolundaki karşıt iddiayı kanıtlamak da çok güç olacak. Totaliter devlet, otoriter devletin tam karşıtıdır, doğaldır ki otoriter devlette demokratik belirtilerden söz edilemez, tersine hiyerarşik belirtiler söz konusudur. Devlet biçimlerinin kalitelerini ve özelliklerini ileriye dönük gelişmelerden aldığına inanan herkes totalitarizmin otoriter devlet biçiminden daha modern olduğunu düşünecektir; Hitler mantıklı olarak siyasi çıkar arenasında buna göre davranmak zorundaydı.

Tabii ki, bütün nasyonal hareketin içindeki bu sorunsal o zamanlar yalnızca çok sınırlı olarak tartışmaya açıldı. *Vormarsch*'ın yanı sıra Ernst Niekisch'in çıkardığı *Widerstand* ve Hans Zehrer'in çıkardığı *Die Tat* da her iki akımı ciddiyetle analiz etmeye çalıştılar, ama aynı şeyi Otto Strasser ve Herbert Blank'ın *Nationalsozialistische Briefe*'si [Nasyonal Sosyalist Mektuplar]" de yaptı; bunların tümü Berlin'de yayınlanan gazetelerdi ve kamuoyu onlar sayesinde oldukça geniş bilgiye sahip olabilirdi. Ama yalnızca bu gazeteler düzleminde hareket etmek ise dünyada ve başkentte yayınlanan gazetelere bir tür ihanet, siyasi tartışmanın soldan sağa kayması için ödün vermek gibi gözüktü; ve o zamanki durumda tam da bu husus –sonradan geriye dönüp baktığımızda gördüğümüzden farklı olarak– hemen Hitler'in yararına bir şey olarak algılandı.

1930 yılının yaz aylarında, Berlin'de 23 Ekim 1929'un etkilerinin çok azaldığı bir sırada, birkaç haftalığına ressam Rudolf Schlichter'i ziyaret etmek üzere Güney Almanya'da küçük bir şehir olan Württemberg'deki Calw'a gittim. Schlichter, Calw'da doğmuştu, sanatsal gelişiminin yanı sıra bir dizi siyasi etkiyle de –nihilizmden anarşizme, anarşizmden komünizme, oradan da Jünger tarzı nasyonalizme– gelişip değişmişti; herhalde bütün bütünlükçü sistemlerin cehenneminden geçtikten sonra doğal bir içgüdüyle, tıpkı dev Antaios gibi yalnızca vatan toprağına dokunmak istemiş olmalıydı. Artık bu duruma Katolikliğe geri dönmekle bir son vermeye karar verdiği anda karşılaştık onunla; mantık açısından tanımaya zorunlu olduğum, ama paylaşamadığım bir karardı bu; paylaşabilmek için en önemli temel şartlardan yoksundum.

Ama Calw bana başka türden bir sürpriz daha hazırlamıştı. Yine orada doğmuş olan Hermann Hesse'mi tabii okumuştum ve onun ifadesindeki kesinlik birçok ayrıntıyı hayranlıkla tekrar fark etmemi sağlamıştı. Reich'ın en mutlu eyaleti Württemberg, küçük burjuvaya özgü çalışkanlık açısından en devamlı ve en faal eyalet olan Württemberg küçük Calw şehrinde geri dönmüş bir oküler gibi kendi kendini yansıtıyordu. Sevimli Nagold Vadisi'nde yer alan bu küçük şehir sağlığa yararlı bir ölçülülüğün görüntüsünü çiziyordu. En mutlu biçimde birbirine karışmış biraz sanayi ve orman ekonomisi ve en mutlu biçimde birbirine karışmış bir sürü şey; ziraatçilik, sağlam bir Katolik azınlığı ve çeşitli Protestan tarikatları yan yanaydı; en çekici Karaorman partileriyle, Baden'deki Pforzheim ve eyalet başkenti Stuttgart'tan sonra Rauh ve Schwaben Jurası'yla iyi bir iletişim; çevredeki köylerle ve sevimli kür merkezleriyle düzenli bir alışveriş; bütün bunlar bu küçük şehre ticaret ve meslek okulları ve kamu yaşamının kan dolaşımı için büyük önem taşıyan resmi makamlarıyla birlikte kendine özgü bir görüntü kazandırıyordu. Eğer ekonomik ve sosyal koşullar, köklü değişikliklere karşı duyulan saldırgan arzudan başka her şeyin yetişebileceği bir topraktan yetişmişse, bu burada olmuştur. Burada herkes çalışkanlığı ve basireti sayesinde belli yerlere gelebilir. Ve bu şehrin ileri gelenleri, konu komşu geceleri yarım litre

iyi şarabın başına oturduklarında değişik siyasi görüşlere sahip olan önemli adamlar samimi bir dostluk içinde olurlardı ve çeşitli ekonomik ve akrabalık ilişkilerinin örüntüsü, eğilimlerin her türlüsünü baştan sınırlamış olurdu. Pazaryerinde bulunan birinci sınıf bir tatlıcı dükkânı uzak eyaletlerin ve olağanüstü faal bir gıda sanayiinin ürünlerinin de evlerin mutfaklarına girmesini sağlardı. Dükkânın sahibi biraz önce yıkanmış hissini veren beyaz önlüğü içinde hep kuru üzüm çuvallarının ve güzelce istiflenmiş konserve kutularının ortasında, temizlikten pırıl pırıl parlayan dükkânında dururdu; kırmızımsı, sağlıklı yüzünden güven ve kibarlık fışkırırdı; olumlu gülümsemesi, burada iyi hizmet göreceğinden emin olabileceğine dair herkese söz verir gibiydi. Onu yere göğe sığdıramazdım, o da: "Biliyon mu, bu dükkânı bu hale getirene kadar nasıl, ama nasıl çalıştım ben..." derdi, ve sonra: "Biliyon mu, daha onbin marka iktiyacım var..." derdi. Ama ne yazık ki benim de onbin markım yoktu; eğer olsaydı hiç düşünmeden ona borç verirdim, çünkü ayinesi işti adamın ve ben onu iyi tanıyordum. Calw yakınlarındaki bir tepede bulunan Altburg doğumlu dükkân sahibi Dünya Savaşı'ndan sonra memleketine dönmemişti, ona savaş sonrasının farklı sahnelerinde rastlamıştım; en son Küstrin Darbesi'nin aktif katılımcısı olarak hapse mahkûm edilmişti; hapis cezasını tamamladıktan sonra da şehir yaşamında karar kılıp memleketine dönmüştü.

Pazarda süslü sandığının içindeki limonları satarken onu gören hiç kimse, bu adamın şu anda hayatındaki doğru yerde bulunduğunun dışında bir şey düşünemezdi ve ancak uzun zaman güven duygusunun yokluğunu hisseden biri bu duygunun değerini bilebilirdi. Tuhaftır ki, işleri ne kadar giderek açılıyormuş gibi gözüküyorsa, o kadar geriliyordu. 23 Ekim 1929 tarihinde New York'ta meydana gelen olaylar hakkında yeterli bilgiye sahip olmaktan oldukça uzak olan, oradan oraya savrulmuş bu adam olanca çalışkanlığına ve kimsenin kuşku duymadığı hamaratlığına rağmen yaptığı işin karşılığını almamasına neden olan anlaşılmaz ekonomik olayı, Alman Reich'ını, Württemberg eyaleti, Calw şehri ve pazaryerindeki tatlıcı dükkânıyla birlikte mahvetmek için uzun yıllardır günbegün kuru-

lan gizemli bir dünya komplosuna bağlamak eğilimindeydi. Adamımızın sık sık şarap içmek üzere buluştuğu, kasabadaki özel ticaret lisesinin müdürü –konusunu çok iyi bilen bir adamdı– böyle bir komplonun varlığından kuşku duyuyordu duymasına, ama o zaman neden böyle üzücü bir gelişme olduğunu da yeterince açıklayacak durumda değildi (ben de bu somut konu hakkında inandırıcı bir şeyler söyleyemeyecek kadar iyi niyetliydim). Böylece dostumuz her cumartesi günü öğleden sonra dükkânını kapatır kapatmaz beyaz önlüğünü çıkarır, yeni yıkanmış kahverengi gömleğini giyer, pırıl pırıl boyanmış çizmelerini ayağına geçirirdi; ve birkaç dakika sonra bu olağanüstü adamı, sol eli yönetmeliğe uygun olarak kemer tokasında olduğu halde, aynı türden bir birliğin başında kasabanın sokaklarında uygun adım yürürken ve sert bir sesle uğuldayan şarkılar söylerken görebilirdiniz. Şehir halkı saygın komşularındaki bu değişikliği belli bir endişeyle izliyordu; duydukları bu endişe şimdiye kadar görmeye alışmadıkları bir dış görünümden çok, hiçbir şey tarafından haklı gösterilemeyen ve bir şeylerin yolunda gitmediğine ilişkin beklentiydi. Oysa her şey yolunda gidiyordu, ticaret okulunun müdürü bile geçit alayını selamlıyordu, tabii ki ileri doğru uzattığı sağ eliyle değil de, şapkasını neşeli neşeli sallayarak. Çünkü ticaret okulunun müdürü iyi bir Deutschnational olarak bilinirdi. "Biliyon mu," derdi dostum, onunla ilgili olarak, "şu iyi yürekli Mao var ya, ne diyo biliyon mu, aynen böyle devam etmeliymişiz, günü gelince Nasyonal Sosyalistler senatoyu kuracaklarmış, biz de o akıllı senatonun komuta etmek için ihtiyaç duyacağı itaatkâr ekibi oluşturacakmışız! Biliyon mu? Onları öyle bir benzeteceğiz ki! Onların maşası olmayacağız!"

Eylül ayının gelmesiyle birlikte seçimler de yaklaşmıştı, daha sonra "tarihi" olarak tanımlanacak olan şu seçimler. Partiler seçim yarışını istemeye istemeye yürütüyorlardı. Yalnızca Nasyonal Sosyalistler bir toplantıdan ötekine çağrılar yapıyorlardı. Toplantılar hep dolu oluyor, "Reich sözcüsü" denilen kişinin konuşmasından sonra asla tartışma yapılmadığı ve arasıra bağırıp çağıran kişilerin ise yanı başlarında hemen iki karanlık bakışlı üniformalının bittiğini gördükleri sürece oldukça sa-

kin geçiyordu; bu üniformalıların kendilerinden emin davranışları, ileride hiçbir yargıcın onları kavgayı kışkırtmakla suçlamak için herhangi bir dayanak bulamayacağını ima eder gibiydi. "Reich sözcüleri" genç ve dinamik beylerdi, Nasyonal Sosyalist bir hitabet okulunda eğitim görmüşlerdi, binlerce toplantının getirdiği deneyimle ne diyeceklerini çok iyi biliyor ve diyorlardı da; şehir şehir dolaşıyorlardı, en küçük köylere bile gidiyorlardı; henüz Parti'nin örgütlenmediği yerlere bir alay SA'lı eşliğinde gidiyorlardı, öyle ki köye girişleri bile sessiz köy yaşantısına belli hoşlukta bir değişiklik getiriyordu. Pazar günleri ise bütün kahverengi gömlekliler yollara dökülürlerdi, sabah erkenden kamyonlara doluşup şehir dışına çıkarlar, akşamın geç saatlerinde dönerlerdi; dönerlerken söyledikleri savaş şarkıları geceyi yarıp geçerdi. Tatlıcı dükkânındaki dostum, benim bu olay için pek öyle kendisinin istediği gibi yanıp tutuşmadığımı görünce kaygılanırdı. Köylüler arasında yapılan bu türden eğlence gezintilerinin görüntüsünün uyandırdığı etki konusunda kuşkularımı dile getirirdim –köylüleri tanıdığımı sanıyordum– dostum da böyle bir gezintiye katılmam konusunda bana baskı yaptı. Önce tabii ki Altburg'a gidildi, burası refah içinde bir köydü, köylülerin evlerinden çıkıp kamyonu neşeyle selamlamalarında şaşılacak bir yan yoktu; yanımda kamyonun direksiyonunda oturan dostum bu köyde büyümüştü. Ama daha bir sonraki benzin istasyonunda insanların aslında ne düşündükleri ortaya çıkıyordu. Bir sonraki benzin istasyonunda pazar gününden yararlanarak avluyu temizlemekte olan iki işçi kollarını kaldırarak selam verdiler. Tabii ki kamyondaki adamlar köyün içinden geçtiğimiz sürece avaz avaz şarkılar söylediler, ama şehirlerarası yolda da susmak bilmediler, bir insan görür görmez birkaç kıta da sürse mutlaka şarkı söylemeye başlıyorlardı –ister yalnız bir bisikletli ister şehirlerarası otobüs ister çocuk ister kadın olsun– ve herkes, herkes o haykırışla birlikte onları selamlıyordu. Sonra köy jandarmasıyla karşılaştık, jandarma özellikle büyük bir tezahüratla karşılandı, o da elini kepine götürmek suretiyle selam verdi. "Bu alçaklık," dedim, "sizler insanların terbiyeleri, görgüleriyle oynayıp, bunların üzerine spekülasyon yapıyor-

sunuz!" "Eee," dedi dostum, "kamyonların üzerine mi yapacaktık?!" Yoldaki her lokantada duruldu, kırk adet susamış müşteriyi aynı anda karşısında görünce hangi lokantacı sevinmez ki?

Yol boyunca yalnız değildik. Baden plakalı bir kamyonla karşılaştık, tıka basa SA doluydu. Pforzheim'dan gelen bir gruptu. Baden'de üniforma yasağı vardı, Pforzheim'lı SA'lar sivil olarak kamyonlara doluşuyorlar, Württemberg sınırında yanlarında getirdikleri üniformaları giyiyorlardı. Her iki grubun liderleri propaganda gezintisi sırasında izleyecekleri güzergâhları belirlediler, sonra her birlik kendi yoluna gitti.

Oysa daha önce bunu yaşamamıştım: Bu eyalet –bu konuda hiç kuşkuya yoktu– Nasyonal Sosyalist'ti. Selam vermeyen tek köylü yoktu; kiliseye gidenler selam veriyorlardı –hatta rahip efendi bile şapkasını çıkarıp sert bir "iyi günler" demişti–, demiryolu işçileri selam veriyorlardı, polisler, pamuk ipliği atölyesinin kapıcısı, yün örtü fabrikasının pazar tenhalığı içindeki tesisleri, bıçkıhanenin bekçisi. Araba, eyaleti bir baştan bir başa hızla geçip gitti, köylerden, kasabalardan, işçilerin yerleşme yerlerinin içinden ve kür merkezlerinden: en küçük bir düşmanlık belirtisi, bezginlik gösteren en küçük bir hareket söz konusu değildi, her yerden sevinçli haykırışlar duyuluyordu.

Akşam Pforzheim'lılarla yine karşılaştık. Perişan gözüküyorlardı, suratlar asıktı. Bir şey olmuştu. Araba neşeli şarkılar eşliğinde hiçbir şeyden haberi olmaksızın Butenhausen'den geçiyormuş. Bundan yüzyıllarca önce Butenhausen Baronu Yahudi yerleşimcileri topraklarına kabul etmişti. Bu nedenle Butenhausen şimdi bir Yahudi köyüydü, galiba da Almanya'daki tek Yahudi köyüydü; köylülerin çocukları SA'ların savaş şarkılarını duyar duymaz oraklarına ve yabalarına sarılmışlar ve adaleli köylü kolları ellerindeki silahları kullanmasını gayet iyi biliyormuş. Bu olaydan duyduğum memnuniyeti gizleyemedim. "Biliyon mu," dedi dostum, "bir dahaki sefere Butenhausen'e gidiyom ben!!" Ben: "Görüyorum ki insanlara dayak atmak konusunda pek yeteneklisiniz!" dedim. "Ne demezsin," dedi dostum, "küçük yaşta öğrendik, n'aparsın!" "Dayak," dedim, "bu[illegible]ebiliyorsunuz. Peki neden arada çıkan seslere, tartış-

maya katlanamıyorsunuz? Kazanmak istedikleriniz kimler, aptallarla korkaklar mı?" "Biliyon mu," dedi, sarsılmaz dostum, "sen de her şeyi daha iyi bilen entellerden birisin! Pekâlâ gevezelik etmek istiyorsan, istediğin kadar et bakalım! Bir sonraki toplantıda ağzının payını alırsın!"

Bir sonraki toplantıda söyleyeceklerimi özenle hazırladım. Konuşmacının herhangi aptalca bir boş sözünü yakalamak istiyordum, ondan sonra yapılacak tek şey birkaç geçiş cümlesi bulmaktı. Toplantıyı dostum yönetiyordu. O hiçbir zaman hitabet okuluna gitmemişti, bol keseden atıp tutarak konuşuyordu. Gazeteleri açıp bakınca bizim Frick hakkındaki, Almanya'nın ilk Nasyonal Sosyalist başbakanı Frick hakkındaki, Thüringen'deki Başbakan Dr. Frick hakkındaki haberlerle dolu olduğunu gördüğümüzü söyledi. Bizim Frick, onu herkes tanıyordu, ama şimdiye kadar Thüringen'le ilgilenen olmuş muydu hiç, Thüringen'in eski başbakanının adını bilen var mıydı? "İşte aramızda biri var!" diye bağırdı birdenbire ve parmağıyla beni gösterdi, "işte aramızda zekâ fışkıran biri var, şimdi zamanı geldi işte, şimdi gevezelik edebilirsin. Thüringen'in eski başbakanının adını biliyon mu bakalım?" Kulaklarıma kadar kızarmıştım. Gerçekten de bilmiyordum. Bütün salon memnuniyetten kahkahalarla gülüyordu. Rezil olmuştum. "Eğer o anda," dedim, daha sonra dostuma, "eğer o anda Müller ya da Schneider gibisinden herhangi bir isim söyleseydim, n'apacaktın?" "Gülerdim," dedi, benim iyi yürekli, benim candan dostum, "O manyak herifin adını ben biliyor muyum sanıyon?" "Buna demagoji derler!" dedim. "Hayır, buna propaganda derler!" dedi.

Seçim sonuçlarını çok merak ediyordum. Ticaret okulunun müdürü bana şu açıklamayı yaptı: "Biz Schwaben'liler," dedi, "köktenci değilizdir! Ama gel gör ki, gençler tozu dumana katmak istiyor..." Schwaben'liler, dedi, çekingen insanlardır, çekingen ve hoşgörülüdürler. Köktenci partilerin şimdiye kadar Schwaben'de hiç şansları olmamıştı. Schwaben'de iyi, eski, demokratik gelenek hüküm sürüyordu. Baden'liler "örnek eyalet" olmakla gurur duyarlarmış, ama asıl örnek eyalet, dengeli bilançosuyla Württemberg'miş. Ondan sonra bana sanayinin ve tarımın Schwaben'deki dengeli dağılımı üzerine rahatlatıcı

rakamlar sayıp dökmeye başladı; verimli bir dengesi olan doğum sayısını eklemeyi de unutmadı ve "düzenli dağılım"dan ve mal sahibi olmaktan söz etti. "Bizde," dedi, "hâlâ yaşın ve deneyimin ve otoritenin hükmü geçer." Bizim dostumuzun yaptığı işlere gelince, onlar "soytarılık"tan başka bir şey değildi, sonu neye varacaktı ki? Biz yaşlı, deneyimli nasyonal siyasetçiler, bizler hükümeti oluşturacaktık ve Nasyonal Sosyalistler takımlarını bizim emrimize sunacaktı!

Dostum, bisikletli bir SA aracılığıyla radyodan arka arkaya okunan seçim sonuçlarını gönderdi. Bisikletli yarım saatte bir, küçük pusulasıyla geliyordu. Nasyonal Sosyalistler'in başarısı görmezden gelinecek gibi değildi. Dostum pusulasına, bir önceki seçimlerde elde edilmiş olan sonuçları da not ediyordu. Nasyonal Sosyalistler'in oy artışının, sair zamanlardaki seçimlerde çekimser kalan tabaka sayesinde olduğu açıktıki – özellikle Berlin'de bu durum iyice belirgindi. Ama bunu Hamburg, sonra Leipzig, Köln, Münih, Hannover izledi; bisikletlinin her gelişinde sarhoşluğu biraz daha artmış oluyordu. Başlangıçta pusulalara şöyle bir göz atıyor ve bir köşeye koyuyordum, oysa şimdi hepsi Rudolf Schlichter'le benim önümüzde duruyor ve tarafımızdan inceleniyordu. Ertesi gün başlıca gazetelerde yer alacağı gibi "siyasi bir heyelan" meydana gelmişti. Schwaben'in dengesi altüst olmuştu, salt sanayi bölgeleri de tıpkı salt Katolik eyaletler gibi ezilip geçilmişti, Schleswig-Holstein Nasyonal Sosyalist'ti, Doğu Prusya Nasyonal Sosyalist'ti, Saksonya... Thüringen artık yalnız değildi.

Bisikletli bir kez daha geldi. Artık iyice sendeliyordu. Elinde küçük bir pusula yerine kocaman bir afiş vardı. Üzerinde şöyle yazıyordu: Calw'a bağlı Altburg: Geçerli oy sayısı 101! Nasyonal Sosyalistler 100!!! Benim sevgili dostum altına şunları yazmıştı: "SPD'ye giden tek oyu babam attı, niyeti yalnızca beni kızdırmaktı, o kadar!"

Sabahın alacasında pazaryerinden geçerken tatlıcı dükkânında hâlâ ışık olduğunu gördüm. İçeri girdim. Dostum tezgâhın başında oturuyordu, elinde bir bardak vardı. Yerlerde, çuvalların üzerinde SA'lar oturuyorlardı. Dostum beni görünce, kadehini kaldırdı ve: "Yüzon milletvekili! Yüzon!" diye bağır-

dı. Ben: "E, öyleyse şerefe!" dedim. Gözlerini kadehine dikti, sonra başını kaldırdı, ağzı yayıldı, gözleri kırmızı yanaklarının ardında neredeyse kaybolacaktı, mutlu bir ifadeyle: "Biliyon mu, ben ilçe yöneticisi oldum, ilçe yöneticisi!!!" dedi.

Demek ki o geri gelmişti, şu Hitler denen adam, hem de nasıl geri gelmişti. Hayatımın hiçbir ânında bu adama iman etmedim, ama öte yandan bu adamın salt varlığının bile şu ya da bu biçimde davranışımı belirlemediği tek bir an bile olmadı. Onu hiç anlamadım, ne karakterini ne öğretisini anladım, bunları yanlış buluyor filan değildim, yalnızca aslında ne istediğini kavrayamıyordum, o kadar. Konuşmalarından, yöntemlerinden ve düşünce biçimlerinden anladığım bir şey varsa, ancak bunları başka yöntemlerle ve düşünce biçimleriyle karşılaştırmak suretiyle anlayabiliyordum, deyim yerindeyse bir pantograf projeksiyonu aracılığıyla anlayabiliyordum; o zaman bana –ancak ölçüsüz biçimde kabalaştırmak kaydıyla –aynı biçimde yabancı gelen liberal demokrasinin yöntemleri ve düşünce biçimleri oluyordu bunlar. Bu adamın ve hareketlerinin olgusunu yalnızca düşünce tarihi açısından kavramak istiyordum; o zaman o, yıldızlara korkusuzca el atmakla, insanın Tanrı'nın güdümünden kurtulmasıyla başlayan ve "insanlığın en körelmiş, en ilkel ve en gelişmemiş düşünce dönemlerinden biri" olarak son bulan akıl çağının son filizi oluyordu... Egon Friedell'in yazdığı gibi "Gösterdiğimiz bütün ilerlemelerin yanı sıra inceden inceye alay içeren bir alt ses gibi sürüp giden Doğu'nun sessiz kahkahalarının eşlik ettiği..." Bütün organik güçlerin liberal-burjuva ve sosyal demokratik büyü sanatlarının idelojik anlamsızlıkları tarafından elle tutulur biçimde ve utanmaya mahal vermeden feshedilmelerinden sonra, yeniden yapısal bir devlet görüşü oluşturulamaması halinde, asıl meşru miras Bolşevizm gibi gözüküyordu bana; ve şimdi kendini Nasyonal Sosyalist hareket olarak tanımlayan daha geç bir bozulma dönemi gelişimini tamamlayacaktı.

Ancak açık olan bir şey vardı: Eğer bu akış doğru idiyse, o zaman devletin tözünü yeniden tesis etmek, gerçek yapıtı, insanın onu kendi seviyesine indirmek üzere aldığı noktaya yeniden asmak sorumluluğu kaçınılmaz hale geliyordu; o zaman

devlet, insanların düzeni, yine yalnız Tanrı'nın ellerine teslim edilebilirdi. Hıristiyanlar için de devlet, her ne kadar kendilerini ona kanıtlamak zorunda olsalar bile günahtan başka bir şey değildi. Ben Hıristiyan değildim, bir Hıristiyan olduğumu sanmıyordum. Mantıkla kavradığım bir şeyi inançla kavrayamazdım. Karşısında neredeyse tuzla buz olacağım çatışma buydu işte. Geriye yalnızca insanları sürekli olarak düzene girmeye zorlayan sonsuz yasanın kabuğunun, aklın sürekli yeni sorularla gevşeyen zemini sayesinde kırılacağı konusundaki umut kalabilirdi. Ve geriye yalnızca soruları giderek keskinleştirerek süreci ilerletmek sorumluluğu kalabilirdi.

Yurtdışına gitmeye karar vermem birkaçıştan başka bir şey değildi. Hiç kuşku yok ki, bütün çabalarım sonuçsuz kalmıştı. Schleswig-Holstein'lı köylülerin kendilerine özgü bir düzen yasasına ulaşmak çabalarına aşırı heyecanlı katkılarım kötü bir şaka olarak, Ernst Jünger'in çevresinde gösterdiğim sonsuz çabalar ise bir umarsızlık olarak kaldı. Böylece zamanımızı harekete geçiren bütün fikirlerin bir envanterini çıkarmak istedim, belki ancak temiz gibi gözüken bu yolla verimli sonuçlara ulaşabilirdim.

Yapamadım.

1933 yılının Ocak ayında, her türlü siyasi çabanın karşısında yurttaşlık mesleğime öncelik tanımaya kesin kararlı olarak yurtdışından döndüm. Erkek kardeşim bu kararımı hor gördüğünü dile getirmek için özel olarak Berlin'e geldi. Artık Schleswig-Holstein'da yaşamıyordu. Altona'da görülen büyük köylü davasında beraat etmiş, bir süre daha eyalette oyalanmış, ondan sonra da köylülere sadık kalmanın herhangi bir anlam taşımadığı sonucuna varmıştı. Ama köylülük sorununa sadık kalacaktı. Bu koşullar altında ne tuhaftır ki, muhalifi Bodo Uhse'ye giderek daha çok yaklaşıyordu. Şimdi de Bodo Uhse'yle kendisinin bir vargıya varmak zorunluluğu nedeniyle Komünist Parti'ye girdiklerini haber vererek beni şaşırtmıştı.

Demek yine de bazı insanlar vargılara varmışlardı, hem de oldukça şaşırtıcı vargılara varmışlardı, ama hepsi de aynı tencerede ve aynı anda pişirilmişlerdi. Bu, Seeckt'in ortadan yokoluşuyla başladı. O büyük, gizemli sfenks bir ipe takılıp düş-

tü. Seeckt bir anlık ihmal sonucu, bir Hohenzollern prensinin subay üniforması giyerek Reichswehr'in Münsingen'de yapacağı tatbikata "katılması"na izin vermişti. Ve dev heykel sallanıp yere yıkılmıştı. Sonunda ayaklarının balçıktan yapılmış olduğu çıkmıştı ortaya. Ve göründüğü kadarıyla bizzat kaya gibi olan yaşlı Feldmareşal, Seeckt'in ardılının göreve atanması için imza atmanın dışında parmağını bile kıpırdatmadan generalinin yere yıkılışını izlemişti. Seeckt'in yerine geçen General Heye, kendisinden asla şaşırtıcı bir şey yapması beklenmeyen sakin, namuslu bir askerdi. Ve bu iyi ve iyi niyetli askerin başına en genç subaylarından iki tanesi büyük bir bela açtılar: Teğmen Scheringer ve Ludin, aynı birlikte bulundukları için eskiden beri arkadaş oldukları teğmenlikten emekli Wendt'le Ulm'de, yeni bir milli restorasyon girişimi karşısında Reichswehr'in devreye girmesi halinde içinde bulunacaklarını varsaydıkları durum hakkında konuşmuşlardı. Bu kadar iyi niyetli arkadaşlarının ve yurtseverlerin üzerine ateş açmayı yüreklerinin kaldırmayacağını söylemişlerdi. Duygularıyla, ettikleri bayrak yemini arasında açılan uçurum karşısında birdenbire dehşete kapılınca, duydukları vicdan azabının günahını çıkarmak için hemen iyi yürekli, yaşlı babalıkları Heye'nin yanına koşacakları yerde, bu gibi bir durumla karşılaşmaları halinde ne yapacaklarını "düşünüp taşınmaları" için değişik arkadaşlarıyla bağlantıya girmişlerdi. Yaşça daha büyük bir arkadaşları, bir üsteğmen, onları hemen şikâyet etti. O zamanlar Savaş Bakanı Groener'di, o da emekli bir generaldi, bir zamanlar Büyük Savaş sırasında seyyar demiryolunun şefiydi, genelkurmayın şefi olarak Ludendorff'un halefiydi, Schwaben'liydi, Weimar Cumhuriyeti'ne karşı özel görevleri yerine getirmekte en ufak bir güçlük çekmeyen biriydi, ama göründüğü kadarıyla "düşünüp taşınmaya" başlayan genç, yurtsever subaylara anlayış göstermekte büyük güçlük çekiyordu. Groener düşünüp taşınmadı, genç subayları dava etti. Babalık Heye, genç subayların vicdanlarına seslenmek için boşu boşuna koştura koştura Ulm'a gitti, ok yaydan çıkmıştı bir kere, onu kimse tutamazdı; ok yaydan, Hitler'in dışında hiç kimse için doğru zamanda çıkmamıştı.

Olup biteni biraz olsun anlamaya çalışan genç subaylar Münih'e de başvurmuşlar, ancak açık seçik bir yanıt alamamışlardı. Şimdi ise açık seçik bir yanıt aldılar. "Ulm Reichswehr Davası" olarak bilinen davada Hitler yeminli tanıklık etti. Verdiği yeminli ifadede "yasal yollardan" iktidara gelmeyi amaçladığını son derece açıkça söyledi. Bunu şimdiye kadar bu kadar aleni ve bu kadar doğrularcasına hiç söylememişti; bu tanıklık ifadesi ondan çıkarılan vargılarla birlikte "hareketin kilometre taşı" oldu. Ludin, Scheringer ve Wendt için bu ifade, askeri suçlarının psikolojik tabanını yok etmiş oldu.

Genç subaylar hapis cezalarına çarptırıldı. Scheringer cezasını Gollnow hapishanesinde, Ludin ise Rastatt'ta çekti. Gollnow'da ayrıca hüküm giymiş komünistler de bulunuyordu, ama Rastatt'ta böyleleri yoktu. Ludin tahliye olduktan sonra durumdan kendine göre sonuçlar çıkardı, Hitler'in teklifini kabul etti ve SA'ya girdi. Kısa süre sonra kendi memleketi Baden'de grup lideri oldu. Wendt de durumdan kendine göre sonuçlar çıkardı, çevresine hüzünlü hüzünlü gülümseyerek el salladı ve kendini kendi burjuva eğilimlerine adadı. Galiba Paris'te bir revü topluluğunun müdürü oldu. Ama Scheringer, Gollnow'da geceler boyunca komünistlerle boşuna tartışmamıştı. Goebbels'in yanına gitti ve ona bir dizi açık seçik soru yöneltti, bunlar kendisi ve komünistler tarafından üzerinde uzun uzun tartışılmış sorulardı ve her bir soru dürüst, ama talihsiz açıklamalar gerektiriyordu. Goebbels, frère et cochon'u[6] oynayarak kinik yanıtlar verdi (Tanrım, bu kadar genç bir teğmencik, kendisine açıkça avans ve ödün verilmesi halinde kendisini nasıl da pohpohlanmış hissederdi kimbilir). Scheringer soruların yanıtlarını hemen komünist hapishane arkadaşlarına iletti ve KPD'ye girdi. Komünistler, Dr. Goebbels'e ait bu ilginç belgeyi Reichstag'da okudular. Duyacak kulağı olan, duyabilirdi. Scheringer kısa süre sonra vatana ihanet suçundan yeniden hapse atıldı.

Ve demek erkek kardeşim Bruno da, benim deyimimle "Scheringerleşmişti". Komünist Parti onu ajitasyon yapması için

6 frère et cochon: Bir yandan yakınlık gösterirken bir yandan da arkadan vurmak, ikili oynamak anlamında. (Ç.N.)

Almanya'nın en yoksul köylülerinin yaşadığı Rhön'e göndermişti. Erkek kardeşim Bruno kızarıp bozararak kendisine orda "Kızıl Rhön Çarı" lakabının takıldığını itiraf etti. Gazeteler onun orada yaptığı faaliyetlerden, bir zamanlar Schleswig-Holstein'daki faaliyetlerden nasıl söz ettiyseler öyle söz ettiler, yalnızca biraz daha öfkeliydiler, özellikle nasyonal sosyalist gazeteler deyim yerindeyse "köpürüyorlardı". Resmi makamlar kadar, Nasyonal Sosyalist özel timler de onu her yerde arıyorlardı. Yasadışı yaşıyordu, ikâmetgâhı yoktu ve takma adla dolaşıyordu. Bu kış boyunca kar kayaklarını ayağından çıkarmamıştı. Yılbaşı gecesi bir avuç köylüyle birlikte tarlalarından elde ettikleri ürünle yaşayamayan açlık sınırındaki Rhön köylülerinin ek gelir elde etmek amacıyla çalıştıkları taş ocaklarından kazandıkları parayı ellerinden alan bir Nasyonal Sosyalist kampı basmışlardı.

Kardeşim ve ben birbirimizi kandırmamak konusunda çok uzun süre önce anlaşmıştık. Ben ona, bütün bunları artık o kadar tuhaf bulmadığımı söyledim. Kardeşim sustu, ama Bodo Uhse, Parti'nin karşısında bize referans olabilecek şeyin bizim yaygaracı darbeciliğimiz olduğunu düşünmemem gerektiğini söyledi. Ayrıca kardeşimi ve kendisini Komünist Parti'ye yönlendiren bizim eski darbeci maskaralıklarımızı sürdürmek gibi bir olanak olmadığını da söyledi. Ben güldüm ve onun tam anlamıyla ortodoks olduğunu söyledim. Ama o hiç gülmedi, kendisi bizzat ortodokstu. Karl Marx aracılığıyla komünizme ulaştığını söyledi. Erkek kardeşime, onun da mı Karl Marx aracılığıyla komünizme ulaştığını sordum. Kardeşim çok heyecanlandı, gerçekten öyle olmuştu. O anda gözümün önüne gelen görüntü beni çok duygulandırdı: İki eski rakip Itzehoe'deki küçücük odalarında oturmuşlar, umutlarını tamamen yitirmiş bir durumda, loş bir ışığın hüzünlü solgunluğunda Karl Marx'ı inceliyor ve tartışıyorlardı; ve gerçekten de bu tekinsiz Karl Marx yüzyıl sonra bile, böyle binlerce yanlışlığın kamçısını yemiş, oradan oraya savrulmuş iki adamı birdenbire büyük bir güçle sarıp sarmalıyor ve bu adamların bundan sonraki tüm yaşamlarını değiştirebiliyordu.

Karl Marx'a duyduğum saygı nedeniyle kardeşimi ve yeni arkadaşını deyim yerindeyse şeytanca kurnazlıklarla dize getir-

mekten vazgeçtim. Onlar ciddiydiler ve bunun için her türlü nedenleri vardı. Onların ikna edilmesi ve kazanç hanesine yazılması gerekmiyordu, savaş onlara açıklanmıştı. Onları güvende olmak değil, harekete geçip saldırmak ilgilendiriyordu. Ve her an için bunun bilincindeydiler, Nasyonal Sosyalistler iktidara gelmeyi başaracak olurlarsa onları neyin beklediğini çok iyi biliyorlardı. Bunun ne anlama geldiğini bilen bir onlar vardı zaten. Ve bu bilgiye Karl Marx aracılığıyla ulaşmış oldukları düşüncesi saygımı hayranlık derecesine kadar çıkartmaya zemin hazırlıyordu.

Tabii ki Karl Marx hapislik yıllarımda kitaplarını okuduğum yazarlar arasındaydı. Tabii ki ondan hiçbir şey anlamamıştım ve bir o kadar tabiidir ki, her şeyi anladığımı sanmıştım. Burada işçi sınıfına, siyasi gerçeklik olmak için her türlü umudu veren bir öğreti sunulduğunu kavradığımı sanmanın dışında şu anda hiçbir şey hatırlamıyorum. Ama ben işçi sınıfına mensup değildim. Ben, Karl Marx'ın, nöbeti devretmesinden, yok olmasından –bu ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olacaktı– başka hiçbir şans tanımadığı bir sınıfa mensuptum, ya da en azından söylenenleri benimseyerek o sınıfa mensup olduğumu sanıyordum. Karl Marx'ın yazdıklarını okuyunca –öyle sanıyorum ki, onun kitaplarını okumamın en uzun süreli sonucu bu oldu–, böylesine kategorik biçimde ait olduğum sınıfın, böylesine derin etki bırakan büyüklüğü ve umudu içeren aynı düşünüşe ve böylesine mantıklı bir keskinlik ve kesinlik içeren aynı düşünme yöntemine sahip olmayışı içimde derin bir üzüntü yarattı. Ait olduğum sınıfın böylesi bir düşünüşü ve böylesi bir konsepti belki de haketmediği, yaratılışı itibariyle aynı ya da benzer türden konseptleri ve yöntemleri asla üretemeyeceği düşüncesi, bu sınıf kendini süreğen ve giderek artan bir biçimde dağıtmaya başladığı ve onun kucağından daha aşağı sınıflara düşenler çıktığı anda benim için anlamlı olmuş olmalıydı; sınıfdışı kalanların sınıfı, sınıf savaşının üstesinden gelinmesiyle gerçek anlamda ilgilenen tek sınıf olmalıydı. Ne mülkiyeti ne organizasyonu elinde tutuyordu. Daha çok her ikisini de elde etmeye hazırmış gibi geliyordu bana.

Hitler *Kavgam* adlı kitabında ve yaptığı sayısız konuşmada,

"Marksizm"i yok etmek bağlamındaki arzusunun "dizginlenemez" bir arzu olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmamıştı. Gerçekten de sınıf bilinci olan işçileri kendi tarafına çekmeyi umut bile edemezdi. Son âna kadar organize olmuş proletarya kadrosunu yerle bir etmeyi, Marksist seçmen kitlesinin bloğuna ağır kayıplar verdirmeyi başaramadı. Sosyal demokrasi organize olduğu sürece seçmen kitlesini birarada tuttu; sendikalar Nasyonal Sosyalist işletme hücrelerinin organizasyonuna rağmen, ücretli işçilerin başlıca aracı olarak kaldı. Komünist Parti son âna kadar sınıf savaşının asıl üssü olarak kaldı; daha son seçimlerde dört milyonu aşkın oy almıştı. Hitler, komünistlere karşı hiçbir siyasi araç kullanmadı. Berlin tramvay işçilerinin 1932 yılında yaptıkları grev sırasında Dr. Goebbels'in talihsiz girişiminin dışında, Weimar sisteminin uzlaşmaz rakipleri arasında ikinci büyük grup olan komünistlerle taktik açıdan işbirliğine girmeye asla yanaşmadı. Gecenin çöktüğü sokaklarda, sigara dumanıyla dolu gürültülü toplantılarda, karanlık kemerlerin altında ve bodrum katlardaki lokallerde Hitler'in adamları genç sınıf savaşçılarıyla sürekli sert ve kanlı kavgalara girişiyorlar ve ortak rakiplerine, yani nefret edilen sistemin yürütme gücüne karşı savaşmak için asla birbirlerini rahat bırakmıyorlardı.

Hitler'in komünistlere karşı olan tutumunun, iktidara giden yolu üzerinde akıllıca bir tutum olup olmadığına karar vermek zor. Ama her durumda "komünler"e karşı yürüttüğü savaş hep gündemde kalmalıydı, yalnızca taraftarları arasında değil, kamuoyu nezdinde de. Komünistlerin varlığı onun ortaya çıkışını yasallaştırıyordu.

Öte yandan komünizmin gözünde faşizm, "monopolkapitalizm"in güçlerini toplamak üzere giriştiği en son ve en tehlikeli hareket gibi gözüküyor olmalıydı; bütün güçlerin birleştirilmesi ve alt sınıflara itilenlerin birikmesiyle oluşan gevşek alüvyon kumunun harekete geçirilmesi, "sosyal faşistler"in, yani ikinci enternasyonalin çökertilmesi ve "feodal tepkiciler"in desteklenmesi suretiyle sınıf bilinci içindeki proletaryanın saldırısı karşısında baş gösteren çözülmeyi bir kez daha durdurmak ve en son ve en tehlikeli darbeyi indirmek adına girişilen, en son ve tehlikeli deneme gibi gözüküyor olmalıydı. Kısa ve

özlü ifade biçiminin, jargonun darmadağınık olduğu kabul edilmeliydi: Ama aslında komünizm haklıydı. Bu gelişme aynı zamanda "gelişmenin içinde" yer alıyordu. Hitlerin kendi tarihsel konumunun her an farkında olmadığını kabul etmek onu küçümsemek anlamına geliyordu. Hitler, "komünist iç savaş"a karşı, gelişmenin önde gelen temsilcisi olarak ortaya çıkmıştı. Ve Komünist Parti yönetiminin bu iş için hazırlıklı olmadığını kabul etmek de onu küçümsemek anlamına geliyordu.

Komünist Parti yönetimi bu iş için hazırlıklıydı. Ama iç savaş için hazırlıklı değildi. Tam tersine iç savaşın çıkmasına engel olmaya hazırlıklıydı. Bu durum doğaldır ki Hitler'in gözüne şaşırtıcı gözükmüş olmalıydı. Komünistler onun misillemesinden kaçınan yegâne insanlardı, bunun nedeni zayıflık değil, tersine fazlasıyla karışık, deyim yerindeyse diyalektik bir güvendi. "Führer ilkesi" sayesinde dizginleri sıkı tutulan Nasyonal Sosyalist kadroların disipliniyle karşılaştırıldığında komünistlerin disiplinlerinin insanüstü olduğu görülüyordu. Burada şan şöhret sahibi olma umudu yoktu, burada teşekkür ve ödül yoktu. Burada yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda bireylerin fikirlerinin de ölüm kalım savaşı söz konusuydu. Uçsuz bucaksız emir gücüne sahip o anonim iktidar, Hitler'le boy ölçüşebilecek o tek merkez, herkesten olabilecek en zor şeyi talep ediyordu: Bir milli sektörde ortaya çıkan dramatik koşulların dünya savaşını belirleyemeyeceğini kesin olarak görmek. Bu komünizmin, davranış yasalarının ne rakibi ne de kendi yoldaşlarının coşkulu içtepileri tarafından dikte edilmesine izin vermeyeceği anlamına geliyordu. Her Alman komünisti, bunun kendisi için ne anlama geldiğini bilmek zorundaydı. Kendi kişisel yazgısının kesin olarak belirlenmiş olduğunu bilmek zorundaydı.

Komünistlerin tutumu büyüleyiciydi; sükûnetleri, rahatlıkları, kendi kendilerine ve herhangi bir zamanda fikirleriyle bağlantılı olan bütün umutlara karşı mutlak katılıkları büyüleyiciydi. Bilinçli bir biçimde ve bütün ayrıntılarıyla yasadışı savaşlarına hazırlanıyorlardı. Katakomp atmosferiyle çevrelenmişlerdi. Her biri kendi üzerine düşen görevle ilgileniyordu. Adı ve varoluşuyla birlikte kendi arzularından da vazgeçiyor,

yaşamın bütünü adına canlı tözünü savurganca harcamak zorunda olan korkunç organizmanın bir parçası oluyordu. Böylece bu organizmanın, yabancı tözleri savurganca harcama konusunda da meşrutiyet elde ettiğine hiç kuşku yoktu.

O günler herkesin General von Schleicher'in döneminin kapanmak üzere olduğunu, onunla birlikte "yukarıdan yapılacak bir devrim", yani devlet tarafından yapılacak yasal bir devrim bağlamındaki son denemenin de son bulduğunu hissettiği günlerdi; siyasi yaşam ne kadar felç olmuş gibi gözüküyorsa halkın yaşamı da bir o kadar canlı bir biçimde sokaklardan taşıyordu. Kahverengi saldırı çoktan başlamıştı; Kurfürstendamm'daki bütün lokallerde terzi elinden henüz çıkmış kahverengi üniformaları içindeki pırıl pırıl tipleri görmek mümkündü, merkez ordugâhta, şehirdeki diğer bütün siyasi eğilimleri gölgede bırakacak coşkulu bir güven hüküm sürüyordu. Yaklaşmakta olan 'korkunç bir mukadderat' tehdidi söz konusu olduğunda hep böyle olur herhalde: bir kez daha yaşama sevinci yeşerir; siyasi kategorilerin artık fazlasıyla dar gelen sert dış kabuğunu patlatması gereken çıplak ve doymak bilmez bir yaşam için duyulan sevinç yeşerir. Bu durum her zaman, her şeyi kazanacakmış gibi gözüken elementer bir hazır olma durumu yaratır, oysa ancak her şeyi atlatabilecek kadar hazır olunur.

Karl Marx konusunda gösterdiğim çabalara rağmen bir şubat akşamı Grünheide'den dönerken, tramvaydan gördüğüm manzaranın bana sunduğu korkunç anlamı kavrayamadım. Şehrin göz kırpan solgun ışıkları gecenin karanlığına gömülmüş olan gökyüzünü aydınlatan ve havayı dolduran kadifemsi bir kızıllığın gölgesinde kalıyordu. Tramvayda bulunan herkes, bir virajın alınmasıyla neredeyse kristalleşmiş bir pırıltıya dönüşen ışığın geldiği noktaya bakıyordu. Reichstag yanıyordu. Araçtakiler hiç kıpırdamadılar. Reichstag yanıyordu, öyle kendi kendine yanıyordu, sanki bir yara açılmış gibiydi, bütün şehir yaşamını felce uğratacak biçimde sarı ve kırmızı açılmıştı; tramvay güven verici çelik rayların üzerinde, sanki dünyanın oluşumuna ilişkin bir tiyatro oyununu, bir çöküş filmini gözler önüne serer gibi üzerinde patlamalar olan bir güneşin çevresinde dönen bir gezegen gibi, o kızgın ve her şeye

hükmeden çekirdeğin çevresinde döndü. Ve kimseden çıt çıkmadı.

Şehir, sanki doğrudan bir felaket tehdidi altındaymışçasına ölü gibiydi, evet, sanki istemeye istemeye çöküşe doğru ilerliyordu. Kırmızı pırıltı bütün kenar çizgilerini yalayıp yutuyor, caddeler ve meydanlar Mars'ta görülebilecek türden kraterlere ve kanallara dönüşüyordu; içlerinden kırmızımsı bir kor çıkan bulut balyaları o kadar alçakta duruyorlardı ki, sanki işkence çeken yeryüzünü tümüyle kaplamak üzereydiler. Tramvayın içinde ışıklar yanıyor olmasına rağmen, kızıllığın yansısını bu tüyler ürpertici oyuna gözünü dikmiş bakan ve donakalmış bir dehşetten başka hiçbir ifade taşımayan yüzlerde görmek mümkündü.

Ben bir "buluşma"ya, yasadışı faaliyet gösteren komünistlerin merkezden ya da bölge yönetiminden gelen talimatları aldıkları şu gizli, yeri her gün değişen buluşmalarından birine gitmekteydim. İçeri girdim ve: "Reichstag yanıyor!" dedim. Hepsi bana dönük bir dizi solgun yüz gördüm, tanıdığım ve hepsi birdenbire korkunç bir biçimde değişmiş olan yüzler. Ben: "Doğru söylüyorum, Reichstag yanıyor!" dedim. Ama odada hiçbir kıpırdanma olmadı, ta ki bir ses sakin sakin: "Bu, dünya tarihinde görülebilecek en korkunç provokasyon!" deyinceye kadar.

Ancak o zaman, bu haberin oradaki adamların her biri için ne anlama gelmiş olabileceğini kavrayabildim. Oyunlarını sonuna kadar sürdürmüşler, ama kazandıklarına emin oldukları anda, katılımları konusunda aldatılmışlardı. İç savaşın misillemesine girişmemişlerdi, ama tam o sırada sanki tereyağından kıl çeker gibi masanın üzerine bir koz daha düşmüştü. İç savaş olmayacaktı – çıplak terör söz konusuydu!

Onlardan biri olmadığım için duyduğum bu yakıcı utancı daha önce hiç duymamıştım. Onlar için yapabileceğim bir şey olup olmadığını sordum. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Her birine adresimi ve telefon numaramı verdim; yazdıklarımı akıllarına kazıdıktan sonra kâğıtları yaktılar. Elimi sıktılar ve ben oradan çıktım.

Milli savunma birlikleri Nasyonal Sosyalistler'in iktidarı ele geçirmelerinden bazı "yararlar sağlamışlardı". "Nasyonal

hükümet"in içinde yer alan ve Hugenberg, Seldte, Papen gibi Nasyonal Sosyalist olmayan bakanların da dahil olduğu bir uzlaşma sonucunda Parti organlarıyla "eşitlendirilmişlerdi"; bu, parti organlarının pis işlerini birlikte halledebilecekleri anlamına geliyordu. SA ve savunma birlikleri bir tür polis gücü elde etmişlerdi. "Harika, harika," dedim Albay'a, "tam da her zaman istediğimiz şey oldu işte!" Albay bezgin bir ifadeyle: "Lanet olsun," dedi, "bir kere olsun tugayı birarada tuttuğum için mutlu olacağınız bir duruma gelmenizi hiç istemiyorum!"

Walter Muthmann Albay tarafından tugayın Berlin'deki maiyetinin kumandanlığına getirilmişti; bu maiyet, Albay'ın bir "maiyet yurdu"nda barındırdığı aşağı yukarı elli işsiz denizciden oluşuyordu; bu denizciler, düğmelerinin üzerinde Kayzer tacının kabartması, kollarında ise Viking gemisi olan eski gri sahra üniforması giyerlerdi. Hiç işleri yoktu, yurdun içinde avare avare dolaşırlar ve Albay'a büyük paralara malolurlardı. Ama oradaydılar ve aynı biçimde üniformayla dolaşan –donanmada subayların kullandıkları türden bir üstlük olan, etekleri dalgalanan, uzun bir "İspanyol" giyerdi– Muthmann her yere, sanki arkasında yüzbinlerce kişi uygun adım yürüyormuş gibi girerdi. "Silahınız var mı?" diye sordum ona. "Ah nerdeee? Yok gibi bir şey," dedi, "yalnızca bir-iki tane tabancamız var, o kadar; ama," diye ekledi, coşkuyla, "onları her gün temizliyoruz!"

Fallada'nın *Bauern, Bonzen und Bomben* adlı kitabını okumuş olan herkes Muthmann'ı "Neumünster'in Sancaktarı" olarak bilir. Bizler o zamanlar geçmişimizin ucuz ünüyle yaşıyorduk, en başta da Albay. Bu kuşkulu irili ufaklı birliklerin uzun zamandır gözüne battığı SA günün birinde, hepsi yeşil gömleklerle dolaştıkları için üyelerine halk arasında "yeşil gençler" denen "Deutschnational Gençlik Birliği"nin yurtlarını bastı. Baskın sırasında tugayın bir adamı da tutuklandı ve "Papestraße"ye, yani Berlin SA'sının merkezine götürüldü. Etekleri uçuşan peleriniyle süslü bir görüntü arzeden Muthmann adamı çıkarmak için hemen oraya gitti. Ama SA'lar Muthmann'ı da oraya kapattılar. Öteki tutukluların yanına, bodrum katına indirdiler ve Muthmann da ötekiler gibi "sopa yedi". Ama ötekilerin tersine bu durum Muthmann için alışılmadık bir durum değil-

di, sıra grup lideri Ernst'e gelinceye kadar hepsinden dayak yemeyi ve kan revan içindeyken Ernst'in suratına: "Bir de asker olacaksınız ha?" diye bağırmayı başardı. Böyle söyleyerek içgüdüsel olarak tam onikiden vurmuştu. "Askerce" olanı eğitimin temeli ilan etmiş olan bu insanlar, hiç kimsenin onları asker olarak algılamadığı gerçeğini kendileri için bir leke olarak hissettiler, tabii eğer bir şey hissedebiliyor idiyseler. Muthmann'ın kendisi hiçbir zaman asker olmamıştı. Grup lideri, Muthmann'ı ve onun tugay arkadaşını serbest bıraktı. Muthmann Albay'a rapor verdi, o da derhal başbakan yardımcısı von Papen'in yanına gitti. Papen'in ona ne yanıt verdiği hiçbir zaman bilinmedi, Albay öfkeden kıpkırmızı kesilmiş bir yüzle geri döndü. Berlin emniyet müdürü, yaşlı Amiral von Levetzow'la öfkeli bir telefon görüşmesi yaptı. Albay olağanüstü kırıcı olabiliyordu, oldu da. Sonunda ahizeyi yerine koydu ve Muthmann'a şöyle bağırdı: "Yazın! Genelge! Tugayımın bütün üyelerine! Parti'nin, polisin, SA'nın bütün dairelerine! Reich hükümetine!" Kızgın kızgın dolanıyor ve bir yandan da genelgeyi yazdırıyordu: "Eğer tugay mensuplarının kaldıkları yurda silahlı ve üniformalı gruplar yaklaşacak olursa, Reich hükümetinin ve emniyetin birçok kereler doğruladığı üzre, bunlar olsa olsa kılık değiştirmiş komünistler olabilirler; bu nedenle anında ateş emri veriyorum!"

Gerçekten de o günden sonra silahlı ve üniformalı kalabalıklar yurda bir daha hiç yaklaşmadılar, ama zaten yurt sakin bir bölgede bulunuyordu. Savunma birlikleri arka arkaya yarıştan çekildiler. Artık Reich bakanı olmuş olan Seldte "Stahlhelm"ini Roehm'ün SA'larına sattı. Bir zamanlar "Stahlhelm"in içinde küçük bir gençlik grubu olar. küçük "Werwolf" yerel birlikler tarafından yenip yutuldu. Herkesin anında ateş edeceğine inandığı Albay, Roehm'le ilişkiye girmekten kaçındı: Aralarında Hitler Darbesi günlerinden kalma eski düşmanlık hâlâ hüküm sürmekteydi. Ayrıca Albay'la Hitler arasındaki eski düşmanlık da hâlâ hüküm sürmekteydi. Papen ve Seldte onları barıştırmaya çalıştılar. Albay o günlerde bir keresinde Seldte tarafından bir davet aldı. Plaas bana, Albay'ın içeri girmesiyle kabul salonunda nasıl büyük bir huzursuzluk doğduğunu anlat-

mıştı. Hitler ona bakmış, çevresini sarmış olan insanları bir kenara itmiş, gülümseyerek Albay'a yaklaşmış ve ona elini uzatmış. Albay müthiş şaşırmış, çünkü Hitler'in de orada bulunacağını bilmiyormuş, selama karşılık vermek için önce bir hareket yapmış, ancak daha sonra elini geri çekmiş. Hitler sanki hiçbir şey olmamış gibi gülümsemiş. Albay derhal Plaas'la birlikte binayı terk etmiş. "Lanet olsun," demiş, "bu herifin elini bir daha sıkmamaya yemin ettiğimi gerçekten de bir an için unuttum. Neyse ki tam zamanında aklıma geldi!"

"Hâlâ o eski Albay'dı işte!" dedi Plaas, ama o artık o eski Albay değildi. Neden geri adım atmıyordu ki? Artık fosilleşmiş tugayıyla birlikte neden geri adım atmıyordu? Eski bir hücum oyuncusu olarak atamıyor muydu acaba? Yoksa hâlâ elinde koz bulunduğunu mu sanıyordu? İşte beklemeyi hâlâ sürdüren Wehrmacht oradaydı. Herkes Wehrmacht n'apıyor, diye soruyordu. İşte gizemli "Katolik aksiyonu"yla birlikte Papen oradaydı; işte –ki bu da sonuncusu değildi daha– Albay'ın en mahrem ilişkiler içinde olduğu Reich donanması oradaydı ve savunmanın başında bir amiral bulunuyordu. "Albay neden bir adım olsun gerilemiyor?" diye sordum Plaas'a, o da melankolik bir biçimde şöyle yanıt verdi: "Gerileyemiyor. Olduğu yerde kalmaya söz verdi, geri adım atmak, onun için firar etmek anlamına geliyor!"

Her yıl olduğu gibi Kern ve Fischer'in ölüm yıldönümünde Saaleck'e gidip mezarlarını ziyaret etmek istiyordum. Plaas'a telefon edip birlikte gelip gelmeyeceğini sordum. Keyifsiz bir sesle Albay'ın, onunla birlikte onun arabasında gitmek üzere beni davet ettiğini söyledi. Plaas'a gittiğimde üniformasını giymiş olduğunu gördüm, derken Albay geldi, o da üniforma giymişti. Beni şaşkınlıkla inceledi ve: "Siz neden üniforma giymediniz?" diye sordu. Üniformam olmadığını söyledim. Plaas: "O hâlâ tugayın listesinde yer almıyor!" dedi. Albay kızdı: "Hay lanet olsun, hep fazladan bir istisna olmak zorundaydınız!" dedi. Hazırola geçtim ve: "Başüstüne, Albay!" diye bağırdım.

Arabada Albay: "Plaas, galiba hiçbir şey bilmiyor!" dedi. "Hayır Albay, bilmiyor!" Albay sırıttı ve: "Desenize büyük sürpriz olacak!" dedi.

Büyük sürpriz oldu. Tugay "eşitlendirildi". SS'e dahil edildi. Albay'la Hitler arasında barış sağlanmıştı. Starnberg Gölü'nde yaptıkları bir gemi yolculuğu sırasında oturup konuşmuşlardı. Papen aracı olmuştu. Albay, SA'nın yaptıklarından yakınmış, Hitler de ona SS'e katılmayı önermişti. SA, Wehrmacht'ın en tehlikeli rakibi sayılıyordu; SS ise polisi devralmaya hazırdı. Albay orduyla karşı karşıya gelmek istemiyordu. Hitler ona, tugayın Albay'ın komutanlığında SS'in içine devrolabilmesi gerektiğini söyledi. Gri üniformalarını giymeye devam bile edebilirlerdi, tugay polisle Wehrmacht arasında köprü olacaktı. Albay tugay lideri rütbesini koruyabilir, adamları da şu andaki rütbelerinde kalabilirlerdi. "Plaas," diye sordu Albay, "siz ne olarak devrolacaksınız?" Plaas bunu henüz düşünmemişti. Albay: "Yaverim olarak yüzbaşı rütbesindesiniz, öyleyse... hesaplayın bakalım!" Plaas hesapladı ve: "Baş Hücum Lideri!"[7] dedi. Albay: "Öyle mi, ona öyle mi deniyor? Peki bu adam neyin lideri oluyor, baş hücumun lideri mi oluyor, yoksa bir hücumun baş lideri mi oluyor? Gülünç, hiçbir şeytan, kardeşleri hakkında bilgi sahibi değildir." Biz susuyorduk. Ama Albay'ın mutlaka konuşması gerekiyordu. Bana: "Peki ya siz? Siz ne olmak istersiniz?" diye sordu. "Hiçbir şey, Albay!" dedim. "Bir şeytan daha," dedi, "eğer ben kendimi bir iş için yeterince iyi bulmuyorsam, sizin de illa ki öyle olmanız gerekmez!" Bir süre sonra sırıtarak: "Sizi karargâhta Tereddüt Subaylığı'na atayacağım!" dedi. Bunun ne olduğunu bilmiyordum. "Şimdi icat ettim. Tam size göre! Rahat bir mevkii! Yapmayı öngördüğüm her şeye tereddütle bakarsınız, başka bir şey yapmanıza gerek yok!" Ben: "Ondan sonra da Albay Hazretleri zaten, Albay Hazretleri ne istiyorlarsa onu yapar!" dedim. "Plaas, öyle sanıyorum ki bu görev için yine de fazlasıyla zeki bu adam!" dedi.

Albay arabayı kendi kullanıyordu. Ben yanında oturuyordum. Bir süre sonra Albay: "Çekinmeyin, lanet olası sorunuzu sorun lütfen!" dedi. Ben: "Albay," dedim, "böyle olmak zorunda mıydı?" Albay: "Olmak zorundaydı!" dedi.

7 Hauptsturmführer: SS'lerde üst düzey subay. (Ç.N.)
Burada sözcük oyunu yapıldığı için "Baş Hücum Lideri" olarak karşılanmıştır.
Obersturmführer: SS'lerde orta düzey subay. (Ç.N.)
Oberscharführer: SS'lerde alt düzey subay. (Ç.N.)

Saaleck'te Albay'dan ve Plaas'tan ayrıldım. Tugay bir alanda toplanmıştı, Reich'ın her tarafından gelmiş temsilciler, yaklaşık dörtyüz kişi. Bir birlik halinde duruyorlardı. Sokaklardan SA ve SS birlikleri uygun adım yürüyerek geçiyordu. Mezarlığa gittim. Ama orada bir SS nöbet tutuyordu. Çelik miğferi ve silahı vardı. Mezarlığa girmek istedim, beni durdurdu ve kimliğimi sordu. Kimliğim yoktu. Yakın arkadaşlarımın mezarlarını ziyaret etmek istediğimi söyledim, ama nöbetçi beni mezarlığa sokmadı. Böylece oralarda dolaşmaya başladım. Ernst-Werner Techow'la karşılaştım. O da sivildi. O da nöbetçi tarafından mezarlığa sokulmamıştı, başka bir yerden duvara tırmanmış ve mezarları ziyaret etmişti. Mezarın başına kare biçimde, büyük bir taş dikilmiş, taşın üzerine Kern'in ve Fischer'in adları ve bir cümle kazılıymış: "Yapman gerekeni yap, yen ya da öl ve kararı Tanrı'ya bırak." Bu cümleyi Albay seçmişti.

Techow ve ben her yıl gitmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz bahçeli lokantaya gittik. Tillessen bizden önce gelmişti ve o da üniformalı değildi. Sonra –bir yandan yürüyüş alanından davul sesleri duyuluyordu– Fischer'in erkek kardeşi, bir deniz albayı üniforması içinde geldi, yanında Ditmar da vardı; "savaş suçlusu" olan Ditmar'ı bir zamanlar Naumburg Hapishanesi'nden kaçırmış ve Saaleck şatosunda saklamıştık. Ditmar'ın üzerinde bir teğmen üniforması vardı. Donanma içinde yine aktif görev üstlenmişti. Sonra Kurt Wende –Kern'in eniştesi olurdu kendisi– üzerinde bir Reich Gönüllü İşçi Lideri üniformasıyla geldi. Yoldan birtakım arabalar hızla geçtiler, Roehm'ü, Himmler'i, Sauckel'i görebildik, her birinin arkasında uzun bir eskort vardı. HJ ve BDM[8] geçip gittiler. "Gerçek bir halk şenliği olması için," dedi Techow, "soytarılar." Yaşlı garsona, mezarlığı ziyaret etmeye geldiği zamanlarda yanında kaldığı fırıncıyı sordu. "O, KZ'de,"[9] dedi garson. Fırıncı, dedi bize Techow, çok uslu, son derece milliyetçi bir adamdı. Ama Nasyonal Sosyalistler'e karşı olduğunu söyledi, dedi garson. "Sizi iyi tanıyorum," dedi garson, "şu sendika liderini hatırlıyor musunuz, hani şato kuşatıl-

8 BDM: Bund Deutscher Maedel: Hitler Gençliği'ne ilişkin, kızların yer aldığı bir organizasyon. (Ç.N.)

9 KZ: Toplama kampı. (Ç.N.)

dığı zaman işçileri toplayan adamı...?" Ona ne olmuştu acaba? "İşte geliyor," dedi garson. Gelen, bir parti ileri geleni üniforması giyiyordu. Techow ötekilerin dikkatini adamın üzerine çekti. "Durum, her şeye uygun," dedi, "başkaca her şeye uygun." Wende huzursuzlandı: "Çocuklar küfretmeye başlamayın, üniformalıyım." Ama Fischer keyifli keyifli: "Ben de üniformalıyım, rahat rahat küfredebilirsiniz!" dedi, "Bütün Weimar dönemi boyunca en küçük bir güçlükle karşılaşmadım! Ama şimdi mektuplarımı kokluyor ve telefonumu kontrol ediyorlar. Her dakika biraderlerle aramda hır çıkıyor!" Techow aklından geçenleri söyledi. Ditmar kaygılı kaygılı baktı. Saklanmakta olduğu İspanya'dan kısa bir süre önce dönmüştü. "Yurtdışından bakınca her şey çok farklı gözüküyor," dedi.

Derken Plaas geldi. "Demek buradasınız?" dedi, "aklıma gelmeliydi! Albay hepinizin aşağı gelmenizi istiyor!" dedi. Techow karşı çıktı: "N'apacakmışız orda?" diye sordu, "trinketanın[10] yanında ne işimiz var ki?" Kimse gitmek istemiyordu. "Bizi ne ilgilendirir ki?" Plaas bana döndü. "Albay seninle mutlaka konuşmak istiyor!" Onunla birlikte gittim. Ben oyun bozanlık etmezdim.

Albay tugayının küçük, gri bloğunun önünde tek başına duruyordu. Bayrakları, pankartları ve küçük orkestralarıyla SA ve SS'in gruplara ayrılmış birlikleri kanatlarda sıralanmıştı. SS bloğunun önünde Parti'nin üst düzey görevlileri bütün görkemleriyle duruyorlardı. Albay bizi görünce yanımıza geldi ve: "Plaas, siz benim arkamda, sağda duracaksınız," – sonra bana döndü: "Siz de lütfen arkamda, solda durun. Ve kulaklarınızı dört açın, çünkü bir konuşma yapacağım," dedi. Sonra arkasında Plaas ve ben olduğumuz halde çizmelerini yere vura vura dörtgen alanın içine girdi. Tugayının başında durdu.

Kendimi çok mutsuz hissediyordum, göz alabildiğine uzanan bir alan içinde sivil giysiler içindeki tek insandım, ancak eğer burada üniformalı olarak duruyor olsaydım, kendimi çok daha mutsuz hissedebileceğim duygusuyla kendimi avutmaya çalıştım. Üst düzey konukların oluşturduğu grup gözünü bana

10 Trinketa: yelkenli gemilerde pruva direğinin en altta bulunan ana sereni ve bu serene bağlanan yelken. (Ç.N.)

dikmişti. Derken Albay konuşmaya başladı; tıpkı alışkanlığı olduğu üzre kısa kısa ve kesik kesik konuştu. Şöyle dedi:

"Tugay mensupları! – Ancak oldukça geç bir dönemde – ancak yıllar ve yıllar süren savaşlardan sonra – kendimizi yeni Reich'ın – düzenine katılmaya hazır hissettiğimizi biliyorsunuz. – Ve ben bunu memnuniyetle karşılıyorum! – Çünkü insan rakibini – ancak kavgada tanır – ona saygı göstermeyi – ve aşağılamayı da kavgada öğrenir! – Biz de gelecekte böyle yapacağız!"

Parti ileri gelenlerinin oluşturduğu gruba yan gözle baktım. Beyler hiç kıpırdamadan duruyorlardı. Roehm'ün suratı şaşkınlık içindeydi. Gözlerimi yine Kaptan'ın ensesine diktim. Oldukça gergin bir enseydi.

"Biz artık siyaset yapmayacağız. – Siyaseti artık yeni Reich başbakanı yapacak – o, bu iş için burada – ama biz– elde tüfek hazırolda bekliyoruz – tıpkı asker olarak yaptığımız gibi – ve bizler –yeni Reich başbakanının da engelleyemeyeceği – bir savaş ihtimaline karşı – hazırda bekliyoruz.–"

Yan gözle Plaas'a baktım. Plaas da aynı biçimde kirpiklerinin arasından şöyle bir bana baktı.

"Tugayımın mensupları tarafından bana –şu Alman selamlaşma biçimiyle ilgili – bir öneri getirildi. – Ben askerlerin selamlaştıkları gibi selamlaşmamızdan yanayım– yani sağ eli şapkaya götürmek suretiyle – tabii eğer başımızda bir şapka var ise – yoksa o Alman selamıyla selamlaşabiliriz; – buradan tugayımın adamlarına –hizmet sırasında ya da dışında – her zaman şapka taşımalarını emrediyorum."

Rüzgârda dalgalanan bayrakların hışırtısının dışında hiç ses çıkmıyordu.

"İşte hepsi bu! – Bir şey daha var! – Lütfen – Yaşa diye bağırmayın! – Varol diye bağırmayın! – Artık bizim tezahürat biçimlerimiz kullanılmıyor – tersine Heil! Diye bağırılıyor! – Reich başbakanı – ve uğruna her şeyi göze almaya hazır olduğumuz anavatanımız – Heil! Heil! Heil!"

Albay arkasını döndü. Hemen bana yaklaştı, beni kolumdan tuttu ve Plaas derhal fırlayıp tugayı çakılıp kaldığı yerden harekete geçirecek emirleri verirken Albay bana: "Siz yazarsınız, lanet olsun, o zaman duyarlı birisiniz demektir. Bana açık-

ça söyleyin: Heriflerin çok mu götünü yaladım?" Ben de güçlükle, Albay'ın bu konuda en küçük bir kaygıya kapılmasına gerek olmadığını söyledim.

Ancak tören bittikten sonra mezarlığı ziyaret edebildik. Plaas'la birlikte yerel SS lideriyle devir teslimin ayrıntılarını düzenlemek zorunda olan Albay'ı arkadaş çevreme karşı, Albay'ın yaptığı konuşmayı kelimesi kelimesine tekrarlayarak savundum. Bu konuşma büyük yankı buldu, daha sonra da sık sık tekrarlamak zorunda kaldım, bu konuşma repertuarımın en değerli parçası haline geldi. Ama konuşmayı aklında tutan yalnızca ben değildim. Ne Roehm, ne Himmler ne de Sauckel, Albay'ın yanından ayrılmışlardı.

Albay'la Plaas iki hafta sonra Berlin'e yaptıkları bir yolculuktan geri döndüklerinde, hem büroyu hem de yurdu kilitlenmiş ve mühürlenmiş buldular. Yapılan araştırmalar, bütün anlaşmalara rağmen tugayın feshedildiğini çıkardı ortaya, tugay mensupları tek tek SS hizmet merkezlerine çağrılmış ve kendilerine SS'in birer üyesi olarak kalmak isteyip istemedikleri sorulmuştu. Çoğunluğu, tek başına SS üyesi olmayı reddetmişti. SS'e daha fazla ait olmak istemeyenler dövülmüşler ve evlerine yollanmışlardı, ötekiler ise yerel SS birimlerinde alıkonmuşlardı. Albay bütün eski tugay mensuplarına, bu durumda kendisinin de SS'den yine çıktığını bildirdi; genelgesinde, nasyonal harekete giden yol partinin kırık dökük şeref sözleriyle döşelidir, cümlesi eksik değildi. Albay yalnızca Plaas'tan SS olarak kalmaya devam etmesini istedi, partinin bu kolunda hiç olmazsa güvenilir bir gözlemci bırakmak istiyordu. Plaas, her zaman olduğu gibi itaat etti. Albay'a şimdi niyetinin ne olduğunu sordum. İlk defa karısının akrabalık ilişkilerini kullanarak yurtdışına çıkmak istediğini söyledi. Karısı Hohenlohe-Oeringen'li bir prensesti. Gerçekten göç etmek isteyip istemediğini sordum. Hayır, göç etmek istemiyordu. Karısının İngiliz akrabalarını kullanarak, İngiliz siyasetçilere, Almanya'da olup biten her şeyin Versailles Barış Antlaşması'nın doğal ve doğrudan sonuçları olduğunu anlatmanın kendisine düşen yegâne siyasi görev olduğunu söyledi. "Savaş çıkacak, bu besbelli. Ve biz bu savaşı yine kaybedeceğiz, bu da besbelli. Ve ben İngilizlere, her savaş-

tan sonra Versailles çılgınlığının tekrarlanmaması gerektiğini anlatmaya çalışacağım!"

Tugay tuzla buz edilmişti. Bu Almanya'daki nasyonal hareketin son perdesi oldu. Ne zaman dönüp geriye baksam, kendimi çok kötü hissederim. Nasıl da har vurulup harman savrulmuştu! Bir potansiyel nasıl da canice katledilmişti! Hep Gerhart Hauptmann'ın "Florian Geyer"de söyledikleri gelirdi aklıma: "Tanrı'nın sizin elinize verdiği ve belki de bir daha asla vermeyeceği şey... en iyi davranış, en soylu şey, en kutsal şey... o sizin elinizde bir domuz ahırındaki mücevhere dönüştü!"

Münih'te olup bitenlerden hiçbir şey anlamıyordum. Gece Muthmann beni telefonla aradı. Çiftçilik diploması bulunan Muthmann SS'e geçmemişti, şu anda bir çiftçi birliğinde oturuyormuş, ama eski arkadaşlarıyla bağlantısını koparmamış. Bir tür gizli haber alma örgütü kurmuştu, her zaman iyi haber alıyordu. Onun geceleri telefon etmesine alışmıştım, beni her zaman çok ilgilendiren şifreli haberler verirdi. Bu kez de: "Münih leş gibi kokuyor," dedi. Ben de her yerin leş gibi koktuğunu söyledim. O: "Şef tehlikede!" dedi. Ben, ertesi gün bütün gün Grünheide'de Rowohlt'un yanında olacağımı söyledim. Muthmann telefonu kapattı.

Ertesi gün Rowohlt'un yanına vardığımda onu radyonun başında buldum. Selam vermek isteyince heyecanlı heyecanlı el sallayarak beni durdurdu. Radyodan Roehm'ün ve üst düzey SA liderlerinin vurulduğu haberi veriliyordu. Rowohlt yalnız değildi. Yanında, genç karısıyla birlikte bir adam oturuyordu; kadın kısa bir süre önce Roehm'ün talimatı üzerine Rowohlt'un yanına gelmişti. Roehm, Rowohlt'tan *Geschichte eines Hochverräters* [Bir Vatan Haininin Öyküsü] adlı kitabını basmasını istemişti. Roehm Parti'nin resmi yayıneviyle bozuşmuştu. Rowohlt Roehm'ün kitabını incelemem için bana vermişti. Rowohlt'un asık suratı, ısırmaktan keyif alacağı bir et kokusu aldığının göstergesiydi. Eher Yayınevi'ni bu biçimde atlatmak, tabii ki yaşlı Rowohlt'un çok hoşuna giderdi. Ama kızarmış et iyi kokmuyordu. Rowohlt'un üzerinde neyin etkili olacağını biliyordum. Kitabı edebi açıdan yerin dibine soktum çıkardım, ki bunu yapmak hiç de zor olmadı. Ona bazı cümleleri okudum – Rowohlt

kötü Almancaya, ancak en azından konuyla ilgili önemli bir şeylerden söz ediyorsa katlanabilirdi, ama burada konuyla ilgili önemli bir şeyler de yoktu. Roehm'ün temsilcisi Rowohlt'un kararını öğrenmek için Grünheide'ye gelmişti. Oysa şimdi başka biri karar veriyordu.

Genç kadın radyonun yanında oturuyordu, ağlıyordu. "Spreti'yi de vurmuşlar ha?" diye hıçkırdı. Graf Spreti çok genç bir sancak lideriydi, öyle sanıyorum ki Roehm'ün yaveriydi. Genç kadın çaresizlik içinde ağlıyordu; Spreti, dedi, o kadar çekici bir insandı ki. Rowohlt haberlerden sonra radyoyu kapatmak istediğinde ona engel oldum. Kısa bir süre sonra aynı haber bir daha okundu; kısa aralıklarla sürekli okunuyordu. Radyoyu kapatmadım; spikerin dayanılmaz sesi o dayanılmaz haberi okudukça Rowohlt: "Tanrı aşkına, kapatın şu radyoyu!" diye bağırıyordu. Genç kadına: "Bunu dinlemeniz gerek, sürekli dinlemeniz gerek! Bunu asla unutmamalısınız! Yalnızca dinleyin!" dedim.

Daha sonra, büyük Alman oyuncu Lucie Höflich geldi Rowohlt'un yanına. O da ötekiler gibi, dakika başı haber kusan o korkunç aletin başına oturdu. Bütün bunların ne anlama geldiğini sordu bana. Ben: "Bu, bizi ilgilendirmez. Bırakın, birbirlerini yesinler!" dedim. Ama Bayan Höflich başını salladı, eğitimli, vakur ve olağanüstü insani sesiyle: "Öyle sanıyorum ki, bu hepimizi ilgilendirir. Burada insanlar öldürülüyor, sorgusuz sualsiz, kurbanlarının arkadaşları olan ve halkımızın en üst noktasında duran katiller tarafından öldürülüyorlar. Öyle sanıyorum ki, bu hepimizi çok ilgilendirir," dedi.

Derken Muthmann telefon etti. Ben şehre indim, erkek kardeşim Horst'un arabasında buluştuk. Klessen'e doğru yola çıktık. Üç kez SS nöbetçileri tarafından durdurulduk. Ama arabamız küçük ve eskiydi, kimliklerimizdeki fotoğraflarımızda da partinin işareti yoktu. Bazen partili olmamak işe yarıyordu işte. "N'oldu size Tanrı aşkına?" diye sordu Muthmann. "Biz SS'lerde her şey yolunda!" dedi nöbetçilerden biri, "SA domuzları birbirlerini yiyorlar!" Yola devam etmemize izin verdi. Friesack'a gelmeden kısa bir süre önce, Muthmann'dan haber alması üzerine küçük bir motosikletle Finkenburg'dan yola çıkmış olan Plaas'ı da arabaya aldık.

Albay henüz hiçbir şey bilmiyordu. Radyo dinlemezdi. "Roehm mü?" diye sordu, "o herife hiç katlanamazdım!" Ama Plaas ve Muthmann ona aslında olup bitenleri özetleyerek anlattılar. Albay, "Ama bu, bizi hiç ilgilendirmez ki!" dedi. Plaas ve Muthmann bu olayın büyük bir olasılıkla "büyük bir temizlik" hareketi için fırsat bilineceğini açıklamaya çalıştılar. Albay başını masanın üzerine koymuş olan, sarkık dili ve kanlı gözleriyle bakan koskocaman bir köpeği, dev gibi bir Neufundländer'i gösterdi. "İnsanına göre eğitilmiştir," dedi Albay, "bu hayvanatı tam da böylesi olaylar için aldım." "Evimden çıkmayı hiç ama hiç düşünmüyorum," dedi. "Lanet olsun, bütün bu olaylarla artık hiçbir ilgim kalmadı benim," dedi. Albay'ın karısı birdenbire: "Günlük!" diye bağırdı. Hepimiz günlüğü aramaya koyulduk. Bütün evi altüst ettik; Albay ise şnapsının başından ayrılmadı ve sürekli güldü. Ama bizim gülecek halimiz yoktu. Günlüğü bulamadık, ama günlük tutmak suretiyle ihaneti evinde besleyip büyüten suikastçıların katlanılmaz davranışları hakkında sert sözcükler bulduk. Sonunda Albay'ı, istemeyerek de olsa, ormanın kenarındaki patates tarlasını talan eden yabandomuzlarını avlamaya çıkmaya ikna edebildik. Hepimiz ellerimizde silahlar ve ceplerimizde tabancalarımız olduğu halde onunla birlikte gittik. Albay'ın karısını gönül rahatlığıyla evde bıraktık; General von Schleicher'in karısının öldürüldüğünden henüz haberimiz yoktu.

Gelmişler, ondört kişiymişler, biz Albay'la birlikte evden çıktıktan bir saat sonra gelmişler. Neufundländer eve zorla girenlere patisini uzatmış. Adamlar Albay'ın purolarını içip bitirmişler ve evi arayıp taradıktan sonra koltuklara kurulmuşlar. Albay'ın karısı tam bir prenses gibi davranmasını çok iyi bilirdi. Ev sahibesi odaya girdiğinde konuklarının ayağa kalkmalarına alışık olduğunu söylemiş onlara; adamlar şaşkınlık içinde ayağa kalkmışlar. Adamlar: "Kaptan neden kaçtı?" diye sormuşlar. Prenses çok şaşırmış. Kaptan'ın kaçmadığını, yabandomuzu avına gittiğini söylemiş. Peki avlanmaya nereye gitti, diye sormuşlar. Prenses arazinin bir planını göstermiş. Şuradan, göl kıyısı boyunca ilerleyeceksiniz, ta ki ormana gelene kadar, demiş. "Şu açıklığın üzerinden mi geçeceğiz?" diye

sormuşlar. "Evet, şu açıklığın üzerinden!" demiş prenses. Adamlardan biri, eğer ava çıktıysa, yanında silah vardır, demiş. "İki tane," demiş prenses. Adamlar bakışmışlar. "O zaman bizim önce telefon etmemiz gerek!" demişler. "Rica ederim, buyrun." Yan odaya geçip telefon etmişler, sonra Albay'ın içkisini bitirmişler ve gitmişler. Albay'ın günlüğünü bulmuşlar. Et kurutma odasında, sallanan bir masanın ayağının altına destek olarak konmuşmuş.

Albay'ın oradan gitmesi gerekiyordu, bunun tartışılacak bir yanı yoktu. Kendisi de nihayet bunu kabul etti. Alışık olduğumuz biçimde düzenledik işi; karısıyla ayrı ayrı yolculuk yapacaklardı, ama biz her an enselerinde olacaktık. Lörrach sınır yolunu çok iyi biliyorduk. Ben Albay'la birlikte gitmedim, karısını trene, kompartımanına götürdüm; Muthmann son derece dikkat çeken İskoç şapkasıyla kompartımanda oturuyor ve tümüyle yabancı gibi davranıyordu. Prensesi uğurlamak için bir iki sözcük söylemem gerekiyordu. Ama ne söyleyeceğimi bilmiyordum. O her zaman bir prenses gibi davranırdı; herhangi bir küfür duyduğunda kaşlarını kaldırmak gibi bir alışkanlığı vardı... biz hepimiz ondan biraz korkardık. İşte şimdi kompartımanın penceresinde duruyordu, inci grisi eldivenli elini korkuluğa dayamıştı, hiç konuşmadan bana bakıyordu; Hohenlohe-Oeringen sülalesinden bir prenses, Albayımızın karısı, bir zamanlar Alman milliyetçiliğinin umudu olan Kayzer donanmasında "Kızıl Ehrhardt" olarak bilinen, Skagerrak'taki torpido saldırısını yöneten, içki içen, kendine aşırı güvenen, bir zamanlar tugayıyla birlikte Branderburg Kapısı'ndan geçen, hapislere düşen Albayımızın karısıydı... içimi büyük bir öfke kapladı. Bu adamın, yirmi yıl boyunca onun için çalıştığı, yaşadığı, uğruna savaştığı ve hakkında yanıldığı ülkeden böyle gizli gizli kaçması mı gerekirdi? Bu kadının da böyle gizli gizli kaçması mı gerekirdi? Tren hareket etti, hâlâ bir şey söylememiştim. Tren ilerliyordu, trenin yanı sıra koşmaya başladım, yumruğumu korkuluğa vurdum ve: "Hassiktir... Ahoy!" diye böğürdüm.

Prenses eldivenini özenle çıkardı, çıplak yumruğunu korkuluğa vurdu ve şırıl şırıl bir sesle: "Hassiktir... Ahoy!" diye bağırdı.

Hitler'in 30 Haziran 1934 olayları hakkında neler söyleyeceğini çok merak ediyordum. Wilhelm Scheuermann konuşmayı birlikte dinlemek üzere beni davet etmişti. Scheuermann Alsas'lıydı; tıpkı Fransız Alsas'lısı her Fransızın fanatik bir Fransız oluşu gibi, Alman Alsas'lısı her Alman gibi o da fanatik bir Almandı. Gazeteciydi; Dünya Savaşı sırasında en ünlü savaş muhabirlerinden biriydi, daha sonra da milli gazetelerde saygın bir gazeteci olarak çalıştı. Erkner'in arkasında bulunan küçük bir orman köyü olan Freienbrink'teki minicik evinde, Berlin'le Breslau arasındaki en büyük kütüphaneye sahip olmakla övünürdü; gerçekten de paha biçilmez bir kütüphanesi vardı, evi kitap doluydu. Rowohlt için bir Oberlin biyografisi kaleme almıştı, kitabın adı "Ein Mann mit Gott" idi [Tanrısı Olan Adam]; günün birinde bu kitabı filme çekmeyi düşlemişimdir hep; 18. yüzyılın sonunda, Straßburg'dan birkaç saat uzaklıktaki Vogesen'de bulunan ıssız ve dünyanın unuttuğu Steintal'i salt inancı ve sevgisiyle bir cennete dönüştüren Rahip Oberlin'in biyografisiydi bu kitap; Goethe onu ziyaret etmiş, Lenz ise ona kaçmıştı; Lenz'in dağları aşıp Oberlin'e gelişini Büchner benzersiz bir betimlemeyle anlatır. Wilhelm Scheuermann artık yaşlanmıştı; bakımsız bir keçi sakalı olan tuhaf bir adamdı; dış görünümü o denli perişan ve pejmürdeydi ki, insan onunla birlikte bir yere gitmek için bayağı güç harcamak zorunda kalırdı. Ama o dışarı çıkmaktan hoşlanır, güzel yemekler yemekten keyif alırdı; bazı yabancı muhabirleri Hitler'in konuşmasını birlikte dinlemek için şehrin merkezinde Fransız mutfağıyla ünlenmiş bir lokantaya davet etmişti; Scheuermann'a göre, bu muhabirlerin arasındaki en kaşarlanmışları bile Hitler'in konuşmasının ağırlığının etkisiyle, bu konuşmaların Almanlar tarafından nasıl algılandığı konusunda yanlış izlenimler edinebiliyorlardı. Lokantada İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar vardı. Scheuermann müthiş çekici bir biçimde ev sahibi rolünü oynuyordu; frak giymiş garsonların ona gösterdikleri saygıdan, bu garsonların her zaman olayın perde arkasını görebildiklerini çıkarsadım. Her zaman iyi bir müşteri olduğumu sandığım halde, bana hiç bu kadar özenli servis yapılmamıştı hayatımda.

Konuşma korkunçtu. Başta yemeğimi yemeğe devam etmeye çalıştım, ama edemedim. Muhabirler de çatal bıçaklarını bırakmışlardı. Garsonlar büfenin yanında duruyorlardı, yüzleri sararmıştı ve hiç kıpırdamıyorlardı. O gırtlaktan gelen boğuk ses, mekândaki başkaca her türlü sesi boğuyor, kalın bir halı gibi üzerimizi örtüyor ve soluk alıp vermeyi güçleştiriyordu. Yalnızca bir keresinde, Hitler eylem sırasında bir suikastçının notlarının da ele geçirilmiş olduğunu, bu notların kendisini "sarstığını" söyleyince... büyük bir çaba harcayarak, tahmin edebiliyorum, diyebildim; ama sesim paslanmış gibi çıkmıştı; muhabirler bir an için bana baktılar, sonra başlarını yine büfenin üzerindeki raflardan birinde durmakta olan radyoya çevirdiler. Bu adam varsayımları ayakta tutmak, sürdürmek gibi bir cesarete sahipti, Roehm'ün eşcinsel olduğu için öldürüldüğünü söylemişti, onun vatana ihanet amacıyla yurtdışındaki bazı mercilerle bağlantıya girdiği için öldürüldüğünü söyleyecek cesarete de sahipti, aklı başında hiç kimse inanmayacağı için ancak büyük çabalarla dolaşıma sokulmuş olan bazı şeyleri tekrarlayacak cesarete de sahipti. Bu arada bu ses tehditkâr biçimde inip çıkıyor, eşekarılarının vızıltıları kadar tehlikeli bir biçimde vızıldıyor, tahrik edilmiş bir aslanın kükremesi kadar boğuk bir biçimde uğulduyor, başımı omuzlarımın içine sokmama yol açacak bir acımasızlık saçıyordu. Daha sonra titreye titreye bu yabancılara ne söyleyeceğimi düşünmeye başladım; olgular hakkında benden daha iyi bilgilendirilmiş olan ve bu konuşmayı yüzlerini hiç çarpıtmadan dinleyen bu adamlara ne diyecektim. Bu adam bu sesle, anavatanımdan duyduğum utanç yüzünden birdenbire bu adamların benim düşmanım olduğunu, onların karşısında her şeye rağmen ve hepsine rağmen ülkemin –bütün bunların olup bitebildiği, bu affedilemez tüyler ürpertici şiddet eyleminin affedilemez tüyler ürpertici biçimde haklı çıkarıldığı ülkemin– tarafını tutmaktan başka çarem kalmadığını hissettirerek içimi büyük bir öfke kaplamasına yol açmayı başarmıştı. Bu insanlardan, katlanılması çok zor bir aşağılanmanın tanıklarından nefret ediyordum ve orada ahlaki bir güven içinde oturmakta olan insanların kendi ülkelerinden de böyle bir adam çıkmasını diledim. Ah, onların da

dizleri tir tir titresindi; onlar da her gün ve her saat ya aptal ya da korkak gibi davranmak gibi iki korkunç seçenekle karşı karşıya kalsınlardı. Şu İngilizlere krallarının tarihiyle, İrlanda'yla ve Boerler Savaşı'ndaki toplama kamplarıyla ilgili bir şeyler söylese miydim acaba; şu Fransızlara Robespierre'i, Enghien Dükü'nün öldürülüşünü ve Napoleon'un şu notunu hatırlatsa mıydım acaba: "André Hofer ölüme mahkûm edilmek üzere Mantua'da savaş mahkemesine çıkarılacak ve kurşuna dizilecektir"; şu Amerikalılara Kızılderililerin yok edilmelerinden, zencilere yaptıklarından ve Şikago'daki mafya egemenliğinden söz etse miydim acaba? Ama biz burada, Berlin'de bir geyik gibi böğürmekte olan şu adamdan birkaç dakika uzaklıkta oturuyorduk: "Bu anda ülkemin en üst düzey yargıcı oldum," ve aslında en üst düzey celladından başka bir şey değildi. Ve ben bir zamanlar halkıma olan inancımı yazmıştım; Doğu'yla Batı arasındaki tek gerçek ve asıl bağlantıyı kurmak gibi büyük ve tarihsel bir görevi olduğunu yazmıştım; ulaşmak için harekete geçtiğimiz o büyük ve son hedefi yazmıştım; ve ben bir zamanlar –arkadaşlarım bu uğurda öldüler, bizler bu uğurda hapislerde süründük– ulaşmak istediğimiz son hedefi, Almanlığın yeryüzünde zafere ulaşacağına olan en gizli inancımızı dile getirmiştim.

Scheuermann gözlerini kapatmış oturuyordu. Muhabirler not filan almıyorlardı. Artık başları radyoya dönük değildi, bize bakıyorlardı, Scheuermann'a ve bana, biz Almanlara. Ses, General von Blomberg adında bir adama örnek davranışı nedeniyle teşekkür etti. "Bunu asla unutmayacağım!" dedi ses, konuşamayacak kadar duygu yüklüydü. Demek o da birdenbire o tüyler ürperten dairenin içine çekilmişti, birdenbire arkadaş ve eylem yoldaşı olmuştu, bir general, bir soylu... bu ülkede hâlâ umut bağlanan son gücün temsilcisi de o karanlık çevrenin içine çekilmiş, satın alınmış ve çıkarları sayesinde kazanılmıştı.

Kendimi bugüne kadar konuşmadan sonra ayağa kalkıp oradan çıktığım anda hissettiğim kadar aşağılanmış hissetmemiştim. Scheuermann da benimle birlikte çıktı. Hesabı ödemişti, yabancıları yalnız bıraktık, oradan kaçtık, sıvıştık. Yolda hiçbir şey konuşmadık, birbirimize söyleyecek bir şeyimiz yoktu,

biz ikimiz, biyolojik bir rastlantıyla değil de ülkenin tarafını tutarak Alman olmuş iki Alman.

Bütün halk konuşmayı dinlemişti. Reich'ın güneyinde bir yerde arkadaşım Kurt Heyd'in dedesi yaşardı, Schwarzwald'lı yaşlı bir çiftçiydi, Kirsch'i serinlemek için değil keyiflenmek için içerdi; Hitler'in konuşmasını dinlemek üzere yörenin belediye başkanıyla birlikte oturmuşlar. Belediye başkanı özür dileyerek: "Odun yontulan yerin yongası bol olur," demiş. Schwarzwald'li yaşlı çiftçi ise şöyle yanıt vermiş: "Evet ama, orada da az şey olup bitmemişti hani!"

Krach um Jolanthe [Jolanthe Uğruna Kavga] adlı halk oyununun yazarı olan August Hinrichs bu konuşmayı Oldenburg'lu hemşerileriyle birlikte dinlemiş. Konuşma bittiğinde birisi düşünceli düşünceli: "İşte, bir kez daha Führerimizin ne kadar büyük bir adam olduğu ortaya çıktı. Mezarlarının başında, en kötü düşmanlarına bile sayıp sövmüyor. Goebbels de tutmuş, Heines'in bir oğlanla yatağa girdiğini söylüyor, herhalde küçük bir kızdı!" demiş.

30 Haziran 1934 olayları hakkında yazılmış olan bütün raporları topladım. Her yerde aradığım bir ad vardı ki, hiçbir yerde geçmiyordu: eski avukatım Dr. Luetgebrune'nin adı. Çiftçi davasında beni hapisten çıkardığından beri onu görmemiştim. Ama günün birinde onun bir resmini gördüm, bir SA yürüyüşü sırasında üniformayla, üzerinde son derece kötü duran bir SA grup lideri üniformasıyla resmi çekilmişti. 30 Haziran 1934'ten bir yıl sonra Berlin'de yanımdan gelip geçen bir taksinin içinde onu gördüğümü sandım. Ama emin değildim, bir zamanlar Neumünster'de Doktor'un avukatlığını yapmış olduğu Muthmann'a telefon ettim. Muthmann konuyu araştıracağına söz verdi. Hemen ertesi gün beni aradı. Doktor gerçekten de Berlin'deymiş, aylarca tutuklu kalmış. Muthmann bana onun adresini verdi. Hemen oraya gittim.

Kapıyı Doktor açtı. Birden korktum, karşımda gözleri yaşlarla dolu yaşlı bir adam duruyordu. Sanki değirmende dövülmüş gibi görünüyordu. Elimi uzattım ve: "Doktor, beni tanımadınız mı?" diye bağırdım. Bana baktı ve şöyle mırıldandı: "Tanıdım, tanıdım," eli elektrik düğmesini aradı, elini tuttum, zan-

gır zangır titriyordu. Işığı açtım. Doktor, raflardan çekip çıkarılmış kitapların sağda solda durduğu büyük bir odaya açılan kapıyı açtı. Koskocaman yuvarlak bir masanın üzeri kâğıt doluydu; köşede, üzerinde bir Gütenberg İncili bulunan bir dua kürsüsü duruyordu. Doktor dini kurallara sıkı sıkıya bağlı reformist bir Hıristiyandı. Kâğıtlarıyla meşgul olmaya başladı. Ben: "Doktor, sizin tekrar buraya döndüğünüzü duyup da geldim. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı?" diye sordum. O zaman başını kaldırdı: "Bunu bana soran ilk kişi sizsiniz!" dedi. Koltuğuna oturabilmek için iki eliyle masaya tutundu. "Ben bittim," dedi, "tamamen bittim – beni bitirdiler."

Masanın üzerinde bir balya kâğıt durduğunu gördüm, küçüklü büyüklü kâğıtlardı bunlar, üzerlerinde birer imzadan başka bir şey yoktu, ya "Adolf Hitler"in ya da Ernst Roehm"ün imzaları vardı. Bu ne?" diye sordum. Doktor bir kâğıt aldı, eli titriyordu. "Bunlar boş olarak imzalanmış kâğıtlar: Davalarım için hep vekâletnameler ibraz etmek zorundaydım ya, işte Hitler ve Roehm bana bu imzalanmış boş kâğıtları verdiler; ben en üst düzey SA yönetiminin hukuk danışmanıydım..." dedi. Sonra bir kez daha tekrarladı: "Hukuk danışmanı...!!"

Ben: "Onları bana hediye edin Doktor n'olur, işime yarayabilir!" dedim. Bana baktı. "Ne için?" diye sordu. Ben: "Düşünsenize Doktor, Hitler Tanrı'nın her günü bir mektup alsa: Sevgili Adolf, ben cehennemdeyim, sen ne zaman geleceksin? Senin Ernst Roehm'ün..." dedim. Doktor kollarını masanın üzerine, başını da kollarının üzerine koydu. Ben masanın üzerine oturdum, kâğıtları elime aldım ve: "Ya da büyük Führerimizin kuşkuya yer vermeyecek biçimde gerçek imzasıyla parti mercilerine hitaben yazılmış şöyle bir mektuba ne dersiniz: 'Ondört yıllık rezillik süresince söylediğim her sözcük yalandı. Ama şimdi gerçeği olanca açıklığıyla kabul ediyorum: Ben dünya tarihinin en büyük hainiyim. İşbu yazıyla partiden ayrılıyor ve Almanya'nın kaderini...' Kimin, evet kimin ellerine...? Doktorun mu?" Doktor başını kaldırdı. Gözlerinden yaşlar süzülürken: "Peki ya hukuk nerede kaldı...?" dedi.

Ne diyebilirdim ki? Ben: "Görüyorum ki toplanıyorsunuz. Size yardım edebilir miyim?" dedim. Büyük bir toplanma söz

konusuydu. Doktor Münih'te bulunmamıştı, Orta Almanya'da yapılan herhangi bir hukukçular toplantısına katılmıştı. Orada tutuklanmıştı, neden tutuklandığını öğrenememişti. Sonra Berlin'e getirilmişti, ama Lichterfelde'nin kırmızı duvarına sıkılan son kurşunların da sesi kesildikten bir gün sonra. Bu, onun hayatını kurtarmıştı. Onu aldıkları sorgulamalar, tıpkı suçlamalar gibi ne idüğü belirsiz şeylerdi. SA grup lideri olarak zaten baştan itibaren, "Roehm Darbesi"ne katılmış olmasından kuşku duyuluyordu. Böylesi bir darbenin çeşitlemesi kaçınılmaz biçimde sürdürülmüştü. Ama Roehm'ün, Doktor'un SA yönetimine dahil personel önünde saygın bir yer edinmesi için parti üyesi bile olmadığı halde, ona üniforma ve rütbe vermiş olduğunu kanıtlayabilmişti. Doktor bu üniformayı yalnızca bir kere giymiş olduğunu, bilindik davaların dışında başkaca hiçbir makamı işgal etmemiş olduğunu, alınan siyasi kararlarda asla rol oynamadığını, yalnızca zaman zaman görülmekte olan davalar üzerine kişisel görüşmeler yapmak için Münih'te bulunduğunu kanıtlayabilmişti. Bunun üzerine SA grup lideri olarak görevini yerine getirmemiş olmakla suçlanmıştı; eğer getirmiş olsaydı o zaman planlanan vatan hainliği hakkında da bilgi sahibi olmuş olacaktı. Şeytan'ın mantığı böyle işliyordu işte. Her şey pamuk ipliğine bağlıydı; ancak bu arada Rudolf Heß, suçsuz yere öldürülmüş olanların yakınlarından özür dilemek üzere bir tura çıkmıştı. Bu arada General von Schleicher'in ve karısının katilleri de öldürülmüşlerdi; bu arada Reichswehr, General'den resmen özür dilenmesini talep etmiş ve talebi yerine getirilmişti. Luetgebrune aylar boyunca hapishanelerde ve sorgulamaların yapıldığı bodrumlarda süründürülmüş ve sonunda nedeni ona açıklanmaksızın serbest bırakılmıştı. Tutukluluğuyla ilgili hiçbir şey söylemedi. Kimse tutukluluğuyla ilgili konuşmuyordu, tutukluluk dönemini iyi atlatmış olanlar hariç.

Roehm'e ne olmuştu? Doktor, Roehm'e değer veriyordu. Roehm bir piyadeydi ve tıpkı bir piyade gibi dikkafalıydı; yaşamak ve yaşatmak isteyen bir dikkafalılıktı bu; rakibine saygı gösteren, ama onunla bir o kadar inatla savaşan bir tür tuhaf hoşgörüye sahipti. Tabii ki gerçekten de eşcinseldi, Doktor bu konuya ilişkin birçok davada onu savunmuştu. Doktor, Ro-

ehm'ün eğilimlerindeki tehlikenin, birlikte çalışılan insanları mesleki kalitelerine göre değil de kişisel sempatiye göre değerlendirmeye dayanan kliğin oluşumunda, bu görüşe dayanan mizacın doğal sonuçlarında yattığını biliyordu. Roehm'ün kendisi de bunu biliyordu, imalara her zaman açık olmuştu. Roehm, bu yaşlı asker, Parti'nin, "zatı şahanelerinin" aptalca ve dar görüşlü cüretkârlığından nefret ediyordu; "yozlaşmış sanat" ve "Alman kadınının" boyanmış dudakları gibi konularda Parti yetkililerinin yanlış ahlaki yaklaşımlarına resmen karşı çıktığında belli ölçülerde kendi davasını öne çıkarıyordu. O, Hitler'e karşı çıkma cesaretini gösterebilen tek kişiydi. Hitler kükrediğinde, Roehm ondan daha yüksek sesle kükrerdi. Ama Hitler'e sadıktı. Buna kuşku yoktu. Roehm, bir zamanlar Hitler'in kendi koruması altında olduğunu rahatlıkla unutabilmişti; ama Hitler bunu asla unutmadı. Roehm "milli devrim"in doğruluğundan ve gerekliliğinden emindi. Parti'nin değil, kendisine bağlı SA'nın devrimin saldırı grubu olduğundan emindi; Parti'nin bir yönetim organizasyonu olarak çokyönlü bölümlemeleri ve resmi makamlarıyla birlikte, kendi içinde gelecekteki devlete ilk şeklini vermek, sonra devleti eşzamanlı ve kapsamlı olarak devralmak gibi bir görevi vardı. Roehm bu önceden biçim verilmiş devlete karşı da kendini devrimin uygulanması için sorumlu hissediyordu, kendisini ve SA'yı hareketin "motoru" olarak nitelendiriyordu. Parti'nin programını, kendi alanıyla ilgili olduğu sürece ciddiye alıyordu. Onun alanı –bu konuda en küçük bir kuşkuya yer yoktu– "halk milisinin oluşturulması"ydı. Görev, enerjiyle örtüşüyordu. Eski asker giderek daha büyük kitlelere emretmekten gurur duyuyordu, "Stahlhelm"i yutmuştu, her artış onu sevindiriyordu; "Kızıl Cephe Savaşçıları" nı ve "Reichsbanner"i de yutmayı çok isterdi. Eski rakiplerine karşı herhangi bir güvensizlik duymuyordu, onurlu SA'sının etkisinden, onun arkadaşlığından, onun bölümlenmesinden, onun liderlerinden, onun üniformalarından, "sadakat"ten, "saldırı ruhu"ndan o kadar emindi ki, SA'nın ne denli gerçek olduğunu bilen herhangi birinin onun ruhunun etkisinden kurtulabileceğine kesinlikle inanmıyordu.

Roehm Reichswehr'i yutmak mı istiyordu? Doktor: "Roehm eski bir askerdi, bizzat Reichswehr'de bulunmuştu, orada hâlâ sayısız arkadaşı ve yoldaşı vardı," dedi, "tabii ki Reichswehr'i, yeni Reich'ın savunma gücü olarak büyümüş halde görmek isterdi; Versailles Antlaşması'yla yasaklandığı sürece genel zorunlu askerlik hizmetinin yeniden devreye sokulmasını istemiyordu, ama askeri birliklerin boşluğunu gönüllülük esasıyla doldurmak istiyordu. Bunu hazırlamayı başlıca görevi sayıyordu. Ama bu noktada Reichswehr karşı koydu. O, Reichswehr'i bütün bütün yutmak istemiyordu, ama Reichswehr de onu bütün bütün yutmak istemiyordu. İşi Hitler'in kararına bıraktı. Ama Hitler karar vermedi."

Doktor: "Tabii ki sık sık bu konuda konuşurduk. Roehm savaş bakanı olmayı amaçlıyor yolunda genel bir kanı uyanınca, konuyu ona sordum. Roehm bana, sizin de adalet bakanı olmayı amaçladığınız yolunda genel bir kanı var, doğru mu, diye sordu. Ben, asla adalet bakanlığına talip olmayacağıma ve böyle bir görevi kabul etmeyeceğime dair yemin ettim. O da bana: 'O zaman ben de size asla savaş bakanlığına talip olmayacağıma ve böyle bir görevi kabul etmeyeceğime dair yemin ederim,' dedi. Ve Roehm; öyle sanıyorum ki Roehm sözünü tutan insanlardan biriydi," dedi.

"Darbe yapmak istiyor muydu?" diye sordum.

Doktor, Hitler'le Roehm'ün başlarını yan yana gösteren bir kabartmanın asılı olduğu duvara baktı. Güçlükle: "O günün kötü kaderi üzerine uzun uzun düşünmüşümdür. Ne kadar çok arkadaşım olduğunu tahmin edebilirsiniz, hepsini tanıyordum ve onlar benimle açık açık konuşurlardı. Sorgulanmam sırasında Roehm'ün darbe yapmak isteyip istemediği sorulduğunda – sürekli olarak soru soruluyordu bana –sanki darbe meydana gelmiş gibi davranıyor olsalar bile demek ki kendileri de bunu bilmiyorlardı– ben vicdanım rahat bir biçimde 'hayır' dedim!"

Daha sonra iyi yürekli, yaşlı doktorumun içindeki ceza avukatı yeniden uyanmıştı. Araştırmalar yapmış, böylece taşlar teker teker yerine oturmuştu. SA liderler kurultayı Hitler'i toplantıya çağırmıştı, Roehm'ü değil. Roehm hastaydı, romatizma-

sı vardı, kendini enerjik hissetmiyordu. SA liderleri, SA'nın Reichswehr karşısındaki konumu konusunda Führerleri'nin bir karar vermesini bekliyorlardı. Hitler hep kaçıyordu. SA artık Führer'in kendisine kulak vermediğini, buna karşın Reichswehr'e mensup generallerin raporlarını can kulağıyla dinlediğini biliyordu. Ama Hitler bu generalleri de, vereceği karar konusunda belirsiz durumda bırakmıştı. Heß tehditkâr bir konuşma yapmış, devrimi sürdürmek isteyen öğeleri uyarmıştı. SA, her yerdeki yerel parti mercileri nezdinde kendini sevimsiz kılmıştı; Heß –SA liderleri öyle sanıyorlardı– Parti'nin temsilcisi olarak bakanlıkta Hitler'in talimatıyla değil, kendi adına konuşmuştu. SA liderleri, Bad Wiessee'deki toplantıda şikâyetlerini nihayet Hitler'e iletebilmek istiyorlardı. Kendilerine güveniyorlardı, Hitler'in o güne kadarki kararsızlığını kendi yararlarına yorumluyorlardı; ayrıca Hitler'in kararı ne olursa olsun bu karara boyun eğmeye karar vermişlerdi. Roehm, bunu Reichswehr'in de bilmesini sağladı. Reichswehr'e mensup generallerden biri, Münih'teki Savunma Birliği'nin komutanı, Roehm'ün Dünya Savaşı'ndan eski bir arkadaşıydı, Bad Wiessee'ye gitmiş olan Roehm'ü ziyaret etti. Roehm'ü subay kılıcının püskülünden yakaladı. Söz konusu olan SA'nın silahlarıydı. Roehm, yani "Bavyera'nın eski makineli tüfek kralı", gizli silah deposunu bütün bu süre içinde sağlama almayı bilmişti. Şimdi depoyu boşaltmış ve silahları birliklerine dağıtmıştı. Silahlar şimdi SA Saldırı Lokalleri'nde bulunuyordu. Reichswehr bunu biliyordu. Reichswehr bu silahların kendi silahları olduğu görüşündeydi. Reichswehr, "milletin yegâne silah taşıyıcısı" olma konusunda çok hırslıydı. General Roehm'ü, Reichswehr'in ateş etmeyeceğini düşünüyorsa talihsiz bir yanılgı içinde olduğu konusunda büyük bir ciddiyetle uyardı; Reichswehr ateş ederdi, hem de sıkı ateş ederdi! General SA'daki silahlara, Reich başbakanının, Reichswehr'in ve SA'nın aynı biçimde beklemekte oldukları kararı vermesini güçleştiren bir husus gözüyle bakıyordu. General, Roehm'e, Himmler gibi "Reich bakanı" Roehm'ün emrinde bulunan kırsal kesim polisinin –şimdilik böyleydi, çünkü bu güvenlik birimini Himmler'in devralması kesinleşmişti– yedieminliği altında tarafsız bir yerde saklanmak üzere silahları

vermesini teklif etti. General'in açıklamalarının içerdiği derin ciddiyetten çok etkilenmiş olan Roehm bu teklifi uygulamaya hazır olduğunu söyledi. General'e, darbe yapmayacağına, savaş bakanı olmak gibi bir hırsı olmadığına, silahların saklanması işini düzenleyeceğine dair şerefi üzerine söz verdi. General içi rahat bir biçimde oradan ayrıldı. Gerçekten de Roehm Münih'teki temsilcisine, yani grup lideri Schneidhuber'e gerekli talimatları verdi. Hitler o sırada Godesberg'deydi.

Sabah alacasında kamyonlar SA'nın saldırı lokallerinin önüne geldiler, silahlar yüklendi. Roehm'le General arasında varılan anlaşmadan habersiz olan SS'ler bunu gözlemlediler. Durumu Godesberg'e haber verdiler: SA silahlanıyordu.

Schneidhuber'e sorulacak tek soru olayı aydınlatmaya yetecekti. Ama Hitler, Schneidhuber'in üzerine yürüdü, omuzlarındaki kordonları söktü ve yan odada derhal vurdurdu.

İşte olay böyle meydana gelmişti; tablo böyle tamamlanmıştı. Olayı doğrulayacak ya da yalanlayacak tek merci olan Reichswehr suskun kalmıştı. Reichswehr böylesi durumlarda hep suskun kalırdı zaten. Seeckt Okulu meyvelerini veriyordu.

Dr. Luetgebrune, 30 Haziran'da meydana gelen bu olayları kötü kader olarak tanımlıyordu. Ama doktor ceza avukatıydı, yargıç değil. "En Yüksek Yargıç", "eşcinsellik" demişti, "yurtdışıyla gizli düzen kurmak" demişti. Doktor'un savunmasında yer alan bu kader tablosu doğru muydu değil miydi? Hitler, Roehm'ün eşcinsel olduğunu ondört yıldır biliyordu. Ve yurtdışıyla gizli düzen kurmak konusunda bir tane, tek bir tane bile kanıt yoktu. Eşcinsellik ne zamandan beri ölümle cezalandırılıyordu? General von Schleicher de mi eşcinseldi? "Katolik Eylem"in lideri, bakanlık danışmanı Dr. Klausener de mi eşcinseldi? Başbakan yardımcısı von Papen'in bütün çevresi, Bohse, Edgar Jung da mı yurtdışıyla gizli düzen kurmaya kalkışmıştı? Burada kötü kader filan hüküm sürmüyordu. Burada bir cinayeti örtbas etmek isteyen biri konuşuyordu, o kadar.

Yurtdışından bakıldığında, Reichswehr'in kendi generalinin öldürülmesi olayını üstlenmesi gibi tüyler ürperten bir eylemi bütün Alman halkının büyük bir sabırla sineye çekmesi dehşetle karşılanıyor olmalıydı. Schleicher'in ölümü ordunun elinde ma-

saya çarpabileceği bir koz anlamına geliyordu. Hitler bu kozun bedelini ordunun bazı çıkarlarıyla ödemişti. Ya hediye olarak kabul edilecek ya da alışveriş olacaktı; Reichswehr hediyeyi aldı, alışverişe girişti, çıkarını kendi hanesine yazdırdı. Bir zamanlar, bir zamanlar ordu milletin temsilcisiydi. Şimdi ise "Wehrmacht" milletin temsilcisi olmuştu, yani güçlerden bir güç.

Ama halkın büyük çoğunluğu – onlara bu kanlı eylemle devrimin sona erdiği söylenmemiş miydi? Devrimin, böylesi bir devrimin kendisine yaraşır bu eylemle gelen sonunun pahalıya mal olduğunu düşünmüyor muydu? Bu durum, devletin yeniden haklarını elde ettiği anlamına gelmiyor muydu – bunu kendi hukukuyla mı yapacaktı?

Eğer devrim sona erdiyse, o zaman "En Yüksek Yargıç" ilk iş olarak adaleti sağlamalıydı; tıpkı devrimi sona erdirdiğinde Napoleon'un Napoleon Kanunları'nı koyuşu gibi. Dr. Luetgebrune buna yürekten inanıyordu, evet, yeni bir yasanın, yeni bir adaletin oluşumunda birlikte çalışmaya hazırdı; onu ziyaret ettiğim sırada "Roma Hukuku'nun resmi olarak devredışı bırakılması konusunda umarsızca çalışmaktaydı. Roma Hukuku'ndan daha iyi bir hukuk tanımıyordu; bir devletin, ait olduğu devlet yıkıldıktan sonra bile bin yıl daha yürürlükte kalabilmiş olan ilk, olağanüstü yaratısıydı Roma Hukuku; sanki "halka yararlı olmuş olan" o yegâne hukuk, tam da bu Roma Hukuku değilmiş gibi...

Doktor her şeyi kaybetmişti. Deve tüyü paltosuyla ve pahalı purolarının kokusunu saçarak her zaman iyi yaşamış, hiç para biriktirmemişti. Şimdi elinde yalnızca Mittenwald'de Yukarı Bavyera stilinde inşa edilmiş küçücük bir ev kalmıştı; elinde kalan tek şey buydu. Büyük bürosu kapanmamış, bütün bu süre içinde açık kalmıştı, ama o büroda yapacak hiçbir iş yoktu, önceleri Doktor'un sermayesinden artakalanları yiyip bitirmiş, veresiye devam edip sonra da sefalet içinde çalışır olmuştu. Doktor artık duruşmalara girmiyordu, müvekkilleri kendisinden vebadan kaçar gibi kaçıyordu. Tedavi edilmesi gerekiyordu. Devrim sona ermişti, şimdi hukuk çağı başlıyordu. Hitler onu karalamıştı, bence böylece onu tedavi etmek de zorundaydı. Heß'in karargâhındaki yeğenim bu günler için orada değil miydi? Ama

yeğenim benim ricam karşısında çok heyecanlandı. 30 Haziran bataklığına elimi bile sokmam, diye bağırdı, benden ne istersen iste, ama bunu isteme, dedi! Ama sonunda konuyu yine de Heß'e aktardı; Heß, Luetgebrune'yle Führer'in arasını yapmak için girişimde bulunmuştu, ama Hitler konuyu duyar duymaz: "Bana Luetgebrune'den söz etmeyin – o adam, ondört yıl boyunca Roehm'ün eşcinsel olduğunu sakladı!" demişti.

Hitler'in Roehm davası için düzenlediği vekâletname yerine geçen imzalı boş kâğıtlar evde valizimde duruyordu! Yapılacak bir şey yoktu, Doktor açlıktan ölmek istemiyorsa, kendisine karşı haysiyet divanı kurulması için başvuruda bulunmak zorundaydı. Bunu istemeye istemeye yaptı, çok sevgili arkadaşlarından çoğunun –onları "çit onarıcıları" olarak adlandırıyordu–, daha 1933 Mart'ında koşa koşa Nazi Hukukçular Birliği'ne üye olan ve şimdi "sağlıklı halk duyarlılığı" doğrultusunda "hukuk havarisi" kesilmek suretiyle altın çağların kokusunu alan o arkadaşlarının, onun başarılarını kıskandıklarını çok iyi biliyordu.

Kendisi aleyhine açılan dava dilekçesi 8 maddeyi içeriyordu; Doktor, bunu çit onarıcılığı olarak adlandırmakta ne kadar haklı olduğunu benim bile fark edebileceğimi söyledi. Bu maddelerin her biri o denli temelsizdi ki, çürütülmesi işten bile değildi. Bu maddelerden hiçbiri, davanın asıl açılma nedeni olan 30 Haziran olaylarına herhangi bir biçimde değinmiyordu. 8. madde o kadar aptalcaydı ki Doktor, baronun haysiyet divanı mahkemesinin onurunu kurtarmak adına bu maddeyi yok saymaya karar vermişti. Bu maddede Doktor, "Nasyonal Sosyalist bir avukat" olarak Yahudi Krojanker'i savunmakla suçlanıyordu. Doktor hiçbir zaman parti üyesi olmamıştı, 1933'ten çok uzun zaman önce bir keresinde "Heydt-Caddesi-Oyun-Kulübü"nün savunmasını üstlenmişti, bir ayakkabı firması olan Konrad Tack ve Orf Şirketi'nden Bay Dr. Krojanker birçok üye arasında bir üyeden başka bir şey değildi. Doktor, Dr. Krojanker'i tanımıyordu bile. Öte yandan dava dilekçesinin 1. maddesi Doktor'u, Çiftçi Hareketi'ne katılan köylülerden çok fazla ücret almakla suçluyordu. Bu madde beni de ilgilendiriyordu. Doktor beni birçok kereler savunmuş, ama benden tek kuruş bile alma-

mıştı. Birçok insanı para almadan savunduğunu biliyordum. Ama o madde aynı zamanda Çiftçi Hareketi'nin sorumlularını da, köylülerin paralarını har vurup harman savurmakla suçluyordu. Bu nedenle köylülerin gelmeleri gerekiyordu.

Ve geldiler, duruşmaya geldiler, bir zamanlar Doktor'la para konusunda görüşmeler yapmış olan erkekler geldiler, başlarında Hamkens vardı. Oldukları gibi geldiler, yeşil kısa ceketleri, eğri büğrü çizmeleri, başlarında kasketleri ve ellerinde bastonlarıyla geldiler. Köylülerin bu mahkeme karşısındaki görüntüleri hoşuma gitmişti. Ama mahkeme başkanının, doğal olarak bu yüksek mahkemenin ihtişamı karşısında tümüyle şaşkınlaşan köylü tanıklara yumuşak davranması daha da çok hoşuma gitmişti; bu basit insanların mahkemenin duymak istediği şeyi söylemeleri için, sevecen yüreklendirmelerle ele geçirilmeleri gerekiyordu.

Mahkeme başkanı Profesör Noack'tı, Halle'li bir avukattı. Ve karşısında Tetenbüll'lü çiftçi Hamkens ayağında çizmeleri, elinde evirip çevirdiği kasketi ve davalı olarak çıktığı sayısız duruşmada takınmayı alışkanlık haline getirdiği aynı ciddi, alçakgönüllü ve düşünmenin getirdiği sıkıntıyla biraz dalgınlaşmış yüzüyle duruyordu. Ama mahkeme başkanı bunu bilmiyordu. Bu kendi halindeki köylü tabii ki şiveli konuşurdu; mahkeme başkanı sözcükleri teker teker onun ağzından almaya hazırdı. Ama her şey yolunda gitti; Hamkens Doktor'dan avukatların ücret tarifesini göstermesini istediğini dikkatli bir biçimde anlattı; tarife üzerinden hesaplanan ücretin ne kadar yüksek çıktığını görünce nasıl dehşet içinde kaldığını alnını kırıştırarak anlattı. "Peki sonra?" diye sordu mahkeme başkanı. "Sonra," dedi Hamkens, "sonra Doktor götürü fiyatlandırmayı önerdi." "Peki nasıl?" diye sordu mahkeme başkanı. "Bu fiyat, resmi ücretin yarısı kadardı!" dedi Hamkens. Sonra bu saf çiftçi bir hesap çıkardı, kuruşu kuruşuna bir hesaptı bu, bir çiftçi olarak, dedi özür dileyerek, insan bunu yapmak zorundadır, yoksa çiftçi olarak varlığını sürdüremez. Biraz şaşırmış olan mahkeme başkanı, tuzaklı birkaç soru sordu, bu soruların sonunda Hamkens'in basit düşündüğü, ama yeterince bilgi sahibi olduğu çıktı ortaya. Ardından mahkeme başkanı, tanık Hamkens'i

gönderdi; Hamkens parmaklıklara özenle dayamış olduğu bastonunu aldı, bataklıkta ekim yapan çiftçilerin kaygan ve nemli toprak üzerinde atmaya alışık oldukları ağır adımlarla salondan çıkmak üzere harekete geçti. Ama kapıya henüz ulaşmıştı ki, mahkeme başkanı onu geri çağırdı. Mahkeme başkanı, böylesi mükemmel bir tanığı, tanık olarak böylesi mükemmel ve sıkı milliyetçi bir adamı tanımış olmaktan mahkemenin memnuniyet duyduğunu söyledi ve onaylanmak istercesine sağında ve solunda oturan üyelere dönüp baktı; dönemin çiftçi hareketinin olağanüstü milliyetçi ve kahramanca ve iyi bir olay olduğundan tamamen emin olduğunu söyledi; o zamanlar böylesine kararlı bir biçimde yeni, daha büyük ve daha temiz bir anavatan için kendini ortaya atmış olan adamlara, diye bağırdı yüksek sesle, helal olsun; ve köylülerin bu iyi ve milli davaları için sıkı milliyetçi olduğundan kesinlikle emin oldukları bir avukatı tayin etmiş olmaları da son derece anlaşılır bir durumdu, öyle değil miydi – olay son derece açıktı, öyle değil miydi?

Hamkens, "Tabii ki!" dedi.

Mahkeme başkanı: "Tabii ki, tabii ki ve sizler, Yahudileri de savunduğunu bilseydiniz, böyle bir avukatı asla avukatınınız olarak tayin etmezdiniz, öyle değil mi?" dedi.

Doktor korkuyla başını kaldırdı. Bu konuda yalnızca kendisinin sorgulanacağını sanıyordu. Dava dilekçesinin 8. maddesinden Hamkens'in haberi yoktu.

Hamkens huzurlu bir ifadeyle: "Şeyyy, bu düşünceyi, bizim Bay Doktur'a yakıştıramayız zati – bizim Bay Doktur için müvekkili değil, hukuku savunmanın önemli olduğunu biliyoz!" dedi.

Doktora biçimsel bir uyarı cezası verildi, Göring Doktor'un mahkûm edilmesini istediği halde şeref ve itibarı kendisine iade edildi. Akşam Hamkens ve öteki köylü tanıklarla birlikte oturduk ve "Schleswig-Holstein denizlerle çevrili" şarkısını söyledik.

Bu olay, Berlin'de olimpiyat oyunları yapıldığı sırada meydana geldi. Ne kadar güzel günlerdi o günler, öyle değil mi? Şehir inanılmaz biçimde süslenmişti, hanımefendiler güzel yazlık giysiler içindeydiler; şık, beyaz giysiler giymiş çok şirin

genç kızlar birinci gelenlere defne ve meşe dallarından yapılmış zafer çelenkleri uzatıyorlardı; ve onurlu yeni Alman bayrağı Almanların kazandığı her altın madalyada, beyaz tören üniforması giymiş bahriyeliler tarafından göndere çekiliyordu. Cadde ve sokaklar yabancılarla doluydu. "Hücum" kıtaları ortadan yok olmuştu; aynı biçimde, bankların üzerindeki Yahudilerin oraya oturmalarını yasaklayan yazılar da silinmişti. Oldukça mutlu olmamız için her türlü nedenimiz vardı. Devrim sona ermişti, öyle değil mi, olimpiyatlar dünyaya açılan kapıyı ardına kadar açmıştı, içinden önce dünyanın geçerek bize geldiği kapıyı ardına kadar açmıştı, bizler henüz o kapıdan geçip dünyaya gidemiyorduk, ama en azından bu bir başlangıçtı. Almanya –buna kuşku yoktu– düzenin, geleneğin ve hukukun ülkesi olarak ortaya çıkmıştı. Yasalar yeniden yürürlükteydi, Nürnberg Yasaları da, aptalca, utanç verici, zavallı yasalar, ama onlar da yasa öyle değil mi, şimdi rezil bir başına buyrukluğun da bağlı olduğu yasalar. Ve Hitler hukuk için hem de iki bakan birden atadı, bu alan onun için bu kadar önemliydi, Reich Adalet Bakanı Dr. Gürtner, yaşlı ve deneyimli bir memurdu, bir de Alman Hukuk Akademisi'nin başkanı olan ve nihayet bir Alman hukuku oluşturmakla görevlendirilen Bakan Frank. Ve Frank büyük bir gayretle kendisine verilen görevi yerine getirmeye koyuldu. Bu Münihli dürüst avukatın bir mevkii elde etmek için her türlü nedeni vardı; kendisi için doğru pozisyona bir türlü ulaşamamıştı; ve şimdi Nasyonal Sosyalist dünya görüşünden bir hukuk temeli çıkartmak gibi bir sanat yapıtı ortaya koyması isteniyordu kendisinden. Yeterince uzun bir süre "Roma Hukuku" aleyhine sayıp sövmüştü, bu konuda aranılan niteliklere sahip biriydi, "Roma Hukuku"nu hep Alman adaletinin özünün tahrif edilmiş biçimi olarak görmüştü ve şimdi neler yapabileceğini göstermeliydi. Doğruydu, Nasyonal Sosyalist dünya görüşü incelenecek olursa, dökülebilecek en soylu alınterini dökmeye değecek bir görevdi bu; doğrusu ben böyle bir görevle karşı karşıya kalmak istemezdim ve bu görev başarıyla sonuçlanacak olursa –Amerikalıların dedikleri gibi– şapkamı yemeye hazırdım. Ölümsüz bir tüzük olarak değil, değişken bir görüntünün değişken bir normu olarak hukuk; tıpkı ırk

gibi, tıpkı yumurta-tavuk hikâyesi gibi, her tavuk yetiştiricisi bu değişken görüntünün gelişmenin başlangıcında değil, tersine hep ne zamansal ne de mekânsal olarak sınırlandırılamayacak bir şeyin sonunda yer aldığını bilir – korkmadan ileri! Ama Frank'ın şerefine şunu söylemek gerekir ki, duyduğu kaygılar nedeniyle kan ter içinde kalmıştı; bunu bana Doktor anlattı; Hitler, Frank'ın çabalarını hor görüyordu, onun gözünde adalet yalnızca, yoluna ipten bariyerler gerecek bir düzenlemeden ibaretti. Ama Himmler de Frank'ın çabalarını aşağılardı, onun görevi huzur ve düzeni sağlamak, Nasyonal Sosyalist devrimin kazanımlarını sağlama almaktı. Frank'ı hor görürdü, bunu yaparken bir yandan da sert kelebek gözlüğünün camlarının ardından yan yan ve iyiliksever bakışlar fırlatırdı: Frank'ın açıkça ortada olan yeteneksizliği onun var olan durumdan kendi sonuçlarını çıkarsamasını sağlardı. Himmler de bunu yaptı ve ortaya Dr. Luetgebrune'nin "kıyafet yönetmeliği" dediği şey çıktı.

Himmler tabii ki, 1923 yılının Kasım ayında Münih Savaş Bakanlığı'nın dikenli tellerinin önünde o zamanlar omuz omuza durduğu Roehm'den farklı bir adamdı. Himmler'den volkanik taşkınlıklar beklememek gerekirdi, ne kişisel ne de siyasi olarak. O dünyevi hırsları olmayan sessiz sakin bir aile babası, tutumlu bir işçi, başkalarına karşı olduğu kadar kendine karşı da katı, ama en çok da mesai arkadaşlarına karşı katı davranan biriydi, onu tanıyan herkes bu hükme varmak zorunda kalırdı. Ondan bir at üzerinde cepheye gitmesi beklenemezdi; o örnek biçimde döşenmiş bürosunda oturur, insanların arasına karışmaktan hoşlanmaz, kitleler önünde konuşmalar da yapmaz, en fazla en yakın mesai arkadaşlarından oluşan dar bir çevre karşısında, Heinrich'lerden birinin kurduğu "halk krallığı" gibi çok özel konular hakkında konuşurdu... onun insafsız bir piyade olmadığına hiç kuşku yoktu, bu açıdan Roehm'den tümüyle farklıydı; sahip olduğu ahlak anlayışının bir zamanlar Aşağı Bavyera'da gördüğü katı Katolik din dersleriyle hiçbir ilgisi olmasa bile kendisi bir ahlakçıydı. Kartoteksinde önemli bir kart eksik olmalıydı: yönünü belirleyeceği bir hukuk temeli. Ortada henüz yürürlükten kaldırılmamış, ama meclisin yasama yetkisini geçici bir süre için hükümete devreden bir yetki yasasıyla

bir süre için devredışı bırakılmış olan bir anayasa vardı: ortada Dr. Gürtner'in ceza yasası kitabı vardı; hâlâ yürürlükteydi, ama bireyin özel alanına yönelikti ve birey Nasyonal Sosyalist dünya görüşü kanalıyla politize edilmişti, hem de tümüyle politize edilmişti. Ve ortada kendisine herhangi bir makam kazandırmayan yeni "Alman" hukukuyla Frank vardı. O, yani Himmler, bunlarla ilgilenmek zorunda değildi; onun görevi Nasyonal Sosyalist devleti emniyet altına almaktı. Böyle bir durumda akıllı uslu bir kalem odası memuru n'apar? Bir "olay" arayışına girer ve Himmler aradığı olayı bulmuştu, tam da şu "kıyafet yönetmeliği"nde.

Dr. Luetgebrune yaşlı bir hukukçu olmasının getirdiği bütün horgörüyle askeri yasamayı böyle adlandırıyordu. Askeri ceza yasası hukukun her türlü ahlaki, felsefi, metafizik temelini bir tarafa bırakıyordu. Bir olağanüstü durum, savaş durumu ya da savaşa hazırlık durumu saptıyor ve yanlış anlaşılmaya yer bırakmayacak biçimde bir açıklama yapıyordu: "Bunun ve bunun yapılmasına izin vardır ve bu ve bu yasaktır ve yasağın ihlal edilmesi halinde böyle böyle cezalandırılacaktır ve işte o kadar." Ve ayrıca savaş hukuku, başka her türlü hukukun üstündedir.

Himmler bu "olay"da, ülkenin durumuyla birlikte kendi durumunun da taşıdığı özelliği bulmuştu. Ülke devrimin tasfiye edildiği bir durumda bulunuyordu, demek ki hâlâ devrim durumundaydı. Kendisi ise bir "Alman Hukuku" yaratılıncaya kadar bu durumda bulunacaktı. O zamana kadar giysi yönetmeliğini uygulayacaktı – onun mantığının bu duruma uygun düştüğüne de hemen hiç kuşku yoktu.

İnsanoğlu Tanrı'dan özgürleştiğinde, herhalde henüz, günün birinde de nesnelerin ondan özgürleşeceklerinin farkında değildi. Olup biten her şeyin suçlusu kimdi? Nasıl olmuştu da herkes birden suçlu olmuştu, yani herkes suçsuz durumdaydı? Nasıl olmuştu da arzunun zaferi karşısında her türlü arzu sararıp solmuştu?

İşte arka odada oturuyordum, perdeleri kapatmıştım, bu arada dışarıda camlar kırılıyordu ve ben zangır zangır titremekte olan genç bir kadına, bir zamanlar olmuş olan şeyleri anlatıyordum.

Telefon çaldı. Arayan Axel'di, bana sinagogların yandığını söyledi. Balkonundan alevlerin yansısını görebiliyormuş. Axel'in şimdi bir vecize yumurtlamasını bekliyordum, ama o: "Lütfen, şunu aklından çıkarma: eğer yarın sabah radyoda Alman halkının, Alman elçilik müşavirini Paris'te vuran Yahudi Grünspan'ın bu utanç verici eyleminden duyduğu öfke nedeniyle 'kendiliğinden' ayaklandığı ve sinagogları kundakladığı söylenecek olursa – işte burada açık seçik ifade ediyorum ki, ben bir anda ayaklanmadım ve kundakçılık yapmadım. Reichstag yangınından bu yana kundakçılığın cezası asılarak idam edilmektir!" dedi. Ben: "Tamam, tamam, anlaşıldı, biz de burada Ille'yle birlikte sakin sakin oturuyoruz ve birbirimize bir şeyler anlatıyoruz. Seni yarın gündüz yine ararım," dedim. Ama Axel telefonu kapatmadı, son derece açık bir biçimde: "Bak bu çok ilginç: bu insanlar yıllar boyunca Yahudi dinine dokunmayacaklarına, tersine Yahudi ırkının oluşturduğu tehlikeye karşı savaştıklarına dair resmi açıklamalar yaptılar. Hatta bununla ilgili yasalar bile çıkarttılar. Şimdi sinagoglar ibadethane mi yoksa ırk hapishanesi midir?" dedi. Ben: "Şey, bunu ben de bilmiyorum. Ama her durumda sinagoglar bizlerin durumunu aydınlatıyor!" dedim ve telefonu kapattım. Ille'ye Axel'in söylediklerini anlattım. "Axel'le ben neden, neden yanmakta olan sinagogların önünde ellerimizi açmış durmuyor ve protesto etmiyor ve karşı çıkmıyoruz?" dedim, "çünkü yapacaklarımızın yankı uyandırmayacağını biliyoruz da ondan mı? Hayır, ondan değil. Çok daha kötüsü. Bizler aslında çoktan öldük. Bizler artık kendi kendimizden sıyrılamıyoruz. Çevremizde olup biten her şey, bunları yapan kişilerin içinden sıyrılan şeyler değil, bunlar kolektif bir şeyin içinden sıyrılanlar. Bu kolektifliğe iman getiremeyen, ölmüş demektir. Bu kolektiflik her zaman kayıtsız şartsız hareket ediyor. Ve de kendisine kayıtsız şartsız bir bağlılık talep ediyor. Ama bu bizi içine almadı, tersine atomlarımıza ayırarak yok etti. Atomlara ayrılmış parçacıklar bir topluluk değil, bir tahrip maddesi oluştururlar. Ernst Jünger bir keresinde, çile çekmek için bir sütunun üzerinde yaşayan sofu Hıristiyan münzevinin, sosyalizmin en tutarlı biçimini ortaya koyduğunu söylemişti. Bu, kuşkusuz doğrudur:

Bir dayanışık çözüm uğruna oluşan tutarlı bir bireysel vaka aynı zamanda dayanışık bir eylem anlamına gelir. Ben hiçbir zaman gerçek bir dayanışmadan, hiçbir zaman kolektif olandan çekinmedim. Ama burada kolektif olan kendi kendisini yok ediyor, bu, kesinlikle gerçekten kolektiflik değil. Bir tek vaka kanalıyla dayanışmaya ulaşmanın hiçbir olanağı yoktur."

Ben: "Bu kolektif şey kendi kendisinin anlamsızlığını kanıtlıyor; bu da, işleyebileceği en büyük suçtur. Tabii ki Yahudiler'e neler olduğunu biliyorum; olup bitene tanık olmamış olsam bile onlara nelerin yapılması gerektiği yeterince sık söylendi; sinagoglar da bunların gerçekten yapıldığını gösteriyor. Korkunç olan kimsenin 'Yahudilere yardım edememesi, çünkü her türlü yardım onları daha da tehlike altına sokuyor. Korkunç olan, bizim kendi kendimize yardım edememiz, Yahudiler'in başına gelenlerin çok daha fazlasının bizim başımıza gelmesi. Bizzat bizim başımıza gelenlerden çok daha fazlasının kolektif olanın başına gelmesi," dedim.

Ben: "Geçen kış bir keresinde 176 numaralı tramvayla eve gidiyordum. Ön sahanlıktaydım, sürücünün dışında iki SS daha duruyordu orada. Sonra yaşlı bir hanımefendi bindi. Birdenbire o ikisi kaba saba konuşmaya başladılar. Bu konuşmalar bir tanesinin: 'Burası sarımsak kokuyor!' demesiyle başladı. Gerisini tahmin edebiliyorsundur. Yaşlı hanımefendi tramvayın iç kısmına açılan kapıyı açmaya çalıştı. Ancak o anda o kaba saba konuşmaların onunla ilgili olduğunu anladım. Benim bulunduğum yerde hanımefendilere karşı kaba saba konuşulmasına alışık değildik, öyle değil mi, bu da bir tür atavizm, ama her neyse. Ne yapmalıydım? O iki aptal herifle kavga mı etmeliydim? Bu, oldukça aptalca olurdu. Yoksa sanki beni ilgilendiren bir durum yokmuş gibi hiçbir şey yapmamalı mıydım? O zamanda korkaklık etmiş olacaktım. Bu seçenek beni çok ilgilendirdi; üçüncü bir seçenek daha olması gerektiği konusunda ciddi ciddi düşünmeye koyuldum. Tabii ya! En basiti! Yaşlı hanımefendiye yardım ettim, kapıyı açmaya çalıştım. Kapı açılmıyordu. Biletçiyi çağırdım, sallana sallana geldi. Kapıdaki küçük açıklıktan kapıyı açması için seslendim. Kışın kapının kapalı kalması gerektiğini söyledi bana aralıktan. Kapıyı hemen açması-

nı, burada yardıma muhtaç yaşlı bir hanımefendinin bulunduğunu söyledim. Biletçi kadının tramvaydan inip yeniden arka sahanlığa binmesi gerektiğini söyledi. Ben hâlâ biletçiyle kavga ederken birdenbire burnumun dibinde, hanımefendinin yüzünü gördüm. Bana açıkça belli olan bir nefretle bakıyordu. Tam bir çaresizlikten kaynaklanan bir nefretle bakıyordu, yani olabilecek en kötü nefretle. Ve ben şunu kavradım: Tabii! Bu kadın, dikkati çekmemekten başka hiçbir şey istemiyordu. Dikkati çekmek, bu her anlama gelebilirdi, ıstırap ve ölüm! Ve ben, ben onu tehlikenin kucağına atmıştım. Ben, o iki SS herif değil; onlar bu arada hain hain sırıtarak orada duruyorlar, ama artık hiçbir şey söylemiyorlardı. Tramvay durdu, hanımefendi aceleyle indi. Ben de indim, henüz evimin durağına gelmemiştim, ama yaşlı hanımefendiye yardım etmek istiyordum; ona neden öyle davrandığımı açıklamak istiyordum; ne istediğimi bilmiyor, 'kendiliğinden' hareket ediyordum. Yaşlı hanımefendi tramvaya tekrar binmedi, karanlığın içinde gözden kayboldu gitti. Kurfürstendamm'ı geçerek eve gitim ve uzun uzun düşündüm; mutlaka, mutlaka üçüncü bir çözüm olmalıydı. Ve eğer üçüncü bir çözüm yoksa, aptal ya da korkak gibi davranmak daha mı iyidir?" dedim.

Clausewitzstraße'nin köşesinde bir sokak feneri vardır. Fenerin yanındaki ağaca bir kâğıt asılmış olduğunu gördüm, afiş gibi büyük bir kâğıttı. Yaklaştım ve okudum: "Waitzstraße 14 numarada oturan terzi Frieda Junge, Yahudi Victor Aaron'la ırk ayıbı işliyor." Bu cümle, orada bir afişin üzerinde yazılıydı. Fenere yakın bir yerde bir polis memuru vardı. Buyrun, işte bir fırsat çıkmıştı. Aptal gibi davranmaya karar verdim, korkak gibi değil. Afişi yırtarak indirdim. Polis memuru hemen yanıma geldi: "Bu afişi kaldırmanızı isteyen oldu mi sizden?" diye sordu. Ben: "Hayır, ama bu, alçaklık!" dedim. Polis memuru: "Doğru! Ben de sürekli olarak sağa sola afişler asan herifi enselemek için burada duruyorum! Afiş dediğin reklam sütunlarına asılır!" dedi. Sonra şöyle devam etti: "Eğer konuyla bir ilginiz yoksa, en iyisi evinize gidin. Afişi de bana verin, yerine asayım ki o herifi yakalayabileyim. Yoksa aklına esen buraya gelir ve afişi indirir!" dedi.

Ben: "Ama eğer – eğer Reichstag yangını provokasyonu komünizmin yok edilmesiyle sonuçlandıysa, ama aynı zamanda Parti'yi iktidara götürecek olan yolun asıl yasallığını da mahvettiyse, 30 Haziran olayları devrimi sona erdirdiyse, ama aynı zamanda da halkın birlik beraberliği yerine polis devletini yarattıysa, bu gece Parti'nin asıl merkezi noktasını, yani ırk öğretisinin saçmalığını kanıtladıysa, bu arada Yahudi sorununu gerçekten bir Alman sorunu haline getirdiyse – ve eğer aynı zamanda hepimiz atomlara ayrıştırıldıysak, tek bırakıldıysak, ehliyetsiz, verimsiz, adı kötüye çıkmış kolektif davranışla herhangi doğrudan bir ilişki olmaksızın bırakıldıysak – ve belki de gelişmenin en korkunç sonucu şudur: zamanımızın umudu, uygarlığın asıl hedefi, geleceğin yapı malzemesi olan kolektif davranış kendi fanatik temsilcisi tarafından karalanmıştır – eğer her şey böyle ise, geriye ne kalıyor ki?

Neyse, bu koşullarda her edim bir suç olduğu için, geriye kalan tek şey hiçbir şey yapmamaktır. Her durumda tek doğru dürüst hareket budur. Ve aynı zamanda olabilecek en güç şeydir, bir tür Gandisiz Gandizm gibi bir şeydir. Kişisel çözümün bu noktada dayanışık bir bağlayıcılığı var. Bu, gerçekten de olabilecek en güç şey ve bir o kadar basit görünüyor, değil mi? Ama herhalde bunu görebilen kişinin gözüne bu kadar basit görünüyordur – bana gelince, ben kendimden o kadar emin değilim. Şimdi banyo yapacağım, tıraş olacağım, giyineceğim ve kahvaltı edeceğim – ondan sonra da Meißner'e gideceğim," dedim.

Ille korkuyla sıçradı: "Umarım şimdi kalkıp da..." diye bağırdı. Ben: "Yapacağım, bu iş için bendeniz görevlendirildim. Ve ayrıca merak ediyorum, neler olup bittiğini öğrenmek istiyorum. Sağlığım için bunu yapmam gerek. Neler olup bittiğini öğrenmek istiyorum ve üzerinde konuşabilmek istiyorum, bu benim psikoterapim, yoksa komplekslerimden kurtulamayacağım," dedim.

Ille daha bir sürü şey söyledi, ama gömleklerimi çıkardı, cüzdanıma bütün kimliklerimi yerleştirdi, sahip olduğum bütün kimlikleri; bunu nasıl düşünebildiğim konusunda sızlandı; Grünspan basbayağı Paris elçiliğine gitmiş ve elçilik müşavirini vurmuştu ve dünyada herkes adamın elçiliğe nasıl bu kadar

kolayca girdiğini konuşuyordu ve ben Yeni Reich Şansölyelik Binası'nda karşılaştığım herkese edebiyatçı kimliğimi göstermeliydim ve neme lazım diyerek adımı belli belirsiz telafuz etmeliydim çünkü adımın ne olduğunu duyarlarsa beni hemen vururlarmış. Ve ben Ille'ye, yaşlı Yahudi Tanrısı'nın hâlâ hayatta olduğunu ve bir Almanın bakanını ziyarete gittiğinde vurulmaktan korkmasının onun intikamı olduğunu söyledim; Ille paltomu ve şapkamı fırçaladı ve ben zamanı gelince çıkıp gittim.

Dışarıda pırıl pırıl güneş vardı, hava kuru ve soğuktu. Birdenbire keyiflenince şaşırdım. Anlaşılan psikanalizin yöntemleri hâlâ işe yarıyordu. Karşılaştığım ilk kişi arkadaşım Kurt Heuser oldu. Delikanlılık yıllarında çiftçilik yapmak için Afrika'ya gitmiş biriydi. Cangılın ıssızlığında yazmaya başlamıştı, Afrika üzerine küçük denemeler kaleme almıştı: *Die Reise ins Innere* [İçerilere Yolculuk] ve *Elfenbein für Felizitos* [Felizitos için Fildişi] ve başkaca kitaplar, bunlar ustaca yazılmış küçük kitaplardı, ne yazık ki Rowohlt'tan değil, S.Fischer Yayınevi'nden çıkmıştı. Almanya'ya döner dönmez edebiyattan vazgeçmiş ve senaryo yazmaya başlamıştı. Şimdi Kurt Heuser'le karşılaşmıştım; her zaman olduğu gibi acelesi vardı, efsanevi eski paltosu sırtındaydı, öyle sanıyorum ki her zaman bir düğmesi eksik olan bu paltoyu cangıl günlerinden beri giyiyordu, ayağında aşağı kaymış, farklı renklerde çorapları vardı. "Ne diyorsun!" diye bağırdı ve hemen devam etti: "Biraz önce harika bir şeyle karşılaştım!" "Düşünsene," dedi, "olup bitenlerden haberim yoktu, şehre inmek istiyordum," –şehirdışında Stölpchen Gölü'nde otururdu– "Ku-Damm'da bir sürü insanın toplanmış olduğu dikkatimi çekti, biliyor musun, başka zamanlarda asla orada göremeyeceğin türden insanlardı bunlar, aradaki fark çok açıktı, ondan sonra cam kırıklarını gördüm ve birdenbire bir hareketlenme olduğunu gördüm, adamın biri bana doğru koşmaya başladı ve birileri de onu kovalıyorlardı. Adam –kan içindeydi, kara saçlarının arasından kan akıyordu– sendeledi ve bana doğru koştu da koştu. Benden başka hiç kimseye doğru koşmadı, orada yüzlerce insan duruyordu, onun güvenini kazanan tek insan olmaktan büyük gurur duydum. Bana doğru koştu,

neredeyse boynuma sarıldı ve: 'Kurtarın beni, ben İranlıyım!' diye bağırdı."

Kurt Heuser: "Hemen bir taksi durdurdum. Sürücü önce gitmek istemedi, baksanıza adam kan içinde, dedi, arabayı temizleme parasını kim verecekti? Ona bağırdım: 'İran Elçiliği'ne çek!' Sonunda arabayı hareket ettirdi, fazla zamanımız kalmamıştı. Ya benim İranlım? Biliyor musun kime küfrediyordu? Bana! Güçlükle konuşuyor, ama bana sayıp sövüyordu, sanki her şeyin sorumlusu benmişim gibi. 'Ben ve ari olmamak ha!' diye bağırdı: 'Bunlar kendilerini ne sanıyorlar? Ben bir İranlıyım! Eğer ben ari değilsem, kim aridir ki? Arilik İran'dan gelmiyorsa nereden geliyor ki!' "

Güldüm ve Kurt Heuser: "Şimdi söyle bakalım, bir şey anladın mı?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum, bu konuyu çok iyi bilmiyorum, ama öyle sanıyorum ki o haklı, yani senin İranlın, en azından İndogermenler, İran'dan gelmiş olsalar gerek," dedim.

Kurtçuğum şöyle dedi: "Ben bunu kastetmiyorum. Ama anlıyor musun? Dünya krizini henüz geride bıraktılar, her türlü şiddet eyleminden vazgeçeceklerini ileri sürerek Münih'te her şeyi henüz ele geçirdiler – ve şimdi de bunu yapıyorlar? Şimdi tekrar bütün dünyanın suratına tokat indiriyorlar! Bunu anlıyor musun?"

Benim de bunu anlamadığımı söyledim. Kurt Heuser çaresizlik içinde: "Ama bu çok aptalca!" dedi. "Evet," dedim, "öyle olmasına öyle, ama normal olan aptallık." Bakışlarını bana dikti ve sonra dehşet içinde bir yüz ifadesiyle: "Biliyor musun, öyle sanıyorum ki, o kötü bir insan!" dedi. Kimi kastettiği çok açıktı. O güne kadar Kurt Heuser'in bir insan hakkında kötü şeyler söylediğini hiç duymamıştım. Eğer birinin kötü bir insan olduğunu söylüyorsa o zaman Kurt Heuser'in içinde korkunç bir şeyler olmuş demekti.

Bir taksiye el ettim. "Nereye gidiyorsun?" diye sordu Kurt. Arabaya bindim ve sürücüye: "Yeni Reich Şansölyelik Binası'na!" dedim. Kurtçuğumun şaşkınlık içindeki yüzünü kaçırmamak için bir kez daha dönüp arkama baktım.

Yeni Reich Şansölyelik Binası'nın kapısının önünde "Feldherrnhalle" sancağına mensup bir SA, bacaklarını açmış duru-

yordu. Göğsünde, bir zincirle boynuna asılı duran ve ona olağanüstü cengâverce bir görüntü veren beyzi bir levha taşıyordu. Basamaklara yöneldiğimde topuklarını birbirine vurdu ve sağ kolunu yukarı kaldırdı. Bense, şu anda benim üst düzey yabancı bir diplomat olduğumu düşünüyordur, diye düşünerek şapkamı çıkarıp selam verdim ve kibarca: "Sayın Devlet bakanı Dr. Meißner'le görüşmek istemiştim!" dedim. "Buradan lütfen!" dedi ve bana kapıyı gösterdi. Ama kapıdan henüz girmiştim ki, bir nişin içinden bir SA fırladı, topuklarını birbirine vurdu ve sağ kolunu havaya kaldırdı. Biraz daha emin bir biçimde: "Sayın Bakan Dr. Meißner'e gidiyorum!" dedim. "Buradan lütfen!" dedi ve bana kırmızı bir halıyla kaplı merdivenleri gösterdi. Merdivenden çıktım. İlk sahanlıkta bir SA ayağa fırladı, topuklarını birbirine vurdu ve kolunu neredeyse gözüme sokarcasına havaya kaldırdı. Ben sert bir biçimde: "Bakan Meißner!" dedim. O da "Buradan lütfen!" dedi ve bana açık duran, büyük kanatlı bir kapıyı gösterdi, kapıdan bakınca aydınlık, gri tonlarda halılarla kaplı uzun bir koridor gözüküyordu. Kanatlı kapıdan geçtim, son derece basit, gri bir üniforma içindeki bir adam bana doğru geldi ve sempati uyandıran alçak bir sesle: "Beyefendi, paltolarını almama müsaade ederler mi acaba?" dedi. Bütün kimliklerimin cebinde durduğu paltomu çıkarmama yardım etti, şapkamı aldı ve bunları kanatları kapının ardındaki küçük bir nişteki vestiyere astı. Sonra, kibarca öne doğru eğilerek ve yumuşak bir sesle: "Kim geldi diyelim?" diye sordu. İşte, kaderimle yüzleşme ânı gelip çatmıştı. Yüksek sesle ve açık seçik adımı söyledim. Kader yüzünü ekşitmedi, "Bir dakika lütfen!" dedi, koridordaki ilk kapının ardında kayboldu, sonra hemen geri geldi ve: "Bakan Bey içeri girmenizi rica ediyorlar!" dedi.

Demek bu kadar basitti. Gün ışığı içinde yüzen büyük bir odaya girdim. Bakan ayağa kalkmıştı bile, elini ileri doğru uzatmış olduğu halde bana yaklaştı. Üzerinde düz, gri birtakım elbise vardı, düğmelerinin üzerinde herhangi bir işaret filan yoktu. "Sizinle kişisel olarak da tanıştığıma memnun oldum," dedi. Demek kitaplarımı okumuştu. Hiç ara vermeden: "Yeni Reich Şansölyelik Binası'na ilk kez mi geliyorsunuz?" diye sordu. Ben: "Sayın Bakan, eskisine de hiç gitmemiştim ki!" dedim.

Güldü, ben odayı gözden geçirdim. Masanın üzerinde hiç kâğıt yoktu, öyle ki Bakan'ın bütün zamanını yalnız ve yalnız bana ayırmış olduğu izlenimi edinmem isteniyor gibiydi; üzerinde koyu renk bir plaka bulunan masanın karşısındaki duvarda Hitler'in büyük bir resmi asılıydı; belli ölçülerde delici bakışlarla yazı masasına bakıyordu, sanki Meißner'in orada ne yaptığını iyice anlamak istiyordu. Öteki duvarda Hindenburg'un büyük bir resmi asılıydı. Yaşlı adamın yüzü biraz asıktı. Bir de Bismarck'ın bir resmi asılıydı. Ama öteki taraftaki, kapının yanındaki duvar boştu. Bakışlarımı o duvara diktim ve: "Burada bir şey eksik!" dedim. Bakan içtenlikle güldü, çoktan beyazlamış saçlarının altındaki yüzü keyifle ışıldadı ve: "Evet, burada bir eksik var," dedi, "burası benim makam odam. Büyük saygı duyduğum Sayın Reich Başkanı Ebert'in resmi evimde asılı. Onun şeref mevkii orada!" Hoş bir sesi vardı ve Güney Almanya aksanıyla konuşuyordu.

Bana yer gösterdi ve kendisi yazı masasının arkasındaki koltuğa oturdu. Ben: "Sayın Bakan, savaş sonrası Almanya'ya ait malzeme toplamakla uğraşıyorum," dedim. Kibarca güldü ve: "Biliyorum, hoş ve çok gerekli bir görev," dedi. Bunu nereden biliyordu ki?

Doğrudan konuya girmeye karar verdim ve: "Sayın Bakanım," dedim, "araştırmalarım sırasında kulağıma çalınan bir söylentiye göre siz Sayın Bakanım, lütfen korkmayın, Başkanlık ofisine yönetici olarak gelmek için Sayın müteveffa Reich Başkanı Ebert'e – evet, içinde bir milyon bulunan bir çuval vermişsiniz!"

Bakan güldü, içtenlikle güldü, arkasına yaslandı ve güldü. Sonra: "Evet, görüyor musunuz, Bayan Dedikodu'nun söylediği her şeyde gerçek payı vardır, çok değil, ama her zaman gerçek payı vardır. Öyle sanıyorum ki bu, yürütmekte olduğunuz tarihsel çalışmada yararlı olabilecek bir saptamadır," dedi. Güldü ve: "Olayın aslında nasıl geliştiğini size seve seve anlatırım," dedi, "ben Alsas doğumluyum! Bunu biliyor muydunuz?" Bilmiyordum, ama duyduğuma sevinmiştim. Bunu ona söyledim ve tecrübelerime göre Alsaslıların sohbet edilebilir insanlar olduklarını ekledim. Güldü, iltifatıma teşekkür ettiğini

söyledi ve benim de Alsaslı oluşumun bu iltifatımın değerini düşürmediğini söyledi.

Demek bunu da biliyordu. Oysa hiçbir kitabımda yer almamıştı bu konu.

"Ben aslında demiryolcuyum," dedi, "bunu biliyor muydunuz? Evet, Alman demiryollarında danışmandım..."

Demek, diye düşündüm, sırrı buydu. O her şeyi biliyor, ama kimse onun hakkında bir şey bilmiyordu – yani tam bir Alsaslıydı.

Ve ondan sonra onun hakkında bilmek istediğim şeyleri anlattı bana. Büyük Savaş sırasında sahra demiryolunda üsteğmenmiş, sahra demiryollarının şefi General Groener'in yanında çalışmış; General Groener, eğer kılık değiştirmiş bir Alsaslı değilse, Schwaben'liymiş. Groener, savaşın sonuna doğru Ludendorff'un halefi olarak ordunun başına geçtiğinde, kendisinin yerine geçecek birini aramış ve Kiev'de doğu cephesinin demiryollarını yönetmekte olan küçük üsteğmen Meißner'i halefi olarak tayin etmiş. Meißner korkunç bir görev devralmışmış. Doğuda Reval'dan Don kıyısındaki Rostov'a kadar uzanan koskocaman bir bölgede hâlâ yarım milyon Alman askeri bulunuyormuş, bu askerlerin Alman devrimi sırasında ülkelerine geri götürülmeleri gerekiyormuş. Kiev'de büyük bir kargaşa varmış. Askeri vali şehirden çoktan ayrılmışmış, Polonya ve Bolşevikler Ukrayna'yı ele geçirmeye çalışıyorlarmış; Ukrayna'da ise Kazakların Atamanı Petlyura, ülkesinin bağımsızlığı için savaş veriyormuş. Her yerde değişik eğilimlere mensup çeteler ve partizanlar çatışıyorlarmış ve bunların arasında, eve gitmekten başka bir şey istemeyen küçük Alman birlikleri koskoca bir arazide dağınık halde bulunuyorlarmış. Sağlam ve çalışır durumda olan tek şey Alman sahra demiryolu ağıymış – ve gerçekten de Meißner övünerek söyleyebilirmiş ki, doğudaki Alman ordusunu fazla kayıp vermeden memlekete geri götürmeyi başarmış.

"Evet," dedim, " yalnızca Bavyera süvari tugayı Don kıyısındaki Rostov'dan at sırtında kendisine yol açmak zorunda kalmıştı." "Evet," dedi Meißner, "o tugay da kayıp vermeden Doğu Prusya'daki konaklama yerine gelebilmişti!" Demek bunu da biliyordu.

Ve Meißner dedi ki: "Benim karargâhımı ve kalan son artçı kuvvetleri alacak bir zırhlı treni rezerve etmiştim. Tren dumanlar çıkarmaya başlayıp harekete hazır olduğunda benim görev alanımdaki bütün işler de bitmiş demekti, biri hariç. Petlyura'ya veda etmem gerekiyordu, tek başıma yola koyuldum. Şehirde kalan son Alman bendim." Meißner, Petlyura'yla birlikte çalışmış olduklarını anlattı, Petlyura şehirdeki Alman birliklerinin varlığına neleri borçlu olduğunu biliyormuş, Almanlar şehirden ayrıldıkları için çok üzülüyormuş. Aslında Petlyura'nın durumu büyük tehlike altındaymış. Polonyalılar, Bolşevikler ve müttefik kuvvetler üç büyük güç halinde Ukrayna'yı sıkıştırıyorlarmış. Petlyura'nın emrinde güvenebileceği yalnızca birkaç birlik varmış, bu birlikler karşılarındaki güçlerin her biriyle başa çıkabilirlermiş, ama ikisi ya da üçü bir olunca durum zorlaşıyormuş. Bu nedenle bu veda ziyareti içten bir görüşme olmasının yanı sıra hüzün de yüklüymüş. Bir Alsaslı ve bir beyefendi olan, ama hepsinden önce bir memur olan Meißner sonunda aslında artık konuşacak bir şey kalmadığını söylemiş – Ukrayna'daki Alman mülkiyetinin karşılığının ödenmesi dışında. Petlyura anlayamamış: 'Neden?' diye sormuş. Meißner keyifli keyifli şunları söylemiş: Şöyle ki, demiryolu tesisleri, raylar, eşikler, telgraf direkleri, köprüler, istasyonlar... bunların hepsi Almanların malıymış ya. "Ama bunları alıp götüremezsiniz!" diye bağırmış Petlyura. "Hayır," demiş Meißner, "alıp götüremeyiz, ama yakıp yıkabiliriz!"

Petlyura korkmuş: "O zaman ben mahvolurum!" demiş. Gerçekten de, çetelerin tehdidi altında olan devasa bir bölgede çalışan yegâne iletişim araçları olmasa Petlyura mahvolurmuş. "Ödeyin!" demiş Meißner. "Ama hiç param yok!" – "O zaman makbuz kes!" demiş Meißner.

Ve Petlyura ona makbuz kesmiş. Raylar ve eşikler ve köprüler ve telgraf direkleri ve istasyonlar ve harap vagonlar için makbuz kesmiş. Meißner'in elinde resmi evrak varmış ve Petlyura makbuz kesmiş.

Meißner makbuzları uyku tulumunun içine koymuş ve istasyona gitmiş. Ama zırhlı tren çoktan gitmişmiş bile.

Bunun üzerine Meißner kendine bir kızak ayarlamış, uyku

tulumunu kızağın üzerine koymuş, kendisi de makbuzlarla dolu uyku tulumunun üzerine oturmuş ve altüst olmuş memleketin içinden, karlarla kaplı Karpatlar'ın üstünden, ülke olmanın heyecanı içindeki Çekoslovakya'nın içinden haftalar süren bir yolculukla geçmiş ve Almanya'ya gelmiş. Orada hesap verebileceği bir mercii aramaya koyulmuş. Ama böyle bir mercii yokmuş. Bu iş için yetkili bir mercii artık yokmuş. Seferberliğe son verme komiserliği yetkili değilmiş, işçi ve asker danışmanlığı yetkili değilmiş. Bunun üzerine Meißner, Berlin'e gitmiş. Cumhuriyetin geçici yönetimine, icra kurulunun başkanı olan, Ebert'e, yani en üst düzeydeki "halk temsilcisi"ne ulaşmaya çalışmış. Ama Ebert'e ulaşılamıyormuş. Ebert bir toplantıdan ötekine koşturup duruyormuş. Meißner sekizinci kez aradığında, Ebert'in yardımcısı, sosyal demokrat Wels onu dışarı atmak istemiş. "Ne yapacağımızı bilemiyoruz," diye bağırmış Wels, "kafamız karmakarışık! Başkan şu anda önemli bir toplantıda! Biraz önce müttefiklerin tarafından bir komisyon geldi ve bizim Ukrayna'dan alacaklarımıza el koymak istiyor! Sahip bile olmadığımız milyonlar hakkında konuşuluyor! Ve siz de tutmuş Başkan'la görüşmek istediğinizi söylüyorsunuz!" "Ben de zaten Ukrayna'dan alacağımız için geldim ya!" diye bağırmış Meißner ve uyku tulumunu göstermiş. Wels onu kaptığı gibi Ebert'in yanına götürmüş. Ve Ebert kendilerini Ukrayna devletinin hukuki halefi olarak gören ve sevkedilen Ukrayna hububatına karşılık alacaklara el koymak isteyen müttefiklerin komisyonuna Petlyura'nın makbuzlarını göstermiş. Makbuzların toplamı, malların değerinden biraz daha fazla tutuyormuş. Komisyon, aradaki fark konusunda tartışmaya bile girmeden çekip gitmiş. Ve Ebert Meißner'e, bu becerikli memurun hangi memuriyeti istediğini sormuş. O zaman Meißner böylesine karmaşık, ama siyasi açıdan böylesine önemli bir konuyla ilgili olarak yetkili bir mercii bulmak için nasıl boşuna arandığını anlatmış, bunun üzerine Ebert böyle bir mercii kurmayı önermiş, Reich'in en tepe noktasıyla doğrudan bağlantı içinde çalışacak bir mercii. "Ve böylece," dedi Meißner, "çok sayın, müteveffa Reich Başkanı'nın emriyle Şansölyelik'e atandım!" İçtenlikle güldü: "Hesap bir milyondan biraz daha fazlaydı, ama elimizde yalnızca makbuzlar vardı!" dedi.

Kendisine teşekkür ettim, Bakan ayağa kalktı. Ama beni uğurlamadan önce: "Yeni Reich Şansölyelik Binası'nı gezmek istemez misiniz?" diye sordu. Durdum ve: "Teşekkür ederim – bu gün cam kırıkları daha çok ilgimi çekiyor," dedim.

Meißner'in gülüşü dondu, ama kibarlığı donmadı. Sakin bir biçimde: "Düşündüğünüzden çok daha fazlası kırılacak!" dedi.

Ben: "Ama bütün bunların parasının ödenmesi gerek! Peki kim ödeyecek bunu...?" diye bağırdım.

Meißner bana sakin sakin baktı, gözbebekleri küçücük olmuştu. "Her şeyden önce sigorta denen bir şey var!" dedi.

Bu da bir fikirdi, şimdiye kadar aklıma hiç gelmemişti. Ben: "Ama bunu yapabilir misiniz? Yapacak mısınız?" dedim.

Meißner: "Sonra bir de reasürans denen bir şey var! Ve bunlar yurtdışında bulunuyor!" dedi.

Ben acıklı bir sesle: "Ama... bu çılgınlığa engel olacak kimse yok mu...?" diye sordum.

O: "Var! En azından bu konuda çaba gösteriliyor. Kötü kadere karşı insanın elinden fazla bir şey gelmiyor. Sonuçlarına katlanmak zorunda kalınıyor," dedi.

Ben: "Bu kötü kader filan değil, bu bir cinayet!" diye bağırdım.

Meißner: "Cinayet demek kötü kader demektir zaten – bunu – öyle sanıyorum ki – teslim etmek zorundasınız!" dedi. "Ama insan kötü kaderin doğurduğu sonuçlardan doğru dürüst çözümler çıkartmaya çalışabilir. İnsan doğru dürüst çözümler bulabilir, insanın elinden gelen tek şey budur. Ve insan bunu yapmak zorundadır ve bu arada bir başkasının da aynı çaba içinde olduğunu umut etmelidir."

Eve döndüğümde Ille her zaman yaptığı gibi elinde büyük bir kadeh konyakla beni beklemiyordu. Ille, duman içindeki mutfaktaydı, kurumlar havada uçuşuyordu, Ille'nin yüzü gözü kapkara olmuştu, bir faraşın içindeki bir öbek kor halinde külü üfleyip duruyordu. Bana kıpkırmızı olmuş, alev alev yanan gözlerle baktı. "Ne oldu?" diye bağırdım. Ille hıçkırarak: "Kâğıtları yaktım!" dedi. Korktum: "Hangi kâğıtları?" Ille ağlamaya başladı. "Eski valizdekileri! İmzalı boş kâğıtları!"

Güldüm ve kalan külleri eviyeden akıtmakta ona yardım ettim. O ellerini ve yüzünü yıkarken: "Anlat bakalım: Oraya gittiğinde, hepsi çoktan gelmişlerdi..." dedi. Ona Kurtçuk Heuser'le İranlısını ve Meißner'i anlattım.

Anlatmayı bitirdiğimde kanyağım geldi ve Ille: "Bu içinde yaşadığımız dönem ne korkunç bir dönem böyle!" dedi. "Ve ben 1912'de doğdum! Keşke 1912'de ölmüş olsaydım, hem de yetmiş yaşındayken!" dedi. İçini çekti ve şöyle devam etti: "Ve seksenli yılların modası, bana ne kadar da yakışırdı!"

Güldüm ve karşı çıktım: "Bana bak, şunu kabul etmelisin: içinde yaşadığımız dönem yine de ilginç bir dönem! Bence dünya tarihinin en ilginç dönemleri bu dönemler! Şimdiye kadar bizim yaşadığımız kadar çok ve çeşitli şeyi yaşamış başka bir kuşak yoktur!" dedim.

Ille: "Mutlaka haklısındır. Ama biliyor musun, kızma ama, bunları okumayı tercih ederdim!"

99. Have you ever sworn an oath of secrecy to any organization? 100. If so, list the organizations and give particulars. – 101. Have you any relatives who have held office, rank or post of authority in any of the organizations listed from 41 to 95 above? – 102. If so, give their names and addresses, their relationship to you and a description of the position and organization. – 103. With the exception of minor contributions to the Winterhilfe and regular membership dues, list and give details of any contributions of money or property which jou have made directly or indirectly, to the NSDAP or any of the other organizations listed above, including any contributions made by any naturel or juridical person or legal entity through your solicitation or influence. – 104. Have you ever been the recipient of any titles, ranks, medals, testimonials or other honors from any of the above organizations? – 105. If so, state the nature of the honor, the date conferred, and the reason and occasion for its bestowal. – 106. Were you a member of a political party before 1933? – 107. If so, which one? – 108. For what political party did you vote in the election of November 1932? – 109. In March 1933? – 110. Have you ever been a member of any anti-Nazi underground party or groups since 1933? – 111. Which one? – 112. Since when? – 113. Have you ever been a member

of any trade union or professional or bussiness organization which was dissolved or forbidden since 1933? – 114. Have you ever been dismissed from the civil service, the teaching profession or ecclesiastical positions or any other employment for active or passive resistance to the Nazis or their ideology? – 115. Have you ever been imprisoned, or have restrictions of movement, residence or freedom to practice your trade or profession been imposed on you for racial or religious reasons or because of active or passive resistance to the Nazis? – 116. If you have answered yes to any of the questions from 110 to 115, give particulars and the names and addresses of two persons who can confirm the truth of your statements.

99. Şimdiye kadar herhangi bir organizasyon için konuşma yasağına uymakla yükümlü kılındınız mı? Bilmiyorum.

100. Evetse, organizasyonun adını ve ayrıntıları belirtin. Bkz. Ek

100'e İlişkin Olarak: Şimdiye kadar hiçbir organizasyon için konuşma yasağına uymakla yükümlü kılınmadım, askerlik yoklamam hariç, ama o durumda da savaş yönergesinin maddeleri arasında buna ilişkin bir özel hüküm bulunduğunu tahmin edebilirim yalnızca.

Tabii ki özel kişiler tarafından sık sık susmakla yükümlü kılındım. Bu gibi durumlarda hep her ihtimale karşı, can alıcı bir konuyla ilgili olarak bana herhangi bir bilgi verilmemesini rica etmişimdir. Can alıcı noktayla ilgili hikâyelerde sır saklayabileceğimden asla emin olamamışımdır.

101. 41. ila 95. sorular arasında belirtilen organizasyonlarda makam, rütbe ya da etkili bir mevki sahibi olmuş olan akrabalarınız var mı? Yanıt vermek reddedilmektedir

102. Evetse, bunların adları ve adreslerini, aranızdaki akrabalığın derecesini ve organizasyonun konumunun tanımlasını belirtin. Bkz. Ek

101 ve 102'ye İlişkin Olarak: Bu iki soruya yanıt vermekten ancak zevk almaya çalışarak kaçınabiliyorum. Çok tuhaf şeyler

anlatabilirdim. Ama yapmıyorum. Bu iki soruyu kalleşçe buluyorum.

Bu ihmalin, askeri hükümetin talimatlarına karşı gelmek anlamına geldiğini ve bu yüzden suçlanıp cezalandırılabileceğimi biliyorum. Askeri hükümetin kendi açısından, yeryüzünde onların Soruşturma'yı gerçekten ciddiye alan yegâne insanı suçlayıp cezalandırmak zevkinden kendini mahrum bırakmayacağını umuyorum.

103. Kış Yardımı kapsamındaki daha küçük miktarların ve düzenli olarak ödenen üyelik katkılarının dışında tarafınızdan doğrudan ya da dolaylı olarak NSDAP'ye ya da yukarıda belirtilen organizasyonlardan herhangi birine ödenmiş olan miktarları, ödeme ya da zilyetlik biçimini ayrıntılandırarak, ayrıca sizin ricanız ya da etkiniz üzerine özel ya da tüzel kişiler ya da başkaca bir hukuki birim tarafından ödenen miktarlar da dahil olmak üzere tek tek belirtin. Bkz. Ek

103'e İlişkin Olarak: Parasal durumlarımın yönetimini şimdiye kadar hep evimde yaşayan dişi kişilere bırakmışımdır. 1936'dan 1945'e kadar gelir ve giderlerimle uğraşmak zevki Ille'ye aitti. Kendisi 6 Mayıs 1945 tarihinde bana belirgin bir memnuniyetle, 1942 yılından bu yana NSV'nin[11] gönderdiği bütün yazılarla birlikte NSDAP'nin öteki hizmet mercilerinden gelen ve Kış Yardımı ya da başkaca kurumlarla ilgili ödemelere ilişkin bütün yazıları yanıtlandırmaksızın çöpe attığını söyledi. O tarihten beri vergilerin dışında devlete ya da parti organizasyonlarına tek bir kuruş bile ödememiş. Ciddi bir yüz ifadesi takınarak, Ille'nin davranışını kınadığımı dile getirdim. Ille'nin parasal konulardaki tutumu, tıpkı benim gibi, nesnel bir düşünce biçimiyle belirlenmemekteydi. Ama ben paraya öncelikle dramatik nitelikli durumları engellemek gibi saygıdeğer bir özelliğe sahip olan bir araç gözüyle bakarken, Ille paranın bu türden durumların çıkış noktasını oluşturduğunu düşünürdü. Bu nedenle –neyse ki bunu cimrilikten yapmazdı– bir süre Sokakta-Para-Toplama-Günleri'nde yirmi pfennig karşılığında

11 NSV: Nationalsozialistischaler Verein. (Nasyonal Sosyalist Birlik) (Ç.N.)

yalnızca bir tanecik Kış Yardımı rozeti almayı alışkanlık haline getirmişti; bunu da, bu amaçla satın alınmış küçük bir fötr şapkaya iliştirmek, böylece sokakta yürürken üniformalı bir para toplayıcısı tarafından durdurulduğunda çok anlamlı bir el hareketiyle alnına vurabilmek amacıyla yapardı. Bunun farkına vardığımda tabii ki bu uygunsuz davranışa hemen son verdi. Bir keresinde de "Polis Günü"nde, Ille tepeden tırnağa rozetlerle donanmış halde çıktı ortaya, mantosu baştan ayağa rozet doluydu, attığı her adımda şıkırdıyordu: Bunu yalnızca, çok önemli ve cengâver polis memurlarının, küçük, porselen polis rozetlerinden birini daha Ille'nin mantosunun eteğine iliştirebilmek amacıyla sokak ortasında onun önünde diz çökmelerinden duyduğu zevki tatmak için yapmıştı. Onun bu uygunsuz davranışına da son verdirdim.

Ama ne de olsa Ille, her zaman doğru davranmaya çaba gösteren bendenizi de, sonuçları konusunda kendisini o kadar sıklıkla ve o kadar boşuna uyardığım bir durumda görmekten memnuniyet duyardı. Ben yemek yerken rahatsız edilmekten nefret ederdim. Bu nedenle Para Toplama Günleri, benim için genellikle Ille'den bana yemek pişirmesini rica ettiğim günler olurdu. Ama böyle günlerde yine de bir lokantada yemek yemek zorunda kaldıysam, karşılaştığım ilk toplayıcıdan bütün bir koleksiyon satın alır, bunları masanın ortasına üst üste yığar ve toplayıcıların utanarak artık beni rahat bırakmalarının beklentisi içine girerdim. Bir keresinde ressam arkadaşım Rudolf Schlichter'in ölen kardeşi Max Schlichter'in lokantasında kalabalık bir masa halinde oturuyorduk. O gün Kış Yardımı rozetleri satılıyordu, bu rozetler "Büyük Almanlar"ın cam içine oyulmuş başlarını içeriyordu. Hitler'in başı, Bismarck'ın, Büyük Friedrich'in, Luther'in ya da Kant'ın başlarından daha pahalıya satılıyordu. Mavi camlardan oluşan bütün koleksiyonu masanın üzerine yığmıştım. Buna rağmen üniformasında bir sürü yıldız olan bir SS yanıma geldi. Önümde duran rozetleri gösterdim ve: "Yeterince aldım!" dedim. Ama SS ikna olmadı, elinde Führer'in resimlerini içeren bir sürü rozet daha olduğunu söyledi. Ben kızarak: "Führer'den de yeterince aldım!" dedim. SS'in korkuyla geri sıçraması üzerine neler söylemiş olduğu-

mun farkına vardım. Ama bizimle aynı masada oturmakta olan ünlü Alman sinema oyuncusu Henny Porten o kendine özgü saf ve heyecanlı haliyle masanın üzerinden elini uzatıp: "Oo, bu çoooook iyi!" demeseydi durum o kadar da kötü olmayacaktı.

Oysa bu hiç de iyi değildi. SS para toplamaktan vazgeçti ve lokantadan çıktı. Ardından masada biraz heyecanlı bir hava esti; içimizde yalnızca Ille'nin burnunun rengi atmıştı ve ben lokantanın ikinci bir çıkışı olup olmadığını düşünmeye başlamıştım. Lokantanın ikinci bir çıkışı yoktu. Masada bulunan herkes cesaretimden dolayı beni takdir ettiği için üzüntümden bir tatlı daha ısmarlamaktan başka yapacak bir şeyim kalmadı; bu arada yoksul şövalyeleri hiç sevmem. Ama SS geri gelmedi, ne tek başına ne de zırhlı bir refakatle.

Tabii ki Kış Yardımı için toplanan miktarların nasıl kullanıldığına ilişkin bir fikrim yoktu. Ama vergilerin nasıl kullanıldığına dair bir fikrim de yoktu ve vergimi ödüyordum.

104. Yukarıda belirtilen organizasyonların birinden tarafınıza herhangi bir unvan, nişan, belge, hizmet derecesi ya da başkaca şeref nişanı verildi mi? Hayır.

105. Evetse, size ne verildiğini, tarihini, nedenini belirtin. Söz konusu değil.

106. 1933 yılından önce bir siyasi partiye üye miydiniz? Hayır.

107. Evetse, hangi partiye? Söz konusu değil.

108. 1932 Kasım seçimlerinde hangi siyasi partiye oy verdiniz? Bkz Ek

108'e İlişkin Olarak: 1932 Kasımı'nda, 1922 yılında mahkûm edildiğim "vatandaşlık haklarından mahrum olma" süresi henüz bitmemişti. Henüz oy veremiyordum. Ayrıca 1932 Kasımı'nda yurtdışındaydım.

109. Ve 1933 Mart seçimlerinde? Bkz. Ek

109'a İlişkin Olarak: 1933 Martı'nda da oy vermedim. Bu Soruşturma'nın 1. ila 131. sorularına verdiğim yanıtlardan da anlaşılacağı üzere bende oy vermek konusunda güçlü ahlaki ve entelektüel engeller söz konusu. Şimdiye kadar hiç oy kullanmadım ve seçimlerin gizli özelliğinin bilinci içinde resmi bir Soruşturma'da 108. ila 109. sorular gibi soruların sorulması, benim bundan sonra da oy kullanacağımı fazlasıyla ihtimal dışı bırakıyor.

110. 1933 yılından bu yana yasaklanmış bir muhalefet partisine ya da grubuna üye oldunuz mu? Evet.

111. Hangisine? Imming Üst Grubu

112. Ne zamandan beri? 1933'ten beri.

113. Şimdiye kadar, 1933 yılından sonra dağılmış ya da yasaklanmış bir sendikaya ya da bir meslek ya da ekonomi birliğine üye oldunuz mu? Bkz. Ek

113'e İlişkin Olarak: Belleğin de bir sınırı vardır. Belleğimde yalnızca beni ilgilendiren olaylara yer verdim. 113. soruya yanıt veremiyorum. Artık hatırlamıyorum.

114. Şimdiye kadar memuriyetten, öğretmenlik mesleğinden ya da dini ya da herhangi bir makamdan, Nazilere karşı aktif ya da pasif direniş göstermeniz nedeniyle atıldığınız oldu mu? Hayır.

115. Şimdiye kadar ırksal ve dini nedenlerle ya da aktif ya da pasif olarak Nasyonal Sosyalistler'e direniş gösterdiğiniz için tutuklandınız mı ya da hareket ya da yerleşme özgürlüğünüz ya da mesleki özgürlüğünüz herhangi bir biçimde kısıtlandı mı? Evet.

116. Eğer 110. ila 115. sorulardan herhangi birinin cevabı evetse, o zaman ayrıntıları ve buna kefil olabilecek iki kişinin adlarını ve adreslerini belirtin. Bkz. Ek

116'ya İlişkin Olarak: Vicdanımdan çok belleğimi yokladığımda, gerçekten de 1933 yılından bu yana yasaklanmış bir muhalefet grubuna üye olduğum görüşüne varıyorum. Hatta bu bir tür üst gruptu, ki bütün öteki muhalefet grupları onun anaç toprağından yetişmiştir. Hatta totaliter terörizmin bütün o görkemli cihazının öteki gruplar nedeniyle değil, yalnızca bu üst grup nedeniyle yapılandığını iddia edecek olursam hiç de ileri gitmiş sayılmam. Bu üst grup son derece tehlikeli özellikleri nedeniyle tabii ki kendi kendine hiçbir resmi tanımlama biçemediği içindir ki basitlik adına kendini "Imming Üst Grubu" diye adlandırmıştır.

Paris'te Madelon'un heykeli vardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında öylesine olağanüstü yüreklilikle savaşmış olan Fransızlar, bu heykelle Fransız kadınına teşekkür etmişlerdir. Ateşkesin sağlandığı günün yıldönümlerinde Marseillaise'den daha fazla Madelon'un şarkısı duyulurdu, Fransa'nın büyük dâhisine, zaferin anasına gösterilen bağlılığın şarkısıydı bu. Kafasında yan duran çelik miğferinin altındaki şuh burnuyla narin, ama yine de ayakları yere sağlam basan bir kız çocuğu işte orada böylece durmaktadır, Madelon; her Fransız onu tanır. Ama neredeyse hiçbir Fransız zaferin babasının, ateşli ama harap biçimde ileri atılan, rüzgârın dalgalanan üstlüğünü yırttığı Clemenceau'nun, "Kaplan"ın heykelini bilmez. Bu kıskanılacak kadar ölçülü Fransız halkı, zaferle gelen tehditleri ve tehlikeleri bilir. Bu halk Napoleon'un değil, Jeanne d'Arc'ın, Clemenceau'nun değil Madelon'un şerefine bayram yapar.

Zafer heykellerine karşı hiç de kayıtsız olmayan biz Almanlar, –elindeki kalkanı ve kılıcıyla hoşlanmanın dışında insanda her türlü duyguyu uyandıran Germania'nın aşırı yoğun alegorik figürü hariç– bir kadını halkımızın büyük ve yürekli dâhisi olarak görmeyi hiç düşünmemişizdir, oysa hak ve hukuk açısından İkinci Dünya Savaşı'nın gerçek kahramanı olarak yüceltilmeyi isteyebilecek tek figür Alman kadını olmalıydı.

Muhalefetin aslında adsız olan bu büyük üst grubu bu yüzden bir kadının adıyla anılmış olsa gerekti; tanınmayan, büyük, yürekli ve namuslu bir kadının; metanetli ve sadık bir ka-

dının; benim için her zaman direnişin sembolü olmuş olan Imming'in adıyla.

Bayan Imming benim temizlikçimdi. 1939 ilkbaharında günün birinde mutfağa girip: "Bayan Imming, duydunuz mu, Alman birlikleri Prag'a girmişler!" dediğimde o bir yandan tencereleri şangırdatırken: "Benim Prag'a ihtiyacım yoh ki, tereyağına ihtiyacım var!" demişti.

"Biliyonuz mu," demişti Bayan Imming bir keresinde bana, "ben sosyal demohratım. Benum bubam da hep sosyal demohrattı. Onu bildim bileli hep ahşam toplantılarına giderdi. Bizim evde, herkes sosyal demohrattı, her zaman öyle olduh ve olcaz!"

Onun evi Berlin'in en doğusunda, Treptov'da, Heidelberger Straße'de işçilerin oturduğu kiralık evlerden biriydi. Bayan Imming sayısız merdivenleri ve bir fabrikanın bulunduğu arka avluya bir geçidi olan kırmızı tuğlalı bu evde kapıcılık yapardı. Bayan Imming haftada üç gün Batı'ya, bize gelirdi. Yol uzundu, Ille gidiş-dönüş yolunun üçer saat sürdüğünü hesaplamıştı, oysa Bayan Imming'in hesap kâğıdında işyerine gidiş-geliş yolu asla belirtilmezdi. Ille arabayla beni Friedrichshagen'de bulunan savaş sonrası arşivine bıraktığı ya da oradan aldığı zamanlarda, Bayan Imming'i de birlikte alıp onu evine bırakacak biçimde ayarlama yapardı. Bu, Bayan Imming'in çok hoşuna giderdi, sürücünün yanına değil, arka koltuğa otururdu. Orada kollarını inanılmaz dolgunluktaki göğüslerinin üzerinde kavuşturur ve çevresine gururla bakınırdı. Ille'nin evin tam önünden geçmesini ve bir korna konseri vermesini isterdi. Bayan Imming ancak bütün kiracılar pencerelere çıktıktan sonra arabadan inerdi.

"Biliyonuz mu," dedi bir keresinde, "bunun olması gereh. Yohsam bu insanlara, benim efendilerimin nassı insanlar olduhlarını ağnatsam, inanmazlar!" "Ama Bayan Imming," diye bağırdı Ille, "evinizde bizim asla ve kat'a sosyal demokrat olmadığımızı da anlatıyor musunuz?" "Helbette," dedi Bayan Imming, "biz, bizim insanlarımızın ne olduhlarını çoh eyi bilirik. Ama sizin beyi kötü görmemeh ilazımdır, o askeri ögrenci imiş, öyle ögrenmiş, başka türlüsünü bilemeyo. Ama şu bizim

cigersizleri, onları hoş görmüyoz işte, zamanı gelince, tekini bile sağ bırakmayacayık!"

Bayan Imming'i çok severdim, o da beni severdi. Bir gün eve geldiğimde Ille, Bayan Imming'le bu biçimde devam edemeyeceğini, onunla ciddi ciddi konuşmam gerektiğini söyledi. Ben evden çıkar çıkmaz, uzun zamandır görmediği bir gençlik arkadaşı Ille'yi ziyarete gelmiş. Ille mutfağa girmiş ve Bayan Imming'e çay hazırlamasını, ondan sonra da evine gidebileceğini söylemiş. Ama Bayan Imming hemen bir sandalyeye oturmuş ve: "Yoh, hanfendi, yapmıycam!" demiş. "Ama Bayan Imming!" diye bağırmış Ille, "n'oldu size böyle?" "Hanfendi," demiş Bayan Imming, "bu işte yohum ben! Beyfendi kapıdan, ötehi bacadan!" "Ama Bayan Imming!" diye bağırmış Ille, "o benim gençlik arkadaşım!" "Evet, hanfendi," demiş Bayan Imming, "gençlik arhadaşı ne demehtir, bilirik biz!" Ondan sonra hıçkırmaya başlamış ve: "Hemi de kırmızı guller getirdi!" diye bağırmış. O anda Ille'nin sabrı taşmış ve sert bir sesle: "Siz aklınızı oynattınız herhalde! Şimdi derhal çay yapıyor ve ondan sonra evinize gidiyorsunuz!" demiş.

Ama Bayan Imming sandalyesinde doğrulup oturmuş, çantasından örgüsünü çıkarmış ve sakin bir kesinlikle: "Hayır, hanfendi, kalıyom! Ve burda bütün gece oturmam icap etse de, kalıyom!" demiş. Bunun üzerine öfkeden köpüren Ille çayı kendisi hazırlamak zorunda kalmış; ama konuğu gittikten sonra bile Bayan Imming mutfakta oturmaya devam etmiş. "Tehrar gelebilir!" diyormuş. Böylece ben geldiğimde hâlâ mutfakta oturuyordu. Gelen konuğun kim olduğunu ve benim böylesi konuklara esas itibariyle karşı olmadığımı elimden geldiği kadar anlatmaya çalıştım ona. Sonunda gitti, ama arkasında benim gevşek prensiplerimle hiç de aynı fikirde olmadığı duygusunu bırakarak gitti.

Bir başka sefer, ben birkaç günlük bir yolculuğa çıktığımda kapı çalınmış; Bayan Imming'in kalın, kırmızı kolları bulaşık suyunun içinde olduğundan kapıyı Ille açmış. Kapıda karanlık bakışlı bir bey duruyormuş ve: "Sivil polis!" demiş. Ille korkmuş, titreyen dizlerle adama yol göstermiş. Memur: "Yanınızda Bayan Imming adında bir kadın çalışıyor mu?" diye sormuş. Ille evet deyince de: "Nasıl bir kadın bu?" diye sormuş. Ille kadın hakkın-

da söyleyebileceği en iyi şeyleri söylemiş: sadık, çalışkan, iyi niyetli. Memur bunları kuşkuyla dinlemiş, sonunda: "Bu Bayan Imming'in çok tehlikeli bir ajan olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş. Ille bunu bilmiyormuş, söyleyebileceği en kötü şeyleri söylemiş: basit, aptal, düşünmeden konuşur, siyasetle ilgisi yoktur. Memur: "Bayan Imming'in sabuncu dükkânında: 'Üçüncü Reich'a üç oğlan verdiğim için kafamı duvardan duvara vurasım geliyor!' dediğini biliyor musunuz?" diye sormuş. Oldukça şaşıran Ille, böyle bir şeyi asla düşünemediğini, ama bunu hemen kendisine soracağını söylemiş. Bayan Imming'i odaya çağırmış. Bayan Imming, ellerini mavi önlüğüne kurulayarak gelmiş. Ille vurgulu bir açıklıkla: "Bayan Imming! Bu bey sivil polis!!!" demiş. Bayan Imming adama şöyle bir bakmış ve: "Eee?" demiş. Doğrudan yöntem bir işe yaramayınca Ille dolaylı yöntemi denemek istemiş. Oradan oraya her türlü dedikoduyu taşıyan ve bu arada söylenmiş olan sözün anlamını çarpıtan kötü niyetli insanlardan söz etmiş, Bayan Imming'in dile getirebileceği her türlü bahaneyi ağzına tıkamış ve sonunda: "Tabii ki siz bu kadar saçmasapan bir söz söylemiş olamazsınız, ama birileri bu beye, sizin sabuncu dükkânında, kafanızı duvardan duvara..." demiş. "Tabii ki vururum!" demiş Bayan Imming hemen. "Tabii ki vururum! Başımla n'apacağıma ancah ben karar veririm!"

Adam kıpırdamadan bakmış. Ille adamın çevresinde hoplayıp zıplamaya başlamış: "Görüyorsunuz işte, ne kadar saf biri! Tabii ki öyle demek istememiştir, bunlar aptalca deyimlerden başka bir şey değil!" Memura Bayan Imming'le ciddi bir biçimde konuşacağına dair söz vermiş. "Biliyor musunuz, ben onunla başa çıkabilirim, benim sözümü dinler," demiş ve Bayan Imming'in bundan sonra böyle aptalca şeyler söylemeyeceği konusunda adama güvence vermiş. Memur gitmiş: "Şimdilik tutuklamıyorum, ama sizi uyarıyorum!" demiş ve söylediği bu en etkili kalıbı tekrar etmiş: "Sizi uyarıyorum!"

Sonra Ille, kıpırdamadan duran ve önlüğünü parmaklarının arasında evirip çeviren Bayan Imming'i karşısına almış. Yarım saat süren yoğun bir ikna konuşmasından sonra Ille sözlerini: "Gelecekte nasıl davranmanız gerektiğini artık öğrenmiş olduğunuzu umarım!" diyerek bitirmiş. "Bilmez olur mu-

yum?" demiş Bayan Imming, burnunu çekmiş ve: "Artık sabunlarımızı o dükkândan almaycam!"

O günlerde bir süre boyunca imzasız mektuplar aldım. Rowohlt'a da böyle mektuplar geliyordu, o okuduktan sonra mektupları çöpe atardı. Ama bir gün yayınevine karanlık bakışlı bir adam geldi ve Rowohlt'u sorguya çekti. Demek polis, onun böyle mektuplar aldığını biliyordu; bu mektupları derhal emniyet müdürlüğüne iletmemesi halinde muhbirlik görevini ihlal etmiş olacağı kendisine altı çizilerek anlatıldı. Polisin, benim de böyle imzasız mektuplar aldığımı bildiğini varsaymam gerektiğinden, genellikle aptalca içerikleri olan bu anti-Nasyonal Sosyalist mektupları emniyete gönderdim. Bayan Imming bana şu öneride bulundu: "Zarfları gondermeyin!" dedi Bayan Imming. "Onların asıl görmek istedihleri şey zarfların ta kendisi, çünküm pulun üstündeki damgayı gormek istiyorlar! Çünküm barnah izi nedeniyle!" Polisten de hemen, zarfları göndermem konusunda bir haber geldi. "Bu durumda n'apacağız?" diye sordum Bayan Imming'e. Bayan Imming öğüt vermesini biliyordu. "İçiniz rahat etsin, sizin mehtuplarınızı hep ben açarım, zarfları da hemencecik çöpe atarım, sonra onları yaharım! Kibar işyerlerinde hep böyle yapılır!"

Ama Bayan Imming mektupların içerikleriyle fazlasıyla ilgileniyordu. Ne tuhaftır ki, "İngiliz şarkısı" onun üzerinde özel bir etki bırakmıştı. Bununla ne demek istediğini öğrenmeye çalıştım. Bir gün, pudralanmış hissini bırakan o bilindik kâğıtlara yazılmış aşağılayıcı bir mektup gelmişti; Nibelungen Lied biçiminde yazılmış olan mektupta sarsıcı haberler veriliyordu: Hermann Göring'in karısına yeni bir pırlanta aldığı ve Goebbels'in o ünlü sinema aktrisiyle.... Kâğıdı parmaklarımla inceledim ve İngilizlerin banknot basımı için buna benzer kâğıt kullandıklarını söyledim. Bayan Imming, İngiltere'nin her zaman sisli olmasının dışında bir şey bilmiyordu. Bundan şöyle bir sonuç çıkardı: "Nebel-Lungen-Lied" demek "İngiliz şarkısı" demekti.[12]

12 Nibelungen Lied: Nibelungen, Germen mitolojisinde bir cüce soyudur. Kralları Nibelung'un adıyla anılırlar. Nibelung, "Sis"in, yani yeraltı dünyasının oğlu anlamındadır. *Nibelungen Lied* ise 1200'e doğru, Orta Yüksek Almanca ile yazılan ve iki bölümden oluşan (Siegfried'in Ölümü ve Kriemhild'in Öcü) Alman destanının adıdır. 'Nebel' sözcüğü 'sis', 'Lungen' sözcüğü ise 'ciğerler', 'Lied' sözcüğü ise 'şarkı' anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

"Biliyonuz mu, şu Hermann'la işimiz olmaz bizim!" "Askeri okul öğrencisi olduğu için mi?" "Evet! Öyle ögrenmiş! Ama o Göbels var ya, o Göbels! İşte onu n'apacağımızı çoh eyi biliyok! Onu bir kafesin içine tıkıp Brandenburg Kapısı'nın önü koyacahsın ki, gelip geçen yüzüne eyice bir tükürsün!" "Ama Bayan Imming, insan bir başka insanın yüzüne tükürür mü hiç?" "Onunkine tükürür! Hemi de ben yanında durup kaçmasın deyi göz kulak olcam!" Ille sert bir sesle: "Bayan Imming! Sizi uyarıyorum" dedi.

Savaş boyunca Münih'te çalışmak zorunda kaldım. Yalnız Ille zaman zaman Berlin'e gidip geliyor, orada vergi işlerini hallediyordu. Ille bana Bayan Imming'in kendisinin Berlin'de olduğunu öğrenir öğrenmez bir çuval dolusu patatesi sırtladığı gibi geldiğini anlattı. Berlin'de kolaylıkla anlaşılabilecek nedenlerle doğu tarafındaki işçi mahallelerine, batı tarafındaki mahallelerden daha iyi yiyecek maddeleri gönderiliyordu. "Biz bu tuzağa düşmeycez!" diye açıklamış Bayan Imming, "böyle zamanlarda hepimizin el birliği etmesi ilazımdır!" Onun patatesleri bizimkilerden çok daha büyüktü.

Ille Berlin'de çeşitli bombardımanlar yaşadı. Her saldırı gecesinin ardından Bayan Imming bizim eve bakmaya geliyormuş. Bay Cetteler, Ille'nin Berlin'de olmadığı zamanlarda da Bayan Imming'in gelip gittiğini söyledi. Bayan Cetteler'le Bayan Imming arasında esaslı bir düşmanlık olduğu halde Bay Cetteler, Bayan Imming'ten her zaman övgüyle söz ederdi. "Helal olsun!" derdi Bay Cetteler, "moruh hemen geliyo ve çatıya çıkıyo! Elinde de saniyeli tapa oluyo!"

"Biliyonuz mu hanfendi," diyormuş Bayan Imming, "kibar hanfendilere saygıda kusur etmeyik! Onlar bombalar atılırkene parmaklarındaki pırlanta yüzükleriynen ve kırmızı ojeleriynen koştururlar! Bizimkiler bodrumdan çıhmazlar, o zaman bombardıman bekçisinin çatıya çıhması ilazımdır!" Onların evindeki bombardıman bekçisi Bayan Imming'in kendisiymiş.

Ille güldü: "Düşünebiliyor musun, son ağır bombardımandan sonra Bayan Imming oldukça şaşkın bir halde geldi. Bütün gün boyunca tencereleriyle uğraştı durdu, sonunda: 'Şu Çörçil var ya, şu Çörçil, onu bir kafesin içine tıkıp Brandenburg Kapı-

sı'nın önü koyacahsın ki, gelip geçen yüzüne eyice bir tükürsün!' dedi."

Bayan Imming adeta bir barometreydi.

Ille Berlin'e son gidişinden çok ümitsiz döndü. O sıralarda Yukarı Bavyera'da, Siegsdorf'a taşınmıştık. Ille'yi istasyondan aldım. Dayanma gücünün sonuna gelmişti. "O bizim güzel Berlinimiz!" diye yakındı, "burada, tamamen güven içinde oturuyor olmamız bana korkakça bir kaçış gibi geliyor! Ama artık dayanamayacağım, galiba bir daha asla Berlin'e dönemeyeceğim!" Ille: "Oraya vardığımda, hepsi gelmişti bile..." diye anlattı. Hıçkırarak öne eğildi ve: "Ah, doğru olamaz, artık kimse kalmadı orada!" diye bağırdı. Ben: "Ev duruyor mu?" diye sordum. Ille: "Ev hâlâ duruyor, ama galiba Bayan Imming ölmüş!" dedi. "Bu da ne demek böyle?" diye bağırdım, "yani sence..." Ille: "Ona artık gelmemesini söylemiştim, bitmek bilmeyen sirenler çalmaya başladığında insan şeyi bilemiyor ki... ama o yine de geliyordu. Son keresinde onu hemen evine yolladım, huzursuz olduğunu ve iş yaparken elini çabuk tuttuğunu fark etmiştim. O gideli onbeş dakika bile olmamıştı ki sirenler çalmaya başladı. Korkunçtu, ama eve bir şey olmadı. Ertesi gün Heidelbergstraße'deki kasap dükkânından telefon ettiler: Bayan Imming evine dönmemişti. Polise, güvenlik yardım hizmetine ve itfaiyeye gittim. Kimse bir şey bilmiyordu. Bayan Imming bir daha evine dönmemiş. İsabet alan sığınaklardan birine girmiş olmalı. Evindeki insanlar, cesedini teşhis edebilmek için her yeri aramışlar. Ben – ben bunu yapamadım," dedi.

Evde Ille'nin kutsal mumları bulunurdu. Güçlü Katolik eğilimleri vardı Ille'nin. Mumlardan birini aldım ve odama götürüp yaktım. Ille'nin bir ateşin yandığını görmesini istemiyordum; bana Bayan Imming'in "Noel Ağaçları"[13] diye adlandırdığı ışıkları anlatmıştı. Benim Katolik eğilimlerim yoktu. Ama Yukarı Bavyera ruhu herkesin yüreğinde yer ediyordu.

Böylece Yukarı Bavyera'daki bir çiftlik evinde, Berlin-Treptov, Heidelbergstraße 4 numarada kâin, Özgür Düşünenler Bir-

13 Noel Ağaçları: Christbaum. Gece yapılan hava saldırılarında bombalanacak alanı belirlemeye yarayan ışıklı işaret. (Ç.N.)

liği'nin ve Ölülerin Yakılması Derneği'nin üyesi, gündelikçi Bayan Imming'in anısına kutsal bir mum yakılmış oldu.

Alman halkının yaklaşık %80'i Imming Üst Grubu'na dahildi.

Ille o kadar sarsılmıştı ki ancak bölük pörçük konuşabiliyordu. Ille: "Ayrıca Plaas'ı da telefonla aradım," dedi. "O nasılmış?" diye sordum. Ille: "Çok tuhaftı, onu işyerinden aradım. Telefonu açan Fräulein önce beni anlamadı, Plaas'ın adını üç kez tekrarlamam gerekti. Sonra kadın: 'Bir dakika lütfen!' dedi ve beni bir adama bağladı. Önce karşımdakinin Hartmut olduğunu sandım, ama adam bana kim olduğumu ve Plaas'tan ne istediğimi sormaya başladı. Ben de ona kısa bir süre için Berlin'de bulunduğumu ve Plaas'la buluşmak istediğimi söyledim. O zaman adam Plaas'ın artık orada çalışmadığını söyledi. Plaas'ın hâlâ Finkenkrug'daki eski evinde oturup oturmadığını sordum. Bunun üzerine adamın sesi kısıklaştı, oraya gidip Plaas'ı aramamamı ve hatta genel olarak Plaas'la hiçbir biçimde bağlantı kurmamamı önerdi!" dedi. Ille: "Mutlaka yine o gizemli işlerinden birinin peşindedir," diye düşüncesini belirtti. Başlangıçta ben de öyle düşündüm, ama sonra bu düşüncemin ortalığı karıştıracak sinema filmi malzemeleriyle fazlasıyla uğraşmamdan kaynaklanmış olabileceğini anladım. Plaas'a ne olduğunu öğrenmeye çalıştım. Ama sanki her yerde karşımıza bir duvar çıkıyordu. Plaas'ın çevresinde suskunluktan oluşan bir duvar örülmüştü sanki. Sonunda Hauenstein, Plaas'ın bir gazeteden kestiği ölüm ilanını yapıştırıp başkaca bir yorum katmadığı bir kart gönderdi bana.

Plaas ölmüştü. 19 Temmuz 1944 tarihinde ölmüştü. Sonya, ölüm ilanında onun bütün unvanlarını ve rütbelerini belirtmiş ve şunları eklemişti: "Dürüst bir insandı, son âna kadar Almanya'ya olan inancını yitirmedi."

Hartmut Plaas'ın ölümü hakkında başka ayrıntılar öğrenmek çok zordu, bunu izleyen yıllar boyunca elde edilebilen bilgiler de pek yeterli değildi. Buna göre Plaas'ın çalıştığı hava araştırma dairesi, esas itibariyle komplo havalarını araştırmakla görevlendirilmiş. Buna hiç kuşku yoktu, 20 Temmuz 1944 ta-

rihli Heinrich Himmler suikastı aylar öncesinden biliyordu – ve suikastçılara karşı herhangi bir girişimde bulunmamıştı, kendi çizgisi çerçevesinde nedenleri olsa gerekti; o çizgi ki, bir halk krallığı düşüncesinin ilanıyla başlamış ve Hitler'in onu hainlerin haini ilan etttiği anda son bulmuştu. O dairede üst yönetim danışmanı olarak çalışmakta olan Hartmut Plaas, kedi fare oyununun perde arkasını görmüş ve bundan tiksinmişti. Walter Muthmann ve Kont Fritz von Schulenberg aracılığıyla suikastçıları uyarmıştı. Suikastçılardan biri kaçmış, ancak yakalanmış ve işkencede, kendisini uyaranın Plaas olduğunu itiraf etmişti. Plaas tutuklanmış, Ravensbrück'e getirilmiş ve sorguya çekilmişti. Ona işkence yapan polislerin ve SS-Oberführer'inin adlarını biliyorum. Ama Plaas'ın nasıl öldüğünü bilmiyorum. Erkek kardeşinin cesedi alma talebi kabaca reddedilmişti.

Plaas, insanları yok etmeyi değil, tersine insanları kurtarmayı amaçlayan bir eylem yüzünden ölmüştü, buna seviniyordum. Onun seçtiği yol benimkinden farklıydı, ama ne zaman biraraya gelsek, gittiğimiz yönün aynı olduğunu bilirdik. Onun kurbanı olduğu o uğursuz karışıklığın ilk tohumları, gölgelerin asla eksik olmadığı bir yaşama doğru yelken açtığımız o günlerde atılmıştı. Bir zamanlar göklere çıkardığımız şiddet, onun yaşamına son noktayı koymuştu; ve benim yaşamımın son noktasında da şiddet olmaması mucize sayılırdı. Dürüst bir insandı, son âna kadar Almanya'ya olan inancını yitirmedi. Her zaman benden daha cesurdu.

Hartmut Plaas için mum yakmadım. Onu hep, her yer kararlığında anarım.

Yaklaşık 1931 yılında, Harro Schulze-Boysen adında bir adam adını *Der Gegner* [Rakip] koyduğu bir gazete çıkarmaya başladı. "Eskiler"in zamanımızın üzerine örttükleri, yani geçtiğimiz yüzyılın temsilcilerinin bizim yüzyılımızın üzerine örttükleri kabuğun sonunda kırıldığını düşündüğünü anlatmıştı bana; o kabuk ki, bürokrasinin tozlu örgüsünün dışında başka bir şey kanalıyla iktidarla başa çıkabilmek için, çok geç ve beklenmedik bir anda, çok zayıf ve hiç hak etmediği bir biçimde ve birçok rastlantı sonucunda iktidara gelmiş olan ideolojiler tarafından

örtülmüş ve her türlü zihinsel yaşamı öldürmüştü. Schulze-Boysen'e göre, o iktidarların gölgesinde yetişmiş olan ve onların jargonuyla konuşan gençlik nihayet kendi dilinde anlaşmaya başlamıştı. "Kafalarını sisten çıkarmaya ve birbirlerine seslenmeye başladılar!" diyordu ve gazetesinin, bütün bu genç kuvvetlere söz hakkı tanıyacağını söylüyordu; bu gazete, hangi düzlemden konuşuyor olurlarsa olsunlar, radikallerin gazetesi olacaktı.

Orada durmuş böyle konuşan ince uzun, endamlı, sarışın bir delikanlıydı, hafiften kazık gibi duruyordu, saçları çok düzgün taranmıştı, gözleri açık renk, bakışları ise biraz sertti; söylediği şeyler ona hiç uymuyordu, ne görünüşüne ne de tarzına uygun düşüyordu. İlk bakışta onu genç bir deniz subayı sanmıştım, gerçekten de bir kaptanın oğlu ve Büyük Amiral von Tirpitz'in torunuymuş. Kısa süre içinde gazetesinde bir sürü genç insan çalışmaya başladı; her türlü düşünceye mensup genç insanlardı bunlar, Katolikler, sosyalistler, komünistler – milliyetçi cepheden ise Ernst Jünger, Bogumil ve ben vardık.

Avusturya'dan geri döndüğümde *Der Gegner* gazetesi artık çıkmıyordu. Ama kuşkusuz rakipler varlıklarını hâlâ sürdürüyorlardı. Schulze-Boysen'e 1933 yılının sonlarına doğru sokakta rastladım. Onu tanıyamadım. Yolumu kesmişti. Yüzü çok değişmişti. Kulağının yarısı yoktu, yüzü gözü kırmızımsı, henüz kabuk tutmamış yaralarla doluydu. Meğer gazetesinde tanınmış Jung-Komünistleri çalıştığı için tutuklanmış. Onu bu hale SA getirmiş. "İntikamımı şimdilik dondurdum!" dedi. Akrabalarının aracılığıyla orduya girmeyi amaçladığını söyledi. Bu konudaki muhalefetimi hissetmiş olmalıydı ki, ne yaptığını çok iyi bildiğini söyledi. Ondan sonra uzun süre kendisinden haber alamadım.

1936 yılında bir gün, Rowohlt benden, dikkate değer bir çalışma getirmiş olan genç bir hanımefendiyle görüşmemi istedi. Genç hanım –*Rosenlieder*'in yazarı ve II. Wilhelm'in talihsiz arkadaşının, yani Prens Philipp zu Eulenburg'un torunu ya da kardeşinin torunuydu– Gönüllü Kadın Çalışma Örgütü'ne girmiş, bunu idealizm adına, gençliğin işi olarak gördüğü bir işe karşı duyduğu coşku nedeniyle yapmış, hizmet süresinin bitiminden sonra da bu konuda son derece olumlu ve aynı zaman-

da son derece açık sözlü bir kitap yazmıştı. Reich Çalışma Örgütü'nün bu kitaptan hoşlanmayacağına kuşku yoktu, Rowohlt tam da bu nedenle kitabı basmak istiyordu zaten. Ama genç hanım, bütünü itibariyle yararlı ve iyi atılımlar içinde gördüğü bir enstitünün amaçlarına ters düşecek bir şey yapmak istemiyordu. Reich Çalışma Örgütü'nün yönetiminin bu konudaki fikrini alacağını, ancak ondan sonra kitabı bastırabileceğini söyledi. Genç hanımın yardımına hazır olduğumu söyledim, ama o kocasının kendisine yardımcı olabileceğini belirtti. Kocası Harro Schulze-Boysen'di. (Kitap hiçbir zaman yayınlanmadı.)

Genç çiftin oturduğu ev benimkine çok yakındı, Waitzstraße'de bir evin çatı katını atölye halinde düzenlemişlerdi. Son derece alçakgönüllü koşullar altında, ama büyük bir özgürlük ve dostlarına her zaman kapılarını açık tutan bir konukseverlik içinde yaşıyorlardı; tam Berlin tarzı, biraz gecikmiş ve hızlandırılmış Bohème yaşamı sürüyorlardı. Harro'nun eski bir arabası vardı, yolculuklarımıza bu arabayla çıkardık. Spreewald'a kürek çekmeye giderdik, Harro ve Libs, Ille ve ben. Harro bir sürü fotoğrafımızı çekerdi.

O da hava araştırma dairesinde, Hartmut Plaas'ın çalıştığı aynı dairede çalışıyordu. Plaas'ı iyi tanırdı. Orada neler olup bittiğini sorduğumda gülümsedi ve: "Bayrakçıklar dikiyorum, bir sürü şirin, küçük, renkli bayrakçığı sevimsiz, eski bir haritaya sokuşturup duruyorum," dedi. Hava araştırma dairesinin başlıca işi bu olsa gerekti. Bu hava araştırma dairesi benim için giderek gizemli bir hal almaya başlamıştı. Bu dairenin araştırdığı hava hiç de iyi bir havaya benzemiyordu.

Harro Ille'yle beni bir arkadaşlarına, Bay Harnack'ın evine, merhum ünlü teolog Adolf Harnack'ın yakın bir akrabasının evine davet etti. Bay Harnack'ı ve Amerikan asıllı karısını –kendi kendisini Harnack-Fish olarak adlandırırdı– Rus ve Amerikan elçiliklerinden tanıyordum, bu genç çift diplomatik çevrelerde güven içinde dolaşırdı. Harnack'lar, Halle Kapısı'nın yakınlarında büyük ve konforlu bir dairede otururlardı. Ille ve ben oraya gittik, orada bir saat kadar kaldık, ondan sonra evin yolunu tuttuk. Ille ve ben, en erken binanın kapısına, ama daha iyi durumlarda en azından evin kapısına geldiğimiz anda ev

sahibi hakkındaki düşüncelerimizi dile getirmekten kaçınmayarak dedikodu yapma alışkanlığına sahiptik. Ille bu kez binanın kapısında başladı. "Bunu seviyorum," dedi Ille. "İnsanlar teklifsizce şömineye dayanarak duruyorlar, ellerindeki çay fincanını dengede tutmaya çalışıyorlar ve öylesine çene çalıyorlar... ondan, bundan, şundan konuşuyorlar! Oysa ağızlarından çıkan her cümle onların kellelerine mal olabilir!" Ben bir şey söylemedim. Ille evde de aynı şeyi yaptı. Ille: "İçimde hiç de iyi bir his yok! İçimde çok kötü bir his var. Öyle sanıyorum ki, hislerime güvenebilirim!" dedi. İsrarcı bir biçimde: "Söz ver bana: Bir daha asla oraya gitmeyeceğiz! Durup dururken kafamı kaybetmek istemiyorum! İstemiyorum!" dedi.

Ben bir şey söylemedim, Ille'nin böyle düşünüyor olması iyiydi. Keşke her zaman böyle düşünseydi. "Bunu seviyorum! İnsanlar orada öyle duruyorlar, iyi giyimli, iyi görünümlü insanlar ve 'merkezi bir sistemin alt birimleri arasındaki doğrudan bağlantı' üzerine sohbet ediyorlar – bunun ne olduğunu biliyor musun?" dedi. Biliyordum, ama sustum. Ille: "Hitler'den ve Himmler'den ve Rosenberg'den ve Frick'ten söz ediyorlar, sanki bunlar, üzerinde sözleşilmiş ahmaklarmış gibi; ve bana, bana anlatıyorlar, o insanları hiç tanımıyorum, Harnack'lar ve Schulze-Boysen'ler dışında onları hiç görmedim, tutmuş bana anlatıyorlar..." dedi. Ille sokağın ortasında durdu, elindeki hayali çay fincanını karıştırmaya başladı ve: "Biliyor musunuz hanımefendi, çok emin bir kaynaktan öğrendim, Zürih'le doğrudan bağlantım vardır... tabii ki bilgi alışverişinde bulunuyoruz!... ve sonra," dedi, "sonra beylerden biri ötekine göz kırpıyor ve: 'Özür dilerim, hanımefendi' diyor ve öteki beye sarı bir zarf veriyor ve: 'Çok gizli!' diyor ve göz kırpıyor, – ve orada, divanın üzerinde bendeniz oturuyorum Bayan Kodaman gibi ve sanki bütün odayı duman kaplamış gibi hissediyorum; ve çevremdekilere, şu yakışıklı beyin ve ötekinin kim olduklarını soruyorum ve birinin bakanlık danışmanı ötekinin de yaver olduğunu öğreniyorum, şunun SS ve bunun diplomat olduğunu öğreniyorum..., söylesene bana, sen bunu anlıyor musun?" Ben: "Evet, evet, bu işler böyle işte, hadi gel!" dedim. Ama Ille yürümedi. "Ve Harro, iyi yürekli Harro, birisine üçün-

cü bir kişi hakkında şunları söylediğini duyuyorum: 'O da, daha sonra vurmak zorunda olduğumuz zavallı herifin teki!' Harro! Bizim iyi yürekli Harro'muz birini vurmaktan söz ediyor!" Ille: "Ama ben artık ateş etmekten filan söz edildiğini duymak istemiyorum. İstemiyorum! Böyle devam etmesini istemiyorum, sağda solda ateş ediliyor ve kim kimi vuruyor? İstemiyorum!" dedi. Ben: "Ben de istemiyorum, hadi gel artık!" dedim. Ama Ille: "Onların yaptığı şeyin ne olduğunu biliyor musun? Bu, yaverlerin devrimidir. Bu, çay fincanlarının devrimidir! Ama ben devrim filan istemiyorum. Hele böyle bir devrimi hiç istemiyorum!" dedi. Gecenin karanlığına gömülmüş olan Friedrichstraße'nin kaldırımının ortasında durmuş bağırıyordu: "Devrimlerden bıktım usandım artık!" Ona bir daha devrim olmayacağına dair söz verdim ve özellikle çay fincanlarının Ille'yi kızdırdığı insanların yanına bir daha asla gitmeyeceğimize dair söz verdim; Harro'ya bir daha gitmeyeceğimize söz verdim; ama bu noktada sözümü tutmadım. Harro'ya en azından, neden ondan uzak durduğumu açıklamak zorundaydım.

Tabii ki bunu, Ille'den çok farklı bir biçimde ciddiye aldım. Ben de bir zamanlar çay fincanlarını elimde dengelemiş ve üzerlerine iğrenç sebzeler sürülmüş olan kanepeler yemiş ve bu arada Almanya'yı kurtarmıştım. Ben de bir zamanlar, yaptıklarımın anlamıyla dolup taşarak "düşünsel esaslar" üzerine tartışmalara katılmış, aynı düşüncedeki insanların, şeflerinin yaptığı işi ne kadar ahmakça buluyorlarsa, o oranda etkili olduğunu düşündükleri pozisyonlarda birbirlerine göz kırparak "topu birbirlerine attıklarını", "merkezi bir sistemin alt birimleri arasındaki çok önemli doğrudan bağlantı"dan söz ettiklerini ve herhangi bir şeyle aralarında "doğrudan bir bağlantı" olduğunu memnuniyetle görmüştüm. Ve Dieter Salinger, "devrimci salonu"yla birlikte şimdi Hollanda'da bulunuyor ve emaye, teneke ve ev eşyaları sanayiinin kartelleşmesi için yoğun çaba harcıyordu; Hans Zehrer Kampen'de oturuyor ve teologların yapıtlarını okuyordu; Ernst Samhaber, Güney Amerika gazetelerinde çalışan bir muhabir olarak "Halkbirliği"[14] sözcüklerini

14 Halkbirliği (Volksgemeinschaft:) Nazizmin temel kavramlarından, "halkın yaşam ve kader birlikteliği." (Ed.N.)

iyi bir şekilde İspanyolcaya çevirmek için umarsızca çabalıyordu; Erwin Topf, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış eski tank sürücüsü ve şimdinin tank subayı olarak dolanıp duruyordu; Franz Joseph Furtwängler Macaristan'da iflas etmiş bir çiftliği yönetiyordu; Bogumil "Serbest çalışan bilim adamı" olarak Wotan'ın sağ gözünün mü yoksa sol gözünün mü kör olduğunu düşünüyordu ve ben de senaryo yazıyordum, iyi ve kötü, ama genellikle kötü senaryolar. Ve böylesi iyiydi, her şeyin birden göz önünde bulunduruluyor olması iyi ve doğruydu, çok hoş bir normallikti ve biz hepimiz anormalliklere güvenmemeyi öğrenmiştik.

Ah, ben her şeyi biliyordum, ben sevgiden yoksun bir biçimde "akademik proletarya" olarak adlandırdığım o genç tabakanın oldukça çaresiz kaderini de biliyordum. Şansı olan, çoktan tıka basa dolmuş olan yönetim kademesinde, bürokraside ya da tarif edilemez derecede ahmak şeflerin sağ ya da sol kolu olarak redaksiyonlarda kendine yer buluyordu; şansı olmayan ise işsizdi ve şansının açılmasını bekliyordu. Şans, "Bana dört yıl zaman verin," deyip otoyollar ve inşaat tasarılarıyla, silahlanma ve para dolaşımının çok hızlı artışıyla, bürokrasinin geliştirilmesiyle, bürokrasinin ikiye, üçe katlanmasıyla işsizliği gerçekten yenen bir adamla birlikte geldi; birdenbire yer açılmıştı ve akıllı, çalışkan, hırslı, uyanık, akademik eğitim görmüş ya da görmemiş genç insanlar için şans üstüne şans doğuyordu; resmi daireler açılmıştı, yeni açılan bir sürü resmi daire ve oda vardı; insanlar yaver ve raportör ve yönetim danışmanı oluyorlar ve birer diploma elde ediyorlardı, Adolf Hitler'in kendi eliyle imzalamak suretiyle diploma sahibinin onun kişisel koruması altında bulunduğunu teyit ettiği güzelce çerçevelenmiş diplomalardı bunlar. Ve birdenbire ordu ortaya çıkmıştı, ordunun kapıları herkese açıktı ve ordunun kapılarının önünde kuyruklar oluşuyordu, sivil mesleklerde pek fazla ilerleyememiş olan herkes kuyruktaydı; ve artık aşağı in-yukarı çık diye bir şey yoktu, tersine güzel bir üniforma ve ön odası ve sekreteri olan görkemli bir daire ve üzerine bayrakçıkların dikileceği bir harita vardı ve "şoförüm"le birlikte bir makam arabası vardı. "Şoförüm" bir tür dünya görüşü haline gelmişti.

Ama onlar aptal değillerdi, yani o genç insanlar, hiçbir zaman; ayrıca onlar beleş iş arayışı içinde de değillerdi, onlar yalnızca çalışmak istiyorlardı, anlamlı bir şeyler yapmak, boş işlerle uğraşmamak ve bayrakçıklar dikmemek ve kalın havayı ve ince mekânı araştırmamak istiyorlardı; sanki kendiliğindenmişçesine sunuldu; korkunç olan, bunaltıcı olan, dilsiz olan, iktidarın kömür tozu, siyasetin lağımlarında ve kuyularındaki grizu patlaması sanki kendiliğindenmişçesine sunuldu.

Ancak kesin bilgiler elde edebilenler gerçekten siyaset yapabiliyorlardı. Ve herkes, herkes gerçekten siyaset yapmak istiyordu. Ve herkes, bilgilere ulaşmaya, bir zamanlar Joseph Goerres'in yüz yılı aşkın bir süre önce Metternich'in siyasi yöntemlerinden yola çıkarak, onun vardığı noktadan hareketle dünyayı kökünden değiştirmek konusunda insanı baştan çıkardığını, ama insanın yalnızca şişenin ağzındaki mantarı açmayı başarabildiğini söylediği noktaya ulaşmaya çalışıyordu.

Hiçbir resmi daire, hiçbir şube kendine bir "gizli haber alma servisi" kurmaktan vazgeçmedi. Casuslar ve külyutmazlar, muhbirler ve ajanlar ve karşı ajanlar, bunlar birdenbire en önemli insanlar haline gelmişlerdi. Herkes birdenbire kendi kendisinin polisi olmak için çabalamaya başlamıştı ve polis üslubu birdenbire genel üslup haline gelmişti. Polis dosyalarından birdenbire bir dünya biçimlenmişti, polis ahlakının bakış açısıyla bakılan bir dünya. Ama hiçbir ahlak, bunun kadar suçla iç içe olmamıştır. Siyaset polisin ve suçun alanına yerleşmişti, iktidarın bileşenleri ve devrimin karşı bileşenleriyle birlikte siyaset. Sonuçta her şey aynı topun kumaşıydı, eğilim ve karşı eğilim, sağaltıcı iksirler ve kötüleştirici iksirler; bunların hepsi bir ve aynı kazanın içinde kaynatılıyor, kazandan çıkan dumanlar hiç iyi kokmuyordu. Yemin, polisin yeminine ve ihanet, polisin ihanetine dönüşmüştü. Her şey çok mantıklı görünüyordu; iktidar toplumsal değişikliklerin akışından uzaklaştığından bu yana, ihanet onun peşinden gitmek zorunda kalmıştı: siyaset modernleşmiş, örneğin atonal müzik ve soyut resim gibi gizemli bir sanat haline gelmişti.

Kendimi, oğluyla kadınlar ve borçlar üzerine konuşan, ama bir yandan da boşuna konuştuğunu bilen iyi, yaşlı bir ba-

ba gibi hissediyordum. Harro Schulze-Boysen beni can kulağıyla dinlerdi. Ona beni de rahatlıkla "öldürülmesi" gereken "zavallı herifin teki" yerine koyabileceğini söylediğimde gülümsedi, hatta kibarca bunu reddetti. Tamamen haklı olduğumu ve bu gevezeliği "keseceğini" söyledi. Yalnızca bir kere ciddileşti: yaptığı işi ve uğruna savaştığını düşündüğü şeyi suç olarak gördüğümü söyleyince. Ama yine de itiraf etmeliyim ki, dedi, hiçbir şey yapmamak suçların en büyüğüdür. Buna katılmadım. Ama ben, olayların sona ermesi gerekiyor dediğimde bir zamanlar –aradan on beş yıl geçmiş– aynı coşkuyla üzerinde tartışmış olduğum bütün gerçekler sıralandı, o "gelişmeyi devam ettirmek"ten, "bir ateşi körüklemek"ten söz etti; yanıt olarak yalnızca, "bütün bunlar doğru değil" diyebileceğim her şeyi söyledi. Ama hiçbir şey yapmamak kadere razı olmak demektir, diye bağırdı, hiçbir şey yapmamak anarşi demektir; ve ben hiçbir şey yapmamanın acı çekmek, hiçbir şey yapmamanın olgunluk ve gerçek, üretken bir sorumluluk olduğunu söylediğimde onun karşısında kötü bir duruma düştüğümü biliyordum. O, benim eylemin ruhundan uzaklaşmış olduğumu söyledi; ben, eylemin ruhtan uzaklaştığını söyledim ve her ikisi de doğru değildi. Tartışmak anlamsızdı ve belki de orada ikimizin de hissettiği şey buydu; belki de bu, bu kadar kolay vazgeçmiş olmaktan ötürü bugün duyduğum pişmanlıktı. Artık hiçbir yerde varsayımlar geçerli değildi ve herkes kendi yolundan gitmek zorundaydı. Elini omzuma koydu ve: "Bir kere daha kürek çekmeye gitmeliyiz!" dedi. Kapıda durdu ve: "Après nous le déluge!" dedi ve ben: "Après nous le Daluege!" dedim ve bu ucuz ve korkunç şakayla vedalaşmış olduk.[15]

Altı yıl sonra, 1942 yılında iş o noktaya gelmişti. Kitle halinde tutuklamalar, kitle halinde duruşmalar, son olarak da kitle halinde idamlar fısıldaşılıyordu. Bu, arkasından birçoğunun geleceği o kitlesel davaların ilkiydi. Bu idamlar için yeni bir tür düzenleme icat edildiği, kurbanların karşılıklı çırpınarak birbirini öldürdüğü bir idam sehpası geliştirildiği söylentileri dola-

15 Après nous le déluge: Bizden sonra tufan. Après nous le Daluege: Bizden sonra Daluege. (Kurt Daluege: Alman generali. 1920-1930 yılları arasında faaliyet gösteren askeri polis birliklerinin kurucusu) (Ç.N.)

şıyordu. İsimler fısıldaşılıyordu, Schulze-Boysen ve karısı, Harnack ve karısı ve daha altmış genç insan, iyi ailelere mensup, iyi mevkilerde bulunan altmış genç insan, subaylar, memurlar, birlikte bir direniş grubu oluşturmuş olan altmış genç insan; gizli vericiler ve Zürih'le olan "doğrudan bağlantı" fısıldaşılıyordu; Rusya'ya olan bir casusluk bağlantısı fısıldaşılıyordu.

Uzun yıllar sonra Harro Schulze-Boysen'in yegâne üst düzey Alman direniş örgütünü, gerçekten yıllarca şaşmadan çalışmış olan ve nefret edilen iktidara gerçek ve istenen ve hesaplanan zararı veren yegâne direniş örgütünü kuran insan olduğunu öğrendim. Bu örgüt, üyelerinden birinin boşboğazlığı sonucunda değil, bir rastlantı, bir yön hatası sonucunda dağıldı. Ve ben ayrıca Harro Schulze-Boysen'in plansız programsız ve konseptsiz davranmadığını, tersine tutarlı bir biçimde gerçek bir konsepte yaklaşmış olduğunu da öğrendim; bu konsept, herkesin ona karşı savaşmaya hazır olduğu, ama buna rağmen kendini gerçekleştirmek adına her türlü umudu olan yeryüzündeki yegâne konsept, yani Komünist konseptti.

1933 yılı Paskalya'sında Erkner'deki Grünheide'de, Berlin'in doğusundaki bir dış mahallede oturuyordum. Peetz-See'deki lokantanın sahibi bana kenarda köşede, küçük, tek odalı, ama içinde uyuyacak ve çalışacak kadar büyük ve rahat bir kulübe ayarlamıştı. Rowohlt aşağı yukarı yüz metre ötede küçük bir evde otururdu, evin önünde göle uzanan dar bir bahçe vardı. Uyuduğu verandanın ışığından onun evde olup olmadığını anlardım. Ama genellikle akşamları çok yorgun olur, uyku verandasındaki yatağını büyük bir gürültüyle açmak suretiyle beni kovardı. Bunu, onunla biraz daha konuşabileceğimi sandığım o akşam da yaptı, keyifsiz keyifsiz kulübeme geri döndüm, biraz daha çalıştım, sonra da yattım. Gürültüyü ve kapıma sertçe vurulduğunu duyduğumda henüz uykuya daldığımı sanmıştım. "Evet, Rowohlt, n'oldu?" diye seslendim. Ama gelen Rowohlt değil, polisti. Saatime baktım, sabahın tam altısıydı. Belli bir memnuniyetle: "Demek hâlâ kurallara uyuyorlar," diye düşündüm. Işığı yaktım ve kapıyı açtım. Oda bir anda taze sabah havasını da beraberlerinde getiren iriyarı

adamlarla doldu; yatağa ve masaya saldırdılar, dolabı ve elbiselerimi altüst ettiler. "Neden kapıyı hemen açmadınız?" diye sordu içlerinden biri. Önce, saatin gerçekten altı olup olmadığına baktım, diye yanıt verdim. Adam: "Bak sen, demek biliyordunuz?" dedi. Bu tip olaylarla ilgili şeyleri çok iyi bildiğim konusunda kendisine güvence verdim. Bunu söylemem çok aptalcaydı, çünkü adam: "Öyleyse size fazla bir şey anlatmama gerek yok. Tutuklusunuz!" dedi. Kibarca tutuklama emrini rica ettim. Adam kimliğini gösterdi. "Tutuklama emri!" dedim sabırla. Adam: "Artık öyle bir şey yok! O günler geride kaldı!" dedi, ama söylediklerini düzeltircesine: "Gözaltındasınız!" dedi. "Bu, başka bir şey," dedim; o delip geçici sandığı bir bakışla bana baktı ve "Benim adım Komiser Fendrich!" dedi.

Demek Komiser Fendrich buydu. Ünü bütün şehre yayılmıştı. Polisler, çevrelerinde sert bir hava estirmeyi hep iyi becerirler, ama bu adam bu işi sanat haline getirmişti. Gazeteler hep ondan ve onun zekâsından söz ederdi, radyoda o anlatılırdı, hatta Haftaya Bakış programına bile çıkmıştı, hareketli, genç bir adamdı, kaftan giymiş, yaşlı, titrek bir adamın ifadesini alırken üzerinde şık bir şapka ve deri bir palto vardı, paltosunun yakalarını kaldırmıştı. Komiser masama yöneldi, daktilonun yanında açık duran bir kitabı aldı, başlığını okudu, kitabı zaferle havaya kaldırdı, memurlarına dönerek: "Lenin!" diye bağırdı. Kitap Lenin'in *Devlet ve Devrim* adlı kitabıydı, akşam kitaptan birkaç alıntı yapmıştım. Komiser: "Başka bir şey okuyabilirdiniz, örneğin Adolf Hitler, *Kavgam* filan!" "Ah lütfen," dedim, "o kitap daktilonun öteki tarafında!" Bu kitaptan da alıntılar yapmıştım. Komiser söylediğimin doğruluğundan emin olduktan sonra bana şaşkınlık içinde baktı, sonra da ters ters: "Giyinin!" dedi. Ben: "Bunu bir hanımefendinin karşısında yapamam!" dedim. Aralarında bir hanım da vardı, şirin, genç, sarışın bir hanımdı, üzerinde deri bir ceket vardı, ellerini ceketinin ceplerine sokmuştu, tam bir Çeka-kızıydı.[16] "Hanımefendi sekreterimdir!" dedi Komiser sert bir sesle. Ama hanımefendi uzun kirpiklerinin arasından bana baktı ve: "Ah lütfen... dışarı çıkabilirim!" deyip çıktı.

16 Çeka: Sovyet Siyasi Polisi'nin kısaltması. (Ç.N.)

Giyindim, polisler her yeri altüst etmişlerdi, odada bulunan bütün kâğıtları çantama tıkıştırdılar, çantayı da kolumun altına sıkıştırdılar. Dışarıda sisin içinde büyük bir araba duruyordu. Rowohlt'un uyku verandasında ışık yanıyordu. Demek benden önce ona gitmişlerdi, ama o arabada değildi. Herhalde ona beni sormuşlardı; Rowohlt'un tutuklandığımı bilmesi gerekiyordu, bu iyiydi, böyle durumlarda nasıl davranacağımızı ayrıntılarıyla konuşmuştuk. Arabayla Berlin'e gittik, kendi kendime acaba beni nereye götürüyorlar, diye sorup duruyordum. "Pape-Straße" aklıma geldiğinde midemin ekşidiğini hissettim. Ama araba güneybatıya sapmadı, Alexanderplatz'a doğru ilerledi. Rahat bir nefes aldım. Ama araba Alexanderplatz'a gelmeden, Bülow-Platz'taki evin önünde durdu. Burası Karl-Liebknecht'in eviydi, tabii ki komünistlerin karargâhının büyük afişleri ve amblemleri kaldırılmıştı. Şimdi evin adı "Horst-Wessel-Evi" olmuştu. Bu evi bir kere olsun ziyaret etmeyi hep istemiştim, o anda aklıma Kurt Tucholsky'nin bir sözü geldi: İnsan bir şeyi gerçekten isterse elde eder, ama hep bir numara küçüğünü elde eder, derdi. Bu ev artık üzerime uymuyordu.

Evin devasa kapısının yanındaki küçük bir demirli kapıdan geçirildim, kapı küçük, üçgen bir avluya açılıyordu. Ardından dar, dolambaçlı basamaklardan çıktım; her sahanlık bir koridora, koridor bir kapıya, kapı oldukça boş odalara açılıyordu, odalardan vurma ve çakma sesleri duyuluyordu. Ev birkaç gün önce işgal edilmişti ve anlaşılan artık yeni bir polis merkezinin karargâhı olarak kullanılmaktaydı. En üst katta bir odaya soktular beni, odada bir sürü polis kabaca imal edilmiş büyük masalarda oturuyor ve hiçbir şey yapmıyorlardı, hiç ama hiçbir şey yapmıyorlardı. Komiser, oturmam için bana köşede duran bir sandalyeyi gösterdi ve: "Orada bekleyin!" dedi.

Beklemeye başladım, polisler benimle ilgilenmiyorlardı. Yaklaşık iki saat sonra, bütün bu süre boyunca küçük bir zımbayla oynayıp durmuş olan biri: "Kahvaltı etmiş miydiniz?" diye sordu. Etmediğimi söyledim. Polis çantasından birkaç tane ekmek çıkardı ve bana ikram etti. Acıkmıştım ve yedim, ekmeklerin üzerine kesilmiş süt sürülmüştü; adam mutlaka uzun süre işsiz kalmış biriydi. Bir yandan ekmeğini yiyor, bir yandan

da zımbasıyla oynuyordu. Öteki memurlar zaman zaman duvardaki küçük bir dolaptan aldıkları kitapları okuyorlardı. Kitapları değiş tokuş ediyor, aralarında fısıldaşıyor ve kıkırdıyorlardı. Sonunda biri bana, bir şey okumak isteyip istemediğimi sordu. İstiyordum. Küçük dolaptan benim için bir kitap aldı ve sırıtarak: "Bir gece kulübünü dağıttık da!" dedi. Çıplaklık kültürü üzerine bir kitaptı; içinde, sarı saçlarına küçük gümüş bir zincir takmış olan, bir deniz kenarında ya da çiçekli çayırlarda şuh bir biçimde dans eden bir sürü çıplak genç kızın fotoğrafı vardı. Birdenbire odaya Komiser hışımla girdi: "Büyük başarı," diye bağırdı, "biraz önce gizli basımevi dağıtıldı!" Memurlar onu sevinçle kutladılar. "Ne yapıyorsunuz siz orada?" diye sordu Komiser, elindeki zımbayla oynayan polise. "Bu bozulmuş," dedi memur. "Verin bakayım bana!" dedi Komiser, zımbayı aldı, bütün gücüyle üzerine vurdu ve: "Bakın çalışıyor işte!" dedi. Memur zımbayı aldı ve aynı şeyi o da denedi. Gerçekten de zımba çalışıyordu. Memurun gözlerinden sınırsız bir saygı okunuyordu. Bu fırtına gibi esen Komiser'in sırrı işte buydu, eli uğurluydu! Komiser odasına gitti, beni köşede otururken gördü ve: "Birazdan sıra size gelecek!" dedi. Kapının aralığından Çeka-kızını yan odada bir masanın üzerinde oturmuş sigara içerken gördüm.

Öğle saatinde öteki polisler de gitti, yalnızca çalışkan Zımba kaldı odada. Ona: "Acaba ben neden tutuklandım?" diye sordum. Polis bana baktı: "Bunu size Komiser söyleyecektir!" dedi. Bana belli ölçülerde kaygıyla baktı ve şöyle ekledi: "Ama çok kötü bir nedeni var! Kötü! Çok kötü!"

Bekledim ve her türlü olasılığı aklımdan geçirdim. Aklıma bir sürü olasılık geliyordu. Ama deneyimlerimden her zaman, insanın düşünmeyi akıl edemediği bir olasılığın geçerli olduğunu biliyordum. Böylece "ayıklayarak ilerleme" oyununu oynamaya başladım, bu arada olabilecek en kötü şeylerin, onları göz önünde bulundurduğum takdirde olasılık olmaktan çıkacaklarını düşünerek kendimi avutuyordum.

Bekliyordum. Saat beşe kadar bekledim, saat altıya kadar bekledim. Sonunda polislerden biri ayağa kalktı, yan odaya gitti, gider gitmez de geri döndü ve: "Komiser eve gitmiş," dedi.

Polisler aralarında bir şeyler konuştular, zaman zaman dönüp bana bakıyorlardı. Sonunda içlerinden biri dışarı çıktı, ancak oldukça uzun zaman sonra geri geldi, elinde bir belge vardı. Belgeyi Zımba'ya uzattı. Zımba belgeyi okudu ve heyecanlı heyecanlı: "Ben bunu yapmam!" dedi. Polisler önce ona, sonra bana baktılar. Biri: "O zaman nöbetçilerden biri yapsın!" dedi. Dışarı çıktı ve yanında tıknaz bir SA olduğu halde geri geldi. SA: "Yine n'apmam lazım?" diye sordu. Zımba ona kâğıdı uzattı. SA kâğıtta yazılı olanları okudu ve: "Bunu kim buyurdu?" diye sordu. Polis: "Komiser'in emri!" dedi. SA bakışlarını bana dikti. Hepsi bakışlarını bana dikti. SA: "Hep ben, hep ben! Polis beyler böyle şeyler yapamayacak kadar kibarlar!" dedi. Kimse bir şey söylemedi. SA cebinden tabancasını çıkardı, bana yaklaştı ve: "Şimdiye kadar hiç kaçmaya teşebbüs diye bir şey duydunuz mu?" diye sordu. Elbette, kaçmaya teşebbüs hakkında çok şey duymuştum. Hiçbir şey söylemedim. SA: "Benimle gelin!" dedi. Onunla gittim. Merdivenlerden indik, arkamdan geliyordu. Ensemi taşlaşmış gibi hissediyordum. Aşağıdaki nöbetçi odasının önünden geçtik, odanın içi orada oturan SA'larla doluydu. Benim SA'm içeri baktı ve: "İşte bizim Adolf Hitler'imizi vurmaya kalkışan beyefendinin ta kendisi!" dedi. Adamlar büyük bir gürültüyle ayağa kalktılar, hepsi ardım sıra gelmeye başladı. Artık küçük, üçgen avludaydım. SA: "Duvarın önüne geçin!" dedi. Ama ben zaten duvarın önündeydim. SA'lar ses çıkarmadan tabancalarını çıkardılar ve içine kurşun koymaya başladılar.

Kulağıma sokağın gürültüsü, araba kornaları, araçların uğultusu, yayaların ayak sesleri geliyordu. O anda ne olup bittiğini kavradım. Bu neşeli kuşlar benimle dalga geçiyorlardı. Silah sesleri sokaktan duyulurdu, bu riski göze alamazlardı. Ben: "Toplarınızı geri çekin, gençler, bu kalibrelerle beni etkileyemezsiniz!" dedim. SA'lar gülmeye başladılar, tabancalarını yerine koydular. Benim SA'm keyifli keyifli omzuma vurdu ve: "Haklısın, ha? Ama dün senin durduğun yerde moruk bir Yahudi duruyordu, görecektin nasıl tir tir titriyordu!" dedi. Benim keyifli SA'm: "Neyse, hadi gel bakalım!" dedi. Küçük kapıyı açtı ve birlikte Alexanderplatz'a çıktık.

Kayıt yeri tıka basa doluydu. Uzun bir bodrum koridorundan geçirildim, koridorun ucundaki henüz boyanmamış, açık renk bir parmaklık, eşlikçi ekiple tutukluları birbirlerinden ayırıyordu. Uzun koridorun duvarları boyunca, tutuklular oturuyor ya da ayakta duruyorlardı, bazıları fena halde dövülmüştü. Arka taraftan gardiyan üniforması içinde yaşlıca bir nöbetçi çıkageldi. Tutukluların arasından geçti ve yüksek sesle: "Korkmayın beyler! Artık yine insanlar arasındasınız!" dedi. Eşlikçime, onun kim olduğunu sordum. Yüzünde tırmık izleri vardı, giysileri yırtılmıştı ve leke içindeydi, elinde kırık bir gözlük vardı. Eşlikçim onun sendikacı olduğunu söyledi, buradaki tutukluların çoğu sendikacılarmış.

"Kayıt" yerinde bir memur benim SA'mdan eşlik kâğıdını aldı, şöyle bir baktı, sonra bana, ardından da SA'ya baktı, sonra döner koltuğunun arkasına yaslandı ve benim SA'ma: "Arkadaşım, ben bunu n'apayım şimdi, elinizde başka kâğıt yok mu, arkadaşım?" dedi. "Arkadaşım" sözcüğünün tadını dilinde hissettiğini, çıkardığı sesle belli ediyordu. SA'm omuzlarını silkti: "Bana bunu verdiler, gerisini bilmem," dedi. "Ama bilmeniz gerekir arkadaşım!" dedi memur. "Emniyette çalışmaya başlayalı kısa bir süre oldu, insan bazı şeyleri bilir arkadaşım, eğer bilmiyorsa o zaman öğrenir, arkadaşım! Gidebilirsiniz, arkadaşım! Size ihtiyaç yok!" dedi. Bana ise yüksek sesle: "Siz burada kalıyorsunuz! Burada güvendesiniz" dedi.

Alexanderplatz'taki eski, sevgili nezarethane! Hiçbir şey değişmemişti. Hatta tahtakuruları bile, hâlâ tuvaletin arkasındaki temizlik bezlerinin içinde duruyorlardı. Çorba soğuktu, her zamanki gibi, üstelik o zamanki çorbanın aynısıydı, hırsızlar bu çorbaya "Rumfutsch" adını takmışlardı. Ve zaman her zamanki gibi geçiyordu, günleri saymanın bir anlamı yoktu, Pazar günleri çorbanın içinde sinirli et parçaları bulunuyordu, onun dışında her şey her zamanki gibiydi. Yalnızca, bir yargıç karşısına çıkarılmam yönündeki talebimin: "Böyle bir şey artık söz konusu değil, o eskidendi," biçiminde karşılık bulması, eskisinden farklı bir durumdu, o kadar. "Ama yasalar var," dedim. "Yasalar var olmasına var," dedi memur, "ama o kadar yargıcı nereden bulacağız?"

Bir sabah memur kapıyı açtı ve: "Gel benimle!" dedi. Banyoya gittiğimizi düşünerek havlumu çividen aldım. Ama memur: "Yok, yok, bütün eşyalarını topla, buradan çıkıyorsun!" dedi. Demek çıkıyordum. Memurla birlikte müdürlüğe gittik. Ve, şu işe bak sen, karşıdan kim geliyor? Eski IA bölümünden çok iyi tanıdığım biri, bir komiser, tam o sırada makam odasının kapısını kilitlemekteydi. Sık sık o odada oturmuş ve sohbet etmiştik, birbirimizi tanırdık, birbirimize yalan yutturmaya çalışmazdık. O da beni tanıdı ve bana göz kırptı: "Yine burada karşılaştık ha?" dedi. Ben de ona göz kırptım ve: "Evet, hâlâ buradasınız ha!" dedim. Güldü ve: "Evet, anlaşılan bizim gibilerden vazgeçemiyorlar!" dedi. Ben: "Anlaşılan, bizim gibilerden de!" dedim. "Neyse," dedi, "gevşemek yok, güzel günler gelecektir!" Sonra da gözden kayboldu.

Beni büyük bir salona götürdüler, salonda üzerlerinde daktiloların bulunduğu masalar bulunuyordu, masalarda sorgulanmakta olan suçlular oturuyorlardı. Eşlikçim beni önünde hiçbir suçlunun oturmadığı bir masanın yanına götürdü. Sorgu memuru eşlikçim salondan çıkıncaya kadar daktilosunu kurcalayıp durdu. Sonra birdenbire bana baktı ve: "Eee, ahoi!" dedi.

Hayda, bu donanmanın eski dönemlerinden kalma bir selamlaşma biçimiydi. Ben de: "Ahoi!" dedim. Memur sırıttı ve: "Önce kimlik bilgilerinizi alalım bakalım!" dedi. Daktiloya bir kâğıt taktı. Sonra: "Neyle suçlandığınızı biliyor musunuz?" diye sordu. Ben bunun bana resmi olarak henüz açıklanmadığını söyledim. Memur: "Açıklamadılar mı? Bunlar da güvenlik görevlileri olacak!" dedi. "Şeyi tanıyor musunuz, Bay...?" Kâğıtların arasında bir şeyler arandı, "Bay Fallada'yı, Hans Fallada'yı?" Onu çok iyi tanıyordum. "Ne de güzel tanıdıklarınız varmış öyle!" dedi memur. Ben heyecanlı heyecanlı Fallada'nın çok saygın bir adam olduğunu, çok ünlü, dünyaca tanınan bir yazar olduğunu söyledim. "Ah, demek hikâye anlatıyor," dedi memur, "bunu düşünmeliydim. Ben de size bir hikâye anlatayım: 'Bay Fallada'nın evinde çalışan bir kız vardır. Bu kız, ev sahibinin kızıyla arkadaştır. Ve Bay Fallada ev sahibiyle kira yüzünden kavgalıdır. Ve Bay Fallada evinde çalışan kıza, ertesi gün öğle yemeğine çok tuhaf bir adamın, eski bir suikastçının geleceğini söyler. Ve evde çalışan

kız bunu arkadaşına anlatır, o da babacığına, o da... o ona, o da ona... anlıyor musunuz; ev sahibi düşünür: Suikastçı mı? Kime karşı? Tek kişi söz konusu! İhbar edelim o zaman!" "Demek böyle!" dedim. "Evet," dedi memur, "bu kötü dünyada işler böyle yürüyor işte. Bay Fallada da hapiste, ama burada değil, Fürstenwalde'de." "Peki şimdi ne olacak?" diye sordum. "Şimdi tutanak tutacağız!" "Bırakın size dikte edeyim!" dedim ve başladım: "İşbu belgeyle tarafıma yüklenen suçlamayı reddediyorum!" Memur daktiloda takırdıyordu... Başını kaldırdı: "Şiddetle mi?" "Şiddetle!" Takırdadı: Şiddetle reddediyorum...

Kapı açıldı ve odaya rüzgâr doldu. İçeriye şakırtılı adımlar ve üzerindeki uçuşan deniz subayı üniformasıyla eski dostum Walter Muthmann girdi. Sahne almasını çok iyi bilirdi, bu konuda ustaydı. Memura: "Ahoi," dedi ve masanın bir ucuna oturdu. "Eee," dedi, "amma da uğraştırdın beni! Rowohlt'la ben senin nerede olduğunu öğreninceye kadar çok uğraştık!" "Neyse, her şey yolunda gitti Herr Muthmann," dedi memur. "Bütün tugay," dedi Muthmann, "alarma geçti ve tabancalarını parlatmaya başladı." "Kaç kişisiniz peki?" diye sordum. "Sekiz," dedi Muthmann, "hepsi Alexanderplatz'ın çevresine dağıldı." "Burayı imzalayın!" dedi memur, "ondan sonra evinize gidebilirsiniz." "Gidemem," dedim, "evrak çantam yok!" "Getireyim," dedi memur ve dışarı çıktı.

Kısa bir süre sonra elinde evrak çantam olduğu halde geri geldi, çanta açılmamıştı bile. "Bunlar da güvenlikçi olacaklar, işte, güvenlikçi!" dedi memur, "neyse, o zaman ahoi!"

Fallada ancak haftalar sonra serbest bırakıldı. Rowohlt'un odasına girdiğinde beni görünce: "Bunu size borçluyum!" diye bağırdı. Ama ben de tam o sırada aynı şeyi söylediğim için, bir dilek dileme hakkımız doğmuştu. İkimiz de aynı şeyi diledik. Dileğimiz gerçekleşti, oniki yıl sonra, ama o dilek artık bizim üzerimize uymuyor, bir numara küçük geliyordu.

F. Part Time Service With Organizations / F. Başka Organizasyonlarda Üyelik ya da Yarı Zamanlı Hizmet

117. With the exception of those you have specially mentioned in Sections D and E above list: a. Any part time, unpaid or honorary position of authority or trust you have held as a representative of any Reich Ministry or the Office of the Four Year Plan or similar central control agency; b. Any office, rank or post of authority you have held with any economic self-administration organization such as the Reich Food Estate, the Bauernschaften, the Central Marketing Associations, the Reichswirtschaftskammer, the Gauwirtschaftskammer, the Reichsgruppen, the Wirtschaftsgruppen, the Verkehrsgruppen, the Reichsvereinigungen, the Hauptausschüsse, the Industrieringe and similar organizations, as well as their subordinate or affiliated organizations and field offices; c. Any service of any kind you have rendered in any military, paramilitary, police, law enforcement, protection, intelligence or civil defense organization such as Organisation Todt, Technische Nothilfe, Stoßtruppen, Werkscharen, Bahnschutz, Postschutz, Funkschutz, Werkschutz, Land– und Stadtwacht, Abwehr, SD, Gestapo and similar organizations.

117. Şimdiye kadar D ve E bölümlerinde yanıtladığınız hususların dışında aşağıdaki hususları belirtin:

a) Bir Reich bakanlığının ya da dört yıllık plan için yönetim kademesinin temsilcisi olarak ya da benzer ekonomi kontrol noktalarında deruhte ettiğiniz mutemetlikler ya da her türlü nüfuzlu ücretsiz ya da onursal ek görev.

b) Kamusal-yasal öz yönetim kurumlarında üstlendiğiniz her tür memuriyet, derece ya da nüfuzlu mevki; örneğin Reich halkı nezdinde, köylüler nezdinde, genel dernekler nezdinde, Reich iktisat odaları nezdinde, bölge iktisat odaları nezdinde, Reich grupları nezdinde, iktisat grupları nezdinde, sanayi bölgeleri nezdinde ya da benzeri kuruluşlar nezdinde, yanı sıra bunlara tabi ya da bağlı kuruluşların ve yerel noktaların nezdinde.

c) Yasa yürütme, koruma, araştırma ya da hava güvenliği hizmetlerinde deruhte ettiğiniz her türlü askeri, askeri benzeri, polisiye görev, örneğin Todt Organizasyonu [OT], Teknik İlkyardım, Özel Timler, Demiryolları Güvenliği, Posta Güvenliği, Radyo Güvenliği, İşletme Güvenliği, kırsal bölge ve şehir nöbeti, savunma, güvenlik hizmeti, Gestapo ve benzeri organizasyonlar gibi.

From ... den	To ... kadar	Name and Type of Organization Organizasyonun adı ve türü	Highest office or rank you held Ulaştığınız en yüksek memuriyet ya da derece	Date of your Appointment Giriş tarihiniz	Duties Görev alanı
Ekim 44	Mayıs 45	Volkssturm[1]	yaver Bkz.: Ek	Kasım 44	yaver

117.'ye İlişkin Olarak: Ne tuhaftır ki, 'durduğum yer' meselesi ancak çok geç bir dönemde, Nasyonal Sosyalist iktidarın çöküşe geçtiği dönemde bütün keskinliğiyle karşıma dikildi. Hatta kesin olarak tarih bile verebilirim, 18 Ekim 1944 günüydü, Heinrich Himmler'in Doğu Prusya'ya yapılacak olan Rus saldırısından kısa bir süre önce Volkssturm'u toplanmaya çağırdığı konuşmasını dinlemiştim ve Ille aşağıdan, yani köyden bir pusula getirmişti, pusulada ertesi gün Volkssturm adına ant içmek üzere çağrıldığım yazılıydı.

Vatandaşlarımın birçoğunun tersine o güne kadar benden

1 Volkssturm: Halk Saldırısı ya da Halk Kasırgası. 2. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, ülkenin savunmasına (Wehrmacht'a) katkıda bulunmak üzere kurulan organizasyonlar. (Ç.N.)

hiçbir şey için ant içmem istenmemişti, ne mahkemede gerçeği söyleyeceğime yemin etmiş ne de herhangi bir sadakat göstergesi olarak ant içmiştim. Tabii ki kökenim ve eğitimim dolayısıyla uzunca bir süre ettikleri yemini yerine getirmek uğruna onurlarıyla ölen birçok insanın sözüne hiç düşünmeden inanmıştım. Bu davranışın, temel koşulları doğru olduğu sürece, bu temel koşullar yalnızca yasa ve hukuk kanalıyla açıklanmakla kalmayıp, üstüne üstlük yaşayan bir duyguyla kutsallaştırıldığı sürece kimsenin sarsamayacağı sağlam ve değerli kavramlara göre yolunu bulan bir davranış olduğunu sanıyordum. Bu nedenle Weimar Anayasası'nın, Tanrı'yı yardıma çağırmadan yemin etmeye izin veren ilgili maddesi benim gözümde, gelişmenin olgularını gerçek anlamda dikkate alan, aynı zamanda da yeminle köken itibariyle bağlantılı olan asıl değere de kara çalan bir hususstu, yani görmezden gelinemeyecek sonuçlara yol açabilecek nitelikte emsal oluşturan bir olaydı.

Benim yemin karşısındaki duruşumun tabii ki, selametini yalnızca ruhunun kurtuluşunda gören dindar bir insanın yemin karşısındaki duruşundan farklı olması gerekirdi. Benim kategorize duygularıma göre gerçek, hiyerarşik bir toplulukta, yani Katolik Kilisesi'nde kendi bireyselliği için bir sığınak bulabilecek yegâne tip Katolik bir Hıristiyandı. Onun devletle arasındaki çatışmalar, benim devletle aramdaki çatışmalar gibi değildi.

Bireysel bir yaşam sürmek, kendi kendimden yola çıkarak bir topluluğa karşı sorumluluk taşımaksızın bir yaşam sürmek konusundaki denemelerim başarısızlığa uğramıştı. Ama dürüstçe uğraşmıştım, ister hücre hapsi çektiğim yıllarda olsun, ister az ya da çok gönüllü dışlanmışlığı yaşadığım yıllarda olsun koşullar bana hep kolaylık sağlamış, ama bir gün için bile olsa, benim oluşuma ait dış görünüşün bireysel olduğu konusunda bana güvence verememişti.

Böylece, benim aslında politik bir insan olduğum, daha doğrusu kolektivist bir insan olduğum görüşüne katılmamam kendi kendimi yanlış tanımlıyor olmam anlamına gelebilirdi. Benim asıl trajedim, gerçek kolektifliği, gerçekten kolektif olanı bir türlü bulamayışımdı. Onu ulusun içinde aradım, tam da şu

nda çöküşe geçmiş olan ulusun içinde, hem de ne ulus ama! Sahte taleplere ve sahte konsepte sahip olduğu halde, onun gücünü kesebilmek için bütün dünyayı kendisine karşı birleşmek zorunda bırakacak kadar güçlü bir ulus!

Bütün sorun yemin konusunda alevleniyordu. Bu sorunla çok geç karşı karşıya getirilmiştim! Ötekiler benden önce karar vermişlerdi, dostum Plaas, Harro Schulze-Boysen, 20 Temmuz 1944'ün adamları, öte yandan ne şekilde ölmüş olursa olsun verdiği kararı ölümüyle mühürleyen her bir asker. Yemin, "evet"le "hayır"ı görünür bütün sonuçlarıyla birlikte birbirinden ayıran duvardı – ve bu duvarın bir parça ipek kâğıt kadar incelmiş olması ölülerin hiçbirinin hesabına yazılacak bir durum değildi.

Yukarı Bavyera'daki köylü evimde, dua köşesindeki masanın başından kalkıp kapının önüne çıktığımda aşağıda, vadide Siegsdorf Köyü'nü görebiliyordum, kilisenin basık damların arasından çıkan iğne sivriliğindeki kulesini, Traun Nehri üzerindeki köprüyü, sıradağları, ormanları, çayırları ve sağda solda yer alan çiftliklerin renkli damlarını. Bu bir parça dünyayı duygusallığa kapılmadan inceleyebiliyordum. Kısa bir süre önce ve rastlantıyla buraya düşmüştüm. Ama burada ulusun, önünde var olmam gereken yegâne somut parçası bulunuyordu.

Benden yemin etmemi isteyen adam, benden vatanı savunmamı istiyordu. Ama ben aynı adamın Alman halkını, yenilgisini atlatacak kadar değerli bulmadığını da biliyordum. Kendi kulaklarımla duymuştum bunu; bu aşikâr sesi, böylece kavgalarının başlamasından ve bitiminden de yana olduklarını bir kez daha törensel bir havada dile getiren insanların karşısında, 8 Kasım'ın son tarihi yıldönümünde konuşurken duymuştum. Bu noktada bir çelişki var idiyse bende değildi, vatanını gerçekten savunmaya karar vermiş olanların hiçbirinde değildi ve bu da yalnızca vatanı yok olmaktan korumak anlamına geliyordu. Bunun için ant içebilirdim, bu, son derece açıktı.

Doğaldır ki, bu türden düşünceler kuramsal tabiatlı düşüncelerdir. Uygulamada herkes –ant içmiş olup olmamasına bakılmaksızın– firar ettiği için vurulabilirdi. Ant, insani edep ve terbiye üzerine yapılan, edebe ve terbiyeye aykırı gayri insani bir

spekülasyondan başka bir şey değildi. Celladın ellerine teslim edilmiş olan binlerce insanın hiçbiri yeminini bozduğu için suçlanmamıştı; cesur olanların takılıp yakalandığı ağ kahpelik yasasıydı, bu yasa Reichstag yangını provokasyonunun psikolojik ortamında yürürlüğe konmuştu. Burada Alman ulusu taktik olarak aldatılmıştı; Hitler'in her konuşması dünyanın taktik olarak aldatılmasıydı, tıpkı yıldırım harbinin de askeri açıdan taktik bir aldatmacanın örneği olması gibi, tehlikeli ve şaşırtıcı bir satranç açılışıydı, bu açılışta piyonlar ve kaleler yıkılıyor, filler ve atlar kendilerini kurtarabiliyordu ve pes etmeyen rakibe her türlü şans veriliyordu, tek koşul, ustalığından emin olmasıydı.

Ancak tek tek bireyler için, kendi ustalığından emin olmak neredeyse insanlıküstü bir cesaret gerektiriyordu; bu bireylerde esas itibariyle oyunu kabul etmeye karar vermenin dışında, yalnızca zaferin sırrını değil, zaferi doyuran planı da yüreklerinde taşıma kararlılığının bulunması gerekiyordu. Bireyin, karar aleyhine çıkacak olursa, bu edimi için sarf ettiklerinin ve bunu yerine getirmiş olmasının değil, tam tersine başarının değerlendirileceğini göz önünde bulundurması gerekiyordu. Basit bir eylem olan yemin etmek onu, koşulsuz sadakat ve itaat göstermek ya da kendi kendini yok etmek gibi iki seçenekle karşı karşıya bırakıyordu; yemini bozmanın değerini, yemin etmesini isteyen iktidarın yeminin değerini düşürdüğü gibi düşürmek istemese de, rastlantı sonucu hayatta kaldığında, yine de içindeki en iyi şey, yani kendi onurunun bilinci yok edilmiş olurdu. Ve ben ne kendi ustalığımdan ne de zaferin sırrından ve planından emindim. Bu yemini edemezdim, bu, çok açıktı.

Öyle sanıyorum ki, yemin gününün sabahı uyuyakalışım, psikanalizde lapsus[2] alanına girmektedir. Birliğin beden eğitimi salonuna soluk soluğa ve kan ter içinde girdiğimde yemin töreni çoktan başlamıştı; parmaklarımın ucuna basarak Volkssturm'cuların önlerinden geçtim ve alçakgönüllü bir edayla sıranın en arkasına geçtim. Bakışlarımla sırayı baştan sona taradım: işte orada duruyorlardı, çevreden gelen yaşlı köylüler, ağır çalışma yüzünden zamanından önce çökmüş, yaşlanmış ve

2 Lapsus: Görünürde bir nedeni olmayan, ancak bilinçdışı nedenlerle açıklanabilen hatalı davranış. (Ed.N.)

eğilip bükülmüş insanlardı, sağ ellerini kaldırmışlar, gırtlaktan gelen sert seslerle yemin metnini tekrar ediyorlardı. Ve sol el; gerçekten de şurada, burada, orada, burada, burada ve bütün sıra boyunca, sol el aşağı sarkıktı ve sol ellerin işaret parmaklarının hepsi yeri gösteriyordu; köylülere özgü eskiden kalma bir açıkgözlük kuralına göre bu parmaklar yemini geçersiz kılıyordu. Ah, köylüler, köylüler! İş bu kadar basitti demek!

Ön tarafta, birlik törenleri sırasında yapılan gösteriler için kullanılan sahnenin üzerinde, üniformalı bir Wehrmacht yüzbaşısı duruyordu. Onun Volkssturm komutanlığına getirildiğini biliyordum. Onu yalnızca dış görünüşü itibariyle tanıyordum, ününü duymuştum, Fransa seferinden sonra şiddetli böbrek rahatsızlığı nedeniyle Wehrmacht hizmetinden muaf tutulmuştu, asıl mesleği tüccarlıktı, elektronik aletler şirketini Münih'ten köye taşımıştı. Ama şimdi biraz kenarda duruyordu, oradaki en önemli adam yerel gruplar propaganda yöneticisiydi, yörenin ayakkabıcısıydı, kahverengi parti üniforması içinde şaşırtıcı derecede gösterişli duruyordu; şimdi bayraklarla süslenmiş kürsüden inerken Volkssturm'culardan adlarını yoklama listesine yazmalarını istiyordu: ah, hiçbir şeyi unutmuyorlardı.

Yüzbaşıyı buldum ve hazırola geçerek, benim de adımı listeye yazmam gerekip gerekmediğini sordum, çünkü ben asıl yemin törenine katılmamıştım. Bana gülümseyerek baktı, kesinlikle şaşırarak değil. Keyifli keyifli: "Adınızı rahat rahat yazdırabilirsiniz, bir şey olmaz. Yemine gelince, onu daha sonra bir fırsatını bulur, edersiniz!" dedi. Tereddüt ettiğimi görünce gülümsedi: "Acelesi yok canım! Öyle ya da böyle, sonunda zafer bizimdir!" dedi.

Yörenin doktorunu gördüm, akşamları sık sık ona giderdim, birlikte "toplumsal" yaşam kurgusu hakkında konuşabildiğim yegâne insandı. Ona: "Doktor, Yüzbaşı nasıl bir adamdır?" diye sordum. Doktor: "Onu tanımak mı istiyorsunuz?" dedi, "bize sık sık gelir. Yakında ikinizi birden davet ederim!"

Doktor, vadideki köyün kıyısında bir yerde otururdu, içinde mor salkımlı bir pergolanın da eksik olmadığı bakımlı bir bahçenin ortasında bulunan şirin, beyaz bir evi vardı. Doktor yağlıboya tablo koleksiyonu yapardı, değerli çerçevelere yerleş-

tirilmiş tablolar yan yana bütün odalarda asılıydı ve ben onları ilk kez gördüğümde onlar hakında bir yargıda bulunmaktan kaçınmaya karar vermiştim. Doktor onbeş yıldır her gün arabasıyla yollara düşerdi, çevrede yaşayan insanları rahipten daha iyi tanırdı, az konuşan biri olması, az konuşan Bavyeralı köylüler arasında bazı şeyleri kolaylaştırmışa benziyordu, kendisi Vestfalya'dandı, ama kısa deri pantolonu çoktan yıpranmıştı ve Doktor'un karısı süslü giyinmek istediği zamanlarda ipek "resmi Drindl"i giyerdi, ipek ve taftadan yapılmış bu giysinin sıkı bir korsajı ve geniş bir eteği vardı.

Yüzbaşı, Chiemgau'lu olmasa bile Bavyeralıydı, bölge insanına özgü bir sakinliği vardı, bir Bavyeralıya usul usul ve gözlerini kırparak söylendiği sürece her şeyin söylenebileceğini biliyordu – belki de "aptal köpek, aptal" sözcüklerinin dışında her şeyin. Üniformasını yalnızca görev başındayken giyerdi, bunun dışında yeşil şapkası ve ceketiyle birlikte küçük kamyonetinin direksiyonunda oturur, müşterilerini ziyaret ederdi. Bölgede yaşayan herkesi tanırdı ve Volkssturm'u devraldığında iyi bir tüccar gibi sayım yapmıştı:

Beldede savaştan önce yaklaşık 2500 kişi yaşıyormuş; belde asıl arazisinden biraz daha geniş bir alana yayılmış, genişlemiş, bu alanın yine bir kısmı kiliseyle birlikte alçak tepelere doğru, öteki kısmı ise istasyonla birlikte Traun vadisine doğru yayılma göstermiş; ancak belde tepelerde ve vadilerde dağınık halde bulunan, her biri üç ila beş çiftlikten oluşan çok sayıda küçük köyden oluşuyor, Traun vadisindeki Eisenärzt bölgesinden güneyde yaklaşık Ruhpolding'e kadar, Traun vadisinden ve Haslach'tan kuzeyde yaklaşık Traunstein'a kadar, batıda ise –1763 m yüksekliğindeki Hochfelln'in, "Wächter des Chiemgaues"in önünde uzanagelen en uzun sırtların üzerinde bulunan azınlıklara ait küçük manastır Maria-Eck'le birlikte– küçük kaplıca Adelhozen'den yaklaşık Bergen'e kadar, doğuda da Oel ve Hammer köylerinin üstünden yaklaşık Teisenberg eteklerindeki Inzell'e kadar uzanan büyük bir araziyi kapsıyormuş. Şimdi tabii ki beldenin nüfusu neredeyse üçe katlanmışmış. Yörenin evleri ve çevredeki çiftlikler tepeleme doluymuş. Burada önce Gelsenkirchen'den çıkarılanlar, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar

yaşıyormuş – Yukarı Bavyera'nın yeni belde yöneticisi Giesler de o bölgeden geliyormuş ve yakın hemşerilerini biraraya toplamış, bu durum Bavyera'nın başkenti Münih'e yapılan bombardımanlardan sonra Chiemgau'yu tıklık tıklım bulan Münihlileri çok kızdırmışmış. Sonra burada savaş tutsakları varmış, bunların hemen hemen hepsi Fransızlardan oluşuyormuş; hemen her çiftlikte iki-üç Fransız çalışıyormuş, köylülerin yanında kalıyorlar, dua köşesindeki masada onlarla birlikte yemek yiyorlarmış; içlerinden çok azı vadide onlar için inşa edilmiş olan evlerde kalıyormuş; neredeyse tamamen kendi hallerine bırakılmışlarmış; genç, temiz giyimli erkekler ortalıkta serbestçe dolaşıyorlarmış, kibarca selam veriyor ve selamlanıyorlarmış; sonra burada Doğulu işçiler varmış, Polonyalılar ve Ukraynalılar; bunların sayıları Fransızlardan da çokmuş, onlar da çiftliklere ve işyerlerine dağılmışlarmış, işçi, uşak ve hizmetçi olarak çalışıyorlarmış; onlarla birlikte oturmak o kadar kolay değilmiş, iyi geçinemiyorlarmış birbirleriyle, sürekli kavga çıkıyormuş, kavgaların çoğu Ukraynalı kızlar yüzündenmiş; ama yine de geceleri kenarda köşede kalmış samanlıklarda ya da sayıca az yurtlarda buluşuyorlarmış; polis gözünü dört açıyormuş, ama genellikle bir "yeraltı hareketinin merkezi"ni dağıttığını sandığı zamanlarda baskın yaptığı gizli yerin aslında gizli bir aşk yuvası olduğu çıkıyormuş ortaya. Ama burada, 20 km kadar uzaklıkta, içinde binlerce Polonyalının bulunduğu en büyük Polonya ceza kampı Bernau bulunuyormuş; zaman zaman tutuklular kaçarmış oradan, koca koca tümenler halinde bölgedeki Doğulu işçilerin yanına sığınır, onlardan yardım görürlermiş, başka türlüsü olabilir miymiş ki zaten? Çeteler biraraya gelip ormanlar ve dağlarda kalmaya başladıklarında, tenhada bulunan çiftliklerde yaşayan herkesin hayatı tehlikede demekmiş. Tenhada bulunan çiftlikleri saldırılardan korumak, Volkssturm'un başlıca görevi olmalıymış. Ama şimdilik tehlike süreğenleşmemişmiş.

Yörede eskiden sanayi denen şey yok kadar azdı, buharla çalışan bir değirmen, bir bıçkıhane ve orman ürünleri için bir kimya fabrikası. Oysa şimdi Dornier Uçak Fabrikası'nın bazı bölümleri Bodensee yakınlarındaki Friedrichshafen'den buraya

taşınmış, Wehrmacht'ın kurduğu kar temizleme pulluğu deneme kurumuyla birlikte otoyolun kenarında yol bakım servisinin olduğu yere yerleşmişti; OT'ye bağlı ekipler devasa makineleri çalıştırıyorlardı, onlar da Volkssturm'un emrindeydiler ve "öncü birliği" oluşturuyorlardı. "Zur alten Post" adındaki lokantada Traunstein'lı birliğin bir eğitim bölüğü konuşlanmıştı, onlar Volkssturm'un emrinde değildiler, tıpkı Adelholzen'deki büyük askeri hastanede, Lazaristler'in eski tedavi merkezinde ve Reich demiryollarına bağlı sanatoryumda çalışan sıhhiye personeli gibi. Yerleşim yerinin dışındaki barakalara Hitler gençliğinin bir ordu yetenek geliştirme kampı konuşlandırılmıştı, bunun dışında yıllık taşra hizmetini gören kızların sayıca hiç de önemsiz olmayan bir bölümü; yörenin lokantalarında da –bazı istisnalar dışında– kırsal yöreye gönderilmiş olan çocuklar kalıyorlardı.

Belde asla "kendi yağıyla kavrulmamıştı", en iyi yıllarında bile kendi kendini besleyememişti. Tarlalar ve buzultaş otlakları hemen hemen hiç verimli değildi. Pinzgau sığırları onbeş litreye kadar besin değeri yüksek, yaklaşık %5 oranında yağ içeren süt veriyordu; şirin, küçük, kula donlu "Hafflinger" denen atlar dağ birlikleri için yetiştiriliyor, Adolf Hitler'e ait olan ve Berchtesgaden'de yetiştirilen Hafflinger'lerle ciddi bir rekabet oluşturuyordu.

"Vadimizle aramızdaki bağlar kesildiği anda," derdi Yüzbaşı, "açlık baş gösterir. Derhal stok yapmaya başlamamız gerekir." Traunstein kaymakamı durumu idrak etmiş. Traunstein kaymakamı, derdi Yüzbaşı, çok basiretli bir adammış, daha önceleri Traunstein'dan başlayıp Siegsdorf'tan geçen ve Ruhpolding'e kadar devam eden küçük bir demiryolu hattında lokomotif sürücüsü olarak çalışmaktaymış. Eğer ona nasıl davranılacağını bilirsen, son derece geçimli olurmuş. Anlaşılan Yüzbaşı, ona nasıl davranılması gerektiğini biliyordu. Yöre gruplarının yöneticisi, dedi Yüzbaşı ve güldü, yöre gruplarının petrol taşıyan yöneticisi... dört haftadır burada, istasyondaki bir yan yolda petrol taşıyan bir vagon duruyormuş. İstasyon yörenin tam ortasında bulunuyordu. Havadan çekilecek her fotoğrafta variller açıkça görülüyor olmalıydı, hiçbir biçimde kamufle

edilmemişti. Yöre grupları liderini bombardıman tehlikesine karşı uyardım. Peki o ne dedi? O: "Heç bi'şey olmaz, zaten vagonda petrol felan yok!" dedi.

Yüzbaşı, Fransa seferini anlattı. O zamanlar Fransızlar arasında Nostradamus'un kehaneti ağızdan ağıza dolaşıyormuş. Bu kehanet, Bakan Dr. Goebbels'in bir propaganda numarasıymış, 1939/40 kışında Fransa'da yavaş yavaş yaygınlaştırılmış; bu kehanet böylesi söylentilere özgü yarı belirgin ifadelerle, savaşın İngiltere'nin çöküşüyle sona ereceğini ve savaşın galibinin, göğsünün üzerinde bir haç taşıyan bir adamın yönetiminde uğurlu kademli bir barış döneminin başlayacağını bildiriyormuş. Yüzbaşı güldü ve şimdi de Siegsdorf'ta Nostradamus'un başka bir kehanetinin dolaşmakta olduğunu söyledi, söylenti kulaktan kulağa yayılıyormuş: Savaşın kaderini belirleyecek olan çatışma Traunstein'da meydana gelecek ve zafer "sakallılar"ın olacakmış. Bazıları Hitler'in küçük bıyığından medet umarlarken, bazıları da Stalin'in sakalı andıran gür bıyığına gönderme yapıyorlarmış.

Ama stratejik açıdan bakıldığında, "Traunstein'da meydana gelecek belirleyici çatışma"nın bazı gerçek yanları varmış. Kasabanın yedi kilometre güneyinde bulunan Siegsdorf, Berchtesgaden bölgesine, Alman Führeri'nin gözetleme kulesine ve muhtemelen son kaçış yerine giriş kapısı sayılıyormuş. Siegsdorf'ta Münih-Salzburg otoyolundan Queralpenstraße adında bir yol ayrılıyor, bu yol Berchtesgaden'e devam ediyor, oradan da Lofer ve Großglockner'e doğru uzanıyormuş. OT'de "Alp Bölgesi Kalesi" inşa edileceği söylentisi dolaşıyormuş, bu durumda Siegsdorf –haritaya şöyle bir bakmak bile bunu gösterirmiş– orduların birbirleriyle çarpışacağı yer oluyormuş. "En azından," dedi Yüzbaşı ve arkasına yaslandı, başı ise yağlıboyayla yapılmış bir dağ manzarası tablosunun görkemli çerçevesine dayalıydı, Doktor'un kara üzümden kendi elleriyle yaptığı likörün bulunduğu küçük kadehi kaldırdı, "en azından – Ruslar, Macaristan'da duruyorlar ve Amerikalılar Alsas'a taaruza geçtiler; ikisi de Siegsdorf'tan eşit uzaklıktalar!" "Ne yapacaksınız?" diye sordum. "Öncelikle Siegsdorf'daki Volkssturm'a sakal bırakmalarını emredeceğim," dedi.

Ben beldenin üst taraflarında, otoyol viyadüğünün yakınlarında küçük bir köy olan Reiten'de oturuyordum. Babamın en büyük düşü, günün birinde kendi ailesiyle baş başa bir evde oturmaktı. Öyle sanıyorum ki, özellikle yüreklendiği zamanlarda kendine bir ev yapma olasılığını bile düşünürdü. Bunu hiçbir zaman başaramadı; ama güçlü bir hafızanın dışında ondan bana miras kalan tek şey bu istek oldu. Yaşlandıkça, bu istek büyüdü, 1939 yazında kestirilebilir bir süre sonra hedefime ulaşacağımı düşünebilecek duruma gelmiştim, Sylt'teki Kampen'de hayalimde bir arsanın sınırlarını çizmiş ve bunun üzerinde inşa edilecek evin hatrına, Ille'yi yeni bir kürk manto almaktan vazgeçirmiştim – savaş patlak verdi. En sonunda kader bana dostça bir şaka yapmak istemişti, bana bir ev vermemişti gerçi, ama o eve sahip olabileceğim yanılgısını vermişti.

Düşleyebileceğim en güzel evdi. Almanya'nın en güzel bölgelerinden birinde, Chiemsee'nin yukarısında yer alıyordu. Ev eski Bavyera çiftlik eviydi, en şirin ve en gerçek biçimde inşa edilmişti, yapım tarihi 1757'ydi, yapım yılının çatı kirişindeki dağlaması hâlâ duruyordu, oymalı korkuluklardan oluşan sevimli galeriler evi çevreliyor, tertemiz pencerelerin altından geçiyor, yaz aylarında hızla çoğalan ıtırlar ve petunyalarla dolup taşıyor, sonbaharda ise bağlanmış soğanlar ve mısır koçanları kurutulmak üzere kondukları kahverengi çatıda ışıl ışıl parlıyor ve kesilen odun yığınları duvarların kenarına sıralanıyordu; rüya gibi bir evdi, Reiten adındaki küçük bir köyde eski bir Huber[3] çiftliği. Tepenin üstünde bulunan buna benzer beş tane çiftlik bir çukurluğun içinde yer alıyordu, öyle ki her türlü kötü hava koşuluna karşı korunaklıydılar. Çukurluk tabii ki önemliydi: nereden bakılırsa bakılsın Reiten'i görmek mümkün değildi; çalılığın içindeki yuvasında duran ürkek av hayvanı gibi, tepedeki küçük çukurluğun içine sinmişti. Reiten'e gelmek için tek yol Siegsdorf'tan başlayan dik yokuşu tırmanmaktı, yol boyunca tepenin yamacına bir Tibet köyü gibi yapışmış olan Osterham köyünden geçilirdi; Reiten'e varmadan kısa bir süre önce yokuş düzleşir ve çiftlikler görünürdü – biraz yan ta-

3 Huber: Kuzey Almanya'ya özgü, belde arazisi içinde, bir çiftçinin ailesinin ihtiyaçlarını karşılamasına yetecek büyüklükte sahip olduğu arazi. (Ç.N.)

rafta, çukurluğun kuzey yamacında kalan Huber çiftliği ise en son olarak görülebilirdi.

Ve bendenizin adı "Huber çiftçisi"ydi, ya da kısaca "Huber", çünkü burada insana adını veren çiftliğin kendisiydi; adı Emmier olan komşuma Terzi denirdi; adı König olan öteki komşuma ise Demirci denirdi, Gillitz adındaki komşuma ise Kayalık denirdi. Aşağı tarafta, yoldan yirmi dakika uzaklıkta oturanlar tabii ki adımı biliyorlardı, ama bir şey ısmarladığım zaman, o şey Huber'e gönderilirdi. Ahırda onbir tane inek vardı, ve ahırın yanında, samanlığın altındaki iki şirin odada kalan hizmetçi Nanni sabahları inekleri sağdığında sütün sıcak ve mis gibi kokusu evin yarıklarından içeri girer ve eski kirişlerin üzerine eğilmiş olan çarpık zemini kaplardı. Evin altı odası, bir mutfağı, bir bodrum katı, doğru dürüst, fayans döşeli bir banyosu, elektrikli bir pompası, pırıl pırıl bir tahta bankla çevrili, yeşil cilalı sırtıyla eskiden kalma bir Bavyera çini sobası vardı; odalar tıka basa kitap doluydu; yatak odalarının hepsinde musluklardan su akardı, sofa kırmızı damarlı taşlarla döşenmişti ve... ve biz evde baş başa oturuyorduk!

Üç hafta süreyle evde baş başa kaldık. Sonra karanlık bakışlı iki bey geldi, "Heil Hitler" dediler, ama şapkalarını çıkarmadılar, ceplerinden metreler çıkardılar ve odaları ölçtüler, pislik içindeki çizmeleriyle evin içinde dolaştılar, girdikleri her odada birbirlerine baş salladılar ve her seferinde ilk olarak: "El konulmuştur!" dediler. Ben, "Kitaplarım!" dedim. Onlar, "Onların dışarı çıkartılması gerek!" dediler. Ben, "İşim!" dedim. Onlar, "Yatakta da yazabilirsiniz!" dediler. Onlara kalan son purolarımdan ikram ettim. Aldılar, ağızlarına soktular, mutfağa göz attılar ve: "El konulmuştur!" dediler. Banyoya ve WC'ye ve Nanni'nin ahırdaki aynı zamanda oturma odası olarak kullandığı mutfağına el koydular, "Heil Hitler!" dediler ve gittiler, purolarımın dumanını savura savura bir sonraki çiftliğe gittiler ve ben: "Peki o zaman, Heil Hitler olsun bakalım!" diyerek arkalarından baktım.

Yine, Münih Stachus'taki "Königshof" oteline dönmek istiyor, çingene yaşamını göklere çıkartıyor ve mülkiyetin her türlüsünü, benimki gibi hayalisini de lanetliyordum, zaten hangi

mülkiyet hayali değildi ki? Ancak Ille sessiz bir etkinlik geliştirdi. O benim yetiştiğimden çok daha iyi koşullar altında yetişmiş biriydi, mülkiyet konusunda daha doğal bir içgüdüye sahipti, hatta bir evi bile vardı, Kassel'de Wilhelmshöhe'de basbayağı bir evi vardı, on dört odalı, içinde bir "kış bahçesi" olan bir "villa"ydı bu, 1912'de inşa edilmişti, salt onun için inşa edilmişti doğduğu zaman, her türlü konforu haiz mükellef bir evdi; tek sorun Ille'nin o evde oturamamasıydı. Ille temmuz ayında doğmuştu, 14 Temmuz'da, Bastille Saldırısı'nın yıldönümünde, burçlara göre "yengeç" burcundandı, ev konusunda, yengecin yaşamasına izin veren kabuk konusundaki içgüdüsüne benzer bir içgüdüsü vardı; ev konusunda şanslı biriydi, sözün kısası: Kassel'deki ev oradaki bütün yıkıma rağmen bombalanmamıştı, böylece Ille, Huber çiftliğinin işlerini seve seve üstlendi. Birkaç gün sonra yengem Hilde, yani kardeşim Günther'in karısı, yeğenim Michael'le birlikte Münih'ten geldi; kaygılı bir belediye görevlisi giderek artan bombardıman tehlikesi nedeniyle onları göndermişti; tüccar ve hukukçu ve şimdi de uçaksavarcı olan arkadaşım Pablo geldi, Bawaria-Ring'deki evi bombardıman sonucunda yıkılmıştı. Artık altı odada toplam beş kişi kalıyordu, dayanılabilir bir durumdu, ama bir de belediye başkanı tarafından gönderilen genç bir kadınla küçük oğlu geldiler, onlar da Münih'ten geliyorlardı, evleri ve spor malzemesi satan dükkânları bombardımanda yerle bir olmuştu; sessiz bir kadındı, kocası sahradaydı, Ille ondan kira almadı, ve kimse onun orada kaldığını fark etmedi bile; Ille oldukça gamsız bir tavırla radyoda BBC'yi ya da Bayan Söllner evde olduğu zamanlar "Calais asker radyosu"nu açardı, bu radyo istasyonu, göstergede Münih yazılı yerin hemen yanıbaşından çıkardı; ben evde olduğum zamanlarda ise bunu yapmazdı, istemiyordum, birkaç kez düşman radyo istasyonlarını dinlemişliğim vardı ve benim gerçekten hitap edilebildiğini sandığım yanıma asla hitap etmeyen propaganda yüzünden "kendi evim"de böylesine hor görülmek istemiyordum; ve bugüne kadar, bu tür ruhsal hijyenden pişmanlık duymama yol açabilecek tek olay bile olmamıştı.

Evin konumu esas itibariyle hoşuma gitmişti, çünkü çalışmamı kolaylaştırıyordu; Münih'te olduğu gibi Salzburg'da da,

yapımına katıldığım filmler çekiliyordu. Huber çiftliğinden her iki kente de gitmek kolaydı. Bombardıman tehlikesi o günlerde henüz süreğenleşmemişti.

Ayrıca tabii ki Huber çiftliği bütün olumlu yanlarının yanı sıra bir de güvenlikli bir yerdi; duvarlarının sağlamlığından çok bulunduğu korunaklı konumdan kaynaklanan bir güvenlilikti bu. Bu kırsal münzevilik içinde kısa bir süre sonra yeni bir coğrafya oluşmuştu, düş gücünden çok hafızaya dayanan bir coğrafya. Çok geçmeden doğum yerim olan Kiel acımasızca yerle bir edildi; artık bir daha asla, arabayla Holstentor'a doğru giderken kuleler açısından çok zengin bir yer olan Lübeck, kuzeye özgü, zengin müzikalitenin mutluluk verici önsezisini aktarmayacaktı bana; Frankfurt am Main'la birlikte gençliğim yok oldu gitti: Rothschild-Allee'deki beş odalı daracık daire, iki yanında çiçeklerin tomurcuklandığı ön bahçelerin sıralandığı okul yolu, opera ve tiyatro binası ve ay ışığında gümüş pırıltılar saçan Römerberg'in alınlığı; Ren kıyısındaki şehirler kül oldu ve heyecan dolu rüyalarla vedalaştılar, Conti Atlası üzerinde savaştan sonra yapılması planlanan bir araba yolculuğu; bu sırada Wehrmacht raporları şehre yapılan yeni bir saldırıdan –askeri hedeflerin isabet almadığına ilişkin avutucu hususu belirtmeden geçmeksizin– söz ederken Ille doğduğu kent Kassel'in bir resmini bana ulaştırmaya çalışıyordu. Kuşkusuz birisinin aldığı emir üzerine şehirlerin üzerine ateş yağdırmasını, bir başkasının aldığı emir üzerine sıralar dolusu insanı teker teker vurarak ceset tepeleri oluşturmasını sağlayan şey düş gücünün eksikliğiydi; yine kuşku yok ki aynı düş gücü eksikliği, günbegün olanlar hakkında günbegün gelen haberlere dayanmayı da sağlamaktaydı. Savaşın bütün şiddetine rağmen henüz isabet edemediği tepkisizliğin utanç verici sevinciyle tanıştım; bizzat hayatta kalmaya ilişkin rezil umutla tanıştım; ruhsal yıkıma uğramamaya, bir zamanlar olduğu gibi yine aynı, yavan mutluluğu aramaya ilişkin korkunç arzuyla tanıştım. "Hayat devam ediyor," demişti erkek kardeşim Günther, Kurland cephesine gönderilmeden bir gün önce karısına, bu arada buyurduğu hikmetin tüm kabalığı ve gerçekliğini çok iyi biliyordu. "Go to Bawaria!" diye bağırmıştı bana Amerikan Elçiliği'ndeki

arkadaşım, Pearl Harbour'dan bir gün sonra benimle vedalaşırken. Şimdiyse Bavyera'da oturuyordum, Wehrmacht haberleri savaşın uzun kollarıyla giderek yaklaşmakta olduğunu günbegün bildiriyordu. Bir zamanlar Hardenberg-Novalis'in "Bir İmparatorluğun en içteki başkenti toprak siperler ardında değildir ve ona saldırılamaz," sözünü kitaplarımdan birinin başına yazmıştım; bu lezzetli, avutucu, romantik bir sözdü; öfkeli, özür dileyen, canice bir sözdü; artık kimsenin, kimsenin yetemeyeceği kadar sorumlulukla dolu bir sözdü; gayri insani olanlar için insani bir söz, insanlar için gayri insani bir sözdü.

Tuhaf bir şakacı, guguk kuşunun sesini Münih radyosunda alarm için işaret olarak kullanmayı akıl etti. İtalyan cephesinin yıkılmasıyla birlikte Münih için tehlike artık yalnızca batıdan değil, güneyden de geliyordu. Dev ahtapotun kollarından biri şimdi Alpler'in, o uzun, pırıl pırıl, görkemli sıradağların üstündeydi. Ama daha guguk kuşunun sesi yankılanmadan, havada bir titreşim hissedildi ve "Bölge yönetimi emir merkezi"nin spikerinin Bavyera aksanlı sakinleştirici sesi Laibach vericisinden Kitzbühl Alpleri'nin şiddetli düşman bombardımanı altında olduğunu söylediği sırada, Hochfelln semalarında zincir halinde avcı uçakları yükselmeye başlamıştı bile, güneş altında gümüşten yapılmışçasına parıldıyorlar ya da kara bir çizgi halinde bulut kümelerinden sıyrılıp çıkıyorlardı. Genellikle ancak o zaman Siegsdorf'ta sirenler çalmaya başlıyor, bunu Traunstein'ınki izliyordu, artık pencereler zangırdamaya başlıyor, ahırın kapısı sallantıların etkisiyle ardına kadar açılıyordu; yeğenim Michael annesi tarafından bodruma gönderiliyordu; Michael dik merdivenlerden aceleyle iniyor, öğretilen duaları dile getiren sesi, uğuldayan gürültüye karışıp gidiyor, gürüldeyen şiddet geçip gittikten sonra yine duyulur oluyordu; tabii o zaman dualar da kesiliyordu. Söylendiğine göre bombardıman uçakları Chiemsee üstünde toplanıyor, ancak ondan sonra hedeflerine doğru yola çıkıyorlardı, Münih, ya da Landshut, ya da Regensburg, ya da Nürnberg'e doğru. Rüzgâr uygun olduğu zamanlarda Nürnberg'e atılan bombaların sesini duyabiliyorduk, Münih'e atılan bombaların sesini zaten hep duyardık, evin arkasındaki tepenin üzerinde dururduk; ah Tanrım, orada ne sıklık-

la durur ve boğuk seslere kulak kabartırdık; ve geceleri tepenin üzerinde durup Münih üstünde çakan şimşeklere bakardık, çıkan yangınların alevlerinin oluşturduğu kirli kırmızı bulutları izlerdik; ve görüş açık olduğu zamanlarda –ah Tanrım, tüyler ürpertici merak için uygun olduğu zamanlarda– o zaman dağların dorukları, batan güneş altında korlaşan Alpler'in renklerine benzer renklere bürünürdü.

Ama ondan sonra bombardıman uçakları geri gelirdi, büyük bir akıntı halinde değil de, dağınık sürüler halinde ve onlarla birlikte bizim için tehlike de gelirdi. Tir tir titreyerek yavaş yavaş artan ve hızlanan o yabancı, düzensiz gürültüye kulak kabartırdık; o takırtıya ve dalgalar halindeki uğultuya kulak kabartırdık; işte tehlike kapıdaydı: bozulmuş uçaklar, isabet almış uçaklar, tam bizim tepemizden başlayarak pike yapıyor, dağların oluşturduğu duvarı aşıyor ve kalan son yüklerini aşağı atıyordu. Bombalar herhangi bir hedef gözetmeksizin ıslık çalarak yeryüzüne düşüyordu, makinelerin sendeleyen, devasa gölgeleri birdenbire tepenin kenarını yalayıp geçiyordu, motorların yankısı tıpkı bir darbe gibi eve çarpıyordu ve bizleri kapıdan dışarı uğratıyor, bodruma yönlendiriyordu.

Ah, bodrum da güvenli değildi ve ev de güvenli değildi. Kilden ve tahtadan ve kireçten yapılmış bu duvarlar ikiyüz yıl boyunca doğanın zulmüne karşı şemsiye görevi görmüş, ama kültürün zulmü karşısında yumurta kabuğu kadar ince kalmıştı. Fırtına ve doluya dayanmıştı, ama şimdi motorların uğuldayan takırtısı altında inliyor ve titriyor ve çatlıyordu.

Ille temel ihtiyaçların dışında mutlaka gerekli olmayan bütün eşyaları –kitaplar hariç– bavullara yerleştirdi, bavulları da, malımızı mülkümüzü çarçabuk kapıdan dışarı atmamızı gerektirecek durumlarla karşılaşabileceğimizi vehmederek sofaya koydu. Ama kasım ayında bir gün, sakin sakin dua köşesindeki masaya yemek yemek üzere oturmuştuk ve dışarıda ilk kar fırtınası başlamıştı ki –herhangi bir guguk kuşu filan da bağırmamıştı, "zaten böyle havalarda uçamazlardı"– kırbaç gibi şaklayan beş altı kısa patlama duyuldu, ardından da isabet almış bir motorun kesik kesik gürültüsü. Tepeye koştum; karşıda, öte taraftaki yamaçta, otoyolun hemen yakınındaki karla kaplı alanın

üzerinde, gururlu ve güzel görünümlü viyadüğün hemen yanıbaşında, Reichhausen adındaki küçük köyün çiftliklerinin önünde kirli ve yırtık pırtık lekeler görünüyordu. Yörenin üzerinde hâlâ soluk renkli bir bulut asılıydı; komşular aceleden ahlaya oflaya tepeye tırmandılar, sonra benim gibi orada durdular ve baktılar; orada, Reichhausen'de hiçbir şey, hiçbir şey kıpırdamıyor gibiydi, çiftlikler sakin sakin duruyorlardı işte, bir çiftlik, iki, üç, dört – beşinci çiftlik, peki beşinci çiftlik neredeydi? Vadiye doğru koştuk, sonra yine bir tepeden aşağı indik. Çiftlik artık orada değildi, yerin dibine girmişti, havaya uçmuştu, orada yalnızca bir iki taş kalmıştı, şurada da damın tahtalarından bir iki parça. Yemek yiyorlarmış, dua köşesinde, üç yetişkin, dokuz çocuk, köylü çocukları ve göçmen çocukları, babaların hepsi sahradaymış.

Ne tuhaftır ki, bombardımanda hiçbir şeyimi kaybetmedim, birkaç kitap ve temizleyiciye verdiğim açık kahverengi flanel birtakım elbise hariç; ve aslında hiçbir zaman ciddi bir bombardıman tehlikesi de yaşamadım ve bu gerçek karşısında tıpkı ötekilerin yaptığı gibi kendi kendimden kuşkulandığım anlar oldu.

Buna karşın ben nasıl hapishaneyi kendime çekiyorsam, Ille de bombaları kendi üzerine çekiyordu sanki. İşimin izin verdiği ölçüde, görüşmeler yapmak üzere nöbetleşe Münih'e ya da Salzburg'a giderdik. Ille beni gönül rahatlığıyla gönderirdi, çünkü benim şehirde geçirdiğim günlerin bombasız geçeceği tecrübeyle sabitti. Ama ben, Ille Huber çiftliğinden ayrıldığı anda guguk kuşunun bağıracağından yüzde yüz emindim. "Hiç anlamıyorum," derdi Ille, "oysa ben Amerikalıları o kadar çok severim!" Ille, Amerikalıları çok severdi, bir sürü Amerikalı arkadaşı vardı, orada akrabaları yaşıyordu, Amerikan filmlerini ve edebiyatını, günün sevilen Amerikan şarkılarını ve Amerikan arabalarını ve buzdolaplarını çok iyi bilen biriydi. Neyse ki Amerikan mutfağına düşkün değildi. Ama Amerikalıları sevmekle kalmaz, onları özlerdi de. Ve anlaşılan Amerikalılar da ona sevgi dolu selamlarını iletmekte acele davranıyorlardı. Guguk kuşu bağırdığında, saldırının onu nerede yakaladığını hesaplayabilirdim, ya Münih yolunda ya da şehre girer girmez

yakalanmış olurdu. Sonra tepeye tırmanır ve boğuk gümbürtüye ve havlamaya kulak kabartırdım. Ille bana her saldırıdan hemen sonra telefon edeceğine söz vermişti ve her keresinde sözünü tuttu.

Ille son kez Münih'e gittiğinde, onun Prien'de olması gereken bir sırada ilk alarm verildi. İkinci alarm onu Münih'e varmadan kısa bir süre önce yakalamış olmalıydı, üçüncü alarm verildiğinde ise artık Münih'e varmış olmalıydı. Sanki büyü yapılmış gibiydi. Bütün gün tepenin üzerinde durdum, zaman zaman kendimi yere atıyordum; hemen başımın üstünden acımasız bir önlenemezlikle alçaktan geçen bombardıman uçaklarının çıkardığı korkunç gürültü beni aşağı doğru bastırıyordu; korkunç gürültünün getirdiği zorunlulukla, geniş dallı koca meşe ağacının gölgesinde bütün bedenimi toprağa yapıştırıyor ve gözümü Münih semalarına dikiyordum. Yenileri havalanırken, ilk giden avcı uçakları geri dönüyordu bile. Gökyüzü boşalır boşalmaz koşarak eve döndüm ve Münih'le telefon bağlantısı kurmaya çalıştım, ama hatlar kesikti. Bütün gün boyunca düzelmedi. Gece henüz çökmüştü ki, yeni bir bombardımanın işaretleri duyuldu. Şehrin üstünde çakan şimşekleri görüyordum, patlayan mermilerin oluşturduğu ışıl ışıl kırmızı noktacıkları görüyordum; gecenin ilerleyen saatlerinde Siegsdorf postanesindeki küçük hanımdan, Münih'le bağlantı kurmak için durmaksızın çabalamasını rica ettim. Boşunaydı. Trenin daha Prien'deyken isabet aldığını, Trudering'te rayların tahrip edildiğini öğrendim. Bölgedeki bütün itfaiyeler çağrılmıştı, sabah olduğunda hâlâ hiçbiri geri dönmemişti. Trenler de çalışmıyordu. Dördüncü gün, bombardımana rağmen bisikletle Münih'e gitmeye karar verdim. Otoyoldan gidilse uzaklık 100 km'ydi, ama otoyolun kullanılmasına izin verilmiyordu. Günde 80 km yol alacağımı hesapladım, bir gün içinde en azından Holzkirchen'e varmayı umut ediyordum. Ille'den hiç haber gelmediği için, en azından cesedini aramayı düşünüyordum. Tam tekerlekleri pompayla şişiriyordum ki, telefon çaldı. Postanedeki küçük hanım ışıl ışıl bir sesle: "Nihayet! Bağlıyorum!" dedi. Hemen ardından Ille'nin sesi geldi, çok cılızdı ve uzaktan duyuluyordu. "Lütfen gelip beni al!" dedi. Ona ancak ertesi gün

oraya varabileceğimi anlatmaya çalıştım. Bunun nedenini anlamak istemeyince de ona bağırdım, sonunda onun Münih'te filan olmadığını, tersine Bergen İstasyonu'nda olduğunu anladım, oradan geçen yük trenlerinden ilkiyle geri dönmüştü. Deli gibi pedal çevirerek Bergen'e kadar olan dört kilometreyi arkamda bıraktım. Daha uzaktan onu küçük istasyonun önündeki bir bankın üzerinde otururken gördüm, gözlerini huzur içindeki vadiye dikmişti. Kürk mantosunun önünü açmıştı, giysisi kirlenmiş ve yırtılmıştı, yüzü gözü is içindeydi, gözleri kan çanağına dönmüştü. Bisikletten indim ve heyecanla: "Bavulun nerede?" diye sordum. Ille bana baktı ve sustu. Dayanma gücünün sonuna geldiğini pekâlâ hissediyordum. Sıcak bir merhamet duygusu içimi kapladı ve: "Bana herhangi bir şekilde haber gönderme olanağın yok muydu hiç?" diye sordum.

Eve vardığımızda Ille mantosunu çıkarmadan dua köşesine oturdu. Yol boyunca inatla susmuştu, ben de ne söyleyeceğimi bilememiştim. Yanına oturdum ve: "Hadi anlat bakalım, nasıldı?" diye sordum.

Ama Ille anlatamadı, olup bitenleri ancak bölük pörçük öğrenebildim. "Birdenbire bodruma su doldu," diye anlattı, "kalorifer dairesinin ortasından bir dere akıyordu!" "Yukarıda, Stanner'lerin çocuklarının odalarında kaplumbağalar vardı. Henüz hiçbir şey olmamıştı, bir kez daha yukarı çıkıp mum almak istedim, kaplumbağalardan biri çıktı karşıma, merdivenlerden aşağı indi, basamak basamak kendini kabuğunun üzerine atıyordu, sonra kendini düzeltiyor ve sürünmeye devam ediyordu, basamak basamak. Onu elime aldım ve geri döndüm, o gün olacağını biliyordum!" dedi. Kaplumbağalara dokunamayacağını söylediği için Ille'yle hep dalga geçerdim. "Ana merdiven yıkıldığında, 'Şu anda panik yapma! Tanrı aşkına şu anda panik yapma da ne yaparsan yap!' diye geçirdim içimden. Bodrum ağzına kadar insanla doluydu, herkes sessizdi, yalnızca Polonyalı bir kız, üçüncü kattaki hizmetçi kız bize her zaman markasız salam bulan o sevimli kız birdenbire avaz avaz bağırmaya başladı. O zaman suratına bir tokat patlattım, sustu. Sonra da sürekli peşimde dolaşmaya başladı ve biz yerin altından çıkarıldığımızda, beni delikten çekip çıkaran o oldu!"

dedi. "Biliyor musun, küçük Hollandalı var ya, hani şu sarışın asansörcü çocuk, onu hatırlıyor musun? Başına, kendisine çok büyük gelen bir çelik miğfer geçirmişti ve iki saldırı arasında sürekli evin çevresinde koşuyor, Bay Stanner bunu kendisine yasaklayana kadar çatının üzerine yangın bombası düşüp düşmediğine bakıyordu. Bomba asansör boşluğuna düştüğünde yaralandı, onu sürükleyerek bodruma götürdük. Bayan Stanner yarasını sardı, o sırada ben onun elini tutmak zorunda kaldım. Birdenbire doğruldu ve: 'Öyle değil mi, artık Almanlar biz Hollandalıların cesur olmadığımızı söyleyemezler!' dedi. Sonra da öldü," dedi. Ille birdenbire ağlamaya başladı. Onu yatağa götürdüm. Bir daha da onu Münih'e göndermedim. Königshof tümüyle harap olduğundan Geistelgasteig'taki atölyelerin odalarından birinde kalıyordum. Oraya ne sıklıkla gitmiş olursam olayım, tek bir siren sesi bile duymadım.

Münih'e son kez gittiğimde, yeni Reich sinema dramaturgunun Bawaria Film Şirketi'ne bağlı yazarları çağırdığı görüşmeye katılacaktım; dramaturg hareketli, genç bir adamdı, özellikle vurgulanan bir güvenle, nihai zaferden sonra başlatılacak olan üretimin esaslarını geliştiriyordu. Plan, gerçeğin dışında bütün hususları içeriyordu. Geçen yıla ait üretimden yüzyirmi film, zaferden hemen sonra "devreye sokulmak" üzere çoktan istif edilmişti; bu filmler barış üretimine bir köprü oluşturacaktı. Güneş parıldıyor, konuşmalar yapılıyor, projeler, kapsamlı projeler en ince ayrıntısına dek görüşülüyordu; hareketli genç adam gururla Alman yaratıcı ruhunun, artık "olanca hızla ele alınması gereken" renkli film alanındaki başarılarından söz ediyordu. Ruslar Berlin önlerindeydiler ve ben sirenlerin çalmasını diledim, yalnızca küçük, önemsiz bir siren çalsındı, belki de atölyenin önündeki boş alana orta büyüklükte bir bomba düşsündü, ama Münih'te bu amaçla bulunmamam gerekirdi. Geistelgasteig'tan Ille'yi aradım. Telefon kucağında olduğu halde yerde duvara yapışık oturduğunu söyledi, bir avcı uçağı evi vurmuştu. "Şu anda tekrar geldi!" dedi Ille ve alıcıyı havaya kaldırıp pencereden dışarı çıkardı. Makinenin giderek artan uğultusunu duydum, hemen ardından da keskin bir takırtı geldi. "Geçti," dedi Ille, "bunu üçüncü kezdir yapıyor, tepenin ar-

dında geri dönüyor ve yine buraya doğru uçuşa geçiyor!" Ille'yi, Geiselgasteig'taki telefon kulübesinde söylediğim sert sözlerle bodruma gönderdim. Avcılar ve koruyucu eşlik görevi üstlenmiş olan avcı bombardıman uçakları anlaşılan "kütlesel çatışma"ya katılmıyor, tersine birlik tarafından salıverildiklerinde ya da birliğin dönüşünü beklerken neşeli, küçük hedeflere özel saldırılar yaparak zaman öldürüyorlardı.

İşte böyle başladı, pastoral barış havası işte böyle titremeye başladı. Savaş sona ermek üzereydi, bu açıktı. Her yerde bunun belirtileri hissediliyordu, bunlar kayda geçirilebilir ve yorumlanabilir belirtilerdi. Alman radyo istasyonlarının hepsi aynı programı yayınlıyor, ama sesleri birbiri ardına kesiliyordu.

Ama dostum Taddäus bana savaşın sonunun yaklaşmakta olduğundan söz ederek beni, radyo istasyonlarının susmasından ve bazen şifreli olan, ama asla doğrudan doğruya gerçekdışı olmayan Wehrmacht haberlerinden çok daha iyi bilgilendirmiş oldu. Taddäus genç bir Polonyalıydı, yıllardır Adelholzen'le otoyol arasında kalan çukurlukta bulunan Talham çiftliğinde ustabaşı olarak çalışmaktaydı, sevecen, geniş suratlı bir insandı, zaman zaman ufak tefek işleri halletmek için Huber çiftliğine gelir, Hafflinger'iyle bizi istasyona götürür, köylü komşularımın beni seyrederken takındıkları o alaycı sırıtışla uzaktan yakından ilgisi olmayan bir havayla, kuru ot taşımama yaba ve tırmık kullanmayı öğreterek yardım ederdi. Taddäus birçok Doğulu işçinin güvenini kazanmıştı. Polonyalılarla köylüler arasında çıkan küçük önlenemez tartışmalarda onun aracılığına başvurulur, sonuç başarılı olurdu; tek bir ciddi olayın bile barışı bozmaması onun bu hizmetine bağlanabilirdi. Taddäus'tan gerçeği duymaya alışmıştım. Zaman olarak hem Wehrmacht haberlerinden, hem de düşman radyolarının haberlerinden önce gelen gerçeklerdi bunlar; Taddäus şeffaf olmayan kaynaklar tarafından her zaman mükemmel ölçülerde bilgilendirilirdi. Bunun anlamı, Polonyalıların haberleri ve talimatları gizli "direniş radyosu"ndan öğrendikleriydi, ama bunu araştırmanın bir anlamı yoktu, Siegsdorf'un yaşlı polis komiseri Rankl'ın dediği gibi Doğulu işçilerle iyi ilişkiler içinde olmaya çalışmak çok daha anlamlıydı. Polis komiseri akıllı bir adamdı; Polonyalıla-

rın yörenin yerlileriyle iyi ilişkiler içinde olmalarını sağlamaktan başka bir şey istemeyen Taddäus'a değer verirdi. Başlangıçta, Polonyalılar henüz sessiz sakin ve dikkati çekmeksizin kendi yaşamlarını sürdürürlerken, Taddäus geniş, sevecen suratıyla –yüreğinde Doğulu işçilerin daha iyi bir standarta kavuşmalarına ilişkin sorunlar olduğu halde– çiftliğe gelirdi; ancak Polonyalılar tavırlarını değiştirmeye başladıkça o da giderek daha üzgün bir halde dolaşmaya başladı. Bu değişim çok yavaş yavaş oldu, Polonyalılar küstahlaşmadılar, tersine samimileştiler, iyi niyetli insanlar olup çıktılar, meyve bahçesinde birisiyle karşılaştıklarında artık kaçmıyor, neşeli neşeli gülüyor, kiraz ağaçlarının çiçek açmış dallarını koparıp dişlerinin arasına sıkıştırıyorlardı. Üstün bir sezgiyle Taddäus'un durumunun kokusunu alan Ille onu avutmaya çalışırdı: "Ruslar buraya gelmeyecekler – Amerikalılar gelecekler!" Ama Taddäus üzgün üzgün: "Onlardan önce SS gelecek!" derdi. "Öyle sanıyorum ki bizler öleceğiz, Polonyalıların hepsi ölecekler!" derdi. Ille bunu bana anlattı ve ben, sözümü tutmanın ne kadar zor olacağını biliyordum, ama Taddäus'a, Volkssturm burada olduğu sürece hiçbir Polonyalının SS tarafından öldürülmeyeceğini söyledim. Ama Taddäus: "Ben öleceğiz, bu kesin, hiç mutlu değilim!" dedi.

Volkssturm'un üstleneceği görevler bombardımanlar sonucunda kendiliğinden belirlendi. Aslında Yüzbaşı, köylüleri korkutan bir hizmet planı çıkarmıştı; Volkssturm'un kapalı birimler halinde zor durumda olan cephelere atılacağına dair çıkan söylentiler, yapılan her türlü tekzibe rağmen pek de dayanaksız değildi. Yüzbaşı bu türden söylentilerle ilgilenmiyordu, o hizmet veriyordu. Resimler üzerinden verilen derste kullanılmak üzere, eğitim bölüğü aracılığıyla Siegsdorf çevresindeki arazinin bir kabartma haritasını çıkarttırdı; son derece şirin gözüken bu oyuncağın önünde daha çok Traunstein kaymakamına, Siegsdorf'un salt temel savunması için bile her adama ihtiyacı olduğunu kanıtladı. Savaşma hevesini canlandırmak için olağanüstü atış yerleri kurdu ve gerçekten de, bu noktada Volkssturm'cuların kendisine onay vereceklerinden emin olabilirdi. Onların hepsi mükemmel nişancılardı, onların hepsi Nişancı ve Av Tüfeği Derneği'ndendiler ve Ruhpolding'deki Volkssturm

lideri, ki bir orman korucu başıydı, Siegsdorf'luların olağanüstü atış sonuçlarını ekşi bir suratla dinledi: Bunlar ruhsatsız avcılar olarak kötü bir üne sahiptiler. Ondan sonra Yüzbaşı müstahkem mevkiler inşa ettirdi, otoyolun ve bütün yan yolların yanına kısa aralıklarla çukurlar, alçaktan uçuşlar için korunaklar kazdırdı; kaymakam kısa bir süre sonra Volkssturm'u, ortaya çıkan her türlü olağanüstü durumla ilgili işlerde devreye sokmaya alıştı. Demiryolları Volkssturm'dan vagonların boşaltılmasını, yol yapım güzergâhlarının yeniden oluşturulmasını istiyordu. Volkssturm Wehrmacht'ın değil, Parti'nin emrinde olmalıydı; birlik liderlerinin Parti üyesi olmaları gerekiyordu. Böylece Yüzbaşı beni yaver yaptı, yaverlerin Parti üyesi olmaları gerekmiyordu. Yüzbaşı'nın yokluğunda tabura yaver komuta ederdi.

Yüzbaşı stok yapıyordu. Değirmenler ve süthaneler üretim fazlasını artık "Baywa Depoları"na değil, Volkssturm'a iletiyorlardı. Volkssturm adam topluyor ve stokları, saklanacağı yerlere naklediyordu. Volkssturm, polis komiserinin yönetiminde olan "kırsal karakol" hizmeti görüyordu. Yüzbaşı, sık sık denemesini yaptığı bir alarm sistemi geliştirdi. Her köy, yalnız başına olan her çiftlik bir tür gürültü mekanizması ve kurye aracılığıyla yöreyle bağlantı içindeydi. Volkssturm'cular, hizmet alanları giderek genişledikçe huzursuz olmaya başladılar. Yüzbaşı bir "dostluk gecesi" düzenledi ve masa masa dolaşıp "adamları"yla bira tokuşturarak ve bir yandan gözlerini kırparken: "Sizi gidi salaklar sizi, farkında değil misiniz, ne kadar çok hizmet görürseniz, o kadar askerlikten muaf olursunuz!" diye konuşarak akşamın "keyifli geçmesi"ne bizzat katkıda bulundu.

Ama Reich yöneticisi Bormann her Volkssturm birimindeki küçük kontenjanların salt cephe için belirlenmiş taburlara teslim edilmesi konusunda ısrarlıydı. Yüzbaşı destesi giderek kabaran yönetmelikleri ve talimatları kaygıyla tek tek inceledi, sonra "teslim edilecek olan" Volkssturm'cuların bir listesini yaptı ve onlarla uzun uzun ve babacan bir tavırla konuştu. Toplanan adamlar uygun adım yürüyerek –iyi dilekler ve "piyangonun vurmadığı" komşularının rahat bir nefes almaları eşliğinde– cephe sevkıyatının biraraya toplandığı Rosenheim'e

gittiler. Ama birkaç gün sonra, Rosenheim'e sevkedilenlerin askerden kaçtıkları söylentisi yayıldı. Reich yöneticisi Bormann'ın talimatlarına göre, Volkssturm'cuların askerden kaçmalarının cezası ölümdü. Yüzbaşı hemen kaymakama gitti. Geri döndü ve: "Her şey yolunda!" dedi. "Adamlar evlerine döndüler, o kadar!" dedi. Kaymakam rapor düzenleyerek onları Rosenheim'de tutuklattırdı. Adamlar, Volkssturm içinde cephe hizmeti görmek için Rosenheim'e gittiklerini anlattılar. Ama orada günler boyunca hiçbir şey yapmadan yatmışlardı, sonunda üniforma giydirmek üzere onları götürmüşlerdi. Yakalarında kara işaretler bulunan ceketler verilmişti onlara. O zaman yanlış yere geldiklerini sanmışlardı. Onlar SS'in değil, Volkssturm'un içinde yer aldıklarını düşünmüşlerdi. Ortada bir yanlış anlaşma olmalıydı, o zaman önce eve bir sormaları gerekiyordu. SS'e karşı olmadıklarını, ama her şeyin nizam intizam içinde olması gerektiğini, Volkssturm'a hayran olduklarını, Volkssturm'a hizmet etmeyi tercih ettiklerini söylemişlerdi! Yüzbaşı güldü. Ben: "Sonra?" diye sordum. Yüzbaşı: "Kaymakam çok mantıklı bir adamdır," dedi, "bir süre 'ölüm cezası'ndan ve 'divanıharp kararıyla kurşuna dizmek'ten söz etti, sonra onlara, kara işaretin, Reich yöneticisi Bormann'ın talimatına göre Volkssturm için saptanmış bir işaret olduğunu anlattı, sonra da onları evlerine gönderdi." "Sonra?" diye sordum. Yüzbaşı: "Şimdi bir sonraki sevkıyat için hazırlanmaları istendi. Rosenheim'de yeni bir sevkıyat konusunda hiçbir kıpırtı yok," dedi. Yüzbaşı gülümsedi ve: "Kaymakam bana, sevkıyat için neden en aptallarını seçtiğimi sordu. Ben, neden ki, dedim, onların hepsi Parti üyesi! O zaman sustu!"

Yüzbaşı'yla birlikte yöreyi dolaşıyordum. Birinci Dünya Savaşı'na ait savaşçı heykelinin önünde durdu. Adları okudu. Bir sürü ad vardı, bu küçük yöre için fazlasıyla ad vardı. Yüzbaşı: "Bu savaştan sonra daha da fazla olacak, daha şimdiden iki katı kadarlar," dedi. Yörede cepheden her ölüm haberi geldiğinde havan topu atmak âdetti. Top sesleri her yerden duyulurdu. O zaman köylüler tarlalarında bir an için işlerini bırakıp dururlardı. Esnaf başını işinden kaldırır, köylü kadınlar evlerinin önüne çıkıp haç çıkarırlardı. Bir Fransız savaş tutuklusu ormanda dev-

rilen bir ağacın altında kaldığı zaman havan topunun bir kez ateşlendiği günden beri Fransızlar top sesini duyduklarında ellerini kasketlerine götürüyorlardı. Top fazlasıyla sık ateşleniyordu. Yüzbaşı: "Buralarda bir üyesi ölmemiş ya da kaybolmamış hemen hiçbir çiftlik yok. Genellikle bir çiftlikten iki ya da üç kişi oluyor bu, bütün vârisler. Dağ avcı birlikleri bunlardan oluşuyor," dedi. Yüzbaşı yürümeye koyuldu, "Atlantik tabyası dayanmadı, Batı tabyası dayanmadı, Ren hattı dayanmadı," dedi. "Peki Siegsdorf dayanacak mı?" diye sordum. Yüzbaşı: "Tabii ki! Ben var olduğum sürece Siegsdorf dayanacak! Kaymakamı, beni savaş komutanlığına getirmesi için ikna etmeliyim. O zaman zafer sakallıların olacaktır!" dedi. Gözlerini kırptı: "Siegsdorf'ta[4] zafer sakallıların olacaktır!" dedi.

Sanki zaman bir kez daha derin bir soluk alıyor gibiydi, kar erimeye başlamıştı, kar yığınlarının altındaki dereler şırıl şırıl akıyor ve guluk guluk ediyordu, uzunca bir süredir bombardıman olmamıştı. Sonra her şey birdenbire başladı. Nereye gideceklerini bilerek karlı dağ tepelerinin gümüşi pırıltılar içindeki zincirinin üzerine tırmanan, evin üzerinden poflayarak geçen ve hemen sonra ardında pamuksu, kar beyazı bir duman bırakan pırıl pırıl mumlar koyveren oniki uçakla başladı her şey. İlk kez "Noel ağaçları"nı gördüm. Hemen ardından yer sarsılmaya başladı. Evin önünde durmuş kuzeye bakıyorduk. Olay Traunstein'da oluyordu. Traunstein'ın vadide ormanların ve yamaçların arasına sokulduğu yerden zehir sarısı bir bulut yükseldi. Her tarafta sirenler çok geç çalmaya başladı. Hemen ardından Volkssturm'u toplanmaya çağıran telefon geldi. Siegsdorf'lu birlikler Traun'un çayırlarından, "Blaue Wand" [Mavi Duvar] adındaki yüksek dağların yamaçlarından geçerek şehre doğru gidiyorlardı, patlamaların gücüne bakılacak olursa şehir bizi bir yıkıntı halinde bekliyor olmalıydı. Ama saldırı yalnızca istasyon alanına isabet etmişti, istasyon, postane, istasyonun hemen yakınındaki birkaç ev. Saldırı yalnızca birkaç saniye sürmüştü, ama Yüzbaşı'nın dediğine göre burada "çok ölçülü bir iş" çıkarılmıştı. Demiryolları artık işleyecek durumda değildi.

4 Siegsdorf: Zafer Köyü. (Ç.N.)

Sanki burada sıra sıra bomba çukurları açılmıştı, her birinin arasında da yine bir bomba çukuru yer alıyordu.

Volkssturm'un yürüyüş kolları burada dağıldı, artık burada uygun adım yürümek olanaksızdı, burada arazi taş kütleleri ve parçalanmış çelik direklerle doluydu ve delik deşikti; burada hiçbir nesne sağlam değildi ya da ilk haliyle kalmamıştı, hiçbir direk, hiçbir ray, yol kenarındaki hiçbir taş, hiçbir vagon. Herhangi bir yerden temizlik çalışmalarına başlamanın hiçbir anlamı yoktu. Volkssturm'cular soğuktan tir tir titreyerek sağda solda duruyorlardı, karla karışık yağmur yağmaya başlamıştı. Kaymakam küçük arabasıyla geldi, yol tarafından bağırdı: "Bölge yöneticisinin emri! Bir demiryolu hattı döşenecek! Bu, Münih'le Viyana arasındaki tek bağlantı olacak!" Ama Viyana Rusların eline geçmişti bile. Yıkıntıların arasında ceset aramaya koyulduk. Postanede ve istasyondaki kızlar demiryolu altgeçidine sığınmış olmalıydılar. Ama altgeçidi bulamadık. Mesafeyi tahmin etmeye çalışıyor ve altgeçidin bulunması gereken yeri her keresinde yeniden saptıyorduk. Onu bulamadık, her leke bir diğerine benziyordu. "Baywa"nın depolarının, tarım kooperatiflerinin bulunduğu yerin görünümü tıpkı yük istasyonunun depolarının bulunduğu yerin görünümü gibiydi. Yüzbaşı geldi ve: "Burada yalnızca tarih değil, aynı zaman coğrafya da yapıyorlar!" dedi. "Baywa" depolarının ağzına kadar stoklanmış mallarla dolu olduğunu, burada esas itibariyle şeker olduğunu, dev miktarlarda şeker bulunduğunu söyledi. Malları istasyondan uzak bir yere götürmek için haftalardır depoyu boşaltmaya çabaladığını anlattı. "Parti'li beyler daha iyi biliyorlardı, 'emir yetkileri' yokmuş!" dedi. Yıkıntıları kazma kürekle temizlemeye çalışıyorduk. Ama çok anlamsızdı, her şey tamamen yıkılmıştı, toprak beton gibiydi, sayısız demir parçalarından oluşmuş gibiydi. "Topyekûn imha" konusunda şirin bir fikir edindim. O sırada biri paltomdan çekiştirdi. Döndüm, küçük bir kız çocuğu duruyordu orada, dört yaşlarında filandı. Başının üstüne bir kapüşon geçirmişti; yağmur bana doğru kaldırdığı ıslak yüzüne damlıyordu, açık sarı saç telleri yanaklarına yapışmıştı. Küçük kız çocuğu elinde büyük, ıslak bir kesekâğıdı tutuyordu: "Affedersiniz, şeker nerede acaba?" diye sordu.

O günden sonra olaysız tek gün bile geçmedi. Köylüler yıkıntı alanında kazma kürek sallamaktan yorulmuş bir halde eve döndükten sonra, gecenin geç saatlerine kadar ilkbaharda yapılacak ekim işleri için çalışıyorlardı. Bu arada gerçekten de altı gün sonra imha edilmiş demiryolu arazisinin içinden geçen yeni bir hat döşenmişti ve ilk tren işletildi, yavaş yavaş ve sallana sallana, ama çalışıyordu işte. Akşam Reiten'li komşularım samanlıklarında ve ahırlarında, beygirleri ve pulluklarıyla tarlaya gitmek üzere hazırlık yapıyorlardı, o sırada Yüzbaşı beni çağırdı ve Volkssturm'un akşam içtiması için beden eğitimi salonunda toplanmasını istedi. Yüzbaşıyla aşağıda karşılaşmıştım, salonun merdivenlerinde durmuş sigara içiyordu. Ben: "Köylüler şu anda tarlaya gitmeye hazırlanıyorlar!" dedim. Yüzbaşı sinirli sinirli sigarasından bir nefes çekti. Yarısına kadar içtiği sigarayı yere attı, yenisini yakarken: "Biliyorum! Eğitim birliğinin başına yeni bir şef geldi," dedi. Sigarasından derin bir nefes çekti ve: "Çok becerikli bir adam, yürekli bir herif, altından bir Alman Haçı var, eskiden Stuttgart'ta yöre grup yöneticiliği yapmış," dedi. "Kaymakam onu savaş komutanlığına atadı," dedi. Arkasını döndü ve beden eğitimi salonuna çıkan basamakları tırmandı.

Yeni savaş komutanı kolundan yara almıştı ve yüksek nişanları vardı. Keskin bir Schwaben şivesiyle konuşuyordu; Schwaben'liler askerce davranmaya başladıklarında Prusyalılardan daha fazla keskinleşirler, şakaları yoktur. Bir üsteğmen olan komutan tank bariyerlerinin kurulmasından söz ediyordu. Bu konudan anladığına kuşku yoktu. Sanki çok sıradan bir şeyden söz ediyormuşçasına: "Kaçmanın yararı yok. İnsan ya düşman tarafından ya da savaş mahkemesinin kararıyla kurşunlanır," diyebiliyordu. Volkssturm'cular konuşmadan ve kulak kesilmiş bir durumda dipdibe sıralanmış sandalyelerinde oturuyorlardı.

Ertesi sabah Üsteğmen, Yüzbaşı ve ben yörede keşif gezisine çıktık. Üsteğmen tank bariyerlerinin kurulması gereken yerleri gösterdi. Yöre dört yana açıktı, her yandan uzanan caddeler ve yollar Traun üzerindeki köprüye açılıyordu. Belirtilen noktaları not ettim, Yüzbaşı hiçbir şey söylemedi, sigarasını içti. Eve dönerken: "Siegsdorf savunmasının işe yarayacağına inanıyor

musunuz?" diye sordu. "Tabii ki," dedi Üsteğmen ukala ukala: "Biz burada 'Alp Bölgesi Kalesi'nin esas savaş hattını oluşturuyoruz!" dedi. Yüzbaşı bana baktı. Ben boğazımı temizledim ve: "Peki, bu nerede acaba? Bu 'Alp Bölgesi Kalesi'?" diye sordum. Üsteğmen sıradağların üstünden belli belirsiz bir el işareti yaptı: "Orada tabii ki!" dedi. "Tabii ki!" dedi Yüzbaşı bana ve sigarasını yere attı. "Ne aptalca soru," dedi, "Tabii ki ayda olduğunu da düşünebilirsiniz!" Üsteğmen keskin bir tavırla: "Her durumda burada herkesin üzerine düşen görevi yapmasını sağlayacağım!" dedi.

Yüzbaşıya odasına kadar eşlik ettim. Bana bir tomar yazı verdi. Bunlar tank bariyeri kılavuzuydu. Üç örnek gösterilmişti, biri büyük, biri orta boy, biri de küçük tank bariyeri içindi. Örnekleri karşılaştırdım ve: "Hangisinden olacak bizimkisi?" diye sordum. Yüzbaşı: "Tabii ki en küçüğünden!" dedi. Dışarı çıktı, kapıda bir kez daha döndü: "Alp Bölgesi kalesi!" dedi.

Volkssturm'cular tank bariyerleri inşa ettiler. Kayalık zeminde çalışmak zordu. Üsteğmen yakınlarında olduğunda, konuşmadan ve inatla çalışıyorlardı. Üsteğmen planlanan engellerin biraz uzağına çukurlar kazdırdı, bu çukurlarda "seçilmiş insanlar", buraya doğru gelmekte olan ve bariyerin karşısında şaşakalan tankları "halletmek" üzere ellerinde bazukalar ya da patlayıcı maddeler olduğu halde oturacaklardı. Bizim ne bazukamız ne de patlayıcı maddemiz vardı. Kimse bir şey söylemedi. Üsteğmen Volkssturm'cular arasından en uysal olanlarını bu özel iş için seçti ve onlara talim yaptırmaya başladı. Üsteğmen işitme mesafesinin dışına çıktığı anda Volkssturm'cular fikirlerini dile getiriyorlardı. Bariyerin evlerin arasında olması şart mıydı sanki? Ağır tanklar önlerine çıkan evlerin duvarlarını çökertir ve bariyerlerin çevresinden dolanırlardı. Yüzbaşı hiçbir şey söylemedi. Biri durumu kavramış gibi gözüküyordu, bana: "Eğer Yüzbaşı olmasaydı, parmağımızı bile kıpırdatmazdık!" dedi.

Huber çiftliğine çıkarken, Taddäus'la karşılaştım. Durdu ve Amerikalıların Kassel'de olduklarını söyledi. Taddäus, Ille'nin Kassel'li olduğunu biliyordu; ona bir sigara verdim ve yürümeye devam ettim. Ille kapıda duruyordu, gözlerini karlı tepelere

dikmişti. Ben: "Amerikalılar, Kassel'deymişler!" dedim. Ille uzun süre ağzını açmadı. Sonunda hafifçe içini çekti ve: "Bizim orada, Amerika'da manolyalar açmıştır bile!" dedi.

Ama yine de radyoyu açtı ve Kassel'de olup bitenleri öğrenmeye çalıştı. Doğduğu yeri çok severdi, orada asla bulunamayacak olması ona çok acı veriyordu. Ama hâlâ yayında olan bütün Alman radyo istasyonlarından Dr. Goebbels'in sesi duyuluyordu. Herkesi "acımasız" savunma yapmaya çağırıyordu. Erkekler, kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar vatan toprağına tırnaklarını geçirmeli ve Alman toprağının tek bir metrekaresini bile vermemeliydiler... Ille radyoyu kapattı. "Ben tanksavarcı olarak gideceğim! Amerikalılar geldiklerinde, otoyola dikileceğim ve kış kış diyeceğim!" dedi.

O zamanlar gecenin yarısını uyanık olarak geçirir, yatakta dimdik otururdum. Pencereden, otoyolun oldukça büyük bir bölümünü görebiliyor, ay ışığının aydınlattığı gecelerde ise Teisenberg'e kadar olan kısmını seçebiliyordum. Rüzgâr uygun olduğunda arabaların uğultusunu duyabiliyor, karartılmış farların solgun akışını görebiliyordum. Böyle gecelerde doğuya artık o kadar çok sayıda arabanın gitmediğini fark ettim. Hemen bütün arabalar doğuya gider, batıya hemen hemen yalnızca üstünde beyaz zemin üzerine kırmızı haç bulunan arabalar giderdi. Ama şimdi arabaların hemen hepsi batıya gidiyorlardı, üzerleri eşya dolu, ağır yük kamyonları. Birçokları dikkatsizce karartma yapmamış olurdu. Şimdi artık rüzgâr uygun olmasa da bütün gece boyunca otoyolun üzerindeki homurtu ve uğultu dinmek bilmiyordu. Alpler'e çıkan yolun otoyolu kestiği yerde bulunan benzin istasyonu arabalarla dolu olurdu. Ama yavaş yavaş trafik her yöne doğru yoğunlaştı, kuzeyden ve güneyden arabalar geliyordu, otomobiller, kamyonlar, derken atlı arabalar, tenteli at arabalarından oluşan göç konvoyları. Volkssturm devriyelerinin at arabalarını başka yollara sevketmesi gerekiyordu. Ama bu nankör bir görevdi, çoğunun yanında büyükbaş hayvanları da bulunan konvoylar hiç aldırmadan kendi yolunda ilerliyordu.

Benzin istasyonunda otoyol telefonu vardı. Benzinci, Amerikalıların nereye kadar ilerlediklerini adım adım izleyebiliyor-

du. Batıdan başlayarak telefonlar teker teker yok oluyordu. Benzin istasyonunda çok az benzin kalmıştı, benzin istasyonundaki bekçi yolculara benzini sakınarak veriyordu. Kendisini korumak için yanına bir Volkssturm nöbetçisi verilmişti. Benzin istasyonundaki nöbetçiyi ziyarete gittim. Bekçi kapatılmış bir pompanın önünde duruyordu. Yoldan durmaksızın arabalar geçiyordu. Bazı kamyonlar tıka basa insan doluydu, kamyonun arkasındaki yüklerin üzerinde, hatta çamurlukların üzerlerinde oturuyorlardı bu insanlar. Bazıları doğuya, bazıları batıya gidiyorlardı, ama çoğu benzinciye sapıyordu. Altgeçitten geçerek kuzeye ve güneye yöneliyorlardı. Arabalar pompanın önünde duruyor, bekçi yalnızca yorgun yorgun el sallayarak kovuyordu onları: Benzin yok! Bekçi, Oed'deki küçük ormanın arkasına Slovakya'ya ait bir polis biriminin konuşlandığını söyledi, bu birim bir araba konvoyuyla gelmişti, yanlarında bir sürü Slovakyalı kız da vardı, ama içlerinde iki büyük tanker de vardı. Şimdi polisler bu yakıtı kaçmakta olan araba sahiplerine fahiş fiyatlara satıyorlardı; birimde görevli iki polis benzin istasyonunun yanında duruyor ve zengin görünüşlü araba sahiplerini avlıyorlardı. Otomobiller tıka basa eşya dolu oluyordu, hemen hemen hepsinin arka koltuğunda kadınlar oturuyordu. Bekçi: "Bu kadar çok kurmay ve bu kadar çok birlik olduğunu bilmezdim! Birlikler henüz gelip geçmediler, ama kurmaylar... kurmaylar!" dedi. Bir araba geldi, bekçi elini salladı. Siyah üniforması içinde üst düzey bir SS lideri arabadan indi, bekçiye aldırış bile etmedi ve telefon kulübesine gitti. Bekçiye: "Canı isteyen buradan telefon edebiliyor mu böyle?" diye sordum. Bekçi: "O telefon etmiyor ki, üstünü değiştiriyor!" dedi. Arabada çok şirin bir genç kız oturuyordu. Bekçi: "Bu üst düzey beylerin bu kadar güzel kadınlarla evli olduklarını hiç bilmezdim. Ama hiçbirinin çocuğu yok! Hepsinin yanında böyle çok genç kızlar var!" dedi. Bir süre sonra SS lideri kulübeden çıktı, sivillerini giymişti, katladığı üniforması kolundaydı. Bekçiye oralarda oturmakta olan bir ressamı sordu ve sonra, polislerden biriyle kısa süreyle konuştuktan sonra, o yere gitti. "Şimdi de plakayı boyatacak, arabanın plakasını!" dedi bekçi. Bütün bunları çoktan biliyordu. Otoyolun sağında solunda, de-

di, ormanlardaki ağaçlarda en güzel üniformaların asılı olduğu görülebilirmiş.

Bir araba geldi, bekçi yorgun yorgun elini salladı. Arabadan bakan yüzü bir yerden tanıyordum. "Nagai!" diye seslendim. Japon elçiliğinde danışman olan Nagai beni tanıdı. "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum. Yüzü grileşmişti, ama her zamanki gibi gülümsüyordu. Gastein'a gittiğini, mihver devletler tarafından savaşın bitmesini beklemek üzere akredite edilen bütün yabancı diplomatların orada toplanmakta olduklarını söyledi. "Peki sonra n'olacak?" diye sordum. "Sonra nihayet anılarımı yazmak için zamanım olacak!" dedi Nagai ve gülümsedi. "Alman-Japon siyasetinde onaltı yılı aşkın hizmet!" dedi, "hep şöyle hoş ve çekici bir başlık düşündüm, ama bulamadım. Bu sabah sekreterlerimden ikisini aralarında konuşurlarken duydum, biri bir şey söyledi, o anda başlığın o olduğunu anladım!" dedi. "Peki, kitabın adı ne olacak?" Nagai gülümsedi: "Yazık, çok yazık!" dedi.

Güldüm ve Nagai'ye, ortak dostumuz, Çin'li diplomat Dr. Yü'yü hatırlayıp hatırlamadığını sordum. Nagai onu biraz mayhoş olarak hatırlıyordu. Ben: "Ribbentrop zamanında Japonya'yla Antikomintern Antlaşması'nı imzaladığımızda, Yü'ye bu konuda ne düşündüğünü sormuştum. O da: 'Alman-Çin ticaret antlaşması – çok güsel, çok güsel – Alman-Japon ticaret antlaşması – çok güsel çok güsel – ikisi birarada – olmas, olamas!' demişti," dedim. Nagai gülümsedi: "Atlantik Şartı'nı duyduğumda, şu dört özgürlüğü yani, ben de önce sevgili düşmanımız Yü gibi düşünmüştüm! Eğer onunla bir kez daha karşılaşacak olursam ona şöyle diyeceğim: 'Korkudan kurtulmak, çok güsel, çok güsel – sefaletten kurtulmak, çok güsel çok güsel – ikisi birarada – olmas, olamas!'"

Nagai'ye, Oed'deki polis birimiyle ilgili tüyo verdim. Gitti. Yazık, çok yazık!

Araba konvoylarının arasına giderek daha çok sayıda yaya karışıyordu. Tepenin üstünde, Schiller meşesinin altında durduğumda kaçmakta olanların oluşturdukları kuyrukların bütün yollarda ilerlediklerini görebiliyordum. Ağ gibi uzanan yollar artık beyaz değildi, kara noktalarla dolmuştu. Yalnızca tepe-

nin üstünde, korunaklı çukurlukta bulunan Reiten'e dokunulmamıştı. Ama bir keresinde Osterham'dan gelen bir araba, doğrudan bu köyü hedefleyerek buraya yaklaştı. Arabayı büyük bir kuşkuyla gözlemledim. Çiftliklerden birinin önünde durdu, içinden yüksek rütbeli bir subay indi ve eve girdi. Huzursuzluk içinde ve tehlike kokusu alarak eve yaklaştım. Ama gelen subay oraya göç etmiş olan bir ailenin tanıdığıymış. Albaymış, bir kolordunun topçu komutanıymış, kendisi o günlerde gördüğüm, savaşmakta olan birliklere mensup ilk kişiydi. Kuzeyden geliyormuş, kolordusunun topçu sınıfında kala kala yalnızca iki top kalmışmış, bunlar da 170'lik uzun namlulu iki topmuş. Aşağıda duruyorlarmış, çekici bozulmuşmuş, albayın artık ne benzini ne de cephanesi kalmışmış. Albay toplarından söz ederken neredeyse ağlamak üzereydi, oysa onlar ne güzel toplardı, yirmi kilometre uzaklıktan onlarla ateş edebiliyordu ve şimdi artık bunu yapacak durumda değildiler. "Regensburg mevkiinde, Amerikalıların Tuna'yı geçmelerine toplarla engel olmakla görevliydim," dedi, "ama artık topum filan kalmamıştı. Regensburg'da top adına ne varsa hepsini toplamam emredildi. Bir merciden ötekine koştum ve derdimi anlattım. Ama top yoktu. Regensburg'da büyük bir subay orduevi vardı, o bölgede savaşan subaylar her gün orada buluşuyorlardı. Herkes ne kadar çok şeyin benim toplarıma bağlı olduğunu biliyordu, sürekli bana Amerikalıların Tuna'yı geçmelerine engel olunup olunamayacağını sorup duruyorlardı. Engel olunamadı. Bana verilen görevi yerine getirmeyi başaramadığımı bildirdim, bunun üzerine güneye çekilmem emredildi. Subay orduevine koştum ve Regensburg'un savunulamayacağını bildirdim. Birlikler derhal emre uyarak çekilmeye başladılar; ben de tam hareket etmek üzereydim ki, bir savaş yönetim danışmanı yanıma geldi ve toplarını ne yapması gerektiğini sordu. 'Ne topu?' diye sordum. 'Yük istasyonundaki yetmiş adet topu soruyorum!' dedi. Bu talihsiz adam her türden kalibrede, yepyeni yetmiş adet topu ve bütün bir cephaneliği Macaristan'a naklet-mekle görevlendirilmişti! Macaristan'a! Ruslar St. Pölten'deydiler! Trenler çalışmıyordu, toplar haftalardır yük istasyonunda bekliyordu. Benim aradığım, Amerikalıların geçişini engelleye-

bilecek olan toplar! Ve bu savaş yönetim danışmanı geçen bütün zaman içinde benim kaygılarımı biliyordu ve tek söz bile söylememişti. Toplarını Macaristan'a iletmesi gerekiyordu, bana değil!" Albay çaresizlik içinde bana baktı: "Almanya savaşı yeni bir salgın hastalık yüzünden, genel bir halk hastalığı yüzünden kaybetti! Bu hastalığın adı 'Resmidairekoliklik'!" dedi.

Albay "mucize silahlar"ın varlığına inanıyordu. "Onların var olduğunu biliyorum!" dedi, "onları gözlerimle gördüm!" Sonra şöyle ekledi: "Ama herhalde bir kenara konuldu bu silahlar, herhangi bir yük istasyonuna filan!" Führer'in dehasına inanıp inanmadığını sordum kendisine, ağzını açtı, ama sonra yine kapadı, herhalde etmiş olduğu yeminin hatrına susmuştu.

Bir keresinde Schiller meşesinin altında otururken yanıma bir Alman askeri geldi, kıdemli onbaşıydı (bir deyime göre, sayısı ve ruh hali kesinlikle gizli tutulması gereken bir askeri sınıftı bu). Önce tanıyamadım, o güne kadar onu hep askeri hastanenin gömleği içinde görmüştüm. Adelholzen askeri hastanesinin hastaları yalnızca belli bir alan içinde hareket edebilirlerdi, Huber çiftliği de bu hareket alanının doğudaki sınırını oluştururdu. Sık sık hastalar gelir ve kapımın önündeki banka otururlar, Ille onlara bir bardak süt ya da birkaç elma ya da sigara verene kadar beklerlerdi. Bazıları da kitap rica ederlerdi. Kıdemli onbaşı da şimdi birkaç küçük kitap rica ediyordu, bu kitapları yolculuğu sırasında beraberinde götürecekti, herhangi bir "cephe"ye doğru çıkacağı yolculuğu sırasında. Ama önce izin kullanmayacak mısın, diye sordum ona. "İzin talebinde bulunmadım, eve gidemem!" dedi. Bavyera şivesiyle konuşuyordu. "Ama siz Bavyeralısınız, öyle değil mi?" diye sordum. Başıyla onayladı: "Evet, Minka'lıyım... ama ben, ben Minka'yı tekrar göremeyeceğim!" Onunla birlikte eve girdim. Daha yoldayken dura dura anlatmaya başladı. Rosenheim'da askeri hastanede yatıyormuş, o sırada doktor gelmiş ve: "Siz Münih'lisiniz! Eve gitmek istemez misiniz?" diye sormuş. O da, tabii isterim, ama gidemem, yani bu bacakla gidemem! demiş. Bunun üzerine doktor: "Pekâlâ gidersiniz, yanınıza bir sıhhiye eri veririm!" demiş. Onbaşı buna çok sevinmiş, bu derece iyileşmiş olduğunu hiç düşünmemişmiş, karısı onu birkaç kez ziyarete gel-

mişmiş, şimdi ona sürpriz yapacakmış. Trende, sıhhiye eri biraz garip davranmış, Münih'e yapılan ağır saldırılardan söz etmiş ve hastaya, kendisinin nerede oturduğunu sormuş. "Doğu istasyonunun orada," diye yanıt vermiş hasta. Sıhhiye eri: "Evet, tam da orada bir sürü şey oldu işte!" demiş. Kıdemli onbaşı, tam olarak doğu istasyonunda değil, oradan biraz uzakta, Weißerburgerstraße'de oturduğunu söylemiş. Sıhhiye eri: "Orasının ayakta kalıp kalmadığını bilmiyorum!" demiş. Bunun üzerine yaralı iyice huzursuzlanmış, "Bana bak, senin dilinin altında bir bakla var!" demiş. Sıhhiye eri: "Doktor sana söylemek istemedi, bu nedenle ben sana söyleyeyim: Sen, kimlik teşhisi için Münih'e gidiyorsun!" demiş.

Kıdemli onbaşı evin kapısında durdu. Bana karanlık gözlerle baktı. Bir şey söylemedim. Temiz bir Almanca kullanmaya özen göstererek sakin sakin, hikâyemi daha önceleri de birçok kereler anlatmışımdır, dedi: "Kömürleşmiş cesetleri bir restoranın bodrum katındaki uzun banklara yan yana dizmişlerdi. Ağaç kökleri gibi görünüyorlardı. Uzun uzun aradım, ama kimse tanınacak durumda değildi. Karımın önünden birkaç kere geçtim. Çocuğu kucağındaydı, koluyla ona sarılmıştı ve sonunda onu bu hareketinden tanıdım. Kolunda bileziğini gördüm. Bir zamanlar bu bileziği Kiev'de bir Yahudi kızın elinden alıp karıma hediye etmiştim. Onu gördüğümde bilezik hâlâ olduğu gibi duruyordu, işte o anda bu benim karım dedim." Başını kaldırdı ve: "Çok güzel bir bilezikti, biliyor musunuz, dikkat çekiciydi, oymalıydı, biliyor musunuz – telkâri!" dedi.

"Telkâri!" dedim ve başımı salladım. O ağır ağır: "Evet, bazen, şey düşünürüm, acaba bu yüzden mi oldu...?" dedi. Ona koca bir tomar Reclam Yayınevi'nin kitaplarından verdim, aralarında Lessing'in *Bilge Nathan*, Droste'nin *Die Judenbuche* [Yahudi Kayını] ve Kleist'ın *Marquise von O.* [O.Markizi]nin bulunmasına da özen gösterdim.

Onbaşı gittikten sonra haberleri dinlemek için radyoyu açtım. Tam o sırada karanlık ve derin bir ses, Alman Führeri'nin ve Reich Başbakanı'nın Şansölyelik Binası önünde öldüklerini söylüyordu. Koridora koştum ve üst kata seslendim: "Führer ölmüş!" Yukarıda kapılar açıldı. Ille odasından çıktı, Hilde ve

Michael de öyle. Bir kez daha seslendim: "Führer ölmüş!" Michael hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ille yeğenime baktı ve: "Öyle sanıyorum ki, buna ağlayan yegâne insan sensindir!" dedi. Hilde oğlunu kucağına aldı: "Sen ağlamana bak! Ağlayabilirsin!" dedi. Ille mutfağa gitti, bir süre sonra: "Hadi gelin artık, yemek soğuyacak!" diye seslendi.

Yemek yerken de olay hakkında başkaca bir şey konuşmadık, oysa bir zamanlar bu olayın yeryüzünü sarsacağını sanıyorduk. Öğleden sonra aşağıya, köye indim. Köprüde müthiş bir kargaşanın ortasına düştüm. Güneş donmuş toprağı eritmişti, şimdi ağır yük kamyonlarının tekerlekleri bilek yüksekliğindeki çamurun içine saplanmıştı, araba konvoylarıyla tıkalı olan üç yol bu köprüye açılıyordu, açılan her deliğe bir araba giriveriyordu, trafik ancak adım adım ilerliyordu, araba seli köprüde tıkanıp kalmıştı. Eski ve zayıf köprü tıka basa yük dolu arabaların ağırlığı altında inliyor ve eğiliyordu, köprü tahtadandı. Her sürücü köprüye geldiğinde, orayı daha çabuk geçebilmek için gaza basıyordu, böylece kargaşa ve tehlike daha da büyüyordu. Köprüden yaya olarak geçebilmek için korkuluklara iyice yapışmak zorunda kaldım, korkuluklar zangır zangır titriyordu, Traun'un yeşil-kahverengi suyu iri kumların üzerinden hızlı hızlı akıp gidiyordu. Birdenbire köprünün karşı tarafından, tehditkâr biçimde gürüldeyen ve titreyen arabaların arasından yöre grupları lideri gözüktü. Üzerinde üniforması yoktu, çuhadan yapılmış eski giysilerini giymiş, geyik tüylü yeşil şapkasını takmıştı, ona selam verdim ve: "Heil..." dedim, sonra da: "Eee, şimdi ne denecek?" diye ekledim. Yöre grupları lideri seri bir hareketle üstlüğünün altından tabancasını çıkardı ve bana doğrulttu. Önce beni vurmak istediğini düşündüm, gözlerimi tabancaya çevirdim, ama o tabancayı namlusundan tutmuş, sapını benim karnıma doğru uzatmıştı; o zaman da onu vurmam gerektiğini düşündüm, herhalde Führer'inin ölümünden sonra yaşamak istemiyordu. "Hadi canım siz de," dedim, "güzel günler göreceğiz daha!" Terbiyeli konuşmaya özen göstererek: "Silahımı Volkssturm'a teslim ediyorum!" dedi. Elimde olmadan "silah"ı aldım ve şaşkınlık içinde: "İyi ama neden?" diye sordum. Yerel bir deyime gönderme yaparak: "Öyle

de ondan!" dedi. "Öyle mi," dedim, "peki şimdi n'olacak?" Yöre grupları lideri bana yalvarırcasına baktı ve: "Bana bir şey olmaz, ben yaşlı bir savaşçı değilim!" dedi. Birden aklıma bir şey gelmişti: "O zaman yöre grubunun bürosu boşalacak demektir, öyle mi?" diye sordum. "Boşaldı bile, boşaldı bile," dedi yöre grupları lideri, "Yüzbaşı içeri girdi bile!"

Belediye binasının içindeki yöre gruplarının bürosunda Yüzbaşı masanın başında duruyor ve bazı damgaları inceliyordu. Hitler ve Goebbels'in resimleri ortadan yok olmuştu, duvardaki örümcek ağlarıyla süslü dörtgenler, o resimlerin bir zamanlar asılı durduğu yerleri gösteriyordu. Yöre grupları lideri kibarca: "Merhaba!" dedi, içeri girince. Yüzbaşı ayağa kalkmadan, "Merhaba," dedi ve damgaları inceleyerek: "Damgaların üzerindeki armaları kim söktü ki?" diye sordu. Yöre grupları lideri: "Onları ben söktüm, öyle de ondan!" dedi. Yüzbaşı, yöre grupları liderine baktı, damgaları masanın üzerine bıraktı ve: "Oysa bu damgalarla her türlü kimliği düzenleyebilir ve geriye dönük tarihlendirebilirdim!" dedi. "Buradaki her Nazi'ye bir kimlik düzenleyebilirdim, bizim Nazilerimizin ne kadar kötü Naziler ve ne kadar iyi vatandaşlar olduğuna ilişkin Parti tarafından verilmiş kötü bir karne düzenleyebilirdim!" Elini damgaların üstünde gezdirerek hepsini birbirine karıştırdı ve yöre grupları liderlerine: "Ama artık bu mümkün değil, sizi gidi... ahmak sizi!" dedi.

"Yüzbaşım'ın damgaya mı ihtiyacı var?" diye sordu sert bir ses. Kapıda, üzerinde hava kuvvetleri muhabere birliği üniformasıyla bir başçavuş duruyordu. Uzunca bir süredir orada duruyor olmalıydı. Hazırola geçti ve sırıttı, öyle ki bir sıra altın dişi gözüktü ve: "Onsekiz yıldır askerim. Yüzbaşım beni hizmetine alamaz mı acaba?" dedi. Yüzbaşı: "Damga demekle ne demek istediniz?" diye sordu. Başçavuş bir damga çıkardı ve Yüzbaşıya uzattı: "Bu damga benim birliğimin damgasıdır. Bu damgayla bütün Wehrmacht mensupları terhis edilebilir. Yöre yürüyüş emri almayan askerlerle dolu!" dedi. Yüzbaşı damgayı gözden geçirdi. "Wehrmacht terhisleri Amerikalıları pek fazla ilgilendirmeyecektir!" dedi. Başçavuş: "Amigolar umrumda bile değiler, ama SS'ler umurumdalar! Benzin istasyonuna bir SS birliği geldi!" dedi.

Yüzbaşı doğruldu. "SS'ler umurumda bile değiller!" dedi. Bir sigara yaktı. Bana dönerek: "Eğitim birliği çekildi. Kaymakam beni savaş komutanlığına atamış bulunuyor!" dedi. Damgayı inceledi, bana: "Karaturp[5] sever misiniz?" diye sordu.

Şaşırmıştım, "Çok serttir!" dedim. Yüzbaşı: "Yazın: karaturp! Ama öyle bir yazın ki, imza gibi gözüksün!" dedi. İmzayı bir parça kâğıdın üzerine resmettim, daha doğrusu bir dizi uygun sayıda kalın çizgiyi yan yana çizdim. Yüzbaşı sonucu inceledi ve: "Bu damgayla ve bu imzayla terhis formları düzenleyin; kâğıtları olmayan her Wehrmacht mensubuna böyle bir form gönderilecek ve böylece kendisi buradaki savaş kotumanlığının emrine geçmiş olacak!" dedi. Başçavuşa döndü: "Sizin de kâğıtlarınız yok, öyle değil mi?" diye sordum. "Yo, var!" dedi, sırıttı: "Hatta birinci sınıf kâğıtlarım var, Orta İtalya'daki birliğime verilmiş yürüyüş emri. Ancak bir sorun var: Birliğim artık yok." Yüzbaşı: "Siz komutanlıktaki yazmanlığı üstleneceksiniz!" dedi.

Başçavuş daktilonun başına oturmuş, tuşlara basmaya başlamıştı bile. Yöre grupları lideri onun yanında ağzı bir karış açık duruyordu. Yüzbaşı ona: "Siz neden hâlâ burada duruyorsunuz?" diye sordu, "siz Volkssturm'dan değilsiniz ki?" Yöre grupları lideri: "Evet, Volkssturm'dan değilim!" dedi. "O zaman evinize gidin haydi!" dedi Yüzbaşı, "sizin gibilere hiç ihtiyacımız yok!" Yöre grupları lideri gitti. Şapkasındaki tüy sallanıyordu.

Yüzbaşı: "Yol yapım yerinde polise ait bir depo var, üniformalar, paltolar, çizmeler, iç çamaşırları, yani halkımızın rahatlıkla kullanabileceği her şey var orada. Ama polisleri kullanamayız. Yörede yabani polisler dolaşsın istemiyorum. Ayrıca o eşyaları bana devretmeye de yanaşmıyorlar. Herhalde Amerikalıların gözüne girebilmek için depoyu onlara devretmek istiyorlar. O eşyalar İtalya'daki polis birlikleri içinmiş! İtalya'daki! Oysa biz burada 'Alp Bölgesi Kalesi'nde bulunmaktayız!" dedi. Bana döndü ve: "Yol yapım yerine gidin ve depoya el koyun! Oradaki insanlara da evlerine gitmelerini söyleyin!" dedi.

5 Karaturp sözcüğü, Meerrettich sözcüğünü karşılamaktadır. Meerrettich, olayın örgüsü içinde, sahte bir isim olarak seçilmiştir. (Ç.N.)

Ben: "Başüstüne!" dedim ve yola koyuldum. Bu üstlendiğim ilk görevdi ve sanki Yüzbaşı, polis adını taşıyan her şeye karşı ne türden duygular beslediğimi anlamış gibiydi. Tam kapıdan çıkıyordum ki Yüzbaşı seslendi: "Yanınıza bir silah alın!" Bana otomatik bir silah uzattı, kısa, odun gibi bir şeydi, tahtası kalın, açık sarı ve yepyeniydi. Yüzbaşı namlunun üzerine vurdu ve: "Eski bir model olsa da yepyenidir! İçinde mermi var, kırkiki atış!" Silahın nasıl kullanılacağını gösterdi. Silahı omzuma astım. Yüzbaşı: "Başınıza benim kasketimi geçirin!" dedi. Eski beremi deri paltomun cebine tıkıştırdım ve hava kuvvetlerinin beresini taktım. Kafama tam uydu. "Gördünüz mü!" dedi Yüzbaşı ve beni hayranlıkla inceledi. "Hiç askerlik yaptınız mı?" Ben: "Evet, yirmibeş yıl önce!" dedim. "Nitekim!" dedi Yüzbaşı, "hemen belli oluyor! Bu, insanın içinde vardır!"

Yol yapım yerinde, kederli üç polis memuru, giysi ve çizme yığının ortasında oturuyordu. Oldukça azimli davranmaya karar vermiştim – tıpkı polislerin her zaman bana karşı davrandıkları gibi. Otomatik silahı kolumun altına sıkıştırdım, üçüne doğrulttum ve sertçe: "Eşyalara el konulmuş bulunuyor! Sizler evlerinize gidebilirsiniz!" dedim. Memurların en yaşlısı, bir polis binbaşısıydı, bana hüzünlü hüzünlü baktı. "Eve gidemeyiz," dedi, "bizler doğu Prusyalıyız!" Onlara çok acıdım: "Peki ama burada n'apıyorsunuz?" diye sordum. Binbaşı: "Bundan onbeş yıl önce rastgele bir jandarmaydım, buradaki jandarma komutanlığına başvuracağız ve yeniden jandarmalık yapıp yapamayacağımızı soracağız!" dedi. "Bunu yapın," dedim, "Polis müdürü aklı başında bir adamdır!"

Yüzbaşıya emrin yerine getirildiğini bildirdim. Bölgenin bir haritasını duvara sabitlemiş inceliyordu. Başçavuş polis deposunu devraldı. Yüzbaşı: "Adelholzen askeri hastanesine gidin; Cenevre Sözleşmesi'ne göre artık her hastanenin, hiçbir askeri birliğin konuşlanmasına izin verilmeyen korumalı bir bölgeye çekilmesi gerekiyor!" dedi. Ben: "Amerikalılar buna pek uymayacaklardır!" dedim. Yüzbaşı: "Umrumda bile değil!" dedi. Başçavuş: "SS'ler buna pek uymayacaklardır!" dedi. Yüzbaşı: "Umrumda bile değil, ben uyacağım!" dedi. Adelholzen askeri hastanesine gittim. Cephe doktoru haritaya baktı, pergelle

bir daire çizdi. "Korumalı bölge iki kilometrelik bir alanı kapsıyor!" dedi.

Harita üzerinde iki kilometrenin ne kadar uzun gözüktüğüne şaşırmıştım, bölge Siegsdorf'un ve Eisenärzt'in ilk evlerinin önüne kadar uzanıyordu. Memnuniyetle gördüm ki Huber çiftliği bölgenin tam ortasında kalıyordu. "Hiç kimse buna uymayacaktır!" dedi cephe doktoru.

Yüzbaşı derhal marangozlara uyarı levhaları yaptırdı ve bu levhaları Volkssturmculara verip korumalı bölgenin bütün sokak çıkışlarına astırdı.

Ille, asker şapkama hayran kaldı. Üstümü başımı kokladı ve: "Şimdiden kahraman kahraman kokmaya başlamışsın – ter ve deri kokuyorsun. Dikkat et, genç kızlar peşinden koşturacaklar!" dedi. Gece yatağın içinde dimdik oturup gözümü otoyola diktim. Araba seli durmaksızın akıyordu. Sürücüler viyadüğe çıkan dik yokuşun başında vites değiştiriyorlardı. Ahırdan ineklerin boğuk sesleri geliyordu. Reiten'de ölüm sessizliği hâkimdi.

Ertesi sabah köprüdeki kargaşa daha da artmıştı. Bir kafile deli gibi korna çalarak ve saygısızca ilerlemeye çalışıyordu, hemen önümde SS plakalı bir araba durdu, yerinden kıpırdamayan koca bir kamyon yüzünden ilerleyemiyordu. Arabadan bir Hauptsturmführer indi ve bana avaz avaz bağırmaya başladı: "Bu cehennemin dibinin adı ne?" Ben, "Siegsdorf!" dedim. Hauptsturmführer bağırdı: "Bu ne biçim iş böyle? Burada trafik düzenlemesi diye bir şey yok mu?" Omuzlarımı silktim. Hauptsturmführer avaz avaz bağırmaya devam ediyordu: "O zaman düzeni *ben* sağlarım!" Arabanın içindekilerden, dur işaret levhasını uzatmalarını istedi, köprünün üstüne atladı ve tam o sırada hareket etmek üzere olan kamyonu durdurdu. Sürücüden kâğıtları göstermesini istedi, bu arada SS kafilesinin bütün arabalarından birdenbire SS'ler indiler ve yolu kestiler. Hauptsturmführer kamyonu geri gönderdi, SS'ler derhal kamyonun benzin deposundaki benzini pompalamaya giriştiler. Hauptsturmführer bütün arabaların aranmasını ve geçerli bir sürücü belgesi olmayanlardan bütün benzinin alınmasını emretti. Bunun üzerine bazı arabalar dikkatli bir biçimde manevra yapmaya ve ters yöne doğru gitmeye başladılar.

Komutanlık her türlü sınıfa mensup askerlerle tıka basa doluydu. Başçavuş onları haberci olarak kullandı. Bu askerler Yüzbaşı Karaturp'un birliğine mensup askerlerdi, komutan tarafından kullanılıyorlardı. Komutanlığa sürekli başka askerler geliyordu, hepsinin birer ricası vardı, ama çoğunluğu kalacak yer istiyordu. Başçavuş bu işi mükemmel bir biçimde yapıyordu. Koltuğunun arkasına yaslanmıştı, hafif hafif sallanıyor ve sükûnetini koruyordu. Kapı ardına kadar açıldı, rütbeli üç jandarma saygısızca ve paldır küldür odaya daldılar, herkesi ve her şeyi bir kenara ittiler, göğüslerinde oval armalar vardı ve ateşe hazır tüfeklerle ve otomatik silahlarla donanmışlardı. Çıkık geniş çeneli, iriyarı bir adam olan en öndeki, kaba bir ifadeyle: "Yatacak yere ihtiyacım var!" dedi. Başçavuş arkasına yaslandı ve sallandı. "Benim de!" dedi. Jandarma kükredi: "Otuz kişi için!" Başçavuş: "O kadarcık mı?" dedi. Askerler arasındaki konuşma biçimi böyleydi. Jandarma sakinleşmişti. "Benim için bir şeyler yapamaz mısınız? Yorgunluktan ölmek üzereyiz!" dedi. Başçavuş: "Her yer dolu!" dedi. Jandarma otomatik silahını doğrulttu ve: "Onların hepsini dışarı atarız, zaten hepsi asker kaçağı, hepsini gebertiriz!" dedi. "Burada kimse öldürülmeyecek!" dedi Yüzbaşı, odaya girerken. Jandarmayı baştan ayağa süzdü ve: "Yürüyüş emri!" dedi. Jandarma ona bir kâğıt uzattı, Yüzbaşı okudu, sonra: "Bad Tölz mü? Tölz'de Amerikalılar var!" dedi. Yüzbaşı: "Bu durumda nereye gitmek istiyorsunuz?" diye sordu. Jandarma bir an ne diyeceğini bilemedi, sonra: "Bana, birliğime ulaşamayacak olursam, tek başıma gitmem emredildi!" dedi. Yüzbaşı zafer edasıyla gülümsedi: "Demek ki burada kalmak istiyorsunuz! Bu, harika bir şey! Sizin gibilere çok ihtiyacımız var! Yürekli, savaşmaya alışık askerlere! Sizi savaş komutanlığının emrine veriyorum! Derhal otoyoldaki tank barikatına gideceksiniz! Orası en önemli barikattır ve de en tehlikelisidir. Son adam kalana kadar o barikatı bırakmayacaksınız! Anlaşıldı mı?" dedi. Jandarma kendini topladı, geniş çenesi oynayıp duruyordu, ama: "Başüstüne!" dedi. Yüzbaşı: "Size Alabalık'ta yatacak yer gösterilecek!" dedi. Başçavuş bir pusula yazdı ve jandarmalar geldikleri gibi gittiler. Ben tereddüt içinde: "Bu insanları burada mı tutacaksınız?" diye sordum. Yüzbaşı hain hain güldü. Başçavuş sı-

rıttı, "Yarın sabah giderler buradan. Barikat, marikat onların içinde yok!" dedi.

Yüzbaşıya, köprüdeki SS-Hauptsturmführer'den söz ettim. Hayranlık içinde: "Düzen sağlamasını çok iyi biliyor!" dedim. Yüzbaşı sigarasını yere attı. Kızgın kızgın: "Ve benzinlerini aldığı insanlar da burada kalıyor. Burası doldu da taşıyor artık!" dedi.

Dışarı çıkıp köprüye gittim. Hauptsturmführer dur işaretini sallıyor, sürücülere bağırıp çağırıyordu. Kendisine, insanların en azından burayı terk edip dağlardaki ormanlarda kamp kurmalarını sağlayacak kadar benzin bırakmasını söyledim, buradaki yoğunluk yörenin savunmasını güçleştiriyordu. Hauptsturmführer: "Bu cehennemin dibinin adı neydi ?" diye sordu. Ben: "Siegsdorf," dedim. Hauptsturmführer: "Buraya düzen getireceğim! Tanklarımız düşman üstüne yürüyemiyorlar, çünkü benzinleri yok, oysa burada insanlar gezmeye çıkmışlar! Bu insanlar burada kalacaklar! Bu cehennemin dibi savunulacak! İnsanların eline silah verin! Onları tank barikatlarına yerleştirin! Sorumluluktan kaçan öldürülecektir!" diye bağırdı.

Büroya henüz dönmüştüm ki, içeri bir albay daldı. Yüzü kıpkırmızıydı ve: "Yüzbaşı nerede! Geberteceğim onu!" diye bağırdı. Başçavuş arkasına yaslandı ve sallandı. Kibarca: "Belki de albayım benimle yetinmek isterler? Yüzbaşım burada değiller," dedi. Albay: "Burada ne dolaplar dönüyor? Jandarmalar geliyorlar ve beni kaldığım yerden dışarı atmaya kalkışıyorlar! 'Arı Girişimi'[6] adına Alabalık Oteli'ne tarafımdan el konulmuştur! Burada emirleri ben veririm!" diye bağırdı. O sırada Yüzbaşı içeri girdi. "Albayımdan, savaş komutanlığını devralmasını rica edebilir miyim acaba?" dedi. Albay elini kolunu sallayarak: "Benim başka işlerim var. Askeri açıdan çok daha önemli görevlerim var!" dedi. Yüzbaşı: "Bölgedeki en yaşlı subay olması hasebiyle, savaş komutanlığını kendisine devretmeye her zaman hazır olduğumu Albayımın bilmesi isterim. O zamana kadar burada emirleri ben veririm!" dedi. Albay arkasını döndü ve lokali terk etti.

6 Arı Girişimi: "Unternehmen Biene" Almancada "Biene" 1) arı, bal arısı 2) genç kız anlamlarını taşır. (Ed.N.)

Yüzbaşı yerine oturdu ve güldü: "Arı Girişimi'ymiş! Buraya geliyorlar, bir albay, oniki savaş danışmanı ve altmış tane Wehrmacht yardımcısı kadın. Altmış tane! Arı Girişimi'ymiş! Kızlardan birine neler yaptıklarını sordum. Bu gururlu girişim üç yıldır oradan oraya dolaşıyormuş, Paris'e, Brüksel'e, İtalya'ya gitmişler, her zaman en iyi otellerde kalmışlar. Kızlar hiçbir şey yapmamışlar. Bunu harika buluyorlar. Şikâyetçi olmadıkları kesin. Bu öyle bir hizmet türü ki, tadı şeker gibi!" dedi.

"Ve de böyle bir şey," dedim acı acı, "buralarda dolanıyor ve öldürmek istiyor!" Yüzbaşı: "'Öldürmek sözcüğüne dayanamıyorum artık!" dedi. Dalgın dalgın sigarasını içiyordu. Birdenbire: "Bana şu Volkssturm dosyalarını versenize!" dedi. Dosyalar kalın bir deste tutuyordu, kâğıt savaşı Volkssturm'da da büyüktü. Yüzbaşı sayfaları karıştırdı, sonra: "Hah, işte burada! Yazın! Başlık büyük olsun, altını üç kez çizin: DİVANIHARP!" Yazdım, yörede bir divanıharp kurulması için acil bir yazıydı bu. Savaş komutanlığının talimatlarına karşı gelenler ya da uymayanlar ölümle cezalandırılacaklardı. Karar anında uygulanacaktı. Mahkeme savaş komutanından, Volkssturm komutanından ve yörede saygınlığı olan birinden oluşacaktı. "Üçü de benim," dedi Yüzbaşı. "Bu yazı kapıya asılacak. Buraya gelip de öldürmekten bahseden herkese: Burada yalnızca bir kişi öldürebilir, o da savaş komutanıdır, denecek!" dedi.

Yazının etkisi büyük oldu. Bir çavuş elinde otomatik tabancasıyla geldi ve üst düzey bir kurmay subayı için yatacak yer talebinde bulundu. Başçavuş savaşa ve kavgaya alışık adamlara üzerinde sıcak bir samanlığın yer aldığı şirin çimenliği gösterdi. Çavuş: "Saçmalık!" diye bağırdı. "Üst düzey kurmay!" diye bağırdı, "Öldürmek!" diye bağırdı. Başçavuş ona kapıdaki yazıyı gösterdi. Çavuş okudu ve sakinleşti. "Demek öyle," dedi, "o zaman her şey yolunda demektir!" ve gitti, gözle görülür biçimde tatmin olmuştu. Önemli olan, orada öldürecek birinin bulunmasıydı, onun kim olduğu ve kimi öldüreceği hiç önemli değildi.

Kendime daha sakin bir köşe aradım, oturup saatlerce kimlikler düzenledim. Şimdi de çevreden köylü gençler gelmeye başlamışlardı, "kısa"larını giymişler, ceketlerini omuzlarına at-

mışlardı, birlikleri yakınlardan geçerken onlar "askeri"ye sırt çevirmişlerdi – Alphorn'un "Zu Straßburg auf der Schanz"[7] emrini çaldığını duyar duymaz. Volkssturm'a dahil edildiler ve o zamana kadar kâğıtları olmaksızın devam etmeye cesaret edemeyip bölgede kalıverenlerin yerlerini aldılar. Karaturp hikâyesi yıldırım hızıyla yayılmıştı.

Geceleri de Huber çiftliğine geliyorlardı. Ille başlangıçta, evin kapısına vurulduğunda ve kaba saba sesler Karaturp istediğinde korkmuştu.

Komutanlığa henüz varmıştım ki –köprünün üzerinde elinde dur işareti olduğu halde, yörenin adını bir türlü ezberleyemeyen Hauptsturmführer duruyordu– kapı yavaşça açıldı; genç, sarışın, pembe yanaklı bir SS-Obersturmführer başını uzattı ve gülümsedi: "Acaba doğru yerde miyim?" Bu, hiç beklenilmeyen sevecen ifade karşısında öylesine şaşırmıştım ki, neşe içinde: "Tabii ki! Her zaman bekleriz!" diye seslendim. Obersturmführer içeri girdi, arkasında ellerinde tüfekleriyle sırık gibi iki Oberscharführer vardı, bu arada Obersturmführer kendi otomatik silahını omzuna asmıştı. En fazla yirmi yaşındaydı, gülümseyerek odayı gözden geçirdi, gamzeleri daha da çukurlaşmıştı, başıyla duvardaki örümcek ağlarıyla kaplı yerleri gösterdi ve bıyık altından gülerek: "Şurada Führer'in resmi asılıymış – şurada da Goebbels'in!" dedi. Başçavuş bana bir bakış attıktan sonra yerinden kalktı ve üç sandalye çekti: "Buyrun oturun, Obersturmführer!" dedi. Obersturmführer genç kızlara özgü bir zarafetle oturdu, otomatik silahını sanki bir çocukmuşçasına kucağına koydu, pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir dizi dişini göstererek adamlarına: "Ben size doğru yere geldiğimizi söylememiş miydim çocuklar?" dedi. Üstlerinden yaşça çok daha büyük olan çocuklar: "Evet, Obersturmführer!" dediler. Obersturmführer pırıl pırıl bir yüzle bana baktı: "Acaba ben kiminle müşerref oluyorum?" diye sordu. "Ben, savaş komutanının yaveriyim!" dedim. Obersturmführer içtenlikle: "Hürmetler, hürmetler!" diye bağırdı. Sevinçten elini baldırına vurdu ve: "Hem de nasıl doğru yerdeyiz! Bana ve adamlarıma

7 Zu Straßburg auf der Schanz: Straßburg Surlarına. *Das Knaben Wunderhorn*'dan alınma bir Alman halk şarkısı. (Ç.N.)

yatacak güzel bir yer sağlayacak kişi sizsiniz! Bizim büyük, ne yazık ki çok, ama çok erken ölmüş olan Führerimizin otuz sadık adamına!" dedi. Başçavuş: "Buna kesinlikle imkân yok. Her yer tıka basa dolu," dedi. Obersturmführer gülümsedi: "Yok canım daha neler – Adelholzen'deki çiftliklerin hepsi henüz dolmamış durumda," dedi. Ben: "Onlar dolamazlar da zaten, çünkü askeri hastanenin korumalı bölgesinin içindeler!" dedim. "Ah," dedi Obersturmführer, "ne kadar harika! İnsan dürüst birisiyle ne kadar seyrek karşılaşıyor!" Haritaya baktı ve: "Korumalı bölge nereye kadar uzanıyor ki?" diye sordu. Başçavuşun kötü kötü baktığını fark edene kadar büyük bir gayretkeşlikle bölgeyi gösterdim. Hemen: "Başçavuşum, galiba bir aptallık yaptım, beyler herhalde önce kalacakları yere gitmek isterler!" dedim. Başçavuş arkasına yaslandı ve sallandı: "Bu kesinlikle kabul edilecek bir durum!" dedi. Obersturmführer hiçbir şey söylemedi, bize gülümseyerek baktı ve bütün dişlerini gösterdi. Ben: "Burada emrimizde, emirlerimizi vurgulamakla görevli otuz jandarma bulunuyor!" dedim. Obersturmführer gülümsedi ve: "Yoksa bunlar bu sabah bilinmeyen bir yere doğru tüymüş olan şu otuz jandarma mı?" diye sordu. Başçavuşa baktım, Başçavuş düşünceli düşünceli başını salladı. Ben: "Rica etsem, şuradaki yazıyı okur musunuz lütfen?" dedim. Oberscharführer'lerden biri kapıya yaklaştı ve okudu. Sonra döndü ve: "Buradaki çocuklar bayağı düzenli. Bir askeri mahkemeleri bile var!" dedi. "Hürmetler, hürmetler!" dedi Obersturmführer.

İki askerin paldır küldür odaya girmeleriyle biraz olsun rahatladım, askerlerin üstü başı toz içindeydi, bitkin görünüyorlardı, üzerlerinde kamuflajlar vardı, ama silahları yoktu. Onlara kibarca ne istediklerini sordum. Ayaklarını gösterdiler, görüntü kendini anlatıyordu zaten, ayakkabıları paramparçaydı. Biri: "Berchtesgaden'e yürüyüş emri aldık. Bu ayakkabılarla devam edemeyiz!" dedi. Obersturmführer kayıtsızca: "O kadar çok koşmasaydınız şimdi ayakkabılarınız iyi durumda olurdu!" dedi.

Asker Obersturmführer'e baktı. Çok sakin bir sesle: "Üsteğmenim, bizler bombacı birliğindeniz. Herhalde bu yeterince

çok şey anlatıyordur. Şimdiye kadar hep SS'in geri çekilişinin üzerini örttüğümüz için telef olduk," dedi.

Obersturmführer kızardı. Pembe yanaklarına hücum eden kan kulaklarına kadar çıktı. "Tabii canım!" dedi.

Ben: "Ayakkabı alacaksınız! Buradan geçip giden ilk gerçek askerlere yardımcı olabildiğime seviniyorum," dedim. Bir pusula yazdım ve: "Ayakkabıları buradaki yol yapım yerinden alacaksınız. İstediğiniz kadar iç çamaşırı da alabilirsiniz!" dedim. İki asker gittiler. Onların gidişiyle birlikte Obersturmführer yerinden doğruldu. Bana elini uzattı ve içtenlikle: "Biz kalacak bir yer buluruz kendimize, siz merak etmeyin!" dedi. Ben de aynı içtenlikle: "Jandarmaların yerinde kalabilirsiniz, Alabalık Oteli'nde, orada yalnızca 60 Wehrmacht yardımcısı kızla birlikte 'Arı Girişimi' kalıyor! Altmış şirin genç kız! Adam başına iki tane düşer!" dedim.

Obersturmführer, "Hürmetler, hürmetler! Doğru yere geldiğimizi biliyordum zaten!" dedi ve gitti.

"Ne kadar değişik biriydi," dedim, ama Başçavuş ağzının içinde bir şeyler geveledi ve daktilosunun başına döndü. Hemen ardından üzerinde OT-paltosu olan yaşlıca bir adam girdi içeri, kirli zeytin yeşili kumaştan paltosunu omzuna atmıştı. Bana baktı ve: "Bay Baron! Tanrı'ya şükür ki burada size rastladım!" diye bağırdı. Bu adam Königshof Oteli'nin bana "Bay Baron" diye hitap etmek gibi hoş olmayan alışkanlığından bir türlü vazgeçmeyen lokanta müdürüydü. "Buraya nasıl geldiniz siz?" diye sordum. Lokanta müdürü: "Bana yardım etmelisiniz, Bay Baron!" diye bağırdı, "OT beni emrine aldı. Şimdilerde onların kantinini işletiyorum. Arabam dışarıda, içi kanyak ve puro dolu! Ve köprünün üzerinde bir çetebaşı var, arabamdaki bütün benzini aldı! Oysa benim yoluma devam etmem gerekiyor!" Öne eğildi ve: "Sizin için de bir şişe Armagnac getirdim!" diye fısıldadı.

Bir an düşündüm, sonra: "Şişeyi alın ve birkaç benzin bidonuyla birlikte Oed'e gidin, orada küçük ormanın içinde bir polis birimi var, benzin satıyorlar. Ama sakın yakalanmayın!" dedim. Lokanta müdürü tombul ellerini ovuşturdu ve: "Emriniz başım üstüne! Emriniz başım üstüne, Bay Baron!" diye bağırdı. Sonra da hızlı hızlı yürüyerek çıktı gitti.

Bir saat sonra yine geldi. Elinde bir şişe Armagnac tutuyordu ve: "Her şey yolunda gitti, Bay Baron, benzin arabamda!" dedi. "Ee, gördünüz mü işte," dedim, şişeyi bana uzattı. Reddettim, Başçavuş: "Verin o şişeyi bana!" dedi. Lokanta müdürü: "Ama buradan nasıl gideceğim ben, yine o köprünün üstünden geçmek zorundayım!" dedim. Harita üzerinde ona başka bir yol gösterdim, otoyola geri dönmesi gerekiyordu. Tam gitmek üzereydi ki, Başçavuş yolunu kesti, paltosunun önce bir cebine, sonra öteki cebine elini soktu ve her birinden birer şişe çıkardı. Lokanta müdürü mutsuz bir ifade takındı ve yardım istercesine bana baktı. Başçavuş: "Bu zımbırtıların ne için lazım olacağını kim bilebilir ki!" dedi. Ben fazladan bir şey daha yapmaya karar verdim. "Sizinle birlikte geliyorum. Ben Hauptsturmführer'le konuşurken, siz de sıvışmanın yollarına bakarsınız!" dedim.

Hauptsturmführer gece gündüz uyanık dolaşıyordu sanki. Beni gördü ve: "Bu sıçtığımın yerinde... neydi adı?" diye bağırdı. Ben: "Siegsdorf," dedim. "... İşte bu sıçtığımın yerinde gizli bir benzin kaynağı olmalı! Bu domuzların benzinlerini alıyorum, ama onlar yine de sıvışıp gidiyorlar! İşte...! İşte...! İşte bak bir tanesi daha gidiyor...!" Benim lokanta müdürüm manevra yapıyor ve kargaşanın içinden çıkmaya çalışıyordu. Hauptsturmführer bağırdı: "Dur! – Dur!" Ama araba, bir kamyonun yanından hızla döndü, Alabalık Gölü'nün yanından geçti ve yola saptı. Yanlış yola sapmıştı, ama en azından sapmıştı işte.

Ben çabuk çabuk: "İnsanlardan aldığınız benzine n'oluyor?" diye sordum. Hauptsturmführer: "Emniyete alınıyor! Orada arkada bir polis birliği var, onların tankeri var!" dedi. "O zaman her şey yolunda demektir!" dedim ve uzaklaştım.

Yol, sel baskınından sonraki savaş alanına benziyordu. Her yerde arabalar enlemesine ya da boylamasına duruyordu. Aralarından geçmekte güçlük çekiyordum. Huber çiftliğine giden yolda atlı yük arabasıyla giden Taddäus'la karşılaştım. Ben: "Taddäus, durumlar nasıl?" diye sordum. Bana doğru eğildi ve: "Amerikalılar, Rosenheim'dalar!" dedi. Ben yorgun bir sesle: "O zaman yakında her şey biter!" dedim. Taddäus: "Evet, her şey biter!" dedi. Atların sırtına baktı ve arabayı ileri sürdü.

O gece kötü uyudum, tıpkı bütün öteki geceler gibi, yatakta yarı doğrulmuş oturuyordum, kulağımda ise otoyolun uğultusu vardı. Ertesi sabah Başçavuş beni telefonla aradı. Winkl'daki Ziethen in Reit istihkâm bölüğünden iki subay gelmiş, acele olarak Yüzbaşı'yla ya da onun temsilcisiyle görüşmek istediklerini söylemişler. Yüzbaşı yerinde yokmuş. "Öldürmekten söz ediyorlar mı?" diye sordum. Otomatik silahımı aşağıda bırakmış, korumalı bölge tabelaları konduğundan beri de Pablo'nun tabancasını çalışma odama kaldırmıştım. "Yok canım," dedi Başçavuş, "bunlar Wehrmacht'tan geliyorlar, SS'ten değil." Belediye başkanının orada, lokantada beni bekliyorlarmış. İnce uzun, sakin bir adam olan belediye başkanı lokantanın sahibiydi; yıllardır en iyi biçimde yönetmekle ünlüydü: olabildiği kadar az yönetirdi.

Köprüde Hauptsturmführer küfredip duruyordu. Hiç yemek yemez, hiç uyumaz, hiç kakasını yapmaz mıydı bu adam? Durdukları yerde duran arabaların oluşturduğu kargaşanın içinden geçerek belediye başkanının lokantasına gittim. Lokanta sigara dumanının içinde masaları ve bankları işgal etmiş olan ve durmaksızın konuşan insanlarla doluydu. Köşede, bakımlı üniformalarıyla iki genç teğmen oturuyordu, sarışın, incecik subaylardı. Masalarına yaklaştım ve: "Ziethen istihkâm bölüğü mü?" diye sordum. Terbiyeli terbiyeli ayağa kalktılar ve kendilerini tanıttılar. "Buradaki tank barikatlarını kontrol etmek için emir aldık!" Rahat bir nefes aldım. Bunu istedikleri gibi yapsınlardı. Onları barikatlara götürdüm. Önce Eisenärzt'e giden yoldaki barikatı gösterdim onlara. "Henüz yapım aşamasında," dedim. Teğmenler başlarını salladılar: "Bu tesisisin yapılmasını kim emretti!" Gururla bilgi verdim: "Wehrmacht'ın üsteğmeni!" "Bunun hiçbir anlamı yok ki, yani barikatı buraya kurmanın!" dediler. Biraz daha yaklaştık. Barikatta Volkssturm'cular çalışıyorlardı. Tam da ağaç kütüklerini topraktan çıkarmakla uğraşıyorlardı. "Ama bunlar kurmuyorlar, söküyorlar!" diye bağırdı teğmenlerden biri. Gerçekten de Volkssturm'cular neşe içinde tank barikatlarını dümdüz etmekle meşguldüler. Teğmen: "Siz n'apıyorsunuz orada? Söküyorsunuz!" diye bağırdı. Volkssturm'culardan bi-

ri bana başını salladı ve: "Emir böyle!" dedi. Teğmenler bana baktılar. "Emir emirdir!" demekten daha iyi bir şey gelmedi aklıma. "Bunu Yüzbaşı mı emretti?" diye sordular. Ben, bilmediğimi söyledim. Daha yaşlı olan teğmen: "Yüzbaşıyla derhal görüşmemiz gerek!" dedi. Hiç konuşmadan geri döndük. Yüzbaşı komutanlıktaydı. Teğmenler kendilerini tanıttılar. 20 Temmuz 1944 tarihinden beri emredildiği üzre kollarını kaldırarak değil, ellerini şapkalarına götürerek selam vermişlerdi. Kibarca, barikatların sökülmesi için kimin emir verdiğini sordular. Yüzbaşı sakin sakin: "Ben!" dedi. Teğmenler kızardılar, emrin nedenleri konusunda kendilerine bilgi verilmesini rica ettiler. Yüzbaşı kendine bir sigara yaktı, kibriti sallayarak söndürdü ve: "Burada tanklar için barikat kurmak anlamsız, onları savunacak adamım yok," dedi. Teğmenler: "Volkssturm var ya!" dediler. Yüzbaşı bir kahkaha attı: "Elimde beşyüz adam ve sekiz tüfek var!" dedi. Teğmenler: "Bölgede yeterli sayıda birlik ve yeterli sayıda silah var!" dediler. Yüzbaşı daha yüksek sesle güldü: "Birlikler! Kıtalar değil! Yeterli sayıda birlik var! Ama tek kıta yok!" dedi. Yüzbaşı sigarasından sinirli sinirli bir nefes çekti ve: "Amerikalılar direniş olduğunu sezdikleri anda ellerini çekiyorlar, beş dakika sonra da bombardıman uçakları geliyor. Beyefendiler her zamankinden iki saat geç tutuklansınlar diye bu bölgeyi yakıp yıktırmalı mıyım yani?" dedi. Heyecanla: "Hem burada savunulacak ne var?" diye sordu. Teğmenler: "Alp Bölgesi Kalesi!" dediler. Yüzbaşı avazı çıktığı kadar: "Burada öyle bir şey yok, şu lanet olası Alp Bölgesi Kalesi! Siz de bunu en az benim kadar iyi biliyorsunuz!" diye bağırdı.

Teğmenler bakıştılar. Mutsuz bir ifadeyle: "Yüzbaşım, çok üzgünüz, ama bunu rapor etmemiz gerekiyor!" dediler. Yüzbaşı: "Edin, edin!" dedi. Teğmenler güçlükle: "Yüzbaşım, lütfen, lütfen, Yüzbaşım, Yüzbaşım bunu bir kez daha düşünmek istemezler mi?" diye sordular. Yaşça büyük olanı: "Yüzbaşım savaş mahkemesinde doğacak sonuçları düşünmeli!" dedi. Yüzbaşı sigarasını içti ve düşündü. Teğmenlere şöyle bir baktı, sonra yine düşündü. Sonunda izmaritini yere attı ve üzerine bastı. "Emrim değişmeyecektir!" deyip dışarı çıktı.

Teğmenler yalvarırcasına bana baktılar. Yaşça büyük olanı kekeleyerek: "Bunu rapor etmek zorundayız!" dedi. Yutkundum ve ağır ağır: "Eğer beyler biraz daha beklerlerse Yüzbaşının fikrini değiştirebileceğimden eminim!" dedim. Teğmenler rahat bir soluk aldılar. Öğleye kadar bekleyeceklerini söylediler, onları belediye başkanının lokantasında bulabilecektim. Ve gittiler.

Başçavuş arkasına yaslandı ve sallandı: "Sizin katiliniz buradaydı!" dedi. "Benim neyim?" – "Katiliniz, Obersturmführer. Geldi ve 'Yüzbaşı nerede?' diye sordu. 'Onu öldüreceğim!' dedi. Ben de ona: 'Burada yok. Yaverini arıyor!' dedim. Bunun üzerine: 'Yaveri de öldüreceğim!' dedi. İkisinden hangisinin Karaturp olduğunu sordu."

Otomatik silahımı aldım ve omzuma astım. "Yüzbaşıyı aramaya gidiyorum!" Başçavuş: "Eğer katilinizle karşılaşacak olursanız, hemen ateş edin! Önce ateş eden, haklıdır!" dedi. "Önce ateş eden, haksızdır!" dedim. "Anlaşılan çok Amerikan filmi seyretmişsiniz!" Başçavuş sırıttı ve: "Yok canım, bir süre SS silah bölümünde çalıştım," dedi.

Sokağa henüz çıkmıştım ki, karşıdan katilimin gelmekte olduğunu gördüm. Korumalarının eşliğinde komutanlığa doğru hızlı hızlı yürüyordu. Onlar geçip gidene kadar bir kamyonun arkasına saklandım. Sonra doktora rastladım. Koluna Kızıl Haç kolluğu takmıştı. Yüzbaşıyı görüp görmediğini sordum. Doktor, Yüzbaşının Eisenärzt'e doğru gitmekte olduğunu söyledi. Doktor Eisenärzt'te büyük bir pisliğin meydana geldiğini söyledi. Sözcükleri ağzından kerpetenle almam gerekmişti.

Eisenärzt'teki ilk evlerden birinde yaşlı bir bey, emekli bir subay otururdu. Kendisine güzel bir bahçe düzenlemişti ve gül yetiştirirdi. Hiçbir şeye saygı göstermeksizin geçip giden araba kafileleri bahçesinin bir köşesini dümdüz etmişti. Evinin arkasında ise korumalı bölgenin sınırını belirten tabela bulunuyordu. Bu tabelayı yerinden söküp yirmi metre daha ileriye – evinin önüne dikmişti. Bir SS lideri bunu görmüş ve kendisini tutuklamış. Ona tabelanın yerini değiştirmek için kimden izin aldığını sormuş. Yaşlı bey, meselenin tabelanın dikilip dikilmemesi olduğunu düşünerek, bunun için Eisenärzt belediye baş-

kanının emir verdiğini söylemiş. Bunun üzerine SS lideri hemen belediye başkanını tutuklatmış ve ona tabelayı öne almak için emir verip vermediğini sormuş. Olaydan haberi olmayan belediye başkanı böyle bir emir vermediğini söylemiş. SS lideri ikisini de huzuruna çağırmış, bir askeri mahkeme kurmuş, yaşlı beyi ölüm cezasına çarptırmış, adamı bir kenara götürüp orada kurşuna dizdirmiş.

Doktor parmak uçlarına baktı ve: "Şimdi durum böyle işte!" dedi. Büyük bir motor gürültüsü duydum ve aceleyle kenara çekildim. Katilim bir motosikletin üzerindeydi ve yanımdan geçti gitti. Yüzbaşı'yı Eisenärzt'te bulmak üzere harekete geçtim, ama daha sokağa sapmadan onu yukarıdaki köyden aşağı doğru gelirken gördüm. Koşarak yaklaştım ve Eisenärzt'te olanları anlatmaya başladım. Ama o sözümü kesti, olayı duymuştu, SS liderinin adını da biliyordu. Ona katilimizden ve motosikletinden söz ettim. Yüzbaşı: "Kendisi şu anda kaymakamın yanına gidiyor, Yüzbaşı Karaturp hakkında bilgi edinecek!" dedi. Yüzbaşıdan, ne olursa olsun bu gece evinde uyumamasını rica ettim. Gülümsedi, ben bundan sonra otomatik silahımla birlikte hep onun arkasında olacağımı söyledim. Yüzbaşı, bunun mümkün olmadığını, benim hemen yukarıya, Landler'in yanına gitmem gerektiğini, orada bazukalarla dolu bir kamyonun durduğunu, bölgenin HJ liderinin bazukaları kendi adamları için çoktan boşaltmaya başladığını söyledi. Gidip o HJ liderini Yüzbaşıya gönderecektim, Yüzbaşı şimdi Hohlneichner'e gidiyordu. Hohlneichner, bölgede faaliyet gösteren bir müteahhitti. Yüzbaşı, o HJ liderinin müthiş haylaz biri olduğunu, sürüsünü mükemmel bir biçimde birarada tuttuğunu, ama şimdi aklının "Kurtadam Düşünceleri"yle dolu olduğunu anlattı. Ona cesaretin doğal bir şey, ama disiplinin daha güç bir şey olduğunu söyleyecekti. Başımla onayladım ve Landler'e gitmek üzere tabanları yağladım – derken bir kez daha arkamı döndüm ve: "Yüzbaşım – Ziethen Piyade Taburu!" diye seslendim. Yürümeye başlamış olan Yüzbaşı: "Yoluna girecektir!" diye seslendi.

HJ liderini buldum, onu dış görünüş itibariyle tanıyordum. Adamlarıyla birlikte kömürcü Landler'in yakınında terkedilmiş

halde duran kamyonun tepesine çıkmış, bazukaları dağıtıyordu, matrak bir görüntüydü doğrusu, baldırıçıplak bir durumdaydı, terden sırılsıklam olup yüzüne yapışan sarı saçlarını geri attı. Onunla birlikte Hohlneichner'e gittik. Yolda güldü ve ışıl ışıl bir yüzle: "Şu zımbırtılar çok ağır toplar, onlarla Amerikan tanklarını un ufak edeceğiz!" dedi. Müthiş haylaz biriydi, yanında kendimi kepaze gibi hissettim, bir oyun bozan kadar kepaze. Hohlneichner'in evinin önünde bekledim, Yüzbaşı'yı gözümün önünden ayırmamaya kesin kararlıydım. Gördüğüm bütün Karaturp adamlarını durdurup Yüzbaşı'ya dikkat etmeleri konusunda uyarıyordum. HJ lideri evden çıktı, daha önceden olduğu gibi yüzü ışıl ışıldı, başını salladı ve: "Yüzbaşı mükemmel biri! Biz HJ'lilere güvenebilirsiniz! Biz her şeyi yoluna koyarız!" dedi.

Yüzbaşı'nın peşinden ayrılmıyordum. Bu her zaman kolay olmuyordu, sağda solda görüşmeler yapması gerekiyordu. Bir koşu belediye başkanının lokantasına gittim, yemek yemekte olan iki teğmene el salladım ve: "Her şey yolunda, Yüzbaşı'yı razı ettim!" diye seslendim. Sevinçten ve umuttan donuma kadar terlemiştim. Teğmenler: "İyi, çok iyi, bizim şimdi hemen Inzell'e gitmemiz gerekiyor! Yarın buradaki tank barikatlarını teftiş ederiz!" dediler.

Komutanlıkta Başçavuş: "Katiliniz yine geldi, sizi yürekten seviyor. Dikkatli olun, galiba adınızı biliyor, sürekli olarak karaturptan ve sarmısaktan söz edip durdu! Sarmısak derken sizi kastediyordu!" dedi. Yüzbaşının adı Dolpp'tu. Başçavuş: "Tank barikatlarıyla ilgili konuyu da öğrenmiş, şu anda kaymakamın yanında, barikatları kimin emrettiğini soruyor," dedi.

Bütün öğleden sonra Yüzbaşı'nın peşinde dolaştım. Ne zaman komutanlığın penceresinin önünden geçsem Başçavuş el sallıyor ve: "Temiz hava!" diye sesleniyor ya da pencereyi açıyor ve gözle görünür bir keyifle: "Katiliniz demin yine geldi! Sizi kafaya koymuş!" diyordu.

Huber çiftliğine gitmek üzere tepeye tırmanırken, gündüzleri Reiten'de komşularda çalışan, yıllık taşra hizmeti gören genç bir kızla karşılaştım. Bu genç yaratığın, HJ liderinin küçük kız arkadaşı olduğunu biliyordum, ikisini sık sık beraber gö-

rürdüm. Şimdi uzun, esnek, çıplak bacaklarının üzerinde yaylana yaylana tepeden aşağı iniyordu, aslan yelesini andıran sarı saçlarını salmış, boğuk, kısık, ama kulağa çok hoş gelen bir sesle avaz avaz şarkı söylüyordu. İyice fırçalanmış, temiz görünümlü üniformalarının içinde zarif görünen, kızın ardından ilgiyle bakan iki Fransız savaş tutuklusunun yanından geçti. Fransızlar bana kibar kibar selam verdiler, durdum, kırık dökük Fransızcamla: "Alors, la guerre bientôt finie!" [Eee, savaş yakında bitiyor!] dedim. Güldüler: "Ah, oui monsieur!" [A, evet bayım!] dediler. Ben: "Vous réjouissez-vous bien, hein!" [Pek seviniyorsunuz, di mi!] dedim. İçlerinden biri: "Sûrement," [Kesinlikle,] dedi, sonra da mahcup mahcup ekledi: "ce n'est pas très poli, peut-être, monsieur – mais vous comprenez, – cinq ans prisonniers de guerre – ça – c'est trop! C'est trop!!" [belki pek kibarca olmayacak bayım, ama anlarsınız ya, beş yıl savaş tutsaklığı, bu çok fazla!!] Yorgun bir sesle: "Je comprends très bien! Alors, bonne chance!" [Çok iyi anlıyorum! O halde, iyi şanslar!] – "Merci, monsieur, bonne chance aussi!" [Sağolun bayım, size de iyi şanslar!] İçlerinden biri demiryollarında memur, öteki ise kuaförd ü, şimdiyse dört yıldır çiftçilik yapıyorlardı, oğlu ve damadı ölmüş olan Felsel'in yanında çalışıyorlardı, Felsel'in oğlu Fransa'da, damadı ise Rusya'da ölmüşlerdi; quel monde [ne dünya ama], diye düşündüm ister istemez Fransızca olarak, quel monde!

Ne korkunç gece! Bir saat bile gözümü kırpmadım, kulağım katilin ayak seslerindeydi.

Ertesi sabah –Hauptsturmführer köprünün üzerinde küfredip duruyordu– ben tam lokantanın önünden geçerken iki teğmen içeriden çıktılar. "Demek buradasınız!" diye seslendiler, "bu çok iyi işte, o zaman hemen barikatlara gidebiliriz!" Huzursuz olmuştum. Ama onlarla birlikte gittim. Eisenärztstraße'yi tırmandık.

Tank barikatlarının yanında Yüzbaşı duruyordu. Sigara içiyor ve dev bir kamyondan kocaman kocaman ağaç kütüklerinin boşaltılışını sakin sakin seyrediyordu. Teğmenleri neşeyle selamladı ve: "Bu oduncuların çalışmalarını seyretmeyi seviyorum! Şunlara bakın, koskocaman kütükleri nasıl da kolayca in-

diriyorlar!" dedi. Hohlneichner'in adamları kalın kütükleri beceriyle hareket ettiriyor, ağır demir kancaları kütüklere takıyor ve ustaca yuvarlıyorlardı.

"Amma da görkemli şeyler!" dedi yaşça büyük olan teğmen. Yüzbaşı'nın yüzü ışıldadı: "Öyle değil mi? Yeryüzünün en iyi tank barikatlarını kuracağız, on numara iş yapacağız! Buradan tek tank bile geçemeyecek!" dedi. Teğmenler yapılan işi ayrıntısıyla incelediler. Kocaman kütükler mıhlanıyor, Volkssturm adamlarıyla Hohlneichner'in işçileri var güçleriyle çalışıyorlardı.

Hayranlıkla: "Bu, olağanüstü bir şey!" dedim. Yüzbaşı: "siz bir de bariyerler kapanınca görün!" dedi. Yola uzunlamasına yatırılmış olan, destek kazıklarının arasına konacak ağaç kütüklerini inceledim: "Peki bariyerler nasıl kapanacak ki?" "Palangalarla!" dedi Yüzbaşı. "Bizim palangamız var mı?" diye sordum. Yüzbaşı gözlerini kırpıştırdı: "Evet, doğru – Hohlneichner'e bir sorun bakalım, palangalar neredeymiş?" dedi. Kayalık zemine bir kazık çakmaya çalışan Hohlneichner'in yanına gittim. "Palangalar ne durumda?" diye sordum. Şimdi yine Yüzbaşı'nın yanına gelmiş olan teğmenlere bir bakış fırlattı ve: "Bütün Siegsdorf'ta yalnızca bir tane palanga var, o da bende, ne yazık ki bu sabah kuyunun içine düşürdüm!" dedi.

Teğmenler çok sevimliydiler. Onlarla birlikte, belediye başkanının büyük bir gizlilik içinde tezgâhtan çıkardığı bir şişe şnapsı içtik, el sıkıştık ve karşılıklı olarak tanıştığımıza çok memnun olduğumuzu dile getirdik.

Katilim sabah erkenden komutanlığa uğramış ve sarımsak kokusunu içine çekmişti. Bir süre kalem odasında oyalandım, sonra Yüzbaşı'nın peşine takıldım.

Otoyoldan bize doğru yanaşık düzen bir birlik geliyordu, düzenli biçimde yürüyorlardı, önlerinden motosikletleri üzerinde iki teğmen geliyordu, arkalarında ise bir Başçavuş ve yaya bir bölük ilerliyordu, en arkada ise birkaç kamyon vardı. Okulun önüne gelince birlik durdu ve okulun avlusuna yöneldi, oysa okul ağzına kadar doluydu. Yüzbaşı bunu bir süre sessizce izledi. Kısa bir süre sonra Başçavuş geldi, eski güzel zamanlarda olduğu gibi üçüncü düğmesinin altında bloknotu

vardı, Yüzbaşı'nın önünde hazırola geçti, mükemmel bir Schwaben'ceyle birliğinin adını söyledi, bu bir piyade bölüğüydü ve kalacak yer talebinde bulundu. Yüzbaşı bana döndü: "Bu, burada gördüğümüz tek doğru dürüst birlik! Bu insanları nerede yatırabilirsiniz, bir bakın bakalım!" dedi. Başçavuşla birlikte evleri ve çiftlikleri gezdik. Ben bunu pek anlamlı bulmuyordum, ama kontrol edilemeyen sürekli gidiş gelişler sırasında binalardan bir tanesi boşalmış olabilirdi. Ama hiçbiri boşalmamıştı, birçok ahıra ve samanlığa birlikler "vahşice" yerleşmişlerdi. "Vahşiler"den o yeri boşaltmalarını istediğimde başçavuş sessiz sessiz gülümsedi; ekmeklerini kemirmekte olan adamlar sanki ben orada durmuyormuşum gibi bana boş boş baktılar ve kemirmeyi sürdürdüler. Başçavuşla birlikte sağa sola gittik, sonunda belki de birliği, yörenin merkezinden olabildiğince uzağa yerleştirmenin daha iyi olabileceği geldi aklıma ve Eisenärzt'e yöneldim. Ama Başçavuş: "Bu olmaz, bizim merkezde kalmamız lazım! Talimat öyle!" dedi. Dikkatli bir biçimde: "Ne talimatı?" diye sordum. Başçavuş umursamaz bir tavırla: "Ha şey, köprüyü havaya uçurmak!" dedi. Ödüm koptu. "Traun üstündeki köprüyü mü? O zaman kafileler nereden geçecek?" dedim. Başçavuş keyifli keyifli: "Bize ne ki, emir emirdir! Bütün köprüleri havaya uçuruyoruz!" dedi. Ben: "Ama başka bir köprü yok ki, hem Traun Köprüsü SS tarafından korunuyor!" diye bağırdım. Başçavuş: "Ha şey, peki ya viyadük?" diye sordu. Soluğum kesilmişti. Viyadük, matematiksel bir salınımla doğaya sokulan o güzel viyadük! "Hayır, viyadük olamaz! Führer'in otoyolunun o güzel viyadüğü!" diye bağırdım. "Tam da o işte," dedi Başçavuş, "böyle güzel bir köprüyü uçurmak daha da zevkli oluyor, o kadar güzel parçalanıyor ki! Ha, uzun zamandır böyle bir köprüyü güzelce havaya uçurmamıştık, iş bu gece olacak!" dedi.

Başçavuşu okula geri götürdüm, orada beklemesini rica ettim, mutlaka kalacak güzel bir yer bulacağımı söyledim. Koşa koşa kalem odasına gittim. "Yüzbaşım!" diye seslendim. "Piyadeler, viyadüğü havaya uçurmak üzere talimat almışlar!" Yüzbaşı korktu. "Viyadüğü mü?" Bir süre çaresiz bakışlarla bir o yana, bir bu yana baktı. Ağzına bir sigara soktu, "Patlayıcı de-

poları! Patlayıcı depolarının derhal duvarla kapatılması gerek!" dedi. Ben: "Başçavuş bu gece dedi," dedim. Yüzbaşı düşündü, sonra: "Bu böyle devam edemez! Bölgeyi boşaltmalıyım, herkes buradan gitmeli!" dedi. Yüzbaşı: "Yarın sabah saat beşte alarm vereceğim, Amerikalılar geldi diye. Herkes görsün bakalım bölge ne kadar çabuk boşaltılabiliyor!" dedi. Sigarasından bir nefes çekti ve: "Piyadeler *Alte Post*'a; Volkssturm nöbetçisi kapıya, patlayıcı komandoları harekete geçtiği anda haber versin. Sonra hemen alarm verilecek!" dedi. Bana döndü: "Başçavuşu siz devralacaksınız, bu gece bu bölgeden çıkmayacak!" dedi. Başçavuş arkasına yaslandı ve sallanmaya başladı: "Başçavuşu bana bırakın, ben de başçavuşum, onunla başa çıkabilirim! Onu buraya getirin!" dedi. Yüzbaşı: "Ben viyadüğe gidiyorum ve her durumda – yarın sabah alarm verilecek!"

Piyadeleri *Alte Post*'a götürdüm, "vahşiler"i oradan dışarı atma işini onlara bıraktım, bunlar vahşi bir birliğin sarhoş sürücüleriydiler. Başçavuşla birlikte kalem odasına gittim, Başçavuş havaya uçurulacak köprülerin yerlerini saptamak için bölgenin bir haritasını edinmek istedi.

Bizim Başçavuş arkasına yaslandı ve sallanmaya başladı: "Önce birer şnaps içelim!" dedi. Bir şişe çıkardı ve hayranlıkla "Armagnac!" dedi. "Ha, işte buna hayır demem!" dedi beriki. Bizim Başçavuş bana gülümsedi ve: "Siz gidip yatın! Artık size burada ihtiyaç yok!" dedi. "Öyle mi," dedim, "demek şnapsı tek başınıza içmek niyetindesiniz! Sizi küçük şakacılar sizi!" dedim ve midemde kötü bir duygu olduğu halde çıktım oradan. Bizim Başçavuş arkamdan şöyle seslendi: "Size, bu zımbırtıya ihtiyacımız olacak dememiş miydim?"

Yolda Karaturplardan biri, bir astsubay bana katıldı. Köprünün üzerinde Hauptsturmführer duruyor ve sağa sola küfrediyordu. Bir subay yanımıza yaklaştı, nişan ve madalyaları pırıl pırıl parlıyordu, gelincik kırmızısı apoletlerine bakılacak olursa bir binbaşıydı. "Bu neyin nesi?" diye sordum astsubaya. "Ordu Personel Dairesi, Traunstein'da OKW'nin yarısının yeri değiştirildi!" Astsubay selam verdi, binbaşı selamı iade etti. Birdenbire binbaşı: "Hey, oradakiler!" diye seslendi. Geri döndüm. Binbaşı: "Siz neyin nesisiniz? Asker misiniz?" diye sordu. Ben:

"Hayır, özür dilerim, ben yalnızca Volkssturm'danım!" dedim. Binbaşı: "Bunu anlamıştım – selam verişinizden!" dedi. Ben: "Size selam verdiğimi hatırlamıyorum!" dedim. Binbaşı patladı. Bir patlama oldu ve binbaşı patladı. Onun nasıl parçalandığını ve parçalarının çevreye yayıldığını görebilmiştim. Sonra yine biraraya geldi ve akşamın sisinde gözden kaybolup gitti.

Astsubay: "İnsanların kaygıları var!" dedi. Ben hiçbir şey söylemedim. "Ah Almanya, Almanya!" diye geçirdim içimden.

Ille'ye gece alarm çalacağını, ama bunun hiçbir anlama gelmeyeceğini söyledim. Konuşmadan akşam yemeğimizi yedik. Sonra radyonun düğmesini çevirdim. Artık yayın yapan Alman radyo istasyonu kalmamıştı. Yo, "Salzburg" yayın yapıyordu. Sempatik ve sıcak bir ses Salzburg'a veda ediyordu. "Biliyorum, sevgili Salzburglular asla unutmayacaklar..." diyordu ses, ve ben bunun Salzburg valisinin veda konuşması olduğunu anladım. Valinin, sevgili Salzburglularının hangi duygular içinde olduğunu ne ölçüde bilip bilmediğinden pek emin değildim. Derken müzik başladı. Bunun Büyük Alman Radyosu'ndan duyacağımız son şey olduğunu biliyordum. Kulak kabarttım. Yeni bir plak yerleştirildi. Biraz yıpranmış bir plaktı, "Sobanın arkasında var bir fare, var bir fare, çıksın dışarı o fare, duyuyor musunuz nasıl cik cik ötüyor?" şarkısını çalıyordu. Bu Büyük Alman Radyosu için kuğunun ölüm şarkısıydı. "Ah Almanya, Almanya!" diye geçirdim içimden.

Kendimi çok yorgun hissediyordum, erkenden yattım. Ama yine uyuyamıyordum. Viyadükten gelecek patlama sesini bekliyordum. Sonunda uyuyakalmıştım.

Bir şey beni uyandırmış olmalıydı, herhangi bir gürültü. Kulak kabarttım. Çevrede ölüm sessizliği vardı. Beni uyandıran bu olmalıydı. Otoyolun uğultusu kesilmişti. Tan söküyordu. Kulak kabarttım. Saat beşti. Alarm her an çalmaya başlayabilirdi. Pencereyi açtım, sireni açıkça duymak istiyordum. Dağların dorukları kar beyazı parlıyordu. Şöyle düşündüm: Bugün güzel bir gün olacak. Yıldızlar söndü. Çıt çıkmıyordu.

İşte – işte taraka başladı. Neydi acaba bu? Bir şey patırdıyor, çatırdıyor, arka arkaya silah sesleri duyuluyordu, makineli tüfeklerden yapılan atışların sesleri. Viyadükten geliyordu bu

sesler. İşte – yine kısa, ne olduğu anlaşılmayan atışlar. Ve hemen ardından öğütme sesi, o öyle bildiğimiz öğütme değil, taşa vurulan metal sesi. Tanklar!

Birdenbire anladım: Amerikalılar gelmişlerdi!

Amerikalılar gelmişlerdi! Yataktan fırladım, kapıya koştum, ardına kadar açtım. Uyuyan evin içine: "Amerikalılar geldi! Amerikalılar geldi!!" diye böğürdüm.

G. Writings and Speeches/
G. Yayınlar ve Konuşmalar

118. List on a separate sheet the titles and publishers of all publications from 1923 to the present which were written in whole or in part, or compiled or edited by you, and all public addresses made by you, giving subject, date, and circulation or audience. If they were sponsored by any organization, give its name. If no speeches or publications write "none" in this space.

118. Tarafınızdan 1923 yılından başlayarak bugüne kadar tümüyle ya da kısmen yazılmış, biraraya getirilmiş ya da yayına hazırlanmış yayınların başlıklarını ve bu yayınların yayıncılarını ve tarafınızdan yapılan kamuya açık konuşmaları ve konferansları, konuyu, tarihini, basılıp basılmadığını ya da dinleyicileri ayrı bir kâğıt üzerinde belirtin. Eğer bir organizasyonun himayesi altında idiyseniz, bu organizasyonun adını belirtin. Eğer herhangi bir konuşma, konferans ya da yayın söz konusu değilse "yok" sözcüğünü yazın.

Bkz. bu Soruşturma'nın 1. ila 131. sorularının yanıtları.

H. Income and Assets/
H. Gelir ve Servet

119. Show the sources and amount of your annual income from January 1, 1931 to date. If records are not available, give approximato amounts.

119. 1 Ocak 1931 tarihinden başlayarak bugüne kadar yıllık gelirin kaynağı ve miktarı. Belgelerin eksik olması halinde yaklaşık miktarların belirtilmesi gerekmektedir.

Year/Yıl	Sources of Income/Gelirin Kaynağı	Amount/Miktarı
1931	Ücretli	Bkz. 125
1932	Ücretli	Bkz. 125
1933	Ücretli	yakl. 3000.- RM'tan
1934	Ücretli	
1935	Ücretli	
1936	Ücretli	
1937	Ücretli	
1938	Ücretli	Bkz.: Ek
1939	Ücretli	
1940	Ücretli	
1941	Ücretli	
1942	Ücretli	
1943	Ücretli	
1944	Ücretli	
1945	Ücretli	Yakl. 60.000.- RM'a kadar

119.'a İlişkin Olarak: Amerikalılar gelmişlerdi! Aceleyle giyindim, ama daha işimi bitirmemiştim ki, Ille'nin kapısının

açıldığını duydum. Onun Amerikalıları nasıl beklediğini biliyordum, merdivenleri ikişer ikişer indim.

Ille küçük sofada duruyordu, ama hiçbir şey söylemedi. Königshof'taki bodrumda geçen o geceden sonra biraz değişmişti, artık o kadar tez canlı değildi, daha sertleşmiş, daha katılaşmıştı. Son haftalarda biliyordum ki, uçaksavar astsubayı olarak Batı'da bulunan Pablo için kaygılanıyordu, son haber Schwerte an der Ruhr'dan gelmişti – kardeşimden gelen son haber ise "Kurland Kalesi" kaynaklıydı.

Ille bavulların arasında duruyordu, hiçbir şey söylemedi, bavulları yukarı taşımaya başladı. Yaptığı her şey gizemli bir ibadet özelliği taşımaktaydı; bu bavulları-yukarı-taşıma-eylemi'nin sembolik bir anlam taşıdığını biliyordum. Dışarıdan, uzaktan gelen silah sesleri duyuluyordu. Ille'nin elinde benim bavulum vardı, zaten benim ondan başka bavulum yoktu, ötekilerin hepsi Ille'nindi. Benimki güzel, sarı, büyük, fermuarlı bir valizdi, geniş bir kayışı vardı, sığır derisindendi, nefis bir çantaydı, onu çok severdim. Henüz yepyeniydi.

Birdenbire basamaklarda Ille çantamı yere düşürdü. Gözleri yaşlıydı ve: "Hadi gel, Bolle Çocukları dansını yapalım!" dedi.

Bolle Çocukları dansı son derece aptalca bir şeydi. Ille'yle ilk kez birlikte sinemaya gittiğimizde film başlamadan önce bir reklam gösterilmişti, reklam filmi Berlin'deki Bolle süthanesiyle ilgiliydi. Çok şirin bir reklamdı, süt şişeleri –büyükleri oğlan çocuklarına, küçükleri kız çocuklarına benzetilmişti– sokaklarda uygun adım yürüyor ve her fırsatta şirin, küçük, basit bir dansı tekrarlayıp bu arada da şu metni söylüyorlardı: "Bunlar herkesin sevdiği Bolle Çocukları. Öylesine taze ve leziz ve her zaman itinalı." Ille, Bolle Çocukları'nın dansına bayılmıştı, sinemadan henüz çıkmıştık ki birlikte "Bolle Çocukları" dansını yapmamız için ısrar etmeye başladı – hem de gecenin karanlığına gömülmüş Kurfürstendamm'ın hareketli akışının ortasında. Ille'ye deliler gibi âşıktım ve onun için her şeyi yapabilirdim, ama bu biraz fazlaydı. Ama Ille ısrarlıydı, ben de dans ettim ve Ille benden "kendisine bu dansı hediye etmemi" rica etmişti. Önce ne demek istediğini anlayamamıştım, ama daha sonra bana açıkladı, ne zaman ve nerede yapmak isterse onunla bu dansı yap-

maktan asla kaçınmayacağıma söz vermeliydim. Ille'ye deliler gibi âşıktım ve ona söz verdim, o dansı yapmaktan asla kaçınmadım, ama öte yandan o dansı asla belli bir şokun üstesinden gelmek zorunda kalmaksızın yapamadım. Şimdi kesinlikle şok filan geçirmeden Ille'nin elini tuttum ve birlikte Bolle Çocukları dansını yaptık, üç adım öne, üç adım arkaya ve dön – ayağım valizime takıldı ve kanepenin üzerine düştüm.

Ve birdenbire son günlerin, son haftaların, son ayların, son yılların gerginliği boşalıverdi – kahkahalarla gülmeye başladım, katıla katıla, isteriye tutulmuşçasına gülüyordum. Valizi gösterdim ve gözlerimden yaşlar gelene dek gülerek: "Böyle başladı! Böyle bitti! Şuradaki valiz var ya! Onu 1933'te satın almıştım! Peki onu kimden almıştım? Bolle'den! Olivaerplatz'daki saraciyeci Bolle'den, Kurfürstendamm'ın köşesinden!" diye bağırıyordum. Avaz avaz bağırıyor ve gülüyordum: "Bolle'den! Bolle'den!"

Her şey Bolle'den aldığım o valizle ve daktilomla başlamıştı, başka bir şeyim yoktu. Ve her şey Bolle'den aldığım valizle ve daktilomla bitti, yine başka bir şeyim yoktu. Hâlâ Fräulein Doktor Querfeldt'in bir zamanlar bana hediye etmiş olduğu aynı daktiloyu kullanıyordum, küçük Erika Königin marka daktiloyu, Seydel&Naumann firmasının ürünüydü, dünyanın en iyi daktilosuydu. Yazdığım her şeyi onda yazmıştım. İşte orada duruyordu, çalışma odamdaki masanın üzerinde.

Başlangıç ve son, son ve başlangıç. İkisinin arasında iyi bir yaşam ve Ille vardı. İkisinin arasında zahmetli bir başlangıcı ve coşkusuyla ve Ille'yle birlikte iyi ve biraz heyecanlı bir yaşam vardı. Ille bir yengeçti, evi olmadığı zamanlarda bile evini sürekli olarak beraberinde taşırdı, o zaman da sanki büyük bir evde oturuyormuşçasına yaşardı. Yengeçlerin geri geri yürüdükleri doğru değil, onlar sürekli tehlike altında olan yaşamlarının içinden kendilerini yan yan ilerletiyorlar, ulaşabildikleri her şeye bütün uzuvlarıyla sıkı sıkı yapışarak yumuşak karınlarını koruma altına alıyorlar – ve kendi savunmaları adına sırtlarında parazitlerin üremesine izin veriyorlar. Aslında ben Ille'nin parazitiydim, onun gittiği her yere gittim, her şeyi onun yaptığı gibi yaptım. Eskiden onun yaşama biçiminden çok daha farklı

bir yaşama biçimim vardı. Gelen bütün resmi mektupları açmadan bir bavulun içine atmış olduğumu keşfettiğinde üç aylık bir beraberliğimiz vardı. Hayatımda o güne kadar tek kuruş vergi ödemediğimi ortaya çıkardı. Tek söz söylemedi. Maliye'ye gitti ve beni temize çıkardı. Bunu öğrendiğim zaman ilk kavgamızı etmiştik. Ama Ille düzenli bir sosyal yaşamdan yanaydı. Başka türlüsünü bilmiyordu. İyi bir vatandaş olarak yaşamak, belli ölçülerde lüks ve yeterli oranda bohemlikle bu yaşamı çekici kılmak istiyordu. Ille'nin söylediğine göre, maliyedeki adamlar "sevecen"diler. "Senin şu memur takıntın yok mu!" demişti bana. "Onlara bana güvenebileceklerini söyledim, senin delinin teki olduğunu, seninle bir iş yapılamayacağını söyledim! Bunu hemen anladılar. Geriye dönük ödeme yapmamı bile istemediler, şu andan itibaren düzenli vergi ödemek yeterli olur, dediler!"

Gerçekten de yaklaşık olarak ne kadar para kazandığım konusunda hiçbir fikrim yoktu, başlangıçta çok şaşırtıcı olmayabilirdi; Ille'yi, deneyimlerime göre yeni paranın ancak eski para bittiği zaman geleceği konusundaki ilkeyle şaşırtmış ve ta ki Ille sabırla bir banka hesabı açmamız gerektiği konusunda ısrar edinceye kadar da bu ilke doğrultusunda yaşamıştım ve gerçekten de bir çek defterine sahip olduğumdan bu yana, eskisinden çok daha iyi yaşama duygusundan bir türlü kurtulamıyordum.

"Ille!" diye bağırdım, "banka hesabımızda ne kadar para var?" Ille: "Tek kuruş bile yok!" diye yanıt verdi, bağırarak. Bu çok sakinleştiriciydi. Böylece bir şey kaybetmeme de olanak yoktu. Demek ki bir servet birikecek kadar olmamıştı.

Standardımı, bana uygun görülen standardımı asla kontrol altına alamamıştım, belki arkadaşım Axel'le karşılaştırılacak olursa ortaya çıkan durum hariç. Sinemayla uğraşmaya başladığımdan beri, benimle aynı işi yapan Axel'in harcamayı uygun gördüğü miktarı kendime örnek aldım.

Axel, Ille ve ben iyi yemek yemeyi çok severdik. Axel bunun ötesinde sürekli âşık dolaşırdı. Her dört haftada bir bize gelir, sonunda hayatının kadınını bulduğunu anlatırdı. Ille ona, bulduğu her kadını gelip kendisine göstereceğine ve ancak Ille

uygun görürse o kadınla evleneceğine yemin ettirirdi. Axel geldi ve: "Ama şimdi gerçekten de doğru kadını buldum!" dedi. Viyanalı genç bir oyuncuydu. Birlikte Schlichter'e yemek yemeğe gittik. Yemek mükemmeldi, çok hoşumuza gitmişti. Ama birdenbire Axel'in sevgilisi arkasına yaslanmış ve şöyle demişti: "Bunun kaça malolduğunu düşündüğüm zaman... Bu parayla iyi bir kitap satın alabilirdim!" Ille bir an için tavuk budunu kemirmeyi kesti, sakin sakin: "Axel bu olmaz!" dedi ve yemeğine devam etti. Genç hanım, bir yayıncıyla evlendi.

Ben Schlichter'e sık sık giderdim. Oraya ilk kez gittiğimde, yine ilk kez olarak cebimde büyük miktarda para vardı ve ben –kısa bir süre önce hapisten çıkmıştım– nihayet yine iyi bir şeyin keyfini çıkarabileceğimi düşünüyordum. Lokanta fazla büyük bir yer değildi, yalnızca dört küçük odası vardı, ama girişin hemen yanında o ünlü soğuk büfe dururdu, ressamlar ve ağzının tadını bilenler için leziz bir görüntüydü doğrusu. Daha yerime yeni oturmuştum ki, gümüşi saçları olan iriyarı bir adam masaya yaklaştı ve kendini tanıttı, lokantanın sahibi Max Schlichter'di kendisi, daha sonraları arkadaş olacağım ressam Rudolf Schlichter'in erkek kardeşi, dünyaca ünlü bir aşçıydı. Ben de kendi adımı söyledim, Bay Schlichter benim kim olduğumu biliyordu, gazetelerde geçenlerde benim hakkımda sevimsiz yazılar çıkmıştı. Ben, bitip tükenmek bilmeyen "Rumfutsch"tan sonra gerçekten iyi bir yemek yemek istediğimi söyledim. Bay Schlichter bana tavsiyede bulunmasına izin vermemi rica etti; hemen ardından üzerindeki gri pepita[1] pantolonu, beyaz ceketi ve uzun beyaz başlığıyla şef aşçı çıkageldi. Aşçı, oldukça zengin mönüyü hor görerek bir kenara attı ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunduk. Lokantanın işletmecisi ve dört başgarson hizmet ettiler, aşçı bana her yemeğin tarifini verdi, Bay Schlichter elleriyle başlıca malzemesi ıstakoz olan Schlichter usulü salata hazırladı. Bay Schlichter bana hayatını anlattı, Hartum ve Tokyo'da bulunmuş, Şangay'da ve Montevideo'da aşçılık yapmış, Brüksel'de Fransızlardan altın madalya almıştı, Berlin'de Kaiserhof'ta bir "ekibi" vardı. Kuzey Amerika'daki

1 Pepita: Üzerinde horoz ayağı deseni olan, adını Biedermeier döneminde yaşamış bir İspanyol dansçı kadından alan bir tür kumaş. (Ç.N.)

Birleşik Devletler'de yalnızca kısa süreli bulunmuştu, orada yemek pişirilmiyor, orada 'bulamaç' yapılıyordu.

Bay Schlichter sık sık gelmemi rica etti. Güldüm, nasıl olup da bunu yapabileceğimi düşünebildiğini sordum; şu anda cebimde olanın dışında tek kuruşum yoktu ki. Bay Schlichter çözümün çok basit olduğunu söyledi, yemek fişlerini imzalayacaktım, ona göre bir yıl sonra kesinlikle bu fişleri ödeyecek duruma gelecektim. Bir yıl sonra henüz o fişleri ödeyecek duruma gelmedim, ama her gün Schlichter'de yemek yedim ve fişleri imzaladım. Rowohlt'tan bir avans kopardım, Schlichter'e gittim ve kekeleyerek "toplam hesabımı" çıkarmasını istedim. Lokantanın işletmecisi heyecan içinde koşturdu, Bay Schlichter kaygılı bir yüzle yanıma oturdu ve büyük bir utanç içinde, toplam hesap çıkarmanın olanaksız olduğunu, fişlerin hepsini yaktığını söyledi.

Lokantaya olabildiğince sık giderek öcümü aldım – ve bir daha asla yemek fişi imzalamadım. Orada toplumsal türden bütün sorumluluklarımı yerine getiriyordum. Benim sevgili Dr. Luetgebrune'm bir kez daha beni kötü bir durumdan kurtardığında, Schlichter'e telefon ettim ve yemek ısmarladım. Max Schlichter çoktan ölmüştü, yeğeni Karl Waßmanndorf lokantayı eski hizmet anlayışına sadık kalarak yönetiyordu. Yemeğin nasıl düzenleneceğiyle ilgilenmemiştim, ona güvenebilirdim. Yemek çok lezzetliydi, Waßmanndorf'un ikram ettiği şarap Doktor'un gözlerini yerinden oynatmıştı. Benim için tadı neft yağına benziyordu. Şarabın markasına baktım, Johannisberg Şatosu, 1921 kurumuş üzüm seçkisiydi. Korktum, bu şişenin Adlon'da dörtyüz marklık etiketle satıldığını biliyordum ve biz üç şişe içmiştik. Waßmanndorf, sanki şimşekten gözlerim kamaşmışçasına gözlerimi kırpıştırdığımı fark etmişti, kulağıma bu şarabın satılamayacak kadar iyi olduğunu, onu yalnızca "özel konukları için küçük bir jest" olarak kullandığını fısıldadı.

Bir keresinde, savaşın ortasında, Ille'nin vergiler nedeniyle Berlin'e gittiği bir dönemde, Bay Waßmanndorf mahcup mahcup onun oturduğu masaya yaklaşmış ve fısıldayarak, onun yüzünden Gestapo tarafından çağrıldığını anlatmış. Bu son derece sevimsiz bir öyküymüş, Ille'nin Bay Waßmanndorf'un sev-

gilisi olduğu ve kendisine sürekli olarak kahve, şişeler dolusu Armagnac gönderdiği yolunda bir ihbar yapılmışmış, Bay Waßmanndorf, işten çıkardığı bir kominin öç almak amacıyla böyle bir ihbarda bulunduğunu tahmin ediyormuş. Bay Waßmanndorf bunun üzerine bütün personelini toplamış, onlara olayı anlatmış ve düşüncelerini açıklamalarını istemiş. Bunun üzerine soğuk büfeye bakan küçükhanım öne çıkmış ve şu açıklamada bulunmuş: "Eğer öyleyse, o zaman bu, Bay Waßmanndorf ve bütün lokanta için büyük bir onurdur!" Ve bütün personel bu sözleri alkışlamış. "O küçük hanım nerede?" diye bağırmış Ille. Küçük hanım kendisinden bir öpücük almışmış, Bay Waßmanndorf da öyle ve son müşteri de gittikten sonra bütün lokanta bu olağanüstü olayı kutlamış. Armagnac su gibi akmış, alarm çaldığında ise bodrumda kahve yapılmış.

Schlichter'in tam karşısında bulunan ve oradaki en ünlü lokanta olan Horcher'e ise birkaç kez gitmişliğimiz vardı. Orada bize kötü davranılırdı. Ancak çok sonraları bunun nedenini öğrenebildim. Erkek kardeşim Horst yemeklerini oldukça düzenli bir biçimde orada yerdi ve yine oldukça düzenli bir biçimde her keresinde başka bir hanımefendiyle giderdi oraya. Ille ve ben oraya girdiğimizde Bay Horcher, Ille'nin Horst'un aldattığı karısı olduğunu ve benim de onun aftosu olduğumu sanmış. Bay Horcher için bu olacak iş değildi. Bay Horcher bizim ahlaksız bir aile olduğumuzu düşünüyordu. Bay Horcher çok ahlaklı biriydi.

Ama Bay Wunderlich Schlichter için ciddi bir rakipti. Bay Wunderlich'in Breitestraße'de imparatorluk ahırının arkasında minicik bir lokantası vardı: Schloß-Klause. Bay Wunderlich, Büyük Savaş sırasında Birinci Muhafız Alayı'nda hizmet görmüştü; bu alayın eski subayları kendisine İmparatorluk şarap mahzenini satın almasını sağlamışlardı. Arka odada kalın bir kitap dururdu, imparatorluk ailesinin yemek kitabıydı bu. Majesteleri kitabı kendi elleriyle kaleme almışlardı. Eitel Friedrich yaramazlık yaptığı için Majesteleri Eitel Friedrich'in tatlısının üzerini kendi elleriyle çizmişlerdi. Birinci Muhafız Alayı'nın subayları yemek yemeğe Wunderlich'e gelirlerdi, Planck orada yemek yerdi ve Wilhelm Scheuermann ve Berlin şehir komuta-

nı General Schaumburg da. Bayan Wunderlich yemekleri pişirir, Bay Wunderlich konuklarına içki servisi yapardı. Majesteleri henüz Doorn'a varmadıklarında bile imparatorun huzurundaymışçasına yemek yenirdi. Bir keresinde Renli işadamları bu lokantayı keşfettiler. Bol bol ve gürültülü bir biçimde yemek yerlerdi, Renlilerin her zaman hep bir ağızdan konuşmak gibi bir alışkanlıkları vardır. Hepsi bir ağızdan yemeklerini ve içkilerini ısmarlamışlardı. Bay Wunderlich çaresizlik içinde bize baktı. Renliler bilindik şakalarını yapıyorlardı. Biri herkese "konyak", "ama en iyisinden!" ısmarladı. Bay Wunderlich siparişi yerine getirmek için koşturdu, beyler "şnaps"ı yudumluyor ve hepsi hep bir ağızdan konuşmayı sürdürüyordu. Hesabı gördüklerinde, sesleri kesiliverdi. "Bir yanlışlık olmalı," dedi sonunda, konyağı ısmarlamış olan bey. Bay Wunderlich sakin sakin: "Siz 'en iyisinden olsun' dediniz!" dedi ve şişeyi gösterdi. Napoleon onu bizzat Kraliçe Louise'ye hediye etmişti. Magdeburg'un yerine, gül hikâyesi efsane olmuştu.

Ve sonra Bay Mehlgarten vardı! Bay Mehlgarten meyhaneciydi. Olivaer Meydanı'nda, 12 numaralı otobüsün son durağının önünde bir meyhanesi vardı. Otobüs sürücüleri yemeklerini orada yerlerdi, çok yerler, hızlı hızlı yerler ve sıcak sıcak yerlerdi. "Eintopf"[2] geleneği yayılmadan çok zaman önce Bayan Mehlgarten Eintopf pişiriyordu zaten, hem de en iyisini ve en geniş seçeneklerle. Eintopf günlerinde Mehlgarten'lere giderdik. Bay ve Bayan Mehlgarten Bremenliydiler. Rowohlt da Bremenliydi, Insel Yayınevi'nin sahibi Anton Kippenberg de öyle. Kippenberg anılarında Bremen'den söz etmiş ve "Plucktefinken"e de değinmişti. Rowohlt hafif bir uyarı niteliği taşıyan bir gazete makalesinde bu tarife karşı çıkmıştı. Kippenberg öfkeyle yanıt vermiş, böylece Plucktefinken konusunda Rowohlt'la Kippenberg arasında müthiş bir gazete savaşı başlamıştı. Gazeteler bunları yayıncıların ilanlarıyla birlikte seve seve basıyorlardı. Sonunda bütün taraflar Mehlgarten'de buluştular ve üç ayrı biçimde hazırlanmış Plucktefinken yediler: havuç, domuz eti ve sığır etiyle hazırlanmış birer Eintopf – Kippenberg'in, Ro-

2 Eintopf: Tek kap yemek, tek kapta pişirilmiş karışık yemek. (Ç.N.)

wohlt'un ve Mehlgarten'in ayrı ayrı tariflerine göre. Bu işten Mehlgarten galip çıktı.

Mehlgarten'de sık sık yemek yerdik, Rowohlt, Ledig, Axel Kiaulehn, Scheuermann, Danışman Planck ve Dr. Luetgebrune, iyi yemek yemesini ve bol bol yemesini seven ve lezzetli yemeklere düşkün olan herkes – otobüs ve taksi sürücüleri de dahil. Mehlgarten'de Ellinor Hamsun da yemek yerdi, büyük şairin kızıydı, güçlü kuvvetli, sarışın, biraz kaba saba bir kızdı. Kimse onunla konuşmaz, o da kimseyle konuşmazdı. Otururdu. Bir kap Plucktefinken'in başında, sonra füme salamlı yeşil lahananın, sonra bezelye püreli ve lahana garnitürlü bir domuz paçasının, sonra dil, yürek, böbrek sosislerinden oluşan bir tabağın başında otururdu. Bunun yanında beş bardak bira içerdi, Bay Mehlgarten'in son derece iyi biralarından, Dortmunder Union'la başlar Kulmbacher'le bitirirdi. Sonra hesabı öder, ayağa kalkar ve çıkıp giderdi. Fazla uzaklaşmaz, en fazla yirmi metre sonra Olivaerplatz'taki Heyl Pastanesi'ne girerdi. Pastacı Heyl, çok katlı pastalarıyla ünlüydü. Söylentilere göre Ellinor Hamsun orada böyle bir katlı pastanın tamamını sipariş edermiş.

Peki ya Meldorf'taki Hollandalıya ne demeli? Burası, cumbalı pencereleriyle ve hizmet etmeden önce her müşterisine ters ters bakan, dik yakalı giysiler giyen lokantacısıyla birlikte harika, eski bir yapıydı. Bizi ilk kez gördüğünde ters ters baktı ve bize hiçbir şey ikram etmeyeceğini söyledi. O gün "Arbeitsfront"a[3] kızgın olduğunu öğrendik. Kızgın olduğu zamanlarda yemek pişiremez, müşterilere hizmet edemezdi. Kendisine yalvarmaya başladık, o: "Size, belki bir dilim böreğin dışında hiçbir şey veremem," dedi. Hayatımızda yediğimiz en iyi börekti, yanında en iyisinden et suyuyla servis edilmişti. Bize çaresizlik içinde baktı ve: "En fazla bir parça ördek eti!" dedi. Yediğimiz portakallı ördek değil, adeta bir şiirdi. Hiç konuşmadan ve huşu içinde yedik yemeğimizi. Bitirdiğimizde lokantacı tekerlekli küçük bir masa üzerindeki gerekli aletleri yanımıza getirerek bize bir Crêpes Suzettes hazırladı. Hayran hayran seyrediyor-

3 Arbeitsfront: Çalışma cephesi. 10 Mayıs 1933'te Hitler tarafından kurulan örgüt. (Ç.N.)

duk. Tavaya Fransız konyağı döktü ve onu yaktı, tavadan mavi alevler yükselmişti. Böylece servis yaptı. O noktada Ille'nin kanına şeytan girdi ve: "Ben üzerine rendelenmiş ve kavrulmuş badem serpilmiş Crêpes yemeye alışkınımdır!" dedi. Lokantacı yanımızdan uzaklaştı. Bir daha da gelmedi. Onu aradık. Onu karanlık bir köşede bulduk, kendini öldürmeye karar vermişti. Çünkü lokantada badem yoktu.

Peki ya Schleswig'deki Prinzen-Palais n'olacak? Bu yapı bir zamanlar Gottorp sülalesinin[4] prenseslerinin malikânesi olarak kullanılıyormuş, şimdilerde o güzel park harika bir bakımsızlık içindeydi; güzel görünüşlü o yalın saray ise hanedanın yıkıma uğramış yüksek zevkinin gizemli izleriyle doluydu. Kampen'den gelmiş olan arkadaşımız Strohmeyer'le birlikte burayı ziyaret ettik; Strohmeyer başkaca mükemmel özelliklerin yanı sıra bir arabanın da sahibiydi, Nuh-u Nebi'den kalma bu araba DKW'nin en küçük modeliydi. Arabanın tavanı yara bantlarıyla tutturulmuştu, bagajı kullanılmaz durumdaydı. Ille keyifli keyifli bir senaryo yazdı, kendisi Napoleon soyundan gelme biriydi, Kassel'deki tohumlarını ülkenin dört yanına dağıtmış olan Kral Jérôme'un ailesindendi. Strohmeyer, kendisinin de Kral'ın sayısız ardıllarından biri olduğunu itiraf edince ikisi, yeni kurulacak olan Vestfalya tahtının vârisleri olarak unvanları aralarında paylaştılar: Ille grandük ve kral naibi olarak tanındı; Bay Strohmeyer ise daha çok ülkenin mali durumuyla ilgileniyordu, bu arada bendeniz herhangi bir yönetim kademesinde bulunmak için tümüyle yeteneksiz olduğumu düşündüm ve bir prensesin kocası makamını kendim için kesinlikle yeterli saydım. Arabayla sarayın önünde durduk, basamaklarda sevimli, yaşlı bir adam duruyordu. Strohmeyer arabanın üstünü açtı ve hâlâ o aptal oyunun kurallarından sıyrılamamış bir ifadeyle: "Rica etsem, kral naibi arabadan inerler mi acaba?" dedi. Ve Ille şöyle yanıt verdi: "Seve seve ekselansları!" Basamaklardaki yaşlı adam bir an sarardı, büyük bir reverans yaptı, sonra titreyen bacaklarla koşturmaya başladı. Uçuşan ellerle masanın üzerine rengi atmış bir damasko örttü; heyecanlı heye-

4 Gottorp: Holstein hanedanının bir kolu. (Ç.N.)

canlı özür dileyerek perdeleri kapattı, bütün bedeni zangır zangır titrerken üç kollu bir şamdanın mumlarını yaktı. Biz artık tabii ki bir kere başlatmış olduğumuz oyunu sürdürmek durumundaydık. Şimdiye dek hiç bu kadar özenle hizmet görmemiştik, yemek neredeyse ayin gibi sunuldu bize (jelatinli keklik, yanında da sıcacık, nar gibi kızarmış, taptaze patates cipsi). Dışarıdaki çürümüş düldüle bakınca bu küstahça aldatmacamızın açığa çıkacağı korkusuyla tir tir titriyorduk. Ama elindeki fenerle birlikte bize çıkışa doğru eşlik eden yaşlı adam –günün pırıl pırıl öğle saatleriydi– bir kez daha derin bir saygıyla yerlere kadar eğildi ve biz takırdayıp tukurdayarak oradan uzaklaştık, yaşlı DKW'nin bir an için sekiz atlı altından bir arabaya dönüştüğünden kuşkumuz yoktu.

Peki ya Münih'teki Hans Gruß? Oraya gittiğimde yemekten önce hep dereotlu koruk yerdim – yanında da yeşil domates! Ille yengeç yerdi. Hans Gruß'un yerinde üç kez yemek yedikten sonra, kendisi masamıza geldi ve her zaman tıka basa dolu olan lokantasında bizim için hep yer bulunacağını söyledi. "Neden biliyor musunuz? Siz yemek yemiyor, tıkınıyorsunuz da ondan!" dedi.

Sylt'teki Kampen'de "Beyaz Ev"de otururduk. Savaş başlayana kadar her yıl birkaç kez oraya giderdik, yazları ve kışları. Yazları gün güneşin doğumuyla, kumla ve denizle başlar, Bommerlunder'le sona ererdi. Kışın gün Bommerlunder'le başlar ve grogla sona ererdi. Burada sert içkiler, manzaranın basitliği nedeniyle sürekli tahrik altında bulunan ruh haline karşı bir denge öğesi yerine geçiyordu. Hiçbir yerde gökyüzü orada olduğu kadar gerçekten gökyüzü değil, toprak gerçekten toprak değil, su gerçekten su değildi. Sylt bize deliler adası gibi gözükürdü; sanki varolan ruh halini en uç noktasına kadar çıkarabildiği için bu kadar etkiliydi, melankolizmi manik depresyona, neşeyi aşırı neşe nöbetlerine dönüştürebiliyordu. Gerginleşen cildimiz her türlü titreşimi iki misli hissediyordu. Savaştan önceki son yaz taşkın yaşama sevinci bir kez daha zincirlerinden kurtuldu. Deliler asla o zamanki kadar deli olmadılar, hayvansı esrimeler içinde birbirlerine üstün gelmeye çalışan sürüyle delinin karşısında bilindik kötü alışkanlıklar, Batı Berlin'de içilen bir beş ça-

yı kadar soluk ve yetersiz kalıyordu. Doğudan esen sıcak ve kuru rüzgâr, giderek artan ışıksız kasırga aklımızı başımızdan alıyordu. Ev bize dar gelmeye başlıyordu, "Beyaz Ev", burası oraların en güzel alınlığı ve derin çekilmiş damıyla birlikte ikiyüzyıllık bir Friz eviydi; içindeki her parça güzeldi, her fayans, her kapı, her kasa. Ölçülülüğün ve övgünün gerektirdiği terbiye bize dar gelmeye başlamıştı. Sürü halinde birbirimizin üzerine çullanıyor, midyeleri beyaz şarapla pişirmeden önce sütün içine atıp iyice emdiren, her bir midye tenceresinin yanına bir şişe Steinhäger ve içinde ördek eti ya da kanlı dev biftekler bulunan tabaklar yerleştiren Artur Nann'ın yerine yürüyerek gidiyorduk. Margot von Opel deli sürüsünü, yanında çocuk kafası büyüklüğünde et parçaları bulunan kazan dolusu Irish Stew'a davet ediyordu. Buna dayanamayan Melly Forst olabilecek her biçimde Gulasch vaadinde bulunuyordu, astronomi dostları olası bileşimlerin milyonlarça ışık yılının hesabını yapıyorlardı – her yerde Gulasch vardı, adımımızı atsak Gulasch'a basıyorduk, herhalde yıllarca ne Irish Stew ne de Gulasch görmek isteyecektik. Süt katılmış meyveli peltelerin içinde gargantüalist bir biçimde yüzüyorduk, her türlü meyveden yapılmış pelteden başka hiçbir şey kalmıyordu çevremizde. Axel'in teyzesi Gertrud Keller-See'deki evinden bize, gerçek olan tek tarife göre, en eski Holstein tarifine göre yapılmış bir tencere dolusu yemek göndermişti. Willi Forst bunu gördü ve: "Ah, bırakın Tanrı aşkına – iyi insanlarsınız, tatlı insanlarsınız, ama pastanın, öyle değil mi, bir pastanın ne olduğundan haberiniz bile yok!" dedi. "Yalnızca bir kere tadına bak, Willi, bir kaşıkçık!" Willi burun kıvırarak tadına baktı, ardından da hiç konuşmadan bütün tencereyi sildi süpürdü.

Ve ben Keitum'daki mezarlığa gömülmek istiyordum.

Ah, iyi yaşıyorduk! Buna kuşku yoktu! Bunu inkâr etmek nankörlük olur! İyi yemek yiyor ve iyi içiyorduk ve yalnızca iyi insanlarla tanışıyorduk! Yalnızca iyi ve bol bol yemek yemesini seven insanlarla görüşüyorduk! Bunun övgüye değer bir ilke olmadığını da kimse kanıtlayamayacaktır bana! Bu nedenle şişko Morell'i çok severim, Hitler'in özel doktorunu. Bir filmin prömiyerinde rastlantıyla Ille'nin yanına oturmuştu. Ille'nin şişman

adamlara karşı her zaman zaafı vardı. Yanındaki bu görkemli, çirkin adamın kim olduğu konusunda en ufak bir fikri yoktu, ama bir biçimde onunla konuşmaya başlamıştı. Morell, Ille'nin Berchtesgaden yakınlarındaki Huber çiftliğinde oturduğunu öğrenince müthiş heyecanlanmıştı. Bir öğleden sonra Reiten'deki çiftliğe koskocaman bir araba geldi, bu dev gibi siyah Mercedes'in direksiyonunda bir SS oturuyordu. Ön koltukta kurbağa ağızlı, altın çerçeveli gözlükleri olan ve gözlük camlarının ardından son derece akıllı ve kurnazca bakan şişman bir adam oturuyordu. Üzerinde bir tür serbest üniforma vardı, mümkün olan her yerine altın sarısı şeritler geçirilmiş ve rütbe yerine yalnızca yakasında bir sıhhiyeci apoleti olan gri bir üniformaydı. Morell dua köşesine yayıla yayıla oturdu, gülümsedi ve hayatı hakkında bir sürü şey anlattı, gemi doktoru olarak yaptığı yolcukları anlattı, gemi doktorları bir şeyi anlatmasını çok iyi biliyor ve bunu da seve seve yapıyorlardı. Ama biz, Morell'in aslında bizden ne istediğini tam olarak bilmiyorduk, ancak Ille daha çok kibarlıktan acıkıp acıkmadığını sorduğu zaman öğrendik bunu. O anda Morell neredeyse eriyip bitti, yarı utangaç yarı ağlamaklı bir gülümsemeyle korkunç aç olduğunu, Obersalzberg'e yine başı taçlılardan birisinin gelmiş olduğunu, bu kez gelenin Bulgaristan Kralı Boris olduğunu ve böylesi durumlarda bütün maiyetin zangır zangır titrediğini, çünkü zaten sallantıda olan günlük programın tümüyle zedelendiğini söyledi. Hitler ancak zaman bulduğunda yemek yiyordu ve şimdi de yemek yiyecek zamanı yoktu işte. Bazen sabahın dördünde yemek yendiği oluyordu, böylesi durumlarda bütün maiyet akşamın yedisinden itibaren susta durur ve beklerdi. Susta dururdu, çünkü –Morell'in söylediğine göre– "Führer beklenmedik bir anda içeri girdiğinde tabii ki koltuklardan anında kalkmanın olanağı yoktu!" Ve Morell göbeğine üzgün üzgün bakarak: "Ayakta dikilmek benim için o kadar güç bir şey ki!" dedi. Bunun üzerine, doyuncaya kadar yemek yemek için Huber çiftliğine gelmeye karar vermişti, eninde sonunda kırk kilometre uzaktaydı. Ille masayı kurdu ve Morell yedi, füme et ve yumurta –yumuşak yumurtaları tek seferde içine çekerek yemişti– ve Ille'nin aslında pazar günü için bir kenara ayırmış olduğu bütün bir parça tütsülenmiş eti yedi bitirdi.

Sık sık geliyordu. Gelişmiş bir koku alma duyusu vardı. Diyelim bizde ciğer köftesi var, Morell çıkagelirdi. "Ciğer köftesi!" derdi kendinden geçercesine. Bir keresinde, diye anlatmıştı, Hitler maiyetiyle birlikte çıktığı bir araba yolculuğu sırasında Aşağı Bavyera'daki bir kasabada yemek yemek için durmuş. Onun için yemekler özel biçimde hazırlandığından, beyler bir lokantaya girip beklemeye koyulmuşlar, ama arkalarından lokantaya sürekli olarak ciğer köftesi çorbası taşınıp duruyormuş. Beyler yutkuna yutkuna ve kokuyu içlerine çeke çeke oturuyorlarmış. Sonunda Hitler, ciğer köftelerinin gerçekten nefis koktuğunu söylemeliyim, demiş! Bunun üzerine grup lideri Schaub: "Bir kere deneyin isterseniz, Führer'im! Birine lezzetli gelen şey, başkasına da lezzetli gelebilir!" demiş. Ama Hitler: "Yo hayır, dostum, iş buradan başlar, sonunda 'Hoşa giden şeye izin vardır,' cümlesine kadar uzanır, arada tek adım var – ve ben o adımı atmayacağım!" diye bağırmış.

Bizim Hitler'le bir alışverişimiz yoktu.

Ille'ye, babasından hayat hakkında altın değerinde bilgelikler miras kalmıştı, bunlar arasında dededen kalma bir vecize de vardı: gelirin beşte birinin ev için ayrılması gerekirdi. Aslında bu kolayca anlaşılır bir durumdu, ama insan kendine bir ev satın almak istediği zaman bu iş ayrıca tam bir serveti gerektiriyordu. Savaş patlak verdiğinde tam da modern kredi hesaplamaları yapmak üzereydim, ayrıca yalnızca gelirin beşte biri değil, benim faaliyetimin biçimi de otellerde yaşamak gibi son derece rahat bir çözüme fırsat tanıyordu. Otelleri, otelcileri, otelcilik işini seviyordum. En sevdiğim kitap Sinclair Lewis'in *Das Kunstwerk* [Sanat Yapıtı] adlı kitabıydı, bu bir otelin romanıydı. Olası bir reenkarnasyon sonucunda dünyaya bir kez daha gelecek olsam, otelci olmak isterdim. Burada hayat karşınıza yoğun bir şekilde çıkıyordu, olay burada meydana geliyordu: her gün yeni insanlarla ve kaderlerle karşılaşıyordunuz, her gün hayatı oluşturan her şey meydana geliyordu, yemek yemek ve içmek ve uyumak ve sevmek ve çalışmak. Hamburg'daki "Dört Mevsim"e ilk defa geldiğimiz zaman, aynı zamanda hayatımda ilk kez kararlı bir sesle "bir daire" istediğim zamandı, çalışmam gerekiyordu ve Ille'nin bir sürü pılı pırtısı vardı. Resepsiyon şe-

fi bize eşlik etti. Bir şey söylemeden, ama ölçülü hareketlerle dairenin nimetlerini tek tek gösterdi. Bir dolabı açtı, açar açmaz dolabın içinde bir lamba yandı. Ille de hemen komodine yöneldi ve kapağını açtı, ama komodinin içinde lamba filan yanmadı. Ille bir kaşını çok, çok yukarı kaldırdı, yüksek sesle ve anlaşılır bir biçimde: "Sıçtığımın oteli!" dedi. Resepsiyon şefi irkildi ve ben şimdi buradan kovulacağız diye geçirdim içimden. Ama kovulmadık, son derece iyi hizmet gördük. Ben bir çift eski plaj terliğini çöp sepetine atmıştım. Altı ay sonra yine oraya geldiğimde, bana yine aynı odayı verdiler. Masanın üzerinde iple bağlanmış bir paketçik duruyordu. Paketi açtık, otel idaresinin, onları orada unuttuğumuza ilişkin sevecen bir notuyla birlikte plaj terliklerim karşımızdaydı; eski püskü terlikleri Alster'e atmak için otelden gizlice çıkmak istedim, ama bir hizmetli ardım sıra koşturdu ve paketi taşımasına izin vermem için yalvarmaya başladı. Ayıbımı gizlemek bana oldukça yüklü bir bahşişe mal olmuştu.

Münih'teki "Königshof"ta odalarda ve dairelerde değil, kral ve kraliçenin kaldığı koskocaman odalarda kalırdık. Benim yattığım yatakta yakın bir zaman önce son Napoli Kraliçesi ölmüştü: halkın alt tabakasının onu yüce haklarından mahrum bırakmaması için topları kendi elleriyle ateşleyen, Bavyera krallık hanedanına mensup şu yürekli kişi. O yatakta çok iyi uyurdum, oysa şimdi yanmış gitmişti. Otel kül oldu, "Regina" yandı bitti kül oldu, "Continental" yandı bitti kül oldu, Münih, Lübeck, Hamburg, Würzburg ve Berlin yandı bitti kül oldu.

Geriye ne kaldı? O yıllarda kendime oniki takım elbise diktirmiştim, tabii ki aynı anda en fazla üç tane takım elbisem oluyordu – koyu renk elbise ve üniforma yasaktı. İki paltom ve bir kasketim vardı. Beş çift ayakkabım ve bir bornozum vardı, otuz tane gömleğim ve otuz çift çorabım ve sekiz tane kravatım ve bir sabahlığım vardı. Bunların hepsi bir bavulun içine sığardı, Bolle'den alınmış olan büyük, sarı valizin içine.

Tabii ki Ille'nin çok daha fazla eşyası vardı. Bir keresinde yurtdışında, çok zengin insanlar arasında geçen bir senaryo yazıyordum. O insanların ne kadar çok zengin olduklarını göstermek için bir sahnede filmin kahramanı olan kadına uzun bir

gömme dolabı açtırdım ve şöyle yakındırttım: "Giyecek hiçbir şeyim yok!" Gömme dolabın içinde seksen tane elbise asılıydı. Reich sinema dramaturgu bu sahneyi şu öfke dolu ibareyle iptal etti: "Seksen tane elbise mi! Hiçbir kadının seksen tane elbisesi yoktur!" Bunu Ille'ye anlattım, o da hemen gardrobundakileri saymaya başladı; her kazağına bir pantolon, her bluzuna bir etek ekledi, elbise takımlarını ve kostümleri beceriyle biraraya getirdi, bunlara bir de bir sabahlık ve mayo ekledi – toplam seksen tane elbise saydı. Ama Ille para kazanmasını da severdi. "Bunu biz istemeyeceğiz de kim isteyecek? Çünkü biz, parayı adam gibi harcayanlardanız!"

Buna rağmen para nereye gitmişti? Bir anda yok olup gitmişti işte. Özgürlük ve rahatlık, her zaman olabilecek en pahalı şeylerdi. Hırsızların[5] bunun için kullandıkları bir deyiş vardır: ganimetin ortadan yok olmasına bir açıklama getiremeyecekleri bölümü için "hayat mangırı" derler. Hayat mangırı en pahalı olan şeydi.

Ah, kuşkusuz iyi yaşamıştık! Biraz delice, ama iyi yaşamıştık. Kapitalistler gibi tıkınmış ve içmiştik, ama bir proleter gibi her şeyi tıkınıp içtiğimiz için hiçbir şey fark etmiyordu. Bunu yaparken bir kere olsun, aynı sıralarda toplama kamplarında bulunan sayısız yoldaşımı aklıma bile getirmemiş olduğumu itiraf etmeliyim, tıpkı orada bulunanların ben hapisteyken bir kere olsun beni akıllarına bile getirmemiş oldukları gibi. Axel toplama kampından serbest bırakıldığına dair belgeyi, tıpkı benim tahliye belgemi kaldırdığım gibi, uygun bir yere kaldırmıştı. İnsan, onlarla övünmek için bu kâğıtları çekip çıkarıvermek zorunda kalıp kalmayacağını bilemezdi ki. Onları inceledikten sonra yenen yemeklerin tadı iki kat lezzetli gelirdi.

Axel neredeydi acaba? Onların hepsi neredeydiler? Rowohlt neredeydi? Kiaulehn neredeydi, yaşlı Scheuermann neredeydi? Bir dakika, Wilhelm Scheuermann'a ne olduğunu biliyordum; elime ulaşan son postayla birlikte ona ne olduğunun haberi de gelmişti. 1940'ta Straßburg işgal edilir edilmez, bir Alsas'lı olarak Alsas tarihine ilişkin belgeleri emniyete almaya

5 Yazar, burada hırsız sözcüğüyle karşıladığımız 'Ganove' sözcüğünü kullanmış, 'Ganove' Yidiş dilinden alınmıştır ve serseri, hırsız anlamına gelir. (Ç.N.)

çalışmış. 1944 sonunda Fransızlar geldiklerinde yaşlı adam tutuklanmış ve bir zindana atılmış. Daha sonra Fransa'da bir kampta ölmüş. Onu bulduklarında, açlıktan ölmüşmüş ve elinde kendi elleriyle yonttuğu bir tahta kaşık tutuyormuş.

Ayrıca bodrumda daha armut brendisi olmalıydı. Armut ağaçlarından toplanan ne varsa imbikten geçirilmesi için göndermiştim. Bu kesinlikle yasaktı, gizli gizli yapıldı, ama sonuç çok iyiydi. Michael'in sık sık kekeleyerek dua ettiğini duyduğum bodruma girdim. Ve orada gerçekten de bir şişe brendi duruyordu. Ağzıma dayadım ve içtim. Harika bir şeydi, yüzde yüz saftı, bütün bodrum birdenbire armut kokusuyla doldu. Henüz birazcık ham kokuyordu ama. Bu şişeyi daha yirmi yıl boyunca yatırmam gerekirdi, o zaman bu armut içkisinin bir çiçeği olacaktı, bir çiçeği...!

Yirmi yıl!

Şişeyi ağzıma dayadım ve içtim.

Şimdilik yalnızca Amerikalılar gelmişlerdi.

120. List any land or buildings owned by you or any immediate members of your family, giving locations, dates of acquisition, from whom acquired, nature and description of buildings, the number of hectares and the use to which the property is commonly put. – 121. Have you or any immediate members of your family ever acquired property which had been seized from others for political, religious or racial reasons or expropriated from others in the course of occupation of foreign countries or in furtherance of the settling of Germans or Volksdeutsche in countries occupied by Germany? – 122. If so, give particulars, including dates and locations, and the names and whereabouts of the original title holders. – 123. Have you ever acted as an administrator or trustee of Jewish property in furtherance of Aryanization decrees or ordinances? – 124. If so, give particulars.

120. Size ya da birinci dereceden aile üyelerinize ait olan taşınmaz mal ya da evlerin satın alındığı tarihin, kimden satın alındığının, evlerin türünün, taşınmazların hektar olarak büyüklüğünün ve malın nasıl kullanıldığının belirtilmesi gerekmektedir.

Söz konusu değil.

121. Siz ya da birinci dereceden aile üyeleriniz şimdiye kadar hiç, başka şahısların elinden siyasi, ırksal ya da dini nedenlerle alınmış ya da yabancı ülkelerin işgali sırasında kamulaştırılmış ya da Almanların ya da Volksdeutsch'ların[6] yerleşmesini teşvik etmek amacıyla Almanya tarafından işgal edilmiş bölgelerde mülk satın aldınız mı?

Hayır.

122. Aldıysanız tarih ve yer, mülkün eski sahibinin adı ve şu anda nerede bulunduğu da dahil olmak üzere ayrıntıları belirtin.

Söz konusu değil.

123. Şimdiye kadar hiç, Arileştirme düzenlemelerini ve genelgelerini teşvik amacıyla Yahudi mülkünün idareciliğini ya da yedieminliğini yaptınız mı?

Hayır.

124. Yaptıysanız, ayrıntıları belirtin.

Söz konusu değil.

6 Volksdeutsch: 1937'de saptanan Alman Reich sınırlarının ve Avusturya sınırlarının dışında yaşayan, Alman kökenli kişiler. (Ç.N.)

I. Travel or Residence Abroad
I. Yurtdışına Yapılan Yolculuklar ya da Yurtdışında İkamet

125. List all journeys or residence outside of Germany including military campaigns.

Countries Visited/Ülke	Dates/Tarih	Purpose of Journey/Yolculuğun Amacı
Bkz.Ek		

125. Almanya dışındaki bütün yolculuklarınızı ya da ikamet ettiğiniz yerleri sıralayın (askeri seferler dahil).

Amerikalılar gelmişlerdi!

Koşarak tepeye, Schiller meşesinin oraya tırmandım. Meşenin çevresi insan kalabalığından kapkara kesmişti, kara ve beyaz, Adelholzen'den bir iki rahibe de gelmişti, görkemli bembeyaz kanatlı başlıklarıyla Vincentin rahibeleriydi bunlar. Fransız savaş tutukluları da oradaydılar, nişanlarını ve madalyalarını takmışlardı, Polonyalılar oradaydılar, Ukraynalılar, Adelholzen sahra hastanesinden Alman askerler, birkaç İtalyan, Macar, Rumen subay – hepsi gözlerini Amerikalıların gelmekte oldukları otoyola dikmişlerdi. Germany wants to see you.

Uğultu yeniden başlamıştı. Konvoy doğuya doğru ilerliyordu. Arka arkaya dizilmiş tanklar, hızlı hızlı giden kamyonlar aralarında da küçük, hantal, çevik, açık, dört köşeli arabalar.

İşte oradaydılar Amerikalılar. Yavaş yavaş arkama döndüm. Siegsdorf'un kilisesinin sivri kulesinin tepesinde beyaz bayrak dalgalanıyordu. Nereden geldiği belli olmayan tek tük silah seslerinin dalgalı yankısı duyuluyordu.

Fransızlar birdenbire çığlık attılar. Tiz sesler çıkarıyor, bağırıyor, dans ediyor ve berelerini havalara atıyorlardı. Viyadüğü işaret ettiler. Viyadük üzerinden üç renkli bayraklı arabalar geliyordu, seyrin rüzgârında dalgalanan görkemli mavi-beyaz-kırmızı bayraklar.

Bütün yollarda konvoylar seyrediyordu, dört yöne doğru gidiyorlardı. Güneye doğru gidenler, yani dağlara doğru gidenler Almanlar olmalıydılar. Evet, bunlar Alman konvoylarıydı, müthiş bir hızla ilerliyorlardı, birbirlerini hiçbir şeye dikkat etmeden solluyor, birbirlerini neredeyse itip kakıyorlardı – le débacle [bozgun] diye düşündüm.

Schiller meşesinin bankına oturdum ve vadiyi seyre başladım. Tek yol vardı ki, tümüyle boştu, Adelholzen'den gelen, Talham çiftliğinden ve viyadükten geçip Bergen İstasyonu'na giden yoldu bu. Talham'la viyadük arasında giden bir araba vardı. Gözlerimi bu arabaya diktim, araba hareket etmiyordu.

Genç bir Fransız yanıma oturdu, başında benim beremin aynısı vardı. "Qu'est-ce que cela?" [Bu da nedir?] diye sordum ve vadideki arabayı gösterdim. Bana baktı, sürekli olarak omuzlarını yukarı kaldırıp duruyordu. "C'est Taddäus!" [Bu, Taddäus!] dedi. Anlamamıştım: "Comment?" [Nasıl?] diye sordum. Birden canlandı, bana bir sürü el kol işaretiyle anlatmaya başladı. Oradaki Taddäus'tu. Başlayan her günün sabahında yaptığı gibi ekmek almaya gitmek için erkenden Hafflinger'ine binmişti, bütün çiftlik için ekmek alacaktı, ekmeği Wachendorf'tan alıyordu, burası viyadüğün arka tarafındaydı. Taddäus arabasıyla henüz hareket etmişti ki, bir tane tank viyadüğün üstünde belirmişti. Vadide gördüğü her harekete ateş ediyordu. Yolun üzerinde hareket eden tek şey ise Taddäus'un arabasıydı. Araba devrilmiş, Taddäus ise oracıkta ölmüştü.

Demek beni uyandıran sesler, bu atışların yankısıydı. Anlamsız bir öfkeye kapılmıştım, Amerikalılar sanki o güne kadar hiç duyulmamış bir şey yapmışlar da şimdi polisin müdahale

etmesi gerekiyormuş gibi "Müthiş bir girizgâh yaptılar doğrusu," diye düşündüm. Demek ben de Amerikalılar kavramını, barış ve yasallık kavramlarıyla aynı kefeye koymuştum: Ve şimdi onlar ilk iş olarak bizim Taddäus'umuzu vurmuşlardı, bir Polonyalıyı, hem de en iyisini.

Şimdi konvoylar gürül gürül geliyordu, şimdi artık yine huzur içinde vadide hareket edilebilirdi. Sürüyle çocuk tepeye, Schiller meşesinin yanına tırmandılar, bunlar "Alabalık Oteli"ndeki Çocuk Gözetim Kampı'nda kalan çocuklardı. Öğretmen heyecanla: "Amerikalılar bizi kovdular!" dedi. "Olamaz! Amerikalılar! Çocuklar!" diye bağırdım. "Oldu bile," dedi öğretmen. "Aşağıda neler oluyor?" diye sordum. Öğretmen: "Bilmiyorum, her şey o kadar çabuk olup bitti ki, otelde bir subay olup olmadığını sordular ve çocukların dışarı çıkmaları gerektiğini söylediler, sonra da oteli ateşe verdiler!" dedi. Aşağıya baktım, ne alev ne de duman gözüküyordu. Aşağıda her şey sakin gibiydi, vadideki bölge sakin gözüküyordu, bulutsuz bir sabah gökyüzünün altındaydı, güneş Salzburg üzerinde doğudan yükseliyordu. Öğretmen: "Kimsenin oraya gitmesine izin vermiyorlar. Herkesi dışarı çıkartıyor ve kimseyi içeri sokmuyorlar!" dedi.

Düzlüğe baktım. Her şey her zamanki gibiydi, yalnızca otoyolun üzerinde tanklar seyrediyordu. "C'est beau, le pays!" [Güzel memleket!] dedi yanımdaki Fransız. "Vous êtes Breton?" [Bröton musunuz?] diye sordum, Fransız kısa boylu ve tıknaz biriydi, kızıl saçlıydı, o sırada atlarıyla birlikte tarlaya gitmekte olan Demirci'nin yanında çalışırdı, çünkü –öyle değil miydi yani– tarlanın ekip biçilmesi gerekiyordu, Amerikalılar aşağı, Amerikalılar yukarı. Demirci de bir zamanlar savaş tutuklusuydu, I. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da.

"Non, monsieur," [Hayır, bayım] dedi Fransız, "Je suis Basque!" [Basklıyım] – "Comment ça?" [Nasıl yani?] diye bağırdım, "Moi j'etais aussi au Pays Basque!" [Ben de Bask'taydım!] – "C'est mon pays!" [Benim memleketim!] dedi Fransız, gururla. Beremi kafamdan çektim çıkardım ve ona astarı gösterdim, astar parçalanmış ve eprimişti, ama şirketin amblemi ve bulunduğu yer hâlâ okunuyordu: St. Jean de Luz...

"Je suis d'Urrugne!" [Urrugne'denim!] dedi. Urrugne, St. Jean'dan Hendaye'ye giden yol üzerindeydi. Yıllardır bu adamla karşılaşıp dururduk, "bon jour" ve "bonne nuit" gibi sözcüklerin dışında hiç karşılıklı konuşmamıştık. Mahcup oldum ve: "C'est un beau pays!" [Güzel memleket!] dedim. Fransız kibarca: "C'est un peu comme ici!" [Biraz burası gibi!] dedi.

Haklıydı da. Sıradağlar ve onların önünde Vorland'ın[1] yuvarlak, kambur dağları! Fransız, Chiemsee'yi gösterdi ve: "Figurez-vous, le lac-là, – c'est la mer!" [Düşünsenize, şuradaki göl – deniz olsa!] dedi. Chiemsee'nin yerine deniz, gerçekten de birden aşka geldim, Hochfelln'in sivri tepesini gösterdim ve "Et voila, 'La Rhune'!" [Ve işte, 'Rhune'!] diye bağırdım. Fransız gülümseyerek Reichenhall Dağları'nı gösterdi ve: "Et voilà, 'Les trois Couronnes'!" [Ve işte 'Üç Couronne'lar'] diye bağırdı.

Fransız arkadaşları tarafından çağrıldı. Yerinden kalktı ve: "Au revoir, monsieur!" [Hoşçakalın bayım!] dedi. Ben: "Au revoir monsieur, et bonne chance!" [Hoşçakalın bayım, iyi şanslar!] dedim. – "Merci monsieur, et bonne chance pour vous aussi!" [Sağolun bayım, size de iyi şanslar!] dedi ve gitti.

Ille geldi ve hafifçe içini çekerek yanıma oturdu. Ona Taddäus'un ölüm haberini vermeyi tamamen unutmuştum, hemen: "Düşünsene, – şuradaki Fransız var ya Basklıymış!" diye bağırdım. Ille hafifçe esneyerek: "O zaman ona hemen Majie'nin hikâyesini anlatmışsındır!" dedi. Ille benim Majie'nin hikâyelerini anlatmamdan pek hoşlanmazdı. Bir keresinde, Fransa'da geçirmiş olduğum zamanın hayatımın gerçekten mutlu olduğum yegâne dönemi olduğunu söylemiştim ve Ille buna dayanamıyordu.

Ben: "Ama şimdiye kadar sana hayatımın en adi işinden hiç söz etmedim!" dedim Ille: "Yo, ettin!" dedi. Ben: "Onu kastetmiyorum, peki öyle olsun, ikinci en adi işinden diyelim – neyse canım, sıralama yapmak filan istemiyorum..." dedim. "Anlat bakalım," dedi Ille ve hafifçe esnedi.

Ben: "Pasaportum ve vizem cebimdeydi," diye anlatmaya başladım, "ama Rowohlt'a Almanya'yı terk edeceğimi kimseye

1 Vorland: Alpenvorland, Alpler'in ön ya da alt bölgesi. (Ç.N.)

söylememesi için yemin ettirmiştim; eğer yayılacak olursa soruşturma yargıcı konuya el koymak zorunda kalacaktı, ben büyük köylü davasında tanık olarak gösterilmiştim. En yakın arkadaşlarıma bile nereye gideceğimi söylememiştim, Charlottenburg İstasyonu benim için daha uygun olduğu halde Paris trenine binmek üzere gizlice Friedrichstraße İstasyonu'na gittim. Olabildiğince boş bir kompartıman aradım, buldum da, içeride yalnızca bir kadın mantosu asılıydı. Ama daha sonra bir gazete almak istedim, koridora çıktım – çıktığım gibi de geri döndüm. Koridorun açık penceresenin tam altında bir tanıdığım duruyordu. Ullstein'ın Prag muhabiriydi, kısa bir süre önce hakkımda sevimsiz şeyler yazmıştı. Genç bir kızla konuşuyordu, ona küçük bir rozet verdi ve: "Bunu ceketine takmalısın, Paris'le telefonla görüştüm, Ullstein'ın bürosundan seni almak üzere istasyona birini gönderecekler. Onun da yakasında aynı Ullstein işareti olacak, birbirinizi bundan tanırsınız. Anladın mı?" Kız: "Evet, baba!" dedi. Demek kızıydı. Dikkatlice hareket ederek kompartımanıma geri döndüm. Tren henüz hareket etmişti ki, kız benim kompartımanıma geldi ve karşıma oturdu. Yakasına üzerinde baykuş bulunan Ullstein rozetini takmıştı. Sarışındı ve oldukça sevimliydi.

Birbirimizle tek sözcük konuşmadık, Köln'e gidinceye kadar bütün gece boyunca yalnızdık. Ben Fransa rüyaları görüyordum. Fransa hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyordum. Napoleon'u ve 1870-1871 savaşlarını, dünya savaşını ve Versailles'ı, Ren Bölgesi'nin işgalini ve 'Kara Utanç'ı[2] biliyordum. Bildiklerim pek fazla ve pek çekici sayılmazdı. Ama Fransız edebiyatı! Ve Paris'ten söz eden herkesin o nurlu bakışları! Ve Parisli kadınlar! Ve ben eski dostum Franz Hessel'in Paris'ten ve Fransa'dan, onun ipeksi havasından ve davranışların sonsuz zarafetinden, Fransız yemeklerinden ve Fransız şaraplarından nasıl söz ettiğini biliyordum. Her neyse, Franz Hessel bir âşık, bir mecnundu. Her neyse, nasıl olsa kendi gözlerimle görecektim.

2 1. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerce işgali sırasında çoğunluğu Afrika kökenli olan siyahi askerlerden oluşan Fransız sömürge birliklerinin 'Kara Utanç' olarak adlandırılmasına yönelik ırkçı yaklaşım. (Ç.N.)

Tren Köln'de bir saat duracaktı. Genç kızın saçı başı dağılmıştı, bana birdenbire Köln'de nerede bir fincan iyi kahve içilebileceğini sordu. Ben de bilmiyordum. Trendeki kahve gerçekten de felaketti. Ben yerimden kalkmadım, kız bekleme salonuna gitti. Geri geldiğinde kendine biraz olsun çekidüzen vermediğini gördüm. 'Pasaklı!' diye geçirdim içimden. Tren Belçika'ya girdi, kız inatçı bir ifadeyle suratını asmış, köşesinde oturuyordu. Köln'de konuştuğumuz birkaç sözcüğün dışında hâlâ birbirimizle hiç konuşmamıştık. Alman gümrüğünden geçerken biraz korkmuştum, ama her şey yolunda gitmişti. Fransız gümrüğünde de her şey yolunda gitti. Pencereden dışarı baktım. Demek Fransa buydu. Pek de heyecan verici değildi doğrusu. Her neyse, istasyonun korkulukları dökme demirdendi. Dökme demiri hiç sevmezdim, ama şirin gözüküyordu, gereksiz süsleriyle biraz da acıklıydılar. Birdenbire genç kız saçını başını toparlamaya girişti. 'Ha,' diye geçirdim içimden, 'Fransa'nın gizemli büyüsü!' Kız kedi gibi kadifemsi hareketlerle gerçekten de kendine enikonu çekidüzen verdi. Ben: 'Sizce bir sakıncası yoksa, birlikte yemekli vagona geçelim!' dedim. Aslında bu genç bayanla herhangi bir alışverişim olsun istemiyordum, ama şu gizemli büyü meselesi yok muydu...! Yemekli vagona gittik. Birdenbire Fransız garsonlar peydah olmuşlardı ve aslında Alman garsonlardan daha kibardılar ve daha az göze batıyorlardı. Pencereye tutturulmuş küçük halkalarda artık bira şişeleri filan yoktu, onların yerini yarımşar şişe iyi, hem de çok iyi kırmızı şarap almıştı. Şarap içtik ve sohbet etmeye başladık. Fransa'ya geldiği için sevinip sevinmediğini sordum: 'Ah bilmiyorum...' dedi. Ben, Fransa'ya ilk kez gittiğimi söyledim, acaba o da ilk kez mi gidiyordu? 'Daha önce gitmişliğim var...' dedi. Kazık gibi bir kızdı! Ama yine de Fransa hakkında bir fikir sahibi olmalısınız, diye bağırdım, 'Ah, sevinmesine seviniyorum, ama öyle değil...' dedi. – 'Ne, öyle değil?'

Yavaş yavaş canlanıyordu. Bunu şaraba bağladım, çünkü sanki içmiyor, sünger gibi çekiyordu. Prag'ta okumuştu. Şimdi Fransızca öğrenmek için Paris'e, bir Fransız ailenin yanına gidiyordu. 'O insanları hiç tanımıyorum bile!' diye bağırdı. 'Her şeyi babam ayarladı!' Acı acı: 'Ev işlerine yardımcı olacakmışım!

Bunun nasıl bir şey olduğunu herkes bilir! Babam beni hâlâ çocuk sanıyor – onsekiz yaşındayım oysa!' dedi. Onsekiz yaşın harika bir yaş olduğunu söyledim. Gülümsedi, bunu ilk kez yapıyordu, gülümsemekle çok şey kazanmıştı.

Giderek daha iyi arkadaş oluyorduk. Le Cateau'ya geldiğimizde bütün hayatını öğrenmiştim bile, ona kendi hayatımı anlatmaktan imtina ediyordum. St. Quentin'de öylesine şakalaşıyorduk ki, Büyük Savaş'ın yaptığı tahribata bakmayı tamamen unutmuştum. Compiègne'de yine kompartımanda yemek yedik, ama karşılıklı değil. Paris'in dış mahallelerinin ilk evleri gözüktüğünde heyecanla: 'İşte Paris!' diye bağırdım. Pencereden dışarı baktı ve düş kırıklığı içinde: 'Dresden'in girişi çok daha güzeldir!' dedi.

Şimdi biraz heyecanlanmıştı. Birdenbire rozetini çıkardı ve kaldırdı. 'Bunu neden yaptınız?' diye sordum. Öfkeyle alnını kırıştırıp: 'Bunu istemiyorum! Bütün bunları istemiyorum!' dedi. Ben kaygıyla: 'Paris'e gelmek üzereyiz!' dedim. O: 'Paris, ah, Paris... Oysa ne kadar güzel olabilirdi!' diye bağırdı. Bana ciddiyetle baktı, sonra hararetle: 'O insanların yanına gitmek istemiyorum. Paris'te olmak istiyorum, ama her şeyin anında babama yazılmasını da istemiyorum!' dedi. Ben hiçbir şey söylemedim, sonuçta insan bunları anlayabiliyordu.

'Herhangi bir otele gideceğim! Siz hangi otelde kalacaksınız?' diye sordu. Korktum. 'Henüz bilmiyorum!' dedim. 'Nasıl olsa buluruz bir tane!' dedi. Biz, demişti!

Çok şirindi, çok çekiciydi, inanılmayacak kadar gençti. Ve biz Paris'teydik! Babası asla öğrenmemeliydi! Babası benim kitabım hakkında neler yazmıştı?' Tamamı biçimsel yeteneğin iğrenç macunuyla sıvanmış...' Görürsün sen gününü, babası!

'Tabii ki!' dedim ve onu öptüm. Adeta kollarıma atıldı ve kollarını boynuma sıkı sıkı doladı. Öpüşmesini henüz bilmiyordu. Hepsini öğrenecekti. Komik, Alman demiryollarında şimdiye kadar başıma hiç böyle bir şey gelmemişti.

Tren Gare du Nord'a girdi. Mantosunu tuttum ve bavulunu indirmesine yardım ettim. Sonra kendi valizimi ve daktilomu aşağı indirdim. Daktilo! Fransa'da ne yapmak istiyordum ben: Bir kitap yazmak, Rowohlt için, sözleşme ceketimin iç ce-

bindeydi! Birden göğsüme bir ağırlık çöktü. Kitap günün birinde yayınlanacaktı, üzerinde de adım yazılı olacaktı. Peki ya babası? Babası yeni kitap hakkında bir şeyler yazacaktı. 'İğrenç.' Neydi iğrenç olan? Biz askeri okulda 'başarısız intikam'ı iğrenç olarak nitelendirirdik. Asıl iğrenç olan başarısız intikamdı.

Trenden indim. Genç kız bavuluyla uğraşıyordu. Güven uyandırıcı bir görünümü olan yaşlıca bir bey tren boyunca bakına bakına ilerliyordu. Yakasında Ullstein rozeti vardı, hani şu baykuşlu olan. Ona yaklaştım ve: 'Aradığınız hanımefendi orada duruyor,' dedim. Sonra da arkama bakmadan çektim gitim."

"Gerçekten de adilik yapmışsın!" dedi Ille. "Evet," dedim, "ama hikâyenin doruk noktasına henüz gelmedik. O kızla bir daha karşılaştım. Beş yıl sonra. *Kermess héroique* filmi için Paris'e gitmiştim, Jacques Feyder ve Françoise Rosey'ın oynadıkları, Alman versiyonunda Paul Hartmann'ın rol aldığı bu büyük filmin adı *Die klugen Frauen von Boom* [Boom'un Akıllı Kadınları] idi. Paris'te yalnızca birkaç gün kaldım, ama bütün kenti gezdim ve her gece dışarı çıktım. Bir keresinde gecenin ilerlemiş bir saatinde 'Monocle Bar'a girdim. Küçük ama hoş bir yerdi. Sahnede bir kız vardı, çırılçıplaktı, herhangi bir lay-lay-lom şarkı söylüyordu, bu arada çok düzgün göğüsleri heyecan verici biçimde sallanıyordu. Kızın üzerinde gerçekten de bir çiçek zincirinden başka bir şey yoktu – bu, 'o kız'dı."

"Bari o zaman yatsaydın kızla?" dedi Ille.

Ben: "Olmadı, 'Monocle-Bar' lezbiyenlerin gittiği bir bardı," dedim.

Ille gülümsedi: "Merak etme, artık Paris'te Amerikalılar var, boy'lar onu vazgeçirirler," dedi.

Ben: "Hiç sanmam! Uzun zaman oldu, artık yaşlanıp pörsümüştür." dedim.

Ille ayağa kalktı, yanağımı okşadı ve: "Canımın içi, o benimle aynı yaşta!" dedi.

Korktum, ama yerimden kalkmadım. Ille gitti. "Ben, Boche'un [Boş][3] tekiyim," diye düşündüm, "ben, Boche'un tekiyim ve Boche olarak kalacağım." O zamanlar Fransa'da, Boche

3 Boş: "Boche", Fransızcada küçümseme yollu, Alman anlamında. (Ç.N.)

olmak isteyen, ama bir Boche gibi görünmemek için her şeyi yapıyor olmaktan da gurur duyan bir Boche'un bütün değişimlerini geçirmiştim. Geri döndüğümde Rowohlt için bir kitap yazmak istedim: "Küçük bir Boche'un Fransa Maceraları." İş bir yere varmadı, kimse farkına bile varmadan küçük Boche'lar büyük Boche'lara dönüşmüşlerdi ve artık küçük Boche'ların büyük olmadıklarını kanıtlamaları da güçleşmişti. Ama Rowohlt'un kararsız bir halde çevresinde dolanan yazarları Fransa'ya göndermek gibi bir alışkanlığı vardı. Ona, mutlaka yurtdışına çıkmam gerektiğini, ama nereye gideceğimi bilmediğimi söylediğimde, Bay Seyerlen'le bağlantıya girmişti; Bay Seyerlen tuhaf bir adamdı, zayıftı, zarifti, muhteşem bir keli ve burnu vardı, sanki bütün dünya onun eviydi. İlkgençlik yıllarında bir kitap yazmıştı, *Die schmerzliche Scham* [Acı Veren Utanç] bir ergenlik dönemi romanıydı. Kitap S.Fischer'den yayınlanmış ve büyük ilgi uyandırmıştı, bu türün ilk örneğiydi. Ama Seyerlen ondan sonra tek satır bile yazmadı, Almanya'dan ayrıldı, yalnızca en yakın dostları zaman zaman ondan haber alıyorlardı, Avustralya'dan ya da Güney Amerika'dan, Japonya'dan ya da Alaska'dan – aslında ne yaptığını hiç kimse bilmezdi. Şimdi rastlantıyla Berlin'de bulunuyordu, Yeni Zelanda'ya giderken şöyle bir uğramıştı ya da Kuzey Kutbu'na ya da Düsseldorf'a, orası da tam olarak bilinemiyordu. Bana, St. Jean de Luz'da bir ev kiraladığını, ama birdenbire yolculuğa çıkmak zorunda kaldığını, şimdilerde evin boş durduğunu, hiç düşünmeden oraya taşınabileceğimi, bir yıllık kiranın peşin ödendiğini söyledi. Monsieur Douat'ya, yani ev sahibine hitaben yazılmış bir mektup verdi. St. Jean de Luz'un nerede olduğunu harita üzerinde gösterdi, dağlarla denizler arasındaki konumu hoşuma gitmişti.

Paris'teki "Palais Bourbon" otelini tavsiye eden de Bay Seyerlen oldu, ayrıca istasyondan otele giden yolu harita üzerinde iyice bellememi, Parisli taksi sürücülerinin yabancıları önce iki saat boyunca kentin içinde gezdirmek gibi bir alışkanlıkları olduğunu da ekledi. Böylece ben de taksiye biner binmez haritayı açtım. Ancak ondan sonra içimi üzücü bir utanç kapladı. Bu durumda davranışımın centilmence mi yoksa Boche'vari mi

olduğunu bilmiyordum. Bırakayım taksi sürücüsü beni dolandırsın, diye düşündüm, eğer eğlenceli olacaksa onun beni dolandırmasına neden izin vermeyecektim ki? Sürücü beni dosdoğru götürüyordu, işte opera binası, işte Madeleine, işte Concordeplatz, her şey kartpostallarda olduğu gibiydi. Berlin'de asla kartpostallardaki gibi olmazdı. İşte Seine ve işte Palais Bourbon. Ve işte otel karşımdaydı.

Oda yalnızca yataktan ibaretti, devasa bir yataktan, üzeri yeşil ipek bir yorganla örtülü enine boyuna bir yataktan. Valizimi ve daktilomu bıraktığım gibi kendimi sokaklara attım. Akşamın alacasının, ardından da gecenin karanlığının çöktüğü Paris caddelerinde dolaştım. Paris'in olduğu gibi olmasını istiyordum ve Paris öyleydi. İşte parklar, işte Notre-Dame, işte Champs Ellysée, işte zafer takı, işte Invalides. Ve Champs Ellysée'deki sokak lambalarının oluşturduğu inci kolyeyle aydınlanan Concordeplatz her zaman oradaydı, her lambanın altında da bir çift vardı. Geceyarısı otele çark ettiğimde kapısının çoktan kapanmış olduğunu gördüm. Zili çalarak kapıcıyı uyandırdım, kapıcı geldi ve kapıyı açtı. Beni şaşkınlıkla süzdü ve: "Ah monsieur, tout seul?!?" [Ah bayım, yalnız mısınız?!?] dedi.

Ertesi sabah erkenden Gare Quai d'Orsay'ye gittim, boş bir kompartıman aradım, pencere kenarına oturdum ve pipomu yaktım. Kompartıman yavaş yavaş doldu. Kompartımana gelenler salt kadındı. İçeri giren ve beni gören her kadın birkaç sevecen sözcük söylüyordu, gülümseyerek ve şimşek hızıyla konuşulan bir Fransızcayla. Ben de kibarca: "Oui, oui, madame," diyor ve pipomu çekiştiriyordum. Hanımlardan hiçbiri ötekini tanımadığı halde, hepsi hemencecik hep bir ağızdan konuşmaya başlamışlardı, bizde olduğundan çok farklı bir şeydi bu. Gülümsüyor ve aralarında tek kelimesini bile anlamadığım cıvıl cıvıl bir Fransızcayla hızlı hızlı konuşuyorlardı. Ama benden de söz ediyor olmalıydılar, zaman zaman bana sevecenlikle bakıyorlardı. Keyifle yayıldım, kadınlar arasında olmaktan her zaman hoşlanırdım. Doğrudan bana hitap ettiklerini sandığım zamanlarda kibarca: "Oui, oui, madame," diyordum, onları anlamadığımı anlamış olmalıydılar, ama anavatanıma sadık biri olduğumu ortaya koymalıydım.

Kondüktör uzun süre gelmedi, ancak Orléans'ı geçtikten sonra göründü. Hanımlar onunla kibar kibar konuştular, hep bir ağızdan. Kondüktör bana baktı ve eliyle koridora çıkmamı işaret etti. Orada bana uzun uzun ve heyecanlı heyecanlı bir şeyler söyledi, kaşlarını kaldırıyor ve omuzlarını silkiyor ve elini kolunu sallayıp duruyordu. Sonunda pipomun sapına vurdu ve göz kırpıp başıyla kompartımanı işaret ederek: "C'est pour les dames!" [Burası bayanlara!] dedi. Sonunda anladığımı sandım ve dostça güldüm, tıpkı erkek erkeğe yapıldığı gibi – ta ki Fransa'da toplu taşımacılıkta yaygın olduğunu sandığım şeyi değil, benim kadınlar kompartımanına ve sigara içilmeyen bir kompartımana girdiğimi söylemeye çalıştığını dehşetler içinde kalarak fark edinceye kadar.

Koridorda kalakaldım ve bütün yolculuk boyunca bir daha kompartımana girmeye cesaret edemedim. Anavatanımın bayrağını topladım. İnsanların beni Hollandalı ya da Danimarkalı sanmış olmalarını şiddetle diliyordum.

Gece karanlığında St.Jean de Luz'a vardım ve valizimi Grand-Hotel'in bir taşıyıcısına verdim. Ancak birkaç adımlık yolumuz vardı ve otel girişinin önündeki merdivenlerde smokin giymiş genç bir bey duruyordu. Benim smokinim yoktu, ona benzer hiçbir şeyim yoktu. Salonda birkaç yaşlı hanımefendi iskambil falı açıyorlardı. Resepsiyonda dörtköşe boyanmış dudaklarıyla genç bir hanım oturuyordu. Okulda öğrendiğim Fransızcamı toparladım ve: "Une chambre pour une nuit!" (Bir gecelik oda istiyorum!) dedim. Hanım: "Espagnol?" (İspanyol?) diye sordu. Bunu anlamıştım. "Non!" dedim. Hanım: "Anglais?" (İngiliz?) diye sordu. "Non, Allemand!" dedim. Hanım: "Ah! Allemand, – trousième étage!" (Ha! Alman, – üçüncü kat!) dedi.

Ha! Demek burada düzen hâkimdi. Yazık, oysa ben Fransa'da bir dizi hoş düzensizlikle karşılaşmayı umuyordum. Ama çok açıktı; İspanya'da çok, ama çok yoksul insanlar vardı, yolculuk edemeyecek kadar felaket yoksul insanlar vardı, bunun yanı sıra bir avuç felaket zengin insan da vardı, birinci kat! Her İngiliz yolculuğa çıkabilirdi, bilindiği üzre oldukça refah içinde bir toplumdu İngilizler, ama o kadar da refah içinde sayılmaz-

lardı, ikinci kat! Almanlar savaşı kaybetmişlerdi, ama bilindiği üzre kendilerini toplamaya başlamışlardı, hiç belli olmazdı, üçüncü kat!

Görevli asansörün kapısını kapattı ve: "Kaçıncı kat?" diye sordu. Görevli Almanca konuşuyordu! "Alman mısınız?" diye sordum.

Gülümsedi ve: "İsviçreliyim, bu otelin personeli yani hepimiz İsviçreliyiz!" dedi.

Burada düzen olmasına şaşmamalıydı. Ben: "Peki Fransızlar bu otelde nerede kalırlar?" diye sordum. "Çatı katında. Ama burada fazla Fransız yok. Onların hepsi Chalet'lerde[4] ve pansiyonlarda kalırlar," dedi. Demek böyleydi. İtalyanların ve Polonyalıların ve Litvanyalıların nerelerde kaldıklarını sormaya çekindim – herhalde bodrum katında kalıyorlardı.

Odam çok şirindi, çiçekli duvar kâğıtları vardı, balkon kapısı açıktı, dışarıda gecenin karanlığı vardı. Hemen uyudum. Uyandığımda ilk olarak denize baktım. İşte oradaydı ve ışıl ışıl parlıyordu – St. Jean de Luz koyu, ardında dalgakıran, onun da ardında deniz, Biskay Körfezi, Atlantik. Şimdiye kadar hiç deniz görmemiştim (Kiel halicinde Baltık Denizi hariç, tuz oranı %1,5). Yataktan hemen kalktım, balkona çıktım, ayağımı yere vurdum ve: "Dayan baldırıçıplak Hans!" diye bağırdım. Ben bir Almandım ve Almanlar deniz gördüklerinde böyle derlerdi, bu, Kuzey Denizi (tuz oranı %3,5) kıyıları hakkında yazılmış bütün kitaplarda yazılıdır. Ve şimdi, diye düşündüm, şimdi Alman komplekslerinden kurtulmanın zamanıdır.

Monsieur Douat'nın evine tramvayla gittim. Bay Seyerlen vatmana yalnızca şunu söylemem gerektiğini belirtmişti: "L'Affitenia!" O zaman vatman beni doğru yerde indirirdi.

Tramvay maviydi, eski püsküydü. Vatmanın başında büyük, dikkat çekici bir Bask beresi vardı, ip tabanlı keten ayakkabılar giymiş, gömleğiyle pantolonunu birarada tutan mavi bir kuşak takmıştı. Önünde de deriden yapılmış, şişkin bir kese vardı.

Tramvay hareket etti ve hemen büyük bir hızla ileri atıldı. Kıyı boyunca ilerliyordu, kuzeye doğru, önce geniş koy boyun-

4 Chalet: İsviçre'ye özgü köy evi. (Ç.N.)

ca gitti; sonra denize inen dik bir yamaçtan geçti. Yamaç, tramvay raylarının hemen yanıbaşından başlıyordu. Eski püskü aracın vadiye doğru her inişinde ya da korkunç bir cayırtıyla virajları her alışında vatman manivelayı bırakıyor, eline deri kesenin hortumunu alıyor, başını geri atıyor ve ince, uzun bir yudum kırmızı şarabı ağzına akıtıyordu. Her iki elimle korkuluklara sıkı sıkı yapışmıştım.

Araç uzun bir kumsalda gümbürdeyerek ilerledi ve durdu. Burasının "L'Affitenia" olmasını diliyordum, ama durakta üzerinde "Erromardie" yazan bir tabela asılıydı. Bu kumsal hoşuma gitmişti, büyük dalgalar göz alabildiğine uzanan beyaz kumu yalayıp duruyordu. Kumsalın öte tarafındaki yeşil yamaçta yer alan, kahverengi tahtaları üzerinde gamalı haç bulunan bir ev hoşuma gitmişti. Tramvay yamacı cayırtılar içinde tırmandı, tırmandı da tırmandı, sonra yine dik bir yamaçtan aşağı adeta uçtu ve durdu. "La Plage L'Affitenia!" dedi vatman, indim ve çevreme bakındım.

Burada bir koy bulunuyordu. Hemen ayaklarımın dibinden başlayan kıyı yaklaşık altmış metrelik bir yamaçtan aşağı iniyordu, yamaç katırtırnaklarıyla doluydu, dar bir patika kıvrıla kıvrıla dikenli çalılıkların arasından hilal biçimindeki çıplak kumsala iniyordu. Sağlı sollu kayalar koyu koruyor, bir dizi çıplak kayalık onları denizden ayırıyordu, dalgaların köpük köpük çarptığı kayalıklardı bunlar. Koyun suyu yeşil ve berraktı, derinlerde açık renk kumlu şeritler ve sallanan yosunlar vardı, rengârenk parıldıyorlardı. Bunu daha önce nerede görmüştüm ben? Bunu şimdiye kadar hiç görmemiştim. Ama bu koyu tanıyordum. Birdenbire aklıma geldi. Bismarck bu koyu betimlemişti, Johanna'ya yazdığı mektuplarda bu koydan söz etmişti. Burada denize girmişti, tek başına, mayosuz, Biarritz'in şamatalı, zarif topluluğundan kaçarak. Ve orası da, Biarritz orada olmalıydı: Kuzeyde, kıyıdaki evler ve oteller beyaz beyaz parlıyordu, orada deniz masmaviydi ve dalgaların köpükleri "Rocher de la Vierge"e kadar çıkıyordu.

Arkamı döndüm. Orada bir ev duruyordu, koydaki yegâne evdi. Eve doğru yürüdüm, yirmi adım, kapıyı çaldım. Pencereler kalaslarla kapatılmıştı. Üzeri yapraklarla örtülü bir pergola-

sı olan şirin bir evdi. Kimse oturmuyor gibiydi. Ama bir kiler kapısı açıldı, içerden yaşlı bir adam çıktı, gömlek ve pantolon vardı üzerinde, başında da koskocaman bir bere. Beyaz saçları, sakalı ve küçük, koyu, kurnaz kurnaz bakan çekik gözleri vardı. Clemenceau'ya benziyordu. "Monsieur Douat?" diye sordum. "Oui, monsieur!" Ona Seyerlen'in mektubunu verdim. Okudu: "Excusez, monsieur!" (Affedersiniz bayım!) Sonra kâğıdı katladı, eliyle beni içeri davet ederek törensi bir edayla: "Monsieur, la maison est à vous!" (Bayım, ev sizin!) dedi.

Ev benimdi. Harika bir evdi. Bir oda, iki oda, üç oda, dört, beş oda, hepsi eski, ağır mobilyalarla son derece şirin döşenmişti – ve işte yatak oradaydı, geniş bir Fransız yatağı, enine boyuna! Ve işte pergola oradaydı. Pergolanın tavanı sandık tahtalarından oluşuyordu. Sandık tahtalarının üzerinde "Cognac!" yazısı dağlanmıştı. Tahtaları gösterdim: "Cognac?" diye sordum. Douat Baba gülümsedi: "Oui, monsieur!" dedi, birdenbire elime sarıldı, her iki elime ve onları salladı. "Nous autres," [bizler] dedi. "nous aimons les Allemands!!" [Almanları severiz!!] Çekik gözleri kurnaz kurnaz yukarı baktı. "Vous comprenez! Les sous-marins!!!" [Anlarsınız ya, denizaltılar!!!] dedi.

Hemen anlamıştım. Tabii ki, Alman denizaltıları! Bir zamanlar Biskay'a avlanmaya gelirlerdi. Tanrı kumsalı korusun! O zaman deniz torpillenmiş gemilerden saçılan sandıkları kıyıya sürüklemişti, konyak dolu ağır sandıklardı bunlar. Batan geminin mallarıydı bunlar, dört yıl boyunca batan gemilerin iyi, bereketli malları. Konyaklar içilmiş, gemilerin ve sandıkların tahtalarından da pergola inşa edilmişti. Nous aimons les Allemands, nous autres! [Almanları severiz biz!]

Kendimi bir koltuğa bıraktım ve gülerek: "Cognac!" diye bağırdım.

"Tout de suite, monsieur!" [Hemen bayım!] dedi Douat Baba ve kocaman bir büfeyi açtı. Şişeler, belki yüz tane şişe, yan yana. "Ce sont les bouteilles à Monsieur Seyerlen!" [Bunlar Bay Seyerlen'in şişeleri!] dedi Douat Baba.

Cennete düşmüştüm.

Douat Baba iki oğluyla birlikte alt katta oturuyordu. Etienne geniş omuzlu ve kısa boylu, Dominique uzun boylu ve za-

yıftı, her ikisi de sarışındılar ve Bask beresi takar, gömlek, pantolon, mavi, geniş birer kuşak ve ip tabanlı keten ayakkabılar giyerlerdi, bu ülkede herkes aynı biçimde giyinirdi. Etienne denizciydi, marin, şu anda çalışmıyordu, la crise, vous savez [biliyorsunuz, kriz]; Dominique boyacıydı, şu anda çalışmıyordu, la crise, vous savez!

Etienne bana: "A la pêche?" diye sordu. Biraz korktum. Bu ülkede neyin günah sayıldığını biliyor muydum ki? Ama bu, şeftali anlamına da gelebilirdi. O anda, dostumuz Fischer'e "pêcheur" [balıkçı] dediğimiz aklıma geldi, Etienne benimle birlikte balığa çıkmak istiyordu.

Coşkuyla başımı salladım, Etienne ayakkabılarıma kötü kötü baktı, sonra önüme bir çift keten ayakkabı attı: "Espadrilles!" dedi. Aceleyle ayakkabılarımı ve çoraplarımı çıkardım, espadrilleri ayağıma geçirdim, yepyeniydiler, dolabın yanında bir sürü çift daha duruyordu. Pantolonumun paçalarını tıpkı Etienne gibi sıvadım, bana taşımam için uzun bir bambu sopa verdi, kendisi de ucunda demirden bir kanca bulunan bir sopayla bir fileyi omuzlayıp önden yürüdü.

Patikadan aşağı, kumsala indik. Deniz alçalmıştı. Dik yamacın hemen yanındaki kayalıklar ortaya çıkmıştı; iyottan kahverengileşmiş ve kayganlanmış bir sürü taş ve denize doğru düşen, keskin kenarlı, eğri plakalar. Koyun suyu dümdüz ve kıpırtısız, şaşırtıcı derecede berraktı. Giysilerimi çıkardım ve suya girdim. Ama Etienne kumsalda kaldı, hayretler içinde bana bakıyordu. Derine gittim ve yüzmeye başladım, Etienne'e seslendim: "Nagez!" [Yüzün!] O başını salladı: "Je ne sais pas nager!" [Yüzme bilmiyorum!] dedi. Yanlış bir şey söylemiş olduğumu sandım, kendisi denizciydi, yüzmesini biliyor olmalıydı! Ama yüzmesini bilmiyordu, hiç öğrenmemişti, burada doğmuş, burada büyümüştü, denizciydi ve yüzmeyi bilmiyordu. "Ça ne sert à rien!" [Bunun hiçbir yararı yok!] dedi, "on ne peut pas gagner de sous avec ça!" [Bununla para kazanılamaz!]

Etienne kendinden emin bir sıçrayışla kayalıkların üstüne çıktı, ben de ardından. Espadriller yeri çok iyi kavrıyordu, bir kere olsun kaymadım. Kayalıklarda yarıkların arasındaki sayısız yengeç bizi görünce, hafif bir çıtırtıyla kaçışıyordu. Etienne

yengeçlerden birini yakaladı, ısırdığı gibi höpürdetti. Bana da bir tane ikram etti, ama reddettim. Bunu anlamadı.

Sığ suyun içinde ilerledik. Etienne birdenbire durdu, suyun altındaki bir yarığa işaret etti, yarığın önündeki ince beyaz kum şeridini gösterdi. "Pieuvres!" diye fısıldadı ve bana anlamlı anlamlı baktı. Sonra fileyi avlamaya hazır durumda taşın üzerine koydu. Bir eline bambu sopayı, ötekine kancayı aldı. Bambu sopayı dikkatli bir biçimde yarığın içine soktu. Çok geçmeden uzun, kırmızımsı, vantuzlu bir kol uzandı yarığın içinden – Pieuvres, şimdi anlamıştım, bunlar ahtapotlardı! Çok heyecanlanmıştım. Etienne yavaş yavaş ve dikkatle eşelemeye koyuldu. Yarığın içinden çıkan kol uzayarak sopaya sarıldı, ikinci bir kol yoklayarak çıktı, bir üçüncüsü kıvrılarak uzandı. Etienne sopayı dikkatle ileri geri hareket ettiriyordu, sonra birdenbire geri çekti. Sopanın ucunda, kolları belki de metrelerce uzunlukta olan bir ahtapot duruyordu. Ama henüz kaldırmıştı ki ahtapot sopayı bıraktığı gibi yine suya düştü. Pis kokulu kara, büyük bir bulut çıkardı, çok kısa sürede ileriye doğru bir hareketle bu bulutun içinden çıktı ve güvenlikli yarığa yöneldi. Ama Etienne'in demir kancası bu iğrenç bedene girmişti bile – Etienne kancayı geri çekti, sopayı yere attı, fileyi tuttu ve hızlı bir çevirme hareketiyle hayvanı sudan çıkardı. Etienne onu filenin içine sokarken polip hemen kollarıyla Etienne'in boynuna ve kollarına sarıldı. Hayvan rengini değiştirmeye başladı, yeşil oldu, kırmızı oldu, yine yeşil oldu, derisi mürekkep gibi sümüksümsü bir tabakayla kaplandı, kolları Etienne'in bedenine sıkı sıkı sarılmıştı, ama Etienne yumruğunu hayvanın içine soktuğu gibi kesesini çıkardı, böylece beyaz yapı, polipin bağırsaklarından sarkan bir kese gibi sallanmaya başladı. Sonra sakin sakin hayvanın vücuduna sarılı kollarını çözüp polipi suya attı. Ahtapot dibe çöktü ve hareketsiz kaldı. "Voilà, maintenant il ne sait plus nager, lui non plus!" [İşte şimdi o da yüzmeyi bilmiyor!]

Etienne polipleri avladı, on, oniki tane, her avdan sonra pırıl pırıl dişleriyle bana neşe içinde gülümsüyordu. Hayvanlar sopaya dokunup kollarıyla iyice sarılıncaya kadar bambu sopayla yarıkların içinde polipleri tahrik etmeme izin verdi. Ama onların keselerini ters yüz etmekten kaçındım, ayrıca vantuzla-

rının derime değmesinden iğreniyordum. O güne dek o hayvanın bakışları kadar öfkeli bakışlar görmemiştim, çaresiz olduğunu anladığı zamanki bakışları kadar.

Ama öğleye doğru avladıklarımızla birlikte mutlu ve yorgun bir biçimde yamacı tırmanıyordum. Daha kırksekiz saat önce Berlin'deydim.

Douat Baba ve Dominique bizi bekliyorlardı. Hayvanları aldılar, evyeye attılar ve suyla yıkadılar, sonra uzun bıçaklarla kollarını bedenlerinden ayırdılar, bana papağan gagasına benzeyen boynuzumsu bir şey gösterdiler, "la bouche" [ağız] dediler, tahta çekiçlerle kolları dövdüler, Etienne ateşe bir tava koydu, içine yağ döktü, tuz, biber ekti, ocağın üstündeki otlara el attı, otları küçük küçük doğradı, buna soğan ve sarımsak ekledi, Douat Baba kolların etini küçük küçük parçalar halinde kesti, bunları kızmış yağa attı, etler hemen küçük küpler biçiminde büzüldü, cazırdaya cuzurdaya giderek küçüldü ve sertleşip beyazladı, Dominique etleri karıştırıyordu, Etienne masaya tabakları koydu, tava tabakların üstünde şöyle bir dolaştı, kekremsi, iştah açıcı, keskin bir koku yayıldı odaya: "Monsieur est servi!" [Beyefendinin yemeği hazır!]

Dikkatli dikkatli tadına baktım. Keskin baharat ve yağ tadı vardı, bu arada tadı sinirli ete ve beklemiş sığır etine benziyordu. Çok lezizdi. "C'est l'habitude!" [Alışkanlık!] dedi Douat Baba, kurnaz kurnaz: "Nous mangeons des pieuvres chaque jour!" [Biz her gün ahtapot yeriz!]

Üçü birden bana gülümseyerek baktılar. Etienne elini omzuma koydu, dişleri ışıldıyordu: "Monsieur, on mange très bien chez Madame Luis! La maison prochaine, là-bas!" [Bayım, Madam Luis'in yemekleri çok güzeldir! İlerideki ev, orada!] dedi.

Bu insani bilgi için çok teşekkür ettim ve bir sonraki koya gittim. İki koyu birbirinden ayıran burnun ardında Bask tarzında inşa edilmiş olan beyaz ev duruyordu. Burada dik yamaç düzleşiyor, koy genişliyor, büyük, kumlu bir kumsala dönüşüyordu. Burası "Erromardie" koyuydu.

Madam Luis mutfaktaydı, kısa boylu, şişman bir kadındı, saçları aklaşmıştı, yüzü yuvarlaktı, kırmızı yanakları gözlerini kısıklaştırmış, neşeli bir hale getirmişti. Tencerede bir şeyler ka-

rıştırıyordu, nefis kokuyordu. Ocağın yanında, yaşlı, çok yaşlı bir kadın oturmuş sebze ayıklıyordu. "C'est la grand' mère!" [Bu, büyükanne!] dedi Madam Luis ve beni şömineli, büyük, tahta zeminli bir odaya götürdü. Madam tahta kanatlarla kapatılmış, büyük bir kapının önüne küçük bir masa çekti. Bana anlamlı anlamlı baktı, kapı kanadının kancasını tuttu ve bir hamlede açtı. Sonra beklenti içinde durdu ve: "Voilà! Quel joli tableau!" [Ne güzel manzara!] dedi.

Odanın içine güneş doldu. Deniz parıldıyordu. Işıldayan kar beyazı köpüklerini kayalıklara atıyordu. Koy geniş bir yay halinde yayılmıştı. Yeşil dağların yuvarlak tepelerinin ardından dik, sivri bir dağın doruğu gözüküyordu. "La Rhune!" dedi Madam. Ufukta dalgalı bir zincir mavi mavi parlıyordu. "Les trois couronnes!" dedi Madam. Burun uzunlamasına denizin içine dalmıştı. "Fuentarrabie!" dedi Madam. Kıyıda kenarları gelişigüzel zikzaklar halinde tek başına bir kaya denizin içinden başını çıkarmıştı. "La Pile d'Assiettes!" [Tabak Yığını] dedi Madam.

Kumsaldan genç bir kız eve doğru koşuyordu. Koşarken bonesini çıkardı, uzun, kahverengi dalgalı saçlarını salıverdi. Güneş ıslak mayosunun üzerinde ışıldıyordu. Kız yamacı hızla çıktı, kalın, kırmızı dudaklarını araladı, beyaz dişler ışıldadı, beni gördü, bonesini salladı ve tiz bir sesle neşe içinde: "Bonjour monsieur!" diye bağırdı.

"C'est Majie!" [Bu, Majie!] dedi Madame Luis, "c'est ma petite nièce!" [Küçük yeğenim!]

"Quel joli tableau!" [Ne güzel manzara!] diye bağırdım, içtenlikle.

Hemen ardından Majie odaya bir tepsi getirdi. Üstüne yalnızca incecik bir elbise geçirmişti. Saçları hâlâ biraz ıslaktı, çıplak kolları ve bacakları deniz kokuyordu.

"Voilà les hors d'œuvres!" [İşte mezeler!] diye seslendi ve ot garnitürlü enginarlarla, sardalyalarla, bir sürü küçük sevimli şeyle dolu tabakları masaya koydu. Majie kibarca: "Ce sont de petites cochonneries, vous savez!" [Bunlar abur cubur şeyler!] dedi. Masaya bir karaf dolusu kırmızı şarap getirdi: "C'est le vin de Jurancon, vous savez, le vin de notre bon Henri!" [Bu Jurancon şarabı, biliyor musunuz, bizim Henri'nin şarabı!] dedi.

Majie doğruldu, gülümsedi ve: "Et moi je suis la petite Majie!" [Ve ben küçük Majie'yim!] dedi.

Yerimden doğruldum ve törensi bir edayla: "Et moi, je suis le grand Ernest!" [Ben de Büyük Ernest'im!] dedim.

Gülümseyerek bakıştık. Atalarıma –Alman ve Fransız atalarıma– her zaman üstünlük veren cesaretleri geldi aklıma ve: "Ce soir? Au cinéma à St. Jean de Luz?" [Bu akşam? St. Jean de Luz'da sinema?] dedim.

Majie başını şiddetle salladı. Beni şöyle bir süzdü. Sonra: "Ce soir, danser à St. Jean de Luz!" [Hayır, St. Jean de Luz'da dans!] dedi.

Aylardan mayıstı ve ben Fransa'daydım. Dünyanın en güzel köşesindeydim. Cennetdeydim. Ve bu cennetin Havva'sı da vardı.

Luz'un St. Jean'ında dans ettik, Ondördüncü Louis Meydanı'nda. Burada XIV. Ludwig, İspanya prensesi Marie Theresia'yla evlenmişti, şu güzel, görkemli kilisede. Üç tarafı eski tarzda alçak evlerle çevrili bir meydandı burası. Açık havada oturabileceğiniz köy kahveleri buradaydı; Belediye buradaydı, içinde kırmızı bereli müzisyenlerin çaldıkları küçük yuvarlak yapı buradaydı. Bir dizi alçak kestane ağacı buradaydı, tepeleri dört köşe kesilmişti, karmakarışık, pırıl pırıl, yemyeşil ışıktan oluşan bir çatı oluşturuyorlardı. Meydanın dördüncü tarafı açıktı. Burada liman vardı, küçük bir balıkçı limanı, iskelede sandallar deniz yükseldiğinde salınıyordu, alçaldığında ise zemine oturuyorlardı. O akşam sandalları medcezirde seyrettim.

Sabahın ilk ışıklarına kadar meydanda dans ettik. Majie bana bir Bask beresi satın almıştı, bir beret basque, kendi beremi suya atmıştım. Ayağımda espadriller, üzerimde keten bir gömlek, yelken kumaşından mavi bir pantolon ve kemer olarak da geniş bir kuşak vardı. Majie'nin bedeninde incecik, açık renk, uçuşan bir elbiseden başka hiçbir şey yoktu. Vals yaptık ve Majie kollarımdaydı, "le Charleston" yaptık ve Majie her iki adımda bir kendini göğsüme atıyordu, minicik adımlar atarak Java des Midinettes yaptık ve Majie'nin göğüsleri hopluyordu – fandango[5] yaptık.

5 Fandango: Birçok çeşidi bulunan İspanyol türkü ya da dans havası. (Ç.N.)

Müzisyenler kastanyetlere el attıklarında, kızlar sevinç çığlıkları attılar ve oğlanlar pantolonlarının paçalarını biraz daha yukarı sıvadılar. "Le Fandango," diye bağırdı Majie ve bana son derece anlamlı bir biçimde başını salladı. Beni yanına çekti, oradaki başka bir çiftin karşısında durduk. Kastanyetler çalınmaya başladığında kollarımızı havada kaldırdık ve parmaklarımızı şaklatmaya başladık. Sonra zıpladık, Majie zıplıyor ve ben de onu taklit ediyordum; bütün bedeni etkisi altına alan küçük, hızlı adımlardan oluşan bir tür zıplayıştı bu, sağa sola, yanlara, ileri ve geri doğru yapılan bir danstı, ritmi giderek sertleşen ve hızlanan bir dans.

Fandango yarım saatten uzun sürdü ve biz dans ettik. Fandango süresince Majie'yi bir an için bile kollarıma almamıştım, ama bir an için bile onu gözden kaybetmedim. Fandango bittiğinde sonsuza dek yüreğimdeydi artık.

Sarhoştuk, ama bir damla içki bile içmemiştik. Ağaçların altında durmuş gülümseyerek bakışıyorduk. Laternaların altında durduk ve öpüştük. Her laternanın altında öpüşen bir çift vardı. Köy kahvelerinde Grand Otel'de kalan yabancılar oturuyorlar ve seyrediyorlardı.

Bu, kiç bir orjiydi. O güne kadar düşünebildiğimden çok daha güzeldi. Tıpkı düşündüğüm gibiydi, ama her zaman, böyle bir şeyin var olmadığını düşünmüştüm. Tıpkı, resmedilmesi halinde kimselerin var olduğuna inanmayacağı söylenen gerçek bir günbatımının resmedilmesi gibiydi.

Evin yolunu tuttuğumuzda Erromardie'ye giden son tramvay çoktan hareket etmişti. Yamaç boyunca yürüyorduk. Majie şarkı söylüyordu, hafif, yalın bir sesle hafif, yalın şarkılar söylüyordu, Jean de la Lune ve Sur le pont d'Avignon ve Les sabots sont beaux, Majie Magdeleine, Les sabots sont bons, Majie Madelon. Derken ondan küçük, şirin bir şarkı söylemesini rica ettim, Fransızların savaş sırasında Almanlara karşı söyledikleri şu şarkılardan bir tanesini. Majie birden hüzünlendi. Straßburg Katedrali'nin basamaklarında ağlayarak oturan ve kutsal ana Fransa'nın kötü kaderinden yakınan pauvre fille d'Alsace'ın [zavallı Alsaslı kız] güzel şarkısını söyledi. Kızın yanından bir Alman subayı geçer ve ona bir altın atar. Ama la pauvre fille d'Alsace

altını almaz, gururlu bir edayla altının katedralin basamaklarından aşağıya yuvarlanışını izler ve bağıra bağıra şöyle der: "A un Allemand je donne pas la main!" [Bir Almana el açmam!] Ve Majie bağıra bağıra şarkı söyledi ve bu arada elimi tuttu.

Sonra şarkı söyleme sırası bana geldi, Almanların savaş sırasında Fransızlara karşı söylediği bir şarkıyı söyleyecektim. Uzun uzun düşündüm, aklıma doğru dürüst bir şey gelmedi, sonunda: "Fransızları yenerek zafer kazanacağız..." şarkısını söyledim. Güzel söylemedim, ama yüksek sesle söyledim. Majie kendisine yabancı, anlaşılmayan güfteyi çevirmem konusunda ısrar etti. Fransa'yı yenerek zafer kazanma konusundaki sarsılmaz arzumuzu ona çevirdim. Bizim bu saçmasapan şarkımıza öyle çok güldü ki tuvaleti geldi. Bir incir ağacının arkasına oturdu, doğru dürüst, gerçek bir incir ağacının; yaz aylarında bu ağaçtan incir toplayıp yeniyordu ve ben böyle ağaçların var olduğuna inanamazdım bile. İncir dediğin, diye düşünürdüm, tırtıklı kâğıt süsleri olan ve üst tarafında Afrika'nın rengârenk bir resimciği bulunan küçük beyzi karton kutular içinde yetişir. Ama Fransa'da yol kenarlarındaki ağaçlarda kendiliğinden yetişiyordu. Majie bir yandan elbisesini silkelerken, yazın tam da bu ağaçtan en tatlı incirleri toplayacağına dair bana söz verdi.

Yolun belli bir yerinde demiryolu hattı yola paralel uzanıyordu. O noktaya geldiğimizde tarifeli iki tren karşılıklı geçiyordu, Trains de luxe Paris-Irun-Madrid ve Madrid-Irun-Paris. Majie hemen elini uzattı ve: "Il faut désirer quelque chose! Mais pas dire, pas dire!" [Bir dilek tutmalı!! Ama söylememeli, söylememeli!] diye bağırdı. Elini sıkı sıkı tuttum ve bir dilekte bulundum. Bütün kalbimle diledim, bedenimin her hücresiyle diledim. Ama hiçbir şey söylemedim.

Ama iki saat sonra çok alçak bir sesle: "Maintenant je sais, ce que tu as désiré!" [Artık neyi dilediğini biliyorum!] dedi.

Ben: "E toi?" [Ya sen?] diye fısıldadım.

Majie: "La même chose!" [Aynı şeyi!] diye fısıldadı.

O günden sonra L'Affitenia'dan Erromardie'ye yalnızca yemek saatlerinin dışında da gider oldum. Dibinde sallantılı yosunların renklerinin parıldadığı, kayalıkların çelengiyle düzleşmiş suyun kenarında, L'Affitenia'nın küçük, korunaklı koyun-

da değil, dalgaların köpük içinde bıraktığı, Erromardie'nin geniş kumsalının kumları üzerinde yatıyordum. Deniz çekildiğinde eğri kayalıkların üzerinden, üstüste konmuş tabaklar gibi kümelenmiş olan denizdeki yalnız kayaya, Pile d'Assiettes'ye geçiyordum; deniz yükseldiğinde ise kayalıkların dibindeki düzlükte yatıyor ve kayalığın dibine çarpan dalgaların boğuk darbelerini duyumsuyordum, deniz çekilmeye başladığında da yorgun ve güneşten kaynamış bir halde yine gerisingeri tırmanıyordum. Güney rüzgârları estiğinde La Rhune'un hatları bir yakınlaşıyor bir uzaklaşıyordu, yeşil, yemyeşil otlakların üzerindeki her kabarıklığı tek tek sayıyor ve La Haye üzerinde, Les trois Couronnes ve Fuentarrabie üzerinde yükselen bulut kümelerini seyrediyordum. Dalgaların sırtlarını, on hafif süvari alayını ve onbirinci ağır süvari alayını, derin soluklar alan, büyük Atlantik'in saldırılarını seyrediyordum. "Bayraklar rüzgârda dalgalanıyor," Hölderlin böyle yazmıştı, bu satırı Bayonne'de yazmıştı; Bayonne orada arkada, Biarritz'in beyaz kayalıklarının ardında olmalıydı. Tek satır bile yazmıyordum, tembelleşmiştim, tam anlamıyla Boche'vari bir tembeldim, tembellik dünya görüşü haline gelmişti. Majie başlangıçta tepede beliriyor, Tantine'nin evinin önünde duruyor, ellerini ağzının önünde tutarak: "La soupe!" [Yemek!] diye bağırıyordu – sonraları yamaçtan inmeye başladı, elinde bir sepet, sepetin içinde de ısıtılmış tabakların arasına gizlenmiş kızarmış tavuk ve pommes frites ve taptaze salata ve iki şişe şarap oluyordu (vin compris [fiyata şarap dahil]– Jurancon şarabı, notre bon Henri'nin, IV. Henri'nin, dünyanın en iyi kralının çok sevdiği şarap – Yaşlı Fritz de o kadar kötü sayılmazdı yani).

Gerçekten de, burası tam bana göre bir ülkeydi, tek satır bile yazmıyordum, Rowohlt uzaktaydı ve la maudite politique [lanet olası siyaset] uzaktaydı ve Dominique ya da Etienne yakınlardan geçtiklerinde birbirimize tembel tembel el sallıyorduk, vatman deri hortumdan çektiği iki yudum arasında el sallıyordu, Jean-Pierre öküzleriyle birlikte geçip gidiyordu, görkemli bir biçimde kıvrımlanan boynuzları, yumuşak yumuşak bakan gözlerinin üstündeki saçaklı koyun postuyla süslenmiş boyunduruklarıyla koskocaman, ipek kadar düz, sarı hayvan-

lardı bunlar, – "Aloua!" diye bağırıyordu Jean-Pierre ve hayvanları uzun, sivri bir sopayla dürtüklüyor, kumsalın taşlarını taşıyordu –bu kesinlikle yasaktı– bunun üzerine jandarma geliyor, bisikletinden iniyor, bana el sallıyor, Jean-Pierre'le konuşuyordu ve Jean-Pierre "Aloua!" diye bağırıyor, birbirlerinden yavaş yavaş ve barışçı bir biçimde ayrılıyorlardı, Jean-Pierre ve jandarma ve öküzler, prendre quelque chose [bir şey almak], bu kesinlikle yasaktı. Ve onların hepsi, hepsi, buranın, Pays Basque'ın [Bask Ülkesi'nin] hoşuma gidip gitmediğini soruyorlardı, La belle France'ın hoşuma gidip gitmediğini; ve başlangıçta buranın ne kadar hoşuma gittiğini, nasıl inanılmayacak kadar hoşuma gittiğini, ne kadar lanet olasıca hoşuma gittiğini anlatabilmek için coşkuyla uygun sözcükler arıyordum; kısa süre sonra hiçbir şey söylemez oldum, çünkü tatlı bir güvensizlik uyanmıştı içimde: Öyle değil miydi sanki, bir şey bir insanın hoşuna gidiyorsa, çok hoşuna gidiyorsa, çok fazla hoşuna gidiyorsa, insan ona sahip olmak isterdi, n'est-ce pas (değil mi), bu, anlaşılır bir durumdu. Ülkemiz gerçekten bu kadar mı hoşunuza gidiyor, monsieur? Vous êtes Allemand, monsieur, n'est-ce pas? [Almansınız değil mi bayım?] Kuşkusuz Fransa Almanların, Almanya'nın Fransızların hoşuna gittiğinden daha çok hoşlarına gidiyordur, ah, monsieur, la maudite politique [kahrolası siyaset]! Ren'in hemen ardında henüz hiç kimsenin ayak basmadığı balta girmemiş ormanların başladığını ve oranın soğuk olduğunu, korkunç soğuk olduğunu sanmasının dışında, Majie'nin Almanya dendiği zaman ne düşündüğünü hiç öğrenemedim!

Majie, benim St. Jean de Luz'da bir Alman gazetesi satın almama dayanamıyordu. Genellikle orada yalnızca *Berliner Tagesblatt* bulunurdu ve okuduktan sonra bütün gün canım sıkılırdı. Majie adı bu kadar güç söylenen bu gazeteden nefret ederdi, öfke içinde, başlıklardaki "Reichswirtschaftsratsverhandlung"[6] gibi sözcükleri işaret eder, böylesi şeyleri okurken burnumun üzerinde sert bir çizginin oluşmasına hiç şaşmaz, ıslak parmaklarıyla bu çizgiyi düzlemek için boşuna uğraşıp dururdu. Her sabah kahvaltıda önüme bir *La Petite Gironde* koyardı, bu Borde-

6 Reich ekonomi görüşmeleri. (Ç.N.)

aux'da yayınlanan büyük bir yerel gazeteydi, Tantine zihinsel ve siyasi açıdan bu gazeteden beslenir, Majie bu gazetenin kesinlikle tehlikesiz olduğunu düşünürdü, çünkü –her şeyden önce– Monsieur Claude Farrère orada çalışıyordu. Tantine ve Majie, Monsieur Claude Farrère gibi bir adamın dünyanın düzenini sarsacak bir şeye el vereceğini kesinlikle düşünemezlerdi. Monsieur Claude Farrère'in Erromardie Plajı'nda bir köy evi vardı, ev biraz arkalarda kalıyordu, demiryoluna yakın, ormanın önündeki küçük bir tepenin üzerindeydi, bu ev Tantine'nin evinin dışında kumsaldaki tek evdi, eve çıkan bir yol vardı, evin bulunduğu yerde sonlanan yeni bir yoldu bu. Tantine, dolgun bedenini sarsan ve elma yuvarlaklığındaki kıpkırmızı yanaklarının üstündeki gözlerini daha da çekikleştiren kahkahaların zaman zaman kestiği sözlerle, bir gayrimenkul şirketinin savaştan sonra, her yerde: "Les Allemands payeront tout" [Almanlar her şeyi ödeyecekler] dendiği bir dönemde – (aslında bu söz: Le Boche payera tout [Boche her şeyi ödeyecek] biçimindeydi, ama Tantine çok kibar biriydi) – Fransa'nın zihinsel ve sanatsal dünyasının bilindik ve ünlü bir temsilcisi olması nedeniyle Monsieur Claude Farrère'e bu arsayı ve evi hediye ettiğini, böylece onun adının ve saygınlığının birçok zengin insanın da dünyanın bu güzel köşesine yerleşmesini sağlayacağının umut edildiğini anlatırdı. Ama Monsieur Claude Farrère, satıcılardan daha kurnaz çıkmıştı, gerçi hediyeyi lütufkâr bir biçimde kabul etmiş, ama yalnızca evin önüne uygun bir aydınlatmayla birlikte bir yol yapılmasını şart koşmuştu ve yolu sevimsiz komşuların yakınına yerleşmelerine engel olacak bir güzergâhta yaptırmayı bilmişti. Tantine saygıdeğer komşusunun bu dâhice muzipliğine gülmekten katılırdı, ama anlatısını her keresinde hafifçe iç çekerek tamamlardı: Bu yolun kendi mülküne kadar uzanmasını çok isterdi. Ve hiç kimse avuç içi kadar arsalar için fahiş paralar ödemenin ötesinde, bu büyük Fransızın bu koydaki varlığıyla başının göğe erdiğini hissetmemişti – ve sonra "la crise, vous comprenez!" gelmiş ve şirket iflas etmişti.

Fransız dilinin bir dizi seçkin beyni Pays Basque'a yerleşmişti, Pierre Loti ölene kadar orada yaşamıştı ve Basklılar, romanlarının birçoğunda ("Ramuncho" hariç) Brötanya'yı ve

Brötonları öven yazarın yaşamının sonbaharında Pays Basque'ı seçmiş olmasından gurur duyuyorlardı; Francis Jammes de orada oturmuştu, şu keskin zekâlı, gümüş sakallı ihtiyar ve genç Rostand, ihtiyar Rostand'ın oğlu –yani Dünya Savaşı'na kadar uzanan geçtiğimiz yüzyılın beyin takımının önde gelen isimleri– Claude Farrère'in dışında hiçbirini tanımadım. Günün birinde *Petite Gironde*'da "Polonya Koridoru" hakkında yazdığı bir makaleyi okudum. Almanlar, Pays Basque'ın bir Gaskonya koridoru tarafından Fransa'nın kutsal bedeninden ayrılması halinde Fransızların bu işe ne diyeceğini soracak olurlarsa, diye yazmıştı makalesinde, onlara, Gaskonyalıların Fransız oldukları, buna karşın Polonya Koridoru'nda oturanların Polonyalı oldukları söylenebilirdi. Ama yine aynı gün Claude Farrère'in *La Bataille* [Savaş]'ını da okumuştum, Tsushima çarpışmasının renkli bir betimlemesiydi ve saygıdeğer üstat bu kitabın önsözünde, bir yazarın yalnızca bizzat yaşadığı ve gözüyle gördüğü şeyleri yazması gerektiğini coşkuyla dile getirmişti. Bunun üzerine *La Petite Gironde*'u ve *La Bataille*'ı kolumun altına aldığım gibi büyük meslektaşımı ziyarete gittim. Bahçesindeydi, terasındaki taş bahçede çiçeklerini inceliyordu, koskocaman bir Bask beresi takmıştı, uzun, kızıl ve gümüş grisi, karışık, güzel dalgalı bir sakalı vardı. Saygılı bir biçimde kendisine yaklaştım, kendimi bir "confrère allemand" [Alman meslektaş] ve "grand admirateur des célèbres chef-d'œuvres de Claude Farrère"[Claude Farrère'in ünlü şaheserlerinin büyük hayranı] olarak tanıttım ve korkunç Fransızcamı o âna uygun bir hale getirmek için olağanüstü çaba harcayarak kendisinin yüce ilkelerine, özellikle de yazarın mesleği konusundaki katı ölçütlerine ne denli hayran olduğumu söyledim; sonra *La Petite Gironde*'daki makaleye alçakgönüllü bir gönderme yaparak, şimdiye kadar hiç Polonya Koridoru'nda bulunup bulunmadığını sordum. O ana kadar keyifli keyifli sırıtmakta olan üstat ince dudaklarını araladı ve: "Ah ça – c'est une question très très très très intèressante..." [ah işte bu çok çok çok ilginç bir soru...] dedi ve sorunun en ince ayrıntısına kadar bu konu hakkında sohbet etmeyi ne kadar çok istediğini söyledi, ama ne yazık ki, ne yazık ki birazdan konukları gelecekti...

Salt onun için yapılmış olan yoldan aşağı inerken uzun uzun arkamdan baktı, bakışlarını sırtımda hissediyordum ve yalnızca şimdiye kadar Polonya Koridoru'nda hiç bulunmadığımı kendisine söylemek için bile olsa onu bir kez daha ziyaret etmeye karar verdim.

Ama büyük üstadı enikonu küçümsemiş olmalıydım. Bir gün kumsaldan henüz dönmüştüm ki, Tantine koşa koşa geldi ve iki beyin beni beklemekte olduklarını söyledi. Böylesi sürprizlerden hiç hoşlanmazdım, tümüyle anavatanımın alışkanlıkları doğrultusunda hemen: "Ils sonst de la police?" [Polis mi?] diye sordum. Tantine gözlerini faltaşı gibi açtı ve şaşkınlık içinde: "Ah ça – peut-être!" [Ah – belki!] dedi. Majie yemek odasında beylere bir karaf şarap ikram etmişti bile, tek bir bakış bile huzursuz edici tahminimi doğrulamaya yetiyordu: Gelenler karanlık bakışlı iki beydi, bu tipler dünyanın her yerinde aynı olmalıydılar, koyu renk ve dikkat çekmeyen giysiler giymişlerdi, öyle ki hemen dikkat çekiyorlardı; ama Fransızlara özgü hoş görgü kuralları en azından polisin –Bavyera'da dendiği gibi "insanın aklını başından alan"– sertliğini yumuşatıyordu. Anladığım kadarıyla beyler burada ne yapmayı amaçladığımı bilmek istiyorlardı. Kendilerine yalnızca kitap yazmayı amaçladığım konusunda güvence verdim. Yazacağım kitap bu ülke hakkında mı olacaktı? Yo hayır, Almanya'daki durumlar hakkında olacaktı. Yazardım ve böyle bir şey yapmaya iznim olmasını umut ediyordum. Beyler kibarca yapıtlarımı sordular, ah, yalnızca bir tane yazmıştım. İlgilenmiş gibi yaptılar ve yapıtımı en kısa zamanda okuyacaklarını söylediler, onları bundan vazgeçirmeye çalıştım. Sonra bana yöredeki bütün müzelere ve kütüphanelere serbestçe girmemi sağlayacak bir giriş kartı verdiler. Beyler Bayonne'deki edebiyat derneğinden geliyorlardı, Claude Farrère büyük bir iyilik yapmış ve benim yörede olduğumu kendilerine bildirmişti, onlar da güzel ülkelerinde beni görmekten ne denli mutlu olduklarını bildirmek üzere koşa koşa gelmişlerdi.

Görünen oydu ki, yazarlar bu ülkede bir şey ifade ediyorlardı.

Çok hoş iki beydi, biri şarap satıcısı öteki radyo teknisyeniydi ve hiçbir biçimde bana şarap ya da radyo satmaya kalkış-

madılar –(ama Tantine'ye satmaya kalkıştılar)– ve Alman edebiyatını biliyorlardı, Thomas Mann (un peu diffus, n'est-ce pas? [biraz dağınık, öyle değil mi?]) ve Monsieur Gide'i (ama Gide Fransız değil miydi? Ah, evet, o zaman tabii ki Goethe, o da un peu diffus? [biraz dağınık]) ve ben Monsieur Claude Farrère'i duraksamadan en sevdiğim yazar ilan edince çok memnun oldular ve tabii ki Pierre Loti de ve Francis James de ve Edmond Rostand da ve –neden olmasın– Maurice Rostand da; Léon Bloy ve André Malraux konusunda eğilimlerimi "Ah ça...!" diyerek geçiştirdiler. Ama sonra ciddileştiler. Belli bir hamle yaptılar ve doğanın insanın soluğunu kesen mucizesini açıklamamı rica ettiler, nasıl oluyor da oluyordu: Fransa savaşı kazanmıştı, n'est-ce pas? Sans doute, sans doute, messieurs [kuşkusuz, kuşkusuz beyler] – tamam, ama buna rağmen nasıl oluyordu da altı frank hâlâ bir mark ediyordu???

Evet, bunu nasıl açıklayabilirdim ki? Eğer güzel dalgaları olan bir sakalım olsaydı, Monsieur Claude Farrère gibi sıvazlar ve: "Ah ça, c'est une question très très très intèressante....." derdim, ama benim aklıma yalnızca Fritz Reuter'in[7] Stromtid'inde yer alan Bräsig Amca geldi: "Sığır eti ve erik, bu güzel bir yemektir, ama biz o yemeği yiyemiyoruz, o başka mesele!" dedi; bunu çevirmek oldukça zordu. Bunun üzerine arkadaşlarıma Alman ekonomisinin içinde bulunduğu gerçek durumu, kendi örneğimden yola çıkarak açıklamaya karar verdim, bütün konukseverliğimle kendilerine yalnızca denize girmeyi ikram edebilecek durumda olduğum konusunda güvence verdim, beylerin kaşlarını kaldırarak, çaresiz el kol hareketleriyle, ama kibarca ve kesin olarak reddettikleri şaşırtıcı bir teklif oldu bu.

Aslında param açıklanamaz bir biçimde tükenmişti. Her gün evin kapısının önünde postacıyı bekliyordum, ama o beni sevecenlikle selamlıyor: "Ça va, monsieur?" diyor ve yoluna devam ediyordu. Rowohlt yine para göndermemiş, mektup yollamamış, hiçbir şey yapmamıştı, kitabın yazımına başlamamak için bir neden daha. Yüzmeye gittim. Sezon açılmıştı. Tantine'nin evi müşterilerle dolup taşmaya başladı, deniz kenarında-

7 Fritz Reuter: Alman romancısı (1810-1874), Aşağı Almanca ile yazdığı yapıtlarında halk tiplerini ve törelerini büyük gerçeklikle dile getirmiştir. (Ç.N.)

ki tatili uzun yemek saatleri ve kısa gezintilerle değerlendiren orta halli Fransız aileleriydi gelenler. Kumsalda duruyorlardı, beyler açık renk flanel pantolonlarla ve siperli kasketleriyle, hanımlar küçük şapkaları ve güneş şemsiyeleriyle; ve benim açık denizde yüzerken dalgaların arasından bir görünüp bir kaybolan başım gibi tuhaf bir durum hakkında hararetli hararetli konuşarak gruplar halinde ilerliyorlardı. Bir keresinde Erromardie Koyu'ndan L'Affitenia Koyu'na kadar yüzmeyi başardığımda, bütün o insanların oradaki kumsalda toplandıklarını gördüm, karadan koşarak öte tarafa geçmişler, heyecan içinde cankurtarana haber vermeleri gerekip gerekmediğini düşünüp taşınmışlardı ve ben karaya çıktığımda düşüncesizce davranışımdan ötürü suçlamalarla karşılaşmıştım. Ama o andan itibaren de müthiş 'sportif' biri olarak değerlendirildim; bu ifade bana kullanılmayan, tümüyle gereksiz âdetlerin uygulanmasıyla ilgili nazikçe yapılmış dolaylı bir ifade gibi gelmişti. Yaptığım her şey karşısında Fransız tanıdıklarımda uyanan yabancılaşmanın ölçülü, ama çok şey anlatan ifadesinden, kaşlarını kaldırmalarından, omuzlarını silkmelerinden ve son derece kibarca: "Ah, ça...!" demelerinden kaçınmak hiç de kolay olmuyordu.

Bir sabah kahvaltıya geldiğimde, Majie evin önündeki büyük kapıya çıkan basamaklara oturmuş ayakkabıları temizliyor ve şarkı söylüyordu. Pırıl pırıl bir ilkyaz sabahıydı, Majie şarkı söylüyordu ve beni neşeyle: "Bonjour, monsieur, vous avez bien dormi?" [Merhaba bayım, iyi uyudunuz mu?] diyerek selamladı ve hiç kimse, onu son kez gördüğümden bu yana yalnızca dört saat geçmiş olduğunu anlayamazdı. Konuklar paldır küldür kahvaltıya geldiler, hemen ardından kumsala gitmeye kararlıydılar. Ayakkabılar orada duruyordu, espadriller bembeyaz yapılmışlar ve güneşin altında çoktan kurumuşlardı bile, kumsal çekici bir biçimde parlıyordu, La Rhune'da her yükselti seçilebiliyordu, rüzgâr güneyden esiyordu ve rüzgâr güneyden estiği zamanlarda hava birdenbire dönebiliyordu. Kaçışmaya zaman bile kalmadı, gökyüzü birdenbire bulutlarla kaplandı; tramvay köprüsünün altındaki taşların üstünden yorgun bir sızıntı halinde akan, sonra da kumsalda yok olup giden küçük dere birdenbire sapsarı, yakıp yıkan, çamurlu bir akıntıya dö-

nüştü. Konuklar sırılsıklam olmuş bir halde koşuştular, ayakkabılarını çıkardılar ve havanın yatışmasını beklemek üzere odalarına çekildiler. Ama fırtına geldiği hızla gitti. Yine pırıl pırıl parlayan güneşi selamlamak üzere kapının önüne çıktım. Majie basamakta oturuyordu. Artık şarkı söylemiyor, ağlıyordu. Hıçkırıklara boğulmuştu, espadrilleri temizliyordu, hiçbir şeyle avunacak durumda değildi. "Tantine est allée à St. Jean de Luz," [Tantine, St. Jean de Luz'e gitti] diye ağlıyordu, "les chambres ne sont pas encore faites," [odalar hâlâ temizlenmedi] diye hıçkırıyordu, "et voilà, il faut que je nettoie les souliers–" [işte böyle, ayakkabıları temizlemem gerekiyor–] uzun bir sıra oluşturan ayakkabıların kirini öfkeyle fırçaladı, sonra elindeki çifti bir kenara bıraktı, iyice çöktü ve büyük bir acıyla: "Quatorze paires, monsieur – quatorze!" [Ondört çift, bayım, ondört çift!] diye bağırdı.

Bu acıyı dindirmekten daha kolay bir şey yoktu: eve girmek ve Tantine geri dönmeden odaları hazırlamak! "Et les souliers?" [Peki ya ayakkabılar?] – Onları ben temizlerdim. "Mais c'est impossible!!" [Ama bu imkânsız!!] Bunda imkânsız olan neymiş ki? Artık hıçkırıkları biraz dinmiş olan Majie'yi eve soktum ve ayakkabıları temizlemek üzere basamağa oturdum. Ondört çift. Konuklar merdivenlerden paldır küldür indiler, kumsala gideceklerdi, kalakaldılar, birbirlerine koştular, gruplar halinde geri geldiler, gözlerini bana diktiler, kıkırdadılar, şaşırdılar, kaşlarını kaldırdılar, omuzlarını silktiler, kibarca: "Ah, ça...!" dediler.

Ve bu duyulmamış haberi her tarafa yaydılar. "C'est le monsieur, qui a nettoié les souliers pour la petite Majie...!" [Küçük Majie için ayakkabıları temizleyen bey bu...!] ("Un monsieur! Un écrivain! Un étranger! Un Allemand. Ah ça...") [Bir bey! Bir yazar! Bir yabancı! Bir Alman. Ya...]

"Ah, monsieur," dedi Etienne, "ce n'est pas l'habitude chez nous! Un bourgeois ne fait jamais ça pour une domestique!" [Bizde âdetten değildir! Bir burjuva bir hizmetçi için bunu asla yapmaz!] Etienne sosyalistti. Etienne birdenbire omzuma vurdu, ben bir "copain" olmuştum, "un camarade!" Basklıların hepsi, diye açıkladı, sosyalisttiler. Doğru değildi, ama haklıydı.

Basklılar burjuvazi nedir bilmezlerdi, halk olarak inanılmayacak denli homojendiler, köylülerden ve balıkçılardan oluşan bir halk, kaymak tabakası olmayan ve önemli bir güce sahip olmayan bir küçük burjuvazisi olan bir halk. Hiçbir zaman, dedi Etienne, gerçek bir Basklı memur olamaz. Ve gerçekten de memurlara genel olarak "les Gaschkogna" denirdi; memurların çoğu Gaskonyalıydı ve Basklılar, Gaskonyalıları, Yukarı Bavyeralıların Frankları sevdikleri kadar severlerdi. Basklılar gelenek ve göreneklerini inatla koruyorlardı. Bask işareti gamalı haçtı (ama ters dönmüş haç olarak).

Tantine karşısında vicdan azabı çekiyordum. Gerçi bana karşı her zaman sevecendi, vin rouge'a su katmadan içme alışkanlığıma anlayış gösteriyordu, yemeklere mayoyla gelmeme ses çıkarmıyordu, bütün tencerelerinin içine baktığımda mutlulukla gülümsemekle yetiniyordu – ama ben ne zaman kapıda belirsem, belirgin biçimde mutlaka Majie'ye bir iş buyuruyordu. Majie'ye, Tantine'nin bir şey anlayıp anlamadığını sordum. Majie alçak sesle: "Ecoute! C'est Tantine! Elle ronfle!" [Dinle! Bu, Tantine! Horluyor!] dedi. Tantine'nin yatak odası, Majie'ninkinin üst katındaydı. Geceleri hep onun sakin horultusunu duyardık. Demek ki Majie'yi böylesine huzursuz eden şey Tantine'nin öfkesinden duyduğu korku değildi. "Ce soir?" [Bu akşam?] diye sordum, ama Majie başını vahşice salladı ve saçları uçuştu. "J'ai peur!" [Korkuyorum!] dedi. Pazar akşamı işler yorucu olabilirdi, Majie birkaç saat ara vermişti. "Je m'en vais à confesser!" [Günah çıkarmaya gidiyorum!] dedi ve Tantine son derece kaygılı bir yüz takındı ve zor yolda Majie'ye yardım etme konusunda söz verdiğimde çok duygulanmış gibi gözüktü.

Günah çıkarmaya giden yol gerçekten de çok zahmetliydi. Majie oldukça suskundu, gülümseyecek hali bile yoktu, yalnızca onu avutmaya çalıştığım ve bütün günahı üzerime almayı önerdiğim zamanlarda elimi sıkıyordu. "J'ai peur!" diye fısıldadı, kiliseye girerken yüzü tam anlamıyla sapsarıydı, kapıda dönüp bakmadı bile, kilisenin karanlığı içinde küçücük, incecik ve mahcup gözden kayboldu gitti ve ben onun yüreğinin depremlerle sarsılacağı bütün o süre içinde kendimi dünyevi zevklere vermemeye, kilisenin önündeki meydanda ciddi derin dü-

şüncelere dalmaya karar verdim. Yeniden kapıda belirdiğinde ve bir an için bana göz kırptığında yanına koştum ve: "C'etait fâcheux?" [Can sıkıcı mıydı?] diye sordum. Ardından Majie elimi yakaladı ve sanki benim varlığım mekânın kutsallığını bozacakmışçasına aceleyle beni oradan çekerek uzaklaştırdı. "Oh, il m'a grondé!" [Beni azarladı!] diye fısıldadı ve Papaz'ın söylediklerini anlattı.

Bu arada onun Papazı –Tanrı göstermesin– öyle yobaz biri filan değildi; onu sık sık küçük arabasıyla, bir "Rosengart"la giderken görürdüm, neşeli, sürekli gülümseyen genç bir adamdı, cübbesinin altına ipek gömlekler giyerdi, bölgeyi baştan aşağı dolaşır, söylentiye göre yolda rastladığı gezintiye çıkmış genç kızları Hıristiyanlara özgü merhamet duygusundan ötürü kısa bir süre için arabasına almaktan çekinmezdi. "Oh, il était furieux!" [Çok öfkeliydi!] dedi Majie ve kendisini ayartan kişiyle ilişkide bulunmaktan kaçınması konusunda birçok kereler uyardığını anlattı! Ve tatlı sözler ve yumuşak vaatlerle Majie'yi –onun isteği üzerine incecik elbisesinin altında gümbür gümbür atmakta olduğunu ellerimle hissettiğim– yüreciğinin biraz olsun normal ve düzenli atmasını sağlayacak kadar sakinleştirebilmek için çok çaba harcamam gerekti. Ama pazar gecesi kötü geçti, tek öpücüğe bile izin yoktu ve hiç olmazsa akşam tek başıma L'Affitenia'daki evime dönerken içten bir "bonne nuit" duymak, bütün ilkelerimin tersine törensi bir edayla bir sonraki pazar günü onunla birlikte kiliseye gideceğime dair söz vermeme maloldu.

Böylece pazardan pazara kiliseye gitmeye başladım, XIV. Louis'nin IV. Philippe'in kızıyla evlenmiş olduğu şu harika kiliseye. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı ibadet ediyorlardı; kadınlar şirin, hasır dua sandalyeleriyle orta nefte düzensiz sıralar halinde sıkışıyor, üstlükleri ve şallarıyla galerilerdeki geniş, çokkatlı koridorlardaki erkeklere çokyönlü bir manzara sunuyorlardı; çeşitli biçimlerdeki beyaz elişi başlıkları olan Brötonyalılar, balık fabrikasında çalışan işçilerdi bunlar. Böylece ben de yukarıda oturuyor, tahta korkuluklara dayanıyor, Bask beremi elimde evirip çeviriyor –Basklı, beresini yalnızca yüce Tanrı'nın huzurunda çıkarır– ve aşağıda dua edenler arasında Majie'yi

arıyordum. O sandalyesinin üzerinde diz çökmüş, başını suçunun farkında olarak ellerinin arasına alıyor, bir kere bile, tek bir kere bile, yukarı bakmıyordu. Komünyon sırasında sessiz ve küçük adımlarla ve kendi halinde ilerliyordu – o an benim ayağa kalktığım ve ses çıkarmamaya özen göstererek merdivenlerden inip Majie'yi dışarıda güneşin altında beklemeye koyulduğum an oluyordu.

Sonra o geliyordu, gözleri ışıkta parıldıyor, kiliseden akın akın çıkan kadınların arasında yol açarak ona yönelen bendenizi görene kadar küçük bir kuş gibi başını sağa sola çevirip duruyordu –o zaman yüzü aydınlanıyor, bir gülümsemeyle ışıldıyor, bana doğru koşuyordu, onun koluna giriyordum, gözleri parlıyordu, hafifçe ve rahatça omzuma yaslanıyor, derin bir soluk alıyor, bana mutluluk içinde bakıyordu– ve çok geçmeden: "Figurez-vous..." [Düşünsenize...] diye konuşmaya başlıyordu, hiç soluk almadan anlatıyordu, üzerindeki büyük yük kalkmıştı, bütün günahlarından arınmıştı, bütün suçları eriyip gitmişti, dünya yine güzeldi, harikaydı – geceyi sabırsızlıkla bekleyecektik.

Ve Rowohlt para göndermiyordu. Mektuplarımın hiçbirine yanıt da vermiyordu. Tantine'ye üç haftalık borçlanmıştım bile. Geri dönüş için yol parasını asla ödeyemezdim. Günün birinde, diye düşünüyordum, Rowohlt harekete geçecektir, günün birinde para gelecektir. Ama para değil, bir mektup geldi. Mektup Rowohlt'tan değil onun yedieminden geliyordu. Kopyalanmış bir genelgeydi, oldukça uzundu. Bir miktardan söz ediliyordu, ama bir para miktarından değil, öncelikli alacaklılardan söz ediliyordu ve anlaşılan oydu ki –neden olduğunu kim bilir– ben onlara dahil değildim. Benim için kesin olan tek şey, bilinen bir zamanda avans gönderilmeyeceği gibi, kitabımın şimdiye kadarki satışlarının da tarafıma ulaştırılmayacağı idi.

Derken Rowohlt'tan bir mektup geldi. Mektup ancak bir-iki satırdan oluşuyordu, ama imzasının abartılı süslülüğü her zamanki gibi neşeliydi. Rowohlt, o altın yürekli yayıncı, yeni kur ayarlamaları yüzünden zaten bana bir şey gönderecek durumda olmadığını söyleyerek beni avutuyordu; sağlığımın yerinde olmasını umuyordu, güzelim Fransa'da keyfime bakmalıydım – tam da bu nedenle beni kıskanıyordu.

"Très chère Madame! Mon éditeur a fait faillite. Je ne peux pas payer, et je ne sais même pas, quand je serai capable de payer mes dettes..." [Pek sevgili bayan! Yayıncım iflas etti. Ödeme yapamıyorum ve borçlarımı ne zaman ödeyebileceğimi bile bilmiyorum...] sözcükleriyle başlayan küçük bir konuşma hazırladım. Ama ben bununla uğraşırken Tantine birden mutfağa girince gerisini getiremedim. Tantine tahta kaşıkla çorbayı karıştırdı, tadına baktı ve: "Ah, ça... ça, ça n'est pas d'importance! Monsieur, vous pouvez rester, tant que vous voudrez!" [Aman, ne önemi var! İstediğiniz kadar kalabilirsiniz bayım!] dedi.

Onaltı ay kaldım.

Bir gece önce Majie'ye pazar günü birlikte sinemaya gideceğimize söz vermiştim. Tepsisini alıp sofradan kalkmak için acele ettiği bir sırada onu elinden yakaladım ve sinemaya gidemeyeceğimizi, üzgün olduğumu, benim çok, çok yoksul bir adam olduğumu fısıldadım. Majie: "Ah, ça... ce n'est pas d'importance! Il faut gagner de sous!" [Aman, bu önemli değil! Para kazanmak gerek!] diye fısıldadı. – "Mais comment?" [Ama, nasıl?] diye sordum çaresizlik içinde. Majie: "Cet après-midi, nous irons à Béhobie...!" [Bu öğleden sonra Béhobie'ye gideceğiz...!] diye fısıldadı.

Béhobie, Fransa'yla İspanya arasındaki sınırı oluşturan Bidassoa deresinin yakınında küçük bir yerdi. Öte tarafta, derenin karşı kıyısında buraya Behobia denirdi. Fransız gümrük memurları gümrük binasının önündeki bankta, güneşin altında ceketlerinin yakalarını açıp oturur, sigara içerler, espadriller geçirdikleri ayaklarını çapraz uzatırlardı. Öte yakadaki İspanyol gümrükçüler üçgen şapkalar takarlardı, kemerleri sıkı sıkı bağlı olurdu, pırıl pırıl çizmeleri vardı, karşı tarafa keskin ve tehdit dolu bakışlarla bakarlardı. Fransız gümrük binasının önünden, gezmeye çıkmış sayısız şirin genç kız geçerdi. Majie bana biraz beklememi işaret etti ve onlara katıldı.

Derken otobüsler gelmeye başladı, büyük, zarif şehirlerarası otobüsler. Otobüslerden sürüler halinde hanımlar indi, birbirleriyle son derece hızlı Fransızca konuşan her yaştan bir sürü hanım. Köprüdeki genç kızlar hemen yere oturdular, ayakkabılarını ve çoraplarını çıkardılar. Ondan sonra iki sıra halinde dizildiler. Otobüslerden inen hanımlar sıraları teftiş ettiler, kız-

ların ayaklarına bakıyorlardı. Majie'nin bir grup hanımla konuştuğunu gördüm, sonra başını salladı, bana zafer dolu bir bakış attı, döndü ve köprüye yürüdü.

Öteki kızlar da teker teker köprüye yürüdüler, içlerinden yalnızca biri kaldı, uzun boylu, iri kemikli genç bir kızdı bu, yola, yeni otobüsler gelip gelmediğine bakıyordu. "Pas de chance?" [Şanssızlık, ha?] diye sordum kıza, "Ah, ça... j'attends des Anglaises!" [İngilizleri bekliyorum!] diye yanıt verdi. Kızın oldukça büyük ayakları vardı. Kısa süre sonra öteki kızlar geri geldiler, Majie ilk dönenlerin arasındaydı, şimdi yine ayakkabılar ve çoraplar giymişlerdi, pırıl pırıl parlayan ipek çoraplar ve yepyeni, uzun topuklu, zarif İspanyol ayakkabıları. Fransız gümrük binasının önünde kızlar yere oturdular, ayakkabılarını ve çoraplarını çıkardılar ve bunları, birbirleriyle son derece hızlı Fransızca konuşarak kızları sıkış sıkış çevreleyen hanımlara uzattılar. Ve derken Majie, yalınayak, yine yola koyulmuştu.

Köprünün üzerindeki trafik XIV. Louis Meydanı'nı aratmayacak denli sıkışıktı. Fransız gümrükçüler güneşin altında gözlerini kırpıştırıyorlar, İspanyollar ciddi ciddi ve tehditkâr bakıyorlardı. Ama bunun dışında hiçbir şey olmuyordu. Bütün bunlar yasaldı, bu çok açıktı.

Majie iki saat içinde birkaç yüz frank, bunun da ötesinde bir çift güzel ayakkabı kazanmıştı. "Et maintenant?" [Ya şimdi?] diye sordum. Majie: "Maintenant danser à St. Jean de Luz!" [Şimdi St. Jean de Luz'de dans!] dedi.

St. Jean de Luz'da dans ettik ve Majie bana dondurma ısmarlamak istedi. Orada arabasıyla duran dondurmacıyı tanıyordum, üzerinde kırmızı-beyaz çizgili, esnek, şirin bir tentesi olan pırıl pırıl bir dondurma arabası vardı ve gür bir sesle "Glaces, glaces" diye bağırıp dururdu, Dominique'in bir arkadaşıydı. Dondurmalarımızı yalamaya henüz başlamıştık ki, kastanyetler takırdamaya başladı, kırmızı bereli orkestra Fandango çalmaya başladı. "Ah, le Fandango...!" diye bağırdı dondurmacı öfkeyle, "et moi, il faut que je vende des glaces, oh nomdenomdenom!" [benim dondurma satmam lazım, dinine yandığımın işi!] Şapkasını başından çekti çıkardı, o güzel, beyaz şapkasını öfkeyle buruşturdu. Şapkayı kaptığım gibi başıma geçirdim ve:

"Allez danser le Fandango...!" [Hadi, Fandango yapın...!] diye bağırdım. Dondurmacı bir an bana baktı, ama Majie onu çoktan dans pistine çekmişti bile. Fandango başladı ve ben gür bir sesle: "Glaces... glaces..."diye bağırmaya başladım. Çevredekiler gülüyorlardı. Amma da komikti ha! Yabancı adam dondurma satıyordu! Le monsieur, assez connu, avec sa pipe! L'écrivain allemand, qui a nettoié les souliers de la petite Majie! [Şu pipolu meşhur adam! Küçük Majie'nin ayakkabılarını temizleyen Alman yazar!] Tam bir şenlikti bu! Hepsi geldiler, arabayı çevrelediler. Dondurmayı kâğıt helvaların arasına koyuyordum, dondurma kabının ters çevrilmiş kapağının içinde soslar duruyordu. "Glaces..., glaces...!" Fandango yarım saat sürdü.

Fandango bitmişti, dondurmacı ve Majie arabamı çevrelemiş olan kalabalığın arasından kendilerine yol açmaya çalışıyorlardı. Majie eliyle yelpazeleniyor ve bana gülümsüyordu. Dondurmacı şaşkınlık içinde kazana baktı – kazanın neredeyse dibi görünüyordu. Bana baktı, alnındaki terleri silerek bana ağır ağır: "Écoutez, monsieur – j'en ai encore une voiture...!" [Bakın bayım, bende bir araba daha var...!] dedi.

Her dans günü XIV. Louis Meydanı'nda dondurma satmaya başladım, arabam orada arkadaşımın arabasının karşı tarafında duruyordu. Fandango çalındığı sırada ben tek başıma çalışıyordum. Birbirimize rakip oluyor ve kazancı eşit paylaşıyorduk. Il faut gagner de sous, qu'est-ce que vous voulez... [N'aparsınız, para kazanmak lazım...]

L'Affitenia'daki yalnız evdeki yalnızlığım uzun sürmedi. Günün birinde bir delikanlı geldi. Espadril ve mavi bir eşofman giymişti, bedeni güneşten yanmıştı ve çıplaktı, yalnızca boynunda rengârenk bir boyunbağı vardı. Tabii ki başına, koyu renkli, uzun, kıvırcık saçlarının üzerine bir Bask beresi takmıştı. Hafif şaşı sağ gözünde bir monokl vardı. Kolunun altına resim malzemeleri sıkıştırmıştı, tuval, şövale, boya kutuları ve palet.

Pergolada duruyordum, korkuluğa yaklaştı ve benimle konuşmaya başladı. Son derece seçkin bir Fransızcayla konuşuyor, konuşmasına kibarlık katan, benim tekini bile anlamadığım bolca tumturaklı sözcük kullanıyordu. Benden bir şey istediğine kuşku yoktu, kızgınlıkla bakışlarım sözlüğüme kaydı.

Sonunda ağır ağır: "Parlez lentement, s'il vous plaît, monsieur, je ne comprends pas!" [Lütfen yavaş konuşun bayım, anlamıyorum!] dedim. Beresini ensesine doğru itti, kafasını kaşıdı ve: "Himmisakra,"[8] dedi. "Alman mısınız?" diye bağırdım. Almandı ve benim gibi beş kuruşu yoktu.

Başlangıçta korktum, Majie'nin onu benden daha çok beğeneceğini düşündüm, ama o Majie'ye şöyle bir bakmakla yetindi. "Bacakları fazla kısa," dedi, "burnu fazla büyük, yirmi yıl sonra Tantine'ye benzeyecek!" Kırılmış bir halde sustum, ama kaygılanmama gerek kalmamıştı.

Delikanlının kendine özgü numaraları vardı. Deniz kıyısında bir yere şövalesini kuruyor ve resim yapıyordu, yarı çıplak, gözünde monokl. Kumsalı birbirine katan bir olay haline geldi. Çevresinde yeterli sayıda genç hanım toplandığı zaman, pantolonunu çıkarıp denize giriyordu. Benden çok daha iyi yüzüyordu, monoklünü yüzerken de çıkarmıyordu. Resim sanatı kolaylıkla şiir sanatına galip gelmişti. Bütün hanımlar onun geleceğinin çok parlak olduğunu söylüyorlardı. Kabaran dalgaları resmettiği beyaz rengi, diş macununa benzetiyordum. Yaptığı şaheseri hemen tuvalden indiriyor ve sakin sakin: "Çok haklısın!" diyordu. Böyle bir şey etkili oluyordu. Tantine bile, o mutfağa girdiğinde kızarıyordu. Bütün tencerelerin içine bakıyor, Tantine'le yemek tarifi değiş tokuşu yapıyordu. Bir keresinde iç taraflardaki sayısız mısır tarlalarından birinden birkaç tane mısır koçanı koparmış, bunları kaynamış tuzlu suyun içine atmış, öğle yemeğinde ön yemek olarak biraz tereyağıyla birlikte mısır ısmarlamıştı. Tantine ona hayretle bakmıştı. Majie ise küçümseyerek: "Chez nous il n'y a que les cochons, qui mangent ça!" [Bizde bunu yalnızca domuzlar yer!] demişti. İçimden onu öpmek gelmişti, ama Tantine mutfaktan çıkmamıştı bir türlü. Majie başını sallayarak mısır koçanlarını servis yapmış ve öteki müşterilerin dikkatini eğlenerek artiste peintre'nin tuhaf alışkanlıklarına çekmişti. Müşteriler arasındaki genç hanımlar, Oskar'ın beyaz dişleriyle mısır tanelerini ısırmasını kıkırdayarak seyretmişlerdi – sonra da o yemeğin aynısından ısmarlamışlardı.

8 Himmisakra: Almanca 'Lanet olsun!' anlamında, Sakrament sözcüğünden kısaltarak. (Ç.N.)

Mısır koçanları pansiyonda çok moda oldu. Mısır koçanları yemek listesine girdi, tek koçanın fiyatı iki frank olarak belirlendi. Oskar bunu bana zaferle gösterdi. Majie'ye küskün küskün baktım. "Qu'est-ce que vous voulez," [N'aparsınız] dedi Majie, "c'est le commerce!" [Ticaret bu!]

Ama Oskar, annecikleri ve babacıklarıyla birlikte yolculuk yapan, burjuva genç hanımlarla ilgilenmiyordu, bunlar onun tipi değillerdi. İnanılmayacak kadar uzun bacakları ve kısacık, sarı saçları olan genç bir kız şövaleye dönüp bakmadan önünden geçince Oskar bana anlamlı anlamlı baktı. "Boşuna yorulma," dedim, "kesin İngilizdir!" Oskar ince uzun figürün arkasından baktı. "Tantine'ye gidiyor!" dedi mutlulukla, "göreceğiz bakalım!"

Majie'ye yeni müşterinin kim olduğunu sordum. Majie de bilmiyordu, ama gözlerini koca koca açarak bana: "Figurez-vous, elle a dix-neuf robes! Dix-neuf robes!" [Düşünsenize, ondokuz tane elbisesi var! Ondokuz elbise!] diye fısıldadı.

Yemek sırasında yeni gelen bizim masamızın hemen yanındaki küçük bir masaya oturdu. Oskar ve ben Almanca konuştuğumuzda, yüksek sesle ve sözlerimize dikkat etmeden konuşurduk, bu evde bizden başka Almanca konuşan yoktu. Oskar: "Yakından bakıldığında çok şey kaybediyor!" dedi. Korkuyla genç hanıma baktım, bir mısır koçanını kemirmekle meşguldü. Oskar benim bakışımı görmüştü, "İngiliz kadınları kesinlikle Almanca anlamazlar, hele bavullarında ondokuz takım giysiyle yolculuk yapıyorlarsa!" dedi. Monoklünün ardından bakışlarını kıza sabitledi ve: "Bluzunun dantelleri sahici, bu işten anlarım, ama onun üstünde sanki eski bir perdeden sökülmüş gibi duruyor. Baksana, ayaklarını nasıl da dikkat çekecek biçimde tutuyor, ayağının üst kısmının ne kadar yüksek olduğuna herkes hayran kalsın istiyor!" dedi. "Hmm, pek emin değilim," dedim, "ben onu çok hoş buluyorum." Ama Oskar yemek boyunca komşumuzun olumsuzluklarını sayıp döktü. Yemekten sonra bir süre daha masadan kalkmadık, genç hanım ayağa kalktı, masamıza yaklaştı ve akıcı bir Almancayla: "Affedersiniz, acaba *Berliner Tageblatt*'ı alabilir miyim?" dedi.

"Aman Tanrım," diye bağırdım, "her şeyi duydunuz ve anladınız!" "Evet," dedi sakin sakin, "bana iyi geldi, insan başka-

larının kendisi hakkında gerçekten neler düşündüğünü her zaman öğrenme fırsatı bulamıyor."

Oskar hiçbir şey söylemedi. Monoklünün ardından kıza dikkatle baktı, gözü her zamankinden daha çok şaşılaşmıştı. Tuhaftır ki kız ondan sonra yalnızca onunla ilgilenmeye başladı.

Adı Isa idi ve Hollandalıydı. Bizimle birlikte Erromardie'den L'Affitenia'ya yüzerek geçti, Oskar ve Isa önden yüzdüler, bense binbir güçlükle arkaları sıra kulaç attım. Bizimle birlikte St. Jean de Luz'a dans etmeye geldi. Oskar ona Fandango öğretti, uzun bacaklarıyla dans etmeyi pek beceremedi. Isa'nın kazık gibi olduğunu söylediğimde Majie bir an için bana mutlulukla baktı. Sonra inatla: "Elle est très gentille!" [Çok iyi biri!] dedi. Isa, Majie yanımızda olduğu zamanlarda kendini dışlanmış gibi hissetmesin diye aramızda Fransızca konuşmamız konusunda ısrar ediyordu. Oskar'a, resimlerindeki dalgaların üzerindeki beyaz rengin diş macunu gibi köpüklendiğini söyledi. Oskar sakin sakin: "Beyaz renk doğrudur. Siz anlamadığınız konularda konuşuyorsunuz!" dedi. "Olabilir," dedi Isa, "ben sanat tarihi öğrenimi görüyorum!"

Isa bizimle birlikte, bir zamanlar İmparatoriçe Eugènie'in tırmandığı –"vraiment très sportive" [gerçekten çok sportif] bir imparatoriçeydi kendisi; kendisini bir tahtırevan üzerinde yukarı taşıttırmıştı– ve böylece yüksek turizm çağını başlattığı La Rhune adlı dağa tırmandı; sıradağların içindeki dev mağaraları, "Grottes de Sarre"ı, birlikte gezdik, mağaralar mumla aydınlatılmış ve alçıdan yapılmış tarihöncesi insanların samimi aile yaşamlarıyla donatılmıştı. Kurt Tucholsky'nin neşeli *Pyrenäenbuch* [Pirenelerin Kitabı]'da yazdığı gibi, zengin insanların vahşiler gibi olduğu bir yer olan Biarritz'e gittik ve hemen geri döndük. Büyük bir heyecanla Pelote basque'e, Bask'ların ulusal Pelote oyunu karşılaşmasına gittik. Bu düşünülebilecek en basit kurallarla oynanan ve düşünülebilecek en büyük beceriyi gerektiren bir oyundu. Çocuklar her boş duvarın önünde Pelote oynarlardı ve kiliselerin duvarlarında: "Peloter interdit"[9] yazılıydı. Ama esas oyun, en sert türünden savaş oyunuydu ki,

9 Peloter: Ellemek, mıncıklamak; burada Pelote ile sözcük oyunu yapılıyor. (Ç.N.)

ancak uzun süre idman yapmış erkekler oynayabilirlerdi. Ünlü oyuncular bütün eyaletlerden Basklıları oyuna çekerlerdi; seyir yerlerinin kalın tel örgülerle korunduğu üstü kapalı salonlar, heyecan içinde bahis oynayan Basklılarla tıka basa dolardı. Oyun birer ya da daha ilginci ikişer erkekten oluşan iki takım arasında oynanırdı. Tenis topu büyüklüğünde, ama koyu renkli, sert, ama çok esnek bir malzemeden yapılmış olan bir top oyuncu tarafından bütün gücüyle büyük, kare biçiminde bir duvara atılır, duvardan seken top rakip tarafından –ya duvarın önünde oynayan ya da öndeki oyuncunun kaçırdığı topu arka tarafta karşılaması gereken adam tarafından çıplak elle geri atılır. Duvarın sağ alt köşesindeki dört köşe oyuk topun uçuş güzergâhında ortaya çıkabilecek sürpriz çeşitlemeler içindir. Duvara çarpmayacak biçimde geri atılan bir top rakibin hanesine yazılan bir puan demektir. Top inanılmayacak kadar sert ve heyecan uyandıran bir hızla gider, oyuncular sürekli yumuşak bir hareketlilik içindedirler, bakışın keskinliği, elin ve bütün bedenin çevikliği ve çabukluğu, ilk yarısının sonunda oyuncuların terden sırılsıklam olmuş gömleklerini ve paramparça olmuş espadrillerini değiştirmelerini gerektiren oyunun gidişatını belirler. Dominique ünlü bir Pelote oyuncusuydu, elleri nasırlı ve kaba saba ve bu arada inanılmayacak kadar çevikti. Bir keresinde onun tarafından atılmış bir topu avec la main nue [çıplak elle] geri atmaya çalışmıştım, başarılı olmuştum olmasına ama, elim hemen o anda davul gibi şişmiş, kıpkırmızı olmuş, alev alev yanmaya başlamış ve günler boyunca ağrımıştı. Oskar ta ki Tantine evin kara beneklerle örtülü duvarının üzerinden yakınıncaya kadar, uzun süre idman yaptı ve Isa "Très sportif!" diyerek alay etti – ama anneleri ve babalarıyla birlikte gelmiş olan genç hanımefendiler onu hayranlıkla seyrettiler ve: "Oh, maman, voilà Monsieur Oskar!!!" [Anne, işte Bay Oskar!!!] dediler.

Isa'nın gelişmiş bir girişimci ruhu vardı, ama ben onun inceleme gezilerine ancak Majie de katılabildiği zamanlarda katılıyordum; Isa tarafından "egemenlik altına alınmama" izin vermek niyetinde değildim. Ama dördümüz birarada olduğumuz zamanlarda, Oskar'la Isa arasında düzenli olarak süren alaya

dayalı küçük savaşın keyfini çıkarıyordum; ikisi de incir çekirdeğini doldurmayacak bir konudan yola çıkıp birbirlerine öfkelenecek noktaya gelebiliyorlardı. Öğleden sonrayı Pile d'Assiettes'de geçirmeye karar verdiğimizde, Majie ve ben Majie bulaşıkları bitirinceye kadar bekledik. Ona kurulamada yardım ettim ve Tantine öğle uykusuna çekilir çekilmez tabanları yağladık. Majie yarısı suyun içindeki kayalara tırmanmak konusunda pek becerikli değildi, sık sık geride kalıyordu, ben ya onu beklemek ya da onun eğimli ve kaygan kayanın üzerinden tırmanmasına yardımcı olmak için gerisingeriye inmek zorunda kalıyordum. Pile'ye tırmanmasına da yardım ettim, çok kolaydı, kayalar gerçekten de bir tabak yığını gibi tabaka tabaka yükseliyordu, bir merdiven gibi tırmanılabiliyordu, ama oldukça yüksekti ve Majie'nin başı dönüyordu. Kayalığın platformunun üzerinde Isa ve Oskar birbirlerinden oldukça uzakta, bornozlarının üzerinde, tembel tembel güneşe bakarak yatıyor olurlardı hep. Isa'nın üzerinde minicik, beyaz bir mayodan başka bir şey olmazdı; bu arada Majie solgun uzuvlarını kara renkli, iffet ölçüleri içinde kapalı, uzun bir mayoyla örtmeye ve başını da güneşten geniş kenarlı bir hasır şapkayla korumaya çalışırdı. Majie ve ben hiç kıpırdamayan diğer ikisinin arasına, birbirimize sokularak uzandık, ta ki Oskar Isa'yı delirten uyuşuk bir kibir içinde aptal saptal laflar edinceye kadar. Oskar: "Siz Hollandalılar şimdiye kadar gerçekten önemli ne yaptınız ki? Birkaç tane doğru dürüst ressam çıkardınız, kabul, ama bunun dışında – peynirden başka ne bilirsiniz siz!" dedi. Bunun üzerine Isa hemen yerinden fırladı. Bu konu ikisi arasındaki eski bir kavga konusu olmalıydı, Isa öfkeyle ayağa kalktı ve Majie'yle benim üstümden öte taraftaki Oskar'a kızgın kızgın bir şeyler söyledi, sonunda da: "Zaten beni ilgilendirmez ki! Ben kozmopolit biriyim, küçük halkların kozmopolit olabilme gibi bir şansları var, onlar sözde büyük halklar gibi dar görüşlü ve kıt kavrayışlı değiller..." diye bağırdı; bunun üzerine Oskar sakin sakin, e öyleyse küçükler gönül rahatlığı içinde büyüklerin içinde eriyebilirler, gerçek kozmopolitlik işte budur, dedi... Hollanda tam da yenip yutulmaya uygun bir ülkeydi..." "Ama sizin tarafınızdan değil!" diye bağırdı Isa heyecan içinde, "siz gö-

rürsünüz gününüzü!" Oskar sırıttı ve: "Peynirden kurşunlarla ateş etmeye başladığınızda günümüzü göreceğimiz kesin!" dedi... sonunda Isa fırladı, Oskar'a tükürdü ve yükselen sulara bakarak gerildi ve yüksek kayalıktan denize atladı. "Gerçekten kızdı mı?" diye sordum, kaygıyla. Oskar güldü: "Tabii ki – bu onun yumuşak karnı, Hollanda o kadar küçük bir yer ki, kendisiyle evlenecek adam bulamıyor..." dedi ve sakin sakin denize atladı – uzun uzun yüzdüler, Isa'nın beyaz bonesi ve Oskar'ın kara kafası dalgaların arasında inip çıkıyordu, birbirlerine iyice yaklaşıncaya kadar gözlerimle onları izledim.

Oysa ikisi baş başa gezmeye çıktıklarında –öte tarafta, İspanya'daki Pamplona'yı ve San Sebastian'ı ve Loyola manastırını gezmişler ve Burgos'ta bir boğa güreşi izlemişlerdi– ben huzursuz bir biçimde dolanır ve ne yapacağımı pek bilemezdim. "Vous vous ennuyez?" [Sıkılıyor musunuz?] diye sorardı Majie ve bana bir karaf şarap getirirdi, ben de konuşmadan ve yavaş yavaş içerdim.

Gece Majie: "Mademoiselle Isa..." diye söze başladı, bir an durdu, sonra devam etti: "Tu l'aimes?" [Onu seviyor musun?] Biraz korktum, Oskar ve Isa akşam dolaşmaya çıkmışlar, gece geç saatte eve dönmüşlerdi, döndüklerinde Isa'nın yazlık elbisesinin kemerini kaybetmiş olduğu ortaya çıkmıştı. Bütün akşam huzursuz huzursuz oturmuştum. Güçlükle: "Ah non – tu sais, elle a un grand nez, trop grand pour son visage..." [Yo hayır – biliyor musun, büyük bir burnu var, yüzüne çok büyük gelen bir burnu...] dedim. Majie alçak sesle: "Son nez est très joli..." [Burnu çok güzel...] dedi. Birdenbire döndü, saçları yüzümün üzerine düştü ve: "Elle a perdu sa ceinture! Je ne comprends pas, comment c'est possible!" [Kemerini kaybetmiş! Anlamıyorum, bu nasıl olur!] dedi. Ben acı içinde: "Ah, tais-toi!" [Ah, sus!] dedim. Majie sustu, hiç kıpırdamadı, sonra alçak sesle: "Alors, tu l'aimes!" [Demek onu seviyorsun!] dedi.

Uzun süre konuşmadık, ta ki ben omzumun ıslandığını fark edene kadar. Majie'nin yüzüne dokundum ve onu sessizce avutmaya çalıştım. Ağladığını ilk kez görüyordum ve ben bir kadının ağlamasına hiç dayanamazdım. Ama o başını hızla salladı ve yüzünü bana dönmek istemedi. Soluğumu saçlarının

arasına üfledim ve boynuna, şafak sökene kadar Isa'nın gizini açığa vurduğum uzun hikâyeler anlattım. Majie hiç kıpırdamadan yatıyordu, tam uyuduğunu sandığım bir anda birdenbire kıkırkadı ve tatmin olmuş bir biçimde: "Alors, tu es jaloux! Moi, je suis aussi jalouse! Tout va s'arranger!!" [Demek kıskanıyorsun! Ben de kıskanıyorum! Her şey yoluna girecek!!] dedi. Ve uykuya daldı, bense bir yandan Tantine'nin horlamasına kulak kabartırken bir yandan da bütün bu işlerin nasıl sonuçlanacağını düşünüyordum.

Tout va s'arranger. Ağustos ortalarıydı, geceyle gündüzün eşit olduğu günlerdi. L'Affitenia'da uyuyordum ki Majie odama hızla daldı, beni sarstı ve: "Levez-vous! Levez-vous!" [Kalkın! Kalkın!] diye bağırdı. Yerimden fırladım, öfkelenmiştim, kaba güçle uyandırılmayı oldum olası sevmezdim. Majie: "Venez tout de suite! Mademoiselle Isa... elle se noie!" [Çabuk gelin! Matmazel Isa... boğuluyor!] diye bağırdı. Aklım karmakarışık olmuştu. Isa'ya ne olmuştu? Canı mı sıkılıyordu? İçimi öfke kapladı. "Mais laissez-moi dormir! Je m'en fiche de Mademoiselle Isa!" [Bırakın beni uyuyayım! Bana ne Matmazel Isa'dan!] diye bağırdım. Majie gözlerini bana dikti, sonra birdenbire hıçkırmaya başladı, ayağını yere vurdu ve: "Ah! Lâche! Poltron!" [Ah! Alçak! Ödlek!] diye bağırdı ve odadan koşarak çıktı. Şaşkınlık içinde arkasından bakakaldım, yerimden kalktım, mayomu giydim ve Oskar'ın odasına çıkan basamakları tırmandım.

Oskar pencerenin kenarındaki masanın üzerinde duruyordu, fotoğraf makinesini monoklünün önüne tutmuş, dışarıda bir şeyin fotoğrafını çekiyordu. Ben: "Sen neler olduğunu biliyor musun? Majie biraz önce yanıma geldi, çok heyecanlıydı, ne dediğini tam olarak anlayamadım, Isa'ya ilgili bir şeyler söyledi, canı mı sıkılıyormuş neymiş?" dedim. Oskar arkasını döndü: "Evet, buraya da geldi, Isa'yla ilgili bir şeyler söyledi, ben de ona rahatsız edilmek istemediğimi söyledim. Denizin fotoğrafını çekmekle meşgulum, bugün harika gözüküyor, tam anlamıyla tehlikeli ve tehditkâr, oysa rüzgâr filan da yok. Tam anlamıyla farouche [vahşi]!" dedi.

Birbirimize baktık, sonra ikimiz birden aynı anda yerimizden fırladık. Oskar bir sıçrayışta komodinin üzerinde duran

Dictionnaire'in başında bitti. Sözlüğün sayfalarını hızlı hızlı karıştırdık – işte orada yazıyordu: se noyer... boğulmak...!

Evden koşarak çıktık. Sıklıkla gelen sarı dalgalar vardı, deniz gümbürdeyerek geliyor, dalgalar şakırdayarak ve köpürdeyerek kıyıya vuruyordu. O güne kadar denizi hiç böyle görmemiştim. Oskar, Erromardie ve L'Affitenia koylarını birbirinden ayıran burna doğru koştu. Ben de arkasından koşuyordum. Tantine'nin evinin çevresi çok hareketliydi, insanlar sağa sola koşturup duruyorlardı. Burna koştuk. İlk olarak Oskar gördü: Dalgaların kırıldığı noktada, orada arkada, beyaz bone oradaydı işte, bir an girdabın içinde gözden kayboldu, bir an... işte yine ortaya çıktı, bu kez dalgaların çarparak havalara çıktığı kayalıkların hemen yanındaydı. Kendimizi yere atıp yuvarlanmaya başladık. Yamaç dikenli bitkilerle doluydu, ama bunun hiçbir önemi yoktu, fundalıkların arasından düşüyorduk, dikenler mayomu paramparça yapmıştı, derimde uzun sıyrıklar oluşmuştu, atlayıp zıplıyor, yuvarlanıyor ve düşüyorduk... Ben bitkin halde ilk eğik platforma geldiğimde Oskar kayalıklara ulaşmıştı bile. Birdenbire arkasına döndü, çığlığı dalgaları kapladı: "Bir ip!" diye bağırdı. "Bir ip!" Ben geri döndüm, kayalıkların üzerine düştüm, suya düştüm, sıçradım ve düştüm. İnsanlar kumsalda duruyor, bağırıyor ve denizi gösteriyorlardı. "Bir ip!" diye bağırdım, lanet olsun, ip Fransızca nasıl söyleniyordu? Soluk soluğa eve koştum. "Bir ip!" diye bağırdım Majie'ye, o da bana bir çamaşır ipi attı: "Voilà la corde!" diye bağırdı. Tabii ya! Corde! Ne kadar budalaydım. Geri koştum. Kayalıklara tırmandım, şimdi dalgaların kayalara çarptığı yere ulaşmıştım, sarı duvar gümbürtüyle yıkılıyor, yeniden dikiliyor ve köpüklenerek geri çekiliyordu. Ve Oskar oradaydı, dimdik inen bir kayanın kenarına asılmıştı ve onun hemen altında Isa köpüklenen suyla boğuşuyordu. Derken bir sonraki dalga geldi, Isa'yı havaya kaldırdı – o zaman platforma doğru sürüklendi, Oskar elini uzattı, onu yakalayamadı, kayaya sıkı sıkı tutundu, bir sonraki dalga Isa'yı yine beraberinde alıp götürdü, Oskar kendini bıraktı, o da suyun içinde gözden kayboldu. Şimdi sıra bendeydi, kayanın keskin kenarından yarı belime kadar sarktım ve ipin ucunu Oskar'a uzattım. Bir sonraki dalga yaklaşı-

yordu. Dalga üstümden aştı. Ellerimle sıkı sıkı kayanın kenarına tutunmuştum. "İp!" diye bağırdı Oskar, yüzü yanıbaşımda belirivermişti, Isa kollarındaydı, ipi yakaladı ve Isa'ya doladı. "Sıkı tut!" diye bağırdı. Bakışlarımı ona dikmiştim. Monokl gözündeydi. "Hadi!" diye bağırdı – ama tam o sırada yine bir dalga geldi. Dalga geri çekildiğinde Oskar, Isa'yı kayanın kenarına getirmişti.

Isa'yı eve taşıdık, heyecan içindeki müşteriler çevremizi sarmışlardı. "Elle est morte!" [Ölmüş!] diye bağırdı bir genç kız. Isa'nın gözleri kapalıydı, bütün ağırlığıyla kendini kollarımıza bırakmıştı, uzun bacakları sallanıp duruyordu. Onu Majie'nin yatağına yatırdık. "Suni teneffüsten anlar mısın?" diye sordu Oskar. Başımı salladım. Oskar: "Önce şu paçavraları çıkaralım!" dedi. Yırtılmış olan mayonun üst kısmını çekip çıkardı, ardından da alt kısmını. Sonra Oskar kızın kollarını tutup pompalama hareketleri yapmaya başladı. "Karnını bastır!" dedi, "fazlasıyla su yutmuş olmalı!" Bütün gücümle bastırdım. Kendimi olağanüstü salak hissediyordum. Isa kıpırdamıyordu. Yatakta öylece uzanmış yatıyordu, sanki düşmüş gibi. Harika bir bedeni vardı. Oskar pompalıyordu. Birdenbire soluk soluğa şarkı söylemeye başladı. Ritmik ve açıkça belli olduğu üzre kendi icat ettiği bir melodiyle şu aptal dizeleri söylüyordu: "Amstevdam, büvük şehir, duvur divekler üzevinde – ve günün bivinde yıkılacak oluvsa kim ödev bunun pavasını?" Isa'nın yüzünü inceledim. Gülümsüyordu. Gerçekten de, gülümsüyordu! Ben: "Gülümsüyor!" diye bağırdım. Oskar ona baktı. Üzerine eğildi, yüzünü yüzüne yaklaştırdı. Oskar'ın uzun, ıslak saçları alnına yapışmıştı, monoklü gözündeydi. Oskar yavaş yavaş, derinden gelen, sıcacık bir sesle: "Hollanda'nın paçası sıkıştı, öyle değil mi? Bir avuç su görmeyegörün, hemen pes ediyorsunuz!!" dedi.

Isa gözlerini açtı. "Birazdan tüküreceğim! Ama tüküreceğim şey peynirden kurşunlar olmayacak!" dedi. Tükürdü.

Majie kapıyı ardına kadar açtı. Deli gibi önce Isa'ya baktı, sonra da bize. "Allez-vous-en!" [Gidin] diye bağırdı, "mais tout de suite! Elle est nue! Totalement nue! Vous n'avez pas honte?" [Hem de hemen! O çıplak! Çırılçıplak! Utanmıyor musunuz?]

Isa ancak günler sonra kendine gelebildi. Gece-gündüz eşitliği sırasında denizin gücünün nerelere varabileceğini bilmiyormuş, her zaman yaptığı gibi Erromardie'den L'Affitenia'ya yüzmeye kalkışmış. Yedi kez denizin dibine çökmüş, ancak kayalıkların orada dalgaların çarpıp geri geldiği anlarda biraz dinlenebilmiş. Artık daha fazla kalmak istemiyordu. "Sizinle birlikte olmak çok keyifliydi," dedi, "ama benim keyfim kaçtı..."

Oskar'ın da keyfi kaçmıştı. Côte d'Argent'ten Côte d'Or'a gitmek istiyordu. Orada resim yapmak ve Van Gogh'un izini sürmek için Arles'e gitmek istiyordu, "bir şeylere cesaret eden yegâne Hollandalı," diyordu, "ve siz ona köpek muamelesi yapmışsınız! Sizi gidi peynir tüccarları sizi!" Ve Isa gülümsüyordu, Oskar'ın kulağını çekiyor ve: "Eğer adam gibi adam olsanız, kulağınızı bana hatıra diye hediye ederdiniz!" diyordu.

Isa parasal düzey farklılıklarını olağanüstü bir beceriyle çözdü. Oskar'ın "Büyük Dalgalar" adlı resmini satın aldı ve ayrılırken Oskar, diş macununun içine beyaz bir deniz bonesi resmetmeye razı oldu. Isa benden ücret karşılığında Alman edebiyatı dersleri aldı – her gün bir saat süren dersler boyunca bu biraz karışık eğitim dalının inceliklerini öğretti bana, bu konuda benden çok daha fazla şey biliyordu. Ayrılırken Majie'ye ne yapacağını merakla bekliyordum. Oysa çok basitti, Isa, Majie'yi öptü, "ablası" olarak kendisine sen diye hitap etmesini rica etti ve ertesi yıl yine geleceğine söz verdi.

Tout va s'arranger. Uzun bacakların gölgesi artık Majie'nin yoluna düşmüyordu ve Majie bana söz verdiği gibi yolun kenarındaki ağaçtan topladığı bir sepet dolusu inciri getirdi. Yaz bitmek üzereydi. St.Jean de Luz karakolunda komiseri görmem gerektiğini bildiren pusulayı aldığımda, bunun nedeninin carte du travail [çalışma izni] olduğunu düşündüm. Komiseri tanıyordum, birkaç kez benden dondurma almış ve bu arada bana sert sert bakmıştı. Çalışma iznim yoktu ve bir yabancı olarak çalışma izni alabilmeme de imkân yoktu. Komiser beni olağanüstü soğuk karşıladı. Belediye XIV. Louis Meydanı'ndaydı, komiser çalışma masasına oturduğunda pencereden, dans günlerinde dondurma arabamın durduğu meydanı olduğu gibi gö-

rebiliyordu. İnatçı bir ifade takındım, ama komiserin elinde yeterli cephane vardı. "Monsieur!" dedi, törensi bir edayla, "vous êtes un espion allemand!" [Siz bir Alman casususunuz!]

Demek konu buydu! Eninde sonunda olacaktı. Benden birinci derecede kuşkulanılması anlaşılır bir durumdu. Şimdi soğukkanlı olmak gerekiyordu. Pişmanlık içinde: "Vous avez raison, monsieur! Vous m'avez convaincu! Mes félicitations!" [Haklısınız bayım! Beni ikna ettiniz! Tebrikler!] dedim. Bana dik dik baktı, kellemi kurtarmak için Alman gizli servisinin barışsever Fransa'yı bir an önce faka bastırmak, gizini açığa çıkarmak ve ifşa etmek için gizliden gizliye ördüğü bütün ağı anlatmaya hazır olduğumu söyledim: Alman Reichswehr'i, dedim, elindeki yüzbin adamla yürekli ve bin çatışmanın deneyimini taşıyan muzaffer Fransız ordusunu Ren'de yenemeyeceğini anlayınca, General von Hindenburg bu kez bunu Pireneler'de denemeye karar verdi. Roland'ın daha önce bir kez Roncevaux vadisinde savaş borusunu çalmışlığı ve vahşi Basklılara karşı savaşmışlığı vardı ve herkes Hindenburg'a "sadık Roland" dendiğini de biliyordu. Stratejik olarak amaç Gaskonya'yı, kutsal Fransa topraklarından ayırmak, bir koridor oluşturmaktı. Bu fikri bize, bizim hizmetimizde bulunan ünlü Fransız yazar Claude Farrère aşılamıştı.

Komiserin yüzünde en küçük bir kıpırtı olmadı. "Pas de blagues, monsieur!" [İşin şakası yok, bayım!] dedi. Yüzümü büyük bir dikkatle inceledi ve istediğimi anlatabileceğimi, ama benim görünmeye çalıştığım adam olmadığımı söyledi. Elinde kanıtlar vardı.

Bu kanıtları, dedim, görmek isterim.

Komiser dosyaların altına el attı, bir kâğıt çıkardı ve masanın üzerine çarptı: "Et voilà!!!" [İşte!!!] dedi.

Paris'teki Plon Yayınevi'nin içinde benim kitabımın da adının geçtiği bir broşürüydü bu. Rowohlt reklam amacıyla bu yayınevine benim bir resmimi göndermişti; hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra çekilmiş bir resmimdi bu. İnce dudaklı, çekilen acılar sonucunda münzevi yüzlüydüm, resimdeki bakışlarım fanatikti.

"Alors?" dedi komiser.

Gerçekten de şimdi çok, çok farklı gözüküyordum, tanınmayacak kadar farklı! "Monsieur, ça... ça c'est la bonne cuisine française!" [Bayım, bu... bu leziz Fransız mutfağı!] dedim.

O andan sonra yalnız ve yalnız yemek tariflerinden söz ettik. Lahananın öyle de hazırlanabileceğini, hatta pirinç yerine keklikle birlikte afiyetle yenebileceğini öğrendiğine çok sevindi; patlıcandan flanel ve kurutma kâğıdı tadından başka tat alamadığımı duyunca gerçekten yıkıldı ve mısır koçanı konusunu –mısırı yalnızca tavuklarını beslemek için kullandığını itiraf etse de– enine boyuna düşüneceğine söz verdi. Sonunda benimle Almanca konuşmaya bile başladı ve ben onun benimle hangi dilde konuştuğunu anlamayınca da çok üzüldü: Almancayı savaş tutuklusuyken öğrenmişti – Dresden'de bir kampta! Kendisine veda ederken ellerimi sıktı ve üzgün üzgün: "Et, monsieur, – si vous vendez de glaces sans la carte du travail – je vous en prie – pas justement devant la porte de la police!!!" [Bayım, çalışma izni olmadan dondurma satıyorsanız, rica ederim bari bunu karakolun kapısının önünde yapmayın!!!] dedi.

Ama dondurma arabasıyla ilgili konu kendiliğinden yoluna girdi: Sezon bitti. XIV. Louis Meydanı'nda bir kez daha dans ettik ve ben kastanyetler Fandango için takırdamaya başladığında arabayı kapattım. "Le Charleston" dansı yaptık (Majie bu dansı olağanüstü yapıyordu, "salle à manger"de uzun saplı yer süpürgesiyle çalışırdı), Java des midinettes dansı yaptık ve sonra "le taureau", yapma boğa çıktı, yapma boğanın içindeki iki şakacı, hayvanın tüylerinin içinden, gözlerinden, ağzından ve de –ne kadar da komikti– kuyruğundan havai fişekler atarak çığlık çığlığa bağırmakta olan genç kızları korkutuyor, oradan oraya kovalıyorlardı. Hayvan patlayıp çatlıyor, takırdıyor ve püskürüyordu, genç bir İspanyolun aklına fazladan bir şaka daha geldi: Ellerini ağzına koydu ve: "Los Alemanos! Los Alemanos! Los Alemanos!" diye bağırdı, bu korku ifade eden, eskiden kalma bir çığlıktı: Almanlar geliyor! Ama cesur boğa İspanyolu gözüne kestirdi ve onu bütün meydan boyunca kovaladı.

Majie'yle dans ettim ve dans sırasında başka bir çifte çarptım. Özür diledim ve dans etmeye devam ettim. O sırada

bir sesin: ""C'etait le Boche!" [Bize çarpan Boche'tu!] dediğini duydum.

Fransa'da bu sözcüğü ilk kez olarak duyuyordum. Çevreme bakındım. St. Jean de Luz koyuna demirlemiş olan sahil korumadan bir bahriyeliydi bunu söyleyen, genç bir Basklıydı, üzerinde neşeli bir pomponu olan beyaz kepini iyice yana yatırmıştı. Majie'den birkaç saniye beklemesini rica ettim ve bahriyelinin omzuna dokundum: "Monsieur, s'il vous plaît, qu'est-ce que vous avez dit?" [Affedersiniz bayım, ne dediniz?] dedim.

Hemen anladı. Mahcup mahcup gülümsedi ve: "Ah, monsieur, pour nous ce n'est pas une insulte!" [Ah, bayım, bu bizce bir hakaret değil!] dedi – "Pour moi non plus," [Benim için de değil] dedim, "mais je n'aime pas ça!" [Ama bu hoşuma gitmiyor!] Bahriyeli son derece mutsuz bir yüz ifadesi takındı. "Monsieur, vous comprenez, chez nous on dit ça – c'est l'habitude ma mère même m'a appris ce mot! Si vous voulez, je ne le dirai jamais plus!" [Bayım anlıyorsunuz ya, bizde böyle derler – alışkanlık, bu lafı bana annem öğretti! İsterseniz artık bir daha hiç söylemem!] dedi.

Annesi ona böyle öğrettiyse ben n'apabilirdim yani? "Alors, il faut prendre quelque chose!" [O halde, bir şey içmeli!] dedim.

Bir sürü şey içtik, önce ben herkese içki ısmarladım, sonra o ısmarladı, sonra giderek daha çok arkadaşı geldi. Ortalık bahriyeli kaynıyordu, hepsi bir tur içki ısmarlamak istiyordu, Dondurma Şirketi'ndeki arkadaşım (Société anonyme) mutlaka bir Pernod ısmarlamak istedi, herkes Alman-Fransız dostluğunu kutlamak için akın akın geliyordu, polis komiseri ölçülü adımlarla yaklaştı, bana bir arkadaşını tanıştırdı, atılgan, esmer yüzlü ve karga burunlu bir Basklıydı arkadaşı, rakete benzeyen eliyle kemiklerimi kırarcasına elimi sıktı ve çevredekilerin sevinç çığlıkları altında meydandaki herkese bir tur içki ısmarladı.

"C'est le roi des contrebandiers!" [Bu, kaçakçıların kralıdır!] diye fısıldadı komiser kulağıma, derin bir saygı içinde, ona arkadaşım diyebildiği için gurur duyuyordu.

Ben de gurur duyuyordum. Bir süre sonra, Majie'yi günah çıkarması için kiliseye bırakmış, bir şeyler içmek için XIV. Louis

Meydanı'na gitmiştim. Artık solgunlaşan güneşin altında köy kahvesine oturmuştum ki, roi des contrebandiers'nin önümden geçtiğini gördüm. Ona el salladım, geldi yanıma oturdu. Garsonun biraz önce getirmiş olduğu bir kadeh Pernod'ya baktı ve hemen: "Vous avez déjà bu, monsieur?" [İçtiniz mi bayım?] diye sordu. Şaşkınlık için olumsuz yanıt verdim. O: "Ah, ça...!" dedi ve tehditkâr bir sesle: "Garçon!" diye seslendi. Garson koşturarak geldi, benim kadehimi doldurmuş olduğu yeşil şişe hâlâ elindeydi. Le roi des contrebandiers, garsona: "Écoute, mon vieux, ce monsieur-là, ce n'est pas un éntranger, c'est un de mes amis!" [Bak oğlum, bu bay var ya, yabancı değil, dostlarımdan biri!] dedi. Garson: "Oh pardon!" dedi ve kadehimi doldurdu.

Vahşi arkadaşıma, işlerin nasıl gittiğini sordum. Derinden bir iç çekti – kötü gidiyordu, inanılmayacak kadar kötü! Eskiden, evet, o zamanlar Sakarin ve Salvarsan ve böylesi şeylerin, yükte hafif pahada ağır şeylerin nakliyesi para ediyordu, o zamanlar güzel zamanlardı, ya şimdi? Ne yapayım yani, dedi bana üzgün üzgün bakarak, sınırın öte tarafına kibrit çöplerini mi geçireyim? Buna yaşamak denmez, dedi, la crise et la maudite politique, bu iki şey kendisinin bütün yaşam sevincini alıp götürüyordu. Gece işlerinin birine beni de birlikte götürmesini rica ettim, ama o reddetti, artık sınırı yalnızca karşı tarafta bir kızı olduğu için geçiyordu, kendisinin dediği gibi une poule [bir piliç], kız İspanyol bir Basklıydı ve bana karşı taraftan bir kızla ilişkiye girmenin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu anlattı. Üçü Fransız ve dördü İspanyol olmak üzere yedi Bask eyaletinde aynı halk yaşamaktaymış, ama ne dillerin ne de ırkların ayırmaya muktedir olduğu sınırı, gelenek ve görenekler birbirlerinden ayırmış. Öte taraftaki kızları, dedi, din adamlarının ve jandarmaların ülkesinde asla tek başına göremezsiniz. Hepsi demirli pencerelerin arkasında oturur ve yalnızca kiliseye gitmek için sokağa çıkmaya cesaret edebilirler –anneleriyle birlikte–, ah, ça...! Arkadaşım derin derin içini çekti. Kızlar geceleri dans etmeye gitmek isteyecek olsalar, gece evden gizlice çıkmak ve Bidassoa'yı kürek çekerek geçmek zorunda kalıyorlarmış – böyle zamanlarda Béhobie ve Hendaye'deki en neşeli ve

en güzel kızlar onlar oluyorlarmış. Arkadaşımın XIII. Alphons'tan bu kadar nefret etmesine şaşmamak gerekiyordu. Onu kendi ellerimle boğmak isterdim, dedi. Arkadaşımın elleri büyük ve güçlü ellerdi.

"Ah, vous êtes républicain!" [A, cumhuriyetçi misiniz!] dedim saygılı bir biçimde. Ama o başını salladı. Küçümseyerek: "La république... ah, ça....!" dedi ve eskiden işlerin daha kolay yürüdüğünü anlattı, öte taraftaki Carabinero'ların[10] şefine rüşvet vermesi yeterli oluyormuş – e tabii rüşvet olmadan işlerinin yürümesine imkân yokmuş, öyle değil mi. Ama şimdi, cumhuriyet rüşvete karşı savaş açmış, şimdilerde Carabinero'lar dört haftada bir nöbet değiştiriyorlarmış, şimdi şeflere dört haftada bir yeniden rüşvet vermek zorunda kalıyormuş, bütün kazancı rüşvete gidiyormuş. "Ah," dedim, "alors vous êtes communiste!" [O zaman komünistsiniz!] Arkadaşım derin düşüncelere daldı, başını görkemli göğsüne indirdi, Komünizm'in, dedi boğuk bir sesle, bazı iyi tarafları var, ama bilindiği gibi Komünizm sınırları ortadan kaldırıyordu, o zaman kendisi n'olacaktı? Aslında işi kolay değildi, ama yine de kendini toparladı, doğruldu ve gururla: "Monsieur, je suis un Basque!" [Bayım, ben bir Basklıyım] dedi.

Bana, Basklıların aslında kim olduklarını anlattı, onlar yeryüzünün en kibar, en gururlu ve en özgür insanlarıydılar. Titus onları bir zamanlar nasıl tarif ettiyse hâlâ öyleydiler, hâlâ aynı giysileri giyiyorlar, aynı bıçağı kullanıyorlardı –bıçağı bana gösterdi– tarlalarını hâlâ aynı biçimde ekiyorlardı. Yeryüzünün en iyi hayvan yetiştiricileri ve en iyi denizcileriydiler. Öte tarafta, güney Amerika'daki en yürekli sığır çobanları Basklılardı ve Grönland'daki en becerikli balina avcıları yine Basklılardı. Ve hepsi, hepsi yaşlandıklarında ve dışarıda mutluluğa doyduklarında vatanlarına geri dönüyorlardı. Ve vatanlarında kendilerine bir ev yaptırıyorlardı, pervazlarında bir haç bulunan o güzel, tertemiz, beyaz evlerden birini. Hiçbiri kendi tarzına ihanet etmez, dedi arkadaşım, hepsi hâlâ yeryüzünün en eski, başka hiçbir dille akrabalığı olmayan dilini konuşur; Basklılar, dedi,

10 Carabinero: İspanyolcada jandarma. (Ed.N.)

bir zamanlar yerin dibine batmış olan daha güzel, daha özgür, daha gururlu bir dünyanın son kalıntılarıdır; son sütunlarından birini Pireneler'in, ötekilerin de Meksika Dağları'nın oluşturduğu Atlantis Adası'yla birlikte yerin dibine batmış olan bir dünyanın. "Les Basques," dedi arkadaşım, "les Basques, monsieur, ne sont pas un peuple, ils ne sont pas une nation, ils ne sont pas une race, les Basques sont un honneur! Il y a des Basques français, il y a des Basques espagnols, et vous, monsieur, vous êtes un Basque allemand!" [Basklılar bayım, bir halk değildir, onlar bir ulus değildir, bir ırk değildir, Basklılar bir onurdur! Fransız Baskları, İspanyol Baskları vardır ve siz bayım, siz bir Alman Baskısınız!]

Kulağa son derece hoş gelen iltifat karşısında eğildim ve garsona iki Pernod daha sipariş ettim. Garson kadehleri taşacak kadar doldurdu, bir tabak içindeki buzu da masaya bıraktı. Pernod'nun etkisini pekâlâ biliyordum, suyla karıştırıldığında hemen sevimsiz bir biçimde bulanıklaşan ve tadı anasonu andıran bu yeşilimsi sarı sıvı, güçlü düşlerin görülmesini sağlar, insanın düş gücünü şahlandırır ve tabii ki sonra ardında bir tür sersemlik ve hoş bir yorgunluk bırakırdı, öyle ki insan dünyevi sorunlara aldırmaz olurdu; Majie benim fazla Pernod içmemden hiç hoşlanmazdı –bu içkinin etkisi konusunda halk arasında dolaşan söylentiler beni de korkutuyordu, ama Bay Seyerlen'in L'Affitenia'da bırakmış olduğu şişeler, bir şişe Fernet Branca'nın dışında tamamen boşalmıştı, Fernet Branca'yı herhangi bir likör gibi içiyordum tabii ki, hoş bir biçimde içimi ısıtıyordu, ama tam anlamıyla içki içtiğimi anlamam için, olayı Pernod'yla tamamlamak gerekiyordu. Böylece Etienne'in gelişiyle başlayan konuşmayı kısa süre sonra tam anlamıyla izleyemez hale geldim. Etienne yaklaşık beşinci kadehleri içerken geldi ve hem beni hem arkadaşımı içtenlikle, ama bizim tanışıyor olmamız karşısında duyduğu belirgin bir şaşkınlıkla selamladı. Evet, sanki bu şaşkınlık ona bu konuda hiçbir şey anlatmamış olmamdan kaynaklanan bir tür kırılmışlıkla karışıktı; tıpkı arkadaşımın, le roi des contrebandiers'nin, benim "le bon ami de Monsieur Seyerlen" olduğumu öğrendiği zamanki şaşırmışlığı gibi. Ama daha sonra ikisi de hızlı bir bakışmayla an-

laştılar ve benim ağzı sıkılığıma duydukları hayranlığı dile getirdiler. Ancak artık, dedi Etienne, hepimizin yüreğini daraltan şeyler hakkında susmamız için ortada hiçbir neden kalmadı. Ve ne yapılması gerektiğini konuşmanın da tam zamanı gelmişti: Etienne'in iyi bir haberi vardı! Garajdaki malları devralmaya hazır olan bir kaptan bulmuştu – ben buna ne diyecektim bakalım? Buna diyecek hiçbir şeyim yoktu, ama ben kibar biriydim ve Etienne'i verdiği iyi haber nedeniyle kutladım. Le roi des contrebandiers buna çok sevinmişti. Garajdaki mallar, dedi, onu her zaman çok kaygılandırmıştı, onların ortadan yok olmasının zamanı gelip de geçiyordu bile – ben buna ne diyecektim bakalım? Bir şeyin ortadan yok olmasının zamanı gelip de geçiyorsa, dedim, –bu konuda bana güvenebilirlerdi, bunu çok iyi biliyordum işte– o zaman yeterince hızlı yapılamayacak demekti! Garson çağrıldı ve kadeh tokuşturduk. Etienne, tabii ki başlangıçta beklenen yüksek fiyatın aynısının elde edilemeyeceğinin göze alınması gerektiğini söyledi, ama o zaman risk gerçekten çok büyük olurdu. Ben ateşli ateşli, bir şeyin ortadan yok olması gerekiyorsa her türlü riskin de göze alınması gerektiğini söyledim. Her iki arkadaşım da ticaretin esası konusundaki sağduyumu övdüler. "O zaman böyle yapıyoruz!" diye açıkladı Etienne: "D'accord!" El ele tutuştuk ve törensi bir biçimde: "D'accord!" dedik.

Majie Pernod'ya öfkeyle baktı ve bizimle birlikte içmeyi kesin olarak reddetti. Arkadaşlarımla biraz daha oturmak istediğim halde benimle eve gitmek konusunda ısrar etti.

Majie'yi çok seviyordum. Onu ne zaman görsem, yüreğim çarpıyordu. Onun akılcı, gerçekçi, doğal tarzını; her şeyi düzene sokan kendine güvenini; hareketlerinin zarafetini; küçük, hayvansı uysallık taşıyan yapısının bütününü seviyordum. Ekim ayı geldiği halde hâlâ üzerinden çıkarmadığı yazlık elbisesiyle, yağmur yağmadığı halde salt günah çıkarırken saygın gözükmek için yanına aldığı yağmurluğunu kolunun altına sıkıştırmış olarak karşımızda durduğu anda arzuladığım kadar hiç arzulamamıştım onu, gözüme o anda gözüktüğü kadar şirin hiç gözükmemişti. Her zaman alnına düşen, bazen ıslatılmış parmağıyla biraz da bilinçli olarak küçük bir accroche-cœur

[gönülçelen] haline getirdiği küçük kâhkülünü, yay gibi kaşlarını, her zaman gülen, geniş, kendiliğinden kırmızı ağzını seviyordum. Pernod içmiş olduğum halde günün bu saatinde sarhoş olmama kızmıyordu. Yalnızca biraz ayılmamı sağlamak için eve yürüyerek dönmemiz konusunda ısrar ediyordu.

Bay Papaz çok söylenmişti. Benim ne zaman buradan çekip gideceğimi sormuştu ve Majie bunu kesinlikle bilmediğini söyleyince de cehennemde çekeceği azabı inceden inceye anlatmıştı ona. Majie yanımsıra yürüyordu, başını önüne eğmişti, onu öpmek için boşuna çabalayıp durdum, yüzünü öte tarafa çeviriyordu ve benim buna kızdığımı fark edince elimi tuttu ve yalvarırcasına: "Tu sais, mon petit chou,[11] je t'aime bien, mais – il m'a tellement grondé!" [Biliyorsun tatlım, seni seviyorum – ama beni o kadar azarladı ki!] dedi – ve birdenbire ona müthiş acıdım. İlk kez olarak, onun gözünde benim herhangi bir sebzeden farkım olmadığından yakınmaktan vazgeçtim, kendimi olağanüstü acımasız biri gibi hissettim, acımasız ve alçakça vicdansız. İşte incir ağacı oradaydı – onun dalları altında ilk kez durduğumuzda, la petite Majie henüz el değmemiş biriydi. Çok çekiciydi ve beni seviyordu ve ben onu haftalar boyunca cehennemin koridorları boyunca kovalamıştım. Ben buna gerçekten değmezdim. İşte incir ağacı oradaydı, kendimi yere, ağacın gölgesine attım, Majie'yi yanıma uzanmaya zorladım ve onunla evlenmek istediğimi söyledim.

Majie ağacın gövdesine yaslandı, başımı kucağına koydu, saçımı okşamaya başladı ve: "Tu est soûl, mon vieux!" [Sen sarhoşsun arkadaşım!] dedi.

Bunun sonucunda ben müthiş heyecanlandım. Son hızla kendi kendime hayatımın bütün sorularını sordum ve onları hemen yanıtladım, bu arada hangi sesin advocatus diaboli'ye[12] ait olduğunu tümüyle belirsiz bıraktım. Burada kalmak istiyordum, sonsuza dek. Majie benim için doğru kadındı. Burada, dünyanın herhangi bir yerinde olduğu gibi geçimimi sağlayabilirdim. Kendi kendimle konuştukça her şey gözümde

11 petit chou: hem 'birtanem, şekerim' anlamına, hem de 'küçük lahanam' anlamına gelmektedir. (Ç.N.)

12 advocatus diaboli: şeytanın avukatı. (Ç.N.)

giderek kolaylaşıyordu. Majie gülmüş olsaydı herhalde katlanamazdım, ama gülmüyordu, saçımı okşuyor ve zaman zaman: "mon pauvre petit chou!" [benim zavallı küçüğüm!] diyordu.

Onun gülümseyen, umarsızlık içindeki yüzünü gördükçe onu daha da çok seviyor, ona olan sevgimin ve önerilerimin ciddiyeti konusundaki ikna çabalarımı artırıyordum, giderek daha ısrarcı konuşuyordum, aşkımı kanıtlamaya hiç bu kadar hazır hissetmemiştim kendimi – ama bu durum, Majie'nin ertesi sabah komünyona gidememesinden başka bir sonuç doğurmadı.

Bunu izleyen günler içinde düşüncemin kesinlikle değişmediğini hissedişimi, ne kadar haklı olduğumun bir kanıtı olarak değerlendirdim. Ciddi ciddi, kıpkırmızı kesilen Majie'yle birlikle el ele Tantine'nin karşısına çıkmayı ve onun onayını rica etmeyi teklif ettim, ama bu niyetimi henüz anlatmaya başlamıştım ki Majie ayağını yere vurdu ve bana çıkıştı: "Taisez-vouz! Ne faites pas le paillasse!" [Susun! Soytarılık etmeyin!] ve buna ilişkin bütün açıklamalarımı: "J'ai le cafard!" [Efkâr bastı!] sözcükleriyle – anlamak için sürekli olarak sözlüğe bakmamı gerektiren buna benzer bir sürü deyimle kesti. Böylece düşüncelerimi Majie'yle paylaşmaksızın fikir yürütmeye başladım; bu ülkede gelecekte geçimimi nasıl sağlayabileceğim konusunda fikir yürütüyordum. Almanya çok uzaktaydı, çok uzakta; Rowohlt'tan hiç haber gelmiyordu ve daktilom nemli deniz havası yüzünden adeta paslanmıştı. Dondurma işi bitmişti. Ama belki balık avlamaya çıkabilirdim.

Böylece St. Jean de Luz'daki balıkçı limanına yollandım, takaların yola çıkmaya hazırlandığını ve İspanya sularında "kaçak" avcılık yapacaklarını biliyordum, sahil güvenlik onları görmesin diye gece ışık yakmadan avlanacaklardı – tonbalığı İspanyol sahillerine çekilmişti, Fransız takalarının tayfası bölünme işiyle meşguldü, yasak avcılıkta tabii ki izin kâğıdı filan sorulmazdı.

Konuştuğum gemi sahibi pek hoşnut değilmiş gibi gözükmüyordu, yapılacak işin çetin bir iş olduğunu, tehlikesiz bir iş olmadığını, ama bilmeyen birinin, iyi niyetli olduğu sürece işi

kolayca öğrenebileceğini söylüyordu, tonbalığı oltayla avlanıyordu. Dediğine göre, zamanı gelince bana Etienne'le haber gönderecekti.

Gerçekten de birkaç gün sonra Etienne geldi ve zamanın geldiğini, kaptanın benimle konuşmak istediğini söyledi. Birlikte St. Jean de Luz'a gittik ve limanın yolunu tuttuk. Ancak XIV. Louis Meydanı'nda Belediye'nin karşısındaki köy kahvesinde le roi des contrebandiers oturuyordu, yanında altın düğmeli mavi bir ceket giymiş bir adam vardı. Her ikisi de beni içtenlikle selamladılar ve Etienne'le ben onların masasına oturduk. Kamyonlardan ve garajlardan ve Bayonne limanında demirlemiş olan bir gemiden söz ediyorlardı –ve ancak yavaş yavaş burada, uğruna o kadar çok Pernod içilmiş olan işten konuşulmakta olduğunu anladım. Sonunda arkadaşım ve Bayonne'deki geminin kaptanı olduğunu haklılıkla tahmin ettiğim adam el sıkıştılar, bana da el uzattılar ve sevinçle: "D'accord!" dediler. Sonra kaptan cebinden bir tomar kâğıt para çıkardı ve üç kümeye ayırdı, iki küçük ve bir büyük kümeye. Adamların üçü de parayı saymakla meşguldüler, bense diken üstündeydim, gemi sahibinin yanına gitmek istiyordum, ama şimdiye kadar asla oyunbozanlık etmemiştim ve arkadaşlarım, benim onların karışık ticari işlerine belli ölçülerde katılımsız tanıklık etmeme büyük önem veriyorlardı. Sonunda, üçü de her şeyin yolunda olduğu konusunda anlaştıklarında le roi des contrebandiers büyük para kümesini bana uzattı ve: "C'est pour vous, monsieur!"[Bu, sizin bayım!] dedi.

Şaşkın şaşkın paraya baktım ve: "Mais comment...?" [Ama nasıl olur?] diye kekeledim. Üçü birden beni ikna etmeye çalıştılar; anladığım kadarıyla işin acilen bitirilmesi gerektiği için daha fazlasının çıkmadığını anlatmaya çalışıyorlardı. Sonunda arkadaşım, le roi des contrebandiers, biraz öfkeli bir sesle: "Monsieur, vous avez dit: D'accord!" [Bayım, olur demiştiniz!] dedi.

Aslında demiştim de. Buralarda onun sözü kesilemezdi. Fransızlar bu konuda çok dikkatliydiler. Siyasetçilerin genellikle avukat olmaları boşuna değildi, Poincaré, bu adam Fransızların gönlüne göre biriydi: Anlaşma anlaşmadır!

Parayı aldım ve cebime koydum. Sanki compagnon'ların üzerinden büyük bir yük kalkmış gibi oldu. Hararetle elimi sıktılar ve bir ağızdan: "Garson...!!" diye seslendiler.

Eve dönünce parayı saydım, yaklaşık altmış bin franktı. O güne kadar bu kadar çok parayı birarada hiç görmemiştim. Ve sattığımın nasıl bir mal olduğunu, kime ait olduğunu ve kime ait olacağını bilmiyordum, ama nasıl bir işe karışmış olduğumu pekâlâ biliyordum. Tabii ki bütün bu hikâyenin bir biçimde Monsieur Seyerlen'le bir ilgisi olmalıydı. Gazeteye attığım bir bakış bütün olasılıklar hakkında beni bilgilendirmeye yetti. Fas'ta Şeyh Abdül Kerim ayaklanmıştı, İspanya'da Kralcılar ve Cumhuriyetçiler iç savaşa hazırlanıyorlardı, mutlaka Meksika'da da bir şeyler oluyordu, ya da Honduras'ta, Çin'de çatışmalar başlamıştı – bütün bunlar beni yanıltmıyorsa, kuzey kutbunda da yakın zamanda silahlı çatışmalar baş gösterecekti.

Her neyse, ceza yasasının hangi paragraflarını ihlal ettiğimi oturup düşünmek için yeterince neden vardı. Ama doğru dürüst bir sonuca varamadım. Majie'ye şimdilik şansımdan söz etmemeye, ona bir şey anlatmadan önce daha ayrıntılı bilgi edinmeye karar verdim, hem de kuşkusuz kendisine karşı soğukkanlılığımı korumak zorunda olduğum Etienne'den değil, Dominique'ten. Dominique'i yakalamak kolay değildi, yaz boyunca St. Jean de Luz'daki Casino'da krupiye olarak çalışmıştı. Gündüzleri Pelote topuyla, geceleri ise rulet topuyla oynuyordu. Birkaç kez rulette şansımı denemem konusunda beni ikna etmeye çalışmıştı, ama şimdiye kadar asla böyle bir şey yapmamış, bu konuda herhangi bir istek de duymamıştım. Bu kez onunla karşılaştığımda, yine o konuyu açtı. Bu kez riske atacak yeterince sermayen var, dedi, demek ki olayı biliyordu. Ve birdenbire, böylesine beklenmedik biçimde kazanılmış sermayeyi, –eğer günün birinde ortaya çıkarabilecek olursam– gerçek sahibine dokunulmamış bir halde iade edecek, bu arada kendim için de bir yığın para ayıracak biçimde çoğaltmak düşüncesi çok çekici geldi.

Daha önce sık sık oyun salonuna bakmıştım, ama dışarıdan, kazinonun pergolasından. Casino binasının içinde yörenin en büyük sineması da bulunuyordu, her zaman zengin bir progra-

mı olur, asıl film başlamadan önce ara verilir, insanlar bu arada pergolaya çıkarlardı. Artık sezon kapanmıştı, birkaç gün sonra oyun salonu da kapanacaktı, demek ki zaman gelip de geçiyordu bile. Dominique oyunun kurallarını bana öğretti ve akıl karıştıran önerilerde bulundu – akşam St. Jean de Luz'a gittim.

Kaybettim tabii ki. Dominique centilmenlik yapıp bana daha önce söylemişti. Ama arka planda benimki gibi büyük bir sermaye olduğu zaman, bir serinin bitmesini beklemenin ve kayıpları kapatmanın işten bile olmadığını söylemişti. Saygınlığımı geri kazanmak istiyorsam, oynamaya devam etmeliydim, sermaye daha ilk geceden itibaren bekâretini yitirmiş durumdaydı.

Majie'nin benim St. Jean de Luz'a yaptığım tuhaf yolculuklar hakkında yalan yanlış tahminlerde bulunmasından korkuyordum. Ama o tek sözcük bile söylemedi, ceketimi giydiğim ve huzursuz huzursuz saate baktığım zamanlarda bana gülümsemekle yetindi, akşamları tramvaya doğru koşarken de arkamdan neşeyle: "Bonne Chance!" diye bağırdı. Ama açıkça belli oluyordu ki, bunu derken kumardaki şansı değil, başka türlü bir şansı kastediyordu, çünkü yola çıkmadan önce biraz parfüm sürmem konusunda ısrar ediyordu.

Oyunu aptalca ve hantal buluyordum, hiç heyecan verici değildi. Sinirlerimde en küçük bir kıpırdanma bile olmaksızın kazandım ve kaybettim, sermayemi çoğaltmaktan, mümkünse ikiye katlamaktan başka bir şey istemiyordum ve bunu başaramadım. Kaybettim ve kaybettim. Ve ne kadar dikkatli oynadıysam, o kadar kesin bir şekilde kaybettim. Sonunda, göğüs cebimde oldukça ince bir banknot destesi kalınca, her şeyi göze almaya karar verdim.

Sezonun sonuna kadar kalmış olan müşteriler şans oyunları nedeniyle kalan kişilerdi, hemen hepsi yabancıydı, hanımların sayısı beylerden fazlaydı; akşamları şık giyiniyor ve ben franklarımı önüme yığarken onlar da meraklı bakışlarla rulet masasının çevresinde toplanıyorlardı. Ben Dominique'in masasında oynuyordum. Ben çok fazla kaybettiğimde Dominique bana kaygıyla bakıyor, ama yine büyükçe bir miktar koyduğumda ise her zaman gülümseyerek beni yüreklendiriyordu.

Hiç para koymadan uzun bir serinin bitmesini beklemiştim. Seri bittiğinde hazırlığımı yaptım. Coup Napoleon'u, yani serinin geri tepmesini gözüme kestirmiştim. Para koymaya başlamıştım ki pergolanın kapısında bir gürültü oldu. Herkes gibi ben de dönüp baktım. Korktum. Kapıda Majie duruyordu. Kapıcı onu içeri bırakmak istemiyordu; üzerinde yazlık elbisesi, yağmurluğu ve Bask beresi vardı, yabancı olmadığı besbelliydi ve yerli halktan kişilerin oyun salonuna girmeleri yasaktı. Dikkat kesilmiş oyuncuların arkasına saklanmak için hemen ayağa kalktım. Çok can sıkıcı bir durumdaydım – Majie beni görmüş olmalıydı ki, kapıcıyla giderek daha yüksek sesle konuşmaya başlamıştı. Kapıcı uzun boylu, iriyarı bir adamdı, bir Gaskonyalıydı – Majie onun ileri uzatmış olduğu kolunun altından içeri sıvışmaya kalkıştı, adam onu yakaladı, bunun üzerine Majie bağırmaya ve tepinmeye başladı. "Furieuse" idi [burnundan soluyordu], adamın göğsüne vurup duruyordu; sesi, her sözcük her taraftan duyulacak denli yükselmişti. Majie'nin bu kadar çok küfür bildiğini hiç bilmiyordum. Yalnızca "Ah ça...!!" sözcüklerini ve dışarıda pergolada duran yerliler tarafından çılgın tezahüratlarla karşılanan bir dizi hakaretleri anlayabiliyordum. Ben bir Fransızım, diye bağırıyordu, ve bir Fransızı kendi ülkesinde istediği yere gitmekten alıkoyacak kişiyi nomdenomdenom [o lanet olasını] görmek istiyordu...! Sonra kapıcının kaval kemiğine şiddetli bir tekme attı, öyle ki kapıcı çığlık atarak geri çekildi, ardından Majie salona fırtına gibi daldı, Casino'nun müdürünün önünden geçti, ayağa fırlamış olan şef krupiyenin önünden geçti, oyuncuların ve müşterilerin önünden geçti, hiçbir şey anlamadan kendisine bakan, gece elbiseleri içindeki hanımların ve koyu renk takım elbiseler içindeki beylerin önünden geçti – ve doğrudan bana doğru geldi. Kıpkırmızı bir yüzle, uçuşan buklesiyle ve yabanıl şimşeklerin çaktığı gözleriyle bir kasırga gibi, öfkenin ateşiyle kasıp kavrulan bir alev gibi bana yaklaştı. "Ah ça...!" diye bağırdı ve beni ceketimden yakaladığı gibi bağırmaya başladı: "Vous venez avec moi! Mais tout de suite! Tout de suite!" [Benimle geliyorsunuz! Ama hemen! Hemen!]

"Tout de suite!" [Hemen!] diye bağırdı Majie ve ben bakışlarımı öne eğerek, utanç okyanusunun dibine çöktüm. Ama

Majie masadaki yerimde duran para destesine baktı. "C'est le vôtre!" [Bu sizinkisi!] diye kısa yoldan karar verdi, para destesini toparladı, yağmurluğunun cebine tıkıştırdı ve beni çekelemeye başladı. Sağına soluna hiç dikkat etmeksizin müşterilerin arasından kendine yol açtı; kazinonun müdürü havaya kaldırdığı elleri, dehşet içinde gerilmiş kaşları ve yuvarlak bir delik haline gelmiş ağızcığıyla ona yaklaşmak istedi, ama Majie: "Ta gueule, bébé!" [Kapa çeneni, bebek!] diye bağırdı. Ve işte tam o sırada müşteriler alkışlamaya ve büyük bir tezahürata başladılar. Çılgınca alkışlıyor ve gülüyorlardı; gökgürültüsüne benzeyen koskocaman, tiz bir kahkaha bütün salonu doldurdu, pergolaya yayıldı, karanlığın içinde gözden yitene ve yalnız kaldığımız anda Majie durdurulamaz biçimde hıçkırmaya başlayıncaya kadar da bizi izledi.

Daha yaklaşık altıbin frankım vardı, o paranın yüzünü bir daha hiç görmedim. Majie o parayla bütün borçlarımı ödedi, kalanıyla uzun zamandır istediği kanarya sarısı kazağı satın aldı kendisine, asık bir suratla. Sonra beni elimden tuttuğu gibi daktilomun başına oturttu. Daktilo temizlenmiş ve yağlanmıştı, Majie yaptırmıştı bunları. "Vous êtes écrivain!" [Siz yazarsınız!] dedi Majie: "Alors: écrivez!" [O halde yazın!]

Bu beni zaman zaman yoklayan bir düşünceydi. Buz parçaları Pernod'yu nasıl bulanıklaştırırsa, bu düşünce de aklımı öyle bulandırıyordu. Ama Majie'ye, bu kitabı yayınlayabilecek –tabii eğer yayınlayabilirse– yayıncıyla aramda geçerliliğini yitirmiş bir sözleşme olmasının dışında aslında hakkında hiçbir şey bilmediğim, içinde nelerin yer alacağını hiç bilmediğim bir kitabı yazmaya başlamanın aptalca olduğunu anlatmanın bir anlamı yoktu. Yalnızca kendime duyduğum saygı nedeniyle, daha doğrusu Majie'nin bana karşı duyması gereken saygı nedeniyle daktilonun başına oturdum, tertemiz beyaz bir kâğıt taktım, kâğıdın tepesine bir –1– yazdım ve şöyle başladım: "Schleswig-Holstein'ın batı kıyılarında, Niebüll'den Glückstadt'a kadar, setlerin ardında göz alabildiğine yemyeşil bir arazi uzanır." Bu cümle harikaydı, bu cümle haklı olarak kendisinden beklenen her şeyi anlatıyordu. Bu cümleyle gurur duydum. Bu cümle bir kaya gibi duruyordu. Ve öyle durmayı da

sürdürdü. Yalnız ben ikinci cümleyi ekleyinceye kadar kâğıt sarardı.

Kışın bana çalışma şevki getireceğine inansaydım –gerçekten de yaz boyunca zaman zaman bu düşünceyi aklımda gezdirmiştim– yanılmış olacaktım. Korkunç bir kış oldu. Hatta bir keresinde kar bile yağdı. Kar kalınlığı yaklaşık onbeş santimetreye ulaştı, ama derinlemesine değil, uzunlamasına. İnsanlar evlerinden dışarı uğradılar ve bir-iki tane kar taneciğinin dansını şaşkınlık içinde seyrettiler. "Quel temps terrible!" [Ne berbat hava!] diye bağırdı Tantine ve başını salladı. Düşünülebilecek en eski çağlardan bu yana böylesine korkunç, sert bir kış görülmemişti. Ben gözlerimle görmedim, ama sözüne güvenilir kişiler, bir keresinde termometrenin sıfırın altına bile düştüğünü söylediler.

Olay, ateşkes günüyle birlikte başladı. Majie bu günü gereği gibi kutlayabilmek için günler öncesinden bir elbise hazırlamıştı. Benim takım elbisemi fırçaladı ve düğmeleri geri aldı, çünkü elbise bana biraz dar gelmeye başlamıştı. Bütün aile, duygulandıran ve heyecanlandıran bu törene katılmak için St. Jean de Luz'a gitti, en iyi siyah elbisesi içindeki grand'mère bile kolumdaydı, grand'mère'i o güne kadar yalnızca mutfakta oturmuş kümes hayvanlarının tüylerini yolarken, bezelye ayıklarken ya da patates soyarken görmüş ve ağzından benim anlayacağım tek sözcük çıktığını duymamıştım, o yalnızca Bask dilinde konuşurdu. Ama şimdi törene giderken grand'mère'e ben eşlik ediyordum: Gerçekten de harikulade bir tören oldu; dolgun kalçalarına mavi-beyaz-kırmızı bir şal sarmış olan Belediye Başkanı, savaş anıtının önünde durdu ve r'leri harika biçimde yuvarladığı bir Fransızcayla bir konuşma yaptı ve yağmur yağmaya başladı. Rüzgârın kırbaç gibi savurduğu yağmur eğik şeritler halinde toplantının üstüne yağdı; sol koluma girmiş olan Majie milli duyguların etkisi altında ürperiyor ve titriyor; sağ kolumdaki grand'mère yargıçların karşısındaki Jean d'Arc gibi dimdik duruyor ve tıpkı onun gibi tek sözcüğü bile anlamıyordu. Su yavaş yavaş ayakkabılarımın içine girmeye başladı, Belediye Başkanı konuşmasını bir türlü bitirmiyordu; ama kimse yerinden kıpırdamadı. Ardından orkestra Marseillaise'i çaldı

ve hepimiz bir ağızdan söyledik. Sonra orkestra Madelon'u çaldı ve biz hep bir ağızdan söyledik. Sonra orkestra Fransa'ya, kutsal, soylu Fransa'ya, o korkunç savaş sırasında Barbarlara karşı koymak konusunda yardım etmiş olan bütün o milletlerin milli marşlarını çaldı; Fransızlar kadir kıymet bilen, kibar bir halktı. Yirmisekiz milli marş çalındı. Yağmur "God save the king"e isabet etti; Belçika'nın ve Brezilya'nın onuruna gökyüzünden döküldü, çünkü marşlar hakkaniyet gereği alfabetik sırayla çalınıyordu ve ben sabırla, kendi adıma bir şeyler umduğum Japon milli marşının çalınmasını bekliyordum; sıra Japon milli marşına geldi, Fransızlar bu kadar kibardılar işte, bu marş J harfine (Japon) gelindiğinde değil, N harfine gelindiğinde (Nippon) çalındı – ve olağanüstü eğlendiriciydi ve Fransızlar fırtına ve yağmur altında durdular ve marşları söylediler. Majie şarkı söyledi ve arkadaşım polis komiseri ve bizim arkadaşımız le roi des contrebandiers ve Etienne ve Dominique ve Jean-Pierre ve garson ve Douat Baba şarkı söyledi, hatta grand'mère bile titrek sesiyle söyledi, lalala, tıpkı yabancı dildeki güftelere değil, ama muhteşem ezgilere eşlik edebilen herkes gibi. Douat Baba yalnızca bir kez sustu, o da Giovinezza çalındığı sırada. Saatler ve saatlerce orada durduk ve şarkı söyledik ve yağmur yağdı ve ben Almanya'yı özledim. Gerçi bizim ateşkesi bağıra çağıra sevinç içinde kutlamamız için herhangi bir nedenimiz yoktu, ama onun yerine bütün kibarlığımızla tek bir milli marş söyleyerek işi çözebilirdik.

Douat Baba, tören henüz bitmişti ki, elimi tuttu ve törensi bir edayla: "Monsieur! Vous êtes Allemand! Moi, je suis Français! La prochaine guerre, monsieur, vous et nous... et contre les Italiens! Et alors...!!!" [Bayım! Siz Almansınız! Ben Fransızım! Gelecek savaş bayım, siz ve biz... İtalyanlara karşı!] dedi.

Ancak Majie üşütmüştü ve yatağa düştü. Annesiyle babası sezonun sona erdiğini ve Majie'nin artık eve dönmesi gerektiğini yazmışlardı. Tantine onlara yazdığı yanıtta Majie'nin hasta olduğunu, ayrıca evde hâlâ bir müşteri kaldığını ve Majie'nin bir süre daha orada kalması gerektiğini yazdı. Majie yeniden çiçek açtı. Ancak bir sonraki günah çıkarma seansından sapsarı kesilmiş olarak ve huzursuz biçimde döndü. Bay Papaz telle-

ment grondé [öyle çok azarlamış] ve Majie'nin korkunç günahlarının kefaretinin ödenmesi için Lourdes'a hac ziyaretinde bulunması gerektiğini söylemişti – ve Majie, pişman ve içi boşalmış bir halde, ayakkabılarının içine bezelye koymak[13] suretiyle ek bir kefaret ödemeye de hazır olduğunu söyledi bana kararlı bir ifadeyle.

Akşamları penceresine boşu boşuna vurdum, yavan şakamın roketlerini boşu boşuna ateşledim (pişmiş bezelyeler kullan, Majie). Majie sapsarı bir yüzle ve hiç konuşmadan çantacığını hazırladı, onu öpmeye çalıştığımda deli gibi başını sallayarak karşı koydu, trene binerken sessizce elimi sıktı, tren hareket ettiğinde pencereye çıktı, gözlerinde yaşlar vardı ve bana hüzün dolu son bir bakışla baktı.

Bir sonraki trene bindim. Ama Pau'da gecelemek zorundaydım. Şehri gezip görmek tabii ki çok çekici bir fikirdi, notre bon Henri'nin şatosunu ve Pyrénées Bulvarı'nı, ama kefaret ödemeye hazır zavallı Majie'ye duyduğum hasret baskın çıktı, Pau'dan yalnızca bir külah dolusu bezelye satın aldım ve ilk trenle Lourdes'e hareket ettim.

Yağmur yağıyordu, rüzgâr esiyordu, soğuktu. Dağlar sis altındaydı, evlerin pencerelerinin önünde barikatlar vardı. Yöre ıpıssızdı. Daha birkaç hafta öncesinde dini hatıra eşyalarıyla tıka basa dolu olan tahta kulübeler terk edilmişti – bölge, Amerikan filmlerinde görülen, Alaska'da altın arayıcılarının terk ettikleri bir şehri andırıyordu.

Lourdes sevimsizliğiyle caka satmaktaydı. Hac kafilelerinin kargaşası içinde belki de pitoresk olabilen şeyler, şimdi sefilleşmiş ve itici biçimde sıkıcı hale gelmişti – her yerde, üzerinde yankesicilere dikkat edilmesi yazılı olan tabelalar rüzgârda sallanıyordu. Sainte Vierge'nin başının etrafındaki ışık çemberi, elektrik ampüllerinin monte edildiği bir iskeleye dönmüştü; esintili girişlerin ardındaki mağara, koltuk değneklerinin, demir korselerin, protezlerin, kırık çıkıkla ilgili her türlü yardımcı aracın asılı olduğu, kayaların içindeki is karası bir deliği andırıyordu; griydi ve iklim nedeniyle sefaletin daha da korkunç bir

13 Yatağında bezelye olan prenses masalına gönderme. (Ç.N.)

yüzünü gözler önüne seriyordu. Son derece sevimsiz, dökme demirden bir parmaklık tarafından korunan mağaranın içindeki kireç beyazı ve soluk mavi heykel küçücük görünüyordu; yalnızca, buz gibi köpük yeşili havaya rağmen Gave[14] canlı bir tazelik içinde parıldıyordu.

Soğuktan titreyerek ve sırılsıklam halde, bazilikada ve yeraltı mahzeninde, asıl köyün sokaklarında dolaştım, Majie hiçbir yerde yoktu. Lokantaları dolaştım, hemen hepsi kapalıydı, rüzgâr alan bir verandada, son hacı kafilesinden artakalan lekeli masa örtülerinin serili olduğu masalarda oturdum ve ilk kez Fransa'da kötü bir yemek yedim. Sonra bezelye dolu ıslak külah kolumun altında olduğu halde yeniden Majie'yi aramaya koyuldum.

Onu insan boyundan yüksek, olağanüstü büyüklükteki bronz grupların, kefaret kiliselerinin bulunduğu yerde buldum; bu biçimsiz, göz kamaştırıcı, çekici irilikler yığınıyla milyonlarca dindar ruhu gerçekten heyecanlandıran Katolik kilisesinin gücüne ve ululuğuna hayran kaldım – o anda Majie'yi gördüm, daha da yukarı çıkan bir sonraki patikaya yöneldim, küçük, zayıf, kara bir figür, iri ama zarafetsiz bronz figürlerin oluşturduğu devasa grubun önünde minicik hale gelmiş, boynu bükük diz çökmüştü, orada diz çökmüş duruyordu, başı öne eğikti, parmaklarının arasında tespihi vardı.

Durdum, gizlenip onu gözlemek amacıyla dikkatlice bir adım geri attım – o anda beni gördü. Doğruldu ve bakışlarını bana dikti, sonra bana doğru koşmaya başladı. Yol dikti ve yağmurun içinde şakladığı su birikintileriyle doluydu. Majie o kadar hızlı koşuyordu ki düşecek diye korktum ve ben de ona doğru koşmaya başladım. Bana hızla çarptı, öyle ki birlikte sallandık, üşümüş burnunu yanağıma sürttü; birtakım hafif, sevecen sesler çıkarıyordu: "Je l'ai su... je l'ai su–, et tu es venu...!" [Bildim... bildim... ve sen geldin...!] Olanca gücüyle bedenini bedenime bastırınca zaten iyice yumuşamış olan külah yırtıldı ve bezelyeler yere saçıldı. Majie bezelyeleri gördü ve kulaklarıma yapıştı, gözlerini gözlerime yaklaştırdı, bu arada gözyaşları

14 Gave: Dağ suyu. (Ç.N.)

yağmur damlalarına karışıyordu: "Ah, salaud! Sale cochon!" [Ah, adi! Pis domuz!]

Lourdes'da üç gün kaldık ve yağmur yağdı. Majie oradaki en küçük handa bir oda kiralamıştı. Odada ısıtma düzeni yoktu ve yalnızca bir yatak vardı. Hancı kadına nerede uyuyabileceğimi sordum. Kadın şaşıydı ve yanağında büyük bir et beni vardı. Önce beni, sonra yatağı kuşkuyla süzdü: "Ah, monsieur, le lit est assez large?" [Ah, bayım, yatak yeterince geniş!] dedi. Ellerini ovuşturdu ve yalvarırcasına: "Il fait froid! Vaut mieux se coucher!" [Soğuk! Yatmak en iyisi!] dedi. Bana kurnaz kurnaz göz kırptı ve: "Alors, ça chauffe!" [O zaman ısınırız!] – dedi.

Üç gün ve üç gece boyunca yataktan çıkmadık ve birbirimizi ısıttık. Yataktan yalnızca gazete almak ve mutfaktaki Madam'la yemek konusunu görüşmek için çıktım. Majie'nin sarı kazağı ve siyah ceketi ve benim giysilerim ocağın yanında kurudular ve Madam onları ütülemek için hiç acele etmedi. Madam bana Baskça öğreteceğine söz verdi. Söylediğine göre "Seni seviyorum!" Baskçada "Maitenia"ymış, bana göz kırptı ve Mademoiselle Majie'yi sevindirmek istiyorsam ona rahatlıkla: "Na-ussu etore nerekin!" diyebileceğimi söyledi. Ama bunun ne anlama geldiğini bana söylemedi. Majie'ye "Maitenia!" dedim, o da beni duygulu bir biçimde öptü. Ben: "Na-ussu etore nerekin!" dedim, o da bana bir tokat attı ve kızardı. "C'est honteux!" [Bu utanç verici!] dedi, ama bunun ne anlama geldiğini söylemedi. Bunu herhalde asla öğrenemeyecektim, bunun ne anlama geldiğini sorduğumda bütün Basklılar güldüler, ama anlamını söylemediler.

İstasyondaki gazetecide Almanca gazete bulunmuyordu, ama burada bulacağımı gerçekten sanmadığım bazı dergiler verdi bana. Özel türden Alman dergileriydi bunlar. Onları satın aldım.

Majie ve ben dergilere birlikte baktık. "Mais, c'est honteux!" dedi Majie, resimlerdeki çıplaklara bakarak. Sarı saçlarına küçük gümüş zincirler ya da çiçekten yapılmış taçlar takmış olan, deniz kenarında ya da çiçekli çayırlarda hoplaya zıplaya dans eden, eski Germencede sevinç çığlığı olan "Tandaradei"dan başka bir şey söylemiyormuşa benzeyen genç kızların sayısız resmi

vardı dergilerde. Majie'ye "çıplaklık kültürü" kavramını açıklamaya çalıştım. Daha önce "nudisme" denilen şeyi duymuştu, bu konuda ısrarlıydı, bunu "honteux" buluyordu. Alman kültürünü, isterse çıplaklık kültürü olsun, savunmaya her an hazır bir halde sinirlendim ve bu resimlerin, burada sunulan alışkanlıklarla birlikte erotik olmaktan öteye geçmediğini açıkladım: Çıplaklık kültürünün amacı erotizmi cinslerarası ilişkide doğal ve masum bir temele oturtmak, onu gelenek ve göreneklerden sıyırmaktı... Majie bunları yüzünde oluşan küçük bir dertlenme çizgisiyle dinledi, sonra düşünceli düşünceli: "Alors, maintenant je comprends, – en Allemagne on dit: Habille-toi, chérie, nous voulons faire l'amour!" [O halde, şimdi anlıyorum – Almanya'da derler ki: Giyin, şekerim, sevişmek istiyoruz!] dedi. Sonra çok korktu, hemen yataktan indi ve gömleğini giydi.

Son gün güneş bulutların arasından çıktı, köy yeni yıkanmış gibi görünüyordu, ama sevimsizliğinden bir şey kaybetmemişti, yalnızca çepeçevre dağların yeşil tepelerinin görüntüsü burasını dayanılabilir kılıyordu. Majie'ye, başkaca kefaret ödeme girişimlerinin artık anlamını yitirmiş olduğunu açıklamaya çalıştım, ama o yeraltı mahzenine gitmekte ısrar etti. Onunla birlikte içeri girmeme izin vermedi, kapıdan içeri baktım ve Majie'nin bir azizin heykelinin önünde diz çöktüğünü gördüm. Daha sonra, Majie çantacığını toplarken, koşa koşa yeraltı mahzenine gittim ve o azizi ziyaret ettim. Bu, Aziz Antonius'tu. Şaşı Madame'ıma Aziz Antonius'un şefaatinin hangi özel yetenekleri içerdiğini sordum. Madame ağzını şapırdattı ve şaşı gözünü var gücüyle kırptı. Bu aziz genç, kadınların çocuk sahibi olmak için şefaat diledikleri azizdir, dedi.

Akşam bir kez daha Gave'de gezmeye gittik. Majie'ye, eğer bir oğlum olursa, ona "Gatien" denmesini isterim, dedim. Ona, Fransız atalarımın adının böyle olduğunu açıkladım. Majie bu adı harika buldu ve bir kız çocuğunun rahatlıkla "Gatienne" olarak vaftiz edilebileceğini söyledi. Eğer bir bébé'si olacak olursa onunla evleneceğime söz verdim; Gatien baba diyebileceği kimsesi olmazsa kuşkusuz çok mutsuz olacaktı. Majie başını öyle şiddetle salladı ki, saçları yüzüne yapışıp kaldı. Ama buklelerinin oluşturduğu parmaklığın ardından yüzümü dik-

katle inceledi. Sonunda Gatien'in olası özellikleri hakkında tartıştık; düğünleri yaklaşan bütün genç çiftler gibi aptalca davranıyorduk.

Ama Tantine'nin Majie'nin Lourdes'a yaptığı hac ziyaretinin başarılı geçtiğinden emin olmadığı çok açıktı. Majie'nin annesiyle babasına mektup yazmış olmalıydı, çünkü günün birinde Pierre, Majie'nin erkek kardeşi çıkageldi, güçlü kuvvetli, iriyarı bir delikanlıydı, Majie'yi büyük bir içtenlikle öptü; beni baştan ayağa süzerek elimi kuvvetle sıktı. Pierre'in kötü düşmanın mevzileri konusunda bilgi toplamak amacıyla deyim yerindeyse keşif kolu olarak gönderilmiş olduğunu açıkça anlamıştım, ama –Majie'nin de tahmin ettiği gibi– yanımızda kaldığı üç gün boyunca ilişkimiz hakkında Majie'yle tek sözcük bile konuşmadı. Bütün süre boyunca Majie'yle birlikteydi ve ben de aynı biçimde Majie'yle birlikteydim, birlikte yemek yedik ve birlikte gezmeye çıktık ve akşamları birlikte, genç doğramacının büyük bir ustalıkla yaktığı şöminenin başında oturduk. Sanki kız kardeşine askerliği biter bitmez –Tarbes'teki zırhlı birlikte görevliydi– oturduğu yerin "sage femme"siyle [ebe] evlenmek istediğini haber vermeye gelmiş gibi bir görüntü çıkmıştı ortaya. Gülümseyerek bana Fransa'da ebelerin güçlü kolları ve kolalı beyaz önlükleri ve "kahve"ye karşı dindirilemez susuzlukları olan şişman, yaşlıca kadınlar olmadıklarını, tersine taze ve çekici genç kızlar olduklarını, ilgili kurstan mezun olduktan sonra taşraya gittiklerini ve orada bölge doktorunun yardımcıları olarak doğuma yardımcı olmanın çok ötesine geçen büyük ve rahat bir çalışma alanı bulduklarını anlattı. Pierre askere gidinceye kadar kendi elleriyle bir ev inşa etmişti, şimdi sırada atölye vardı, küçük bir odunculuk işletmesi kuracaktı –yaşamı en ince ayrıntısına kadar hesaplanmış ve öngörülmüştü– beni düğününe davet etti.

Majie bu davetten çok hoşlandı. Benimse dizlerim çözüldü. Ailenin benden ne beklediğini bilmiyordum, ama bunaltıcı bir biçimde benim vendeur de glaces [dondurma satıcısı] olarak Metier'min [mesleğimin] güney Fransız köylüleri ve esnafı arasında sınırsız bir tezahüratla karşılanmayacağını hissediyordum. Yine de zorunlu hallerde ailede bir sage femme sahibi ol-

mak düşüncesi beni biraz olsun rahatlatıyordu. Majie'ye sevgiyle baktım, Majie bana şöyle bir baktı ve ben Pierre'in düğününe geleceğime söz verdim.

Biz Pierre'in düğününe gitmek üzere yola çıktığımızda Tantine duygulanmış bir biçimde evin kapısında duruyordu, ellerini mavi önlüğünün altında birleştirmişti. Ben kapkacağın bulunduğu ağır sepeti, "pour le ménage" [aile için] sürüklüyordum; bu sözcüğün Fransa'daki hayat dolu anlamından oldukça etkilenmiş bir haldeydim. Majie'nin annesi ve babasıyla karşılaşacağım an beni çok korkutuyordu, ama her şey çok kolay oldu. Majie daha annesiyle babasının çiftliğinin kapısından girdiği anda hemen işe koyulmak üzere bir önlük geçirdi üstüne. Monsieur ve Madame benim karşılarında şaşkın şaşkın durduğumu görünce neşeyle güldüler: Madame çocukken sol kolunu saman biçme makinesine kaptırmıştı, Monsieur ise sağ kolunu savaşta kaybetmişti. Majie bunu bana hiç anlatmamıştı ve şimdi ufak tefek, neşeli, beyaz saçlı bir adam olan Monsieur benim şaşkın suratımla alay ediyordu. "Vous comprenez, Monsieur", [Anlarsınız ya, bayım] dedi ve bana göz kırptı: "A deux mains, c'est le meilleur ménage!" [En iyi işler iki elle yapılır!]

Ve bana hemen kolunu nasıl kaybettiğini anlattı. Deniz piyadesiymiş ve bu birlik tıpkı Alp birliği gibi seçkin bir birlik sayılıyormuş. Burada da tıpkı orada olduğu gibi genellikle Basklılar varmış. Birlik her zaman cephenin en tehlikeli yerlerine gönderiliyormuş ve burası genellikle Fransız emir alanının İngiliz emir alanıyla sınır oluşturduğu bir yer oluyormuş. Monsieur, İngilizleri sevmiyordu; bana keyifle anlattığına göre kolunu onların yüzünden kaybetmişti. Zavallı Fransız bitli piyadeleri bazen haftalar boyunca cephenin en önünde yatarlarmış – oysa İngilizlerde üç günde bir nöbet değişirmiş. İngilizlerin her zaman tertemiz, buna karşılık Fransızların her zaman perişan ve pislik içinde olmalarında şaşılacak bir yan yokmuş. O günlerden birinde bir İngiliz top bataryası cephenin hemen gerisinden Fransız birliklerinin önünden geçiyormuş, topları yepyeniymiş, tekerlerin bakır yuvaları pırıl pırıl parlıyormuş, deri teçhizat ise gıcır gıcırmış. Fransızları görünce topçu erleri gerinmişler ve alay edercesine onlara birkaç parça sabun uzatmış-

lar. Fransızlar onlara kötü kötü bakmışlar. Derken top bataryası bir dar geçide sapmış. Fransızlar o geçidin Almanların kontrolü altında olduğunu biliyorlarmış. Fransızlardan biri İngilizleri bağıra çağıra uyarmaya başlamış. O zaman öteki arkadaşları ona şöyle seslenmişler: "Tais-toi! Laisse donc!" [Kes sesini! Bırak ya!] ve İngilizler geçide henüz girmişlermiş ki, tam üstüne bastınız – "Roums, roums, roums!" dedi Majie'nin babası keyifle: "– et nous avons rigolé!" [ve biz güldük!] Ve kısa süren bu çatışma sırasında koluna bir şarapnel isabet etmiş – şakanın pek de pahalıya mal olmadığı görüşündeydi.

Majie'nin annesi bana evi, çiftliği, mutfağı ve ahırı gezdirdi. Pierre üzüm bağını ve cendereleri gösterdi. Pierre'in müstakbel karısı, la sage femme –çekici, hoş, genç bir kızdı, kendinden o kadar emindi ki küçük Gatien'i onun becerikli ellerine olabildiğince çabuk bırakmak isteği doğdu içimde– bana Pierre'in ménage için inşa ettiği evi gösterdi; evin yanında ek yapı için bir yer ayrılmıştı (pour les enfants, vous savez! [çocuklar için, bilirsiniz!]) ve evin içi taze odun ve iyi tutkal kokuyordu. Her bir mobilya parçasını Pierre kendi elleriyle yapmıştı –bekâr odasından getirdiği muşamba kaplı sedir hariç– ve büyük, geniş, yeni zifaf yatağı işte oradaydı, en iyi tahtadan yapılmıştı ve pırıl pırıldı, cilasında en küçük bir çizik bile yoktu. "C'est votre chambre!" [Bu, sizin odanız!] dedi Majie'nin yengesi, öylesine. Korktum, dehşet içinde: "Mais c'est votre lit de noce!" [Ama bu sizin zifaf yatağınız!] dedim. "Ça ne fait rien," [Önemi yok] dedi, gerçekten de bir femme sage'dı [bilge kadındı], şiddetle karşı koydum; son bir şey daha denedim, büyük bir heyecanla genç çiftin ilk gecelerini nerede geçireceğini sordum, genç gelin başka bir odada duran muşamba sediri gösterdi. Sedir çok eski, çok küçük, çok dar ve çok sertti. "Mais c'est impossible!" [Ama bu imkânsız!] diye bağırdım, ama genç gelin "Pourquoi, monsieur? C'est l'habitude!" [Neden, bayım? Adet böyle!] diye yanıt verdi.

O günlerde Majie'nin yüzünü pek göremiyordum. Yapacak çok işi vardı, eski ve yeni arkadaşlarını ağırlamak zorundaydı. Anlaşılan "la petite Majie" [küçük Majie] bütün köy tarafından çok seviliyordu. Ve kimse, hiç kimse benim varlığım karşısında en küçük biçimde şaşırmıyordu. Ben "le bon ami de la petite

Majie" [küçük Majie'nin iyi dostu] idim, hepsi o kadar. Bu durum benim özel olarak dikkatli davranmamı filan gerektirmiyordu; daha sonra nikâh kıyıldığında ve şarap su gibi akmaya başladığında, Majie'nin kız ve erkek arkadaşlarının Majie'yle ve Biolet[15] dalga geçtiği zamanlar oluyordu; herhangi bir Biolet'yle, gizli saklı bir yerde açan bir menekşeyle; o güne kadar hakkında hiçbir şey bilmediğim uzak ve yabancı bir Biolet. "Ah, je m'en fiche de Biolet!" [Ah, Biolet umurumda değil!] diye bağırdı Majie gülerek, en küçük biçimde sıkılmadan. Majie'nin bana bu Biolet meselesinin ne olduğunu söylemesini bekledim, ama o hiçbir şey söylemedi.

Bütün köy davetliydi. Samanlığa konulan uzun tahta sıraların üzerine her türden devasa pastalar ve kekler yerleştirilmişti. Davlumbazda sayısız sosis ve salam asılıydı ve Majie bana soluksuz bir biçimde ve gururla "quarante-cinq barriques"in [kırkbeş büyük fıçı] şarap dolu olarak hazır beklediğini anlattı; gerçekten de kırkbeş fıçı şarap vardı; sekiz gün için yetmedi bile; "Eau de vie" dolu şişeleri saymıyorum.

Nikâhtan yaklaşık iki saat sonra başlayıp şenliğin sonuna kadar olup biten şeylerden geriye karmakarışık anılar kaldı bende yalnızca. Bütün köy her sabah bana, gece yine korkunç biçimde horladığımı anlattı, Majie, Tantine'den daha gürültülü horladığımı söyledi. Son derece başarılı bir şenlik oldu, le bon Henri'ninki bile bu kadar neşeli geçmemiştir. En güzeli, diye anlattım genç kadına, Tanrı tarafından kutsanmış bu köyde gerçek ve mutlu bir barışın hüküm sürüyor olması, herkesin herkesle içten dost olması; genç kadın hafifçe şaşırarak beni dinledi. "Ah ça..." ve sonra onbeş dakika içinde en mahrem dedikoduları öğreniverdim –büyük bir hızla teker teker sıralanıvermişti bu dedikodular– her bir kişiden bir diğeri hakkında bir şeyler öğreniverdim, tartışma ve kavga, miras ve mahkemeden oluşan bir girdaptı bu –sanıyorum içinde zehirleyerek öldürme olayı da vardı– derin bir soluk aldım ve sarhoş oldum: Tanrı'ya şükürler olsun ki, bu köy bu dünyaya aitti!

15 'Biolet' ve 'violette' (menekşe) sözcükleri arasındaki ses benzerliği ile yapılan sözcük oyunu. (Ç.N.)

Ancak bütün bu kargaşa içinde Maman ve Papa'yla benim ve Majie'nin geleceği hakkında konuşmayı tümüyle unutmuş olduğumu ancak eve dönünce fark ettim. Bu ülkede olayların seyrettiği gönül rahatlığını fazla uzun süre taşıyamadığım ortaya çıkmıştı. Majie'ye, asıl amacımı kaçırmış olduğumu tereddüt ederek anlattığımda o: "Mon pauvre petit chou, ça ne fait rien, tu sais: notre petit Gatien, il ne viendra pas!" [Benim zavallı petit chou'm, önemli değil, biliyor musun: Küçük Gatien'imiz gelmeyecek!] dedi. Önce korktum, sonra anladığımı sandım. Kimbilir bu, Majie için ne denli zor bir karar olmuştu! Yüreğim ona karşı duyduğum merhametle dolup taştı ve onun uğruna birkaç damla gözyaşı döktüm. Ama Majie ne demek istediğimi anladığında tıpkı bir zamanlar St. Jean de Luz'daki Casino'nun kapıcısına yaptığı gibi göğsümü yumruklamaya başladı. "Ah, ça...!" diye bağırdı: "Oh, salaud!" [Ah, pis herif!], yemin etmesine filan gerek yoktu; onun öfkesinden, Boche'vari tahminimle onu gücendirmiş olduğumu anlamam gerekirdi: Doğal olaylara bu kadar kolay alışamıyordum işte.

"Schleswig-Holstein'ın batı kıyılarında, Niebüll'den Glückstadt'a kadar, setlerin ardında göz alabildiğine yemyeşil bir arazi uzanır." Bu cümle çok iyiydi, belki bir de "düz" sıfatını eklemeliydim. Ekledim, böylece daha ilk cümlede müsvedde üzerinde küçük bir karalama oluşmuş oldu. Bu durum ikinci bir cümle yazmak konusundaki şevkimi kırdı.

Rowohlt'tan çıt yoktu.

7 Mayıs'ta gazete almak üzere St. Jean de Luz'a gitmiştim. Bana ulaşan son haberlere göre Reich Başbakanı Brüning'in durumu sallantıdaydı. Ama gazete yoktu, Fransız gazeteleri de yoktu. Gazetelerin hepsi satılmıştı. Ne olduğunu bilmediğimi görünce satıcı kadın bana şaşkınlık içinde baktı. O söyledi bana. Sanki başıma bir darbe yemiş gibi oldum. Hemen Erromardie'ye geri döndüm. Artık tamamen Tantine'nin yanına yerleşmiştim, L'Affitenia'daki evin sözleşmesi çoktan sona ermişti; Tantine bana Majie'nin odasının yanındaki bir odayı vermişti. Bu olay olduktan sonra, bu korkunç, anlamsız, dehşet verici cürüm işlendikten sonra orada daha ne kadar kalabilirdim ki? Fransa bir erkek gibi ayağa kalkmalıydı, 1790'nın o yabanıl,

kahramanca, devrimci coşkusu alevlenmeliydi – ah, Fransa en kutsal duygusu incitildiğinde acımasız olabiliyordu. "Aux armes, citoyens!" [Silah başına yurttaşlar!] Hiçbir yabancı Fransa'nın kutsal topraklarını lekeleyemezdi – ve ben bir yabancıydım! Coşku seli içinde tutunabilecek miydim?

Bir çiftliğin önünden geçiyordum. Jean-Pierre samanlıkta üç copains'le birlikte oturuyordu, vin rouge içiyor ve sohbet ediyorlardı, son Pelote oyununun üzerine bahis oynadıkları matadorlarını yerden yere vuruyor olmalıydılar. Önlerinden koşarak geçtim, ama sonra geri döndüm, anlaşılan bu adamlar Fransa'nın başına gelen bu tarifsiz felaketi henüz duymamışlardı. "Avez vous déjà entendu? Le Président de la République est assassiné!" [Duydunuz mu? Cumhurbaşkanı öldürüldü!]

Jean-Pierre başını kaldırdı. "Ah ça...! Il est mort?" [Öldü mü?] "Mais oui!! Il est mort!!!" [Tabii ya!! Öldü!!!] diye bağırdım. – "Ah," dedi Jean-Pierre, "tant mieux!" [İyi ya!]

Sonra şarabını içti ve kadehini yeniden doldurdu.

Artık dünyayı anlamıyordum. Mantığın meşalesi, artık yanmıyor, dalgalanmıyordu, kendi kendine sessiz sessiz çıtırdıyordu!

Bir Rus göçmen, Paul Gorgulov, hiçbir şeyden haberi olmayan Başkan Paul Doumer'yi –savaş dönemi Fransız yazarlarının kitap sergisinde– vurmuştu ve hiçbir şey olmamıştı! Birkaç gazete, Fransız misafirperverliğine layık olmayan yabancıların var olduklarını yazmıştı, ama sanki Fransa'yı yüreğinin ortasından vuran kişinin bir Fransız değil de bir yabancı olmasından ötürü duyulan rahatlama çok büyük gibiydi. Hiçbir şey olmadı.

En azından herkes benim kim olduğumu biliyordu. Bir zamanlar ben de şu Paul Gorgulov'un işlediği suçun aynısını işlemiştim; o olay hakkında yazdığım kitap Fransa'da okunmuş ve satışa sunulmuştu. Bir şeyler olmak zorundaydı, zorundaydı! Hemen arkadaşıma, polis komiserine başvurmam gerekip gerekmediğini düşündüm kendi kendime. Arkadaşım polis komiseri hatırımı sayan biriydi. Açıkça görülüyordu ki, beni bir tür özel Alman konsolosu yerine koyuyordu; bu ülkeden geçen bütün Almanları bana göndermek gibi bir alışkanlık edinmişti.

Döviz yasağı nedeniyle Fransa'yla Almanya arasında gidiş geliş trafiği artık yoktu. Ama hemen her gün birtakım Almanlar geliyorlardı bana, bunlar genellikle sevimli genç insanlardı, yaya olarak ya da bisikletle gelmişlerdi; çiftlikleri dolaşıp lavta çalarak, Alman halk şarkıları söyleyerek ve üzerinde "Round the world without money!" yazılı posta kartlarını satarak geçimlerini sağlıyorlardı; güçlü kuvvetli, sarışın, itidal sahibi insanlardı, artık işsizlik yardımı peşinde koşmak istemeyen ve yolculuğa çıkan işsizlerdi: Yolculuk çok zengin ve çok yoksul insanların yaptığı bir spordu. Onlara yiyecek ve içecek veriyor, onlar kim olduklarını ve nereye gitmek istediklerini anlattıktan sonra da onları gönderiyordum, zaten daha fazlasını da istemiyorlardı. Afrika'ya ve Hindistan'a gitmek istiyorlar, belki Çin'e ya da Avustralya'ya da gitmek istiyorlardı, içlerinden biri Yeni Zelanda'ya gitmek konusunda ısrarlıydı; bu ülkenin konumunun iyi olduğunu, Avrupa ve Amerika'dan iyice uzakta bulunduğunu düşünüyordu; ama hepsi her şeyden önce İspanya'ya gitmek istiyorlardı. Ama ondan sonra tam da İspanya'dan kalkıp gelen Almanlar çıktı ortaya, yıllarca İspanya'da yaşamış ve çalışmış olan Almanlar; şimdi İspanya'da işsizlik hüküm sürmekteydi ve onlar Almanya'ya geri dönmek istiyorlardı! Benim yanımda Almanya'dan gelmiş olanlarla buluşuyorlardı. Karşılıklı olarak yaşadıklarını anlatıyor ve bütün dünyanın çıldırmış olduğu konusunda anlaştıkları kadar hiçbir konuda görüş birliğine varamıyorlardı – herkes kendine kalacak bir yer bulmalıydı.

Ben Fransa'da kalmak istiyordum. Bu düşünce içimde giderek daha sağlam yer ediniyordu. Bunun delice bir düşünce olduğunu biliyordum, ama bana iyi gelen tek düşünce buydu. Gerçekten de mantığın meşalesinin yanmadığı, dalgalanmadığı bu sessiz ortama katılmak istiyordum.

Açılışı sırasında cumhurbaşkanının vurulduğu kitap sergisinin yöneticisi, Paul Doumer'in hayatını kurtarayım derken kolundan yaralanmıştı. Adı, yaşanan dramın gerçek kahramanı olarak ağızdan ağıza dolaşıyordu. Adı Claude Farrère idi!

Takım elbisemi giydim. Majie düğmeleri yine biraz geri almıştı, kendisini kutlamak için üstadın evine gittim, ama henüz eve dönmemişti. Madam tarafından karşılandım, üstadın eşi

hanımefendi de tıpkı beyefendi gibi vakurdu. Söyleyeceklerimi kekeleye kekeleye söyledim ve sözlerime can ve ruh katması için Bon Dieu de France'a [İyi Fransa Tanrısı'na] içimden yalvarıp yakardım. Hanımefendinin bir zamanlar çok güzel bir kadın olduğuna kuşku yoktu, buz gibi soğuk bakışlarla süzerek dinledi beni. Sözlerimi bitirdiğimde hanımefendi: "Vous jouez le Bridge?" (Briç oynar mısınız?) dedi.

O güne kadar hiç briç oynamamış olduğum halde evet dedim. St. Jean de Luz içinde oradan oraya koşturarak briç oynamasını bilen birini aradım. Bana bu oyunun sırlarını öğreten yaşlı bir hanım buldum. Hanımefendinin gelmemi emrettikleri gün onlara gittim ve briç masasına oturtuldum. Hanımefendinin dışında, dördüncünün bulunacağı anın özlemini çektikleri her hallerinden belli olan iki yaşlı hanım daha vardı. Briç oynadık ve oyunla ilgili sözcüklerin dışında birbirimizle hiç konuşmadık. Ama karşımda oturanın zaman zaman bana yönelttiği bakışlar öldürücü nitelik taşıyor olsaydı, ben çoktan ölmüş olurdum. Yalnızca hanımefendi bana karşı anaç duygular besliyor gibiydi, oyunu o kazandı, bir sonraki oyun akşamına gelmemi emretti.

Gerçekten de Fransa'nın yabancılardan aldığı intikam büyüktü. Her perşembe hanımefendilerde briç oynadım. Yalnızca tek bir kere oyunla ilgisi olmayan bir şey söylemek için bir fırsat ele geçirdim, her üç hanım da sanki küçük bir köpek seçkin bir Fransızcayla değerli sağlık durumlarının nasıl olduğunu sormaya başlamışçasına suskun bir biçimde bana bakakaldılar. Bu durum üstat geldiğinde de değişmedi. Günün birinde birdenbire odanın ortasında beliriverdi, kolu kara ipek bir sargı içindeydi. Ben ayağa kalktım ve kutlama sözcüklerimi sıraladım. Uzun boylu adam bana vakarla baktı. Sözlerimi bitirdiğimde, "N'en parlons plus!" [Artık bundan söz etmeyelim!] dedi. Ve ondan sonra bir daha oraya gelmem emredilmedi.

Ama bu olay olduğunda Isa geri dönmüştü, Isa ve onunla birlikte beş genç kız, beş şirin, zengin, eğitimli ve zarif Hollandalı. Benden Alman edebiyatı dersleri aldılar ve ben de onlardan bir sürü şey öğrendim. Klasikleri ezbere, modernleri ise kelimesi kelimesine biliyorlardı. En kısa zamanda benim yapıtla-

rımı da incelemek istediklerini söylediler kibarca, fazla meraklı olmamalarını rica ettim. Yoksa Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol, Rus ve kuzey edebiyatında ve sanatında bilmedikleri hiçbir şey kalmayacaktı. İçtendiler ve çok donanımlıydılar ve ben onları çok kıskandım.

Isa ve genç kızlar Hollanda'nın en iyi ve en saygın ailelerinin kızlarıydılar, Prenses Juliane'nin "oyun arkadaşları"ydılar. Prenses'le birlikte okula gitmek, büyümek ve öğrenim görmek üzere seçilmişlerdi. Gençlik yıllarını Juliane'yle birlikte geçirmişlerdi; ancak Juliane şimdi dünyaya açılmıştı, onlar da ilk kez ve de son kez olarak Juliane olmaksızın birlikte kısa bir süre geçirebiliyorlardı – bu süre onların birlikteliklerine birlikte veda edişleriydi. Bu yaz bittikten sonra birbirlerinden ayrılacaklardı ve her biri tek başına dünyanın üstesinden gelmeye çalışacaktı.

Başlangıçta birbirlerinden tam anlamıyla bıkmış olduklarını sandım. Ama bu değildi, onları bu denli kendilerine özgü bir biçimde boşaltılmış ve ilişkisiz gösteren şey bu değildi. Son derece cana yakın ve kibar ve iyi eğitilmiş ve birbirlerine son derece mesafeli olarak bağlıydılar. Her zaman altılı olarak geziyorlardı. Isa içlerinde kendine izin verme cesaretini gösteren tek kişiydi, o altısı içinde enfant terrible [en müthiş çocuk] idi. Dünyaya kaçma girişiminde ilk bulunan da oydu – bir yıl önce, Erromardie'ye kaçmıştı. Altısı da sportmendiler ve beşli olarak Erromardie'den L'Affitenia'ya yüzerlerdi. Isa onlarla birlikte yüzmezdi. Kendi aralarında Flamanca, ben yanlarındaysam Almanca, Majie odaya girdiğinde ise Fransızca konuşurlardı. İçinde en az ondokuz tane giysinin bulunduğu koca koca bavullarla gelmişlerdi. Yanlarında bir gramofon ve birçok plak getirmişlerdi. Baş başa kaldıklarında sürekli gramofon çalarlardı. Baş başa kaldıklarında Willi Forst'un ve Hans Albers'in ve *Der Kongreß tanzt* [Kongre Dans Ediyor] ve *Bomben auf Monte Carlo* [Monte Carlo'ya Düşen Bombalar] gibi en son sesli filmlerin melodilerini ve Al Jolson'un "Sonny boy"unu çalarlardı. Ben yanlarında olduğumda konsantre olmuş yüz ifadeleriyle Ravel ve Debussy ve Mozart ve Rosenkavalier'i çalarlardı. Majie odaya girdiğinde ise tatlı, ağır, melankolik bir sesin zarif Fransızca

şarkılar söylediği plakları – Lucienne Boyer'in çıkan ilk plaklarını çalarlardı. Dans plakları da vardı, aralarında en modern dansları yaparlardı – tam onlar dans ederken içeri girdiğimde şaşırırlar, kızmazlar ama dans etmeyi keserlerdi. Her şeyi son derece ciddiye alarak yaparlardı ve onların iyi eğlendiklerini sandığımı sandıklarında hafifçe utanırlardı. Çekiciydiler, biraz düşüncesizce, günahkâr ve sefihçe olan her şeye karşı derin, gizli ve tatlı bir eğilim duyuyorlardı – ama her şeyden yalnızca bir parça. Ve hatta Isa bile bu yıl bedenini geçen yıla göre biraz daha fazla örten bir mayo ve kemersiz yazlık elbiseler giyiyor ve artık tükürmüyordu.

Ama bir keresinde, büyük, yuvarlak bir masada hep birlikte yediğimiz öğle yemeği sırasında kaba bir biçimde: "Söylesenize bana, çocuklar, sizin derdiniz nedir Tanrı aşkına? Hayattan ne bekliyorsunuz? Ne istiyorsunuz siz?" diye sordum.

O anda altısı da sanki bir ağızdan: "Evlenmek!" dediler. Sahiden de ezberletilmiş bir şeyi hep bir ağızdan söylercesine söylemişlerdi bunu. Sonra bana biraz ürkek bakışlarla baktılar – o anda utandıklarını, bütün süre içinde hep utanmış olduklarını, onları hor göreceğimden korktuklarını kavradım. Biraz dolgunca olan Jessie belli bir inatla: "Evet, evlenmek! Ama zengin, ama zengin, ama zengin!" dedi ve ötekiler koro halinde: "Ama hemen, ama hemen, ama hemen!" diye bağırdılar, ondan sonra da gülmeye başladılar, içten ve sanki rahatlamışçasına güldüler.

"Ama bundan kolay ne var ki!" diye bağırdım. "Siz evlenmeyeceksiniz de kim evlenecek? Genç, hoş, zarif, zengin, eğitimlisiniz ve hepiniz en kaliteli yerlerden geliyorsunuz!"

O zaman hepsinin yüzünde düşünceli bir ifade belirdi ve Jessie: "Sorun da bu ya zaten! Bizim için kolay olduğu doğru değil, başkaları için olduğundan çok daha kolay olduğu doğru değil, çok daha zor!" dedi, "bize yetebileceğini düşünen bir adamı nereden bulabiliriz ki biz? Aşırı derecede iyi eğitildik! Taleplerimiz karşılanamayacak kadar çok! Başka türlü de olamayız! Bizi kim ister ki? Kim böylesi bir yükü sırtlanır? Bizimle evlenmek isteyen erkeklerin bizdan daha zengin, bizden daha eğitimli, bizden daha etkili olmaları gerekiyor! Peki nerede bu

erkekler? İster Utrecht'te noterlik yapıyor olsun, ister Maastricht'te doktorluk yapıyor olsun, isterse Amsterdam'da ticaret yapıyor olsun, böyle birini bulur bulmaz evlenirim! Ama Utrecht'te noterlik yapan biri benimle n'apacak? Amsterdam'da ticaret yapan biri benimle n'apacak? Ve benim onun için iyi bir eş olmaktan başka hiçbir şey istemediğime inanacak adam nerede?"

Şaşkınlık içinde: "Ama illa Hollanda'dan biri mi olması lazım? Bütün dünya ayaklarınızın altında!" diye bağırdım.

Isa: "Büyük hata!" dedi, "bizden hoşlanan erkekler İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da, onlar aradıklarını İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da buluyorlar. Bizim onlara sunacağımız şeyler için etkili ailelerle ilişki kurmaya ihtiyaçları yok – buna ihtiyacı olanları da biz beğenmiyoruz!"

"Vah zavallılar!" diye bağırdım. "Görüyor musunuz dünya üzerinde ne kederler var!"

Jessie: "Gördünüz mü işte, bizi hor görmeye başladınız! Evet, biliyoruz, çok saçma ve bizler nankörlük ediyoruz! Biz ne istiyoruz, biliyor musunuz? Bizler sevimli birer koca ve çocuk sahibi olmak ve ev işleri yapmak istiyoruz. Sayısız genç kızın istediğinin aynısını istiyoruz, o sayısız kızın şansı var, ama bizim yok! Saf ve neşeli olmak istiyoruz, eğitimli olmak buramıza kadar geldi artık, Willi Forst'un filmlerini seyretmeye bayılıyoruz, hafif müzik seviyoruz ve kiç olanı çok güzel buluyoruz. Ve herkes bu yüzden bizi ayıplıyor!" dedi.

Jessie: "Elinizi vicdanınıza koyun! Bizden biriyle evlenmek ister miydiniz?" dedi. Ben: "Aman Tanrım!" diye bağırdım ve bu sözcükler ağzımdan o kadar dürüstçe çıktı ki, hepimiz gülmeye başladık ve Jessie zafer kazanmışçasına: "Gördünüz mü?" diye bağırdı.

Ve ben karmakarışık olmuş dünya ekonomisinden yakınarak onları avutmaya çalıştım. İnsan toplumunun böylesine değerli ürünlerini yaratmak için ne kadar çok koşulun biraraya gelmesi gerekmişti ve heyhat, bu ürünler yaratıldığı anda da zaman su gibi akıp geçmişti. Onlar prensesler gibiydiler ve artık prens filan yoktu; onlar prensesler gibiydiler, ama kraliyetin sağladığı avantajların koruyucu duvarlarının ardındaki pren-

sesler gibi değillerdi, tersine modern, rumba yapan, Hallo-darling Prensesleri'ydi onlar; tabii ki Juliancık hariç, o gerçek, eski bir prensesti ve bir prens bulmadan önce uzun süreli ve endişeli bir arayış içinde olacaktı – ve artık ortalıkta prens mrens de kalmamıştı. Ah, ah, ah, bir zamanlar anneleri bu uğurda savaş vermişlerdi, gri saçlı ve ayağına botlar giymiş anneleri bu ürünleri günün birinde yeryüzünde bilgiyle donatılmış olarak dolaşırken, seçme ve kendi hayatını kendi belirleme özgürlüğü içinde dolaşırken görmek için savaş vermişlerdi; kadın hareketinin öncü savaşçıları bu uğurda bayrakların altında toplanmışlar, polislerin parmaklarını ısırmışlar, hapishaneleri doldurmuşlar, pencere camlarını kırmışlar, oy hakkı için mücadele etmişler, eğitim hakkı elde etmeye çalışmışlardı – ve şimdi onlar öyle oturuyorlardı, ürünler yani, hoş, zengin, eğitimli, zarif – ve tencerelerin, çocuk odalarının hayalini kuruyorlardı ve eğer bunları elde edemeyeceklerse, o zaman bir kere olsun, ah yalnızca bir kere olsun, az da olsa kayak hocasına âşık olmalarına izin verilmesinin hayalini kuruyorlardı – ah, ah, ah, onlara karşı kibar ve sevgi dolu olunması gerekirdi!

Majie bu trajik sorunsalı tam olarak anlayamıyordu, ama benim bu kadar iyi vakit geçirdiğimi biliyor olmaktan sevinç duyuyordu; bütün gün boyunca yapacak bir sürü işi vardı, hepsi tekrar gelmişlerdi, babalar ve anneler güneş şemsiyeleriyle yakınlarda gezinirken deniz kenarında oynayıp duran, bir yıl daha büyümüş olan kız çocukları. Majie'ye Hollanda'nın ne tür bir keder girdabı içinde olduğunu anlattığımda, dünyanın seçkinlerini bulaşık kurulamaya çağırmaktan hiç çekinmedi – Fransa şaşkınlık içinde: "Ah ça...!" dedi, yoldan çıkmış kızlar Majie'nin işi erken bitsin de bizimle birlikte Pile d'Assiettes'e tırmanabilsin diye gürültü patırtı içinde mutfak işlerine yardım ettiklerinde kaşlarını kaldırdı. Çok sayıda bavul açılmadı bile, Biarritz'e, Bayonne'ye, St.Jean de Luz'a gitmedik, kumsalda kaldık, kayalıklara tırmandık, yüzdük ve Hollanda'nın fildişi beyazlığındaki uzuvları yavaş yavaş kahverengileşti, dizlerinde bereler ve yarıklar oluştu, sandaletler parçalandı, mayolar lime lime oldu, saçlar salkım saçak oldu, tuz ve yosun kokusu Chanel 5 ve Tabac blond kokusuna karıştı, deriler kat kat soyul-

du ve ayak parmaklarının arasında otlar bitti, amfibik yaratıklar fok balıkları gibi yuvarlanmaya başladılar – kısacası, Hollanda'da ne kadar yapılabilecekse burada da o kadar kurallardan uzaklaşıldı (Ve ortalıkta koca moca görünmüyordu).

Ayrılık günü aynı zamanda Kraliçe Wilhelmine'nin doğum günüydü. Şimdi açılmış olan bavulların ve dolapların ortasında saçlarında bigudilerle duran kızlar salle à manger'yi [yemek odasını] çiçeklerle ve bayraklarla süslemişlerdi (Hollanda ve Fransa bayraklarıyla ve ah, bir Alman bayrağıyla, bütün o görkem içinde pek de parlak gözükmüyordu); kızlar yuvarlak masayı odanın ortasına çekmiş ve Tantine'nin en iyi sofra takımlarını masaya yerleştirmişlerdi. Gramofonu kurmuşlar, plakları dizmişlerdi. Şimdi geliyorlardı, en güzel gece elbiselerini giymişlerdi, o güne kadar bu elbiselerini hiç giymemişlerdi, ben takım elbisemi giymiştim, Majie düğmeleri yine biraz öne almıştı, Majie de en güzel elbisesini giymişti –ve içine hiçbir şey giymemişti– Fransız müşteriler saygılı biçimde yanımızdan uzaklaştılar. Ortalık Chanel 5 ve Tabac blond kokuyordu ve Jessie gramofonu çalıştırdı. Hollanda ulusal marşı çalmaya başladı ve biz el ele tutuştuk, bir daire oluşturduk ve marşı söyledik: "Oranien'li Wilhelmintje" – beni şaşkınlık içinde bırakan tuhaf reveranslar yapıldı, diz kırarak selamlar verildi – sonra masaya oturduk.

Tantine kendi kendisini aşmıştı. Majie koşar adım girip çıkıyor, iki müşteri arasında hızlı hızlı yemeğini yiyor ve biz sohbet ediyorduk. Majie dışarı çıktığında Almanca konuşuyorduk, o odaya girdiğinde konuşmanın orta yerinde konuştuğumuz dili değiştiriyorduk.

Son söz Jessie'deydi. Isa'dan Erromardie'de genç bir adamın gezinmekte olduğunu öğrendiklerinde, diye başladı konuşmasına Jessie, kızların önce canları sıkılmışmış; bir adam demek, son kez kutlamayı öngördükleri sevecen kız arkadaşlığının sekteye uğraması demekmiş. Buraya gelmeye çok zor karar vermişler, diye anlattı Jessie. Ama şimdi kızlar –onur ve gurur duyabilirdim– itiraf etmeliydiler ki, dedi Jessie, sahip olduğum bir sürü iyi özelliğin arasında bir tanesi özellikle övgüye değerdi...

Tam o sırada Majie odaya girdiği için Jessie konuştuğu dili değiştirdi ve duygulu bir sesle: "Monsieur, vous n'avez pas du tout de sex appeal...!!" [Bayım, kesinlikle cinsel çekiciliğiniz yok...!!] dedi.

Majie tepsiyi büyük bir gürültüyle masaya çarptı, başımı okşadı, bana doğru eğildi ve yüksek sesle ve öfkeyle: "Mon pauvre petit chou, tu sais, – elles ne comprennent rien du tout du tout du tout du tout du tout!" (Biliyor musun petit chou, – onlar hiç hiç hiç hiç hiç anlamıyorlar!) dedi.

Tantine kıpkırmızı bir yüzle ve ter içinde birdenbire yükselen gürültünün, yani genç Hollandalıların dizginsiz kahkahalarının ne anlama geldiğini anlayabilmek için başını kapının aralığından uzattı. Ama kutlanan ben değildim, Majie'ydi. Kıpkırmızı bir suratla kapıdan koşarak çıktı ve Majie'nin kesinlikle uygunsuz bir davranışta bulunmadığı, kesinlikle ve hiçbir açıdan uygunsuz bir davranışta bulunmadığı konusunda Tantine'yi ikna etmek için epey dil döküldü. Kızlara, Majie'nin Isa'nın dixneuf robes'una [ondokuz elbisesine] ne kadar şaşırmış olduğunu anlattım. Bunun üzerine kızlar odalarına koştular. Elleri kolları dolu olarak geri döndüler, bavullarını ve dolaplarını boşaltmışlardı, Majie'yi çağırdılar ve Majie yine odaya girdiğinde –utancından buklelerini yüzünün önüne çekmişti– kızlar masayı toplamışlardı bile, masanın üzerinde robes yığılıydı – yalnızca ondokuz tanesi Isa'nındı.

Majie bunların hepsinin artık kendisine ait olduğuna inanamıyordu; o akşamın dans ve müzikle sona ereceğini ya da iyi ve dokunaklı konuşmalarla ya da Alman-Fransız ilişkilerine ait küçük askeri sırların ele verilmesiyle sona ereceğini düşünmüş olsaydım, çok yanılmış olacaktım: Sabahın ilk ışıklarına kadar oda bir terzihane görünümündeydi. Majie şaşkın gözlerle ve alev alev yanan bir yüzle robe'ları teker teker giyiyor, kızlar onun çevresinde sürünüyor, katlıyor ve iğneler takıyorlardı, Jessie takırdayan dikiş makinesinin başında oturuyordu – Juliancığın yanında dikiş dikmesini ve terziliği de öğrenmişti.

Nasıl olduğunu bilmiyorum, tamamen kendiliğinden oldu, rastlantıyla daktilonun başına geldim ve cümleyi okudum: "Schleswig-Holstein'ın batı kıyılarında, Niebüll'den Glück-

stadt'a kadar, setlerin ardında göz alabildiğine yemyeşil, dümdüz bir arazi uzanır." "Dümdüz" sıfatının zaten anlamı itibariyle, göz alabildiğine ifadesine yaklaştığını düşündüm. Daktilonun başına oturdum ve "dümdüz" sözcüğünü yine cümleden çıkardım. Majie beni ancak üç kez çağırdıktan sonra yemeğe oturdum; yemek sırasındaki yüz ifadem aslında aklımın bambaşka yerlerde olduğunu gösteriyordu. Majie bana kaygıyla hasta olup olmadığımı sordu, ama ben kaba ve dalgın yanıtlar verdim. Pek içki içmedim, yemekten hemen sonra yine daktilonun başına oturdum, bütün gün boyunca ve geceyarısına kadar yazdım; altı hafta boyunca durmaksızın her gün ve her geceyarısına kadar yazdım; Rowohlt'tan komandit şirketi limited şirkete dönüştürdüğünü bildiren, kendisine müsveddeyi ne zaman göndereceğimi, döviz koşulları nedeniyle bana avans ödeyemeyeceğini, zaten sözleşmenin bu maddesinin iptal edilmiş olduğunu bildiren mektup geldiğinde 292. sayfaya gelmiştim bile. Salle à manger'de oturduğum ve akşamları Majie "Alors, bonne nuit, mon petit chou" dediği zaman dalgın dalgın "Bonne nuit, bonne nuit" dediğim halde, artık Fransa'da değildim – benim küçük lahanayla ne ilgim vardı ki? Ben Almanya'daydım, Almanya beni almıştı. Gerçekte artık rüyadan uyanmıştım, gerçeklerle boğuşuyordum, masallardan bana neydi ki, insan masalları yaşayabilirdi, örneğin Fransa'da ama, Almanya'da olduğu gibi yazamazdı ve ben yazıyordum.

Majie'yi yalnızca yemeklerde görüyordum, ama onun yine günah çıkarmaya gitmeye başladığını fark ettim ve memnun bir halde: "Neyin günahını çıkarıyor ki, zavallıcık?" diye düşündüm.

Müsveddenin son sayfalarını gönderdiğimde, birkaç gün ortalıkta dolaştım, uyuşuk uyuşuk ve boş boş, sanki içim oyulmuşçasına. Bundan sonrasının nasıl devam edeceğini bilmiyordum, bilmek de istemiyordum. Majie bana bir mektup getirdi, son aylarda Rowohlt'un dışında kimselerden mektup almamıştım, Majie yabancı pullara baktı ve mektubun Hollanda'dan geldiğini sandı. Ama mektup Viyana'dan geliyordu. Profesör Spann yanına gitmemi ve kendisiyle birlikte çalışmamı öneriyordu. Aslında ona yanıt vermek istemiyordum, anlamsızdı,

salt kibarlıktan yanıt yazdım, dış koşullar nedeniyle hareket özgürlüğüm kısıtlanmış olduğu için ne yazık ki onun yanına gidemeyecektim.

Ama Majie'yle konuşmam gerektiğini biliyordum, gece Majie'nin odasına geçtim. Konuşmak olanaksızdı, Tantine horlamıyordu, yatağı gıcırdıyordu, anlaşılan kendini sağdan sola atıp duruyordu. Majie'ye sıkı sıkı sarıldım, fısıldamaya çalıştım, ama o: "Je t'en prie, tais-toi!" (Rica ederim, sus!) diye yalvardı.

Ondan sonraki günlerde de Majie'yle konuşmak için doğru dürüst fırsat bulamadım ve bu duruma çok seviniyordum. Ona söyleyebileceğim her şeyin ona acı vereceğini biliyordum ve onun da bunu bildiğini biliyordum.

Viyana'dan gelen ikinci mektubu da getirdi bana. Bu bir kıymetli mektuptu ve içinde 10 000 frank vardı. Majie banknotları gördüğünde iki eliyle başımı tutup yüzünü yüzüme yaklaştırdı ve: "Il faut que tu partes!" [Gitmelisin!] dedi.

Bunu üzüntüyle değil, sakin sakin söylemişti, yalnızca saptamada bulunmuştu, evet, sanki bu saptamayla benim niyetimi güçlendirmekten başka bir şey istemiyor gibiydi. Tantine seslendi ve Majie koşarak gitti. Öğleye kadar onu aradım durdum, ancak yemek saatinde çıktı ortaya, yemek sırasında da onunla konuşamadım, yemekten hemen sonra yine ortadan yok oldu. Sonunda odama çıktım. Majie orada yoktu, ama çamaşırlarımı çıkarmıştı, çamaşırlarım yıkanmış, onarılmış ve ütülenmişti. Bavul, bavul sehpasının üzerinde duruyordu, tozu alınmış ve "La Petite Gironde" ile kaplanmıştı. Majie odasında oturuyor ve yırtılmış olan armayı ceketime dikiyordu. Onunla konuşmaya başladım, ama daha ilk sözlerimden sonra: "Il faut que tu partes!" dedi. Bu arada gülümsüyor, benim için her şeyi kolaylaştırıyordu.

Her şey düşündüğümden çok daha kolay seyretti. Açıklama yapmaya gerek yoktu. Kendi kendimi dinledim, benimle ilgili olan her şeyi devredışı bırakmaya çalıştım, yalnızca Majie'yi düşünmeye çalıştım. Majie, Tantine'ye hesabı öderken, Proviant'nı bavula yerleştirirken ve duygusallıklara zaman kalmayacak kadar yapacak çok işi varken orada oturmuş Majie'nin buna

dayanıp dayanamayacağını düşünüyordum. Yalnızca bir kez başını büyük odadan içeri uzattı ve bana ertesi sabah trenimin kaçta hareket edeceğini söyledi ve tabii ki istasyona kadar bana eşlik edeceğini söyledi. Tantine o gece de horlamadı.

Sabah erkenden yola çıktık. Tantine'yi ve grand'mère'i öptüm. Tantine hıçkırdı ve grand'mère "Maitenia!" dedi. Her iki kadın da büyük beyaz örtüler hazırladılar, evden bakınca kısa süreliğine görünen tren geçerken el sallamak istiyorlardı.

İstasyona fazla erken varmadık. Yalnızca birkaç dakikamız vardı, ama tren henüz gelmemişti. Peron esintili ve boştu, yalnızca bir bagaj arabası duruyordu, tepeleme bavul yüklüydü. Majie bana gülümseyerek baktı ve ben: "Ağlamaya başlayacak olursa, burada kalacağım!" diye düşündüm. Ama Majie hemen önümde duruyor ve bana bakıyordu ve ben de ona bakıyordum. Eğer oradan gidecek olursam, onu bir daha asla görmeyecektim, bir daha asla ve bunu biliyor olmalıydı. Bakışıyor ve susuyorduk, ta ki trenin geldiğini duyana kadar.

O anda Majie arkasını döndü. Şimdi, diye düşündüm, şimdi artık dayanamayacak ve ben de dayanamayacağım. Ama Majie ağlamadı, el salladı, birdenbire bagaj arabasının arkasında beliren bir delikanlıya el salladı. Delikanlının başında bir Bask beresi, üzerinde hoş, mavi birtakım elbise vardı, sarışındı ve mahcup mahcup yaklaşıyordu.

Majie delikanlının elini tuttu ve bana döndü. Gülümsedi ve: "Et ça..." Ça, c'est Biolet!" [Bu, Biolet!] dedi.

Sonra kollarını boynuma doladı ve beni öptü. Bu arada beni trene doğru iteliyordu ve ben trene bindim. Biner binmez tren hareket etti. Pencereden dışarı sarktım. Majie yanımdan küçücük ve hızla geçip gitti, yüzünü bana doğru kaldırmıştı, gülümsedi ve: "Bonne chance, mon petit chou, je t'aime!" [İyi şanslar petit chou, seni seviyorum!] dedi.

Pencereden yarı belime kadar sarktım ve onu görebildiğim sürece ona baktım. Sonra artık onu göremez oldum. Ama görüntüsü hayatım boyunca yüreğime kazılı kaldı ve ölünceye kadar da öyle kalacak.

Place Erromardie'deki evin önünde minicik beyaz noktalar sallanıyordu.

Üç hafta sonra bir mektup aldım:

Saint Jean de Luz le 29-No-32
Mon cher peti chou.

Nous avons beaucoup parlé de vous à Erromardie avec Biolet, Pierre, Hortense, la tante et vraiment ça me rendait bien triste. Je voudrais vous revoir, même je veux et le plutôt que vous pourrez, même si je suis mariée; je dois vous dire que j'ai fait encore une connaissance, qui est devenue un bon ami, un dessinateur et qui va venir sous peu à la poste de Bayonne, alors vous savez Biolet (le pauvre), – je ne peux pas les aimer je n'en aime qu'un (c'est toi) et je n'en aimerai un autre, même je ne veux pas l'aimer.

Que faites-vous dans votre grande ville de Vienne? Travaillez-vous beaucoup? Vous amusez-vous? Pensez-vous encore à celle qui vous aime? J'espère que oui un peu encore. Nous parlons beaucoup de vous, mais c'est tout ce que je peux faire – y penser. Tantine a fait deux tricots, pour elle et pour Biolet et maintenant c'est le mien qu'elle commence, orange et vert, voyez comme je serai mignonne, mais pour qui! J'ai fait faire mon costume et ma robe chez moi (ultra chic!), j'ai fait aussi raccourcir les robes que m'a données Mlle. Isa et ses amies mais à part ça je ne les ai pas changées du tout. Je vous demande bien pardon si je mélange tout dans ma lettre mais je suis très triste et puis ça ne vous semblerait plus une lettre de Marie si elle n'était pas barbouillée. J'espère que vous n'avez pas oublié le français et vous m'écrivez vite pour me raconter beaucoup de choses et pour me montrer que vous nous aimez encore malgré la grande distance qui nous sépare, mais on peut y penser, n'est-ce pas, petit chou mignon? Demain dimanche je vais aller à la messe et peut-être l'après-midi au cinéma et toute seule naturellement.

Mon cher grand ami je vais vous laisser pour aller dormir, je ne sais pas trop ce que j'écris mais ce que je sais c'est que je pense beaucoup à mon petit chou, écrivez moi vite et je veux une lettre à part pour moi seule avec des mots si aimables que vous me disiez souvent. Je vous embrasse beaucoup beaucoup.

Votre petite Marie

[Mon cher peti chou.

Erromardie'de Biolet, Pierre, Hortense, Tantine'yle sizden çok söz ettik ve bu beni çok hüzünlendirdi. Sizi tekrar görmek isterim. Hatta istiyorum. Hem de olabilecek en kısa zamanda, evlenmiş olsam bile. İyi dostum olan yeni birisiyle tanıştığımı size söylemeliyim, yakında Bayonne postanesine atanacak olan bir desinatör, Biolet'yi de biliyorsunuz (zavallı adam), - onları sevemiyorum. Ben yalnızca bir kişiyi seviyorum (o sensin) ve başka birini sevmeyeceğim, hatta başka birini sevmek istemiyorum.

Büyük Viyana şehrinizde neler yapıyorsunuz? Çok çalışıyor musunuz? Eğleniyor musunuz? Sizi seven kişiyi hâlâ düşünüyor musunuz? Umarım hâlâ biraz düşünüyorsunuzdur. Sizden çok söz ediyoruz, ama benim bütün yapabildiğim bu – düşünmek. Tantine iki kazak ördü, kendisi ve Biolet için ve şimdi örmeye başladığı da benimki, turuncu ve yeşil, görüyorsunuz ya pek tatlı olacağım, ama kimin için! Elbisemi ve giysimi evde yaptırdım (çok şık!), Matmazel Isa ve arkadaşlarının bana verdikleri elbiseleri de kısalttım, ama bunun dışında onları hiç değiştirmedim. Mektubumda her şeyi birbirine karıştırdığım için sizden özür dilerim. Ama çok kederliyim. Hem sonra böyle karman çorman olmasa bunun Marie'nin bir mektubu olduğunu düşünmezdiniz. Umarım Fransızcayı unutmamışsınızdır ve bana bir sürü şey anlatmak, bizi ayıran büyük mesafeye rağmen bizi hâlâ sevdiğinizi bana göstermek için çabucak yazarsınız, ama insan birbirini düşünebilir, öyle değil mi, petit chou? Yarın pazar günü ayine ve belki de öğleden sonra sinemaya gideceğim, tabii ki tek başıma.

Benim sevgili dostum, gidip uyumak üzere şimdi sizden ayrılıyorum, ne yazdığımı pek bilmiyorum, ama bildiğim bir şey var, o da petit chou'mu çok düşündüğüm, bana çabucak yazın bana sıkça söylediğiniz o güzelim sözlerle bir tek bana ayrı bir mektup istiyorum. Sizi çok çok öpüyorum.

Sizin küçük Marie'niz.]

Aah, ah, Majie'ye asla yanıt yazmadım. Yazamazdım. Ama Majie'yi düşündüğüm zaman Fransa'yı düşünüyorum ve Fran-

sa'yı düşündüğüm zaman Majie'yi düşünüyorum. Ah tatlı Majie, ah kutsal Fransa! Bana hayatımın rüyasını yaşattınız, les grandes vacances de ma vie [hayatımın tatili].

Bu rüyayı yüreğimde saklamak istiyorum, onu sık sık yeniden görüyorum, yirmi yıldır, karmakarışık, çılgınca, anlamsızca geçirilmiş yirmi yıldır sürekli görüyorum.

Ve şimdi Amerikalılar gelmişlerdi!

126. Was the journey made at your own expense? – 127. If not at whose expense was the journey made? – 128. Persons or organizations visited. – 129. Did you ever serve in any capacity as part of the civil administration of any territory annexed to or occupied by the Reich?- 130. If so, give particulars of office held, duties performed, location and period of service. – 131. List foreign languages you speak indicating degree of fluency.

126. Yolculuk masraflarını kendiniz mi karşıladınız?
Nasıl algılanırsa öyle

127. Hayırsa, kim karşıladı? Bkz 125. sorunun cevabı.

128. Hangi kişileri ya da kuruluşları ziyaret ettiniz?
Bkz 125. sorunun cevabı.

129. Şimdiye kadar hiç, Almanya tarafından düzenlenen ya da işgal edilen bölgelerde bir sivil yönetimde bir hizmet üstlendiniz mi, üstlendiyseniz hangi roldeydiniz?
Tanrı beni korusun, hayır!

130. Üstlendiyseniz resmi daire, üstlendiğiniz görevin alanı, yeri ve hizmetin süresi ile ilgili ayrıntıları yazınız.
Söz konusu değil.

131. Bildiğiniz yabancı diller ve seviyeleri.
Bkz. Ek

131'e İlişkin Olarak. Fransızca konuştuğumu duyan bütün Fransızlar gülmeye başlarlar. Ben "Midi" ağzıyla konuşurum. Yani aşağı yukarı, Dresden'de bir tutuklu kampında dört yıl geçirmiş olan arkadaşım St. Jean de Luz polis komiserinin Almanca konuşması gibi Fransızca konuşurum. Fransızca dil bilgimi, Fransa'nın kutsal topraklarının çivili çizmelerimin altında çıtırdadığını duymak için asla kötüye kullanmayacağıma yemin ederim.

İngilizceyi tutukluluk dönemi sırasında Toussaint-Langenscheidt yöntemiyle öğrendim, Fransızcayı nasıl okuyorsam, İngilizceyi de öyle okurum ve Fransızcayı nasıl yazıyorsam, İngilizceyi de öyle yazarım. İngilizler ya da Amerikalılar benimle konuştuklarında tek kelime İngilizce anlamam ve İngilizlerle ya da Amerikalılarla İngilizce konuşmaya hazır değilim. İngilizlerle ve Amerikalılarla Almanca konuşmayı gerekli görüyorum, özellikle İngilizce metin belirleyici olduğu sürece – kararsız kalınan hallerde, "if discrepancies exist."

Remarks / Notlar

Amerikalılar gelmişlerdi. Siegsdorf kilisesinin kulesinde beyaz bayrak dalgalanıyor ve Traun köprüsünden zırhlı araçlar geçiyordu. Uzun zamandır ilk kez güzel bir gündü. Güneş köyün üstündeki hafif buğuyu tümüyle yok etmişti ve zırhlı araçların uğultusu öğle sıcağında kavrulan tarlanın üstünde uçuşan arıların dansını andırıyordu.

Öğretmen geldi ve çocukların açlıktan yakındıklarını söyledi, sabahleyin hiçbir şey yememişlerdi. Öğretmenle birlikte komşulara gittim, ama çiftlikler aşağıdan gelip tepelerdeki evlere kaçmış olan ve aynı biçimde yemek isteyen Siegsdorf'lularla tıka basa dolmuştu. Çocuklarla birlikte yöreye gitmeyi denemeye karar verdim – silah sesleri susmuştu. On ila oniki yaşlarında altmış erkek çocuğu vardı, Ludwigshafen bölgesinden geliyorlardı. Ben kafilenin başında yürüyordum, öğretmense en arkadan geliyordu.

Osterham'da Bichler Polonyalılarıyla birlikte SS plakalı bir kamyonu çiftliğinden aşağı itmeye çalışıyordu. SS'ler akşamın geç saatlerinde arabalarıyla birlikte Osterham'a gelmişler ve oraya yerleşmişlerdi. Amerikalıların ilk silah sesleri duyulduğunda arabalarına koşturmuşlar ve güneye giden yola Amerikalılardan önce ulaşmak için hızla dağdan aşağı inmişlerdi. Arabalardan birinde motor arızası çıkmıştı, yükü indirmişler ve arabayı orada bırakmışlardı. Bichler arabanın çiftliğinde durmasını istemiyordu, onu yamaçtan aşağı yuvarladı. Araba yuvarlandı, bir çukurda takıldı kaldı. Bichler arkasından şaşkın

şaşkın bakakaldı. "Onu orada kimse görmez," dedim, takdirle, o: "Öyle, öyle; ama şimdi de Mayer'in arazisinin içinde duruyor!" dedi. Mayer, Bichler'in komşusuydu.

Osterham'dan baktığımızda büyük zırhlı araçlardan oluşan bir kafilenin Vogeltenn'deki küçük bir tali yoldan ilerlediğini görebiliyorduk, anayol araçlarla doluydu. Cesaretle yöreye doğru ilerledik. Vogeltenn'in girişinde bir Amerikalı oturuyordu, gördüğüm ilk Amerikalıydı, başında miğferi vardı, hani şu tencereye benzeyen, yuvarlak, düz miğferlerden, dizlerinin üzerinde bir makineli tüfek duruyordu, sıkıntılı sıkıntılı zırhlı araçları, dar yolda dikkatli bir biçimde ilerleyen heybetli araçları seyrediyordu. El kol işaretleriyle derdimi anlatmaya çalıştım, çocukları gösterdim, uyuşuk uyuşuk yola devam etmemi işaret etti. Böylece yola devam ettik, çocukları zırhlı araç konvoyunun ortasından geçirdim, kimse tarafından rahatsız edilmeksizin dik yamaçtan aşağı anayola indik. "Alabalık"ın önünde zırhlı araçlar ve kamyonlar duruyor, handan çok sayıda asker ve subay çıkıyordu. Çocuklar çok doğalmışçasına eski yurtlarına doğru koşturdular, kimse onları durdurmadı, öğretmen tereddütle onları izledi.

Köprüye doğru yürümeye devam ettim. Yolun kenarında terkedilmiş Alman arabaları duruyordu, karmakarışık durumdaydılar, bazıları ters dönmüştü. Sonunda tanıdık bir yüz gördüm, Mader'di bu, "Alabalık"ın üst yanında otururdu. Kısa ve öz olarak: "İşte orada yatıyor!" dedi. "Kim?" diye sordum. Mader: "Köprünün Hauptsturmführer'i!"

Yaklaştım. Yeşil yamacın orada yatıyordu, büzülmüştü, yüzünde yeşilimsi bir parıltı vardı. Mader anlattı: Amerikalılar geldiklerinde Hauptsturmführer köprüde duruyormuş. Yolda gözüktüklerinde, hafif zırhlı bir araç ve piyadeler, Hauptsturmführer "Alabalık"a doğru koşmuş ve ev sakinlerinin çoktan sığınmış oldukları bodruma saklanmış. Ama Amerikalılar kaçan kişinin SS olduğunu anlamışlarmış. "Alabalık"ı çember içine almışlar ve eğer o subay dışarı çıkmayacak olursa binayı yakacaklarını söylemişler. Çocukları binadan çıkarmaya çalışıyorlarmış ki, Hauptsturmführer birdenbire ortaya çıkmış, ama teslim olmak istemiyormuş, köprüye doğru koşmaya başlamış. Kaç-

ma şansı varmış var olmasına, ama verdiği emirlerle durdurulup terkedilmiş olan arabalar yolunu tıkamış. Yamaçta Amerikalılar onu yakalamışlar ve hemen vurmuşlar.

Bask beremi çıkardım. Basklı, beresini yalnızca sevgili Tanrı'nın huzurunda çıkarır. İşte Hauptsturmführer orada yatıyordu, adını bir türlü aklında tutamadığı bu yöreye gömülecekti.

Kavşakta Doktor'la karşılaştım. Kızıl Haç kolluğu takmıştı, sinirli sinirli sigara içiyordu, kendisini evinden kovduklarını anlattı. Başıyla evini işaret eden bir hareket yaptı. Çatının üstünde Trikolore dalgalanıyordu. "Evet," dedi, "Fransızlar! Bu, yedinci Amerikan ordusu, gaullistik[1] bir tümenleri var." General, Doktor'un evinde kalıyormuş. "Tanrı'ya şükür ki Fransızlar!" dedi Doktor, "sanattan anlarlar ve saygı göstereceklerdir!" Parmak uçlarına baktı ve: "Arabamı Amerikalılar aldı!" Ben öfkeyle: "Onlar teknikten anlarlar!" dedim. Doktor sigarasını içti, sonunda: "İşte böyle," dedi. Ailesiyle birlikte Huber Çiftliği'ne gelmesini önerdim, ama o zaten Adelholzen sahra hastanesine sığınmıştı.

Köprüde yol yapım yerinde görevli olan binbaşı polis duruyordu. Üzerinde ne bir silah ne de rütbe işareti vardı. Düşünceli düşünceli korkulukları da yıkıp köprünün üstünden Traun'un çakıllarına yuvarlanmış olan bir Alman kamyonunu inceliyordu. Köprüden ağır zırhlı araçlar geçiyor, köprü inliyor ve zangırdıyordu. Ben: "Ee, olup bitene ne diyorsunuz, Binbaşım?" dedim. Korkuyla dönüp baktı, "Bana binbaşı demeyin, ben şimdi yine çavuş oldum!" dedi. Zırhlı araçlara baktı, "Eskiden bizim kaplanlarımız daha iyiydi!" dedi. "Eskiden" demişti ve ben onun artık hep eskilerden söz edeceğini biliyordum.

Birdenbire kocaman bir zırhlı araç durdu önümüzde. Müthiş bir bağırtı koptu, delikten yarı beline kadar çıkmış olan adam öteki zırhlı araç sürücüsüyle tartışmaya başladı. Trafik durdu, giderek daha çok zırhlı araç ve araba birikiyordu. Bir jip hızla geldi ve durdu, içinden Amerikalı bir subay indi ve trafiği düzene koymaya girişti. Bağırıp çağırıyor, eliyle arabalara işaret ediyordu. Bir an için bu adamı birkaç adım ileri götürüp on-

1 gaullistik: Fransa cumhurbaşkanı Charles de Gaulle önderliğindeki Fransız siyasi hareketine temellenen anlamında. (Ç.N.)

dan önce bu işi yapan adamı göstermekle göstermemek arasında tereddüt ettim. Yolun üstünde yirmidört saat önce olup bitenin aynısı olup bitiyordu, aynı askerler aynı boşvermişlikle hareket ediyorlardı, yalnızca üniformalar ve araba tipleri biraz değişikti ve bizim kaplanlarımız "eskiden" daha iyi idiyseler bile ben onları hiç görmemiştim.

Belediye binasının önünde bir yığın tahrip edilmiş silah duruyordu, eğilmiş namluları ve parçalanmış kundaklarıyla bir yığın tüfek. Yığını ayağımla şöyle bir eşeledim. Doğru tahmin etmiştim, benim makineli tüfeğim de oradaydı, kırılmıştı, oysa daha yepyeniydi ve bir saniye boyunca onunla henüz tek bir atış bile yapamamış olmanın saçma sapan üzüntüsü kapladı içimi, öylesine hüzünlü, savurganlığın bir sembolü olarak duruyordu orada.

Belediye binasının koridorlarında ve odalarında insanlar duruyorlardı. Sıkış tepiş. Aralarından güçlükle geçtim. Yüzbaşı, tabii artık sivildi, belediye başkanı ile bürodaki bankonun arkasında oturmuş, insanların işlerini halletmeye çalışıyordu. Yüzbaşı, sanki beni son gördüğünden bu yana en ufak bir şey olmamış gibi selam faslını kısa kesti ve: "Hemen şuraya oturun, Amerikalılar tarafından evlerinden kovulan insanlar için kalacak yer belgesi düzenlememiz gerekiyor!" dedi. Yüzbaşının ve belediye başkanının talimatları doğrultusunda kalacak yer kâğıtlarını yazdım. Bunu yirmidört saat önce de yapmıştım.

Altmış Wehrmacht yardımcısına kalacak yer bulunması gerekiyordu, bunlar "Arı Girişimi"nin mensubu olan ve "Alabalık"tan kovulan hanımefendilerdi. "Öldürmek" sözcüğünü her zaman bu kadar kolayca söyleyebilen kaçık albay kaçmıştı, sivil olarak, Amerikalılar gelmeden bir gece önce onunla birlikte çalışkan arı oğulunun geri kalan erkek arıları da rüzgâra karışmışlardı, dişi arıcıkları ise yol yordam göstermeksizin orta yerde bırakıvermişlerdi. Kızlara, bunun ne tür bir işletme olduğunu sordum, artık rahatlıkla söyleyebilirlerdi bunu, ama bizimle görüşen üç genç hanımkız mahcup mahcup gülümsediler ve kendilerinin de bunu bilmediklerini söylediler. Peki albay nasıl bir adamdı? "Ah, istediğimiz her şeyi yapmamıza izin verirdi!" Kalacak yer belgeleriyle birlikte uzaklaşan kızların ardından,

"tekerlekli bir genelev" dedim. Ama Başçavuş: "Ben de başlangıçta öyle sandım, ama kızlar son derece namuslular – başçavuş soruşturma yaptı, kızlar hiçbir şey yapmıyorlardı, ne bunu ne de şunu." – Başçavuşa n'oldu?" diye sordum. Yüzbaşı güldü: "Onu Amerikalılar enseledi!" Başçavuş kör kütük sarhoşmuş; Amerikalılar odaya girdiklerinde yalnızca: "Şerefe!" demiş. Biri kadehi elinden kapmış, şişenin geri kalanını başına dikmiş, sonra Başçavuş'u alıp götürmüşler. Piyade bölüğünün başçavuşu kaçmayı başarmış. Başçavuş şimdi geçici tutuklu kampı olarak hizmet gören okul avlusunda bulunuyormuş. Onu daha sonra ziyaret etmeye karar verdim, ama buna fırsat bulamadım.

Akşama kadar belediye binasında oturduk. Evlerinden çıkmak zorunda kalan köylüler birbiri ardına geliyorlardı. Yanlarında hiçbir şey götürmelerine izin vermemişlerdi, bebekleri ve hastaları bile çıkarmışlardı. Amerikalıların bu hareketi hiç beklenmeyen bir şeydi, herkes şaşkındı. Şikâyetler üzerine Amerikalılar, Alman subaylarının Fransa'da aynı biçimde davrandıklarını söylemişlerdi, ama insanlar buna inanamıyorlardı. "Sizin Fransa'ya gitmişliğiniz var, Yüzbaşım," dedi biri, "siz biliyorsunuzdur!" Yüzbaşı dikkatli bir biçimde: "Benim bölüğümde asla böyle bir şey olmadı!" dedi. Amerikalı bölge komutanıyla görüşmek istedi, ama böyle biri yoktu.

Yörenin işgali sırasında ölenler olmuştu, insanların söylediği üzre "ondört kalem". Top mermisi atan bir grup piyade direniş göstermişti, bir top mermisi polis şefinin bahçesine düşmüş ve tertemiz çiçek tarhına zarar vermişti. Bu grubun mensupları kaçmayı başarmışlardı, ama Amerikalılar hemen ateş etmeye başlamışlardı. Amerikalılardan da ölenler olmuştu, kaç "kalem"in öldüğü ve neden öldüğü ortaya çıkarılamamıştı. Ondört ölünün arasında Taddäus'un yanı sıra bir Ukraynalı da vardı, yerel halktan kimseye bir şey olmamıştı.

Yazdım da yazdım. Bir ses: "Ben biraz karaturp istiyorum, Sarmısak Bey!" dedi. Katilim sevecen bir sırıtışla karşımda, bankonun arkasında duruyordu. Üzerine beyaz, kız boynunu andıran boynunu açıkta bırakan bir gömlekle kısa bir pantolon giymişti, o da beyazdı; bu pantolonun onun donu olduğunu

düşündüm. Öne eğildi ve: "Doğru yere geldim, öyle değil mi?" dedi. Ben: "Size ancak olabildiğince çabuk ortadan yok olmanızı önerebilirim!" dedim. Sırıttı, "Ben de bunu istiyorum, bunu istiyorum zaten, sevgilim, ama bunun için bir belgeciğe ihtiyacım var, biliyor musunuz, Sarmısak Bey, öyle bir belge ki, içinde Wehrmacht'tan atıldığım yazılı olsun! Wehrmacht'tan, SS'ten değil! Ünlü Yüzbaşı Karaturp'un bölüğünden," dedi.

Yüzbaşı dikkat kesilmişti, bana doğru baktı, sonra eğildi ve: "İstediği şeyi verin, ki bu herifler defolup gitsinler!" dedi. Katilim kibar kibar gülümsedi ve Yüzbaşı'ya dönerek: "Doğru yere geldiğimi biliyordum zaten!" dedi.

Yazdım, o da ilgiyle izledi. Başımı kaldırıp: "Adınız Schufterle, anlaşıldı mı?" dedim. O: "Çok iyi, Schiller her zaman iyidir! Ama neden Moor değil?"[2] dedi. Ben: "Karl mı olsun Franz mı?" diye sordum. O: "Tabii ki Franz olsun! Franz, o serserinin adı da Franz!" dedi.

Yazdım. Gülümsedi, "Buna, düşmanının başında yanan ateşi almak, denir! Eski Ahit,[3] yanılmıyorsam. Harika bir ulus şu Yahudiler!" dedi.

Ona kâğıdı verdim. "Onların kökünü kuruttunuz!"dedim. Kâğıdı burnumun önünde salladı ve: "Hepsinin değil, Sarımsakçık, hepsinin değil, sıkılıp bu işten vazgeçmeyelim diye birkaç tane kaldı geriye! Görüşürüz sevgilim!" dedi. Ben: "Umarım görüşmeyiz!" dedim. "Yo, kesin görüşürüz!" dedi, "Bunu çok iyi biliyorum!" Bir kez daha neşe içinde başıyla selam verdi ve gitti.

Akşam büro bir anda boşalıverdi; yabancı işçilerin yemek yemek için ortaya çıktıklarından, ama iş çalışmaya gelince ortadan toz olduklarından yakınan civar köylülerinden bir kafile az önce buradaydı. Başçavuş'un siniri artık iyice tepesine çıkmıştı, köylüler hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Geçirdiğimiz gün bizi yormuştu. Sonunda köylüler –ne yapılacağını öğrenmeden– gittiler, Başçavuş arkasına yaslandı ve içini çekerek: "Ne gündü ama...!" dedi.

2 Schiller'in *Haydutlar* oyununa gönderme.

3 Eski Ahit'te, öç almak yerine kötülüğe iyilikle karşılık verilmesi önerilen bölüme gönderme.

Kapıda genç bir adam duruyordu. Üzerinde boyun kısmı açık beyaz bir gömlek, donu olduğunu tahmin ettiğim kısa, beyaz bir pantolon vardı. Genç, sarışın, şirin bir kızın elinden tutmuştu. Kızın saçları aslan yelesi gibiydi, üzerinde çiçekli yazlık bir elbise vardı, çorapsızdı.

"Daha ne istiyorsunuz?" diye sordu Başçavuş sinirli sinirli.

"Evlenmek!" dedi genç adam ve gülümsedi.

Başçavuş avcunu masaya vurdu. Arkasına yaslandı ve kahkahalarla gülmeye başladı. "Bu, bugün duyduğum ilk mantıklı söz!" diye bağırdı.

Genç adam bir Wehrmacht kurmay sınıfında üsteğmendi; genç kız yurtdışında yaşayan bir Almandı ve kurmay yardımcısıydı.

"Tabii evlenmelisiniz!" diye bağırdı Başçavuş, "ne zaman evlenmek istiyorsunuz?"

"Eğer mümkünse, hemen," dedi genç adam, "böylece birlikte oturabiliriz. 'Alte Post'ta bir oda tuttum bile!"

"Ama orada Amerikalılar kalıyorlar!" dedi Başçavuş şaşkınlıkla. Girişimci genç adam üzerinde kalın harflerle: "Off limits!" yazılı olan bir levha çıkardı ve: "Bu levhayı kapıma asacağım, o zaman kimse girmez içeri – bunu Amerikalıların arabasından yürüttüm!" dedi. Genç adamın adı Diewald'di ve Viyanalıydı, sivil hayatta avukatlık yapıyordu.

Belediye Başkanı'nın bazı çekinceleri vardı. "Bu kadar çabuk olmaz ki," dedi, "Önce askıya çıkması..."

Ama Başçavuş güldü: "Evet, tabii! Sonra sağlık raporu ve bir şeyler daha var! Ari olduklarına dair belge de istiyor musunuz?" dedi.

Gülme sırası Belediye Başkanı'ndaydı. "Tamam tamam," dedi, "her neyse... ben belediye başkanı olduğum sürece...!"

Genç çifti kutladık. Diewald, İngilizceyi iyi konuşuyordu, Başçavuş'un keyfi birdenbire yine yerine gelmişti, Diewald'e belediyede çevirmen olarak çalışmak üzere başvurmasını önerdi. Belediye Başkanı, iki işi birarada göreceğini söyledi. Göreve kabulü onaylamak ve resmi nikâh Belediye Başkanı'nın yaptığı son resmi işler oldu. Artık yapmak istemiyordu. "Artık yetti," dedi eve dönüş yolunda, evlerinden çıkarılanların Amerikalıla-

rın koruması altında Belediye Başkanı'nın çifliğinden eşyaları çıkartmayı başladıklarını öğrenince.

Huber Çiftliği'ne çıktım. Önümde taşra hizmeti gören sarışın kızla Siegsdorf HJ lideri yürüyorlardı. El ele tutuşmuşlar, akşamları sık sık yaptıkları gibi şarkı söylüyorlardı. Bir ara sustular ve birbirleriyle konuştular. Berrak hava sözlerini bana kadar iletti. Delikanlı: "Çok dikkatli baktım, bir sürü ufaklıktan başka bir şey değiller, bizim SS bambaşka! Ve bunlar cephe birlikleri, sonradan burada kalanlar, daha az değerli olanlar! İyice düşündüm ben. Kaçı kalmak ister ki, daha sonra yani? En fazla altmışbin kadarı – ve altmışbin Hitler gencini her zaman buluruz, herkesin birer tanesini alması yeterli – ve sonra... bir gecede hallederiz!" diyordu.

Adımlarımı hızlandırdım, çiftin yanına geldiğimde: "Ne kadar çarpıcı aşk sözleri bunlar böyle! Her zaman böyle konular hakkında mı sohbet edersiniz siz?" dedim. Delikanlı bana şaşkınlık içinde baktı: "Tabii ki! Ne de olsa hepimiz Werwolf'uz!" dedi. Ben: "Ben değilim!" dedim Delikanlı: "Olsun, sizi ayıplamayız, zaten fazla yaşlısınız!" dedi.

Gerçekten de birdenbire kendimi gençliğe ders vermek için fazla yaşlı hissettim. "Bunu Başçavuş yapmalı," diye düşündüm ve yürümeye devam ettim.

Reiten çok sessizdi. Ama her pencerede ışık yanıyordu. Karartma sona ermişti. Bu, savaşın bittiğinin –ah Tanrım, bunun özlemini nasıl da çekmiştik– ilk işaretiydi. Ille, Huber Çiftliği'nin kapısının önündeki feneri bile yakmıştı, bu fenerin yandığını hiç görmemiştim. Parlak ışığı geniş bir alana yayılıyordu. Yeni ortamı keyifle seyretmek için birkaç adım geriledim, o sırada samanlığın arkasında bir gölge gördüm. Bir adam sebze bahçesinin dikenli tellerini aşmaya çalışıyordu. Oraya koştum ve: "Hey siz, nereye gidiyorsunuz?" diye bağırdım.

Adam olduğu yerde kaldı. Çekine çekine yaklaştı. Sağdan soldan toplanmış sivil giysileri ve yamru yumru, eski bir köylü şapkası vardı. "Heilbronn'a!" dedi.

Schwaben piyade bölüğünün başçavuşuydu.

"Siz o kişisiniz," dedim, "gelin, size Heilbronn'a giden kestirme yolu göstereyim!" Onunla birlikte tepeye çıktım, itaatkâr

bir biçimde yanımsıra yürüyordu. Viyadüğün üstünden Amerikalıların arabaları geçiyordu, farları yanıyordu, viyadük kolaylıkla görülebiliyordu.

"Viyadüğü görüyor musunuz?" diye sordum, "orası dün akşam havaya uçurmak istediğiniz yer işte. Böyle bir şeyi yapmaktan çok zevk alıyordunuz. Bu viyadüğün altından geçin, demiryoluna kadar gidin sonra hep demiryolunu izleyin! Heilbronn'a giden en kısa yol budur. Şimdi acele edin ve bir daha da Siegsdorf'ta gözükmeyin!" Adam tek bir söz bile etmeden yok oldu.

Ille odasındaydı. "Misafirlerimiz var," dedi, "Çocuk Dinlenme Kampı'ndan iki delikanlı. Öğretmen onlara Şövalye Haçı nişanı taşıyanların resimlerini yırttırmış ve köylülerin yanına sığınmalarını salık vermiş. Amerikalılar çocukları evlerinden kovmuşlar!"

"Herhalde," diye ekledi, "bizimkiler de dışarıda aynı şeyi yapmışlardır." Hiçbir şey söylemedim, Ille birdenbire kalktı, öğleden önce yine dolabın tepesine kaldırdığı bavulları çıkardı. Bu, sembolik bir eylemdi, Ille'nin sembolik eylemlerine saygı gösterilmesi gerekirdi. "Bolle-Çocukları dansını yapalım mı?" diye sordum. Ama Ille sessizce bavulları yeniden toplamaya başladı.

Çok yorgun olduğum halde çok zor uyuyabildim. Sabaha karşı üşüyerek uyandım. Ay parlıyordu, gökyüzü açıktı, hava buz gibi soğuktu. Pencereden baktım, dağların karlı tepeleri ayışığında parıldıyordu. Birdenbire irkildim, pencereyi açtım ve kulak kabarttım. Ayak sesleri duymuştum, patırtıları, çakıl taşlarına çarpan demir ökçeli ayakkabıların çıkardığı berrak sesleri duymuştum. Hiçbir şey görünmüyordu, ama gürültüyü duymamaya olanak yoktu. Toprak kaskatı donmuştu ve taşlı yolda takır tukur ilerleyen çizmelerin sayısı çok olmalıydı. İşte, işte ormanın gölgelerinden çıktılar, karanlıktan kurtuldular, tepeyi tırmanarak eve doğru geliyorlardı.

Hemen giyindim, gözümü pencereden ayırmadan. Bir asker kafilesi giderek yaklaşıyordu, bunlar Alman askerleriydi, hiç kuşku yoktu, kamuflajlarını giymişlerdi, sessizce ilerliyorlardı, ikişer ikişer dizilmişlerdi, silahları ve makineli tüfekleri

vardı – ama evin önünden geçip gittiler. Çizme sesleri yankılandı.

Ille'yi uyandırmak istemedim, onun odasındaki pencereden kafilenin nereye gittiğini görebilirdim. Ayakkabılarımı elime aldım ve koridorun gıcırdayan tahtalarından geçip merdivene doğru yöneldim – tam o sırada evin kapısı çalındı. Aşağı indim ve kapıyı açtım. Soğuğa rağmen üzerinde yalnızca pantolon ve gömlek olan demirci yalınayak karşımda duruyordu, fısıldayarak bir subayın, bir Alman subayının benimle konuşmak istediğini söyledi. Koştura koştura onun evine gittik. Yolda kimsecikler yoktu, demircinin çiftliğinde dün akşam ışıl ışıl olan pencereler yine karartılmıştı. Eve girdiğimizde "Dikkat!" dedi demirci: Yerde askerler yatıyordu, alt alta üst üste. Onların üstünden atlarken kenara bile çekilmediler, çok yorgun olmalıydılar; yalnızca bir köşede bir sigaranın ateşi parlıyordu. Oturma odasında dua köşesindeki masanın üzerinde iki mum yanıyordu. Bu oda da asker doluydu. Hiçbiri tek söz bile etmiyordu. Yerde yatıyorlardı, az sayıdaki oturma gruplarının üzerinde sıkış tepiş oturuyorlardı, duvarlara dayanmış duruyorlardı, yan yana sıralanmış olarak. Masada iki subay karşılıklı oturuyordu, gencecik iki subay. Teğmendiler, oldukça yıpranmış ceketlerinin üzerinde yepyeni apoletler takılmıştı, hiç kuşkusuz daha yeni subay olmuşlardı. Biri kibarca: "Sizi buraya getirttiğimiz için özür dileriz, ama bu köylü bize bilgi vermek istemedi!" dedi. Ben: "Köylü doğru davranmış, ben buradaki insanlara olağandışı bir şey olduğu zaman bana haber vermelerini söylemiştim!" dedim Subay: "Amerikalı nöbetçilerin nerelerde durduklarını biliyor musunuz?" dedi. Ben: "Bütün kavşaklarda, Amerikalıların yerinde olsaydınız sizin de adamlarınızı yerleştireceğiniz yerde!" dedim. Teğmen gülümsedi, "Bizim hiçbir zaman o kadar çok adamımız olmadı! Dinleyin, sizi bir şeye zorlamak istemem – ama ihtiyacımız olan bilgiyi bize verirseniz, yorgunluktan bitkin adamlarımı güç ve tehlikeli bir araştırma işinden kurtarmış olursunuz!" dedi.

Ben utana sıkıla: "Sorun!" dedim.

Teğmen: "Dağların orada Amerikalılar bizi ezip geçtiler. Max Kulübesi'ne yürüyüşe geçmemiz emredildi," dedi.

Ben: "Bu emir geçerli değil artık. Max Kulübesi'de dün sabahtan beri Amerikalılar oturuyorlar," dedim.

Teğmen: "Bunu biliyorum, ama emir aldım, bunun tersi emredilmediği sürece bir önceki emir geçerlidir," dedi.

Askerler sessizce dinliyorlardı. Sesimi yükselttim ve: "Teğmenim, bu emir çılgınca. Max Kulübesi Hochfelln'e giden yolun girişinde terkedilmiş bir maden kulübesidir, Bergen'den beşyüz metre bile uzakta değildir. Bergen, Amerikan zırhlı araçlarıyla dolu. Max Kulübesi SS'ler tarafından savunuluyordu ve yarım saat içinde Amerikalıların eline geçti. SS dağlara kaçtı. Dağlara giden bütün yolları Amerikalılar tutuyorlar," dedim.

"Biz dağlara giden yolları istemiyoruz, biz Max Kulübesi'ne giden yolları istiyoruz," dedi teğmen.

Çaresizlik içinde: "Max Kulübesi'ne giden bütün yollar Amerikalılar tarafından tutulmuş durumda. Evin önüne çıkarsanız, her taraftaki Amerikan araçlarının seslerini duyabilirsiniz," dedim.

Teğmen: "Bunu tümüyle savaşa uygun bir biçimde yapacağız, öncü birliklerle filan, bugüne kadar hep böyle yaptık ve yine öyle yapacağız, buna alışığız, zaten üç gündür ormanların içinden yürüyoruz!" dedi.

"Orada orman yok!" diye bağırdım, "orada Bergen bataklığı var, dümdüz ve her yerden görülebiliyor. Eğer gün ışığında bataklığı aşmaya kalkışacak olursanız, tavşan gibi vurulursunuz; gece kalkışırsanız batağa gömülüp gidersiniz!"

Teğmenler bakıştılar. Askerlerden hiçbiri ağzını açmıyordu. Teğmenlerden biri ses tonunu değiştererek: "Siegsdorf'ta durum nasıl? Burada savaşıldı mı?" diye sordu. Ben: "Ciddi bir direniş gösterilmedi, ama buna rağmen bizim tarafımızda ondört ölü var," dedim. Teğmen: "Amerikalılar nasıl davranıyorlar?" diye sordu. Ben içimi çekerek: "Genel olarak doğru davranıyorlar. Tutuklular geçici tutuklu kamplarına konuluyor ve nakledilinceye kadar halk tarafından besleniyorlar!" dedim. Teğmen: "Peki ya Alman halkı? Herhalde Amerikalılar geldi diye seviniyorlardır?" dedi. Ben: "Onlar anlamsızlaşmaya başlayan savaşın bittiğine seviniyorlar. Amerikalılarla bir ilişkileri

yok. Askerler gece kalacak bir yer bulduklarında o evde oturanları oradan çıkarıyorlar!" dedim.

Teğmen "Bizi Max-Kulübesi'ne kadar götürmenizi beklemiyoruz sizden. Ama hava aydınlandı, bizi Max-Kulübesi'nin çevresini rahatlıkla görebileceğimiz bir noktaya kadar götürebilir misiniz?" diye sordu.

Ben kızgın bir biçimde: "Teğmen, bunu yapmayı düşündüğünüz şeyin ne denli çılgınca olduğunu kendi gözlerinizle görebilmeniz için yapacağım! Ama şimdi size ve askerlerinize, anlamsız bir ölümün kucağına atladığınızı söylememe izin verir misiniz?" dedim.

Teğmen sakin sakin: "Buyrun!" dedi.

Bunu beklemiyordum, kendimi topladım, sesimi yükseltim ve bağırarak: "Tamamen yalnızsınız, herhangi bir bağlantınız yok, ağır silahlarınız yok, kurmaylarınız kaçmış durumdalar, onları arabalarıyla dağlara kaçarken bizzat gördüm. Bütün yollar ve sokaklar tutulmuş durumda, burada iki motorize tümen var, keşif uçakları ormanların üzerinde bütün gün devriye uçuşları yapıyor. Artık organize bir direniş söz konusu değil. Halk sizi desteklemek istemeyecektir. Gereksiz yere kan akmaması için, evlerimizin yakılıp yıkılmaması için yöreyi gönüllü olarak devrettik. Silahlarınızı burada üst üste yığacak olursanız, sizinle birlikte aşağı giderim ve sizi kamplarını buradan rahatlıkla görebileceğiniz arkadaşlarınızın yanına götürürüm. Hiçbirinizin kılına bile dokunulmayacağını temin ederim. Bütün gün boyunca ormanlardan gelen ve teslim olan kafileler gördüm!" dedim.

"Bitirdiniz mi?" diye sordu Teğmen. Ben: "Evet!" diye yanıt verdim. Teğmen: "Evet, bu beyin söylediklerinizi duydunuz!" dedi. Sakin bir ses: "Teğmenim, bu dalkavuğun ağzına bir yumruk indireyim mi?" diye sordu.

Teğmen ayağa kalktı ve şapkasını giydi. Sesini yükseltmeden: "Evet millet, haydi bakalım!" dedi.

Askerler hemen ayaklandılar. Bir anda oda ve koridor silahların şakırtısıyla doldu. Sigaralar yere atıldı ve hemen üstlerine basıldı. Tek sözcük bile edilmiyordu. Her iki subayla birlikte kapının önüne çıktım. Hava aydınlanmıştı. Dağların do-

rukları ilk güneş ışınlarıyla parlıyordu, kesintisiz uzanan, ışıl ışıl bir zincir. Doruklardaki kar ışıldıyor, insanın gözlerini kamaştırıyordu. Vadiler henüz karanlıktı.

Birlik, herhangi bir emir almaksızın yürüyüş düzenini aldı. Ben her iki subayla birlikte önden gidiyordum. Anlaşılan bu birliğin arkasından yürüyen bir subaya gerek görülmüyordu.

Birliği ormanın içinden geçirdim. Adelholzen yolunu sorunsuz geçtik. Birliği Kont Roedern'in çiftliğine, Alman şair Rudolf Alexander Schroeder'in evine kadar götürdüm. Oradan bakıldığında dağların ve Max Kulübesi'nin çevresi rahatlıkla görülebiliyordu. Hemen aşağımızda HJ Yurdu'nun önündeki bir alanda zırhlı araçlar duruyordu, birçok zırhlı araç, küçüklü büyüklü, Max Kulübesi'ne giden yolun hemen üstünde. Max-Kulübesi'nin önü hareketlenmeye başlamıştı bile, birlikler dağlara doğru yürüyüşe geçmişlerdi – Amerikan birlikleri.

Benimle birlikte görüşün açık olduğu noktaya kadar gelmiş olan Teğmen –bu arada adamları yamacın arkasında kalmışlardı– araziyi sahra dürbünüyle uzun uzun inceledi. Ben suskun kaldım, durumun görüntüsü kendi kendini anlatıyor olmalıydı.

Teğmen sonunda dürbünü indirip gülümsedi. "Size teşekkür ederim!" dedi, "evinize gidebilirsiniz! İşimizi büyük ölçüde kolaylaştırdınız. Lütfen 'dalkavuk' sözcüğünü üzerinize alınmayın. Sizin iyi niyetli çağrınızı gayet iyi anladık – ama bizler Alman piyadeleriyiz!"

Teğmen elimi sıktı ve gitti. Olduğum yerde kaldım ve ardısıra baktım. Adamlarının yanına gitti, onlara bir şeyler söyledi, sonra silahını eline alarak yürümeye başladı, vadi yönüne doğru. Birlik harekete geçti, teğmenin ardısıra. Piyadeler önümsıra geçtiler, en ufak bir tereddüt göstermeksizin ve duraksamaksızın, Avrupa'nın sayısız sokağında yankılanan o uygun ve soğukkanlı adımlarla. Askerler ikili sıralar halinde yürüyorlardı, silahlarını asmışlar, makineli tüfekleri omuzlamışlardı. Hiçbiri dönüp de bana bakmadı. –

O öğleden önce çok geç saatte köye geldim. Osterham'da Bichler kapının önünde duruyordu. Selam verdim ve: "N'oldu?" diye sordum. Bichler öfkeyle: "Pislik herifler, bok herifler!"

dedi. Yukarı, yola baktı. Polonyalıları eğleniyorlardı, ahırdan beygirleri çıkarmışlar, hayvanlara eyerlemeden binmişler, bağıra çığıra yolda bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlardı. Bichler: "Bekleyin pislik herifler, bugün sade suya çorba neyinize yetmiyor bakalım!" dedi ve bu sevimsiz tehditi savurduktan sonra eve girdi. Bichler, Polonyalılarıyla her zaman iyi anlaşırdı.

Vogeltenn'e gelirken Bayan Sachse'yle karşılaştım, yazlık evine sığınarak bombalardan kaçmayı umut eden genç bir kadındı, dört yaşındaki kızını elinden tutmuştu, kıza Pützchen derdik. "Köye mi gittiniz?" diye sordum, "doğrusu pek cesurmuşsunuz!" Bayan Sachse soluksuz bir halde: "Neredeyse bir şey oluyordu! Düşünsenize, Pützchen'le birlikte 'Alabalık'ın önünden geçiyordum, orada bir Amerikalı subay duruyor ve köpeğini çağırıyordu. 'Hitler! Come here,' diye seslendi. O zaman Pützchen birden durdu ve şaşkınlık içinde: 'Köpeğinin adı Hitler mi?' diye sordu. Amerikalı: 'Bütün köpeklerin adı Hitler'dir!' dedi. O zaman Pützchen elini salladı ve: 'Benim köpeğimin adı Ami!' diye bağırdı. Çocuğu elinden tutup nasıl çekiştirdiğimi tahmin edersiniz artık!" diye anlattı. Güldüm, köyde durumun nasıl göründüğünü sordum. Bayan Sachse: "Şey, ben artık aşağı inmeyeceğim, benim için fazla tehlikeli, insanlar bu gece çok sayıda kıza tecavüz edildiğini anlatıyorlar, bu arada yaşlı bir kadın ölmüş!" dedi.

Doktor'la karşılaştım. Gece olup bitenleri doğruladı. Özellikle askeri polisler ortalığı yakıp yıkmışlardı, aşağı yukarı bizim taşra jandarmasına karşılık gelen bir türdü bu askeri polisler. "Bir gecede altı tecavüz olayı," dedi, "bulgularıma göre gerçek tecavüz olayları!" Akşam saat yediden sonra askeri polislerin henüz evlerine girmemiş olan genç kızları ve kadınları kovalamaya başladıklarını anlattı; saat yediden sonra sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, ama geniş bir alana yayılmış olan dağınık köylerin hepsinde bu yasak duyulmamıştı. Yaşlı kadını sordum. Bu konuda doktorun ayrıntılı bilgisi yoktu; Amerikalının yetmiş yaşındaki kadının yalnızca saatini almak istemiş olabileceği görüşündeydi. Daha önce günlerce düşman tarafından işgal edilmiş olan bölgelerde meydana gelen tecavüz olaylarından söz edilmişti; hatta bu konuda kötü şakalar bile yapıldı, diye anlattı

Doktor bu denli kötülük karşısında başını sallayarak; yaşlı kadın saldırıyı namusuna el uzatılıyor sanmış olabilirdi, birdenbire çığlık çığlığa bağırmaya başlamıştı, muhtemelen şaşıran ve öfkelenen Amerikalı daha da sert davranmış ve yaşlı kadının kolunu kırmıştı. "O yaşta kötü bir şey," dedi Doktor; kendisini çağırdıklarında kadın çoktan ölmüştü. Şaşkınlık içinde: "Amerikalı saati ne yapacakmış ki?" diye sordum. Doktor: "Evet, bu çok tuhaf, herhalde Amerika'da saat filan yok. Sokakta gördükleri insanların kol saatlerini çekip alıyorlar, eski ya da yeni, iyi ya da kötü fark etmiyor! Benim emektar saatimi de aldılar!" dedi. Gömleğinin kolunu sıyırarak bana boş bileğini gösterdi. "İnsanlar bu konuda fıkralar anlatmaya başladılar bile," dedi, "Fıkralardan biri şöyle: köylülerden biri ötekine: 'Bana bak, ABD ne demek?' diye sormuş. Öteki de: 'Bilmiyor musun, salak? ABD demek, 'Amerikan Birleşik Saatleri Çalma Dernekleri' demektir, demiş." Benim saatimin hâlâ kolumda durduğunu söyledim Doktor'a, onu saklamamı önerdi. Sinirli sinirli sigarasından bir nefes çekti ve parmak uçlarını inceledi: "İşte durumlar böyle!" dedi. Onu tanıdığım kadarıyla, verdiği haberleri kulağa kötümser gelen bu deyişle sonlandırmayı seviyordu.

Ama saat meselesinin üzerine gitmeye karar verdim. Tecavüz olayları gerçek olabilir ya da olmayabilirdi; tecavüz olayı sırasında yitip giden şeyi daha sonra kontrol etmenin olanağı yoktu, ama yitip giden saatler apaçık kanıtlar demekti. "Alabalık"ın önünden geçerken, kapıda başında çelik miğfer bulunan bir nöbetçinin durduğunu gördüm; kapının yanında orada kalmakta olan birliğin ambleminin, bir kaktüsün bulunduğu levha asılıydı. Geri döndüm ve nöbetçiye yaklaştım. Almanca olarak: "Acaba komutanla görüşebilir miyim?" diye sordum. Nöbetçi Amerikan aksanlı, ama düzgün bir Almancayla: "Ondan ne istiyorsunuz?" diye sordu. Ona köyde askerlerin masum sivillerin saatlerini çaldıklarına dair söylentilerin dolaştığını söyledim. Komutandan, bu söylentilere karşı durma hakkını bana tanıyacak olan bir açıklama istiyordum. Nöbetçi gülümsedi ve başıyla içerisini işaret etti: "İşte komutan geliyor!"

Bir subay kapıya geldi, kepinde rütbe işareti olarak gümüş bir toka vardı. Tam konuşmaya başlayacaktım ki, subayın sol

göğüs cebinin düğme iliğine en az beş kol saati takmış olduğunu gördüm. Birkaç kez yutkundum, sonra daha önce nöbetçiye söylediklerimi tekrarladım. Aksanlı ve açık seçik bir Almancayla konuşmaya özen gösterdim ve sözlerimi arasıra onun göğüs cebine sert sert bakarak süslemeye çalıştım. "Söylenti" sözcüğünü özellikle vurguladım, kendi kol saatimi göstermek suretiyle bu inanılmaz olayla henüz karşılaşmamış olduğumu göstererek, istemeden ve bir tören havasında yapılan açıklamalardan sonra özellikle Alman halkına ahlak ve gelenek görenekler konusunda ders vermek amacıyla bu ülkeye gelmiş olan Amerikan askerlerinin ve subaylarının, bütün dünyada en basit şekliyle gasp ve soygun olarak adlandırılan bir eylemi gerçekleştirmek konusunda çaba göstermelerini hariç tuttuğumu da söyledim. Birbirleri hakkında yanlış kanı edinmemek Almanların olduğu kadar Amerikalıların da menfaatineydi.

Subay tıpkı daha önce nöbetçinin gülümsediği gibi gülümsedi. Tümüyle aksansız, son derece temiz bir Almancayla: "Eğer bana bir saat çaldığını kanıtlayabileceğiniz bir Amerikalı askerin adını verirseniz, kendisi derhal cezalandırılacaktır!" Bu yorucu açıklama için teşekkür ettim ve bu açıklamayı kime borçlu olduğumu sordum. Subay hâlâ gülümseyerek: "Şunu unutmayın, soruları biz sorarız, siz değil!" dedi. Bu saptama için de teşekkür ettim ve bu yöntemle alacağı yanıtlar konusunda kendisine şans dileyerek yürüyüp gittim.

Genç ve göründüğü kadarıyla olağanüstü mutlu damat Diewald, ona saat hikâyesini anlattığımda içtenlikle güldü. O subayı tanıdığını söyledi, subay bir Polonyalıymış, çok zeki bir adammış. Kendisi de birçok köylünün şikâyeti üzerine, Yüzbaşı'nın talimatı doğrultusunda durum itibariyle köydeki en yüksek Amerikan mercii olan bu subaya başvurmuş – ancak bir üsteğmen olan subay hemen o anda onun saatine de el koymuş. Diewald'in koluna baktım, saat vardı. Diewald güldü: "Bu başka bir saat, bu saati nöbetçiden üç yumurta karşılığında aldım. Eskisinden çok daha iyi çalışıyor," dedi.

Diewald bana, bu Amerikalının kesinlikle haklarının bilincinde olarak hareket ettiğini anlattı. Tabii ki saat çalmak yasaktı, ama öte tarafta kişiler kesinlikle yasalar tarafından korunu-

yordu, öyle ki, kesinleşmiş bir mahkeme kararı yoksa suç işlemiş sayılmıyordu – kendi bilincinde de kendisini suçlu saymıyordu. Amerikan gangsterliği denen fenomen, diye ders verdi bana çalışkan hukukçu, yalnızca bu temel bağlamda açıklanabilirdi. Aydınlatıcı açıklamaları için ona teşekkür ettim, ama yine de kol saatimi pantolonumun cebime sokmayı daha uygun buldum.

Ille saat hikâyesine inanamadı. Kataloglarda belirtildiği kadarıyla Birleşik Devletler'deki mağazalarda saatler o kadar ucuza satılıyordu ki, en kötü serseriler bile onları çalmaya tenezzül etmezlerdi. Aşağıdaki köyde bulunan birliğin Teksas'tan geldiğini söyleyince, belki orada atavistik bazı geleneklerin hâlâ ayakta kalmış olabileceğini söyledi, ama Amerikan saat fabrikatörleri birliği bunu öğrendiği anda bu duruma bir son verileceğinden kuşkusu olmadığını da ekledi.

Volkssturm döneminin dramatik olayları hakkında anlattığım her şeyi her zaman belli bir alaycılık da içeren bir sükûnetle dinlemiş olan Ille şimdi aşağıdaki Amerikalıların nasıl yaşadıklarını bütün ayrıntılarıyla bilmek istiyordu. Onun düş dünyasında Nuh'un güvercinini temsil ettiğimi çok iyi biliyordum – ama ben ona zeytin dalını getiremiyordum. Bundan acı duyuyordu kuşkusuz; büyük Amerikan görüşü çerçevesinde planlı bir olayın işaretleri hakkında heyecanlı haberler duymayı çok isterdi. Askeri hükümetin son derece ayrıntılı duyurularını ve ilanlarını aşağıdaki belediyenin ilan tahtasından kelimesi kelimesine yazıp getirmem konusunda ısrar ederdi, bunu yapmak için uzun zaman harcardım ve Ille onları heyecanla okur, sonunda hayranlıkla: "Buyrun bakalım," diye bağırırdı, "işte burada gelecekte artık kimsenin keyfi olarak tutuklanamayacağı ve suçlanan her kişinin zaman geçirilmeden yargıç karşısına çıkarılacağı yazılı, sonunda..." diye bağırmayı sürdürürdü, "yeniden mantıklı bir hukuk sistemi kuruldu," sonra da benimle Bolle-Çocukları dansı yapmak konusunda ısrar ederdi.

Aşağıda, köydeki durum ile ilgili olarak anlattığım her şeyde, işi bu noktaya getiren Alman hayırsızlığının ölçüsü konusunda şaşmaz kesinlikte saptamalarda bulunuyordu. Sürgün edilen insanların Amerikalılara, Volkssturm'un erzak stoğu

yaptığını bildirdiklerini ve Amerikalıların hemen depoları boşaltıp erzağı "halka dağıttıkları"nı anlattığım zaman Ille, Amerikalıların bu davranışını çok cömertçe buldu; ama ona Yüzbaşı'nın erzağı Alman savaş tutuklularına vermek üzere kurtarmak ve demiryolu yeniden işlemeye başlayıncaya kadar bütün bölgede açlık tehlikesinin baş göstermesinin kaçınılmaz olduğu konusunda Amerikalıları uyarmak için boşuna uğraştığını, onun bu çabalarının, Amerikalıların unları yerlere dökmeleriyle ve bundan çok keyif almalarıyla, o sırada oradan geçenlerin açgözlülükle saldırmaları üzerine onları baştan aşağı una bulamalarıyla sonuçlandığını anlattığım zaman Ille: "Sürgün edilenler ne kadar da aptalca davranmışlar... Benim de evde bir kap yumurtadan başka hiçbir şeyim kalmadı!" dedi.

Ben: "Dün buraya gelen Amerikalılar, sahra mutfağından getirdikleri yemekleri kadınlara ve çocuklara dağıttılar, onlar paraşüt birliğindendiler. Bugünse bütün bir kazan dolusu yemeği, itişip kakışan aç göçmenlerin gözleri önünde bir çukura boşalttılar, üzerine benzin döküp yaktılar!" dedim. "Teksas!" dedi Ille, "onlar başka bir şey bilmezler ki! Herhalde onların memleketinde koyoteler[4] fazla şişmanlamasın diye böyle yapıyorlardır!"

Ille: "Düşünsene, bizim iki Ludwigshafen'li delikanlı Siegsdorf'tan geldiler, tepeden ayağa kakaoya bulanmışlardı, kakaoya! Düşünsene! Zencilerin kendilerine büyük bir paket kakao hediye ettiklerini, bu paketi gururla bize getirmek istediklerini, yolda bizim Reiten'den bir kadınla karşılaştıklarını, kadının hemen kakaoyu ellerinden almak istediğini, onların da kendilerini savunduklarını, paketin yırtıldığını – kadının kalan kısmını alıp gittiğini anlattılar! Delikanlılardan kadını bana göstermelerini istedim, az önce geldiler ve gösterdiler. Gelsenkirchen'den sürülmüş bir kadındı, ayakkabıcının karısı, bildin mi, hani bize ev işlerinde yardım eden şu hanım hanımcık kadın, sana her zaman onun akıllı uslu, hanım hanımcık bir kadın olduğunu söyleyip dururdum, Bayan Dibbert –oydu, evet o– bunu anlıyor musun?" dedi. "Bunu çok iyi anlıyorum," dedim, "böylesi

4 Koyote: Kuzey Amerika'nın batısında yaşayan, yaşam biçimi kurdu andıran bir tür hayvan. (Ç.N.)

bir kurtuluş her şeyden önce ilkel içgüdülerin zincirlerinden kurtulmasını beraberinde getirir..." "Aman daha neler," dedi Ille, "koyoteler yalnızca Teksas'ta değiller demek ki!"

Ama Ille henüz köye inmeye cesaret edemiyordu. Yengeç içgüdüsü o günlerde evde her zaman birinin bulunmasını söylüyordu. Böylece onun karşılaştığı ilk Amerikalı, kasketsiz, saçları darmadağınık, kolunun altında makineli tüfeği olduğu halde hızlı ve kararlı adımlarla eve yaklaşan o asker oldu. Ille onun geldiğini görmüş ve bana seslenmişti. Asker evin kapısından girdiğinde ben merdivendeydim. Ille ona İngilizce bir şey sordu, ama asker yalnızca yabanıl bakışlarla baktı, sonra bizi daha fazla dikkate almadan çalışma odamın kapısını açtı. Çok sayıdaki kitabı görünce kalakaldı, sonra bir şey söylemeden döndü, Ille'nin daha sonraları söylediği gibi "oda onu biçimsel açıdan etkilemişti". Sonra makineli tüfeğini, küçük adamın felaket getiren şu iktidar aracını ileri doğrultmuş olduğu halde bize hiç bakmadan önümüzden geçip koridora gitti, bir sonraki kapıyı açtı. Bu, yemek odasının kapısıydı. Rafta duran yumurta kabını aldı, rafa bir banknot ve bir paket Amerikan sigarası bıraktı, sonra bize bir kere bile bakmadan döndü, bir kolunun altında makineli tüfek öteki kolunun altında yumurta kabı olduğu halde evden çıkıp gitti, kasketsiz, saçları darmadağınık, ama kesin kararlı adımlarla.

Banknotun yüz Alman Reich markı olduğu ortaya çıktı. Ille şimdiye kadar yirmi yumurta için hiç bu kadar çok para ödememişti. "Gördün mü!" dedi, "Teksas bu işte!" Ama son yumurtaları da gitmişti.

Kısa süre sonra doğuda öte taraftaki yamaçta dört askerin ormandan çıktıklarını gördüm. Üzerlerinde haki gömlekler vardı ve silahlıydılar, ama başlarında hafif Amerikan miğferleri yoktu. Pencereden merakla izledim onları. Polonyalı ve Ukraynalı kızlara geceleri aşk yuvası olarak hizmet veren büyük saman yığınına gittiler. Birdenbire yığının içine ateş ettiler. Korktum. Acaba oraya Alman askerleri mi saklanmışlardı? Ama bir süre sonra dört asker, açtıkları ateşin sonuçlarıyla ilgilenmeksizin yürümeye devam ettiler, yamaçtan indiler, patikayı kullanmadılar – hemen ardından kafaları çukurun

içinde göründü, Reiten yamacını tırmandılar, dosdoğru eve geliyorlardı.

Fransızlardı. Keplerinde mavi-beyaz-kırmızı bantları vardı. Gencecik dört delikanlıydı, açıkça çapulculuk yapan savaş tutuklularıydılar. Onları kibarca selamladım, Fransızlar konusunda yetkili bendim, Ille değil. "Vous désirez quelque-chose?" [Bir şey mi arzu etmiştiniz?]

Kendilerini enikonu zorladıkları açıkça belli oluyordu, "Vous avez des armes?" [Silahınız var mı?] diye bağırdı içlerinden biri bana. Yabani bir hareket yapmaya çalıştı. Ben kibarca: "Mais oui, monsieur!" [Tabii var bayım!] dedim ve kuzenim Michael'in küçük havalı silahını her zaman bıraktığı köşeye el attım. Ama havalı silah orada değildi. Biraz korktum ve Fransızlar'a kastettiğimin bir havalı silah olduğunu anlatmaya çalıştım, ama Fransızcam o anda beni terk etti. Sinirli sinirli konuşarak her zaman, her zaman orada duran, ama tabii ki o anda orada olmayan oyuncak silahı aramaya koyuldum. "C'est un fusil d'air!" [Bir havadan tüfek!] dedim çaresizlik içinde, Fransızlar beni anlamadılar, ama o anda bütün ilgileri benim ne demek istediğimi anlamak arzusu tarafından yönlendirilmiş olmasaydı, Fransız olmalarına gerek olmazdı. Benimle birlikte aramaya başladılar; olayı kendilerine açıklamak yolundaki beceriksiz girişimlerime sevecenlikle gülümsediler; havalı silahın Fransızca karşılığını Dictionaire'de bulma çabalarımı izlediler; ama tabii ki tam da bu sözcük sözlükte yer almıyordu. "Ah!" diye bağırdı birdenbire biri, içlerinde en gençleri oydu, "maintenant je comprends! Fusil pneumatique!" [Ha, şimdi anladım! Havalı tüfek!] Tabii ya! Fusil pneumatique! Aklıma gelmemiş olması çok aptalcaydı. Sanki anlaşamamanın işkencesinden kurtulmuşçasına hep birlikte güldük ve eğer o güne kadar Alman-Fransız ilişkilerinde herhangi bir soğukluk var idiyse de o gün o soğukluk giderilmiş oldu. Ve derken Ille geldi ve havalı silahı getirdi. Michael onu dolabına saklamıştı. "Silah" elden ele dolaştı, dördü de bir an önce silahla atış yapmak istiyordu. Komşum Terzi'nin şişman beyaz kedisi evin önünden geçmekteydi, dört delikanlı heyecanla pencerenin arkasına siper aldılar –bam– kedi bir metre havaya sıçradı ve havada döndü sonra

inanılmaz bir hızla koşarak oradan uzaklaştı. Dört delikanlı deliler gibi eğleniyorlardı.

Ama içlerinden biri, hareketli olanı kısa süre sonra yine suratını astı, havalı silahı bana geri verdi ve evi aramak zorunda olduğunu açıkladı. "Pneumatique"i yine köşeye koydum, en genç olanın özlem dolu yüzünü gördüm ve bir an için silahı ona hediye edip etmemek konusunda tereddüt geçirdim, ama hareketli olanı, çoktan çalışma odamın kapısına varmış ve kapıyı açmıştı bile. Fransızlar da kitaplarımı görünce "etkilendiler", ama geri dönmediler, tersine hemen merakla kitaplara yaklaşıp rafları gözden geçirmeye başladılar. Resimleri, daktiloyu, duvarlardaki tabakları ve kitapları büyük bir huşu içinde incelediler. Ille beylere yemek odasını göstermeye dünden hazırdı, oda hüzün verecek denli boştu, ama "garde-manger" [tel dolap] konusunda tekrarlanan bir gönderme bile Fransızları oraya çekmedi. Kitaplarımın Fransızca çevirilerinin de yer aldığı "Fransızca Bölümü"nü keşfettiler, dikkatlerini bu çevirilere çektim, şaşkınlık içinde başlıkları okudular. "Librairie Plon!" dedi en genç olanı saygıyla, hareketli olanı bile kibarlaşmıştı: "Vous êtes écrivain, monsieur?" [Yazar mısınız bayım?] dedi.

Bir süre daha oyalandılar, sonra hareketli olanı: "Alors, nous nous en allons!" [O zaman gidelim!] dedi ve gitmeye davrandılar. Yalnızca en genç olan hâlâ kitap raflarının önünde duruyordu, "Michelangelo" kitabının propilen baskısını tutuyor ve resimleri inceliyordu. Birdenbire kitabı kapattı ve bana tereddüt içinde baktı. Sonra sesine kesinlik katmaya çalıştı. İnatçı bir tavırla: "Je le prends!" [Bunu ben alıyorum!] dedi. Ben kibarca: "Monsieur, s'il vous plaît, prenez-le comme souvenir!" [Bayım, rica ederim, hatıra olarak alın!] dedim. Kızardı, kitabı kolunun altına sıkıştırdı, bana elini uzattı, hafifçe eğildi ve: "Je vous remercie beaucoup, monsieur, beaucoup!" [Size çok teşekkür ederim, bayım, çok!] dedi ve arkadaşlarının ardısıra koşturdu.

Arkasından gülümseyerek baktım. "İşte bunlar Fransızlar," dedim Ille'ye, "Teksas'tan filan haberleri yok, ama anlaşılan Michelangelo'dan var!" "Tabii!" dedi Ille, "ama Teksas para ödedi, Fransa ödemedi!"

Hemen ardından bir başka Fransız eve girdi ve heyecan içinde bana, bir Fransızın benden kitap alıp almadığını sordu. Ben o kitabı sempatik genç adama hediye ettiğimi açıkladım. Fransız rahat bir soluk aldı ve: "Autrement, monsieur, autrement..." [Yoksa, bayım; yoksa...] dedi ve son derece hızlı bir Fransızcayla, autrement olsaydı, her durumda malımın bana geri verilmesi için her şeyi yapabileceğini söyledi, "en tout cas, monsieur, en tout cas!" [her durumda, bayım, her durumda!]

Ertesi gün, tam "Alte Post"un kapısında duran Diewald'ı selamlamak üzereydim ki, silah sesleri duyuldu, ağır top atışı yapılıyordu. "Bunlar havan topu!" diye seslendi bana Diewald. "Bu, yeni belediye meclisinin Amerikalılardan ilk ricasıydı," dedi, "yörenin işgali sırasında hayatlarını kaybedenlerin askeri törenle gömülmelerine izin verilmesini rica ettiler. Müzikle, savaş ve savunma birliklerinin katılımlarıyla, bayraklarla ve havan toplarıyla, şöyle adam gibi!" – "Ve onlar da izin verdiler, öyle mi?" diye sordum şaşkınlık içinde. O: "Amerikalılar rahibe belediye başkanlığı için kimi önerdiğini sordular, o da 1933 yılına kadar belediye başkanlığı yapan Landler'in iyi bir başkan olduğunu söyledi. Bunun üzerine Landler'i getirttiler ve ona belediye başkanlığı yapmak isteyip istemediğini sordular. 'Tabii, tabii,' dedi Landler, ama 1936 yılında kendisinin de Parti'ye girdiğini ekledi. Amerikalılar bunun kendileri için fark etmediğini söylediler, Landler'den yörenin yedi saygın vatandaşını belediye meclisi üyesi olarak atamasını istediler. Landler: 'Tabii, tabii...' dedi, ama Parti'ye girmemiş yedi saygın vatandaş bulmanın güç olacağını söyledi. Bizim için fark etmez, dedi Amerikalılar, eğer namuslu insanlarsa. Ve şimdi bir belediye meclisimiz var, mecliste Nazi döneminde olduğundan daha fazla sayıda Parti üyesi bulunuyor."

Diewald gururla ekledi: "Ve belediye meclisinin ikinci ricası benim tercüman olarak atanmam oldu! Amerikalı komutan her şeyi onayladı!" "Ne?" diye bağırdım, "şimdi bir de komutanımız mı var?" ve hemen Ille'ye artık benim de içimin rahat olduğunu haber vermeye karar verdim; Amerikalılar ne istediklerini biliyorlardı ve istedikleri şey oldukça mantıklı bir şeye benziyordu. Diewald güldü: "Evet, bir Çinli! Bak şuradan geçiyor!"

Şuradan geçen kısa boylu, zayıf bir subaydı, sarı benizli ve çekik gözlüydü ve birçok beyaz dişi vardı. Diewald güldü ve: "Ona başvurduğumda benim 1,80 m'lik boyumu baştan ayağa süzdü, bunun için epey zaman harcadı. Sonra da: 'You were in the SS?' diye sordu, sözcüğü As-As gibi telaffuz etmişti! Ben: 'No, Sir!' dedim. O zaman o: 'I like the As-As! The As-As is a good fighting troop and I am a good fighting man, and if I were German, I were in the As-As!' dedi. Ben ufaklığa şöyle bir baktım ve Almanca olarak: 'Seni almazlardı ki!' dedim. Bunun üzerine küçük şeytan gülümsedi ve: 'Efendim?' dedi. Almanca konuşuyor, hem de kusursuz! Öğrenciymiş, dilbilim okuyormuş aslında benim tercümanlık yapmam da son derece gereksiz, Amerikalı cephe subaylarının çoğunluğu öğrenci ve Almanca biliyorlar Polonya ve İtalyan kökenli subaylar kendi aralarında sohbet ettikleri zaman İngilizce değil, Almanca konuşuyorlar! Ve sürgünler tabii ki Almancayı İngilizceden çok daha iyi konuşuyorlar ve çok sayıda Alman-Amerikalı da var. İnsan en iyi zencilerle anlaşıyor, bana son derece sakin bir biçimde: 'Sizler ikinci sınıfsınız, bizler ikinci sınıfız, birbirimize zararımız dokunmaz!' dediler," diye anlattı.

Diewald'e odasına kadar eşlik ettim. Genç kadın küçük bir piyade siperi ocağının başında durmuş, bir Amerikan korservesinden çıkardığı omleti pişiriyordu. Amerikan askerlerinin erzağına hayran kalmıştı, bir konserve alıveriyor, açıveriyor, içindeki hamurumsu sıvıyı ısıtılmış tavaya döküveriyordu ve omlet hemen kızarıveriyor, kokusu her tarafa yayılıyordu. Bir parça tattım, çok lezzetliydi. Odayı gözden geçirdim. Genç kadın birkaç Wehrmacht giysisinden başka hiçbir şeye sahip değildi, ama örtüler, lambalar, gömlekler, tencereler tavalar, yiyecek maddeleri, orada bulunan her şey Amerikan malıydı, zenciler hediye etmişlerdi bunları ona. "Yenilenlerin para ödemek zorunda oldukları" dedi Diewald keyifle, "eskilerde kalmış bir önyargı. Savaşlar yapılageldiğinden beri, yenilen asla bir şey ödememiştir, çünkü elinde hiçbir şey kalmamıştır! Böylece yenen ödemek zorunda kalır, eğer elde ettiği zaferden bir şeyler bekliyorsa! Bunu daha önceden bilmediğimiz yazık oldu!" "En azından benim bir piyanodan başka hiçbir eksiğim yok!" dedi.

"Doktor'un orada piyano çalabilirsiniz!" dedim, "harika bir kuyruklu piyanosu var!" Diewald hemen huzursuzlandı, benden kendisini doktorla tanıştırmamı rica etti. "Onun evinde," dedim, "Fransızlar kalıyorlar." "Onlar dün gittiler!" diye bağırdı.

Doktor'a gittik. Kuyruklu piyanosunun durduğu odada bir koltukta oturuyor ve hüzünlü hüzünlü parmak uçlarını inceliyordu. Diewald hemen kuyruklu piyanonun başına oturup çalmaya başlarken Doktor: "İşte durum böyle!" dedi. Duvarda çok sayıda boşluk vardı. Doktor başını üzgün üzgün salladı. "Gitti!" dedi. "Fransızlar sanattan anlıyorlar!" dedim avuturcasına. "Evet," dedi, "onları arabasının içinde gördüm. Dikkatlice çerçevesinden çıkarılmış ve dürülmüş. En iyilerini alıp götürdü!" "Kim?" diye sordum. "General!" dedi doktor. "Eee?" diye sordum. Doktor: "Ona, bunlar benim resimlerim, dedim!" dedi. "Eee?" diye sordum. Doktor: "O da: 'Vous avez beaucoup de goût monsieur!' [Çok zevk sahibisiniz bayım!] dedi!" "Eee?" "Eee'si yok. Ben: 'Sen de beni!' dedim, sonra gitti!"

"Aşağıda durum nasıl?" diye sordu Ille. Ben Bask beremi masanın üzerine attım, öfke içinde: "Bilmiyorum, artık ben de aşağıya gitmeyeceğim, zaten artık aşağıya gidemem, bir Amerikalı nöbetçi askerlik cüzdanımı aldı ve yırttı!" dedim. "İyi ama neden?" diye sordu Ille. "Öylesine işte," dedim, "Amerikalıların, askerlik cüzdanı olmayan benim yaşımdaki her Almana, kendini askerlikteki maaş defteriyle açık etmek istemeyen bir asker ya da SS gözüyle baktığını biliyordu tabii." "Bu çok kötü bir şey mi?" diye sordu Ille. Ben: "Bilmiyorum, denemek de istemiyorum. Kesin olarak bildiğim tek şey savaş tutuklularının açlıktan öldükleri ve yerdeki çimenlerin de inanılmayacak denli nemli olduğu. Bana yiyecek bir şeyler getirmek ve kolumu romatizma kremleriyle ovalamak için gelmene izin verilmeyecektir," dedim. Ille bir süre sustu, sonra hayranlıkla: "Amerikalılar bizim hakkımızda her şeyi biliyorlar!" dedi. Ben: "Nasyonal Sosyalistler ne kadar biliyor idiyseler, o kadarını biliyorlar ve bu da oldukça az!" dedim.

Gerçekten de, Amerikalılara karşı duyduğum öfke günden güne büyüdü. Öfkemin salt duygularla ilgili bir şey olduğunu, mantıkla uzaktan yakından ilgisi olmadığını çok iyi biliyor-

dum. Kaçırılmış fırsatlara, gösterişle gerçek eylem arasındaki ikileme karşı duyulan gerçek Alman öfkesiydi. Ille'ye: "Amerikalılarla konuşma girişiminde bulunan herkesin sözünü ağzına tıkayan şey onların o korkunç dediğim dedik havaları. Her an hiçbir şey bilmediklerini kanıtlıyorlar, ama her şeyi daha iyi biliyorlar. Bütün olası önlemler içinden coşku ve güven içinde en kötüsünü seçiyorlar. Ve en kötüsü de, böylece sürekli kendi çıkarları aleyhine davranıyorlar!" dedim. "Tıpkı Naziler gibi!" dedi Ille, etkilenmemiş bir halde. Ben: "Evet, onlarda her türlü semptomu hemen saptamıştın, neden aynı şeyi Amerikalılar için yapmıyorsun?" dedim. Ille sertçe: "Sanki Amerikan karşıtı Nazi propagandası tarafından beynin yıkanmış gibi konuşuyorsun!" dedi. Ben: "Olabilir! Ama kesin olan şey, kendi propagandaları tarafından Amerikalıların bize karşı beyinlerinin yıkanmış olduğu!" dedim. Ille sustu, bir süre sonra: "Sen bir devletin ilkeleştirilmiş adaletsizliğiyle bireyin adaletsizliği arasındaki farkı gözden kaçırıyorsun. Eğer sen artık aşağıya gidemeyeceksen, o zaman ben köye gitmek zorundayım, burada yukarıda açlıktan ölecek halimiz yok ki," dedi. Ben: "Aşağıya gitmenin hiçbir anlamı yok. Artık orada hiçbir şey yok. Dükkânlar bomboş ve stoklar yağmalanmış durumda," dedim.

Gerçekten de artık hiçbir şey kalmamıştı. Her gün köyde dolanıp duran iki Ludwigshafen'li delikanlı yiyeceğimizi getirdiler. Zencilerin sahra mutfaklarının çevresinde dolaşıyor, akşamları geliyor ve bize fasulye dolu bir torba ya da çok beyaz ve toza benzer bir tadı olan bisküvi paketleri getiriyorlardı. İneklerimiz hâlâ süt veriyordu, ama çok az; saman tükenmişti, henüz yeşil otlar kesilecek durumda değildi, ama süthane her zamankinden daha çok sevkıyat talep ediyordu. Tavuklar tahıl yemi olmaksızın artık yumurtlamıyorlardı, patatesler tükenmişti. Polonyalılar ve Ukraynalılar, artık yeterince yiyecek bulamadıkları çiftçilerin yanındaki işlerinden ayrıldılar; Amerikalılar tarafından iaşesi sağlanan kamplarda doyasıya ve çiftçilere bunu alaylı bir biçimde anlatmayı da savsaklamayarak yiyip içiyorlardı; tabii ki onları memleketlerine geri götürecek olan nakil araçlarına binmeyi hiç düşünmüyor, köyün artık yerel halktan tek tük insanların gözüktüğü sokaklarında gruplar ha-

linde dolaşıyor, şamata yapıyorlardı – yerliler ancak çok gerekli hallerde aceleyle ve ezik bir halde evlerinden çıkıyorlardı – "Tıpkı Yahudilerin Berlin'de öğleden sonra saat dörtle beş arasında evlerinden çıkmaları gibi!" dedi Ille sert sert.

Ancak her şey bitmiş gibi gözüktüğü anda ortaya sayısız olanağın çıkması şaşırtıcıydı. Ille torbalar dolusu besleyici tozu olduğunu hatırlayıverdi, bu tozlardan bir tür "kızartma" yapılabiliyordu, köfteye benzer bu kızartmalar keskin tadı nedeniyle "Königsdorf" otelinin müşterileri tarafından savaşın en acımasız dönemlerinde bile kesinlikle rağbet görmemişlerdi. Sentetik bir tür tozdan, Alman keşif ruhunun parlak buluşlarından birinden yapılırlardı. Ille hazırladığı yemeği cesaretle yedi, hatta tadının çok güzel olduğunu söyleyecek kadar da küstahlaştı. Ama kızartmaları ne kedi ne de köpek yedi. Gözyaşı aktı.

Ille'nin düşüncelere dalıp gitmişken birdenbire silkinerek: "Yine fasulye salatası yemek istiyorum – sırık fasulyesi...!" diye bağırdığı zamanlar olabiliyordu ve bir keresinde atletik yapılı zenci bir asker Reiten'den bize doğru geldi, evin önünden geçti ve durdu, sanki bir şey soracakmış gibi bir hali vardı. Nereye gitmek istediğini sordum kendisine, gülümsedi: "Trailing over the hills!" dedi ve yavaş yavaş yürüyerek uzaklaştı, bir yandan da elinde tuttuğu bir parça ekmeği yiyordu. Ille sararmıştı, evin önündeki bankın üzerine çöktü ve: "Gördün mü? Fenalaşıyorum ben!" dedi. Yaralı bir ceylanın bakışlarını andıran bakışlarla bana baktı ve: "Ekmeği gördün mü? Bembeyazdı! Ve arasında şöyle bir parça kızartma vardı, şöyle bir parça!" dedi.

Zaman zaman Diewald, Karga Hermann[5] gibi gelir, kırmızı pancar dolu bir çuval ya da Amerikalı zenci arkadaşlarından aldığı yiyecek maddelerini getirirdi. Beyaz ekmeğin Ille'nin üzerinde bıraktığı etkiyi duyunca, koca bir ekmek getirdi. Ille fena halde düş kırıklığına uğradı, ekmeğin hiç tadı yoktu, saman gibiydi ve açlığı yalnızca birkaç dakikalığına dindiriyordu.

Diewald'e Amerikalıların beslenme sorununu nasıl çözmeyi düşündüklerini sordum. "Kendi yağımızla kavrulmamızı istiyorlar – ama sorun şu ki, ortada yağ yok!" dedi. Küçük Çinli-

5 Schiller'in *Haydutlar* oyununa gönderme. (Ç.N.)

sine bu konuyu sorduğunu, onun bazı resimler göstermekle yetindiğini söyledi... Diewald bunları söylerken bana, sanki söz konusu resimlerin ne tür resimler olduğunu biliyormuşum gibi baktı. Ama Ille ve ben konudan habersizdik. "Ne gibi resimler?" diye sorduk. Diewald: "Ah, onları daha görmediniz mi? Bir dahaki sefere yanımda getiririm!" dedi.

Yine geldiğinde resimleri getirmişti. "Şimdiye kadar Mauthausen hakkında herhangi bir şey duydunuz mu?" diye sordu. Ben: "Mauthausen mi? Hayır – neden?" diye sordum. Ille: "Yo duyduk! Hatırlamıyor musun, önünden geçmiştik, Lofer'e giden yol üstündeydi, eski Avusturya sınırının olduğu yerde!" dedi. Diewald: "Hayır, o Mauthäusl, bir otel, benim dediğim Mauthausen. Burası Linz'te, buradan en fazla yüz kilometre uzakta!" dedi. "Hiç duymadım," dedim. Diewald: "Burası bir toplama kampıydı. Toplama kampları hakkında ne biliyorsunuz?" dedi. Ben: "Bunu herkes biliyor!" dedim. "Sizce kaç tane toplama kampı vardır?" diye sordu Diewald. Ben: "Bir kere Oranienburg ve Dauchau ve Papenburg ve... ve..." dedim. "Ve Theresienstadt!" dedi Ille, "ve sonra şu, Axel'in gittiği var, adı neydi, Saksonya'daki...?" "Haklısın," dedim, "Hohenstein..." "Evet," dedi Diewald, "şimdiye kadar Auschwitz hakkında bir şey duydunuz mu? Ya da Belsen hakkında?" Diewald: "Ben de yalnızca üç ya da dört tanesini adıyla biliyordum... Amerikalılar yüzlercesini sayıyorlar!" dedi. "Ah," dedim kısık bir sesle, "sayısı o kadar önemli mi? Bizde böyle şeylerin olduğunu daha 1934 yılında bizden çok daha iyi ve yakından biliyorlardı. Ahlaki infialleri sayıyla birlikte artıyor mu?" "Bir dakika," dedi Diewald ve bana ve Ille'ye baktı. Bir dizi resim çıkardı, katlanmış yafta kâğıdından klişesi çıkarılmış fotoğraflardı bunlar – ortaya yaydı. "Sinirleriniz sağlam mı saygıdeğer hanımefendi?" Ille, yaşadığı bombardımanlardan sonra sinirlerine güvenebileceğini sanıyordu. Diewald bize resimleri uzattı.

Akşam uyuyamadım. Galeriye çıktım. Hava hâlâ serinlememişti, yıldızlar berrak gökyüzünde parıldıyordu. Siegsdorf'un ışıkları gözüküyordu. Çayırdaki Alman tutuklular ateş yakmışlardı, ama eminim kızartacak ya da pişirecek hiçbir şeyleri yoktu. Diewald ve Yüzbaşı çiftçileri yiyecek bir şeyler ver-

meye razı etmek için her şeyi yapmışlardı; ama çiftçiler de yolun sonuna gelmişlerdi, ayrıca toplananların yalnızca yarısı aşağıya ulaşıyordu. Küçücük köye insan akını olmuştu, birkaç gündür Çekoslovakya'dan kaçanlar, her şeylerini yitirmiş olan ve başlarına gelenlerin birazını anlatmaya zor ikna olan Südet Almanları geliyorlardı; ama anlatmaya başladıklarında izleyicilerin suskunluğunu, onlara kimselerin inanmadığının bir göstergesi olarak algılıyorlardı. Onlara inanmak güçtü. Ben onlara inanıyordum. Ve her durumda Amerikalılar, onların anlattıklarının ne kadarının gerçek olduğunu biliyor olmalıydılar.

Galerinin korkuluklarının üzerine Ille'nin penceresinden gelen ışık düşüyordu. Demek o da uyuyamamış, bir süre daha kitap okumak için tekrar ışığı yakmıştı. Kapısına gittim ve kapıya vurdum – akşam odasına gidip onunla konuşmayalı epey zaman olmuştu. Ille kitap okumuyordu. Ellerini başının arkasında birleştirmiş, gözlerini tavana dikmişti. Komodinin üzerinde Pablo'nun bir resmi duruyordu. Son aylarda sürekli Pablo'yu düşündüğünü biliyordum. Ondan gelen son haber Schwerte'den gelmişti, Ruhr'daki Schwerte'den, demek ki Ruhr'da kuşatılıp teslim olmak zorunda kalan ordudaydı. Bir gün Ille yemekte Pablo için ne kadar kaygılandığından söz etmeye başlamış, ancak başka zamanlarda o denli suskun olan Hilde öfkeyle: "Peki ya ben n'apayım? Senin Pablo'n en azından Almanya'da, oysa benim Günther'im Rusya'da!" demişti. Hilde ve Ille asla kavga etmemişlerdi, onca yıl boyunca asla. Ille sustu.

Ille'nin yanına, yatağın kenarına oturdum ve: "Uyuyamıyorum!" dedim. Ille: "Ben de!" dedi. Ben: "Pablo'yu merak etme, bir gün çıkagelecektir, güneşten yanmış ve terlemiş ve biraz aç ve perişan bir halde – seni tanıdığım kadarıyla onu önce banyoya sokacaksın!" dedim. Ille: "Ah, düşündüğüm şey o değil. Korkarım hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!" dedi. "Tabii ki eskisi gibi olmayacak," dedim, "böylesi daha iyi." "Evet, sen böyle diyorsun, ama," dedi Ille, "biz buna dayanabilecek miyiz? Birbirimize yabancılaşmayacak mıyız? Yani sen ve ben! Son aylarda birbirimize o kadar yabancılaştık ki!" Buna söyleyecek bir şey bulamadım, doğruydu. "Ve her şey bambaşka ol-

sa bile," dedi Ille, "aramızda her şeyin olduğu gibi, son yıllardaki gibi kalacağına söz ver! Bana söz ver!"

Ille'ye en olmayacak şeyler için ne kadar sık söz vermek zorunda kalmıştım. Sonradan asla doğru çıkmayan kehanetime çocukça bir inancı vardı. "savaş olmayacağına söz ver!" Ve ben söz verdim. "Bana hiçbir şey olmayacağına söz ver!" Ve ben söz verdim. Bana şunun için ve de bunun için söz ver, ben de söz verdim. Ondan sonra hep sakinleşirdi. "Ama bu saçmalığın daniskası!" diye bağırdım. Ille: "Bu gün resimleri gördüğümde anladım: Her şeyin bedelinin ödenmesi gerek!" dedi. Ben: "Ama aynı kur üzerinden değil! Bu çılgınlık! O zaman bu iş asla bitmez!" diye bağırdım.

"Görüyor musun," diye bağırdı Ille, neredeyse zafer kazanmışçasına, "sıvışmak istiyorsun. Ben de sıvışmak isitiyorum!" Ben: "Bunu söylerken ikimizi hiç aklıma getirmedim ki! Amerikalıları düşünmüştüm. Eğer bizim zafer kazandığımız zaman bile davranmadığımız kadar aptalca davranacaklarsa, o zaman kazandıkları zafer ne işe yaradı ki?" dedim. "Ama bu çok anlaşılabilir bir şey," dedi Ille. "Aptallıklar," dedim, "yeryüzündeki en anlaşılabilir şeydir! Canımı sıkan yenilgimiz değil, zafer kazananların bu yenilgiyi bu kadar anlamsızlaştırmaları!"

"Ama bu doğru değil!" diye bağırdı Ille. "Ne yaptılar ki? Her gün geliyorsun ve düş kırıklıklarını anlatıp duruyorsun – şunu yaptılar, bunu yapıyorlar ve sen yalnızca haklı çıkmak adına sanki böyle olduğu için aslında seviniyormuş gibi anlatıyorsun bunları! Bu fair değil! Gerçekten de şimdiye kadar ne yaptılar ki? Onlara biraz daha zaman tanı!"

"Ooo," dedim, "onlara biraz daha zaman ver ha! Nasyonal Sosyalistler'e karşı gösterdiğimiz fairness da buydu zaten! Peki ya şimdi? Leporello[6] listeni başkasıyla değiş tokuş etmek mi istiyorsun? Bu şekilde bir adım bile ilerleyemeyiz! Burada geçerli düzenler uğruna verilen bir savaşım söz konusu! Biz bizimkini elden kaçırdık – şimdi de ötekiler onu ellerinden kaçırıyorlar! Bu çılgınlığın ta kendisi!"

6 Leporello listesi: *Don Giovanni* operasının katalog aryasında, uşak Leporello'nun efendisinin terk ettiği Donna Elvira'yı teselli etmek için, Don Giovanni'nin daha önce terk ettiği kadınların listesini sıraladığı sahneye gönderme. (Ç.N.)

Ille: "Düzenler umurumda bile değil!" diye bağırdı. Alman düzeni beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor ve eğer senin dediğin gibiyse, Amerikan düzeni de beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Beni yalnızca bu yüzden acı çekmek zorunda oluşum ilgilendiriyor!" "Pekâlâ," dedim kızgınlıkla, "işin içinden çok güzel sıyrıldın! Yakınmak için hiçbir nedenin yok! Tanıdığın herkesten ve tanımadığın milyonlardan çok daha az nedenin var! Ve benim durumum da aynı. Bizim halimiz iyiydi Ille, olumsuz yargılara sahip olmaya hakkımız yok. Olumsuz önyargılara sahip olmaya hakkı olmayan az sayıdaki insanlardanız. Tam da bu yüzden mantıklı olana yol açmak, mantıklı olandan başka hiçbir şeye yol vermemek bizim görevimiz!"

Ille bir süre sustu. Sonra: "Sana korkunç bir şey söylemem gerekiyor!" dedi, "benim halim hiç de iyi değildi! Sen, bütün bu zaman boyunca önemli olan bizim yakayı kurtarmamız, diye düşünüyordun, biliyorum. Ben artık, bir zamanlar sana gelen aynı kadın değilim! İçimdeki en iyi ve en değerli şey öldü. Bunu onlar öldürdüler. Son oniki yıl benim için korkunçtu. Bunu sana göstermemek için sürekli çaba harcadım. Günü kurtarmak iyi yaşamış olmaksa sence, biz iyi yaşadık. Geceleri horladın, üç kapı öteden duyuluyordu. Ben hiç duygusallaştım mı? Ben duygusallaşmadım, ben hep oldukça katıydım. Bu sinirlerimin durumuyla ve düş gücüyle ilgili bir şey. Tabii ki Yahudilere, Polonyalı aydınlara, Rus komiserlerine, Çek öğrencilere ve Alman komünistlerine ve birdenbire ortadan yok olan bütün öteki insanlara ne yapıldığını ben de senin kadar biliyordum. Ama bunlar bizden çok uzaklardaydı, tıpkı hapishanede olduğun dönemlerde senin uzaklarda olduğun kadar uzaklarda. Her durumda uğrunda ayakta durmamı gerektiren hiçbir şeyim yoktu, kendi kendimden ve senden ve birkaç dostumuzdan başka. Ölüm ölen kişiye, geride kalan için geldiği kadar zor gelmez. Gerçekten yakınımızda olan ve onun için öç almak gibi birtakım duygulara kapılabileceğimiz hiç kimseyi kaybetmedik biz – öteki ölülere gelince, Münih ve Berlin'deki ölülere, onları gördüm ben, belleğim düş gücümden daha güçlüdür ve bu nedenle de Amerikalıların bize resimleri göstermeleri iyi oluyor diyorum; öteki re-

simleri de rahatlıkla göstermeliler, Köln'e ve Nürnberg'e ve Dresden'e ait resimleri. Bunu asla unutmamalıyız; düş gücümüzün bizi harekete geçiremediği şey için, belleğimiz bizi harekete geçirmeli. Şu resimler; evet onlar beni harekete geçirdi; bana, ben günümü öyle neşeli neşeli geçirirken, olup bitenden haberdar olup da bir türlü gözümün önüne getiremezken neler olup bittiğini gösterdi. Olup bitenden haberdardım, ama geceleri uykumu kaçıran, sürekli bir gölge gibi beni izleyen şey bu değildi; içimdeki duygu suçluluk duygusu değildi, sadece korkuydu!"

Elimi tuttu ve: "Ah, yaşamayı o kadar seviyorum ki! Ölüm aklıma geldiğinde hep çok korkmuşumdur. Ama ölüm bana yaklaştığı zamanlarda, Königshof'un bodrum katında ondan korkmadım, o zaman yalnızca öylece oturdum, kollarımla yüzümü kapattım ve şöyle düşündüm: Mutsuz bir biçimde yaşamaya devam etmektense, belki tanınmayacak bir hale gelmektense, yüzsüz, kolsuz ya da bacaksız olmaktansa ölmek iyidir. Yani yaşamayı, bütününe sahip olmayı isteyecek kadar çok seviyorum, yoksa hiç olmasın daha iyi! Ama onur da yaşamın bir parçası! Yüz ya da kol ve bacak değil, onur da yaşamın bir parçası! Ve şu oniki yıl var ya, yalnızca onurumu elimden almaya çalıştı, o kadar! Sevmedikten sonra yaşamak ne anlama gelir ki? Günü sevmek istiyordum ve ülkeyi, aralarında yaşadığım Almanları ve seni ve kendimi! Ve sevmeme izin yoktu. Her şeyi hor görmeyi öğrenmek zorundaydım, günü ve ülkeyi ve Almanları ve seni ve kendimi! Sevilmediğim ve sayılmadığım bir yerde nasıl sevip sayabilirdim ki? Onurun olmadığı yerde nefret vardır, ben nefret etmek istemiyordum, ama öğrenmek zorunda kaldım. Nefretle tanıştım, en çok da kendi kendime karşı olan nefretle; en çok kendi kendimden nefret ettim. Herkesin gözünde, o anda herkesin benim gözümde dönüştüğü şeye dönüştüğümü biliyordum."

Kısık bir sesle: "Sana hiçbir şey olmadı!" dedim.

Ille: "Bana hiçbir şey olmadı! Ama sanki her gün olabilirdi. Her keresinde yurtdışında hakkımızda anlatılan kötü fıkra geldi aklıma; hani İsviçre fıkrası, sabah altıda kapısı çalındığında sütçünün geldiğini bildiğini anlatan İsviçrelinin!" dedi.

Ille: "Amerikalılar buraya geldiklerinden beri gölge yok oldu," dedi, "onuruma tekrar kavuşacağımı biliyorum. Tekrar sevebileceğimi biliyorum. Yeniden saygı gösterebileceğimi, sevileceğimi ve sayılacağımı biliyorum. Artık hiç kimsenin gelip de beni samanların üzerinde uyumaya zorlayamayacağını biliyorum. Gülme! Bu benim için her zaman en korkunç düşünce olmuştur, herhangi birinin beni, bir kadını, beni, Ille'yi, yaşamı ya hep ya hiç diye isteyecek kadar seven beni zorlayacak güce sahip olmasından, birinin gelip de beni samanların üzerinde uyumaya zorlamasından hep korkmuşumdur! Çünkü saman, yataklar var olduğu sürece söz konusu olmamalıdır. Saman başına buyrukluk ve küçümsemedir. Saman onurun korunmasından vazgeçmedir, samanın üzerinde davarlar uyur, kendi pisliklerinin içinde. Ve artık bundan, bundan korkmama gerek kalmadı – ve bu yüzden Amerikalıların burada olmalarına seviniyorum! Onlar onur nedir biliyorlar! Müjdesini verdiler! Şimdiye kadar hiçkimsenin sözünü vermediği bir şey için söz verdiler! Bırak olmakta olan olsun, kimileri taşkınlık yapabilir, domuzlar her yerde varlar, ama burada bir ilke söz konusu! İstek, saygı! İktidar, ilkeden sonra geliyor, Amerikalılar buraya geldikleri için beni bu kadar mutlu eden şey de bu işte! Bizi aç bırakabilirler –üstlendikleri çok büyük bir görev, yani koca bir halkı beslemek– bizim düzenimizi değiştirebilirler; zafer kazanan, kendi düzeninin gerçekten daha iyi olduğunu düşünüyorsa, eski düzeni değiştirmek onun hakkıdır; bize daha bir sürü şey yapabilirler. Onları hoş görürüm, yalnızca ve yalnızca artık tek bir şeyin olmasına olanak olmadığı için hoş görürüm: Sabahın altısında kapı çalındığında gelenin sütçü olmamasına artık olanak yok!"

"Uyu," dedim, "uyu! Gelen sütçü, ama bu kez süt getirmiyor, sütü almaya geliyor!" Beni öptü ve ben odadan çıktım.

Ertesi sabah evin kapısı çalındığında gülümsedim: "Sütçü geldi!" diye düşündüm ve öteki tarafıma döndüm. Bir süre sonra Ille odama geldi. Sabahlığını giymişti: "Seninle konuşmak isteyen iki Amerikalı geldi!" dedi. Yerimden fırladım: "Ne istiyorlarmış?" Ille: "Bilmiyorum, bir arabayla gelmişler, ikisi de subay!" dedi. "Aşağı in, onları oyala!" dedim. Sabahlığımı üzerime aldım ve terliklerimi ayağıma geçirdim.

Dua köşesindeki masada oturuyorlardı; biri kısa boylu, biraz şişmanca, kaba hatlıydı, kırmızı kısa parmağında, üzerinde kurukafa olan bir yüzük taşıyordu, tıpkı Himmler'in o kadar saygı duyduğu kişiyi dehşetler içinde bırakarak aziz SS liderine hediye ettiği yüzük gibi. Öteki uzun boyluydu, hüzünlü bakışları vardı, tırnakları yenmiş dahi olsa elleri arkadaşının ellerinde çok daha bakımlıydı. İkisinin de miğferleri ve uzun, aşağı sarkan deri kayışları bulunan tabancaları vardı. Ben içeri girince ayağa kalktılar, kısa boylusu kendini tanıttı, adının Sullivan olduğunu söyledi, uzun boylusunu ise "Murphy" olarak tanıştırdı. Beylere yerlerine oturmalarını rica ettim. Ille sobanın yanındaki kanepenin üzerine oturdu.

Sullivan kısa bir sessizlikten sonra: "I am sorry, but you are arrested!" dedi. Ille yerinden fırladı ve: "Bir yanlışlık olmalı, senin tutuklandığını söylüyor!" dedi. Ben: "Söylediğini anladım, sor bakalım, neden..." dedim. Ille sordu, anladığım kadarıyla yumuşak ve düzgün bir İngilizceyle konuşuyordu, cümlenin sonunda "Sir" dedi, buna çok şaşırdım, çünkü bu unvanın Amerika'da bulunmadığını sanıyordum. Amerikalı açık ve belirgin bir biçimde: "Oh, he is a big Nazi!" dedi.

Ille, Sullivan'la hararetli hararetli konuşmaya başladı. Bu arada gülümsüyordu, söylediklerinin tek sözcüğünü bile anlamıyordum; Sullivan'ın cevabını sabırsızlıkla bekliyordum, ama onu da anlamadım.

Ille ayağa kalktı, korku dolu gözlerle bana baktı. "Hiçbir şey anlamıyorum. Kitzbühel'deki 42. birlikten geldiğini söylüyor, senin orada sorgulanman gerekiyormuş. Bir yanlışlık olmuş olabileceğini, ama bu konuda kendisinin karar verme yetkisine sahip olmadığını söylüyor!" dedi. Ben: "Öyle tabii, bu türden insanlar karar veremezler; söyle ona, giyinmek için yukarı çıkacağım!" dedim.

Ille acele acele: "Burada kal! Lütfen biraz daha kal! Durum açıklığa kavuşacaktır! Lütfen – bırak ona söyleyeyim! Eğer başımıza gelenleri ona anlatırsam, seni tutuklayamaz!" dedi. Ben öfkeyle: "Kes artık! Durumu daha da güçleştirmekten başka bir şey yapmıyorsun!" dedim. Ille: "Hayır, lütfen! Bırak ona söyleyeyim! Söylemek zorunda olduğumu biliyorum! Benim de bir

kere olsun sana yardım edebilmem çok iyi bir şey, inan bana, iyi bir şey olduğunu hissediyorum!" dedi. "Hayır," dedim, "ne olacağını biliyorum, her şeyi birbirine karıştıracaksın!" Ille: "Onlara söylemek zorundayım! Sana yardım edebilecekken bunu yapmadığımı düşünürsem bir daha gözüme uyku girmez!" dedi. Hızla döndü ve Sullivan'a: "Sir, I am jewish!" dedi.

İkisi bir süre aralarında konuştular. Sonunda Ille: "Hiçbir şey anlamıyorum! Ona söyledim, o da bunu kanıtlayıp kanıtlayamayacağımı sordu bana. Ben, tabii ki kanıtlayabilirim dedim... bunun üzerine benim de birlikte gelmem gerektiğini söyledi!" dedi. "İşte buyrun," dedim öfkeyle. Ille yine Sullivan'la konuştu. Konuşmaları bittiğinde kısa boylu adam başını tereddütle sağa sola salladı ve sonunda: "Yes!" dedi.

Ille hemen: "Düşünebiliyor musun, ona bunun benim de tutuklandığım anlamına mı geldiğini sordum ve o 'evet!' dedi," dedi.

"Hadi bakalım," dedim, "şimdi işler daha da karıştı. Şimdi yukarı çık ve eşyalarını topla!"

Murphy, Ille'nin arkasından gitti. Ille'ye seslenerek, Bolle'den aldığım deri çantayı odama getirmesini söyledim. Onu sürekli hareket halinde tutmanın en iyi şey olacağını düşünmüştüm, yeniden arkasından seslenerek, Hilde'ye haber vermesini ve evin idaresini ona devretmesini söyledim. O zaman Hilde'yi de tutuklayacaklarından korktuğum için tam bu talimatı iptal etmek üzereydim ki, Sullivan eliyle susmamı işaret etti. Ben de yukarı çıkmak istedim, ama Sullivan odada arama yapmaya başladı. Aramayı çok hızlı yaptı, hiçbir şey almadı, ona mutfak kapısını açtım, mutfağı gözden geçirdi, çalışma odama girdi, kitapları gözden geçirdi.

Onunla daha fazla ilgilenmeden yukarı çıktım ve giyinmeye başladım. Hemen arkamdan Sullivan geldi, elinde bir kitap vardı, *Stadt* adlı kitabımın İngilizce baskısıydı. Ille benim Bolleçantamı odaya götürmüştü bile, neye ihtiyacım olup neye olmayacağını özenle seçerek eşyalarımı topladım. Sonra Ille'nin yanına gittim. Onun kapısının önünde Murphy duruyordu ve Sullivan, içeri Ille'nin yanına girmediği için ona serzenişte bulunuyor gibiydi. Murphy'den, Sullivan'dan hoşlandığımdan

daha çok hoşlanmıştım. Ille giyinmişti bile, çantasını topluyordu, ben kızgın kızgın: "O koskocaman bavulu alma yanına, küçük uçak valizini al! Bir de o kadar çok eşya alma!" dedim. Ille'nin gözleri kızarmıştı: "Uzun boylusu, orada uzun süre kalabileceğimi söyledi!" dedi. Ben öfkeyle: "Sana ne diyorsam onu yap!" dedim. Ille hiçbir şey söylemeden, eşlarını bavuldan yine çıkardı, yanına neleri alacağını ben belirledim; ama tuvalet masasının üzerine koymuş olduğum küçük bir şişe parfümü tekrar çantanın içine atıverdi.

Sullivan Ille'ye kitabı gösterdi. Kitabın içinde bir kart vardı, üzerinde Martha Dodd'un kitabın ithafı için teşekkür yazısının bulunduğu Amerikan Konsolosluğu'na ait bir kart. Ille, Sullivan'a zafer dolu bir edayla kartın ne anlama geldiğini açıkladı. Sullivan, Murphy'yi kenara çekti, aralarında bir şeyler konuştular. Ille tereddütle: "Konuştuklarını anlıyor musun?" diye sordu. "Gerçekten de sütçüye benziyorlar!" diyecek kadar kabalaştım.

Odadan çıktığımızda, Hilde biraz solgun ama yine de sakin bir şekilde koridorda duruyordu. Önünden geçerken aceleyle: "Diewald'e ve Yüzbaşı'ya haber ver. Kitzbühel'e götürülüyoruz!" dedim. Ille sert sert: "Evle ilgilen! Hiçbir şeyi aksatma!" dedi. Hilde hiçbir şey söylemedi.

Dışarı çıkarken Sullivan kitabı açık duran kapıdan çalışma odamdaki masanın üzerine fırlattı. Arabaya bindik. Alman plakalı bir Opel'di. Ben arabayı kullanan Sullivan'ın yanına oturdum, Ille de arkaya Murphy'nin yanına geçti. Dağlara doğru yola çıktık. Ille'ye: "Söyle onlara, yanlış yoldan gidiyoruz. Kitzbühel'e gitmek için Marquartstein üstünden gidip Reit sapağından sapmamız gerek!" dedim. Ille bunu onlara söyledi, sonra: "Uzun boylusu, oradaki bütün köprülerin havaya uçurulduğunu söylüyor!" dedi. Bir saniyeliğine, viyadüğün de havaya uçurulmamış olduğuna üzüldüm.

Uzun süre hiçbirimiz konuşmadık. Yalnızca Ille bir ara: "Söylesene, sen bir şey anladın mı bu işten?" dedi. Onun heyecandan zangır zangır titrediğini bilecek kadar iyi tanıyordum onu. "Çeneni kapat! Her şey tarihsel bir gelişim gösterecek!" dedim. Lofer yakınındaki küçük bir dönemeçte araba stop etti, herhalde Sullivan frene fazla sert basmıştı. Araba boşta gitti ve

durdu. Sullivan bir jipi durdurdu, aktarma yapacaktık. Lofer'e girdik. Oradaki birliğe "Head-Quarter" olarak hizmet veren bir çiftliğin önünde durduk. Sullivan bizi bir köşeye dikti, orada oturmakta olan subaylarla fısıltıyla bir şeyler konuştu ve telefon etmeye başladı. Ille bütün gücüyle kulak kabartıyordu. Subaylar şaşkınlıkla ve merakla bize bakıyorlardı. Ille sapsarı kesilmişti. Sonra sessizlik çöktü. Ille kulağıma eğildi. "Kısa olanı bizim hakkımızda bir şeyler söyledi! Anlayamadım. Ama seni çok özel büyük bir suçlu yerine koyuyor olmalılar. Soldaki, demin şey gibi bir şey söyledi... şey gibi 'Death by hanging'...!" dedi. "Öyle mi," dedim. Ille'nin bütün bedeni titriyordu. Paltomu sırtına koydum, ama odanın içi çok sıcaktı.

Sonra Opel, çiftliğin önüne geldi. Arabaya binmemiz gerekiyordu ve Sullivan birdenbire düzgün bir Almancayla: "Bizim mekanikçilerimiz daha iyi oldukları için savaşı biz kazandık!" dedi. Ben: "Ha ondan!" dedim ve sustum.

Kitzbühel'e varınca bir süre ana caddede ilerledik, sonra araba birdenbire küçük bir sokağa saptı ve durdu. Arabadan indik, dar ve yüksek bir evin önündeydik. Murphy kapıyı çaldı, gömleğinin kollarını sıvamış olan bir adam açtı kapıyı. Ille sokakta çevresine bakınmıştı. Sonra benimle birlikte kapıdan girdi. Bir demir parmaklığın önünde duruyordu, birden geri sıçradı, kolumu tuttu ve: "Ama... burası bir hapishane!" dedi. Gömlekli adam: "Ya ne sanmıştınız?" dedi. Ille: "Ama biz sorgulanmak üzere geldik!" diye bağırdı. Dehşet içinde çevresine bakındı, Sullivan ve Murphy çoktan gitmişlerdi bile. Gömlekli kapıyı kapattı. Ille'ye kızdım. "Bu kadar aptalca davranma!" dedim.

Her şeyi yanlış yapıyordu. Sanki hapishane yaşamı hakkında anlattığım onca şey boşa gitmiş gibiydi. Tam anlamıyla şok geçiriyordu. Kısa bacaklı, yaşlıca, sırnaşık dalkavuk görünüşlü bir adam olan nöbetçi her zaman olduğu gibi üstümü aradığı ve ceplerimde bulunan her şeyi önündeki masaya koyduğunda, Ille kollarını göğsünde kavuşturdu ve: "Ama bana asla dokunamayacaklar!" dedi. Nöbetçi: "Zorluk çıkarmayın! Sizden rica ediyom!" dedi. Ben: "Şuraya otur ve sakin ol!" dedim. Şapkasında kırmızı-beyaz bir bant bulunan, çok sarışın ve çok genç bir Amerikalı subay bir odanın kapısından çıktı ve:

"Parti'de miydiniz?" diye sordu. Ben: "Hayır!" dedim. Subay birdenbire bana haykırmaya başladı: "Nazi domuzu seni! En azından kabul edecek yürekliliği gösterin! Şu Bacherl'e bakın! Onun cesareti vardı, Parti üyesiydi ve sorar somaz söyledi!" Nöbetçi Bay Bacherl gülümsedi, hiç utanmadan: "Tabii ki Parti üyesiydim, ama zorla!" dedi. Ille: "Sir, I am jewish!" dedi. Subay: "Daha kötü ya! Görürsünüz siz gününüzü, sizi domuzlar sizi! Sizin ifadenizi bizzat ben alacağım! Bizzat ben!" diye bağırdı ve odaya geri döndü. Hemen ardından büyük gürültülerle ağır bir nesnenin düşme sesini, subayın bağıran sesini ve insanın içine işleyen bir ağlama sesi duyduk.

"İşte buyrun!" dedi Bay Bacherl. "Güçlüh felan çıharmayın! Burada istenmez böyle şeyler! O bey Polonyalı!" dedi. Ille koluma sarılmıştı. Ben öfkeyle: "Yalvarırım, şu saçmalığı herkese söyleme! Bu, onları daha da delirtmekten başka bir işe yaramıyor!" dedim.

Bacherl kimlik bilgilerimizi kayda geçti. Ille yıllar sonra ilk kez asıl adını söyledi. Sonra Bay Bacherl benim ve Ille'nin eşlarını çantalara attı, bize iki makbuz uzattı ve: "Buyrun! İmzalayın bahalım!" dedi. İmzaladık. Ille'ye bakmaya cesaret edemedim, etrafla ilgileniyormuş gibi yaptım. Bir merdiven çıktık, küflü, kırık dökük, aşınmış bir merdivendi, demir parmaklıkların önünden geçtik. Ille kolumu sıkı sıkı tutuyordu, nasıl titrediğini hissediyordum, ama hiçbir şey söylemiyordu. Bay Bacherl merdivenin karşısına gelen ilk kapıyı açtı ve Ille'yi içeri soktu. Ille buranın kendi hücresi olduğunu anlamıştı, yalvarırcasına bağırdı: "Ama bizi ayıramazsınız!" "Daha neler!" dedi Bay Bacherl. – "Ille sana hiçbir şey olmayacak, söz veriyorum. İçeri gir ve sana hapishane hakkında anlattığım şeyleri hatırla; az sayıdaki olası yerlerden biri, öyle değil mi! Bak: Yatağın üzerinde saman çuvalları var! Daha dün bundan söz ediyorduk! İşte buna gelişimin karşıt kutbu denir. Tıpkı bir film gibi!"

Sonunda Ille'yi gülümsetmeyi başarmıştım. "Ve saat tam onikide yemek masada olacak, öyle değil mi, Bay Bacherl, bizde düzen denen bir şey vardır!" dedim. Bay Bacherl de gülümsedi, "Tabii, tabii," dedi. Sonra Ille'yi hücresine kilitledi. Beni de aynı koridor üzerindeki başka bir hücreye götürdü.

Hücremi bir başkasıyla paylaşacaktım, adamcağızın teki yatağında yatıyordu. "Bir gözel sohbet edersiniz gari!" dedi Bay Bacherl. Ben: "Bay Bacherl, genç hanım bütün bunlara alışık değildir. Ona birazcık sabır göstermelisiniz," dedim. Bay Bacherl: "Tabii, tabii," dedi ve gitti.

Hücre bir kişi için oldukça büyük, iki kişi içinse oldukça küçüktü. Sağda ve solda duran tel karyolaların üzerinde son derece iğrenç, yamru yumru ve inanılmayacak kadar pis saman çuvalları vardı. Ama en azından tuvalet niyetine kullanılan kovalardan yoktu, yalnızca iki yatak arasında bir masa vardı. Masayı hemen yüksek pencerenin altına çektim, üstüne çıktım ve dışarıya baktım. Bir kilise ve anacaddenin bir bölümü görülebiliyordu. Ufukta sarp ve yalçın dağlar uzanıyordu, bunların "Wilde Kaiser" olması gerekirdi. Yoldan beyaz saçlı, şık giyimli bir bey bastonuna dayanarak geçiyordu. Derken büyük bir araba bu beye doğru gelmeye başladı, dev gibi bir Amerikan arabasıydı, içinde büyük bir hayvan oturuyordu, bir general parçası ya da buna benzer bir şey olsa gerekti, beyaz saçlı adam arabanın arkasından baktı, o anda yüzünü açık seçik görebildim, bu, Peter Francke'ydi. Bawaria'da benim gibi senaryo yazarlığı yapardı, demek ki Kitzbühel'e getirilmişti. Tabii, Kitzbühel'de de sonuçta bir film çekilmesi gerekiyordu, o zaman rejisör Tourjanski'nin de burada olması gerekirdi, prodüksiyon şefi Witt'in, senaryo yazarı Burri'nin, Brigitte Horney'in de – bunu bilmek avutucuydu. Ama Peter Francke'ye seslenmenin bir anlamı yoktu, çok uzaktaydı.

Hücre arkadaşım, Bay Bacherl'in benim pencereden dışarı bakmamdan hiç hoşlanmayacağını belirtti. Adamcağıza Kitzbühel'li olup olmadığını sordum. Kitzbühel'liydi. Adam terziydi; bana hemen "buradan çıkar çıkmaz" pardösümün yıpranmış yaka kısmını değiştirmeyi önerdi. Dükkânların kapanma saatini ihlal ettiği için on gündür buradaymış, "n'apiciiiik, serhoştum." Bay Bacherl onun arkadaşıymış. Bay Bacherl daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de burada gardiyanlık yapıyormuş. Kapıda tümüyle sararmış bir genelge asılıydı, k.u.k.[7] dö-

7 k.u.k.: kaiserlich und königlich: imparatora ve krala özgü. (Ç.N.)

neminden kalma bir hapishane talimatnamesiydi. Bay Bacherl dayanıklı ve aynı zamanda da uyumlu biri olmalıydı.

Aşağıdan, yine sorgu odasının iğrenç gürültüsü geliyordu. Benim terzi her şeyi biliyordu. "Şincik sıra ötekinde!" dedi, söz konusu olan Polonyalı-Amerikalı subay tarafından "sorgulanan" paraşütçülermiş. Bunlar, SS'lerin "kan gruplarıyla ilgili bilgileri değiştirmek için kullandıkları iğnelerin ticaretini yaptıkları kuşkusuyla tutuklanmışlarmış. Böyle bir şeyi ilk kez duyuyordum. Kitzbühel'de kalan iki paraşütçü sırayla götürülüyor ve evire çevire dövülüyorlarmış. Bunu Polonyalı yapıyormuş, bu Polonyalı bana "domuz" diyen adamdı; beni ve Ille'yi sorguya çekeceğine söz vermiş olması ne kadar da rahatlatıcıydı. Ama ben sözünü tutacağına inanmıyordum. Bu arada Murphy ve Sullivan'dan gerekli ve yeterli bilgileri edinmiş olmalıydı. Benim terziye, hücrede volta atarsam rahatsız olup olmayacağını sordum, çünkü böyle bir alışkanlığım vardı. Rahatsız olmazmış.

Öğle yemeği çok iyi pişirilmişti, ama miktarı çok azdı. Bay Bacherl'den, sayın eşlerine önerilerimi iletmesini ve pişirdiği nefis yemekler için kendisini kutladığımı söylemesini rica ettim. Eğer patates soyacak birine ihtiyaç duyacak olurlarsa, benimle birlikte gelmiş olan o genç hanımefendi bu tür işleri çok iyi becerir, dedim. Bay Bacherl etkilenmiş ve düşünceli gözüktü.

Ille için çok kaygılanıyordum. Ne kadar yanlış tepkiler verdiğini görünce korkmuştum. Kitzbühel'deki hücremde ilk gecemi huzursuz geçirdim, ama yalnızca Ille nedeniyle. Bütün öğleden sonra sıkıntı sıkıntılı volta atmıştım; ikide bir kendi kendime bunun olanaksız olduğunu söylesem de, hâlâ sorguya alınmayı bekliyordum; beylerin aceleleri olmadığı kesindi, böyle beylerin asla aceleleri olmazdı.

Benim terzi oldukça iyimserdi. İçeri gireli daha birkaç gün olmuştu, beş gün sonra "affedilmeyi" umuyordu, gizlice: "Bizim Avusturya'da her bi' şeyler ayarlanabilir!" dedi. Bay Bacherl'in bir yardımcısı vardı, adı Walter'di ve gerçek anlamda bir "direnişçi"ydi! Başlangıçta "zorunlu üye" Bay Bacherl'i kontrol etmesi için onun yanına katıldığını sanmıştım; ama daha sonra Walter'in Bay Bacherl'in damadı olduğu çıktı ortaya. Her za-

man Ille'ye, hapishane yaşamında aksiliklerin çoğunun, beklenmedik biçimde tutuklananların gardiyanlara karşı olan yanlış tutumlarından başka hiçbir şeyden kaynaklanmadığını anlatmaya çalışmıştım. Haydutların kendilerini hapiste son derece rahat hissetmelerinin, buna karşın entelektüellerin daha sonra bunun hakkında alınganlık içeren kitaplar yazmalarının bir nedeni vardı. Ille'nin ilk şoktan sonra yine kendini toparladığını öğrenmek çok rahatlatıcı oldu. Ille, yürekli "direnişi" nedeniyle hemen fark ettiğim Walterciği (acaba direnişe, Bay Bacherl'in Parti'ye zorla katılışı gibi zorla mı katılmıştı?) – daha ikinci gün, Ille'nin emri üzerine beni onun hücresinin kapısının önüne getirmesini sağlayacak kadar kafeslemişti. Eskiden kalma şatonun anahtar deliğinden Ille'nin yatağının üzerinde oturduğunu görebiliyordum, kollarını göğsüne doğru çektiği dizlerine dolamıştı. Seslendiğimi duyunca hemen kapıya geldi. Bay Bacherl ona patates soyma işinde karısına yardım etmesini teklif etmişti bile; Ille de kabul etmişti, ama aynı zamanda başka bir iş için daha çaba harcıyordu, Amerikalılarla biraraya gelme fırsatı elde edebileceği bir işti bu. Bana, kendisi için kaygılanmamamı fısıldadı. Ayrıca Waltercik direnişin yürekli kahramanı olarak bizimle bağlantı içinde kalacaktı. Ille cephesinde her şey yolunda demekti.

Benim terzi gerçekten de erken salıverildi. Onun aracılığıyla sinemadan meslektaşlarıma haber göndermekten vazgeçtim, terzi fazla ahmaktı; ayrıca başka bir sürü şey gibi meslek dayanışmasının da yok olup gitmiş olacağını biliyordum.

Hücremdeki tek başınalığım fazla uzun sürmedi. Birdenbire bir "tutuklama dalgası" başlamıştı. Yarım saatte bir kapı açılıyor ve Bay Bacherl oldukça şaşkın çağdaşlarımdan birini hücreye sokuyordu. Yatakları dışarı çıkartıp saman torbalarını yere yaymak zorunda kaldık. Akşam olduğunda dokuz kişi olmuştuk, zırhlı birliklerden bir albay, OKW'den bir üsteğmen, Slovak bir bakanlık danışmanı, Kitzbühel'li bir hükümet danışmanı, bir polis yüzbaşısı, Doğu dillerinden birini konuşan, kimlikleri belirsiz iki adam ve kendisinin "şef doktor" olduğunu söyleyen bir adam daha. Savaşçılar çabucak duruma uymasını iyi biliyorlardı. Siviller, özellikle de yabancılar şaşkın şaşkın ve her

şeyi reddederek duvarlara dayalı duruyorlar, ancak uzun süre yalvardıktan sonra geceleri ötekilerin yanına yere –albayın önerdiği üzre "kutuya dizilmiş küçük kaşıklar gibi"– yatmaya razı oluyorlardı. Hiç kimse neden tutuklandığını bilmiyordu, yabancılar hiçbir şeyi kavrayamıyorlardı, açıkladıklarına göre kendilerini "güven içinde Amerikalıların korumasına" bırakmışlardı, subaylar mekânı ve yöntemi eleştiriyorlar ve "savaş tutukluları" olarak Cenevre Antlaşması'na bağlı olduklarını açıklıyorlardı –polis yüzbaşısını kısa süren, ama son derece etkili bir kahkaha atmaya sevkeden bir savdı bu– Slovak bey hemen Bay Bacherl'e rüşvet verme girişiminde bulundu; gerçekten de ilk olarak sorguya alınan ve bir daha görünmeyen o oldu. Bay Bacherl, sakin olun, diyordu, hiç kimsenin bu hapishanede uzun süre kaldığı görülmemişti.

Klozet merdivenlerin yarısındaydı. Kolaylık olsun diye Waltercik hepimizi birden tuvalete götürürdü. Ille, o sırada küçük yeri temizlemekteydi, bu onun işiydi, bana hapishaneye girip çıkan Amerikalılarla ancak bu yolla ilişki kurabildiğini söyledi. İki Amerikalıya iki arada bir derede "durumu"nu açıklamıştı bile, her ikisi de onun için bir şeyler yapacaklarına söz vermişlerdi. İkisi de, dedi Ille bana, CIC'denmişler,[8] ama ne Ille, ne de ben bunun ne olduğunu biliyorduk. Walter, Ille'yi yine hücresine kilitlemek istedi, Ille ayağını kapıya koydu ve aceleyle sorgulama sırasında neler söylemesi gerektiğini sordu. Ben: "Gerçeği tabii ki, ifadelerin birbiriyle çelişmemesinin tek yolu budur!" dedim. Ama günlerden pazardı ve pazartesiden önce sorgulama yapılmasının olanağı yoktu. Pazartesi günü de geçip gitti.

Hücrenin nüfusu değişiyordu, değişmeyen tek şey bendim. Üniformalılar ifadelerinin alınacağına inanıyorlardı, savaş tutukluları kampına gönderileceklerdi; yabancılar kesinlikle serbest bırakılmayı bekliyorlardı, ama –Bay Bacherl'in onları almaya geldiği zaman dediğine göre– "nakliyeliyorlardı"; Alman siviller her sorgulamadan sonra başka hücrelere götürülüyorlardı.

8 CIC: Counter Intelligence Corps. (Ç.N.)

Birkaç saatliğine yalnız kalmıştım ve tadını çıkarmaya çalışıyordum. Hepimiz son derece konuşkanlaşmıştık, giderek herkes neredeyse bütün hayat hikâyesini anlatmıştı (tabii ben de), pek de ilginç gelmemişti. Herkes eğitimliydi –şef doktorun sahtekâr olduğunu düşünüyorduk– ve ben dahil herkes, çöküşün karşısında Nasyonal Sosyalizm olgusu karşısında durduğumuz kadar şaşkın duruyorduk. Herkes savaşın sona ermesine içtenlikle seviniyordu, tıpkı herkesin savaşı yine de kaybetmiş olmamız karşısında dehşetler içinde kalışı gibi. Savaşçıların savaş hakkında anlattıkları etkileyici oluyordu; Rusya hariç, her yerde son derece keyifli seyretmişti işler ve siviller, Nasyonal Sosyalizm'in –kendi meslek gruplarının dışındaki alanlara– yine de iyi şeyler getirmiş olduğu görüşündeydiler. Ben dahil herkes Yahudilerin başlarına gelenleri ve toplama kamplarında olup bitenleri büyük bir adilik olarak görüyorduk; ben dahil herkes, olup bitenlerden haberimiz olmakla birlikte, buna karşı bir şey yapmak zorunda olduğumuzu bilmiyor olmaklıktan pişmanlık duyuyorduk. (Yalnızca "şef doktor", bir toplama kampını içerden gördüğünü söyledi, ama biz bunu sahtekârlık olarak niteledik.) Şimdi ne olacağı konusunda hiç kimsenin bir fikri yoktu, benim de; ve bunca şeyin nasıl olup da olabildiği konusunda herkes binlerce neden sıralıyordu, ben de; ama hiç kimse başlı başına aydınlatıcı olabilecek bir neden söyleyemiyordu, ben de. Pek ilginç değildi doğrusu.

Şimdi yalnızdım ve hücrenin içinde volta atıyordum ve yedi metre ilerimde, kollarını göğsüne çektiği dizlerine dolamış oturmakta olan Ille'yi düşünüyordum. Bay Bacherl kapıyı açtı ve hücreye iki adam soktu – ne dedim ben, adam mı? Gelenler dolu dolu et ve köpük köpük kandan oluşan iki sıradağ, kısacası Tirol'lü iki köylüydü. Çivili dağ ayakkabıları, yeşil çorapları, kısa deri pantolonları, geniş, işli kemerleri ve yeşil ceketleri vardı. "Alman halkının ırk bilgisi"ne göre "Dinar Alpleri'ndeki insan tipine uyan" karga burunlu dev, gürültülü adımlarla pencereye yaklaştı, demir parmaklıkları tuttu ve güçlükle soluk alarak sarsaladı. Öteki dev, ki daha çok enine genişlemişti ve görkemli kol kasları ceketini patlatacakmış gibi duruyordu, ya-

tağın üzerine oturdu ve soluyarak ve çevresine bakınarak: "Şu işe bak! Şu işe bak! Şu işe bak!" dedi.

Uzun olanı döndü. Birdenbire elleriyle yüzünü kapattı. Şimdi ağlamaya başlayacak, diye düşündüm! Ama ellerini indirdiğinde, bir erkek gibi gözyaşlarına engel olmuştu. Bana, beni görmüyormuşçasına baktı. Sonra geniş olanının yanına, yatağın üzerine oturdu. Birbirlerine anlamlı anlamlı baş salladılar, sonra bana baktılar ve bana anlamlı anlamlı baş salladılar ve uzun olan başını salladı ve: "Şu işe bak!" dedi.

Orada öylece oturuyorlardı, koskocaman, dev gibi elleri dizlerinin üstüne sarkmıştı, omuzları düşmüştü, burunlarının ve ağızlarının çevresindeki çizgiler düşmüştü. Her ikisinin de burunlarının altında küçücük birer bıyıkları vardı, birer Hitler bıyıkçığı.

Kapı açıldı ve içeri bir adam girdi. "Üç numara!" diye düşündüm. Tıpkı öteki ikisine benziyordu, yalnızca onun bıyığı yoktu ve elinde bir anahtar tutuyordu, hücrenin anahtarını. Onun arkasında saygı dolu bir biçimde Bay Bacherl duruyordu.

Yeni gelen bana şöyle bir bakış fırlattı, sonra beklenti içinde ayağa kalkıp düşük omuzlarıyla kendisine yaklaşan öteki ikisini gördü. Elinde anahtar olan adam öteki ikisine anlamlı anlamlı baş salladı ve aynı, kısık, genizden gelen Tirol'lü sesiyle: "İşte buradasınız! Sizi aldılar ha? İşte buradasınız!" dedi.

Uzun olanı meraklı bir bakışla eğildi: "Nedir?" Adam: "Sen belediye başkanı mısın?" dedi. Uzun olanı: "Evet, benim!" dedi. Adam: "Senin hakkında hiçbir şey bilmiyorum! Ama şu var ya – o fırıncı!" dedi.

Geniş olanı merakla eğildi – bu arada uzun olanı elini kalbine götürdü ve derin derin iç çekti. Geniş olanı: "Peki ya ben?" dedi.

"Seni," dedi adam, "seni herkes tanır! Seni ahlaksız seni!" Geniş olanı soludu, gözleri dışarı uğramıştı. "N'olmuş bana?" diyebildi.

"Seni lime lime edecekler! Lime lime! Bunu fazlasıyla hakettin!"

Geniş olanı da elini kalbine götürdü, iyi niyetine inandırmak istercesine: "Ben mi...???" dedi.

Adam tehditkâr biçimde anahtarı kaldırdı ve: "Sen Tanrı'ya karşı saygısızlık ettin!" diye bağırdı.

Geniş olanı bir anda çöktü, başı omuzlarının arasına gömüldü: "Bu doğru değil! Yo hayır... Öyle olmadı, öyle değildi... yo hayır... hiç öyle değildi...!" diye soludu.

Adam başını salladı, başını ısrarla ve çok anlamlı bir şekilde salladı: "Sizi lime lime edeceğim! Lime lime! Beni tanımıyor musunuz siz?" dedi.

"Yooo...!" dedi her ikisi. Adam başını salladı: "Ben, buranın müfettişiyim! 38'de bana ateş ettiniz siz! Bana ateş ettiniz! Adi Naziler! Ama şimdi yine buradayım...!! Sizi lime lime edeceğim, lime lime!" dedi. Ve başını sallayarak çıkıp gitti.

Uzun olanı derinden iç çekerek yatağın üzerine çöktü. Yüzünü ellerine gömdü ve: "Her şey bitti! Her şey bitti!" diye sızlandı. Geniş olanı bakışlarını bana dikti ve kısık, genizden gelen Tirol'lü sesiyle anlatmaya başladı. Anladığım kadarıyla kendisi fırıncılık yapıyordu ve köydeki yöre gruplarının yöneticisiydi; uzun olanı ise aynı köyün belediye başkanıydı ve fırıncı günün birinde "sarhoş" olmuştu, "kör kütük sarhoş" olmuştu, "fitil gibi sarhoş" olmuştu ve olay o sırada meydana gelmişti, olay sırasında aklı kesinlikle başında değildi ve Tanrı'yı –herhalde İsa'yı çarmıhta gösteren bir heykel olsa gerekti– belediye salonundan "uzaklaştırmıştı" – kırmış ve ateşe atmıştı, kısacası, vay, vay... vay...

Sonra "fırıncı" kalın kollarını kavuşturarak uzun olanının yanına, yatağın üzerine oturdu ve onu avutmaya başladı. "Senin suçun yok! Senin yok! Kimin yaptığını söyle! Sen değilsin!" Ama uzun olanını avutmanın olanağı yoktu. Gözleri kapalı bir halde başını sallayıp duruyordu. Ve birbirlerine başlarını salladılar, ağır ağır ve anlamlı anlamlı.

Aşağıdan gürültüler geliyordu, gümbürtüler ve çığlıklar. Buna artık alışmıştım, orada günlük sorgulamalar yapılıyordu – cumartesi ve pazar günleri hariç. Ama benim iki Tirol'lü kulak kesildiler. Bu defa ben onlara başımı salladım, ağır ağır ve anlamlı anlamlı: "Şu anda birini lime lime ediyorlar!" dedim.

"Dövüyorlar mı?" diye sordular soluksuz. Bir kez başımı salladım ve onlar porselenden yapılmış tanrı figürleri gibi baş-

larını salladılar. Sonra, zayıflıklarını göstermek istemeyen olağanüstü güçlü ve utangaç erkekler nasıl hüngür hüngür ağlarlarsa, öyle hüngür hüngür ağlamaya başladılar. Bense eğleniyordum, ama aynı zamanda da bundan utanıyordum, çok ucuz bir davranıştı benimkisi, asla dayak yemeyeceğimi biliyordum. Her ikisi için de gerçekten üzülüyordum, güçleri tamamen tükenmişti, "groggy"[9] ya da daha doğrusu: "deri değiştirmiş" durumdaydılar. Onlarla sohbet etmeye başladım; söylediklerinin yarısını anladığım kısık, genizden gelen Tirol'lü sesleriyle sorduğum her soruya şevkle yanıt veriyorlardı. Ama anladığım kısım benim için yeterince ilginçti, "kültürlü" insanların anlatacakları her şeyden çok daha ilginç. Her ikisi de Nasyonal Sosyalistmiş, 1938 yılından önce, Schuschnigg döneminde "illegal"mişler, her ikisi de o zamanlar Wöllersdorf toplama kampına gönderilmişler (ve her ikisi de o kampta "illegal" olarak elden ele dolaşan *Die Geächteten* adlı kitabımı biliyorlardı). Benim kim olduğumu anlayınca o denli içtenlikle sevindiler ki, utandım. Evet, onlar eski birer Naziydiler. "Ben eski bir Naziyim ve öyle kalacağım!" dedi fırıncı ve anlamlı anlamlı baktı; Nazi olduklarından dolayı gururlanıyorlardı ve eskiden de olduğu gibi yaptıkları her şeyin doğru olduğuna kesinlikle emindiler; belki Tanrı'yla ilgili olay hariç, ama o zaman fırıncı zaten "sarhoş"tu. Nasyonal Sosyalizm'in yıkılmış olmasını tarifsiz bir felaket olarak görüyorlardı, yalnızca kendileri için değil, bütün ülke için, Tirol için ve Avusturya için ve bütün Büyük Almanya için; o denli tarifsiz bir felaketti ki bu, telafisi mümkün değildi. Umutlarının söndüğünü ve hayatlarının anlamının kalmadığını biliyorlardı, her şey bitmişti, sona ermişti, sonlanmıştı. Onları ikna etmeye çalıştım ("Hayat devam ediyor" – "Gelişme hızlı olur" – "Beş yıl sonra, dikkat edin bakın, her şey yine bambaşka olacaktır"), ama onlar başlarını salladılar ve: "Karalar!" dediler, "Kızıllar!" dediler, Karalar ve Kızıllar, onların düşüncelerinin odak noktasını bunlar oluşturuyordu: Avusturya'nın, ülke uğruna savaşan iki düşmanı vardı, eşit güçte, eşit hainlikte, eşit uzlaşmazlıkta; bunların birbirleriyle olan savaşları Avustur-

9 groggy: sersemlemiş (Ç.N.)

ya'yı zehirlemişti, Avusturya'yı mahvetmişti, Nasyonal Sosyalistler bu savaşa bir son vermek istemişlerdi; ve Nasyonal Sosyalistler'in Avusturya'da yaptığı her şey Karalar'la Kızıllar arasındaki savaştan daha iyiydi! Şimdi, diye düşünüyorlardı, savaş tekrar başlayacaktı; memleketin mahvolmasına yol açacak boğuşma, kavga yeniden başlayacaktı; bunu küçümseyerek değil, derin bir üzüntüyle söylüyorlardı. Formül buydu, basit bir formüldü, bu formüle karşı olan kanıtların anlamsız kalacağı kadar basit: Bütün dünya bu formüle bağlıydı – ve onlar haklıydılar, kahretsin ki, son derece haklıydılar! Ve bundan kuşku duymadıkları gibi buna sevinmiyorlardı da.

Kapı açıldı ve içeri bir adam girdi, dağ gibi bir adamdı, tıpkı öteki ikisine benziyordu, ayağında dağ çizmeleri, yeşil çoraplar, kısa pantolon vardı, bıyığı da ötekiler gibiydi. Ama onun yüzündeki bıyık yine de ötekilerin bıyıklarının aynısı değildi, bıyığın yerinde kabuk tutmuş bir yara vardı. Adamın, kalın ensesinin üzerinde yükselen geniş, etli yüzü şişmişti, kulakları yırtılmıştı; orada öylece durdu ve her ikisine hüzünlü hüzünlü başını salladı.

"Seni dövdüler mi?" diye sordu, yerlerinden fırlamış olan ikisi. Adam şiş gözlerindeki sonsuz kaygıyla başını salladı, parmağıyla alt katı gösterdi. Başka bir köyün belediye başkanıydı. Şimdi benim yanımda, benim yatağımın üzerinde oturuyordu, dev pençelerini sıkı etli baldırlarının üzerine koymuştu ve kısık, genizden gelen Tirol'lü sesiyle anlatmaya başladı.

Amerikalılar onu çalışırken, tarlada çalışırken almaya gelmişler, çiftliğine bile uğrayamamış, onu bir Polonya kampına koymuşlar, orada Spießrutenlaufen[10] yapmak zorunda kalmış. Sonra Amerikalılar onu, bir "çakıyla" bıyığını kesmeye zorlamışlar. Sonra hapishaneye getirmişler, orada, kepinde kırmızı-beyaz bir bant bulunan genç, sarışın bir subay onu bir kez daha sorguya çekmiş – biz gürültülerini duymuştuk. Kepinde kırmızı-beyaz bant bulunan bu subayın Avusturyalı bir göçmen olduğunu düşünüyordu; ona subayın Amerikalı bir Polonyalı olduğunu söyledim.

10 Spießrutenlaufen: İki sıralı duran 200-300 asker arasından belden yukarısı çıplak olarak geçmek ve bu arada her birinden sırta sopa yemek. Eskiden Almanya'da askeri birliklerde uygulanan ceza. (Ç.N.)

Öteki ikisi yeni gelene hayranlıkla bakıyorlardı. Fırıncı kalın kollarını uzattı ve kısık, genizden gelen Tirol'lü sesiyle, kendisini dövdürtmeyeceğini, dövdürtmeyeceğini, ona her şeyi yapabileceklerini, ama dövemeyeceklerini haykırdı; belediye başkanının neden kendini savunmadığını sordu bağırarak; ama belediye başkanının ağır, umutsuz başı öne eğikti, bu haldeyken reddedercesine sağa sola sallandı başı ve böylece kendini savunmanın hiçbir anlamı olmayacağını, hiçbir anlamı olmayacağını ya da hiçbir olanak bulunmadığını o kadar acı verici bir biçimde anlatmış oldu ki; tek sözcük söylememiş olduğu halde son derece etkili olmuştu.

Ama ben şiddetle: "Lanet olsun, insan size bakıyor da, kütük gibi adamlarsınız, kollarınız çekiç gibi, göğsünüz demirden, baldırlarınız çelikten – ve sanki bir-iki sopa yüzünden dünyanın sonu gelmiş gibi davranıyorsunuz! Hayatınızda hiç dayak yemediniz mi? Dansa gittiğinizde, 'sarhoş' olduğunuzda, 'ortalık karıştığında', 'her şey olması gerektiği gibi' olduğunda, gerçek bir 'av' söz konusu olduğunda?" dedim.

Yeni gelen bana bakakaldı, sonra geniş göğsünü gere gere: "Ama konu bu değil ki! Buradaki dayak... buradaki dayağın duygularla ilgisi yok, hiç yok..." dedi, sonra göğsüne güm güm vurdu ve yalvarırcasına: "Ama ruhi! Ruhi!! Ruhi!!!" diye bağırdı.

Ancak bir süre sonra büyük ruhsal acıyı kastettiğini anlayabildim; ve öteki ikisi ona ve bana ve birbirlerine anlamlı anlamlı baktılar ve ağır ağır başlarını salladılar.

Kitzbühel'deki tutukluluğun onuncu gününde, öğle yemeğinden sonra, Walter bizi tuvalete götürdüğü sırada, Ille'nin kapısına gittim, ben kapıyı çalar çalmaz yaklaştı, fısıltıyla Murphy'nin geldiğini ve ona kitabı –hani şu içinde Amerikan Konsolosluğu'nun mektubunun bulunduğu kitabı– yanında getirip getirmediğini sorduğunu anlattı. Getirmediğini söylemiş, bunun üzerine Murphy oflamış, bu yüzden bir kez daha Siegsdorf'a gitmesi gerektiğini söylemiş. Ille kendinden emin bir biçimde, Murphy'nin yakında bizim sorguya alınacağımızı garanti ettiğini anlattı. "Her şey yolunda," diye fısıldadı, "içimde yarın eve döneceğimize dair bir his var!"

Bunun hemen ardından Walter Avusturya-Almanya sınırı-

nın kapatılmış olduğunu bildirdi, buna sevinmiş gibiydi. Benim Tirollü üç köylüm haberi onlara verdiğimde başlarını ağır ağır ve anlamlı anlamlı salladılar. Akşamüstü Ille ve beni sorguya götürdüler. Bir jip bizi CIC'nin merkezine götürdü, bu arada CIC'nin bir tür Gestapo merkezi olduğunu, en azından buna benzer bir yer olduğunu öğrenmiştim; merkez, hapishaneden birkaç yüz metre uzaklıktaydı, bu bina daha önceleri parti binası olarak hizmet veriyordu. Dar ve tenha koridorda Murphy'yle karşılaştık, demek ki Siegsdorf'a gitmemişti. Düzgün bir Almancayla hâlâ burada bulunmamızın kendisinin suçu olmadığını söyledi, ama o sırada bir kapı açılınca da hemen ortadan toz oldu. Ille'yle beni birbirimizden ayırdılar. Ille, içinde çok uzun boylu ve çok şişman bir adamın üzerinde üniforma gömleğiyle oturduğu bir odaya girdi, adamın koyu renk ve yağlı yağlı parlayan inanılmaz gür saçları vardı. Beni birkaç oda ötede, içinde genç, sarışın bir adamın üzerinde yine üniforma –ama herhangi bir rütbe işareti olmayan– gömleğiyle oturduğu bomboş bir odaya götürdüler. Önce biraz korktum, ilk bakışta hapishanedeki Polonyalıya benziyordu. Gülümseyerek ayağa kalktı ve hafif bir Saksonya şivesi taşıyan temiz bir Almancayla önce bir form doldurmam gerektiğini söyledi. Formu önüme koydu ve acele etmememi belirtti.

Ad, doğum yeri ve tarihi bölümlerini doldurdum. Ardından kimliğe, saç rengine, göz rengine, boya... ilişkin bir dizi soru geliyordu. Onlara yanıt vermedim. Bir sonraki soru mesleğimle ilgiliydi, tereddüt ederek yazar diye yazdım; şimdiye kadar yazarlığı asla başlı başına bir meslek gibi görmemiştim. Genç adam formu birdenbire önümden çekti aldı, yanıtlamadığım soruları gösterdi ve: "Bunları neden doldurmadınız?" diye sordu. Ben: "Yukarıda, her sorunun ayrıntısıyla yanıtlandırılması gerektiği belirtilmiş, ama ben dış görünüşümün nasıl olduğunu bilmiyorum," dedim. Genç adam bana şaşkınlık içinde baktı, sonra yeniden forma baktı: "Yazar mı? Schrifttumskammer'de miydiniz? Ben: "Evet!" dedim. O: "Parti'de miydiniz?" dedi. Ben: "Hayır," dedim. Gülümsedi ve: "Rahat rahat söyleyebilirsiniz, ben biliyorum, benim babam Dresden'de ressamdır, annemse heykeltıraş, birlikleri bilirim ben! Benim annemle

babam da birliğe girebilmek için Parti'ye girmişlerdi!" dedi. Ben: "Ben girmedim!" dedim.

Artık gülümsemiyordu, alnında bir kırışık belirmişti, ağır ağır: "Almanya'da yaşamayı ve çalışmayı vicdanınızla nasıl bağdaştırabildiniz?" diye sordu.

Çok şaşırmıştım. Bu genç adamı, en çetin soruların geceleri uykusuna malolduğu anlaşılan bu çelimsiz, sarışın oğlan çocuğunu düşünceli düşünceli inceledim. Ağır ağır: "Bunu henüz hiç düşünmedim. Ama size gelecekte, nerede yaşayacağımı ve kimin için çalışacağımı bütün ayrıntısıyla düşüneceğime söz veririm," dedim.

Genç adam soru formuna eğildi ve mesafeli bir biçimde: "Neler yazdınız?" diye sordu. Söyledim. Kitaplarımı kimin yayınladığını sordu, söyledim, kitaplarımın yabancı dillere çevrilip çevrilmediğini, çevrildiyse hangi dillere çevrildiğini sordu, söyledim. Verdiğim yanıtları yazdı. Amerika'da tanıdıklarımın olup olmadığını, varsa kimi tanıdığımı sordu, söyledim, o da yazdı. Sonra kendisine kısaca özgeçmişimi anlatmamı istedi. Sıkıntıyla kısaca anlatamayacağımı belirttim. "Başlıklar halinde!" dedi. Düşündüm: "Pekâlâ, eninde sonunda konuya geleceğiz nasıl olsa!" Kısaca: "Rathenau Cinayeti!" dedim. Yine gülümsemeye başladı, "Saklamaya çalışmadığınız için şanslısınız!" dedi. Sabırsız bir biçimde: "Sevgili bayım, bu konuda bu kadaaaaar kalın kitaplar yazdım ben!" dedim.

O sırada daha yaşlı bir adam girdi odaya, apoletinde bir akçaağaç yaprağı taşıyordu, demek ki binbaşı gibi bir şeydi, artık bu rütbe işaretlerinden biraz anlar olmuştum. Yüzü yalnızca burundan ibaretti; pörtlek mavi damarlı koskocaman, koyu kırmızı bir burnu vardı; kara, yağlı saçlardan oluşan bir tutamın altında hüzünlü bir biçimde asılı duruyordu. Burnun hemen sağında ve solunda yer alan iki küçük, keskin, neredeyse kapkara göz beni aceleyle süzdü. Binbaşı kâğıdı eline aldı ve göz gezdirdi. Ufak tefek sarışın alçak sesle: "Hemen itiraf etti!" dedi. Yani her ikisi görevle ilgili konularda aralarında Almanca konuşuyorlardı. Binbaşı küçük bir hareketle sarışını geri itti; Alman bir oyuncunun bir Amerikalı rolünü oynadığında kullandığı Amerikan aksanına benzer bir Amerikan aksanıyla bana: "Rowohlt'taydı-

nız öyle mi?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. O: "Plon? John Cape?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. "Bunlar nasıl kitaplardır?" Ben: "Herhalde iyi kitaplardır, yoksa yayıncı onları seçmezdi," dedim. "Bunun dışında neler yazdınız?" "Senaryolar." "Öyle mi? Heil-Hitler-senaryoları yani!" Ben: "Onları izleyebilirsiniz, tahminimce bütün filmlere el koydunuz ve onlarla iyi iş yapacaksınız," dedim. O: "Bana 'evet' ya da 'hayır' diyerek yanıt verin!" dedi. Ben: "Hayır," dedim. Beni hızla baştan ayağa süzdü. Sonra: "*Stürmer* için de bir şeyler yazdınız mı?" dedi.

Şaşırmıştım. Bunun ne anlama gelebileceğini düşündüm. Birdenbire bağırmaya başladı: "Yanıt verin: Evet mi hayır mı?" Bu arada parmağını kıvırıp şiddetle masaya vurdu. Başımı kaldırdım ve yavaş yavaş: "Bu soruya yanıt vermeden önce sizden bu soruyu bana sorduğunuzu kimseye söylememenizi rica ediyorum!" dedim. Şimdi şaşırma sırası ondaydı. "Neden?" diye sordu. Ben: "CIC'nin saygınlığı açısından! Eğer herhangi biri bana bu soruyu sorduğunuzu öğrenecek olursa, herkes Almanya'daki durumlar hakkında en küçük bir fikriniz bile olmadığını hemen anlayacaktır!" dedim. Bana delici bakışlarıyla baktı. Genç sarışın bütün dikkatiyle üst'üne bakıyordu. Üst'ü: "Nedenmiş? Böyle bir şey olabilir, normaldir!" dedi. Ben sakince: "Böyle bir şey olamaz," dedim.

Binbaşı formu masanın üzerine attı ve: "Hitler ve Roehm'ün imzaladıkları boş kâğıtlar nerede?" diye sordu.

Bu da nesiydi böyle? Şaşkınlık içinde: "Onları yaktım!" dedim. Binbaşı sertçe: "Siz mi?" dedi. Ben: "Özür dilerim, doğruyu söylemedim – yan taraftaki hanımefendi!" dedim. O: "Neden?" dedi. Ben omuzlarımı silktim: "Herhalde korkuyordu," dedim. Binbaşı birdenbire yine bağırmaya başladı: "Evinizde arama yaptıracağım ve eğer o kâğıtları bulacak olursak vay halinize!" dedi. Ben: "Vay halime," dedim.

Binbaşı döndü ve odadan çıktı. Küçük sarışın soru formunu gülümseyerek yelpaze biçiminde katladı. Ben: "Gerisini doldurmayacak mıyım?" dedim. O yelpazeyi çöp sepetine attı ve: "Hayır!" dedi. Bana baktı ve: "O hanımı Yahudi olduğu için mi aldınız?" dedi. Ben: "Hayır," dedim. Şaşırdı, "Ben de sanmıştım ki..." dedi.

Kızgın kızgın: "Ne sanmıştınız? Ben o hanımı, onu sevdiğim için aldım! Ne kadar garip şeyler geliyor sizin aklınıza böyle? Bütün dünya çıldırdı mı, nedir?" dedim.

Bana baktı ve gülümsedi. Kıpkırmızı oldu, kulaklarına kadar kızardı. O sustu, ben sustum. Sonra binbaşı yine odaya geldi ve: "Benimle gelin!" dedi.

Onunla gittim. Ille koridorda duruyordu, yüzünde ışıl ışıl bir gülümseme vardı, elimi sıktı ve: "Her şey yolunda!" dedi. Binbaşı: "Shut up!" dedi.

Binbaşı bizi hapishaneye götürdü. Ille yolda neşeyle: "Sorgulama çok aptalcaydı!" dedi. Ben: "Sus!" dedim. Binbaşı hiç ilgilenmiyormuşçasına karşıya bakıyordu. Ille: "O tek kelime Almanca anlamıyor," dedi. Ben: "Her kelimeyi anlıyor!" dedim. Binbaşı hiç ilgilenmiyormuşçasına karşıya bakıyordu. Kulakları da kızarmamıştı. Hapishanenin kapısında ben: "Benim yüzümden bu duruma düşmüş olmana üzülüyorum, Ille!" dedim. Binbaşı, pişkin pişkin Ille'ye İngilizce olarak benim ne dediğimi sordu. Ille ona söyledi – İngilizce olarak.

Bay Bacherl, biri "Kapılar Kapandıktan Sonra" geldiğinde, dünya kurulalı beri bütün gardiyanların yaptıkları gibi somurttu. Sohbet edilmesine tahammülü yoktu. Ama Ille hücresinin kapısında: "Yarın serbest bırakılacağız!" diye seslendi.

O gece çok kötü uyudum, benimle aynı yatakta yatan fırıncı inliyor ve terliyor ve kendini oradan oraya atıyordu, bu hali "ruhi" nedenlerden ötürü olsa gerekti.

Sabah saat beşte Bay Bacherl kapıyı açtı ve kendisiyle birlikte gelmemi istedi, hem de bütün eşyalarımla birlikte. Ille koridorda duruyordu, yüzü ışıldıyordu. "Gördün mü, eve gidiyoruz!" dedi. Ben tereddüt içinde: "Sabahın saat beşinde mi?" dedim. Ille: "Brunswick dün bunu sezdirmişti!" dedi. "Brunswick kim?" "Dün akşam bizi buraya getiren adam, şu binbaşı!"

Bay Bacherl bize bavullarımızı verdi ve imzalamamız için bir makbuz uzattı. "İki kişi, on gün, yirmi mark. Ben hesapladım bile!" dedi. Ille: "Ne, bunun bir de ücreti mi var?" diye bağırdı. Bay Bacherl gücenmiş bir halde sustu. Ben: "Tabii, Kitzbühel gibi ünlü bir kaplıca için az bile!" dedim. Eşyalarımızı gözden geçirdim. Saatim yoktu. "Bay Bacherl, saatim!" Bay

Bacherl: "Onu iki bey alıp götürdüler!" dedi. "Hangi beyler?" "Sizinle birlikte gelmiş olanlar!" Bay Bacherl'e baktım. Söylediği doğru olabilirdi, olmayabilirdi. Ben: "Bay Bacherl, o beylerin adları Sullivan ve Murphy, onlar 42. birlik CIC mensubudurlar! Saati gidip oradan alabilir misiniz acaba Bay Bacherl?" dedim. Bay Bacherl döndü: "O Amerikalıları tanımıyorum ki..." dedi. Ben: "Bay Bacherl, galiba yalnızca 'zorunlu' olduğunuz için Amerikalıların yanında bulunuyorsunuz, değil mi?" dedim. Bay Bacherl öfkeyle yirmi mark çıkardı ve masanın üzerine koydu ve: "Pekâlâ, benimle gelin, gelin benimle!" dedi. Ille hiçbir şey söylemeyerek parayı aldı ve yürümeye başladı.

Bay Bacherl aşağıdaki kapıyı açtı. Binbaşı Brunswick kapının önünde duruyordu, Ille'ye ve bana birer kâğıt verdi. Kapının önünde bir kamyon ve içinde iki askeri polis bulunan bir jip duruyordu. Kamyonun arka tarafında uzunlamasına banklar üzerinde, bize merakla bakan bir dizi sivil oturuyordu. Ille hemen anladı. Öfkeyle Brunswick'e döndü ve ona İngilizce olarak bir şeyler söyledi. Brunswick omuzlarını silkti ve İngilizce olarak yanıt verdi. Askeri polislerden biri birdenbire bize bağırdı: "Hadi çabuk olun, çabuk olun!" ve silahını bize doğrulttu. Ille'yi kolundan tuttum ve kamyona doğru çektim. Yüzü kireç gibi olmuştu, tırmanmasına yardım ettim, yardım eden eller uzandı, ben de ardından tırmandım. Askeri polis kapağı kapattı. Bay Brunswick ve Bay Bacherl güvenli bir dayanışma içinde hapishanenin kapısında duruyorlardı. Ille zorlukla soluk alıp veriyordu, bense neredeyse keyifliydim, tıpkı haklı olduğu onaylanan biri gibi. Ben: "Bay Bacherl, bir daha Kitzbühel'e gelecek olursak, bize lütfen banyolu bir oda!" diye seslendim. Araba hareket etti.

Ama benim keyifli halim bir yere varmadı. Bay Brunswick'in elime tutuşturduğu kâğıda baktım. Bu bir "Tutuklama Raporu"ydu. "Reason" başlığının altında şunlar yazılıydı: "Security threat". "Bu, 'güvenliği tehdit etmek' anlamına geliyor," dedi Ille soluksuz, bana sokulmuş oturuyor, araba her fren yaptığında bana sarılıyordu. Onun Tutuklama Raporu'nda ise şunlar yazılıydı: "Witness in the murder case Rathenau." Ille: "Yani ben tanığım! Ama Amerikalılar tanıkları hep böyle tutukluyor-

lar mı?" dedi. Yanıt vermedim. Ille birdenbire bağırmaya başladı: "Domuz herif, şu Brunswick! Daha dün, Kitzbühel'de yanlarına gidebileceğim tanıdıklarımın olup olmadığını sormuştu. Ben de her şey yolunda sandım! Oysa şimdi! Domuz. Demin bana daha üst düzeyde bir kez daha sorgulanmamız gerektiğini söyledi!" Ben: "Anlıyorum. Buradaki düzey gerçekten de çok düşüktü," dedim.

Ille: "Bundan bir şey anlıyor musun: Önce yalnızca şişmanın teki geldi, bana Berlin'de avukatlık yaptığını söyledi. Beni görür görmez: 'Ne? Güzel bir Yahudi bayan bir savaş suçlusuyla birlikte yaşıyor ha?' dedi. Bir türlü sakinleşemiyordu," dedi. Ben: "Sonra?" dedim. Ille: "Ben senin savaş suçlusu olmadığını, senin savaşa bile gitmediğini, yalnızca Volkssturm'cu olduğunu anlattım; ama onlar senden yalnızca 'savaş suçlusu' olarak söz ediyorlardı – 'war criminal' olarak! Sonra şu Brunswick geldi ve bana, senin ne üzerine yazdığını sordu..." dedi. "Bana da," dedim. "Düşün," dedi Ille, "ona her şeyi anlattığımda bana birdenbire senin *Stürmer* için de yazıp yazmadığını sordu! Bir tarafıma inme indi sandım! Oysa senin kitaplarını kimlerin yayınladığını anlatmıştım ona!" "Sonra?" "Sonrası yok! Ben: 'Oh heaven no!' dedim ve öteki, şu avukat olan, bunu da not etti. Ve düşün, onlar imzalı boş kâğıtlar hikâyesini biliyorlar, anlayabiliyor musun?" Ben: "Biliyorum! Tanrım, ben her şeyi herkese anlatıp dururdum ya. Ama bu neden suç olsun ki?" dedim. Ille: "O kâğıtları ne için kullanmayı düşündüğümüzü sormadı bile, tersine sürekli neden o kâğıtları saklamadığımızı sorup durdu; beni hiç rahat bırakmadı, evi aratacağını söyledi, ta ki birdenbire aklıma bir fikir gelene kadar, ona, bir Amerikalının on yıl sonra bunları böylesine olağanüstü değerli bulacağını bilseydim mutlaka saklardım dedim; kâğıtlar elinde olsaydı onların her birini yüz dolara elden çıkaracağını tahmin edebiliyorum!" diye bağırdı. "Ah," dedim, keyifle gerinerek: "Bu iyi, çok iyi... sonra...?" Ille: "O zaman sustu. Sonra... evet, sonra çekti gitti, bir süre sonra yine geldi ve birdenbire bana bağırmaya başladı: 'Vereceğiniz ifadeleri daha önceden kararlaştırmışsınız!' Ve ben: 'Evet!' dedim. O zaman öfkeyle tutanağı yırttı ve: 'O savaş suçlusu, ifade vermeniz için daha neler söyledi size?'

diye bağırdı. O zaman ben de: 'Bana, gerçeği söylememi söyledi; bunun her türlü çelişkiyi ortadan kaldıracak yegâne yol olduğunu söyledi!' dedim." "Sonra?" "Hiç! Sonra Kitzbühel'deki tanıdıklarımla ilgili konuşma oldu... ve şimdi, bunu anlıyor musun? Rathenau Davası'nda tanık! Ve Rathenau hakkında bana tek bir şey bile sormadılar!" "Bana da sormadılar!" dedim.

Ille kendini o âna o denli kaptırmıştı ki, bütün kaygılarını unutmuştu. Bu huyunu bilirdim. Yanımda oturuyor ve sanki kesinlikle özel bir durumda değilmiş gibi anlatıp duruyordu. O anda bizim nakledilen tutuklulardan ikisi olduğumuzun kesinlikle bilincinde değildi; biraz rahatsız bir konumda ve sıkışık oturuyordu, ama zaten son yıllarda yapılan bütün yolculuklarda durum farklı değil ki. Üzerinde en hoş elbisesi vardı, minicik, beyaz desenli ipek mavi giysisi; en hoş şapkasını giymişti, hafif ve uçarı bir tüyü olan küçük, tuhaf biçimli siyah hasır şapkası; ayağına en iyi ipek çoraplarını geçirmiş, sığır derisinden yapılmış ayakkabılarını giymişti; en yumuşak deriden imal edilmiş bavulunu kucağında tutuyordu; bana gülümsüyor ve aptalca sorulara verilmiş akıllıca yanıtları hatırlamanın heyecanını yaşıyordu; hayatı çok güzel buluşunu anlaşılabilir bir şey olarak görecek kadar iyi tanıyordum onu; kolumu sıktı ve "Çok iyi olduğumu kabul et. Hadi kabul et!" dedi, Ben "Evet!" dedim. Gururla: "Kabul et ki, mükemmel davrandım, artık benim için kaygılanmana hiç gerek kalmadı! Eve döndüğümüzde Hildeciğe korkunç sayıda korkunç gülünç hikâyeler anlatacağım!" dedi.

Sustum ve bu onu sakinleştirir gibi oldu. "Olsa olsa birkaç gün sürer! Sen ne dersin?" dedi. Ben: "Bilmiyorum, Ille," dedim. O: "Şu Brunswick'in olayı devretmesi ne iyi oldu. Karar verecek insanların düzeyi yükseldikçe, daha mantıklı oluyorlar, eski bir hikâye bu," dedi. Ben: "Ya, ya," dedim. Ille muhteşem generalle yapacağı cilveleşmeye şimdiden seviniyor gibiydi; daha iyi, daha yaşlı adamlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını çok iyi bilirdi.

Hava çok sıcaktı, beyaz yollar toz içindeydi. Elmau vadisini geçerek Kufstein'e doğru yol alıyorduk. Ille arabadaki tek kadındı. Arabada oturanların bazılarını Kitzbühel'den tanıyordum. Şuradaki paraşütçü Hartwig'ti, onu Kitzbühel'de tuvalete

giderken görmüştüm. Yüzü hâlâ bayağı şişti, sol gözünde eskiden mavi olan, ama şimdi artık yeşile ve sarıya dönmüş bir yuvarlak vardı. Şuradaki Bay Scheuermann'dı, maliyede danışmanlık yapardı. Parti üyesiydi, ama özel bir "hobby"si vardı, genetikle ilgilenirdi. Onun tutuklama raporunda "Nazi doktrinleri"ni yaygınlaştırmış olduğu yazılıydı. "Ama genetik," dedi, gri sakallı, biraz titiz bir adam olan Bay Scheuermann, "bütün dünyada öğretilegelen bir bilimdir!" Ona Amerikalıların yanında da "genetik"ten mi söz ettiğini, yoksa daha çok "kalıtımsal sağlık bilgisi"nden mi konuştuğunu sordum. Öyle yaptığını kabul etti. Herhalde bu yüzden hapisteydi. Kalıtımsal sağlık bilgisi son derece önemli bir savaş suçu sayılan Nasyonal Sosyalistler'e ait gizli bir bilim olmalıydı. Bay Scheuermann bunu anlayamıyordu; ona bu durumun en azından, Bay Brunswick'e "Braunschweig" diye hitap etmesi kadar kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalıştım. Sonra arabada iki genç bey vardı, Rheinland'dan gelen iki öğretmen; kesinlikle Parti üyesi değildiler, Ren Bölgesi'ndeki çocukların bombardımandan arınmış Tirol'e nakledilmeleri işini düzenlemişlerdi. Onların Tutuklama Emri'nde kısaca "Big-Nazis" yazılıydı. Keskin yüz hatlı yaşlıca bey bir Macar generaldi. Mesleğinin cilvelerinden biri de olsa, içimizde başına gelenlerden yakınmaya en çok onun hakkı vardı. Ayrıca yazgısını askerce, hoş bir sükûnetle taşıyordu. "Öğle yemeğimi nerede yediğim," dedi, "benim için hiç fark etmez."

Kufstein'de araba bir hapishanenin önünde durdu. Bir askeri polis yaklaştı ve Ille'nin aşağı inmesini istedi. Ille'nin ardından gitmek istediğimde bir dipçik tarafından durdurulunca fena halde korktum. Ama bana ürkek gözlerle bakan Ille hapishaneye götürülmedi, tersine jipe bindirildi. Hapishaneden bir dizi tutuklu çıkarıldı, hepsi arabaya tırmandılar. Hemen ardından yine hareket ettik.

Ille'nin yerinde yaklaşık 65 yaşlarında bir bey oturuyordu, ipincecik ve upuzun biriydi. Kibarca kendini tanıttı, adı Alinn'di. Onun Tutuklama Emri'nde: "Big Nazi, says, that Poland began the war," yazılıydı. Vestfalyalıydı ve çimento ustasıydı, Kufstein'daki bir çimento atölyesinin yönetimine "atanmış"tı ve "tabii ki her doğru dürüst insan gibi Parti üyesi"ydi.

Bir gün Kufstein'da bir tanıdığıyla birlikte bir kahvehanenin önündeki bir masada oturuyormuş. Tanıdığı, Hitler'in bu savaşa aslında başlamaması gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Bay Alinn, Varşova radyosunun Polonyalı spikerinin öfkeden kuduran bir sesle, bütün dünyanın silahlı kuvvetleri tarafından acımasızca paramparça edilecek olan zavallı, gözü kör Alman halkı için çok üzüldüğünü bağıra bağıra söylediğini kendi kulaklarıyla duyduğunu anlatmış. Ve bu olay Alman birliklerinin Polonya'ya girmelerinden önce olmuşmuş. (Bay Alinn, geri atılmışlar, dedi) Bunun üzerine yan masada oturmakta olan Amerikalı subay ayağa kalkmış ve onu tutuklamış.

Rosenheim'e doğru ilerliyorduk. Ille'yle ancak bakışlarımızla anlaşabiliyorduk. Kiefersfelden'de eski ve yeni sınırı geçerken birbirimize gülümsedik. Otoyola çıktığımızda o da benim gibi merak içindeydi, acaba Münih yönüne mi yoksa Siegsdorf yönüne mi, yani evin yönüne mi sapacaktık; Münih yönüne saptık ve Ille başını üzgün üzgün salladı. Otoyoldaki büyük Mangfall Köprüsü yıkılmıştı; geçici köprü üzerinden sarsıla sarsıla geçtik, Ille'yle bir an bakıştık; kuşkusuz o da tıpkı benim gibi Bergen'deki sağlam viyadüğü düşünüyordu. Ille'yle ne denli kaynaşmış olduğumuzu mutlulukla fark ettim; Ille ve ben, on yıl içinde; ortak anıların çokluğu bizi birbirimize başka her şeyden daha çok bağlamıştı, bu bağın zedelenmeden baki kalması gerekiyordu.

Münih'in içinden geçerken arabada kimse konuşmadı. Tüyler ürpertici bir biçimde yakılıp yıkılmış olan kentin, harabelerin içinden geçtik. Ille'ye baktım. Jipin arka koltuğunda oturuyordu, toz, yüzünde koyu renk bir tabaka oluşturmuştu, şapkasını çıkarmıştı. Sağına ve soluna bakıyordu; onun Münih'i ne kadar çok sevdiğini biliyordum. Burada genç bir üniversite öğrencisi olarak Profesör Kutscher'in yanında kalmıştı; profesörün ünlü yaz festivallerinden birinde iki arkadaşıyla birlikte "Die Drei von der Uni" adıyla küçük bir öğrenci kabaresi kurmuş ve bu olay sonucunda küçük çapta da olsa ün sahibi olmuştu. "Nachrichtern"le birlikte, Hellmut Käutner'le ve Bobby Todd'la birlikte oynamış –1934'te küçük, hoş gençlik rüyası onun için sona ermişti– ama o zaman Ille zaten çoktan Ber-

lin'e gelmiş ve ben onu koruyucu kanatlarımın altına almıştım. (Orası sıcacıktı, ama Ille artık uçamıyordu.) Onun varoluşunun temel nedenine uygun olarak neşelendiği yer orasıydı; o kadar severek yaşıyordu ki ve de iyi yaşamayı ve tasasız yaşamayı o kadar çok seviyordu ki. Ona başımla işaret ettim. Bana baktı. Ağlıyordu, gözyaşları toz içindeki yüzünde iz bırakarak akıyordu. Münih'in içinden geçiyor, kuzeye doğru ilerliyorduk.

Hiçbirimiz nereye gittiğimizi ve başımıza neler geleceğini bilmiyorduk. Hiçbirimiz yapmış olduğumuz herhangi bir eylemin özgürlüğümüze mal olacağını düşünmüyorduk. Tutuklanma her birimizin başına gökten düşen bir yıldırım gibi çarpmıştı; hiçbirimiz yıldırımın neden özellikle kendi kafasına düşmüş olduğunu anlayamıyor ve hiçbirimiz ötekinin, tıpkı kendisi gibi suçsuz olabileceğine inanmıyordu.

Landshut'un arkasında araba yolun ortasında durdu. Askeri polisler ihtiyaç giderebilmemiz için bizi arabadan indirdi. Ille'yle bir-iki sözcük konuşabildim. Askeri polislerden nereye götürüldüğümüzü ve orada ne yapacağımızı öğrenmek için boşuna çabalayıp durmuştu. Birdenbire elimi tuttu ve: "Bilmiyorum, ama bu işin içinde bir iş var gibi geliyor bana, sen ne dersin?" dedi. Ben, genel deyimlerin dışında Amerikalıların hiçbir şeylerinin içinde bir iş olmadığını kavradığımı söyledim. Ama Ille başını düşünceli düşünceli salladı. Neredeyse anaç bir tavırla Amerikalılarla yalnızca konuşmaya çalışılması gerektiğini söyledi, ayrıca Amerikalılarla konuşurken onlara "Sir" diye hitap etmemi belirtti, bunu duymaktan hoşlandıklarını, hepsinde gentlemen olarak hitap edilmeye yönelik belirgin bir hırs bulunduğunu anlattı.

Yola devam ettik. Plattling yönündeki yol ayrımını gösteren bir yol tabelası gördük. Demek ki Tuna Vadisi'ne yaklaşıyorduk. Öğretmenlerden biri, sürücünün omzunun üzerinde, arabanın tavanındaki branda bezinde bulunan bir yarıktan bakarak yol tabelalarını okumak gibi bir eğlence bulmuştu kendine. Bitkin, ter içinde ve suskun bir halde arabada oturmakta olan bizlere "Natternberg" tabelasını okuduğunu haber verdi. Hemen ardından araba otoyoldan ayrıldı ve bir tarla yoluna saptı. Birdenbire bir makineli tüfeğin arkasına tünemiş olan bir

Amerikalı asker gördüm, ardından gri-yeşil, alçak barakaların yer aldığı bir alanı çevreleyen yüksek dikenli teller göründü. Araba sert bir dönemeci döndü ve durdu. Jip de hemen arabanın arkasında durdu, öyle ki eğildiğim anda doğrudan Ille'yi görebiliyordum. Başını kaldırıp baktı ve gülümsedi. Çok sayıda Amerikalı asker birdenbire arabamızın çevresinde dolanmaya başladı. Biri jipe yaklaştı ve başıyla Ille'ye işaret etti, direksiyondaki Askeri polise sırıtarak: "Your girl-friend?" dedi. Askeri polis: ""No – Internee!" dedi. Askerin yüzü bir anda değişti, sert bir hareketle Ille'nin kolunu tuttu, onu ayağa kaldırdı ve: "Your dirty fuckened... Mak snell! Mak snell!"[11] diye bağırdı ve Ille'yi bir hamlede arabadan indirdi. Ille sendeledi ve yere düştü, küçük bavulu da kendi üzerine düştü; korku dolu ve çaresiz bir şaşkınlık içindeki gözleriyle bana baktı.

Yerimden fırladım. O sırada çevremizde haykıran ve bağırıp çağıran sürüyle Amerikalı asker vardı. Bacağıma bir dipçik yedim, bir el beni bacağımdan yakaladığı gibi arabadan aşağı çekti, boylu boyunca yere düştüm. Arkamdan büyük bir kargaşa içindeki ötekiler aşağı atladılar, güçlükle ayağı kalktım, çantama el attım, o anda "Mak snell" haykırışı eşliğinde bir tekme yedim; arkasında sürekli bağıran ve sayıp söven ve ona arkadan vurmaya çalışan bir asker olduğu halde bir elinde bavulu, öteki elinde kir içindeki şapkasıyla önümsıra koşturan Ille'nin arkasından seğirttim.

Büyük bir hızla sıraya sokulduk, Ille ve ben yan yana, sırtımızı dikenli tellere vermiş bir barakanın önünde duruyor, güçlükle soluk alıyorduk; silahlarıyla birlikte bizi kuşatan ve sıraya sokan askerlerin bağırtıları yüzünden tamamen şaşkınlaşmış ve uyuşmuş bir haldeydik. Ille'ye bakmaya cesaret edemiyordum. Önümde çok genç bir asker duruyordu, siyah saçları ve inanılmayacak kadar mavi gözleri vardı, tek sözcüğünü anlamadığım bir şeyler bağırıyordu bana. Ille: "Sakin ol! Çok sakin!" diye fısıldadı. Asker şimdi de Ille'ye bağırmaya başladı. Ama Ille yanıt vermedi. Bana: "Kıpırdama! Kıpırdama!" diye fısıldadı.

11 Mak snell: Mach schnell! Almanca, "Haydi, çabuk ol" anlamına gelen sözcüklerin bir Amerikalı asker tarafından yarım yamalak söylenişi. (Ç.N.)

Uzunca bir süre boyunca, askerlerin çevremizde tepinmelerinden ve bağırıp çağırmalarından başka hiçbir şey olmadı. Bir ara önümüzden bir subay geçti, bize bakmadı bile, bir barakaya girdi. Sonra barakadan üst rütbeli bir subay çıktı, kolunda dört şerit vardı, bir kâğıttan adlarımızı okudu. Sonra yine yok oldu, bizi getirmiş olan arabalar gitti ve ben geri getirilemeyecek bir şey yok olduğunda duyulan acıya benzer bir acı duydum. Sonra sergeant –ya da rütbesi her neyse– yine geldi ve ilkimizi içeri çağırdı. Giden paraşütçü Hartwig'di. Küçük çıkınıyla birlikte sakin sakin barakaya yürümeye başladı, o zaman bağırtılar arttı: mak snell, mak snell! Ve birdenbire sergeant onu yakaladığı gibi eşiğin üzerinden itti, Hartwig sendeledi – sonra kapı kapandı. Birkaç asker barakanın pencerelerine koştu ve içeri baktı, birdenbire deli gibi böğürmeye ve bağırmaya başladılar, zevkten havalara sıçrıyor ve daha iyi görebilmek için itişiyorlardı. İçeriden boğuk gürültüler ve haykırışlar duyuyorduk.

Felç olmuşçasına hareketsiz duruyorduk. Boğazım kurumuştu. Ille bana sokulmuştu, kolunun titrediğini hissedebiliyordum. Ona bakmaya cesaret edebildim. Dosdoğru karşıya bakıyordu, ağzını sımsıkı kapatmıştı, çeneleri atıyordu.

Sonra Hartwig dışarı fırladı, sanki arkasından bir tekme daha yemiş gibi dışarı fırladı, sendeledi, kucağında bazı çamaşırlar vardı, yalınayaktı, yüzü kıpkırmızıydı, ağzından kanlar akıyordu, körlemesine koşmaya başladı –Mak snell, mak snell!– dipçikler onu sağımızda bir yere doğru sürdüler, Amerikalıların vahşi bağırtıları arasında çamaşırlardan birini kaybetmişti, yere eğilmek istedi, ama arkasına yediği bir tekmeyle yürümeye devam etmek zorunda kaldı. Kapı bir kez daha açıldı, bir çift çizme dışarı uçtu, Hartwig'in ayaklarının dibine indi. Sonra sergeant elinde listeyle geldi, gülümsedi – içtenlikle gülümsüyordu, bir sonraki adı okudu. Bu, Bay Scheuermann'dı.

Sahne tekrarlandı, birinci seferde olan şeylerin aynısı oldu. Ille'ye: "Bize vurmayacaklar!" diye fısıldadım, ama söylediğime ben de inanmıyordum. Ne yapmam gerektiğini düşünüyordum, düşünceler aklımda değil göğsümde çarpışıyordu, kafamın içi boşalmış gibiydi, yüreğim dövüleceğimizi söylüyordu, ama Ille dövülmeyecekti, Ille bir kadındı, Amerikalılar kadınları dövmez-

lerdi ve Ille yine de dövülecekti ve sıra ondan önce bana gelirse kendimi savunmalıydım ve sıra ondan önce bana gelirse kendimi savunmamalıydım ve sırası gelen hiçbirimiz kendini savunamazdı, yoksa bir sonrakini daha da fazla döverlerdi, demek ki o zaman yalnızca sonuncu kendini savunabilirdi, ah, burada neyin doğru olduğunu kim bilebilirdi ki, ben birdenbire Ille'ye korkunç öfkelendim, onun orada bulunduğu gerçeğine öfkelendim, her şeyi zorlaştırmaktan başka bir işe yaramıyordu; ama aynı zamanda onun hiçbir şeyi zorlaştırmadığını düşündüm, çünkü ben öyle ya da böyle hiçbir şey yapamıyordum; korkunç olan şuydu ki, o anda yaptığım şeyin dışında elimden hiçbir şey gelmiyordu; tıpkı kalıtımsal sağlık bilgisiyle birlikte Bay Scheuermann'ı dövdükleri gibi, tıpkı iki öğretmeni ve Macar generali dövdükleri gibi, tıpkı şimdi kıpkırmızı bir yüzle, aşağı kayan pantolonuyla ve ayakkabısız olarak odadan tökezleyerek çıkan Bay Alinn'i, o yaşlı adamı dövdükleri gibi Ille'yi de dövecekleri düşüncesi beni titretiyordu. İki öğretmen çağrıldıklarında büyük bir aceleyle koşmuşlardı, çok gülünç bir görüntüydü, askerler gülmekten katılıyorlardı ve bu idmanın amacı da bu olsa gerekti ve ben onlara bir iyilik yapmaya kesin karar verdim. Derken benim adım okundu; "olay"ı başlatan deriden yapılmış, sarı Bolle çantamı aldım ve normal yürümeye çabalayarak ilerledim. O sırada Ille'nin çığlığını duydum: "Koş!" ve koşmaya başladım ve sağrıma isabet edebilecek olan dipçik sıyırdı geçti. Sergeant beni, tam eşiğin orada herkese yaptığı gibi kolumdan yakaladı, kapıdan içeri itti, öyle ki sendeledim, sonra arkama okkalı bir tekme indirdi, ama kendimi tutabildim, tökezledim, hızlı bir hareketle, ama yere düşmeden odaya girdim.

Odada daha önce önümüzden geçmiş olan subay oturuyordu, bir sıranın üzerinde bacaklarını alabildiğine uzatmış oturuyordu; solgun, çilli yüzlü, kızıl saçlı bir adamdı. Daha genç, başka bir subay önümde duruyordu, ufak tefek ve zayıftı, koyu renk perçemleri vardı; yere birtakım eşyalar yayılmıştı, bavullar, ayakkabılar, takım elbiseler, paltolar, iç çamaşırları –daktilonun arkasında bir asker oturuyordu– odanın içinde kaç asker olduğunu bilmiyordum, ama her köşede en az birer asker duruyordu.

Subay bağırdı: "You are Nazi!" Ben: "Hayır," dedim. O anda sağ yanağıma bir tokat indi ve ben: "Bu adam solak!" diye düşündüm. Tokat atılırken subayın saçlarının hareketin etkisiyle havalandığını ve sıranın üzerinde oturan subayın beni dikkatle izlediğini, ama bu arada cikletini çiğnemeyi kesmediğini gördüm. Şimdi ufak tefek, esmer subay bağırdı: "Hands up!" Anladım ve kollarımı kaldırdım ve hemen itaat ettiğim için kendi kendime ölesiye öfkelendim. Subay Almanca olarak bağırdı: "Ayakkabılarını çıkart!" Ayakkabılarımı çıkartmak için yere eğildim, tabii bu arada ellerimi de yere indirmiştim. Tam o anda üzerime çullandılar.

Life is strange and world is bad!

Doğruydu, Thomas Wolfe bir keresinde nasıl dayak yediğini yazmıştı, hapishanede, sarhoşluktan içeri tıkıldığında, kendini savunduğu için "boğalar" tarafından dövülmüştü; ama dayak yediği için kendini savunmuş değildi; dayak yemişti, çünkü zencilerle aynı kafese kapatılmamak için kendini savunmuştu. Canının yandığına dair hiçbir şey yazmamıştı. Tuhaf, insanın canı yanmıyordu. Hiçbir acı hissetmiyor olmam gerçekten tuhaftı, yalnızca ağır darbeler hissediyordum, sanki bedenim uyuşmuş gibiydi; sıra ona gelmeden önce bunu Ille'ye söylemeliydim: darbeler acı vermiyordu. Şimdi ağzımın içinde dişlerimi hissediyordum, kolayca dökülmüşlerdi, herhalde kanın içinde yüzüyor olmalıydılar, yapış yapış bir tadı vardı, bal gibi, bal peteği gibi. Bana ait parçalar canlı bedenimden ayrılmıştı. Hiçbir acı hissetmiyor olmamın bir nedeni olmalıydı, öfke nedeniyle olsa gerekti. Tabii ki, nedeni buydu, öfke derimi germiş olmalıydı, tıpkı davul derisi gibi germiş olmalıydı, öyle ki darbeler boğuk sesler çıkarıyor ve başkaca hiçbir şey olmuyordu. Bu, benim o anda isterik bir durumda bulunmamdan başka hiçbir anlama gelmiyordu. Ama bu doğru değildi, öfkeli filan değildim, belli ölçülerde vahşi bir zafer duygusu içindeydim, çünkü ne kadar vururlarsa vursunlar acımıyordu, nedeni neydi? Etkisi neredeydi? – hayır – zafer duygusu içindeydim, çünkü haksızlığı yapan ben değildim, tabii ki nedeni bu olmalıydı, öylesi bir öfkeyi şu subay duyuyordu, ben değil. Saçları havalanıyordu, kırmızı, kanlı gözleri vardı, ağzı gerçekten de

köpürmüştü, bunun her zaman bir deyim olageldiğini sanırdım, ama gerçekten öyleydi; bu zavallı, aptal domuzun ağzı köpürmüştü, benden çok daha umarsız bir durumda olduğu açıktı. Acı yok, öfke yok, ağızdaki köpük karşısında zafer duygusu, şimdi pantolonumu çıkarıyorlar, bu çok daha kötü. Neden ki? Neden? Daha kötü olması için hiçbir neden yok, benim bu olayı böyle hissetmeme yol açan şey ne ki? Ah, ruhi, tabii ya, ruhi, bu çok daha kötü – şu Tirol'lü köylüler, onlar meseleleri biliyorlardı, onlar meselelere benden daha yakındılar; bedensel acıyı uyuşturan şey ruhsal bir acıydı, öfke değil üzüntüydü. Bir dakika, bir dakika, o zaman zafer duygusu acının getirdiği bir zafer duygusuydu... bu kadar ileri gitme cüretini gösterebilir miydim, ben, tam da ben? Acı çekmek üretken değildi, yoksa üretken miydi? Acı, hiç şüphesiz artıyordu, bu zavallı çocukların da yorulacakları bir an gelecekti nasıl olsa, beni ötekilerden çok daha uzun süre dövdüler, yoksa bana mı öyle geliyordu? O halde acı giderek artıyordu? İyi ki ayaklarında Amerikan malı lastik çizmeler vardı, çivili çizmeler giymiş olsalardı dirseğime attıkları bu tekmeler bayağı canımı yakardı, tam da dirsek kemiğimin olduğu yere, çivili çizmeler, onlar hep Alman vahşetinin simgesi olmuştu, tıpkı lastik çizmelerin Amerikan vahşetinin sembolü oluşu gibi; birinin bavulunda yumurta vardı, rafadan pişirilmiş yumurtalar, yer yumurta sarısıyla kaplanmıştı, benim ellerim de yumurta sarısına bulanmıştı ve kana, kırmızı ve sarı, Baden'in ulusal renkleri, yumurtalar, onlar da hassastır. Şuraya bak, tamamen içgüdüsel olarak bütün bu süre içinde ellerimi önümde tutmuştum; haa, işte bu, dayak yiyen hiç kimsenin, hiç kimsenin kendini neden savunmadığı sorusunun cevabıydı; dayak yiyen, çok basit olarak, en ilkel tepkilerin etkisiyle en duyarlı bölgesini kapatıyordu; Ille Königshof'un bodrum katında kollarıyla yüzünü kapatıyordu. Neden en duyarlı bölge, bu doğru değil ki, dürüst ol, insan içgüdüsel olarak en duyarlı bölgesini koruyor, insanın başı da bir o kadar duyarlı; haaa, oysa sen önünü korudun, başını değil! Dürüst olmak! Kendini hiç kandırma, bir an gelecek duracaklar nasıl olsa, soluk soluğa kaldılar, ruhi olan cehennemidir. Dostoyevski de bir keresinde ölüler evinde dövülmüştü, bundan asla

söz etmedi, neden etmedi? *Ölüler Evinden Anılar*'ın satır aralarında vardır bu, ama kendisi söylemez. Dayak, en basit şiddet bir tabuyu zedeleyebilir mi? Erkeksi bir tabuyu? İnsani bir tabuyu? İnsanlık onuru tabu mudur? Benim onurum, dayak yediğim için mi zedelendi? Benimki değil de, belki Ille'ninki – aman Tanrım, Ille'yi de dövecekler mi? Tabii ki dövmeyecekler, Amerikalılar kadına el kaldırmazlar, kendini kandırma, tabii ki Ille'yi de dövecekler, hem de şehvetle, bir de bu eklenecek tabii –Ille'nin onuru, amaan ne yani, Ille'nin onuru– onun onuru da tıpkı benimki gibi kolay kolay zedelenmez; ama Ille'yi döverlerse benimki, benim onurum ölür, lekelenir, tahrip edilir –benimki benimki benimki, Ille'ninki değil– ah Tanrım, hiç durmayacaklar mı acaba?

Beni kaldırdılar, yerde yatıyordum ve onlar beni yerden kaldırdı, sendeledim, ayağa kalktım, hatta bana destek olundu, son derece sevecen bir biçimde destek olundu, sağdan ve soldan – subay muskayı burnumun dibine uzattı, Ille'nin küçük çocuk bileziğini, bana bir zamanlar hediye ettiği bandı; o denli batıl inançları olan biriydi Ille; o zavallı gümüş zincirin ucunda sallanan ve üzerine Raffael'den bir çocuk figürü işlenmiş olan gümüş madalyonu ipekten bir torbanın içine dikmiş, onu boynumdan hiç çıkarmamamı söylemişti. "Bu nedir?" diye sordu subay, ağzında hâlâ köpükler vardı. Güçlükle: "Bir muska!" dedim. O: "O ne demek?" dedi. Ben: "Bana şans getirsin diye!" dedim. Ağzımın kenarındaki kanı sildim, dişlerimi tükürmüştüm, dilimle çenemdeki boşlukları yokladım. Subay zinciri yere koydu, yavaş yavaş ve keyfini çıkara çıkara üzerine bastı ve iyice ezmek için ayağını çevirdi. Ama ayağında lastik çizmeler vardı, bir tüfek aldı ve silahın dipçiğiyle zinciri dümdüz etti, zincir tamamen düzleşinceye kadar çabaladı sonra, ayağıyla bir kenara itti. Bu arada hepsi bana alaylı alaylı bakıyorlardı.

Sırada oturan subay bütün bu süre içinde hiç kıpırdamamıştı. Orada öylece oturuyordu, ayaklarını öne uzatmış olarak, elleri pantolonun cebinde ciklet çiğniyordu. Herhalde bu odadaki en üst rütbeli kişi oydu. Ben yavaş yavaş ve anlaşılır bir biçimde: "You are no Gentleman!" dedim.

Subay kahkalarla gülmeye başladı. Zevkten bacaklarına vurup duruyor ve: "No, no, no! We are Mississippi-Boys!" diyordu.

Daktilonun başında oturan adam önüme bir kâğıt uzattı ve: "İmzala!" dedi. Pantolonumu yukarı çekecek kadar aklım başımdaydı, biraz yaklaştım ve hemen bir darbe yedim. Okumadığım hiçbir şeyi imzalamamaya karar vermiştim. Bu, yanımda seksen mark bulunduğuna dair belgeydi. Yanımda Ille'nin parasını taşıyıp taşımadığımı tam olarak bilmiyordum, yoksa ben asla yanımda para taşımazdım, tam olarak hatırlayamıyordum, o sırada biri yine başıma vurdu ve hemen ardından yine o iğrenç ve sevimsiz bağırtı başladı: Mak snell, mak snell, herifler bu bağırtıyla kendi kendilerini gaza getiriyorlardı – ve kâğıdı imzaladım. Göz açıp kapayıncaya kadar dışarı çıkartıldım, Bolle-çantamı almak istedim, ama fırsat bulamadım, sergeant öylesine toplanmış bir öbek eşyayı kucağıma tutuşturdu ve arkama bir tekme attı, avaz avaz bir bağırtının etkisiyle sendeleyerek dışarı çıktım, hoş bir görüntü arzediyor olmalıydım, ötekilerin durmakta olduğu yere doğru koştum – Ille orada tek başına duruyordu. Ille'ye, sakinleştirici olması gereken bir yüz ifadesiyle baktım, başarıp başaramadığımı bilmiyorum. Sergeant, Ille'nin adını söyledi, Ille çantasını aldı ve yüksek topuklarının üzerinde hızlı hızlı yürüyerek odaya gitti. Sergeant onu kolundan yakaladı ve şiddetli bir itişle kapıdan içeri soktu. Görebildiğim kadarıyla Ille'ye tekme atmadı.

Bir an için içim boşalmış gibi hissettim. Ille bana, düşmekte olan bir bombanın ıslığını duyduğu zamanlarda böyle hissettiğini anlatmıştı. Gözlerimi kapattım, sanki böylece işitme duyumu olabilecek en uç noktasına kadar açmak istiyor gibiydim. Hiçbir şey duymayınca gözlerimi zorlayarak açtım. Penceredeki askerler bağırıp çağırmıyorlardı, ama her zamankinden daha çok itişip kakışıyorlardı. Onlara yeni askerler eklendi, en öndekileri kenara itiyor ya da ötekilerin başları üzerinden odanın içini görebilmek için ayak parmaklarının üzerinde yükseliyorlardı.

İçerde Ille'ye ne oluyordu? İçerde Ille'ye ne oluyordu? Askerler kıkırdıyor, itişiyor, meraklı bakışlarla eğilmiş bakıyorlar-

dı. İçerde Ille'ye ne oluyordu? Odada en az altı erkek vardı. Ciddi ciddi, altı erkeğin ne kadar sürede Ille'ye tecavüz edebileceklerini ve bunun mümkün olup olmadığını düşündüm, ta ki bütün bedenimi bir sıcak dalgası kaplayıncaya kadar. Neden burada duruyordum ki? Neden oraya koşmuyordum, başıma ne gelecek olursa olsun? Kendimi ne diye kandırıyordum? Ne, diye düşündüm, cesaret edemezler mi? Ne? Evet, tabii, o anda onurumu yitirdim, bir erkeğin en değerli servetini, sonsuza dek. Âdem'den bu yana erkek olmanın yasası ve onuru, kadını korumaktı. Ille'yi koruyabilmiştim, on yıl boyunca. Ama şu anda artık onu koruyamıyordum. O anda yumurtalıklarım ahlaki olarak çiğnenmişti. Doğu halklarının sağ duyusuna göre, yenilmiş olan kişi, özgürlüğü ve kadını kaybetmiş olan demekti. Etiyopyalılar birinci Etiyopya savaşı sırasında tutukladıkları İtalyanları iğdiş etmişlerdi. Ben de o anda ahlaki olarak iğdiş edildim. Hiçbir şey yapmadım, aklımı kullandığım için korkak durumdaydım. Seçenek yine ortaya çıkmıştı, son oniki yılın tüyler ürperten seçeneği: Ya aptalca ya da korkakça davranacaksın. Değişen hiçbir şey olmamıştı. İkisi de birbirine eşitti. Onların zaferinin hiçbir değeri yoktu ve bizim yenilgimizin de öyle. Ben kendim değersizdim. Ille hâlâ bana saygı duyabiliyordu, bugüne kadar. Ille'yle ben bir daha asla, bir daha asla eskisi gibi olamayacaktık. O unutabilecekti, ama ben asla.

Ille kapıdan çıktı, çantası yanında değildi. Kucağında bir yığın giysi vardı, küçük bir yığın, dosdoğru yanıma geldi ve yanımda durdu. Yüzü kıpkırmızıydı, Amerikalıların hiçbiri bağırıp çağırmıyordu artık, ama hepsi onun ardından bakıyordu. Yanımda durdu yüksek sesle ve kaygısızca: "Düşünebiliyor musun, parfüm şişemi bile geri verdi bana!" dedi.

Gözlerimi ona diktim, bana bıyık altından güldü, kemeri yoktu, giysisi yanlış iliklenmişti, çorapları aşağı kaymıştı. Ama ayağındaki küçük gümüş zincir, onun muskası hâlâ yerinde duruyordu.

Sergeant dışarı çıktı ve birine seslendi. Üzerinde kısa beyaz bir şort ve büyük kareli bir ceket olan sarışın bir adam koşturarak geldi. Geldi ve: "Ben çevirmenim, sola dön – ileri marş!" dedi.

Kamp önümdeydi. Tel örgülerle çevrili bir kapı açıldı, geçtik. Kapının hemen yanında, üzerinde beyaz bir şort ve yakası açık kara bir gömlek olan genç, sarışın bir adam duruyordu. Adam, benim katilimdi.

Bana gülümsedi. "Yine karşılaşacağımızı biliyordum, Sarmısak Bey! İşte buradayız!" dedi.

Deyim yerindeyse kolunu dostça omzuma attı, gamzeleri her zamankinden daha derindi. "Kampta dayak filan yoktur, burada doğru dürüst insanların arasındasınız!" dedi. Ille'ye baktı, sonra bana baktı ve: "Kıymetli eşiniz mi? Nasıl? Hürmetler, hürmetler! Onun da önceki soyadı herhalde Soğan Kokusu'ydu?" dedi.

Uyandığımda hava hâlâ karanlıktı. İyi uyumuştum, üç aydır çok iyi uyuyordum, ama yatağı yanımdaki ranzanın ikinci katında bulunan uzun boylu Kont Plettenberg her sabah yaptığı gibi dışarıda beden hareketleri yapmak için yatağında doğrulduğu için uyandım. Bir yerlerden bir çift demir parçası bulmuştu, bunlarla barakanın arkasında halter çalışır, hep aynı sırada bir dizi dairesel hareket yapardı. Başlangıçta bunları gündüzleri barakanın önünde yapıyordu, ama saldırıya ve hakarete uğradı: kamp açlıktan ölüyordu, kamp yöneticisi her gün boşuna yakınıp duruyordu ve Kont Plettenberg tutmuş beden hareketleri yapıyordu! Onun yüzünden Amerikalıların, bizim yeterince açlık çekmediğimiz savını ileri sürecekleri yönünde yaygın bir korku vardı. Kont Plettenberg bizimle birlikte açlık çekmiyor değildi, bütün barakada en açımız oydu, bir parça ekmeği –verilir verilmez– özel olarak bu amaçla imal ettiği mektup tartısında tartar, ekmeğin gramı eksik çıksa yakınmaya başlayan ilk o olurdu. "Bunun bedenimde olması gerek!" derdi. Muhteşem bir bedeni vardı, ondaki her şey biraz büyüktü, dolayısıyla ortaya çıkardığı yapıtların da bundan nasibini alması hiç şaşırtıcı değildi. Führer ona, Linz'teki Nibelungen Köprüsü'nü Siegfried'in, Brünhilde'nin, Krimhilde'nin, Hagen'in ve Kral Günther'in heykelleriyle süsleme emrini vermişti – Kont Plettenberg çok titiz biri olduğu için, anlaşılan ne araya giren aptalca ayrıntılar yüzünden ne de Almanya'nın çökmesi nedeniyle bu emirden bağışlı kılındığını düşünmemişti; bütün gün

taslaklarının başında otururdu, barakaya giren biri, eğer olsaydı, eğer herhangi bir zamanda yapılabilseydi o görkemli köprünün nasıl görüneceği hakkında ayrıntılı bir fikir edinebilirdi; şaşırtıcı bir yapıydı, ama tek bir eksiği vardı, Kral Etzel'in varlığı unutulmuştu.

Tabii ki Kont Plettenberg'in hırsı artmıştı, "Almanya'nın geçmişi için bir şehitlik" yapmayı planlıyordu (yine de Almanya'nın şimdiki zamanının olaylarına da gönderme yaparak), devasa boyutlarda bir anıt olacaktı bu, geçitlerinde, merdivenlerinde ve frizlerinde hemen hemen her şey taştan oyulmuş olacaktı, bu da Alman ruhunu sevindiren bir şeydi. Anıt, Kont'un bir biçimde elde ettiği bir parça kâğıdın üzerinde tüm zamanların en büyük anıtı olarak oluşturuluyordu, kâğıttaki her boşluktan korkunç canavarlarla birlikte –gerçi o canavarlar olmasa o erkekler uçurumdan aşağı yuvarlanırlardı– çıplak ve kaslı erkekler fışkırıyordu. Kont Plettenberg her gün, üstündeki yatakta yatan ve nitelikli bir inşaatçı olduğu için Amerikalılar tarafından kamp içindeki inşaat işlerini yönetmekle görevlendirilmiş olan Bay Wegener'le birlikte ciddi ciddi konferanslar ve hesaplamalar yapardı. Bay Wegener kamptaki birkaç gerçek Berlinliden biriydi ve savaş sırasında işyerindeki bir İtalyana tekme attığı için kampta bulunuyordu. "Onun müttefikimiz olduğunu sandım," derdi, "o yüzden yapabilirdim!"; bunun dışında, tıpkı Kont Plettenberg gibi kendini işine titizlikle veren sakin ve basit bir adamdı. Bütün kamp, yeni bir kamp mutfağı inşaatında çalışmasını korkuyla izliyordu, çünkü bu inşaat Amerikalıların bu kampı dağıtma niyetlerinin ne kadar uzakta olduğunun göstergesiydi. "İstasyon temeli gibi!" dedi Bay Wegener, bir Amerikalı mühendisle yaptığı görüşmeden geri döndüğünde ve böylece herkesin dehşet içinde kalmasına yol açtı.

Kont Plettenberg'in altında Dr. Schreiner yatardı, yaşlı, beyaz saçlı, Simbach'lı bir doktordu; Simbach, Braunau'nun karşısında, Inn'de bir Bavyera kasabasıydı. Dr. Schreiner gençliğinde Bavyera'da askeri öğrenciymiş; tatsız ve atavistik bir yurtseverlik hevesiyle, ulusal duyguların şaha kalktığı dönemde SS'in onursal yönetici rütbesini kabul etmiş, oysa bu rütbenin hizmet vereceği herhangi bir makam hiç olmamışmış. Baraka-

daki en kültürlü kişi oydu, eski eğitim sisteminden gelen bir süvariydi; ondan özellikle çok hoşlanıyordum; yurdundan ve biraz da demode olmuş alışkanlıklarından koparılmış oluşu karşısında çocuksu bir şaşkınlıkla dursa da, kesinlikle beklenilmeyen bir şey olan tutukluluk halini güzel bir soğukkanlılıkla karşılıyordu. Akşamları, alt kattaki yatağına biraz güçlükle uzandığında, kendi elleriyle yaptığı küçük perdesini çeker ve kendi kendine şarkı söylemeye başlardı: "Eisenstein hapsedildi, hapsedildi, hapsedildi...", sanki dünyanın rahat bir yaşam süren kavalyelerle hâlâ dolu olduğu bir döneme ait baş döndürücü-neşeli "Yarasa" gösterimlerini hatırlıyor gibiydi.

Benim altımdaki yatakta Dr. Rotfuchs yatardı. Benim kampa geldiğim ilk gece dost olmuş ve dostluğumuzu pürüzsüz bir biçimde sürdürmüştük ki, böyle bir şeyin bu kamptaki anlamı büyüktü. Tıpkı benim gibi onun da o günlerde bazı dişleri dökülmüştü. Sivil yaşamda ekonomi hukukçusuydu, askeri alanda ise dağlardaki avcı birliklerinde yüzbaşıydı. O zamanlar ona kampa neden geldiğini sormuştum, şöyle yanıtlamıştı: "Bütün suç Ulrike'de!" Ulrike küçük kızıydı; kızı doğduğunda sevinç içindeki babası bütün gazetelere bir ilan vermişti, ilan verdiği gazeteler arasında *Schwarzer Korps* gazetesi de vardı; öğrencilik yıllarında bir keresinde Genel SS'e girmişti. Savaş tutukluları kampında Amerikalılar ona, hangi birlikte hizmet verdiğini sormuşlar, o da gerçeğe uygun olarak "dağ avcıları" demiş; o zaman Amerikalılar koskocaman, kara ciltli bir kitabın sayfalarını karıştırmışlar, onun adını *Schwarzer Korps* gazetesine ilan verenlerin arasında bulmuşlar, bunun üzerine onu tıpkı arkadaşları gibi savaş tutuklusu olarak salıvereceklerine, gözaltı kampına göndermişler. Yatağımda doğrulup aşağı baktığımda, uyku tulumundan çıkmış siyah saçlı kafasını görebiliyordum: Gerçekten de uyku tulumu hâlâ kendisindeydi, Amerikalılar onu almamışlardı, bu açıdan son derece istikrarsızdılar, tümüyle plansız ve programsızdılar, kimilerinin ayakkabılarını almışlar, kiminin eline ona ait olmayan bir çift ayakkabı tutuşturmuşlardı; hiç tanımadığım Aşağı Bavyeralı bir yöre grup yöneticisi benim pijamamın altıyla dolaşıyordu, böyle bir giysinin adını yalnızca kulaktan duymuş olan bir köylüydü; benim pija-

mamın üstünü ise almamışlardı. Bir rastlantı sonucunda kampın, eskiden Toplama Kampı Kaposu[12] olan saracının, üsteğmen Baybee için, yani kamp komutanı 'smart' "Mississippi-Boy" için bir tabanca kılıfı yapmak üzere benim güzel Bolle deri çantamı nasıl kestiğini görmüştüm. Dr. Rotfuchs'un her şeyini almışlar, yalnız Elbrus'un doruklarında içinde uyumuş olduğu uyku tulumunu bırakmışlardı.

Dr. Rotfuchs'un altındaki yatakta üst düzey bir maliye memuru yatardı, ama yatak şimdilerde boştu, adam revirdeydi, birkaç gün önce difteri tanısıyla oraya götürülmüştü, söylendiğine göre durumu çok kötüydü.

Yatağımda yatıyor ve barakanın çatısının tahtalarına bakıyordum; eğer hızlıca kalkacak olursam başımı tahtalara çarpıyordum. Özellikle üst kattaki yataklardan birinde yatmak istemiştim, çünkü aşağısının tozlu olacağını düşünmüştüm, ama buna karşılık aşırı derecedeki kokuları çekmek durumunda kalmıştım. Baraka eski bir Reich hizmet barakasıydı, benim yattığım oda o zamanlar onaltı işçi için yapılmıştı; şimdi bu mekânda gözaltında tutulan kırkiki kişi yatmaktaydı. Üç katlı yataklar öylesine sıkışık bir düzendeydiler ki aralarında ancak birer kişi durabilirdi; çelik somyalı demir yataklardı bunlar; bizim odamıza bütün kampta gıpta edilirdi, öteki taraflarda basit tahta yataklar vardı yalnızca. Karşılıklı iki duvar dibine sıralanmış olan yatakların arasında yalnızca tahta bir masanın ve masa uzunluğunda sıraların sığacağı kadar yer vardı; bunun dışında barakada başkaca demirbaş yoktu.

İçerisi leş gibi kokardı, korkunç kokardı. Açlıktan ve onurun kırılmasından daha kötü ne olabileceğini, genel olarak bu kampta daha kötü ne olabileceğini düşünürdüm. Tabii ki daha kötüsü sürekli başkalarıyla burun buruna yaşamak zorunluluğuydu. Bu kampta bir saniye olsun yalnız kalmaya hiç olanak yoktu. Başka bir insanı göremeyeceğiniz ve tutukluların hemen toplaştıkları tek bir köşe, tek bir yer yoktu; yalnız kalmak için bir köşeye çekilmiş iki kişi birbirine rastladı mı hemen yan yana geliyorlardı. Kampta gözaltında tutulanların yaş ortalaması

12 Toplama Kampı Kaposu: Toplama kamplarında tutuklulardan oluşan bir çalışma grubunun yöneticisi. (Ç.N.)

ellibirdi. Ben birkaç gün sonra kırküç yaşıma girecektim ve kendimi rahatlıkla aklı bir karış havada, çocuk ruhlu biri olarak tanımlayabiliyordum. Odada yalnızca Rotfuchs, Plettenberg ve öğretmen Krüger benden daha gençtiler, en yaşlımız Bay Anker'di, Straubing hapishanesinde gardiyanlık yapmış biriydi; aramızda yalnızca onun sağlam bir "job"u vardı, sürekli oda hizmeti görürdü. Odayı tertemiz tutacağına rahatlıkla güvenebilirdiniz, tıpkı eskiden gözettiği tutukluların kendi hücrelerini tertemiz tuttukları gibi. Bay Anker'in, tutuklu olmanın ne demek olduğunu bir kere de kendi bedeni üzerinde bizzat yaşaması içime su serpiyordu, ama o eski yaşam biçimiyle şimdiki yaşam biçimi arasında herhangi bir fark görmüyor gibiydi. Ortaçağ kiliselerindeki taştan oluklara benziyordu, onun tipi yüzyılların içinden çıkıp gelmiş gibiydi. Bay Anker'in tutuklularından biri olmak istemezdim doğrusu.

Bay Alinn onunla hemen hemen aynı yaştaydı, o ise daha çok tahtadan yapılmış bir su oluğuna benzerdi. Bay Alinn yakında ölecekti, besbelliydi. Derisi kemiklerine yapışmış durumdaydı, kolları ve bacakları kaskatı ve sanki yanlış eklemlenmişçesine köşeli çıkık eklemlerle bedeninden çıkıyor, kat kat olmuş derisi bedeninden sarkıyor, göğsü ıslak çamaşırların kurutulduğu bir iskeleyi andırıyordu. "Göçüp gitmeyeceğim!" derdi Bay Alinn, "çok dayanıklıyımdır, Vestfalyalıyım ben!" Ama fazla şansı yoktu.

Bay Scheuermann ve her iki öğretmen de bu odadaydılar. Hartwig, paraşütçü olan, artık burada değildi, kaçmıştı; günün birinde içtimaya gelmedi; geride iz bile bırakmamıştı, onu son gören bir gözetleme kulesinin yapılması için emir verdiğini, kampın biraz ötesinde bir dere boyunca uzayıp giden çalılıkları düşünceli düşünceli incelediğini anlattı. Buradan kaçmak zor değildi, çok kolaydı, biraz becerikli olan herkes bunu başarabilirdi, ama kaçmak anlamsızdı, en azından yaşı ilerlemiş olanlar, bir aile ve bir yuva sahibi olanlar ve tutukluluk halinin bir yanlışlığın sonucu olduğundan kesinlikle emin olanlar için, herhangi biri bu amaca yönelik sorular sorma zahmetine katlandığı anda bu durumun açıklığa kavuşacağından emin olanlar için anlamsızdı; Hartwig gençti, herhangi bir bağı yoktu, Dan-

zig'liydi ve amaca uygun biçimde sorgulanmıştı bile. Amerikalılar onu yakalamak için en küçük bir çaba harcamadılar, yalnızca ad okuyarak bir içtima yaptılar; bu, gözaltında tutulanların altı saat boyunca hazırolda durmalarını gerektiren bir olaydı, çünkü o zaman programa uygun olarak alışılagelen yüzdelik kısım da yere yıkılırdı. Tuhaftır ki yere yıkılanlar yaşlı beyler, kadınlar değil, tersine en iyi yaşlarını yaşamakta olan beyler olurdu; yaşlı beyler şaşırtıcı biçimde dayanıyorlardı; dayanamayacak noktaya geldiklerinde ortalıktan yok oluyorlardı; ve kadınlar temelde erkeklerden çok daha iyi dayanıyorlardı.

Bizim odamızdan yalnızca Bay Volta yere yıkıldı, Brünn'lü bir kasaba yöneticisiydi. Bay Volta'nın Çeklere devredileceği oldukça açıktı, yarı yarıya ölmüş sayılırdı, biz bunu biliyorduk ve o bunu biliyordu; ama çıkar yolu düşünmeye hiç niyeti yoktu, dikenli telde dikkatsizce bağlanmış hiçbir nokta uyuşuk uyuşuk bakan gözlerinde herhangi bir parıltıya yol açmazdı, genellikle üçüncü kattaki yatağında bağdaş kurup otururdu; Doğu'ya özgü boyun eğmişliğin, bizzat kendisini tehdit eden yazgıyı çok az sayıda Çek için hazırlamış olmaktan ötürü duyduğu ağır suçluluk duygusunun yol açtığı vicdan azabının bir sembolüydü bu.

Buna karşın Bay Volta'nın meslektaşı, odadaki ikinci kasaba yöneticisi Bay Fandrey çevresine aşırı bir neşe saçar, kendi şiirlerinden yaptığı son derece aptalca alıntılarla sinirlerimizi bozardı. Aşağı Bavyera'da ünlü bir hac merkezi olan Alt-Ötting'de kasaba yöneticiliği ve belediye başkanlığı yapmıştı, "kendi dönemi"nde ona "İsa'nın Kasaba Yöneticisi" dendiğini anlatır ve oradaki bir manastırın kapıcısının, yani Alt-Ötting'li kutsal Konrad'ın aziz ilan edilmesi üzerine, Papa nezdinde kasabayı ve köyü temsil etmek üzere kuzey Almanyalı, Protestan ve Nasyonal Sosyalist biri olarak –tam tekmil üniforması içinde– Roma'ya gitmiş olmaklığıyla pek övünürdü; Papa'nın ona elini ve ayağını öptürmüş olmasından kaynaklanan anlam yüklü sezdirmeler doğrultusunda bundan sonra başına hiçbir şeyin gelmeyeceğini düşünürdü.

Ama odada büyük çoğunluğu "Passau"lular oluşturuyorlardı. Tuna ile Inn arasındaki şirin, küçük bir kasaba olan Pas-

sau şu sıralarda oldukça tenha olmalıydı. Bunun nedeni, Passau'nun kasaba yöneticisi ve belediye başkanı olan –meslek itibariyle fırıncı– Bay Moosbauer'in alışılmışın dışında enerjik, gelişimci ve girişken bir bey olması ve Inn'in incisine eşdeğer bir huzur sağlama hırsına kapılmış olmasıydı. Kuşkusuz şehir için çok şeyler yapmıştı, öteki işlerinin arasında "Nibelungen-Halle"yi inşa ettirmişti, bu müzikhol binası Salzburg'la rekabet edebilecek nitelikteydi – deyim yerindeyse biraz eski moda şehrin sokaklarında taptaze bir rüzgâr estirmişti, bu arada da muhtemelen çok toz kaldırmıştı – kısacası şehri iki kampa ayırmıştı: kendi fanatik taraftarlarının kampı ve fanatik karşıtlarının kampı. Bu ayırım Parti'ye kadar uzanmış, Bay Moosbauer'in karşıtlarının sözcülüğünü oradaki SD-Merkezi'nin yöneticisi üstlenmişti, bu adam hırslı ve hareketli bir delikanlıydı; işinin odak noktası olan Bay Moosbauer aleyhine olabildiğince çok malzeme toplamıştı, bu iş için sayısız vatandaştan sevinçli bir destek görüyordu. Tabii ki Bay Moosbauer de malzeme toplamıştı; Amerikalılar geldiklerinde hem burada hem orada, ilgilerini çeken her şeyi deyim yerindeyse düzenlenmiş bir biçimde ellerinin altında bulmuşlardı; taraftarlarıyla birlikte Bay Moosbauer'i ve çok sayıdaki "inanan"la birlikte SD'yi de tutuklamışlardı– artık her iki kamp da bir tek kampta birleşmişti. Bizim odamızda Bay Moosbauer'in Passau'luları, komşu odada ise SD'nin Passau'luları kalırlardı. Bay Moosbauer'in kendisi tabii ki çok ender olarak bizim aramızda dolaşırdı, genellikle onu revirde görmek mümkündü; Bay Moosbauer sık sık Amerikalılar tarafından sorguya götürülürdü. Kampta şimdiye kadar sorgulanmış olan çok az sayıdaki gözaltındakilerden biriydi; kamp soluğunu tutarak Bay Moosbauer olayını izlerdi, bu da kaygı verici sonuçlara varılmasına yol açardı. Her durumda, Passau'lular belli ölçülerde iki anlamlı da olsa başlı başına bir kavramdılar. Bizim odamızda ağırlıklarını koyarak genel düzeyi belirlemede etkili olurlardı. Kahramanca her şeye karşı duran Kont Plettenberg'in ya da Saarland enerjisinin etkisi altında bulunan Rotfuchs'un yaptıkları gibi Passau'lulara karşı durmak iyi bir şey değildi; Passau ortamı belirlerdi, Aşağı Bavyera'ya özgü inatçılığın geçit ver-

mez buğusu, Doppelkopp[13] ve bedensel işlevlere sınırsız bir boyun eğiş. Amerikalılar'ın beslenme olarak adlandırdıkları şey, başa çıkılamayan, kaçınılmaz organik etkiler doğururdu; ama odanın en yaşlısı en azından otoriter bir yasaklamayla doğal olayın doğal olmayan şakalarla karşılanmasını önlerdi. Odanın en yaşlısı, yani Dr. Friedrich Weber –bir zamanlar "Oberland" birliğinin yöneticisi, daha sonra Reich veterinerlerinin yöneticisiydi; uzun boylu, zayıf bir adamdı; soğuk bakışlı yeşil gözleri ve kısık bir sesi vardı; kuşkusuz odadaki yegâne gerçek Nasyonal Sosyalist'ti; en azından fanatik olmaktan kaynaklanan kişisel bir düzene sahip olmakla ünlüydü– birçok mükemmel özelliği vardı; bu noktada mizahın tam anlamıyla eksikliğinin de olumlu bir anlam taşıyabileceği ortaya çıkmıştı. Oda sakinleri tarafından oybirliğiyle seçilmiş olan Weber odayı şaşmaz bir disiplinle yönetirdi; özgür ve disiplinden uzak olanlar bile onun koyduğu yasaklara uyarlardı; bu, yoksunluğu ve darlığı sonuçta yine de dayanabilir kılmaya uygun olan yegâne durumdu.

Eskiden çalışma örgütü yöneticisi olan kamp yönetici temsilcisi Schröder'in kalk borusunu çalarak kampın içinden geçmesine az kalmıştı. Saati olan tek kamp burasıydı; saat tabii ki özel mülk değildi; yaşlı, şişman, yuvarlak bir soğana benzeyen saat köylü bir yöre grup yöneticisine aitti, Amerikalılar saati ondan almışlar ve kamp yöneticisinin hizmetine vermişlerdi, çünkü anlaşılan saat Sioux-Falls (South-Dakota) jeunesse dorée'si arasında pek ilgi görmemişti. Saat donanımlı kamp yöneticisinin ıslığı, günü bölerdi. Bugün benim yatak alanımda ilk olarak kalkma "sırası" bendeydi, bu nedenle yatağımın üzerinde yavaş yavaş ve sessizce giyindim. Yastık görevi gören pantolonumu aldım, örtüyü üzerinde tepinerek düzelttim; bulabildiğim ikinci örtünün içine incecik bir tabaka saman tıkıştırabilmiştim, samanlar eski ve kısaydı; kendi uydurduğum saman çuvalımın üzerine uzandığım anda saman çöpleri aşağıda yatan adamın yüzüne dökülürdü. Rotfuchs başını tümüyle uyku tulumunun içine sokarak kendini bundan korurdu, ama ben

13 Doppelkopp: İki ila altı kişiyle oynanan bir iskambil oyunu. (Ç.N.)

çok fazla saman kaybetmiş olurdum, bu durum yarı uykuluyken bile fazla hareket etmemi önler, bu da uykuyu çok güçleştirirdi. Ayakkabılarımı başımın üzerindeki kirişin üzerine koymuştum, ayakkabılarım yer yer çatlamıştı ve leş gibi kokuyordu; çorabım kalmamıştı, ayakkabılarımı yalınayak giymek zorundaydım. Yedek gömleğim de yoktu; Amerikalıların giysi adına bize verdikleri tek şey İtalyan malı kara gömleklerdi; onlar da çok çok kısaydı, göbek deliğini bile örtmüyordu; bir de beyaz şortlar vermişlerdi, ki onlar da İtalyan malıydı. Bu giysi parçalarının kumaşı inanılmayacak kadar dayanıklıydı, ancak suya girince kaskatı kesilirdi, hiç kullanışlı değildi; İtalyan ordusu bu gömleklerin ve şortların içinde yaşamış, acı çekmiş ve savaşmıştı; eski birliktaşlarımız hakkında hoşgörülü ve barışçıl düşünmemize yol açan bir durumdu bu. Artık havalar serinlemişti, Amerikalılar gözaltında tutulanların kendilerine ait uzun pantolonları giymelerine izin vermişlerdi, ama beyaz şortların, bizlerin gözaltında olmamızın birer işareti olarak uzun pantolonların üzerine giyilmesini istemişlerdi; yetişkin erkekler için inanılmayacak kadar aşağılayıcı bir etki uyandıran bir görüntüye yol açmışlardı böylece. Ben soğuktan titremeyi yeğledim.

Yatağın üzerinde yatar durumdayken hareket etmek çok zordu. Ben çok bitkindim. Açlık acı vermiyordu, başlangıçta açlık halsizlik yapmadı değil, ama sonra o halsizlik bu tuhaf bitkinliğe dönüştü, kesinlikle sıkıcı olmayan, daha ziyade insanın uzağı görmesini sağlayan, zihinsel olarak insanı kanatlandıran bir bitkinliğe; ya da yalnızca bunu yapıyor görüntüsü uyandırıyordu: Her durumda bedenin hareketliliği istenilenin çok gerisinde kalıyordu. Dikkatli bir biçimde yatağımın kenarına kadar kendimi yuvarladım, sonra karşı tarafa Bay Wegener'in yatağının kenarına uzandım, ayağımla Kont'un yatağının kenarına tutundum –ki kendisi bundan hiç hoşlanmazdı– sonra bedenimin geri kalanını aşağı bırakıverdim. Sağ salim ve harcayabileceğim en az gücü harcayarak yere inmiştim.

Kalk düdüğü çaldı. Aceleyle sıranın üstüne tırmandım, bankla uzun masa arasından tutuna tutuna hızla kapıya gittim, böylece dışarı çıkan ilk ben oldum. Bu, çok önemliydi, çünkü ötekiler akın etmeden önce pisuara ulaşmak anlamına geliyordu.

Ama oraya giden ilk ben değildim, hem de hiç değildim, çoktan uzun bir kuyruk oluşmuştu bile. Orada bir çukur vardı, çukurun üstünde bir sırık vardı, sırığın üstünde ise –ek bir lüks olarak düşünülmüştü bu– yamuk yumuk bir çatı vardı. Sırığın üzerinde gri derili ve somurtuk suratlı tutukluların şimdiden Paskalya tavşanları gibi tıkış tıkış oturdukları çukurun yanında ince tahtalardan çakılmış ve tenekeyle çatılmış su boşaltma düzeneği bulunuyordu ki, burası küçük hacet içindi ve kimsenin tereddüte düşmemesi için de oraya, üzerinde "Ayakyolu" yazılı bir tabela konmuştu. Bu düzeneğin içine dört erkek sığabiliyordu ve arkadan sürekli itilme söz konusu olduğu için, sırası gelen erkek işini görürken sabit olarak aynı yerde kalamaz, tersine adım adım sağa doğru ilerlerdi, gerçi bu durumda idrar sağa sola sıçrardı, ama en azından kuyruk daha hızlı ilerliyormuş gibi görünürdü – Almanların düzenlilik ruhunun zaferi.

Birçoğu belden yukarısı çıplak gelirdi, ellerindeki yırtık pırtık bezi, acil ihtiyaç giderildikten hemen sonra başlayan yıkanma savaşında kullanmak üzere hazır tutarlardı. Sırada sıkış sıkış dururlar, adım adım ilerler, hâlâ uykunun sıcaklığını taşıyan bedenleriyle birbirlerine sokulurlardı; insana insan kokusu her zaman hoş gelmez; ayakyoluna girmeden önce sürekli olarak tuttuğum soluğumu bir anda dışarı verir, sonra burnumu çukurdan öte yana çevirerek derin bir soluk alır ve soluğumu tutardım – ayakyolu çok daha kötü kokardı, ayakyolu ve çukur beyaz beyaz parıldardı, asitli klor dökülmüştü üzerlerine, bitmez tükenmez klor, bol bol klor bulunuyordu, bol bulunan yegâne şey klordu, Amerikalılar hijyene çok düşkündüler – bize tuvalet kâğıdı vermezlerdi.

Açık havada duran ve her birinde, herkes birden hücum ettiğinden musluklarından ip gibi bir suyun aktığı sekizer eviye bulunan üç uzun masadan oluşan yıkanma yerinde, her sabah olduğu gibi büyük bir itiş kakış vardı. Çoğunluk eski bir konserve kutusunu doldurmakla ve bir kenara çekilip yıkanmakla yetinirdi; çok az insanın sabunu vardı, Rotfuchs bir süre Amerikalıların mutfağına lahana taşımakla görevlendirilmiş, bu arada aşçıdan bir kalıp sabun aşırmayı başarmıştı ve bir de tıraş makinesi. Rotfuchs ganimetini benimle paylaşmıştı, iki-

miz her şeyi birbirimizle paylaşırdık – benim bir parça aynam vardı.

Düdük çaldı, içtima için düdük çaldı. Kamp yavaş yavaş hareketleniyordu, çok yavaş; burada oluşturulmuş, yorgun, güç sarfiyatını azaltan, ağır çekim bir yürüyüş şekli olan kamp adımlarıyla hareketleniyordu; bu adımlar hareketli, genç Amerikalıları çok eğlendiriyor olmalıydı.

Oysa hareketli, genç Amerikalılar bizi eğlendirmiyorlardı, kesinlikle eğlendirmiyorlardı, hiçbir açıdan. Şişman Amerikalı aşçı, mutfağın kapısında belirip: "Come and get it!" diye avaz avaz bağırdığında ve barakaların bütün kapılarından GI'ler bağırarak, çığlıklar atarak, itişerek, birbirlerinin üzerinden yuvarlanarak, gülerek, boks yaparak –sanki Aziz Nikolaus bir torba dolusu kötü çocuğu ortalığa dökmüşçesine– çıktıklarında kampta daha kimsenin güldüğünü görmemiştim. Anlaşılan her şeyi son derece gülünç buluyorlardı; tutuklular donuk suratlarla telin yanında durur, bunu izler ve şaşırırlardı: Bunlar böyle sürekli olarak neye sevinip duruyorlardı ki acaba? Galiba Amerikan mizahını anlamak için şakadan enikonu anlamak gerekiyordu; yalnızca bağırıp çağırmakla ve boks yapmakla kendini dışa vuran bir tür mizahtı bu: ay, ay, içlerinden birini yere devirdiklerinde ne eğleniyor, ne eğleniyorlardı! Ve yere düşen için de ne eğlence, ne eğlenceydi! İki büklüm oluyor ve gülüyor, hemen ardından büyük coşku içinde öteki altısıyla birlikte herhangi bir başkasının üzerine çullanıyorlardı, ay, ay, ne eğlence, ne eğlenceydi! Orada da bir tür onurlu davranışlar listesi olduğunu çok iyi anlıyordum; dayak, tıpkı çocuklarda söz konusu olduğu gibi onuru zedelemiyordu – belki de içimizden herhangi biri kendini savunmuş olsaydı, bunu gerçekten çok eğlenceli bulacaklardı; nihayet, nihayet, bir kere olsun haksızlığın bizim tarafımızdan yapılmadığını bir tür şehvetle algılayan bir tür uzak, yabancı bir mantığın işlediğini asla kavrayamayacakları için belki de bizi bu denli ölçüsüzce hor görüyorlardı.

Bir gün Dr. Rotfuchs son derece heyecanlı bir biçimde, barakadan çıkıp dikenli telin yanına gelmemi söyledi, heyecanlandığı zaman hafif kekelerdi: "Bbuu... bbbizde hhayatta olmaz!" diye bağırdı ve Amerikalı kamp komutanının nasıl bü-

yük bir sükûnet içinde emir erini tokatlamakta olduğunu gösterdi, sanatın bütün kurallarına uyarak sağlı sollu vuruyordu; dev gibi, güçlü kuvvetli üsteğmen Robertson, ufak tefek, çelimsiz İtalyan GI'yi tokatlıyordu. Teğmen Hollingworth dişlerini eline verince ne yaptığını sorduğumda, ona elinden gelen bütün nefretiyle yalnızca baktığını söyleyen yaşlı Rotfuchs için kesinlikle anlaşılamaz bir olaydı bu. Rotfuchs'un böylesine olağanüstü nefret duyabileceğini sanmıyordum, ama en azından yılmadan yaptığı soruşturma sonucunda kendisini döven adamın kim olduğunu ortaya çıkaran o olmuştu; beni sorgulayanlar da aynı kişilerdi, Üsteğmen Baybee (hani şu "Mississippi-Boy"), Teğmen Hollingworth (hani şu ağzı köpüren), Sergeant Remy ve Sergeant Cohen ve "Doc" Furst, ama o doktor değil, tersine herhalde bir tür sağlık görevlisiydi; zaman zaman kadınların barakasına bir böcek zehiriyle birlikte gider, kadınlardan soyunmalarını ister, böylece az ya da çok hijyenik arzularını tatmin ederdi – erkeklerin barakalarına asla gelmezdi.

Bu arada nöbet ekibi birkaç kez değişmişti; bizi karşılamış olan "Thunderstorm" birliğine bağlı Ingeneer-Bölüğü'nün yerini şimdi Üsteğmen Robertson'un piyade bölüğü almıştı, ama dayak sürüyordu. Kampa getirilen herkes ayrıcalıksız dayak yiyordu; Amerikalılar buna "overwork" diyorlardı. Hatta (zaten gerekli saygıyı görmüş oldukları) başka bir kamptan Natternberg Kampı'na getirilenler de dayak yiyorlardı, savaş tutukluları kampından getirilen generaller de dayak yiyorlardı. Amerikalılar ek olarak onların uzun çizmelerini kesiyorlardı, yalnızca öylesine, görünürde hiçbir neden olmaksızın; bu arada komutanın köpeğinin günlerce boynunda şövalye haçıyla ortalıkta dolaşmasının –bütün dünyanın askerleri arasında pek de övülecek bir nedeni olmasa da– kuşkusuz bir nedeni vardı.

Asıl dayakçı Robertson'du, bu komutanın canı dayak atmak istemediği zamanlarda Sergeant Wislowski döverdi, Polonya kökenli bir Amerikalıydı, tıknaz, güçlü kuvvetli bir gençti, bir buldog köpeği gibi sürekli kampın içinde dolaşır ve herhangi bir nedenden dolayı hoşuna gitmeyen herkesi "ön tarafa" götürürdü. Sergeant Wislowski kampın içinde belirdiğinde revir barakasındaki hastabakıcılar, kendi elleriyle yaptıkları bir

tür sedyeyle hazır beklerlerdi; Sergeant Wislowski "revire layık" biçimde dayak atar ve –Tanrım, insan ruhu ne sarp yollardan geçiyordu– kurbanını daha sonradan ziyaret etmeyi ve ona bir parça çikolata götürmeyi asla ihmal etmezdi.

En çok Sergeant Wislowski'den korkardım. Ötekiler gibi içtima alanına gitmez, bir barakanın arkasında durur ve kadınlar Cage'lerinden çıkana kadar beklerdim; kadınlar içtima alanına en son gelir ve ilk olarak onlar barakalarına dönerlerdi. Sergeant Wislowski, kadınları düzenli olarak odasının penceresinden gözlerdi; ben onun göremeyeceği yerlerde dururdum; ama bazen, karılarıyla bir-iki sözcük konuşmak için bekleyen kocaları yakalamak için kadınların barakasının arkasından gizlice gelirdi. Kampta beş ya da altı evli çift vardık, saklandığımız yerlerde birarada olmamaya özen gösterirdik.

Kadınların barakanın köşesinden döndükleri an benim için günün en heyecan verici ânı olurdu. Ille her şeye rağmen benim tutuklandığım anda söze karışmış olmasının çok iyi olduğuna kesinlikle inanıyor ya da en azından bu görüşü kesinlikle savunuyordu. Beni her görüşünde, onun da burada olmasının, birlikte olmamızın iyi olduğunu kabul etmemi istiyordu benden. Bunun onun için ne anlama geldiğini bildiğim için istemeyerek de olsa kabul ediyordum. Ama bu bir yükümlülüktü. Benim için yaşamın uğradığı küçük bir trafik kazası olabilecek bir şey onun için kuşkusuz belirleyici bir alınyazısı kadar ağırdı. Böylece onun varlığı her gün ve her saat ve her fırsatta bana, onun maruz kaldığı sürekli aşağılamanın üstesinden gelebilecek domuzun teki olduğumu hatırlatıyordu; tuhaftır ki, Ille'ye somurtkan ve kırıcı davranmanın ve Ille'nin görünüş itibariyle mükemmel davranmasına belli ölçülerde öfkelenmenin dışında başkaca yollarla bu kederli yargıyı yüceltmeyi beceremiyordum.

Yanaşık düzen bir sıra halinde geçip giden ilk kadınların arasında beyaz pantolonu ve üstlüğüyle, omuzlarına zarif bir manto atmış olduğu halde Bayan Dr. Flocken de, yani kampın başhekimi de bulunuyordu. Ille kampa adım atar atmaz, gördüğü ilk kadına yönelmişti; ince, uzun bir kadın olan bu kadının taktığı kemik gözlükler, gri gözlerinin koskocaman pörtle-

mesine yol açmıştı, son derece bakımlı, neredeyse beyaza çalan sarı saçları vardı, üzerindeki yoksuldan da öte giysiler içinde müthiş kendinden emin bir hali vardı, kapının yakınında duruyor ve bizim uygun adım kampa girişimizi izliyordu. "Biz neredeyiz?" diye sormuştu Ille. Kadın kısaca ve sertçe: "Deggendorf'taki Natternberg Kampı," demiş ve hemen bana dönmüştü: "Dişler mi? Revir barakasında diş hekimleri var!" demiş ve yüksek ökçeli ayakkabılarının üzerinde oradan uzaklaşmıştı. Revir barakasında iki diş hekimi çalışıyordu, mükemmel uzmanlardı, çok hareketli bir girişim olan, Himmler'in –bu, kesinlikle güvenilir bir şeydi– en iyi adamları "yerleştirdiği" "SS'in Reich diş hekimleri birliği"nin üyeleriydiler. Dişlerimi hemen iyileştirdiler; Amerikalıların gerçi aletlerini ellerinden almadıklarından, ama yeni dişler yapmak için gerekli malzemeyi de vermediklerinden yakınırlar, bu yüzden Amerikalı subayların özel hastalar olarak kendileri için getirttikleri malzemeden "arttırdıklarını" söylerlerdi. Diş hekimleri bir kadının kampın başhekimi olmasına, özellikle de Bayan Dr. Flocken'in başhekim olmasına kızarlar, ama en azından en acil ilaçların getirtilmesini çok iyi İngilizce konuşan ve Amerikalılarla dişe diş çatışan bu kadına borçlu olduklarını da kabullenirlerdi.

Bayan Dr. Flocken "war-criminal" idi. Romatizmamı tedavi ettirmek ve Ille'ye göz kulak olmasını rica etmek için ona gitmiştim. Ama Bayan Dr. Flocken, kadınlardan yana bir kadın değildi, kadınlar arasında sevilmezdi zaten, kadınlara son derece aşağılayıcı davranırdı; ancak Ille'nin de kadınlardan yana olmadığını söyleyince kulak kesilmişti. Kampta yaklaşık seksen doktor ve yaklaşık yüz kadın vardı, demek ki Bayan Dr. Flocken'in yüzseksen acımasız düşmanı bulunuyordu, ama o kesinlikle ödün vermezdi.

Koluma masaj yapıyor, bu işi pek de inceden inceye yapmıyordu. Ona doğrudan: "Sizi neyle suçluyorlar?" diye sordum. İrkildi: "Bunu neden bilmek istiyorsunuz?" diye sordu. Ben: "Çünkü size zarar veren şeylerin son derece yüzeysel olduğunu düşünüyorum da ondan!" dedim. Bir süre daha masaj yaptı, sonra: "Size söyleyeceğim!" dedi, "Benim vakam çok basit bir vaka. Kocam ve ben Heidelberg'de öğrenim gördük, iki-

miz de tıp okuduk. Savaş patlak verdiği sırada kocam OT'ye alındı, muayenehaneyi ben devraldım. Ama biz birbirimize çok düşkündük, kocam benim de kamp doktoru olarak OT'ye alınmamı sağladı. Birlikte çalışıyorduk. Sonra kocamın içinde bulunduğu uçak düştü. Ben başka bir OT kampına gönderildim. Günün birinde kamp yönetimi toplama kampı tutukluları için yapılacak büyük ve çok ağır bir kanalizasyon inşaatı için işçi talebinde bulundu. Binbeşyüz kişi vardı, bedensel becerileri açısından muayene etmem gereken erkekler ve kadınlar. İnsanlar korkunç durumdaydılar. Hepsini geri gönderdim ve toplama kampı yönetimine, bu inşaatın yalnızca sapasağlam ve güçlü kuvvetli insanların çalıştırılabileceği son derece ağır bir işi gerektirdiği konusunda bir rapor gönderdim. Hemen ertesi gün üst düzey bir SS yöneticisi geldi, her türlü süsten arınmış raporum için teşekkür etti, toplama kampının yeni kurulduğunu ve halen inşaat halinde olduğunu, işgücü hakkında yeterli deneyime sahip olunmadığını açıkladı. Gönderilen insanları özenle muayene etmemi, gerçekten işe yarayacak olanları alıkoymamı ve ötekileri rahat rahat geri göndermemi rica etti. Geri gönderilenlere ne yapıldığını sordum, onların sakatlar kampına gönderildiklerini söyledi. O günden sonra yalnızca çalışmaya uygun insanları seçmeye başladım, seçimimde son derece katı davranıyordum, çünkü iş gerçekten de çok ağırdı; son derece sağlıklı olan, ama işi bedensel zarara uğramadan yapacak kadar güçlü olmayan insanları da geri gönderiyordum. Bunu yaklaşık altı ay kadar sürdürdüm, sonra başka yere gönderildim. Bir yıl sonra bir rastlantı sonucunda geri göndermiş olduğum bütün insanların büyük bir olasılıkla gaz odalarına gönderildiklerini öğrendim. O anda yapabileceğim tek şey, toplama kampçılarının çalıştırıldığı bir inşaat alanında görev yapmaktan kaçınmaktı, öyle de yaptım." "Sonra?" diye sordum. Bayan Dr. Flocken: "Sonra mı? Ya Amerikalılar anlattıklarıma inanırlar, o zaman özgür kalırım, ya da inanmazlar, o zaman asılırım!"

Bunu son derece önyargısız söylemişti, öyle ki diğer seçenek zorunlu gibi gözüküyordu. Birdenbire: "Bunu size yalnızca, kocamla aranızda belli bir benzerlik olduğu için anlattım!" dedi, "o hayatta olsaydı, ben asla böyle bir duruma düşmez-

dim!" Sustum; ben, hem de ben buna ne söyleyebilirdim ki? Sonunda: "Gözlüğünüzü çıkarsanıza!" dedim. Bana dehşet içinde baktı, ama sonra hızlı bir hareketle gözlüğünü çıkardı. Yüzündeki değişiklik açıkça görülüyordu. Gri gözlerinin biraz katı ifadesi tümüyle kaybolmuştu. Bir mahcubiyet tülünün ardından biraz çaresiz bakan gözleri vardı. Gözlüğünü aceleyle yine taktı. Mahkemeye çıkarılacak olursa gözlüğünü çıkarmasını önerdim, "hayır, o zaman hiçbir şey göremem," dedi.

(Daha sonra Dachau'da ölüme mahkûm edildi. Asılıp asılmadığını bilmiyorum.)

Kibarca: "Hasta raporu vereyim mi size? Revir barakası, kadınların barakasının hemen yanında! Bunu vicdan rahatlığı içinde yapabilirim, burada zaten herkes revirlik!" dedi. Ben, bunu istemediğimi, kampta bir sürü düşmanı bulunduğunu, herkesin onun küçük bir hata yapmasını beklediğini söyledim.

Derken bana baktı ve: "Wislowski ön tarafta!" diye seslendi. Teşekkür ederek başımı salladım. Kadınlar geçiyorlardı, ikili sıra olmuşlardı. Derken Ille gözüktü, sıranın sonlarındaydı; Ille'nin ve benim çok sevdiğimiz Südet Almanları'ndan uzun boylu, zayıf, biraz kaba saba bir kadın olan Bayan Braß'la kol kola yürüyorlardı. Bayan Braß'ın kocasının Reichenberg'de bir tekstil işletmesi varmış, daha sonra Wehrmacht'a katılmış ve izne geldiği son keresinde karısına, Ruslar yaklaşacak olurlarsa beş aylık bebekleriyle birlikte Batı'ya kaçmasını tembihlemiş – kaçarken Wehrmacht arabalarından birine binmesini söylemiş. Bayan Braß da kocasının dediklerini yapmış, onu alan son araba bir SS kamyonuymuş. Araba onu Bavyera ormanlarında bir çiftlikte bırakmış. Amerikalılar yöreye geldiklerinde köylüler –herhalde istenmeyen kaçaklardan kurtulmak umuduyla olsa gerek– onun SS'le birlikte geldiğini söylemişler. Tutuklanırken bebeğini de birlikte almak istemiş, ama Amerikalılar izin vermemişler, bebeğe orada kampta bakılacağından daha iyi bakılacağını söylemişler. Böylece bebeğini geride bırakmak zorunda kalmış, kendi ifadesine göre "bir armut ağacı"nın dibinde. Şu anda çocuğunun nerede olduğunu bilmiyordu; kocasının nerede olduğunu da bilmiyordu ve mutlaka kocası da onun nerede

olduğunu bilmediği gibi, çocuğun nerede olduğunu da bilmiyordu. Tutuklama raporu: "SS ajanı".

Ille, Bayan Braß'a iyice yanaşmıştı. Ille'nin üzerinde ipek mavi elbisesi vardı; şort ve üstlükten oluşan biraz uçarı görünüşlü modayı takip etmemişti, elbisesi hâlâ çok iyi durumdaydı, kadınların Cage'inde Amerikalıların elinden almadığı ince sabahlığını giyerdi. Ama tabii ki artık çorabı yoktu ve ayakkabıları patlamıştı. Her zamanki gibi dudaklarını boyuyor, her zamanki gibi beni görünce gülümsüyordu. Korkunç derecede zayıflamıştı. Her zaman zayıf olmaya dikkat ederdi; iyi yemek yemeye olan düşkünlüğüne yenildiği zamanlarda büyük kaygıyla "olmaması gereken yerler"in, yani kalçalarının yağlandığını görürdü – şimdi kalçaları da bedeninin geri kalanının durumuna uygun haldeydi.

İki adımlık mesafeyi koruyarak onun yanı sıra içtima alanına doğru yürüdüm. Somurtkan bir ifadeyle: "Nasılsın?" diye sordum. Bu –buna çok dikat ediyordum– gün içinde ettiğim ilk sözdü. Ille: "Teşekkür ederim, iyiyim, bugün yeni bir karne aldım, yemeğe dikenli telin yanına gelsene!" dedi. Ben: "İstemiyorum, yiyeceğini tek başına sen yemelisin!" dedim. O: "Bu bulaşık suyu çorbasına dayanamadığımı biliyorsun. Ayrıca çoraplarını yamadım, onları sonra gelip alabilirsin!" dedi. Ben: "Bana bir sabunluk dikebilir misin?" dedim. Bayan Braß: "Bende bir parça çok yumuşak kumaş var, ondan olur!" dedi. Ille: "Sonra yatağıma bir tahta çakman gerekiyor!" dedi. Ben: "Marangozhaneden ayarlamaya çalışırım," dedim. Ille: "Peki sen nasılsın?" dedi. Ben: "Bok gibiyim!" dedim. Bayan Braß sert bir ifadeyle: "Hepimiz bok gibiyiz. Flocken, Ille'den kan aldı!" dedi. Korktum: "Difteri mi?" dedim. Ille: "Daha neler, yalnızca birazcık yorgunluk!" dedi. Bayan Braß'ın kolunu sıktı ve alnını kırıştırarak ona baktı. Ben: "Hemen yatağa yat!" dedim. Ille: "Hayır, o zaman yemek karnesi alamam!" dedi. "Öğleden sonra görüşürüz!" dedim.

İçtima alanına gelmiştik. Erkekler toplanmışlardı bile, yaklaşık dörtbin kişi bloklar halinde öbeklenmiş duruyordu. Kadınlar uzun kümelerin sağ kanadına yerleştiler. Ben blokların arkasından geçerek kendi barakamın bloğuna gittim. Kamp

arazisi o kadar büyük değildi, yaklaşık dörtyüz metrekarelik bir alandı. Barakalar yan yana dururdu, yalnızca içtima alanı hareket serbestisi olan bir yerdi, bir de kapının önündeki küçük meydan. Ama orada yalnızca kadınların gezinmelerine izin verilirdi, o da belirli saatler içinde; kadınların durumu her alanda erkeklerinkinden daha kötüydü. Kampta ondört baraka vardı, onbir büyük ve üç küçük baraka, ben 5. barakadaydım, küçük, her biri 42 erkeği barındıran üç odadan oluşan bir barakaydı, burada ayrıca kamp yönetiminin iki odası, işletme odası ve bir uyku odası da vardı. Küçük revir barakasıyla kadınların kaldığı iki baraka özel çitlerle çevrilmişti; kampı aynı biçimde soyutlanmış olarak yaşayan Amerikalı nöbetçilerin barakalarından ayıran doğudaki dikenli telin yanındaydı. Gözetleme kulesindeki nöbetçi o köşeden kadınların cage'ini görebiliyordu, cage'i bir sonraki barakadan ayıran köşe hariç. Ben, Ille'yle "dikenli telin arasından" konuşmak istediğim zamanlarda hep orada dururdum.

Eskiden bu kamp, Isar Nehri'nin ağzının Tuna Nehri'yle birleştiği yerde yapılacak düzenlemeleri yürütecek bir çalışma bölümü olarak kurulmuş. Kampın kurulduğu zemin çamurluydu, Isar Nehri'nin yatağının çamurlu toprağı kuru havalarda tahta gibi sertleşir, çatlar, tozdan göz gözü görmezdi; nemli havalarda ise derin, koyu bir bataklığa dönüşürdü. Tutukluların önemli bir bölümünü oluşturan ve çoğunluğu köy kökenli olan, Aşağı Bavyeralı yöre grup yöneticileri (otomatik tutuklama) toprağın hikmetine inanırlardı. Sık sık dikenli teller boyunca dizilirler ve kampın çevresindeki bereketli tarlalara bakarlardı. Amerikalılar dönmek ya da yolu kısaltmak amacıyla –ki bunu yapmayı çok severlerdi– hiç dikkat etmeden ekili tarlaların içinden geçtiklerinde Aşağı Bavyeralılar vahşi bir acı çekerlerdi; Amerikalıların büyük arazilere alışık olmalarını, şu ya da bu köşesinin daha az ürün vermesinin hiç fark etmediği uçsuz bucaksız arazilere alışık olmalarını bir türlü kavrayamazlardı – böyle büyük arazilerden nasıl olsa çok vardı – Amerika'da yani.

İçtima alanından bakıldığında Natternberg görülebiliyordu –Michaelsbug'dan Deggendorf'a kadar uzanan yol boyunca sıralanan alçak evler– içtima alanının batı köşesi, yaklaşık otuz

metre uzaklıkta, yumuşak bir dönemeçle köye uzanan yolun kenarına kadar gelirdi. Orada, bir taş atımı uzaklıkta, sürekli olarak insanlar birikir ve kampa bakarlardı: bunların çoğunluğu tutuklu Aşağı Bavyeralıların, uzun araştırmalar sonra sonunda erkeklerinin ve babalarının nerede olduğunu öğrenebilmiş akrabalarıydı; mektup yazmamız ve almamız yasaktı. Aşağı Bavyeralılar, içtima alanında her zaman büyük bir kalabalığın bulunmasından dolayı çok mutsuzdular, çünkü akrabaları kalabalığın içinden onları kolay kolay seçemiyorlardı. İçlerinden biri, bir öğretmen, yolda akrabalarının durmakta olduğunu tahmin ettiği zamanlarda sürekli olarak amuda kalkardı. Mahcup mahcup gülümseyerek bana bu hareketi hep çocuklarını eğlendirmek için yaptığını ve şimdi onların kendisini bu hareketten tanımalarını umut ettiğini ve böylece onun hâlâ sağlıklı olduğunu anlamalarını istediğini anlatmıştı. Kampa yeni gelenler, kampın halk arasında "Açlık ve Dayak Kampı" olarak ünlendiğini anlatırlardı. Demek ki sağda solda konuşuluyordu, ki bu da bizi belli oranda memnun etmişti. "Bu iş doğru," diyordu katilim, "daha sonra hiç kimse Amerikan tutuklu kamplarındaki durum hakkında hiçbir şey bilmediğini söyleyemeyecek!" Yolda toplanmış olan kalabalık kampın köşesindeki nöbetçinin hoşuna gitmemeye başladığında, nöbetçi ateş açardı. Otomatik silahıyla insanların ayaklarına ateş açar, insanlar da kaçışırlardı; hızla oradan uzaklaşan bebek arabalarının hemen yanına düşen kurşunların kaldırdığı toz görülebilirdi. Bazen de Askeri polis bir jiple hızla gelir ve insanları, genellikle kadınları, alıp götürürdü. Kampta, bu insanların Deggendorf'a götürülüp on gün hapsedildiği anlatılırdı.

Köyün üstünde Natternberg yükseliyordu; Tuna'nın bu yakasından beklenmedik biçimde yükselen, çalılık ve ağaçlık bir tepeydi, eskiden kalma bir şatonun süslediği Natternberg. Natternberg'de engerek yılanları yoktu;[14] bu adı taşıyor olması, dağın Tuna Nehri'ndeki gemilerin güzergâhında belirleyici bir noktada bulunmasından kaynaklanıyor olmalıydı. Efsaneye göre, çok, çok eski zamanların birinde şeytan dev gibi bir kaya

14 Natter: Engerek yılanı, kara yılan. (Ç.N.)

parçasıyla, iyi ve dindar Deggendorf şehrini yerle bir etmek istemiş; tam taşı kaldırmış ki, öte taraftaki Metten Manastırı'nın çanları çalmaya başlamış, bunun üzerine şeytan –büyük olasılıkla lanet ederek– kayayı elinden bırakmış, taş Tuna Nehri'nin bu yakasına düşmüş. Tutuklular, lanetin oldukça geç de olsa eninde sonunda yerine geldiğini söylerlerdi. Natternberg'i önce taze, pırıl pırıl yeşillikler içinde görmüştük, şimdi artık yapraklar kahverengiye ve sarıya dönüşmeye başlamıştı; hiç kimse dağı çıplak ve yapraksız göreceğimizi tahmin bile etmiyordu.

İçtima uzun sürerdi. Kamp yöneticisi, iriyarı, yaşlıca bir adamdı, Avusturyalı bir topçu binbaşısıydı, tam bir "ırkçı" idi, adı Heiß'tı, ayağındaki bir çift yamru yumru dağ ayakkabısıyla sert adımlarla gelir, barakanın en yaşlısının mevcudu bildirmesini dinlerdi; hesap doğruysa kampın ikinci yöneticisi Schröder tarafından "ön taraf"a, komutana götürülürdü. Komutan hiç acele etmezdi. Zaman zaman biri yere düşerdi. Bu olay, komutan gelmeden önce olursa hiç hoş karşılanmazdı, çünkü o zaman hizada düzensizlik anlamına gelirdi, iki adam yere düşen kişiyi revire taşır, bütün bunlar içtimanın daha da uzun sürmesine yol açardı. Komutan mevcutsa, yere düşmenin kampa bir zararı olmazdı, yere düşenler sayılır, bunun dışında bu olayın herhangi bir etkisi olmazdı.

İçtima sırasında barakama hikâyeler anlatarak zaman geçirmek gibi bir alışkanlık edinmiştim. Bu, benim için belli oranda güç harcamak anlamına geliyordu, çok yüksek sesle konuşmak zorunda kalıyordum, özellikle de rüzgârlı havalarda. "En başında," dedim, "1933'te, Münih'te il yöneticisi Wagner, göreve başlaması nedeniyle Kardinal Faulhaber'i ziyaret ettikten sonra, Kardinal Faulhaber'in iadei ziyaretinin özellikle görkemli olmasını istemiş. Yönetim binasının ön salonuna bir SS birliği yerleştirmiş, tam tekmil üniformaları, çelik miğferleri, armaları ve silahlarıyla; yanı sıra bir de orkestra koymuş ve insanlara Kardinal salona girdiği anda canlı bir marş çalmaya başlamalarını ve avaz avaz bağırarak sunum emirlerinin verilmesini tembihlemiş. Bütün bunlar salonda gökgürültüsünü andıran bir gürültü çıkarmış olmalı. Gerçekten de Kardinal salona adımını atar atmaz, sevimsiz davul ve trampet gümbürtüsüyle karşılan-

mış. Ancak Kardinal cübbesini, cephede üst düzey din görevlisi olarak katıldığı 1. Dünya Savaşı'nda aldığı 1. sınıf Demirhaç Nişanı gözükecek biçimde biraz açmış, elini kaldırarak selam vermiş, elini içtenlikle sallamış ve gürültü diner dinmez: 'Eski bir asker için ne kadar sevindirici bir an!' demiş."

Hikâyeyi anlattığım süre boyunca sabırsız bir biçimde ayak değiştirip durmuş olan Dağlı Weber, sözümü bitirir bitirmez: "Hiçbiri doğru değil, hiçbiri doğru değil! Çünkü ben bizzat oradaydım! Orada askeri bir orkestra filan yoktu, sadece bir gösteri bandosu vardı!" diye bağırdı.

Bay Dr. Weber'e, gerçeklikle doğru arasındaki ilişkinin yalanla masal arasındaki ilişkiye benzediğini anlatmaya çalışmanın hiç anlamı yoktu – bunu asla anlayamazdı.

Kardinal Faulhaber aslında bir keresinde kampı ziyaret etmeye çalışmıştı. Ama Amerikalı komutan üst düzey kilise görevlisinin içeri girmesine izin vermedi. Bunun üzerine Kardinal, dikenli tellerin çevresinde dolaşmak ve içeride diz çökmüş olan Aşağı Bavyeralı yöre grup yöneticilerini dışarıdan kutsamakla yetinmek zorunda kalmıştı. Bundan bir süre sonra Regensburg piskoposu geldi, ufak tefek, bilye gibi yusyuvarlak bir adamdı. O ise kuzucuklarını dışarıdan kutsamadı, girişteki Amerikalı nöbetçiyi kutsadıktan sonra tümüyle şaşkın durumda olan nöbetçinin önünden geçip kampa giriverdi. Bütün kamp onun çevresinde toplandı. Bu, Katolik Kilisesi'nin tartışmasız zaferiydi; SS'ler bile Katoliklikte "gözardı edilemeyecek bir şeyler"in bulunduğunu kabul etmişlerdi. Kampı ziyaret eden ilk din görevlisi bir Protestan papazı olmuştu, galiba Deggendorf'tan gelmişti. Hemen hemen her şeyi yanlış yaptı; gelir gelmez bize, bizim ne denli korkunç bir suçu üstlenmiş olduğumuzu anlatmaya başladı. Aslında hiçbirimiz bunu duymak istemiyorduk. Çoğunluk bu nahoş "suç" kavramı karşısında hiçbir şey anlamadan öylece kalakalıyordu. Başka birinin gelmesini rica ettik, ama kimse gelmedi. Bizi ziyaret eden ilk Katolik rahip çok becerikli biriydi, bir at arabası üzerinde küçük bir armonyum getirmişti beraberinde ve beyaz kanatlı bir başlığı olan bir rahibe biraz müzik çalarak –bu arada elma gibi yanakları ve anaç gülümsemesiyle zaman zaman kendisi de birlikte

söyleyerek– içimizi açmıştı. Rahip vaazını vermiş, sonra ne zaman günah çıkarılabileceğini bildirmiş; önce akrabalarına selamlarını gönderebileceği kişilerle konuşmakla yetineceğini açıklamıştı. Ama yalnızca birkaç kez geldi; anlatıldığına göre kampın dışına birkaç mektup çıkarmaya razı olmuş, günün birinde kamptan çıkarken durdurulmuş, üzeri aranmış ve hemen tutuklanıp hapsedilmiş. Rahibede üzerinin aranması için götürülmek üzere, arabadan heyecan içinde çıkmış. Sonra onun yerine, Natternberg'e en yakın köy olan Michaelsbug'dan genç bir rahip geldi. Michaelsbug'dan gelen rahip dışarı mektup filan çıkarmadı, ama muhteşem bir belleği vardı, onun kampın içinde mırıldanarak dolandığını görenler, Kutsal Kitabı okumadığını, tam tersine mektupları ezberlediğini bilirdi. Rahip bir zamanlar avcı paraşütçülerdenmiş, o da savaş tutuklusu olmuş, sonuçta kampın yegâne gerçek dostu o oldu, hemen hemen her gün bisikletiyle gelir, kara cübbesi içinde su gibi terler ve yardım edebildiği herkese yardım ederdi ve bu da az bir şey değildi. SS'ler bile Michaelsbug'lu rahibin "en iyisi" olduğunu kabul etmişlerdi. Protestanlar kendi başlarının çaresine bakıyorlardı; gözaltında bulunan Siebenbürgen'li bir rahip ayin düzenler, üst düzey memurlar ve generaller arasındaki bir avuç amatör rahip de ona yardımcı olurdu.

Kızıl Haç asla görünmedi; sanki bu pahalı örgüt hiç yok gibiydi. Tabii ki aslında bize ne olduğu konusu da tamamen karanlıkta kaldı. Bize "gözaltında tutulanlar" deniyordu, ama gözaltında tutulanlar da Cenevre ve Haag Anlaşmaları'na tabiydiler. Aramızda, belki soruşturma tutuklularıyızdır, biçiminde fikirler ileri sürüyorduk, ama onların da sonuçta, bize kesinlikle uygulanmayan çok net belirlenmiş hakları vardı. Amerikalıların bize söylediklerine göre savaş tutukluları kesinlikle değildik, oysa aramızda bir sürü general ve kurmay subay, başkaca subaylar, Wehrmacht'tan insanlar vardı; Cephe-SS'lerinden birtakım, kendilerinin savaş tutukluları oldukları ve başka hiçbir şey olmadıkları konusunda öfkeyle ısrar ederlerdi. Kamp yöneticisi kanalıyla kibarca, bizlerin toplama kampı tutukluları olup olmadığımızı sorduk; kamp yöneticisi, küstahça davranan komutan tarafından dışarı atıldı, ama aramızda toplama kampla-

rından gelen bir sürü kişi de bulunuyordu. Sonuçta hangi statüde bulunduğumuzu öğrenmenin olanaksız olduğunu anlayınca, zorunlu olarak kendimize yalnızca tek bir şey gözüyle bakabileceğimizi bilmekle yetinmek zorunda kaldık: Şirin ve gulyabanileşmiş bir ikiyüzlülüğün kurbanlarıydık.

Dörtbin erkek içtima alanında toplanmış, her sabah aynı saatlerde yükseklerde daireler çizen, sonra da Tuna havzasına doğru yavaş yavaş uçuşa geçen leyleğe bakıyordu. Bir süredir küçük ve ucuz bir şakaya duyduğum hevesi dizginleyemiyordum: "NSDAP'nin haftalık deyişleri"ni toplamaya başlamıştım; bunlar, bir zamanlar camlı çerçeveli olarak oldukça yüksek bir para karşılığında kamuya açık mekânlara ve evlere dağıtılan, banallikleri nedeniyle insanı şaşkına çeviren özdeyişlerdi; büyük adamların söylediği bu özdeyişlerin anlamını değiştiriyor ve bunları eğlendirici kamp sloganları olarak ilan tahtasına asıyordum. Bütün barakalardan bu şakayı sürdürecek teşvikler gelmeye başlamıştı, bazıları halk şakalarının dönüştürülmüş hali olarak zaten biliniyordu, örneğin: "Alçaklık, gariplikten önce gelir!" ya da "Bana dört yıl süre verin, şehirlerinizi tanıyamayacaksınız! Ya da "Führer emretti, biz sonuçlarına katlanıyoruz!" gibi; ama bazıları da yeniydi ve kamp ortamının göstergesiydi, örneğin, "Alman dili yalan söylemez! Mensch, Untermensch, Führer, Unterführer!", "Burada duruyorum, başka bir şeyim yok!" "Önemli olan bizim yaşamamız değil, önemli olan başkalarının ölmüş olması! gibi; ama iflah olmaz şiir tutkunları ciddi özdeyişler gönderirlerdi, bunlardan bir tanesiyle sık sık karşılaşırdım: "Almanya bu kamptadır!"

Aslında bu kamp gerçek bir kesit sunuyordu, burada her şey mevcuttu! Belli ölçülerde bir kolektif hal içindeydik. Kamp, toplama kampının dağıtılması sırasında Amerikalılar tarafından alıkonan toplama kampı gardiyanları tarafından inşa edilmişti, bunların hemen hemen hepsi "Be-Vauler" idi, yani ustabaşı olarak kamplarda insanlığa karşı herhangi bir suç işlemiş olmakla suçlanan meslek suçlularıydılar. Büyük bölümü onbir ila oniki yıllarını toplama kamplarında geçirmişlerdi; kamp yaşamının insanı şaşkına çeviren koşulları açısından büyük deneyim sahibiydiler, hemen ve büyük beceriyle kârlı görevleri ele

geçirirlerdi, mutfakta, malzeme yönetim bürolarında, Amerikalılar için çalışan çamaşırhanede ve atölyelerde bulunurlardı; Amerikalılar kişisel hizmetlerini görmeleri için onları tercih ederlerdi, birbirlerine çok bağlılardı, her durumda birbirleriyle paslaşırlardı; böylece kampa egemendiler ve kampı istedikleri gibi biçimlendiriyorlardı. Her gün, koşulsuz saygı gösterdikleri liderlerinin etrafında küçük bir gizli toplantı yaparlardı; liderleri bir zamanlar Dachau'daki ve Mauthausen'deki toplama kampı hiyerarşisi içinde çok önemli bir görev üstlenmiş olan hareketli, olağanüstü uyanık bir adamdı, soyadının "von Steuben" olduğunu söyler, büyük oğullarını Amerika'ya göndermiş olan ó ünlü ailenin soyundan geldiğini iddia ederdi; tabii ki kamp listesinde çok daha az etkili olan diğer adı yazılıydı. Bu adam hasetle, kampa gelen herkesin toplama kamplarından gelenler tarafından kurulan organizasyona katılmasına dikkat ederdi, ki bu hemen itirazsız gerçekleşirdi; herkes karşısında, önce sağlam bir iktidar bulurdu. Toplama kampçılar her şeyi bilirlerdi. Her gün bilgi alışverişinde bulunurlardı; sayısız kanal aracılığıyla Amerikalıların kulağı gibiydiler; yoğun tehditlerle ve "kapının önündeki" job'ları sayesinde bol miktarda ele geçirdikleri küçük hediyeler sayesinde barakalarda egemenlik onlardaydı. Toplama kampçılara düşman olmaya cesaret eden biri, bir anda sürünün saldırısına uğrardı. İktidarları somut şeyler üzerine kurulmuş değildi, ama sonuçta iktidardılar; estirdikleri terör yalnızca belirli şeylerde hissedilirdi, ama sonuçta terördü. Bir gece kampta beklenmeyen bir huzursuzluk çıktı, bütün barakalardan birdenbire bazı karaltılar çıktı, kısa süre sonra arkadaki barakalardan birinden gürültüler yükseldi, sonra "ön tarafa" giden kamp yöneticisinin çivili ayakkabılarının takır tukur sesi duyuldu. Derken birdenbire Amerikalılar geliverdiler kampa, biri götürüldü. Ertesi sabah, bir önceki akşam Mauthausen'li bir toplama kampı gözetleyicisinin teslim edilmiş olduğunu öğrendik. Toplama kampçılar gece onun barakasına baskın yapmışlar, kamp yöneticisi Amerikalıları çağırmak zorunda kalmış, çünkü tehdit altında bulunan kişiyi koruyacak hiç kimse yokmuş. Amerikalılar, hakkında Mauthausen'de kötü söylentiler dolaşan adamı kilit altına almışlar, "kömürlükle-

ri"ne, tutuklama hücresine hapsetmişler. Adam sabah ölü bulunmuş, kendini asmış.

Kampta yoğrulmaya en uygun malzeme yöre grup liderleriydi, zekâ diye bir şeyden nasiplerini almamışlardı; yöre gruplarının oldukça yüklü yazı işlerini yürütecek durumdaki –küçük yerlerde hep olduğu gibi– yegâne insanlar olan ilkokul öğretmenleri dışında. Anlaşılacağı üzre bu kategorideki erkekler çoğunlukla "deri değiştirmiş" durumdaydılar, çalışıp çabalamaktan başka hiçbir şey yapmadıkları halde birdenbire her şeyden sorumlu tutulmaları karşısında tümüyle edilgen ve ölçüsüz bir şaşkınlık içindeydiler. Son derece temiz yürekli erkeklerdi, en azından dürüst ve inançlı Katoliklerdi, direngen ve tutucuydular, kişisel yazgılarının kaygılarını taşıyorlardı, kendilerini akrabalarına ve çiftliklerine ve mesleklerine adamışlardı –ve herhalde bilerek –zaten başka türlü nasıl olabilirdi ki?– Parti'ye girmek suretiyle köylerinde zorla ne kadar çok düşman edinmişlerdi. Sürekli yeni sevkıyatlar aracılığıyla "memlekette" durumun nasıl olduğunu öğrenirler ve her yeni haber belli ölçülerde hüngür hüngür ağlamalarına ve diş takırdatmalarına yol açardı. Gözaltında tutulanların ailelerinin evlerinden, çiftliklerinden çıkarıldıkları, içlerinde memur olanların sonsuza dek maaşlarını ve ekmek paralarını kaybettikleri anlatılırdı; en çok açlık çekenler de onlardı, çünkü daha önceleri beslenmeye en çok onlar değer verirlerdi. Genel olarak kampta ne yapacağını en az onlar bilirdi; kendi elleriyle yaptıkları iskambil kâğıtlarıyla her gün skat ve Doppelkopp oynarlardı, en heyecanlı "izmarit avcıları" onlardı; uyumlu davranarak Amerikalıların canını sıkmamaya en çok dikkat eden onlardı; kendi kendilerine ve arkadaşlığa pek değer vermezlerdi.

Alt kademedeki Parti hiyerarşisinin ve Cephe-SS'lerinin arasında acımasız bir düşmanlık hüküm sürerdi. Genellikle Cephe-SS'lerinin rütbelileri olan SS'lerin hemen hepsi daha gençtiler, aralarında hemen hemen hiç Bavyeralı yoktu, yöre grup liderleri kendi aralarında onlara "domuzcuk" derlerdi, oysa onlar Almanya'nın her bölgesinden ve Almanların dağıldığı her köşeden gelmişlerdi; genellikle akrabalarıyla ilişkileri kopuktu; Almanya'nın doğusundan geliyorlarsa ailelerinin hâ-

lâ hayatta olup olmadıklarını bile bilmezlerdi; Amerikalıların niyetlerini anlamak konusunda kuşkusuz bütün gözaltındakiler arasında en kötü durumda olan onlardı. Ama onlar kampın asıl omurgasını oluştururlardı. Onlara arkadaşlık çağrısında bulunmak her zaman başarıyla sonuçlanırdı. Düzenliydiler, bu koşullar altında ne derece mümkün olursa, morallerini o kadar yüksek tutmayı bilirlerdi; Amerikalılardan nefret etmez, onları küçümserlerdi. Bir gün Natternberg sokaklarından Amerikalıların zırhlı araç birlikleri geçerken bütün Cephe-SS'leri dikenli tel boyunca dizilmişler ve araçların tek tek tipleri ve kullanımları konusunda son derece uzmanca görüş alışverişinde bulunmuşlardı. Katilimin, geçip giden canavarların görüntüsü karşısında biraz çökmüş gibi gözüken yüz hatlarından, şehvani düşüncelerini okumaya çalışmıştım. Ben: "Şu anda ne dilediğinizi biliyorum!" demiş ve uygarlık çağımızın iktidar sarhoşluğundan söz etmiştim. Şaşkınlık içinde başını kaldırıp bakmış, sonra da: "Ben mi? – Evet! Moskova önlerinde küçük bir çamur banyosu olsun isterdim! Sonra gece küçük, şirin bir don olayı olsun, öyle ki her bir tankı donmuş topraktan ancak dinamitleyerek söküp alabilsinler. Ve sonra üç gün boyunca küçük, tatlı bir doğu rüzgârı olsun, hani şöyle vuuuu, vuuuu diye diye düz arazi üzerinden esip geçen türden! Ve sonra biz değil, Amerikalılar olsun isterdim!" dedi.

Tamamen kendi kendime çok genel yargılara vardığımı biliyordum, ama sınırlamalar çok açıktı. Güvenlikçilerde ve gestapolarda en çok dikkati çeken şey onların kaba saba yaltakçılıklarıydı. Aralarında Amerikalılar tarafından ağır suçlarla itham edilenler olduğu biliniyordu; biraz daha dikkatle incelendiklerinde, onlarla daha yakın temasta bulunulduğunda, iktidar sarhoşluğunun en yaltakçı derecesinin ötesine geçen bir şiddet görmek mümkün değildi. Anlaşılan burada kartoteks ve tutanak putlarına karşı ölçüsüz bir bağımlılığın dışında insani özelliklerin herhangi bir tuhaflığı söz konusu değildi. Kaltenbrunner'in sağ kolu olan bir adamı –zayıf, kemikli bir adamdı, ucundan her zaman bir damlanın aktığı sivri, kırmızı bir burnu vardı, çelik çerçeveli gözlükler takar ve zürafa boynuna benzeyen boynundaki Âdem elması sürekli inip çıkardı; eski bir ço-

rabı şapka niyetine kel kafasına geçirmişti, uzun pantolonunun üzerine emirlere uygun olarak gözaltındakilerin giydikleri kirli şortunu giyerdi, ayağında bir çift eski ve çatlak patlak keçe terlik sürüklerdi– Rotfuchs'a gösterdiğimde, Rotfuchs: "Bbbbu dddurumda, Kkkaltenbrunner'in ssssol kkkkolunun kkkim olduğunu hhhiç mmmerak etmmiyorum!" demişti.

Gestapolar arasında büyük yararlılıklar göstermiş yaşlı polis memurları da bulunurdu, onlar emir üzre bu göreve getirilmiş insanlardı; babamın yanında çalışan eski bir memur da vardı aralarında; bizzat kendisinin dehşetle karşıladığı bu hizmeti, eski anlayış çerçevesinde olabildiğince doğru yapmak için elinden geleni ardına koymadığına yürekten inanıyordum. Tabii ki, bir üst'ün talimatına karşı gelmek düşüncesi onu yalnızca umarsız bir heyecana sürüklerdi, feri sönmüş bakışlarıyla: "Bunu pederiniz beyefendi de anlamazdı!" derdi.

Kampta eski bir tanışım daha vardı; Rathenau Davası sırasında bana gardiyanlık yapan Saksonyalı polis memuru. Oldukça gecikmiş olarak benden özür diledi: "Emir, emirdi!" dedi. O zamanlar bana büyük sempati duymuş olduğunu ve gestapoya da "emir, emir" olduğu için girdiğini anlatmıştı.

Amerikalıların memurların haysiyetleri konusundaki görüşlerinin Almanların bu konudaki görüşlerinden fersah fersah uzakta olduğu açıktı. Kuşkusuz Amerikalılar, hükümet danışmanlarına, Adolf Hitler'in kulağına en şeytani önerileri fısıldayan adamlar gözüyle bakıyorlardı. Daha üst düzey memurlar, hükümet danışmanlarından yukarı doğru gidilecek olursa, gözaltındakilerin üçüncü büyük grubunu oluşturuyorlardı. Reich maliyesi olduğu gibi buraya getirilmişti; başlangıçta bu beylere belli bir güvensizlikle yaklaştım, ta ki olağanüstü bir adam olan yaşlı senato başkanı –birçok yorumu kaleme almış olan– Veiel, bakılmakta olan davaların yaklaşık yüzde doksanının devletin değil, vergi mükelleflerinin lehine sonuçlandığı konusunda güvence verene dek. Her türden başkan, bakanlık ve eyalet danışmanı, general ve avukat, belediye başkanı ve "Savunma Ekonomisi Yöneticisi" kaynıyordu ortalık; daha üst düzey memurlar "Protestan grup"u oluştururlardı, onlar kampın seçkinleriydiler; hayatla ilgili konularda korkunç derecede beceriksizdiler,

ama Almanya'nın çöküşünün nedenlerini ve etkilerini en minicik bağlantılarına kadar tartışarak sürekli gözden geçirebiliyor ve her zaman asla aynı görüşte olmasalar da– bir görüşten yana oluyorlardı. Ernst Wiechert, Ernst Jünger, Ernst Bertram ve Paul Ernst için deli oluyorlar, buna karşın Ernst von Salomon'u pek önemsemiyorlar, onu ciddi bulmuyorlardı.[15]

Savaşçının durumu hakkındaki önyargılarla birlikte çıkarlarının da yok olması kuşkusuz insanlığın ilerlemesinin sonuçlarından biridir. Kazanan makineler, maddenin ruhu, plan, organizasyonsa; o ülke en zengin hammaddeyi elinde bulunduran ülke olmak sıfatıyla otomatik olarak kendini en soylu ülke sanıyorsa, o zaman savaş alanının ruhuyla birlikte neden jestleri de değişmesin ki. Eğer insanlar değil de, nesneler yendiyseler, o zaman yenilenler de neden nesneler olmasınlardı ki ve generaller de tıpkı öteki insanlar gibi birer insan olmasınlardı ki. Basit askerler, neşeli genç delikanlılar, arkalarında en çok sayıda tankın ve en zengin hammadde varlığının olduğunu bilen GI'lar, generalleri tokatlamayı benzersiz bir eğlence sayarlardı; şimdilerde övgüye değer bir alışkanlık haline gelmiş olan şeyi Tanrı tarafından kutsanan ülkelerine götürmelerini ve böylece o genarellerin de, kendileriyle aynı rütbedeki yenilmiş rakiplerinin başına geldiği sürece katlandıkları sonuçları öğrenmelerini umut etmekten başka yapılacak bir şey yoktu. Pasif hesaba yazılan şeyin, aktif hesapta da olması gerekiyordu; onların onuru zedeleniyorsa, bunların da itibarı zedeleniyordu; korkuyla birlikte derin saygı da yok olduğu için, bütün tapınaklar yıkılıyordu.

Generaller kendi istekleri doğrultusunda bir barakada birlikte yaşarlardı; en azından uyku faslı ötekilerden ayrıydı. Ama aynı aşağılanma içinde yaşarlardı; ve onları orada duran gri kütle içinden bulup çıkarmak zor olmuş olmalıydı. Bu noktada tabii ki bir düş kırıklığı yaratıyorlardı ve şu yöre grup liderinin kendi köyünde korku salan biri olduğunu, şu gestaponun kana susamış bir işkenceci olduğunu, bu yargıcın bir insanın ölümüne ya da yaşamasına karar vermiş olabileceğini ve şu elçinin

15 ernst: ciddi. (Ç.N.)

koca bir halkın ölümüne ya da hayatta kalmasına karar vermiş olabileceğini tahmin etmek oldukça zordu – yerdeki izmariti almak için büyük bir coşkuyla eğilen şu yırtık pırtık figürün, adını tarih yıllıklarına kanlı kalemle yazdırmak gibi doğruluğu kanıtlanmış bir yeteneğe sahip olduğunu tahmin etmek de en az o kadar zordu. Homo sapiens'i küçümsemeyi öğrenmekten daha kolay bir şey yoktu: Ona yemesi için yiyecek ve yıkanması için sabun verme, kısa zamanda şövalye rakibimiz General Dwight D. Eisenhower benzer durumda nasıl görünecekse öyle görünmeyecek tek kişi bile bulamazsın.

Yabancıların oluşturduğu küçük grup, kargaşanın içinde kaybolup giderdi. Onların içinde Krakau'lu Yunan-Ortodoks Arşimandrit çevresinde toplaşan Ukraynalılar öne çıkarlardı, kendisi Rosenberg'in dâhiyane doğu politikasının bir sonucuydu. Bu son derece saygın ve aynı zamanda da son derece gülünç bir görüntüydü; biraz koket kesimli, yukarıdan aşağıya düğmeli –kamptaki kötü niyetli dedikodulara göre yemek dağıtımı sırasında ikinci tencereyi saklamaya yarayan– uzun bir giysiye bürünmüş, dalgalanan, gümüş beyazı sakalı olan yaşlı bir adam. Göğsünde dev gibi, altın renkli, ama uzun olmayan bir haç taşırdı. Kötü niyetli dedikodular bu dindar adamın haçı bir nöbetçiyle bin Amerikan sigarası karşılığında değiş tokuş ettiğini – ve sonuçta yalnızca yüz sigara alabildiğini anlatırdı. Arşimandrit, kampın dile getirilmemiş yasasını hiçe sayan yegâne kişiydi. Hiç kimse, daha üst düzey Amerikalı subayların zaman zaman yaptıkları kamp ziyaretleri sırasında kendi çıkarı için bir şeyler elde etmeye çalışmazdı; Arşimandrit her defasında yabancı tanrıya derin reveranslar yaparak yaklaşır ve bir ricada bulunurdu – tabii en küçük bir etki uyandırmaksızın. Ama saygıdeğer moruk düzenli olarak, Yunan-Ortodokslar için –insanı kendisine âşık eden yumuşak bas seslerin söylediği harika şarkılarla– son derece etkili bir ayin düzenlerdi, Ukraynalılar ona çok bağlıydılar; Almanları sevmeyen, ama Polonyalılardan bütün yürekleriyle nefret eden Lemberg'li ve Krakau'lu profesörler ve üniversite öğrencileriydi bunlar, çok kültürlü ve saygıdeğer insanlardı; terkedilmiş ve yitik bir halde kendi kendilerine yaşayıp giderlerdi. Cephe-SS'leri olarak hizmet vermiş

olan Hollandalılar, Danimarkalılar, Belçikalılar –bu arada birkaç Polonyalı–, Cephe-SS'lerinin Volksdeutsch'ları arasında emilip gitmişçesine yok olurlardı – Toplama Kampı Kapoları'nın arasında birkaç İspanyolun da emilip gitmişçesine yok olmaları gibi. Bunun dışında birkaç Fransız da vardı, Darlan hükümeti tarafından bir zamanlar Fransız çalışma grubunun üyeleri olarak Almanya'ya gönderilmişlerdi, kibar, kültürlü, yardıma hazır insanlardı, genel olarak çok sevilirlerdi ve bu kampta olabildiğince uzun süre kalmaktan başka dilekleri yoktu, en azından güzel anavatanlarında fazlasıyla kolay ve beklenmedik biçimde ortaya çıkan hırslar sakinleşinceye, kutsal Fransa'nın aslında sahip olmakla övündüğü mantık geri gelene kadar.

Bu arada hiçbir gruba ait olmayan talihsizler oradan oraya koşuşturup dururlardı; sayıları pek az olmayan bu insanlar Amerikalılar tarafından "işte öylesine" buraya getirilmişlerdi, eğer ortada herhangi başka bir neden yoksa "security threat" olarak sınıflandırılırlardı. Ben de onlara dahil olduğum için, kendime ve onlara, hiçbir kategoriye dahil olmayan bizlerin en son olarak işleme konmayı göze almamız gerektiğini açıklamaya çalışırdım. Gururlu Amerikan ordusunu yere yıkmak gibi bir niyetimiz olmadığını kanıtlamanın, savaş suçu işlediğimizi inkâr etmekten çok daha zor olduğu açıktı. Şimdiye kadar müttefik askeri hükümetin güvenliğini tehdit etmişsem, herhangi bir zamanda ve ölünceye kadar onları sevmeyi de öğrenebileceğim konusunda ikna edici olmak açısından benim için hiçbir çıkar yol bulunmadığını düşündüğüm zaman sırtımdan soğuk terler boşalıyordu, çünkü artık Amerikan ordusunu tanıyordum.

Ve sonra, evet sonra tabii ki Nasyonal Sosyalistler'in oluşturduğu grup vardı. Çok küçük bir gruptu; aslında yaklaşık olarak bütün Almanya'daki Nasyonal Sosyalistler'in yüzdesi kadar bir yüzdeye karşılık geliyordu. Nasyonal Sosyalistler çok geride dururlardı, tarihin onlar olmaksızın da onlara hak vereceğinden emindiler. Olaylara oldukça sakin yaklaşımlarda bulunurlar, hiçbir şeyden yakınmazlardı, onlardan istenen de buydu zaten, çünkü –Ille'nin söylediğine göre– onlar Nazi'ydiler, böyle hissetmiyorlardı!

Tam yeni bir hikâye anlatmaya başlayacaktım ki Dr. Weber seslendi: "Sessizlik! Komutan!" Ama Sergeant Wislowski'yle birlikte barakaların köşesinden doğru gelen komutan değil 2. Teğmen Jameson'dı, İplik-Teğmen. Wislowski kadınların durdukları sağ kanada yöneldi ve sayıma başladı. Bu arada kalemiyle her kadının göğsüne dokunuyordu. Erkeklerin göğüslerine dokunmazdı. İplikçi Teğmen ortada sıkıntılı sıkıntılı duruyor ve sayım işleminin bitmesini bekliyordu. Jameson uzun, zayıf, esmer bir adamdı, henüz çok gençti, sağlıklı bir görünümü vardı, onun da garip fikirleri olmasına rağmen ondan o kadar çok korkulmazdı. Bu kadar ün salmış olan Amerikan bireyciliğinin öncelikle, ilişkide bulunduğumuz her kişinin kendi fikirlerinin olmasında ve bunların gerçekten özgürce uçmasına izin vermesinde yattığını yavaş yavaş öğrenmiştik. Amerikan subaylarının kişisel özgürlükleri, her birinin, selefinin arkasında bıraktığı talimatnameleri geçersiz kılmasında ve aynı sayıda yepyeni ve bambaşka talimatnameleri yürürlüğe koymasında yatıyordu. Biri, Amerikan bayrağının her sabah tam tekmil askeri törenle göndere çekilmesini ve akşam gönderden indirilmesini ve ilk boru çalındığında açık havada bulunan herkesin hemen hazırola geçip başlığını çıkarmasını istiyordu; karşı gelenler bütün gün boyunca güneş altında bayrağın dibinde hazırolda duracaklardı; bu talimat, daha borucubaşı trompeti ağzına değdirdiği anda herkesin büyük bir aceleyle barakalarına koşmaya başlaması gibi bir başarıya ulaştı. Bir başkası, birdenbire dikenli tellerin iç tarafına dört metre mesafede ikinci bir tel çektirmek gibi bir fikre kapılıyor, bu telin, kimsenin aşmasına izin verilmeyen belli ölçülerde sembolik anlam taşıyan basit bir tel olmasını istiyordu. Birçokları bu teli ıslak çamaşırlarını asmak için hoş karşıladıklarından bu subay zaman zaman dışarıda tel boyunca yürür ve rüzgârın etkisiyle bazı çamaşırlar yasak bölgeye girecek olursa çamaşırların sahibinden, bu çamaşırları kendi gözlerinin önünde gidip ordan almasını isterdi; bu harika bir eğlenceydi, çünkü gözetleme kulesindeki nöbetçiler hemen ateş ederlerdi ve birçok yaşlı bey yeterince çevik olmadıkları için, az ya da çok yaralanırlardı; birkaç kurşun yanlışlıkla barakalara da isabet ederdi ve telin yakınlarında oturuyor ol-

manın hiç eğlenceli bir yanı yoktu. Teğmen Jameson da temizliğe takmıştı. Hemen hemen her içtimada kamp yöneticisine, pis Almanları ne kadar hor gördüğünü söylerdi. Ama bu arada taşmak üzere olan kubur, her yağmurdan sonra çamur deryasına dönen toprak zemin, Amerikalıların asla toplamadıkları çöpleri ve mutfak atıkları onu hiç rahatsız etmez, yalnız ve yalnız yerde gördüğü iplik parçacıklarından rahatsız olurdu; hemen parmağıyla gösterir ve sert bir sesle en yakındaki baraka sakinlerini dışarı çağırır, onlar da hep birlikte istenmeyen nesnenin üzerine çullanırlardı. Herkesin sürekli olarak gözleri yerde iplik parçacıkları aramayı alışkanlık haline getirmesini sağlamıştı – ve gerçekten de insan dikkat ettiği zaman yerde sayısız iplik parçacığının bulunduğunu görüyordu – Tanrı bilir nereden geliyordu bu iplikler. Ama Teğmen Jameson'ın iyi bir tarafı vardı, dayak atmazdı, şimdiye kadar asla bir dayak olayında bulunmadığı herkes tarafından bilinirdi ve bu nedenle de biraz saygı görürdü. Şimdi Wislowski'nin bildirdiği sonucu aldı, bu sonucu kamp yöneticisinin verdiği sonuçla karşılaştırdı; Almanların her yerde arkalarında "pislik" bırakma tutkuları hakkındaki hoşnutsuzluğunu dile getirdi ve gitti. Önce kadınlar hareket ettiler; onlar barakaların sonuna ulaştıkları anda, kamp yöneticisi, dağınık halde yavaş yavaş yine barakalarına dönmeleri için blokları dağıttı. İçtima biter bitmez kadınların sırasına ulaşabilmek umuduyla hızla harekete geçerdim; ama bu kez Wislowski kadınların ardısıra gidiyordu. Böylece ben içtima alanında kaldım, bu arada ötekiler kahvaltıyı bekliyorlardı.

Bu zaman içinde barakaya asla girmezdim. Bir tür ruhsal hijyen uyguluyordum. Ekmeğin dağıtımının barakalarda –oniki adam başına bir ekmek– katılımcıların karakter oluşumları üzerinde kalıcı etkiler bırakacak biçimlerde yapıldığını tecrübelerimle biliyordum. Bir süredir, kolayca kesilebilen alıştığımız esmer Alman ekmeğinin yerini alan ve ilk geldiğinde herkes tarafından coşkuyla karşılanan beyaz Amerikan ekmeği –sanki bir iki kez macera dolu savaş deneyimleri geçirmiş, belki bir iki kez Alman denizaltıları tarafından batırılmış gibi bir görüntüsü vardı– ya un ufak oluyor, ya ıslak denecek kadar nemli oluyor ya da küften yemyeşil kesilmiş oluyor, adaletli bir biçimde da-

ğıtılmasına olanak kalmıyordu. Rotfuchs'tan benim payımı da almasını ve benim için saklamasını rica etmiştim – aynı biçimde küçük bir kepçeyle verilen yulaf çorbasını da saklamasını rica etmiştim, ki Rotfuchs ve ben aynı kap kacağı kullandığımız için bu, çok daha kolay oluyordu.

Benim dışımda benzer bir hijyen uygulayan belli sayıda insan daha vardı, kısa zamanda bir tür "Beyefendiler Kulübü" kuruyor olmalarından kuşku duyulmaya başlandı. Ekmek dağıtımı sırasında herkes barakasında olmak zorundaydı; sorunlu eylemin tamamlanmasını dışarıda gezinerek beklemeyi tercih eden az sayıdaki kişi kısa zaman içinde birbiriyle tanışıyordu, burnu havada ve biraz da snop bir seçkiydi bu insanlar; küçük bir hoşnutsuzluğun kolayca aşılmasını, başkaca erdemleri de beraberinde getiren büyük bir erdeme dönüştürmeye eğilimli olacak kadar ahlaki açıdan güçlüydüler. Böylece karşılıklı olarak birbirimizi her gün tıraş olmaya, uzun pantolonların üzerine şortları giymemeye, izmarit toplamamaya ve ancak gerçekten arkadaş ve samimi olduğumuz zaman birbirimize "sen" diye hitap etmeye zorladık. Çünkü kampta baştan itibaren kibar insanlara uygun düşmeyen bir ton gelişmişti. Hapishanede aldığım özel eğitim nedeniyle öğrendiğim ve herkesi kaçınılmaz biçimde toplumun en alt düzeyine götüren eşit sefaletin getirdiği zoraki demokrasi biçimi bize göre değildi. "Burada hepimiz eşitiz!" – en alt düzeydeki bencilliğin getirdiği bu slogan bizi ikna etmeye yetmiyordu. Heyhat, hepimiz birbirimizden tümüyle farklıydık, aslında yalnızca, karşısında kendimizi savunmak için her türlü nedene sahip olduğumuz durumlar bizi eşit kılmaya çalışıyordu.

Tabii ki "Beyefendiler Kulübü"nün splendid isolation'ı ancak, entelektüel olarak kuşkusuz üstün olanların, el becerileri açısından yetersizlikleri nedeniyle kendilerini iyi niyetli yardımcıların zorbalığına teslim etmeleri halinde mümkün oluyordu; bu yardımcılar ise var olma yetenekleri bağlamındaki fazlalıklarının bir bölümünü, bu bağlamdaki beceriksizlerin çıkarına kullanmaya çoktan hazırdılar. Benim ise, iyi niyetli bir biçimde başını sallayarak, tencere tavayı temizlemek ya da yatağımı yapmak konusundaki yetersiz girişimlerimi bir süre için incele-

yen, sonra da yumuşak bir şiddetle beni böylesi işlerden uzaklaştıran ve aksi halde asla onu memnun edecek biçimde halledilemeyecek olan işleri kendi elleriyle yapan mükemmel Rotfuchs'umu yanımda bilmek gibi bir şansım vardı. Benim Rotfuchs'umun bu katı dünyada bana bu kadar sevgiyle yaklaşmasını sağlayan şeyin ne olduğunu asla kavrayamadım, ancak kuşkusuz ondaki beklenmedik yardımseverlik gülümseyen bir üstünlüğün getirdiği mutluluğa yol açıyordu, ben de bu mutluluğa yol açmaya dünden razıydım – bu kadar yeter; bana hediye edilen böylesi özverili bir dostluğun tadını çıkarıyor ve Rotfuchs'umu çok seviyordum.

Buna karşın Wolf Ackva'nın arkadaş canlısı eşlikçisi bu kadar yalın bir vaka değildi. Doğası gereği kuşkucu biri olmayan Wolf Ackva, kampta kuşkucu olmayı öğrenmişti. Sigaraları vardı, iyi Amerikan sigaraları, kamptaki en iyi job'u o yerine getirirdi, Ami-Aşçısı: "Come and get it!" diye bağırdığında, Ackva Amerikalıların yemekhanesinde piyano çalardı. Ackva, kendi ruhsal hijyeninin bir parçası olarak sigaralarını barakada içmezdi, hemen hemen hiç kimsenin içecek sigarası filan yoktu; ve Ackva meraklıların dumanı görünce sevinçle kuyruk sallamalarına ve uysal bakışlarla izmariti beklemelerine dayanamazdı. Bu nedenle Ackva, kısa bacaklı, geniş omuzlu, alçak, bombeli alınlı ve kalın kırmızı ensesindeki kıvrımların arasında, sayısız yağlı siyah nokta bulunan adamın maskesiz hizmetseverliğinin son derece anlaşılabilir nedenlere dayandığını düşünmüştü; ama kısa süre sonra bu adamın sigara içmediği ortaya çıktı, hem sigara içmiyordu hem de onda kötü alışkanlık denen şeyin izi bile yoktu. Sessizce ve köpeğe özgü bir sadakatle bakan gözleriyle Ackva'ya hizmet eder, yatağını yapar, onun yerine odanın işlerini yerine getirir ve Ackva onun resmini yaparken büyük bir sabırla beklerdi. Kendisi Prag celladıydı.

Ackva bu adamdan adeta büyülenmişti. Her açıdan resmini yaptı onun, sayısız kereler, sanki açık seçik çizgiler çizerek bu alçak, bombeli alnın, bütün bu boğuk teslimiyetin arkasındaki gize ulaşmak ve koyu renkli, feri sönmüş gözlerdeki acımasızlığın kaybolmuşluğa kadar uzanan bütün o korkunç çaresizliğini yakalamak ister gibiydi. Ackva resim yapmayı bu baş

sayesinde öğrendi; çok yetenekli bir adamdı, memleketinde bütün sanatlarda faaliyet göstermişti, mesleği oyunculuktu, akıcı biçimde İngilizce konuşurdu, duyduğu her türlü müziği çalabilirdi, kamp şarkısının güftesini yazmış ve bestelemişti, "Renkli İnek" şarkısı, bu tabii ki bir korsan şarkısıydı, kampta bayağı popüler olmuştu; herhalde bunun nedeni –bunun ima yoluyla ifşa edilmesini yeterince acımasız buluyordum– "Renkli İnek"in kesinlikle büyük korsan Claus Störtebeker'in gemisi değil, tam tersine Hamburglu üç direkli bir savaş gemisi olması ve cüretkârca davrananları sonunda alt ediyor olmasıydı. Ackva'yla ben soylu bir yarış içindeydik, ben de bir kamp şarkısını popüler yapmaya çalışıyordum; uzun uzun düşündükten sonra, nakarat bölümü "Yüzü yuuusyuvarlak ve göğsü koskocaman ve güzel, uzun bacaklı. İşte bir kız böyle olmalı, işte bir kız böyle olmalı...!" biçiminde olan bir şarkının kamuoyunun gerçek görüşlerine en yakın şarkı olabileceği sonucuna varmıştım– ancak şarkıyı HJ'lerin ve Cephe-SS'lerinin hayranlıklarına rağmen yöre grup liderleri ve Protestan grubu nezdinde kabul ettirmeyi başaramadım, bu arada bu sorun karşısında generaller ikiye ayrılmışlardı.

Wolf Ackva kampta Amerikalılarla konuşmayı başarmış olan tek kişiydi; ona adının ne anlama geldiğini sormuşlar, o da esprili bir şekilde Amerikalılardaki "Kodak"la aynı anlama geldiğini söylemiş, o andan itibaren Amerikalılar ona "Kodak" diye hitap etmeye başlamışlardı. Uzun, bakımlı saçları, sarı sivri bir sakalı vardı; Amerikalılar bu yüzden onunla alay ederlerdi, hatta birinci komutan Kodak'ın tıraş olmasını bile istedi; ama Kodak bunu yapmadı, şiddetle karşı çıktı. Bir gün Amerikalı bir subay için gözlem kulesinden görünen kamp manzarasının resmini yapacaktı. Bu arada gözlem kulelerinde bir yazı bulunduğunu görmüştü; yazıda GI'ın gözaltında bulunanlara acımaması, kendisinin bir cinayet çetesinden başka bir şey olmayanlara gözcülük etmekte olduğunu unutmaması yazılıydı. Kodak, Amerikalı subaya, kendisinin katil olmadığı konusunda yakınmıştı. Amerikalılar çok gülmüşlerdi, çünkü tam da o, katilin tekiydi. Ancak acımasız tartışmalardan sonra, neden tam da kendisine katil gözüyle baktıklarını öğrenebilmişti. Sakalı vardı.

Sanki tanınmamaya çalışıyordu. Demek ki katildi. Böylece neden özellikle sakallı insanların, çoğunlukla düzgün, yaşlıca memur beylerin bol bol dayak yediklerine ait bilmece çözülmüştü. Onlar, asıl yüzlerini gizlemeye çalışan katillerdi, bu apaçıktı. Ve Kodak da asıl adı olan Ackva'nın yerine başka bir ad kullanıyordu. Kodak öfkeyle: "Onlara Reich yöneticisi Bormann olduğumu söyledim! Beni gözaltına almakla, turnayı gözünden vurmuş oluyorlardı!" dedi. "Sonra?" diye sordum. "Sonra," dedi Kodak acıyla, "o günden beri, beni gerçekten Bormann yerine koyup koymadıklarını bilmiyorum!"

"Başlangıçta," dedi Kodak, "onlara hayranlık duyuyordum. Öylesine sessizdiler ki. Bir kere olsun bir Amerikalı tutukluyu sorgulamış olan her Ic bilir bunu – onların ağzından tek söz almak mümkün değildir. Oysa Amerikalılar, Alman tutukluların ağzından her şeyi öğreniyorlardı. Ancak daha sonra onların suskunluklarını biraz abarttıklarını düşünmeye başladım; kendilerine gizemli bir hava vermek için özel bir tarzları vardı; bize neden tuvalet kâğıdı verilmediği, ne zaman yazmamıza izin verileceği, bize ne yapmayı düşündükleri gibi her türden haberden kaçınıyorlar... Gülüyor ve budalaca deyimlerle yanıt veriyorlar: Dışarıda ne işim varmış, kampta rahatım dışarıda olduğundan çok daha yerindeymiş; ta ki ben bilmecenin çözümünü bulana kadar: Onlar da hiçbir şey bilmiyor! Daha da kötüsü bununla kesinlikle ilgilenmiyorlar, hemen hemen hiçbir şey umurlarında olmadığı için bu kadar korkunç bir suskunluk içindeler – belki "fucken" hariç, üzerine konuştukları neredeyse yegâne konu bu. Benim İngilizce sözcük dağarcığım onlarınkinden çok daha zengin. Onlar tahminen altmış sözcükle konuşuyorlar, ama "fucken" en az altmış sözcüğün daha yerini tutuyor."

Kodak: "Peki şuna ne dersin? Geçenlerde, ayine Krebs geldi, buradaki CIC'ın şefi, New York'lu avukat. Nöbetçi birliğindeki subaylardan hiçbiri onunla konuşmadı. Krebs dışarı çıkar çıkmaz Robertson: 'Hitler'den nefret ediyorum, ama onun yaptığı iyi bir şey var: Yahudileri öldürdü!' dedi. Ben: 'Hey, hey! Almanlar, Yahudileri öldürdükleri için buradayız!' diye bağırdım. 'Yanlış!' dedi Robertson, 'sizler, Yahudilerin hepsini öldürmediğiniz için buradasınız!'" dedi.

"Bari içlerinden biri anlasaydı!" diye bağırdı Kodak, "içlerinden biri Waldeck vakasını anlasaydı!" Waldeck kampın ilk çevirmeniydi; biz kampa getirildiğimizde dayak yerken o büyük kareli ceketine sarınmış olarak duruyordu – onun uzun süre Hindistan'da bulunmuş olan Prens Waldeck olduğu söylentisi dolaşırdı. Mükemmel İngilizce konuşurdu, Amerikalılarla çok samimiydi, ona her türlü özgürlüğü verirlerdi. Amerikalılarla birlikte dolaşır, onların alışverişlerine aracılık yapar, onlar için evlerine gönderilecek malları satın alırdı, porselenler, sanat yapıtları, mücevherler ve bu malları özel becerisi sayesinde ucuza satın alırdı, çok ucuza, neredeyse bedavaya – sonra gece boyunca Amerikalılarla "ön taraf"ta oturur ve onlarla birlikte içerdi. Kampta hor görülür ve ondan korkulurdu; Amerikalılar kampın hoşnutsuzluğu pahasına onu çevirmen olarak tutarlardı. Gerçekte prens filan değildi, Bir Çekti, (beklenmedik biçimde kullanılan accent'lerle birlikte) adı Valdec'ti ve Pilsen'li ünlü bir otel sahibinin oğluydu. Kampta Tiso hükümetinin Slovak İçişleri Bakanı Sandro Mach da vardı. Mach'ın Almanya'da bir akrabası varmış, adam saat yapımcısı ve kuyumcuymuş, Mach bazı değerli mallarını saklaması için ona vermişmiş. Mach kampta yoksunluk nedeniyle özellikle sıkıntı çekerdi, çünkü müthiş bir sigara tiryakisi olarak sigarası yoktu. Valdec, Mach'tan, saat yapımcısının elindeki değerli malları, yaklaşık bin sigara karşılığında, talimatnameyi getiren kişiye vermesini isteyen bir yazı aldı. Valdec, Teğmen Hollingworth'la birlikte, şu benim arkadaşım Hollingworth'la, hani şu ağzı köpüren neşeli çocukla birlikte saat yapımcısına gitti, değerli malları aldı ve onları tabii ki bunlara karşılık Mach'a sigara vermeyi kesinlikle düşünmeyen Hollingworth'a verdi. Kamptaki herkes Amerikalı subayların bu türden hilelerini bilirdi. Mach etrafta dolaşarak başına gelenleri öfke içinde anlatmaya başladı. Kimseyi rahat bırakmıyordu, gerçekten de gizli yollardan olayı ihbar etmeyi başardı. Memleketine doğru yola çıkmış olan Hollingworth gemide tutuklandı, Amerikan ordu gazetesi *Stars and Stripes* haberi yayınladı. Yani olup biteni Amerikalılar da öğrenmiş olmalıydılar. Buna rağmen Valdec hâlâ her akşam arkadaşı, yeni komutan Robertson'un yanında oturuyor ve birlikte içi-

yorlardı. Ancak Hollingworth'un dört yıl hapse mahkûm olduğu gün Robertson sessizce –biraz sallanarak da olsa– ayağa kalktı, Valdec'i yere yıktı, sonra onu bizzat elleriyle ve konunun uzmanı olarak korkunç biçimde dövdü. Sonra Valdec'i hücreye tıktı, onu çevirmenlikten azletti ve sonunda kampa geri gönderdi. Valdec birkaç hafta daha kampta kaldı, herkes ondan uzak duruyordu; Valdec telin arasından, neşeli boy'ların bağıra çağıra oynadıkları beyzbol maçını seyreden arkadaşı Robertson'a hüzünlü hüzünlü bakıp durdu. Sonra da, Çeklere gönderildi (Tutuklama Raporu: Gestapo ajanı). *Stars and Stripes*'ın bir sonraki sayısında onun "kaçarken" vurulduğu haberi yayınlandı. Mach tabii ki sigaraları alamadı. "Ve bu arada," diye bağırdı Kodak, "Robertson'un kolunda, Valdec'in ona kendi payına düşen ganimetten ayırarak hediye etmiş olduğu saatlerden biri vardı – Valdec'i yere yıktığı kolunda!"

"Ve sonra!" dedi Kodak, "Schulz vakası!" Gözaltında bulunan Alman havacı general Schulz, Alman kamp mutfağında her şeyin olması gerektiği gibi olmadığına ilişkin belli ölçülerde haklı bir varsayımdan yola çıkarak düzensizliklerle kendi bilek gücüyle başetmeye kalkışmıştı. Regensburglu bir iş cephesi yöneticisi olan mutfak sorumlusu, generali mutfaktan kovmuş, general durumu protesto etmiş, rastlantıyla orada bulunan –leziz Steak'ler nedeniyle mutfak sorumlusuyla ruhsal uyum içinde olan– bir Amerikalı sergeant, generali "ön taraf"a götürmüş ve uyanık kamp komutanı Robertson, deyim yerindeyse salt Almanlararası olay hakkında en küçük bir açıklama yapılmasına aldırış bile etmeden generali tokatlamış, orada hazır bulunan bütün GI'lar da bundan çok zevk almışlardı. Kodak, Robertson'la bu olay hakkında konuşmaya çalışmıştı. Ama Robertson, Kodak'ın aslında ne istediğini hiç anlamamıştı. Neden bir generali tokatlamayacaktı ki yani? Kodak da Robertson'un bunu neden kavrayamadığını kavrayamamıştı. "Ama geçenlerde," dedi bana Kodak, "Amerikalı general buraya geldiğinde ve gözlem birliğini denetlediğinde, işte o zaman Robertson'un onunla nasıl konuştuğunu gördüm, elleri ceplerinde ve ağzında sigarayla. Ona bir teğmenin bir generalle bu biçimde konuş-

masının Amerikan ordusunda alışılmış bir şey olup olmadığını sordum. 'Ama,' dedi Robertson şaşkınlık içinde, 'o general, o yalnızca bir West-Point'liydi!'" "West-Point'liler, bunlar askerliği meslek edinmiş kişilerdi," dedi Kodak, "bunlar otorite temsilcisi Robertson'un gözünde zavallı, küçük solucanlardı; kendilerine bir job aramak konusundaki genel beceriksizlikleri yüzünden asker olmuşlardı! Robertson'un gözünde meşe yaprağı nişanı taşıyan General Schulz, bir 'West-Point'liydi – Yahudilerden ve zencilerden sonra memlekette Tanrı nezdinde en son sırada bulunanlardan!"

Bütün nöbetçi kulelerinden radyo sesi gelirdi. Kuleler çok özenle donatılmıştı, telefon, radyo, soba ve Pin-up-Girls. Ritmi ve keskin uyumsuzluğu nedeniyle kulaklarımıza yabancı gelen tuhaf müzik bütün gün avaz avaz çalınırdı. "Don't fence me in!" dedi Kodak başıyla, sert senkopların hemen sonra yumuşak, uzun tonlara dönüştüğü avaz avaz müziğin duyulduğu nöbetçi kulelerinden birini işaret ederek. "Efendim?" diye sordum. Kodak: "Don't fence me in! Bu en yeni hit parça. Yani: 'Beni hapsetmeyin!'" –"Hoş!" dedim, "onlara bir şeyler düşündürtüyor mu?" – "Hiçbir şey," dedi Kodak, "onların herhangi bir şey düşündüklerini düşünmek, onlar hakkında temelden yanılmak demektir."

Kodak, bir kere olsun sorgulanmış olan az sayıdaki kişiden biriydi. Bütün gözaltındakilere, kampa sokulmadan önce orada "sorgulanacakları" söylenmişti ve Amerikalıların aslında böyle bir niyetleri olmadığına ilişkin korkunç bir kuşkuya mahal vermeye kimsenin cesaret edemediği ortadaydı. Sonunda "sorguya alınabilmek" uğruna, kamp yaşamının bütün kargaşasına ve yüküne ve yanı sıra ortaya çıkan bütün güçlüklerine katlanmaya karşı şaşırtıcı bir isteklilik söz konusuydu – ve herkes, "durumu"nu açıklama fırsatı bulacağı anda her şeyin, her şeyin değişeceğine kesin gözüyle bakardı. Gerçi bu "üst düzeydeki sorgulama kampına" uzun zaman önce bir CIC yerleşmişti yerleşmesine, ama anlaşılan sorgulamanın hangi ilkelere, hangi sisteme, hangi sıraya göre yapılacağına ilişkin yapıcı bir fikir geliştirememişti. "Ön taraf"a çağrılan herkes, revirden taburcu edildikten sonra kampa gelir gelmez, çevrelenir ve soru yağmuru-

na tutulurdu. Herkes aynı şeyi anlatırdı, mantıklı bir görünüme ulaşılamamıştı. Bu insanlar tümüyle farklı kategorilere mensup insanlardı; CIC'in uyanık, genç beyleri onlara --örneğin asla toplama kamplarıyla bir alışverişi olmamış olan bir çalışma örgütü yöneticisine– bir toplama kampının resimlerini gösterip, suçlulara ne miktarda ölümcül iğne yapıldığını sormuşlardı; üst düzey bir memur, uzun uzun düşünmüş, sonunda da anladığını sanmıştı. Kendisi bir zamanlar itfaiyede görev yapmıştı. En geç üçüncü sorudan sonra dayak başlardı. Toplama Kampı Kapoları'nın şefi von Steuben her yerde tutukluluk halinin kolayca açıklanabilecek entrikaların sonucu olduğunu ve "dışarıda" emniyet müdürlüğü makamının kendisi için boş tutulduğunu anlatıp dururdu, onların yaptığı tek şeyse Amerika'daki akrabalarıyla yakınlık derecesini sormaktı; kan içinde kalmış gözlerle kampa geri geldi ve bir süre melankoliye gömüldü. Kodak, her zaman "bir şeyler"in var olduğunu söylerdi, ama Amerikan görüşünün labirenti içinde merkez noktayı bulmak olağanüstü zordu. Ön tarafa çağrılmış olan yaşlı Bay Alinn "Korkunç Ivan"ın, Yugoslav CIC-subayının, kendisinin tutuklama raporunu okuduğunu, başını kaldırdığını ve "Demek böyle, demek sen savaşı Polonya'nın başlattığını biliyorsun? Toplama kampları hakkında ne biliyorsun?" diye sorduğunu anlatmıştı. Vestfalya kökenlilere özgü dikbaşlılığı aklından çıkarmayan Bay Alinn, kibarca bu konuda seve seve bilgi verebileceğini, o daha gençken açılan ilk toplama kampını çok iyi hatırladığını söylemiş: Kampı İngilizler Boerler Savaşı sırasında açmışlarmış. Bay Alinn revirden taburcu edildikten sonra hücreye kapatıldı ve job'unu kaybetti; oysa yaşlı adamın o kadar güzel bir job'u vardı ki, sabahları saat dörtte kalkar ve mutfaktaki kahve kazanını ısıtırdı, buna karşılık ona yemek karnesi verilirdi.

"Korkunç İvan", bir Alman toplama kampında bulunmuş olduğunu ve Almanların vücudunu dokuz kurşunla eleğe çevirdiklerini iddia ederdi. Kendi suçlularını tek başına "halletmesi"ni sağlayan güçlü yapısına hayrandık. Kısa boylu, esmer ve güçlü yapılıydı, alışılmadık darlıktaki alnının üzerinde kara saçları fırça gibi yükselirdi. Asıl adının ne olduğu öğrenileme-

mişti. Kodak özellikle Korkunç Ivan'a götürülmüştü. Bayan Dr. Flocken bunu öğrendiğinde yalnızca: "Kodak için sedye hazırlansın!" demişti. Ama Kodak sapasağlam geri geldi. "Ben daha içeri girer girmez üzerime kaplan gibi saldırdı. Gözlerimin içine baktı ve: 'Neden korkuyorsun?' dedi. Ben: 'Neden korkacakmışım ki?' dedim. O: 'Gözlerimden korkmuyor musun?' dedi. Ben: 'Yo hayır, gözlerin kahverengi! Kahverengi gözleri severim, karımın da tıpkı seninkiler gibi güzel, kahverengi gözleri vardır!' dedim," diye anlattı. "Sonra?" diye sordum. "Sonrası yok," dedi Kodak, "beni gönderdi. Herhalde onunla, onun benimle konuştuğu gibi senli benli konuştuğum için şaşırdı!" dedi. "Ama bütün bunlar çok saçma!" diye bağırdım. "Bu saçma değil," dedi Kodak, konu Amerikalılara geldiğinde hep olduğu gibi inatla, "bu çalışma nevrozu!"

Stars and Stripes Kodak aracılığıyla kampa giriyordu, Amerikalı GI'ların ve gözaltındakilerin uzun zamandır dünyada olup bitenler hakkında bilgi edinebildikleri tek gazeteydi. Çok matrak bir gazeteydi, başlangıçta onu müttefik askeri hükümetin bir tür mizah dergisi sandık, ama Kodak, gazetenin son derece ciddi olduğuna yemin etti. Gazeteyi hiç elinden bırakmazdı, odamızda sık sık gazeteyi okur, okuduğu metni bize çevirirdi. Tabii ki bazı haberleri büyük bir keyifle okurdu. "Çocuklar, dinleyin," derdi, "burada teslim alınan İspanyol-Almanların Hohenasperg Kalesi'ne kapatıldıkları yazıyor; Almanların her iki famous german composer Franz Liszt ve Ludwig van Beethoven'i kapadıkları aynı prison'a."

Sessizce arada bağlantı kurmaya çalıştık. Friedrich List ve Franz Liszt, bu çok basitti. Daha zoru şair Schubart, Franz Schubert ve Beethoven arasındaki bağlantıydı. Sonunda Rotfuchs düşünceli düşünceli: "Hatırlıyorum, bbbbu Mars-La-Tour mmmeydan savaşıydı!" dedi. Kodak sırıtarak: "Tabii ya, hani Vojlardan gelen üçbin kişiyi tutsak aldığımız şu savaş!" dedi ve ben keyifle tamamladım: "Ondört gün boyunca plana uygun olarak suyun altında kalmıştık!"

Sessizlik – Aşağı Bavyera için uzun bir sessizlik. Gri bir ses: "Yahu, Beethoven'i neden hapsetmiş ki bu Naziler?" diye sordu.

Hepimizin bakışları yukarı yöneldi ve Dr. Apfelbökh için sessizce dua ettik. Dr. Apfelbökh veterinerdi, SA tugay lideri ve Bavyera İçişleri Bakanlığı'nda bakanlık danışmanıydı. Dr. Apfelbökh, sonuç itibariyle iyi bir insandı.

Telin yakınlarında Kodak'la ben, Otto Dunckelberg'le, Passau'daki dünyanın en büyük orgunun yer aldığı kilisenin orgcusuyla karşılaştık. Dikenli telin üstünde yükselen gözyüzüne bakıyordu. Ben: "Cesaret, bu günler de geçecek!" dedim. Arkasını döndü ve: "Nasıl? Hayır, hayır, ben yalnızca bir ezgiyi çıkarmaya çalışıyordum!" dedi. Kuşların belli aralıklarla üzerinde oturmakta olduğu beş telli telgraf telini gösterdi. Küçük, ama güzel olmayan ezgiyi ıslıkla çaldı, sonra da: "Anlamı yok!" dedi. Kuşlar gerçekten de notalar gibi duruyorlardı tellerin üzerinde. Dunckelberg, Passau'luydu – Moosbauer karşıtlarından biriydi. Şimdi aç gözlerle Kodak'ın sigarasına bakıyordu, ama Beyefendiler Kulübü'nün kavalyeleri arasında birbirinden sigara dilenmek alışkanlığı yoktu. Kodak ona bir sigara verdi. Dunckelberg hırsla ve aceleyle içti. Oysa istediği kadar sigara temin etmek onun için çok kolaydı: Kodak ona kendisiyle birlikte job'u paylaşma önerisinde bulunmuştu, Dunckelberg, Kodak'tan çok daha iyi piyano çalıyordu. Ama Dunckelberg, Amerikalıları müzikle eğlendirmeyi yalnızca bir kere denemişti. Üzgün bir yüzle kampa geri dönmüştü. Amerikalılar hemen yanıbaşında çevrelenmiş ve –onun ellerinin mahareti karşısında– hayranlık çığlıkları atmaya başlamışlardı. Hızlı tempolarla, titrek sesle söylenen şarkılarla ve kadanslarla kendini kanıtlamak zorundaydı; ama müzik yapmaya başladığı anda Amerikalılar canları sıkılarak yanından uzaklaşmışlardı.

Sigarayı bırakmıştım. Çok kolay olmuştu. Onbeş yaşımdan beri tam anlamıyla bir sigara tiryakisiydim, özellikle çalışırken sigarayı bırakamayacağımı düşünürdüm. En zor dönemlerde de, uzun tutukluluk yıllarında da hep tütün bulmanın bir yolunu bulmuştum. Kampta son derece az miktarda tütün vardı, kamp sakinlerinin çoğunluğu, tütünün ekmekten daha önemli olduğu bir savaştan geliyorlardı. Sigarayı bırakmayı başarabileceğimi asla düşünmezdim, gerçi bunun için asla bir nedenim de olmamıştı. Ama günün birinde marangozhanede hoş, yu-

muşak, kırmızımsı tahtadan bir sırığı kendim için ayırmıştım, Kodak için resim çerçevesi yapmak niyetindeydim. Ama akşam dikenli telin yakınlarında bir kez dolaşırken iki kişinin bir sırık uğruna nasıl kıyasıya tartıştıklarını gördüm. Sırık, benim sırığımdı. Tartışanlardan biri, devlet sekreteri olanı, sırığın bir ucuna bir çivi çakmıştı; şimdi nöbetçi kulesinde sırıtıp duran nöbetçinin gözlerinin önünde, onun yere atmış olduğu izmariti, dikenli telin altından uzattığı sırığın ucundaki çiviyle almaya çalışıyordu. Öteki, polis generali olanı, buna karşı çıkıyordu, izmarit onundu, çünkü sırığı o bulmuş ve izmariti ilk olarak o görmüştü. Ben "Birincisi sırık bana ait ve ikincisi, Amerikalıların gözü önünde izmarit avlamaya utanmıyor musunuz?" dedim. Devlet sekreteri bu fırsattan yararlandı, izmariti avladı ve zaferle cebine soktu; polis generali mahcup mahcup: "Ben sıkı bir sigara tiryakisiyim! Sizin için konuşması kolay, siz sigara içmiyorsunuz ki," dedi. Ben, benim de sıkı bir tiryaki olduğumu, ama sigara uğruna böylesine alçalmaktansa sigarayı bırakmayı tercih edebileceğimi söyledim. "İnsan sigarayı bırakamaz!" diye iddiada bulundu general. Ben: "Size, insanın sigarayı bırakabileceğini kanıtlayacağım!" diye bağırdım.

Çok kolay oldu. Bir paketçik tütünüm daha vardı, Dr. Flocken hediye etmişti; ilan tahtasına, o andan itibaren beni bir kez daha sigara içerken görene ödül olarak bir paket tütün vereceğimi yazdım. Bütün kamp dikkat kesildi. Gerçekten de kahramanca davranmış olduğumu bilmem, herkesin dilinde dolaşan ve en iyi niyetin bile yoluna çıkan gerçek engelleri oluşturan şu ünlü ilk dört saati ve üçüncü günü atlatmamı sağladı. Ondan sonra ahlaki ilkelerimle herkesin sinirine dokunmaya başladım, hatta "Beyefendiler Kulübü"nde sigara içmeyenler tüzüğü hazırlamaya bile kalkıştım, ama sonuçta yine de bunu başaramadım, yalnızca Ludin, Slovakya'daki son Alman elçisi, sesini çıkarmadı.

Kampa yeni gelmiştim ki, Ludin selamlaşmak için beni arayıp bulmuştu. Kişisel olarak tanışmazdık, ama birbirimiz hakkında onsekiz yıldır çok şey duymuştuk. Ludin Reichswehr subaylarından biriydi, bu subaylar hakkında o zamanlar Ulm Reichswehr Davası açılmıştı; Ludin, Parti'ye girmiş olan ve üst

düzey bir SA lideri olan tek davalıydı. Ortak dostlar ve ortak hapishaneler bağlamında birçok anımız vardı. Ondan hoşlanırdım. Şimdi her zaman olduğu gibi barakadaki herkesin kahvaltı istihkakı için birbirini yediği süreyi, sakin sakin rahatsız edilmeksizin yıkanmak için kullanıyordu; büyük bir banyo süngerinin, gıpta edilen sahibiydi, şimdi süngeri sıkarak üstünden akıp gitmesini sağladığı suyun altında çırılçıplak duruyor ve bana başını sallıyordu. Bu splendid isolation'a ait bir davranıştı ve biz buna saygı gösterirdik.

Herkesin kendine ait bir yöntemi vardı; Dr. Jeserich, bir zamanların Alman Belediyeler Birliği'nin başkanıydı, ruhsal hijyen amacıyla içine kapanarak ve tek başına çok hızlı bir tempoda, dikenli tel boyunca defalarca gidip gelir, "dışarıdaki" bütün yeni düzenlemenin tam onun kuramları doğrultusunda, komünlerden bu yana en federalist ilke doğrultusunda gerçekleştiğini öfke içinde düşünürdü; bu gidip gelmeleri sırasında onunla konuşulmazdı; tıpkı Schacht'ın mesai arkadaşı olan Dr. Blessing gibi, o da Jeserich'le aynı güzergâhı kullanırdı, ama ters yönde; yegâne ölçülebilir para reformunun gizini, yalnızca şu andaki iktidar sahibinin alçakgönüllü yalvarışları karşılığı ele vermeye kararlı gözükürdü.

Kampta ortalığa sevimli, sağlam bir cümle yayılmıştı: "Affedersiniz, acaba bana ayıracak dört beş saatiniz var mı, size kısaca kendi durumumu anlatmak istiyorum da!" Herkesin kendi durumu vardı. İlk kez soru kitapçıkları dağıtıldığında –bu, başımıza en azından anlamlı bir şeylerin geleceğinin ilk işaretiydi– büyük bir heyecan uyanmıştı. Ama sorulan 131 tane soru karşısında herkes derin düşüncelere dalmıştı. Henüz kimse bütün bunların ne işe yarayacağını bilmiyordu; ama sorular kesinlikle kötü niyetli bir etki uyandırıyordu, özellikle uzmanca bir öğrenme arzusundan uzaklaştığı belli olan sorular. "Bir kiliseyle olan bağlantınızı şimdiye kadar hiç resmi ya da gayri resmi olarak kestiniz mi?" yolundaki 21. soru gibi sorular ya da "1932 kasım seçimlerinde hangi siyasi partiye oy verdiniz?" yolundaki 108. soru gibi sorular zaman zaman öfke dalgalarıyla yer değiştiren dehşet ürpertilerine yol açıyordu; geriye yalnızca hiç kimsenin masumiyet inancı içinde kalmasına izin vermeyen

üst düzey bir belirsizlik kalıyordu; eski ve samimi sosyal demokratlar bile aynı durumdaydılar. Çok kısa süre sonra kampta yine korku içindeki bir böceğin vızıltısını andıran bir vızıltı baş gösterdi: "Bu soruya ne yanıt vereyim ben şimdi? Size kısaca kendi durumumu anlatayım!" Örneğin Rotfuchs: "Bbenim bbbirinci ddddderece Ddddemir Haç nnnnişanımmmm var – şşşimdi ben buna rağmmmmen kkkkendimi ssson ddddderece namuslu bir insan olarak gggördüğümü açıklamak zzzorunda mmmıyım?" dedi. "Bu," dedim, "kesinlikle zorunlu! Hepinizin ifadesi birbirini tutmalı, yoksa Amerikalıların gözünde tamamen yanlış bir resim oluşur!" "Aman oluşmasın!" diye bağırdı Kodak, "olabildiğince kısa yazın ve bir kopyasını alın! Amerikalılar bir süre sonra ikinci bir Soruşturma dağıtırsa hiç şaşmam, salt karşılaştırma yapmak için; velev ki her soru birbiriyle örtüşmeye...!" (Haklıydı!) "Sizin için söylemesi kolay!" dedi birkaç kişi, "Siz Parti'de değildiniz! Siz oraya kolaycacık: 'Söz konusu değil!' diye yazıveriyorsunuz!" Oysa onlara, benimle ilgili olan şeyler de dahil, bütün bunların bu kadar basit olmadığını kanıtlamak istiyordum. Yalnızca belli ölçüde benim alçakgönüllü alanımın içine giren her soruya bile son derece ayrıntılı yanıt vermekle görevlendirdim kendimi. Bu bir tür şakaya dönüştü. Her akşam oda oda dolaşıyor ve bana iletilen herhangi bir soruya sözlü yanıtlar veriyordum. Bazı akşamlar üç saat süreyle konuştuğum oluyordu. En çok 24., 29., 41. ve 125. soruların yanıtları soruluyordu. Benim kötü niyetli, küçük katilim 19. soru hakkında kışkırtıcı bir biçimde bilgi istedi. 116. soru ve "Notlar", kimseyi ilgilendirmiyordu. Manevi olarak yükümlülüklerimi yerine getirmek hiç zor değildi; söz konusu soruyla ilgili olarak aklıma gelen şeyleri anlatıyordum, değerli ya da değersiz şeyleri öylesine anlatıyordum. Ama bedensel olarak büyük çaba gerektiriyordu bu iş. Birkaç gündür boğazım ağrımaya başlamıştı ve biraz yüksek sesle konuşmaya çabaladığımda soluğum kesiliyordu. En önemli sorulardan birkaçına yanıt verdikten sonra inanılmayacak kadar yıpranmış ve içim boşalmış olarak barakama dönüyordum, bedenim rahatsızlık veren soğuk terler içinde oluyordu ve kendimi soluk soluğa yatağıma atıyordum.

Kamuoyu önünde konuşmak yoluyla ön plana çıkmak adına elde ettiğim ilk fırsat oldu bu. Kitleleri etkilemenin bu kadar kolay olduğunu bilmezdim. Tabii ki dinleyici sıraları içinde, inandırmaya çalışacağım bir yüz arayıp buluyordum. Ortaya çıktı ki, genellikle bu yüz yargıç Dr. Lehmann'ın, bir zamanlar Alman Wehrmacht'ının general rütbesindeki en üst düzey askeri yargıcının yüzü oluyordu. Burgonya şarabı içmekten kızarmış bir burunla tamamlanan bilgin kafalı bu yaşlı bey oldukça düzenli olarak dinlemeye gelirdi, bana kuşkucu ve sevecen bir gülümsemeyle bakardı, öyle ki, gerçekten bir mahkeme başkanının karşısında durduğuma ilişkin hayal son derece verimli bir etki uyandırırdı. Şimdi onunla karşılaşmış ve fırsatı değerlendirmek istemiştim. "Soruşturma'daki sorulara verdiğim hemen hemen bütün cevapları duydunuz, Generalim," dedim, "eğer siz bir Amerikan mahkemesinin başkanı olsaydınız, bana ne kadar hapis verirdiniz?" "Yedi yıl!" dedi General Dr. Lehmann hemen. (Ama heyhat, daha sonra Nürnberg'de kendisi tam yedi yıl hapis yedi.)

Korgeneral Dr. Brandt her zaman yapayalnız dolaşırdı, artık çok yaşlanmış bir beydi, en son ordu müzelerinin ve silah depolarının sorumlusu olarak görev yapmıştı. Her zaman kendi kendine dolanırdı, bir bastona yaslanarak, ağzında uzun, ama ucu her zaman boş olan bir sigara ağızlığıyla sanki Almanya'nın geleceği aklını fena halde kurcalıyormuşçasına düşünceli düşünceli yere bakarak dolaşırdı. Ondan çok hoşlanırdım, içinde bulunduğu durum karşısında tuhaf bir mizah geliştirmişti. Ona: "Ee, Generalim, bir sonraki zaferinizi mi düşünmektesiniz?" diye seslendim. Durdu: "Ya siz, bir sonraki kitabınızı mı düşünmektesiniz?" dedi. Ben: "Korkarım her ikimizin de bunları düşünecek çok zamanı var!" dedim. Ağızlığını göğsüme doğrulttu ve: "Benim güzel, rahat, sakin bir görevim vardı! Ama örnekte de görüldüğü üzre, meğer çok tehlikeli bir görevmiş. Bir sonraki savaş için daha iyi bir fikriniz yok mu?" dedi. Ben: "Demiryolu hat bekçiliği belki?" dedim. "Demiryolu hat bekçiliği!" dedi, "demiryolu hat bekçiliği çok iyi. Ama lütfen, eğer mümkünse, stratejik olarak önemli bir hatta olmasın!" Ben: "Belki Traunstein hattının sonu olabilir – Reit im Winkel

Ruhpolding'den bu tarafa zaten kullanılmıyor!" dedim. "Bulduk işte!" dedi General, "Tam isabet. Lütfen beni not ediniz!" Ve beni başıyla selamladı, ucu boş ağızlığını çekiştire çekiştire yürümeye devam etti.

Genelkurmayda üsteğmen olan Sauerbruch, Crailsheim galibiyle birlikte gezintiye çıkardı. Rütbesinden beklenmeyecek kadar genç biri olan Sauerbruch'un –ünlü bir cerrahın oğluydu– kampta bulunuyor olmaktan yakınmaya hakkı yoktu, yakınmıyordu da. 20 Temmuz 1944 olayına karışmış, Hitler zamanında da tutuklanmıştı, ama Amerikalılar nezdinde bu durumdan yararlanmaktan kaçınmıştı. Bu neredeyse inanılmaz girişim –bir inanca karşılık gelen bir eylemden yararlanmaya çalışmamak– Amerikan vicdanı üzerinde kışkırtıcı bir etki yapmıştı. Babasının asistanlarından biri de kamptaydı, Dr. Adler, "dikenli tel kralı" dediğimiz bir adamdı, çünkü sürekli olarak giriş kapısının yanında telin yakınında durur ve yalnızca gözaltındaki herkese değil, her Amerikalıya da yuvarlak camlı gözlüğünün ardındaki umarsız bakışlarıyla "dışarıda iyileştirdiği iki kanser vakası" bulunduğunu anlatırdı; bunu öylesine etkili bir biçimde yapardı ki, herkes onun yani Dr. Adler'in bu iki vakayı sürekli olarak kontrol etmesi engellenecek olursa insanlığın ne tür bir zarara uğrayacağını kavramak zorunda kalırdı. Kampta, onun ileri sürdüğü bu sav sayesinde özgür kalıp kalmayacağı üzerine bahislere tutuşulurdu. Bahisler, Dr. Adler'e karşı 1000'e 1'di. Genel görüş Amerikalıların Dr. Adler'i tahliye etmektense, o iki kanserliyi de kampa getirmeyi tercih edecekleri yönündeydi. Ama gerçekten de Dr. Adler kamptan tahliye edildi. Tahliye edilen ilk kişi o olmuştu; bir kere bile dönüp bakmadan çekti gitti ve bütün kamp sanki üstünden korkunç bir baskı kalkmışçasına rahat bir soluk aldı. Emsal oluşturacak bir vaka meydana gelmişti! Bu kamptan tahliye edilmek gerçekten de mümkündü! "Burada herhalde sizin adınızın büyüsü önemli bir rol oynadı," dedim Sauerbruch'a. Kuru bir sesle: "Evet, halimden belli!" dedi.

Crailsheim galibi, generaller arasında en dikkat çekici figürdü, oysa en yaşlıları o değildi. Amerikalılar onu dövmemişlerdi, sırık gibiydi, talihsiz 6. orduya savaş düzeni alma emrini

veren son kişiydi, uzun süre silah altında bulunmuş, savaş deneyimi olan asker tipinin bir örneğiydi. Yaveri onu karakterize edebilmek için bir keresinde: "O, havadaki demirin miktarı ne olursa olsun dayanabilirdi!" demişti.

"Ne, Crailsheim savaşı hakkında hiçbir şey bilmiyor musunuz?" diye sordu bana General şaşkınlık içinde. "Vay, vay, vay, şöhret dediğin şey ne ki? Oysa bu savaş Alman Wehrmacht raporlarında elde edilen en son Alman zaferi olarak geçiyor!" "Anlatın!" dedim. Sırıttı. Son çarpışmalar sırasında zırhlı aracıyla birlikte kendi birliklerinden ayrı düşmüş. Gecenin karanlığında sonunda zırhlı araçlardan ve kamyonlardan oluşan bir konvoyla karşılaşmış ve onlara katılmış. Bu konvoyun bir Amerikan konvoyu olduğunu anladığında zaten uzunca bir süredir onlarla birlikte ilerliyormuş. Konvoydan kaçmak için son fırsat bir dörtyol ağzında çıkmış ortaya, konvoydan ayrılmış ve hemen o anda Alman zırhlı aracı olduğu fark edilmiş. O anda bütün deliklerden ateş etmek ve olabildiğince hızlı bir biçimde oradan kaçmaktan başka yapacak bir şey yokmuş. Nihayet birliklerinden birine tekrar katıldığında, Crailsheim'ı çoktan işgal etmiş olan Amerikalılar'ın, ikmal birliklerinde çıkan çatışmadan huzursuz olarak kasabayı çarçabuk terk ettikleri anlaşılmış. Tabii ki Crailsheim Alman birlikleri tarafından yeniden işgal edilmiş, uzun sürmese de, yine edilmiş ya.

"Ordusu olmayan bir generalin de," dedi Crailsheim galibi, duygusal bir biçimde, "askeri açıdan bir onbaşı kadar becerikli olabileceği böylece anlaşılmış oldu!"

(Crailsheim galibinin mert rakibi General Dwight D. Eisenhower olaya şöyle bakmaktaydı: "7 Nisan'da 10. zırhlı birlik Crailsheim yönüne doğru harekete geçti, ama Almanlar o kadar çabuk ve sert tepki gösterdiler ki, birlik tehlikeye maruz bulunan konumunu derhal terk edip geri çekilmek zorunda kaldı.")

Generaller, Cephe-SS'lerinin grup ve tugay liderleriyle görüşmezlerdi. Eskiye dayanan antipati kampta da geçerliliğini koruyordu. Ancak SS liderleri "kendi adamlarının yanında" dururlardı, onlar generallerin yaptığı gibi özel bir grup olarak kampta ayrı bir yerde kalmazlardı, genel olarak kendilerini düşünen ge-

neraller ise en fazla, az sayıdaki şaşırtacak kadar genç genelkurmay subayıyla bağlantı kurmaya çalışır, ayrıca rütbe listesi ve 20 Temmuz 1944 olayı hakkında bitip tükenmek bilmeyen tartışmalara girerlerdi; bu tartışmalar değişik kamplara bölünmeye yol açmaz, ama bu olayın genel kurallara dayandırılarak asla açıklanamayacağı, ancak her kişinin kendi başına karar verebileceği ve çözümleyebileceği bir olay olduğu yani hiçbir zaman çözülmeyeceği gibi istenmeyen bir görüşle sonuçlanırdı. SS liderleri asla tartışmazlardı. Bazı konuşmalar sırasında gösterdikleri inanılmaz ölçüdeki zihinsel hoşgörüyle şaşırtırlardı, bütün öteki yanlışlardan çok Alman yönetimi tarafından yapılmış yanlışları itiraf etmekten yanaydılar, "suç" sorunu karşısında doğrudan muhatap alınmış olmaktan çok canları sıkılmış gibi görünürlerdi. Üst düzey SS liderlerinin arasında ikisi davranışları ve hareketleriyle özellikle öne çıkarlardı. Bunlar, kamp polisi olarak hizmet görüyorlardı. Standart lideri olanı son olarak Himmler tarafından, oradaki "Yahudi sorunu"nu çözümlemesi için Macaristan'a gönderilmişti; o da Yahudi sorununu şaşırtıcı bir biçimde çözmüş, böylece birazcık beceriyle bu türden görevlerin bile bir biçimde üstesinden gelinebileceğini kanıtlamış, ahlaki açıdan en kendinden emin Amerikalıların bile derin saygılarını sunmaktan kendini alıkoyamamalarını sağlamıştı. Amerikalılar onu uzun uzadıya sorgulamışlar, ona dayak atmamışlar, tersine onu jiplerine bindirerek Deggendorf'a, oradaki subay kulübüne öğle yemeği yemeye götürmüşler ve her defasında askerce selamlayarak kampa geri getirmişlerdi. Bir saldırı lideri olan öteki ise SS zırhlı tümeninin ilk alayının son komutanıydı. Amerikalıların Cephe SS'lerine karşı davranışlarının en azından bu kampta değişmiş olmasının bu iki SS liderine borçlu olunduğu apaçıktı. Her ikisi de üzerlerinde beyaz şortlarından başka hiçbir şey olmadığı halde kampın içinde gezinirlerdi, ince, uzun ve sarışındılar, otoriteleri tartışılmazdı – aynen Ille'nin dediği gibi: "... tıpkı savaşta öldürdüğü düşmanın kanının kızıla boyadığı mantosu omuzlarında belli belirsiz uçuşan Germen dükleri gibi." Eleştirel çoğunluğun gözünde bile örnek tiptiler; herhangi bir kırılganlığı olmayan, bedensel ve zihinsel açıdan organik ya da entelektüel yağlanmadan uzak, akıllı, önyargısız, soğukkanlıydılar.

Şimdi ikisi baraka baraka dolaşıyor ve boşaldıktan sonra kapının önüne konan kazanları barakaların arkasına götürüyorlardı. Bunu "Kazan solucanı" yüzünden yapıyorlardı; bu yaşlıca, biraz bunamış adam açlığın etkisiyle kazanlar dışarı çıkarılır çıkarılmaz kapı kapı dolaşır ve kaşığıyla yemek kalıntılarını kazır, bu arada yarı beline kadar kazanın içine dalardı. Amerikalı nöbetçiler bu adamla eğlenir, kazanın içinde yok olduğunda tehditkâr bir bağırışla ona seslenirler, o zaman adamın aç gözlü yüzü tamamen artıklara bulanmış olarak bir saniyeliğine belirirdi, hiçbir şey anlamaksızın ve hayvansı bir şekilde. Amerikalılar kahkahalarla gülmeye başlar, kazan solucanının kaşığıyla mavimsi çorba artıklarını kapların oyuklarından kazımak suretiyle sevimsiz işine geri dönmesinden başkaca bir sonuç elde etmemiş olurlardı. Onun davranışı hakkındaki görüşler, Kont Plettenberg'in beden eğitimi çalışmaları hakkındaki görüşler gibi ikiye ayrılırdı; kimileri "Almanların onuru" gibi bir şeyi korumak ister, kimileri açlığın örneklerle gösterilmesi gerektiğini düşünürlerdi. Her iki kamp polisi kazan solucanını kovalamaz, yalnızca onun yaptıklarını Amerikalıların görüş alanının dışına taşımaya çalışırlardı. Kazan solucanı onların arkasından koşardı, iki büklüm, kolları iki yana sarkık, bakışlarını kazandan ayırmaksızın, kazan yere bırakıldığı anda da saldırırdı; tıpkı yemek kâsesi köşeye konan bir köpek gibi.

İkinci kamp yöneticisi çalışma düdüğünü öttürdüğü anda barakama giderdim. Kamp, kamp adımlarıyla canlanırdı. Rotfuchs beyaz ekmeğimi ortak tencere kapağının içine çoktan ufalamış ve yulaf çorbasıyla yumuşatmış olurdu. Aslında yemek yalnızca birkaç tepeleme kaşık miktarındaydı. Tabii ki kavga çıkıyordu. Kont Plettenberg odanın en yaşlısını, ilk olarak kendisine çok az miktarda ekmek vermekle ve ikinci olarak da en küflü parçayı vermekle suçlamıştı. Ayrıca herkes payına düşen çeyrek litre çorbasını aldıktan sonra, birazcık daha kalmış, kalan çorba dikkatli bir biçimde uygulanan tabela doğrultusunda dağıtılmış, "ek porsiyon"u almak için sıra tam Kont'a geldiğinde ise ona kala kala çeyrek litrenin yarısı kadar bir miktar kalmıştı. Bunun üzerine her zaman aç olan sanatçı dikkatli bir biçimde öğle yemeğinde özel olarak dikkate alınma talebinde bulun-

muştu – bu talebine oy birliğiyle karşı çıkılmıştı. Yemek yerken şiddetli boğaz ağrıları çekerdim, ama yine de çabuk çabuk yerdim ve Rotfuchs bulaşıkları yıkamak üzere yerinden fırlardı.

Job'u olmayanlar yine yataklarına uzanırlardı. Hava artık dışarıda toprağa yatıp güneşlenmeye izin vermiyordu. Rotfuchs ve ben marangozhaneye giderdik. Marangozhane üstü açık bir depodan, aslında yalnızca üstü kapatılmış bir yerden oluşuyordu; kampın kuzeyinde yer alan bu yerde biraz tahta bulunurdu, birkaç tezgâh ve bir alet çantası vardı.

Marangozhanede bir job elde etmek hiç de kolay değildi. Kampta az sayıda iş vardı – aslında yalnızca doğrudan kampın ihtiyaçlarını karşılayan ve nöbetçi Amerikalılarla CIC'in işine yarayan işler söz konusuydu. En rahat job'ların hepsi toplama kampçıları tarafından kapılmıştı, mutfakta "ön taraf"ta, Amerikalıların barakalarında ve birkaç Amerikan sigarası karşılığında Amerikalılar tarafından yeterince ucuza alınan nesnelerin üretimiyle ve tamiriyle uğraşan elişi atölyelerinde çalışırlardı. Dörtbin erkek arasından yaklaşık sekizyüzünden fazlasını çalıştırmak mümkün olmamıştı ve kamp komutanı değiştikçe kamp yöneticisi yemek karnelerinin sayısı için acımasızca kavga etmek zorunda kalırdı: Çünkü yalnızca çalışanlar öğle yemeklerinde çorba içebilirlerdi.

Natternberg'in doruğundaki şato Tuna nehrindeki geçişi kontrol etmek için yapılan çarpışmalar sırasında topçu ateşiyle gövdesinden isabet almıştı. Gelen her komutana, kamp yöneticisinin ağzından, şatonun tamiri için "görevli olarak atanmak" isteğimizi iletirdik. Yaptığımız hesaplara göre bu iş için başkaca malzeme değil, yalnızca işgücü gerekliydi. Dörtbin erkek dağın eteğinde hiçbir şey yapmadan pinekliyordu – yeniden yapılacak şato en azından elli göçmen aileyi barındırabilirdi. Hatta kamp yöneticisi sesine kattığı titreklik sayesinde kampın çalışmak suretiyle üstlenmiş olduğu "suçu"nun bir bölümünün kefaretini ödemek istediğini bile söyleyebilmişti – ama bunun da bir yararı olmadı. Komutanlardan biri işçilere göz kulak olmak için yeterli sayıda adama sahip olmadığını söyledi; öteki öneriyi soğuk bir biçimde reddetti, ona göre gözaltındakiler daha fazla yemek karnesi almaktan başka bir şey istemiyorlardı; yine

başka bir komutan şatonun böyle çok güzel göründüğünü, eğer tamir edilecek olursa mutlaka daha üst düzeyde bir Amerikalı kurmayın oraya taşınacağını söyleyerek öneriyi geri çevirdi – daha üst düzey bir Amerikan kurmayının kampın burnunun dibine gelmesinden hoşlanmıyordu.

Gerçekten de hiçbir şey yapmadan oturmak kamptaki en sıkıcı şeydi – evdekiler ve kişisel gelecek için duyulan kaygıların yanı sıra. Job'u olmayan yöre grup yöneticileri hasat zamanı tellere yapışır ve kadınların, ihtiyarların ve çocukların zahmet çekerek çalıştıkları tarlalara hüzünlü hüzünlü bakarlardı. Marangozhanede çalışkan olmamak iyi bir şeydi, işin olabildiğince uzatılması gerekiyordu ki, daha çok yemek karnesi alınabilsin. Çok az tahta vardı; yatak, masa, tabure ve sıra yapmaya ve Amerikalılar için resim çerçeveleri ve sandıklar yapmaya yarıyordu. Her GI'ın, çerçevelenmesini istediği bir aile fotoğrafı bulunurdu. Her subay eşyaları içine koyup Amerika'ya gönderebileceği bir sandığı olsun isterdi, oldukça geniş sandıklar. Her sabah "usta" "ön tarafta" kendisine istenen ölçüleriyle birlikte verilen işi dağıtırdı; sandıklar porselen yemek takımlarının gönderilmesi için kullanılırdı.

Marangozlar, duvarcılar ve toprak işçileri, kamptaki en büyük işçi kontenjanını oluştururlardı. Bay Wegener ustabaşı olarak bir mutfağın ve yeni bir ayakyolunun inşaatını denetliyordu ("İstasyon temeli gibi") – yeni barakalar için yer de açılıyordu, kamp yakında dağıtılacakmış gibi bir görüntü hiç yoktu. Generaller kendilerine uygun bir job bulmakta büyük güçlükler çekerlerdi. İçlerine kapanık bir biçimde ve askeri listelerle dolaşırlardı. Generallerin artırılmış taleplerini doyurabilecek hoş bir job bulabilmek için bir sürü genelkurmay işini yerine getirmek gerekiyordu. Sonunda son derece heyecan verici ön hazırlıklardan ve bilgi toplamalardan, kamp yönetimi nezdinde şiddetli girişimlerden ve yılan gibi uzayıp giden entrikalardan sonra generaller yine de, elde etmek için herkesin can attığı bir komutanlığın mürettebatını yerinden etmeyi başardılar. Bütün kamp büyük bir merakla generaller ile uğruna savaş verilen job'un bugüne kadarki komuta yetkilisi olan –ve büyük bir inatla ve elindeki bütün olanaklarla karşı koyan– Aşağı Bavye-

ralı enfiye fabrikatörü arasındaki savaşı izliyordu. Ama generaller bütün mayınları ateşlediler ve sonunda enfiye fabrikatörü bitkin bir halde pes etti. Kamp yöneticisinin nezdinde yapılan bir toplantıdan sonra dayanma gücünün sonuna gelmiş bir durumda generallere: "O zaman pekâlâ, beyler... o zaman bu boku siz devralın bakalım!" diye bağırmıştı.

Generaller elde ettikleri zaferle gurur duyuyorlardı. Bokevi komutanlığı yalnızca günde iki saatlik çalışmayı gerektiriyor ve buna rağmen karşılığında yemek karnesi alınıyordu. O günden sonra ayakyolu askeri bir titizlikle temizlenir oldu.

Marangozhanede Ludin, Rotfuchs ve ben birlikte çalışırdık. Sorumlu marangoz ustası olan Bay Badigruber –Aşağı Avusturyalıydı ve işletmeyi kendi demir yumruğuyla ve Prusya ölçülerini bile aşan kabalıkla yönetirdi– uzun süren görüşmeler sonrasında hâlâ aynı inatçı tavır içinde elimizi tahtaya sürmemize izin vermektense kendini vuracağını söylemişti. Kendisine uzun yıllar boyunca marangoz olarak çalıştığım konusunda güvence verdim – bana inanmadı, ama doğruydu, gerçekten de 1922 ile 1927 yılları arasındaki tutukluluğum süresince marangozluğu öğrenmiştim; Rotfuchs, elinden her şeyin geldiğini iddia etmiş, Badigruber ona inanmamıştı, zaten doğru da değildi, Rotfuchs birçok şey yapabiliyor, ama elinden yalnızca marangozluk gelmiyordu. Ludin açıkça marangozluktan hiçbir şey anlamadığını söylemişti, Bay Badigruber ona inanmıştı, ama üçümüz arasındaki en iyi marangoz Ludin'di, sonuçta üçümüz birden işe alındık, çünkü katı Bay Badigruber'in açıklamasına göre, en azından birimiz gerçeği söylemiştik.

Alet sandığının üzerinde bir Hırvat general otururdu. O, Bay Badigruber'den daha kaba biriydi, ama kimse ne söylediğini anlamazdı, Hırvatça küfrederdi. Yalnızca Ustaşa'lar[16] nezdinde de olsa gerçekten generaldi. Kanca burunlu yaşlı, zayıf adamın tabaklanmış derisi ve uçuşan, gri bir sakalı vardı, yaşamının ondokuz yılını hapiste geçirmişti ve elde flintalarla zindanın kayalıklarının ardında kısa molalar vererek, zindan duvarlarının ve dikenli tellerin ardında geçirilen bir yaşamın ger-

16 Ustaşa (Sırpça-Hırvatça): 1930'da kurulan ihtilalci ve milliyetçi gizli Hırvat cemiyeti. (Ç.N.)

çek vatanperverlerin normal varoluş biçimi olması gerektiğini bir türlü kavramak istemeyen bu Alman Nasyonal Sosyalistler'i bütün benliğiyle hor görürdü. Ancak Bay Badigruber adları okuduktan ve işleri dağıttıktan sonra demir general alet sandığını açardı, onbeş dakika boyunca onun kısık, kaba ve gaklayan sesinden başka bir şey duyulmaz olurdu, her baltaya, her testereye, her çekice bir dizi Almanca ve Hırvatça küfürle eşlik ederdi – bu aletlerin birbiri ardına barakalara götürüldüğü apaçıktı ve general azarlamak yerine yüzleri ezberlemekten başka bir yöntem bilmezdi. Sandık boşaldığı zaman görevi olmayan birilerinin kendilerine tahta terlikler yontmak üzere marangozhanede dolanmamalarına dikkat etmekten başka yapacak işi kalmazdı. Sandığın üzerine oturur ve küfür salvosu eşliğinde bu pısırık ve acınacak durumdaki Almanlara, bu kampın, Sırp, İtalyan, Bulgar, Arnavut, Romen, Macar ve Yunan hapishanelerinde karşılaştırıldığında, sanatoryuma benzediğini anlatmaya çalışırdı. Bizleri tatlı su kahramanlarından oluşan hanım evladı bir ırk olarak görür, bu tatlı su kahramanlarının nihayet yaşamın ciddiyetini anlayabilmeleri için başlarına gelebilecek en iyi şeyin idam edilmek olduğunu söyler dururdu. (Kendisi daha sonra asıldı.)

Sonra Bay Schönwetter gelir ve tahtayı gösterirdi. O da bu kampı, cehennemden çıkmış bir yer olarak görürdü. SS'lerin saldırı lideri ve bir zamanların "Onikililer"inden[17] olan bu iriyarı adam bu kamptaki koşullar karşısında ellerini havaya kaldırırdı. "Bir kampın nasıl görünmesi gerektiğini", diye bağırırdı, "benden iyi kimse bilemez!" Gerçekten de bunu biliyordu, Belçika'daki bir toplama kampının komutanlığını yapmıştı. "Benim kampımda," diye bağırırdı, "mutfak fayans döşeliydi! Ve kampa gelen herkesin saçları kesilir ve doğru banyoya sokulurdu! Orası da fayans döşeliydi!" Bay Schönwetter'in ağzı köpürürdü: "Bir de buraya bakın, bu hijyen mi şimdi yani? Benim kampımda herkesin kendi çarşaf takımı vardı! Kar beyazı! Işıl ışıl parlardı!" Bay Schönwetter samimileşirdi: "Her yemeğe et koydururdum, et gelir gelmez kıyma makinesinden geçirttirir,

17 Onikililer: Eskiden Wehrmacht'ta ya da Reichswehr'de oniki yıl askerlik yapmış olanlar. (Ç.N.)

hepsini çorbaya koydururdum, hiçbir şeyi ziyan etmezdim, herkes eşit pay alırdı. Çorbanın içinde bu kadar yağ olurdu! Bu kadar!"

Ludin onu dinlemekten her zaman hoşlanırdı. Ona kibarca, toplama kampından ayrılırken bembeyaz giyinmiş bakireler tarafından uğurlanıp uğurlanmadığını sorardı. Ama Bay Schönwetter şakadan anlamazdı. Kollarını havaya kaldırdı: "Ama benim erkekler kampımda kadın filan yoktu ki, burada olduğu gibi! Böyle bir pisliğe ben asla dayanamazdım!"

Ludin "kutucuk" yapardı. Baden kökenli Ludin yaptığı işi böyle tanımlardı. Kendisi için bir satranç tahtası yapımıyla başladı, sonra yine kendi elleriyle yonttuğu satranç taşları için bir "kutucuk" yapmaya başladı; sonra yakında tahliye edileceklerini düşünen atılgan arkadaşları için tahta bavullar yaptı. Amerikalılar, kampa girişimizde bütün bavullara sistematik bir biçimde el koyduklarından, onları ya yaktıkları ya da kendi amaçları için kullandıklarından, bu tahta bavulların meraklısı çok olurdu. Badigruber oldukça kıt olan tahta rezervleri açısından bu türden bavullar yapılmasını kesinlikle yasaklamıştı, ama Ludin söz konusu olduğunda görmezden gelirdi; Ludin kamp içinde en sevilen adamdı, ayrıca "kutucuklar"ın hepsi gerçekten de harikaydı. Rotfuchs, barakalarda kullanılmak üzere masalar, tabureler ve sıralar yapardı. Üçümüz, Badigruber'in bizden Amerikalılar için bir şeyler yapmamızı istememesini rica etmiştik. Ben Rotfuchs'a yardım ederdim, bizim bütün masalarımızın, taburelerimizin ve sıralarımızın sallanıyor olması benden kaynaklanıyor olmalıydı. Badigruber beni çalışırken birkaç kez izlemiş, sonra asık bir suratla yanımdan uzaklaşmıştı. O çalışırken benim onu izliyor olmamdan, bunun tersi durumdan hoşlandığından daha çok hoşlandığını fark ettim. Böylece ona hikâyeler anlatmaya başladım. Sonunda, bir keresinde iş yokluğu nedeniyle çok sayıda marangoz job'unu kaybetmek zorunda kaldığında, özellikle benim marangozhanede kalmamı sağlamıştı; içeride dolaşıp hikâyeler anlatırken benim işi uzattığım çıkmıştı ortaya – ruh, bir kez daha maddeyi yenmişti.

Rotfuchs ve ben bakıştık, sonra her ikimiz de hiç belli etmeden kolumuzun altına birer tahta, çekiç ve çivi sıkıştırdık;

Rotfuchs komşu masadan bir el testeresi çaldı ve sonra oradan sıvıştık. Bay Badigruber hayranlık dolu bir sürü seyircinin bakışları altında karmaşık bir çerçeveyi maharetle kotarıyor; Bay Schönwetter, "kutucuklar" yapan sabırlı Ludin'e "onun kampında" Kral Leopold tarafından armağan edilen elmaların adaletli dağıtılabilmesi için –çünkü elmaların kimi küçük kimi büyüktü– elma ezmesi pişirildiğini anlatıyordu; bu arada biz köşede gözden kayboluverdik; yalnızca demir general küfrederek sandığının üzerinden fırladı ve bizimle birlikte uçup giden aletlerin ardından en korkunç türden Hırvatça belalar okudu.

Kadınların barakalarının cage'inin önünde iki kamp polisi duruyordu. Ille barakasının önünde benim yapmış olduğum müthiş sallantılı bir sıranın üzerinde oturuyor ve bir sabunluğu onarıyordu. Kapıdan içeri girdik. "Marangozlar!" dedik ve aletlerimizi gösterdik. Her iki ka-pol gülümsedi ve: "Eğer Wislowski gelecek olursa izin kâğıtlarınız rüzgâra kapılıp gitti!" dediler.

Wislowski, işte bu tehlikenin ta kendisiydi. Birkaç gün önce dışarıda kadınların telinin orada durmuş Ille'yle konuşuyordum. Bayan Braß birdenbire çıkageldi ve aceleyle: "Wislowski geliyor!" dedi. Wislowski telin yanında yakaladığı herkesi döverdi. Ille: "Git!" diye bağırdı. Ben tereddütte kaldım, çünkü Wislowski köşeyi dönmüştü bile, bizi çoktan görmüş olmalıydı. "Git!" diye bağırdı Ille yalvarırcasına, sonra da: "Senin nasıl dayak yediğini seyretmemi mi istiyorsun? Bana elini sürmez!" dedi. Ben hemen, deli gibi atan bir yürekle, aşağılanmışlıktan soluğum kesilmiş olarak barakanın arkasına geçtim. Ille'nin, daha Wislowski ağzını bile açmadan özür dileyen bir sesle söylediklerini duyuyordum: "It's sunday, today, Sir!" Wislowski öfkeyle homurdandı: "Sunday or Monday, that's all the same!" Hemen ardından Ille beni çağırdı. Wislowski gitmişti bile. Ille gülümsedi, ama ben öfkeden, utançtan ve kendi kendimden iğrenmekten mahvolmuş durumdaydım. "Sana, Wislowski'nin kurbanlarına daha sonra getirdiği çikolatayı bile veremeyeceğim şimdi!" dedim. Ille gülümsedi.

Ille hep gülümserdi. Bayan Braß bana, Amerikalıların Ille'ye "Miss Smiling" adını taktıklarını söylemişti. Amerikan

devriyeleri her gece "kontrol etmek" amacıyla kadınların barakalarına giderlerdi. Erkeklerin barakalarına asla gelmezlerdi. Ille bana, kadınların başlangıçta Amerikalılardan, özellikle de GI'lar sarhoş olduklarında –ki bu çok sık oluyordu– çok korktuklarını anlatmıştı. Ama tuhaf eğlencelerle yetiniyorlardı. Biri, Ille'nin örtüsünün altına el atmayı asla ihmal etmiyordu. Ille'nin ayağını yakalamayı, dostça sallamayı ve: "Good night, Miss Smiling!" demeyi; Ille de bunu haklı olarak Amerikan usulü zarif bir sevme biçimi olarak görüyordu.

Ille bana gülümsedi ve: "Düşünün, biraz önce İplikçi Teğmen geldi, ben tabii ayağa kalkmadım!" dedi. Bir Amerikalı subay önlerinden geçtiğinde kadınlar da dahil herkesin ayağa kalkması kuraldı. Ille bunu yapmaktan kaçınırdı, bu da onun direniş biçimiydi ve onun için çok kaygılansam bile bunu başarıyordu. "Sonra?" diye sordum. Ille: "Dikiş dikerken yerlere saçmış olduğum ipliklere işaret etti," dedi. Ille dikiş dikmesini bilmezdi, Bayan Braß onun iğne ve iplikle tuhaf boğuşmalarına çok gülerdi. "Sonra?" diye sordum. Ille: "Sanki hiçbir şey anlamıyormuş gibi yüzüne baktım," dedi. Ille kaşının birini yukarılara kaldırarak inanılmayacak kadar boş boş bakabilirdi, böyle bakarak beni sık sık çaresizlik içinde bırakmıştı. "Sonra?" diye sordum. Ille: "O sırada iki sevimli ka-pol yerlerinden fırladılar ve iplikleri yerden topladılar! Ve Jameson uzaklaştı," dedi. Ille ayağa kalktı, birdenbire biraz sendeledi, yüzü bembeyaz oldu. Ben: "Ne oldu?" diye sordum. Ille: "Hiçbir şey, kendimi iyi hissetmiyorum, o kadar!" dedi. Ben: "Hemen uzanmalısın!" dedim. Ille: "Yemekten sonra!" dedi. Ille birdenbire yakınarak: "Ama ben iyi dayandım! Lütfen, iyi dayandığımı kabul et!" dedi. Yine övülmek istiyordu. Ben: "Evet, evet!" dedim. "Sen, benden daha iyi dayandın!" Gerçekten öyle olmuştu. Kadınlar mükemmel dayanıyorlardı. Kadınların telinin önünde erkekler yakası açılmadık küfürler eder, pis, tıraşsız, lime lime giysilerle ortalıkta dolaşır, kadınlara aldırış bile etmeksizin barakaların kenarına işer, Amerikalıların yere attıkları izmaritler için didişirlerdi. "Erkeklere bir daha hiç saygı duyabilecek misiniz?" diye sormuştum bir keresinde kadınlara. Bayan Braß: "Ah, bunları görmüyoruz bile!" demişti.

Ille'nin barakasına gittik. Kadınların yaş ortalaması, erkeklerinkinden daha düşüktü. Daha yaşlı olan kadınlar Parti hiyerarşisinden geliyorlardı, aralarında il yöneticilerinin karıları, kadın kollarının yöneticileri ve Passau'lu güvenlik örgütüne mensup kadınlar vardı. Ama başlıca kontenjanı genç kızlar, üst düzey Reich ya da Parti makamlarının sekreterleri, BDM liderleri, SS'lerin hemşireleri, SS yardımcıları ve toplama kamplarının gardiyanları oluşturuyordu.

Ille'nin doğum gününden bir akşam önce –14 Temmuz 1912'de doğmuştu– bir kez daha kadınların telinin yanına gittim, Ille orada yumuşak, ama biraz da sıradan bir güzelliği olan bir genç kızla birlikte duruyordu. Biraz hüzünlü bir biçimde Ille'ye: "Yarın doğum gününde sana taze bezelyeyle bıldırcın getiremeyeceğim!" dedim. Taze bezelyeyle bıldırcın eti, çocukluğundan beri Ille'nin doğum günü yemeğiydi ve ben her zaman onun en tuhaf ritüellere olan bağlılığına saygı göstermiş ve ona savaş sırasında bile, koşullar belli ölçülerde güçleştiğinde bile, doğum günü yemeğini hazırlayabilmiştim. Ille gülümseyerek beni avuttu. Ertesi sabah onu kutlamak için telin yanına gittiğimde ağlıyordu. "Düşünsene," dedi, "dün yanımda duran genç kız, senin söylediklerini duymuş. O bir toplama kampı gardiyanı, 'war-criminal' yani. Galiba idam edilecek!" "Ne?" dedim, "o zarif, yumuşak, genç şey mi?" Ille: "Amerikalıları nasıl peşinden koşturuyor görmeliydin, hepsi onun için deli oluyorlar, ama kız Amerikalılara köpek gibi davranıyor. Her gece komutanın yanına, mutfağa çağrılıyor," dedi. Üsteğmen Baybee gözaltındaki yumuşak başlı kadınları geceleri kamp mutfağına çağırır, orada onlara yemeklerle, içeceklerle, sigaralarla ve benzer şeylerle eziyet eder, yan odada uyumakta olan mutfak çalışanları bu olayları çok eğlenerek aktarırlardı. "Düşünsene," dedi Ille, "bu gece, mutfaktan geri döndüğünde, yatağımın üzerine bir konserve taze bezelye ve bir konserve bıldırcın eti attı ve 'Doğum günün için!' dedi." Ille ağlıyordu, hıçkırıklar arasında: "Ve düşün ki ben onları yedim! O kadar açtım ki! Bu, çok mu kötü bir şey?" dedi.

O zamanlar Ille'yi uzun uzun avutmuştum, bu o kadar da kötü bir şey değildi. O genç kız, o toplama kampı gardiyanı ve

"WC", o günden sonra Ille'nin oda hizmetini şu klasik sözleri söyleyerek üstlendi: "Siz Yahudiler, aslında hakkınızda kötü niyet beslemediğimizi görmelisiniz!"

Bir toplama kampı gardiyanı daha Ille'yle yakından ilgilenirdi, biraz kaba saba, Berlinli bir kızdı, herkes tarafından "Lotteken" olarak anılırdı. Lotteken dünya ve hayat hakkındaki görüşlerini sarsılmaz Berlinli mantığıyla dile getirirdi. "Siemens'teki işime son verdilerse ve zorunlu hizmete gönderildiysem ve iş bulma kurumu bana toplama kampı gardiyanlığını uygun gördüyse ben n'apabilirdim ki. Sabah kapıyı açtığımda cesetler üzerime üzerime geldiyse ben n'apabilirdim ki!" derdi. Lotteken: "Bir tane yaşlı Yahudi vardı, hep dikenli telin oraya gelirdi, çünkü kızı içerdeydi. Onu oradan kovmaktan başka n'apabilirdim ki? O zaman ihtiyar kadın ağlamaya başlardı, gerçekten ağlardı, sanki o da benim gibi bir insanmış gibi ağlardı!" derdi.

Lotteken her şeyi şu slogana bağlı kalarak yerine getirirdi: "Ben n'apabilirdim ki?" Ille bana, onun toplama kampları hakkında bir Amerikan mahkemesinin öğrenebileceğinden çok daha fazlasını bildiğini söylemişti. Ille Lotteken'e: "Düşünsene, Lotteken, ya ben senin eline düşmüş olsaydım!" demişti. Lotteken ise: "Ben n'apabilirdim ki? Sana hiçbir şey yapmazdım – yapsam yapsam birkaç kez ağzını burnunu dağıtırdım, o kadar," demişti. Lotteken de Amerikalılar tarafından çok sevilirdi, Lotteken de onlardan aldığı her şeyi uslu uslu dağıtırdı.

Ille'yi bir kez daha ağlarken gördüm. Revirdeki kadınlar için mutfaktan sıcak su alması gerekmiş, gözlerinde yaşlarla geri gelmişti. Onu yolda yakalamıştım. "Düşünsene," dedi, "mutfağa gittim, orada mutfak görevlileri oturuyorlardı, kendilerine fasulye salatası yapmışlardı, sırık fasulyesinden yapılmış fasulye salatası!" Ille hıçkırdı: "Ben öylesine açtım ki, ama konu bu değildi! Artık dayanamadım, ağlamak üzereydim! Fasulye salatası! Öyle çok özel bir şey değil, ama fasulye salatasını o kadar çok severim ki ve benim fasulye salatam yoktu, yoktu, ama o şişko, tıka basa tok heriflerin fasulye salatası vardı!" dedi. Mutfak görevlileri var olduklarından beri, dünyanın gözünde şişko ve tıka basa tok insanlardır; kamp mutfağındakiler şişko

ve tıka basa tok değillerdi; yakınından bile geçmiyorlardı. Ama Ille'yi anlıyordum. Mutfak görevlileri, fasulye salatasıyla birlikte Ille'nin gururunun bir parçasını da yiyip bitirmişlerdi.

Ille bizi yatağının yanına götürdü ve tahtaları nereye çakacağımızı gösterdi. Alttaki yataklardan biri onundu, hemen uzandı ve ben de yanına oturdum. Yatak çok sertti. Ille küçük bir gülümsemeyle: "Biliyorsun, saman üzerinde uyumama olanak yoktur!" dedi. Ille samanları çıkarıp atmıştı, samanlar eski, kısa saplı ve tozluydu. Ille, üzerinde yalnızca katlanmış örtülerin bulunduğu sert tahtaların üzerinde yatmayı tercih etmişti. Yanındaki yatakta Bayan Braß yatardı. Kadınlar benim ziyaretlerime artık alışmışlardı, başlarıyla beni selamladılar. Yalnızca karşıdaki, üst kattaki yataktan birdenbire sarı bir kafa çıkıverdi, sonra genç bir kız doğruldu ve hemen soyundu. Bu Yvonne'ydi. Barakaya ilk kez geldiğimizde, yani Rotfuchs ve ben, yine aynı şey olmuştu. Ille: "Merak etmeyin, barakaya bir erkek girdiğinde hep böyle yapar, illa ki bir Alman olmalı, Amerikalıları sevmiyor," demişti. Yvonne, Fransızdı, Parisliydi. Bilmem hangi Maison des Nations'dan kaçmış ve Alman birlikleriyle birlikte yollara düşmüştü. Almanları sevdiğini söyler, neresiyle sevdiğini de gösterirdi. Yvonne'yi bütün kamp tanırdı. Kadınlar da ondan hoşlanırlardı, kadın kolları çevresinin en ekşimiş hanımefendileri bile. Yvonne harikuladeydi. Ille'nin odasında bir de "Mutfak Rendesi" yaşardı, eski Nazi bakanının son derece kavgacı, ağır histerik karısı. Mutfak Rendesi ortak yaşamı, sürekli hırlayan sesiyle ve avaz avaz suçlamalarıyla, gevezelikleriyle ve aşağılayıcı konuşmalarıyla öteki kadınlar için cehenneme çevirirdi. Yvonne hakkında ilk kez bir şeyler söylediğinde, küçük şirin yaratık kurşun gibi onun üzerine atılmış ve yüzünü tırmıklamıştı. O zamandan beri Yvonne'nin yatağında doğrulması, Mutfak Rendesi'nin o anda susması ve yatak örtüsünün altında gözden kaybolması için yetip artıyordu bile. Yvonne bir lütuftu.

Şimdi yarı beline kadar doğrulmuş, çıplak, pembe bedeniyle: "Ben de bir tahta istiyorum!" diye yalvarıyordu. Rotfuchs: "Sssseen de tttahtanı alacaksssın!" dedi ve Yvonne hafifçe içini çekerek yine yatağına uzandı. Ille'nin odasında üç Fransız kadın daha vardı; her zaman birlikte oturan ve tuhaf dünyayı şaşkın

bakışlarla izleyen, kocaman, darmadağınık siyah saçlı iki kız kardeş ve Marie-Thérèse. Marie-Thérèse, Paris'ten geri çekilirken ayrı düştüğü, sonradan kaybolan bir Alman pilotun karısıydı. Marie-Thérèse başka bir Marie'yle, görkemli kahverengi saç örgüsünü başının üzerinde bir taç gibi taşıyan, henüz çok genç BDM-lideriyle arkadaş olmuştu; bu iki kızı hep birbirlerine sarılmış olarak görürdüm, sanki birbirlerini bütün bu kötülüklerden korumak ister gibiydiler. Şimdi de birbirlerine sıkı sıkı sarılmış bir halde aynı yatağın üzerinde oturuyor, birbirlerini okşuyor, birbirlerinden Fransızca ve Almanca öğreniyorlardı.

Amerikalılar nezdinde yabancı kadınların durumu, Alman kadınlarınkinden daha kötüydü. Sorgulamalar sırasında hemen hemen hep dayak yerlerdi; sanki galip gelenlerde bir tür cinsiyet kıskançlığı gibi bir şey vardı. Hollandalı olan hemşire Kathrin burada da hastabakıcı olarak çalışırdı. Uzun boylu, uzun bacaklı, ince ve şirin, sarışın biriydi. Bir keresinde onun da dayak yeyip yemediğini sormuştum. Beyaz mantosunu kaldırmıştı, altında yalnızca giyilmesi zorunlu olan beyaz şort vardı. Şortu biraz sıyırdı, yalnızca birkaç santimetre, ama bu santimetrelerin mavi ve koyu kahverengi berelerle, enlemesine ve boylamasına dolu olduğunu görmüştüm. Hemşire Kathrin: "Beni soydular ve bir bankın üzerine diz çöktürdüler," diye anlatmaya başladı, "sonra Korkunç Ivan bana, kaç tane Amerikalıya ölüm iğnesi yaptığımı sordu. Ben: 'Ama ben bir SS diş hekiminin yardımcısıydım sadece!' dedim. O zaman Ivan bankı devirdi, yere düştüm ve beni dövmeye başladılar. Sonra yine bankın üzerine diz çöktürdüler, Ivan, tutuklu Amerikalıların dişlerini biraz daha derin oyup oymadığımı sordu. Ben: 'Ama ben sadece asistandım!' dedim – ve yine dövmeye başladılar."

Amerikalılar, Gisela'yı dövmezlerdi. Gisela, Norveçliydi, o da SS hemşiresiydi, iriyarı, kaba saba, genç, taptaze bir kadındı, çok sarışındı ve pespembeydi, çiçek gibiydi, kalın kemikliydi. Gisela bankın bulunduğu odaya götürülmüştü. Korkunç İvan ona: "Gerçeği söyle, yoksa götüne baka baka çıkarsın buradan!" demişti. Gisela aşağılayarak: "Götümü görecek olsanız, düşer bayılırdınız!" demişti. Gisela kampa geri getirilmişti. Olayın o aşamaya kadar gelmesine mahal vermemişlerdi.

Kadınların barakalarının içi de dışı gibi erkek barakalarının aynısıydı, ama onlar çok daha aydınlıkmış gibi gözükürdü, çok daha temiz olduğu kesindi, ayrıca güzel kokardı. Kadın kollarının uslu hanımefendileri sürekli olarak kaldıkları yeri güzelleştirmekle uğraşırlardı, şuraya bir örtü sererler, öteye küçük, renkli bir perde asarlardı, küçük resimler evlerinde alışık oldukları yerlerde asılı olurdu, ampullerin çevresine ezilmiş otlardan şemsiyeler takmışlar, kenarlarını şeritlerle süslemişlerdi; yemek takımları yemek sırasında kâğıt peçetelerin ve altlıkların üzerine yerleştirilirdi.

Kadınların barakalarında olabildiğince uzun kalırdım. Rotfuchs tahtaya her üç dakikada tembel bir çekiç darbesi indiriyordu, ama gösterdiği onca hünere rağmen sonunda bu tahtanın da sallanmasına engel olamamıştı; bu tahtayı sağlamlaştırmak için en kısa zamanda yine gelmesi gerekecekti. Zaman zaman hemşire Eugenie, ikinci hastabakıcı –geçkince, kamburca, engin yürekli bir kadındı– burnunu kapıdan uzatıyor ve Sergeant Wislowski'nin hâlâ "ön taraf"ta olduğunu bildiriyordu – şimdilik tehlike yoktu. Ama kapının önünde bir kamyon durdu ve içeri girmek üzere, diye seslendi sonunda. Bu önemli bir olaydı! Rotfuchs hemen bilgi edinmeye gitti. Geri geldiğinde, kamyonun yiyecek arabası olup olmadığı ve neyle yüklü olduğu gibilerinden soru yağmuruna tutuldu. Gelen yiyecek arabası değil, giysi yüklü bir arabaydı. Rotfuchs çok huzursuzlandı, barakadan çıktık.

Rotfuchs hemen ortalıktan kayboldu, giysiler dağıtılırken orada olmalıydı. Bütün kamp tartışıyordu. Acaba gelenler kışlık giysiler miydi? Bu, kışı da kampta geçireceğimiz anlamına mı geliyordu?

Yemek karnelerinin ad okunarak dağıtılmasını kaçırmamak için marangozhaneye gitmenin zamanı gelmişti. Dr. Weber, huzurlu bir oda-büyüğü değildi, Nasyonal Sosyalist adalete bağlıydı. Buna bir yemek karnesi sahibinin yemeğinin bir bölümünden fedakârlık etmesi, böylece odadaki öteki gözaltındakilerin güçlerini tümüyle yitirmelerinden korunması da dahildi. Kesin olarak saptanmış bir sıralamaya göre her "işçi", yemeğini işçi olmayan biriyle paylaşmak zorundaydı, öyle ki işçi ol-

mayan paylaşımı yapacak, ancak işçi payını kendi seçebilecekti. Dr. Weber odasında olabildiğince çok kişinin yemek karnesi almasını sağlamaya çalışırdı, gerçekten de odadaki işçi sayısı öteki odalardakinden epey fazlaydı, öyle ki işçilerin bu sıralamayla kesin olarak belirlenmiş bir bölümü günlük değiş tokuş sonucunda yemeğinin tamamını bile yiyebiliyordu. Dr. Weber öğleye kadarki bütün zamanını tablolar düzenlemekle geçirirdi.

Rotfuchs ve ben "kötü bir gündeydik", yani çorbalarımızı paylaşmak zorundaydık. Üstelik yemekte "Wehrmacht Çorbası" vardı –aslında en lezzetli çorba buydu, Amerikalılar tarafından el konan Wehrmacht erzaklarından yapılmış bir tür tahıl çorbasıydı– yalnızca çok az malzemeyle ve istemeye istemeye pişirilmişti o kadar ve her işçi yalnızca yarım litre alabiliyordu. Bu kez hijyen filan gözetemeyecektim, ortadan yok olan Rotfuchs'un payını da almalıydım. Bugün yemek ortağım Kont Plettenberg'di; Dr. Rotfuchs'un yemek ortağı ise Dr. Schreiner'di; bunun üzerine pay etme işini Dr. Schreiner'e bıraktım, ve bu mükemmel yaşlı beyle tartışmak hemen hemen olanaksız olduğu halde Kont Plettenberg bunu başardı. Ben hemen yatağıma tırmandım ve yattım, öylesine güçsüzdüm, Dr. Schreiner bana tıbbi bir öneride bulunarak olabildiğince uzun süre yatmamı, bunun az "kalori" harcamanın en kolay yolu olduğunu söylemişti, kalori sözcüğünü duymaktan hiç hoşlanmıyordum; Amerikalılar dünyayı kalorilere bölmüşlerdi ve dünya bu yolla asla güzelleşmemişti.

Sonunda Dr. Schreiner yemeğimi uzattı. Boyun ağrılarımdan yakındım, yaşlı adam yukarı tırmandı ve uzun süre kaygıyla boynuma baktı. Ama yalnızca: "Pas" dedi – ve boğaz ağrılarıma rağmen yemeğin hepsini yedim, Rotfuchs için işaretlenmiş olan yerin dibine kadar. Tam yeniden uzanıyordum ki, Rotfuchs geldi, kucağındaki giysilerin ağırlığı altında inliyordu, yük boşaltılırken birinci sırada durmuş ve odası için en iyi parçaları seçmişti. Dr. Weber giysi yığınına hemen el koydu ve ceketlerle pantolonları "adaletli" dağıtmak için bir tablo yaptı, bu arada odada, bütün bunların ne anlama geldiği tartışması alevlenmişti; yazlık ve kışlık giysiler biraradaydı, hepsi Wehrmacht giysileriydi – en çok gereken şey olan çizme yoktu. So-

nunda benim payıma kalın, pamuklu bir Wehrmacht pantolonu ve ince yelken bezinden yazlık bir ceket düştü. Hemen ardından ikinci kamp yöneticisi odaya geldi ve komutanın emrini bildirdi: Giysiler hemen giyilecekti. Bu da ne demek oluyordu böyle?

Rotfuchs çorbasını yaladı yuttu, kaşığıyla kabın dibini kazıdı, bu da beni deli ediyordu. Tam buna karşı bir şey söyleyecektim ki, bana yaralı gözlerle baktı. Anladım, güçlükle doğruldum, eski, yeni giysileri giydim ve Rotfuchs'la birlikte kadınların telinin yanına gitmek için sıraların üzerine tırmandım. Ama Dr. Weber beni alıkoydu, göğsümü işaret etti ve: "Bunun kaldırılması gerek!" dedi. Başımı eğdim. Ceketimin göğsünde ulusal amblem hâlâ bütün görkemiyle duruyordu, pençelerinde gamalı haç bulunan stilize kartal. Amblem bütün öteki ceketlerden sökülmüştü. Rotfuchs sırıttı, hak yerini bulmuştu; bu amblemi bir kere olsun ben de taşımak zorunda kalmıştım, ama hayatımdaki her şey gibi biraz geç kalmıştım. "Emir kesindir!" diye ısrar etti Dr. Weber, idam sehpasında son ana kadar her şeyin kurallara uygun olmasını sağlamak amacıyla. Doğruydu, kamptaki hiç kimsenin eski amblemleri kullanmasına izin verilmezdi, hele ki üzerinde gamalı haç bulunan bir ambleme izin verilsin. Ama iyi dikilmiş amblemi sökmek benim için çok zordu ve ayrıca bunun, Dr. Weber gibi asker kafalı birinin dışında kimsenin dikkatini çekmeyeceğini düşünüyordum. Ama karşılaştığım herkesin dikkatini çekti. Katilim hemen üzerine dokundu ve: "Hürmetler, hürmetler!" dedi. Kodak: "Şunu hemen çıkar, Wislowski bunu görürse seni un ufak eder!" dedi. Ludin: "Bırak kalsın! Bunlar Amerikalıların ganimeti! Sen Truman'ın özel malına zarar veremezsin ki!" dedi. Crailsheim galibi bir gözünü kıstı ve: "Harika görünüyor! Az şey değildi bu!" dedi.

Kadınların telinin oraya gittim. Ille Bayan Braß'la birlikte dikenli telin yanında duruyordu. Beni beklemekteydiler, ama telin yanına geldiğimde, Ille'nin gözlerinde yaşlar belirdi. Ille'yi kampta üçüncü keredir ağlarken görüyordum. "Düşünsene, biraz önce Bertl'a, ne komik, şu karşıdan gelen herif bu kadar sefil ve bitkin gözükmese, Ernst yirmi yıl sonra böyle gözükecek derdim, diyordum! O zaman Bertl bana dehşet içinde baktı ve...

ve..." diye hıçkırdı Ille, "ancak o zaman gelenin sen olduğunu anladım!" Onu sakinleştirmek çok güçtü, gülünç giysim üzerinde değişiklik yapmak konusuna geri döndüm. Rotfuchs, Ille'nin dikkatini ambleme çekti, Ille: "Bırak kalsın, bunu en son taşıyan bir başkası olacağına sen ol, daha iyi," dedi.

Telin arasından bana bir kap uzattı, almak istemedim – her gün aynı rezil oyun oynanıyordu; sonunda yine de alacağımı biliyordum, Ille de biliyordu. Ille her gün olduğu gibi: "Kadınlar senin için topladılar! Ben tek başıma yapmadım, biliyorsun, içimizde bu iğrenç şeye dayanamayanlar var. Rica ediyorum, al şunu, eğer almazsan yere dökerim!" dedi. Ve aldım ve yedim ve Rotfuchs aç gözlerle yanımda duruyordu, kıpkırmızıydı, mahcup mahcup: "Domuzun teki olduğunu biliyorum, ama açlık... açlığın insanı böylesine domuzlaştıracağını hiç düşünmemiştim!" dedi. O sırada Yvonne elinde bir kapla kapıdan fırladı ve: "Benim de tahtam olacak değil mi?" dedi – hemen soyunmaya hazır olduğu besbelliydi. Ve Rotfuchs, Odysseus'un Kalypso'ya karşı verdiği savaşa benzer bir savaş veriyordu – evde Penelope beklemekteydi – ve Rotfuchs yedi.

Birdenbire Dr. Flocken köşeyi dönüverdi ve Ille'nin üstüne yürüdü: "Hemen yatağa! Hem de hemen!" dedi. Sonra bana döndü ve öfkeyle: "Ille, difteri oldu! Çok açık! Siz, ağzınızı açın bakayım!" diye soludu. Ben uysal uysal ağzımı açtım. Dr. Flocken ağzımın içine baktı. "Biraz daha ışığa gelin! Hohlayın bakayım!" dedi. Başımı dikenli tellere yapıştırdım ve yüzümü güneşe döndüm ve hohladım. Bayan Dr. Flocken: "Ya, tabii ki! Dilde paslanma ve çürük kokusu! Siz de difteri olmuşsunuz! Hemen yatağa!" dedi. Ben: "Flocken, bunun hiçbir anlamı yok," diye yalvardım, "hem sonra, o zaman Ille'yi hiç göremem!" Dr. Flocken öfkeden ağlamak üzereydi: "Revir ağzına kadar dolu ve elimde ilaç yok! Sizin de Ille gibi sahra hastanesine gitmeniz gerekiyor! Hemen tecrit edilmeniz gerekiyor ve tecrit edilenler için elimde baraka yok! Siz yatağınıza yatın ve kimseyle konuşmayın! Hem de hemen!"

Bayan Braß geldi ve: "Dikkat, Wislowski!" diye bağırdı. Ama Wislowski gelmedi. Kapıda durdu ve kükredi. Nöbetçiler barakalardan çıktılar, birdenbire birtakım arabalar geldi – ön ta-

rafta bir hareketlenme oldu! Ne olduğunu ilk anlayan Rotfuchs'tu: "Demek giysileri bu yüzden dağıttılar! Denetleme!"

Üst düzey subaylar arabalardan indiler, komutan birtakım emirler verdi, gelenlere doğru koşturdu. Rotfuchs heyecanlı heyecanlı kekeledi: "Hhhhaadi! Alarm vvvverin!"

Bayan Dr. Flocken hemen oradan uzaklaştı. Ben haberi vermek üzere her iki kamp polisine doğru koşturdum; onlar hemen harekete geçtiler, ne yapılması gerektiğini biliyorlardı, kamp uzun zamandır bu an için hazırlanmaktaydı.

Rotfuchs ve ben yavaş yavaş barakamıza gittik. Rotfuchs ceketini ve gömleğini çıkardı. Bedenini sıkıntıyla inceledi. "Aslında hâlâ oldukça ggggüçlü ggggözüküyorum!" dedi üzgün bir biçimde. Bir zamanlar ünlü bir sporcuydu ve gerçekten de hâlâ iyi ve çekici gözüküyordu – Yvonne bunu hemen fark etmişti. "En arkada dur," diye önerdim Rotfuchs'a. Ben de ceketimi ve kara gömleğimi çıkardım. Bende ise durum farklıydı, en az yirmi kilo vermiştim, derim gri kırışıklıklar halinde sarkıyordu. Hemşire Kathrin koşarak geçti arkasından: "Hemşire, arkanızı açın!" diye bağırdım.

Bütün barakalardan belden yukarıları çıplak insanlar çıkıyorlardı. 5. barakadan küçük Ziereis çıktı, kampta bulunan oniki yaşında bir çocuktu bu, Mauthausen'ın son komutanının oğluydu; babasının intiharından sonra toplama kampında kalan tutuklular ona zorla bir taahhütname imzalatmışlardı, buna göre, oğlan doğum gününde babasından, kırküç tutukluyu bir karabinayla vurmak için gerekli izni aldığını kabul ediyordu – bunun gerçek olup olmadığını boşuna araştırıp durdum, toplama kampçılarının yarısı olayın doğruluğunu tartışıyor, öteki yarısı ise doğru olduğunu iddia ediyordu; ufak tefek ve şişman bir çocuktu, çok sessiz ve alçakgönüllüydü, 5. barakadan öğretmen Hermann onun bakımını üstlenmişti, ona ders veriyor ve onun zeki, uslu bir çocuk olduğunu, yalnızca alışılmadık derecede ağır kanlı olduğunu iddia ediyordu – çocuk Prag celladının yatağının altındaki yatakta yatardı. Belden yukarıları çıplak olduğu halde çıplak kollarında kara noktalı sarı bantları olanlar geldiler, bunlar kampın körleriydiler; Amerikalıların protezlerini ellerinden alıp yaktıkları tek bacaklılar sıçraya sıçraya geldiler;

ayakları olmayan adam geldi, tuvalete gitmek zorunda olduğunda hep taşındığı gibi taşınıyordu; Amerikalıların fıtık bandajlarına el koyduğu erkekler, korselerine el koyduğu omurilik hastaları geldiler –ne kadar çok sayıda sakatın bu kampta yaşama zorlandığı bir anda bütün dehşetiyle ortaya çıkmıştı– ve Bay Alinn geldi. Bay Alinn muhteşem görünüyordu. Yaşlı adamın kemiklerinin üzerinde ve derisinin altında et diye bir şey kalmamıştı. Gerçekten ortada yalnızca iskelet vardı. Ona seslendim, komutanın bir barakanın duvarına astırdığı Mauthausen resimlerinin yanında dursundu. Bay Alinn çoktan, zayıflama sanatı açısından Mauthausen Toplama Kampı'nın kurbanlarının karşısında üstün durumda olduğunu gururla saptamıştı.

Sonra Arşimandrit uzun sakalı ve uçuşan üstlüğüyle geldi. Elinde bir muhtıra tutuyordu. İşte Amerikalılar da kapıdan içeri girmekteydiler, komutan üst düzey ziyaretçiye eşlik etmekteydi – büyük hayal kırıklığı, gelen kişi general değildi, "yalnızca" bir albaydı, tipik, donuk Amerikan suratlı bir adamdı, çerçevesiz bir gözlüğü, bıçak sırtı inceliğinde dudakları, bir sürü çarpık çurpuk ve bembeyaz dişi vardı; Arşimandrit eğilip bükülerek ona yaklaştı, kutsayarak haç çıkardı – albay dönüp de ona bakmadı bile, komutan Arşimandrit'in elindeki muhtırayı aldı ve yaverine uzattı, o da onu başka bir subaya verdi, o hemen bir başkasına vererek ondan kurtuldu – muhtıra elden ele dolaştı, sonunda, muhtırayı rulo haline getirip zaman zaman baldırına vuran Wislowski'nin eline ulaştı.

Yalnızca generaller soyunmamışlardı, tam tekmil resmi giysilerini giymişlerdi, üniformalarının üzerindeki koyu lekeler sayısız nişan ve madalyanın pırıltısının habercisiydi ve kesilmiş çizmelerinin konçları Ortaçağdaki yaya askerlerin konçları gibi sarkıyordu. Ama yaşlı askerlerden oluşan törensi sürü albaya yaklaşamadı bile, albay grupların önünden hızlı hızlı yürüyerek geçti, ne sağına ne de soluna baktı, yalnızca yürüdü.

Dr. Flocken ona yaklaştı. Dr. Flocken yoluna çıkmaya kalkışan Wislowski'ye kıhladı, maiyetin oluşturduğu grubun arasından sıyrıldı, sıçrayarak albayın karşısına geçti ve önünde durdu ve hemen konuşmaya başladı. Yüksek sesle ve enerjik bir biçimde konuşuyordu, sarı saçları uçuşuyor, gözlük camla-

rı parıldıyordu, İngilizce konuşuyordu ve Albay durdu. Kamp yöneticisi hemen oraya seğirtti. Generaller hemen uygun adım yürüdüler, doktorlar hemen oraya üşüştüler, aşağılanmışlardan ve kırgınlardan oluşan bir sel büyük bir daire halinde hemen albayın çevresini sardı. Yalnızca Bay Alinn baston gibi dimdik, Mauthausen'deki resimlerinin yanında tek başına duruyordu. Onun bir şey söylemesine gerek yoktu, bizzat kendisi konuşuyordu zaten. Dr. Flocken'in ne söylediğini ben anlamıyordum, ama Kodak anlıyordu. Kodak, Flocken'den pek hoşlanmazdı, ama şimdi hayranlıkla: "Ona her şeyi anlatıyor! Harika biri!" dedi. "Ve tam şu anda yine çalıyorlar: 'Don't fence me in.'"

Albay elini kulağının arkasına koymuş, yana eğdiği başı, uzaklara dikilmiş buz grisi gözleri ve yüzünde asılı kalmış gülümsemesiyle dinliyor ve çevresine, Truman'ın yaptığı gibi bakınıyordu. Tek sözcük söylemedi. Komutan inatçı bir okul çocuğu gibi duruyordu, bir şeyler söylemek istedi, ama albay eliyle onu susturdu, bunun üzerine komutan elini meydan okurcasına cebine soktu ve cikletini her zamankinden daha çok çiğnemeye başladı. Wislowski sırıtıyor ve Arşimandrit'in muhtırasını elinde evirip çeviriyordu.

"Şimdi ne diyor?" diye sordum heyecanla, çünkü albay gerçekten ilgilenmiş gibi gözüküyordu. "Şimdi difteriden söz ediyor ve bize ilaç verilmediğinden, diyor ki..." dedi Kodak heyecanla, "... gerçekten çok becerikli, diyor ki, kendisine biraz daha fazla sargı bezi verilmesini rica ediyor; 'sorgulanmışlar'ı bir sonraki 'sorgulama' için yeniden 'sorgulamaya hazır hal'e getirmenin zorluğundan söz ediyor!"

Albay hiçbir şey söylemedi. Dr. Flocken sözlerini bitirdiğinde bir lokomotif gibi harekete geçti ve hızlı adımlarla önden yürüdü. Gözaltındakiler saygıyla ona yol verdiler. Albay hiç kimseyle ilgilenmedi. Bir barakaya girdi ve hemen dışarı çıktı. Kamp sokağı boyunca bir makine gibi ilerledi, ayak yoluna geldiğinde birdenbire geri döndü ve yürüdü, bütün kamp onunla birlikte döndü ve yürüdü, revire girdi ve hemen yine dışarı çıktı. İçinde Ille'nin yatmakta olduğu kadınların barakasına girdi ve hemen dışarı çıktı.

Ille de olası bir denetleme için hazırlanmıştı. Kampın denetlenmesi halinde denetçilerinin karşısına çıkıp hâlâ oldukça sevecen kişiliğini kullanarak "Sir, I am jewish!" demesini doğru bulup bulmadığımı sormuştu bana. Ben bunu doğru bulmuyordum, hiçbir biçimde, hiçbir durumda, Ille'nin bu aptalca sihirli formüle olan inancını sarsabileceğimden hiç emin değildim; Amerikalılar en azından bir konuda oldukça hoşgörülü davrandıkları için Ille'ye, bir haham tarafından ruhsal açıdan yüreklendirilmesi için onlara ricada bulunmasını önerdim alay ederek, Ille bunu hemen reddetti; ama Ille'yi amacından caydıran şey bu da olmadı; onu amacından caydıran şey, kampın genel durumu gözönüne alınacak olursa kendi özel durumundan yararlanmaya çalışmanın doğru bir davranış olmayacağı düşüncesi oldu. Ille bunun doğru bir davranış olmayacağı düşüncesine tümüyle kendiliğinden vardı ve ben buna çok sevindim.

Albay hiç kimseyle konuşmadı, gitti. Dışarıda arabasına bindi ve ancak orada, ön koltuğa oturmuştu ki, Robertson'a birkaç sözcük söyledi ve araba hareket etti. Komutan onun arkasından baktı, sonra nöbetçisini gönderdi, Wislowski'ye işaret etti ve onunla birlikte odasına girdi.

Bundan kısa bir süre sonra Wislowski kapıdan içeri girdi ve kamp yöneticisinin odasına gitti. Arşimandrit'in budalaca muhtırası hâlâ elindeydi. Birkaç saniye sonra ikinci kamp yöneticisi kapıdan çıktı ve düdük çaldı. Baraka baraka dolaştı, düdük çaldı ve: "Özel içtima!" diye bağırdı.

Aslında bir kez daha Ille'nin yanına gitmek istiyordum, ama şimdi içtima alanına varmak için kamp adımlarıyla harekete geçtim. Dr. Flocken kapıdan doğru geldi, önümden geçerek aynı yöne doğru ilerledi, birdenbire döndü ve sertçe: "Siz hemen yatağa yatacaksınız, hem de hemen!" dedi. Yüzü kıpkırmızıydı. Ben: "Ama ne olup bittiğini öğrenmek istiyorum!" dedim. Bayan Dr. Flocken öfkeyle: "Hiçbir şey olduğu filan yok! Ben kamp doktorluğundan alındım, olan bu!" dedi. Sonra kararlı adımlarla yürüdü gitti.

Odama gittim, güçlükle yukarı tırmandım ve yatağıma yattım, kendimi perperişan hissediyordum.

Yalnızlığım uzun sürmedi. Dr. Zechner odaya paldır küldür geldi. Dr. Zechner, Mauthausen'de SS doktoruydu, Avusturyalıydı ve yaltakçı, hırslı adamın tekiydi, ondan hoşlanmazdım. Elinde küçük bir ilaç çantacığı vardı, çevresine bakındı. Beni gördü ve sertçe: "Yatmanıza kim izin verdi?" diye sordu. Ben: "Dr. Flocken!" dedim. O: "Dr. Flocken'in söz hakkı yok. Dr. Flocken görevden alındı. Artık kamp doktoru benim! Hadi, aşağı inin, içtimaya!" dedi. Ben güçlükle: "Dr. Zechner, acaba benimle başka bir tonda konuşmanızı rica edebilir miyim!" dedim. "Ah, demek siz Flocken'in sevgililerinden birisiniz, öyle mi? Ve hasta olduğunuzu iddia ediyorsunuz, öyle mi? Şimdi görürüz, ağzınızı açın, sizden örnek alacağım!" dedi. Kutusundan bir tamponla birlikte bir tel çıkardı, sonra teli gırtlağıma batırdı ve kanırttı. Bana işkence yapmak istediğini pekâlâ anlamıştım, ama sesimi çıkarmadım, canım korkunç yanıyordu. Teli bir cam borunun içine soktu ve: "Hadi, şimdi aşağı!" dedi. Ben: "Dr. Zechner, arkadaşınız Wislowski'yle yeniden gelecek cesareti bulursanız aşağı inerim!" dedim. Hiçbir şey söylemedi, çantacığını kapattı ve gitti.

Boğazım yanıyordu, kusacak gibi oldum ve tükürdüm. Dr. Flocken geldi: "Zechner buraya geldi mi?" diye sordu. Başımla onayladım, yatağıma yaklaştı, ağzımı açtım. Ağzımın içine baktı ve hiçbir şey söylemedi. Gözlüğünü çıkardı ve önüne baktı. Sonunda: "Tecrit barakasında sizin için bir yer açtım. Ille yanınızdaki yatakta yatıyor bile. Bu akşam eşyalarınızı toplayın ve oraya gelin. Hiçbir şeye aldırış etmeyin, yalnızca gelin. Ve eğer Zechner en küçük bir şey söyleyecek olursa, burnunun ortasına bir yumruk indirin!" dedi. Birdenbire gülümsedi ve: "Hayır, Rotfuchs'a söyleyin, Zechner'in burnunun ortasına o bir yumruk indirsin!" dedi. Ben güçlükle: "Rotfuchs, kendisiyle ilgili düşüncelerinizden ötürü çok memnun!" dedim. Dr. Flocken gözlüğünü yine taktı ve: "İçtimaya gimeliyim. Robertson dayak atıyor!" dedi. Ben korkuyla inledim: "Ne?" Dr. Flocken: "Evet, görevden alındı, yarın buraya başka bir birlik geliyor. Şimdi benim albaya söylediklerimin öcünü alıyor!" dedi. Gitti. Kapıda bir kez daha durdu ve sakince: "Bir kişi şu Amerikalıları anlasa!" dedi.

Bir kişi şu Amerikalıları anlasa! Bir kişi şu Almanları anlasa! Bir kişi şu dünyayı anlasa!

Alfabetik sıraya göre gidiyordu. İlk geri dönenler, Bay Alinn ve Anker'di. Soluk soluğaydılar. Amerikalıların bir yol oluşturduklarını, ellerinde kauçuk değnekler bulunduğunu anlattılar. Adı çağrılan, yol boyunca koşmak zorundaymış, "mak snell, mak snell", insan ne kadar hızlı koşarsa o kadar az darbe alıyormuş, yaşlıca beylerin hiç şansı yokmuş yani. "Kadınlar?" diye sordum. "Kadınların hepsi orada duruyor, sanırım sonuna kadar seyretmek zorundalar!"

Hepsi teker teker geliyorlardı, yaşlı beyler çok kötü durumdaydılar. Wislowski yolun ortasında duruyor, her biriyle bir süre birlikte koşuyor, bu arada kauçuk değneğini sallayıp duruyormuş. Yolun sonunda Jameson duruyormuş, o vurmuyormuş.

Birdenbire kalabalık halde geldiler. İçtima yarım kalmıştı. "L" harfine gelindiğinde içtima kesilmişti. Ludin çağrılmış. Ludin koşmamış. Kamp adımlarıyla yürümüş. Ludin'in üzerine çullanmışlar. Ludin sakin sakin yürümeye devam etmiş. Wislowski'nin önüne geldiğinde tahta ayakkabılarından birini kaybetmişmiş. Geri dönmüş ve çıplak ayağıyla ayakkabıyı almaya çalışmış. Wislowski arkasından çullanmış ve ona vurmuş. Bu arada Wislowski kauçuk değneğini elinden düşürmüş. Ludin yere eğilmiş, değneği kaldırmış ve onu Wislowski'ye uzatmış. Wislowski değneği yine düşürmüş, derken elindeki kâğıt ruloyla, Arşimandrit'in muhtırasıyla vurmaya başlamış. Ludin, kamp adımıyla yürümeye devam etmiş. Jameson, kendini tamamen kaybetmiş olan Wislowski'nin elinden muhtırayı almış. Bütün kamp gülmeye başlamış, L'den Z'ye kadar bütün kamp kurtulmuşçasına gülmüş. Robertson dağılmalarını söylemiş, arkasını dönmüş ve yürümüş gitmiş.

Ludin, yaşlı, uslu Ludin. Bir kişi şu dünyayı anlasa! Ludin anlıyordu.

Odada acı tartışmalar. Katilim içtima sırasında çektiği acıyla beni keyiflendirmek için özellikle odaya geldi. Şansı yoktu, onun adı –üstelik sahte adı– K harfiyle başlıyordu. "Şunu yaz, Kisch!" dedi; benim kim olduğumu öğrendiğinden bu

yana bana olağanüstü iyi niyetli davranıyordu, sanki onun beni öldürmeyi başaramamış olması gibi yakınmaya değer bir durum, tarih yazarı olduğum için beni özel hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kılıyormuş gibiydi. Ondan çok hoşlanırdım, onun düz, incelikli kinizmi beni eğlendirirdi. Şimdi: "Almanlar eskisi gibi cevval değiller! Kamptaki ölüm oranı fazlasıyla düşük! Oysa Albay Bey'i güzel bir ceset dağıyla karşılamamız gerekirdi! Bunun etkisi olurdu! İnsanlar kan görmeye dayanamıyorlar!"

Rotfuchs samanlar da dahil olmak üzere eşyalarımı bir örtünün içine topladı ve hasta barakasına kadar arkamsıra taşıdı. Gerçekten korkunç bitkindim, Rotfuchs beni avutmaya çalışıyordu: "Düşün ki, şimdi tahliye oluyormuşsun! Tanrım! Kkkkkapıdan sürünerek çıkardın."

Dr. Flocken bana bir yatak gösterdi, bu arada Rotfuchs öfkeli bakışlarla Dr. Zechner'e bakınıyordu. "Beyefendiler Kulübü"nün ilkeleri gereğince tek tek hastalara kendimi tanıtmak için yataktan yatağa adeta süründüm. Birçoğu beni "Soruşturmam"dan tanıyordu, ama ben çok azını tanıyordum. Yalnızca yaşlı senato başkanı, Reich maliyesinden Dr. Veiel, beni selamlamak üzere yatağından kalktı. Dr. Flocken: "Sizlere yardımcı olamam beyler, bakım yapma olanağım yok. Ama buna karşın yarın hepiniz difteri aşısı olacaksınız!" dedi. Ben, o halde Flocken'in çıkışının yine de başarılı olduğunu söyledim. Ama Dr. Flocken keyifsizdi. Kızgınlıkla: "Evet, Deggendorf'taki ilçe hastanesinde bulunan serumlara el konulmuş – dışarıda salgın hastalık baş gösterirse zavallı çocuklar!" dedi. Dr. Veiel: "Haksızlık etmeyin, Doktor Hanım!" dedi. Ama Flocken burnundan soludu: "Daha neler – tam Amerikan işi! Nedenini ortadan kaldırmak yerine semptoma karşı savaş açıyorlar, üstelik de bunun için geç kalıyorlar!" dedi. Hızla dışarı çıktı, ama bir kez daha döndü ve yanıma geldi: "Hemen yatağa yatın! Yattığınız yerden Ille'nin yatağını görebilirsiniz, tam karşıda, kadın hastaların barakasının penceresinin kenarında yatıyor!" dedi. Sonra gitti.

Ille bana gülümseyerek pencereden başını salladı. Artık sağlıklı kadınların kalmadığı eski odasında yatıyordu. Akşam yemeği için bana Hemşire Kathrin aracılığıyla, –bu sert ve kuru

şeyi boğaz ağrıları nedeniyle zaten yiyemediği gerekçesiyle– ekmeğinin yarısını gönderdi. Tabii ki hastalara diyet filan uygulanmıyordu, oniki adam başına bir ekmek düşüyordu, hepsi o kadar. Ben de boğaz ağrıları çekiyordum, ama yemeğimi yedim. Ötekiler yataktan yatağa sohbet ediyor, "suç" kavramı üzerine uzun uzun ve ateşli tartışmalar yapıyorlardı. Sonunda, herkesin kendi adına bir "suç"u reddettiği çıktı ortaya. Yalnızca Dr. Veiel birdenbire sakin bir sesle: "Yo! Ben suçluyum! Neden burada olduğumu çok iyi biliyorum ve bunu kabul ediyorum!" dedi. "Siz mi?" diye sordum şaşkınlık içinde, "hem de siz?" Kamptaki az sayıdaki hümanistten biri olan, genel müdür Dr. Lehmann'la zaman zaman Latince ve Yunanca sohbet eden ve üst düzey kültürü ve hakseverliğiyle herkesin saygısını kazanmış olan yaşlı bey: "Öyle! Ben Parti'ye girdim, oysa buna hiç gerek yoktu!" dedi.

Sonra ikinci kamp yöneticisi geldi ve artık konuşulmaması geretiğini bildiren düdüğünü çaldı. "Gece bekçisinin seslenişi" olarak kadınlara ne söyleyeceğini çok merak ediyordum. Kodak ve ben bir süredir ikinci kamp yöneticisinin kadınların barakasının önünde gece düdüğünü çalarken pencereden içeriye okuduğu şiirleri yazıyorduk. Dün sıra bendeydi. Benim şiirim şöyleydi:

Sevgili kadınlar ve çocuklar, iyi geceler,
Zavallı günahkârlarız bizler!
Geceleri yattığınızda
Nedamet sıralarınızda yer açın
Öteki insan yiyiciler için:
Bundan daha iyi değil Amerika da!

Bu şiiri beğenmiştim. Buna karşın Kodak benim uyaklarımın giderek daha siyasi olma eğiliminde olduğunu söyledi. Kodak bu konuda bambaşkaydı. Çok merak ediyordum.

İkinci kamp yöneticisinin düdüğünü uzaktan duyduk. Hasta barakasına yaklaştı, ıslık çaldı ve kısık sesle: "İyi geceler, hastalar!" dedi. Sonra kadınların barakasına yaklaştı. Düdük çaldı, biraz bekledi, sonra yumuşak bir biçimde şiiri okudu:

Sevgili kadınlar ve kızlar, iyi geceler
İşte döndü yine tekerlekler.
Uyuyun ve rüya görün, tatlı şeyler,
Başçağızlarınızı yastıklara gömün,
Ve rüya görürken ve de gömerken başınızı
Aklınızdan çıkarmayın sevgili erkeklerinizi!

İşte böyle, bilmiyorum. Kodak'ın şiirinde hep hafif bir müstehcenlik olurdu!

15 Eylül 1946'da Adelholzen ve Talham vadilerinden geçtim, viyadükün önünden geçtim, Reiten tepesine ve Huberhof'a doğru ilerledim. Taddäus'un öldüğü noktada yoldan çıktım ve fundalıkların kenarı boyunca uzayan dik patikadan yukarı tırmanmaya başladım. Hava sıcaktı, üzerime çok bollaşmış olan ceketimi çıkardım – ayakkabılarımdan içeri toz giriyordu, ayakkabılarım paramparçaydı ve çoraplarım yoktu. Eskiden tepeye kolaylıkla tırmanırdım, oysa şimdi attığım her adımda soluk soluğa kalıyordum. Kimseciklerle karşılaşmadım, yalnızca Schiller Meşesi'nin altındaki bankın üzerinde, geniş dalların altında büyük, beyaz kanatlı başlıklarıyla iki rahibe oturuyordu. Yapraklar hafiften sararmıştı bile, Bavyera'nın harika sonbaharı başlamıştı. Yolun son ve en dik bölümünü her zaman koşarak yürümüştüm, ama şimdi tereddüt ederek yürüyordum, bu kez beni bekleyen kimse yoktu. Birkaç adım daha ve işte Reiten karşımdaydı, çukurlukta, basık damlarıyla ve işte Huberhof kırmızı damı ve Ille'nin yeşilliklerini yetiştirdiği, yol üstündeki küçük bahçesiyle karşımdaydı. Meyve bahçesindeki armutlar toplanmıştı bile, zamanından çok önce; ama yeşillik bahçesinin yanında küçük bir alana mısır ekilmişti, eskiden yoktu. Mısırlar arasında bir adam, eğilmiş çalışıyordu; tepeyi tırmandım; adam bir an için doğruldu, erkek kardeşimdi, bitkiler onun boyu kadardı. Tarlaya yaklaştım ve: "Armutları erken toplamışsınız!" dedim.

Elindeki koçanı kıran erkek kardeşim, başını kaldırmadan: "Evet, hırsızlar yüzünden!" dedi. Sonra iyice doğruldu ve bana baktı. Birdenbire: "Ille, Ille!" diye bağırmaya başladı ve eve doğru koştu.

Hemen ardından Ille evin kapısından koşarak çıktı, biraz şişmanlamıştı, ama yüz hatları yumuşamamıştı, üzerinde o güne kadar görmediğim bir elbise vardı. Boynuma atıldı ve ben onun omzu üzerinden biraz utanarak, Ille'nin arkasından evin kapısına çıkmış olan Pablo'ya baktım. Demek Pablo da oradaydı, Hilde de oradaydı, yeğenim Michael ve Nanni de oradaydılar ve tavuklar da oradaydılar ve ahırda inekler mölüyordu. Herkes oradaydı, yalnızca ben orada değildim, hâlâ çok uzaklardaydım ve bunun tadını çıkarıyordum, eve dönmenin duygusallığının, zihinsel özgürlüğün, terkedilmişliğin şehvetinin ve sevdiklerime karşı duyduğum şüpheli gururun tadını çıkarıyor ve bana yapılan haksızlığın içinde, yine orada olan herkes sayesinde keyifle yüzüyordum.

"Armutları neden erken topladınız?" diye sordum. "Toplamamız gerekiyordu, hırsızlar yüzünden!" dedi Ille, "içeri gel!" "Bizim sakin Siegsdorf'umuzda durumun nasıl olduğunu tahmin bile edemezsin! İnsanın canı her an tehlikede!" dedi. "Düşün, karşıdaki Bay Wolff'u Polonyalılar kendi çiftliğinde öldürdüler! Gece çiftliğe baskın yaptılar, kadınları bodrum kata indirdiler, onu vurup evi talan ettiler – kamyonlara binip gittiler!" dedi. "Polonyalılar mı?" diye sordum. "Polonyalılar!" dedi Ille, "Amerikalılar, Polonyalıların istediklerini yapmalarına izin veriyor!" "Ama," dedim, "herhalde bizim Polonyalılarımız değildir onlar! Onlar kimseye bir şey yapmazlar!" "Sen ne diyorsun!" dedi Ille, "izin verildiğinde ne isterlerse yapıyorlar!" "Bütün öteki insanlar gibi insana benziyorlar," dedi Hilde.

Dua köşesine oturdum ve: "Eve ne oldu?" dedim. Hilde: "Hiçbir şey!" dedi. Ille: "Hildeciğe büyük haksızlık yaptık! Hatırlıyor musun, benim gönderildiğim son gün ne demiştin sen, benim altın yüreklim: 'Umarım, tekrar Huberhof'a dönebileceğini düşünmüyorsundur!' demiştin. Sevgi dolu deyişlerinle bana her zaman büyük cesaret verdin sen!" "Anlat!" dedim Hilde'ye, "anlat!"

Hilde anlattı: "Şey, biliyor musunuz, Ille son derece soğukkanlı bir biçimde bana: 'Ev sana emanet!' dediğinde durum benim için hiç de komik değildi. Hemen aşağıya, köye indim ve Yüzbaşı'yla Diewald'e haber verdim. Her ikisi de ellerinden ge-

leni yaptılar; önce Amerikalılara gittiler, ama onlardan hiçbiri ötekinin ne yaptığını bilmiyordu ki; sonra ikisi Traunstein'ın yeni kaymakamına gittiler. Ama o sizin geri döneceğinizi, Amerikalıların hiç kimseyi nedensiz tutuklamayacaklarını söyledi!"

"Toplama kampçılarından biri miydi?" diye sordum. "Hiç değil!" dedi Hilde, "şu aptal 'direniş'lerden birine katılmışmış. Neyse" dedi Hilde heyecanla, "herkesin nasıl birdenbire 'direniş'e katılmaya can atmaya başladığını tahmin bile edemezsin! Hatta Siegsdorf'ta da müthiş direniş göstermiş olduğunu ileri sürenler bile çıktı, oysa kimse daha önce onlarda buna ilişkin bir belirti görmemişti. Gerçekten risk alan Yüzbaşı gibi insanlar buradan gittiler, ama sıkışınca Volkssturm'dan kaçanlar, şimdi en üstteler!" Hilde gerçekten öfkeliydi. "Neden bize evli bile olmadığınızı söylemediniz?" dedi.

Ben: "Kimseye söylemedik ki, tabii Pablo hariç! Bunu anlayışla karşılamalısınız..." dedim. "Evet," dedi Hilde, "tamam, ama Kitzbühel'de soruşturma yaptığımızda Amerikalılar bu adla bir çift tanımadıklarını söylediler. Ve Pablo gelip ikinize aslında ne olduğunu anlattığında..." "Dur!" dedim, "Pablo mu?" Pablo: "Evet, Schwerte'de tutuklandım, sonra Eifel'de bir kampa götürüldüm. Orada haftalarca çıplak toprak üzerinde..." "Orada da dayak atıyorlar mıydı?" diye sordum. "Tabii ki!" dedi Pablo, "oradaki âdetler çok katı! Neyse ki, asla Parti üyesi olmadığımı kanıtlayabilince en azından kısa süre sonra tahliye edildim. Ondan sonra geçen ilk kömür treniyle buraya kadar geldim." "Birdenbire evin önünde beliriverdi," dedi Hilde. "Çok korktum, her zaman Ille'nin Pablo'dan önce geleceğini umut etmiştim. Ona bunu nasıl söyleyebilirdim ki? O kadar neşeliydi ki, hatta bir sırt çantası bile vardı, güneşten yanmıştı ve terlemişti ve ben onu hemen banyoya sokmak istedim, çünkü Ille de olsa öyle yapardı diye düşündüm, Pablo eve girdi ve çevresine bakındı, ancak bir süre geçtikten sonra: 'Ya Ille?' dedi. İşte o zaman ona söylemek zorunda kaldım!"

Pablo: "Başlangıçta köye inmiş olabileceğini düşünmüştüm!" dedi.

Ille: "Düşünsene, Hilde ona olup biteni anlattığında Pablo hiçbir şey söylememiş. Ama geceleri, diye anlattı daha sonra

Hilde bana, geceleri hep kalkıyor ve sanki beni arıyormuşçasına evin içinde dolaşıyormuş!"

Pablo: "Tabii ki sizin nerede olduğunuzu öğrenebilmek için her şeyi yaptım. Güçlüğün, Ille'nin hangi ad altında kaydolduğunu bilmeyişimden kaynaklandığını sanıyordum! Sorunun kesinlikle farklı adlarda olmadığını, tersine kayıt filan tutulmuyor oluşunda yattığını çok geç anladım!" dedi. "Evet," diye bağırdı Hilde, "Amerikalılar arasında onun adı 'The man, who searched his bride!' idi!" "Evet," dedi Pablo, Heidelberg'e ve Frankfurt'a gittim, en üst düzey Amerikan makamlarına başvurdum; kimse bir şey bilmiyordu ve tuhaftır ki, insanları tutuklattıran ve sonra da onlara ne olduğunu bilmeyen McNearny değil de, ben gülünç duruma düştüm."

"Tipik Amerikan!" dedi erkek kardeşim kızgınlıkla, beni şaşkınlıklar içinde bırakarak; onu son kez gördüğümde Amerikalılardan büyük sevecenlikle söz ediyordu.

"Sana ne oldu böyle?" diye sordum.

Heyecanla: "Mecklenburg'da sahra hastanesinde yatarken Ruslar beni yakaladı. Önce anlamsız anlamsız dolaştık, oradan oraya, sonra bizim sıhhiye eri bize bir akıl verdi. Bacaklarımda çıbanlar vardı, bana çıbanların üzerine bir parça bakır tel koymamı söyledi. Çıbanların durumu çok kötüleşti. Bak!" Pantolonun paçalarını sıyırdı, bacakları ta yukarıya kadar çirkin, mavi ve kahverengi lekelerle doluydu. Sırıttı ve: "Şahane gözüküyordu! Ruslar bizi yalnızca iş gücümüz açısından değerlendirirlerdi; bacaklarımı görünce beni hemen bıraktılar!" dedi.

"Senin asker sağduyusunu günün birinde öğreneceğini biliyordum," dedim.

"Seni aptal köpek seni, seni aptal seni," dedi erkek kardeşim, "Traunstein birliğine geçtiğimde neden ipucu vermedin? Bana askercilik oynama! Ben Kurland'da karın içinde yatarken Ivan dirsekleri üzerinde sürünerek yaklaşıyordu – Libau önlerindeydik..."

"Dur!" dedim, "savaş hikâyelerini dinleyecek kadar olgunlaşmamıza daha beş yıl var!"

Erkek kardeşim kırgın bir halde sustu, Almanya'nın zihinsel durumunun canlı bir ürünüydü: Herkes o kadar çok şey ya-

şamıştı ki, birinin ötekileri dinlemek istiyor oluşunu kimse kavrayamıyordu.

"Ama kabul et ki," dedi Ille, "kabul et ki, ben çok iyi dayandım!" "Kabul ediyorum," dedim, "gerçekten çok iyi dayandım. Pablo, nişanlınla gurur duyabilirsin!" "Biz evlendik," dedi, "ben eve döner dönmez, evlendik!" "Öyle mi," dedim, "kutlarım!" "Evet, sağol," dedi Ille, "sen kendin bana söylemiştin, hatırlatırım: Ben dışarı çıktığımda Pablo oradaysa hemen evlenmemizi söylemiştin, böylece nihayet benim için kaygılanmaktan kurtulacaktın!"

"Evet," dedim. Ille: "Ve şunu da kabul et ki, o zaman yani Murphy ve Sullivan beyler geldiklerinde olup biteni hemen söylemiş olmam da iyi olmuştu! Kabul et, iyi olmuştu!" dedi. "Hayatımda gördüğüm en lanet olasıca budalalıktı," dedim.

Ille: "Benim için iyiydi! Yaşamış olduğum onca şeyin, bana hiçbir zararı olmadı. Birincisi, nihayet birkaç tane Nazi'yi kişisel olarak tanıma fırsatım oldu, ikincisi de kendi kendime hep şunu söyledim: Bu oniki yıl boyunca o kadar iyi yaşamış oluşumun, hak etmediğim kadar iyi yaşamış oluşumun bedelini şimdi ödüyorum – ve üçüncüsü, her şeyi denememiş olsaydım hayatım boyunca kendime sitem edip duracaktım..." dedi. "Tamam, tamam," dedim. Ille: "Ve biliyor musun, olayın niçin bu kadar kötü gittiğini şimdi çok iyi biliyorum. O zamanlar Kitzbühel'de Binbaşı Brunswick vardı ya, hatırlıyor musun, kendisinin bir aptallık yaptığının farkına vardığını kesinlikle hissetmiştim. Ve o noktada ben hata yaptım! Beni kesinlikle serbest bırakmak istiyordu. Bu nedenle bana Kitzbühel'de yanlarında kalabileceğim tanıdıklarımın olup olmadığını sormuştu. Ama ben küstahlık ettim, fazlasıyla küstahlık ettim! 'Beni buraya sürükledilerse, geri de götürmek zorundalar!' diye düşündüm. Bunu kendisine sezdirdiğimde ise, bu durum onu fazlasıyla zorladı! Bununla başkaları uğraşsın diye düşündü ve beni Natternberg'e havale etti!" dedi.

"Tabii," dedi erkek kardeşim, "adam askerdi. Askerlikte böyledir!"

"Amerikalılarda böyledir," dedim.

"Haksızsın," dedi Ille ve keyifle ekledi: "Ama seni ayıplamıyoruz, ne de olsa hâlâ kamp psikozu içindesin!"

Asık suratla: "Amerikalılar adam gibi davranmış olsaydı olmazdım!" dedim.

"Gerçekten haksızsın," dedi Ille, "bütün bir halkı, bir avuç can sıkıcı herifin yaptığı pisliklerden sorumlu tutamazsın ki – böyle can sıkıcı herifler her yerde var!"

"Sorun da bu zaten," diye bağırdım inatla, "bizi, bizim can sıkıcı heriflerimizin yaptıklarından sorumlu tutuyorlar – ve bize ne gönderiyorlar? Kendi can sıkıcı heriflerini!"

"Ya Patton?" diye bağırdı Ille, "kabul et ki, Patton doğru dürüst bir adamdı!"

"Evet, – Patton...!" dedim.

"Patton kamplarda olup bitenleri öğrenince ve zıvanadan çıkınca," dedi Ille ötekilere, "her şeyin nasıl birdenbire değiştiğini tahmin edemezsiniz!" "Difteri tanısıyla hasta barakasına geldiğin günü hatırlıyor musun? Hani öğleden sonra Patton'un karargâhından albayın geldiği ve Flocken'in ona her şeyi anlattığı günü? Birdenbire olmuştu! Hemen ertesi sabah Hemşire Kathrin kahvaltıda sahanda yumurta dağıtınca dünyanın sonu geldi sanmıştım! Sahanda yumurta! Tabii yumurta tozundan, ama ne olursa olsun!!" dedi.

"Ve öğle yemeğinde de Hash," dedim ve sırıttım.

"Ve üç gün üstüste Hash çıkınca," dedi Ille, "insanlar hemen dırdır etmeye başladılar! Sen de dırdırlanmıştın, kabul et! Size göre Hash'ın içinde fazla patates vardı! Ve C-istihkakı dağıtıldığında çıkan kavgalar, bilirsiniz, yalnızca ısıtılması gereken şu küçük konserveler – herkes pirinçli tavuk istiyordu; yağlı Peru fasulyesi alanlar ise ağlaya ağlaya kampın içinde dolaşır ve acımasız kaderi hakkında yakınıp dururdu! Peki ya K-istihkakları! Paketlerin içinde ham and egs, cakes ve çikolata ve şeker ve incir ve tuvalet kâğıdı ve sigaralar vardı! Sigaralar!"

"Evet," dedim, "Patton gerçekten bir istisnaydı. Patton'ın, Amerikalılar arasında en popüler general olduğunu duyduğumuzda önceleri kuşkuyla yaklaştık, hani bizdeki Rommel gibi! Ama gerçekten de Patton birdenbire kampta Rommel'den daha popüler hale geldi!"

"Ve" diye bağırdı Ille, "Robertson'u görevden alması; bu, az şey miydi? Bir anda dayağın son bulması; bu az şey miydi? Ve bizi aşıladılar, difteriye karşı, sonra da tifüse karşı ve bir terazi verip tartılmamızı istediler, kilo değişiklikleri kontrol edildi!"

"Tahliyeleri unutuyorsun," dedim sinsice.

"Evet ya, tahliyeler!" diye bağırdı Ille, "birdenbire yöre grup yöneticilerinin salıverildikleri söylentisi dolaşınca kampta nasıl bir uğultu başladığını tahmin edemezsiniz!"

"Tabii, yöre grup yöneticileri..." dedim.

"Neyse," dedi Ille, "kulağımıza gelenlere göre General Patton çok basit, gerçekçi, akılcı bir asker mantığı olan bir adamdı," – erkek kardeşime döndü ve: "Özür dilerim ama, böyleleri de var," dedi – sonra heyecan içinde devam etti: "ve onun emri üzerine ilk olarak yöre grup yöneticilerinin salıverilmeleri, özellikle yöre grup yöneticilerinin, işe küçük adamlardan başlamak gerektiği düşüncesine dayanıyor olmalıydı!"

"Evet," dedim, "Naziler de böyle düşünüyorlardı!"

Ille kızgınlıkla: "Peki ya Schlick? Captain Schlick, yeni komutan, ona ne diyeceksin?" dedi.

"Hiçbir şey," dedim, "hiçbir şey, çok uslu bir adamdı, meslekten asker," – erkek kardeşime döndüm ve: "Özür dilerim, ama böyleleri de var," dedim – sonra devam ettim: "West-Point'li değildi, takımdandı, – SS'lerin onun sevgili çocukları oluşuna şaşmamak gerek!"

Ille güldü; sahiden heyecanlanıyor, anıların içinde belli ölçülerde kendini kaybediyordu; ötekilerin henüz bilmedikleri bazı olayları benimle birlikte yaşamış olmanın tadını çıkarıyordu; böylece beni doğrudan doğruya sempatinin sımsıcak paltosuyla sarıp sarmalıyordu.

Ille "Düşünün, ırkçı bir SS, yöre grup yöneticilerinden birinden bir şeyler çalmıştı. "O da Schlick'e şikâyet etmişti. Schlick, SS'e, bunu kendi tarzına göre halletmesini söyledi. Bunun üzerine sekiz SS oraya gittiler ve hırsızı dövdüler. Derken hırsız Schlick'e şikâyete geldi ve Schlick, SS'leri çağırıp Almanların Amerikalıların attığı dayak hakkında şikâyette bulunduklarını ama şimdi de birbirlerini aynı biçimde dövdüklerini söy-

ledi; sonra dayakçıları yemek karnesi olmaksızın ondört gün ağır işle cezalandırdı. SS'leri görmeliydiniz! Her sabah sıraya girip tören adımlarıyla çalışmaya gider ve bu sırada şarkılar söylerlerdi. Sonra eşek gibi çalışırlardı, dev gibi bir çukuru ondört gün yerine yedi günde kazıp bitirdiler. Schlick her gün önlerinden geçer ve yere sigara atardı, öyle izmarit filan değil, bütün sigaralar atardı! SS'lerin hiçbiri eğilip bu sigaraları yerden almazdı, Schlick'in gözleri önünde ayaklarıyla ezerlerdi. Amerikalılar şaşkınlık içinde kalmışlardı!" dedi.

"Evet," dedim, "Schlick'ten olağanüstü bir SS lideri olurdu!"

"Ya Jameson?" diye bağırdı Ille heyecanla, "Jameson, İplikçi Teğmen! Eski nöbet ekibinden olup da görevden uzaklaştırılmayan bir oydu. Ve birdenbire ipliklerden hiç söz etmez olmuştu! Hatta o geçerken ayağa kalkmaya davranan birine eliyle işaret ederek engel olurdu! Birdenbire olmuştu her şey! Bütün bunların nedeni Schlick'ti! Ve Yvonne! Şu Yvonne hikâyesi."

"Evet," dedim, "Yvonne!"

"Düşünsenize," dedi Ille, "kadınların barakasında Lüksemburglu bir kadın vardı, kaltağın tekiydi, o ve Mutfak Rendesi hayatı bize zehir ederlerdi. Ve günün birinde Yvonne gidip Lüksemburglu'nun suratına bir tane geçirdi. O da Schlick'e gitti ve şikâyet etti. Schlick kadınları dizdi ve Lüksemburglu'ya kimin vurduğunu sordu. O zaman Yvonne öne çıkıp: 'Ben!' dedi. Ve Schlick ona bunu neden yaptığını sordu, Yvonne: 'O Almanların domuz olduklarını söyledi! Ben Almanları severim! Kim Almanların domuz olduğunu söylemeye kalkışırsa, onu haklarım!' dedi. Schlick gülümsedi ve: 'Almanlar domuzdur!' dedi. Ve Yvonne bunu duyduğu gibi komutanın üstüne yürüdü ve Schlick gülmekten hiçbir şey yapamıyordu, Yvonne'ye karşı kendini savundu, tokatlarını savuşturdu, sonra kadınları dağıttı ve Yvonne'ye hiçbir şey olmadı!"

"Yvonne!" dedim, ince yumuşak bir sesle. "Vive Yvonne!"

"Bir küçük Fransız fahişe," dedi Ille, "birinin 'Alman domuzları' demesine dayanamazdı! Biz dayanırdık! Pek hoşumuza gittiği söylenemez! Ama kabul et ki, Schlick doğru dürüst bir herifti, Patton da öyle, kabul et!"

Ben: "Öyle mi? Peki sonra Patton'a ne oldu? Amerikalılar bizim generallerimizi, Hitler'in çılgınlığına katılmakla suçladılar. Peki Morgenthau Çılgınlığı'na katılmak istemeyen tek Amerikan generalinin başına neler geldi? Patton alaşağı edildi; gözaltındakilere karşı insani, doğru dürüst ve siyasi açıdan mantıklı davrandığı için görevinden alındı! Başka hiçbir nedenden değil! *Stars and Stripes*'ta okuyorduk! Patton hiçbir şey için olmasa İtalya savaşı sırasında, sorumluluktan kaçtığını düşündüğü bir GI'yı tokatladığı için görevden alınmalıydı. Oysa şimdi gözaltındakilerin dayak yemelerine dayanamadığı için gerçekten görevden alınıyordu! Ve bundan kısa bir süre sonra arabasıyla kaza yaptığı zaman, kampta onun Morgenhthau yanlısı Yahudiler tarafından öldürülmüş olduğundan kesinlikle emin olmayan çok az sayıda insan vardı. Bu tabii ki saçmasapan bir şey, ama halkın mantığı olayları gerçek anlamda belirleyen yegâne gerçekliği taşır. Ve gerçekten de, Patton ölür ölmez ve devredışı bırakılır bırakılmaz, her şey baştan başladı. Yöre grup yöneticileri tekrar yakalandılar, dayak yeniden başladı, açlık yeniden başladı. Captain Schlick tıpkı Robertson gibi görevden alındı – bütün bunlar birdenbire oldu, tam da kadınların kamptan çıktıkları gün, bugün tam bir yıl oldu, – hatırlıyor musun?"

Ille üzgün üzgün: "Evet!" dedi.

Ben: "Pablo, o gün benim için tutukluluğumun en korkunç günüydü!"

Ille: "Tutukluluğumun en korkunç günüydü. Birdenbire: 'Bütün kadınlar eşyalarını toplasınlar, gidiyorlar!' dendi. Nereye götürüleceğimizi bilmiyordum; bütün bunların ne için yapıldığını bilmiyorduk; en kötüsünden korkuyorduk. Postaya verilen bir paket gibi derdest edildik ve oradan gönderildim, ama posta paketinin üzerinde en azından bir adres olur. Ben difteriydim, tecrit edilmem gerekiyordu – kan tahlilim hâlâ pozitif çıkıyordu. İnanamıyordum. En kötüsü, beni Ernst'ten ayırmalarıydı ama kabul et ki, olağanüstü dayandım!" dedi.

Ben: "Pablo, Ille'yi o güne kadar hiç o denli solgun ve umarsız görmemiştim; onun için ve benim için, onun komutanların barakasının önünde durduğu ve başına ne geleceğini bilmediği günden daha kötüydü durum. O zamanlar, aslında o

zaman Amerikalıların neler yapabileceklerini henüz bilmiyordu, oysa şimdi biliyor!" dedim.

"Kötüydü," dedi Ille, "komutan barakasının önünde durduğum ve o anda Ernst'in içeride dayak yediğini bildiğim günden daha kötüydü!"

Ben: "Pablo, – arabalar gelmişti bile, kadınları götürecek olan üstü kapalı küçük, hızlı kamyonetler, kimse nereye ve neden gideceğini bilmiyordu. Amerikalılar telin yanında duruyor ve seyrediyorlardı, bütün kamp telin yanında duruyor ve seyrediyordu – Ille'ye ne söylemem gerektiğini bilmiyordum; onu avutmamı isteyecek diye ölümüne korkuyordum – Ille geldi ve: 'Hadi bir kez daha Bolle Çocukları dansını yapalım!' dedi ve Bolle Çocukları dansını yaptık. Bütün kamp seyretti, Amerikalılar seyrettiler. MP'ler: 'Mak snell, mak snell' diye bağırana kadar Bolle Çocukları dansını yaptık. Ille, sen arabaya bindiğinde üzerindeki küçük mavi giysiyle, kucağındaki karton kutuyla, arabalar hareket ettiğinde ben telin orada dururken, kadınların cage'indeki nöbetçi kulesinin altında, gittikçe uzaklaşan mavi lekeden başka hiçbir şey görmez olduğumda şöyle düşündüm: 'Artık her şey bitti ve geçti, Ille'yi bir daha asla göremeyeceğim!'"

"Araba hareket ettiğinde," dedi Ille, "senin nerede durduğunu görebilmek için telin oralara bakındığımda, şu üzerinde ulusal amblem bulunan gri ceketini giymiş olduğun için seni nöbetçi kulesinin altında gördüğümde, artık her şey bitti, seni bir daha asla göremeyeceğim, diye düşündüm!"

Ben: "Silah sesini duyabildin mi peki? Nöbetçi kulesindeki GI bana, telden uzak durmamı söyledi, o zaman öylesine öfkelendim ki, 'Kıçımı ye, domuz herif!' diye bağırdım, o da bana ateş etti. Rotfuchs beni kolumdan yakaladı ve barakanın arkasına çekti," dedim.

"Silah sesini duydum," dedi Ille, "ne anlama geldiğini bilemedim, yalnızca, ah keşke bana isabet etmiş olsaydı, diye düşündüm!"

Ille: "Arabayla yol boyunca ilerlerken, bunun hayalini o kadar sıklıkla kurduğum için, düş gördüğümü sandım. Dikenli telin yanındaki nöbetçi kulesinin altında saatlerce durur, 'öz-

gür' olsaydık ne denli neşeli ve mutlu ve korkunç karabasandan kurtulmuş olarak şuradan yürüyüp gideceğimizin hayalini kurardık! Ben bazen gizliden gizliye günün birinde sensiz tahliye edilebileceğimden korkar, kendimi Aşağı Bavyera'da herhangi bir yolun ortasında durmuş, coğrafya konusundaki tuhaf kavrama yeteneğim yüzünden nereye gideceğimi hiç bilmeden, Huberhof'a nasıl geri dönebileceğim konusunda en küçük bir fikir sahibi olmadan, kimliğim olmadan, tutukluluktan ve ağır bir hastalıktan sonra hayatla karşı karşıya bırakılmış olarak durduğumu düşünürdüm. İşte şimdi iş o aşamaya gelmişti, üstelik şimdi yürümüyor, bir arabada gidiyordum, çok rahat olmasa da en azından küçük bir Amerikan kamyonetinde bir tahta sıranın üzerinde oturuyordum, nereye gittiğimi bilmiyordum, ama götürüldüğüm yerin, benim orada ne işim olduğunu söylemeye yetkili insanların bulunduğu bir yer olması umuduna sıkı sıkı sarılmıştım. Straubing kasabasının dışındaki büyük bir binanın önünde duruncaya kadar yarım saat yol aldık. Bindirildiğimizden çok daha hızlı bir biçimde, bilindik yöntemlerle arabadan indirildik, giriş kapısında, tarifsiz bir dehşetle gördüğüm üzre: "Straubing Hapishanesi" yazan bir tabelanın asılı olduğu bir evin önüne dizildik, bu tabelanın yanında üzerinde "Straubing Kampı" yazan daha küçük bir tane vardı. Ancak 'hapishane' sözcüğünün dehşetini daha fazla yaşamaya zamanım olmadı, çünkü karanlık ve serin girişten geçirilerek apaydınlık avluya çıkarılmıştık bile. Kapının girişinde bir Alman gardiyan duruyordu, şaşkınlıklar içinde önünden geçerken bana: 'Hepiniz tahliye edileceksiniz, yalnızca tahliye edilmek için buraya getirildiniz!' diye fısıldadı. Sıcak avluda durduğumda içimde çılgın bir umudun ve sevincin yükseldiğini hissettim, ama çevreme bakındığımda ve solda büyük hücre binasının üstüme üstüme geldiğini gördüğümde yine korkuya kapıldım: 'Buradan bir daha asla çıkamayacaksın, seni burada unutacaklar, tahliye edilmek için neden bir hapishaneye getirilmiş olayım ki, bu iş Natternberg'de daha ucuz ve kolay halledilebilirdi – ama nöbetçi ne demişti...' Üç Amerikalı subay avluya girdiğinde düşüncelerimin yüzümden okunmaması için çaba harcadım; daha önce de sık sık yaptığımız gibi üçerli sıralar halinde

dizilmemizi istediler, her zaman olduğu gibi bütün bunları haketmediğim ve burada olmamam gerektiği duygusu uyandı içimde. Subaylar ad okumaya başladılar, adı okunan avlunun öteki tarafına geçip durmak zorundaydı. Bu tarafta kalan ve sonra da evlerine gitmelerine izin verilecek olanlar arasında olabileceğim için içimi yine o gizli, çılgın sevinç kapladı. Ancak dehşetle fark ettim ki, özellikle 'önemsiz vakalar' öteki tarafa gidiyorlardı ve birdenbire bu tarafta dört kişi kalıverdik, bir savaş suçlusu kadın –onun binlerce Yahudiyi (üç gün sonra bana bir Amerikalı gardiyan olan Jonny'nin söylediği gibi bu sayı 'son derece az'mış, ah şu sonny boy; tutukluluğum boyunca ırkçı düşünceler duyduysam, bunları hep Amerikalılardan duymuşumdur) gaz odalarına göndermiş olduğu söyleniyordu– sonra iki toplama kampı gardiyanı ve ben. Yine telaşa kapıldım, hayatım boyunca mutlaka korkunç bir suç işlemiş olmalıydım, bunun ne olduğunu bilmiyordum, zaten çoğunluk da bunu bilmiyordu, ama korkunç bir şey olmalıydı ve şimdi öteki üçüyle birlikte ömür boyu hapsedilecektim. Ama ben öyle derin derin düşünüp dururken, adımın okunduğunu duydum, hâlâ dalgınlığımdan kurtulamamış bir halde kadın yığınının yanına yürüdüm, öteki üçü de ardımdan geldiler. Yine hiçbir şey elde edilememiş, yalnızca sinirler biraz daha bozulmuştu, o kadar. Saatlerce avluda durduk, zaman zaman, her keresinde aynı enerjiyle çığrılan, uğursuzluğa gebe birtakım emirlerle irkiliyorduk – sonunda hapishaneye sokulduğumuzda akşam olmak üzereydi. Ben her şeye rağmen gerçek bir hacıyatmaz olmalıyım, çünkü hapishaneye girdiğimde, *Sensationsprozeß Casilla* filmini çektiğimiz sıralarda dekoru olağanüstü gerçekçi kurmuş olduğumuzu gördüğüm zaman içimi neredeyse mutluluk kapladı diyebilirim: Straubing Hapishanesi aynen öyle gözüküyordu. Bunu hemen benim 'katılığım ve duygusuzluğum' karşısında bir kez daha yıkılan Bertl Braß'la paylaştım. Binanın ortasında büyük, yuvarlak bir meydan vardı, bu meydanı, Münih'teki ünlü meydana atfen hemen 'Stachus' adıyla vaftiz ettik – bu merkezden çıkan dört koridorun her biri bir yöne uzanıyordu. Ben BI'ye gönderildim, bu birinci kattaki B koridoruna gideceğim anlamına geliyordu. Ama bütün bunlar açıklığa ka-

vuşuncaya kadar yine saatler geçti. Bir zemin kat koridoruna doldurulduk, Stachus'a açılan demir parmaklıklar kapandı, Natternberg'de bile gerçekten hapsedildiğim duygusuna kapılmamıştım; 'sevkıyatım' için kendimi ruhsal açıdan hazırlamam adına çok uygun bir duyguydu bu. İlk sevkıyatımı, seni öylesine korkunç bir biçimde dövdüklerinde ve herhangi bir şey saklayıp saklamadığımı anlamak için en olmayacak yerlerimi aramak amacıyla beni çırılçıplak soyduklarında Natternberg'de yaşamış ve geride bırakmıştım. Şimdi beni mutlaka yine benzer bir şey beklemekteydi, bunun burada, bu ülkede sonunda gelenek haline gelecek olan âdetlerden biri olduğunu kabul etmekten başka bir şey gelmiyordu elimden. Bir kez daha adlarımız okundu, bu kez alfabetik sırayla ve hep ikili ikili. Hemen Hemşire Eugenie'yle eşleşeceğimi hesapladım ve bu bana tarifsiz bir mutluluk gibi gözüktü, çünkü Eugenie'den önce Mutfak Rendesi ve benden sonra da Lüksemburglu geliyordu ve bu ikisinden biriyle birlikte hapsedilmek düşüncesi korkunçtu – bizim cilveli koruyucu meleğimiz Yvonne alfabetik olarak oldukça gerilerde kalıyordu, Yvonne biraz önce parmaklıkların ardından bir erkek tutukluyu gözüne kestirmiş, ona gülümsüyor ve her an soyunmaya hazır gibi duruyordu. Ama hâlâ benim, Amerikalılar tarafından overworkt yapılma olasılığım vardı, bunu en iyi biçimde nasıl atlatabileceğimi düşünmeye başladım ve üstümü arayan Amerikalıyla çok fazla konuşmak ve böylece onun benim kişiliğimi daha yakından incelemesine engel olmak gibi bir karara vardım – bu arada tutuklu olarak geçirdiğim aylar içinde kesinlikle güzelleşmediğim ve açlıktan ve difteriden çok, ama çok zayıflamış olduğum düşüncesi içimi rahatlattı. Ama yabancı halkların zevklerini kim bilebilir ki? Çekingen Hemşire Eugenie'yle birlikte fazlasıyla aydınlatılmış odaya henüz sokulmuştum ki, şişman bir Amerikalı ayağa kalktı, bizi, bilen birinin yüz ifadesiyle inceledi ve düşünceli düşünceli: 'Şunu alıyorum...!' dedi ve bunu derken de beni gösterdi. Aslında geçen aylar içinde hep olduğu gibi bilmem kaçıncı kez kalbim durdu ve hemen konuşmaya başladım. Durmaksızın konuşuyordum: İlk kez bir hapishanede bulunuyordum, bu çok gülünçtü, ha ha, hayır, insan burada nasıl da korkabilir-

di ve ah, sonunda eğitimli bir insanla konuşabildiğim için ne kadar da sevinçliydim – en güzel İngilizcemle konuşuyor ve "Sir"leri, Pandora'nın en yumuşak yetenekleri, kutusundan çıkarıp dağıttığı gibi saçıp duruyordum – şişkoyu gerçekten de yönlendirebildim, merhamet gösterdi, ben durmaksızın konuşurken incelediği bütün eşyalarımı bana geri verdi, yalnızca küçük değirmen oyunu tahtasında katı davrandı, hatırlıyor musun, Natternberg'deyken bana doğum günümde hediye ettiğin küçük tahtayı, onu ellerinle yapmıştın ve Ludin de bir tarafına nefis bir Natternberg Harabesi manzarası, öteki tarafına da dikenli telin ardında duran bir kalp oymuştu. Tahtayı 'saçmalık' olarak değerlendirdi ve bir kenara attı ve ben, Hollingworth benim yaptığım muskayı ayağıyla ezdiği zaman senin öfkelendiğin kadar öfkelendim. Şişkoyu bir kez daha gördüm, birkaç gün sonra benimle sohbet etmek için geceyarısı birdenbire hücreme geldiğinde; hapishanenin beni her zaman bir erkekle sohbet edemeyecek denli fazlasıyla hüzünlendirdiğini söyledim, bunun üzerine bu anlamlı sözleri söyledi: 'Benim kollarımda hapishaneyi unutacaksın!' Adının 'Mister Smith' olduğunu ve New York'lu olduğunu söyledi; ben o gece onu atlatmayı başardıktan ve o ertesi gece beni yine ziyarete geleceğini söyledikten sonra ertesi gün –sizin her zaman 'arsız Ille şansı' olarak tanımladığınız şey yine devreye girmişti– başka bir yere tayin edildi.

Neyse ki bir Alman gardiyan bize mavi-beyaz kareli çarşaflar verdi, yani artık saman üzerinde uyumak zorunda değildim, ama geçen zaman içinde saman üzerinde uyumak da pek umurumda değildi artık; ayrıca bana bir tahta kaşık verildi, sonraki günlerde bu tahta kaşıkla ağzımda öylesine yaralar açtım ki, zahmetli bir değiştokuş pazarlığına giriştim, sonunda tümüyle paslanmış bir çatal elde etmeyi başardım, haftalar sonra kullana kullana yavaş yavaş temizlendi, tahliye edilirken metalinin bütün pırıltısı içinde bir başkasına devrettim – zaten hayatımın birçok ayını, kavranması zor başarılarla geçirmiştim! Ayrıca kalın bir çini kupa ve bir de kap verilmişti. Derken hiç de sevecen olmayan –Avusturyalı meslektaşı Bacherl'in ayırt edilemez bir benzeri olan– Alman gardiyan bize, kendisini izle-

memizi emretti. Kendisiyle konuşmama kesinlikle izin vermiyordu, çünkü görev başındaydı ve talimatları biliyordu, hapsedilenlerin hepsi suçsuz olduklarını söylerlerdi, ama dünyanın neresinde suçsuzların hapsedildikleri görülmüştü ki? Her türlü suçlu hilesini bilirdi ve 119 numaralı hücrenin demir kapısını açtığında ve ben hücrenin içine şöyle bir bakıp 'hayır!' diye bağırdıktan ve arkamı döndükten sonra koridordan aşağı koşmak istediğimde, beni çoktan kolumdan yakalamış ve hücrenin içine sokmuştu bile, hüngür hüngür ağlıyor olmama rağmen hücrenin kapısını arkamdan kapamış ve sürgülemişti. Dayanmak adına kullanabileceğim her şeyin yıkıldığı bir andı bu; hayatımda ilk kez, insanın kalbinin kırıldığını düşünmesinin nasıl bir şey olduğunu anladım. Hayatım boyunca beni kollayan biri olmuştu, bu önce babam oldu, sonra sizler geldiniz, beni korudunuz, benim için örümcekleri öldürdünüz, gök gürlediğinde ve savaş çıktığında bana bir şey olmayacağı güvencesini verdiniz, oysa şimdi ilk kez hayatın korkularıyla tek başıma, tamamen tek başıma başa çıkmak zorunda olduğumu kesinlikle anlamış bulunuyordum. Kampta karşılanış biçimimize ve açlığa ve pisliklere rağmen her şey çok daha masumcaydı, çok daha geçiciydi, ciddiyetten uzaktı – başka biriyle konuşmakta olan bir sürü insan görüyordunuz, dikenli tellerin ardında içinden bir yol geçen bir arazi vardı, hatta 'gerçek' insanların özgürce dolaştıkları bir araziydi bu – oysa burada yapayalnızdım, sensizdim ve durum ciddiydi!

Çılgınca bağırdım ve tepindim, korkudan ve çaresizlikten soluksuz kalmıştım; ancak, çok korkmuş olan Hemşire Eugenie de ağlamaya başlayınca yavaş yavaş aklım başıma geldi. Bana her zaman söylemiş olduğun bir şey geldi aklıma, hapislikle başa çıkmak sağlıklı beden gücüyle değil, zekâyla mümkündü. Senin *Die Geächteten* kitabının hapishane bölümünü hatırladım, bu kitabı şimdi bir yemek kitabı gibi kullanacak, senin deneyimlerini yemek tarifleri gibi uygulayacaktım, '... alınır' ve ben ilk olarak senin hapishane, kendine özgü yasaları ve kendine özgü düzeni olan, ancak 'dışarısıyla' karşılaştırmalar yapmayı unuttuğunuz zaman kavrayabileceğiniz kendine özgü bir dünyadır, cümleni aldım.

Sonraki günlerde bir şeyler olması gerektiği duygusuna kapıldım, ama hiçbir şey olmuyordu ve ben gerçekten, hiçbir şey beklememenin daha iyi olacağını fark ettim. Sen bir keresinde hücrede en önemli şeyin, insanın kendine ait bir tuvalette yaşadığını olabildiğince çabuk kavraması olduğunu söylemiştin. Bu, gerçekten en önemli şeydi. Ruhsal olarak çökmeye karşı hiçbir şeyin yararı yoktu, bu nedenle hapishanede bulunduğumu ve bu gerçeğin üstesinden gelmem gerektiğini, bir kimyasal işlemde olduğu gibi bu gerçeği süblimleştirmek, buharlaştırmak zorunda olduğumu bir an bile aklımdan çıkarmamalıydım. Ama bir tek şeyi senin yazdığın gibi yapamıyordum, hücremde volta atamıyordum, hemen başım dönüyor midem bulanıyordu, sanırım çok uzun süre açlık çekmiştim. Böylece günde 23 buçuk saat saman çuvalının üzerinde yatıyor, gündüzleri uyumayarak geceleri biraz yorgun düşmeye çalışıyor, ayrıca zavallı, alçakgönüllü Hemşire Eugenie'ye, ihtiyaçların düzenlenmesi için kesin belirlenmiş bir planla ve katı yasaklarla zulmediyordum. Daha kamptayken bile, kadınlar kendi enerjilerine ve kökenlerine göre her zaman küçük süslenme araçlarıyla tutukluluk yaşamının gerçeğini görmezden gelmeye çalışırlardı; hapishanede bu durum daha da kötüleşti; kadınların kendi 'rahatları'nı ne kadar büyük bir hızla sağladıkları inanılmaz bir şeydir, olabilecek her yere küçük perdecikler asan kadın kollarının hanımefendileri; anlamlı duvar sözleri ve arasında kurutulmuş otlar bulunan lamba şemsiyeleriyle BDM lideri kadınlar; pembe aydınlatmalarıyla fahişeler... Hemşire Eugenie kâğıttan kesilmiş figürler ve altlık örtüleri için yalvarır da yalvarırdı, ben sarsılmaz bir biçimde: 'Hayır! Eğer hapishanede olduğumuzu görmezden gelecek olursak, bizi mahvettiler demektir!' derdim – öyle sanıyorum ki, Hemşire Eugenie için hiç de kolay değildi. Gün, yemek zamanlarıyla ve voltalarla bölünürdü. Kapının kapakçığından yemek kapları içeri uzatılır uzatılmaz biz, önce ben sonra da Hemşire Eugenie, başlarımızı kapaktan uzatır ve karşımızdakiyle ya da üstümüzdekiyle ya da altımızdakiyle konuşmaya çalışırdık. Karşımda, ama bir kat yukarıda oturan, kapakçığın çerçevesinden yalnızca kafası görünen bir adamla uzun konuşmalar yapardım. Biz kadınları volta için öğ-

le saatlerinde hücrelerimizden çıkartırlardı, koridorların demir direklerinin arasından geçer, küçük, tarifsiz hüzünlü bir avluya çıkar, orada yarım saat boyunca önceden belirlenmiş kıvrım kıvrım bir güzergâhta yürürdük, her köşede silahlı bir Amerikalı dururdu, bizi makineli tüfeğinin namlusuyla izler ve olağanüstü öfkeli bakardı. İlk keresinde gerçekten ve neredeyse memnuniyet duygusuyla: 'Pekâlâ, şimdi iş o noktaya geldi, şimdi hepimizi vuracaklar!' diye düşünmüştüm. Konuşmak kesinlikle yasaktı, ama biz hepimiz konuşurduk, sürekli olarak aramızda konuşmak gibi bir hırsa kapılmıştık, dudaklarımız hiç kıpırdamazdı, birkaç kez denedikten sonra harika bir biçimde yapılabiliyordu bu iş. Ben buraya yazlık elbiselerimle getirildiğim ve eve haber gönderemediğim için, daha sonraları, hatta aralık ayında bile mavi elbisemle buz gibi soğukta volta atmak zorunda kaldım, ayağımda da tamamen patlamış ayakkabılarım vardı – Amerikalılar sağlığa çok önem verirlerdi ve buna açık havada dolaşmak da dahildi – ve voltalar sırasında Emmy Göring beni fark etti, o da Straubing'de hapisti, Emmy Göring'i yalnız bırakmak istemeyen ve dolayısıyla onunla birlikte deliğe tıkılan küçük Edda ve kız kardeşi Elsa ve yeğeni ve hastabakıcısıyla birlikte. Emmy Göring'in dikkatini çektim, çünkü soğuktan yanaklarım ve bacaklarım morarmıştı, dudaklarım ise kırmızıydı, çünkü şişko, yani Mr. Smith, gerçekten de rujuma el koymamıştı.

Ve duymaktan ister hoşlan ister hoşlanma, sana anlatmam gereken bir şey var: Seninle birlikte geçirdiğim bütün zaman içinde, bütün o uzun yıllar boyunca, günün birinde alınıp götürülmekten hep çok korkardım; ama yüreğimin derinliklerinde küçük bir köşede her zaman, o zaman bile durumun o kadar kötü sayılmayacağını, bir kadın olarak erkeklerle konuşmayı başarabileceğimi, biz kadınların bu gibi durumlarda kullanıma soktuğumuz küçük numaralarla işi halledebileceğimi umut ederdim. Kamptayken birdenbire, Bodensee'deki atlının hissettiklerini hissetmiştim. Kamptaki erkekler birdenbire iktidarsızlaşmışlardı, makam ve şeref sahibi oldukları zamanki gibi değildi hiçbiri, onları yakından inceledim ve korktum: Gestapo memurları hakkında söylenenler, bir kadının araçlarıyla müda-

halede bulunmanın ne kadar boşuna olacağını kampın içinde bile gizleyemiyordu. Amerikalıların hiçbirinde aynı duyguya kapılmamıştım –onlardan biriyle baş başa kaldığım ve altılı gruplar halinde bağırıp çağırarak ne kadar da smart boys olduklarını kanıtlamak peşinde koşmadıkları zamanlarda ve Straubing'e duşa götürüldüğümüzde bunu çok kesin olarak fark ettim. Biz kadınlar Natternberg'deyken de, Patton'cı albay gelip gittikten sonra bir kere duşa götürülmüştük, başlangıçta ateşçi olarak çalışan iki SS delikanlısının önünden çıplak olarak geçmek bana korkunç gelmişti, ama onlar orada boş ifadelerle ve buz gibi soğuk bakışlarla kazanlarının önünde oturuyorlardı; sanki biz çıplak kadınların ötesine bakıyor gibiydiler ve başlangıçta bu çok hoşuma gitmişti, ancak daha sonra içimi tüyler ürpertici bir düşünce kapladı: Kadınlar gaz odalarına götürülürlerken de onları aynı ifadeyle seyretmiş olmalıydılar! Straubing'te dakikada bir Amerikalı duş odasından geçer ve çıplak kadınlara acele etmelerini söylerdi, önceleri: 'Aman Tanrım, ve Amerika'da bir erkek, sokakta bir hanımefendiyle yalnızca konuşsa bile cezalandırılıyor...' diye düşündüm; birazcık pohpohlandığımı itiraf etmeliyim, az birazcık, ama Amerikalıların yüzlerinde en küçük bir hoşlanma ifadesi olmaksızın oradan geçip gittiklerini fark ettiğimde..."

Ille derin bir soluk aldı ve: "Ve gerçekten, burada oturup sizlere –umarım neşeli bir soğukkanlılıkla– olup bitenleri anlatabiliyor olmamı tam da bu noktaya borçluyum. Orada günün birinde içinde yüzden fazla soru olan büyük bir Soruşturma'yı yanıtlamamızı istediler, hem de 800 tutuklu aynı gün içinde yapacaktı. Stachus'a büyük masalar yerleştirildi, aşağı indirildik. Kurşunkalemler, kâğıt ve soru kitapçıkları vardı. İlk olarak minicik bir kurşunkalem ve bir parça kâğıt aşırdım; hemen Amerikalı bir subay geldi, henüz oldukça genç bir adamdı, sarışın ve kısa boyluydu, üsteğmendi, adının Metzner ve kendisinin yeni komutan ve aynı zamanda CIC'nin yeni şefi olduğu söylenmişti, kısacası herkesin büyük saygıyla yaklaştığı üst düzey hayvandı. Üsteğmen ilk olarak, kurşunkalem ya da kâğıt çalmanın yasak olduğunu, bunu yaparken yakaladığını onbeş yıllığına hapsedeceğini söyledi. Ama ben kurşunkalemin ucunu çorabımın altına

itmiştim bile, üsteğmenin bana çok sert baktığı duygusuna kapıldım, böylece ona bakmaktan başka yapacak bir şeyim kalmadı, faltaşı gibi açılmış, şaşkın, soru dolu, masumiyet ifadesi taşıyan gözlerle baktım ona. Derken üsteğmen –hem de son derece enerjik bir biçimde– Soruşturma'yı gerçeğe uygun yanıtlamamız gerektiğini, yalan söyleyecek olursak, kişisel olarak bizi onbeş yıllığına hapsedeceğini söyledi..., ama onbeş yıl hapsi tekrarladıkça, o kadar sık duymuş olduğumuz bu aptalca sözleri kendisinin de ciddiye almadığını, belli ölçülerde ironik olarak abarttığını fark ettim ve bu da hoşuma gitti. Sakin sakin Soruşturma'mı yanıtladım, rahatlıkla her yere 'Söz konusu değil' sözcükleri karalayıp durabilirdim nasıl olsa – ve değişikliğin tadını çıkarmaya baktım. Kısa boylu üsteğmen, kümesin tek horozu gibi sıralar arasında geziniyordu, inceleyen bakışlarının benim üzerimde, ötekilerden daha çok dolaştığını hissetmiştim. Sonunda yanıma geldi ve: 'Eee? Ne yazacağınızı bilmiyor musunuz?' diye sordu. Ben: 'Çoktan bitirdim!' dedim. Oldukça gururla söylemiştim bunu, ama yanlış olmuştu, çünkü hücreme geri gönderildim ve böylece değişiklik sona ermiş oldu. Ancak içeri kapatıldıktan bir süre sonra birdenbire kapımın sürgüsü çekildi ve büyük kilit açıldı. Kapıda Amerikalı gardiyanlardan biri duruyordu, adımı sordu, elindeki kâğıtta yazılı olanla karşılaştırdı ve: 'Benimle gel!' dedi – 'Kurşunkalem!' diye düşündüm, 'o minicik kurşunkalem!' ve beni böylesi küçücük bir sorun yüzünden hemen cezalandırmakla sevgili Tanrı'nın biraz abarttığını düşündüm. Aynı zamanda sevgili Tanrı'ya sorunun gerçekten yalnızca o minicik kurşunkalem olması için yalvarıyordum; eğer başka bir şey söz konusu değil idiyse, zaten yeterince bedel ödemiş bulunmaktaydım. Stachus'un yukarısında, şu anda bomboş olan hapishane girişinde, üsteğmenin tek başına ve yapayalnız koridorun kenarına yaslanmış olduğunu görünce şaşırdım; gardiyan görev aşkı içinde beni onun önüne götürdü, hatta yanlış hatırlamıyorsam, görev aşkından bir elini pantolonunun cebinden bile çıkardı. Üsteğmen bana sakin sakin baktı, sonra: 'Buraya nasıl geldiniz?' diye sordu. Derin bir soluk aldım ve: 'Bunu gerçekten bilmek istiyor musunuz? O zaman anlatayım, ama uzun bir hikâyedir ve bugün bunu ilk kez olarak anla-

tıyorum!' dedim. Bunun üzerine üsteğmen kollarını korkuluğa dayadı ve: 'İstediğiniz kadar uzun konuşun, benim zamanım var, ama lütfen yalan söylemeyin, yoksa...' dedi. O daha sözünü bitirmeden ben çabuk çabuk: 'yoksa beni onbeş yıllığına hapsedersiniz!' dedim. Güldü, bana ilgiyle baktı ve: 'Hadi başlayın!' dedi. Ben de korkuluğa yaslandım, ben de kollarımı onun gibi dayadım, ikimiz de aşağıya boş Stachus'a bakıyorduk ve her şeyi olduğu gibi anlattım. Zaman zaman uzunca aralar vermek zorunda kalıyordum – sesimin titremeye başladığını hissettiğimde, ama böyle zamanlarda o dosdoğru karşıya bakıyor ve böylece ben de konuşmaya devam edebiliyordum. Bitirdiğimde, bir süre daha yan yana durduk. Sonunda: 'Size inanıyorum! Ama anlattığınız her şeyi en ince ayrıntısına kadar soruşturacağım! Ve eğer her şey doğruysa, en küçük ayrıntının bile doğru olduğuna ikna olursam, o zaman size söz veriyorum, serbest kalmanız için elimden gelen her şeyi yapacağım!' dedi. "Sizin için şimdilik ne yapabilirim?' dedi. Gündüzleri beni hücremden çıkarmasını ve çalışmama izin vermesini rica ettim. Eğitimimin ne olduğu sorusuna sevecen bir biçimde 'hiçbir şey' diye yanıt verince çok güldü. Ondan sonra beni bürosuna aldırması konusunda anlaşmaya vardık, hem de hemen ertesi sabah, orada dosyaları düzene koyacak ve zaman zaman daktiloda küçük mektuplar yazacaktım. En çok bana sigara ikram etmemiş olması hoşuma gitmişti; beni yine hücreme götürmesi için gardiyanı çağırdığında kendimi öylesine terkedilmiş hissettim ki, bir anda 'Beni kesinlikle bir daha unutmayacaksınız,' dedim ve gardiyanın şaşkın bakışları arasında onun ardısıra koşturdum. Benim kadar çabuk, ama çok ciddi yanıt verdi: 'Hayır, kesinlikle!'

Ona tabii ki Natternberg'deki kampın koşullarını da anlatmıştım, o zaman: 'Forget about it, oh forget it!' demişti; ama bu konu üzerinde düşünmüş olmalıydı. Daha ertesi sabah, bizlerin hapishanede bulunmakla birlikte hapis olmadığımızı, gözaltında bulunduğumuzu resmi olarak açıkladı ve gündüzleri hücrelerin açılmasını emretti, volta sırasında birbirimizle konuşmamıza izin verdi, kurslar açmamız ve küçük bir orkestra oluşturmamız için bizi teşvik etti, en azından aynı koridorda hücreden hücreye misafirliğe gidebiliyorduk – birdenbire bambaşka bir

rüzgâr esmeye başlamıştı. Noel'de gözaltında bulunan herkesi biraraya topladı ve Stachus'tan seslenerek, gerçi fazla parası olmadığını ama Noel için bir şeyler isteyebileceğimizi söyledi, acaba ne isterdik? Son derece şaşkındık, ilk kez olarak o kadar hızlı düşünebilen Kuzey Almanlar, Bavyeralılara geçildiler: Bütün Bavyera bir ağızdan: 'Çubuk makarna! Çubuk makarna!' diye bağırmaya başladı. Metzner güldü ve Noel'de çubuk makarna yedik. İyice rahatlamıştık, yine gülmeye ve aptallıklar yapmaya başlamıştık. Biz kadınlar için en büyük eğlence, Elsa Sonnemann'ın hücresine zorla girmekti: Katıksız bir Hamburglu olan bu yaşlı hanım hücresinde oturur ve iskambil falına bakardı, başımızı hücresinden içeri uzatır ve: 'Elsa, Amerikalıları anlayabiliyor musunuz?' diye sorardık. Elsa başını bile kaldırmazdı, kupa valesini kupa damının üzerine koyar ve ciddi ciddi: 'Buna alçaklık denir!' derdi.

Küçük Edda bütün binanın içinde koştururdu, gözaltında bulunanların ve Amerikalıların sevgilisiydi. Şirin, uyanık bir kız çocuğuydu, olanca tatlılığıyla yutturmaya çalıştığı müthiş bir inadı vardı. Emmy Göring, çocuğun bir parmak bile değişmediğini söylerdi; Küçük Edda altın pırıltıları içindeki hava kuvvetleri generallerinin toplantıları sırasında da, hapishanenin koridorlarında koşturduğu gibi koşturmuş olmalıydı ve eğer bütün göstergeler yanlış değilse, annesi de burada, tıpkı orada davranmış olduğu gibi davranıyordu. Bayan Göring'i daha önce tanımamış olduğuma çok üzülüyordum, tutukluluğum sırasında, iyi anlaştığım bir sürü kadınla tanışmıştım, ama hiçbiri Emmy Göring'in yaptığı gibi, karşılıklı olarak birbirini avutmaya olanak sağlayan bir durum yaratamamıştı – bunun nedeni belki ikimizin de öylesine tecrit edilmiş olarak yaşamış olmamızdı. Tabii ki ona sorulabilecek bütün soruları sordum ve o da bana sordu, ah, sonuç pek de tarihsel olmadı, iki dünya vardı, ama her ikisi de anlaşılan bu dünyaya ait değildi.

Straubing Hapishanesi de bu dünyaya ait değildi. Gündüzleri CIC'nin bürosunda çalışıyordum, genç bir CIC'liyle birlikte, adı Rosenthal'di ve Metzner'in vekiliydi. Rosenthal'le konuşabiliyordum ve konuştum da, ona Natternberg'i anlattım, o: 'Forget about it, oh forget it!' dedi – bu, bir tür Amerikan duası

olmalıydı. Ona kampta ve hapishanede ne kadar çok sayıda namuslu insanla karşılaşmış olduğumu söyledim, gerçekten, onun, talihsiz bir rastlantı sonucunda ve Amerikan yöntemlerinin aptallığı yüzünden zor duruma düşmüş olan bütün bu insanların yazgılarına ilgi duymasını istiyordum. Rosenthal beni örnek bir sabırla dinlerdi, ama günün birinde dosyaları okumama izin verdi. O günden beri benim büyük zamanlar için fazla küçük olduğumu ve muhtemelen de hep böyle kalacağımı biliyorum. Bir daha Rosenthal'e namuslu insanlar hakkında açıklama yapmayı denemedim. Masum olduklarına kefil olduğum insanların durumunun en kötü oluşu dehşet vericiydi – ve Mutfak Rendesi'nin dosyaları tertemizdi, bu itici kişi gerçekten de yalnızca sırnaşık ve dırdırcıydı ve başka hiçbir şeydi – ama koridorlarda ve hücrelerde karşılaştığım birçoğunun artık gözünün içine bakmaya cesaret edemez olmuştum, kendi ölçütlerimden, dünyanın bütün ölçütlerinden kuşku duyuyordum; akşamları yatağa yattığımda, bir daha uyanmamayı, artık yaşamaya devam etmemeyi diliyordum – ve sabahları uyandığımda en azından asla yargıç olmamayı diliyordum.

Sorgulamalar başladığında gerçekten de ilk sırada sorgulananlardan biri oldum. Yabancı bir CIC-komisyonu salt bu iş için geldi ve sorgulama hiç de hoş değildi. İnsanlar sert ve hiç sevecen olmayan bir biçimde soru soruyorlardı; zaman zaman umarsızca, ifadesiz bir yüzle suskun oturmakta olan ve bana kesinlikle yüreklendirerek bakmayan Rosenthal'e bakıyordum. Onlara, Romalılarla Trier'e geldiğimi ve 1933 yılından sonra sevgili babamın lanet olası bir Yahudi domuzu olduğunu dehşet içinde öğrendiğimi ve kendimin de bu dünyada dolaşan en boktan şey olduğumu söyledim. Senin bana, Yahudi sorunu yalnızca ulusal temelde çözülebilir, ancak bu sorunun biyolojik rastlantı kanalıyla değil, zihinsel olan ve teyit edilen bir şey kanalıyla çözülmesi gerekir, dediğini anlattım. Eğer Alman olduğumu teyit ediyorsam, o zaman Almandım ve böylece Almanların yazgısına boyun eğecektim ve Nasyonal Sosyalistler'in dayatmasını kabul etmek demek, kendini onların temelinin üzerine koymak demekti ve ben ondan sonra her şeyin nasıl kendiliğinden geliştiğini, bizim yasaları olduğu gibi görmezden geliverdi-

ğimizi ve insan tutarlı olduğu sürece bunun ne kadar da kolay olduğunu anlattım – sonra bana seni sordular ve ben senin Rathenau Cinayeti döneminde aptal bir delikanlı olduğunu, affedersin ama gerçekten de öyle düşünüyorum, senin büyük bir gelişme doğrultusunda hareket ettiğini sandığını ve bu gelişme başka, bambaşka bir yola girince çaresiz kaldığını anlattım; sürekli olarak araya girip kalleşçe sorularla, sen tutuklanırken benim onlarla senin arana girmeme herhalde senin çok sevinmiş olduğunu sordular ve ben senin bir güzel homurdandığını söyledim, çünkü, öyle değil mi, ben her zaman Alman oluşuma sıkı sıkıya sarılırdım ve gerçekten, Yahudi olduğumu ilk söylediğimde, birdenbire kendimi kötü hissetmiştim, görüyor musunuz – ve sonra, belirleyici sorunun gelmekte olduğunu fark etmiştim, buna iyice hazırlanıyorlardı. İçlerindeki en sivri dillisi, herhalde hepsinin şefi oydu, öne eğilerek birdenbire: 'Peki ya siz, siz Rathenau'nun vurulduğunu öğrendiğinizde çok sevinmiş olmalısınız, öyle değil mi?' diye sordu. Öylesine ne yapacağımı bilemez durumdaydım ki, bu yine öylesine tipik bir CIC sorusuydu ki, yalnızca 'Evet!' diyebildim.

Sanki biri içeri girmiş de odaya bir bomba atmış gibi oldu. Beylerin hepsi ayağa fırladılar ve bana şaşkın şaşkın baktılar, ve şef bağırmaya başladığında sesi iyiden iyiye kısılmıştı: 'Ya! Peki neden?' Ve ben alçak sesle ve alçakgönüllülükle: 'Çünkü o zaman okullar tatil olmuştu!' dedim. O zaman yine yerlerine oturdular ve Rosenthal ilk kez olarak ağzını açtı: 'O zamanlar kaç yaşındaydınız?' diye sordu. Ben: 'On!' dedim. Sonra hepsi güldüler ve gitmeme izin verdiler.

Ve sonra Metzner yanıma geldi, gerçekten samimi bir çaresizlik içindeydi. Bana yardım etmek için her şeyi yaptığını, ama artık benim için hiçbir şey yapamayacağını, görev yerinin değiştirildiğini söyledi. Sahiden biraz utanıyordu, umudumu kaybetmemem için yalvardı, hakkımda halefi Rosenthal'e önerilerde bulunacağını söyledi. Ve ben beklemeye başladım, üç ay boyunca bekledim. Hiçbir şey olmadı. Sonunda haklarında hiçbir şey saptanamamış olan sorgulanmışlara bir tahliye dilekçesi yazdırdılar ve günde beş kez ne zaman tahliye edileceğimi sorduğum Rosenthal tura çıktı. Geri döndü, çok üzgündü, en üst

düzey Amerikan makamlarına kadar çıkmıştı, mekanizmanın yavaş işleyişine kendisi de öfkelenmişti. Ve sonra, nihayet, 13 Mart'ta iş o noktaya geldi – McNearny'nin karargâhından bir albay bizzat geldi ve Rosenthal onunla tartıştı, bir Amerikalı sergeant, albayıyla nasıl tartışırsa öyle tartıştı, benim dosyamın üzerine vurdu ve böyle bir şeyin zaten yalnızca US-Army'sinde mümkün olabileceğini söyledi, albay son derece afallamıştı ve sürekli olarak 'sorry' deyip duruyordu – ve sonunda albay, benim hemen tahliye edilebileceğimi söyledi ve sonra var olan bütün Almancasını toplayarak: 'Peki... peki sizden yararlanıldı mı?' diye sordu. Çok şiddetli bir tepki gösterdim, ama Rosenthal gülmeye başladı ve albayın tek sözcük Almanca bilmediğini, aslında benim en azından sorgulanıp sorgulanmadığımı sormak istediğini söyledi. Bir saat sonra hapishanenin önünde duruyor ve elimdeki tahliye kâğıdına bakıyordum. Kâğıtta şöyle yazıyordu: Rathenau Cinayeti tanığı."

Ille: "Her şeyin böyle seyretmiş olmasından dolayı mutluyum. Ödemem gereken bedeli ödedim. Ve en çok sevindiğim şey, ödeyecek bir şey kalmamış olması. Kabul et ki, tereddüt etmek için ortada herhangi bir neden kalmadı! Kabul et ki, felaket göz önünde bulundurulduğunda Amerikalılar başka türlü davranamazlardı; kabul et ki, her yerde belirleyici olan domuzlar değil, iyi niyettir; Patton diye biri ve Schlick diye biri olduğu için mutluyum ve Metzner'i tanıdığım ve iyi yürekli delikanlı Rosenthal'i tanıdığım için..."

Ben keyifsiz keyifsiz: "Şey, bilmiyorum, ben Amerika sözcüğünü duyduğumda gözümün önüne Teğmen Hollingworth'un yüzü geliyor...!" dedim.

Ille alçak sesle: "Forget about it, oh forget it!" dedi.

Bu arada, sanki onun için sahiden bir gönül meselesiymiş gibi bana yalvarırcasına bakıyordu. Benim için böyle bir şey söz konusu değildi. Amerikalılar umurumda değildi. Onlara karşı tarafsız olmak pekâlâ onları savunmak anlamına gelmekteydi ve onların bu işi bizzat yapmak için yeterince güçlü olduklarını düşünüyordum.

Nasyonal Sosyalistler beni daha çok ilgilendiriyordu. Gerçekten böyleydi ve birörnekliğin tantanalı dış görünüşüyle

%99'luk seçim sonuçlarına rağmen bu ülkede, en iyi durumda, birinin hakkında polis dosyalarında yazılı olanların, diğerinin hakkında arka odalarda konuşulanların dışında birbirleriyle ilgili olarak hiçbir şey bilmeyen iki dünyanın karşı karşıya durduğu ancak çöküş anında ortaya çıkmıştı. Kişisel olarak tanıdığım birkaç Nasyonal Sosyalist parmakla sayılacak kadar azdı ve onlarla kurduğum ilişki pek o kadar ilginç değildi, resmi jargonla konuşurlardı. Kampta, biraradaydılar ve şansıma artık jargonla konuşmuyorlardı.

Tabii ki, seçim son derece güçtü; Amerikalılar her şeyi içine attıkları tencerenin içeriğini birkaç kez elekten geçirmeye karar verdiklerinde yaklaşık Yahudi tenceresindeki kadardı aşağı dökülenler; Yahudi tenceresinin içeriğini elekten geçirmemek, "terribles simplificateurs"ün, içeriğin hepsini pişirmekten sonra gelen ikinci büyük suçuydu. Ortada yöre grup yöneticilerinin oluşturduğu büyük, oldukça kapalı blok vardı, ama bu bloktan verimli özellikler taşıyan birtakım bilgiler edinmenin oldukça boşuna bir girişim olduğunu herkes kavrayacaktır. Ortada Cephe-SS'lerinin oluşturduğu bir o kadar büyük ve daha da kapalı bir blok vardı; bu blokla ilgilenmeye değerdi, ama benim bunu yapmaya iznim yoktu. Bu erkekler korkunç bir karalamanın sürekli artan baskısı karşısında giderek sertleşiyorlardı, bu baskı altında kendi özel askeri onurlarına geri çekilmekten başka yapacakları bir şey kalmıyordu. Onlara, iki bombardıman arasında kadınların ve kızların yanan direkleri ve tenekeleri avluya atmak için damlarda durmalarından bu yana bu özel askeri onuru sabitleştirmenin hemen hemen olanaksız olduğunu söyleyebilirdim – bunu söylememe izin yoktu, çünkü ben bir yangın bombasının nasıl patladığını hiç görmemiştim. Ama şunu söylememe izin vardı, onlara bu sertleşmenin, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma "Cephe Ruhu"nun "Stahlhelm e.V." ruhuna dönüşme tehdidinde bulunmaktan başka hiçbir yere çıkmadığını söyledim – ve bu durum mutlaka olağanüstü verimli olmayabilirdi. Üst düzey memurların oluşturdukları büyük ve hiç de kapalı olmayan grup – bu noktada kimsenin korkmasına gerek yoktu; yeni bir devlet anlayışı kristalize olmaksızın da bu akıllı, heyecansız erkeklerin barışçı, tarafsız,

mesleki açıdan bunu yapabilecek olmaları nedeniyle çok kısa zamanda bürokrasi kadrosunu yine dolduracaklarına hiç kuşku yoktu; onların hepsi güzel bir kendiliğindenlikle bunun hesabını yapıyordu; bürokrasi her zaman devletin en ideal yedeği olmuştu. Sonra En Önde Yürüyenler'in oluşturduğu küçük grup vardı, daha sonraları parti hiyerarşisinin üst düzeylerinde yer alacak olan erkekler; onların Führer'leriyle kişisel ve doğrudan bir ilişkileri vardı, onun hayatıyla birlikte bu ilişkinin anlamı da ortadan kalktı; "Dağlı" Weber gibi temiz ve dürüst insanlar olarak kalabildikleri oranda, önemli ölçüde anılarına sıkı sıkıya bağlı kalıyorlardı ve Hitler'in Landsberg'deki tutukluluğu sırasında, özellikle biri onu seyrederken jimnastik yapmayı inatla reddetmesi örneğinde olduğu gibi, gerçeklerin anlatısı içinde kendini kaybetme eğilimi gösteriyorlardı.

Ama bütün bu gruplar arasında bazıları vardı ki –çok değil, belki yüz tane içinde bir tane–, gerçek ve sahici Nasyonal Sosyalistler olduklarını bir saniyeliğine bile tartışmazlardı, genç ve yaşlı erkeklerdi bunlar, yaşamlarını Nasyonal Sosyalizm fenomeni biçimlendiriyordu ve bu fenomeni yaşamayı bilinçli olarak arayıp bulmuşlardı. Kamptaki bitip tükenmeyen tartışmalardan kendilerini uzak tutanlar da bunlardı, hemen hemen yalnızca –her keresinde oldukça çabuk bir biçimde başkasında aranan ve bulunan– suç kavramı etrafında dönen tartışmalardan; özellikle inançlarını kaybetmeyen Nasyonal Sosyalistler'e çok fazla yüklenilmesine engel olunamıyordu, onlar da bunu soğukkanlılıkla karşılıyor gibi gözükürlerdi; bu soğukkanlılıkları, çok zeki, eğitimli ve yaşama dair bütün sorunlar karşısında şaşırtıcı bir açıklık içinde olan erkekler olmasaydılar dikkafalılıktan başka bir şeye işaret etmezdi; bu adamların gerçek yurtseverler olduğu tartışılmazdı ve üstüne üstlük şimdi bütün davranış sorunları karşısında örnek bir tutum sergiliyorlardı. Eğer yakıcı soruların, tarih hakkındaki soruların, ama aynı zamanda kendi ölçütlerine karşı sorumluluk hakkındaki soruların yanıtları birine sorulacaksa, onlara sorulmalıydı, hatta, dünyanın düzenini en küçük uzantısına kadar değiştirmeye yine de gücü yeten ve –tam da bunun araştırılıp ortaya çıkarılması kalmıştı geriye– düşünsel özellikli olması halinde,

bir biçimde etkisinin sürmesi gereken bir gücün gerçekliği ve varlığı hakkındaki soruların bile.

Tabii ki bu soruları sormanın meşru olduğuna inanıyordum, çünkü ortada karşıt sorular vardı. Ludin, kadınların gönderildikleri günün akşamında, Soruşturma'nın 41. sorusuyla ilgilenen bir avuç insana açıklama yapmamı rica etmişti. Nasyonal Sosyalizm'e olan inancını dile getirmeyle ilgili sorunun üzerimde asla zorlayıcı bir etki yapmadığını açıkça ortaya koymak bana kolay göründü. Ben başından beri, 1918'deki çöküşten sonra ulusal hareketin tek amacını, devlet anlayışının yöntemleri itibariyle devrimci, varlığı itibariyle tutucu olacak şekilde değiştirilmesi olarak görmüştüm. Yani mantıklı olarak ve Adolf Hitler'in ulusal hareket içinde ortaya çıkışını temsil eden dönüm noktasından çok önce, Nasyonalizm'in belirleyici vurgusunu devletten alıp halka vermek, otoriteden alıp totaliteye vermek yönündeki her türlü girişimi, esas amaçtan sapan rezil ve saçma bir ihanet olarak görmüş olmalıydım. Ulusun varlığının, ırkçı-milliyetçi görüş tarafından kavranışı ile devletin algıladığı şekli arasında yer alan her bir tarihsel görüş için bir köprü var olamazdı; ırkçı ifadede de aynı söz dağarının kullanılıyor olmasından ve böylece deyim yerindeyse kendisiyle yenilenmiş bir devlet anlayışı olarak övünmesinden kaynaklanan kafa karıştırıcı bir durum tarafından örtülen bir olguydu bu ne yazık ki.

Bu, denenmiş bir şeydi. Geçmiş yıllarda, benim için, özellikle benim için Nasyonal Sosyalizm'e katılmanın neden olanaksız olduğunu bu sözcükleri kullanarak, şaşkınlık içindeki vatandaşlara sık sık anlatmak zorunda kalmıştım. İnsan yalnızca kendi fikrine ihanet edebilir; Hitler'in ihaneti kendisinin ortaya çıkışıyla, lider ilkesi kavramını otoritenin raflarından alıp onu totalite nezdinde meşrulaştırmak girişimiyle, halkın kendisini atamasını sağlamakla ve ırkçılığı fikir olarak resmen ilan etmesi ve –tersini yapacağına– bu fikirle devletin görüşünü gerçeklik olarak kabul ettirmeye çalışması için Tanrı'ya başvurmakla başlamıştı.

Ve böylece şu karşı soruyu sormak bana kolay göründü: Parti içindeki bütün görüş ayrılıkları her zaman şu soru çevre-

sinde dönüyordu: "Bağlayıcı olan nedir, Führer'in fikri mi arzusu mu?" ve her durumda en üstteki karar kanalıyla ve maiyetin genel arzusu kanalıyla, Führer'in arzusu bağlayıcı olarak kabul gördü. Bu kararın doğru mu yanlış mı olduğunu şimdi araştırmanın bir yararı olmazdı – ama şimdi Führer ölmüştü, sadakat sorununun herhangi bir etkisi kalmamıştı, ortada yalnızca fikirden geriye ne kaldığı sorusu vardı.

Tabii ki bu soru kurnazca sorulmuş bir soruydu. Otoriter devlet de kendini gerçekleştirememişti; daha attığı ilk adımda, Schleicher Konsept'inde, ezilip geçilmişti. Ama kendi fikri bağlamında, Nasyonal Sosyalizm kadar umutsuzca gözden düşmemiş ve karalanmamıştı. Eğer bu çöküş, 1918 çöküşünün yaptığı gibi aynı zamanda içinde bir yenilenme tohumu barındırıyorsa, bu tohumu hazır olmanın humuslu toprağında yetiştirmek söz konusu olabilirdi.

Ama atış isabetli olmadı. Bu sefil baraka odasında, buradaki bu erkeklerin gösterdikleri türden böylesine büyük ölçüde hazır olma'nın bir fikir için geçerli olmadığı, hazır olma'yı çeken şeyin tam da Nasyonal Sosyalizm'in fikirsizliği olduğu ortaya çıkmıştı – yöntemlerin ve planın üzerinde çalışılmış yasallığının yokluğu. Tam da Nasyonal Sosyalizm'in bir kuramdan, anlamın zihinsel bir biriminden yola çıkarak hareket etmekten vazgeçişinin, böylece ortaya çıkan boşluklara yerleşmeyi çekici kıldığı ortaya çıkmıştı – verimli zihinlerin kendi kendilerine üstlenmek istedikleri, Nasyonal Sosyalizm'in oyuklarını dolduran ve harekete geçmeye hazır olma'yı tek tek sektörlere akıtan görevlerin söz konusu olduğu ortaya çıkmıştı.

Ludin bana, Führer'in bir keresinde, görevinin öğretmek değil, duyguları bağlamak olduğunu söylediğini anlatmıştı. Bu şaşırtıcı belirleme, Hitler'in düşünce biçimi için tipik olabilir, ama aslında o, *Kavgam* adlı kitabında "ırkçı fikir" hakkında görüşlerini geliştirerek en azından bir noktada, düşüncesinin odak noktasında, kendi düşünce biçiminden sapma göstermişti. Hangi türden duyguları bağlamaya çalışmış olursa olsun burada yapmak istediğinin, öğretisi kanalıyla ırkı, Hitler'e özgü Nasyonal Sosyalizm'in kökeninde yatan belirleyici ilke olarak anlatmak olduğuna hiç kuşku yok. Bundan sonra Nasyonal

Sosyalizm'e bağlılığını doğrulayan herkes –ki bu, her zaman açık kalmıştı– tek noktada tartışmanın kapalı olduğunu, zamanından çok önce kapanmış olduğunu, bu tartışmanın gelişmesinin çok erken bir döneminde dogmaya dönüştüğünü bilmek zorundaydı – hem de koşulsuz olarak uygulanmış olan, ta olumsuz şekilde sonuçlanana kadar uygulanmış olan tek bir dogmaya.

Bu kampta, Yahudiliğin fiziksel imhasına ilişkin dehşetengiz olguya yönelik tek kinik bir sözcük bile duymadım – Amerikalılardan duyduklarımın dışında. Nürnberg'de suçlama dosyaları dağ gibi yığıldı; malzeme beni de tıpkı buradaki erkekler gibi ve kamptaki herkes gibi bunaltmalıydı. Tabii ki, bu adamların birçoğunun suçlamadan kişisel olarak payını alacağını kabul etmem gerekirdi; kendilerinin de bir zamanlar uyguladıkları aynı başıbuyrukluğa tabi olmaları bana mantıklı görünüyordu; sonuçta hukuk kendini, halk mahkemesinin ayaküstü görülen duruşmasında, Nürnberg'in yüzbinlerce sayfalık dosyalarında olduğu kadar az ululaştıracaktı. Önemli olan suçun ölçüsü, miktarı değil, hayata dahil olduğu yerdi.

Ama bu, tam da görevin vicdanla kesiştiği nokta olmalıydı. Bu haliyle her birey tarafından da hissedilmişti. Birey hangi yoldan harekete geçirilmiş olursa olsun, Yahudi sorununun varlığı bilinegelen bir şeydi. Ama uygulama açısından hemen hemen hiçbir durumda, insanın kendi görev alanında yer almıyordu. Yalnızca sürekli olarak tek tek sektörlere el atıyordu. Birey için bu gibi durumlarda o andaki ölçüm sorunu baş gösteriyordu, yani, her keresinde alınması istenen önlemin kendi –her zaman saptanan, ama kendi özelliği bağlamında sürmekte olan bir davanın basamağı olarak algılanmayan– "yetersizliği" içinde asıl görevin yerine getirilmesiyle ne tür bir ilişki içinde bulunduğu sorunu baş gösteriyordu. Bunu kabul etmek zorundaydım; tasvir samimiydi. Ama tam da bu, her bireyin alanına, vicdan karşısında düşünülebilecek en korkunç kokuşmuşluğun, kötünün iyisini seçme sorunuyla ortaya çıkan kokuşmuşluğun sokulmasından başka hiçbir anlama gelmiyordu.

Slovakya elçisi Ludin, Slovak Yahudilerinin Slovakya'daki Tiso hükümetinin istediği gibi sürgüne gönderilmek yerine

kamplara götürüldüğü haberini aldığında –heyecanlandığı anlarda memleketi Baden'in şivesini kullanırdı– şöyle bağırmaya başlamıştı: "Bu görülmemiş bir adilik!" Ludin'i, öfkesine inanacak kadar tanıyordum, ama öfkesi beni şaşırtmıştı. Onu hiç düşünmeden, Nasyonal Sosyalist fikre olan inançlarının tutarlılığı içinde planlı olarak ve korkusuzca ve soğukkanlılıkla fikrin gerçekleştirilmesine hizmet eden bütün görevleri yerine getirmeye hazır olan erkekler safına koymuştum. Yanlışlık açıkça bende ve böylesine bağlayıcı bir fikrin varlığından gerçekten kuşku duymayan herkesteydi. Ama Ludin "bir fikri değil, hayatı" dayanak olarak alıyordu!

Nasyonal Sosyalizm'e karakteristik bir tanımlama vermek kolay değil, ama onu "fenomen" olarak tanımlamaktan başka da bir şey kalmıyor, yaşamın kötü bir ürünü olarak, ölçüsüz ve yönsüz. Bir fenomene sürüklenmek olasılığı, fenomene yol açan aynı temel nedenlerde aranmalıdır. Fenomenin etkisini göstermeye başladığı o dönemleri çok bilinçli yaşayabilmek gibi büyük bir şansa sahiptim. Bütün göstergeler fenomenin alev aldığı olumsuzluklarla; yıkımın sonuçlarıyla; gençliğin yoksunluğu ve kendine özgü bir biçim elde etme ihtiyacıyla; yönetime gelen sınıfların başarısızlığıyla ve iktidara gelen fikirlerin tükenip bitmesiyle ilintiliydi. Ama bütün bu göstergeler, olumsuzlukların toplamından ortaya çıkan, her şeyi düzeltme isteği karşısında başarısızlığa uğruyordu. Ludin gibi bir adamdan, bu gerçek isteğin kendini nasıl belgelendirdiğini dinlemek için yanıp tutuşuyordum; Ludin kamptaki en iyi adamdı, aynı zamanda tanıdığım en iyi Nasyonal Sosyalist'ti ve en iyi olanın bu amaç için yeterince iyi olmasını ummak bana pek haksızlık gibi gözükmedi.

Ludin'de beni en çok şaşırtan şey, zihinsel bir kavram gibi gözüken her şeye karşı anında gösterdiği tepkiydi. Ben kültürlü bir aileden gelmiyordum, ama herhalde o geliyordu. Ludin, hümanizmanın, liberalizmin ve eğitimin gelenek olduğu, hiçbir şey tarafından sarsıntıya uğratılamayacak bir gelenek olduğu bir aileden geliyordu – böyle ailelere tam da Güney Almanya'da, tam da Baden eyaletinde rastlamak mümkündü. Başlangıçta Ludin'in, muhtemelen babalarını donla fazla sık gördük-

leri için Hıristiyanlıktan ayrılan çok sayıdaki Pastor[18] oğlunun uğradığı gibi bir değişikliğe kurban gittiğini sandım. Ludin belit olarak, eğitimli üst sınıfın ulusun yönetiminde başarısızlığa uğradığı cümlesini kullanırdı. Ama bundan, benim beklediğimden başka bir sonuç çıkarırdı: 1918 yılında düşünsel mevcuda yapılan saldırıyı özellikle güçlü hissetmesini sağlayan şey tam da geleneğin kendisiydi; o –benden birkaç yaş gençti– son derece bilinçli olarak Reichswehr'e girmişti, ailesinin geleneğine tamamen aykırı bir biçimde, çünkü geleneksel erdemler için etkili olma olanağının en çok Reichswehr'de olduğunu görmüştü. Nasyonal Sosyalizm'e duyduğu önceki eğiliminin, Ulm Reichswehr Davası'na karışmışlığının temelde siyasi bir nedeni yoktu, genel olarak tarihsel ve her şeyden önce ahlaki durumla bağlantılı nedenleri olabilirdi. Uygun erdemlerinin en eski yuvasını, liberal burjuvaziyi –tam da tehlike halinde görevini yerine getiremeyecek kadar– belli ölçülerde biyolojik açıdan zayıf görürdü; başkaca, yeni ve daha genç güçlerin yükseldiğini görürdü, bu güçler eski sosyolojik tabakaları ortadan kaldırmaya hazırdı – ve bu tabakaları dayanaklı olanın içine taşımaya hazırdı, bunu da kendisinin esas görevi olarak görürdü. Yani, sinik olarak ifade etmek gerekirse, onu harekete geçiren şey bir tür radikal-liberalizmdi; bu düşünsel bir güçtü ve sosyal demokrasinin elinden konsepti çekip alacak kadar güçlendikten sonra, meşru ardılını Nasyonal Sosyalizm'de bulmuştu. Hapis cezasını çektikten sonra Ludin'e, fikirlerini SA içinde yönetim kademesinde gerçekleştirmesi önerildiği zaman hemen hazır olduğunu belirtmişti. Bunu izleyen süreçte onun karşısına iç çatışma olarak çıkan şey, bu düzlemdeki çatışmalardı ve yalnızca bu düzlem üzerinde çözülebilirdi.

Ona hemen, 30 Haziran 1934'ten sonra neden SA'nın üst düzey lideri olarak kalmaya devam ettiğini sordum. Bir o kadar saldırgan bir biçimde yanıt verdi: Zamanında SA'ya girmesine yol açan aynı nedenlerden dolayı; büyük çerçevede pedagojik davranmak, örnek ve emsal aracılığıyla arkadaşlık, sadakat, şeref gibi eril erdemleri beslemek için fırsat kollamıştı.

18 Pastor: Vatikan'daki Avusturya temsilcisi Ludwig von Pastor. (Ç.N.)

30 Haziran 1934 gününden sonra bu görevde hiçbir değişiklik olmamış, olsa olsa derinleşmişti. Mutlaka övülesi olan bu erdemlerin her toplumda zaten olması gereken koşullar olduğu yolundaki karşı çıkışım üzerine –ayrıca SA olmayanın şerefsiz olduğunun kabul edilmesinde yatan kibir beni kızdırıyordu–, benim kendi yaşamımın, onyıllardır ahlaki olanın artık kendiliğinden anlaşılmadığını kanıtladığına dikkatimi çekti ve her şeyden önce, SA eğitiminin Ludinesk anlamda hangi amaca hizmet etmiş olduğu sorusunu sormak zorunluluğunu hissettiğimde ise, Ludin beni şu basit ifadeyle şaşırttı: "Sosyalizme!"

Ludin bunu çok ciddi söylemişti. Tabii ki sadakat, arkadaşlık ve şeref verimli bir dayanışmanın her biçimi için önkoşuldu, ama burada SA gibi böylesine büyük ve en ince ayrıntısına kadar organize edilmiş bir kitle hareketinin yalnızca önkoşullar yaratmak çabasıyla kendini sınırlıyor olması, sosyalizmin reel ve ekonomik anlamda ortaya koydukları konusunda gerçekten açık seçik tasavvurlar mı olduğu, yoksa yalnızca bu yönde bir güvenin mi söz konusu olduğuna dair kuşkular yaratmaktaydı. "Sosyalizm"i işlemek, onun nesnesel sistemini gerçekleştirmek başka bir grubun göreviydi, bu belli ölçülerde başka bir yetki alanının işiydi, ama hangi yetki alanına girdiği tam olarak açıklık kazanmamıştı – ama Führer bunu nasıl olsa halledecekti ve eğer o bunu halledemeyecek olursa, bunun tek nedeni olayların üst üste gelmesi ve araya savaşın girmesi olurdu.

Tabii ki, Nasyonal Sosyalist hareketin akıntısına bilinçli olarak ve sorumlulukla dahil olmanın sayısız olasılığı arasında onun seçtiği yolun kesinlikle en onurlu yol olduğunu kabul etmekle birlikte, bu görevin bir adama yetip yetmeyeceğinden kuşku duyuyordum. Ludin, SA lideri olmaklığıyla sonuna kadar gurur duyuyordu – SA en azından geniş ve edilgen halkın gözünde devrimin asıl hücum birliğiyken, iktidarın en uslu birliğine en belirgin biçimde dönüşmüştü, hava koruma ve NSV'nin bile sonuçta SA'dan daha gerçekçi görevleri vardı; neşe içindeki SS Alt Kol liderleri kendilerinin en azından Amerikalılar'ın gözünde basit küçük alt rütbeli SS subayları olarak Ludin'in üst düzey SA rütbesine eşdeğer tutulduklarına gurur-

la değindiklerinde, Ludin'in gözkapaklarının sinirli sinirli seğirmesini keyifle izlerdim.

Ludin'in neden sorumlu tutulduğunu bilmiyordum. Tutuklama Raporu'nda basitçe: "Nazi-Leader" yazılıydı. Batı seferi sırasında bir top bataryasının başında bulunuyordu, sonra Slovakya'ya elçi olarak gitmesi emredilmişti. Benim çevremde sık sık kullanılan bir deyişi dile getirmekle onun oradaki faaliyetlerine bir övgüde bulunmuş olduğuma inanıyordum: "Slovakya, keyif için öldüren caninin kanaryası olmuştur!" Ludin sararmıştı, sonra bana sertçe çıkıştı. Hitler hakkında aşağılayıcı bir şey söylediğimde dayanamaz, bu gibi durumlarda hemen oradan uzaklaşırdı, ama bu kez onu derinden yaralamış olmalıydım. Sık sık bu konuya geri dönüyordu. Bana Slovakya'daki görevini her zaman çok ciddiye aldığını söyledi. Çok güç bir görevdi, ama o her zaman Slav halklarına karşı bir sempati duymuştu –"kokuşmuş Batı'ya karşı duyduğundan çok daha fazlasını– ve özellikle Slovakları, işgalin ve savaşın sonucunda kaçınılmaz olarak akord kaybına yol açacak olan bütün o şeylerden uzak tutmayı –öyle sanıyordu ki– başardığı için de gurur duyuyordu. Slovak devlet başkanı Tiso'dan büyük saygıyla söz ederdi, Slovakya'nın kaderinin, ona Reich'ın kaderinden daha büyük bir acı verdiği kesindi. "Biliyor musun," derdi, "önce kendi kendimle halletmem gereken o kadar çok şey var ki!"

Belki de, Nasyonal Sosyalizm'in mutluluğu ve sonu hakkındaki her tartışmayı belli bir noktadan sonra kısırlaştıran şey gerçekten buydu; galiba herkesin kendi kendisiyle halletmesi gereken oldukça fazla şey vardı. Ve Ludin bundan böyleki yaşam alanıma son derece belirleyici bir biçimde sık sık el atmamış olsaydı, ben belki de Ludin'e asla yaklaşmazdım. Onun –artık üzerine iyice bollaşmış olan flanel takım elbisesi içinde (Preßburg'un en iyi terzisi tarafından dikilmiş olmalıydı)– kamp adımlarıyla barakama doğru geldiğini gördüğüm her keresinde, kamp yaşamıyla ilgili resmi nitelikte bir rica için gelmekte olduğunu bilirdim. Bavyera'da söylendiği şekliyle içsel "deri değiştirme", kadınların nakledildikleri an deyim yerindeyse kampta yeni bir miladın başlamasıyla doruk noktasına ulaşmıştı. Kamp düşündürücü bir biçimde pejmürde bir orta-

ma bürünmüş, genel duruşun çok kolayca tuzla buz olduğu, var olma yükümlülüğünün çok kolayca hayatta kalma düşkünlüğüne yenildiği tam bir toplama kampı psikozuna girilmişti. Dr. Flocken'in Patton'un karargâhından gelen albaya her şeyi söylediği için değil, Robertson onun aleyhinde kampın doktorları tarafından toplanan ve Amerikalılara iletilen malzemeyi ibraz edebildiği için görevinden alındığı ortaya çıktı. Amerikalılar tarafından belirlenen kamp düzeninin hiçbir noktasında ahlaki bir duruş söz konusu değildi. Ludin "kendi otoritesinin gücüyle" ve asıl kamp hiyerarşisinin dışında, kampta "şerefli" bir zihniyetin yerleşmesi için önemli olan görevleri ele alacak bir "uzlaştırma komisyonu" kurulmasını önermişti. Kampta Amerikalıların isteği dışında ve salt yaşama hırsına rağmen yalnızca manevi güçlendirmeye yönelik önlemler almayı başaracak kadar potansiyel töz bulunup bulunmadığından kuşkuluydum. Ama Ludin: "Biliyor musun, burada hemen herkesin gizlemesi gereken birtakım şeyler var, ama bir şey var ki, onu kimse gizleyemez: şerefli bir herif olup olmadığını; bu, hemen belli olur!" dedi.

Belli oluyordu. Dr. Flocken vakasında davacı ve davalılar, basit bir talep bağlamında ortaya çıktılar ve "doktorluk onuru" kavramı hakkında acımasızca tartıştılar; izleyebilmek için birçok kapsamlı ve birbirinden ayrılan referansın gerekli olduğu bir olaydı bu. Sonunda doktorlara yumuşak sözcüklerle, kendi özel onur kavramlarından daha çok genel onur kavramlarıyla ilgilenmeleri söylendi ve hem davalılardan hem de davacılardan yemek karnesi almaksızın da bir ay boyunca baraka doktoru olarak hizmet vermeleri istendi. İkinci vaka çözümsüzdü: Bir Aşağı Bavyeralı başka bir Aşağı Bavyeralıya: "Seni aptal köpek, aptal...!" demişti, öteki de berikine hemen vurup devirmişti. Her ikisi de, tümüyle haklı olduğunu ileri sürüyordu. Bütün Aşağı Bavyeralılar arasında yapılan bir soruşturma, "Aptal köpek, aptal...!" sözcüklerinin bir yandan çok yaygın bir tanımlama olduğunu, ama öte yandan ancak kanla temizlenebildiğini ortaya çıkardı. Ludin sonunda yaygın âdetlere saygı gösterilmesi gerektiğine, bu nedenle o günden itibaren her Aşağı Bavyeralıya yalnızca "Aptal köpek, aptal...!" sözcükle-

riyle hitap edileceğine karar verdi. Kampta cinayetlerin ve ölümle sonuçlanan şiddet olaylarının baş göstereceğinden korktum, ama "Aptal köpek, aptal...!" neredeyse bir tür onur ifadesine dönüştü.

Belirleyici vaka, mizahla üstesinden gelinebilecek türden değildi. Kamp yöneticisi, Amerikalıların yanındaki job'unu kapsamlı bir biçimde suiistimal eden bir toplama kampçısını görevinden almış, ama uzlaştırma komisyonunun kampın iç meselelerini Amerikalılara taşımamak yolundaki talebi uyarınca, vakayı ön tarafa bildirmemişti. Toplama kampçısı, kendi açısından görevden alınmasını Amerikalılara şikâyet edebileceğinden kesinlikle emindi. Yeni komutan Teğmen Mutz, Captain Schlick'in halefi, kısa yoldan olayın arkasında yatan nedenlerle hiç ilgilenmeksizin toplama kampçıya görevini iade etti. Toplama kampçısı, komisyonun karşısına çıkmayı reddediyordu. Aslında komisyonun hiçbir yürütme gücü yoktu. Ben askeri okuldan kalma güzel bir geleneği hatırladım ve toplama kampçısının "saygınlığını kaybettiği"nin açıklanmasını önerdim. General yargıç Lehmann bu kavramı kibar bir geri duruşla "küçük yardımlardan kaçınma" olarak açımladı ve komisyon kararı "Kara Tahta"ya asarak ilan etti.

Kamptaki dayanışmaya yönelik bu basit çağrının yine de herkesten tek tek talepte bulunacak önlemlerin uygulanmaya konması için yeterli olup olmadığından tam olarak emin değildim. İçtimalarda Cephe SS'leri arasında Demir Haç nişanı taşıyan iki kişi dikkatimi çekti, sırık gibi, sağlam kemikli, orada aşağılarda bir yerlerde saya saya geçip giden küçük Amerikalıları sevecen sevecen gülümseyerek kurnaz bakışlarla keyifli keyifli seyreden iki gerçek "ızbandut". "Uzlaştırma" kavramının insan canlısı anlamının, onların daha çok elle tutulabilir şeylere yönelik olan vicdanlarına sızdığından emin olduktan sonra, bu iki ızbanduttan komisyonun kararının uygulanıp uygulanmadığına göz kulak olmalarını rica ettim. Böylece ızbandutlarım söz konusu barakada, kapının pervazına yaslanarak ve zaman zaman eklemlerini çıtırdarak, başkaca söze gerek bırakmadan tam bir başarı elde ettiler. Toplama kampçısı, tutukluluğun korkunç sıkışıklığı ve en gerekli eşyaların eksikliği karşısında öte-

kilerin yardımları olmayınca öylesine elle tutulabilir bir tecrit içinde kaldı ki –önce komisyon kararıyla alay ederek koca koca güldükten sonra– sonunda kendi açısından bir dayanışma çağrısında bulundu, yani öteki toplama kampçılarını kendisiyle dayanışmaya çağırdı. Toplama kampçılarının ayakyolunun önünde yaptıkları heyecanlı gece toplantısında, patronları, Amerikalılara bir delege gönderme kararı aldı. Delegasyonun ön tarafa gittikten çok kısa bir süre sonra geri dönmesi herkesi çok şaşırttı, hem de oldukça afallamış ve morartılmış olarak. Komutana kadar çıkamamışlardı; suçlanan toplama kampçısının birlikte katakulli yaptığı sergeant bu vakanın büyük boyutları olduğunu düşünmüş ve olayı kendi usulünce çözmüştü. Ancak böylece toplama kampçılarının egemenliği son bulmuştu, o günden sonra kurallara uygun davranmadığı ortaya çıkarılan herkes görevinden alındı; toplama kampçılarının kamp disiplinine koşulsuz uymaları fazla uzun sürmedi. Bu, "küçük yardımlardan kaçınma" önleminin uygulanmak zorunda kalındığı ilk ve son vaka oldu. Kararların tahtada ilan edilmesi kesinlikle yeterli oluyordu, en azından herkes bir karşılaştırmaya gidiyordu. Böylece "Kara Tahta" yavaş yavaş bir tür duvar gazetesine dönüştü, hakem kurulu kararına yer bırakmaksızın çözüm arayan açıkça uygunsuz durumları herkes kamuoyuna duyurabiliyordu ve Kodak "Kara Tahta"da "İnşaat İçin Toprak Çıkaran İki İşçi"nin kulak misafiri olduğu konuşmalarını bizimle paylaştı:

1.İşçi: "Bana bak, sen benim tırmığımı almışsın, tırmığımı ver!

2.İşçi: "Bu nerden senin tırmığın oluyormuş, seni büyükbaş hayvan, seni?"

1.İşçi: "Ona bir çentik atmıştım da ondan, deve!"

2.İşçi: "İzin verir misiniz, lanet olası göt herif bey, siz benimle nasıl konuşuyorsunuz böyle? Ben generalim!"

1.İşçi: "Sıçarım generalliğine, ben de hükümet başkanıyım!"

Tabii ki kimi şakacılar, yargıçlıkla ilgili değerlendirmelere ait nadide parçalar da asıyorlardı tahtaya; uzlaştırma komisyonunun karşılaştırma sanatında biricik olan ikinci başkanı,

Alman belediye meclisinin eski başkanı Dr. Jeserich'in yaptığı gibi:

"Uzlaştırma Komisyonu'nun kararıdır: Davacı, Davalı'ya, 'sizi gidi iğrenç götlek, sizi' ifadesini, kırıcı olmak niyetiyle kullanmadığını açıklamakla yükümlüdür."

Bir olay, bir başkasından doğuyordu: Bir gün gözaltında tutulanlardan Schmith, arkadaşından bir şey çalmakla suçlandı. Schmith, "Hitler Gençliği" birliğinden genç bir SS'ti ve aslında kampta çok sevilirdi. Kamp sakinlerini eğlendirmek için seslerini taklit ederek ve çok neşeli bir biçimde vurgulayarak Hitler'in ve Goebbels'in konuşmalarının parodisini yapar ve türlü türlü şaklabanlıkla barakasını saatlerce eğlendirirdi. Uzlaştırma komisyonunun karşısına ampul çalmak suçuyla çıkarıldı. Aniden gelen bir itiraf nöbetine tutulmuş gibiydi, bir sürü başka alçakça iş yaptığını itiraf edip duruyordu, Hırvat generalin oturağının altından çivi, çekiç, eğe, testere ve rende çalmayı başarmıştı, marangozhaneden koca koca tahtalar, kütükler ve kirişler, Amerikalılardan inşaat plakaları çalmıştı ve sonunda belli bir zafer duygusu içinde büyük bir sükûnetle koca bir baraka çaldığını itiraf etti, kısacası, sadık bakışlı, mavi gözlü ve kahverengi saçlı ondokuz yaşındaki bu delikanlı, kendisine karşı yöneltilen suçlamalar sırasında "çete"siyle birlikte, HJ liderlerinden ve SS'lerden oluşan küçük bir gruptu bu, bir tiyatro inşaatına girişmişti.

Komisyon ciddi sözcüklerle, suçlu Schmith'in dikkatini yaptıklarının ne denli rezilce şeyler olduğuna çekti ve tiyatronun, kamp ahalisinden çalınan malzemelerle yapıldığı gerçeğini göz önünde bulundurmak suretiyle tiyatroya giriş ücreti ödenmemesi yükümlülüğüne karar verdi.

Ayrıca Kodak ve ben kampta –Kodak oyunculuk ve ben edebiyat ve sinema kanalıyla– sanatla mesleki bağlantısı olan yegâne insanlar olarak tiyatro oynamak konusunda inisiyatif kullanmadığımız için çok utanıyorduk. Ama bizim günümüzün dopdolu olduğu çıktı ortaya. Ben her akşam konferanslar veriyordum, artık Soruşturma'nın dışındaki konular üzerine de, Amerikan edebiyatı, modern resim ve "Bir senaryo nasıl yazılır?" ve "Sinemaya girmenin yolu nedir?" gibisinden sorulara

cevaben de konuşmalar yapıyordum; evet, hatta sinemacılar için düzenlenen özel gösterimlerde gördüğüm filmleri baştan sona anlatmaya bile başlamıştım, Amerikan ya da Fransız filmlerini ve her anlatı için filmin gösterim zamanını, yani birbuçuk saati dakikası dakikasına kullanmakla ve hafızamı, bu filmleri yurtdışında görmüş olan diplomatların aksiyondan herhangi bir biçimde saptığımı kanıtlamalarına yer vermeyecek biçimde zorlamakla gururlanıyordum. Ama Kodak edebi yapıtları ezberden okurdu. Rilke'nin "Cornet"ini ezbere biliyordu ve akşamları konuşmamı yapacağım barakaya doğru giderken onun, üst düzey memurların sıkış sıkış toplanmış olduğu odasının önünden geçtiğimde Kodak'ın tınlayan ve ağır sesini duyacağımdan emin olurdum: "Atla gitmek, atla gitmek, atla gitmek..." ve yürümeye devam ederdim ve sesi duymaz olurdum, tıpkı benim dinleyicilerimin duydukları kadar az duyar olurdum, yani zırhlı araç kullanmaya ve sinemanın daha kaba eğlencelerine ayarlı Cephe-SS'lerinin duydukları kadar az.

Kısa süre sonra her barakanın en az bir odasında bir olay meydana gelir oldu, Ludin satranç turnuvaları düzenledi, steno kursları açıldı, yabancı dil kursları – bu kampta hemen hemen her alanda güzel konuşan savunucuların bulunduğu çıktı ortaya; hatta kamu hukuku üzerine yapılan konuşma bile, sonradan her yerde kendilerine dünyaya yabancı hayalperestler gözüyle bakılan iki katılımcı buldu. Tiyatro her akşam tıka basa doluyordu. Büyük bir başarıyla başlatılan Schmith Kabaresi'nin yerini bir Köylü Tiyatrosu Grubu aldı, "Yabani Köpekler Peşinde Üç Saat..."i, Gestapo'nun yetenekli uzmanları tarafından sahnelenen, müzikli danslı gümbür gümbür bir revü izledi; Michaelsbug rahibinin tükenmek bilmeyen yetenekleri sayesinde son derece kurnazca üretilmiş birkaç keman ve bir akordeon biçimindeki müzik aletleri küçük bir orkestranın kurulmasını sağlamıştı ve Kodak, nöbet değişiminden kurnazca yararlanıp Ami yemek salonunda bulunan piyanoyu kampa getirerek büyük yararlılık göstermişti; değeri yeterince ölçülemeyen bu eylemi yüzünden kendisine yiyecek sağlayan job'unu kaybetti. Kodak ve benim gibi konferanslar vermek üzere her akşam yollara düşen Otto Dunckelberg –o Beethoven, Wagner, Verdi, Of-

fenbach, Gregorius müziği ve atonal müzik üzerine konuşurdu– bir erkekler korosu oluşturma işine girişti ki, bu girişim katılımcılar ve dinleyiciler açısından büyük rağbet gördü; SS'lerin ve Parti'lilerin tenor ve bas sesler olarak, huşu içindeki yüz ifadeleriyle erkek sesleri için yapılmış Alman şarkılarının ölümsüz dâhisi Mendelssohn'a hürmetlerini sundukları an gerçekten de etkileyiciydi.

Amerikalılar tabii ki kamptaki bu gelişmeyi desteklemek için hiçbir şey yapmadılar. Yeni komutan Teğmen Mutz, tiyatro gibi böylesine sevilen bir eğlencenin varlığını kendi disiplinli ceza sistemini devreye sokmak için kullandı; tiyatroyla hiç ilgisi olmayan herhangi bir şeyden memnun olmadığı zaman onu hemen yasaklayıveriyordu. Kamp yöneticisinin şikâyet etmesi üzerine yayınlanan talimatlara sadık kalarak gözaltında bulunanlarla serbestçe konuşmak için biraraya geleceğini açıkladı ve bu amaç için tiyatro salonunu uygun gördü. Sahneye oturdu ve gözaltında bulunanlardan içlerinden geldiği gibi konuşmalarını istedi. Kırık dökük İngilizcesiyle kafasını gözünü yara yara konuşmaya çalışan ilk kişi gözaltında olanların posta kanalıyla yakınlarıyla bağlantı kurmalarına artık izin verilmesini rica ettiğinde Mutz içtenlikle gülümsedi, boğazını temizledi ve şu basit sözcükleri söyledi: "You know, I was in Lidice!"

Gözaltında bulunanlar uzun uzun düşündüler, sonra bu gizemli sözcüğü Amerikalılardan sık sık duymuş olan çevirmen, bunun ne anlama geldiğini açıkladı. Toplantıya katılanlar söylenenleri oldukça üzüntülü bir biçimde dinlediler, ama sonra çevirmene, bunun Lidice'in posta sorunuyla ne ilgisi olduğunu sordular. Çevirmen omuzlarını silkti, Teğmen Mutz kendisine başkaca sorular sorulması için ısrar etti. Başka sorular geldi de, Mutz her keresinde gülümsedi, boğazını temizledi ve: "You know, I was in Lidice!" diye tekrar etti, ta ki toplantıya katılanlar ayaklanıp salonu terk edene dek, bu arada iyi bir iş becermenin keyfini yaşan Mutz böylesine verimli konuşmaları olabildiğince sık tekrarlamaya hazır olduğunu açıkladı.

General Patton aksiyonunun geçerliliğini koruyan tek sonucu gözaltında bulunanların haftada bir kez bakım koşullarının düzeltilmesi için bir yiyecek paketi almalarıydı, ancak bu

pakete haber ya da mektup gibi herhangi bir şeylerin konulması yasaktı. Böylece yalnızca nerede oldukları yakınları tarafından bilinen Aşağı Bavyeralılara paketler gelmeye başladı, çarşamba günü dağıtılan bu "paketler"i yüreklerinin üstüne bastırarak barakalarına taşırlar, orada paketin içindekileri anında ve deli gibi tüketirlerdi. Yalnız utanma duygusunun kırıntılarını hâlâ koruyan az sayıdaki Aşağı Bavyeralı, açlık çeken arkadaşları bir şeyler vermesini rica ettiğinde ya yemeye başlamadan önce en azından örtüyü başına çekmesini bilir ya da sosisin ve pastanın bir bölümünü akşam yemeği için bir kenara ayırırdı. Uzlaştırma komisyonu bu noktada ilk kez tümüyle başarısız oldu. Komisyonun, paketlerin bir merkezde toplanarak topluluğa dağıtılıp dağıtılmaması gerektiği konusunu görüştüğü haberi yayılınca Aşağı Bavyera tek vücut halinde ayaklandı ve kampta bir yöre grup yöneticisinin komisyonun öngördüğü şeyi duyduğunda, korkunç bir acıyla: "Paketi yere atıp üstünde tepinirim daha iyi!" bağırdığına ilişkin –ve bu sahne tiyatroda sergilendi– söylentiler yayıldı.

Paketler yöre grup yöneticilerinin yakınları tarafından çarşamba günleri Natternberg'deki Savaşçı Anıtı'nın dibine bırakılır ve bir arabayla oradan alınırdı. Tabii ki bu günlerde akrabaların kampın yakınından geçen yolun üzerindeki kalabalığı artar, içtima alanı kendilerini işaretlerle ve seslenerek belli etmeye çalışan yöre grup yöneticileriyle dolardı. Arşimandrit de telin yanında dururdu, yolda durup el sallayan kaçabilmiş akrabalarıyla bağlantı kurmayı başarırdı, dindar adam büyük el hareketleriyle sevdiklerini kutsardı – kötü niyetli dillerse onun bu hareketlerle beklediği paketin büyüklüğünü işaret ettiğini söylerlerdi. İzdihamı fark eden Mutz köyde, gözaltında bulunanların Noel ağacı süsü istedikleri haberini yaydı. Ama yarısı Noel ağacı süsleriyle dolu paketler geldiğinde pırıl pırıl parlayan nesneler paketlerden çıkarıldı ve Amerikalılar onlarla kendi dinlenme salonlarını süslediler. Kamp yöneticisinin şikâyeti üzerine Mutz şaşkınlık içinde gözaltında bulunanların bu süslerle ne yapacaklarını, onların bir Noel ağaçları bile olmadığını söyledi. Kamp yöneticisi Noel ağacı için ricada bulundu. Ve gerçekten de çam ağaçları taşıyan arabalar geldi,

güzel, büyük çam ağaçları, ama arabalar kampın içine girmediler, tersine telin önünde yükleri boşaltıldı ve bir emir üzerine çam ağaçları telle yol arasına dikildi, yan yana, bir tanesinin kökleri toprağa gömüldü, bir diğeriyse başaşağı dikildi, ta ki kampla yol arasındaki görüş alanı canlı bir çitle kapanıncaya kadar. Noel'de kamp korosu "Onward, Christian soldiers!" şarkısını söyledi ve komutan bunu hakedilmiş bir sevgi gösterisi olarak algıladı.

Ancak bu arada CIC de değiştirilmişti. Artık sorgulamalar sırasında dayak atılmıyordu. CIC, Sichel, Singer, Stolper ve Georgy adındaki beylerden oluşmaktaydı. Ötekiler gibi ben de herkesin tamamen suçsuz olduğunun bütün açıklığıyla ortaya çıkacağı sorgulamadan hemen sonra tahliye edileceğimize dayanan kamp psikozu içindeydim. Yalnız Kodak kuşkuluydu, bilgece sözcüklerini, Amerikalıların konuşmalarına temellendiriyor ve zaman zaman sakin bir ifadeyle bunları dile getiriyordu: "Amerikan yönetimi, yeryüzündeki en yavaş yönetim," diyordu örneğin ya da: "Amerikalılarda her GI herkesi tutuklayabilir, ancak yalnızca en üst düzeydeki general tahliye edebilir!" Kendisinin sadist olarak ünlenmesine yol açan deyişlerdi bunlar. Ben ön tarafa çağrıldığımda, uzun zamandan beri hazırda tuttuğum ateşli konuşmayı aklımdan tekrar edip duruyordum. Ama her şey bambaşka bir şekilde seyretti. Üsteğmen Sichel beni, oldukça solgun benizli öteki insanlarla birlikte durmakta olduğum bekleme salonundan aldı. Odasına doğru giderken kendine özgü oldukça alaylı ve doğrudan tarzıyla: "Benim kim olduğumu biliyor musun?" diye sordu. Ben hemen: "Tabii ki, Sichel, Mainz'taki Sichel Şarapevi'nden, babam şaraplarını hep senin babandan alırdı, çok memnundu!" dedim. Odasının kapısını açmak üzere olan Sichel birdenbire döndü, yandaki kapıya gitti ve: "Buraya gir!" dedi.

Sichel, bu CIC'nin şefiydi ve ben onunla bozuşmuştum. İkinci odada Bay Singer oturmaktaydı, sevecen genç bir adamdı, ama rütbesi itibariyle yalnızca sergeant'tı, üsteğmene göre generallikten çok daha uzaktı. Bay Stolper tarafından sorgulanmayı çok isterdim, bir zamanlar *Deutscher Volkswirt*'i –harika bir dergiydi– çıkarmış olan Danışman Stolper'in oğluydu; ya da

Bay Georgy tarafından sorgulanmayı isterdim, onun Mormon[19] olduğu söylenirdi, yani genel olarak herkesin merak ettiği biriydi – Singer dikiş makineleri benim ilgi alanımın oldukça dışındaydı.

Bay Singer bir süre tırnaklarını kemirdi, sonra kocaman, matbu bir form çıkardı ve sessizce doldurmaya başladı, gerekli bilgileri, Sichel'in öteki kâğıtlarla birlikte çalışma masasının üzerine bıraktığı tutuklama raporumdan alıyordu. Sonra Bay Singer o kadar çabaladığım halde ne tür bir dosya olduğunu göremediğim bir dosyanın sayfalarını karıştırdı ve birdenbire: "Mrs. Dorothy Thompson'u tanıyor musunuz?" diye sordu. Ben şaşkınlık içinde: "A evet!" diye yanıt verdim. Sevecenlikle gülümsedi ve: "Mrs. Thompson'un şimdilerde kongre milletvekili olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Ben: "Yeni duyuyorum, ama sevindim, böylece bu kampta olup biten pisliklerin de günün birinde kongre tarafından ele alınacağını umarım!" dedim. Bay Singer elini kaldırdı ve: "Forget about it, oh forget it!" dedi.

Bay Singer arkasına yaslandı ve: "Siz neden Parti'ye girmediniz?" diye sordu. Ben, şaşkınlık içinde Nasyonal Sosyalistler'in de her zaman bana aynı soruyu sorduklarını söyledim ve: "Girmedim işte!" dedim. Bay Singer: "Tam olarak nedenini bilmek istiyoruz! Neden Parti'ye girmediniz?" diye sordu. Ben bir an düşündüm, o anda önümde büyük bir şans olduğunu biliyordum. Tahminen bu şansı kullanmam için beş saatim vardı. Derin bir soluk aldım ve tabii ki benim anlatma tarzıma tümüyle uygun terbiye çerçevesinde: "Parti'ye girmiş olsaydım, özellikle de ben girmiş olsaydım, o zaman size göre en azından vali olurdum, öyle değil mi?" diye sordum. Bay Singer heyecanlı heyecanlı: "Yeah!!" dedi. Ben: "Ama ben sinema yazarı oldum, bu işten valinin kazandığının üç katını kazanıyordum!" dedim.

Bay Singer inanmış gibiydi. Hayranlıkla: "Oh that's okay!" dedi. Ben ona sevecen bir biçimde başımı salladım ve tam daha uzun bir açıklamaya başlayacaktım ki, Bay Singer ayağa kalktı ve: "Tamamdır, bunu öğrenmek istiyorduk, gidebilirsiniz!" dedi.

19 Mormon: 19. yüzyılda Kuzey Amerika'da kurulmuş olan bir tarikat. (Ç.N.)

Bunu en küçük bir ironi olmaksızın söylemişti. Yaptığım açıklama gerçekten de ona yetmişti. Ama ben bu insanlara bir kere olsun mantıklı bir şeyler açıklayabilmenin olanıksızlığından kuşkuluydum, böylece gitmeye davranmadım, tersine çabuk çabuk ve yalvarırcasına: "Benim Rathenau olayı nedeniyle burada olduğumu kabul etsenize!" dedim.

Bay Singer: "Yo hayır! Biz Amerika'da bu ilkeden hareket ederiz: ne bis in idem!"[20] dedi.

Ben: "O zaman beni neden burada tutuyorsunuz?" diye sordum.

Bay Singer elini omzuma koydu ve avuturcasına: "Oo, birşeyler buluruz nasıl olsa!" dedi.

Hepsi buydu. Artık gidebilirdim ve gittim. Çarkın içine düşmüştüm ve şimdi içindeydim. Bu durumda olan yalnız ben değildim. Günün birinde kamyonlar geldi, gözaltına alınanlar indirildiler, yaklaşık ikiyüz erkek. Onlara sorduk, hepsi Landshut'tan ve çevresinden geliyorlardı. Tutuklanma nedenlerini bilmediklerini söylediler. Onlara Parti üyesi olup olmadıklarını sorduk, hayır dediler; tek tek hepsinin mesleğini sorduk, Wehrmacht'ta olup olmadıklarını sorduk; biri doktor, öteki eczacı, üçüncüsü mutemetti, beriki hiçbir şey değildi, hiçbir şey, askerdeyken kurmay onbaşıydı. Kodak bilmeceyi çözdü. Kodak, Amerikalıları tanıdığını düşünüyordu, onları tanıyordu da. Durum Alman mizacı için çok basit, fazlasıyla basitti. Tam o sırada Nürnberg mahkemesinde Alman genelkurmayının güç örgütü olarak açıklanması talebinde bulunulmuştu. Bunun üzerine Landshut'lu Resident-Officer soru kitapçıklarını önüne almış ve rütbesinde "kurmay" ibaresi bulunan herkesi tutuklattırmıştı: kurmay doktorlar, kurmay eczacılar, kurmay mutemetler, kurmay tiyatrocular, kurmay onbaşılar! Gerçekten de böyle olmuştu, işte kamptaydılar bile. Beş gün sonra bu küçük yanlışlık açıklığa kavuştu, ama bir kere kampa gelmişlerdi ve orada kaldılar.

Ludin benden çok sonra sorgulandı. Kampta Slovak İçişleri Bakanı Sandro Mach bulunuyordu. Mach gazetecilik yapmıştı,

20 ne bis in idem: Ceza hukukunda, bir kez hakkında hüküm verilmiş bir eylem üzerinde ikinci kez ceza uygulanamayacağına dayanan esas. (Ç.N.)

daha yakından tanıyınca onun entrikacı ve kurnaz biri olduğunu anlamıştım, kamp içinde de iyi bir arkadaş sayılmazdı, ilişkileri de pek iyi değildi; onunla çok ilgilenen, kampın küçük işlerinde de ona yardımcı olan Ludin'den, neredeyse kırıcı bir biçimde uzak dururdu. Mach bir keresinde kızgın kızgın şöyle bağırmıştı: "Eee, ne var? Siyaset yapan biri şunu bilmelidir, kimin keyfi gıcırsa, o iyi yaşar; kimin keyfi gıcır değilse, o asılır! Ne var? Keyfim gıcırdı, demek ki iyi yaşadım; şimdi keyfim gıcır değil, demek ki asılacağım!" Ludin ön tarafa çağrıldığında, tıpkı Hırvat general gibi, üst düzey devlet sanatının varlığıyla ilgili Balkan görüşünün çapı konusunda canlı bir örnek oluşturan Sandro Mach henüz sorgulanmamıştı.

Ludin'e kapının önündeki küçük meydanda rastladım ve üzerinde gri flanel takım elbisesi olduğundan –bütün kampta bu türden yalnızca birtakım elbise daha vardı, o da benimkiydi– ona: "Ön tarafa mı?" diye sordum. O: "Evet, sorguya!" dedi. Bana oldukça sinirliymiş gibi göründü, onu avutmaya çalıştım, bu sorgulamaların ne türden farslar olduğunu biliyordum ve ayrıca Ludin otomatik olarak "Nazi-Leader" kategorisine dahildi ve ona karşı tek suçlama bile yapılmamıştı. Onunla sık sık Slovakya'daki işi hakkında konuşurdum, bunu seve seve ve neşe içinde anlatırdı, bir sürü Slovak arkadaşı vardı, onların arasında da ve tam da onların arasında, Mach gibi Nasyonal Sosyalizm'in temsilcisi olmayanlar vardı; bir keresinde, Ruslar Karpatlar'ı geçtiği sırada Slovakya'da baş gösteren ayaklanmadan konuşuyorduk, tümüyle güvendiği Slovak savaş bakanının düşüşünü ve hıyanetini üzgün üzgün anlatmıştı bana; bakan, Ludin'le yakın işbirliği içinde radyoda ayaklanma karşıtı konuşmalar yaptığı sırada zaten ayaklanmanın lideriymiş. Ludin'i üzen şey buydu, insan karakterinin değerlendirilmesinde düşülen yanlıştı, Ludin'den kaynaklanan başka bir yanlış değil. Bir keresinde bana nasıl tutuklandığını anlatmıştı: Kendi teslim olmuştu. Slovak arkadaşlarının çoktan tutuklandıklarını anlayınca, teslim olmaya karar vermişti; bir kampa gitmişti, bu Avusturya'da bir kamptı ve içeri alınmasını istemişti. Ludin "Nazi Bakanı!" diye bağırıp kendi kendini işaret ederek derdini daha iyi anlatmaya çalıştığında da Amerikalı nöbetçi onu reddetmişti. Ancak Lu-

din'in yöneldiği bir Amerikalı subay omuzlarını silkerek onu içeri almıştı. Ludin "ön tarafa" çağrıldığı sırada Nürnberg davasında yükümlü görülenler, toplama kampçıları ve toplama kampı gardiyanları Dachau'ya gönderilmişlerdi bile, kampta artık yalnızca "otomatikler" ve "güvenliği tehdit edenler" kalmıştı. Ludin'in sinirlenmesi için bir neden yoktu.

Ludin geri döndüğünde ben hâlâ kapının önündeki meydanda duruyordum. Kolunun altında bir sürü kâğıt, elinde ise bir kurşunkalem vardı. Hayat hikâyesini yazmasını ve "Mach Olayı" ile "Tiso Olayı" için tanık ifadesi vermesini istediklerini söyledi. Slovak devlet başkanı Tiso Bavyera'da bir manastırda tutuklandıktan sonra başka bir kampa götürülmüştü, bunu Kodak'ın *Stars and Stripes*'ından öğrenmiştik – ama Mach bizimleydi. "Şu kurnaz Amerikalılar!" diye bağırdım gülerek, "İfadenin, Mach'ın ifadesiyle uyuşmasını sağlayabilirsin bu durumda!" Ludin bana düşünceli düşünceli baktı, kibarca: "Evet, herhalde bunu yapabilirdim!" dedi.

Bunu izleyen üç gün boyunca onunla konuşmadım. Barakasında, satranç köşesinde oturdu ve yazdı. Penceresinin önünden geçtiğim her keresinde içeri bakıyordum, oturuyor ve yazıyordu, zaman zaman başını kaldırıp bakıyor, ama beni görmüyordu. Onun hayat hikâyesini bilirdim. Bütün hayatı boyunca üniforma giymiş olduğu halde inanılmayacak kadar sivil biriydi. Bütün görüşleri, tavrı benden daha tutucuydu. "Senin kuramını anlayabiliyorum," demişti bir keresinde, "sen Prusyalısın!" Ludin, bir kere totaliteye inanan birinin, totalite içinde olup biten her şeyden de sorumlu olacağını kabul etmeye kesinlikle hazırdı. Ama bunun bütün adına devreye girmesi için bir kurama, yönetici bir fikre ihtiyaç duyduğunu yadsırdı. Örneğin bir keresinde "Senin devlet anlayışınla kimseyi yanına çekemezsin!" demişti. SA'ya girmiş olan adamlar, ülkelerini sevdikleri ve batmış olduğu pislikten onu çekip çıkarmak isteği duydukları için SA'ya girmişlerdi. "Düşüncenin olmadığı, istekten oluşan bir dünya!" demiştim öfkeyle. Kızmıştı: "Hey, düşünce vardı, görevin ne kadar büyük olduğu düşüncesi! O noktada mahirane çözümler yoktu! Çok şeyin göze alınması gerekiyordu, oysa..." "Oysa?" diye sordum. "Oysa... bu lanet

olası bir cümledir: 'Gülü seven dikenine katlanır!'" dedi. Ah, benim de bir keresinde ellerime dikenler batmıştı.

İşte orada oturuyor ve yazıyordu. Onunla ilgilenemiyordum, tiyatroda oynamam gerekiyordu. Asla oyunculuk yeteneğim olmamıştı (bunu bir kere denediğimde herkes sırıtarak kameranın önüne geçer geçmez doğallıktan uzak davranmaya başlıyor, demişti) – ama tuhaftır, kampta oluşan bütün tiyatro oyunları şu ya da bu biçimde Faust efsanesini konu ediniyordu –Goethe'nin Faust oyunu sergilenmemiş olsa da– ve kampta hiçbir konuda görüş birliğine varılamamış olsa da, herkes benden başka kimsenin Şeytan'ı oynayamacağı görüşünde birleşmişti. Yaklaşık yirmi kez Şeytan'ı oynadım, –saf ve neşeli bir Şeytan'ı oynamış olmayı umuyorum–, yalnızca Arşimandrit kampta benimle karşılaştığında haç çıkarırdı. Tiyatroda devam etmek için ısrar etmedim, marangozhanede çalışmayı sürdürüyordum, ama tabii ki nasıl olsa sonunda çağrılacağını çok iyi bilen bir uzmanın soğukkanlılığı içinde, biraz karışık ve geçici çözümlerle yürütülen tiyatro işletmesinin yönetimini elime almam için ricada bulunacakları anı bekliyordum; o an geldi. İlk olarak kampta oluşmuş bir komedi sahneledim, bir süredir Ludin'in de bu oyunda rol alması için çabalıyordum; normal olarak hiçbir görevden kaçınmadığı halde bunu reddetti, rol fazlasıyla aptaldı.

Onun kapıya doğru gittiğini gördüğümde yemek yiyordum, arkasından koştum. Artık sinirinden iz kalmamıştı. "Ne yazdın?" diye sordum. Gülümseyerek: "İnsan en iyi gerçeği söyleyerek yalan söyleyebiliyor!" dedi. Bu benim en sevdiğim cümleydi, benim eski avukatım Dr. Luetgebrune'den kalma bir cümleydi; öğrendiğime göre Dr. Luetgebrune de Ludwigsburg'da bir kamptaydı. Ludin'e, Mach'la konuşup konuşmadığını sordum. Ludin: "Kendisiyle konuşmama izin vermedi," dedi. Ludin'in, Mach'ın açıkça reddeden tavrına kızdığını biliyordum. "Budala herif!" dedim kendimden emin bir biçimde. Ludin: "Boşver, bütün dünyayla kavgalı, en çok da kendi kendisiyle!" dedi. İğnelemekten kendimi alıkoyamadım: "İşte bunlar, sizin birlikte çalıştığınız insanlar," dedim. Ama Ludin sakin sakin: "Onları biz arayıp bulmadık ki, onlar bizi buldular," dedi. Nöbetçi, Ludin'e kapıdan geçmesini işaret etti.

Akşam iyi geceler düdüğü çalındığında bile Ludin henüz dönmemişti. Çok huzursuzdum, öğleden sonra sürekli kapıya gidip bakmıştım. Birkaç kez birtakım jipler gitmişti. Jipler gelmişti – akşam CIC'nin sorgulama barakasında hâlâ ışık yanıyordu. Yatağa yatmadım, Ludin'i kaçırmak istemiyordum. Bir şeyler ters gitmiş olmalıydı, böylesine uzun sorgulamalar iyiye işaret değildi. Onun hakkında bildiğim şeyleri bir kez daha içimden tekrar ettim. Bu kampta, yazgısı beni gerçekten duygulandıran tek kişiydi, belki de bunun nedeni, hiçbir şeyi kendisi için kolaylaştırmadığını biliyor olmamdı. SA içinde iyi bir ünü vardı, yalnızca, ona çok bağlı olduklarını bildiğim adamları arasında değil; kötü olayların hiçbirinde, ne 30 Haziran 1934 olayında, ne de Yahudi avının yapıldığı günlerde adı bu olaylarla herhangi bir bağlantı içinde olmuştu. SA'nın konumu konusunda ondan çok farklı görüşlerim vardı ve onun görüşlerini kabul edecek olsam bile, iktidarı ele geçirdikten sonra bu formasyonun, başka ülkelerde herhalde izcilere düşen görevlerle uğraştığı görüşündeydim. Bunlarla uğraşan yetişkin erkeklerin gülünçlüğün hafif kokusuna bürünmüş olmaya da razı gelmeleri gerekirdi. Mandacı bir devletin hükümeti nezdinde bir Alman elçisinin görevi kanımca çok güzel bir üniforma giymiş olan bir postacının görevinden farklı değildi. Bir keresinde somurtkan Mach'a, Ludin hakkında ne düşündüğünü sormuştum, ters ters: "İyi insan, ama siyasette iyi bir adam iyi değildir!" demişti; Ludin'den çok Mach'a uygun düşen bir cümleydi bu. Ama ben kendim bile Ludin'e yeterince sık kızmıştım –Wislowski'nin Spießrutenlauf olayı sırasında onu "Kampın İsa'sı" ilan etmiştim– bana yakın duruyordu ve onun için kaygılanıyordum.

Sorgu barakasında bir hareketlenme sezdiğimde oldukça geç olmuştu –saat geceyarısına geliyordu. Yavaşça dışarı süzüldüm ve bir ağacın gölgesinde beklemeye koyuldum. Gelen gerçekten de Ludin'di, giriş kapısının oradaki lambaların ışığında gördüm onu. Yanında hiç tanımadığım iki Amerikalı subay vardı, öğleden sonra gelmiş olmalılardı. Ludin, kapıda durdu. İki subay birdenbire ona asker selamı verdiler, elini sıktılar – görülmemiş bir olaydı bu. Kapıdan geçen Ludin'in arkasından

baktılar. Ağacın gölgesinden çıkmadan onun yolunu kesemezdim. İki subay, kapıdaki nöbetçiyle konuşuyorlardı, sonra subaylardan biri aynı biçimde kapıdan girdi ve kamp yöneticisinin barakasına doğru yürümeye başladı. Ludin'e seslendim, heyecan içinde: "Ne oldu?" diye sordum.

Ludin yanıma, gölgeye geldi. Subay kamp yöneticisinin barakasına girene kadar bekledi, sonra yüzünü bana döndü, ağacın tepesindeki yaprakların kargaşası arasından düşen ışıkta onun yüzünü çok iyi görebiliyordum. Son derece sakin bir biçimde: "Ben artık 'War Criminal'im!" dedi.

Hiçbir yanıt veremedim. Subay barakadan çıktı, hızlı adımlarla önümüzden geçip kapıya gitti. Hemen ardından kamp yöneticisi odasından çıktı, Ludin'in barakasına yöneldi.

"Beni arıyor!" dedi Ludin, "barakama dönmeliyim!" Ama onu alıkoydum ve kamp yöneticisine seslendim. Kamp yöneticisi şaşırdı, ama yanımıza geldi. Ludin'i görünce: "Demek buradasınız! Ben de size geliyordum! Ne oldu? Demin tanımadığım bir subay geldi ve bundan sonra sizin hiçbir dış göreve gönderilmemenizi söyledi. Sizin kamp kapısından çıkmanız kesinlikle yasakmış!" dedi. Ludin bir kez daha: "Ben artık 'War Criminal'im!" dedi.

Ben heyecan içinde: "Ama sen yalnızca tanık olarak sorgulanmıştın!" dedim. Ludin önce bana, sonra kamp yöneticisine baktı. Sesini yükseltmeden: "Ben Slovakya'da Reich'ın elçisiydim. Slovaklar, Reich'a güvenmişlerdi. Slovakya'da olup biten her şeyin sorumluluğunu üstlendim," dedi.

Ben çaresizlik içinde bağırdım: "Ama bu çılgınlık! Artık Reich diye bir şey yok ki!" Avusturyalı ve topçu binbaşısı olan kamp yöneticisi birdenbire topuklarını birbirine vurdu, tıpkı içtimalarda Amerikalı subayların karşısında da aynı şeyi yaparak bizi kızdırdığı gibi. Ama hiçbir şey söylemedi. Gözlüğünün camları parlıyordu. Ludin sevecen bir biçimde: "Tamam, tamam, sağol! Artık yatmak istiyorum," dedi. Kamp yöneticisi hiçbir şey söylemeden döndü ve gitti.

Ludin'e eşlik ettim. Yalvararak: "Ludin, bu nasıl oldu?" dedim. Ludin soğukkanlılıkla: "İfademi verdim, hemen okudular, kâğıtları sırayla elden ele geçirdiler. Bitirdiklerinde üs-

teğmen: 'Bunun sizin ölüm fermanınız olduğunu biliyor musunuz?' dedi. Buna ne yanıt verebilirdim ki? Sustum. Sonra odada tek başıma bekletildim. Bana kahve ve sigara getirdiler, ama ben tabii ki hiçbirine el sürmedim. Sonra iki subay geldi, herhalde CIC'nin herhangi bir merkezinden gelmişlerdi. Şu âna kadar ifademe dayanarak beni sorguladılar. Ama yazmış olduğum şeyleri değiştiremezdim. Sonra beni kapıya getirdiler!" diye anlattı.

Onun barakasına gelmiştik. Ben: "Neden daha önce benimle konuşmadın?" diye bağırdım. Bana, daha alçak sesle konuşmamı işaret etti, "Hiçbir şeyi değiştiremezdin. Bunun üstesinden tek başıma gelmem gerekiyordu. Ama öyle sanıyorum ki, Tiso'ya ve Tuka'ya ve Mach'a, verdiğim ifadeyle epey yardımcı olabildim, bunu onlara borçluydum!" dedi. "Peki ya sen?" diye sordum titreyerek, "aptal olan sen misin?" "Ben mi? Evet, herhalde idam ederler beni," dedi sakin sakin.

İrkildim. Korkunç öfkelenmiştim. "Ne biçim çılgınlık bu? Oyun oynama!"

Birdenbire gülümsedi, "Yo – oynayacağım. Yarın provaya geliyorum. Rol gerçekten aptalca, ama oynayacağım!" dedi. Başıyla işaret edip barakasına girdi.

Benim sahneye koyduğum tiyatro oyunu, gerçekte yavan bir kaba komediydi, ama yapısı son derece sağlamdı ve vurucu noktaları vardı. Ludin dağınık profesörü oynuyordu, gülünçlüğü dünyaca ünlü bilginin evde karısının sözünden dışarı çıkamamasında yatıyordu – karısı isterik, aşırı ahlakçı bir hanımefendiydi, bu rolü de genelkurmaydaki üsteğmen Sauerbruch üstlenmişti. Hem bilginin anlamını, hem de evin kölesi olarak çektiği sessiz, ama insanı bilgeleştiren işkenceyi inandırıcı bir biçimde oynayan Ludin için seviniyordum. Prova yapmadığı zamanlarda dekorun arkasında oturur, uzun metnini ezberlerdi. Bir keresinde yanına gittim ve: "Ben iyice düşündüm. Senin iade edilmen söz konusu bile olamaz. Sen diplomattın, bu riski göze alamazlar, diplomatlar bütün dünyada özel haklarla korunurlar!" dedim. Bana başını salladı ve: "Evet, o güzel bir dünyaydı, öyle değil mi?" dedi. Sonra dudakları yine kıpırdamaya başladı, metnini ezber geçiyordu.

Ludin'i tiyatroyla oyalayabildiğim kadar oyaladım. Olağanüstü bir oyuncuydu, oysa bu işi hiç bilmiyordu, o güne kadar hiç sahneye çıkmamıştı. Bütün gün tiyatroda yapacak işim oluyordu ve marangozhanedeki job'umu bırakmak zorunda kaldım, böylece yemek karnemden oldum. Ludin de job'unu bıraktı, ama tiyatroda işi olmadığı zamanlarda "kutular"ını yapmayı sürdürdü. Her akşam bir temsil verme hırsına kapılmıştım. Ama tiyatro her saat doluydu. Dunckelberg konserler veriyor, Kodak Kleist törenleri düzenliyor, sonra Michaelsbug rahibi –klasiklerin birkaç cildinin getirtilmesini sağlamıştı– Schiller'in *Haydutlar*'ını baştan sona okuyordu, bu arada ben yalnızca Amalien'in sahnelerini birkaç sözcükle geçiştiriyordum; Ludin, bütün Alman eyaletlerinin şiirleriyle farklı şivelerin olduğu bir program düzenlemişti, heyecanlanan ilkokul öğretmenleri kendisine asistanlık yapıyorlardı; kamptakilerin yetenekleri ve bizim yaptıklarımıza canla başla katılmaları çok şaşırtıcıydı; yalnız Kodak benim düzenlediğim bir matinede "Âşık Goethe"yi ve sonunda da şairin, Cenevre'de bir kızdan çıplak bedenini kendisine göstermesini nasıl istediğini betimlediği İsviçre gezisiyle ilgili mektubunu okuduğunda "Protestanlar" hep birden ayaklandılar ve "Bizim Goethe'miz!" bağırtıları arasında, bir daha kamp yolunda bana selam vermemeye kararlı bir halde tiyatroyu terk ettiler. Sonuçta tiyatronun değişik yönleriyle başa çıkmak benim için olanaksızlaşmıştı ve Ludin'den tiyatro işletmesinin bütün yönetim işlerini devralmasını rica ettim, o da bunu yaptı.

Natternberg kampının yakınlarında bir yerde başka bir kamp daha vardı, savaş tutukluları kampı Plattling. O kamp bizimkinden çok daha büyüktü, geceleri rüzgârda titreşen uzun ışık sıralarını görebiliyorduk. Orada Cephe SS'lerinin kaldığını biliyorduk, ayrıca Macarlar, Volksdeutsch'lar ve özellikle de büyük bir blok halinde Vlassov Rusları kalırlardı. Bir akşam Plattling kampının üstünden roketlerin yükseldiğini gördük, beyaz ve renkli havai fişekler, hemen ardından silah sesleri duyduk. Gece bizim nöbetçi birliği –bir zırhlı bölüğüydü– alarma geçirildi, zırhlı araçlar hızla harekete geçtiler, ancak sabahın erken saatlerinde geri döndüler. Rusların Plattling'de isyan etmiş olduklarından başka bir bilgi edinemedik.

Birkaç gün sonra tiyatro barakasında provadaydım, tank motorlarının ve paletlerinin seslerini duyduk. Sabaha karşı nöbetçi birliklerin tankları bir kez daha harekete geçmişlerdi, anlaşılan şimdi geri dönüyorlardı. Ama kampın önünden geçip gittiler. Ludin'le birlikte telin oraya gittik. Yoldan tanklar geçiyordu, ama iki tankın arasında içinde oturan ve ayakta duran tutukluların, gri üniformalı insanların bulunduğu birer kamyon vardı. El salladık ve bağırdık, ama bize yanıt vermediler, teki bile başını çevirip bize bakmadı. "Bunlar Ruslar!" dedi yanımda biri. Bunu söyleyen Arşimandrit'in maiyetindeki Ukraynalı, Almancayı iyi konuşan Lembergli bir üniversite öğrencisiydi. Derken için için kaynayan bir hiddetle: "Almanların Hitler'e sövüp saymaları için hiçbir neden yok. O Almanlara ne söz verdiyse yerine getirdi. Ama bizler, biz Ukraynalılar ve Macarlar ve Slovaklar, onun tarafından aldatıldık!" dedi. Korktum, Ludin her sözcüğü duymuş olmalıydı. Ona bakmaya cesaret bile edemiyordum, Ludin hiçbir şey söylemedi, dikenli telin arasından öylece bakıyordu. Bir keresinde neredeyse tıpatıp aynı noktada durup yine böyle yola baktığımızı hatırladım. Bu yolun üzerinde yalnızca koşumlu hayvanlarıyla birlikte buralı köylüler, gözaltında bulunanların yakınları ve Amerikalıların jipleri değil, Almanya'nın çöküşüne dair zavallı viraneler de geçiyordu, evine dönen tek tük insanlar, yapayalnızlık içinde, yorgun argın yürüyen figürler ve son derece yoksul, korkunç umarsız görünen koca koca göçmen kafileleri. O zaman hırsıma yenik düşerek sert davranmaktan kendimi alıkoyamamış ve: "Bana öyle geliyor ki, biraz fazla abarttınız!" demiştim. Ludin ise: "Yanlış dostum, yeterince abartmadık!" demişti.

Birkaç gün sonra Natternberg kampının tamamı Plattling'e aktarıldı. Nöbetçi birliği değişti ve yeni komutan –İtalyan kökenli bir Amerikalı– işi kendisi için çok kolaylaştırdı. Kamp yöneticisini çağırdı, ona toplayabildiği kadar kamyon toplamasını bildirdi ve kampın dört saat içinde nakledilmesi gerektiğini, bu süre içinde taşınamayan eşyaların burada kalacağını söyledi!

Almanlara karşı en doğru davranış biçimi tam da buydu işte. Sonunda bir kez daha neler yapabileceğimizi gösterebilmenin hırsı, gözaltında bulunan biri yatağını ya da hatta bara-

kasını değiştirmek zorunda olduğunda bile günışığına çıkan, her keresinde öylesine korkunç biçimde acı veren alışkanlıkları değiştirmenin getirdiği sızlanmaların üstüne çıktı. Kişisel esenliğim adına kaygılanmayı sadık Rotfuchs'a bıraktım ve bana tiyatroyu toplamak için yardım etmesini rica etmek üzere Ludin'in yanına koştum. Oysa Ludin dekor, kostüm ve aksesuarları, daha kolay taşınmalarını sağlamak amacıyla sandıklara koymaya başlamıştı bile, hemen ardından da daha kolay taşınabilmeleri için seyircilerin oturduğu büyük sıraları bölmeye başladı. Bunun üzerine kamyon kamyon dolaşarak tiyatronun eşyalarını almaları için yalvarmaya başladım, ama boşunaydi. Verilen sürenin bitimine beş dakika kala Natternberg kampı, Plattling kampına gelmişti, ama yalnızca bir araba eksikti. İki dakika sonra bu araba da Plattling'in kapısından girdi, tiyatro eşyalarının oluşturduğu yığının üzerinde Ludin tek başına ve yapayalnız oturuyordu, hiçbir şeyi unutmamıştı, benim çoktan gözden çıkardığım hiçbir şeyi –unuttuğu tek şey vardı, yanına bir Amerikalı nöbetçi almayı unutmuştu. Bütün bölgeyi tek başına geçmişti. Bunu anladığımda bu fırsatı neden kaçmak için değerlendirmediğini sordum. Bana şaşkınlıkla baktı sonra: "Evet, hiç aklıma gelmedi, yalnız tiyatronun eşyalarını düşünüyordum!" dedi.

Yeni kamp kırkbin kişilikti. Kamp yolunun sağında ve solunda büyük, kendi içinde kapalı on tane blok vardı. Bizim arkamızdan Hersbruck kampı geldi, onlarla birlikte de "Nürnberg Tanıklarının Barakası" – sonra Dachau'daki Cephe-SS'lerinin alt rütbeli subayları. Bloklar şimdiye kadarki kampın yönetiminde kalmakla birlikte, eskiden Sosyalist İşçi Gençliği'nin liderliğini yapmış olan (ve sosyal demokrasi 1932'de Nasyonal Sosyalistler'e karşı direniş göstermeyince onlardan ayrılan) Neumann adında bir SS-Sturmbannführer'in[21] Plattling'deki kamp yöneticisinin emrine verildiler. Onu 1933'ten önce gösterdiği faaliyetlerden tanırdım, o da beni tanırdı. Plattling kampını Neumann kurmuştu. Benim tiyatro işleriyle ilgilendiğimi öğrenince beni gururla kendi tiyatrosuna götürdü. Altıyüz kişilik bir seyir yeri

21 Sturmbannführer: Binbaşıya karşılık gelen bir SS rütbesi. (Ç.N.)

vardı, başlı başına bir tiyatro bloğunun içinde yer alıyordu, orkestra yeri, lobisi, ışıklandırma sistemi, sofitosu, prova sahnesi, akar suyu olan kulisleri, aksesuar-kostüm odası, dekor deposu ve tiyatro yöneticisi için ayrılmış bir dairesi, ayrıca bir kuyruklu piyanosu, bir kuyruksuz piyanosu, bir armonyumu ve vurmalı sazları vardı. Titrememi bastırdım ve bir döner sahnenin eksikliğini ve sahnenin iner çıkar parçalı olmayışını eleştirdim. Neumann sarardı ve bana, tarafımdan takdir görme beklentisi içinde, tiyatro bloğunun çevresindeki barakaları gösterdi, bunlar belki de sistemli bir üniversite işletmesinin kurulması için uygun olabilirdi. Lobide resim sergileri açma ve barakalardan bir tanesini ressamlara ayırma şeklindeki önerim karşısında şaşırdı. Tiyatro bloğundan çıktığımızda ben: "Çok hoştu!" dedim ve o soluk soluğa: "Gerçekten hoşunuza gitti mi?" diye sordu. Ben başımı salladım: "Görebildiğim kadarıyla evet!" dedim, o zaman törensi bir el hareketiyle: "Lütfen bunları size hediye etme mutluluğundan beni mahrum etmeyin!" dedi.

Hayatımda o kadar mutlu olduğum çok az an vardır. İki gün sonra ilk gösterim hazırdı, ondan sonra da tiyatro bir akşam bile oyunsuz kalmadı. Tek tek bloklarda yapılan gösterimler dışarıda bırakılacak olursa, her pazar akşamı bir oyunun prömiyeri yapılıyordu. Neumann'ın karşısında bizim yaptıklarımızla övünmüştüm, oysa her kampın bir tiyatro grubunun olduğunu, bütün kamplarda en az aynı hırsla ve aynı başarıyla çalışıldığını öğrendiğimde dişlerimi gıcırdattım. Tek tek tiyatro gruplarını biraraya topladım; şimdiye kadar neler oynadıklarını sorduğumda her biri, *Faust* temsiliyle özel başarılar kazandıklarını gururla anlatınca dizlerim çözüldü. (Ama oybirliğiyle karar verilmişti ki, en iyi Mephisto bendim ve ben tiyatroya girdiğimde orkestra beni Gounod'nun "Margarethe"sinden şeytan motifiyle karşılardı.) Ben tiyatro gruplarını nasıl biraraya topladıysam, Dunckelberg de orkestraları biraraya topladı, o dönemde Almanya'da eşi benzeri olmayan bir orkestra oluşmuştu, Schubert'in *Bitmemiş Senfoni*'siyle ve Bizet'nin *Arlesienne Süitleri*'yle başladı, orkestra üyelerine gece gündüz provalar yaptırıyor ve boş zamanlarında da partisyonları yazdırıyordu. Regensburg piskoposu bizi ziyarete geldiğinde erkek koroları

ilk kez olarak onun değneğinin yönetimi altında şarkı söylediler – piskopos, havanın çok sıcak olduğu bir günde geldi; kamp şortunu giymiş olan Cephe-SS'leri bile meraktan koştura koştura gelmiş ve alçakgönüllü bir biçimde diz çökmüş olan yöre grup yöneticisinin çevresini sarmışlardı, bu arada piskopos ayin cübbesine bürünmek üzereyken birdenbire durmuş ve: "Benim gibi yaşlı bir adam gördüğünüz üzre bu sıcakta bile üst üste giyiniyorsa, sizler de biraz daha düzgün görünebilirsiniz!" dedi – bunun üzerine Cephe-SS'leri hep birden oradan uzaklaştılar ve giyinerek geri geldiler.

İrlanda kökenli bir teğmen olan komutan yalnızca dam örtmeye yarayan katranlı mukavvalarla ilgilenirdi. Sürekli, kaygılı bir halde yeterince mukavva bulunup bulunmadığını sorar, yenilerini ısmarlamaya can atardı. Yeterince katranlı mukavva mevcuttu, hatta fazlası vardı. Komutan bölgedeki inşaatçılardan oluşan birliğin hamisiydi.

Polonyalılar bizi izlerlerdi. Özellikle onlardan korkulması gerektiği yolunda bir üne sahiptiler. Oysa onlardan korkacak bir şey yoktu. Nürnberg davaları Polonyalıları bize, gözaltındakilere iyi davrandıklarına dair belgeler hazırlatmaları konusunda harekete geçirmişti. İçtima yapılmıyordu, zaman kazanmıştık, kampın iç işleyişi giderek daha organize olmaya başlamıştı. Üniversite kurulmuştu, bir ticaret akademisiydi bu, bir adam saat başı dev bir demir putrele vurur, kamp bu darbeyle sarsılır, kurstan kursa büyük gidiş geliş başlar, beş dakika sonra hareket yeniden dururdu. Bu durum yöre grup yöneticilerini ilgilendirmezdi. Ama başlangıçta hüzünlü hüzünlü yeni kampın içinde dolaşıp düşünceli düşünceli toprağı, Isar ve Tuna düzlüğünün verimli, çamurlu toprağını incelemişlerdi: Kısa bir süre sonra kazmaya ve çapalamaya başladılar, barakaların arasında tarhlar oluştu, lahanalar ekildi, sebzeler, domatesler...

Natternberg CIC'inden yalnız Teğmen Georgy bizimle birlikte Plattling'e gelmişti. Sorgulamalar bitmişti. Sık sık kampa gelir, aslında ne istediği pek de anlaşılmadan tiyatroyu ziyaret eder, resim atölyesinde otururdu; onunla konuşma işini Kodak'a bırakmıştım. Kodak en çok istediği şeyi gerçekleştirmişti, Telefunken'in mühendisleriyle birlikte bir radyo stüdyosu kur-

muştu tiyatronun bir odasında. Dunckelberg'in konserlerini tek tek bloklara, emirleri iletmek için kurulmuş hoparlörler aracılığıyla yayınlıyordu, sonra konferanslar yayınlamaya ve haber yayını yapmaya başladı. Bir gün Georgy geldi ve: "Duyduğuma göre sizin bir de vericiniz varmış?" dedi. Bu doğru değildi, Kodak yalnızca mikrofon aracılığıyla konuşurdu. Ama: "Tabii, bizim her şeyimiz var!" dedi. Georgy: "Nürnberg'e kadar yayın yapabilir misiniz?" diye sordu. Oysa Kodak yalnızca Nürnberg haberlerini yayınlıyordu. "Şimdiye kadar denemedim, ama iyi fikir!" dedi. Georgy: "Sizi onbeş yıllığına hapsederim!" dedi. Kodak: "Neden? Nürnbergliler de nihayet mantıklı bir şeyler dinlemiş olurlar!" dedi. Georgy: "Biliyorum, ama ben sizi yine de onbeş yıllığına hapsederim!" dedi.

İlk tahliyeler başladığında Georgy, sanki bunu kendisi ayarlamışçasına pek gururlandı. Ama tahliyeler son derece plansız olarak yapılıyordu, kimse sıralamayı anlayamıyordu. Adlar söyleniyor, gruplar kapıda toplanıyordu, kimse o grupların neden tahliye edildiğini bilmiyordu – o gruplarda her kategoriden insan bulunur, bu arada aynı kategoriye mensup başka insanlar kampta kalırlardı. Kamp günlerce uğuldadı, sonra tahliyelere yine son verildi, derken bölük pörçük olarak yeniden başladı, sonra yine sona erdi – sistem diye bir şey yoktu. Bu durum tiyatro işletmesine çok zarar veriyordu. Artık doğru dürüst rol dağılımı yapamaz olmuştum, en önemli oyuncular, en becerikli teknikerler yok oluyorlardı, birkaç kez oyun başlamadan bir dakika önce programı değiştirmek zorunda kaldım. Sonunda tiyatro için "en emin" adamları arayıp bulmaya başladım, elimde savaş suçlularından oluşan bir yardımcı ekiple ana suçlulardan oluşan bir oyuncu grubu vardı. Elimdeki en iyi hanımefendi alınınca sabrım tükendi. İşte gidiyordu, kapıdan geçip gidiyordu, HJ lideri Machmüller; hiç kimse eliyle diktiği gece elbisesinin içinde onun gibi kalçalarını sallaya sallaya sahnede yürüyemezdi: "Ben kamptaki tek vampım..." ve "...Amerikalıya bir bakış attım, o günden beri boynunu düzeltemiyor..." – işte kapıdan geçip gidiyordu ve onun yerini katilim aldı, ama öteki kadar iyi değildi, gerçi sevimli gözüküyordu, yürüyüşü kedi gibiydi ve yumuşaktı, ama şarkı söylemekten kaçınıyordu,

iyi de oluyordu. Ancak Marthe Schwerdtlein olarak kucağımda oturduğunda, tam bir yaramaz olmuştu, onu çimdikledim ve kulağına: "Eee, ne diyorsun bakalım?" diye fısıldadım, bunun üzerine sivri diliyle dudaklarını çarçabuk yaladı, kaşlarını kaldırdı ve: "Hürmetler, hürmetler!" diye fısıldadı – soyunma odasında yatıştırmam gereken bir sürü kavga çıkardı: "Lütfen karar verin! Emniyet Müdürü Bey ikide bir benim göğüslerimi alıp duruyor!" "Bunlar nereden sizin göğüsleriniz oluyormuş, Obersturmführer Bey, bunlar benim göğüslerim, ellerimle yaptım!" – Sauerbruch da gitti, genelkurmaycılar birdenbire Dachau'ya götürülmüşlerdi. O her zaman istemeye istemeye oyun oynardı, ama gülünç ihtiyar rolünde vazgeçilmezdi. Bir keresinde affını istemişti, diş ağrısı çekiyordu. Onu ziyaret ettim, Ludin'in barakasında yatıyordu, yüzü şişmişti, yatakta bitkin ve sefil bir halde yatıyordu. Sahneye çıkıp çıkmamayı baraka doktorunun kararına bırakmıştı, o ise her türlü sorumluluğu reddetmiş ve kararı bana bırakmıştı. Sauerbruch, benim tek bir akşam bile perde kapanmamasına ne kadar önem verdiğimi bilirdi – akşam olduğunda sahnedeydi, uzun elbisesi ve bağcıklı şapkasıyla, şiş yüzünün önüne kalın bir tül sarkıtmıştı ve hiç oynamadığı kadar iyi oynadı. Kont Schwerin-Krosigk, Reich maliye bakanı, eski kıdemlere göre şu anda kamptaki en yaşlı kişi, onun elini sıkmak üzere sahne arkasına geldi. Sonra kont bana, Berlin'de bile bu kadar iyi oyun seyretmediğini söyledi. "Tabii," diye gülümseyerek ekledi, "Berlin'de çok fazla tiyatroya da gitmedim!" Ben: "İşte Almanların felaketi bu noktada yatıyor sayın bakanım, oysa ben maliye bakanlığına ne kadar sıklıkla gitmek zorunda kalmışımdır!"

Bir gün kamp yöneticisi bana bir kayıt belgesi gösterdi ve bunu kullanıp kullanmayacağımı sordu. Gerçek, sahici bir kayıt belgesiydi, o an için "dışarıda" geçerli tek kimlikti. Belgeyi iki elimle tuttum ve hemen Ludin'in yanına koşturdum, tel boyunca yürüdük, dikenli telden geçmenin mümkün olabileceği her yeri tek tek inceledik. Nürnberg barakalarıyla birlikte kamp gülünç denecek kadar gevşek korunuyordu, kararlı olan herkes için kaçmak işten bile değildi. Ama yalnızca çok az sayıda kişi kaçmıştı, kaçanlar hep Sovyet işgal bölgesinde yaşayanlardı;

sanki kimse Amerikalıların bütün "savaş suçluları"nı cezalandıracaklarına ilişkin tehditlerini gerçekleştirme konusunda ciddi olduğuna inanmıyordu; sanki hiç kimse suçlu bulunup hüküm giyeceğine inanmıyordu ve hiç kimse suçsuz yere hüküm giyeceğine inanmıyor gibiydi. Ama ben, Ludin'in kendini kandırmadığını biliyordum, onu bekleyen kaderi çok iyi bildiğini biliyordum. Ailesi Hohenzollern'de oturuyordu; onun karısına ve altı çocuğuna ne kadar bağlı olduğunu biliyordum, kayıt belgesine sevinmiştim, onu kimse tutamazdı. Ciddi ciddi dinledi, benimle birlikte dikenli telin durumunu ciddi ciddi inceledi, ona çok çekici geldiğini, en azından ailesini tekrar görmek için yanıp tutuştuğunu söyledi. "Hadi koş!" diye bağırdım, "hemen bu gece!" Ailesini gördükten sonra bir daha kampa dönecek cesareti bulamayacağından korktuğunu söyledi. "Delirdin mi sen?" diye çığırdım, "kampa geri dönmek mi?" O: "Tabii! Slovaklara karşı açılan davada ifade vermeliyim!" dedi. Ve ekledi: "Ve ayrıca çocuklarımın babaları hakkında, davasının arkasında durmadı demelerini istemem." Onu orada bıraktım ve tiyatroya koştum. Akşam sahnedeydi ve oynuyordu.

Rahatım kaçmıştı. Perde arasında Kodak haberleri yayınlamıştı, arada resmi radyo spikeri Gaston Oulmann'ın Nürnberg hakkında bir haberi de geçti. Hoparlörden gelen şeyin haklı olarak siyasetle pek ilgisi yoktu, daha çok nefretle ilintiliydi. Ludin'e baktım, ifadesiz bir yüzle dinliyordu. Gösteri sona erdiğinde onu alıkoydum. Tiyatro bloğunun telleri boyunca yürüdük, lambasının ışığına her girişimizde Polonya dilinde küfrederek barakalarımıza geri dönmemizi söyleyen nöbetçiye aldırış bile etmedik.

Ludin'e, bu kampta Rusların başına neler geldiğini anlattım. Rusların oturdukları bloğu ve kamp yöneticisinin durup olup biteni seyrettiği noktayı gösterdim. Ruslar başlı başına bir blokta oturuyorlardı, bloklarının en yaşlısı, son Leton savaş bakanı, bir generaldi. Günün birinde kampa bir Sovyet komisyonu gelmiş ve Rusların kampın kartoteksinin kendilerine verilmesini istemişti. Kampın kartoteksi Rus blok yönetiminin elinde bulunuyordu. Leton general kartoteksi vermekten kaçınmış, hatta Sovyetlerin bloğa girmelerini bile reddetmişti.

Birkaç gün sonra Sovyetler yine gelmiş ve Amerikalılardan, Kızıl Ordu'dan kaçtıkları belirtilen Ruslardan oluşan koca bir liste dolusu adamı kendilerine teslim etmelerini istemişlerdi – bu kaçaklar arasında Leton general de vardı, ama o asla Kızıl Ordu'ya hizmet etmemişti. Amerikalıların teslim etme girişimi başarısızlıkla sonuçlandı: Ruslar, barakalarda barikatlar kurdular, "isyan çıkardılar", güçsüz bir halde güce karşı koydular ve teslim olmaktansa kendilerini öldürmekle tehdit ettiler. Bütün bunlar, Natternberg'den baktığımızda, Plattling üstünde roketlerin uçtuğunu gördüğümüz gece meydana gelmişti. Sonra Amerikalı üst düzey bir subay çıkageldi; teslim edilmeyeceklerine dair Ruslara güvence verdi, onların güney Avrupa'nın bir bölümüne yerleştirileceklerini söyledi. Ruslar sevinç gösterilerinde bulundular, serbestçe dolaşmalarına izin çıktı, bazılarına Plattling kasabasında arkadaşları için alışveriş yapmak üzere yanında nöbetçi olmaksızın kamptan çıkma izni verildi. Kendilerini tam güvende hissediyorlardı. "Bir gece," dedi kamp yöneticisi, "Rusya'da geçirdiğim sayısız gecede duymuş olduğum birtakım gürültülerle uyandım. Tankların paletlerinin sesiydi bu. Barakamdan çıktım ve Amerikan tanklarının yoldan saptıklarını, yönlerini değiştirdiklerini ve kampı çember içine almakta olduklarını gördüm. Kaygıyla kapıya gittim, kapıda lambanın ışığı altında Amerikan askerlerinin dağ gibi yığılmış kauçuk değneklere yaklaştıklarını, her birinin birer değnek aldığını ve ayaklarında 'düşman terlikleri' yani lastik ayakkabıyla ses çıkarmadan ve eğilerek kamp yolunun sağından ve solundan, kampın öteki ucuna doğru ilerlediklerini gördüm. Dolayısıyla kamp yolunu kullanmama olanak kalmamıştı, blokların arasından, blokları ayıran dikenli telleri yara yara geçtim. Amerikalılar, Rusların blokunu işgal ediyorlardı. Süzülerek barakalara girdiler, daha sonra öğrendiğime göre her yatağın başına ikişer ikişer dikilmişler. Bir ıslık üzerine uyuyan insanlara, avaz avaz bağırarak ve çığırarak vurmaya başlamışlar, şaşkınlıktan ne yapacağını bilemeyen bu insanları o iğrenç 'mak snell, mak snell'leriyle sürekli dürtükleyerek yataklarından, barakalarından çıkardılar ve kamp yolu boyunca kapıya doğru sürdüler. Orada Rusları kamyonlara

bindirdiler, her kamyonun arkasına bir tank geçti – böylece sabah alacasında hareket ettiler."

Kamp yöneticisi: "Bu inceleme gezisinden geri dönen Amerikalılar çok üzgünmüş gibi dolaşıyorlardı. Bizim SS'ler onları karşılarına aldılar ve soru yağmuruna tuttular. Amerikalılar başka zamanlarda asla bir şey söylemezlerdi, ama bu kez imalarda bulundular. Ruslar, Bavyera ormanında Zwiesel'in arka tarafındaki Çek sınırında Sovyetler tarafından karşılanmışlardı. Bazı Amerikalı nöbetçilerin Wlassow Rusları'nın daha sınırda idam edildiğini gördükleri söyleniyordu. SS'ler kamp yolu boyunca dikenli tellere dizildiler, bir Amerikalı görür görmez bağırmaya ve tepinmeye başladılar. 'Bize ne isterseniz yapın – ama Ruslara yaptığınız dünya tarihinin en rezil alçaklığıdır!' diyorlardı."

Tiyatroya koştum ve kamp yöneticisinin bana ayırmış olduğu odadan –ama orada oturmuyor, barakamda kalmaya devam ediyordum– kamp yöneticisinin Rusların bloğunda bulup sakladığı kauçuk değneği aldım. Uzun, demir kadar sert bir değnekti, özel bir tahtadan mı yoksa sert kauçuktan mı olduğu anlaşılmayan bir maddeden yapılmıştı ve üzerinde düzgün yivler vardı, Ludin'e değneği gösterdim. "Wislowski sana böyle bir şeyle vurmuştu. Tanıdın mı?" dedim. Ben: "Rusların asılmış olduğunu görmüşler ve sanki hiçbir şey olmamış gibiymiş. Amerikalıların gözünde Wlassow Rusları, anavatanlarını kurtarmak isteyen kahramanlar değillerdi, Amerikalıların gözünde onlar korkak kaçaklar ve suçlulardı! Wislowski'nin gözünde sen Reich'ın elçisi değil, azılı bir suçluydun! Reich elçisiymiş! Ben, onların Reich elçisini, yani seni azılı bir suçluymuşçasına Slovakya'da idam etmelerini istemiyorum ve o zaman da sanki hiçbir şey olmamış gibi olacak!" diye bağırdım.

Ludin sararmıştı. Güçlükle: "Hayatım uğruna savaşmayacağım diye bir şey yok! Bizim Slovakya'da uyguladığımız siyasetin canice bir siyaset olmadığını kanıtlamak için elimden gelen her şeyi yapacağım! Ve eğer beni asacaklarsa, ondan önce Reich için ve buna inanmış olan adamlar için tanıklık etmem gerekir!" dedi.

Çaresizdim. Uğursuz düşüncenin bu adamın içini giderek

daha çok yiyip bitirdiğini hissediyordum. Plattling'e geldiğimizden beri daha çok içine kapanmıştı, aynı zamanda da arkadaşları onu kararından caydıracaklar diye korkuyordu. Her sabah tam zamanında tiyatroya, provalara ve oyuna geliyordu, hiçbir işten kaçınmıyordu, ama işini bitirdiği anda barakasında, rastlantıyla aralarına düştüğü insanların –skat oyunlarından başlarını bile kaldırmayan Gestapo memurlarının– yanında sessizce oturuyordu, ya satranç taşlarını oyuyor ya da kollarını başının altında birleştirerek yatağında yatıyordu. Fazla duygusal bir insan değildi, yalnızca bir kere ailesinin fotoğraflarını göstermişti, karısının ve altı çocuğunun, özel bir sevgi beslediği en büyük oğlu Tille'nin fotoğraflarını, bunun nedeni, en büyük oğula düşen miras konusundaki çılgınca zihniyet olsa gerekti, ama öte yandan, onu bu dünyaya bağlayabilecek her şeyden günbegün kopuyordu. Aralıksız sürmekte olan tartışma "Nürnberg Barakası" kampa geldiğinden bu yana canlanmıştı. Tartışma son aşamasına gelmiş, karşı saldırı halini almıştı. Ludin artık bu tartışmalara katılmaz olmuştu, sanki tartışmanın kararını değiştirmesinden korkuyor gibiydi; sanki haksızlığın haksızlıkla bu kadar yoğun karşılaştırılması, onu kafasına koyduğu şeyden uzaklaştıracakmış gibi geliyordu. Tartışmanın itici gücü, kampın en yaşlısı olan Kont Schwerin-Krosigk'ten gelirdi. Kavgacı yaşlı bey dosyalar düzenler, Mayıs 1945'ten bu yana olup bitene ilişkin her türlü haberi toplardı. Kimin bildirecek özel bir şeyi varsa ona gönderirdim; haksızlığın haksızlıkla karşılaştırılmasının yanlış olduğunu biliyordum; kanıtlanabilecek olan tek şey, dünyayı değiştirme isteğinin olduğu her yerde haksızlığın kaçınılmaz olduğu idi – ama bunun da belgelenmesi gerekiyordu. Kont konferanslar veriyordu; orada burada olup bitenleri anlatmak konusunda en heveslimiz oydu; tarih doçenti gibi konuşurdu, sakin, hoş, kibar ve kültürlü bir sesle, her cümlesini seçerek sanki yayımlanacakmış gibi konuşurdu, kabineye bakan olarak girdiği günlerin bütün talihsiz hikâyesini anlatırdı, Brünning günlerinden başlayarak tüyler ürpertici sona kadar uzanan günleri. Orada öyle otururdu, soluk bir ışık saçan ampulün altında, kusursuz giyinmiş olurdu, yaka ve kravat, yalnızca arkasını döndüğünde Amerikalıların Hersb-

ruck'tan Plattling'e getirirlerken ceketinin arkasına çizdikleri P harfi görünürdü, onun tutuklu olduğunun işareti; İşaretlenmiş; orada öyle oturur ve anlatırdı, sesini yükseltmeksizin, gemileri nasıl gördüğünü, toplama kampı tutuklularının çürümekte olan etiyle dolu gemilerin Flensburg koyuna nasıl girdiğini; ve anlatırdı, sesini yükseltmeksizin, son Alman Reich hükümetinin son günlerini, teslim olma görüşmelerini, Flensburg'daki olayları; sanki bir bilgin araştırmalarının sürecini ve sonuçlarını anlatır gibiydi. Ben duyduklarımı Ludin'e aktarırdım; elimde kauçuk değnekle telin yanında lambanın ışığı altında durur ve anlatırdım, Reich hükümetinin, Dönitz'in, Schwerin-Krosigk'in, son bakanların ve devlet sekreterlerinin, generallerin ve amirallerin her şeyin bittiğini çok iyi bilerek, doğudan akın akın gelen milyonlarca kaçağın yaşamı için batılı müttefiklerle nasıl boğuştuklarını anlatırdım; göçmenler Amerikalıların ve İngilizlerin mevzilerinden geçerek geliyorlardı ve bu mevziler giderek sertleşiyor, kapanıyordu – koşulsuz teslimiyet uğruna, kovalananların canlı seline bir kama gibi giren teslimiyet uğruna, hayatla ve acıyla nasıl şeytani bir oyun oynanmaya başladığını anlatırdım; ve sonra Reich'ın son hükümeti teslimiyetin koşullarını yerine getirmek için her şeyi yaptığında birdenbire bağırıp çağıran, delirme noktasına gelmiş asilerin hükümetin odalarına zorla girdiklerini, biraz önce kendileriyle göze göz dişe diş pazarlıklar yapılmış olan Reich bakanlarının ve devlet sekreterlerinin, generallerin ve amirallerin, bu olay için öngörülen âdetler korunmak suretiyle dövülerek odalarından çıkarıldıklarını, koridorlardan geçirilerek avluya indirildiklerini –bu arada fotoğrafçılar da yerleşmiş olurlardı bile–, Reich bakanlarının ve devlet sekreterlerinin, generallerin ve amirallerin pantolonlarının nasıl indirildiğini, cinsel organlarının nasıl teşhir edildiğini, çıplak popolarının kameralara gösterildiğini anlattım. Ludin'e, onurun, son insani tözün vakarının kendini kaybetmişçesine ve koşulsuz olarak bokun içine tıkıldığını; Reich'ın hükümetinden, bu adın şerefinden geriye bir öbek çıplak, tir tir titreyen, acı içinde, hor görülmüş moruktan, isterik isterik haykıran koca dünyanın alay konusundan başka hiçbir şey kalmadığını anlattım; o noktada her tavır grotesk, her türlü şeref alay sayılıyor;

her kahramanlık, kesin bir hiçliğin karşısındaki son anlamsız çabanın adsız, umarsız, kirlenmiş, boş göstergesi yerine geçiyordu. "Reich'ın elçisinin de Slovakya'da aynı pisliğin içine gömülmesini istemiyorum," diye bağırdım Ludin'e, "istemiyorum." "Oyun bitti, ötekiler artık oyuna katılmıyorlar. Hâlâ kurallara bağlı kalmak isteyen birine, kahraman değil, deli gözüyle bakılıyor artık!" diye bağırdım. Ludin'i sarsaladım, dövündüm ve bağırdım. Ve Ludin: "Ama Reich hâlâ yaşıyor! Bir kişi bile bunu böyle düşündüğü sürece, Reich hâlâ yaşıyor demektir!" dedi. Onunla, Yakup'un melekle boğuştuğu gibi boğuştum, ama bir sonuca ulaşamadan kalakaldım.

Amerikalılar bütün gözaltı kompleksini, santrifüj ilkesine göre parçalar birbirlerinden ayrılana kadar sallamak niyetinde gibiydiler. Plattling bir gözaltı kampı statüsüne henüz kavuşmuştu ki, bütün personel Nürnberg'e gönderildi, Langwasser kampına. Polonyalı nöbetçi Amerikan yük vagonlarının kapılarını açtı – önce bütün tiyatro malzemelerimizi yanımıza almamıza ve bunları bir özel vagona tıkıştırmamıza izin vermek istemedi, dekorları, aksesuarları, ışıkları ve müzik aletlerini; sonunda Ludin'e, Kodak'a ve bana eşyaları yüklememiz için izin verdi, ama tuhaf bir şey söyleyerek. "Neyse, göreceksiniz nasıl olsa...!" Tiyatroda sahne ve ışık elemanı olarak çalışmış olan SS'ler bizimle birlikte başka bir vagonda gidiyorlardı, kaçış fırsatlarını sıralayarak eğleniyorlardı. Tren her dönemeçte yavaşladığında –ve bu çok sık oluyordu– kaçış şansını uzmanca inceliyorlardı; yüzde yüz kaçma şansının bulunduğu fırsatlardı bunlar; ve neden hep yalnızca konuştuklarını ve eyleme geçmediklerini sorunca, içlerinden biri: "Oooo kadar çooook merak ediyoruz ki!" dedi. Ludin bana gülümsedi.

Tren gece Langwasser İstasyonu'nda bekledi. Bir Amerikan nöbetçi birliği –garip bir biçimde tören üniformalarını giymişlerdi– treni yeniden düzenledi ve vagon kapılarını kapattı. Gözaltında bulunanların bagaj olarak yanlarında taşıdığı şeyler şaşırtıcıydı; zaman içinde "almış oldukları" her şeyi, yanı sıra kendi elleriyle yaptıkları nesneleri de yanlarında taşıyorlardı, çalı süpürgeleri, faraşlar, tencereler, tavalar – ben servetimi göçebe ilkesine göre oluşturmaya karar vermiştim, örtü biriktir-

miştim, örtüden başka hiçbir şeyim yoktu, örtülerle her çadırı, en sefil mağarayı bile oturabilir hale getirebilirdiniz. Tek tük giysi parçalarımı sekiz tane örtüye sarmış, hepsini birden dokuzuncu örtünün içine koymuştum. Ludin, kamptan her çıkışında olduğu gibi artık üstüne çok ama çok bollaşmış olan flanel takım elbisesini giymişti, yanında kendisinin yaptığı "kutu"lardan biri olan bavulu vardı. Vagonun zeminine birkaç tane örtü serdim, onun ve benim için, ve üstümüzü de kalan örtülerle örttük.

O yolculuk sırasında birkaç kasabadan, istasyonlardan geçmiştik, Regensburg istasyonunda tren yarım saat durmuştu. Açık vagon kapılarında duran birçok tutuklu için bu yolculuk, bir yılı aşkın bir süredir özgürlüğe ilk bakış anlamını taşıyordu; daha önce asker olan birçokları için ise yıllardır Alman topraklarına ilk bakış anlamını taşıyordu. Savaşın getirdiği yıkımı pek görmüyorduk, oysa her yerde hissediliyordu, yıkılmış duvarlar, tahrip olmuş ve emir üzre yeniden düzeltilmiş demiryolları, trenin üstünden çok yavaş geçtiği köprüler, sallanan köprüler – ama insanları görüyorduk. Cephe-SS'leri önceleri, dev gibi, ağır gövdeli, iri kemikli bir adam olan aşçılarını kahkahalarla göstererek eğlendiler; çekiciyle ya da feneriyle yanımızdan geçen her istasyon memuruyla, "Sen de Parti üyesi miydin, amcacığım?" diye sorarak alay ettiler; onları altetmek için bundan daha fazlasının gerektiğini göstermek için, Alman askerleri ve olasılıkla bütün dünyanın askerleri arasında kullanılan her türlü meydan okuyucu şakayı abarttılar – ama kısa süre sonra sustular. Yaptıklarının karşılığında kahkaha ve tezahürat biçmemişler, ama nefret de biçmemişlerdi, hatta tek el hareketi bile biçmemişlerdi; yalnızca feri sönmüş yorgun bakışlar, solgun yüzler görmüşlerdi; yığınların sonsuz bir sabırla ve sessizce peronlarda durduklarını görmüşlerdi, üzerlerindeki lime lime olmuş giysileriyle tamamen kendi içine kapanmış insanlar, yoksul, sefil, suskun; güneş parıldıyordu, ama sanki durmak bilmeyen bir yağmur yağıyor gibiydi. Bir zamanlar Avrupa'yı fethetmeye kalkışan, sokaklarda uygun adım yürüyen, Asya'ya Afrika'ya kadar giden, zaferinden emin olan, şiddete dayalı gücünün bilincinde olan halk, işte bu halktı.

Gece Ludin birdenbire: "Senin Hitler hakkında söylediklerini sık sık düşündüm," dedi, sonra hemen düzeltti: "yani Führer hakkında. Söylediklerini duymak istemiyordum, birinin onun hakkında senin konuştuğun gibi konuşmasına dayanamıyordum. Dayanamıyordum, çünkü bütün suçu ona yüklemek ve onun arkasına saklanmak gibi ucuz bir çıkış yolu arıyormuşum gibi bir izlenim yaratmak istemiyordum." Ludin: "Geçenlerde, Kodak Heine'den bir şeyler okuduğunda, hani genç Heine'nin ilk kez ve olasılıkla da son kez İmparator'u gördüğü sahne, Napoleon'u, Düsseldorf'ta, ağaçlıklı yoldan aşağı atını dörtnala süren kısa boylu, şişman, solgun bir adam – işte o zaman, Fransa'nın bir daha asla ondan kurtulamadığını düşündüm, gerçek Fransız yurtseverliğinin, bu adın dünyanın geri kalanındaki parıltısına rağmen, Napoleon'a Fransa'nın en büyük tarihi figürü gözüyle bakamayacağını düşündüm. Daha o zamanlar birinin, Avrupa'yı bir birlik haline getirmeye kalkışmış olduğunu düşündüm ve başarısızlığa uğradığını, Avrupa'nın başarısızlığa uğradığını, Fransa'nın, büyük devrimin başarısızlığa uğradığını düşündüm; salt o deha otonom olduğu için, biricik, fazla büyük, fazla ölçüsüz olduğu için. Onun Büyük Adamları'nın, mareşallerinin, diplomatlarının Küçük Adamlar olduklarını düşündüm; onlar yalnızca onun sayesinde büyüyorlardı, onun konsepti Fransa'nın değil de Napoleon'un konsepti olduğu için," dedi. Ludin: "Führer'de ne bulduğumu kendi kendime açıklamaya çalıştığımda, onda kendi Napoleonumu görme noktasına gelmiyorum. Benim onun sayesinde büyüdüğüme hiç kuşku yok; onun sayesinde üzerime aldığım görevlere, kendi gücümle asla ulaşamazdım. Belki de bu görevler benim gücümü aşmıştır, sık sık kendime bunu sorardım, ama kim kendi sınırlarını bilebilir ki? Her zaman yalnızca benden istenen şeyin üstesinden gelebilmek için içimdeki en son şeyi bulup çıkarmak düştü bana, ve bir erkek bundan fazlasını yapamaz. Ama sonuna kadar onun izinden gitmiş olmamın nedeni bu değildi. Bunun nedeni, yaptığım şeyin yapılması gerektiğine sonuna kadar inanmış olmamdı, Führer'in büyüklüğü uğruna değil, tersine Alman halkı uğruna. Durum böyle, bunu kimse yadsıyamaz, çünkü durumun böyle olduğunu kimse bilmez," dedi. Ludin: "Führer'le

çok ender biraraya geldim. O zamanlarda ikna edebileceğimi bildiğim herkesle nasıl konuşuyorsam kendisiyle öyle konuştum ve her keresinde o beni ikna etti. Ben onun gücünden korktuğum için değil, onun haklı olduğuna gerçekten inandığım için eğildim; ve benim haklı olduğum noktada ise, benim göremediğim daha büyük şeyler ve ilişkiler uğruna boyun eğmek zorundaydım. Bana karşı iyi niyet beslediğine inanırdım ve beni anladığına da inanırdım. Bana ne söylerse söylesin, her zaman sanki beni anladığına inanmam gerekirdi, sanki benim karşı çıkışlarımı, onları daha önceden biliyormuş da onların üstesinden gelmiş gibi önceden devredışı bırakırdı; ve bu durumda benden benim de onların üstesinden gelmemi istemeye hak kazanırdı," dedi. Ludin: "Onu yalnızca bir kere trajik bir durumda gördüm; benim hayatımın söz konusu olduğu, benim hayatımın da ötesinde, doğru bulduğum şeye olan inancımın söz konusu olduğu bir durumdu. 30 Haziran 1934'teydi; üst düzey SA lideri olarak Bad Wiessee'ye gitmem emredilmişti. Ondan önce grubumun büyük bir yürüyüşü sırasında açıkça SA'nın, kurmay şefi Roehm'e ve onun SA'yı, bu hedeflerle aynı düşüncede olmayan bütün akımlara karşı savunma konusundaki arzusuna bağladığı umutlardan söz etmiştim. O toplantıda, Führer'in bir sözüyle, bizimle –arkadaş ilişkileri içinde olduğum– Wehrmacht arasındaki farklılıkların ortadan kalkacağını bekliyordum. Bir sürü başka SA lideriyle birlikte sokak ortasında yürürken, Führer'in karşıdan gelen birliği tarafından durduruldum. Olup biteni öğrendiğimizde hayretler içinde kaldık. Bir sıra halinde dizildik, Führer hepimizi teker teker inceledi; ben bu görüşe katılmasam da o güne kadar bana sürekli olarak betimlendiği haliyle ilk kez algıladığım bir bakışla; aynı zamanda 'gizemli' bulduğum bir bakışla. Hitler tek sözcük söylemedi. Yalnız benim yanıma geldiğinde vurgu yapmaksızın ve düşüncelere dalmış bir halde: 'Ludin,' dedi ve bu sözcükle ölüme mi yoksa yaşamaya mı mahkûm edildiğimi bilmiyordum. Ben orada duran SA liderleri arasında, rütbemin en yaşlısıydım. Yaşamaya mahkûm edilmiştim," dedi.

Ludin sustu. Anlatmaya devam edecek olsa, neyi anlatacağını biliyordum. Ludin hemen arabasına atlamış ve o zamanlar

komünistlere katıldığı için hayatı büyük tehlikeye giren Ulm Reichswehr Davası'ndan arkadaşı, güvenli bir yere götürerek Ludin'i kurtarmıştı; Ludin'in hayatı da tıpkı onunki gibiydi, yakalansaydı o da aynı tehlikeyle karşılaşacaktı, o da incir çekirdeğini doldurmayacak bir an sayesinde kurtulmuş ve hemen bir başkasını kurtarmaya yönelmişti. Ludin anlatmaya devam etmedi.

Ludin bir süre sonra: "Onun için geçerli olabilecek bir ölçü bulamadım henüz. Belki de asla bulamayacağım, belki tarih de asla bulamayacak. Bazen onu dâhi yerine koydum, bazen de delinin teki tarafından yönetilip yönetilmediğimizi bilmez oldum. Bazen onu şeytani buldum, bazen hastalıklı. Ama bütün bunlar doğru değil, senin 'hayaletimsi' ifaden de doğru değil. Onun için geçerli bir sözcük bulmaya kalkıştığımda, onun 'aykırı' olduğunu söyleyebiliyorum, ışığa tahammülü olmayan bir insan, gölgede bir insan, gölgeden çıkan ve gölgeden konuşan bir insan ve ışığa çıkmak isteyen her şeyi yine zorla gölgeye sokan bir insan..." dedi.

Ben: "Ve yine de..." dedim. Ludin: "Ve yine de bu adamdan kurtulamadım. Hissettiğim bir şey varsa, kesin olarak hissettiğim bir şey, o da, onun yazgısı olan bir adam olduğuydu; benim de büyük bir gölgeden başka bir şey olarak algılayamadığım bir yazgının adamıydı. Ama onun dışında, onun kadar tevekkül sahibi başka bir insana hiç rastlamadım; ve söz konusu yazgı uğruna yaşamak istediğim Almanların yazgısı olduğu için, kanımca onun Almanlarla birlikte çökmesi gerekirdi. Belki de onun çöküşüne, bizim çöküşümüze neden olan şey kibirdi; ama eğer ben kendi ölçülerimle ona, yapılması gereken şeye yaklaşma cüretini göstermiş olsaydım, bu kesin benim kibrim nedeniyle olurdu. Onu ben seçemezdim, o zaten mevcuttu. Ait olduğum halkı seçemezdim, o zaten mevcuttu, her şey bütün yanlışları ve zayıflıklarıyla mevcuttu, her şeyi bütün yanlışları ve zayıflıklarıyla sevmek zorundaydım. Eğer ben suçlu olduysam, biz hepimiz suçlu olduysak, sevgi yüzünden suçlu olmuşuzdur," dedi.

Ludin çok uzun bir süre sonra, yine birdenbire memleketi Baden'in şivesiyle konuşmaya başlayarak: "Biliyor musun, in-

san bir kere yeminini bozabilir, ben bir zamanlar Reichswehr subayı iken yaptım bunu ve bana yeterince zor gelmişti – ama ikinci kere yemin bozmak, işte bu olmaz," dedi. Ben güçlükle: "Ama insan bunu yapabilmeli – yapmak zorunda!" dedim. Ludin sakin sakin. "Boşversene, sen bir kez bir cinayet işlemişsin, ama ikinci keresinde bunu yapamadın, öyle değil mi!"

Ertesi sabah trenin yanına dizilmemizi söylediler, herkes kendi bagajıyla. Ludin ve ben tiyatronun eşyalarına ulaşmaya çalıştık, ama vagon kilitliydi ve nöbetçiler bizi itti. Yürüyüşe geçtik, iki yanımızda Amerikalılar bize eşlik ediyordu. Kampa giden bir büyük beton caddenin girişinde büyük bir tabela asılıydı, tabelada, burada US-Army'nin 1. Tümeninin 1. Birliği'nin 1. Taburu'nun Bölgesi'nin başladığı yazılıydı ve herkes bu şerefin bilincinde olsundu. Ancak bu ünlü taburun, bir tür ceza birliği olduğunu öğrenmiştik bile, yalnızca törenlerde hizmet görüyordu. Amerikalılar bu tabelanın hemen arkasında bizi dürtüklemeye başlamışlardı bile. O bilindik bağırtılarına başladılar, sonra arkamızı tekmelediler, sonra dipçiklerle vurdular. Örtü paketimi başımın üstüne koymuştum, paket çok ağırdı, sürekli olarak sağa sola kayıyordu, sallanan bir mantar gibi hissettim kendimi, ayaklarımdan ve beton caddenin yüzeyinde küçük bir daireden başka bir şey göremiyordum. Ama örtüler beni, yalnızca boğuk seslerini duyduğum darbelerden koruyordu. Böylece sallana tökezleye ilerledim. Önümde yaşlı bir adam yere düştü, şapkası alaşağı edilmişti, yaşlı, beyaz saçlı Profesör Reinhardt'ı, Bayreuth'un birinci kemancısını tanıdım. Amerikalılar ona vurmaya başladı, ama iki Amerikalı onu yerden kaldırmak üzere koşturdu. "Bak sen, demek bunların arasında doğru dürüst insanlar da varmış," diye düşündüm, o sırada iki iyi yürekli GI'ın, Profesör'ün, yükünün üstüne yerleştirdiği kemanını nasıl çekip aldıklarını gördüm. Cadde kilometrelerce uzunluktaydı.

Böylece kampın kapısından geçirildik. Geniş kamp yolunda, alfabetik sıraya göre dizilmemiz istendi. Uzun boylu ve şişman bir üsteğmen elinde bir listeyle geldi, kampın CIC-subayıydı, Üsteğmen Kaltenbach, onaltı yıldır Chicago'da boks hocalığı yapıyordu, yüreği ve mizah duygusu olan bir adamdı.

Kuşkusuz olup bitenlerden haberi yoktu, bize "çocuklar" diye hitap ediyor ve listeyi okurken garip bir adla karşılaştığında küçük şakalar yaparak eğleniyordu – tutuklular gülüyorlardı, bu zavallı domuzlar, üsteğmen bir şakacık yapmaya kalkıştığında gülüyorlardı. İçtima saatlerce sürdü. M harfine kadar bütün adlar okunduktan sonra birinci grup ayrıldı ve kamp yolunun sağında ve solunda yer alan en uzaktaki bloklardan birine götürüldü. Ludin'in ötekilerle birlikte gittiğini gördüm.

Sonra Bay Kaltenbach okumayı sürdürdü, saatler ve saatlerce. Sıra bana gelinceye kadar sıralamayı izleyebiliyordum. Ama yanımdaki adam "Burada!" diye bağırdığında, Bay Kaltenbach "Sauerkraut!"[22] adını okumuştu! Ben hemen "Burada!" diye bağırdım. Bay Kaltenbach şaşkınlıkla başını kaldırdı, Bay Kaltenbach herhalde küçük bir şaka yapmış olmalıydı. Şaşkınlık içinde: "Sizin adınız Sauerkraut mu?" diye sordu. Ben: "Hayır, ama Sauerkraut sözcüğü, Amerikalıların Almanlar için kullandıkları bir küfürdür, ben de bana ne zaman bir Alman olarak hitap edilse hep 'burada' diye bağırırım!" dedim. Bay Kaltenbach gözlerini bana dikti, sonra adımı okudu, ben bir kez daha 'burada' diye bağırdım ve Bay Kaltenbach artık bir daha şaka filan yapmadı.

Ludin'in bulunduğu ana bloktan, iki kat daha fazla korunan bir yolun ayırdığı başka bir bloğa götürüldük. Bloktan bloğa gitmeye hemen hemen hiç olanak yoktu. Ana blokta bulunan tiyatroya ulaşmama da hemen hemen hiç olanak yoktu; Cephe-SS'leri tarafından kamp henüz savaş tutukluları kampı statüsündeyken inşa edilmişti ve duyduğum kadarıyla son derece hoş bir programın sahnelendiği büyük, güzel bir tiyatroydu. Kodak kısa süre içinde oradaki çalışmalara katılmaya başladı, onu kamp yolu boyunca "ön taraf"a gidip gelirken görüyordum. Ona seslendiğim her keresinde bana, Plattling'deki tiyatro eşyalarını trenden kampa taşıttırmayı başardığını, en kısa zamanda onları kullanmayı umut ettiğini bildiriyordu. Amerikalılar gerçi eşyaları indirmişlerdi, müzik aletlerini, kuyruklu piyanoyu, armonyumu yük vagonundan yere yuvarlayıvermiş-

22 Saucrkraut: lahana salamurası. (Ç.N.)

lerdi, ama Kodak moralini bozmuyordu. Eşyalar kimsenin kalmadığı bir bloktaki bir meydanda duruyordu. Orada da kaldılar. Yağmur yağmaya başladı, ondört gün boyunca neredeyse her gün yağmur yağdı. Kodak'ı gördüğümde, yalnızca yorgun argın el salladı ve: "Her şey çürüdü!" dedi.

Kodak beni de bir gün için gizlice ana bloğa götürmeyi başardı. Revire gideceğimi söyledim, ama tiyatroya gittim. Tiyatro yöneticisi beni ölçülü bir saygıyla karşıladı. Sachsen'li bir SS yönetim subayıydı, genellikle Mephisto rolünü oynadığı için uzun bir sakal bırakmıştı. Ama dış görünüşü Mephisto'ya benzemiyordu, dış görünüşü daha çok bir Levanten halı tüccarına benziyordu ve tiyatroyu da halı tüccarı gibi yönetiyordu zaten, küstah, sinik, seyirciyi eğlendirmekten başka bir şey düşünmeyerek. İyi tiyatro yapıyordu kuşkusuz, kıskanarak da olsa kabul etmek zorunda kaldım. Kodak sonunda "Bunte Kuh" şarkısından bir revü geliştirmeyi başarmıştı, Dunckelberg bir uvertür ve orkestra eşliğini yazmıştı. Benim Levanten halı tüccarım Şeytan'ı oynuyordu, uyanık, kinik bir Şeytan; ve Ludin, Goethe'yi oynuyordu, göğüs danteli olan yeşil bir frak giymiş, beyaz bir örgülü peruk takmıştı; yaşlı Goethe'nin yazdığı bir metinle genç Goethe'yi oynuyordu, müthiş görünüyordu, Goethevari görünüyordu, ve şair Kodak'ın, Goethe'nin göründüğü sahnenin, SS'in kısa süre önce boyladığı cehennemde –orada kendilerini çok iyi hissediyor olmalıydılar– geçiyor olmasına dayanan küçük tarihsel hatası, salt insanı bahtiyar eden bir değişiklik olması nedeniyle değil, cehennemin insanı genç kıldığının kabul edilmesi nedeniyle de hoş görülebilirdi.

Langwasser kampı, Reich Parti Meclisi'nin arazisi üzerinde yer alıyordu. Manevra alanının kulelerini ve yapımı yarım kalmış dev yapılarını görebiliyorduk. Benim bulunduğum blok sıkışık bir yapıya sahipti, barakalar yan yana diziliydi, aralarında büyük yürüyüş günlerinden kalma ayakyolları vardı. Barakalar oldukça yeniydi ve içlerinde hemen hiç demirbaş yoktu. Örtülerim olduğu için seviniyordum. Hareket edebilecek tek er telin hemen yanıydı, sürekli turlardım. Akşamları saat dokuzdan sonra barakalardan çıkmak kesinlikle yasaktı. İdrar keselerinden pek emin olmayan yaşlı beyler için zor bir durumdu. Gece-

leri ayakyoluna gitmeye kalkıştıklarında, nöbetçiler ateş ederdi. Yaşlı beyler bu yüzden zorlukla soluk alarak gece boyunca tuvallette oturur, oradan çıkmak için bazen sabaha kadar saatlerce beklerdi. Bloğun en yaşlısının şikâyeti üzerine komutan üsteğmen Clifton, mizah yüklü bir düzenleme getirdi: Nöbetçilerin kampın içine ateş etmeleri kesinlikle yasaktı ve gözaltında bulunan herkes, birincisi ateş edilen saati tam olarak söylerse, ikincisi ateş eden nöbetçinin adını söylerse ve üçüncüsü de kampın içinde bulduğu kurşunu ibraz edebilirse yasağın ihlal edildiğini gösterme hakkına sahipti. Gerçekten de nöbetçiler bir daha ateş etmediler, taş atmaya başladılar.

Nürnberg-Langwasser kampı beni bitirdi. Telin çevresinde dört dönüyor ve utanç içinde, gücümün sonuna geldiğimi söylüyordum kendi kendime. Açlık yine başlamıştı. Plattling'deyken, savaş tutuklularının iaşesini yerdik, burada porsiyonlar tıpkı Natternberg'deki ilk günlerde olduğu kadar azdı. Her düşünce yine yemek çevresinde dolanmaya başlamıştı. Her türlü tartışma kesilmişti. Gözaltında tutulanlar barakalarında öylece yatıyor ya da artık gücünü yitirmeye başlayan güneşin altında uzanıp gözlerini Amerikan 3. Ordusu'nun, dev kauçuk çadırların içinde sandıkların üst üste yığılı durduğu ana bakım kampına dikiyorlardı. Rüzgâr uygun olduğunda bazı çadırlardan kurutulmuş meyvelerin tatlı kokusu gelirdi. Bakım kampı, zenciler tarafından korunurdu, SS'lerin çok iyi anlaştığı iyi niyetli çocuklardı bunlar. "Sen ikinci sınıf, ben ikinci sınıf," derdi zenciler ve yapabildikleri zamanlarda bizimle paylaşırlardı, ama korkarlardı da, yakalanacak olurlarsa başlarına gelmedik şey kalmazdı. Yorulmak bilmeyen SS, bir kanal tugayı oluşturmuştu, bu tugay yolun altındaki kanalizasyon borularından geçerek kauçuk çadırlara ulaşır ve çaldığı sandıkları yine aynı yoldan geri getirirdi. İçinde patates lapası bulunan sandıklar getirdiklerinde düş kırıklığı büyük olurdu ve bir keresinde kamp karabiberle dolup taşmıştı. Sağnak yağmur yüzünden borular suyla dolunca ve kanal tugayından birkaç kişi boğulunca bu seferlere de son verildi.

Bu kamp beni bitirmişti. Yapacak hiçbir şeyim yoktu. Telin yanındaki yürüyüşlerime bir SS Üst Kol lideri katıldı, oldukça

yaşlı bir adamdı. Uzun süre sessizce yanımsıra yürüdü, sonra birdenbire bana: "Hıyar salatasıyla yeşil yılan balığı!" dedi ve parmağıyla beni dürtükledi. Dizlerim çözülmüştü. Hüzünle: "Ben lokantacıyım! Lokantam Berlin-Erkner'de Wolterdorfe Schleuse'deydi! Sizi iyi tanıyorum! Benim lokantamda sık sık hıyar salatasıyla yeşil yılan balığı yerdiniz!" dedi.

Beni telin yanında dolanırken gördüğünde sürekli yanıma gelirdi. Bana dernek yemeklerinin ve kahve mutfağının gizlerini anlattı. Yelken ve motorbot derneklerine üye olan bir sürü genç Yahudi müşterilerinin olduğu zamanlarda, onlara kıyılmış turna balığı ve doldurulmuş ördek boynu yaparmış. Ne zamanlarmış o zamanlar! Ama onun dışında da öyleymiş, bana, mezbaha ve büyükbaş hayvan çiftliklerinden kasaplar onun lokantasına yemeğe geldiklerinde şnitzellerinin ve dana eti porsiyonlarının ne kadar büyük olduğunu gösterdi. Lahana salamuralı ve bezelyeli domuz paçasını öyle bir anlattı ki, ben iyice perişan oldum, sosis ve etle pişirdiği yemekleri anlattığında ise tamamen yıkıldım. Bu kamp beni bitirmişti.

Bir "son sorgulama" için ana bloğa gitmem söylendiğinde tümüyle kayıtsız ve ilgisizdim. Bir barakanın önünde yaklaşık yüz kişi beklemekteydi, aralarında yalnızca birlikte getirildiğim yaşlı Bay Alinn'i tanıyordum. Ama onların hepsi beni tanıyorlardı. Bir keresinde önümden geçerken bana: "Kampta bütün bu işleri neden yaptığınızı biliyorum! İleride kitabınızın kırkbin okuru olsun istiyorsunuz!" diyen Mr. Georgy geldi aklıma. Ben de ona: "Bu harika bir fikir! İyi ama beni neden öldürmüyorsunuz? Buradan canlı çıkarsam, günün birinde, burada olup biten bütün pislikleri yayınlayacağımı, hem de adıyla sanıyla, çok iyi biliyorsunuz!" demiştim. Gülümseyerek yanıt vermişti: "Ooo, o zamana kadar hiçbirimiz orduda kalmayız!"

Bay Alinn'in sırası benden önce geldi. Bay Kaltenbach, Alinn'in dosyalarını karıştırmış ve: "Hâlâ savaşı Polonya'nın başlattığını düşünüyor musunuz?" diye sormuş. Yaşlı Vestfalyalı inatçının cevabını çok merak ediyordum. Bay Alinn güçlükle yutkunmuş, sonra: "Bu görüşü dile getirmiş olduğumu kabul etmeliyim. Ama aradan geçen zaman içinde bana sık sık başka türlü olduğu öğretildi," demiş. Bay Kaltenbach: "Aptal!

Savaşı Roosevelt başlattı! Hem de daha 1933 yılında! Gidebilirsin!" demiş.

Bir Amerikalı subayın söylediğinden kuşku duymaya asla kalkışmayacağım.

Bay Kaltenbach bana: "Parti'ye neden girmediniz?" diye sordu. Ben: "Yeterince tanımıyordum!" dedim. Bay Kaltenbach: "Oh, sizi bir yıl önce tahliye etmemiz gerekirdi! Gidebilirsiniz!" dedi.

Ama henüz gidemiyordum. Elek bir kez daha sallandı. Langwasser'de yalnızca Cephe-SS'leri kaldılar. Bizler yine kamp yoluna dizildik. Ludin'i yine gördüm ve Rotfuchs'u ve Kont Schwerin-Krosigk'i. Kodak, Langwasser'de kaldı. Kodak, Langwasser Tiyatrosu'nun "Altın Kitabı"nı alıp getirdi, güzel ciltlenmiş, parşömen kâğıdından, deri bir defterdi, benden bir şeyler yazmamı rica etti. Defteri karıştırdım. Bir zamanlar iyi ve pahalı olan her şey karşılığını bulmuştu bu defterde. Kont Schwerin-Krosigk eski bir hümanist olarak Yunanca ya da Latince bir şeyler yazmıştı. Manstein: "Yine de Reich bize kalmalı...!" diye yazmıştı. Brauchitsch: "İster fırtına essin ister kar yağsın, yüreğinizde hep güneş açsın...", herkes bir şeyler yazmıştı. Defter feldmareşaller ve Reich bakanlarıyla kaynıyordu. Ludin uzun ve şaşılacak kadar iyi bir şiir yazmıştı, onun ardından biri kocaman harflerle:

"DURCH!"[23] yazmıştı. İmza: "Steiner, SS Tank Generali." Ben uzun uzun düşündüm, sonra kocaman harflerle yazmaya karar verdim:

"DURCH MACHT ZUM NICHTS!" yazdım ve Prusya Krallığı astsubayı, hizmet dışı, diye imzaladım.

İstasyona geri götürülürken tıpkı kampa götürülürken olduğu gibi dayak yedik ve itilip kakıldık. Trende kapılar kapalıydı – Amerikalılar başımızda nöbet tutuyorlardı, sıkışıklıktan ve sıcaktan boğulacaktık. Tren durduğunda neşeli GI'ler konserve kutularına işeyerek ve kutuları üst taraftaki deliklerden vagonların içine atarak eğleniyorlardı. Regensburg kampına gi-

23 Durch: İçinden, sayesinde, arasından, esnasında gibi anlamları olan sözcük. Burada "içinden geçtik" anlamında kullanılmıştır. "Durch macht zum nichts!": "Bundan hiçbir şey çıkmaz, bir yere götürmez!" anlamında kullanılmıştır. (Ç.N.)

den yolda, tıpkı Langwasser kampından trene götürülürken itilip kakıldığımız gibi itilip kakıldık. Yerde kalanları dış mahallelerde oturanlar acıyarak evlerine alıyor, sonra onları oradan derhal almak üzere bir kamyon geliyordu. Regensburg'da tıpkı Nürnberg'de olduğu gibi aç kaldık, ama daha geniş bir hareket alanımız vardı.

Günün birinde kampın önünden içinde Çek subayların oturduğu ciplerin geçtiğini gördüm. Ludin'in yanına koştum. Ama o zaten öğrenmişti. Eşyalarını toplamış olan birkaç adam yavaş yavaş kapıya yürüdü, Çek Cumhuriyeti'nde görev yapmış kaymakamlardı bunlar. Adları okunmuştu, Ludin'in adı okunmamıştı. Ludin kaymakamların ardından baktı. "Bir dahaki sefere..." dedi.

Her gün tahliye edilmeyi bekliyordum. Hiçbir şey yapmıyordum, artık tel boyunca da yürümüyordum. Sonra Regensburg kamp tiyatrosundan insanlar onlara katılmamı rica ettiler. SS'lerdi, Natternberg'de ve Plattling'de yaptıklarımı duymuşlardı. Tiyatro bir taş yapının içindeydi, burası eski bir fabrikaydı, genişliği uzunluğundan daha fazlaydı, sahne beton sütunlarla bölünmüştü. Ama SS'ler tiyatrolarıyla çok gurur duyuyorlardı; kampın savaş tutukluları kampı statüsünde olduğu zamanlarda, Regensburg Devlet Tiyatrosu'nun oyuncuları bile karşılarında oynamıştı. Şimdi cici çocuklar benim için güzel bir görev düşünmüşlerdi. Orada büyük bir gösteri sahneleyecektim – kimse ne olduğunu tahmin bile edemezdi, sahnelenecek oyun *Faust*'tu. Ben bunun anlamsız olduğunu, yakında tahliye edileceğimi söyledim. SS'ler güldüler ve: "Herkes böyle düşünüyor!" dediler. Utandım ve işi kabul ettim.

Ertesi sabah bütün eşyarımla birlikte kapıya gitmem söylendi: "Mak snell, mak snell!"

Bütün eşyalarımı orada bıraktım. Amerikalılara ait olan hiçbir şeyi, ama hiçbir şeyi yanıma almamakla gurur duyuyordum. Örtülerimin hepsini dağıttım, tutuklandığım zaman üzerimde olan giysileri giydim, hayli bollaşmış olan gri flanel takımı ve lime lime olmuş, yırtık pırtık ayakkabılarımı giydim.

Kapının önünde yaklaşık yüz kişi toplanmıştı, Nürnberg'de "son soruşturma"da bulunan aynı yüz kişiydi bunlar.

Alfabetik sıraya göre gidiyordu. Her bir kişinin işinin bitmesi yaklaşık on dakika sürüyordu. Bay Alinn elinde kâğıtlarıyla geldiğinde tahliye belgesini göstermesini istedim. Bir sayfalık bir kâğıttı, kopyaydı, üzerinde yaklaşık yüz ad ve Mr. Plummer diye birinin imzası vardı, Lt. Col.Adjutant General by Command of Major General Milburn. Sayfanın başında, aşağıda adı geçenlerin tahliye edilmelerine ilişkin talimatın dışında hiçbir şey yazılı değildi; Subject: Release of erroneous arrestees.

Demek ki yanlışlıkla tutuklanan biri olarak tahliye edilmekteydim.

Sıranın bana gelmesi saatler sürecekti. Kampa geri koştum. Ludin'in barakasına daldım. Örtülerden kendine bir tür mağara yapmıştı, yatağında tek başına yatıyordu, komşularından kendini ayırmıştı. Örtülerin oluşturduğu perdeyi araladım ve çabuk çabuk: "Kalk! Giyin! Çekler burada!" dedim.

Ludin hemen ayağa kalktı. Sapsarıydı. Özenle giyindi, giysilerini ona uzatarak yardımcı oldum. Tek sözcük konuşmadık, ama küçük, kırık aynanın karşısına geçtiğinde ve eliyle düşünceli düşünceli çenesini sıvazladığında, sanki tıraş olması gerekip gerekmediğini düşünür gibiydi; ben çabuk çabuk: "Bırak şunu, hadi gel!" dedim.

Kapıya doğru gittik. Ben: "Dinle! Her şey çok basit. Şimdi benim adım okunduğunda sen 'Burada!'diye bağıracaksın ve benim tahliye belgemi alacaksın. Belge hiçbir şeyi ele vermez, ikimizin de üstünde aynı takım elbise var, Amerikalılar seni tanımıyor ve orada duranlardan hiçbiri seni ele vermeyecektir. Parayı da al, yaklaşık seksen Mark. Bu para sana epey yeter. Sonra kapıdan çıkıvereceksin, o kadar – anladın mı?" dedim.

Ludin durdu, bana elini uzattı ve: "Biliyor musun, sen iyi bir herifsin...!" dedi. Ben hemen: "Beni merak etme. Sekiz gün daha bekleyeceğim. *Faust* sahnelendikten sonra, aptal aptal ön tarafa gideceğim ve neden hâlâ tahliye edilmediğimi soracağım. Sen o zamana kadar çoktan buradan uzaklaşmış olursun."

Ludin hâlâ elimi tutuyordu. "O zaman şimdi veda etme zamanı!" dedi. Ben: "Evet, kendine iyi bak!" dedim. O: "Bakacağım, güvenebilirsin...!" dedi. Koluma girdi, yürümeye başladım: "Şimdi sen orada kapıdan çıktıktan sonra..." dedi. Ben

durdum, ama o yumuşak bir itişle beni ilerletti: "...beni unutma! Sana şimdi söyleyeceklerimi unutma: Her zaman vicdanımın sesini dinledim, her zaman kolay olmadı, ama bundan sonra da öyle yapacağım!" dedi. "Bana ne derlerse desinler, gerçekten sorumluluk taşıdığım konularda hiçbir şey fark etmez. Eğer ölmek zorunda kalırsam, bu suçlu olduğum için değil, Reich'tan yana olduğum için olacaktır. Bu nedenle, bunu yapabildiğime seviniyorum. Bunu unutma!" dedi.

Düşündüğümden daha hızlı olup bitti. Adım okundu. Kapıdan geçerken Ludin onu bıraktığım yerde durmuyordu artık. Telin dışında yol boyunca yürüdüm. Telin iç tarafında binlerce insan durmuş bana bakıyordu. Aralarında Ludin de vardı, binlerce maske arasında bir yüz.

Hanns Ludin birkaç gün sonra Çekoslovakya'ya gönderildi. Hakkında, Slovakya'yla Çek Cumhuriyeti'nin birbirlerinden ayrılmasının devletler hukukuna uygun bir eylem olmadığı gerekçesiyle dava açıldı. Suçlama, bu ayrılmadan sonra bir dizi büyük devletin Tiso hükümeti nezdinde temsil edildiğini görmezden geldi, Sovyetler Birliği Rus-Alman savaşı patlak verene dek, tıpkı Reich gibi bir elçiyle temsil edilmişti. Suçlama, Reich elçisine bir diplomat niteliği vermekten kaçındı; onu, vatan hainlerinden oluşan bir hükümette düşman ajanı olmakla suçladı. Hanns Ludin ölüme mahkûm edildi.

17 Aralık 1947'de asılarak idam edildi. Çekoslovakya'da asılarak idam, asmak suretiyle değil boğmak suretiyle infaz ediliyordu.

Üstüne hayli bol gelen gri flanel takım elbisesi içindeki Hanns Ludin'in boğazına bir ip geçirildi. Cellat ipi yavaş yavaş burmaya başladı. Hanns Ludin yirmi dakika acı çekti. Son sözlerinde karısını ve oğlu Tille'yi andı ve şöyle bağırdı:

Yaşasın Almanya!

The statements on this form are true and I understand that any omissions or false or incomplete statements are offenses against Military Government and will subject me to prosecution and punishment.

BU FORMDA BELİRTİLENLER GERÇEKTİR VE BEN, İHMAL EDİLEN HER SORUNUN YA DA YANLIŞ VE EKSİK BİLGİNİN, ASKERİ HÜKÜMETİN TALİMATNAMELERİNE KARŞI İŞLENMİŞ BİR SUÇ TEŞKİL EDECEĞİNİN VE SUÇLAMA VE CEZALANDIRMAYA MARUZ KALACAĞIMIN BİLİNCİNDEYİM.

Signed/İmza

Eylül 1945'ten Eylül 1950'ye kadar
Date/Tarih

CERTIFICATION OF IMMEDIATE SUPERIOR

(certify that the above is the true name and signature of the individual concerned and that, with the exceptions noted below, the answers made on the questionnaire are true to the best of my knowledge and belief and the information available to me. Exceptions [if no exceptions, write "none"]).

AMİRİN ONAYI

İşbu yazıyla, yukarıdaki adın ve yukarıdaki imzanın doğruluğunu onaylarım. Aşağıdaki hususların dışında bu Soruşturma'da verilen yanıtlar, bilgim ve vicdanım açısından ve kullanımıma sunulan bilgilenme imkânları çerçevesinde doğrudur. İstisnalar: (istisnalar mevcut değilse "yok" sözcüğü yazılacaktır)

Bkz. Ek

Ne yazık ki bu noktada "yok" sözcüğünü yazacak durumda değilim. Bu Soruşturma*'nın yazarı yanıtlarının bir çoğunda, kendisinin gerçekten bir yazar olup olmadığı konusunda kuşkuya yer bırakmıştır. Onu bir yazar olarak görmekteyim, hem de iyi bir yazar olarak, tam da bu husus, Ernst von Salomon'un* Soruşturma*'sını kitap olarak yayınlamak konusunda beni yetkili kılmaktadır.*

Bu Soruşturma'nın yazarının görüşünün aksine, yazarlarıma karşı genellikle alışkanlık haline getirmediğim bir şey olduğu halde, gerçekten onun bütün kitaplarını okuduğumu belirtmek isterim ve Ernst von Salomon'un yayıncısıyla ilgili olan yerlerde, alnımda gözle görülebilir ter damlalarının belirdiğini itiraf etmeliyim. Ben kendimi çok farklı görürüm. Beni avutan tek şey benim de yazarı, onun kendisini gördüğünden çok daha başka türlü görüyor olmamdır.

Tabii ki bu Soruşturma'daki yanıtların, bilgim ve vicdanım açısından ve kullanımıma sunulan bilgilenme imkânları çerçevesinde doğru olup olmadıkları açısından hüküm veremem. Ama bu Soruşturma'daki yanıtların, bilgim ve vicdanım açısından ve kullanımıma sunulan bilgilenme imkânları çerçevesinde içten olduklarına hüküm verebilirim. İçtendirler – ve tam da bu husus basit bilgiyi, edebiyat rütbesine yükseltmektedir. Yayıncı olarak beni ilgilendirebilecek tek şey budur.

Signed/Yayımcı
Official Position/Resmi makam

15 Ocak 1951
Date/Tarih

Ernst von Salomon (1902-1972), ülkesi Almanya'nın 2. Dünya Savaşı sonrası girdiği anti-nazi ortamda Müttefikler'in hazırladığı 131 soruluk bir soruşturmayı bu romanla yanıtlıyor.

20. yüzyılın tarihini ve coğrafyasını belirlemede en fazla ağırlığı taşıyan iki dünya savaşı arasında Almanya'da yaşananlara doğrudan tanıklık etmiş olan yazar, yüzyılın ilk yarısından seçtiği siyasi olayları kendi yaşadıklarıyla harmanlayarak kendi *Soruşturma*'sını oluşturuyor.

Soruşturma, yayıncısının sözleriyle "içten ve bu nedenle de düz bilgiyi bir edebiyat ürününe dönüştüren ve yayımlanmayı hak eden" bir *roman*.

ISBN 975-08-1035-X
27,5 YTL
9 789750 810350